UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I, CLUJ

DACOROMANIA

BULETINUL „MUZEULUI LIMBEI ROMÂNE"

CONDUS DE

SEXTIL PUȘCARIU

PROF. LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

ANUL VI
1929—1930

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI
1931

©BCU CLUJ

FĂRŞEROŢII

STUDIU LINGVISTIC ASUPRA ROMÂNILOR DIN ALBANIA

INTRODUCERE

In vara anului 1928, făcând o călătorie în Peninsula Balcanică, m'am oprit timp de o lună în Albania, spre a cercetà graiul Românilor din această ţară.

In Albania Românii sânt răspândiţi în oraşe şi la ţară. Cei dintâi se ocupă cu comerţul şi meseriile, cei din urmă cu păstoritul sub forma nomadă:

Aceştia sânt *Fărşeroţii*.

Cu prilejul acestei călătorii am putut cunoaşte şi pe Albanezi.

Inainte de războiul balcanic, ar fi fost o imposibilitate pentru un cercetător din cuprinsul imperiului turcesc, să facă studii în Albania prin călătorii la faţa locului. Erà destul să se afle că este un intelectual din Macedonia, pentru ca imediat să fie bănuit de membru al comitetului revoluţionar şi întemniţat pentru totdeauna. La aceasta se mai adăugà, desigur, şi greutăţile care proveneau din lipsa căilor de comunicaţie ca şi din nesiguranţa vieţii, într'o ţară în care banditii de codru puteau să te ucidă numai pentru o bucăţică de pâine.

Aşà se explică faptul, de ce până pe la începutul veacului al XIX-lea, chiar dintre călătorii străini, rari erau aceia care se aventurau să călătorească în Albania. Abià după eliberarea Greciei, Orientul balcanic începuse să devină mai bine cunoscut străinilor. Dar şi atunci, la început, numai prin scrierile unor militari sau consuli cum au fost *Leake*, *Pou-*

*

©BCU CLUJ

queville, Hahn, Coussinery etc., care, bucurându-se de protecţia autorităţilor pe lângă care erau acreditaţi, se puteau mişcà în voie pentru cercetările lor ştiinţifice. Numai mai târziu începură să vină în număr mai mare şi alţi învăţaţi care să studieze stările din Albania.

Astăzi, deşi căile de comunicaţie lasă mult de dorit — în întreaga Albanie nu există o singură cale ferată — iar deplasările sânt foarte scumpe, împrejurările s'au schimbat cu desăvârşire. Albania nu mai este provincia oropsită din imperiul otoman. De cincisprezece ani ea există ca stat naţional independent, şi, după frământările perioadei de tranziţie, a cărei prelungire se datoreşte mai mult războiului mondial decât lipsei de înţelegere dintre Albanezi, viaţa a început să se aşeze. Ca o urmare firească a acestei normalizări, astăzi avem în tânărul stat albanez acea siguranţă a vieţii — mai cu deosebire pentru călătorii străini — care poate fi invidiată chiar de Grecia, emancipată acum un veac.

Intr'adevăr, în tot timpul călătoriei mele în Albania centrală, n'am avut să mă plâng de nici o neplăcere din partea autorităţilor. Abià am ajuns la Coriţa, cu ajutorul d-lui preşedinte al Senatului albanez de atunci, mi-am putut lua toate precauţiunile pentru ca, la nevoie, să pot fi ajutat de unele persoane influente din centrele unde călătoream. Spre marea mea surprindere, nicăeri n'am fost obligat să cer concursul lor, de oarece pretutindeni mă simţeam liber şi nestingherit ca în ţara mea proprie.

*

Intreaga lucrare se împarte în două părţi. In partea întâi fac o descriere a călătoriei, în partea a doua tratez despre limba Românilor din Albania.

In descrierea călătoriei mele vorbesc şi despre Albanezi. In timpul din urmă, în Albania s'au petrecut evenimente care interesează şi pe cetitorul român. Asupra acestor evenimente am stăruit pe alocuri, însă, firește, numai în măsura în care îngăduià cadrul unei lucrări cu caracter lingvistic.

©BCU CLUJ

Iată autorii care s'au ocupat în treacăt sau în particular cu elementul românesc din Albania. O bună parte din scrierile lor au fost citate în lucrarea mea *Românii Nomazi*:

F. C. H. L. POUQUEVILLE, *Voyage dans la Grèce*. Tome deuxième Paris, 1820. In capitolul LVI (p. 385) se vorbeşte despre Românii din Moscopole şi împrejurimi. Vezi şi p. 217 despre mişcările Fărşeroţilor.

IOHANN GEORG V. HAHN, *Albanesische Studien*. Jena, 1854. Se vorbeşte despre Românii din Berat şi Muzachia (p. 16), după aceea despre numărul lor din ţinuturile: Tirana, Şiak, Cavaia, Elbasan, Muzachia, Şcodra, Prizren, Dibra şi Ohrida (p. 133).

L. HEUZEY, *Le mont Olympe et l'Acarnanie*. Paris, 1860. Se vorbeşte în special despre Românii din Albania, care se coborau cu turmele în Acarnania. Vezi citatele date de mine în *Românii Nomazi*.

Ἀ. Ἀραβαντινός, Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου ἐν Ἀθήναις 1867. In vol. II autorul se ocupă cu răspândirea Românilor în Epir şi Abania de sud, înşirând pentru Albania următoarele localităţi ocupate de ei: Premeti, Fraşari, Cosina, Fearica, Moscopole, Bitcuchi, Niculiţa, Şipsca. El dă şi numărul caselor ocupate de Români.

I. CARAGIANI, *Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică*, Bucureşti. 1891. Reeditat de Academia Română 1929. Capitolul II: *Românii Fărşeroţi* tratează despre originea Suliaţilor. p. 4. sqq.

G. WEIGAND, *Die Aromunen*, vol. I — II, Leipzig, 1894 şi 1895; *Von Berat über Muskopolie nach Giordscha*, publicat în *Globus* nr. 61 (1892); *Die Aromunen in Nordalbanien*, publicat în *Jahresb.* XVI.

A. BALDACCI, *Itinerari Albanesi* (1894 — 1895). Roma 1917. Informaţii asupra Românilor din diferite regiuni; — *Berat e il Tomor*. Roma 1914. In fine ultima lucrare a autotului: *L'Albania*, publicată în 1930 în „Publicazioni dell' Istituto pe: l'Europa Orientale", Roma. Vezi în special capitolul „Il Romanesimo Macedo-albanese" p. 184 şi dedicaţia din fruntea cărţii: „Ai popoli generosi dell' Albania e della Montagna Nera nelle memorie dell' Illiride antica fortemente uniti dai „Bajraktari", ai „Fărşeroţi" di sangue romano, con la più alta fede dedico questo volume...".

I. NENIŢESCU, *Dela Românii din Turcia europeană*. Bucureşti, 1895. Autorul dă informaţiuni multe, însă de cele mai multe ori exagerate. De altfel, întreaga lucrare este umflată.

KARL PATSCH, *Das Sandschak Berat in Albanien*, publicat în *Schriften der Balkankommission* III, Viena, 1904. Dă informaţiuni despre Fărşeroţii din Muzachia.

M. EKREM BEI VLORA, *Aus Berat und vom Tomor*. Sarajevo, 1911. Vorbeşte, în treacăt, despre Fărşeroţii din Muzachia şi Berat.

SPIRIDON GOPCEVICI, *Das Fürstentum Albanien*. Berlin, 1914. Vorbeşte despre numărul Românilor din anumite oraşe.

©BCU CLUJ

C. N. BURILEANU, *Dela Românii din Albania*. Bucureşti, 1909; *I Romeni di Aibania*. Bologna, 1912. Se dau cele mai bogate informaţiuni asupra Fărşeroţilor pe baza unor călătorii (trei) făcute la faţa locului.

A. HABERLANDT, *Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Volkskunde von Montenegro, Albanien und Serbien*. Viena, 1917. Indică regiunile locuite de Fărşeroţi, cu informaţiuni despre locuinţele şi ocupaţiunea lor.

BENEDETTO DE LUCA, *Gli Aromeni nel Nuovo Asseto Balcanico*, Roma, 1919. Vorbeşte şi despre Românii din Albania.

T. PAPAHAGI, *La Românii din Albania*, Bucureşti, 1919. Note de călătorie asupra Fărşeroţilor.

I. BOURCART, *Les confins albanais administrés par la France* (1916—1920) : *contributions à la géographie et à la géologie de l'Abanie moyenne*. Paris, 1922, (publicat în *Revue de géographie*, X). Informaţiuni despre Românii din Albania.

ALBERT WIRT, *Der Balkan, seine Länder und Völker in Geschichte, Kultur, Politik, Volkswirtschaft und Weltverkehr*. Berlin, 1926. Vorbeşte despre numărul Românilor din Albania.

LEONARD SCHULZE JENA, *Makedonien Landschafts- und Kulturbilder*. Jena, 1927. Autorul vorbeşte despre mutările Românilor din Albania.

T. SELENICA, *Shqipria më* 1927 (Albania în 1927). Lucrare plină de informaţiuni asupra Albaniei. Vorbeşte în treacăt despre Români.

In afară de aceste lcurări, mai sânt şi unele articole privitoare la Românii din Albania, publicate în revistele aromâneşti : *Lumina*, anul I (1903), p. 213—214 : *Comuna Ferica* (*Fieri*) *şi satele româneşti din imprejurul ei* de SPIRIDON PAPA. Autorul dă numărul familiilor româneşti la 56 comune ; ibid. p. 215—218 : *Selia de sus* de V. PAPAINUSI, institutor în Doliani. Fărşeroţii din această comună, peste 260 familii, sânt veniţi din Albania. Se dau şi cântece ; ibid. p. 265—266 : *Românii din Vilaetul Scodra* (*Scutari*) de P. DANISCA. Se dau 9 comune cu locuitori Români de lângă Şiak şi 4 de lângă Durazzo. *Lumina*, anul II (1904) p. 114—115 : *Românii din cazaua Premeti* de P. CIVICA. Se dă numărul comunelor locuite de Români din ţinutul Premeti şi din Muzachia ; ibid. p. 201—203 : *Fărşeroţii sau Irâşeroţii din Vilaetul Ianina* de acelaşi. Se vorbeşte despre numărul lor (2—2500 familii) şi portul lor. *Frăţilia*, anul I (1904) p. 27—38 : *Aromânili din Permeti şi din horile de-anvarliga* de C. PISOTA. *Almanah macedo-român*, director-fondator Dr. Taşcu Şunda (1902) p. 164—166 : *Din Miusachia* de ILIE PAPAHAGI. Articol plin de exagerări, atât referitor la numărul Aromânilor cât şi la obiceiurile de la nuntă. *Graiul românesc* (anul I, nr. 9) p. 183 : *Colaborare albano-română* de MITU DONA. Se dau preţioase informaţiuni la înfiinţarea şcoalelor româneşti din Albania ; ibid. (anul II nr. 11) p. 195—209 : *Românii din Albania* de TH. CAPIDAN. *Peninsula Balcanică* (anul VIII, nr. 5—6) p. 71 : *Cum s'au înfiinţat întâile şcoli din Albania* de EPAMINONDA BALAMACE.

©BCU CLUJ

DESCRIEREA CĂLĂTORIEI DE LA BITOLIA LA MOLOVIŞTE

In ziua de 6 Iulie 1928, am plecat din Cluj şi, după o călătorie de patru zile prin Bulgaria şi Jugoslavia, am ajuns la *Bitolia*.

Partea cea mai interesantă a acestui oraş, cu un pronunţat caracter românesc, sânt împrejurimile lui. Aşezat la poalele muntelui *Peristera*, el se întinde în dreapta şi în stânga râului *Dragor*, cu o perspectivă minunată în partea dinspre apus, unde nenumărate coline acoperite cu verdeaţă se lasă până în preajma oraşului.

Trecuseră cincisprezece ani de când nu-l mai văzusem. In timpul marelui război suferise multe stricăciuni din partea armatelor germane, care se aflau aşezate până aproape de comunele româneşti *Târnova* şi *Magarova*, situate la o distanţă numai de zece km. de oraş. Cartierele româneşti, care ocupă tot centrul oraşului, au rămas aproape neschimbate. Ici şi colea se mai vede câte o casă în ruine. Insă cele mai multe au fost zidite din nou şi, pentru unul care n'a cunoscut starea oraşului de după război, nu se arată aproape nici o schimbare. Numai lumea nu mai este aceeaşi. Aproape toate familiile româneşti cu o situaţie mai bună au plecat. Cele mai multe din ele s'au aşezat în Salonic şi în celelalte centre din Macedonia grecească.

De altfel, oraşul, în ce priveşte comerţul, erà mort încă înainte de marele război. Odată cu trecerea lui la Sârbi, i se tăià orice comunicaţie cu Salonicul, care îl alimentà cu tot felul de mărfuri aduse pentru interiorul Macedoniei. Acum însă pare şi mai părăsit. Lipseşte animaţia de altă dată. Este drept că pe la periferia oraşului s'a aşezat multă lume venită din satele bulgăreşti. De asemenea un bun număr de Români din Moloviste şi din celelalte două comune româneşti—Magarova şi Târnova—a ocupat casele părăsite ale Românilor din centrul oraşului. Cu toate acestea, faţă de ceea ce a fost

©BCU CLUJ

Bitolia înainte de războiul balcanic, astăzi ea apare aproape pustie. Numai cartierele românești, în care se găsesc biserica și clădirile școlilor secundare, își mai păstrează vechiul aspect. Aici și astăzi se aude vorbindu-se numai românește.

După o ședere de câteva zile în Bitolia, mă pregăteam să merg în Moloviște. Țineam să aud graiul Românilor din această comună din gura femeilor bătrâne. Spre norocul meu, tocmai atunci sosise în Bitolia d-l Dr. George Ciamba împreună cu părintele său, amândoi originari din Moloviște. Ei veneau să meargă în comună, pe care nu o văzuseră dinainte de războiul balcanic. Prilejul era cel mai nimerit, de oarece ei fiind din partea locului, mult mai ușor puteam să intru în vorbă cu lumea de acolo.

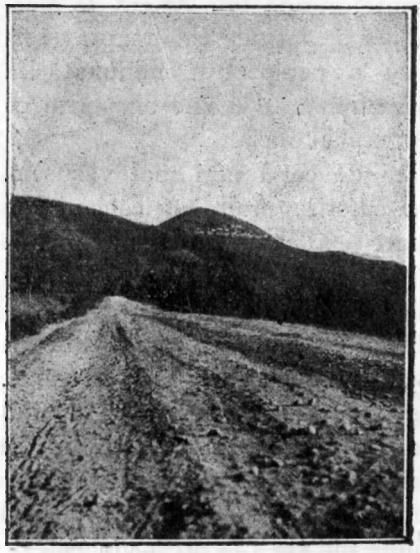

1. Drumul spre Moloviște. Sus pe munte: Gopeș.

A doua zi după sosirea lor în Bitolia, fui invitat să iau loc în mașina lor și la ora 6 dimineața am ieșit din oraș apucând direcția spre apus.

Abia am făcut un drum de zece minute, am ajuns aproape de comunele românești *Magarova* și *Târnova*, pe care le-am lăsat la stânga. Continuând drumul mai departe, în direcția de miazănoapte, ne-am apropiat de un punct, de unde puteam privi cu ochiul liber la frumoasa comună românească *Gopeș*, așezată sus de tot, pe panta muntelui ce se ridică înaintea noastră, într'o poziție încântătoare. Am mers așà câteva minute, desfătându-ne privirile în fața comunei; după aceea, cotind șoseaua spre miazăzi, am luat-o de-alungul unei văi, care ne-a scos drept în Moloviște.

©BCU CLUJ

Molovişte este o comună pur românească. Altădată ea aveà o populaţiune de cel puţin 3.000 de locuitori. Casele ei de piatră, zidite la poala unui munte, se ridică în pantă la o înălţime destul de mare. Ajungând în comună, ne-am dat jos in piaţa „Mujgagă". Cum am auzit de numele pieţii, care derivă, desigur, din „moş Gagă", am simţit numai decât că mă găsesc într'o insulă de Români cu particularităţi de graiu

2. Molovişte.

deosebite de restul dialectului aromân, nu numai în fonetism ci şi în lexic. Un cuvânt ca „moş", pe cât ştiu, nu există în dialectul aromân. De asemenea nici numele „Gagă". Ele se întâlnesc numai la Megleniţi. De altfel, cuvântul „moş" nu se întrebuinţează la Molovişteni nici ca apelativ. El a rămas legat de numele moşneagului molovişteau, de la care îşi trage numele piaţa comunei.

Am intrat într'un local din piaţă, unde ne-am odihnit puţin ; după aceea am ieşit, ca să vizităm comuna. Jumătatea clădirilor erau părăsite. In timpul marelui războiu, toată lumea plecase din comună. Ea nu s'a mai întors, de oarece oraşul Bitolia cu care lucrau Moloviştenii, pierzând mult din

©BCU CLUJ

însemnătatea lui comercială, lumea nu mai avea ce face în comună. Astăzi Moloviştea nu mai are decât cel mult o sută de familii, toate sărace şi necăjite. Familii mai bune sânt acelea care se găsesc aşezate în Bitolia. Ele vin vara ca să petreacă o lună-două în comună. Cei mai mulţi dintre bărbaţi sânt lemnari. Ei taie lemne din pădure şi le duc la Bitolia spre vânzare.

După ce ne-am cunoscut cu Românii şi am făcut mai multe vizite în comună, în care timp mi-am putut notà toate ob-

3. La „Arghiughiana".

servaţiile privitoare la limbă, la ora zece am pornit, întovărăşiţi de câţivà Români din comună, spre mănăstirea *Aghiughiana* (Sfânta Ana). Drumul pe jos, din comună până la mănăstire, a ţinut cevà mai mult de două ore, urcând numai la deal. Cum am ieşit din comună, am trecut mai întâi pe la localitatea *Sâmtu*, după aceea am continuat drumul printr'o pădure de fag, până când am ajuns la mănăstire. Înălţimea muntelui pe care se găseşte zidită Aghiughiana are peste o mie de metri. Deşi am ajuns pe la amiazi, când căldurile erau destul de mari, un vânt din spre pădure bătea

©BCU CLUJ

atât de răcoritor, încât mă simțeam fericit că am putut scăpà pentru câtevà clipe de zăduful năbușitor din Bitolia. După ce am vizitat biserica, restaurată numai de câțiva ani, am prânzit în apropierea unei fântâni cu o apă atât de rece, încât, după ce ai umplut paharul, trebuià să aștepți câtevà minute ca să se încălzească puțin apa, și numai după aceea să bei. După masă ne-am odihnit la umbra unor stejari de lângă biserică, iar la ora cinci am început să coborîm spre Moloviște. In Moloviște am mai făcut încă o vizită—două de rămas bun, și la ora șapte am pornit înapoi spre Bitolia, unde am ajuns înainte de a se înoptà.

In Bitolia n'am mai rămas decât o singură zi. Imediat după aceasta am trecut frontiera Greciei, îndreptându-mă spre Florina.

DE LA FLORINA LA CORIȚA

FLORINA – PISUDERI – BIGLIȘTE

De la Bitolia până la Florina, orașul de la frontiera grecească dinspre Serbia, nu-i decât o oră cu trenul. Inainte de războiul balcanic, orașul *Florina*, numit de Albanezi *Fălărină* (Fëlërinë), iar de Bulgari *Hlerin*, erà locuit numai de Turci, Bulgari și Albanezi. Români erau foarte puțini. Astăzi, spre marea mea surprindere, Turci nu mai există. Toți, împreună cu un număr de Albanezi musulmani, s'au refugiat în Asia-Mică. Iar dintre Bulgari n'au mai rămas nici pe jumătate. Cei mai mulți s'au văzut nevoiți să plece în Bulgaria. In locul lor s'a așezat un număr mare de Aromâni și Albanezi. Aromânii sânt veniți din Bitolia și din comunele românești din împrejurimile acestui oraș, ca Magarova, Târnova, Nijopole, Crușova, etc. Nemulțumiți de stăpânirea sârbească, care le-a închis școalele și bisericile, ei au trecut în orașele din Grecia unde, după câte am putut aflà, se împacă mai bine cu Grecii. Ei se ocupă cu comerțul. Mai toate hotelurile, dar mai ales restaurantele, sânt conduse de ei. Chiar la gara din Florina, restaurantul mare de după gară este ținut de trei frați români din Târnova.

©BCU CLUJ

Albanezii sânt veniţi din regiunea Coriţa. O parte din ei făceau comerţ în Florina înainte de războiul balcanic; alţii au trecut în acest oraş în timpul turburărilor din 1914-1915 în Albania. Fără a fi grecizaţi, ei toţi sânt grecomani şi nu vor să audă nimic din ceea ce se petrece în Albania, pe care pe nedrept o numesc a doua Turcie. In privinţa aceasta n'am să uit impresia ce mi-a făcut conversaţia pe care am avut-o cu proprietarul maşinei, care trebuià să mă ducă în Albania. Vroià cu orice preţ să mă convingă că situaţia Albanezilor

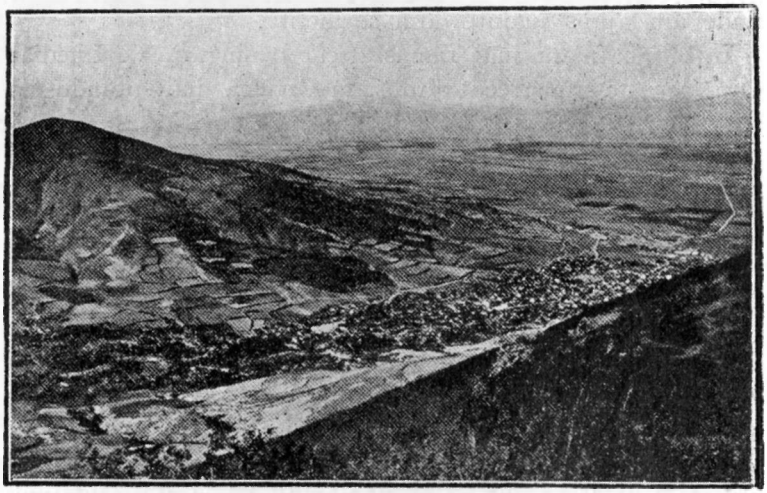

4. Florina.

creştini din Albania este mai rea decât aceea de pe vremea când ei se aflau sub stăpânirea Turcilor.

Dar în afară de această înlocuire în populaţia Florinei, care îmi schimbà cu desăvârşire imaginea pe care o aveam acum 15—20 de ani înainte, mai veneà o altă împrejurare care mă făceà să mă simt străin în acest oraş. De unde până înainte de războiul balcanic în Florina se vorbeà numai bulgăreşte şi cevà turceşte, acum nu se auzeà decât greceşte. Abià după ce m'am întâlnit cu câţivà Aromâni şi Bulgari, mi-am dat seama de această subită grecizare a oraşului. In

©BCU CLUJ

Macedonia grecească toți locuitorii sânt obligați să vorbească greceşte, indiferent dacă ei sânt Români, Albanezi sau Bulgari. Aromânii, după câte îmi spuneà proprietarul restaurantului unde luam masa, un Aromân din Cruşova care isprăvise doi ani la liceul român din Bitolia, sânt cevà mai toleraţi. Albanezii caută ei singuri să uite limba albaneză, ca să ajungă mai repede Greci. Numai Bulgarii continuă pe ascuns să vorbească în limba lor, însă şi ei, când se întâmplă să fie prinşi de către autorităţile greceşti vorbind bulgăreşte, atunci sau sânt amendaţi cu sume mari, sau trimişi peste graniţă în Bulgaria. La răspândirea limbei greceşti în Florina a contribuit, firește, şi prezenţa în număr mai mare a refugiaţilor greci, care nu cunosc altă limbă.

A doua zi dimineaţa am plecat cu maşina spre Coriţa, primul oraş mai mare din Albania în apropierea frontierei greceşti. Drumul direct nu ţine decât patru ore. Noi însă am ajuns spre seară, de oarece în drum ne-am oprit câte două-trei ore prin comunele româneşti.

De la Florina şoseaua merge prin mai multe cotituri la deal, până când ajunge pe înălţimile muntelui Nerečka. In drum nu se văd decât numai sate bulgăreşti, dintre care Ermensko este comuna cea mai mare. După un drum de două ore, ne-am apropiat de coama muntelui, zărind din depărtare comuna românească *Pisuderi*. Am înaintat suind încă vreo cinci minute şi am intrat în comună. Este punctul cel mai înalt, de unde apoi drumul merge coborînd până spre frontiera Albaniei.

Cine a avut prilejul să vadă comuna Pisuderi, uşor îşi poate face o idee despre minunata poziţie a aşezărilor româneşti din Balcani. In tot drumul nostru de la Florina, în vreme ce satele bulgăreşti se înşirau toate jos în vale, Pisuderi, cu casele ei în piatră, se înălţà ca o strajă pe povârnişul vârfului de munte, dominând toată valea în care se aflau aşezările bulgăreşti. Pe vremuri Românii noştri îşi alegeau aceste poziţiuni inaccesibile pentru celelalte neamuri din Balcani, din cauza ocupaţiunii lor cu păstoritul. Dar nu de puţine ori

©BCU CLUJ

ei erau nevoiți să se izoleze astfel de restul lumii și din cauza deselor incursiuni din partea Albanezilor musulmani, pe care îi puteau respinge cu mai multă ușurință de pe înălțimi.

Intreaga comună are peste 200 de case cu o populațiune

5. Fărșeroate din Bigliști.

de 800 locuitori, toți Români. Deși aproape toți sânt veniți din Albania, graiul lor se identifică cu limba Românilor grămusteni. Inainte de războiul balcanic, ei aveau și o școală românească. Acum nu o mai au, însă, în târg ca și acasă, ei nu vorbesc decât numai românește.

©BCU CLUJ

După două ore de popas, în care timp am stat de vorbă cu mai mulți Români, mi-am continuat drumul mai departe. După ce am trecut frontiera albaneză, am ajuns la *Bigliști* (alb. *Bilishti*), o comună mare cu 400 de case

6. Fărșeroate din Bigliști.

și 2000 locuitori, dintre care cei mai mulți sânt Albanezi. Numărul Românilor se urcă la 300 de locuitori, iar Bulgarii aproape că nu mai există.

Românii din Bigliști sânt Fărșeroți veniți din comunele din apropiere, Pleasa, Stropani, Dișniță. Unii chiar din in-

©BCU CLUJ

teriorul Albaniei. Cei mai mulţi se ocupă cu păstoritul, foarte puţini şi cu transporturile.

In Biglişti am avut prilejul să cunosc prima gospodărie fărşerotească. Fiecare Român îşi are locuinţa lui. Ea se alcătueşte din trei încăperi, dintre care una este ţinută cevà mai curat şi serveşte pentru primirea oaspeţilor. In cealaltă se găseşte războiul cu aşternuturile în ţesături de lână, aşezate într'un colţ unul peste altul. Cum vine un străin, o femeie mai bătrână scoate o velinţă şi o întinde, ca să se aşeze oaspele. După aceasta îi aduce cafeaua. Mobilierul casei este redus la strictul necesar. Paturi nu există, căci lumea doarme pe jos.

Cu toate că în timpul şederei mele de două ore în această comună am avut prilejul să vorbesc cu mai mulţi Români, graiul lor l-am studiat mai bine, în zilele de târg, la Coriţa, unde Românii veneau în număr mai mare.

De la Biglişti mi-am continuat drumul spre Coriţa, trecând pe lângă marea comună *Zumbleac* (alb. *Zumlak*), locuită numai de Albanezi musulmani. De aici apoi, lăsând la stânga noastră comunele româneşti, cu un bun număr de locuitori albanezi: *Pleasa* şi *Dişniţa*, ne-am îndreptat direct spre Coriţa, unde am ajuns pe la orele şapte de după amiazi.

CORIŢA ŞI IMPREJURIMI

ROMÂNII DIN CORIŢA – TÂRGUL DIN CORIŢA – DIŞNIŢA – MOSCOPOLE – BOBOŞTIŢA – AŞEZĂRILE FĂRŞEROŢILOR NOMAZI ÎN COLIBE – TIPUL FĂRŞEROTULUI, MOSCOPOLEANULUI ŞI ALBANEZULUI

Coriţa, numit de Fărşeroţi *Curčao*, după alb. *Korča*, este cel mai îngrijit oraş din Albania, luminat cu electricitate şi prevăzut cu drumuri mai regulate. In afară de aceasta, în Coriţa se găseşte şi un otel, clădire nouă, cu tot confortul necesar [1]).

Aşezat în pantă şi înconjurat de ramificaţiile munţilor din apropiere, în faţa oraşului se deschide o perspectivă mi-

[1]) Coriţa trecea ca oraş frumos chiar cu un secol înainte (1820), în vremea lui Pouqueville: „Ghéortcha, située dans cette vallée, paraît une ville moderne" (*Voyage dans la Grèce*. p. 387).

©BCU CLUJ

nunată: în direcţia din spre miazănoapte se vede ridicându-se *Muntele Sec*[1]), numit de Albanezi *Mal i thatë*, cu o înălţime de două mii de metri, în spre miazăzi muntele *Morava* — o ramificaţie a muntelui Gramos — din care izvorîşte râul cu acelaşi nume ce trece prin mijlocul oraşului, iar la apus, la o depărtare destul de mare, apare coama munţilor *Goră* şi *Oparі* (alb. *Malet e Gorës*, *Malet e Oparit*), mai puţin înalţi decât Muntele Sec. Cum ieşi puţin afară din oraş, spre miazăzi se văd cu ochiul liber comunele *Mboria*, *Drenova* şi *Boboştiţa*, toate aşezate la rând şi la o distanţă numai de câţiva km. pe dealurile care se lasă de pe ramificaţiile muntelui Morava.

După nume, Coriţa, la început, trebue să fi fost o aşezare slavă. Tradiţia albaneză spune că înainte de căderea Albaniei sub stăpânirea turcească, oraşul de azi erà un simplu cătun, numit *Peştăpi*, alb. *Peshshtëpi* (din *pesë-shtëpi* „cinci case"), alcătuit din câtevà case şi o biserică, numită *Shën e Premte* (Sfânta Vinere). După ocuparea definitivă a Albaniei de către Turci, printre feciorii căpeteniilor albaneze luaţi ca ostateci la Adrianopole, se afla şi un oarecare Iljo (Ilie), fiul preotului din comuna *Panariti*, pe care Turcii, forţându-l să treacă la islamism, l-au numit Iljo-bei. Acest Iljo-bei, în lupta ce s'a dat pentru ocuparea Constantinopolului de către Turci, a făcut vitejii atât de mari, încât atrase luarea aminte a Sultanului Mohamet II, care, mai târziu, îl supranumì *Cogia Mirahori*. Iljo-bei, cu acest nou nume, servì ca militar credincios sub Sultanul Baiazit II, de la care mai târziu îşi cerù voie să se reîntoarcă în Albania. Sultanul îi încuviinţă cererea, dăruindu-i cu firman trei sate din Albania: *Bitcuchi* (alb. *Vith-kuqe*), *Leşniă* şi *Coriţa*; numele acestuia din urmă în firman sta scris *Gjorge*. Cu acest firman Cogia Mirahori se întoarse în

[1]) Un munte *Sec* se întâlneşte şi în ţinutul Veria. Este cel mai înalt de prin părţile în care Aromânii originari din Pind îşi au aşezările lor. In apropierea lui se află un alt munte numit de păstorii aromâni *Ciorlu atsel Lungu* (piciorul cel lung). Cf. revista *Peninsula Balcanică*, anul IV, numărul 1 18.

©BCU CLUJ

Coriţa, ca să ia comuna în stăpânire (1484). După sosirea lui în sat, în calitate de Albanez musulman, el avù grija să prefacă biserica *Shën e Premte* în giamie, care există încă până azi, sub numele *Geamia e madhe* (giamia mare). El murì în 1500 şi fu înmormântat lângă *Geamia e madhe* [1]).

Astăzi Coriţa este capitala de prefectură şi are o populaţiune, după recensământul din urmă, de 19.491 locuitori,

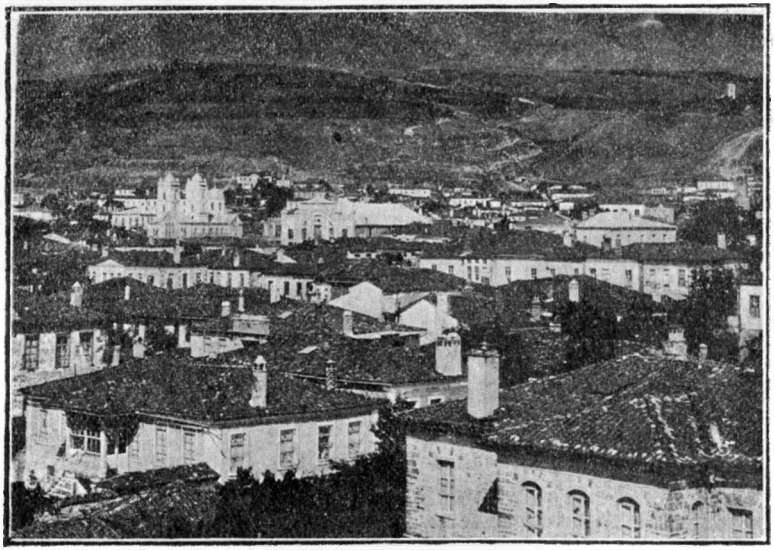

7. Coriţa.

dintre cari 14.991 creştini ortodocşi şi 4.572 Albanezi musulmani. Este singurul oraş din Albania, în care Albanezii creştini formează elementul preponderant. Insă printre aceşti creştini trebue socotiţi şi Aromânii, în număr de peste 4.000 de suflete, pe care statistica albaneză nu-i dă.

Pentru Albanezi, Coriţa are o deosebită însemnătate şi pentru faptul că puţinii naţionalişti, care au contribuit la crearea Albaniei de astăzi, au ieşit din acest oraş. In Coriţa

[1]) TEKI SELENICA, *Shqipria më* 1927, p. 315.

©BCU CLUJ

s'a înființat în 1886 prima școală primară albaneză. Corița era centrul de unde se răspândeau primele cărți albanezești tipărite la București, după ce societatea albaneză „Drita" din Constantinopole, desființată de autoritățile turcești, fu transferată la București.

Nu mai puțină însemnătate are Corița și pentru Români. Corița este cel mai important centru cultural românesc din întreaga Albanie. Școala românească din Corița s'a înființat în 1881, înainte de școala albaneză, iar românismul din acest oraș a dus cele mai înverșunate lupte în contra grecismuului, suferind chiar martiriul prin pierderea mult regretatului părinte Haralambie Balamace, răpus de către agenții patriarhiei din Constantinopole, numai fiindcă nu pregetà să lucreze pentru răspândirea culturii naționale printre Românii din Albania.

Românii din Corița sânt Fărșeroți și Moscopoleni. Ceidintâi sânt veniți din satele din apropierea orașului: *Pleasa, Dișniț a*, etc.; cei din urmă din *Moscopole, Șipsca, Nicea* etc. Și unii și alții se ocupă cu comerțul și meseriile. Ca situație materială, Moscopolenii formează elita orașului. Insă nici Fărșeroții nu stau rău. In timpul șederii mele în acest oraș, am vizitat peste patruzeci de familii și am avut plăcerea să constat că mai toți Românii au o situație materială bună. La aceasta a contribuit, desigur, și averile pe care cei mai mulți dintre fiii de Fărșeroți le-au făcut în orașele din America. Toți aceștia, întorcându-se acasă, s'au apucat de afaceri și astăzi ei au o situație destul de bună.

Este destul să intri în casa unui Fărșerot din Corița, ca să-ți faci o idee despre felul cum acești Români, deși nomazi la origine, odată așezați în locuri stabile, știu să ducă acea viață civilizată, cu care se poate mândri românismul din sudul Dunării, pentrucă ea este proprie numai elementului românesc din Peninsula Balcanică. Fărșerotul, om sobru și cu socoteli, nu se gândește decât numai la buna stare a familiei. Când intri în casa lui, primul lucru care te izbește este marea grijă ce poartă pentru întreținerea curățeniei

©BCU CLUJ

în casă. Odată introdus în camera de primire, care este mai mare şi mai frumos mobilată, simţi o desfătare, admirând gustul cu care Fărşerotul ştie să-şi împodobească locuinţele, cu ţesături ieşite numai din mâna femeii fărşeroate.

8. Fărş roţi din Coriţa.

In timpul călătoriei mele, şcoala primară ca şi cele două clase de liceu erau închise. Guvernul albanez, sub pretext că ar vrea să statifice şcolile româneşti, a dispus închiderea lor, nu numai în Coriţa, ci şi în celelalte centre în care mai există câte o şcoală românească. Astăzi, din cele ce am putut

©BCU CLUJ

află din ziarele albaneze, școala primară din Coriţa s'a redeschis. Ea este pusă sub conducerea unui director albanez merituos și cu carte, Ilie Qafëzezi.

In afară de școală, Românii mai au și o biserică, poate cea mai frumoasă din câte și-au putut ridicà Românii din Peninsula Balcanică. A fost clădită cu banii lor proprii și cu ajutorul Fărșeroților din America și din Țară. Ea este așezată în mijlocul orașului, în nemijlocită apropiere de mahalalele în care locuiesc Românii. Catapiteasma și pictura bisericii au fost executate la București, pe cheltuiala marelui filantrop și sprijinitor al cauzei românești în Balcani, Iorgu Steriu, originar din comuna Pleasa.

9. Fărșerot din Coriţa.

In zilele de târg, în Coriţa se coboară Fărșeroți de pretutindeni, purtând fiecare câte un nume generic, după numele regiunei de unde vin: *Plesoţi* din comuna Pleasa, *Căstrănioţi* din Custreţ, *Jărcănioţi* din Jarcani, *Uianiiţ* din Uianic, o comună părăsită de pe muntele Tomor; în fine *Culoniaţi* din Colonia, *Curtișani* din Curtesi, *Ciămeriani* din ținutul Ciameria, în fața insulei Corfu, și chiar *Muzichiari* sau *Mizuchiari* din Muzachia.

©BCU CLUJ

Ei vin cu turme de oi, cu cai şi catâri încărcaţi cu saci plini de lână, cu unt şi brânză şi cu tot felul de ţesături în lână, pe care femeile lor le lucrează în timpul iernii acasă. Mai toţi sânt însoţiţi de femeile lor mai în vârstă. Nevestele tinere şi, mai cu seamă, fetele rămân acasă. Prezenţa lor dă târgului din Coriţa un aspect particular, atât prin îmbrăcămintea lor cu totul deosebită de aceea a ţăranilor albanezi, cât şi, mai ales, prin gesturile şi înfăţişarea lor mai degajată. Fărşerotul vorbeşte tare, strigă, gesticulează, răspunzând cu aceeaşi uşurinţă în româneşte ca şi în albaneză muşteriului care vine să-i cumpere marfa. Femeile lor nu se lasă cu nimic mai prejos decât bărbaţii. Ele sânt tot aşà de active ca şi ei, şi cunosc bine afacerile târgului.

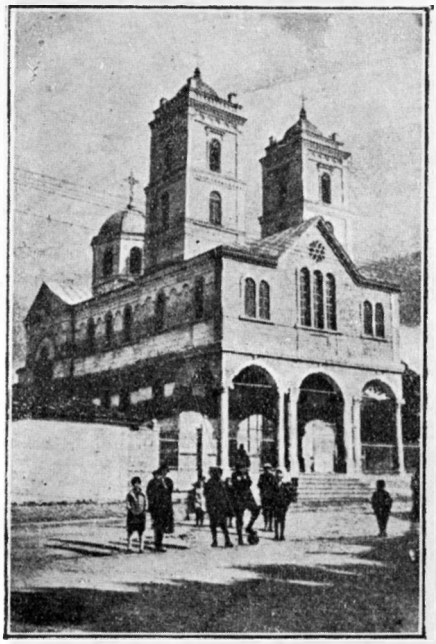

10. Biserica română din Coriţa.

Portul la bărbaţi nu se prea deosebeşte de acela al celorlalţi Români din Tesalia, Pind şi Gramoste. La Fărşeroţi, predomină costumul alb. Dar sânt printre ei care poartă şi haine negre. Pe cei mai mulţi i-am văzut purtând pe cap o căciulă, pe care ei o numesc *festi*. Cuvântul *căciulă* pronunţat şi *căčuuă* există, însă numai pentru desemnarea acoperemântului de pe cap, oricare ar fi forma lui. La început, Fărşeroţii purtau căciulă albă. Ea se potriveà cu costumul lor alb. De la independenţa Albaniei încoace, oficialitatea albaneză introducând căciula neagră, un fel de fes turcesc

©BCU CLUJ

de pâslă neagră, mulți Fărșeroți au început să poarte această căciulă. De altfel, portul fesului roșu la Albanezi nu s'a introdus decât târziu de tot [1]).

Pe corp poartă *coați* (coațe, coțe) sau *selnică*, care este un fel de flanelă; după aceea *cameași* (cămeșe, cămeși, cămeși) „cămașă", însă cu mai multe falduri pe dinainte, și,

11. Români din Coriță.

așà cum am avut prilejul să-i văd pe Fărșeroți, îmbrăcați în port de sărbătoare, cu mânecile cevà mai largi decât la ceilalți Români. La unii această cămașă este de culoare cenușie sau albastru închisă (Vezi fig. 26). Peste cămașă vine un *geamandan* (ghamandan, ghimandan, ghumandane) făcut din *adimt* „postav", închis pe dinainte (fig. 8, 9, 14, 15, 26) sau deschis ca să se vadă cămașa (fig. 8, 11, 12). Sânt unii care îl poartă în partea de sus închis cu un nasture și în partea de jos deschis (fig. 14). De asemenea nu toate geamandanele

[1]) Cf. HAHN, *Alb. Stud.* p. 29.

©BCU CLUJ

sânt făcute din postav. Mulţi îl poartă din pânză de *maniţă*, alţii din *cundoandir* (*condoandęr*), tot un fel de pânză. Peste geamandan vine o tunică numită *şigune*, (şăgunę, şâgune şăguni). Când faldurile de pe ea sânt cevà mai multe, atunci Fărşeroţii îi zic *şigunę cu clinę*. Ea este de culoare albă (fig. 8, 9, 11, 12), din postav lucrat acasă şi pe dinainte se închide numai cu brâul, pe care Fărşeroţii îl numesc *băr* (băρ, beρ). Dar se poartă şi şigune neagră numită *dulumă* (dulumič, duǫmič, dumič), cu mâneci despicate (fig. 15). Brâul este făcut din ţesătură de lână. Unii îl poartă şi din stofă cumpărată. Culoarea lui este închisă. Peste şigune vine *cundušu*, făcut de obiceiu din şaiac alb. Este scurt până la brâu, cu colţurile pe dinainte rotunde şi cu mânecile până la cot crăpate pe dinăuntru, ca să se vadă cămaşa (fig. 8, 9). Peste cunduş vine *sarica* (saρca) albă flocată, purtată cu părul pe dinafară, ca îmbrăcăminte de lux (fig. 9, 11,), cum obicinuesc mai mult celnicii sau fiii lor, sau cu părul pe dinăuntru, aşà cum se poartă de obiceiu. Insă sarica poate fi şi de culoare neagră. Peste sarică se poartă *talagan* (tălăgan, tăγăgan), pe care îl mai numesc şi *căpote cu zărculă* (zăρculă). Talaganu se face din şaiac mai gros, din *gravanò* sau

12. Fărşerot din Coriţa.

©BCU CLUJ

mai subțire, făcut ca șigunea, spre a puteà fi purtat mai ușor. In fine, vine *tîmbarẹa* de păr de capră. Ea se poartă de obiceiu iarna.

Pe picioare Fărșeroții poartă, în afară de izmene, *cọarits* (čọpets) „cioareci" și *šălvări* (šilvări, šăγvări); *čidic*, un fel de puturi, pe care i-am văzut la Românii din Tirana; *brecuše* (bricuše), pantaloni negri și largi purtați de Românii de prin Cavaia. Cioarecii sînt legați sub genunchi de *caltsavetă* (caγtsavetă). Ca încălțăminte au *părpodz* (păpodz sg. păppode) „ciorapi", *tsăruhe* și *păputsă* „ghete" (fig. 8, 9, 13). Ghetele din fig. 14 se cheamă *păputsă kiọiğešt.*

Fărșeroții cari vin mai des în orașe își mai schimbă puțin portul. Așà sînt acei care, în loc de cioareci, poartă *čidic* sau *brecuše*. Unii obicinuesc să păstreze cevà din portul de acasă, dar peste el mai adaugă și cevà de la oraș. Această tendință de modernizare se observă mai ales la femei.

Mai izbitor decât portul bărbaților este acela al femeilor. Fărșeroata îmbrăcată în port de țară te impresionează mai întâi prin coafura ei. Tânără sau bătrână, ea poartă tradiționala *čupare* (čipaọe, čăpăọe, čăpăp), un fel de potcap înalt, cevà mai ascuțit la vârf, susținut pe cap, la Fărșeroatele bătrâne, cu o legătură făcută împrejurul marginei inferioare, iar la fete, de obiceiu, fără această legătură. La femeile bătrâne čiuparea este acoperită câte odată cu o cârpă albă. Această cârpă o numesc *petică albă ti pi čupare* (cârpă albă pentru ciupare) sau *čičerọaṅe*. Numirea din urmă se întrebuințează rar. Partea superioară a ciuparei, la unele Fărșeroate mai are încă un fel de etaj (fig. 32); la cele mai multe ea este dreaptă, însă prevăzută la amândouă extremitățile cu un șir de bani sau mărgele. Această ciupare se mai păstrează în comunele și cătunele fărșeroțești care sînt mai departe de orașe. In celelalte localități înălțimea ei scade, luând forma așà cum se vede în fig. 5 sau în fig. 6. Ea are în față o bandă lată, numita tot *čupare*, pe care se găsesc cusute mai multe șire de bani. Această ultimă formă a ciuparei, împodobită la nevestele tinere cu mulți bani de ar-

©BCU CLUJ

gint sau de aur, se mai numeşte *căculă cu florii*. Fărşeroatele care trăesc în oraşe, însă tot mai ţin la portul lor de acasă, nu mai poartă ţupare. Ele umblă cu capul gol sau legate cu o pânză de mătase subţire numită *škepi*, lăsând părul de dinainte să se vadă cât mai mult (fig. 23, 30). Restul îmbrăcămintei este aşà cum l-am descris în *Românii Nomazi* (p. 84). Aci mai însemnez numele unei haine, pe care n'am dat-o în lucrare citată : *sărăcušte* (săpăcuşti, sâpacuşti, săpacuşti), un fel de scurteică care ajunge cevà mai jos de mijloc, cu poalele din faţă tăiate rotund ca la jachetă (fig. 34), iar la spate cu mai multe încreţituri (fig. 40). Spre deosebire de *gunelă*, ea se poartă cu flocul pe dinăuntru ; gunela este fără floc.

Fărşeroatele, mai mult decât celelalte Aromânce, arată o plăcere deosebită pentru podoabe sclipitoare. De aceea nici una din ele nu este lipsită de *nęle* ,,inele", *verї* ,,cercei", *bilinğucă di mănă* ,,brăţară de mână", *monokịurї* (mănokịurї, mănokïrї) *ti dї guše*, un fel de amulete de aur sau de argint, care se poartă atârnate de gât, *baịur* (bayur, bayoǫ) *di florii* ,,salbă de aur", *čupraki* (čupräki) *ti mesi pi băǫ*, *dї asimi*, *florї i sirmatiro* ,,ceapraz pentru brâu, de argint, aur, sau în filigran, şi *căstura cu patru sinğiri subtsîri spindzurată di čupräki şi băgată tu ğęapi* ,,briceagul cu patru lănţişoare subţiri", pus în buzunar.

Pe dinainte poartă toate *puryęao* (părğęau, puðğęao, puðyao), cu mai multe încreţituri la cele tinere, şi simplu la cele bătrâne. Acest şorţ este susţinut de o cureà de lână, numită *tizgă* (dizgă).

In tot timpul şederii mele de o săptămână în Coriţa, zilnic mă duceam în târg, în mijlocul acestor Români, ca să-mi strâng materialul lingvistic de care aveam nevoie, despre care se va vorbì în partea a doua a acestei lucrări.

Din Coriţa am făcut trei excursiuni : una în *Dişniţa* şi celelalte două în *Moscopole* şi *Boboştiţa*.

Cu câtevà zile înainte de sosirea mea în Coriţa, 60 de familii de Fărşeroţi din *Pleasa* plecaseră în România. In comună nu mai rămăseseră, după informaţiunile ce mi s'au

©BCU CLUJ

dat, decât numai șase familii, aproape toate originare din Dișnița. De altfel, Românii din Pleasa erau originari din *Fraşari*, *Cortesi* și *Jarcani*. Cu un număr de Români așà de redus, comuna pe care o văzusem în treacăt,

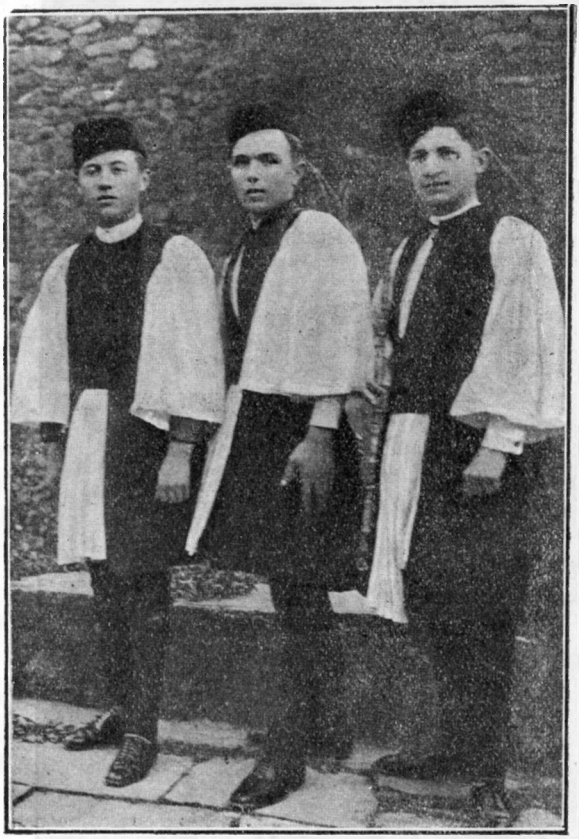

13. Fărșeroți din Pleasa.

când veneam spre Coriţa, nu mai prezentà așà mare interes, mai ales că, în zilele de târg, cunoscusem la Coriţa pe cei mai mulți dintre Fărșeroții din Pleasa. De aceea m'am decis să mă duc numai în Dișniţa, însoțit de doi din foștii mei elevi de la Școala Superioară de Comerț din Salonic: *Con-*

©BCU CLUJ

stantin Zega, fărşerot şi profesor la şcoala comercială albaneză din Coriţa şi *Constantin Araia*, fostul director al şcoalei primare române din Coriţa.

14. Fărşerot din Pleasa.

Distanţa de la Coriţa până la *Dişniţa* este 20 de minute cu maşina. Comuna este aşezată pe aceeaşi ramură a masivului Gramos, numită munţii *Morava*, pe care se află situată

©BCU CLUJ

Pleasa. Ea numără 100 de case, dintre care 20 de familii sânt Fărşeroţi aşezaţi mai de mult, iar 10 familii Muzăchiari (Fărşeroţi din Muzachia), venite cevà mai târziu. Fărşeroţii cu Muzăchiarii se încuscresc. De aceea, după graiu, ei sânt amestecaţi. Particularităţi proprii Muzăchiarilor se întâlnesc în graiul Fărşeroţilor şi invers.

15. Fărşerot din Dişniţa.

Cum am ajuns în comună, am fost întâmpinaţi de un grup de Fărşeroţi în frunte cu celnicul Lambi Spânu. Ei credeau că le aduc veşti despre deschiderea şcoalei româneşti, pentru care făcuseră de mai multe ori cereri la inspectoratul albanez din Coriţa şi nu li se dăduse nici un răspuns. Celnicul fărşerot mi-a arătat şi clădirea din comună, cea mai mare şi mai spaţioasă, pe care o dărueşte pentru local de şcoală „rămânească". După ce i-am asigurat că guvernul albanez are cele mai bune intenţii pentru luminarea lor în limba „rămânească", am început să vizitez comuna, intrând mai întâi în casa celnicului, după aceea şi în locuinţele celorlalţi Fărşeroţi.

Ca şi la Biglişti, Fărşeroţii din această comună nu trăesc în călive (colibe), ci în case clădite în piatră, fiecare formând

©BCU CLUJ

o locuinţă cu două până la patru încăperi, dintre care una este *ahuri* sau *plentsă* (grajd) pentru vite, iar celelalte de locuit. Mobilierul din casă este mai redus decât acela pe care l-am văzut în Biglişti. Chiar în locuinţa celnicului, n'am văzut nici o scoarţă aşternută pe jos. Această lipsă se explică şi din cauza anotimpului. In timpul verii, fiind într'o continuă mişcare, Fărşeroţii strâng tot mobilierul din casă şi-l pun bine pentru vreme de iarnă. In afară de aceasta, Fărşeroţii nomazi, care aproape cea mai mare parte din zi o petrec afară, în aer liber la soare, şi nu intră în casă decât numai în timp de vreme rea ca să se ferească de intemperii, nu pun prea mare preţ pe comodităţile şi confortul din casă. Pentru el casa din timpul primăverii şi verii este *staṇa* sau *turaştia* (stâna) cu păreţii deschişi şi pe deasupra învălită cu frunziş, iar în timpul iernii *tsarcu*, *cumaşu* sau *bufaru*, în care se adăpostesc oile şi caprele, făcute toate din nuiele de *ianură* şi învelite bine cu paie ca şi *mandra*, spre a ferì oile de prea multă zăpadă şi ger [1]).

16. Fărşero tă din Dişniţa.

[1]) In Dişniţa am auzit pentru întâia dată cuvântul *ată* „mamă" (cf.

©BCU CLUJ

După ce am stat o jumătate de zi şi mi-am luat în-

17. Moscopoleană.

semnările de care aveam nevoie, spre seară ne-am întors în Coriţa.

Raporturile albanoromâne în *Dacoromania* II 514) pronunţându-se *ţátă*. Sub această formă cuvântul se aude şi în Clisura (cf. M. Beza, *Pe Drumuri* p. 15 „Casa părintească").

©BCU CLUJ

Acum aşteptam să văd Moscopole. Deşi graiul Românilor din această comună îmi era bine cunoscut de la Moscopolenii din Coriţa, totuşi ţineam să văd ruinile unui oraş care numai cu două veacuri înainte fusese metropola culturii româneşti din Balcani, iar faima bogăţiilor elementului românesc din acel oraş, ca şi mulţimea bisericilor ajunseseră legendare în mintea Românilor din Macedonia.

Moscopolenii au dat elita românismului balcanic. Din ei au ieşit vestiţii neguţători din cursul sec. XVII şi XVIII cari au introdus comerţul din Apus în Balcani. Ei au fost primii purtători de cultură apuseană în Peninsulă. Tot ei odată cu marele comerţ, au putut introduce în Balcani, artele şi meseriile învăţate în ţări străine. In fine, ei au fost aceia care, după ce economiceşte au reuşit să-şi creieze o situaţie materială excepţional de înfloritoare, s'au gândit şi la carte, înfiinţând în Moscopole, pe vremea aceea cel mai populat oraş din Albania, înalte instituţii şcolare, din care, printre învăţaţii români în limba elinească, ca vestitul Calcheu, Manduca, Ioasaf, patriarhul din Ohrida, au ieşit şi iubitorii de carte românească scrisă în graiul moscopolean ca Teodor Cavallioti, Daniil Mihali Adami Hagi, Moscopoleanul, şi, mai ales, vestitul protopop Constantin Ucuta, care, chiar în prefaţa cărţii sale, nu se sfiă să spună că scrie „pentru gloria neamului românesc". Cât de setoşi pentru ştiinţă erau pe atunci Moscopolenii, se poate vedeà din păţania tânărului student moscopolean Constantin Hagi Ceagani, care, după ce vizitase pentru studii Franţa, Anglia şi Italia, întorcându-se la Moscopole şi nefiind lăsat de părinţi să-şi continue mai departe studiile, a făcut drumul pe jos de la Moscopole până la universitatea din Halle, unde a rămas trei ani, ca să-i povestească bătrânului profesor Tunmann minunăţii despre mulţimea, viaţa, ştiinţa şi comerţul Aromânilor moscopoleni.

Iată în ce termeni ne vorbeşte Pouqueville despre distrugerea acestui faimos oraş, pe care îl vizitase numai cu douăzeci de ani după marea catastrofă : „Pasteurs vigilants, ouvriers économes, ces Valaques, qui se prétendaient descen-

©BCU CLUJ

dus des Romains établis dans la Candavie par Quintus-Maximus, avaient relevé, dans le onzième siècle, sur les ruines de l'antique ville des Mosches, celle de Voschopolis ; et d'un simple camp de bergers, elle était devenue la métropole commerciale de l'Epire. On y comptait, vers le milieu du siècle dernier, près de quarante mille âmes ; et en 1788, sa population, augmentée d'un tiers, promettait de superbes destinées aux chrétiens de cette partie presque ignorée de la Grèce. Les écoles de Voschopolis florissaient ; la civilisation s'annonçait, sous les auspices de la religion et de ses ministres, telle qu'elle parut une fois dans le monde aux bords fortunés du Paraguay ; lorsque l'envie et le fanatisme se liguèrent pour détruire l'ouvrage de la sagesse. Les hordes mahométanes de Dagli et de Caulonias donnèrent les premières le signal des malheurs, en commençant à détrousser et à assassiner les caravanes qui fréquentaient le marché de Voschopolis. De leur côté, les beys turcs du Musaché, sous prétexte de secourir les sujets molestés du Grand-Seigneur, mirent garnison dans la ville ; et après dix années de dévastations, de rapines et de guerres, Voschopolis disparut de la surface de l'Albanie !".

A doua zi dimineaţa, întovărăşit de cei doi prieteni, care mă însoţiseră la Dişniţa, am plecat cu maşina la Moscopole. Am pornit cevà mai de dimineaţă, ca să putem ajunge în comună, pe când lumea se află în biserică.

Distanţa de la Coriţa până în Moscopole este de 40 de km. Cu maşina puteam ajunge în cel mult două ore. Insă drumul rău şi podurile aproape toate stricate ne-au împiedecat să ajungem la timpul dorit în sat. Abià pe la orele zece şi cevà am început să ne apropiem de comună. De la o depărtare de câţiva chilometri se văd ruinile vechiului oraş. Este aşezat pe o câmpie, care se lasă uşor în pantă la poalele muntelui *Opari*, pe care locuitorii din comună îl numesc muntele „Costi al Manduca".

[1]) *Voyage dans la Grèce* (1820), p. 392—393.

©BCU CLUJ

Intinderea vechiului oraş are aproape trei chilometri. El era despărţit în două porţiuni egale de apa unui râuleţ, numit „râulu al Dzegă", care curge din spre apus. Cum pătrundem

18. Moscopoleană.

în oraş, vreo câtevà minute umblăm cu automobilul numai printre ruine, până când, ajungând în mijlocul comunei, ne oprim în faţa unei grădini, unde ne aşteptau câţiva Români, care ştiau despre sosirea noastră. N'am stat pe loc să ne odihnim aproape defel, căci la ora unu trebuia să fim la masă la mănăstirea Sf. Ioan Prodromul, care este situată ca

©BCU CLUJ

la un chilometru și cevà afară din vechiul oraș. Incepem să vizităm cartier cu cartier. In afară de temeliile clădirilor, dintre care unele au trebuit să fie foarte mari, n'au rămas decât grămezile de pietre răsturnate pe locul în care au fost zidurile caselor. Astăzi, din vechea Moscopole, n'au mai rămas decât fântânile și vreo șapte, opt biserici din cele douăzeci care s'au păstrat până cu vreo patruzeci de ani înainte. Fântânile erau răspândite în tot orașul. Se pare că fiecare

19. Biserica Sf. Atanasie (Moscopole).

cartier mai mare își aveà fântâna lui. Aceasta se poate vedeà din faptul că azi se găsesc fântâni printre ruini, acolo unde nu există nici o casă de locuit. Ele s'au păstrat, toate, cu zidăria lor și cu aceeași apă bună și abundentă, care a potolit setea atâtor Români moscopoleni de altădată, înviorătorii cartierelor de azi moarte.

Bisericile păstrate numai în cele patru ziduri, cu prispele lungi, susținute de câte 12 până la 14 coloane de piatră, se găsesc presărate la distanțe relativ mari pentru puținele case de azi, grămădite în mijlocul vechiului oraș. Aproape toate au aceeași formă. Sânt foarte lungi, având porțiunea dinaintea altarului rezervată numai pentru bărbați mult

©BCU CLUJ

mai adâncă decât restul rezervat pentru femei. Ca să poţi trece de la locul femeilor la acela al bărbaţilor, trebuie să cobori 5—6 trepte. Toate bisericile au avut catapitesme artistic sculptate în lemn şi poleite în aur. Astăzi aceste catapitesme, ca şi amvoanele se mai păstrează numai în bisericile Sf. Nicolae, Sf. Petru şi Sf. Atanasie. Celelalte, care erau şi mai frumoase, au fost ridicate în timpul

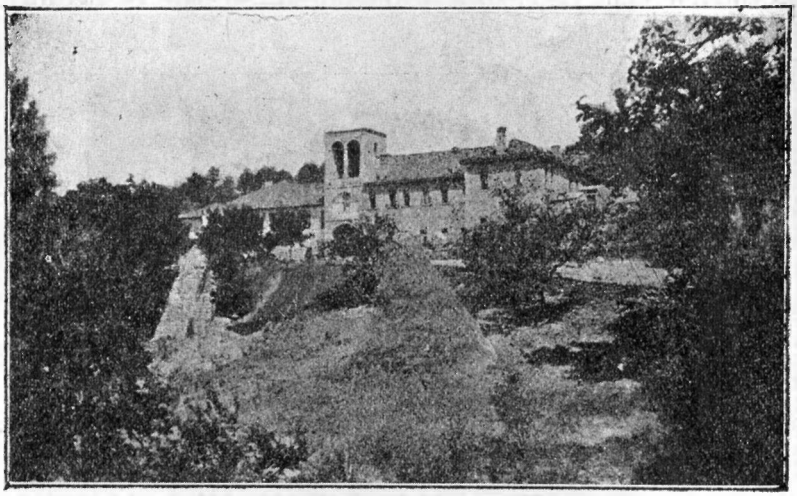

20. Mânăstirea Sf. Prodrom (Moscopole).

marelui războiu împreună cu o bună parte din icoane şi tot ce aveau mai de valoare, de către armatele aliate. In ceea ce priveşte „Metropola", biserica în care slujeà mitropolitul, te apucă groaza când pătrunzi în ea. Cum intri, la dreapta, vezi urmele unui cuptor mare făcut de Francezi pe timpul marelui războiu pentru nevoile armatei. Păreţii sânt atât de afumaţi, încât abià se vede câte o parte din figurile sfinţilor. Catapiteasma, tronul metropolitan şi amvonul sânt aproape distruse. Părţile din sculpturi de pe acestea, mai artistic lucrate, au fost toate jefuite. Ai impresia că o nouă nenoricre, şi mai teribilă decât aceea din sec. XVIII, s'a abătut asupra acestui nenorocit oraş. In afară de aceste

©BCU CLUJ

biserici, Moscopole are și două mânăstiri: una cu hramul „Profetul Ilie" de la marginea orașului, alta „Sfântul Ioan Prodrom", așezată cevà mai departe de oraș, într'o poziție încântătoare.

La această din urmă mănăstire, ne-am dus să prânzim. Mânăstirea este înconjurată de clădiri cu camere nenumărate pentru primirea oaspeților. La sosirea noastră, ele erau ocupate mai toate de familii moscopolene din Corița, care veniseră să petreacă lunile de vară la munte. Ea este condusă de o eforie alcătuită din Românii din Moscopole, din care fac parte și Moscopolenii așezați în Corița. După ce am vizitat biserica, care s'a păstrat mai bine decât bisericile din Moscopole, ora fiind înaintată, am prânzit. După masă, după ce am vizitat împerjurimile din apropiere și ne-am odihnit puțin la umbra copacilor de lângă mânăstire, la ora cinci am pornit cu mașina spre *Șipsca*, de unde, seara, am ajuns la Corița.

A doua zi, la ora 7 dimineața, am plecat la *Boboștița*.

Țineam să văd această comună locuită în cea mai mare parte de Bulgari, pentrucă mai de mult auzisem că locuitorii ei vorbesc un dialect slav foarte arhaic și cu particularități, care nu se întâlnesc în graiul Slavilor din Macedonia. In afară de aceasta, mai doream s'o văd și pentru faptul că într'însa se găsește mănăstirea Sfântul Nicola, zidită în 1503, în care, la 1709, vestitul patriarh *Ioasaf*, Aromân de origine din Moscopole, fu ales episcop în Corița, înainte de a ajunge patriarh (ultimul, de la 1718—1745) în Ohrida: „Im dortigen Nicolauskloster wurde 1709 eine Synode abgehalten, auf der der berühmte spätere Patriarch Joasaph zum Erzbischof von Koryza erhoben wurde". Incă până azi se păstrează în biserica Sf. Clemens din Ohrida mitra patriarhală, împodobită cu pietre scumpe, pe care Românii din Moscopole au dăruit-o ilustrului lor compatriot: „Zu den Merkwürdigkeiten (der Kirche des Heiligen Klemens) zählt... eine prachtvolle silbervergoldete, mit Edelsteinen geschmückte Mitra, welche die Kaufleute der damals blühen-

©BCU CLUJ

den und schwerreichen Kaufmannsstadt Moscopolis 1727 ihrem Landsmann, dem grossen Patriarchen und Erzbischof *Ioasaph*, gestiftet hatten" [1]).

Drumul de la Coriţa la Boboştiţa merge spre miazăzi, trecând pe lângă comunele *Drenovo* (mai vechiu *Drenkovo*) şi *Mboria*, amândouă locuite de Bulgari. In Mboria se găsesc şi câteva familii de Fărşeroţi. După o călătorie cu maşina numai de o jumătate de oră, am ajuns în comună.

Boboştiţa este aşezată pe povârnişul unui deal acoperit cu atâta vegetaţie, încât chiar după ce te-ai apropiat de ea, casele nu se văd decât numai după ce ai intrat în comună.

Cum am ajuns în sat, ne-am îndreptat direct spre mănăstirea Sf. Nicola. Acì ne-au întâmpinat un bătrân cu o bătrână, care ne-au poftit să intrăm în mănăstire, vorbindu-ne în dialectul literar. Erau Bulgari din localitate, care trăiseră multă vreme în România. Foarte mulţi Bulgari şi Albanezi din Boboştiţa trăesc şi azi în Ţară, ca neguţători sau meseriaşi. Dintre Albanezi cei mai mulţi sânt aşezaţi la Bucureşti. Unul dintre aceştia erà şi tatăl scriitorului nostru Victor Eftimiu.

După ce am vizitat biserica din mănăstire, am făcut o plimbare prin comună. Acì am stat de vorbă cu câţiva bătrâni, însemnându-mi particularităţile de limbă care nu se întâlnesc în graiul macedo-bulgar. Fără a încercà să fac o expunere amănunţită, pe care mi-o rezerv pentru un mic studiu, acì mă mulţumesc să spun că, după câte am putut observà eu, deosebirea între graiul Bulgarilor din Boboştiţa şi între acela al Bulgarilor din Ohrida, constă mai puţin în formele gramaticale şi mai mult în accent. In ce priveşte lexicul, în afară de unele forme albanezeşti recent primite în limbă, n'am putut observà nimic mai deosebit de limba Bulgarilor din Macedonia.

---

[1]) H. GELZER, *Vom Heiligen Berge und aus Makedonien*. Leipzig (1904 pag. 154.

©BCU CLUJ

Comuna numără vreo 180 de case cu 1.000 de locuitori, dintre care mai mult ca jumătate sânt Albanezi ortodocşi iar restul Bulgari. Spre deosebire de Bulgarii din restul Macedoniei, care, în cea mai mare parte, ţineau de biserica exarhatului din Constantinopole, Bulgarii din Boboştiţa au fost patriarhişti, dependenţi de episcopatul din Coriţa. De aceea ei au avut limba greacă în biserică. Astăzi Bulgarii din Bo-

21. Călive Fărşeroteşti.

boştiţa sânt nevoiţi să înveţe numai albanezeşte şi, mai curând sau mai târziu, vor fi desnaţionalizaţi.

Nu departe de Boboştiţa se găsesc şi nişte colibe fărşeroteşti, în care păstorii nomazi petrec în lunile de vară. Toate laolaltă, vreo treizeci la număr, alcătuesc un cătun. Inainte de a te apropia de aceste colibe, pe care Fărşeroţii le numesc „călive", văzute de departe, ai impresia că te găseşti în faţa unor cuiburi de albine sau a unor ciuperci mari răsărite din pământ. Numai după ce ai intrat în cătun şi-ţi iese lumea înainte, vezi că ele sânt locuinţe omeneşti. Acest fel de aşe-

©BCU CLUJ

zări ale Fărşeroţilor, care se ocupă cu creşterea oilor, se găsesc răspândite pretutindeni în părţile muntoase din centrul şi sudul Albaniei.

O colibă, aşà cum se vede în figură, are o lungime de la cinci până la şase metri în diametru. Înălţimea ei, socotită din vârful colibei până la pământ, abià trece peste trei metri. Insă înălţimea părţilor laterale este mică. De aceea, la intrare, trebue să fii cu băgare de seamă, ca să nu dai cu capul de părete. Deschizătura pe unde intri în colibă, ca înălţime, este mai mică decât statura mijlocie a unei persoane, iar grosimea pereţilor nu trece peste zece sau cincisprezece centimetri. Colibele se fac din crengi de lemn împletite şi din paie. Partea superioară este acoperită cu paie. Insă există şi colibe, cum am văzut în Muzachia, care sânt făcute numai din crengi simple sau tencuite cu pământ.

Mobilierul unei colibe este redus la strictul necesar : câteva ţoale de învelit, grămădite unele peste altele, stau într'o parte a intrării, iar în cealaltă parte războiul de ţesut. In părete din fund, la mijloc, este vatra în care se găsesc mai multe vase pentru fiertul laptelui sau preparatul mâncării. O căldăruşă atârnată de un cârlig fixat pe acoperişul colibei, stă aproape în permanenţă suspendată deasupra vetrei. Pe jos, de obiceiu, nu-i aşternut nimic. Numai când vine câte un străin, în semn de cinste, i se întinde o velinţă, ca să se aşeze.

De altfel, Fărşeroţii noştri, ocupaţi aproape peste tot cu turmele şi obicinuiţi să petreacă toată ziua afară în aer liber, nu simt nevoie de comodităţile cu care sânt obicinuiţi fraţii lor cu viaţă sedentară aşezaţi în târguri şi oraşe. Fărşerotul păstor intră în colibă numai în timp de vreme rea. Incolo, mănâncă, petrece, se odihneşte şi doarme afară, ziua ca şi noaptea, întins pe iarbă verde. De aceea, deşi cuvântul „pat" există în graiul lor, totuşi obiectul le lipseşte. Patul la ei, în timp de ploaie, este rogojina sau velinţa aşternută pe pământ. Fărşerotul, sărac sau bogat, cât timp se ocupă cu creşterea oilor, duce viaţa nomadă, aşà cum am descris-o în studiul meu *Românii Nomazi*. Cum se aşează

©BCU CLUJ

22. Mulsul oilor și preparatul caşcavalului la Fărșeroți.

©BCU CLUJ

la oraş şi începe o altă ocupaţiune, o rupe cu viaţa de munte şi repede se obicinueşte cu noua viaţă orăşenească.

Cevà mai departe de cătun se află şi o „stane" (stână), făcută din piatră, în care se fabrică caşcavalul. Cerând informaţiuni despre prepararea lui, am aflat că ea este identică cu a păstorilor români din Pind aşezaţi în Veria [1]).

Spre seară, după ce am vizitat, în Boboştiţa, mănăstirea „Panaghia", ne-am întors în Coriţa.

Din Coriţa trebuià să-mi continuu drumul mai departe, în centrul Albaniei. Insă a doua zi erà târg, din care cauză mi-am amânat plecarea încă pentru o zi două, cu nădejdea că în ziua târgului erà să dau de Fărşeroţi veniţi din comunele mai îndepărtate. Intr'adevăr, în ziua următoare, sculându-mă dis-de-dimineaţă, am găsit piaţa plină cu Fărşeroţi veniţi, unii de prin călivele *Duşari*, *Peotopapa* şi *Chiafsăz* (alb. *Qafëzezi*), alţii din *Bitcuchi* (alb. *Bithkuq*), *Grabovița* şi *Remeni*, în fine, câţiva chiar de prin împrejurimile oraşului *Premeti*

In piaţă mai întotdeauna eram întovărăşit de cei doi prieteni ai mei Const. Zega şi Araia. Trecând prin târgul unde se vinde lână, într'un colţ, am dat de mai multe Fărşeroate mai în vârstă, care şedeau în dosul unor saci mari, plini de lână. Vroind să intru în vorbă cu ele, le-am întrebat de unde sânt. Una din ele s'a grăbit să-mi răspundă „di ịuva" (de nicăeri). Cum de nicăeri, le-am întrebat în dialect. Vara nu aveţi locuinţe, unde staţi mai multă vreme? „Azi aụa hiim, măne aco" (azi sântem aici, mâine încolo) mi-a răspuns bătrâna. Acest răspuns scurt şi cuprinzător mi-a lămurit întreaga problemă a nomadismului fărşerot, confirmându-mi părerea expusă mai pe larg în *Românii Nomazi*.

Alături de Fărşeroţi, în piaţă, se află un număr mare de ţărani albanezi, veniţi din interiorul Albaniei centrale. In faţa acestei mulţimi, mi se înfăţişà cel mai potrivit prilej ca să-mi

[1]) Despre felul cum se fabrică brânzeturile şi în special caşcavalul, am vorbit pe larg în *Românii Nomazi*, Capitolul *Suirea oilor la munte* pag. 96.

©BCU CLUJ

fac o idee despre tipul Albanezilor, faţă de Fărşeroţi şi de celelalte elemente din Albania.

Ceea ce vizitasem până acum, nu erà, propriu zis, teritoriu curat albanezesc. Satele bulgăreşti de-alungul şoselei Florina-Biglişti [1]) constitue o prelungire a elementului slav din Macedonia vestică, până la graniţa teritoriilor albaneze. De asemenea cele trei comune Mboria, Drenova, Boboştiţa reprezintă ultima prelungire a elementului slav ajuns până aproape de povârnişul munţilor albanezeşti. Nu vorbesc despre Români, care, ca element flotant, se găsesc răspândiţi pretutindeni.

23. Fărşeroate din Coriţa.

In ce priveşte, mai întâi, pe Fărşeroţi, pentru ca să poţi cunoaşte tipul lor, nu ai neapărată nevoie să cutreeri toată Albania centrală. Este destul să asişti în zilele de târg la Coriţa. In acest oraş, alături de Fărşeroţi, ai prilejul să cunoşti şi pe Moscopoleni. Dacă ai posibilitatea să te duci şi în Moscopole, atunci îi poţi cunoaşte şi la ei acasă. Dar chiar cei din Coriţa ajung spre a-ţi puteà face o idee despre deosebirea care există între unii şi alţii.

Fărşerotul, aşà cum l-am cunoscut pentru întâia dată în târgul din Coriţa şi am continuat să-l studiez în interiorul

[1]) *Biglişti*, după cum arată şi numele, a fost, la origine, o comună bulgărească. Astăzi aproape mai toţi Bulgarii sânt albanizaţi. Se găsesc numai câtevà familii cari continuă să vorbească bulgăreşte.

©BCU CLUJ

Albaniei, este mai desgheţat decât toţi Românii din Peninsula Balcanică. El este foarte mobil, cu mişcări degajate, spontan la vorbă şi cu o bogăţie de gesturi, în care poate numai Grecul îl întrece. Statura lui este mijlocie. Pe mulţi i-am văzut cevà mai scunzi, însă aproape toţi bruni, cu trăsăturile regulate, cu ochii negri şi cu privirea ageră. Peste tot, ca înfăţişare, el reprezintă poate tipul cel mai frumos la tulpinile româneşti din nordul Peninsulei Balcanice. Când se tocmesc în piaţă, ei vorbesc tare, căutând prin orice mijloace să convingă pe cumpărător. Femeile lor nu se deosebesc de bărbaţii. Ele sânt mult mai sprintene decât Grămostencele din comuna Livădz, pe care le-am văzut în călătoria mea din Meglen. Numai că sunt prea muncite. De aceea ele pierd foarte mult din frumuseţea lor şi, din acest punct de vedere, sânt inferioare bărbaţilor.

Faţă de acest tip, poate, unic între Românii din Peninsula Balcanică, pentru care Weigand a afirmat că „el se poate compară cu soldatul legionar roman" [1]), Moscopoleanul se deosebeşte mai întâi prin lipsa de rusticitate în apucături şi în mişcări; aceasta nu numai la cei aşezaţi în Coriţa, ca elemente orăşenite, ci şi la Moscopolenii din sat. Moscopoleanul nu vorbeşte tare şi nici nu trece peste măsura gesturilor obicinuite. In afară de aceasta, ca temperament, el este mult mai liniştit, iar în vorbă foarte măsurat. In special femeia moscopoleană îţi face impresia unei matroane. Chiar la ţară, în Moscopole, ea umblă îmbrăcată orăşeneşte, purtând pe cap un „cimber" negru, iar pe corp o rochie neagră, peste care vine o scurteică, iarna captuşită cu „ilmadz", iar vara fără căptuşeală. In ce priveşte statura, n'am putut face o deosebire între unii şi alţii. Ca toţi Românii din Peninsula Balcanică, ei au o statură mijlocie; la unii chiar peste mijlocie, cu culoarea feţii mai puţin brună decât la Fărşeroţi. Aceştia par pârliţi la faţă şi din pricina

[1]) „Der Vergleich mit einem römischen Legionssoldaten ist ganz am Platze" (Weigand, *Die Aromunen* I. p. 259).

©BCU CLUJ

drumurilor. Printre Moscopoleni am văzut și tipuri blonde. Intre Fărșeroți, acestea sânt rare de tot.

Cu totul altfel se prezintă Albanezii. In prima zi, când am ajuns la Coriță, am avut prilejul să-i cunosc în număr mai mare în restaurantul otelului la care de scinsesem. Erau vreo treizeci de persoane, toți Albanezi. Tipul lor m'a surprins, mai întâi, prin culoarea feții, după aceea și ca statură. Albanezul nu este blond de tot, însă de culoare mai deschisă, care îl deosebește de Aromân. De asemenea el este de statură mai înaltă. Cu cât înaintezi mai în spre nordul Albaniei, cu atât dai de staturi și mai înalte. Eu nu m'am dus decât numai până în Durazzo și Tirana. Insă toți aceia pe care i-am întâlnit în drumul meu, începând din Elbasan, Cavaia, Pekini, etc., erau înalți și uscățivi. Mulți din ei îmi aminteau tipul Sârbului. Pe Sârbi îi văzusem în număr mare la Salonic, în timpul marelui războiu, când armata sârbă din insula Corfu, refăcută, trecea prin Salonic spre granița Serbiei.

DE LA CORIȚA LA ELBASAN

DRUMUL SPRE POGRADEȚ — LACUL OHRIDA — MĂNĂSTIREA SFÂNTUL NAUM — COMUNA LINI

A doua zi dimineața, la ora 4, am plecat din Coriță, luând drumul spre Pogradeț. Mai întâi o luarăm pe șoseaua care duce spre Florina, continuându-ne drumul spre miază-noapte până spre Dișnița și Pleasa, pe unde trecuserăm la sosirea noastră în Coriță. După aceea, apucând drumul în spre apus, am lăsat lacul *Malic* la stânga, începând să suim pe povârnișurile muntelui *Sucha*. Cum am ajuns la o înălțime de vreo sută de metri, dintr'odată apărù înaintea noastră marele lac *Ohrida*, cu fața lui întinsă ca o pânză de argint. Am făcut semn șoferului să mâne mai încet, spre a puteà gustà din frumusețile unei priveliști cu adevărat încântătoare. De la înălțimea în care ne găseam, îi puteam vedeà toată întinderea. Noi fiind

©BCU CLUJ

la extremitatea lui sudică, nu puteam zări cu ochiul liber decât ţărmurile din dreapta şi din stânga lui. Extremitatea nordică se pierdeà în zare, acoperită de o ceaţă deasă, care încet-încet începeà să se ridice. Acum începem să coborîm de pe deal. Suprafaţa apei ia dimensiuni şi mai mari, iar pe ţărmul stâng al lacului, în spre răsărit, apare vestita mânăstire *Sfântul Naum*, îmbrăcată în haina

24. Pogradeţ.

ei albă ca zăpada şi înconjurată cu atâta verdeaţă, care se oglindeşte în faţa lucie a lacului liniştit. Nu sântem decât la şapte km. departe de ea. De aci înainte drumul merge coborînd, pe o şosea bine îngrijită, până ajungem la ţărmul lacului. Mai mergem încă vreo trei km. şi ajungem în Pogradeţ. Aci ne oprim puţin ca să vizităm orăşelul.

Pogradeţ (alb. *Porades*) se întinde în formă de amfiteatru pe panta unui deal înalt, în faţa lacului Ohrida. De la Pogradeţ până la mânăstirea Sf. Naum nu sânt decât 4—5 km. Locuitorii din Pogradeţ n'au voie să se ducă la mânăstire, deoarece ea se află pe teritoriu sârbesc. Iugoslavia şi-a întins graniţele, în această parte a Peninsulei, atât de adânc în teritoriile albaneze, încât bieţii locuitori din împrejurimi, care altă dată erau obicinuiţi în fiecare

©BCU CLUJ

an să facă pelerinaj la mânăstirea din Ohrida, acum, din pricina greutăților ce li se fac la trecerea frontierii, se mulțumesc numai s'o admire din depărtare.

Astăzi Pogradeț este reședința subprefectului din Corița. Are vreo 450 de case cu 2500 de locuitori aproape toți Albanezi, dintre care mai mult ca jumătate sunt ortodocși. In Pogradeț sânt și 30 familii românești. Toți sunt Fărșeroți veniți din interiorul Albaniei. Stând de vorbă cu doi bătrâni, care veniseră cu lână în târg, am aflat că aproape mai toți sânt din *Colonia* și *Muzachia*. Graiul lor nu se deosebește de acela al celorlalți Fărșeroți, pe care i-am studiat în Corița.

După ce am vizitat tot orașul, mi-am continuat drumul. De astădată șoseaua ne ducea de-alungul lacului Ohrida, trecând pe lângă cătunele albanezești cu locuitori musulmani: *Măniliști*, *Udăniști*, și *Piscupati*, până când am ajuns în comuna mai mare *Lini*. Drumul cu mașina, cu iuțeală potrivită, de la Pogradeț până la această comună este aproape de două ore. *Lini* are aproximativ 150 de case cu locuitori albanezi, dintre care jumătate sânt creștini ortodocși, jumătate musulmani. Profitând de faptul că, la intrarea noastră în sat, se găsea un grup de bărbați și femei la petrecere, am oprit mașina, ca să ne aprovizionăm cu apă.

Intrând în vorbă cu ei, mi-au arătat că satul lor este singurul cu locuitori albanezi creștini. De aci înainte, cu cât înaintăm pe interiorul Albaniei, cu atât elementul creștin dispare. Intrebându-i dacă toți Albanezii sânt din localitate, mi-am răspuns că unii sânt veniți din interiorul Albaniei. Dintre Albanezii musulmani sânt câtevà familii care își trag originea din comuna *Șămitra* (alb. *Shëmitra* din lat. *sanctus Demetrius*), ținutul Gramș, în județul Elbasan.

După o oră și mai bine de popas, am pornit mai departe de astădată în spre apus, urcând în pantă un deal care se ridică dinaintea noastră. De pe acest deal ne-am aruncat privirile încă odată asupra lacului Ohrida, care se vedeà

©BCU CLUJ

acum în întreaga lui întindere. Mi-aduceam aminte de aceeaşi impresie pe care am avut-o în 1900, când, într'o excursie făcută cu mai mulţi profesori de la liceul român din Bitolia pe muntele Peristera, ajungând pe vârful muntelui, am avut în faţa noastră lacul *Prespa*. Vedeam cu ochiul liber aproape toate aşezările omeneşti din prejurul lacului. Numai oraşul Ohrida, care se află aşezat la extremitatea nordică a lacului Ohrida, nu se vedeà. Acum, de pe înălţimile dealului în care ne găsim, zărim în depărtare şi oraşul Ohrida, învăluit într'o ceaţă uşoară. De la mânăstirea Sf. Naum până în Orhida, în linie dreaptă, nu sânt decât treizeci de chilometri. Insă urmărind drumul de pe ţărmul lacului, distanţa trece de patru zeci de chilometri. Mai în spre stânga, la extremitatea nordică a lacului şi numai la o depărtare de vreo zece chilometri de Ohrida se vede orăşelul *Struga*, locuit de Bulgari, Albanezi şi Români.

Acum încet-încet suim pe cotiturile muntelui *Mocra*, care se înalţă majestos în faţa noastră. Intrăm în vechea şosea *Via Egnatia*, care uneà, pe vremuri, Dyrrachium cu Thessalonike. Ea porneà din Durazzo, de pe ţărmul Adriaticei, treceà prin Elbasan, şi, ajungând în punctul în care ne găsim noi, o luà împrejurul lacului Ohrida, trecând prin Struga, Ohrida, Bitolia, de unde apoi, prin Edessa-Vodena, ajungeà la Salonic. Pe acest drum am umblat după ce am ajuns la Tirana.

Până în comuna Lini mai întâlneam câte un cătun în drum. De acì înainte până în Elbasan nu se vede nimic. Dacă n'ar fi să dăm de câte un grup de chervanagii fărşeroţi, care vin cu mărfurile lor spre Coriţa, tot ţinutul, cu frumuseţile lui sălbatece, ar părea pustiu.

După o oră de drum, tot continuând direcţia spre apus, ajungem la izvoarele râului *Şcumbi*. De aici se văd cu ochiul liber înălţându-se spre miază-zi munţii *Camia*, mult mai înalţi decât *Mali thatë* din ţinutul Coriţa. Şcumbi izvorăşte din aceşti munţi, curge în spre direcţia de miazănoapte până aproape de comuna Dżüra, aproape

©BCU CLUJ

de Elbasan ; după aceea o ia în spre apus şi se varsă în Adriatica. Acum mergem de-alungul văii acestui râu, a cărei lărgime nu trece peste 10—15 metri. Apa pe alocuri nu este adâncă şi râul curge lin strecurându-se printre codri care ajung la înălţimi destul de mari. Ori de câte ori trecem

25. Căstrănioţi.

peste un pod, ne ţinem bine de automobil, de teamă ca să nu ne prăbuşin în apă. Podurile de-alungul acestui râu sânt făcute din stâlpi şi traverse atât de subţiri, încât, la prima vedere, ai impresia că treci peste nişte punţi de chibrituri. In fine, ajungem în comuna Dżüra şi, fără a ne opri, ne continuăm drumul mai departe pe şoseaua care şerpueşte dealungul râului. Pe la amiazi, sântem în Elbasan, patria lui Christoforidi.

©BCU CLUJ

4. DE LA ELBASAN LA TIRANA

ORAŞUL ELBASAN – ALBANEZII MUSULMANI BEKTAŞI ŞI MEVLEVI – NUME DE LOCALITĂŢI DE ORIGINE CREŞTINĂ – APOSTAZIA LA ALBANEZI. – MENTALITATEA ALBANEZULUI MUSULMAN – PEKINI – CAVAIA

Elbasan, cel mai nou dintre oraşele vechi din Albania, nu este aşà de mare. El numără zece mii de locuitori, dintre care peste o mie sânt Români, iar restul Albanezi musulsulmani. Este aşezat pe o câmpie acoperită cu păduri de măslini. Oraşul este drăguţ pe din afară, din pricina vegetaţiei abundente pe care i-o dau pădurile de măslini. Cum pătrunzi înăuntru, ai impresia că te găseşti într'un oraş din Asia centrală. Chiar de la intrare în oraş, pe uliţa principală, nu vezi decât două şiruri de ziduri lungi străpunse la distanţe mici de câte o poartă, în dosul cărora se ascund case scunde şi urîte, fără nici o fereastră pe stradă. In centru, unde se găseşte piaţa, se mai află clădiri cevà mai răsărite. Dar peste tot, impresia ce-ţi face oraşul este sumbră şi te-ai simţì fericit, dacă ai puteà scăpà fără să fii nevoit să înoptezi în oraş.

Elbasan este centrul foştilor Albanezi creştini de altă dată, care, după ocuparea Albaniei de către Turci, au trecut în massă la islamism. Chiar oraşul este o creaţiune a sultanului Mahomed II.

După religiune, poporul albanez se împarte în două: Albanezi creştini, al căror număr abia dacă trece peste 200.000 — vorbesc numai despre Albanezii din Albania — şi Albanezi musulmani, care trec peste 500.000. Dintre creştini o treime sânt catolici.

După regiune, Albanezii musulmani ocupă mai mult centrul Albaniei, iar creştinii ortodoxi sudul; în extremitatea nordică se găsesc Albanezii catolici.

Intre Albanezii creştini şi Albanezii musulmani se găsesc aşà numiţii *bektaşi*, o sectă a Albanezilor musulmani, care sânt pe jumătate creştini pe jumătate musulmani, şi cred în metempsihoză. Centrul lor este Elbasan. Dar, deşì numărul lor nu trece peste 6 – 7 mii, ei sânt răs-

©BCU CLUJ

pândiţi de la Croia până în Arghirocastru. Bektaşii trec printre Albanezii musulmani de schismatici. pentru că ei,

26. Căstrăniot.

deşi cred în marele profet, nu dispreţuesc nici învăţăturile lui Hristos. Mai puţin numeroşi decât Bectaşii sânt *Mevlevii*, o altă sectă de Albanezi musulmani, care se

©BCU CLUJ

deosebesc de cei dintâi în ritual şi mai ales în felul cum îşi fac rugăciunile [1]).

Albania fiind, după expresia lui Iorga, o ţară pe jumătate italiană, ca una care, în întreaga ei configuraţie geografică, ţine de Italia [2]), la început, ţineà de biserica de la Roma. In sec. IV întâlnim în Scutari pe episcopul Bessus [3]) Abià în secolul al VIII, când împăraţii bizantini au reuşit să-şi întindă dominaţia până în partea de miazănoapte a ţării, legăturile dintre biserica albaneză şi biserica romană fură întrerupte, iar episcopii din regiunea Scutari fură supuşi jurisdicţiunii mitropolitului din *Durăs.* (Durazzo). Această stare a ţinut până în sec. XI, când biserica de la Roma reuşì să înfiinţeze un arhiepiscopat în Antivari, care există şi astăzi, şi de care ţin toate episcopatele din nordul Albaniei. De acì înainte influenţa bisericii ortodoxe se mărginì numai în centrul şi sudul Albaniei, prin mitropolia de la Ohrida, care în 1762 fu unită cu Patriarhatul din Constantinopole [4]).

Din acest punct de vedere, ceea ce interesează pe cercetător este faptul că, mai mult ca în orice altă ţară din Peninsula Balcanică, creştinismul albanez, redus azi la proporţii aşà de mici, altă dată a dus o viaţă foarte intensă. Despre aceasta ne dau lămuriri nu numai terminologia bisericească care, ca şi la Români, este de origine creştină, [5]) ci mai cu seamă mulţimea numelor de localităţi luate din domeniul religios. In privinţa aceasta Albania poate fi socotită ca ţara cea mai bogată în nume de localităţi de origine creştină veche. Pe unde treci, trebue să dai de câte un

[1]) T. SELENICA, *Shqipria më* 1927, p. CXLVII; ANTONIO BALDACCI, *L'Albania*, p. 299.

[2]) N. IORGA, *Istoria războiului balcanic*, lecţii ţinute la Universitatea din Bucureşti, 1925, p. 43.

[3]) A. DEGRAND, *Souvenirs de la Haute-Albanie*. Paris (1901) p. 269.

[4]) CONST. JIRECEK, *Albanien in der Vergangenheit* în *Illyrish-Albanische Forschungen* de Dr. Ludvig von Thallóczy.

[5]) Cf. cuvintele : *prift, shën, kështër, meshë, liter*, etc. din lat. presbiter, sanctus, cristianus, missa, altarium etc. (Vezi despre aceasta R. HELBIG *Die italienischen Elemente im Albanesischen*, p. 104).

©BCU CLUJ

nume local, botezat după numele unui sfânt. Şi ceea ce pare şi mai important, este faptul că cele mai multe nume din domeniul religios se găsesc tocmai în ţinuturile în care elementul creştin a fost silit de către Turci să treacă la islamism.

Astfel, pe când în părţile de miazănoapte ale Albaniei, de unde creştinismul a iradiat pentru întâia dată nu numai în Albania ci şi în întreaga Peninsulă Balcanică, avem numai două nume de localităţi: *Şănghini* (alb. *Shëngjini*), derivat din *şăm* (lat. sanctus) şi *Ghini* (lat. Iohannes), în districtul Fandi din ţinutul Mirdita, şi *Şănmriia* (alb. *Shënmrija*) derivat din lat. sancta Maria, în districtul Mal i zi (muntele negru) din ţinutul Puka, amândouă în regiunea Scodrei, din contră, în ţinuturile Tiranei şi Elbasanului, în care elementul creştin este reprezentat numai prin Aromâni, avem 15 nume de localităţi. Dintre acestea în Elbasan întâlnim: *Şămili* (alb. *Shëmilli*) „sfântul Ilie", o comună mare situată în districtul Cermenica, cu o populaţie albaneză de religie musulmană. Cu numele *Şămili* există în ţinutul Elbasan şi un cătun mic locuit de Albanezi mahomedani ca şi un nume de munte: *Kodra e Şimilit*, „codrul lui Sfântul Ilie". După aceea *Şămitra* (alb. *Shëmitra*) „sfântul Dumitru", comună în districtul Gramşi, locuită numai de Albanezi musulmani. *Şincola* (alb. *Shinkolla*) „sfântul Niculae" (cf. dacor. „*Sânnicoară*"), comună situată aproape de orăşelul Pekini, în drumul de la Elbasan spre Cavaia, cu locuitori numai musulmani, *Şinapremte* (alb. *Shinapremte*) „sfânta Vinere" (*premte* în alb. „Vineri") un cătun de 15 case. Alte două cătune cu numele *Şinapremte* se găsesc în Arghirocastru; iar un munte *Komja Şănpremte* există în ţinutul din Elbasan. De asemenea *Şinioni* (alb. *Shînjoni*) „sfântul Ion" şi *Şinghini*, care se găsesc şi în regiunea Scodrei. In afară de acestea, avem şi două formaţiuni mai nouă, probabil, refăcute după cele vechi, *Şinelmas* (alb. *Shinelmas*) din *şin* „sfânt" şi Elmas nume turcesc, un

©BCU CLUJ

cătun mic în care se găsesc şi creştini; *Şimrizà* (alb. *Shimrizà*) „Sfântul Riza", cu locuitori numai mahomedani.

In Tirana avem următoarele trei nume de localităţi; *Şănghini* „Sfântul Ioan", despre care s'a vorbit mai sus. Cel mai marel este *Şănghini e madh* (Sfântul Ioan cel mare), iar celelate două mai mici: *Şănghini e vogăl* (Sfântul Ioan cel mic) şi *Şănghini*, toate situate în apropiere de Tirana şi cu populaţiuni musulmane. *Şănghergi* „sfântul Gheorghe" poartă numele suprefecturei din Tirana. Un *Şănghergi* se află şi în Malacastra. *Şămriia* (alb. *Shëmërija*) din lat. Sancta Maria, comună măricică în districtul *Şănghergi*. Un munte cu numele *Şămări* (alb. *Shënmëri*) se găseşte în Mat din ţinutul Dibra. *Şhinkolla* (alb. *Shinkolla*) în ţinutul Petrela în Tirana, astăzi un cătun cu câtevà case.

Coborînd în părţile din spre miazăzi, numărul numelor de localităţi cu nume creştin scade. In schimb, numărul Albanezilor musulmani, care locuesc în ele se menţine.

Incepând de la răsărit spre miazăzi, în ţinutul Coriţa avem un singur nume: *Şăncolassi* (alb. *Shënkolassi*) „sfântul Nicola" din districtul Biglişti. Este locuit numai de Albanezi mahomedani.

In ţinutul Berat avem şapte nume de localităţi: *Şingherghi* (alb. *Shingiergi*) „Sfântul Gheorghe", cătun situat în Ţarcani din Malacastra, locuit numai de albanezi musulmani, *Şingherghi*, cătun cevà mai mare decât cel dintâiu în Libofşa din Luşnia, locuit numai de creştini. Alte două *Şănghergi* sânt situate unul în Nicai-Merturi din Tropoia, altul în Bituci din acelaşi ţinut. Primul are locuitori creştini, celălalt locuitori musulmani. Două cătune poartă numele *Şinpetăr* (alb. *Shinpietër*) „sfântul Petru", locuite de Albanezi creştini şi musulmani. Un alt *Şămbetra* (acelaş cu *Şinpetăr*) se află în Berat, pe muntele Tomor. Un nume de munte *Şănpietăr* (alb. *Shënpietër*) există în Mat, în ţinutul Dibra. In

©BCU CLUJ

fine *Şincolassi*, despre care au vorbit mai sus, se află situat în Libofşa din Luşnia, cu locuitori creştini. In afară de acestea, mai avem două formaţiuni nouă : *Şinelmasi* (Sf. Elmas) în Luşnia, cu un mic număr de locuitori musulmani, şi *Şinimlachi*, (Şf. Imlachi) cevà mai mare, situat în Libofşa, cu locuitori creştini.

In Arghirocastru avem numai trei comune : cea mai mare este *Şinapremtia* (alb. *Shinapremtia*) „Sfânta Vinere" în regiunea Gramş, cu locuitori musulmani. *Şănvasili* (alb. *Shënvasili*) „Sfântul Vasile", sat cevà mai mare, situat în Delvin şi *Şănandriţa* (alb. *Shënëndrica*) „Sfântul Andrei" (diminutiv) în Ciameria, amândouă locuite numai de Albanezi creştini. In ţinutul Curveleş din Arghirocastru se mai află un nume de munte *Şăndreniţa* (alb. *Shëndrenica*), identic cu Şănăndriţa.

Trecerea poporului albanez la islamism nu s'a efectuat dintr'odată. Ea a ţinut veacuri de arândul. După Hopf, cei dintâi care, după moartea lui Scanderbeg, au îmbrăţişat islamismul cu scopul numai de a-şi păstrà privilegiile avute din timpul Albaniei libere, au fost şefii de clanuri. După ei a urmat poporul. Acesta nu şi-a părăsit credinţa strămoşească decât numai de frica beilor turciţi. In afară de aceasta, cu trecerea lor la mahomedanism, ei ajungeau stăpânitorii raialelor creştine, înzestraţi cu atâtea pământuri cât puteau să prade de la fraţii lor rămaşi creştini. Astfel ţinutul Cermenica din Elbasan a îmbrăţişat mahomedanismul în timpul revoluţiei franceze, iar cea mai mare parte din Laberia, abià la începutul sec. XIX, în timpul lui Ali-Paşa. Acei dintre creştini care nu voiau să treacă la islamism, din catolici se făceau ortodoxi. Numai Mirdiţii şi Malisorii din nordul Albaniei şi-au păstrat cu arma în mână confesiunea catolică. Albanezii din Himara au rămas creştini până în secolul XVIII. Abia după aceasta, au trecut la islamism [1]).

De altfel, sentimentul religios la Albanezi fiind mai

[1]) Vezi FAN S. NOLI, *Historia e Skenderbeut*, cap. IV, p. 271.

©BCU CLUJ

superficial decât la celelalte popoare balcanice, cazurile de apostazie la ei au fost mult mai frecvente. In privinţa aceasta Pouqueville, în opera sa *Voyage dans la Grèce*, ne povesteşte o întâmplare care ilustrează perfect de bine uşurinţa cu care Albanezii treceau de la creştinism la mahomedanism. In 1760, locuitorii creştini ai unui întreg ţinut dintre Berat şi Premeti, în care se aflau vreo 36 de sate, suferind prea mult din partea Albanezilor musulmani din satele vecine, voiau neapărat să scape odată de nenorocirile care îi ameninţau. Intru cât Paştele se apropiau şi ei intrau în postul mare, s'au decis să ţină postul cu toată stricteţa, crezând în felul acesta că Dumnezeu le va veni în ajutor, ca să-i scape de fraţii lor musulmani. Insă Paştele veniră şi soarta lor rămase tot aceeaşi. Atunci, după o înţelegere comună, au chemat pe hogea din localitatea vecină şi imediat au trecut la mahomedanism. A doua zi, înarmându-se până în dinţi, s'au repezit asupra satelor de unde le veneà necazul. Acum ei erau mahomedani şi puteau să se răzbune! Altă dată un întreg trib din valea Drinului a trecut la islamism, pentru motivul că preotul dintr'o comună mai mare nu începuse slujba religioasă la biserică la ora fixată de şeful tribului. Cazurile se pot înmulţi la infinit [1]). Fapt cert este că poporul albanez a fost predispus la apostazie mai mult decât ceilalţi creştini din Balcani, în special, decât Aromânii, care trăiau în nemijlocită atingere cu ei. Iar această predispoziţie nu veneà atâta din dorul de a-şi păstrà libertatea, cum interpretează Albanezii musulmani, cât din dorinţa de a continuà mai liber actele lor de brigandaj.

Roadele acestei apostazii se văd astăzi în gradul mai înapoiat de cultură, în care se găsesc musulmanii. Albanezii care au avut nenorocirea să treacă la islamism, odată cu noua credinţă, îşi însuşeau şi viaţa stăpânitorilor orientali

[1]) Vezi despre aceasta Fr. Gibert, *Les pays d'Albanie et leur histoire*. Paris, 1914, p. 36 sqq. şi Paul Siebertz, *Albanien und die Albanesen*. Wien 1910, p. 108 sqq.

©BCU CLUJ

care, fără multă muncă, așteptau să le vină totul de a gata. Duhul oriental a pătruns atât de adânc în firea Albanezului mahomedan, încât rămâi uimit de prefacerea la care a fost supus. Pentru ca cinevà să poată vedeà această deosebire, nu este nevoie să străbată toată Albania. Ajunge să viziteze un oraș locuit de Albanezi mahomedani — cum ar fi Elbasan sau chiar Pekini — și unul locuit de Albanezi creștini — cum ar fi Coriția sau chiar Berat. In cele dintâi va vedeà tipul celui mai înapoiat oraș asiatic, în cele din urmă va da de un progres simțitor în întreținerea mai curată a străzilor ca și în aspectul clădirilor.

Și, după cum această deosebire confesională a lăsat urme adânci în firea Albanezului, tot așà ea a reușit să-i schimbe și mentalitatea. Albanezul mahomedan se socotește mai întâi turc și după aceea Albanez. In privința aceasta, după cât am putut înțelege, mare încurcătură îi aduce limba. El își aduce aminte că nu este Turc, numai când vorbește albanezește și nu știe să spună nici o vorbă turcească. Dar rău îi pare că nu știe turcește. Desigur că și în privința aceasta trebue făcută o deosebire între Albanezul orășean, mai înaintat în cultură, și țăranul incult. Sânt foarte mulți dintre cei dintâi cari își dau seama de situația lor nenorocită, creată numai de religie. La aceștia nu se poate vorbì despre fanatismul turc. Cu toate acestea, nici ei nu-și schimbă bucuros calpacul negru, care nu-i decât un simplu fes turcesc, cu pălăria europeană. Totuși trebue să recunoaștem că, sub actualul regim, se depun silințe uriașe pentru apropierea dintre musulmani și creștini. Pentru a evità fricțiunile ce s'ar puteà produce la anumite ocaziuni între unii și alții, după noua constituție, micul regat nu are o religie de stat : „Të gjth fet e besimet në vendin tonë, janë të nderuara dhe liria e usthtrimit dhe e praktimit të jashtme të tyre ësht e siguruar" (în țara noastră orice credință este respectată și libertatea exercițiului ca și practicarea ei în public este asigurată). De asemenea n'am putut constatà nicio neînțelegere între creștini și musulmani în chestii religioase. Din contră, în ziua când

©BCU CLUJ

biserica ortodoxă albaneză a reuşit să se emancipeze de Patriarhia din Constantinopole declarându-se biserică autocefală, actul a fost salutat cu o egală bucurie atât de Albanezii creştini cât şi de cei mahomedani.

Această silinţă de înţelegere se poate urmări mai ales în literatura Albanezilor musulmani: „Şchipitarul este Şchipitar, înainte de a fi musulman sau creştin. Ce a fost atunci când a avut credinţa lui proprie, credinţa Pelasgilor, aceea fu şi în momentul când a trecut la creştinism, şi tot aceea a rămas când a îmbrăţişat mehomedanismul. Pe Şchipitar credinţa nu l-a schimbat de loc, căci el întotdeauna a pus şi pune naţionalitatea înaintea credinţei" [1]). In manualele lor de religie, au un capitol special pentru viaţa şi învăţăturile lui Isus, încheind că, dacă religia creştină ne învaţă să câştigăm viaţa viitoare, religia mahomedană ne îndeamnă să ne câştigăm atât pe cea de astăzi, prin apărarea patriei, cât şi pe cea viitoare, prin fapte bune [2]).

Dar dacă Albanezul creştin sau musulman este lipsit de adevăratul sentiment religios, în schimb el şi-a păstrat aceeaşi noblețe de suflet, atunci când un străin se vede nevoit să-i ceară ospitalitatea. Pentru Albanez nu există zi mai fericită decât aceea în care a putut găzdui şi ospătă pe un strein. Şi tot aşà nu-i durere mai mare pentru el decât atunci când, primind pe un nenorocit în casă, din cauza sărăciei, n'a avut cu ce să-l ospăteze. In privinţa aceasta se povesteşte un caz tipic, care ilustrează de minune mărinimia sufletului albanez. In ţinutul *Şcodra* (Scutari) stăpâneà pe vremuri vestitul satrap Mustafà paşa, numit Buşatlì. Intr'o bună zi i-au adus înainte pe un brigand vestit, care băgase spaima în Albania de nord. Satrapul,

[1]) „Shqiptari ësht Shqiptarp ërpara se të jetë Mysliman a i Krishtër C-ka kënë kur kish besën e tij, besën e Palasgëvet, ay qe si u bë Krishtër, ay ësht edhe si mori besën e Muhamedit. Shqiptarin feja nuk e ka ndryshuar fare, se ky, përpara fesë, ka vënë e ve kurdoherë kombësin" (T. Selenica, ib., p. CVI).

[2]) Cf. *Dijeni Praticke Besimtare*, Shkoder, 1927, p. 88.

©BCU CLUJ

mulţumit că a putut, în fine, pune mâna pe el, fără să-l judece, i-a comunicat sentinţa de moarte. Insă văzând pe brigand prea puţin impresionat, l-a întrebat dacă a fost vreodată în viaţa lui mai amărît decât în clipa când i-a comunicat sentinţa de moarte: „da, răspunse brigandul, într'o zi când mi-a venit în casă un străin şi n'am avut nici pâine să-l ospătez".

In Elbasan ne-am oprit ca să prânzim. După masă am făcut o plimbare prin oraş, întovărăşit de domnul Becea

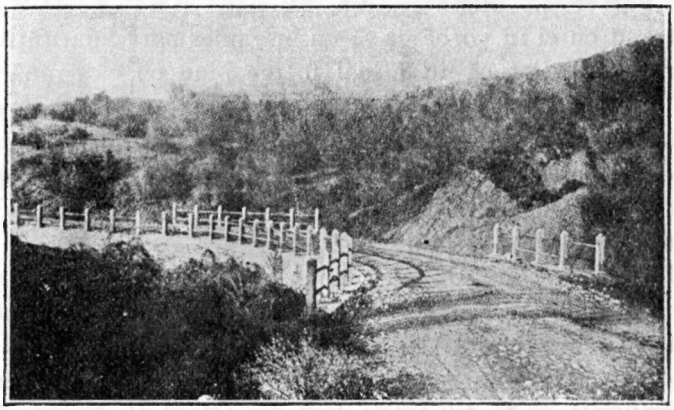

27. Drumul: Elbasan-Pekini.

Anton, vechiu absolvent al liceului român din Bitolia şi senator în parlamentul albanez; după aceea ne-am pregătit de plecare. La întoarcere trebuiă să trecem din nou prin acest oraş. De aceea, fiind grăbiţi ca să ajungem mai repede la Cavaia, unde doream să ne oprim cevă mai mult, după două ore de popas ne-am suit în maşină pornind din nou la drum.

Drumul de la Elbasan la Cavaia merge până la un punct de-alungul râului Şcumbi. După aceea, luându-o cevă mai spre miazănoapte, trece prin regiuni muntoase.

După o oră şi cevă de călătorie numai de-alungul albiei râului Şcumbi, am ajuns în orăşelul *Pekini*. Este reşedinţa

©BCU CLUJ

subprefectului din Elbasan şi numără vreo 200 de case cu 1500 de locuitori, toţi Albanezi musulmani. După înfăţişare, Pekeni este un simplu târguleţ. Lăsat în voia soartei, în ce priveşte curăţenia străzilor şi îngrijirea clădirilor, el se prezintă mai înapoiat decât Elbasan. Primind informaţiuni că în Pekini nu se găseşte nicio familie de Români, n'am stat prea mult pe loc, continuându-ne călătoria mai departe. După un drum de o oră, am ajuns la *Cavaia*.

In hanul în care am descins se aflau şi câteva familii de Fărşeroţi, originare din călivele *Batai* şi *Vila*. Intrând cu ei în vorbă ca să-mi însemnez particularităţile de limbă, am aflat că nu le mai merge bine cu cărăvănăritul. Ei mi se plângeau că nu mai pot câştigà aproape nimic cu transporturile. Marea concurenţă pe care le-o fac autocamioanele este pe punctul de a desfiinţà aproape cu desăvârşire transportul cu chervanele, care se află exclusiv numai în mâinile Fărşeroţilor.

Intr'adevăr, în Albania, din cauza lipsei de căi ferate — în toată ţara nu circulă niciun tren! — automobilismul a luat în anii din urmă o desvoltare atât de mare, încât călătorind cu maşina pe şoselele care leagă centrele mai mari, ai impresia că te afli într'o ţară din Occident. Numai după ce ieşi din munţi şi dai de oraşele Elbasan, Pekini, Cavaia şi chiar Tirana, simţi că te găseşti în extremul Orient.

In timpul călătoriei mele, aproape toate şoselele se reparau. Şoseaua principală, care leagă capitala de Elbasan şi Coriţa, nu este mai rea decât o şosea din arterele principale din ţară. De asemenea şoseaua Berat-Fieri, isprăvită numai cu un an înainte de călătoria mea, este bună. Numai şoseaua de la Durazzo spre Berat este foarte rea, iar podurile, după propriile mele constatări, se găsesc într'o stare lamentabilă.

Când cea mai mare parte din şoselele de pe arterele principale vor fi în stare să înlesnească circulaţia automobilelor, atunci se va isprăvì cu chervanagilâcul Românilor noştri. Ei văd de pe acum acest lucru, şi mulţi dintr'înşii şi-au

©BCU CLUJ

vândut cataîrii, ca să-și cumpere oi, sau să se ocupe cu negoțul.

Spre seară am ieșit să vizitez orașul. Cavaia este mult mai mare decât Pekini. Are 1300 de case, cu un număr de 6300 locuitori, dintre care 5000 sunt Albanezi musulmani, iar restul de 1300 Albanezi creștini și Români. Ca înfățișare, orășelul este cevà mai civilizat de cât Pekini. Numărul Românilor din acest oraș nu trece peste 500 de suflete. Dintre ei foarte puțini sânt Fărșeroți. Cei mai mulți

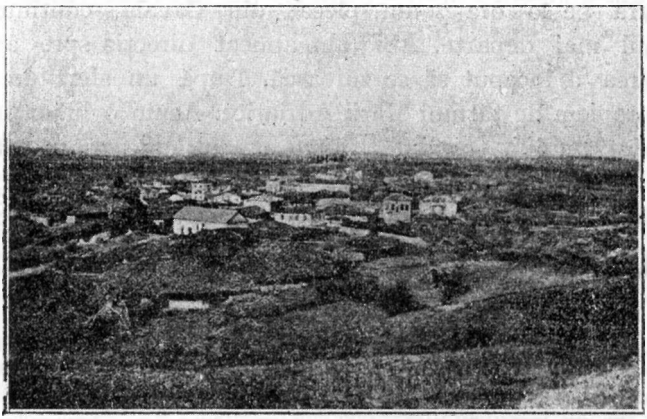

28. Cavaia.

sânt veniți de prin satele din Ohrida; unii chiar din apropierea orașului Corița.

In Cavaia am găsit mai multă mișcare decât în Elbasan. In ziua în care am sosit, deși nu erà zi de târg, piața erà destul de animată. Intregul negoț este în mâna Aromânilor. Ca situație materială, sânt unii din ei care stau mai bine decât cei mai cu stare Români din Tirana.

A doua zi dimineața am pornit spre *V i l a*. Cătunul este locuit de Albanezi musulmani și Români; toți reprezintă 160 de suflete. Fărșeroții, aproape mai toți, erau plecați din comună. După informațiunile ce mi s'au dat, numărul Fărșeroților din împrejurimile Cavaiei abia se ridică la 400

©BCU CLUJ

de suflete. Altă dată erau mai mulţi. Ei se găsesc în continuă mişcare, astfel încât numărul lor se schimbă uşor numai în zece-douăzeci de ani. Hahn, vorbind despre Românii din împrejurimile Cavaiei, dă cel puţin zece sate româneşti! „In dem Thale von Kawaja finden sich, ausser der städtischen Colonie, wenigstens 10 walachische Dörfer“ [1]). Aceste sate despre care vorbeşte Hahn au fost desigur aşezări de călive pe lângă comunele locuite de Albanezi, aşà cum sânt şi astăzi aşezările Fărşeroţilor din Batai şi Gresa. Pe la amiazi m'am întors în Cavaia.

Seara pe la ora 7 am plecat din Cavaia, continuând drumul mai departe. Abià am apucat direcţia spre apus, şi marea a început să se zărească. După un sfert de oră ne apropiem de ţărmul Mării Adriatice. Acum o luăm de-a-lungul ţărmului, trecând pe lângă oraşul Durazzo, pe care îl lăsăm la stânga. Seara pe întunecate, intrăm în Tirana, capitala Albaniei, coborînd la Otel Continental.

5. DE LA TIRANA LA DURAZZO

TIRANA – AROMÂNII DIN TIRANA – ASPECTUL ORAŞULUI – INFLUENŢA ITALIANĂ – RENAŞTEREA ALBANIEI – LIGA DIN PRIZREN – BESA SHQIPITARE – SOCIETATEA ALBANEZĂ DIN CONSTANTINOPOLE – SOCIETATEA „BASHKIMI“ – REVOLUŢIA DIN COSOVA (1910) – MBRET WILHELM I PARÈ – APARIŢIA LUI AHMED MUHTAR ZOGOLLI, ACTUALUL ZOGU I, MBRET I SHQIPITARÈVE – DURAZZO.

Obosit de un drum atât de lung, seara n'am putut vedeà oraşul decât din balconul camerei de la otel. In faţa mea aveam „Geamia e madhe“, iar în dosul ei, mai spre stânga, se ridică coama unui munte, la poalele căruia se află aşezată Tirana.

A doua zi dimineaţa m'am sculat să vizitez oraşul. Cum am ieşit pe poarta otelului, am dat de un grup de băieţi şi fete care vorbeau româneşte. De la ei am aflat mahalalele în care locuesc Românii, precum şi unele magazine mai mari din centrul oraşului. De altfel, chiar în seara sosirii mele la Tirana, proprietarul otelului mă asigurase că

©BCU CLUJ

aproape toţi creştinii din Tirana sânt Români. Această stare a elementului creştin din actuala capitală a Albaniei trebue să fie veche, de oarece însuşi Hahn ne vorbeşte despre preponderanţa Românilor din Tirana : „im mudirlik Tyrana wohnen nur Wlachen in der Stadt" [1]).

Românii din Tirana nu sânt localnici. Ei sânt veniţi din împrejurimile Moscopolei. Unii din ei cu care am vorbit, mai ţin minte de legăturile lor cu Românii originari din Grabova şi Nicea, aşezaţi prin Berat şi alte centre din

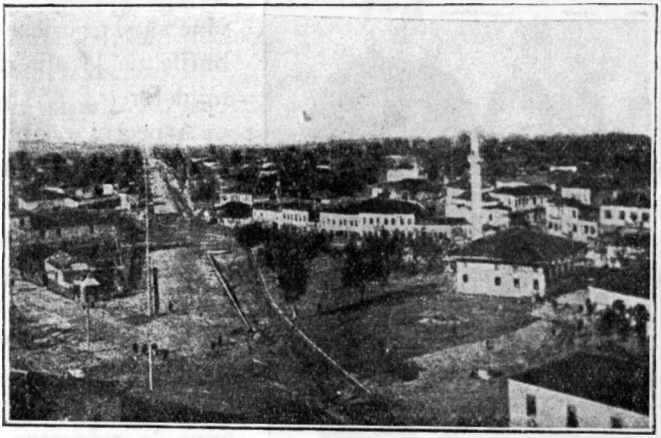

29. Tirana.

Albania. Cei mai mulţi dintre Români se ocupă cu comerţul. O bună parte din otelurile şi restaurantele capitalei sânt ale lor. Dar ei cunosc şi meseriile : cei mai abili lucrători în filigran sânt Românii. De asemenea cei mai buni croitori sânt tot ei. Numărul lor se ridică cel mult la 1500 de suflete. Dacă ţinem seama de faptul că Tirana, înainte de a fi ridicată la rangul de capitală a Albaniei, aveà numai 2200 de locuitori, numărul Românilor, care a rămas şi astăzi acelaşi, este relativ mare. Dar Tirana, în cei şapte-opt ani din urmă, a crescut foarte mult. După recensământul din 1926, numărul locuitorilor se ridică la 12000.

[1]) HAHN, *Alb. Stud.*, p. 133.

©BCU CLUJ

După înfăţişare, Tirana nu întrece dimensiunile unui târguşor mai mare. Ea este închisă între dealurile ce se lasă de pe povârnişurile unor munţi care se văd cu ochiul liber, şi, ca aşezare, are o poziţie destul de frumoasă. Mişcarea din târg este mai vie decât în orice alt centru din Albania. In afară de ţăranii albanezi care vin din centrul şi nordul Albaniei cu mărfurile lor încărcate în care cu două roate mari trase de boi, se mai găseşte multă lume din provincie, care vine să-şi aranjeze treburile pe la diferitele ministere.

30. Muzachia : Fărşeroate din Imiştea.

Aspectul capitalei este cu totul oriental. Este drept că se lucrează pe capete la occidentalizarea ei, prin alinierea străzilor, care sânt înguste, murdare şi întortochiate, dar oricâtă muncă s'ar depune la refacerea ei, înfrumuseţarea capitalei nu se poate efectuà numai în intervalul de un deceniu două. Pe vremea când mă găseam eu în Tirana, străzile încă nu aveau nume. Abia m'am putut orientà ca să găsesc localul poştei. După ce l-am descoperit, n'am putut face nicio ispravă, deoarece ora fiind şapte după amiazi, birourile erau închise şi nu se găseà nici un funcţionar care să primească scrisorile.

Ca mai în toate oraşele din Orient, în Tirana se găsesc cafenele multe. Ele sunt pline de lume la orice oră de peste

©BCU CLUJ

zi, dar mai ales seara. Tirana este singurul oraş din Albania, în care lumea, la cafenea, citeşte ziare. Dintre foile streine „Corriere della Serra" este cel mai răspândit. El se vinde cu acelaş preţ ca în Italia. De altfel, influenţa italiană în Tirana se simte mai mult ca ori unde. Armata este îmbrăcată în uniformă italiană. Cei mai mulţi studenţi din şcolile streine sânt trimeşi în Italia. In restaurante, în afară de albanezeşte, se vorbeşte şi italieneşte. Tirana este plină de mărfuri aduse din Italia. Ele sânt mai eftine, pentrucă sunt aduse pe mare şi nu sânt supuse la taxe vamale prea ridicate. Numai reclama din magazine se face în favoarea modei franceze.

Pe stradă rar se văd femei. Dacă se întâmplă să apară câte una, ea este voalată ca la Turci. Numai femeile creştine umblă îmbrăcate după moda nouă. Inainte de marele războiu, şi femeile creştine se îmbrăcau ca turcoaicele. Astăzi ele îşi mai păstrează acest port numai în Elbasan şi împrejurimi. Dar din câte am cetit acum în urmă de tot în ziarele din Tirana, un curent de modernizare a început să pătrundă şi printre femeile musulmane din Albania. După „Gazeta e Re" (Gazeta Nouă), la o serbare naţională din Pekini, cel mai înapoiat orăşel din Albania, locuit numai de Albanezi musulmani, printre asistente se aflau şi două doamne din înalta societate musulmană, care apăruseră cu feţele descoperite : „me fytyrë të zbuluet". Cazul a fost comentat ca un mare eveniment.

Este drept că modernizarea Albaniei locuită de musulmani evoluiază încet. Insă pentru aceasta, guvernul albanez n'a fost nevoit să recurgă la măsurile lui Kemal. El lasă ca totul să pornească de la sine, aşà cum numai cu jumătate de veac înainte a început tot de la sine renaşterea întregului popor albanez.

De oarece, la noi Românii, nu se ştie aproape mai deloc ceeace patrioţii albanezi au făcut pentru înfiriparea micului lor stat naţional, cu mult înainte de războiul balcanic, înainte de a merge mai departe cu descrierea călătoriei mele, în cele ce urmează voiu arătà pe scurt primele

©BCU CLUJ

frământări la Albanezi pentru redeşteptarea conştiinţei naţionale.

Prima manifestare de trezire la o viaţă naţională, s'a făcut pe vremea războiului ruso-turc din 1877. Tratatul de la San-Stefano, care lărgeà graniţele statelor slave din Peninsula Balcanică în mod extraordinar, răpeà Albaniei o seamă de provincii locuite numai de Albanezi. Prin acest tratat, o fâşie de la nord spre sud, care intrà adânc în teritoriul Albaniei, cădeà în posesiunea Serbiei şi Bulgariei. Aproape toată partea meridională cu Arghirocastru şi Coriţa treceau la Grecia. In faţa acestui pericol de desfiinţare a teritoriului naţional, o seamă de patrioţi albanezi au început o mişcare de protestare, mai întâi la Poartă, după aceea la Marile Puteri.

31. Fărşeroţi din Muzachia.

Astfel, în vara anului 1878, avù loc în oraşul Prizren cea dintâi adunare a tulpinilor albaneze de pretutindeni, la care au luat parte delegaţi din întreaga Albanie. La această adunare s'a putut constituì prima ligă albaneză: *Liga e Prizrenit* (Liga din Prizren), prezidată pentru întâia dată în mod public de marele naţionalist *Abdul-bei Fraşari*, alături de care se găseau, din partea Albanezilor de nord, *Prenk Bib-Doda* şi *Hodo Paşa*, iar, din Gusinie, *Ali-Paşa*. In această adunare s'au pus bazele primului crez naţional albanez: *Besa shqipitare*, comun pentru toate confesiunile, în virtutea căruia, cevà mai târziu, în alte adunări ţinute în Fraşari, centrul Albanezilor din sud, s'au redactat, mai întâi, un statut, care regulà organizarea şi funcţionarea

©BCU CLUJ

Ligei, după aceea, o proclamație de cea mai mare însemnătate pentru noua evoluție a chestiunii albaneze în Balcani.

In această proclamație Albanezii cereau de la Poartă următoarele drepturi: 1) reunirea tuturor teritoriilor albaneze într'un singur vilaiet; 2) numirea de funcționari care

32. Fărșeroți din Ciameria (Berat).

cunosc numai limba țării; 3) răspândirea instrucțiunii în limba albaneză; 4) constituirea unui consiliu general în capitala vilaietului, care să se adune de patru ori pe an și în care trebuia să se desbată hotărîrile pentru reforma administrativă; 5) întrebuințarea unei sume din veniturile statului pentru instrucțiunea și lucrările publice din Albania [1]).

[1]) Përmbledhja e Shqipris në një Vilajet; 2. përdorimi i atyre nëpërnasve qi dinë gjuhën e vendit; 3. përhapja e arësimt nëpër shkolla në gjuhën

©BCU CLUJ

După alte date culese de Lumo Skendo (Midat Fraşari) şi publicate în studiul său *Lidhija e Prizrenit* în *Kalendari Kombiar* (1926) p. 65, proclamaţia Albanezilor conţinea şapte puncte.

Acest întâiu document istoric a fost redactat în 10 Noemvrie din 1878.

In împrejurările în care se găsea atunci guvernul turcesc *Liga e Prizrenit* era singura stăpână pe situaţia din Albania, mai cu deosebire că această atitudine luată de Albanezi faţă de hotărîrile congresului din San-Stefano conveneà şi Porţii. De aceea, după ce Poarta a fost pusă în curent cu conţinutul proclamaţiei din Fraşari, Liga adresă un memoriu Marilor Puteri, în care sfârşeà cu următoarea declaraţie: „Albanezii în nici un caz nu vor primì hotărîrile congresului din Berlin, în ce priveşte cedarea ţinuturilor albanezeşti în mânile Grecilor sau ale Sârbilor" [1]).

Când Puterile, cu tot protestul Albanezilor, cedară Muntenegrului ţinuturile din Ulkin, atunci Liga e Prizrenit pregătì o armată de mai multe mii de Albanezi recrutaţi toţi din Albania de nord, care trebuià să apere teritoriile ameninţate. La sud Abdul bei Fraşari făcù acelaşi lucru cu o armată de voluntari strânsă din ţinuturile Dangli, Colonia, Lascoviki, Premeti, Scrapari, Dişniţa şi Coriţa. Dacă cu toată resistenţa lor, la nord, ei nu reuşiră să salveze teritoriile pierdute, în schimb, la sud, izbutiră să păstreze vilaietul Ianina şi ţinutul Ciameria, care trebuiau să fie cedate Greciei odată cu Tesalia.

---

shqiptare; 4. formimi i një kshilli të përgjithshmë në qendrën e Vilajetit, i cili do të mblidesh katër herë në mot dhe vendimet e tij për reforma do të ishin zbatushme; 5. përdorimi i një shumeje nga t'ardhunat e përgjithshme për arësim e P. Botore në Shqipri" (*Shqipria më* 1927, p. 13).

[1]) „Shqipitarët nuk pranonin vendimet e kongresit të Bërlinit për sa u përkiste lëshimit të tokave shqiptare në duart Greke e Sllave" (*Shqipria më* 1927 p. 14).

In ce priveşte campania Grecilor din Elada dusă cu ajutorul Albanezilor grecomani, în contra demersurilor Ligii din Prizren la Poartă şi la Marile Puteri, să se vadă broşura: *Refutation d'une Brochure Grecque* par un Valaque Epirote, extras din *Courrier d'Orient*, 1879.

©BCU CLUJ

Dar, dacă rezultatul activității acestei Ligi n'a fost atât de mare pe teren politic, în schimb, ea a contribuit foarte mult la apropierea ce s'a făcut între diferitele tulpini albaneze și, mai ales, la formarea sufletului albanez în sensul unei conștiințe naționale unitare.

33. Fărșeroate din Ciameria (Berat).

După liniștirea stărilor din imperiul turcesc, Poarta ordonă desființarea Ligei, care avea partizani în întreaga Albanie, arestând și internând pe fruntașii ei, cum erau *Abdul-bei Frașari*, *Prenc Bib-Doda*, *Hodo-Pașa* și alții. Cu toate acestea, Liga continuă să existe, de astădată sub forma unei societăți culturale: „Shokëri e të shtipur shkronja shqip" (Societate pentru tipăritul scrisului albanez) cu sediul la Constantinopole [1]), unde se aflau frații *Abdul-bei* și *Sami-bei Frașari*, acesta din urmă fiind și președintele societății [2]). Societatea numără 27 de membri dintre personalitățile cele mai marcante, între care figură, în afară de cei doi Frașari, *Ioan Vreta*, un înfocat naționalist; *Pandeli Sotir*, cu o activitate extraordinară

[1]) Vezi *Dituria*, numărul 2 din 1 Dec. 1926.

[2]) Sami-bei conducea și un jurnal turcesc „Terxhuman-i Shark" în care apără drepturile Albanezilor (Vezi Lumo Skendo, ib., 26).

©BCU CLUJ

desfăşurată mai târziu la Bucureşti; *Petro Poga*, *Vas-Paşa* şi alţii.

Prima adunare s'a ţinut la 1 Iunie 1880. In această adunare s'a admis mai întâi alfabetul albanez prezentat de Sami-bei Fraşari. Apoi, în mai multe şedinţe consecutive, s'a stabilit statutele după care trebuià să se conducă noua societate. Ea aveà ca scop principal răspândirea de cărţi albanezeşti scrise cu alfabetul latin, conceput de Sami-bei Fraşari. Acest alfabet primind unele modificări ce i s'au adus la congresul din Bitolia (1909), este cel de astăzi, întrebuinţat în toată Albania.

La început Societatea din Constanţinopole a desfăşurat o activitate foarte intensă. A tipărit abecedare şi manuale albaneze pentru şcoalele primare. A înfiinţat prima şcoală primară în Coriţa. A răspândit cărţi în toată Albania. In fine a reuşit să arate poporului albanez din patrie, care erà cu desăvârşire ignorant, că i se pot da învăţături şi în limba lui naţională.

Această activitate n'a prea plăcut Porţii. In afară de aceasta, nici Patriarhia, care urmăreà pur şi simplu grecizarea tuturor creştinilor — această Patriarhie care a fost o pacoste şi pentru noi Românii — nu vedeà cu ochi buni mişcarea Albanezilor, căci ea duceà direct la înlocuirea scoalelor şi bisericilor greceşti prin cele albaneze, aşà cum s'a şi întâmplat, de fapt, după independenţa Albaniei. De aceea numai după câtevà luni de existenţă, Societatea a fost nevoită să se mute în străinătate. Ţara cea mai potrivită în care Albanezii se puteau bucurà nu numai de cea mai mare libertate, ci şi de ajutorul efectiv al autorităţilor locale erà România, numită pe atunci de către patrioţii albanezi „Vatan i lirimëvet" (Patria libertăţilor). Astfel în anul 1881 Societatea se mută la Bucureşti, iar mai târziu, după ce s'au înfiinţat sucursale în Egipt, Bulgaria, America, etc., ea a ajuns o societate independentă de celelalte, purtând numele *Drita* (Lumina), după numele primei reviste publicată la Constantinopole şi redactată în Coriţa, în 1909, de un membru tot din familia Fraşari, anume *Midat Fraşari*,

©BCU CLUJ

(Lumo Skendo), scriitor fecund în mai multe limbi şi un aprig apărător al cauzei albaneze.

Acum toată activitatea societăţii din Constantinopole s'a mutat la Bucureşti, unde *Ioan Vreta* trimiteà materialul

34. Fărşeroate din Muzachia : Cosina.

de tipărit. Societatea *Drita* mai târziu (1887) îşi schimbă numele în *Dituria* (Ştiinţa). La Bucureşti începură să se tipărească o mulţime de cărţi, între care şi operile bardului naţional *Naim-bei Fraşari*, fratele mai mic al celor doi Fraşari (Abdul şi Sami), ca Skender-beu, Qorbelaja, etc.

©BCU CLUJ

După moartea poetului Naim-bei Frașari (20 Oct. 1900) activitatea societății s'a mai micșorat [1]).

Intre timp în Albania apare o nouă mișcare politică. Luând ca model organizațiile revoluționare bulgare din Macedonia, Albanezii începură și ei să se organizeze pe ascuns. In 1906 societatea din București unindu-se cu cele-

35. Fărșeroți din Jarcani.

lalte societăți din streinătate, formează o singură societate *Bashkimi* (Unirea), al cărei scop pe față era luminarea prin cultură a poporului albanez, însă, în fond, ea urmărea realizări politice.

In această stare îi surprinse pe Albanezii din patrie și străinătate mișcarea Junilor Turci și proclamarea constituției turcești din 1908.

[1]) Cf. publicația festivă: *Naim-Frashërit, vjershtëorit dh'educatorit kombetar* (Lui Naim-Frașari, poetului și educatorului național), lucrare apărută din inițiativa unui grup de studenți albanezi din Graz, cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la moartea poetului, 1925.

©BCU CLUJ

Acum toţi patrioţii albanezi credeau că a sosit vremea, când şi pentru ei trebuia să înceapă o epocă de desvoltare culturală şi literară. De aceea ei se grăbiră să deschidă şcoli cât mai multe, să publice cărţi şi reviste, să se organizeze în cluburi, în fine, să se folosească cât mai mult de noua situaţie creată, pentru ca să poată trezi pe popor mai repede la noua viaţă naţională. Insă Junii Turci nu vedeau cu ochi buni această mişcare de emancipare a poporului albanez. De aceea, chiar de la început, ei au încercat să producă o desbinare în sânul poporului albanez prin atragerea de partea lor a câtorva înalţi funcţionari de origine albaneză din Constantinopole, care se opuneau întrebuinţării literilor latineşti în scrierile albanezeşti. In acest scop aceştia se constituiră într'un club, publicând ziarul „Udhë" e dreitë" (drum drept), în care se combăteau literile scrisului ghiaur, recomandându-se scrisul sfânt cu litere arabe. Dar toate aceste intrigi nu mai puteau prinde, de oarece imediat după aceasta isbucni revoluţia din Cosovo (1910), care se întinse peste toată Albania.

Intervenţia lui Turgut-Paşa reuşi să potolească răscoala [1]), însă curând după aceasta izbucni războiul balcanic cu sfârşitul lui victorios pentru popoarele creştine. Acum Sârbii ocupă centrul şi nordul Albaniei, iar Grecii se aşează în partea de sud.

In împrejurările acelea o nouă mişcare se produse în rândurile Albanezilor din afară. Bătrânul *Ismail Kemal-bei* din Constantinopole veni la Bucureşti, ca să se înţeleagă cu Albanezii din capitala noastră asupra hotărîrilor ce trebuiau luate faţă de evenimentele care se petreceau în patrie. După un consiliu intim, Ismail Kemal-bei a plecat la Valona, şi în 28 Noemvrie 1912, fu proclamată independenţa Albaniei, care fu recunoscută de către Marile Puteri, în conferinţa ambasadorilor din Londra, ţinută în 20 Decem-

[1]) Pentru revoluţia din 1910 vezi MARIE AMALIE FREIN VON GODIN, *Aus dem neuen Albanien*. Vien 1914.

Deasemenea N. IORGA, *Istoria războiului balcanic*, capitolul *Răscoala Albaniei*.

©BCU CLUJ

vrie din acelaş an. După câtevà luni (22 Martie 1913), o altă conferinţă fixà graniţele Albaniei, iar pe la începutul primăverii anului următor, Albania avù pe primul ei rege în persoana lui *Wilhelm de Wied* — nepotul reginei Elisabeta a României — care trebuia să poarte numele: *Mbret Wilhelm i parë* (regele Wilhelm întâi).

36. Fărşeroată din Colonia.

Erà un moment, în fine, când prietenii unei Albanii libere şi independente au văzut realizându-se visul lui Scanderbeg. Cu toate acestea, în popor nu erà linişte completă. Elementul mahomedan nu prea vedeà cu ochi buni alegerea unui rege „kaur" pe tronul Albaniei. Această stare de spirit ca şi alte împrejurări de afară duseră la revoluţia din *Şiac*, în urma căreia mbretul *Wilhelm* şi mbretereşa *Sofia* fură nevoiţi să părăsească Albania, în 6 Septemvrie din acelaşi an.

După izbucnirea marelui războiu, Albania a fost ocupată rând pe rând de către armatele sârbeşti, italiene, austriace şi franceze. Sub ocupaţia austriacă a apărut pentru întâia dată, în calitate de conducător al Albanezilor, tânărul ofiţer *Ahmed Muhtar Zogolli*, care mai târziu trebuià să ajungă regele *Zogu* I al Albaniei, după ce mai întâi fusese ministru, preşedinte de consiliu şi preşedinte de republică.

©BCU CLUJ

După două zile de ședere în Tirana, în care timp am avut prilejul să cunosc și pe ministrul nostru din Albania, d-l Trandafirescu, a treia zi am plecat spre Durazzo. De la Tirana am apucat aceeași șosea pe care venisem până la Șiac, târguleț însemnat, după cum am văzut mai sus, pentru revoluția din 1914, în urma căreia primul rege al Albaniei a fost nevoit să abdice. In oraș nu m'am oprit decât o oră, ca să mă informez dacă se găsesc Români în localitate. Niciunul. Toți locuitorii sânt Albanezi musulmani. De asemenea nici în împrejurimile orașului nu se observă așezări românești, deși Hahn, vorbind despre colonia românească din Cavaia, spune că „Drei Dörfer der Küstenebene von Schjak haben Walachische Kolonien" [1]). De la Șiac, am continuat drumul spre apus și, după o jumătate de oră, am sosit în Durazzo. De la Tirana până la Durazzo nu sânt decât 40 de km., pe care îi poți parcurge cu mașina într'o oră.

Durazzo sau *Durus* și *Durăs*, cum îi zic Fărșeroții, este așezat în formă de amfiteatru, la poalele unui deal, care se lasă până la țărmul mării. Are o poziție admirabilă, mai ales când te uiți din depărtare și vezi casele albe sclipind de pe înălțimile cetățuiei care domină întreg orașul. Strada principală este o continuare a drumului care duce de la Tirana la Durazzo, ajungând până în port. Mica piață se află așezată la capătul acestei străzi, aproape de port. Aici este centrul în care staționează toate automobilele și punctul din oraș în care se observă cea mai multă mișcare. In schimb, în port, nu se vede nicio activitate. Cele mai multe mărfuri sânt adăpostite în aer liber. Pe vreme de ploaie multe din ele sânt supuse stricăciunii. Aici am întâlnit un număr de chervanagii aromâni, care încărcau sare și mărfuri pentru a le transportà în interiorul Albaniei. Ei erau originari din comunele *Fracula*, *Cipleaca*, *Grabiani*, *Chelbăsira*. Profitând de prezența lor în port, mai ales că mai aveau încă două-trei ceasuri până la plecare, m'am

[1]) HAHN. *Alb. Stud.*, p. 133.

©BCU CLUJ

interesat de graiul și numărul lor. Unul din ei, Lambi Bechia, în vârstă de peste 60 de ani mi-a dat unele infor-

37. Fărșeroți din Colonia.

mațiuni cu privire la drumurile cărăvănarilor fărșeroți, despre care voiu vorbì amănunțit în alt capitol.

Românii din Durazzo sânt toți neguțători. Ei vorbesc un dialect care îi deosebește de Fărșeroți. Cei mai mulți

©BCU CLUJ

sânt veniți din centrele românești din partea de sud a Macedoniei. Unii chiar din orașele mai mari din Albania, ca Berat și Elbasan. Numărul lor abiă trece peste o mie de suflete. De altfel, întreaga populație a orașului este de cinci mii de locuitori, dintre care trei mii sânt musulmani și restul creștini.

Graiul Românilor din Durazzo este aproape același cu al Românilor din Tirana. El se deosebește de limba fărșeroților și, ca particularități locale, în afară de cele cunoscute din limba scriitorilor români din sec. XVIII, nu prezintă aproape nimic nou.

După o ședere de câtevà ceasuri, aproape de amiazi mi-am continuat drumul spre *Muzachia*, numită de Albanezi *Muzeké*.

6. DE LA DURAZZO LA BERAT

LUȘNIA – MUZACHIA – CARBUNARA – BERAT – ROMÂNII DIN BERAT

Drumul de la Durazzo spre Muzachia duce în spre miazăzi, de-alungul coastei Mării Adriatice. Abia am mânat 5—6 minute, și am ajuns în fața reședinței de vară a regelui Zogu I. Ne-am oprit puțin ca să vedem pe din afară clădirea și am pornit din nou, luându-o tot de-alungul mării, însă cevà mai în spre stânga, lăsând între șosea și țărmul mării o distanță de câtevà sute de metri. După aceea am apucat-o pe drumul din spre Cavaia, pe unde am venit la Tirana, și continuând am trecut râul Șcumbi, aproape de Pekini. Acum mai coborîm și suim încă câtevà minute dealurile care se lasă de pe munții *Dumrë* și *Darsi* (Malet Dumres e Darsisë), apoi intrăm în câmpia din fața noastră care se pierde în zare: *Muzachia*.

Muzachia este singura porțiune din Albania, în care nu se mai văd munți sau dealuri. In toate celelalte regiuni pe unde am trecut, începând de la Corița până în Tirana, abià dacă am întâlnit în drum câte o porțiune de doi trei chilometri de pământ șesos. Pretutindeni numai munți și dealuri. Nici câmpia care se întinde în fața capitalei nu-i

©BCU CLUJ

așà de mare. Numai porțiunea din partea de miază-zi a orășelului Cavaia este cevà mai mare. Dar și acì într'o parte și alta se văd cu ochiul liber colinele care se lasă la poalele munților. In Albania, vorbind de ținuturile pe unde am trecut eu, munții și dealurile ajung aproape de țărmul mării. N'am să uit cât de plăcut impresionat am fost în drumul de la Elbasan la Tirana, când, după ore de călătorie în mijlocul munților, abià am ieșit de după cotitura unui

38. Muzachia : Luşnia.

deal înalt, și imediat am dat de țărmul Mării Adriatice. Distanța care ne despărțeà de țărm erà abià de patru cinci chilometri.

Am continuat drumul în spre miazăzi, la stânga lacului *T ă r b u f*, și pe la amiazi, după două ore de călătorie, am ajuns în Luşnia, unde ne-am oprit.

L u ș n i a este reședința subrefectului din Berat. Are vreo 400 de case, cu o populațiune de două mii locuitori, dintre care numai patru sute sânt Albanezi creștini și Români, restul musulmani. După numărul locuitorilor, Luşnia nu este decât un simplu târguleț. Cu toate acestea, el este cevà mai îngrijit, are un număr de clădiri nouă și un pod zidit în ciment, care trece peste râul ce curge prin mijlocul

©BCU CLUJ

orașului. In Luşnia se găseşte şi o şcoală de agricultură, înzestrată cu toate mijloacele de trebuinţă pentru pregătirea elevilor agronomi.

La restaurantul în care am descins, singurul cevà mai mare în faţa căruia se opresc toate maşinile, proprietarul este un tânăr robust, care, după înfăţişare, părea a fi Aromân. Am intrat cu el în vorbă şi am aflat că este din părţile Beratului. Imediat după aceasta, m'am aşezat la

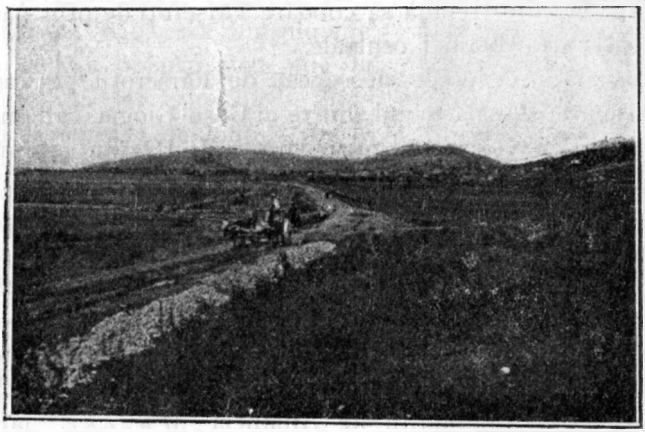

39. Muzachia : Drumul Luşnia-Berat.

o masă unde se aflau câţiva Fărşeroţi din comunele de pe câmpia Muzachiei : *Liboſşa*, *Vârtopi* şi *Cutali*. Am intrat cu ei de vorbă, ca să-mi însemnez unele particularităţi de limbă, şi să-i întreb despre mişcările lor cu turmele. Toţi, afară de Cuşu Giogia, erau păstori. Ei veniseră în târg cu lână, unt şi brânză, ca să le desfacă în Luşnia. Unul din ei, Ducu Jana, care cunoşteà bine preparatul caşcavalului, mi-a dat lămuriri asupra felului cum fabrică Fărşeroţii caşcavalul. La fel ca şi Românii din Pind aşezaţi în ţinutul Veriei, ei vând laptele la negustorii din Albania şi Grecia pentru tot intervalul de la începutul primăverii până în toamnă. In timpul verii neguţătorii angajează Fărşeroţi cu fabricarea caşcavalului. Aceştia îl pre-

©BCU CLUJ

pară la fel ca și Românii din Pind despre care am vorbit pe larg în „Românii Nomazi".

Exprimându-mi dorința ca să vizitez comuna *Carbunara*, ei m'au prevenit că acum în lunile de vară aproape toți Români sânt plecați la munte. Se plângeau de scumpetea vieții, de greutatea dărilor și, mai ales, de seceta mare ce a bântuit în vara aceea, când aproape până în toamnă târziu nu căzuse nici un strop de ploaie. Tot de la ei am aflat că după patru zile erà să se țină în Lușnia un târg, la căre trebuià să coboare Fărșeroți de prin părțile muntoase ale Albaniei centrale.

După graiu, ei nu se deosebeau de Fărșeroții pe care îi întâlnisem la Cavaia. Unul dintre ei Cușu Giogia, care multă vreme se ocupase cu transporturile, îmi dădù informații despre Românii din *Petova*, *Zavari* și *Radostina*, situate în ținutul *Guriza*, la dreapta râului Semeni. Tot de la el am aflat despre mișcările Fărșeroților din acele părți precum și despre unii termeni referitori la numele catârilor. După o ședere de trei ore și mai bine în Lușnia, am pornit spre Carbunara. Am mers câtevà minute pe cotiturile unor dealuri mai înalte, după aceea am pătruns în câmpia Muzachiei.

Muzachia, numită de Albanezi *Muzeke*, iar de Fărșeroți *Mizuchea*, este câmpia care se întinde pe amândouă țărmurile râului Semeni. Ea începe de la râul Șcumbi, la miazănoapte, și se întinde în spre miazăzi, de-alungul țărmului Adriatic, până aproape de dealurile muntelui Malacastra. La răsărit, continuând pe valea râului Osum, ajunge până în ținutul Berat.

Intregul ținut al Muzachiei se împarte în două porțiuni: *Muzeke e Madhe* (Muzachia Mare) de-a dreapta lui Semeni, și *Muzeke e Vogël* (M. Mică), de-a stânga lui. Pământul acestei câmpii este foarte fertil. Numai că el nu este peste tot cultivat. Afară de unele porțiuni mici sămănate cu porumb, restul, mai totul părăsit. De altfel, în vara în care am călătorit eu, din cauza secetei prea mari, întreaga regiune era pustie. Cătunele presărate pe această câmpie sunt atât de rare, încât dacă n'ar fi să întâlnești

©BCU CLUJ

în drum, din când în când, câte un grup de Fărșeroți, ai crede că te găsești în pustiul Saharei. Până acum, după lămuririle care mi s'au dat la *Fieri* (Fearica), Albanezii nu profită de bogăția solului Muzachiei, nici în anii când se face câte o recoltă bună. Acei câțivà bei Albanezi care stăpânesc întreaga câmpie se mulțumesc cu atâta cât le trebue pentru nevoile lor proprii.

40. Fărșeroată din Carbunara.

După o jumătate de oră am ajuns în Carbunara. Comuna este locuită de Albanezi musulmani. Cevà mai la o parte, se află și locuințele câtorva familii de Fărșeroți săraci. Cei mai mulți din ei se ocupă cu transporturile. Dar și această meserie trebue să o părăsească, din cauza transporturilor cu autocamioanele. In comună erau numai câteva femei. Doi fărșeroți, care se pregăteau să părăsească comuna, mi-au dat lămuriri despre situația și numărul lor.

După două ore de popas, am continuat drumul mai departe până la *Cuci*, unde a trebuit să ne oprim, ca să trecem râul Devol. După o jumătate de oră de așteptare, ne-am îmbarcat cu mașina pe o punte plutitoare și am trecut dincolo de râu. De aci am continuat pe șoseaua care merge de-alungul albiei lui Osum, pe care Albanezii îl numesc *Lumi Beratit* (Râul Beratului). După un drum de o oră, am început să zărim din depărtare, coama muntelui *Tomor*, numit de Fărșeroți *Ndumor*[1]). Este cel mai înalt munte din Albania. Cu

[1]) In literatura populară Tomor apare cu acest nume.

©BCU CLUJ

cât înaintăm, cu atât muntele răsare în dosul orașului Berat, ale cărui case albe de pe cetățuia orașului încep să lucească. Acum se arată întreaga coamă a muntelui cu cele două vârfuri *Tomoriţa Mare* și *Tomoriţa Mică*, și, numai după vreo zece minute, ajungem lângă cătunul românesc *Duşnic*, pe care îl lăsăm la stânga, înaintând direct spre oraș. La 6 după amiazi intrăm în Berat.

Berat, numit în anticitate *Pulcheriopolis*, ca poziție, este cel mai frumos oraș din Albania. Din depărtare arată mai frumos chiar decât Durazzo. Aromânii îi zic *Vilardi* și sub aceasta formă este atestat și în literatura populară [1]). El reprezintă punctul cel mai înaintat al vechei influențe slave în toponomastica din Albania centrală [2]). Cu privire la numele orașului este interesant de relevat faptul că, pe când Albanezii au păstrat forma care vine direct de la slav. *Belgrad* „oraș frumos", Aromânii l-au moștenit sub forma medio-greacă Βελιγράδι (cu *b* inițial redat prin

---

Dălăgats dinăparte,
tretsets marea la năparte,
Ndomor š-pi munts aroš,
și păduri di kiń stufoši.

Alergați din cealaltă parte,
treceți marea la o parte;
Ndomor și Munții Roși,
și păduri de pini stufoși.

Lit. Pp. 994

[1]) Ea inšits tu valea vearde,
si scriats unã lai carte,
la păşelu di Vilarde.

Ia ieșiți în valea verde,
să scrieți o scrisoare,
La pașà din Berat.

Lit. Pop. 1018

În altă parte se întâlnește sub formula *Vilar*:

Ta s-te-aducă tăș Vilarĭi
tăš Vilarĭi la tsitate,
s-tsă pitrec lai Nace, frate,
nclinĭcuńi cu sănătate.

Să te-aducă până în Berat,
până în Berat la cetate,
ca să-ți trimet, măi, Nace, frate,
închinăciuni cu sănătate.

Lit. Pop. 1017

[2]) Elementul slav din Albania centrală se mai întâlnește numai în comunele de lângă Coriţa: Bigliști, Drenova, Emboria și Boboștiţa. În timpurile mai vechi acest element se întindeà și mai mult în interiorul Albaniei centrale. Pe la începutul sec. XVI, I. Musachi în a sa *Istoria della casa Musachia* (cf. Hopf, *Cron. creco-rom.* 1873 p. 280) amintește despre Slavii din ținutul Opari (astăzi în prefectura din Coriţa) spunând: „Il paese d'Opari ch'è abitato di Schiavoni".

©BCU CLUJ

6, după pronunţarea greacă), din care mai târziu au făcut *Vilardi*. Este, poate, singurul oraş din Albania, pentru care Aromânii păstrează o denumire veche, deosebită de aceea întrebuinţată de Albanezi. Aceasta se explică din faptul că, mai mult ca în orice punct al Albaniei, şi din toate vremurile, elementul aromânesc a existat în număr mai mare pe muntele Tomor, la poalele căruia se află aşezat oraşul Berat. In privinţa această Hahn este cel mai vechiu autor

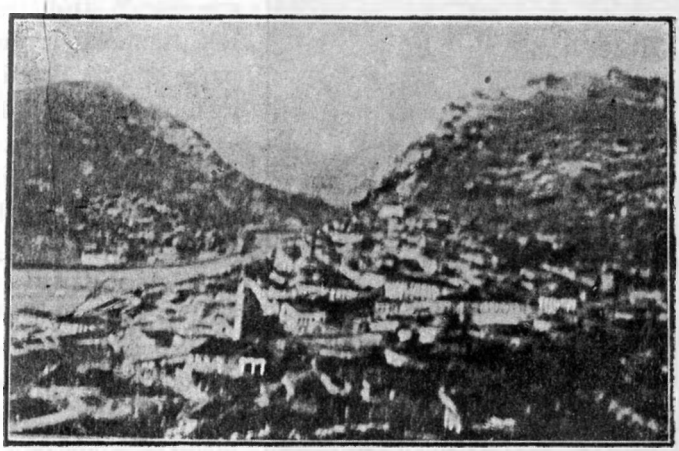

41. Berat.

care ne spune că: „in der Stadt Berat wohnen viele [Wlachen] und die Musukja ist voll davon" [1]). De fapt populaţiunea românească din acest oraş a fost totdeauna numeroasă. Din 12000 de locuitori câţi se aflau pe vremea când Weigand a călătorit în Albania, 9000 erau Aromâni. Va să zică $^3/_4$ din populaţiune reprezentă elementul românesc [2]). De altfel, elementul românesc a fost şi este cel

[1]) Cf. *Alb. Stud.*, p. 133.

[2]) WEIGAND, *Die Aromunen*, I p. 291.

KARL PATSCH, *Das Sandschak Berat in Albanien* (1904), p. 120, crede că numărul Aromânilor dat de Weigand este exagerat. Aceasta, desigur, după lămuririle ce i s'au dat de către episcopul grec din Berat.

M. EKREM-BEI VLORA, *Aus Berat und vom Tomor* Sarajevo (1911) p. 78 nota, crede de asemenea că numărul Românilor dat de Weigand ar fi prea

©BCU CLUJ

mai numeros în întreg districtul Berat, nu numai în orașul Berat. Iată ce spune Antonio Baldacci în lucrarea lui apărută de curând asupra Albaniei: „Il distretto di Berat, col Musachia confinante e Scrapari, è abitato in prevalenza da mussulmani; *gli ortodossi che si trovano in questo territorio appartengono generalmente alla nazionalità romena*“ [1]). După marele războiu, o bună parte din locuitorii orașului, în special Români și Albanezi creștini, din cauza mersului rău al afacerilor, au emigrat, așezându-se în diferite centre din Peninsula Balcanică. Populațiunea actuală, este, după statistica oficială, de 8505 locuitori, adică cu vreo patru mii de suflete mai puțin. Numărul Românilor nu se poate ști precis. In cele două zile cât am stat, am putut observà numai că ei sânt destul de numeroși. Intregul cartier cunoscut sub numele *Goriţa* este ocupat de dânșii. Dar ei sânt răspândiți și în alte puncte ale orașului. Ca și în Tirana, cele mai mari prăvălii sânt ale Aromânilor. Ei se ocupă cu comerțul și meseriile.

42. Fărșeroată din Berat.

mare. Dar autorul, care este Albanez și cunoaște orașul Berat mai bine ca oricare, nu spune cam cu cât ar fi mai mare. Se vede că el s'a luat după Patsch, a cărui lucrare o citează.

[1]) ANTONIO BALDACCI, *L'Albania*, Roma 1929, p. 306.

©BCU CLUJ

Berat este așezat de-alungul râului Lumi Beratit. Cum te aproprii de oraș, pe șoseaua care vine din spre Muzachia, vezi cea mai mare parte a orașului întinzându-se pe partea dreaptă a râului care îl străbate. In partea stângă se înalță cetățuia *Castru*, cu clădiri ridicate pe înălțimea stâncilor. Aromânii îi zic *Tsitate* (cetate). Casele se întind până jos în vale, unindu-se printr'un pod bine zidit cu cealaltă parte a orașului.

Sosind în Berat, am descins în porțiunea orașului așezat pe malul drept al lui Osum. Acì străzile sânt mai lungi, iar piața, care se găsește numai la doi trei pași la stânga, este mai animată. Infățișarea orașului este foarte simpatică. Berat nu se poate compară cu Elbasan sau cu Tirana. El se apropie foarte mult de Coriță, având un număr de clădiri bine întreținute. Lumea este îmbrăcată cevà mai bine, iar femeile umblă pe stradă desvelite la față. In afară de aceasta, Berat este înconjurat și de o vegetație abondentă. Pe dealurile din împrejurimi cresc tot felul de fructe și, în special, rodii, de mărime neobicinuită.

In cele două zile cât am stat în Berat, am avut prilejul să cunosc mai mulți Români fărșeroți veniți în târg de prin împrejurimi. Erau *Uianiți* de prin comunele *Vărtopi* și *Schepuri*. Aceștia se aseamănă în graiu mai mult cu Fărșeroții din Ciameria. Alții de prin comunele *Conisbalta*, *Chelbsira*, *Remaniță*, *Morava*, *Cutali*, unii chiar de mai departe, din spre părțile apusene ale ținutului Malacastra: *Bestrova*, *Mecati*, *Scrofotina*, *Scrapar*, *Peștani*, *Fracula*, *Levani* etc. Ca și în târgurile din celelalte centre ale Albaniei, ei vin întovărășiți de femeile lor, aducând mărfuri încărcate pe catâri. Stând de vorbă cu ei spre a-mi însemna observațiunile de care aveam nevoie, auzeam aceleași plângeri cu privire la mersul rău al afacerilor și la dările mari ce trebuie să plătească la stăpânire. Unii din ei știau despre emigrarea Fărșeroților din Pleasa în România și se interesau de ei, dacă le merge mai bine.

©BCU CLUJ

Toţi aceşti Aromâni, deşi vorbesc bine limba albaneză, îşi păstrează graiul lor fărşerotesc mai puţin influenţat de limba albaneză, decât graiul Românilor din Epir şi Tesalia de limba greacă. Am aici în Cluj câţiva studenţi din Tesalia, înscrişi la Facultatea de medicină, care vorbesc un dialect aproape pe jumătate grecesc. Fărşeroţii, din contră,

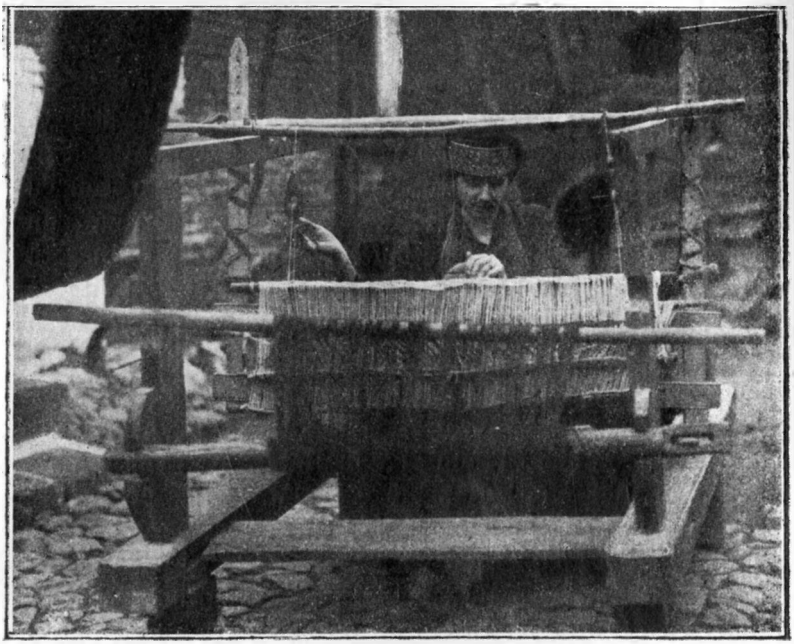

43. Fărşeroată la războiu.

în afară de cuvintele albaneze şti obicinuite şi în limba Românilor din Macedonia, au prea puţine împrumuturi din albaneză. Printre Fărşeroţii veniţi în târg la Berat, am dat de o femeie bătrână : Cutina ali Măruşe, în vârsta de 68 de ani, originară din Uianic, singura care a primit să stea de vorbă cu mine timp de câtevà ore povestindu-mi un basm, obiceiurile de la nuntă şi câtevà cântece în graiul fărşerot, pe care le-am reprodus în partea a doua a acestei lucrări.

©BCU CLUJ

In Berat, în afară de Români și Albanezi, se mai găsesc și foarte mulți Țigani. Pe aceștia îi întâlnești chiar de la intrarea în oraș. In zilele de târg piața mișună de ei. Cei mai mulți sânt cerșetori. Numai cei așezați în oraș sânt căldărari și spoitori. Albanezii îi numesc *Ivghit* sau *Evghit*. Aromânii le spun *Ghiftu*. Forma albaneză vine (prin metateză) din *Eghift*, iar aceasta, din γύφτος „Țigan", este aceeași cu denumirea aromână.

7. DE LA BERAT LA FIERI

DUȘNIC, MORAVA, CUTALI – NUME DE LOCALITĂȚI ROMÂNEȘTI ÎN ALBANIA

A treia zi după sosirea noastră în Berat am plecat spre Fieri. Ne-am sculat mai de dimineață ca să umblăm pe răcoare, mai ales că în drum trebuia să ne oprim în câteva localități românești. Drumul de la Berat la Fieri este cel vechiu. De un an de zile șoseaua a fost reparată din temelii și se poate umblà cu mașina pe ea fără nici o piedică.

La ora 5 dimineața am pornit apucându-o pe drumul pe care sosisem. După o călătorie de un sfert de oră, am ajuns în *Duș nic*, așezat pe niște coline, la dreapta râului Osum. Este un simplu cătun cu cel mult 200 de locuitori, dintre care cei mai mulți sânt Albanezi musulmani. Albanezii creștini și Fărșeroții sânt foarte puțini. După informațiile ce mi-au dat câtevà Fărșeroate bătrâne, înainte numărul Fărșeroților erà mai mare; acum abià mai sânt câtevà familii.

De la Dușnic ne-am continuat drumul drept înainte pe valea râului Osum până la *Morava*, comună mai mare așezată pe câmpie, cu un număr covârșitor de Albanezi musulmani. Ei numără, după statistica albaneză, ca la 500 de suflete. Fărșeroții și Albanezii creștini nu trec peste o sută de inși. Inaintând mai departe, am ajuns la podul *Uri Hasan-beut* (podul lui Hasan-bei) care trece peste Osum. De aci înainte întâlnim pâlcuri pâlcuri de Fărșeroți:

©BCU CLUJ

unii vin de prin regiunile din Malacastra, alții de prin ținutul Valonei din comunele *Bestrova, Scrapar, Mifoli, Scrofotina.* Văzând că printre ei se găseau și câtevà Fărșeroate, care se apropiau ca să treacă podul, am oprit puțin mașina spre a intrà în vorbă cu ei, întrebând despre drumul care duce la Fieri. Una dintre Fărșeroate purtà

44. Muzachia : Fărșeroți din Schepuri (Berat).

peste *čupare* (coafura capului) o pânză albă, pe care Românii de prin ținuturile Macedoniei o numesc *baltsu*. Intrebându-o ca să-mi spună cum se cheamă în graiul lor, ea mi-a răspuns *„ciceroană"*. Erà cea dintâi Fărșeroată, pe care o vedeam cu ciceroană pe cap. Toate celelalte pe care le întâlnisem până la Berat, purtau numai ciupare. De la ele am mai aflat despre numirea celor alte piese de îmbrăcăminte, despre care se va vorbì în altă parte. După o jumătate de oră am pornit mai departe, continuând drumul spre Fieri.

Trecând podul, ne-am înapoiat câtevà minute pe cursul râului Osum, spre a vizità *Chelbsira* un cătun așezat pe malul stâng al râului. In cătun abià sânt douăzeci de case locuite de Albanezi creștini și de Fărșeroți. Aceștia toți erau plecați la munte. Inapoindu-ne pe ace-

©BCU CLUJ

lași drum până la pod, am continuat câtevà minute umblând prin câmpie, până când, luându-o în spre apus de râul Osum, am intrat în regiunea deluroasă din ținutul

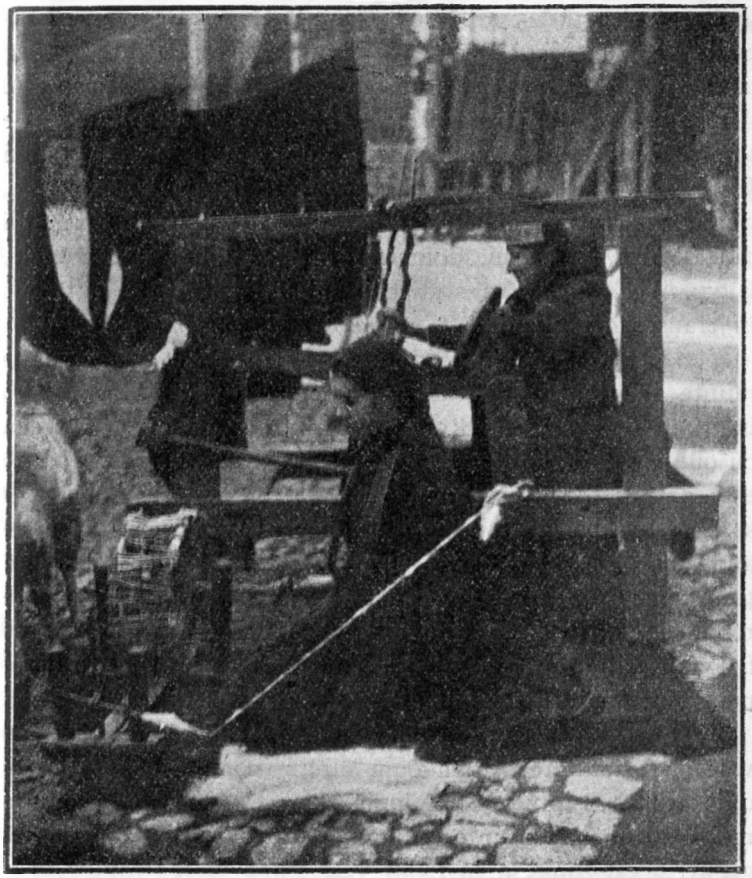

45. Prelucratul lânei.

Schepuri, apropiindu-ne de comuna *Schepuri*, locuită de Fărșeroți, originari din *Uianic* de pe Tomor. De aci, coborînd în spre vale, am ajuns la *Cutali*, un cătun cevà mai măricel decât Chelbsira, așezat pe deal, cu un număr de cel mult 200 de locuitori, între care sânt și

©BCU CLUJ

câtevà familii fărşeroteşti. Din Cutali şoseaua merge pe câmpie, direcţia spre apus, prin *Jareza* până la Fieri.

Inainte de a ajunge la Fieri, m'am întâlnit cu un alt grup de Fărşeroţi din Muzachia şi de prin părţile Avlonei, care mergeau la Berat Stând de vorbă cu ei, am aflat de unele nume de localităţi româneşti. Alte câtevà mi-au fost comunicate în târg la Coriţa. Le înşir mai jos pe toate, după pronunţarea locală.

K'atrom (din arom. *katră* „piatră" + *om*), nume de localitate în părţile muntoase din ţinutul Coriţa. Astăzi *Katrom* este locuit numai de Albanezi musulmani, care, după statistica oficială, numără 300 de suflete. Aromânii din Dişniţa, Stropani, Colonia, de la care am aflat numele, îi zic *katrăom*. In statistica lui T. Selenica este trecut în transcriere albaneză *Qatrom* art. *Qatromi*

K'atra Tsap (din arom. *kătră* + *tsap*), nume de munte în ţinutul Pogradeţ din prefectura Coriţa. Are o înălţime de 1728 m. Românii din ţinutul Coriţa vărează cu oile în acest munte. In lucrarea lui Selenica, acest munte este dat în traducere albaneză *Guri Tsap*. Forma *tsap* se întrebuinţează în dialectul gheg. In dialectul tosc se aude *skjap*. Muntele *Guri Tsap* este situat într'un ţinut locuit de Toschi. De aceea cred că formaţiunea este românească. Insă nu este exclus ca păstorii români să o fi tradus din limba albaneză. Fapt cert este că păstorii români întrebuinţează numai *K'atra Tsap*.

Valeamari (din arom. *valea* + *mari*), nume de vale şi de munte, după cum mi-au comunicat Fărşeroţii din ţinutul Coloniei, în Colonia. La Selenica figurează numai ca nume de munte, sub forma *Vallamari*. La început, acest nume a fost dat văii, după aceea muntelui la poalele căruia e aşezată valea. Formaţiuni de nume de loc. cu *vale* avem şi în Peninsula Balcanică. In Meglen avem *Valearatsi* (din *valea-ratsi* „valea rece") trecută sub această formă şi în harta statului major austriac. In Epir avem *Valea Caldă*[1]) etc.

[1]) Cf. *Lumina*, I, p. 127.

©BCU CLUJ

Gălina (din arom. găl'ina „găină"), care, se identifică cu muntele Găina din Munții Apuseni, este numele unui cătun așezat la apus de Berat, în stânga râului Osum, pe înălțimile șirului de munți care merg paralel cu Schepuri. Are numai 154 locuitori Albanezi musulmani. In harta statului major austriac este însemnat sub forma *Galina*; tot așà îl redă și Selenica (p. 509).

Cătunet (derivat din arom. *cătun* cu sufixul colectiv *-et*, însemnând locul în care se găsesc așezate mai multe cătune), este o localitate părăsită, după cele ce mi s'au comunicat de către Fărșeroții din ținutul Berat, situată pe povârnișurile răsăritene ale muntelui Tomor. Probabil că în această parte a Tomorului se aflau odată mai multe cătune locuite de Fărșeroți, mai târziu părăsite prin mutarea lor în altă parte. Numele de localitate este însemnat în harta statului major austriac sub forma *Katonet*.

Cum că în *Cătunet* trebue să vedem o formă românească și nicidecum una derivată din cuvântul albanez, aceasta nu rezultă numai din suf.*-et*, care numai în românește derivă colective, dar și din faptul că în toată toponomastica albaneză, pentru cuvântul *cătun* întâlnim numai forma albaneză *Katund*. Astfel de nume de localități avem: *Katundi i ri* (cătunul nou) în ținutul Lușnia din Dibra; *Katundi i vietër* (cătunul vechiu) în Scutari; *Katundasi* în ținutul Berat; în fine *Katundišti* în ținutul Premeti; *Katundi* în ținutul Corița, *Katundi* în ținutul Libhova din Arghirocastru, etc.

Ca formă simplă avem *Catuna*; de asemenea *Manastiri i Catunes* (Mânăstirea cătunului) în ținutul Libhova din Arghirocastru, acolo unde întâlnim și *Katundi*, formațiune albaneză.

Lacatun (din arom. *la* + *cătun*) comuna cu locuitori Albanezi musulmani în prefectura Valona. In scrierile albaneze acest nume de loc. este albanizat, fiind scris *Lakatundi*. Sub această formă îl dă Selenica. Fapt sigur este că Românii și Albanezii îi zic *Lacatun* și tot așà se întâlnește și în harta statului major austriac.

©BCU CLUJ

K'a r i (din arom. *k e a r e* „piere" despre soare „apune", adică locul unde apune soarele [1]), nume de cătun cu 73 Albanezi musulmani şi 80 Albanezi creştini, între care se găsesc şi câţivă Români. Este situat la dreapta râului Vovusa, lângă Valona. In harta statului major austriac este însemnat

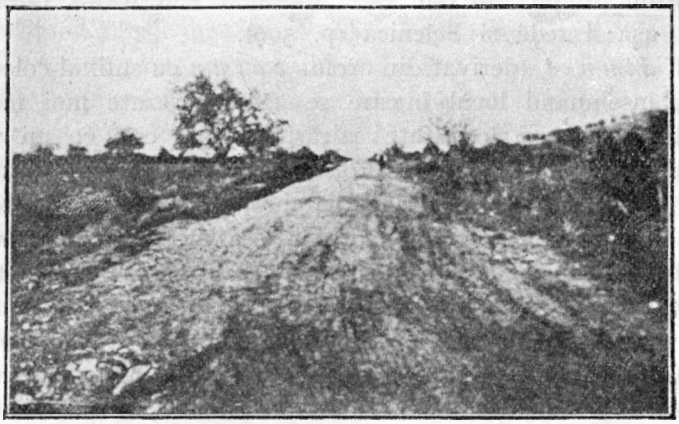

46. Drumul Berat-Fieri.

K j a r i, iar la Selenica, cu transcrierea albaneză, *Q a r i* (p. 539).

In aromâna cuvântul se întrebuinţează ca apelativ şi se întâlneşte în cunoscutul cântec de nuntă.

Lă-ń-me şi speală-ń-me	Lă-mă şi spală-mă
La şoputlu di tru kare.	La fântâna din apus.

De asemenea el se întâlneşte ca nume de localitate în Pind [1]).

B a r z a (din arom. *b a r z ă*), nume de munte aproape de Tirana; din oraş se vede cu ochiul liber. In scrierile albanezeşti se dă sub această formă.

Cuvântul nu poate fi albanez, deoarece în toată toponimia albaneză avem forma autoctonă nealterată *bardh.*

[1]) WEIGAND. *Die romunishen Ortsnamen im Pindusgebiete* în *Jahresb.* XXI—XXV. Cf. şi *Dacoromania* I p. 417.

©BCU CLUJ

Astfel în Malacastra avem cătunul *B a r d h a n i*; în Elbasan un alt cătun cevă mai măricel: *B a r d h a s n e s h i*; în ţinutul Luma: *B a r o d h o č i* etc. Prefacerea lui *dh* albanez în *z* are loc numai în limba română. De aceea cred că originea românească a lui *B a r z a* pare sigură.

47. Muzachia: Fărşeroţi din Ardenita.

M u r g a n a (derivat din arom. *m u r g* şi suf.-*an* cu -a final de la numele de localităţi), nume de munte în Arghirocastru cu o înălţime de 2124 m. Ştiu că cuvântul *murk*, articulat *m u r g u*, există şi în limba albaneză cu înţelesul „dunkel, schwarz, grau" fig. „nenorocit" şi că originea formei de bază, despre care am vorbit în *Dacoromania* II 540, este neclară. Dacă totuşi îl socotesc ca formaţiune românească, aceasta o fac numai din cauza sufixului *-an*, care derivă adjective de felul lui *bălan* din *băl*, etc. In afară de aceasta, derivate locale din românescul *murg*, cum este *M u r g a ş*, se întâlnesc şi în alte ţări, pe unde au emigrat păstorii români [1]). G. Meyer crede că forma albaneză *murgaše*, în Albania, este adusă de păstori valahi: „durch vlachische Hirten verschleppt" [2]).

C ă l i v a r i (din arom. *călivar*), nume de cătun lăsat în părăsire în Mirdita. Nume de localităţi, în care Fărşeroţii sânt aşezaţi în colibe, pe care ei le numesc *călive*, sânt

[1]) Vezi *Raporturile lingvistice slavo-române* în *Dacoromania* III, p. 210.
[2]) G. MEYER, *Etym. Wörterbuch der Alb. Spr.* p. 292.

©BCU CLUJ

multe în Albania : *Caliva-Paşa*, comună în Ciameria cu vreo patru sute de locuitori. *Calivet e Stropani* (arom. *Calivele Stropani*) cu o sută locuitori ; *Calivaci* în ţinutul Pogradeţ cu locuitori Albanezi musulmani ; un alt *Călivaci*, nume de cătun părăsit, se găseşte în Mirdita.

Vlahina (derivat din *Vlah* cu sufixul *-in*), nume de râu în Arghirocastru. Este un afluent mic al lui *Susica*, care se varsă în Vovusa. Alături de el este şi un nume de localitate. Amândouă sunt însemnate în harta statului major austriac.

Vlahova (derivat din *Vlah* cu suf. *-ovo*), nume de cătun în ţinutul Delvin din Arghirocastru cu o populaţiune de 80 locuitori.

Vlahani (derivat din *Vlah* şi suf.*-an*) nume de cătun cevà mai măricel, situat în acelaşi ţinut din Arghirocastru. Tot în părţile din sudul Albaniei avem şi *Vlaho-Psilotera* din ţinutul Premeti. Este un cătun cu 250 de locuitori ; de asemenea *Vlaho-Gorangi* în regiunea Libhova din Arghirocastru, cu 228 de locuitori.

Tot în rândul acestor nume de loc. trebue trecute şi *Lemnuşa, Cărarea-l Lampi, Padea şoariclui, Scârpa-latâ, K'atra-latâ, Guva lui Mima*, etc. despre care s'a vorbit mai pe larg în *Românii Nomazi*.

In *Fieri* sau *Fearica*, cum îi zic Aromânii, am ajuns după amiazi pe la ora 4. Am descins la un otel din capătul oraşului care, în ce priveşte curăţenia, semănà mai mult cu un han. Erà singurul otel din localitate.

Fieri este un simplu târguleţ cu un număr de 1500 de locuitori, aşezat pe câmpia Muzachiei. Orăşelul are un aspect drăguţ, atât din cauza clădirilor, mai toate nouă şi bine îngrijite, cât şi din cauza vegetaţiei abundente de care este înconjurat. Locuitorii sânt în majoritate Români veniţi de prin părţile Moscopolei. Ei sânt neguţători şi meseriaşi. Fieri nu este un oraş vechiu. El datează din 1864. La început erà un simplu cătun alcătuit din douăzeci de case cu biserica Sfântul Gheorghe (Kisha e Shëngjergjit). El erà proprietatea doamnei Rapuşa, fiica lui Kurt

©BCU CLUJ

Achmed Pașa, care îl uni cu cătunul din apropiere *Șkoză*, făcându-l mai mare. Mai târziu orașul fu reclădit în două rânduri. Odată în timpul lui Kahram Pașa Vrioni, fiul vizirului Omer-Pașa, după aceea în 1877 de către Omer

48. Fieri, arom. Fearica.

Pașa Vrioni, când o așelul luă aspectul modern pe care îl are azi [1]).

Seara târziu m'am întâlnit cu domnul Steriu Papa, senator în parlamentul albanez și un vechiu cunoscut al meu, încă de pe vremea când studiă la liceul românesc din Bitolia. Dânsul mi-a dat unele informațiuni cu privire la Românii din Fieri, atrăgându-mi luarea aminte asupra săpăturilor care se fac în localitatea Poiani din apropierea orașului.

Neavând ce face mai multă vreme și din pricina proastei găzduiri la otel, unde toată noaptea n'am putut închide ochii din cauza insectelor, dimineața pe la orele 4 am părăsit localitatea cu o mașină care trebuiă să ne ducă la Lușnia, după ce mai întâiu vizitaiu Poiani și alte două cătune cu locuitori Fărșeroți.

[1]) T. SELENICA. *ib.* 169.

©BCU CLUJ

8. DE LA FIERI — LA LUȘNIA — ELBASAN

ZAVARI, RADOSTINA, POIANI – MIȘCĂRILE METANASTASICE ALE FĂRȘEROȚILOR – FĂRȘEROȚII CHERVANAGII – DRUMURILE CHERVANAGHILOR FĂRȘEROȚI DIN ALBANIA. – NUMELE CATĂRILOR – NUMIRILE PĂRȚILOR CORPULUI LA CATĂR – NUMIRILE OBIECTELOR DE PE CORPUL CATĂRULUI; SAMARUL. – NUMIRILE PLUGULUI ȘI ALE PĂRȚILOR LUI – RĂZBOIUL DE ȚESUT – MÂNCĂRILE FĂRȘEROȚILOR

De la Fieri am apucat drumul spre apus și numai după o scurtă călătorie ne-am apropiat de *Z a v a r i*, cătun așezat la șes, cu vreo 25 de case locuite de Albanezi musulmani și câtevă familii fărșerotești. Inainte de a ajunge în sat, am întâlnit un grup de fărșeroți care mergeau spre Valona. De aici înainte găsești pe Fărșeroți la orice pas. Vara îi poți vedeà umblând pretutindeni; ei sânt într'o continuă mișcare. Numai în comunele lor nu-i poți găsi. Acì rar când întâlnești câte o bătrână două. Toți sânt p e-cați la munte de unde se coboară la șes, numai când vin să-și vândă produsele lor în lapte și lână, sau când transportă mărfuri în orașele mai mari. In Zavari aproape toți Fărșeroții erau plecați. Continuând drumul mai departe, am ajuns la *R a d o s t i n a*, un cătun cevà mai măricel decât Zavari, însă locuit numai de Albanezi musulmani și foarte puțini Români. De la Radostina am ajuns direct la *P o i a n i*, un sat cu vreo două sute de locuitori, dint e care mai mult ca jumătate sânt Albanezi creștini, restul Fărșeroți.

Poiani este așezat pe locul în care se află odată vechea *A p o l l o n i a*. O misiune arheologică franceză condusă de Leon Ray face săpături încă din 1924. Din cercetările fă cute până acum, rezultă ca vechiul oraș erà așezat pe o colină de la picioarele muntelui, având fața spre mare. Urme din zidurile care înconjurau cetatea se văd și acum. Din lungimea zidurilor, care ajung până la patru km., se pare că Apollonia aveà o întindere destul de mare. Până acum s'au putut descoperì două locuințe. Ele sânt clădite după sistemul roman cu ferestrele care dau în curte.

©BCU CLUJ

De la Poiani, întorcându-ne pe același drum, ne-am îndreptat spre Lușnia. Mai întâi am luat direcția spre Berat până ce am trecut râul Semani, după aceea, întorcându-ne în spre miazănoapte, am apucat șoseaua spre Lușnia. Acì am ajuns după amiazi. A doua zi dimineața am ieșit în târg ca să mă întâlnesc cu Fărșeroții veniți din împrejurimi. Târgul erà destul de animat. Erau foarte mulți țărani albanezi veniți de prin satele din apropiere. Fărșeroții, care erau mai puțin la număr decât aceia pe care îi văzusem în Berat și Corița, veniseră din satele *Divjacu*, *Kruecuchi*, *Libofșa*, *Cipleaca*, *Petova*, *Carbunara* și altele. Unii din ei erau și de prin părțile Ciameriei de lângă Preveza. Acì am putut pătrunde mai bine în micile deosebiri de graiu, care există între Fărșeroții Ciamerieni și între aceia din Muzachia. Tot în târgul din Lușnia, mi-am însemnat ultimele informațiuni despre mișcările păstorilor ca și despre drumurile cărăvănarilor.

In capitolul despre mișcările metanastasice ale Românilor nomazi din întreaga Peninsula Balcanică, scris în lucrarea mea *Românii Nomazi*, am tratat și despre migrațiunile Românilor din Albania. In vremea când scriam despre aceste mișcări, informațiunile mele privitoare la Românii din Albania erau luate, în cea mai mare parte, de la Fărșeroții așezați în Macedonia, în ținutul Vodena (Edesa) aproape de Salonic, și de la unii scriitori care călătoriseră în Albania.

In această călătorie, venind în contact cu Fărșeroții aproape din toate regiunile locuite de Români, am avut plăcerea să constat că toate datele înșirate în capitolul din lucrarea mea citată sânt exacte. Au fost unii dintre Fărșeroți care mi-au numit regiuni muntoase deosebite de cele date de mine în *Românii Nomazi*, însă, după cercetările mele, direcția este aceiași. Astfel, unii dintre Fărșeroții din ținutul Corița, în afară de Muntele Sec, unde pleacă primăvara cu turmele la văratec, ajung la *K'atra Tsap*, în munții *Meci* și *Camija*. De asemenea cei din stânga râului Semani (Muzachia Mică) nu se duc

©BCU CLUJ

spre vărare numai în *N d u m o r* (Tomor), ci şi în munţii *S p i r a k a*, *G l a v a*, *J i t o m i* etc. Dar aceştia sânt tot în apropierea munţilor Tomor. O urmărire exactă a tuturor munţilor pe unde se mişcă păstorii este cu neputinţă. Românii din regiunea Valonei, în afară de ţinutul Coloniei (Kiafsëz), cum am dat în lucrarea citată, îşi mai

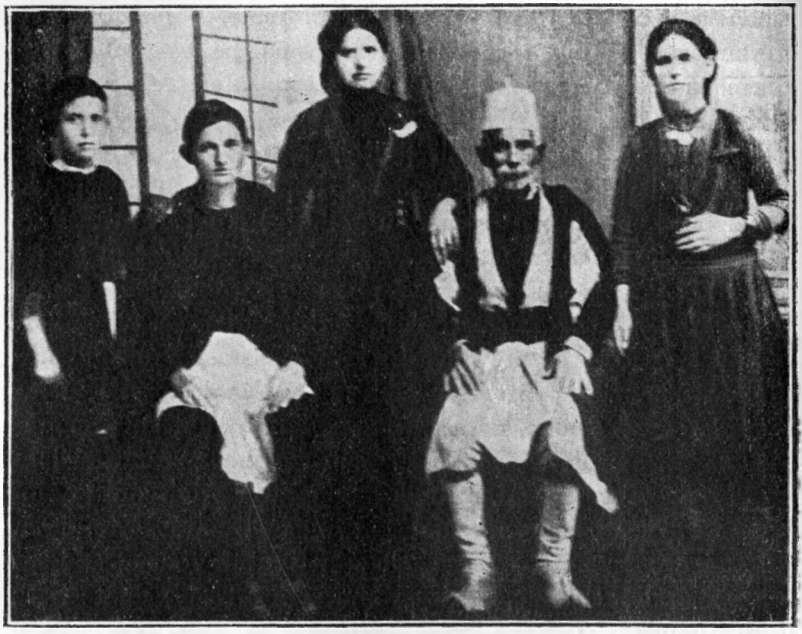

49. Români Muzăchiari.

mână turmele la vărateс şi pe munţii *Ş o p u t* din Arghirocastru, după aceea în *N e m e r č i c a* şi *T r e b i š i n a* din ţinutul Premeti. Unii însă, după cum mi-a comunicat un Fărşerot din acele ţinuturi, o iau spre muntele înalt *M u r g a n a* din ţinutul Libhova.

Dar Fărşeroţii care se ocupă cu transporturile iau direcţiuni cu totul deosebite de acelea ale păstorilor nomazi. Pe acestea le vom expune mai jos, aşa cum mi s'au comunicat mai întâi de către Fărşeroţii din ţinutul Coriţa, după

©BCU CLUJ

aceea de către ceilalţi păstori, pe care i-am întâlnit în cursul călătoriei mele până în Luşnia.

Mai întâi, orice transport cu caravanele se face cu catârii. Fărşerotul care se ocupă cu transporturile se numeşte *cărvănar* (din cărăvănar) sau kiriğè „chirigiu". Pe vremuri,

50. Muzachia: Fărşeroate din Fracula.

51. Fărşerot din Fracula.

după cum îmi povesteà bătrânul Şănazu, tatăl farmacistului Şănazu din Coriţa, fiecare fălcare [1]) îşi aveà caravana lui. Caravana se alcătuia din 70—100 de catâri (mule). Fiecare familie avea de la 5 sau 6 până la 12 catâri; celnicii

[1]) Despre *fălcare* vezi în *Românii Nomazi* p. 38.

©BCU CLUJ

aveau până la 15 sau 16 catâri. Printre Fărşeroţi erau şi chirigii de meserie care nu aveau catâri. Aceştia erau întrebuinţaţi de celnici şi de către orice alt Român, care se ocupà cu transporturile de mărfuri. Un chirigiu de meserie erà plătit de la 12 până la 15 lire turceşti, ceea ce făceà 276 până la 345 franci aur anual. In afară de aceasta, el mai primeà şi întreţinerea. De aceea, la plecarea chervanagiilor, în familiile celnicilor se prepara dintr'o dată pâne multă.

Când plecau chirigii la drum, nu porneau singuri, ci toţi la olaltă în caravan, sub conducerea unui chirigiu mai îndemânatec şi mai voinic, care pe alocuri se numeà *chirigibaş*. El erà ales de celnic. Imediat ce ajungeau într'un oraş, chirigibaşul erà acela care angajà încărcăturile. El se interesà în oraş, ca să afle transporturi cu preţuri mai mari. Condiţiunile de plată fixate de dânsul, erau primite de toţi ceilalţi chirigii. Pentru aceasta chirigibaşul nu aveà o leafă mai mare decât a celorlalţi. Postul lui erà mai mult onorific.

Se înţelege de la sine că chirigibaşul trebuià să fie nu numai omul cel mai voinic dintre „cărvănari", dar şi cel mai deştept; acela care ştià să se descurce în afacerile cu autorităţile oraşelor în care se descărcau mărfurile. De multe ori chirigii din Albania înaintau cu transporturile în spre miază noapte până în *Cărădac* (Muntenegru). Ei trebuià să ştie şi limba ţării ca şi orânduelile locale.

In ce priveşte acum drumurile pe care se făceau transporturile, după însemnările ce mi le-am luat, ele sânt următoarele:

Cel mai vechiu şi mai umblat drum din Albania erà acela care plecà din Durazzo spre Macedonia: *Via Egnatia*. El porneà de pe litoralul mării, treceà prin Cavaia şi Elbasan, o lua de-alungul lacului Ohrida, trecând prin Struga şi Ohrida, şi de aci apoi, prin Resna-Bitolia, ajungeà pe şoseaua care duce la Salonic.

Chirigii fărşeroţi încărcau sare şi tot felul de mărfuri ce găseau în *Durus* sau *Durăs* (Durazzo) şi le descărcau mai întâi în *Pikină* sau *Pikindă*, *Pikini* (alb. Pekini), de aci treceau prin *Cavaya* (Cavaia), şi a-

©BCU CLUJ

jungeau la Elbasan. Din Elbasan încărcau alte mărfuri și continuau drumul prin *Pugradets*[1] (Pogradeț), de unde apoi șoseaua se bifurcă, și unii apucau sau prin nordul lacului Prespa ajungând prin Ohrida la *Bituli* (Bitolia), sau prin partea de sud a lacului, spre *Corča* (Coriță).

Din Coriță spre Macedonia apucau două drumuri: unul care treceà de-alungul lacului *Prășpa*, altul, cevà mai spre sud, trecând prin *Plășa*, *Florina*, *Flărina*; amândouă ajungeau la *Bituli* (Bitolia).

De la Bituli, în vremea când în *Părlșap* (Perlepe) se țineà marele târg, la care veneau negustători din toate părțile Turciei Europene și unii chiar din străinătate[2]), cărăvănarii fărșeroți ajungeau cu mărfurile în acest oraș. De acì unii o luau spre *Grascu* (Gradtsko) și ajungeau până în *Velis* (Veles, Küpruli), *Scopi* (Scopie, sârb. Skoplje), *Cumanuva* (Kumanovo), *Vrańe* (Vranja) și mai departe în spre miazănoapte, înaintând până în Serbia. Alții continuau drumul pe vechea șosea Via Egnatia, ajungând cu transporturile până în *Sărună*, după ce mai întâi treceau prin centrele *Flărina* (Florina), *Vudena* (Vodena), *Verịa* și *Ianitza* (Jenige-Vardar).

Din Sărună unii o apucau în spre răsărit și ajungeau în *Cavala*, *Nșęar* (Seres), *Edrineịli* (Adrianopole) până *Mboli* (Constantinopole).

Alte două drumuri porneau tot de la Durazzo: unul o apucà prin *Șiyac* (Shiak) spre Tirana, altul o lu dealungul coastei adriatice spre *Milot*, *Leša* și *Scodră* (Scodra, Scutari). De aci chirigii fărșeroți înaintau mai în spre nord până ajungeau în *Cărădac* (Karadak, Muntenegru).

In interiorul Albaniei, un drum pe care umblau chervanagii aromâni și plecà tot de la Durazzo, era acela care duceà prin Cavaia-Lușnia și ajungeà în *Vilardi* (Berat). Din *Vilardi* o apucau în mai multe direcții: unii mer-

[1]) Numele de localități transcrise cu litere cursive spațiate sânt redate după pronunțarea Fărșeroților.

[2]) Cf. *Românii Nomazi*, capitolul *Transportul cu caravanele*, p. 134.

©BCU CLUJ

geau cu mărfurile în spre răsărit la *Curčao* (Coriţa) şi de aci apoi iarăşi o apucau prin Florina în spre interiorul Macedoniei, urmând pe drumurile indicate mai sus. Alţii o luau în sudul Albaniei, apucând mai întâi în spre apus prin trecătoarea *Skăpuri* (alb. *Skepuri*) la *Fęarica* (Fieri) şi de aci apoi, urmând drumul în spre *Avlona* (alb. Vlorë), treceau prin *Cătsuri* (Kelcurë) ca să ajungă în *Aryirocast* (Ghinucastru, Arghirocastru).

52. Păstori din munţii Gramos.

De la *Curčao*, în afară de drumul în spre Bilişti-Florina, cărăvănarii români mai mergeau spre Fraşări şi de aci apoi prin *Liscoviķ* (Lescoviki) ajungeau în *Părmeti* (Premeti).

După cum în partea de miazănoapte a Albaniei Durazzo era centrul de unde cărăvănarii români plecau cu mărfurile în spre nord şi răsărit, tot aşa, la sud, *Avlona* (Valona) era punctul de unde porneau catârii încărcaţi cu mărfuri pentru centrele din miazăzi ale Albaniei şi Greciei. Drumurile pe care le făceau chirigii fărşeroţi, în această parte a Albaniei, erau: de la Avlona la *Tipilina* şi de aci apoi

©BCU CLUJ

la *Arγirocast*. Din Arghirocastru se continuà drumul la sud spre *Ianina*, apoi *Delvin* și *Sămsaranda* (Santi Quaranta). Alții se scoborau și mai în spre sud, ajungând la *Preveza*, *Metsova*, *Grebeni*, *Ianina* până în orașele din Tesalia: *Târcol* (Tricala), *Larisa*, *Lăsọn* sau *Lăsun* (Elasona; și la Românii din Epir *Lăsun*).

În afară de aceste drumuri, cărăvănarii fărșeroți, în fiecare toamnă, transportau familiile Aromânilor din ținuturile muntoase, unde se aflau cu oile în timpul verii, în regiunile șesoase din Albania și Grecia, unde rămâneau toată iarna. Aceste drumuri sânt aceleași despre care am vorbit mai sus la mișcările de transhumanță ale păstorilor fărșeroți.

Iată acum și numele catârilor, așà cum le-am auzit la cărăvănarii fărșeroți. O bună parte din ele mi-au fost comunicate de bătrânul Șănazu. Explicarea fiecărui nume este dată în dialect, așà cum mi-a fost comunicată.

mùlă=catâr;

carasă (caṛasă, caṛasă): *mulă laie*=catâr negru;

mară (maṛă, maṛă, maṛă): *iyĭ strigă na maṛ, maṛ*=îi strigă na, mar, mar;

čută: *boie aṛoše*: de culoare roșie;

aṛap (arap): *mulă laie*: catâr negru;

meṛgu (merĝi): *muṛăre albă*: catâr alb;

tsap (tsap): *dzătsem la mula mascuṛă*: zicem la catâr de sex bărbătesc;

puľ (puľiu): *iľ stṛigă na puľ, puľ*: îi strigă na puliu, puliu;

baṛză (barză): *mulă albă, iľ stṛigă na, baṛză na*=catâr alb, îi strigă na, barză na;

dumani: *mulă seamină laie*=catâr negru de sex femeiesc;

tucă: *mulă ȝeamină*;

ṛiză (riză): *mulaṛi albă*=catâr alb;

tană: *mulaṛi albă*;

tserb (tserb): *mulă mascuṛă sivă*=catâr cenușiu de sex bărbătesc;

maṛă (marà): *mulă seamină ṛoșă*=catâr roșcat de sexul femeiesc. (Vezi *marà* mai sus);

©BCU CLUJ

vaše (vaşe) : *mulă murgă*=catâr negru închis ;

meǫge (merge) : *mulă ǫeamină căstănată* = catâr de sex femeiesc de culoare castanie (vezi mai sus *merğu*) ;

gală=catâr negru deschis ;

căluz (câluz)=calul cu clopot, care merge în fruntea caravanei.

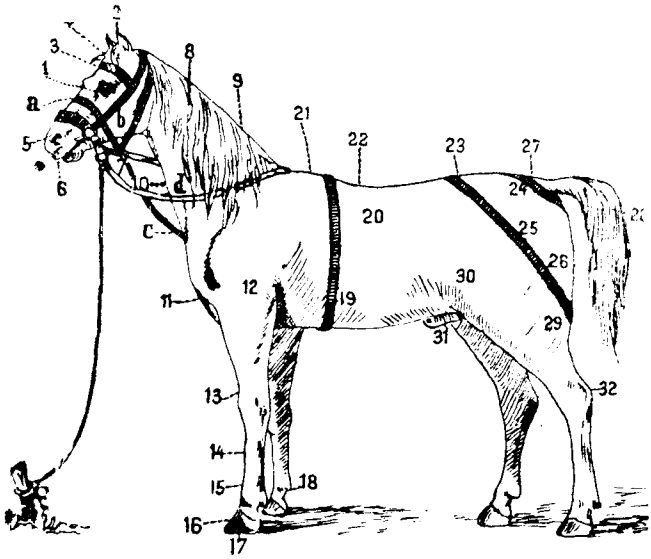

Fig. 53.

Părţile corpului unui catâr sânt numite în felul următor [1]), (fig. 53).

1. *ocĺi* (ocyi)=ochi ;
2. *urecĺile* (uǫĕcĺile sg. uǫĕcĺe)=urechile ;
3. *frâmţea* (fǫămţea)=fruntea ;
4. *perčea* (peǫčea)=perii de pe frunte ;
5. *năǫă* (năr̆ă şi guvile di nări)=nările ;
6. *budzâli* (budzăle)=buzele ;
7. *falca* (faǫca)=falca ;

[1]) Aceleaşi numiri le are şi calul. Ca model pentru aflarea tuturor numirilor la catâr, m'am servit de figura calului din Terminologia lui Damé.

©BCU CLUJ

8. *perčęa* (peɾčęa)=coama ;
9. *zverca* (zveɾca)=ceafa ;
10. *gurmadzu* (gõɾmadzu)=gâtul ;
11. *keptu*=pieptul ;
12. *pultare*=coapsa sau spata dinainte ;
13. *dzânucl'u* (dzănucl'u)=genuchiul ;
14. *flerų* (flẽɾu)=fluerul s. ţurloiul ;
15. *bizilica* (bizlica)=chişiţa ;
16. *ungl'ă* (ungyă)= copită ;
17. *pal'mă di ungl'ă*=partea de subt unghie ;
18. *pul'u* (puyu)=pinten ;
19. *pânticu* şi *pândicu* (pănticu, păntic, mai rar păntică, păntică)=pântece ;
20. *coasta* (pl. coştile, coştili)=coasta ;
21. *capitili di pultări*=greabănul ;
22. *skiniratu* (skinipatu)=şale, spinare ;
23. *curtsori* (coɾtsoɾi)=crucea şelelor ;
24. *čereia* (ceɾęya, ceɾẽya) *čupocuĭ* (în alte părţi i se spune şi) : *curil'i*, *cuɾil'i*, *coɾil'i*=şoldul ;
25. *čupocu* (čipocu ; în alte părţi : butea sau čiăpocu)=sapă ;
26. *butę* (buti)=cur s. buci ;
27. *cuditsă*=rădăcina coadei ;
28. *coada*.
29. *cârâdzel'u* (cărădzel'u) = arm, but ;
30. *il'ili* (în alte părţi : slăgină) ;
31. *tsulaki*=sulaciu, sulatec ;
32. *vaşil'elu* (văşil'elu)=cotul s. câiul piciorului.

Catârul sau calul poartă pe cap următoarele obiecte :

a. *fărų* (fărų)=frâul ;
b. *căpestru*=căpăstrul ;
c. *coadă di căpestru*.
d. *curaŭă* (curao) s. *curmu* s. *coada di căpestru*.

Pe trup poartă în special calul *şeaŭă* (šęao, šao, šau)=şeă ; iar catârul : *sămar* (sămaɾ, sumaɾ)=sămar.

Iată acum părţile sămarului :

ublăncu (ublăngu) : yaste partea di dininte a sumaɾuĭ.

©BCU CLUJ

ureclili di sumaŗ ;

zverca (zveŗca) *di sumaŗ* ;

cuľčeki (cučeki) : yaste partea d dinipoĭ a sumaŗuĭ. În alte părţi : *cutsăkĭ* (di dinăpoĭ) ; *cutsăyĭ* ; de asemenea : *căŗidzili di dinăpoĭ a sumaŗuĭ*. Sânt cele două lemne din dărătul sămarului întoarse ca nişte cârlige.

pistărĭ (pistăŗĭ) sânt traversele dintr'o parte şi alta a sămarului ;

scănduri (scânduri, scănduri) *di sumaŗ* ;

poalili di sumaŗ=cele două laturi ale sămarului ;

yincâla (yingâla) : cuŗaua tricută sum păntica di mulare= cureaua care trece sub burta catârului. La Românii din Veria : *yingâlă* (cu accentul pe silaba penultimă), însemnează *culaneа di la keptu*=cureaua de la piept ;

sumcoadă (sumcodă) : *cuŗaua di sum coadă*=cureaua de sub coadă ;

păldămă (păldămi, băldămi, buldumi buudumi) : cuŗaua tsi trętsę ma ņgos di sumcoadă=cureaua ce trece mai jos de „sumcoadă". *Păldămęa yasti di mišini, yasti largă di unâ šupleacă* : este din piele, largă de o palmă ;

strozma (stǫõzma) ;

scări di funi=scări de funie ;

sărmaĭ (săŗmay) ;

Alte obiecte întrebuinţate de cărăvănării fărşeroţi sânt următoarele :

sfiriye : *tastǫu di căpǫinâ*=traistă de păr de capră ;

tărastru (*tastru*)=traistă ;

tăgăǫgic (tăgărgic) ;

fuǫti (fuǫtii, fuǫtie) = încărcătură ;

čumagă, numită la Românii din Pind *furtutire*. Este lemnul lung, la un căpătâiu, în formă de furcă ; serveşte pentru sprijinirea sarcinei încărcate, când se pune altă sarcină pe sămar. Dacă cumvà sarcina nu-i bine sprijinită pe *čumagă*, atunci se întâmplă ca să se restoarne samarul. În cazu acesta se spune : *tură paǫtęa* „s'a răsturnat sarcina" ; *tură mula* „s'a răsturnat catârul" ; sau numai : *tură* „s'a răsturnat".

sazmă=velniţa ce se pune de-asupra sămarului, când

©BCU CLUJ

caii sau catârii pasc în timp de ploaie, ca să nu-i pătrundă apa.

Dintre numirile de cai, avem următoarele (Ele sânt aproape aceleași ca și la ceilalți Aromâni) :

cal ǧioc=cal sur ;

binec=cal bun de călărit.

Cărăvănarii mai poartă pe drum și arme, pe care le țin în *silęafi*=brâul de piele cu mai multe cute pe dinainte.

Dintre arme avem :

căbure (cabūp) ;

rivole (rivolver) ;

cătsut (cutsut) etc.

În afară de păstorit și de cărăvănărit, unii dintre Fărșeroți se ocupă și cu agricultura. Iată termenii referitori la părțile plugului :

dămălug s. *damalug*, (în alte părți) *paęamândă* (paęamândă ; paęamendă alb.), *aletęă*, *vălment* alb.=plug :

scănduęa di dămălug s. *pl'oru* alb.=cormană ;

meš=fierul lat, brăzdarul (alb. pluar) ;

čalistra (čęalistră)=fierul lung, cuțitul ;

măńle di damalug (di paęamândă) = coarnele plugului ;

sigurimęa măńlor=brăcinarul ;

plazu ;

casa tsi tsăne plazu=bârța s. bârsa ;

Tot în acest capitol voiu înșira numele părților din care se compune războiul de țesut, care se găsește în casa fiecărui Fărșerot, fie el păstor sau chervanagiu :

1 *sulu di dininte*=sulul ;

2 *sulu di dinapoi*=sulul ;

3 *zănozu di dininte* (na ndręapta)=slobozitorul ;

4 *zănozu di dinipoi*=slobozitorul ;

5 *suvaltsă*=suveica ;

6 *spata* ;

7 *bărdila di ęsus*=vătala s. brâgla de sus ;

8 *bărdila di ęgos*=vătala s. brâgla de jos ;

9 *măńi di bărdilă*=brațele vătalei ;

10 *gădăvuše* însemnează funia ce leagă vătalele cu lemnul de de asupra ;

©BCU CLUJ

11 *rătẹale* (rătẹle);
12 *călăruš* (căρăluš);
13 *l'itsili*=iţele;
14 *čunili*=fuştile;
15 *puδuritsili* (puzuritsili)=iepele.

Capătul sulului se numeşte *cap di sul*, iar partea unde se introduce zănozu di dininti se cheamă *urecl'i di sul*.

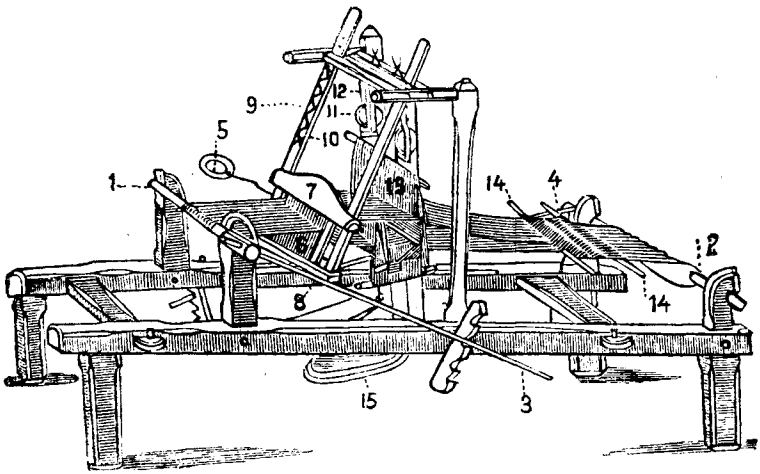

Fig. 54.

În afară de războiul de ţesut, Fărşeroatele se folosesc şi de rodan, pe care ele îl numesc *čicrică* şi *čicrik̇ẹ*. Părţile rodanului sânt:

lemu de-a-mplatẹa = patul rodanului. La alţii: *lemne di čičọρi*;

furcăčĭ di čicrik̇i=picioarele fusului;

în alte părţi se numeşte: *čičọar̄ă di čicrik̇i*;

r̄ătẹau̯a di čicrik̇i este scripetele sau rotiţa;

cọarda (foarte des şi: cọarδă, cọ̄ρδă) este aţa care învârteşte roata;

mănă di čicrik̇i este mânerul;

căruţele di čicrik̇i=spiţele de la roată.

Dar lâna, după ce a fost spălată şi scărmânată bine, *si tradze* (se pieptenă) *la k̇aptsiṅ* pe *k̇aptini* s. *k̇aptinil'i di tsă*

©BCU CLUJ

(*piepteni*) şi se fac *paľ*. Din paľ se face *caer*, *fuľor* (fuľõρ), sau *píčur* (pičoρ), după aceea se toarce pe *fus* sau cu *čicriḱi*.

Fusul are în partea de jos un *prisini*. Furca obicinuită este formată dintr'un băţ, mai lung, cu un cângeu în partea de sus, în formă de semicerc, pe care se fixează caerul.

Caerul tors se numeşte *tort*. El se pune pe *lišcător* (diškitor) „răşchitor", spre a face *căruṅ* (căρuṅ) „sculuri". După aceea *z-dẹapină* „se deapănă" pe *vărtenitsă*, care în unele părţi se numeşte şi *ánemi*, spre a se face căłăṅ (căłăṅ).

Mâncările cele mai întrebuinţate la Fărşeroţi sânt următoarele :

ġelă r̄ămănẹască (r̄umănẹască) : *căr̄ă ḣịartă tu ọală, făọ zarzavati, cu apă ši umt* = carne fiartă în oală, fără legume, cu apă şi unt ;

car̄ă friptă pi sulă = carne friptă la frigare. Mi s'a spus că *s-măcă ti săρbătorĭ mărĭ*=se mănâncă la sărbători mari ;

car̄ă cu urizu=carne cu orez (fiartă).

culeŭ este *lucanits umpluts cu car̄ă, praš ši alti*=cârnaţi umpluţi cu carne, praz şi alte ;

zmelğĭ cu urizu=mielci cu orez ;

tsigăridz sânt *cumătsili di seŭ tuḱit*=bucăţele de grăsime topită.

păstrămă=pastrama ;

culẹašu este *firină tsigrăsită cu umt i undulem, ḣịartă cu apă* : făină prăjită cu unt sau untdelemn, fiartă cu apă ;

culẹašu alb i culẹašu di ọaĭ este *firină cu misur ḣịartă cu apă cu undulem şi diṅicată cu păni*=mălaiu fiert cu apă şi undelemn şi cu bucăţele de pâine ;

dzamă este *păni uscată diṅicată tu apă cu umt* = pâine uscată dumicată în apă şi unt ;

bucuvală este păni *diṅicată tu umt arsu*=pâine dumicată în unt ars.

câmbăcuḱĭ (câmbâcuḱi, câmbăcuḱi alb.) este *pită di misur tu tipsiye, faptă cu apă, umt şi cašu* ; *u pọõscutim di ma multi orĭ cu firină păn s-umple tipsiya*=plăcintă de mălaiu în tipsie, făcută cu apă, unt şi brânză ; o stropim de mai multe ori cu făină, până se umple tipsia.

©BCU CLUJ

tarapašu (tãρãpaš) *este firină di misur ḣi̯artă cu apă şi sare*; *s-tuḱi̯ašti umt rošu ši lo-arucă nuntru*: mălaiu fiert cu apă şi sare; se topeşte unt roşu (ars bine) şi-l varsă înăuntru.

târhână este *găr̆u* (*găρ*) *frămt la mo̯ară* (*nu mătsinat*!), *nicatu tu lapti, tricutu tu tsiru şi uscatu la so̯ară*=este grâu fărămat (nu măcinat!), înnecat în lapte, trecut prin ciur şi uscat la soare. Astfel preparat *târhână* se păstrează pentru iarna: *s-ḣi̯arbi cu apă ši umt*; *tu ḣirbe̯ari z-bagă ši cašu*; *când u scot di pi focu u diṅică cu păni*;

pisuridză este *alo̯atu vinitu tricutu tu tsiru şi uscatu*; *s-ḣi̯arbi cu umt i cu undulem*=aloat dospit şi trecut prin ciur... Este mâncare uşoară şi se dă mai ales la bolnavi;

peturĭ sânt foi de aluat preparate din făină mai bună, ouă şi lapte. Se mănâncă iarna, preparate cu unt şi brânză ca macaroanele;

bul̆gur (buu̯guρ) este grâu fiert, uscat la soare. Se întrebuinţează la mâncări în locul orezului;

burets=ciuperci;

nană, un fel de plantă: *yasti ca ště̯ayi̯a ši cre̯ašti tu cupρēšti* (cupr̆ăšti)=este ca ştevia şi creşte în locul în care a fost o mandră;

šteyĭ hi̯arti=ştevi fierte;

Dintre prăjituri avem:

lăptare este *pită di lapte*=plăcintă de lapte. La Aromânii din Macedonia: *lăptucă*;

pitiro̯aṅe este plăcintă făcute din foi întinse una peste alta şi fiecare foaie stropită cu unt.

târhâno̯aṅi este *pită di târhână cu tsigăridz*=plăcintă de târhână cu jumări de osânză;

pită di ve̯ardză=plăcintă de legume;

pruscutită (pρòscutită), se pregăteşte ca şi *câmbăcuḱi*.

Dintre lăpturi şi derivatele lor, în afară de lapte, δală, urdă, cašu (bătut, dit foale, etc.) mai avem următoarele:

cašu tingăsit (s. tu tiγane): brânză la capac;

cuγastρă este *lapte grosu di tutipută când fe̯ată*=lapte gros de oaie, când fată;

strigl̆atu este „ai̯că";

©BCU CLUJ

aică este „ţeară".

Imediat după isprăvirea târgului din Luşnia, am plecat spre Elbasan. Mă întroceam pe acelaşi drum pe unde venisem de la Coriţa spre Tirana. După câtevà ore de drum cu maşina, am ajuns aproape de pădurea de măslini, în dosul căreia se află oraşul Elbasan. În luna în care soseam în acest oraş, fructele erau în toiu şi aproape în tot parcursul şoselei de la Luşnia la Elbasan ne ntâlneam cu şiruri de care cu două roate, încărcate cu pepeni verzi, care se duceau spre Elbasan. Ajuns în oraş, după ce m'am odihnit puţin, am ieşit ca să cunosc pe Români. Chiar în faţa restaurantului unde mă oprisem, se găseau un şir de prăvălii ocupate de ei. Cunoscându-i îndată, după înfăţişare, am intrat în vorbă cu dânşii întrebându-i despre ocupaţia şi numărul lor. Ei m'au cunoscut imediat că sunt din România, de-oarece, la prima mea venire în Elbasan, văzându-mă în tovărăşia senatorului lor Anton Becea, s'au interesat să afle cine sânt.

Românii din Elbasan sânt amestecaţi. Cei mai mulţi sânt Români moscopoleni; Fărşeroţi sânt mai puţini. Cu aceştia am avut prilejul să mă întâlnesc mai spre seară, interesându-mă de graiul lor. Cei dintâi sânt negustori, cei din urmă chervanagii. Românii din acest oraş aveau şi o şcoală mixtă. Serviciul divin se face în biserică pe rând, într'o săptămână româneşte într'una albanezeşte, cu ajutorul celor doi preoţi români Naum Picin şi Ioan Toda.

În Elbasan am rămas până a doua zi. Pe la amiazi, am pornit spre Bitolia, de unde, după ce am făcut două excursii la Perlepe, am parcurs drumul Bitolia—Salonic. După o şedere de două zile în Salonic, m'am înapoiat, prin Bulgaria, în Ţară.

ROMÂNII ŞI ALBANEZII

LEGĂTURILE DINTRE ROMÂNI ŞI ALBANEZI – NUMĂRUL ALBANEZILOR – NUMĂRUL ROMÂNILOR

Atingând o chestiune care este de mare însemnătate pentru viitorul elementului românesc în Albania, voiu în-

©BCU CLUJ

cercà să fac o expunere a stărilor de lucruri, aşà cum le-am putut prinde în timpul şederii mele printre Românii din Albania.

Cu câţi Fărşeroţi am stat de vorbă spre a mă interesà despre felul cum o duc cu Albanezii, toţi mi-au mărturisit că trăesc în cea mai perfectă înţelegere cu ei. Înainte vreme, Românii sufereau puţin din partea Albanezilor musulmani. Dar pe atunci, la fel se plângeau şi Albanezii creştini de purtarea fraţilor lor musulmani. Astăzi vechile stări de lucruri s'au schimbat şi elementul nostru de la ţară trăeşte în deplină armonie cu Albanezii. Dacă, cu toate acestea, mulţi Fărşeroţi doresc să se mute în Ţară, aceasta o fac numai din pricina răului mers al afacerilor. Din aceste motive s'au mutat Fărşeroţii din Pleasa în Cadrilater, şi tot din aceleaşi motive se vor mutà, poate, şi alţi Fărşeroţi la noi.

Dar dacă aceste raporturi de pacinică simbioză între Fărşeroţii şi Albanezii de la ţară sânt bune pentru prosperitatea Românilor, în schimb, la oraşe, ea se arăta dăunătoare pentru elementul nostru. Acì Românii se încuscresc foarte uşor cu Albanezii şi, după constatările mele, păgubaşi din această încuscrire ies Românii. Când un Român se însoară cu o Albanezoaică, aceasta este în stare să facă, cu timpul, ca toţi copiii şi chiar alţi membii din familie să vorbească albanezeşte. Nu tot aşà se întâmplă în cazul când un Albanez ia o Româncă. Aceasta sfârşeşte întotdeauna prin a-şi însuşì limba albaneză în locul limbei române. Cu multă părere de rău mi se plângeà la mânăstirea „Prodrom" din Moscopole, un fruntaş Moscopo ean din Coriţa, ai cărui copii începeau să uite limba română, tocmai fiindcă soţia lui erà Albanezoaică. Din fericire, această promiscuitate se întâmplă mai mult la oraşe. Fărşeroţii de la ţară nu se amestecă cu Albanezii. Chiar cei de la oraşe se încuscresc cu Albanezii mai puţin decât Moscopolenii. Dar şi la ţară, în comunele şi cătunele în care se găsesc Albanezi şi Fărşeroţi, am observat că Fărşeroţii învaţă mai uşor limba albaneză decât Albanezii limba română.

©BCU CLUJ

Dacă însă la țară ei trăesc mulțumiți în mijlocul elementului albanez, la orașe și în comunele mai mari, acolo unde Românii au avut școli românești și în timpul din urmă li s'au închis, se simte o răceală față de autorități, care pe neașteptate și fără nici un motiv serios i-au lăsat fără școli.

În comunele și cătunele în care n'au existat școli românești, această nemulțumire nu există. De altfel, acì nici Fărșeroții nu se interesează de carte, dacă ea nu li se dă. Ei sânt foarte buni Români și ar dorì să învețe românește. Însă, fiindcă niciodată n'au avut școală, ei cred că pot trăì și fără de ea.

Numărul Aromânilor din Albania, fără a puteà fi precizat mai de aproape, este relativ mare, față de numărul elementului albanez dominant.

Albania, așà cum a ieșit ca alcătuire politică din marele războiu, nu cuprinde pe toți Albanezii. Două treimi din ei sânt rămași în afară de granițe. Dintre aceștia, cei mai mulți sânt în Jugoslavia.

Primele mișcări în massă ale poporului albanez sânt semnalate abià pe la sfârșitul sec. XIV. Ele iau direcția spre Peloponez și, cu timpul, devin atât de frecvente, încât Corintul și Argolis pe vremea aceea mișunau de Albanezi. Cei mai mulți au fost colonizați de către stăpânitorii bizantini sau venețieni, cu scopul ca să le ajute în contra Turcilor, care amenințau să pătrundă în inima Greciei. Numai Teodor Paleologul, fratele împăratului Emanuil Paleologul, a adus zece mii de familii albaneze în Grecia. Înainte de coborîrea lor în Peloponez, foarte mulți s'au așezat în împrejurimile Atenei. Parte din ei s'au refugiat de urgia Turcilor, însă foarte multe familii au fost aduse spre colonizare de către stăpânitorii de atunci ai ducatului Atena și mai ales de către negustătorii florentini [1]).

[1]) Despre așezarea Albanezilor în Grecia Cf. *Illyrisch-Albanische Forschungen* von Dr. LUDVIG von THALLOCZY, I, p. 79 sqq. De asemenea

©BCU CLUJ

Toţi aceşti Albanezi sânt Toschi de origine. Până azi ei vorbesc limba albaneză subt o formă mai veche. Sufleteşte ei se simt Greci şi nu vor să audă de Albanezi. Cine a trecut prin Atena şi a ieşit puţin în afară de oraş, a trebuit să dea de aceşti Albanezi aşezaţi în nenumărate sate.

A doua mişcare a populaţiunilor albanezeşti a luat direcţia spre apus în Italia. Ea a urmat imediat după înfrângerea eroului lor naţional *Scanderbeg* de către Turci. După moartea acestuia (1468), Albania a căzut definitiv subt Turci şi un nou exod a început pentru Albanezii care nu vroiau să treacă la islamism. Din cauza legăturilor Albaniei de pe vremea aceea cu Italia, mulţimea Albanezilor, în frunte cu o bună parte din nobilimea de atunci, a trecut în Italia. Mişcările Albanezilor în spre această ţară, începute încă de prin 1450, au ţinut trei veacuri de-arândul, până prin 1744. Resturile acestor migraţiuni se păstrează şi azi în Calabria, Abruzzi şi Sicilia. Ei ţin tot de Toschi şi vorbesc acelaşi dialect.

A treia migraţiune s'a îndreptat spre răsărit, în ţările locuite de Slavi. De astă dată nu plecau Albanezi creştini de spaima Turcilor şi a confraţilor lor musulmani, care erau mai răi decât Turcii, ci Albanezi musulmani doritori de averi şi de teritorii mai fertile. Aceştia sânt Albanezii, care de când au pătruns prin părţile apusene ale Serbiei sau Macedoniei de astăzi, au rămas spaima creştinilor.

În timpurile din urmă foarte mulţi Albanezi s'au aşezat în Turcia. Astăzi mulţi din ei se găsesc stabiliţi în Constantinopol şi în principalele oraşe din Anatolia : Brusa şi Smirna. Lângă Constantinopol sânt o mulţime de Albanezi în localităţile Marmara, Aftoni şi Calzachi. Alţi Albanezi sânt aşezaţi în şapte sate de lângă Adrianopol [1]). Ca aşezări al-

Albanien und die Albanezen de PAUL SIBERTZ. Wien, 1910, p. 101 sqq. *Historia Shqipërisë* de K. A. CERKEZI. Boston, 1921, p. 136 şi TEKI SELENICA *Shqipria më* 1927, p. CXXIII.

[1]) *Populisia Shiqipitare më* 1924 *Shqipëtise* de Lumo Skendo, în Kalendar Kombiar (1924), p. 35.

©BCU CLUJ

banezești îndepărtate de Albania se pot socotì satele *Kerkovici* și *Nikinče* din Banatul jugoslav [1]). După aceea patru sate din Basarabia, în fine, toți Albanezii stabiliți în calitate de comercianți, în principalele orașe din Europa și America.

Numărul tuturor Albanezilor din lume nu trece peste 1.800.000 de suflete, chiar după statiticele albanezești.

Albanezii din Italia ating țifra de 250.000. In anul 1888 numărul lor erà de 196.768, răspândiți în 79 de sate [2]).

Numărul Albanezilor din vechea Grecie nu se poate ști cu siguranță, de-oarece ei, deși vorbesc albanezește, își desprețuesc neamul și se dau de Greci. În orice caz, numărul lor nu poate fi mai mare decât 80.000. Restul se află răspândit în Jugoslavia, Macedonia grecească și în centrele mai mari din Turcia și din streinătate.

Astăzi întreagă populațiune a Albaniei, după recensământul făcut în 1926, se ridică la 833.618 locuitori. În acest număr intră Albanezii, Românii, Grecii, Bulgarii, Țiganii, Ovreii și puținii străini de alt neam.

Vorbind despre numărul Românilor, observăm mai întâi că Albanezii, urmând exemplul Turcilor, la care, în calitate de foști înalți demnitari, au făcut ucenicie atâția ani, continuă să facă numărătoarea locuitorilor din micul lor regat, ținând seamă numai de religiune. În modul acesta, ei dau să înțeleagă străinilor care nu cunosc stările de lucruri din Albania că, în Albania, locuesc numai Albanezi musulmani și Albanezi creștini.

De fapt lucrurile stau altfel. În Albania, după Albanezi, vin în primul rând Românii. Aceștia, față de numărul redus al elementului albanez, formează o minoritate impunătoare. Este drept că patrioții Albanezi, ori de câte ori se întâmplă să scrie despre străinii din Albania, pomenesc chiar și pe Evrei, al căror număr este foarte mic, însă în ce privește pe Români, nu spun nimic. Iată, bună oară, vo-

[1]) Ib., p. 36.

[2]) CONST. JIRECEK, *Illyrisch.-Alb. Forschungen*, I84.

©BCU CLUJ

luminoasa lucrare de 700 de pagini a lui Tek Selenica, *Shqipria mē* 1927 (Albania în 1927), în care autorul dă şi numărul locuitorilor. În ea se vorbeşte chiar despre cei 99 de Evrei din toată Albania, fără însă să pomenească nici un cuvânt despre Românii din oraşele Berat, Tirana, Durazzo, în care ei formează elementul creştin dominant. Numai în capitolul *Shqipria historik* (Albania istorică), autorul, vorbind despre urmele cuceririi romane în Albania, adaogă, se vede fără să-şi dea seama, următoarele: „Romanii, prevăzând pericolul unor rescoale în Albania şi dorind să întărească puterea lor în ţara noastră, au adus câtevà colonii de Romani, pe care le-au instalat prin locurile întărite ale Albaniei, din care *Vlahii* sau *Ţinţarii, pe care îi avem în ţara noastră, sânt din neamul acelor colonii*" [1]). Va să zică aceşti Vlahi totuşi există în Albania. Şi încă există bine, căci, în afară de cei din oraşe care, pe alocuri, din cauza portului lor se cam amestecă cu Albanezii, la ţară, la orice cotitură de drum te împiedici de ei. Dacă ne referim acum la spusele altui autor, german, citat de mine şi cu altă ocazie, care cunoaşte de minune stările de lucruri din Albania, vom vedeà că acest element neexistent în statistica albaneză, se ridică la un număr destul de mare [2]).

---

[1]) Dau pasagiul în albanezeşte: „Romanët duke paraveshtruar rezikun e kryengritjeve në Shqipëri, dhe duke dëshëruar të vëndosin fuqit e turë në vendin tonë, kishin sjellë disa koloni Romanesh dhe këto instaluar nepër vende të fortë të Sqipëris, prej të cilve *Vlehet a Xinxaret, qi kemi sot në vendin tonë janë nga tara e ketyre Kolonive*" (p. 4). Sublinierile sânt făcute de mine.

[2]) „Einheitlich ist allerdings der jüngste europäische Staat nicht. Vor allem sind da die *Kutzowlachen*. Gerade im Herzen des neuen Albaniens zwischen Walona, Durazzo und Berat ist eine der ausgedehntesten wlachischen Sprachinseln mit Ausläufern nach Tirana, El Basan und Gradiska; dann noch eine bei Tepeleni. Vorläufig jedoch wird das Vorhandensein dieser Kutzowlachen, deren Zahl wohl kaum hunderttausend viel überschreiten dürfte, die Einheitlichkeit der Gesamtschichtung nur wenig stören; vorläufig herrscht im Gegenteil die innigste Freundschaft zwischen Albaniern und allen Angehörigen rumänischer Zunge". ALBERT WIRT, *Der Balkan, seine Länder und Völker in Geschichte, Kultur, Politik Volkswirtschaft und Welt-Verkehr*. Berlin, 1926, p. 397.

©BCU CLUJ

Chiar Spiridon Gopčevič [1]), care în scrierile sale referitoare la Albania, în afară de Albanezi, nu vedeà decât numai Sârbi, trecând prin Cavaia și Berat, a trebuit să mărturisească că în primul oraș locuesc 800 de Români, în ultimul 3000, ceea ce desigur nu reprezintă numărul lor adevărat. Vezi acum cele spuse și de Baldacci la p. 82 din această lucrare.

Fără a exagerà numărul Românilor din Albania, după calculele mele, ei reprezintă un număr de cel puțin 60.000 locuitori. Dacă Weigand dedeà 9.000 locuitori pentru Berat, dacă Corița are 4.000 de Români, dacă astăzi se știe că elementul creștin din orașele Tirana, Durazzo, Fearica, Premeti se alcătuește aproape numai de Aromâni, atunci nu vom exagerà socotind 25.000 locuitori numai pentru orașele din Albania. Restul îl formează Fărșeroții din Muzachia, Ciameria, ținutul Premeti, etc.

Numărul lor exact nu se poate cunoaște, după cum nu se poate ști nici numărul Albanezilor. O statistică bună se poate face în țările occidentale, nu însă în Albania, în care o bună parte din locuitori sânt lipsiți de nufuz (actul de naștere). Poate acum, după ce s'a introdus codul civil, se va puteà ajunge ca să se știe mai precis câți locuitori se găsesc în întreaga Albanie.

Grecii trebue să reprezinte un număr de cel puțin 20.000 locuitori ; Bulgarii cu Țiganii vreo 10.000 locuitori. În afară de aceștia, trebue socotiți și 10.000 de streini de alt neam. Peste tot, numărul minorităților din Albania ar fi de 100.000.

Scăzând pe toți aceștia din totalul de 833.618, cât reprezintă toată populațiunea din Albania, Albanezi curați rămân 733.618.

La aceștia s'ar mai puteà adăogà încă 6.109 Albanezi refugiați din Serbia, Grecia și Turcia, colonizați în ținuturile din Durazzo, Cavaia, Lușnia și Fearica [2]).

---

[1]) SPIRIDON GOPČEVIČ, *Das Fürstentum Albanien, seine Vergangenheit ethnographischen Verhältnisse, politische Lage und Aussichten für die Zukunft*, Berlin, 1914, p. 301.

[2]) Cf. *Shqipria më* 1927, p. CXXXIII sqq.

©BCU CLUJ

PARTEA II

A. LIMBA [1])

AUTORII CARE S'AU OCUPAT CU LIMBA ROMÂNILOR DIN ALBANIA.

G. WEIGAND, *Vlacho-Meglen* (1892) p. 4—5. — *Die Aromunen* II (1894) pp. 176—177, 186—187; 345, 347. — *Die Aromunen in Nordalbanien* în *Jahresb.* XVI (1910), p. 206.

TH. CAPIDAN, *Flexion des Substantivs und Verbums im „Codex Dimonie"* în *Jahresb.* XII (1906) p. 179—232. — *Raporturile albano-române* în *Dacoromania* II (1922), p. 496—515.

AL. ROSETTI, *Cercetări asupra graiului Românilor din Albania* în *Grai şi Suflet* IV (1930), p. 1—83.

Dintre călătorii nespecialişti care au scris asupra limbii Românilor din Albania merită să fie relevat numai C. N. BURILEANU, *Dela Românii din Albania* (1906), p. 267—286. — *I Romeni di Albania* (1912), p. 381—389.

I. CONSIDERAŢIUNI GENERALE

Dintre tulpinele de Români din sudul Peninsulei Balcanice, Fărşeroţii sânt singurii care îşi păstrează numele etnic cu o pronunţare mai apropiată de numele comun al tuturor Românilor. În vreme ce Românii din Tesalia, Pind şi Macedonia se numesc *Armâńi*, cu protesa lui *a* obicinuită în graiul lor, Fărşeroţii, din contră, se numesc *Rămăńi*, pe alocuri *Romăńi* şi *Rumăńi*, fără proteza lui *a*, însă cu *r* iniţial pronunţat cevă mai apăsat.

Limba Românilor din Albania nu este la toţi aceeaşi. Ea prezintă deosebiri de la o regiune la alta. În unele ţi-

[1]) O expunere amănunţită asupra graiului la Fărşeroţi a fost făcută de mine într'o comunicare ţinută la Muzeul Limbei Române din Cluj, în prima şedinţă filologică din 1928 (25 Noemvrie), imediat după întoarcerea mea din Albania. Tot atunci am vorbit şi despre deosebirea ce există la Fărşeroţi între graiul femeilor şi între graiul bărbaţilor.

©BCU CLUJ

nuturi această deosebire se arată chiar de la o localitate la alta. Particularitățile acestui graiu nu pot fi prinse cu aceeași ușurință cu care se pot fixà într'o regiune cu o populațiune sedentară. Împrejurările în care au trăit acești Români ca și natura ocupațiunii lor i-au făcut să fie într'o continuă mișcare, mutându-se din loc în loc. Din cauza acestor continue peregrinări, particularități de graiu proprii unei anumite regiuni se întâlnesc în limba Românilor din alte ținuturi. În felul acesta, este foarte greu de specificat care sânt, bună oară, deosebirile de graiu între Românii din Muzachia și între cei din ținutul Ciameria, sau între aceștia și între aceia din împrejurimile orașului Coriță. Românii din Ciameria, mutându-se în ținuturile din centrul sau răsăritul Albaniei, lasă urme din graiul lor în limba unor Români cu alte particularități. În chipul acesta, apucându-se cinevà să studieze limba păstorilor din Albania, observă numaidecât că are a face cu un graiu deosebit de acela al Grămostenilor sau al Românilor din Pind, dar cu greu îl poate specificà pentru fiecare regiune în parte.

În călătoria mea din Albania am avut prilejul să constat mai întâi o deosebire de graiu între Românii de la orașe și între Românii păstori cu viața nomadă de la țară, cunoscuți subt numele Fărșeroți. Din cauza acestei deosebiri, s'ar crede că Românii din orașele Albaniei ar fi deosebiți de Fărșeroții. Din cercetările mele făcute în acest domeniu, am ajuns la convingerea că și Românii de la oraşe, la origine, au fost Fărșeroți.

În afară de această deosebire de graiu, care desparte pe Românii orășeni de Românii țărani, la Fărșeroți, am mai putut constatà și o deosebire de graiu după sexe. Am observat că, în sânul aceleași familii, într'un fel vorbesc bărbații și într'altfel femeile. Această deosebire, după cum voiu arătà în altă parte, nu merge de sigur până la neînțelegere dintre bărbați și femei, însă ea este atât de pronunțată, încât mă făceà pe mine, care îi ascultam vorbind, pe unii să-i înțeleg mai ușor iar pe alții mai greu.

©BCU CLUJ

Peste tot graiul Românilor din Albania este interesant nu numai pentru deosebirile ce arată față de graiul Românilor din celelalte regiuni, dar și din cauza promiscuității în care trăesc. În aceeași comună trăesc Români cu graiu deosebit, după regiunile din care au venit. În comunele în care amestecul este mai nou, deosebirile sânt mai accentuate; în comunele cu un amestec mai vechiu, deosebirile sânt mai reduse. Din această stare un singur folos rezultă pentru cercetător, anume, din cunoașterea graiului a zece sau douăzeci de localități cu populațiune amestecată, cinevà are putința să-și facă o idee aproape completă despre trăsăturile caracteristice ale graiului din ținutul pe care îl cercetează. Lucrul acesta nu este de puțin folos pentru o țară ca Albania, în care căile de comunicație sânt foarte defectuoase, iar bolile endemice, cum este malaria din Muzachia, sânt pentru străini dintre cele mai periculoase.

2. GRAIUL FĂRȘEROȚILOR

Mai întâi numele *Fărșerot* vine de la localitatea *Fraşari*, astăzi un simplu sat din ținutul Premeti, cu o populațiune de 300 locuitori, Albanezi și Români. *Fraşari* este de origine albaneză, căci vine de la cuvântul *frashën* (din lat. FRAXINUS) care, în dialectul tosc, trebue să dea *fraschër* [1]). Nume de localități derivate din „frasin" avem și în alte ținuturi din Albania locuită de Toschi: un *Frashëri* cu 250 Albanezi mahomedani există în Muzachia, aproape de Fieri (Fearica). Un alt *Frashëri Kelepir* se găsește aproape de orașul Berat. În fine, derivate ca

[1]) Originea latină a lui *frashën* a dat naștere la discuții. G. Meyer, dându-și seamă de greutățile pe care o prezintă piderea lui f din *fs* (din cs) se gândeà la forma ital. *frassino*. Tot așa și Helbig (*Die italienischen Elemente im Albanesischen*, publicat în *Jahresb.* X p. 119). S. Puşcariu a înlăturat această greutate, explicând-o printr'o simplă disimilare provocată de *f* inițial. (ZRPh. XXIX. 632, cf. acum Meyer-Lübke, *Studi Rumeni*, IV, 1-2). De altfel, ar fi fost și greu de admis ca numele unui arbore, care există și la Aromâni: *frapsin*, să fi venit la Albanezi prin mijlocirea italiană.

©BCU CLUJ

Frasinul, Frasina, Frasini [1]), după aceea *Eschweiler, Eschenbach* etc.[2]) există în toponomastica din Ţară şi străinătate.

Lăsând la o parte deosebirile de limbă care se datoresc unor influenţe străine, graiul fărşerotesc, vorbit în Muzachia ca şi în Ciameria, în ţinutul Fraşari ca şi în satele din apropierea oraşului Coriţa, prezintă următoarele particularităţi :

1. Există în graiu un *r* velar care nu se întâlneşte la niciuna din celelalte tulpini româneşti din Balcani. Această particularitate caracterizează atât de pregnant vorbirea aromânului fărşerot, încât este destul ca el să pronunţe un singur cuvânt, în care să existe acest sunet, pentru ca să poţi pricepe imediat că ai înaintea ta un Fărşerot.

2. Diflongul *ea* din *e* accentuat, când în silaba următoare se află un *e*, se pronunţă *e* ca în dialectul dacoromân : *fete, fetse*, pentru formele obicinuite în aromână *feate, featse*.

3. Există sunetul *ă* pentru *ă* şi *î* din limba română, accentuat şi neaccentuat, dar cu o rostire deschisă ce se apropie de e : *văts* „vaci" ; *muɣări* „catâri" pentru arom. *văts* şi *mulări* ; *bär* şi *bäɣ* „brâu" din *bârn-brân*.

4. Există vocale lungi. În frazele strânse de mine nu mi le-am putut însemnà pe toate. Am observat însă că femeile fărşeroate, în vorbire, lungesc aproape orice vocală din silaba finală a unui cuvânt : *nu dutsē* „nu se duce" ; *viñi la noī*. Această particularitate am observat-o şi în Mulovişte (Macedonia) la o femee bătrână.

5. Există sunete nazale. Sunetul *ä* l-am auzit întotdeauna pronunţându-se pe nas. La femei, nazalitatea acestui sunet reiese şi mai mult, când se află în apropierea lui *r* velar sau după *ɣ* din *t* : *gäɣ, pyändzi* „plânge".

---

[1]) IORGU IORDAN, *Rumänische Toponomastik*. Bonn u. Leipzig, (1924). Vol. I, pag. 22.

[2]) PROF. JOS. FELDMANN, *Ortsnamen, ihre Entstehung und Bedeutung*. Halle, 1925, p. 90.

Vezi şi GUSTAV KISCH, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpatenländer, publicat în *Archiv des Vereins für Siebenburgische Landeskunde*. Band 45, Heft 1 und 2, p. 108.

©BCU CLUJ

5. *l* de la articolul enclitic nu se pronunţă. Aceasta este o particularitate generală la toţi Fărşeroţii; ea se identifică cu aceeaşi particularitate din dialectul dacoromân: *omu* „omul", *focu* „focul".

Vom trece acum la graiul Românilor stabiliţi în oraşele din Albania, spre a avea o imagine completă despre deosebirile care îl despart de limba celorlalte populaţiuni româneşti din sudul Peninsulei Balcanice.

3. GRAIUL ROMÂNILOR DIN ORAŞE

Amestecul de graiu în Albania nu se observă numai în limba Fărşeroţilor, ci şi în graiul Românilor stabiliţi în oraşe. Vorbesc numai de oraşele vizitate de mine: Coriţa, Pogradeţ, Elbasan, Cavaia, Tirana, Durazzo, Luşnia, Berat şi Fear ca. În partea întâi din această lucrare, vorbind despre fiecare oraş în parte, am arătat şi locurile de obârşie ale Românilor. Aproape toţi sânt veniţi de prin părţile răsăritene ale Albaniei, din ţinutul Moscopole. Vechimea lor nu trece peste două sute de ani. Unii din ei stau în legătură de rudenie cu Românii din localităţile de unde au emigrat. Socotesc însă că ei, la aşezarea lor în centrele în care îi întâlnim astăzi, au trebuit să găsească alte elemente româneşti. Acestea puteau fi chiar Fărşeroţi. Românii fărşeroţi, în dubla lor ocupaţiune, ca proprietari de oi sau ca chervanagii, aveau prilejul să vină în oraşe, fie pentru vânzarea produselor — aşa cum îi vedem venind şi astăzi în târgurile din oraşele albanezeşti — fie ca transportatori de mărfuri. Unii din ei, trecând din starea lor de proprietari de oi la aceea de neguţători, s'au aşezat la oraşe. Pe aceştia astăzi nu-i găsim, căci, după graiu, orăşenii de azi nu sânt Fărşeroţi. Dintre aceştia am întâlnit numai în Coriţa şi în Elbasan. Dar şi unii şi alţii sânt stabiliţi de curând, venind din satele din apropiere. Aşezările vechi nu se mai recunosc. Ele s'au topit în mulţimea Românilor din părţile Moscopolei, veniţi mai târziu.

©BCU CLUJ

Acest fenomen s'a repetat și în orașele cu populațiune românească din Macedonia. Baza elementului românesc din aceste centre își trage obârșia din muntele *Gramos*, care se întinde până în Albania. Pe partea răsăriteană a acestui munte există, înainte de Moscopole și centrele românești din apropierea lui, orașul *Gramoste*. Astăzi, Gramoste este un simplu sat locuit mai mult de Albanezi. În vechime el trebue să fi avut aceeași mărime ca și Moscopole. Tradițiunea spune că Gramoste aveà 40.000 locuitori [1]). Alături de el mai existau centrele Vărteni, Linotopi, Fușea și Niculița, astăzi aproape mai toate părăsite de elementul românesc. După cât se știe, ele au fost distruse de către Albanezii musulmani, înainte de Moscopole, iar Românii au plecat răspândindu-se în orașele din Macedonia. Peste acest element grămustean, mai târziu, au venit și s'au așezat Românii din Albania propriu zisă, originari din *Moscopole*, *Șipsca*, *Grabova* și *Lânga*. Însă aceștia, cu toate că trăesc de două veacuri în mijlocul Grămustenilor, nu i-au putut asimilà ca limbă. Grămustenii s'au păstrat până astăzi ca populațiune de bază, cu o limbă puțin deosebită de aceea a Românilor din Albania veniți peste ei.

În ce privește acum particularitățile de graiu ale Românilor din orașele Albaniei, vorbesc despre cele vizitate de mine, în primul rând trebue relevat faptul că ele se identifică cu aceleași particularități din limba scriitorilor noștri din sec. XVIII.

Este destul ca cinevà să stea o zi două în Tirana sau Durazzo ca să audă limba lui Ucuta cu obicinuita labializare a lui *ă* neaccentuat: *pusti cap*=peste cap (Tirana); — *pultare* pentru *păltare* în fraza: *lo-agudi tu pultare*=îl lovi pe spate (Durazzo); — *funtănă* pentru *fântănă*, cu *u* din *ă* nu din *o*: *z-dusi la funtănă* = se duse la fântână (Durazzo); *mucată* pentru *măcată* în: *când vini, cara era mucată*; *o-avea mucată cănli*=când venì carnea era mâncată . . . (Tirana); *amalumă* pentru *amalàmă* în: *veri de-amalumă* = cercei de

[1]) Vezi mai pe larg *Românii Nomazi*, p. 61.

©BCU CLUJ

aur (Cavaia); *formac* pentru *fărmac* în *formac iṅ si fetse gura*=otravă mi se făcù gura (ib). La Ucuta fenomenul acesta se arată mai cu deosebire la *va* de la viitorul verbelor: *vu se me laĭ şi vu se alġescu* (va s-mi laĭ şi va s-alġescu) : o să mă speli şi o să albesc; 28/83 [1]); *vu să ne băgăm şi vu se durṅim* (va s-nă băgăm şi va s-durṅim)=o să ne culcăm şi o să dormim 39/89; *Doamne, vu se-ṅi disfatsĭ budzăle, š-gura amea vu se aspună alăvdăčunẹa a ta* (Doamne, va si-ṅ disfats budzăle š-gura mea va să spună alăvdăčunea ta)=doamne, o să-mi desfaci buzele şi gura mea o să spună lauda ta. 29/83. Stadiul intermediar a lui *vu* a fost *vă*. Acesta apare în basme: *vă s-fac* 10/XVII. Tot la Ucuta întâlnim *amalumă* pentru amalămă în: *idoľi a păgăṅlor suntu asime šă amalum*(ă)= idolii păgânilor sânt argint şi aur $^{52}/_{99}$; iar la Cavallioti: *amalomă* 572. Dar această particularitate se întâlneşte şi la Fărşeroţi. Cuvântul *fărtat* nu l-am auzit rostindu-se decât numai *furtat*. El este atestat de mai multe ori în materialul strâns de mine. De asemenea cuvintele *fănţănă, amalămă* sânt atestate sub formele de mai sus.

Weigand, studiind limba din Tirana, Durazzo, Cavaia şi Elbasan, a crezut că în graiul Românilor din Tirana a descoperit limba autorilor care au scris Codicele Dimonie [2]). Eu cred că particularităţile de graiu ale Românilor din Tirana se întâlnesc în toate scrierile din sec. XVIII. Bine înţeles la unii din ei unele, la alţii altele. Iată bună oară labializarea lui *ă*, despre care am vorbit mai sus, se întâlneşte la Ucuta, însă lipseşte în Codicele Dimonie şi la Daniil. Dintre celelalte particularităţi nu există nimic care să nu se întâlnească şi în limba Fărşeroţilor. În vocalism pronunţarea diftongilor *ea* şi *oa* este mai închisă; *în* se aude pretutindeni *ăn*. În consonantism avem regulat pronunţarea lui *l* ca *ł*, în condiţiunile care se vor vedeà la graiul Fărşeroţilor, după aceea amuţirea lui *l* după ce trecuse în *ł*

[1]) Cf. PER. PAPAHAGI, *Scriitorii Aromâni in sec. al XVIII.* Bucureşti, 1909.
[2]) Cf. *Jahresb.* XVI, p. 206, sqq.

©BCU CLUJ

și toate celelalte particularități, pe care le am expus în *Dacoromania* II p. 496, când am vorbit despre influența limbei albaneze asupra dialectului aromân.

Iată acum particularitățile esențiale din graiul Românilor stabiliți în orașe, care îl deosibesc de limba Fărșeroților :

1. Lipsește pronunțarea velară a lui *r*. Această singură particularitate pune un zid de despărțire între unii și alții.

2. Nu există vocale nazale, deși cei din Cavaia, Tirana și Durazzo stau în directă atingere cu Albanezii de nord—Gheghii—care, după cum se știe, au tocmai această particularitate pregnantă în graiu.

3. Lipsesc vocalele lungi.

4. Pronunțarea lui *ân*, *âm* ca *ăn*, *ăm*, cum vom vedeà că există la Fărșeroți, n'am putut-o observà nicăieri la Românii așezați în orașe. În schimb, Românii din Elbasan pronunță pe ân din lână, mână, grădini, prânz între *ăn* și *on*. Este o pronunțare a lui *ă* din *â* care merge spre *o* și nimic mai mult. Weigand (ib. 212) compară această pronunțare cu rostirea lui ọ din dialectul meglenit. Eu n'am putut auzì așà cevà, cel puțin la persoanele cu care am venit în atingere. Cunosc dialectul meglinit prea bine și cred că ea nu mi-ar fi putut scăpà, dacă aș fi auzit-o.

5. Fărșeroții așezați în orașe, în special bărbații, cum sânt cei din Corița și Elbasam, nu mai pronunță pe *r* velar ca Fărșeroții de la țară. Numai femeile mai păstrează în oarecare măsură această particularitate. De asemenea n'am putut observà pronunțarea vocalelor lungi și a vocalelor nazale.

Cu toată deosebirea care există între graiul Românilor de la orașe și între graiul Fărșeroților, eu cred că Românii orășeni, la bază, au trebuit să fie tot Fărșeroți. Numai cu timpu și-au pierdut celelalte particularități și, în special, pronunțarea lui *r* uvular, probabil din cauza amestecului lor cu Românii din alte tulpini. Cam care ar fi aceste tulpini, aceasta se va vedeà în capitolul despre originea Fărșeroților. Aci mă mulțumesc să relevez faptul că și astăzi Fărșeroții de la sate, care s'au așezat în orașe, nu mai

©BCU CLUJ

pronunță pe *r* velar la fel ca Fărșeroții păstori. În privința aceasta am putut face deosebire între *r* velar rostit de femeile fătșeroate, între acela rostit de păstorii fărșeroți și între pronunțarea Fărșeroților stabiliți în orașe. Dintre aceștia, *r* pronunțat cu cele mai intense vibrații se aude la femei. La multe din acestea pronunțarea lui *r* am auzit-o cu vibrații uvulare [1]). Bărbații, care se coboară mereu în orașe și vin în contact cu altă lume, pronunță pe *r* cu mai puține vibrații. La Fărșeroții așezați de mult printre Moscopolenii din orașe, *r* velar este pe cale de a dispăreà.

Această treptată dispariție a unui fenomen de limbă atât de caracteristic pentru vorbirea originară a Fărșeroților, arată că și Românii din Moscopole și împrejurimi, la început, vor fi avut în graiu pronunțarea lui *r* ve'ar. Pentru cercetarea fenomenului, așà cum se prezintă azi, nu-i nevoie ca cinevà să studieze graiul Românilor orășeni din întreaga Albanie. O ședere de câteva zile la Coriță ajunge ca să-i arate deosebirile despre care am vorbit.

De altfel și studiul limbei la scriitorii aromâni din sec. XVIII ne duce la concluzia că Moscopolenii cu ceilalți Români din împrejurimi, la bază, au fost Fărșeroți.

Mai întâi, în ce privește pronunțarea lui *r*, judecând după deosebirile de transcriere ce întrebuințează acești scriitori pentru redarea lui, reiese că și ei aveau în graiu un *r* pronunțat cu vibrațiuni mai intense decât *r* pe care îl au ceilalți Români din Peninsula Balcanică. Până acum noi am presupus că acel *r* redat în litere grecești prin doi r (ρρ), ar fi fost un *r* apical. Însă nimic nu ne împiedecă să presupunem că unii dintre scriitori sec. al XVIII, prin întrebuințarea lui dublu *r*, înțelegeau să redee pronunțarea velară a lui *r*.

În afară de aceasta, rostirea lui *ă* și *î* ca *ä*, așà cum am însemnat-o pentru mai multe localități din Muzachia și Ciameria, se pare că a cunoscut-o și scriitorul *Daniil*

[1]) Vezi despre aceasta, capitolul „Influența albaneză". p. 143.

©BCU CLUJ

Moscopoleanul. Într'adevăr, cetind cu atenţiune lexiconul său în patru limbi [1]) am dat de cuvinte ca: *prevdzîle* (πρεύτζηλλε) plur. art. de la *pravdă* „dobitoc" (2/118) pentru forma normală *prăvdzîle*; — *lendură* (λέντουρᾳ) pentru *lăndură* „rândunică" (5/122); — *serme* (σέρμε) pentru *sărme*, „fărămituri" (7/126); — *puţenă* (πουτζένᾳ) pentru *puţănă* „puţin" (6/131); — *lendzetlu* (λεντζέτλου) pentru *lăndzetlu* „bolnavul" (10/133); — *se ţeńi* (σε τζέννῃ) *să ţăńi* „să ţii" (11/135); — *tra se aremă* (τρὰ σέ ἀρεμα) pentru *tra s'arămă* „ca să o roadă" (13/118); — *terţe* (τέρτζε) pentru *tărţă* „tărîţe" (16/144); — *sendzile* (σέντζηλε) pentru *săndzile* „sângele" (17/146); — *dremă* (τρέμμα), pentru *drămă*, azi întrebuinţat, prin metateză, *dărmă*, „aşchie, ramuri mici" (20/151); — *lenă* (λέννᾳ) pentru *lănă* „lână" (22/156); — *se purtemu* (σε πουρτέμου) pentru *să purtămu* „să purtăm" (23/157). În poziţie neacentuată: *se acatse* (σε ἀκάτζε) pentru *să acatsă* „să apuce" (4/122); — *se o avde* (σε ὸ αὔτε) pentru *să o avdă* „să o audă" (5/123); — *asboare* (ἀσπωάρε) pentru *asboară* „zboară" (6/124); — *gorţe* (κόρτζε) pentru *gortsă* „pere" (11/134); în această formă poate să avem a face cu -e de la plural, care numai mai târziu a trecut în *ă*, din cauza lui *ţ*, ca în *maţ* pl. *maţă* din *maţe*, etc.; — *scăpare* (σκᾳπάρε) pentru *scăpară* (16/164) etc.

Toate aceste forme Papahagi le dă cu ε transcris *ă*. La început el observă această nepotriveală şi alături de forma transcrisă cu litere latine în care ε este redat prin *e*, mai adaogă în paranteză colţuroasă şi forma transcrisă cu ă pentru *e*, ca să arate că ea trebue cetită cu *ă*, nu cu *e*. Dar după patru cinci cuvinte această explicaţie nu o mai dă, mulţumindu-se să adaoge într'o notă că nu este sigur dacă trebue cetit *ă* sau *e*, şi continuă până la sfârşit să transcrie toate cuvintele, în care Daniil întrebuinţează sunetul grecesc ε, cu *ă*.

Că în exemplele citate mai sus nu trebue să vedem o greşală de scris a lui Daniil, întrebuinţând *e* pentru sunetul

[1]) Ἀρχὴ τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ, publicat la Per. Papahagi, *Scriitori Aromâni în sec. XVIII*, p. 116.

©BCU CLUJ

ă, atunci când pe aceasta îl redă prin ą (alfa cu jot subscris), aceasta se poate vedeà nu numai din regularitatea cu care transcrie pe ă prin ą în toate cuvintele în care şi azi se aude *ă*, dar şi din repeţirea întrebuinţării lui ε pentru ą (ă), acolo unde autorul îşi dedeà seama că trebue să transcrie un sunet care nu era *ă*, ci se apropià mai mult de *e*. Iată acum un cuvânt pe care Daniil îl repetă de două ori şi în care sunetul ă este redat prin ε, nu prin ą: *fremtu* (φρέμτου) pentru *frâmtu* „frâns" part. de la *frăngu* (12/136) şi *fremptă* (φρέμπτα) pentru *frămptă* (lat. francta) astăzi *frămtă*, (24/161). Cevà mai mult, cuvântul „frunte", care are aceeaşi formă în dialectul aromân ca şi participiul lui „frângu", autorul îl transcrie *fremţia* (φρέμτια) (13/139), tot cu e (ε) pentru ă, din singurul motiv că *ă* din acest cuvânt erà un sunet care se apropie de e.

Aceeaşi consecvenţă în transcriere se observă şi în alte două cuvinte: *nănte, dinănte* aşà cum se pronunţă la Fărşeroţi (la Grămosteni: *ninte, dininte*) „înainte, dinainte". Acestea sânt transcrise consecvent cu e (ε): *nente* (νέντε) 26/165; *denente*, (τενέντε) p. 23/157; — *denentia ata* (τενέντια ἀτᾶ) „dinaintea ta" p. 24/159. De asemenea pronumele posesiv de persoana 2 la plural se întâlneşte transcris numai cu e pentru ă: *cusuriṅli atei* (κουσουρίνλλη ἀτέη) pentru cusuriṅli atăi „verii tăi" (8/128) şi *viţiṅli atei* (Βιτζηνλλη ἀτέη) pentru *viţiṅli atăi* „vecinii tăi" (6/131). Aci am putea aveà un fenomen de analogie din cauza lui *amei*.

Dar pronunţarea lui *ă, î* ca *ă* se găseşte şi la Boiagi. Acest scriitor dă în a sa *Gramatica română sau macedoromână* p. 42 următoarele forme: *a intenea* (pentru *a intânea*) şi *di intenje* (pentru *di intânje*) „întâia" şi întâiu" [1]).

Din toate aceste exemple, care nu se reduc la unul sau două, se vede clar sau că Daniiler erà un Fărşerot, ceea ce nu pare a fi exclus, şi aveà în limba lui sunetul *ă* pentru *ă*, pe care îl întâlnim şi azi la Fărşeroţi, sau că în limba Moscopolenilor de atunci se mai păstrà încă pronunţarea lui *ă*

Vezi[1]) şi WEIGAND, *Die Aromunien* II, p. 176; *Jahresber.* II, 86.

©BCU CLUJ

supt forma *ă*. În cazul acesta evoluția sunetului ă spre *ă*, așà cum se aude azi la Fărșeroți, trebue să fie veche.

De altfel, într'un alt studiu am arătat că la scriitorul Ucuta întâlnim sunetul ọ pentru oa, așà cum se aude la Fărșeroți și peste tot la Românii din Albania, pe care însă Papahagi, neputându-și-l explică, îl redă prin *oa*: *domne* transcris cu litere grecești ντομνε pe care Papahagi îl redă: do(a)mne (52/96); — *sorră* (σόρᾳ) pentru *soarele* (soarele), cu prefacerea obicinuită a lui *e* în *ă*, când urmează după rr (rl). Pentru celelalte exemple vezi formele relevate de mine în *Raporturile albano-române* din *Dacoromania* II p. 496.

Ajungând la sfârșitul acestui capitol, presupun că în limba scriitorilor din sec. XVIII vor fi existat și vocale lungi, așà cum am observat că există în graiul Fărșeroților de astăzi. Tot la acești scriitori nu va fi lipsit, poate, nici rostirea nazală, așà cum se aude lămurit la foarte mulți Fărșeroți, mai cu deosebire în cuvintele în care avem un *r* uvular. Dacă totuși ele nu ne sânt redate în scrierile ajunse până la noi, aceasta se explică din faptul sau că ei nu-și dedeau bine seama despre valoarea acelor particularități, aceasta mai ales la Ucuta, care, la începutul lucrărei sale ne descrie sunet cu sunet pronunțarea aromânească, sau că le lipseau semnele cu care le-ar fi putut redà.

4. GRAIUL FEMEILOR LA FĂRȘEROȚI

În primele zile de călătorie în Albania, venind în contact cu mai multe familii de Fărșeroți, am observat că există o mică deosebire între graiul bărbaților și între acela al femeilor. Ori de câte ori intram în discuție cu bărbații, convorbirea mergeà ușor. Cum începeam vorba cu femeile, răspunsurile lor îmi păreau mai greu de înțeles.

Față de această constatare, la început, am avut impresia că eu nu aud bine ceea ce vorbesc femeile. Mai târziu, când am văzut că și soția mea, care erà alături de mine, nu le puteà înțelege ușor graiul, m'am putut convinge că, de fapt,

©BCU CLUJ

există deosebirea ce am bănuit. Ea nu este prea mare, însă destul de pronunțată, pentru ca, într'o conversație curentă, să nu poți urmări liber vorbirea.

Această constatare mi-a fost cu atât mai surprinzătoare, cu cât deosebirea despre care este vorba nu există, pe cât știu eu, la celelalte populațiuni din Peninsula Balcanică. Am trăit mai multă vreme în mijlocul Meglenoromânilor, de asemenea multe veri de-arândul am petrecut în mijlocul Aromânilor originari din Pind așezați în câtevà sate mai mari din apropierea Veriei, cu toate acestea nicăieri n'am avut impresia că femeile vorbesc altfel decât bărbații.

De altfel fenomenul în sine nu este necunoscut lingviștilor de azi.

Fără a intrà mai adânc în chestiunea foarte mult discutată de lingviști, anume care ar fi partea de contribuție a femeii la schimbările ce se produc în evoluția unei limbi, astăzi se știe că anumiți factori precum conservatismul, interdicția lingvistică, elementul social, sau, în fine, predispoziția ce au unele femei pentru pronunțarea deosebită a unor anumite sunete și întrebuințarea mai deasă a unor anumite cuvinte, au contribuit, în toate timpurile și la toate popoarele, la o diferențiare cât de neînsemnată în graiul femeilor.

Despre primul factor nu este nevoie să relevăm niciun caz particular, deoarece fiecare dintre noi a avut prilejul să observe că oamenii mai bătrâni și, în special, femeile bătrâne, vobesc cevà deosebit decât generațiile mai tinere. La cei vechi, cazul relevat de Cicero a rămas clasic. El mărturisește că ori de câte ori auzeà vorbind pe soacră-sa Laelia, îi reaminteà vorbirea bătrânilor Plautus și Neviu's.

Dar chiar interdicția lingvistică (tabù), care s'ar părea deopotrivă de răspândită la amândouă sexurile, își are întrebuințare mai deasă la femei. În privința aceasta nu este nevoie să ne referim la stările din Africa (Bantu), unde ne trimet tratatele de lingvistică, ca să vedem că femeilor le este interzis să pronunțe numele socrilor și cumnaților. Obiceiul acesta există mai la toate popoarele din sudul

©BCU CLUJ

Dunării. La Fărșeroți și Grămusteni, vorbesc despre populațiunile care se ocupă cu păstoritul, femeile, mai ales cele tinere, evită pentru mulți ani de-arândul să numească pe nume pe bărbatul și rudele lui mai de aproape. La aceștia, de obiceiu, femeia nu stă la masă la olaltă cu bărbații; ea numai servește. Iar când din felurite împrejurări i se îngădue și ei să stea la masa comună, atunci ea se păzește să scoată o vorbă din gură, sau să numească pe nume pe cei prezenți la masă. Pentru mulți ani de-arândul pronumele „năs" (dânsul) sau „el" însemnează pentru tânăra Fărșeroată sau Grămusteană numele bărbatului. Același lucru există și la Albanezi. Faptul acesta a fost observat și de către Hahn: „Sie darf ihren Mann nicht einmal beim Namen nennen, und schämt sich häufig andere beim Namen zu rufen, oder im Gespräche anzuführen die eben so heissen, wie dieser" [1]) Femeia albaneză, în primii ani de căsătorie, nu numai că se ferește să-i spună pe nume bărbatului, dar evită să se adreseze și la alții, dacă întâmplător și ei poartă numele bărbatului ei [2]). Acest fel de interdicție se apropie de acela al familiei regale din Bantu: femeile nu numai că nu trebue să pronunțe numele bărbatului, fratelui, tatălui și al bunicului, dar, întru cât aceste nume, de cele mai multe ori, sânt compuse din mai multe cuvinte, în vorbirea curentă ele evită să întrebuințeze și aceste cuvinte. Cevà mai mult, unele din ele evită să pronunțe chiar și sunetele din acele cuvinte [3]).

În ceea ce privește predispoziția particulară la femee, de a întrebuința în vorbire anumite sunete [4]), avem relatările

[1]) *Alb. Stud.*, p. 147.

[2]) Louis Benloew în lucrarea sa *Analyse de la langue albanaise* (Paris 1879), vorbind despre vechimea acestui obiceiu la Albanezi, citează un fapt relevat de Erodot, după care și femeile Ionienilor nu mâncau la masă împreună cu bărbații, și nu-i chemau pe nume.

[3]) OTTO JESPERSEN. *Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung*. Heilderberg, 1925, p. 222.

[4]) Cuvântul *chaise* din limba franceză pentru *chaire*, cu schimbarea lui *s* în *r* se datorește femeilor din sec. XVI, care, nu numai că erau în contra lui *r* rulat, dar și pe r obicinuit îl pronunțau ca *s* (ib. 228).

©BCU CLUJ

lui Cantemir cu privire la alterarea labialelor în dialectul dacoromân. Fără a cunoaşte precis dacă acest fenomen a pornit de la femei, este de ajuns să ştim că, pe vremea eruditului domnitor, această alterare erà mai des întrebuinţată în graiul femeilor. Aşà se explică de ce bărbaţii, care vorbeau cu labialele alterate, erau luaţi în batjocură.

Revenind la graiul femeilor fărşeroate, prima constatare de deosebire faţă de vorbirea bărbaţilor, am făcut-o la Coriţa. A treia zi după sosirea mea, fusesem invitat la masă de către farmacistul fărşerot din acel oraş, domnul Şănazu. La dejun, deşi eram întovărăşit de soţia mea, femeile casei (soţia domnului Şănazu, o tânără româncă din Vlaholivadi, regiunea Olimp, ca şi mama lui, o bătrână de 65 de ani, venită numai de o lună-două din Pleasa) după obiceiul locului n'au vroit să ia parte. Ele ajutau la serviciu. Astfel încât, la masă, eram numai eu cu soţia, d-rul Şănazu şi tatăl lui, un venerabil bătrân care, în toată viaţa lui, s'a îndeletnicit numai cu chervanele.

Ajuns la Coriţa, numai de o zi două, în puţinul interval n'am putut cunoaşte decât pe Românii din oraş. Aceştia, deşi în cea mai mare parte sânt Fărşeroţi veniţi de prin satele vecine, cu timpul şi-au alterat puţin graiul, din cauza contactului lor cu Românii moscopoleni. De aceea, limba lor, cu toate că prezintà un oarecare interes pentru mine, totuşi nu arătà prea multe deosebiri de graiul Fărşeroţilor, pe care îi auzisem cu mult înainte prin părţile Macedoniei. Numai după ce am cunoscut în târg pe Fărşeroţii din interiorul Albaniei şi am intrat în vorbă cu bătrânul chervanagiu, am putut observà toate nuanţele de graiu, care îl deosibesc de dialectul grămustean. Bătrânul Şănazu, care erà foarte vorbăreţ şi mi-a dat cele mai interesante lămuriri cu privire la drumurile chervanagiilor şi la terminologia întrebuinţată de ei, stăpâneà dialectul fărşerot fără nici o influenţă de afară. Aceasta am observat-o atât în intervalul de trei patru ore cât am stat de vorbă cu el, cât şi în cântecele pe care mi le-a cântat împreună cu fiul său după dejun. În vorbire aveà un *r* velar obicinuit,

©BCU CLUJ

pe care fiul său, care isprăvise liceul român din Bitolia și-și luase doctoratul în Italia, îl pierduse. Dar graiul lui nu înfățișà nimic mai deosebit decât ceea ce oferă dialectul fărșerot.

Imediat după ce am isprăvit masa, bătrâna Șănazu a venit ca să stea împreună cu noi. Intrând în vorbă cu ea, am rămas uimit de deosebirea ce prezintă limba ei pentru mine. La început această deosebire erà atât de mare, încât trebuià să fiu bine atent ca să pot prinde tot ceea ce îmi vorbeà. Un moment am crezut că femea are un defect de limbă. Însă a doua zi, când am venit în contact cu alte Fărșeroate, m'am putut convinge că ele vorbesc puțin deosebit de bărbați. În ziua târgului veniseră în oraș Fărșeroate din toate satele din apropierea Coriței și chiar din Muzachia. La toate am putut constatà același fenomen.

Se înțelege că, spre a puteà prinde această deosebire, nu este de ajuns numai urechea. În vorbirea curentă nu auzi cuvinte, ci fraze. Iar ca să poți prinde nuanțele întregului sistem de pronunțare, însemnând în cursul vorbirii fără să întrerupi, este un lucru aproape cu neputință. Nici semnele de care dispui la transcrierea sunetelor nu-ți pot ajutà prea mult la redarea exactă a tuturor nuanțelor de deosebire pe care le auzi bine, însă nu le poți așterne pe hârtie. În privința aceasta poate numai experiența cu aparatele ar reușì să dea cevà mai mult. În orice caz, mie mi-a fost greu să prind în scris tot ceea ce deosebește graiul femeilor de acela al bărbaților.

Am observat numai că pronunțarea diftongului *ea* la cele mai multe femei se aude ca *e*. Rostirea lui *u* final, dacă la bărbați șovăe, din contră, la femei aproape că nu se aude. Dintre celelalte sunete ale graiului fărșerot, pronunțarea lui *r* velar la femei are cevà particular: vibrațiunile uvulei și ale palatului moale sânt atât de intense încât, numai prin această singură particularitate, graiul lor se înfățișează ca cevà deosebit de acela al bărbaților. La aceștia vibrațiunile lui *r* velar sânt mai slabe. La multe femei l-am auzit rostindu-se cu vibrațiuni uvulare. După multe încercări

©BCU CLUJ

cu urechea ca să-l prind bine, am putut stabili că printre Fărşeroate sânt multe care pronunţă *r* uvalar [1]). Dar redarea lui *r* uvular la femei nu se mărgineşte numai la simpla variaţie a sunetului pe care îl produce, prin mai marea intensitate a vibraţiilor, ci şi la efectul pe care acest sunet îl exercită asupra sunetelor vecine. Aproape toate vocalele din apropierea lui *r* uvular le-am auzit pronunţându-se pe nas, iar cele accentuate, cevà mai lungi. O frază : *ṅ-ęste arcǫarę fără mardzinę* (mi-e frig fără margine, adică foarte mult) am auzit-o la femei : *ṅ-o ąǫcǫ̃ǫi fă°ǫă măǫdzini*, cu a iniţial de la *arcǫari* pronunţat cevà mai închis, cu *oa* ca un *o* deschis obicinuit la toţi Fărşeroţii, însă cevà mai lung şi cu pronunţare nazală. O frază ca : *încărcăm pe mulări* (încărcăm (marfa) pe catâri) nici n'aş puteà-o transcrie exact, aşà cum mi-a sunat la ureche : *ṇcẵǫcẵm pi mõǫẵǫĭ*, cu aceeaşi nuanţă nasală a vocalelor şi cu pronunţarea deschisă a lui *u* din silaba iniţială a cuvântului *mulări*, pe care o auzeam mai mult ca un *o*.

Dacă alături de aceste diferenţieri de sunete mai ţinem seamă de faptul că *r* se aude cam des în limba română, atunci uşor ne putem da seama de înfăţişarea particulară a graiului femeiesc la Fărşeroţi.

5. GRAIUL FĂRŞEROT FAŢĂ DE DIALECTUL AROMÂN

Din particularităţile de graiu enumărate în cele două capitole precedente, reiese clar că limba Fărşeroţilor se deosebeşte de vorbirea celorlalţi Aromâni din sudul Peninsulei Balcanice. Din textele aromâne publicate până azi, ca şi din puţinele studii făcute asupra dialectului, rezultă că, deşi dialectul comun se arată unitar pentru toţi Aromânii în sensul că toţi se pot înţelege fără multă greutate, există o nunaţă de deosebire între graiul Aromânilor din Pind şi între graiul Aromânilor originari din Gramos. Cei dintâi, împreună cu Românii din Tesalia, formează *grupul Aromânilor*

[1]) Vezi despre aceasta capitolul : *Influenţa albaneză*.

©BCU CLUJ

din sud. Cei din urmă, întru cât se găsesc răspândiți mai mult prin Macedonia, formează *grupul Aromânilor din nord*. Amestecuri există din amândouă părțile. Astfel un bun număr de Români din sud se găsesc printre Românii de nord. De asemenea la sud se găsesc populațiuni care nu sânt venite de la nord, însă al căror graiu arată apropieri cu dialectul Aromânilor din nord. În această deosebire de graiu facem, desigur, abstracție de influențele streine. Faptul că cei de la sud au mai multe elemente grecești, iar cei de la nord au suferit mai mult de pe urma influenții albano-slavone, nu schimbă întru nimic trăsăturile caracteristice din fiecare grup.

Cele mai mari deosebiri care se observă între graiul Aromânilor din sud și între acela vorbit la nord se reduc la următoarele patru puncte:

1. Sincopa. Acest fenomen se observă peste tot în dialectul aromân și el provine, desigur, din cauza intensității mai mari a accentului în vorbirea tuturor Aromânilor. Dar la Aromânii din sud el se arată pe o scară mult mai înaintată. Forme ca *totna, si alnă, adră* după aceea *mšat, psîn, va tsem, va ngăm* etc. pentru *totuna* „totdeauna" *se-alină* „se suì", *adără* „făcù" *mušat* „frumos", *putsîn* „puțin", *va s-nă dutsem* „o să ne ducem, *va s-măcăm*, etc. sânt curente în vorbirea Românilor din sud.

2. Prefacerea lui *e* în *i* în poziție neaccentuată. Acest fenomen este general în dialectul aromân. Însă pe când în graiul din nord, *-e* posttonic rămâne neschimbat, la Aromânii din sud el trece pretutindeni în *i*. Formele: frate parte, poamele, oasele etc. la nord se pronunță: frate, parte, poamile, oasile, iar la sud: frati, parti, poamili, oasili.

3. Formarea viitorului. În vreme ce în graiul Românilor din nord se obicinuesc formele *va să, va si, va s-fac* (adică *va* în unire cu conj. *să, si, s-*), la sud avem numai *va, vaĭ fac* (adică *va* sau *vaĭ*, fără conj. *să si s-*). S'ar puteà ca această particularitate să se datorească unei influențe grecești. Fapt este că, din cauza ei, graiul Românilor din sud se deosebește de acela al Românilor din nord.

©BCU CLUJ

4. Întrebuinţarea pronumelui personal în locul pronumelui posesiv. În dialectul din sud expresiuni ca *soatsile-lĭ* „prietenele ei" (*Flambura* 1. p 13), *casa-lă* „casa lor" (*Lumina* 1 p. 172), *yinlu-nă* „vinul nostru", *măcarea-nă* „mâncarea noastră" (*Flambura* I, nr. III p. 5), *pri la case-lă* „pe la casele lor" (ib.), *ca tuts-nă* „ca noi toţi" (ib. nr. 6—7 p. 24); *gonli-nă* „tinerii noştri" (*Lumina* IV, 284) etc. sânt foarte răspândite. Tot în acest dialect, subt înrâurirea graiului grecesc, se obicinueşte nu numai repetarea obiectului cu ajutorul pronumelui personal, ca peste tot în limba română, dar şi a subiectului cu ajutorul aceluiaşi pronume: *Parlu atsel strîmbul ţu ţasti-l?* „parul cel strâmb unde este el?"; *puli atseĭ ţu suntu-l?* „pasările acele unde sânt ele?" (*Lit Pop.* 30). Că în toate aceste construcţii forma pronominală pentru înlocuirea subiectului, vine de la acuzativ, aceasta se vede din următoarele fraze: *„foclu ţu-l ţaste?* „focul unde el este?" *Stroplu ţu-l ţaste?* „prăjina unde ea este?" *Hasčile ţu-le suntu?* „coţofanele unde ele sânt?" (*Lit. Pop, 32*); *agrul ţu-l ţaste?* „ogorul acela unde el este?" (ib.).

Această întrebuinţare a pronumelui personal, în cazul dintâi este foar e redusă la Aromânii din nord, iar în cazul din urmă nu există.

Dacă vom încercà acum să facem o comparaţie între graiul Românilor din Albania şi între vorbirea celorlalte două grupuri, vom vedeà că el se apropie mai mult de graiul Românilor de nord, cu alte cuvinte de graiul grămustean. Vom urmări această apropiere după cele patru puncte stabilite mai sus, ca să vedem perfecta coincidenţă ce există între unul şi altul.

1. Sincopa din graiul Românilor din sud nu există în limba Românilor din Albania. Acì n'am nevoie să dau exemple, căci în materialul ce urmează la capitolul schimbărilor fonetice din limba Fărşeroţilor, se găsesc destule. Din acest punct de vedere toţi Românii din Albania vorbesc la fel ca Grămostenii.

2. Trecerea lui *e* în *i* astăzi există şi în graiul Românilor din Albania, însă nu ca la Românii din sud. Şì la ei *-e* post-

©BCU CLUJ

tonic se păstrează ca atare, deși la unii se pronunță mai închis, iar la alții ajunge până la *i*. Fapt este că la scriitorii din sec. XVIII trecerea lui *e* în *i* este mult mai rară. Aci avem *e* păstrat nu numai când erà la sfârșitul cuvântului, dar și în mijlocul cuvântului, după sau chiar și înainte de accent: *Posttonic*, la Ucuta: *dzedzet* (dzeadzit) „deget" 9/69; *dzatsele* (dzatsile) „cele zece" 39/91; *fatsem* (fatsim) „facem" 4/65; *bunele* (bunile) 37/89; *etele* (etile) „lumile" 1/575. La Cavallioti: *cânepă* (cânipă) 366; *cântecu* (cântic) 1012; *seatsere* (seațire) „seceră" 240; *dzinere* (dzinire) „ginere 152. La Daniil: *fetseră* (featsiră) 2/118, 2/129; *pepeni* (peapiñi) 11/134 etc. *Protonic*, la Ucuta: *pecuraru* (picurar) 10/69; *departe*, 44/93; *versai* (virsai) „vărsai" 29/83, *se me nclinu* (s-mi-nclin) „să mă închin" 2/65, 4/65; *semnate* (simnate) 5/67.—La Cavallioti: *derept* (dreptu) 226; *bešică* (bišică) 1076; *denapoi* (dinapoi) 694; *desnerdătoru* (dizñirdător) „desmierdător" 432; *pericul* (—) 383; *peturicle* (piturnicle), potârniche" etc.—La Daniil: *berbesli* (birbesli) 3/119; *departe* (diparte) 4/120; *peturicla* (piturnicla) 5/123; *se nu se deslekiască* (si nu s-dislikască) 16/174 etc.

3. În graiul tuturor Românilor din Albania viitorul se formează numai ca în limba Românilor din nord. Citate nu mai dau, deoarece ele se văd din materialul tratat la partea gramaticală. Scriitorii aromâni din sec. XVIII, care sânt toți originari din Albania, întrebuințează același viitor ca și Grămostenii.

4. Întrebuințarea pronumelui personal în locul celui posesiv se întâlnește în graiul Românilor din Albania în măsura în care se întrebuințează la Aromânii din nord; construcțiuni ca *sora-nă*, *fratsli-nă* etc. n'am auzit la Fărșeroți ca și la ceilalți Români din Albania.

Din aceste coincidențe rezultă că, cel puțin după graiu, Românii din Albania arată o apropiere mai mare de Grămostenii.

6. GRAIUL FĂRȘEROT ȘI DIALECTUL MEGLENIT

Privind pe hartă așezările Fărșeroților în Peninsula Balcanică, vom vedeà că ei ocupă niște regiuni care se află

©BCU CLUJ

situate la distanţe mari de ţinutul ocupat de Meglenoromâni. De aceea nu poate fi vorba despre un amestec mai nou între unii şi alţii. Acest amestec, după mine, este exclus şì pentru Fărşeroţii aşezaţi în urmă de tot, în ţinutul Veriei sau în cele câtevà sate din apropierea oraşului Vodena-Edessa. Mişcările de transhumanţă ale acestora făcându-se, după cum am arătat în *Românii Nomazi* [1]), în direcţiuni deosebite de ţinutul Caragiova, în apropierea căruia se află aşezaţi Meglenoromânii, un amestec, în timpurile mai nouă, între unii şi alţii este exclus. De acì rezultă că dacă, de fapt, există unele asemănări în limba Fărşeroţilor şi a Meglenoromânilor, explicarea lor trebue căutată aiurea.

Deocamdată voiu înşirà cazurile de limbă, care mi se par identice cu cele din graiul meglenit; după aceea voiu trece la lămurirea lor.

În fonetism avem:

1. Înlocuirea lui *l'* prin y şi *i*: *fumei̯le* (pentru *fumel'le*) „familiile"; *cai̯yi* (pentru *cal'li*) „caii". În dialectul meglenit avem la fel: *boii* (pentru *boil'*); *puil'* (pentru *pul'il'*) „puii" (cf. *Meglenoromânii* I 134, § 57).

2. Pronunţarea lui *l* ca *ł*: *sałtsă* (pentru *salţă*) „salcie" pl. *säts* şi *sǟts* (pentru *sălţ*); *mołt* (pentru *multu*) „mult". În dialectul meglenit avem acelaşi fenomen, însă cu o extensiune mult mai redusă. Acì el se arată mai mult la sfârşitul cuvintelor (cf. *Meglenoromânii* I 135, § 59).

3. Dispariţia lui *u* după o grupă de consonante, afară de cazul când ultima este o lichidă: *h'ẽǫb* (pentru *h'erbu*) „fierb", *sănt* (pentru *săntu, suntu*), „sânt". Acelaşi fenomen există şi în dialectul meglenit (cf. *Meglenoromânii* I 120, § 43).

In flexiune:

1. Articularea substantivelor masculine şi ambigene, care se sfârşesc într'o consonantă sau *u*, se face cu *l*. Acest *l* nu se pronunţă, întocmai ca în dialectul meglenit: *unu*

---

[1]) Cf. p. 75.

©BCU CLUJ

(pentru *unlu*) „unul"; *focu* (pentru *foclu*) „focul". (Pentru dialectul meglenit cf. *Meglenoromânii* 145, § 73).

2. În graiul Fărşeroţilor am întâlnit sufixul adverbial *-ura*, *-ăra*, acelaşi cu sufixul din dialectul aromân *-lui*, care se întrebuinţează la adverbe şi mai cu seamă la formarea participiului prezent activ, cum ar fi în *învărligalui* sau *cîntîndalui* de la *învărliga* „împrejur" şi „cântând". Această terminaţiune, în graiul Fărşeroţilor, este îmtrebuinţată cam rar. Eu am auzit-o de două ori, iar în texte am întâlnit-o de trei ori: *ṇǵosuǫa* în fraza: *fičoǫu lo calẹa ṇǵosuǫa*=băiatul apucă drumul în jos (la vale) 17/XVII; *de-aḱimuǫa* în citatul: *pănă dipăǫpoya cătsaǫ calẹa de-aḱimuǫa*=în cele din urmă apucară drumul la vale. Şi: *dẹavăǫigăǫa* (*de anvărligalui*) de jur împrejur": *Sẹaǫa s-căǫună. Cănd bagă căǫuṅle, cuscǫiy yin dẹavăǫigăǫa š-aǫūcă ōǫdz* = seara se cunună (este vorba despre obiceiurile la nuntă); când pun cununile pe cap, cuscrii merg de jur împrejur şi aruncă orz peste miri (14/XVII). Această formă este dată şi într'un beasm din culegerea lui Per. Papahagi: *Mutreà ǵini s-ti anvârteşti di avărigăra a grambolui şi s-lu agudešti pusti cačulă ṇ-cap*:=uită-te bine, să te învârteşti împrejurul mirelui şi să-l loveşti peste căciulă în cap. (Basme 32/482). Povestea din care am extras citatul este dată din Pleasa. Ea vine de la Fărşeroţi şi însuşi povestitorul, Foţiu S. Balamaci, este un Fărşerot, originar din Pleasa (Albania). Acelaşi autor, într'o descriere amănunţită despre nunta la Fărşeroţi, repetă expresia în fraza următoare: *După aistă bagă pisti dedz lînă aroşă di piavrigăra — că lina esti ǵini scărminată şi ḱiptinată — şi amvilesc dedzili ǵini*=după aceasta pun peste ramuri lână roşie de jur împrejur (este vorba de steagul cu lână roşie pe vârf, pe care Fărşeroţii îl fac la nuntă), căci lâna este bine scărmânată şi pieptenată — şi îmvelesc ramurile bine [1]). Aceeaşi persoană scrie odată *avărigăra* altă dată *avrigăra*.

---

[1]) FOTIU G. BALAMACE. *Numta la Fărşiroţi*, publicat în *Almanah Macedoromân*, anul IV (1903) p. 79—32.

©BCU CLUJ

În dialectul meglenoromân se întâlneşte aceeaşi terminaţiune *-ăra*, care apare şi subt forma *-ura* şi *-urlea* pentru formarea gerundiului : *lăgọndăra* „alergând" de la *lag* (arom. *alag*) „alerg". De asemenea *lăgọndura* etc. (cf. *Meglenoromânii* I 170, § 119).

Luând acum pe rând asemănările înşirate la fonetism, cred că punctul 1. este o evoluţie paralelă şi independentă de acelaşi fenomen din dialectul meglenit. La întrebarea, de ce această evoluţie se arată numai la Fărşeroţi, atunci când ea lipseşte cu desăvârşire la celelalte tulpini aromâneşti, de o camdată, nu putem da nici un răspuns. Punctul 2. este o influenţă albaneză,la fel după cum la Meglenitі el este o influenţă slavă. Punctul 3, este iarăşi un fenomen, care ar puteà aveà o legătură cu graiul meglenit, dar care se poate foarte bine explicà în felul punctului 1.

În flexiune apropierile sânt şi mai izbitoare. Acì avem mai întâi asemănarea din punctul 1., care face ca graiul Fărşeroţilor să se apropie de dialectul dacoromân tot atât de mult ca limba Meglenoromânilor. În textele scriitorilor aromâni din sec. XVIII această particularitate nu există ; ea este specifică graiului fărşerot şi ar puteà fi veche. Dacă şi acest fenomen trebue privit ca cevà care a evoluat independent de graiul Dacoromânilor şi Meglenoromânilor, nu mă pot pronunţà. Presupun mai de grabă că el ar puteà fi o particularitate străină de graiul aromânesc. După cum la Meglenoromâni asemănările de graiu cu dialectul dacoromân mi le-am explicat din contactul acestora cu Românii nordici, tot aşà şì particularitatea articulării substantivelor masculine şi ambigene la Fărşeroţi ar puteà reprezentà un rest din graiul unui amestec de populaţiune care ar fi venit din spre părţile nord-apusene ale Peninsulei Balcanice. Exprimându-mi această simplă presupunere, recunosc că ea nu poate aveà însemnătatea aceleaşi particularităţi din graiul meglenit. În acest dialect, alături de ea, mai sânt şi alte asemănări. În graiul Fărşeroţilor apropierile de dialectul dacoromân sânt foarte reduse.

©BCU CLUJ

Trecând la punctul 2 din flexiune, și acì trebue să recunoaștem că avem un caz de asemănare cu dialectul meglenit, în virtutea căruia graiul Fărșeroților se apropie mai mult decât limba celorlalte tulpini aromânești de dialectul dacoromân. În *Meglenoromânii* (p. 170, § 119), ocupându-mă cu originea sufixului *-ăra* (*-ura*, *-urlea*), l-am adus în legătură cu același sufix din *cindură-că* dacoromân. Lăsând la o parte chestiunea despre originea sufixului, care este foarte complicată [1]), vreau să accentuez acì numai asupra faptului că identitatea lui cu același sufix din meglenita și dacoromâna ne duce iarăși la presupunerea exprimată la punctul 1 din flexiune.

7. INFLUENȚA ALBANEZĂ

Dintre toate populațiunile românești din sudul Peninsulei Balcanice, Fărșeroții au suferit cea mai puternică înrâurire din partea Albanezilor, ca unii care locuesc veacuri de-arândul în mijlocul lor.

Această înrâurire se arată în două direcțiuni: 1) în manifestările lor spirituale și artistice, 2) în limbă.

I. Dacă se apucă cinevà să studieze întreaga literatură populară a popoarelor din sudul Dunării, observă numai decât că există o asemănare izbitoare aproape în toate motivele care stau la baza poveștilor populare. Această asemănare am putut-o constată la început, când am studiat înrâurirea slavă asupra Meglenoromânilor. Poveștile acestora, cu foarte puține deosebiri, se regăsesc și la Bulgarii din Meglen. Aceeași constatare se poate face și pentru literatura populară aromână fața de literatura greacă, albaneză

[1]) Originea suf. megl. *-ăra* (-ura) este studiată și de Philippide (*Originea Românilor*, II, p. 474). Autorul, reproducând explicarea pe care am dat-o eu, respinge ca cevà „cu totul nefundată" părerea lui G. Pascu (*Archivum Romanicum* X. anul 1926, p. 465), după care *-ura* de la participiul prezent activ meglenit ar fi împrumutată de la forma *-ură* (*-urĕ*) a participiului trecut pasiv albanez.

©BCU CLUJ

sau bulgară. La Fărşeroţi procesul de înrâurire a mers cevà mai departe, întrucât, din acele câtevà basme pe care le-am putut culege, am observat că mai toate există şi în albanezeşte. Astfel basmul XVII este pur şi simplu o reproducere a basmului albanez „Kerozi" publicat de G. Meyer [1]). Aceeaşi constatare se poate face şi despre basmul XVIII. După conţinut, şi cu oarecare mici modificări, el reproduce povestea albăneză „Pljaku këshilon" [2]), în care un bătrân înţelept vinde sfaturi pe bani. La Albanezi un sfat costă numai un groş, la Fărşeroţi o liră turcească.

Cam aceeaşi constatare se poate face şi în domeniul frazeologiei şi al proverbelor. Acì un punct de deosebire ne oferă lipsa aceloraşi expresiuni şi proverbe din dialectul aromân comun. Când o expresiune sau un proverb se găseşte numai la Fărşeroţi, însă lipseşte la ceilalţi Aromâni şi, în acelaşi timp, se găseşte la Albanezi, atunci putem deduce cu oarecare siguranţă că Fărşeroţii le-au împrumutat de la Albanezi. Dar rari sânt aceste cazuri. Cele mai multe se întâlnesc şì la unii şì la alţii. Astfel proverbul : *ma no-aĭ borgĭ intră kefili, ma no-aĭ lucru intră vekili* se întâlneşte la Albanezi : *mos patsh borxh hin kfefil, mos patsh punë banu vekjil*=dacă n'ai datorii, bagă-te zălog ; dacă n'ai treabă fă-te martor la judecată, şi există, poate, şì la Aromâni. Tot aşà am auzit la Fărşeroţi : *ntreabă unä sutä de inşi šă fă cum ştiĭ tine,* proverb care se regăseşte la Albanezi în : *pyet ni kjind vet e ban si të desh vet*=întreabă-te la o sută de inşi şi fă cum ştii tu, dar care există, poate, nu numai la Aromâni, ci şi la celelalte popoare balcanice.

Numai cântecele Fărşeroţilor se deosebesc, în ce priveşte conţinutul, de acelea ale poporului albanez. Ca să-mi pot da mai bine seama despre această deosebire, am încercat să studiez literatura populară albaneză mai întâiu în „Këngë Popullore" a lui *Prenushi,* după aceea în marea colecţie

[1]) G. MEYER., *Albanesische Grammatik* p. 61.

[2]) Ib., p. 59.

©BCU CLUJ

a lui *Spiro Risto Dine* [1]) în culegerile mai nouă făcute de *Nazi O. Mamaki* [2]) și *Dhori Koti* [3]) în afară, bine înțeles de ceea ce s'a publicat înainte de G. Meyer [4]), Petersen și Hahn. Nicăeri n'am putut da de vreo urmă de apropiere. La obiceiurile de nuntă, atât Albanezii cât și Fărșeroții au cântece cu un conținut foarte mișcător, cum sânt bunăoară acelea când se desparte mireasa de părinți și-și ia rămas bun de la ei. Toate au un conținut deosebit la unii ca și la alții. La Fărșeroți, în afară de poeziile erotice, care se nasc din aceleași sentimente de dragoste, restul se referă fie la viața de munte, fie la mutările cu caravanele.

Nu tot aceeași constatare am putut-o face pentru melodia cântecelor.

Pe Fărșeroți i-am auzit cântând pentru întâia dată în Macedonia, la Selia de sus, în apropiere de ținutul Veriei, ca și în satele Gramaticova și Cândrova de lângă Vodena-Edessa. Melodia este orientală cu caracter mai mult trist decât vesel. Același caracter îl au, în cea mai mare parte, și cântecele aromânești, judecând după melodiile cântate în Macedonia. Cu toate acestea, o deosebire între unele și altele există. În vreme ce Aromânii cântă toți aceeași melodie, la Fărșeroți, din contră, numai unul singur — solistul — cântă o melodie mai mult recitată, iar toți ceilalți țin o notă — de obiceiu tonica. Când solistul a isprăvit de cântat versul, atunci toți ceilalți care îl acompaniază ținându-i isonul, „taĭe cântecu" taie cântecul, adecă repetă cu o voce cevà mai tare ultimele cuvinte ale solistului.

Aceste cântece, pe care le auzeam foarte rar în Macedonia, deoarece rari erau și Fărșeroții prin părțile acelea, le ascultam cu multă atențiune. Caracterul lor mai mult jalnic ca și felul cum erau executate înfățișau pentru mine cevà cu totul deosebit. La început am crezut că este cevà specefic fărșerotesc în ele. În călătoria mea din Albania,

[1]) *Valët e Detit*, Sofia, 1902.
[2]) *Burbuqet e prenverës*. Tiranë, 1928.
[3]) *Këngëtore e Re*, Corçe, 1929.
[4]) *Alban. Stud.*, VI.

©BCU CLUJ

auzind aceeaşi melodie şi la Albanezi, cântată la fel ca şi la Fărşeroţi de un solist şi de alţi câţivà care îl acompaniau, am ghicit numai decât că există o legătură între cântecele fărşeroteşti şi cele albaneze şti. Nu pot afirmà, desigur, că această legătură pentru cântecele fărşeroteşti ar puteà aveà ca bază o influenţă albaneză. Chestiunea trebue studiată mai în amănunt şi de către specialişti. Aci, vorbind despre influenţa albaneză la Fărşeroţi, vreau să atrag luarea aminte numai asupra asemănării ce există între melodiile fărşeroteşti şi între cele albaneze şti [1]).

II. În limbă, influenţa albaneză este mult mai neînsemnată decât s'ar crede la primul moment. După ce cinevà a petrecut câtăvà vreme în Albania, în mijlocul Fărşeroţilor, rămâne uimit de puţina influenţă pe care Albanezii au exercitat-o asupra lor. În special în lexic, numărul cuvintelor albaneze intrate în limbă Fărşeroţilor este foarte redus. Pentru unul care cunoaşte dialectul aromân, auzind pentru întâia dată pe Fărşeroţi vorbind, simte oarecare deosebire numai în felul de pronunţare, nu însă şi în cuvinte. Dintre acestea au intrat foarte puţine în graiul Fărşeroţilor, care nu se găsesc în dialectul Aromânilor din Macedonia sau în scrierile autorilor aromâni din sec. XVIII.

Forme străine pe care nu le cunoşteam decât din limba albaneză, repetate mai des în graiul Fărşeroţilor ar fi : *tepăr* (alb. tepër) ,,mai mult", auzit des la târg în gura Fărşeroatelor; *măţaụă* în : *măţaua munteluĭ* ,,vârful muntelui' alb. *maje*, mai vechiu *malje* (,,vârf") ; *vrapă* [2]) ,,grabă" în : *muḍăḍle aveà loată vḍăpă, nu puteaĭ s-li tsăn* : catârii îşi luaseră un avânt, nu puteai să-i ţii. (Schepuri, Muz.) ; *brecuše* ,,pantaloni negri şi largi", auzit foarte des la Românii din Cavaia, la ,,gunusarii" (spoitorii) din Tirana (alb. *brekë* lat. *braca*, cu plur. alb. *brekaše*) ; *vălment* (auzit numai o singură dată) ,,războiu de ţesut" (alb. avlimënt şi avlëmënt) ;

[1]) Primele melodii populare la Albanezi le-am auzit în Coriţa, într'o grădină în care m'au condus domnii Const. Zega şi C. Araia.

[2]) Se întâlneşte foarte rar şi la Românii din Macedonia.

©BCU CLUJ

paǫamändă „plug" şi alte care se văd în materialul publicat. În cântecele fărşeroteşti găsim câteodată fraze albanezeşti. La mâncări Fărşeroţii se servesc de obiceiu de cuvinte româneşti; însă ei întrebuinţează şi nume albanezeşti.

În afară de cuvinte, mai există câtevà înrâuriri gramaticale, care sânt cunoscute din limba scriitorilor aromâni din sec. XVIII şi despre care am vorbit mai pe larg în studiul meu *Raporturile albano-române* [1]).

Aici mă voiu referì numai la unele chestiuni.

Dacă pronunţarea guturală a lui *ł* este de origine albaneză, atunci prefacerea lui într'o spirantă sonoră (γ) poate fi privită ca o evoluţie mai departe pe teren aromânesc, deşì acest fenomen se găseşte şì la Albanezii din Sicilia. În dialectul acestor Albanezi avem *γemp, -bi* pentru alb. *łemp, -bi* „Napf." Tot aşà *γambaris* pentru *łambaris* „leuchte, glänze" derivat dintr'un gr. λαμπάρω (G. Meyer, *Etym. Wb. der alb. Spr.* 232). O formă *γumbadă* cu înţelesul „lumânare mare, făclie" se puteà naşte în graiul Fărşeroţilor tot aşà de bine ca *γambaris* la Albanezii din Sicilia, cu toate că cuvântul are aceeaşi origine. În graiul acestor Albanezi întâlnim şi o spirantă surdă (h) în locul lui l: *mahkuam* „verflucht" acelaşi cu *małekonj* „verfluche, thue in den Kirchenbann", înrudit cu maltzohem (arom. măritsăscu) din lat. *malitiare.*

În dialectul meglenit *l* gutural de origine slavă s'a vocalizat, ajungând la *u̯*, cu o evoluţie proprie (*Meglenoromânii* I 135 § 60). În graiul Fărşeroţilor întâlnim acelaşi fenomen, tot ca o evoluţie proprie: *psau̯tu* „căntăreţ" pentru *psaltu*, care există şi în dial. aromân din ngr. Tot aşà *psău̯tisescu* „cânt la strană" în fraza: *cănd psău̯tisęa fičoǫu, csenitu ṇtǫibă* (când cântà la strană băiatul, streinul întrebă 26/XVIII). Acest *u* mai târziu a dispărut, despre care vezi citatele la Fonologie.

Dacă pronunţarea lui *r* cu vibraţiuni apicale (*r̄*), atunci când provine din *rl, rn*, este o influenţă albaneză, din contră,

---

[1]) Cf. *Dacoromania*, II, p. 443-554.

©BCU CLUJ

rostirea aceluiaşi r̃, când rezultă dintr'un r iniţial sau intervocalic, trebue socotită ca o evoluţie proprie a graiului fărşerot, având în vedere că, odată, ea a existat peste tot în limba română [1]). Acelaşi lucru se poate spune şi despre *r* cu articulaţiune velară (*ǫ*), despre care Philippide nu ştie ce să creadă, întru cât „datele învăţaţilor ne lasă în încurcătură".

Aprecierea aspectului sonor al unui sunet, care lipseşte în graiul cercetătorului lingvist, este foarte greu de făcut. De aceea trebue să mărturisesc, de la început, că, atunci când am auzit sunetul *r* pronunţându-se pentru întâia dată de către Fărşeroţi, deşi simţeam bine că rostirea lui reprezintă sonorităţi deosebite, eu nu-mi puteam da seamă exact despre linia de despărţire între pronunţarea velară şi pronunţarea lui uvulară. Abia mai târziu, după ce urechea mea începuse să fie cevà mai exersată în perceperea nuanţelor de sonorităţi, mi-am putut da seama despre această diferenţă. După câte am putut auzì eu, *r* velar la Fărşeroţi este peste tot un sunet spirant cu vibraţiuni produse din atingerea părţii posterioare a limbii cu vălul palatului [2]). De această pronunţare comună pentru toţi Fărşeroţii de la ţară trebue deosebită rostirea Fărşeroatelor. La multe din ele am auzit un *r* rulat cu vibraţiuni atât de tari, încât el producèa o schimbare şi în timbrul vocalelor din apropierea lui [3]).

---

[1]) Despre vechimea acestui *r* în limba română se poate vedeà acum lucrarea lui A. Philippide (*Originea Românilor*, II, p. 101), în care se dau citate din literatura veche şi dialectală.

[2]) „Vor allen Dingen haben sie [die Farşerioten] einen durch Reibungen des Gaumensegels mit dem hinteren Zungenrücken hervogrerufenen Geräuschlaut, der eher gutturaler Spirans als r-Laut ist" (Weigand, *Die Arcmunen*, II, 186).

Rosetti, care a studiat graiul Fărşeroţilor din Cadrilater, defineşte la fel ca Weigand : „un sunet spirant şi vibrat în sensul că uvula şi palatul moale intră în vibraţiune" (*Grai şi Suflet*, IV, p. 21).

[3]) Aci sânt dator să spun un cuvânt de mulţumire d-lui E. Petrovici, asistent la Laboratorul de fonetică experimentală de la Universitatea din Cluj, pentru lămuririle experimentale ce a binevoit să-mi dea cu privire la deosebirea dintre *r* rulat şi *r* graseiat.

©BCU CLUJ

Sunetul nazal pe care îl au Fărșeroții trebue să fie o influență albaneză. Rămâne numai să știm de unde au împrumutat această particularitate. Muzachia se află în Albania locuită de Toschi. Este drept că unii dintre Fărșeroți se găsesc și la nord de râul Șcumbi, aproape de Cavaia. După Hahn, așezări fărșeroțești se mai aflau odată aproape de Șîak, lângă Tirana. În orice caz, acest sunet în graiul Fărșeroților trebue să vină de la Albanezii gheghi. Acì observ, că la Fărșeroți, el se arată înaintea unei consonante nazale și, mai ales, la vocalele din apropierea lui r velar (ǫ).

8. ORIGINEA FĂRȘEROȚILOR

Din expunerile făcute în capitolele precedente, s'ar puteà trage următoarele trei concluziuni:

I. În ce privește deosebirea care există astăzi după graiu, între Românii din Albania stabiliți în orașe și între aceia de la țară—Fărșeroții—din considerațiunile expuse în cap. 3 reiese că, la început, și unii și alții vorbeau aceeași limbă cu aceleași particularități, pe care astăzi le mai păstrează în măsură mai mare numai Fărșeroții. Din această constatare mai rezultă că, la început, atât Românii din Albania de la țară cât și cei de la orașe formau o singură populațiune.

Limba acestei populațiuni, comparată cu graiul Aromânilor din sud (Tesalia, Epir) sau cu graiul Aromânilor din nord (Macedonia), se apropie, după cum am văzut în cap. 6, de idionul grămustean, vorbit de către Românii din Macedonia. Această apropiere s'ar puteà explicà din contactul Românilor din Albania cu Românii din muntele Gramos. Acest munte, cu ramificațiile lui care intră atât de adânc în Albania, cuprinde ținutul Coriței. Muntele Morava, la poalele căruia se află satele românești Pleasa, Dișnița, etc., și chiar orașul Corița, este o ramificație a muntelui Gramos. Păstorii grămusteni, ducând aceeași viață nomadă ca și Fărșeroții, trecerea lor din Gramos în Albania se făceà — după cum se face și azi — fără multă greutate. De aceea

©BCU CLUJ

eu socotesc că centrele românești din apropierea Moscopolei și chiar Moscopole, la început, trebue să fi avut o populațiune amestecată cu Români din muntele Gramos

Weigand, ocupându-se în treacăt cu această chestiune, vede în Românii din orașele albaneze un amestec de Fărșeroți cu Românii din Tesalia : „Ich sehe in der heutigen nicht farșeriotischen aromunischen Bevölkerung Albaniens eine Mischung von Megalovlachiten aus Thessalien und Farșerioten" [1]). S'ar puteà să fi existat printre Fărșeroți și Români din Tesalia. Mie însă nu-mi vine să admit acest lucru, mai întâi din cauza limbei, după aceea și din pricina cursului mutărilor la păstorii Aromâni. În câmpiile Tesaliei se coborau la iernatec Românii din Pind și din ținuturile muntoase ale Albaniei, nu invers. Poate numai dacă am admite că Români din părțile muntoase ale Tesaliei veneau la iernatec în câmpia Muzachiei, sau, în fine, păstorii din câmpia Tesaliei se duceau la văratec în munții Albaniei. În orice caz, în materie de migrațiune la păstorii aromâni de pretutindeni, fiind posibilă orice mișcare, n'ar fi cu neputință să fie adevărată și părerea lui Weigand. Numai că, judecând după mutările păstorilor nomazi din veacul din urmă, nu avem nici o mențiune despre cele două posibilități din urmă [2]).

II. Din considerațiunile expuse în cap. 2, rezultă că, dacă limba tuturor Românilor din Albania erà la început uni-

---

[1]) *Die Aromunen*, II, 351.

[2]) Rosetti (o. c. p. 2), înșirând părerile scriitorilor care s'au pronunțat asupra originii Fărșeroților, spune : „Părerea lui Capidan, care susține că Fărșeroții vin din Pind, până în prezent este o ipoteză" (p. 2). Firește că tot ceea ce am spus în această privință în lucrarea mea *Românii Nomazi* a fost o simplă ipoteză. În lipsă de documente istorice, tot ipoteză rămâne și ceea ce spun acum. Numai că eu n'am afirmat ceea ce îmi atribuie Rosetti. Iată ce am scris la p. 42 din lucrarea mea citată, la care se referă autorul : „Păstorii aromâni din regiunea muntoasă a *Gramostei* și *unii* chiar din Pind s'au revărsat aproape peste toată Albania de miazăzi". În acest pasaj se spune limpede că este vorba despre păstorii din GRAMOSTE și numai „unii chiar din Pind". Așà stând lucrurile, mă mir cum a ajuns Rosetti să-mi atribuie o părere care nu-mi aparține.

©BCU CLUJ

tară, prin anumite particularități, ea se deosebeà de limba Aromânilor de pretutindeni. Această deosebire împreună cu unele mici asemănări care le arată cu graiul meglenit, despre care s'a vorbit în cap. 6, dacă nu sânt dovezi suficiente pentru identificarea, ca origine, a Fărșeroților cu Meglenoromânii, ele arată, însă, că dintre populațiunile românești din sudul Dunării, după Meglenoromâni, Fărșeroții sânt aceia, care, în graiu, se apropie mai mult de Dacoromâni.

Cea mai firească explicare a acestei apropieri am puteà-o găsì în evoluția independentă a unor fenomene de limbă, care puteà să aibă loc de o potrivă în graiul Fărșeroților ca și în dialectul dacoromân.

Dacă ar fi însă să ne explicăm în felul cum ne-am lămurit apropierea mai mare dintre graiul fărșerot și graiul grămustean, prin amestecul Grămustenilor cu Fărșeroții, atunci n'ar fi exclus faptul ca Fărșeroții să se fi amestecat odată cu tulpini din acei Români apuseni, despre care a vorbit Pușcariu în lucrarea sa *Istroromânii* I [1]). Acești Români apuseni se coborau cu turmele lor până în părțile centrale ale Albaniei, acolo unde se găsesc Fărșeroții. De asemenea Fărșeroții, în peregrinările lor cu turmele sau cu chervanele, ajungeau la miazănoapte până în Dalmația și Croația [2]). Prin urmare, un amestec între unii și alții, pentru vremurile mai vechi, n'ar puteà fi exclus.

III. În ceea ce privește, acum, vechimea Fărșeroților în Albania, asupra acestei chestiuni datele lingvistice nu ne dau lămuriri precise. Din materialul studiat până acum, se poate face următoarea constatare: după cum Aromânii din Tesalia și Epir nu au nimic mai vechiu din contactul lor cu Grecii, care să nu se găsească și la ceilalți Aromâni din Macedonia, unde n'a existat și nu există Greci propriu

[1]) SEXTIL PUȘCARIU, *Studii Istroromne* II (1926), p. 4 și urm. Vezi și studiul meu *Românii din Peninsula Balcanică* în *Anuarul Inst. de Ist. Nation.* (1923), p. 112. ca și *Macedoromânii, vechimea și însemnătatea lor istorică în Peninsula Balcanică*, ibid. (1927) p. 187.

[2]) Vezi N. IORGA, *Cinci conferințe despre Veneția*. București, 1914, p. 116-119.

©BCU CLUJ

zis, tot așà și Fărșeroții din Albania nu păstrează nimic mai vechiu din contactul lor cu Albanezii, care să nu se găsească la Aromânii din celelalte ținuturi, în care Albanezii sau nu există sau sânt de curând veniți.

Date lingvistice despre un contact străvechiu dintre unii și alții, cevà mai pronunțat decât l-am cunoscut în studiul raporturilor albano-romane, nu există. Din această constatare rezultă: sau că Fărșeroții au venit mai târziu acolo unde îi găsim azi, în mijlocul Albanezilor; sau că Albanezii s'au coborît mai târziu în părțile centrale și meridionale ale Albaniei.

Pentru aceste două posibilități ne vorbesc nu numai datele lingvistice dar și dovezile istorice: oricâți Albanezi vor fi existat odată în Albania centrală și meridională, grosul populațiunii albaneze de mai târziu s'a coborît din părțile de miazănoapte. Și tot așà, oricâți Aromâni străvechi vor fi existat odată ca populațiune flotantă în Albania, grosul ei a venit tot din miazănoapte, de acolo unde, împreună cu Dacoromânii, au format odată limba românească unitară.

9. STRÂNGEREA MATERIALULUI

Scopul călătoriei mele în Albania n'a fost ca să întreprind anchete pe teren, ci numai să-mi fac o idee despre trăsăturile caracteristice ale dialectului aromân vorbit de către Fărșeroți. Pe vremea când îmi culegeam materialul pentru studiul meu „Românii Nomazi", venind în contact cu Fărșeroții din Vodena, am avut prilejul să cunosc graiul lor. Mărturisesc, însă, că, pe atunci, preocupările mele fiind îndreptate în altă direcție, nu m'am oprit de loc asupra deosebirilor ce prezintă vorbirea lor față de graiul celorlalți Aromâni. De altfel, Fărșeroții din aceste ținuturi, ca și aceia din regiunea Veriei (Selia), fiind plecați mai de mult din locurile lor de origine, graiul lor s'a cam depărtat de vorbirea Fărșeroților din Albania. Astfel, ca să mă opresc numai asupra unei singure particularități, nu mi-aduc aminte să fi auzit în vorbirea Fărșeroților din Macedonia

©BCU CLUJ

aceeași pronunțare velară a lui *r* ca la Fărșeroatele din Albania.

Spre a puteà fi informat cât mai bine asupra punctelor care mă interesau în mod particular, înainte de plecare, îmi fixasem unele întrebări. Mărturisesc de la început că nu m'am putut folosì prea mult de ele, mai întâi pentru că, în epoca în care călătoream, Fărșeroții erau plecați la munte, și a umblà după mutările lor erà un lucru foarte greu ; al doilea, însă, și din pricina greutăților ce întâmpinam la obținerea răspunsurilor de care aveam nevoie. Cu cei mai mulți dintre ei mă puteam întâlnì în centrele din Albania, în zilele de târg, când se coborau în număr mai mare. Singurul folos ce-l puteam aveà de la aceste târguri erà faptul că în ele Fărșeroții veneau în grupuri mai mari, aproape din toate părțile Albaniei. Astfel, în târgul din Corița, se puteau întâlnì Fărșeroți din satele vecine Pleasa, Dișnița, Bigliște, ca și din ținuturile mai îndepărtate : Zarcani, Custreți, Curtesi, Cosova, Zavaliani, și chiar din ținuturile Premeti, Arghirocastru și Muzachia. Numai că nu-i putem aveà la mine pentru acele câtevà ore de lucru de care aveam nevoie. Ocupați peste măsură cu afacerile lor de târg, mai ales că șederea lor în orașe nu țineà decât o zi, la unii nici atât, ei se decideau foarte greu ca să-și petreacă vremea discutând cu mine. La femei mergeà și mai greu. Dacă bărbații se mai puteau mișcà de la mărfurile lor aduse spre vânzare, femeile steteau pe loc ca să le păzească până la sfârșitul târgului. Numai în Berat am avut norocul să dau de o bătrână originară din Uianic cu care m'am împrietenit mai repede și de la care am putut aveà o poveste și unele informațiuni cu privire la obiceiurile de la nuntă.

Spre a puteà obține răspunsurile de care aveam nevoie, am încercat să întrebuințez metoda indirectă. Întrebările mele se refereau la obiecte și îndeletniciri din cercul lor de activitate. Ca Aromân nici nu puteam procedà altfel. Dacă aș fi pus întrebări directe, ei, în răspunsurile lor, ar fi putut fi influențați de graiul mieu grămustean. Dar nici

©BCU CLUJ

cu aceste întrebări n'am putut ajunge prea departe, deoarece cei mai mulţi din ei, crezând că le vorbesc lucruri de nimica, abia începeau să-mi dea unele răspunsuri şi se duceau, invocând tot felul de pretexte.

Atunci m'am mulţumit să mă duc în târg în mijlocul lor şi, stând de vorbă cu ei asupra lucrurilor care îi interesează, să-mi notez particularităţile de graiu după localitate. Cum veneam în contact cu un grup de Fărşeroţi, mai întâi îi întrebam despre localitatea din care vin, după aceea intram în vorbă întrebându-i despre tot felul de afaceri ca şi despre mutările lor din timpul verii. În convorbirea mea cu ei, de cele mai multe ori eram însoţit şi de alt cinevà, care mă ajută, în sensul că convorbirea începută de mine o continuà, iar între timp eu îmi notam particularităţile de graiu care mă interesau.

De altfel, această notaţie este şi cea mai ideală. Poţi prinde particularităţile de graiu în mod nestingherit. Subiectul vorbeşte fără să fie cuprins de teama răspunsurilor ce trebue să dea la întrebările puse. În schimb, cercetătorul trebue să fie mereu în mijlocul mulţimei şi să aibă la dispoziţie vreme cât mai multă.

În calitate de Aromân, s'ar părea că notările mele ar fi putut fi influenţate de graiul meu grămustean. Aceasta nu este cu desăvârşire imposibil. Numai că, în cazul meu, dacă ar fi să alegem între procedeul cu întrebările directe, la care răspunsurile subiectului s'ar fi putut acomodà cu felul meu de pronunţare, şi între acela cu întrebări directe cum am procedat eu, cred că procedeul din urmă ar fi mai preferabil. Căci, dacă, în cazul întâiu, subiectul, nedându-şi seama de însemnătatea cercetărilor, ar puteà fi uşor influenţat de graiul cercetătorului, în cazul din urmă, cercetătorul fiind conştient de ceea ce urmăreşte, mai greu s'ar puteà lăsà să fie influenţat de graiul său propriu. La aceasta se mai adaogă, de sigur, şi interesul ştiinţific. Pentru un Aromân care face cercetări în domeniul dialectului aromân, interesul ştiinţific care îl îndeamnă la aceste cercetări este tocmai faptul de a şti întru cât graiul din ţinutul explorat

©BCU CLUJ

se deosebește de vorbirea dialectală comună, care îi este perfect cunoscută.

Dacă însă la Fărșeroți cu greu s'ar găsi subiecte de la care ai puteà obține răspunsuri la întrebări seci, în schimb, ei sânt foarte comunicativi, atunci când îi întrebi despre lucruri care îi interesează. Cu mul ă ușurință îmi povesteà bătrânul chevernagiu Șănazu despre drumurile lui cu caravanele, la următoarele opt întrebări, puse în graiul grămustean :

1. Cum vă mergeau treburile cu caravanele ?
2. Ce făceați când ajungeați într'un oraș ?
3. Vă îndepărtați prea mult de Albania ?
4. În Albania pe unde ai umblat ?
5. În drum nu vă era frică de hoți ?
6. Iarna ce haine purtați ?
7. Când mergeați cu caravanele, plecați singuri sau vă adunați mai mulți la olaltă ?
8. Aveați pe cinevà mai mare între voi ?
9. Cu ce vă hrăneați ? etc., etc., el mi-a povestit toată viața chervanagiului român, așà cum e reprodusă în paginile care urmează. Soția lui, ca și bătrâna din Berat despre care am pomenit mai sus, erau atât de inteligente, încât în timpul când povesteau, nu treceau la altă frază, până când nu vedeau că isprăvisem de scris cu fraza precedentă.

Întru cât cuvintele și crâmpeele de frază prinse de mine nu reprezintă răspunsuri la întrebări fixate de mai nainte, după un plan bine studiat, notarea lor am făcut-o numai după localitate. Aceste cuvinte și fraze au fost trecute în partea care se ocupă cu fonetismul graiului fărșerot.

În afară de aceste fraze, lucrarea de față mai cuprinde 16 cântece (I—XVI), din care două sau trei dacă au mai fost publicate ; 4 basme (XVII—XX) și 4 bucăți cu conținut felurit (XXI—XXIV).

La transcriere, am căutat să întrebuințez cât mai puține semne :

I. *Vocale* :

a se pronunță ca în dialectul dacoromân. În unele cuvinte

©BCU CLUJ

se aude cevà mai lung. Atunci l-am însemnat cu o liniuţă deasupra : *ā*. Tot aşà am făcut şi cu celelalte vocale : *ē, ī, ō, ū*.

ă â şi *î* se întrebuinţează ca în dialectul dacoromân.

ä redă pe *e* deşchis, care se aude între *ă* şi *e* ; apare în locul sunetelor *ă* şi *î* (*â*) din dialectul dacoromân.

ŭ şi *ĭ* redau pe *u* şi *i* şoptit (geflüstert) de la sfârşitul cuvintelor.

e̯, o̯, u̯ şi *i̯* reprezintă semivocale.

Un punct pus subt o vocală indică pronunţarea mai închisă a acelei vocale : *o̩, e̩*.

Circumflexul pus peste o vocală arată că vocala se pronunţă nasal : *ã ẽ, ĩ ã, ẽ, ĩ, õ, ũ*.

II. *Consonante* :

g', ḱ, ĥ, y sânt consonante palatale (muiate) care redau mai ales labialele palatalizate *b, p, f, v*.

ṅ este *n* muiat, redând adesea m palatalizat.

y arată în unele cazuri sunetul desvoltat din l'.

l' redă pe *l* palatul.

ł redă pe *l* gutural.

γ arată pronunţarea lui l iniţial urmat de vocalele a, o, u, Se apropie de spiranta guturală sonoră din limba greacă *γ*.

r̄ redă pe *r* apical cu mai multe vibraţii.

ǫ reproduce pe *r* velar.

n̩ redă pe *n* cu pronunţare silabică.

č şi *ğ* sânt pentru sunetele din dialectul dacoromân ce, ge.

š reprezintă pe *ş*.

ts reprezintă pe *ţ*.

dz e corespondentul sonor a lui *ts*, corespunzând lui *g* urmat de *e, i* din dialectul dacoromân.

ð şi *θ* din limba greacă arată spirantele interdentale sonore şi surde din dialectul aromân.

B. MATERIALUL DIALECTAL

CÂNTECE

I

1 Ună veapă mape̯, mape̯, — tsi s-mi tor̄, lai măpată,
ma ti tor̄i, lai căpvănape̯. văr̄ păpă no-am amintată.

©BCU CLUJ

— păpazyi-atăi minę nu-y voĭ,
toṛă-tę, yinọ năpoĭ.
c-am păpazyi di la dada,
toṛă-tę s-tsî facă ṇveasta.
— no-apę yaṛba s-pască cal'i
ti nă seapă la s-psusească,
tu ṛipă s-apucutęască.
— ɣoĭ funęa ṇkisiĭ ti fagu
ṅ-aflaĭ yaṛba ca bumbacu;
ɣoĭ funęa ṇkisiĭ ti păză
mi mušcă l'apa di mănă.
ała l'apă, ła măpată,
ṅ-am nă fęată nimăṛtată.
— ğone, capa va ṅedz tu cseanę,
va-ṅ badz ṅatilę tu jale.
fudz la ğonę, ọpă bună,
s-pitṛets caṛtę di Săpună.
du-tę, fudz cu sănătatę,
s-fats cum s-fats s-pitṛets nă capte.
s-pitṛets caṛtę cu sinetę,
ca z-yină tu vilaętę.
ğone, capa va s-cadz pi ğinę,
s-pitṛets caṛtę ca z-yin š-minę,
— tats la vṛută, nu-ts bagă mapă
va z-yin păn di ṛpimăvęapă.
—ṛpimăvęapa tsi va z-yiṅ tinę.
nu va mę-află minę pi ğinę.

Spiru T. Șănazu, de 67 ani (Pleasa).

II

N'-o dedęam dę-aɣag, dę-aɣag
moĭ, vṛută,
ọa s-tę-acats, aco s-tę-acats
moĭ, vṛută.
tę-acătsaĭ šă-ṅ ti băšaĭ
moĭ, vṛută,
tsî si vinitsăpă budzăle tute
moĭ, vṛută,
scoš distimbelęa di-te-aštepšu
moĭ, vṛută,
iṅ si vinitsă distimbelęa tută
moĭ, vṛută.
ṅešu ṇ valę ta s-u laŭ
moĭ, vṛută,
ṅ-si ṇvinitsă valęa tută
moĭ, vṛută.

Același.

©BCU CLUJ

III

Trei armătuladz, hală mare,
mi-luapă de-apumina.
loai funea šă vuryela
la rusa bandilă,
di mi dušu ca s-umpl'u apă.
ń-išepă fičori n cali.
mi turai ca hăpăhoapă,
loai funea š-tăpoapa
di mi dušu ca s-fac leami.
ń-išepă fičori n cali,
soatsăli fătsea siryani.
va-l' dzăc ali dadi,
la rusa bandilă.
va-ń ti fats ni pišmanie,
la cale bărduše,
va-ń-ti fats nipărticuše.

Limbia Cota Carabuzi, de 30 ani (Imiştea).

IV

Napapti di mapea lae
ń-alădvapă nă mušată.
cum s-ńi fac si-ń mi ducu,
călicai calu š-mi dušu.
bună zuua, moi mušată,
iu ts-u mă-ta, moi mušată?
dada z-dusi la nă numtă,
la nă numtă rămăneească,
ia z-dusi s-me-asusească.

Acelaşi.

V

Di-t cpăčun păn ti sumketru
ma yiń, la ğone, s-ti ved,
la ğone, gušă di ńape,
ma mi fatsă ca ti mul'api.
la ğone, dintsil' de-asimi,
ma te-appokï pi ningă mini.
căpitiń ocl'u di-omu,
tse-ai, la ğone, tut pi somu?
O lele! mini măpata,
Cum s-mi tor nipoi la dada.
moi cămeaši păn d pade,
cum s-mi tor nipoi la tati.
moi cămeaši di Livadie,
ğone nă liim di măyie.
ai s-nedzem păn tu apie,
s-aspipdzem laia măyie.

Marica Ţiculi, de 28 ani (Duşari).

VI

Nkisi Kendpa Capabină
cu tută mul'api z-yină,
z-yină la sor-sa pi tsină
cu intrarea Kendpa n casă,

©BCU CLUJ

Catsă zboru ti laja Catsă.
Kendpa lo, Catsa š-fudzi
la šoputu tsi k'indupi.
l-acătsă lajlu Sali
ku vini natën tani? [1])
eľ copgiy tsi š-adukipă,
al Miti nicu nęasipă-ľ gpipă.

duseppă la Lingupă
k'patsa fęată singură.
duseppă pănă stpi mopă
nu s-avdă vără din hopă

duseppă păn stpi călivi
iše Pitu mustăts gpivi.
nu n-avęam gupa si-n gpesc
că n-avęam nun apbines.
apbines di Učišti.
hopă fără mizilišti.

Aceeași.

VII

Laĭ Dina, yinu nihamă,
n-agăpšii cărigu n dzęană.
noĭ cărig š-atu no-avem,
va n-adpăm di gopts uscat
j-de-agăręuă ma mušat.
s-nă-l băgăm pi codă naŭ,
s-anurdzęascā š-agăręŭ.
laĭ Tanasĭ, cu funda mapi,
mi dusi šcpeta di mupapi
n-afaĭ hazmu n-cayęa mapi,
in tăľe daŭli sufpuntseli.
sufpuntseli găĭtănati,
Teda-l fpipsi tu liicati

Aceeași.

VIII

Seapa tsi-n yinęam dit munti
din-n vędęam yisę uputę,
vidzuĭ yis că s-fpędzi fupca
me-apiki lajlu di Zica.
tinę Zica, tinę cupbani,
s-nu-n mi scots tu migdani,
că n-adapĭ n-apšini mapi
de-avdi tati di 'a stani,
di-n-mi taľă, mi dinică,
in me-adapă filiĭ di pită.

Aceeași.

IX

Moĭ ppiftęasă, moĭ lăită,
tsi-ts tăľaš doŭli cusitsă,
maš ti Ndona maš ti pp'fte,
o laĭ, Ndona, o laĭ fpate,
ti lo doru ti Birati.
Ndona s-ppimnă pit tsitatę
cu sapica pănă n padę
š-cu šingiř di săhatę.

[1]) *Albaneză*: unde mergeți noaptea acum?

©BCU CLUJ

Ndona s-pρimnă pit livadẹ
si scọală domniy din padẹ.
Ndonă s-pρimnă pit čeρšie,
š-fac γumẹa maρẹ čudie.

Aceeaşi.

X

Ai Haličịo ca z-bem apă.
— nu Vasil, că nu ṅ-ọ sẹtẹ.
că stăm ananġa di ịapẹ,
di ịapẹ j-di limerẹa mẹa ;
yasti ananġă di Dăịana
Dăịana din calẹa marẹ.
š-tρẹtsi calẹa nă căρvanẹ,
z-dutsẹ Fersali m̥păzaρi,
tẹa s-l'a misuρ tẹa măcaρi.
laĭ Spiro, fρatẹ ma maρẹ,
ma vindẹaĭ prota mulaρẹ,
ti nă šcρetă di tămbaρẹ
s-mi scăpaĭ di vătămaρẹ.

Limbia Cola Carabuzi.

XI

Cari š-u pọaρtă ḱusteca,
Cănd ti vedu, s-avdatsi ịeta.
ḱusteca cu haịmaliă,
laĭ fičorĭ cumu-ṅ yini aṅia
laĭ fičorĭ, aṅia golu,
nu-ṅ mi fănătẹam di zboru,
lọam ca si-n̥ḱises căρvanẹ,
mi scutẹa nă sate calẹ,
— tọaŕă-te, fẹată mušată,
s-nu ti vẹadă văr di casă.
— tsi s-mi toŕu, laĭ dušmanẹ,
un fρate š-atsel tu csẹanẹ,
z-bănẹadză dada tsi-ṅ lu dẹadẹ.
nu-š ẹastẹ ca lanti fẹatẹ.

Aceeaşi.

XII

Estan dzăcu ca s-es tu munte,
tu munte š-tu apa ŕatsi,
ca slăġesc nă lae bọatsẹ,
ca s-fac muntsil' si zġilẹască,
šă tut cămpu s-lăcρimẹadză,
ịu neg lumẹa tẹa s-aŕẹadză,
s-aŕẹadză š-nă mušată,
ca sọaρa cănd da dimnẹatsa,
l'-aρăd ocyi j-dọụlẹ fatsă.
c-amăρtie-ĭ š-l'a picuρar,
picuρar tsi nẹadzi la oĭ
šă nu s-tọaŕa meš napoĭ,
fẹată tiniρă š-mušată
di tuts fičoρl'i alăvdată.

Spira Ducu, de 30 ani (Drisa).

©BCU CLUJ

XIII

Di cu ńică, la ńica mẹa,
di cu ńică ti mutṛẹam,
păn s-acṛeștĭ ca si-ń ti ľaŭ.
ń-acriscuș șă-ń ti fitseș,
ș-cu alt ğonẹ ń-te-arișeș.
nu ń-u ră̆ŭ cu ti mă̆ṛtaș,
ma ń-u ră̆ŭ cu nu me-aclimaș,
s-me-acľimaĭ s-tsă bagu că̆ruń.
că̆ruńlẹ tsi z-bă̆gam minẹ
ṭoate malumă̆ ș-asmẹ.
că̆ruńlẹ tsi z-bagă̆ atseĭ
muľati tu-ṇdulem

Același.

XIV

Avaleĭ iń-si fẹatsi
dada cu tut tati,
di-ń loạĭ un bă̆ṛbatu
ńicu ș-čilimanu.

loạm s-mi duc la dada,
yinẹa după minẹ,
di-ș dzătsẹa, la dado,
ịa, na ịa, z-yin ș-mini.

— acui-ľ dzăts, „la dado",
hăiri s-nu fatsă!
tini mi-aĭ muľaṛi,
și-ń ti fats cuṛbani?

loạm s-intru ṇ că̆pistẹari,
yinẹa ningă̆ mini,
de-ș dzătsẹa, „la dado",
fă culac ș-ti mini.

Același.

XV

Pi zvercă̆ s-mi aĭbă
dada cu tut tati,
nu-ń dẹdẹră̆ ğonẹ,
ma-ń dẹdẹră̆ pravdă.

tsi s-tsî dzăc surată̆,
surată̆ curbane,
sotsľi aluĭ s'ağọacă̆
fără̆ tălăganẹ.
Ti fatsili ameạlẹ,
roșẹ ca ṇdoŭ mẹarẹ,
ti un laịu tse-ń loạĭ
rusi sufruntsẹalẹ.

ti fatsili ameạlẹ
roșẹ bučicoșe,
ti ğonilẹ tsi-ń loạĭ,
cu tihta tu oạsẹ.

Același.

©BCU CLUJ

XVI

Ai̯di vrută, ai̯di,
doľi s-n-ağucăm,
š-tu băhčelu anostu,
doľi s-nă primnăm.

nu laĭ ğonẹ, nu,
nu yin la băhče
viṅŭ asẹară nọapte
j-dada mi-ṇcăče.

nu la vrută, nu,
duri fitseš năjĭ,
mult te-avẹam tu vrẹarẹ,
di-ṅ băgaš mărăzĭ.

Nu laĭ ğonẹ, nu,
că mărăzĭ nu z-bagu,
viṅŭ asẹară nọaptẹa
pọarta s-tsu disfacu.

Nu moĭ vrută, nu,
nu, că me-arăseš,
viṅŭ asẹară nọaptẹa,
pọarta ṅ-o ṇcľiseš.

Nu bre ğone, nu,
nu că ṅ-iram mine,
că š-ira nă fẹată,
fẹată di vitsinẹ.

Acelaşi.

BASME

XVII

1. Iρa unọaρă un văsiyă mult avut. avẹa una săρāyẹ maρẹ š-tu săρāyẹ avẹa un băhče mušāt. nọ-avẹa văsilọṅă, y-avẹa mọaρtă.

2. Atseu̯ văsiyẹ avẹa maš trei̯ fičōρi̯. fičōρyi nădzẹa avināρi itsido dzuu̯ă. avina tseρyi, yepuρĭ šă alte luγiĭ luγiĭ di ρρičă, ma tseľ doi̯ľă cama maρă nu putẹa z-vatănă ľišōρ.

3. Tu băhče avẹa un mēρ, meρu fātsẹa căti treĭ mẹρi tu an. avẹa š-alts mēρĭ, ma mēρyă alants nu fătsẹa mẹ̄ρĭ de-amalumă. ġini ma ṇda z-da s-cọacă, iša nă lamṅă dit pădūρi, yiṅa š-măca mẹ̄ρă.

4. Unā dzuu̯ă văsiyeu iρa mult nviρinat că di căndo cρescu mēρu, unọaρă nu pătu s-măcă un mēρ. fičōρu atseĭ cama māρă, caρa u vidzu ahănt nviřat, γu-ntρibă sā-y spună că tă tsi šadi ahănt ṇviřat.

5. Vasiyeu ρρōta nu vρū să spună dip. ma fičōρu iy siṇgρică, j-dzăsẹ : ,,i̯a tsi yasti : aist mēρ cathi an fatsi căti

©BCU CLUJ

tρeĭ mẹ̄ρi di amālumă. no-apucă să s-cọacă ṣă yinẹ văρ li fuρā".

6. „Nọaptẹa ist minẹ va z-veġu. šă fičōρu tsimsi apala, lo tufeḱa šă nẹsi tu bāhče z-vẹġă. tută nọaptẹa stătu aco. aist š-ọ vẹa băgată dot, s-nọ-lasā văρ s-apρọ̄ḱe di mēρ.

7. ġini ma cum viġa, cătă to-apiρită ahuρḣi z-bată nă plọyă misticată cu gρā̆ṇdinẹ š fičoȓu di văsiye aρcuρă j-de-aρcọρi u-acātsă somnu šă duρṅi. lamṅa vini šă ρūpsi un mēρ. căndo z-dištiptă fičōρu, caftă mēρ, nọ-ρi.

8. Išă dit băhče šă lo-astăl'ă tāt-su: „tsi fătseš, fičōρu ameł, ọ vātānaš lamṅa? nu tsă dzăš că ṇcoł ts-o daĭ?" fičōρu fudzi ȓušunāt šă vini atsel di mẹsẹ.

9. Ca s-nu l'-o aspaρgă ḱefẹa, lo-alăsă s-nẹagā z-vẹgl'ă mēρu. ma dip tsiva nu fẹtsẹ. eł nu duρṅi, ma cândo vini lamṅa s-l'a mēρu, eł tρapsi cu tufeḱa šă pl'umbu s-tuρā̆ napoĭ. lamṅa lo mēρu š-fudzi.

10. Dipρapoẹa vini fρatilẹ̄ atseł ṅicu šă dzăsi: doi̯l'ă fρats nẹsiρā šă tsiva nu fẹtsẹră. vă s-mi duc š-i̯o sā-ṅ ved căsmētẹa. tāt-su lọ-lăsă. fičōρu atseł cama ṅicu, sā sculā di taḣinà š-fẹtsi căρūłsẹa šà nẹsi tu băhče.

11. Tută nọptẹa šădzu nisumnat. cătă tu apiρītă ya-ọ yu yinẹ lamṅa s-aρaḱă mēρu. fičōρu di văsiye cănd ọ vidzu z-dipună aγōṅa di pi mēρ, tρapsẹ apala š-ọ pligui. lāmṅa vidzu cā nu l'-o pọte, alasă pọmili š-fudzi plină di sā̆ndzi. apoẹa fičōρu aštiptă z-da sọρ, lo mēȓu ša nẹsẹ la tat-so.

12. Văsiyeu s-čudi mūlt, lo di-l băše tu dọu̯li fātsā, apoẹa tăyă mēρu j-dẹdi la tots căti ună filiĭ. avẹa tiρcută yinġits aṅ no-avẹa măcată di mēρu atseł. aρăntoρ fρāts lă păρu aρā̆ di ğunẹtsa ałsiluĭ cama ṅicu.

13. Atumtsẹa fρātilẹ alseł ṅicu dzăsi: „mini va neg s-ọ cats lāmṅa s-u vatun": văsiyeu dzāsi: „du-ti". z-dusiρă šă doi̯l'ă fρāts cama māρă.

14. Lọaρă calẹa dipu toȓu di sā̆ndzi. ṅāsiρă tsi ṅāsiρă, ağunsiρă ningă unā šcā̆mbă māρă. aco iρa un puts. ṅicu fρāti dzăsi: „ọatsi yasti scumtă lamṅa, ligāts-mẹ di ună funẹ šă i̯o va s-intρọ tu cufină și z-dipun tu puts. căndo va z-bat funẹa, voĭ s-mi scutets nafọ̄ρă.

©BCU CLUJ

15. N'icu fpăti dipună tu puts. aco tsi z-veadă : săpăy. intpă tu nă săpăyi, afă nă feată mušată, apoš̆ă ca mêpu, cu ocyi lăi š-cu ndoă sufuptseli.. ipa alăcsită cu stapñi nali, cu vêpi š-cu biliguts de-asimi.

16. Feata s-aspăpă, fičôpu di văsiyă ay dzăsi : ,,nu te-aspap că io viñ pir oatsi z-vatum lămña. apoea fičôpu intpă to alantă săpăyi ; aco afă altă feată. intpă š-to-alantă s-află š-altă feată cama mušătă di tute. atsea ipa di tute cama mušătă.

17. Fetile y-o spusipă iu šadi lamña și fičôpu lo calea ngosupa šă z-dipună tu γocu ali lămñă.

Aco dumnea maš lamña. ipa ună pădi mušătă cu ună funtănă cu apă patsi. ningă funtănă avea plûk. sum plukyi atseľ iša dzuua šă dupña la umbăpă.

18. Fičôpu s-alină pir un plup, s-aštеaptă căndo va z-yină lamña. căt išă, fičôpu z-dipună di pir plup šă apcă pisti lămña šă u vătănă. s-tură la fete cu capu ali lămñă tu mănă, šă lă dzăsi ,,haï s-fudzim di oatsi".

19. Loapă calea, s-appuk̆apă di gûva di puts. ppôta intpă feata tsea mapă tu cufină. fičôpu o ligă di funi, z-bătu funea ca s-o tăpagă fpătsyi deanalt. fpătsyi o tpapsipă šă feata išă năfoapă. apoea intpă alantă di mese tu cufină. š-ašă išă š-alantă.

20. Fpătsyi no-aštiptapă s-easă ñicu fpăti ; loapă fetele și z-dusipă acasă ; spusipă că naš o vătănapă lamña. ñicu fpăti rămasi tu puts šă-y yina cpipapă că nu putea s-easă nafoapă. atuntsea feata y spuse : ,,tu săpăya di mese yasti un caï căntat". intpapă nuntu š-aflapă căïu. călicapădoiľă šă caïu-ľ scose tu lumea di pirsuppă.

21. Dipu tsi išapă năfoapă, nu stătupă dot ; loapă calea pir pădi š-ağumsipă tu un munti. aco astăľapă ndoï picupari cu oyli ; intpapă tu stăne nuntpu šă šădzupă niham s-măcă, că lă ipa foame. picupăpyi lă adusipă păni cu caš šă aycă di-s sutupapă g'ini š-apoya fudzipă.

22. Imnăpă imnăpă, ašă, pănă ağumsipă n hoapă. atumtsea s-fătsea numtă la văsiye. doiľă fičôpi di văsiye să

©BCU CLUJ

supa cu doụli fętę di la lamńă. tu căpună, na yini šă fpătilę cama ńicu cu fęta.

Cutina ali Maruşi, de 68 ani (Uianic).

XVIII.

1. Ipa un băpbat c-ună vęastă, năĭ ṇsupats. după putsănu ḱiro, ğonili fudzi š-alăsă vęasta gręauă.

2. Di capa z-duse năsọ tu cseani, născăntsi ọmeńĭ r̄ăĭ, acătsap s-facă mizavir̄iki šă putpitsęa zbọap šă cắpts a băpba-suĭ, aco i̯u ipa, că „vęasta nu ọ aĭ pi cali bună, nędzi cu tọts din họapă".

3. Băpba-su nu-l' pitpitsęa ni păpadz ni cắpts, vắpă tsisppäyinġits de-aṅ.

4. Tu aist ḱipo vęasta amintă un fičop. cu lucupọ al'eĭ š-cu mape distiḣie lọ cpiscu fičopu.

5. Băpba-su, după šaptisppäyinġits de-aṅ, il' cădzu tu minti s-nęagă acas şi s-vatănă mul'api-sa. ṇḱisi cu doy sots.

6. Calęa când vinęa s-appuḱap di un câsăbă, vidzu un aušu cari šidęa tu un ḱošu šă spunęa tiḣa ọamiṅlor. šă năsu ḱindupi aco, că avęa maš trey lipi tut tut.

7. Dędi ună lip š-aušu il' dzăsi maš un zbopu: „s-nu păpmăsešti di cali". ġin ma elu vpęa z-vęatsă š-ma dipaptę. aše că dędi ninga unā lip šă aušu il' dzăsi: „cănd s-ti ṇtpęabă văru: „vidzuš?" z-dzăts: „nu vidzuĭ".

8. „La z-daŭ š-alantă lip, dzăsi šă scọati šă-l' dędi š-alantă lip. aušu dzăsi: „nividzută s-nu pistupseşti".

9. Fičor̄u fudzi ma ṇco, sotsyi ọ căftap šă-l' dzăsip: „catsă sḱimupă, ai̯di s-fudzim pi aistă, cali va nidzem acas cama γoṅa".

10. Năsu dzăsi: „nu, mine nu păpmăsesc di ğadeĭ". sotsil' lọap alantă cali pit munts, šă băpbatu imna ğadei̯a. cătsă să-ṇgur̄ęadză şă el nu păpmăsi di cali.

11. Sotsiy cum imna pit căliči, pit pădure, pit munts ḱipupă dọaŭ dzăli šă no-avęa tsi s-mäcă, s-hăpęa cu

©BCU CLUJ

docär, pānā dipäρpoya cătsaρ calẹa de-aḣimura, šă de aco tîρcuρă pit ună huni ž-dẹdiρ di ună paγană (di ğindρămadz). aistă păγană avẹa câtsată pusiĭ z-vatăn niscănts fuρĭ tsi s-avdza că sắnt pe-aco, šă z-vâtānaρ tuts, că păγanẹa câtu-y vidzu pit bugaze, cum iρa di calẹa tρapsiρ tu căρâ.

12. Dupu tsi-y vâtănaρ, iy duspuyaρ, lă tăľaρ capitli šă-y dusiρ tu câsăbă. ağumsẹ šă băρbatu tu câsăbă ma amânat.

13. Cănd vidzu duṅau̯a adunată ca yeštiy tẹa z-vẹadă capitli tiľati, s-apρuḱe šă el. ma tsi z-vẹadă: iρa capitli a sotsρoρ aluĭ š-dinọaρă j-dzăsi cu mintẹa: „š-mini va mi vâtăna, ma s-păρmăsẹam ğadeya. halali liρa tsi ded".

14. Sẹaρa tρicu pit ṇdọaŭ aγăρe j-dẹdi di ună tuρăšti. kăšẹaρu lo apρuḱe, iy dẹde s-măcă pắni cu δaρă z-dipäρpoya uγ bugă z-dọρmă tu gắρtu.

15. Dimẹaţă si sculă dindzaρi, imnă calẹa tută dzuu̯a š-ḱinduρi tu nă altă họaρă. vρẹa s-nẹagă tu hanẹ z-dọaρmă, ma no-avẹa nitsi un păρă. di maρdzinẹa di họaρă avẹa ună ahuρi šă elu intρă šă z-băgă tu paľi.

16. ṅadză-nọpti un fuρ di pρävs intρă tu plentsă š-cănd vidzu aist om tu plentsă bugat tu paľ, il dzătsi: „tsi cafts au̯a? tsi ḣi tini?" — „un căsen" dzăsi băρbatu. „esc cuρmat că am ahăti dzăli tsi imnu păρpădi š-negu acas".

17. Fuρu sta di-ľ dzăsi: „ai̯di cu mini, ľa doy caľ atseľ ma bunyi". un ṇcălică fuρu šă un ṇcălică năsu šă dimẹaţă tu hăρäγiĭ ṇḱisiρ doyi s-fugă ṇdρept tu casa fuṙuĭ, casa luĭ iρa ca văρ pălati maρi š-mušată.

18. Căsenu, ca vidzu aisti tuti s-čudisẹa mult. Cănd băgaρ sufăṙu s-mâcă pắni, tuti: pyatili, linguρă, piρuye, stama di apă š alanti sani iρa de-asimi. tuts mâca ditu aisti sani di asimi, maš fuρu tsi mâca tu ună cafcă di mort.

19. După tsi bitisiρă, fuρu ṇtρibă csenu: „e, spuni-ṅ tsi vidzuš pi sufăρu ameŭ?". — „tuti mušutetsili le-ay, dzăsi csenu, maš bană šă sănătati s-tsă da dumdză". csenu vidẹa ġini că fuρu mâcă tu cafcă di moρt, ma nu vρẹa s-ẹasă di zboru a aušuĭ.

©BCU CLUJ

20. Ma z-dzătsẹa : „vidzuĭ că mâcaĭ tu cafeă di mort", fupu va-l' tăĺa capu.

21. Atuntsẹa fupu, vidzu nu vidzu, lo-alăsă s-fugă šă-l' dẹdi un caĭ s-nẹagă ṇcalap acas ; iy dẹdi š-păpadz mults ca š-acupără tut tsi vpẹa. csenu lo calẹa ṃbap šă-ṇkisi calẹa te-acas.

22. Taĥina ṇ-zapi ăgumsẹ ṇ hoapă. z-dusi di mapdzina di hoapă, ligă calu di un gapd j-dipăppoya acătsă s-caftă casa : caftă pe-aua, caftă pe-aco s-află casa, mizi o află.

23. Nu ipa, dzuuă păcătoape, ipa ninti di pašt ti vayoŭ. taĥina muyapi-sa si sculă s-apicsi ca s-nẹagă la biseapică că fičopu aĺeĭ ipa psautu ṇ hoapă.

24 Csenu, când vidzu fičopu, nu pistipsi că muyapi-sa yasti yata fičopuĭ. u vidzu mušată ṇdpẹaptă, ca ti căpuṅ. š-tiniĭu fičop mušat, ppăpsit. atuntsẹ plin di inati intpă s-tpagă pit fipidă šă s-o vatână că lo calẹa sabă.

25 Ma nu-l' vinẹa di vuĺii că muĺapi-sa nu stătẹa tu un poc. ti niĥeam muĺapi-sa cu tinipu tpapsip ti la biseapică. csenu iy lo ṇ tsičoape z-vẹadă yu va nẹagă.

26 Fudz, fudz, ăgumsip doyi la biseapică : muĺapẹa s-tuřă. šidzu la muĺepĭ, iap fičopu tpapsi dpept la poocu di psautu. după năš intpă šă csenitu. Când psăuteseạ fičopu, csenilu ntipbă un pap-auš tsi ipa ningă năs : „pale, caĭ yasti atseĭ fičop? cum l-acĺamă?".

27 Šă aušu l'-o tuřă : „aist fičop yasti a uney muleepi dit hoap a noastă. mă-sa luĭ yasti unâ nicukipă, unâ tâĥisită, tută hoapa spoiğupă pi năsă ; avẹa un băpbat. ma cât si supă, šidzu niĥam kipo cu năsă di o ṇkisi gpẹaŭ ši fudzi tu cseni. bărba-su, di capa nẹsi tu cseni, agârše di dip muĺapi-sa.nu-l' pitpicu vpoapă un zbop, un lay păpă.

28 „Muĺapi-sa amintă atseĭ fičopu cu fâpmats multe lo-acpescu š-cu pâcp ntpocyi".

29 Atuntsẹa csenitu š-adusi aminti di zboapă tsi-y dzăsi aušu : „nividzută s-nu pistupsešti". tu išeta biseapicăĺei, si spusi a fičopuĭ, dapoya ăgumsi šă mă-sa šă tuts z-băšap cu păcp di fiapaŭ că z-vidzup.

Kendra C. Ianclu, (Bigliști).

©BCU CLUJ

XIX.

1. Ira doy fičor, unu s-cl'ima Thanas š-alant Foto. unu s-acătsă di lucru argatu š-alant z-direapsi la unâ mâgâzi. după putsănu kiro Thanas dzăsi: „e more, Foto, tsi păradz l'ai tini aṷatsi?" sotsu-su il' dzăsi: „mini no-am faptă păzari, mini esc cu cărutsea, cu dreptatea tsi si-ṅ da, la si-ṅ da, birikiavis".

2. Vini oara tea s-fugă dol'i acasă. Thanas z-dusi la Foto šă-l dzăsi: „aidi, Foto, s-fudzim" šă Foto dzăsi: „gini s-mi duc la findicolu", šă z-dusi la domu-su šă-l' dzăsi: „findico, să-ṅ dai ruga că mini va s-fug acasă".

3. „Cătse, ore gone, vrei s-fudz?" „am dadă singură ti hăreari, va s-negu pirpadi tora, ma toamna yinu nipoi"

4. Findicolu l'-acumpără un calu šă-l' deadi unâ disagă š-u băgă pi calu. tu dol'i *ocli di disagă* băgă paradzl'i di rugă šă ti mâcare tută calea: turtă, pită, carâ friptă.

5. Thanas avea ṅkisită ma ninte šă-l aštipta ṇ cale. Foto nidzea ṇ călaru. Căn s-andămusiră, Thanas dzăsi al Foto: „tsi sănt aišt păradz tsi-ai tu *ocli di disagă*? tini Foto, l'-ai furată păradzl'i di la findicolu".

6. „Nu bre, că mini esc cu driptatea, lucredz cu drept". Foto dzătsea „ağută, driptatea". Thanasi dzătsea „no ağută" că tini aišti păradz l'-ai furată".

7. „E cum s-fitsem noi dol'i, dzăsi Foto, ică va-ṅ scots ocl'i ică va tsă scot atsîia, ma s-liibă tsi ağută strâmbătatea".

8. Dol'i imna šă zbura. ma diparti aflară un omu tsi imna calea šă-l ṇtribară: „pi capu atău, oaspe, s-nă spuṅ' tsi ağută driptatea ma strămbătatea?" atsel omu era mult distilipsit să dzăsi: „strămbătatea are tea s-facă adz".

9. Atumtsa Thanas dzăsi al Foto: „vedz că strămbătatea ağută?" — „e ia s-tribăm ninga un", dzăsi Foto.

10. Cum imna calea, ma ṇclo vidzură z-yiṅà un preftu. „afendu, ts-avem rigeai, dzăsi Foto, s-nă spuṅ drept driptatea i strămbătatea are tea s-facă?" preftu sta šă dzăsi: „strămbătatea".

©BCU CLUJ

11. Thanas di̯unăo̯ară dzăsi: „vedz, Foto, că š-preftu dzătsi că strămbătate̯a amintă". Foto arsăru di călaru šă-l' dzăsi: „sco̯ati-ṅ ocl'i tora" šă Thanas il' sco̯asi ocl'i, il' lo calu, păradzl'i, š-vini acasă.

12. Mul'are̯a al Foto ṇvitsă că vini Thanas šă z-dusi la el š-ṇtre̯abă tsi s-fe̯atse̯ bărba-su, cătse nu viṅe el: „tse moĭ crištină, atselu yasti un omu kirutu, rămasi cătă aco" š-năsa adună numărl'i šă fudzi.

13. Foto, cara rămasi fără ocl'i, părmărăsi di cale šă află un o̯arbări mare šă si-ṇdipură di năsu šă dzăsi: „va staŭ au̯a s-mor". la aistu o̯arbări s-aduna no̯apte̯a dăratsl'i tuts. dăracu tsel ma mară ṇtriba ma ṅitsl'i: tsi fitseš tini adză: „mini, dzăsi el, băgaĭ file̯an z-vatănă file̯an".

14. Ntribă un alt: „am tini tsi fitseš?" — „mini băgaĭ copila šă sco̯ase ocl'u a fe̯atil'i a văšil'eluĭ". ṇtribă un alt: „am tini tsi fitseš?". aistu adună numărl'i că no-ave̯a faptă tsiva ič .dăraclu atsel mară anăltsă gărbaču (puli̯anu) šă-l bătu. năvăli di pi o̯arbări šă plăndze̯a. šă sta di dzătsi dăracu, cănd de̯di di orbu Foto: „tsi, nu šti aist măratu s-l'a dau̯ă pejĭ di aist o̯arbări š-aště̯argă ocli' šă si-l' yină vide̯re̯a".

15. După nili̯i̯amă, căntară căcotsl'i šă fudze̯a tuts dăratsl'i di la o̯arbări. Foto ahule̯a s-află vără de̯agă de o̯arbări. acatsă ună de̯agă š-arupsi ṇdau̯ă pejĭ, aště̯arsi ocl'i šă-l' vini luṅina š-vide̯a ca ma ninte.

16. Foto nu vre̯a s-ne̯agă acas că nu ave̯a păradz: „a, a, dzăsi, nu l'aŭ ṇdaŭ pejĭ di aist o̯arbări s-negu la fe̯ata văšil'eluĭ si-l' vindic ocl'i tsi si-ṅ da tsiva păradz ca z-duc acasă?" šă z-dusi la pălate̯a văšil'eluĭ, íu era adunats tuts ma bunl'i iatsărĭ, ma văru nu pute̯a s-u vindică. ṇtribă el cafazu s-lo-alasă, cafazu ul sictărsi —„a bre om, dzăsi nipoĭ Foto, u vindic mini di ocl'i ma lasă-mi."

17. Căvazu lo-alăsă nuntru ṇ casă. u sco̯asiră fe̯ata š-o vidzu. omu dzăsi: „u vindic mini ti vără săptămănă".

18. Se̯ara Foto l'a do̯aŭ pejĭ š-li le̯agă la ocl'i a fe̯til'eĭ; li ligă cu nă šămie šă-l' dzăsi z-bagă pi patu. z-bagă š-mă-sa de̯adun tu patu.

©BCU CLUJ

19 Noaptea, feata, acătsă z-veadă să-l' dzăsi a mă-sai : dado, mini ved di ocl'i" mă-sa z-dusi la văšil'elu ši-l' dzăsi : „feata z-vindică'". văšil'elu acl'imă diunoară Foto šă-l dzăsi : „Foto, vrei s-ti facu zadrazamu?".

20 Foto dzădsi : „văšil'e mară, nu pot s-u facu mine aist lucru, alasă-mi s-fug acasă, că ĭ-am veasta tsi mi-aštеaptă cu dor, ma de-ĭ, văšil'e mară, tsi vrei šă de-ĭ calea camaγoĭea".

21. Šă văšil'elu y dedi un hâznă ntregu, il' dedi, ša šapti suti di cavalaraz su-l ducă pănă acasă la el. dzua atsea avea išită tută duĭaua s-lo-aštеaptă. tu mesea di atsel' oamiĭ ira šì Thanas z-veadă. s-čudisea cum vini Foto, când el l'-avea scoasă ocl'i.

22. Căndu-l vidzu pistupsi că de-arihina era Foto, diunoară s-tură acasă cu frică mari. tu soni z-dusi su-l veadă.

23. — „G'ini viniš furtate" il dzăsi Thanas —„ginĭi te-aflaĭ" dzăsi Foto. vedz căndo z-dzătеam mini că ağută driptatea ; tini dzitseaĭ, nu, sirămbătatea ari s-facă". šă Foto acătsă s-l'i spună tuti cum pătsă, di când il' scoasi ocl'i Thanas pân tu soni. apoia lo-alăsă, nu-l' fetse tsiva.

Același.

XX

1. Ira un fičop di vâšăl'e ši iše kiniγe cu oamiĭ măĭi. di capa z-dusipă tu munti, ši ağumsipă tu un loc plin cu mănaz și lulustpufi, măcapă mult tsi l'-acătsă seapa acotsi.

2. Iu s-neagă s-trеacă noaptea? cum s-minduia tuts, vidzupă aco appoapea ndauo călivi di rămănĭ. iše čenicu, ši-l' dzăcu kiniγadzil' : „ts-avem riğeaĭ mape, s-nă proki topa seapa că no-avem iu s-nidzem. ti dupnape".

3. Cenicu il' lo tots tu căliva luĭ și lă dede s-măcă laptе vinit [1]), ðală, stpăgl'atu [2]) și tse avea.

---

[1]) Explicat : lapte gposu băgatu tu keale ti iară.

[2]) Explicat : aĭcă.

©BCU CLUJ

4. Dumdză l'-avea dată a cenicuĭ un čilimean semin. atsea seapă avea triadza a featil'i. di capa intpapă tu călivă, fičopu šidzu tu coliu și alantsî ma tpicutsil' šidea ma ngos.

5. Dapoia z-băgapă și dupnipă. il' neasipă noaptea și-l' și fupnisipă a fičorui tpei mul'epi. Una dzăsi: „acuĭ va l'-u dăm aistă feată?" — „aištuĭ fičop dit coliu" dzăsi alanta. š-fudzipă treili mipi.

6. Talliina si sculapă și-nkisipă tuts la munti ti kiniği. ağumsipă la un fpapsun mapi și fičopu sta di dzătse atsilui ma mapi: „noaptea istă mini vidzuĭ treĭ mul'epi tsi dzătsea: fičoru dit coliu va s-u l'a feata di ramănî". atuntsea unu dzăsi: „atseali mul'epi ipa mipili. aĭ s-nidzem s-u fupăm".

7. Z-dusipă și-l' dzăsipă a cenicuĭ: „tsî fatsim beĭ huzupe, čenic mape, ninga topa seapa va să stăm la tini". čenicu l'-appuke și talliina să sculapă tots. činicona, când vidzu că feata nu yaste ningă năsă, z-băgă să zgilească. a oaspitslop lă yinea rău š-alop tsi s-aflapă aco oaspits.

8 Feata ipa mult imbpă, nu plândzea și atsel tsi u lo ăi fu răŭ s-u vatănă. și neasi păn tu gpemu di šengergi s-u lăsă feata aco tu un haŭ.

9. Acotsi atsel cěnicu avea căpâpă și căppapu si sculă di apiea căpâpă tas pască. șiună cappă stpămbă di cupiye și-năvălia (dipuna) digos tu haŭ. Cappa nidzea la čilimeanu, il' šutsa tsătsăli și čilimeanu u sudzea. s-fânătea čilimeanu și cappa fudzea nipoĭ tu cupiĭ.

10. Când li dutsea căpâpă tu cutapu s-li mulgă, tuti căpâpă avea lapti, mași năsă nu avea. s-čudisea picupapil'.

11. Vini čenicu la tupăști (stani) și picupapil' iy dzăcu a čenicuĭ: „aistă cappă altoapă avea ma mult lapti di tuti, topa yini mulsă. că caĭ u muldzi š-noĭ nu putem să știm. va s-u avigl'em z-videm caĭ u muldzi".

12. Š-capa li siligipă căpâpă dit masu (cutapu), li loapă n čičopape. cappa z-dusi ma nsus și s-tupă tu haŭ și el'i u fitsea seipi. când ved, cappa z-dutsi la cilimeanu

©BCU CLUJ

şi-l' tupa tsătsili di sudzęa cilimęanu. u supsi şi fudzi cappa.

13. Picupapil' negu şi-l' dzăcu a cenicuĭ: „cappa u sudzi tsiniva, ma nu nidzem dot că nă-ī fpică s-nu ĥibă văpu şęappi". si scoală čenicu cu picupapil' şi năvălesc tu haŭ. cănd vedu aco un čilimęan. sta di dzătse čenicu: „va s-u l'aŭ s-u acpesc mini tu locu atsil'eĭ tsi-ńi ĸipu s-facu unã sivapi".

14. Š-u l'a čenicu š-u dusi acasă. š-mul'api-sa u acpištęa. š-fęata imbpă acpištęa şi s-fęatsi mape.

15. S-nu yasă nipoi fičopu di văşil'e tu kiniγi? işi. Alăgă tută dzua tu unã păduri di scoĉi şi sęapa s-tupă la călívi. fęata işi şi l-aštiptă cu răĸii şi căfe. fičopu capa vidzu aistă fęată, l'-intpă t-inimă. taliina si sculă şi fudzi cu oaminl'i.

16. Fičopu sta di dzătsi a ma mapuĭ: „mini va s-u l'aŭ fęata čenicuĭ ņvęastă" — tats, mope, cum va s-l'aĭ nă fęată di rămăń dit călivi?" — „si-l' dzăts al tati că mini atsęa fęată voĭ s-u l'aŭ vęastă".

17. Tu tupari acasă, ma mapu dzăsi a văşil'eluĭ: „liil'-tu va s-l'a vęastă unã fęată di rămăńĭ" — „ma z-va, răŭ li năs fatsi". fičopu dzăsi: „mini u voĭ". atuntsęa văşil'elu pitpicu oamiń tęa s-u susĕască š-u susipă.

18. Dicapa u loapă, fęată să spusi mult imbră şi bună; tuts u vręa mult şi ipa cu hapao mape. aşi ăgumsi fęata di rămăńĭ văşiloņe.

Acelaşi.

XXI.

NUNTA.

1. Numtsăle la noĭ s-fac cătă tă yismăčūni. ppōta s-fac zboapăle, s-asusesc fičōpyă, apoęa s-căpūnă. fičōpyă s-asusesc nica di ńits. căpi ăpi yinġits ań; ņdoĭ no-ap nitsi yinġits. fęteļe š-cama ńits.

2. Cănd o s-asusēsc bagă misaļęa. s-adună soya di la fičōp j-di la fęată š-alăcsesc sęmnile. tatăŭ ficōruĭ adutsi unã flăpīyă ligată tu nă šămiyă pošă. mă-sa fęatil'eĭ

©BCU CLUJ

ọ l'a šămiya, ọ dizlẹagă, j-dzătsi; „z-bănẹadză, s-kiρdă-sẹască". apoẹa ọ bagă di nă pãρti, apoẹa šăd măcă j-bẹa pănă cătă sẹaρă.

3. Cu nă stâmănă ninti di numtă, s-adũnă tu casa dzinăr̃ui fičõρi̯ š-fẹte tẹa z-ducă mpădũρi s-adaρă fambuρă šă s-adună suρtsẹlẹ tă numtă. fičõρyi tayă nă pũρtecă di yanũρă š-adaρă fambuρa. fẹtile adună suρtsẹlẹ, š-caρcă šă s-tor̃ acãs. dipu tsi viniră acãs la dzinăr̃ă, ficõρyi s-alină š-lẹagă fãmbuρa di uğac.

4. ğoya ninti di numtă neg cu ġumile ṇtρẹapă. (=întru apă). s-adună ma mults fičõρĭ š-fẹte tu casa dzinăρuĭ şă z-duc la šoput s-ya apă, ca s-apρĩnd alọtur̃ă. pir cãli cântă

umpli sõρ vẹaρsă fρãtẹ,
să-l' dăm apă ali cρĩpatẹ,
nu l'-ọ sẹti ali mušati,
că l'-ọ fọami ali cρĩpatẹ.
tsi si-l' dăm, tsi s-ọ gustăm

5. Apoẹa s-tor̃ acãs la dzinăρ, s-apρĩnd alọtur̃ă. tu udă sănto adunats ọaminl'ă dit cas. un fičõr ṇtsẹar̃ă făρĩnă š-ună fẹată apρĩndẹ alụatu. tots alants mẽsc căti un păρă. apoẹa bagă alụatu tu un tρãst š-u pitρẽc cu un fičõρ la fẹată. mă-sa fẹtil'eĭ ya păρãzyi j-bagă alụatu t-un alt tρãst š-u da a ficõρuĭ s-ọ ducă a dzinăr̃ă. păρãzyă iy tsănẹ tă fẹată.

6. Di un mes ninti ρãftsăy cos stρãṅilẹ tu casa γρâmboluĭ. el' s-adună t-un udă šă cuρẽsc stρãṅilẹ a γρâmbolui̯, cuρẽsc šăguni cu cl'ini, dulumič, fustăṅ cu cl'ini. dipu tsi bitisesc tẹa cuρẽri, păρĩntsăy mesc.

7. Napρĩndu numtă, sãmbăta, tută soya pitρẽc nimãl'ă: caρi un biρbetsi, caρi un ṅel, vituy. dumănica acatsă numta.

8. după pρãndz yini bĩρberu tẹa-s sũρsẹască γρâmbolu atumtsẹa fẹtẹ šă ṃvẹstẹ cãntă:

ġini nă vini bĩρberu
tẹa s-nă suρsẹscă γρâmbolu.

©BCU CLUJ

me-ašă z-bănedz bipber măpat
tẹa să-ṅ-lọ fats mušat mušat,
ti la nun š-ti la fuptat,
š-ti la ṇvẹastă ma mušat.

9 Apoẹa ṅeg s-cľamă nunu š-nuna. z-duc cu plosca, di la nun ɗaŭ alagă la fŭptats. di ca s-adunapă tots, s-alină pi cał š-neg la ṃvẹstă. ninti nedzẹ hasiɗịapu si spună că ağung cuscpăy s-ľa ṃvẹasta. apoẹa yasi hasiɗịapu cu un culac tu mănă dinintẹa casăľei š-aštẹptă cuscpăy.

10. Ninti s-ẹas dzinăru din căsă, mă-sa-y bagă tu ppẹag un ġum cu ăpă, un ṅeł tăľat, š-ună păni. tu išapi, ɣpâmbolu da cu čičopu tu ġum šă-ụ vẹăpsă. dapoẹa s-alină ṇcălăp ša muľepă y-apŭcă ŏpdz. fŭptasľe neg ṇcălăp cu fambupa tu mănă : unu na dpẹapta, alantu na stânga. dipu năs cuscpăy.

11. Când s-appọkă di casa fẹatăľei, apăkesc căti ună bucată di culac. dapoịa intpă ṇ casă, ṇcăpcă păya pi cat š-alină un fičop pi cat. tu ună udă ṃvẹasta s-alăcsẹšti : iy cos flăpii pi čačulă di asimi, ṃpultîtă cu pultănits. iy băga teli să tsipa pi fpâmti, apoịa ọ scot.

12. ṃvẹasta mutpẹšti ṇġos, nu scọală okyi. bašă mâna la mapă š-ṅits, apoẹa bẹa năliamă apă dit šăgunẹa mă-saĭ să-y-si ľaptă amăptiyă. mă-sa iy da tpeĭ mepă cu căti un cătsith ṇłiipt tu mepă. tu fudzẹari tpẹtsẹ ppẹagu j-vẹapsă cu čičopu ġumiču di apă di pi ppẹag, apoẹa u yaụ cuscpăy š-o alină pi caľ.

Atumtsẹa fẹtẹlẹ cântă :

Tsăni calu să-ṅ-mi cľinu,
tẹa s-ṅi fac nă cľinăčuni
ali tati š-ali mamẹ.
tsi-ṅ mi dẹdẹ ahăt dipaptẹ,
tẹa s-nu ved ni sop ni fpâtẹ.

13 Căndo ağung la ɣpâmbo, ṃvẹasta, tu vinẹari, nu z-dipună dipu cał. ľa tpeĭ ṅits iy bašă š-lă da căti un mẹp.

©BCU CLUJ

Apoi̯a un fuρtat tsăne caɫu di căpestur šă cuscρăy u dipun šă m̩ve̯asta. l'a niḣamă umt šă aundzi cu dēdzitu pρăguρă, tutiputa z-da multă măcsuli.

Atumtse̯a fe̯te̯le̯ cănt̆ă :

Sum nă saltse̯ l'išo̯aρă
γρãmbolu š-o̯ aρăḱi sumso̯aρă.
š-azbuρă cu e̯a n̩ casă
s-nă băne̯adză hăρio̯asă.
hăρio̯asă ša lundzină,
albă ca nă γăρăḱină.

14. Se̯aρa s-căρună. căndo bagă căρuṅle, cuscρiy yin de̯avăρigăρa š-aρũcă õρdz. dipu căρună s-tindi misale̯a. nunu š-nuna šade̯ tu capu misalăl'ă, apoya yin cuscρĩy š-ašă be̯a š-măcă tută no̯pte̯a. după me̯as cathe un da căti tsiva. γρâmbolu adună păρãzyi šă-y tsăni tă m̩ve̯astă.

15. Luni taḣina s-adună muɫ'ăρ šă z-duc la šoput. apoi̯a yin acas šă fac ğumbuši pănă se̯ãρa.

16. maρts rămăn maš o̯aspifsyi la dzinăρă. Aist l'a fune̯a šă le̯agă soya γρâmbōluĭ šă nu-y lasă pănă nu lă da tsiva te̯a be̯ăρi š-te̯a măcăρi. se̯aρa tuts fug acas.

Cutina ali Maruşi, 68 ani (Uianic)

XXII.

CĂRĂVĂNĂRITUL

1. Ninte ḱiro fătse̯am lucru cu muɫăr̄ă. Fătse̯am ahăntu mult lucru tsi căti var̄o̯ră, nu pute̯am z-dutsim tută păρmătīya tsi o-ave̯am tă căρcare. r̄ămăne̯a păρmătīya ṣă embo̯ryi aštipta s-tre̯acă căρvănaryi ca s-o̯ l'a. Ma tirtse̯a, o̯ luu̯a ; ma nu, rămăne̯a dzăli n̩tredz.

2. Când nădze̯am tu ună pulitie, prote̯a discăρcam. šăde̯am ună dzuu̯ă, aflam altă păρmătii di o̯ căρcam š-apoe̯a trădze̯am cale̯a. Niscăntsi rămăne̯a š-ma multi

©BCU CLUJ

dzăli păn vẹṅa emboρyi s-yi caftă, tu itsido γoc s-afla ṇdoĭ căρvănarĭ tsi aštipta s-caρcă.

3. Fudzẹam calẹa, nădzẹam dẹpartẹ di ağzundzẹam nafọρă di Aρbinišiĭ pănă Cumanuva ši ma ṇsus păn di Scope. alägam i̯utsido. me-am-dusă Bitulẹ, Veles, Părlẹap. pit tsi dzeṅ š-muntsî naltsî am tricută!

4. Ọatsi tu locuřă anọastẹ am alägată ĭutsido. Pẹ-aγu̯a nu fătsẹam căľurĭ lundzi. calẹa tsẹa ma lungă ira di Duřăs păn Curčau̯a. nădzẹam š-Berat. de-aco luu̯am calẹa di ḣima š-ağundzẹam păn Fẹrica.

5. Alägam, fρati, tu tuti părtsăli; nā bătẹa plọya š-nu vrẹam să štim dip, lucram tă nă păni. tọamna, cănd z-dipuna fumeľle to řiyẹ, ağundzẹam păn Larisa, Tărcol š Lasona. ma vẹṅa primvẹara, adọara nădzẹam di lẹ adutsẹam fumeľlẹ la munti.

6, Fătsẹam căľuřă fără frică; pit cale nu ni-ira frică di furĭ. Apoẹa š-noĭ nu šădẹam ašă cu măṅle ṇğẹapi, avẹam cu tsi s-nẹ viġăm. Cănd nădzẹam ṇ căρvanẹ, nu imnam cu măṅle gọle. tu mănă tsānẹam noĭ cari căte ună cănğikẹ, carẹ căte un puľan di cuρpăĭ, ma tu sẹľafi avẹam cămbọr, rivolveri și cătsut. unọară nă dipunam di pi măyau̯a di Ndumor; mizi n-avẹam dipunată ṇġos tu valẹ, i̯a că nă išară furyi. nu n-aspăräm; vidzură că nu ira văr cu noy, nu nā fẹtsiră văr zṅii̯. ne-alăsară š-lọară calẹa, fudziră tu muntsî.

7. Iařa cănd ira arăcọrẹ imnam viscuts ġine. pirġos pi sum cămẹšẹ purtam fănelă, cọči, cum iyĭ dzătsem noĭ, š-apoẹa pisti šăgunẹa, pẹasupra, purtam tălăgan. ṇdoĭ di Căstrăṅotsĭ pọartă šilvărĭ, sălnitsi. noĭ purtăm čọaritsĭ, streš sum dzinucľi cu căltsăvets, apoẹa yin părpozle. pir pade imnăm cu păputsă; niscăntsi imnă š-cu tsăruḣe, tsăruh'e cu fundă.

8. Pi cali măcam păni, caš, căti văřọară š-cařă: tse-aflam. ma rămănẹam mult pit căľur š-nă cuρma fọamẹa di iram ağuṅ, măcam s-păni gọală. tă beri avẹam apă; căti văρọr bẹam šă yin. purtam căti ună cini i ploscă cu yin.

©BCU CLUJ

9. Un ḱiro cathe fălcare š-avẹa căρvanẹa ľeĭ. ună căρvanẹ avẹa šaptidzăts păn la unā sută di mulẹ. nọ-avẹa om tsi s-no-aịbă šasi š-păn la dọụsprats di mulărĭ. ma s-tiḱisẹa văr̄ čelnic s-r̄ămănă fără fičorĭ, băga ḱiriği. ḱiriğiu ira păịtit cu dọụsprăts di lirẹ. avẹa ṇdoĭ tsi lọa ma mult. el avea š-pănẹa. tu casa čenislor totăna s-firmita păni multă: căti dzats j-yinġits di căρveľ. cănd lọa calẹa nu nădzẹa singurĭ. s'aduna ma multsă š-fudzẹa dadun. ma dipuna tu ună pulitiĭ, ḱiriğibašu căfta păρmătiĭ cu aγoye. căρcam păρmatiya š-fudzẹam, nădzẹam baiρ mari di caľ.

10. Lọam sari di Durăs š-o adutsẹam Cavaịa. stătẹam căt stătẹam aγco, lọạm calẹa š-ağundzẹam Pikini; ọatsi nu r̄ămănẹam mult š-nădzẹam ma dẹpartẹ di ağundzẹam Elbasan. di Elbasan căρcam altă părmătiĭ; fătsẹam dọŭ dzăli pănă ağundzẹam Curčao. di Curčao dipunam Florina j-de-aco nă aflam Bituli.

Spiru T. Șănazu, de 67 ani (Pleasa).

XXIII.

PRELUCRATUL LÂNEI ȘI ȚESUTUL

1. Lăna pρota u lăm. nidzem la funtănă šă u lăm ġinẹ. apoẹa u lăsăm ună dzuŭ dọŭ s-usucă. dipu tsi s-uscă ġinẹ ġinẹ, acătsăm di u scρămẹnăm cu măna, iyĭ scọtẹm tuts scaịl'i.

2. Dipu tsi u cọρăm ġinẹ, ġinẹ, acătsăm š-o täρdzem tu *ḱaptsiṅ*. šădem padi š-o tîρtsem pit ḱaptsiṅ tută di u fătsem *păľ, păľ*. di păľ adăρăm *pičọρ* i *fuľōρ* š-apoẹa u tọρtsim pi fus šă fătsem *toρt*.

3. Acătsăm di adunăm toρtu pi *diškitōρ* (*mutuvită*) šă fătsem *atsă*. băgăm atsili pi *văρtēnitsă* š-li dipinăm pi *cătăṅ*.

4. S-făρ-că vρem să-ṇtsasim, lom *ḱirẹlẹ* di la cathe *cătami* š-li *ọρdzăm* pi muρ, ṃpadi, cumu s-ḱibă. dipu tsi ọρdzăm, li adunăm ca s-li *năvădim*, li tiρtsem pi *suť*.

©BCU CLUJ

5. Sułu u băgăm pi *războĭ* (*vălment*) războyu arę doŭ sułupĭ, unu dininte alant dinăpoĭ. noĭ băgăm sulu dinăpoĭ să li tiptsem tu *litsă*. di tu litsă liip, liip tu *spată*.

6. Dipu tsi li tiptsem tu spată, li acătsăm di sułu dininte, apoęa aliupliim să-nțsasim.

7. Ședem pi scamnu dininte, š-cănd lom să-nțsasim călcăm cu čičopu pi *puzupits*, ca s-apcăm cu *suvanitsă*. călcăm cu čičopu să z-dăšcl'ide *gupa*. apucăm cu suvanitsa și tăpdzem co-alant čičop di puzupits, ca si-nc'idă gupa. tăpdzem spata š-acătsăm adopapa.

Cutina ali Maruși, de 68 ani (Uianic).

XXIV

NUME DE BĂRBAȚI

Alecsu	Fota	Lecsi	Nacu
Bekia	Fotu	Lecsu	Naki
Bekiu	Gaki	Liči	Nasta
Bolea	Gărtsu	Iana	Nasti
Boli	Goli	Iani	Nastu
Brenda	Goca	Iorgaki	Našu
Bula	Goga	Male	Nauni
Coca	Gumiticu	Maki	Ndona
Colea	Hali	Mandi	Ndrea
Coli	Hilea	Mangra	Nica
Coritsu	Hrista	Marcu	Nicăruš
Cota	Jaca	Marca	Nicuruš
Cušu	Lia	Miča	Nidha
Cuša	Lambi	Mičo	Nisa
Dima	Lambe	Miha	Nodha
Dina	Lambri	Mita	Panaiot
Dini	Lambu	Miti	Pandu
Docu	Laza	Mitra	Pariza
Ducu	Lecă	Mitru	Petra
Dhani	Leču	Naca	Pili

©BCU CLUJ

Pileța
Poča
Poču
Prosa
Puliția
Pustoli
Reca
Rica
Riti
Sota
Soti
Spira
Spiru
Stefa
Stefu
Stoyu
Tacu
Taki
Tasi
Tašuli
Tefa
Tega
Tegu
Teja
Tira
Toči
Toda
Toli
Toliția
Tota
Tuna
Tuša
Tsili
Thanas
Thimiția
Vangeli
Vangu
Vasil
Zdru
Zica
Zisa

NUME DE FEMEI

Agoče
Bie
Boacă
Catsă
Catselină
Cate
Cola
Costă
Costanda
Costandina
Cutina
Dafa
Despă
Dumča
Dumnică
Dhocă
Epă
Fie
Fotă
Frosina
Falii
Gramată
G'elia
Goča
Haidă
Ianulă
Ică
Iorgă
Kiratsă
Lenă
Lia
Lie
Limbie
Lita
Litsă
Male
Marină
Măruše
Mincă
Mită
Mitra
Nae
Nasta
Nata
Nulă
Nelcă
Netă
Ngelă
Nică
Nitsă
Notă
Onă
Pande
Paraskiva
Pinä
Rada
Rasică
Ree
Retie
Rina
Rinče
Rušcă
Safa
Sava
Senă
Sică
Sofia
Stathă
Stela
Steryană
Sanä
Tanä
Tanca
Tasa
Tinä
Tulia
Tulinä
Theonä
Thihaŭ
Thomä
Tsevä
Tsevulă
Tsocă
Tsulă
Vasila
Vasilikia
Vathică
Vergă
Vică
Vită
Vikia
Zaha
Zogă
Zorä
Zorică

©BCU CLUJ

C. PARTEA GRAMATICALĂ

FONOLOGIA

Dintre particularitățile graiului fărşerot, vom însemnà pe acelea care nu se întâlnesc în limba Grămustenilor şi a Românilor din Pind. După orice formă citată, urmează în paranteză aceeaşi formă din graiul grămustean.

1. *Vocalism*

a protectic sau iniţial

Lipseşte în următoarele cuvinte : *nă proḱi* (nă aproḱi) : ne primeşti 2/XX ;— *mi lăcsesc* (me-alăcsescu) : *nă lăcsim tu stǫãṅe nale* : ne îmbrăcăm în haine nouă (Imiştea, Muz.) ;— *avem ğunată* (avem ağunată) : *avem ğunată dǫŭ dzăli* : am flămânzit două zile (ib.) ; — *dăǫă* (adără) : *u dăǫă* : o făcù (Libofşa, Muz.) ; — *viǵľă* şi *viǵă* (avigľă) : păzì (Fracula, Muz.) ;— *cătsăm* (acătsăm) : *to cătsăm cu căǫig* : îl prindem cu cârlig (ib.) ;— *tsẹa* (aţea) : *tsẹa nu-i amẹ* : aceea nu-i a mea (Carbunara, Muz.) ;— *rămăn* (armăn) : rămân ;— *r̄ămăn, r̄omăn, r̄umăn* (armîn) : român ; — *r̄aftsiľ* (araftsiľ) : croitorii (Pleasa) ;— *ǫãftsăy* id. 6/XXI ;— *ǫa* (au̯a) : aici ;— *γco* (aclo) : acolo ; însă forma cea mai deasă : *aco, aγco, aǫco.*

În schimb, *a* protetic se arată în următoarele cuvinte : *acǫiscuš* (criscuši) 1/XIII cf 13/XX ; — *acľimaš* (cľimaši) 5/XIII ; — *ašẹau̯o* (šẹao) „şea" (Fracula, Muz.).

ă : *ǫa*

Se arată numai în *ǫarbări* (arbure) : *un ǫarbări mari* 13/XIX ; — *năvăli di pi ǫarbări* : se coboră de pe arbore 14/XIX cf. 15/XIX etc. ;— *s-cătsă di un ǫaǫbăǫi* (s-acătsă di un arbure) : s'a prins de un arbore (Imiştea, Muz.) ; — *cădzu di pi ǫaǫbăǫ* : căzù de pe arbore (Levani, Muz.).

©BCU CLUJ

ă : ä

Este o pronunțare a lui *ă* care se apropie de *e*.

cărți „cărți" 2/XVIII ; — *vără* „vreun" 3/XVIII ; — *măcă* „mănâncă" 11/XVIII ; — *adărăm* „făcurăm" 2/XXIII ; — *intră* „a intrat" 11/XXI ; — *arcură* „se făcu frig" (Colonia, Muz.)—*s-tură* „se întoarse" (ib.) ;—*s'aspără* „se sperie" ib ;— *murări* (mulări) : *dutsem părmătiya pi murări* : ducem marfa pe catâri (Ciameria) ; *-ncărica pi murări* : încălecau pe catâri (Fracula, Muz.) ; — *văts* (văți) : *avem și văts* : avem și vaci (Carbunara, Muz.) ;— *măcă* (măcă) : *nă si măcă* : ne e foame (Libofșa, Muz.) ;— *mă-saĭ* (mă-sai) : *si-l' bănedză a mă-saĭ* : să-i trăiască mă-sai (Imiștea, Muz.) etc.

În forma *de-n* „dă-mi" avem ă > e : *de-n, vășil'e marĕ, tsi vreĭ șă de-n calea*=dă-mi, mărite împărate, ce vrei și dă-mi drumul 20/XIX.

În poziție neaccentuată :

alägam „alergam" 3/XXII ; *am alägată* „am alergat" 4/XXII ; — *agărše* „și-a uitat" 27/XVIII ; — *fărmats* „necazuri" 28/XVIII ;—*docără* „ghinde" 11/XVIII ; — *cămeșă* (cămeașă) : *cămeșă di yin* : cămașă de in (Fracula, Muz.) ;— *cărn* (cărndu) *cărn va z-yinits?* : când o să veniți? (Imiștea, Muz.) ; — *cărt* (cărt) : *di cărt kiro ieștĭ ayra?* : de câtă vreme ești aici? (ib) ;—*s- hărnesc* „se hrănesc" (Fracula, Muz) ; — *arărcori* (frig) : *arărcorĭ fărră mardzine* : mare frig (Carbunara, Muz.) ; — *mărtsitse* (mătriță) : *oy mărtsitse* : oi fătătoare (ib.) ;— *părn* : (pănă) ; *părn cărtsăs erră* : până spre seară (ib) ;— *mărhănă* (mahănă) : *il' caftă mărhănă* : îi caută pricină (ib) ;— *călivi* (călive) : *verra șidem tu călivi* : vara trăim în colibe la munte (Bigliști) ; — *agărșiĭ* (agârșii) : *n-agărșiĭ cărigu n dzeană* : mi-am uitat cârligul în deal 3 VII etc.

ă: u (o)

Vezi p. 121.

Observațiune : Pronunțarea lui *ă* după un element palatal în poziție accentuată și neaccentuată șovăie nu numai de la o comună la alta dar și la indivizii din aceeași comună : *mi-ncărcă* (mi-ncăcă) „mă certă"

©BCU CLUJ

5/XVI; *ṇgǫăšem* (ṇgrăšăm): *lo-ṇgǫăšem š-apoi̯a-l tăl'em*: îl îngrăşăm şi după aceea îl tăiem (Carbunara, Muz.); — *aše* (aşi, aşà): *caǫa vidzuǫă aše, fudzits s-fudzim*: dacă văzură aşà, să plecăm repede (ib.); *aše š-aše pătsăm*: uite ce-am păţit (ib.); — *ascuḱe* (ascuḱă): *š-fętsę căǫũtsę̯a š-ascuḱe*: îşi făcu semnul crucii şi scuipă (ib.); — *ascuḱe* (ascuḱă): scuipă (ib.); — *s-tăl'em* (s-tăl'ăm) *s-tăl'em un ńel* = să tăiem un miel (Fracula, Muz.); — *z-vigl'em* (s-avigl'ăm): să păzim (ib.). Alături de aceste forme se întâlnesc şi cu *ă*: *ṇgǫăšăm, ašă, ascuḱă, tăl'ăm* etc., pe care nu le-am însemnat.

În forma *aspăǫę̯ats* (aspăratsi): *va vă aspăǫę̯ats*: o să vă speriaţi (Biglişta şi în alte localităţi) avem *ę̯a* pentru *a* acentuat; — *s-aspăre* (s-aspără): s'a speriat (Carbunara, Muz.); — *me aspăǫeĭ* (me-aspăraĭ) = m'am speriat (ib.).

În poziţie neaccentuată: *apǫǫḱe* (aprǫaḱă): *nu-l' apǫǫḱe* = nu-l primeşte (Biglişti); *apǫǫḱe-ne*: primeşte-ne; — *s-avę̯gl'e* (s-avę̯agl'ă): *avem ḱăń s-avę̯gl'e oi̯le* = avem câini să păzească oile (Carbunara, Muz.).

Trecerea lui *ă* neaccentuat în *u*, din cauza consonantelor labiale, se arată în: *fũǫtats* „fărtaţi" 9/XXI; *furtate* 23/XIX; — *bugă* (băgă) 14/XVII; — *malumă* „aur" 10/XIII; — *malumă* 3/XVII; — *funtănă* „fântână" 17/XVII; — *bugat* (băgat) 16/XVIII; — *Zumblę̯ac* şi *Zămblę̯ac* (< alb. Zamlak) etc. Trecerea lui ă în *u* se arată şi în *vatun* (vatăn, vatăm) „ucid" 13/XVII.

În următoarele două cuvinte prefacerea lui *ă* în *u* se datoreşte procesului de asimilaţie: *sutuǫaǫă* „săturară" 21/XVII; *sufuǫtsęli* „sprincene" 15/XVII.

Când *-ă* urmează după o silabă accentuată, în unele cuvinte nu se aude sau, cel mult, şoptit. Această amuţire a lui *-ă* se întâmplă mai ales după *s* sau *ǫ*. *z-ducă acăs* = să se ducă acasă (Pleasa); — *s-intǫă ṇ cas* = să intre în casă (ib.); — *alas că va neg*: lasă că o să merg; — *Dipu tsi viniră acăs*: după ce au venit acasă 3/XXI; — *s-toř acăs* — se întorc acasă ib., cf. 4, 5/XXI; — *ninti s-ę̯as dzinăru*: înainte ca să iasă ginerele 10/XXI; — *după mę̯as*: după masă 14/XXI; — *mul'ăǫ* pentru *mul'ăǫă* (mul'erle) „muierile": *lunĭ taḱina s-adună mul'ăǫ*: luni dimineaţa se adună muierile 15/XXI; — *nu te aspaǫ*, pentru *nu ti aspaǫă* (din aspaǫe) 16/XVII; — *acătsaǫ* (acăţară) 2/XVIII; — *apǫuḱaǫ* „se apropiară" 6/XVIII; — *lǫaǫ* „luară" 10/XVIII; — *dędiǫ* „dădură" 16/XVIII cf. basmul XVIII. În acelaşi basm avem şi: *vătănaǫă, ḱiǫuǫă* 11/XVIII, etc. În *aist*, fem. pentru *aistă*, ă final, de cele mai multe ori, nu se pronunţă: *nǫaptę̯a ist* 6/XVII etc.

Trecerea lui *ă* în *i* se arată numai în *nipoĭ* (năpoĭ, nipoĭ) „iarăşi" 10/V şi în *aspirdzem* pentru forma regulată *aspărdzem* „spargem" 15/V.

ăm : *äm*

La o bună parte dintre verbele de conjugarea I, terminaţiunea *-ăm* de la ind. (conjunct.) prez., de la per-

©BCU CLUJ

fectul simplu și de la viitorul întâi pers. 1 plural se pronunță *-äm*.

imnäm (umblăm) : *și așà imnäm, imnäm păn ti pǫăndz* : și așà umblăm, umblăm pănă la prânz (Pleasa) ; *imnäm tu avǫă*=umblăm in răcoare (ib) ; *imnäm tută nǫptẹa š-apiǫĩm tu muntsî* : am umblat toată noaptea și am ajuns în fapt de zi în munți (Ciameria) ;—*s-misuǫā̆m* (s-misurăm) : *s-misuǫā̆m păǫazyi* : să numărăm banii (Pleasa) ;— *nă aspăǫā̆m* (n'aspărăm) : *nă aspăǫā̆m šă fudzim de-aco* : ne-am speriat și am plecat de acolo (ib) ; *nă scuγā̆m* (na sculăm) : *nă scuγā̆m diznăŭ šă imnäm* : ne sculăm din nou și umblăm (ib.) ; — *va s-acupăǫā̆m* (va s-acumpărăm) : *dupu tsi va s-u vindem* (lăna), *va s-acupuǫā̆m ǵäǫ* : după ce vom vinde lâna, vom cumpărà grâu (Dișnița) ; — *măcäm* (măcăm) : *noĭ macäm päni di misuǫ* : noi mâncăm pâine de porumb (ib) ; *no-avem ḱiro nitsi s-măcäm* : n'avem vreme nici să măncăm (Fracula, Muz.)—*ṇcăǫcäm* (ṇcărcăm) : *ǵäǫu lo-ṇcăǫcäm pi muǫā̆ǫĭ* : grâul îl încărcăm pe catâri (Dișnița) ; *tǫamna ṇcăǫcäm fumeịle și fudzim* : toamna încărcăm familiile și plecăm (Bigliștea) ; — *scăǫminäm* (scărminăm) : *läna u scăǫminäm* : lâna o scărmănăm (Carbunara, Muz.) ; — *tur̄äm* (turnăm) : *tur̄äm niḱam di puscă* : turnăm puțin oțet (Cipleaca, Muz.) ; — *cl'imäm* (climămŭ) : *cl'imäm yatur̄u* am chemat medicul (ib.) ; — *cuǫmäm* (curmăm) : *nă cuǫmäm di ahătă aγăgaǫi* : am obosit de atâta umblet (ib.).

âm, ân : *äm, än* ; *ā̆m, ā̆n*

După auzul mieu, sunetul nazal al lui *ā̆* din *ā̆m, ā̆n* se aude destul de pronunțat.

gǫā̆ndinẹ „grindine" 7/XVII ; *sā̆ndzi* „sânge" 14/XVII ; *šcā̆mbă* „stâncă ib ; *stā̆nga* 10/XXI ; *frā̆mti* „frunte" ib. *mā̆nă* 9/XXI ; *cā̆ntă* 4/XXI ; *stǫā̆mbă* „strâmbă" 9/XX ;— *cā̆mp* (cămpu) : *tǫamna nă dipunim tu cā̆mp* : toamna ne coborâm în câmp (Pleasa) ; *adunăm căṅină di pit cā̆mp* : adunăm cănină (un fel de plantă) din câmp (ib) ; —*sā̆mbăta* (sămbăta) : *sā̆mbăta ağumsim ṇ hǫǫă* : sămbăta am ajuns în sat (Levani, Muz.) ; — *sā̆nt* 11/XVIII ; — *pā̆ni* (păne) : *măcă pā̆ni*

©BCU CLUJ

gọγă : mănâncă pâine goală (Bigliști) ; — *găstăńe* (căstâńe) *adună găstăńe aγọă* : adună castane sălbatece (Curtesi) ; — *gọăndină* (grândină), *cădzu gọăndină maọi* : a căzut grindine mare (Imiștea, Muz.) ; — *pγăndzi* (plândze) : *nu pγăndzi* : nu plânge (ib) ; — *ġăr̄u* (gărnul) : *ġăr̄u lo ṇcărcäm pri muọăọĭ* : grâul îl încărcăm pe catâri (Dișnița) ; *ġăọu lu ṇtsẹr̄ă ġinẹ* : grâul îl cerne bine (Cipleaca, Muz.) ; *ġăọu aist nu-i bun, aọi multă pl̄ătitsă* : grâul acesta nu-i bun are mult grâu de altă calitate (ib.) ; — *săndzi* (sândze) : *s-umplu di săndzi* : s'a umplut de sânge (Imiștea, Muz.) ; — *căń* (căńĭ) : *avem ši căń s-avẹgl'e oi̯lẹ* : avem și câini să păzească oile (Carbunara, Muz.) ; — *scănduọă* (scăndură) : *scănduọă di bọad* scândură de brad (ib.) ; *dutsim scănduọĭ* : ducem scânduri (Libofșa, Muz.) ; — *lăna* (lăna) : *lăna u scăọminäm* (Carbunara, Muz.) ; *măna* (măna) : *aọẹ măna umfată, l̄u tsăpă un yaspe* : are mâna umflată l-a înțepat un viespe (ib) ; *mäńle* (măńle) : *vinim cu mäńle gọli* : am venit cu mâinile goale (Cipleaca, Muz.) ; — *căntă* (căntă) : *căntă mušat* : cântă frumos (Cipleaca, Muz.) ; *dimăndă* (dimândă) : *văr̄u nu nă dimăndă anaŭ* : nimeni nu ne poruncește nouă (ib.) ; — *băọ* (bărnu) : *tsimtă cu băọ aọoš* : încinsă cu brâu roșu (Grabiani, Muz.) ; — *măndz* (măndzu) : *aγagă dipu măndz, ḱiọu măndzu* : aleargă după mânz, a pierdut mânzul (Libofșa, Muz.) ; — *sänt* (suntu) : *năši nu sänt au̯a* : ei nu sânt aici (Fracula, Fieri) ; — *fọăndză* (frăndză) : *s-l'aĭ fọăndză di meọ* : să iei frunze de măr (Levani, Muz.) etc.

Observațiune : Alături de această pronunțare care nu este generală, întâlnim și pronunțarea din graiul grămustean cu *ă* : *cămpu* „câmp" : *no-aọăvdăm tu cămpu* = nu răbdăm în câmp ; — *măne* „mâine" : *măne va z-yină dzinir̄u anost* : mâine o să vină ginerele nostru (Bigliști) ; — *sănt* „sânt" : *sănt cusuọinẹ vẹ̄ọe* : sânt verișoare (ib.) ; — *γănă* „lână" : *clăndu di γănă* = lână scărmănată (ib.) ; — *pγămsẹ* „a plâns" : *pγămsẹ tută dzu̯a* ib.) ; — *mănă* „mână" : *nu tọăpsẹ măna pănă nu-l' dẹdẹ păọăzyi* (Grabiani, Muz.) ; — *măcă* „mănâncă" : *măcă păni gọγă* : mănâncă pâine goală (Bigliști).

Nu lipsește aici pronunțarea *ân* alături de *ăn*, care este mai răspândită : *ọăšâne* „rușine" : *ọăšâne maọĭ* : rușine mare (Bigliști) ; *câmpu* „câmp" : *no-aọăvdăm tu câmpu* (ib.) ; — *găstâń* „castane" : *no-aọi găstâń* :

©BCU CLUJ

nu sânt castane (ib). În poziție neaccentuată : *tâmbaǫã* „tâmbarea" : *mi anvălesc cu tâmbaǫã* : mă învelesc cu tâmbarea (ib.).

e : i

Se arată numai într'un singur cuvânt *pǫifte* de la *pǫift* (preftu) „preot" 1/IX și este probabil alb. *prift*.

é : o

L-am întâlnit numai în forma *yopur* (l'epure) : iepure (Uianic). Cuvântul este atestat și la Dal. : *l'opur*. De altfel *o* pentru *é* apare în dialectul aromân și în alte cuvinte : *gl'om* (pl. gl'omurĭ) „ghem" pentru forma obicinuită *gl'em* (Vlaho-Clisura) ; *ğope* (pl. ğok'ĭ) pentru *ğepe* (turc.) „buzunar" ; *ṇčomir* „mă otrăvesc" și *ṇčǫamir*, infin. *ṇčimirare*, *ṇčumirare* (sl.) ; *mi ṇčornik'edzŭ* „mă întunec" (sl.) etc. Cauza acestei prefaceri trebue căutată în elementul palatal precedent.

ẹa : ẹ

Pronunțarea *ẹ* sau *ẹ̃* a diftongului *ẹa* se aude când acesta rezultă din *é* urmat în silaba următoare de *ă* și *e*.

1. *vẹ̃ǫă* (vẹară) : *vẹ̃ǫa šidem tu kälivĭ* : vara locuim în colibe (Bigliști) ;—*privẹ̃ǫa* (primăvẹara) : *privẹ̃ǫa fudzim și tută vẹǫa šidem tu munti* : primăvara plecăm, și toată vara stăm în munte (Pleasa) ;—*ṇvẹsta* (ṇvẹasta) *ṇvẹsta di yu o aĭ ?* : de unde ai nevasta ? (ib.) ; — *fẹtă* (fẹată) *ẹsti fẹtă ali sõǫă* : este fata surorei (Imiștea, Muz.) ; *fẹta mẹao* (feata mea) : fata mea (ib.) ; *fẹtile pǫǫtă ǵeǫdăń* : fetele poartă salbe (ib.) ;—*gǫẹŭ* (grẹau̯o) : *muǫi di lângǫǫi gǫẹŭ* : a murit de boală grea (Dușari) ; — *dzẹdă* (dzadă) : *apǫindim cu dzẹdă* : aprindem cu dzadă (Cipleaca, Muz.) ;— *dzẹnă* (dzẹană) : *ne alinam ṇ dzẹnă* ; ne suiam în deal (Carbunara, Muz.) ; — *tẹ̃ǫă* (tẹară) *o scǫtem tẹ̃ǫa* : o scoatem smântâna (Fracula, Muz.) ; — *nvẹstă nau̯ă* : mireasă (ib.).

2. *dzẹdet* (dzẹadzit) : deget (Dișnița) ;— *sufǫũntsẹli*, *dzẹni* (sufruntsẹale, dzẹane) ; sprincene, gene (ib.) ;— *lẹme* (lẹamne): *adutsim lẹme dit pădūǫi* : aducem lemne din pădure (Bigliște) ; — *cusuǫīnẹ vẹ̃ǫe* (cusurine vẹare) : verișoare (ib.) ;—

©BCU CLUJ

ḱęptsăń (ḱęaptiń și ḱaptsăń) : *no-ari au̯a aftaǫ kęptsăń* : nu se găsesc aici astfel de piepteni (Cortesi) ;—*buǫęlę* (pečurcă) : *buǫęlę făǫmăcos* : burete otrăvicios (Carbunara, Muz.) ; — *muľę̃ǫe* (muľare): *muľę̃ǫe ǫãu̯ă*: muiere rea (ib.) ;—*ńę̃ǫę* (ńęare) : *stuḱ di nę̃ǫę* stupi de miere (ib.) ; — *pǫę̃cľe* (pręacle) : *pǫę̃cľe di fǫǫtits* : pereche de foarfeci (Cipleaca, Muz.) ; — *fę̃ǫică* (fęarică) : *s-ascumsi tu fę̃ǫică* : s'a ascuns în ferecă (Bubulina, Muz.) ; — *mę̃ǫę, čǫę̃šę* : męare, čiręașe : mere, cireașe (Libofșa, Muz.) ;—*stę̃ǫpę* (stęarpe): *oĭ stę̃ǫpę*: oi sterpe (ib.) ;— *cręštile di munte* : creștetul muntelui (ib.) ; — *θęmină* (θęamină) : femeiască (ib.) ; — *niputę̃ǫe* (niputęare) : *muǫi di niputę̃ǫę* : muri de boală (ib.) ;—*ľ-ęste nu̯ęrcă*[1]) : îi este vitregă (Cortesi) ; — *vǫę̃ǫe* (vręare) *š-o aŭ vǫę̃ǫęa* : se iubesc (Libofșa) ;—*fǫę̃dzę* (fręadze, frâmse) : *cădzu di-š fǫę̃dzę gofu* : căzu de-și rupse gâtul (Dișnița) ;—*ęsti* (ęaste) : *căn ń-ęsti ǫăcǫǫi* : când mi-e frig (Bigliște) ; — *s-avęgľę* (s-avęagľă) : *avem kăń s-avęgľe oi̯lę* : avem câini să păzească oile (Carbunara, Muz.) ;— *s-fętsi* (s-fęatsi) : *s-fętsi tu zmęni* : a umplut izmenele (Ciameria) ; *š-fętsę căǫũtsęa š-ascuḱe* : își făcù semnul crucii și scuipă (Carbunara, Muz.) ;—*dęde* (dęade) : *iľ dęde foc š-fudzi*. îi dădù foc și plecă (ib.) ; — *ľęĭ* (ľaĭ) : *ľęĭ ǫădzătină di căńină ši u ḱę̃ǫg, ḱę̃ǫg* : iei rădăcină de căńina (numele unei plante) și o fierbi mult (Pleasa).

Observațiune : Pronunțarea lui *e* accentuat ca *ęa*, precedat de o grupă de consonante, în care ultima este r (ρ) se întâlnește pretutindeni în Albania. *pǫęag* „prag" 10/XXI etc. După un element palatal, *ęa* se pronunță *ę* sau *e* :

ńę̃ǫę în *stuḱ di ńę̃ǫę* : stupi de miere (Carbunara, Muz.) ;—*ḱelęa* (ḱęalęa sau ḱalęa) : *mi ustuǫă ḱelęa* : mă ustură pielea (Levani, Muz.) ; — *ḱętǫę* (ketsărĭ) : *lo-avina cu ḱętǫę* : îl goneau cu pietre (ib.) ; *vǫę̃ǫę* (vręare) : *cu vǫę̃ǫa luĭ s-fętse* : cu voința lui se făcù (Ciameria) ;—*šidę̃ǫę* (šidęare) : *cu šidę̃ǫę nu s-amintă tsiva*=șezând nu câștigi nimic (ib.) ; — *mučę̃ǫă* (mucęarā) : *ęste mucę̃ǫă* = este mlaștină (Cipleaca, Muz.) ; — *si-ṇcăcę* (si-ṇcăčęa) : se certau (ib.).

În următoarele forme avem *ęa*, *i̯a*, *a* :

1. *ḱęaǫę* (ḱare) : *loc tu ḱęaǫę*=loc în apus (Bubulina, Muz.) ;— *si-ṇiǫ cu-šęadză* : se înfricoșează (Curtesi) ;— *ṇgăǫšęari* (ṇgrășare) : *tu tsănem ti-ṇgăǫ-*

---

[1]) Și : *nęarcă, năęarcă, ńarcă.*

©BCU CLUJ

šeari : il ținem pentru ingrășat (Fracula, Muz.) ;— *ašeaụo* (șeaụă): *lo-acătsă di ašeaụo* : il apucă de șea (ib) ;— *šeaọa* (id) : *ul tăl'e cu šeaọa* : il tăiè cu ferestrăul (Ciameria) ;—*šeaọpe* (șarpe) : *ãọsăọi ca mušcat di šeaọpe* : sărì ca mușcat de șarpe (ib) ; — *nil'eamă* (id) : puțin (Pleasa) ; — *berbeatse* (Bubulina, Muz.).

2. *l'iaọea* (l'iapea) : *cọĩpă l'iaọea tu năs* : crăpă fierea într'însul (Pleasa) ;— *l'iãọbe* (l'iarbe) : *după tsi l'iãọbe ģine* : după ce fierbe bine (Fracula, Muz.) ;— *l'iavọă* (l'iavră) : *muọi di l'iavọă aọãụo* : murì de friguri rele (Pleasa).

3. După *y* : *yaĩnă* (iarnă) : *avum yaĩnă gọeaụo* : am avut iarnă grea (Cortesi) ; — *yasti* (easte) : *yasti aọătsi* : este rece (Pleasa) ; — *yali* (năse) : *yali no-aọãvdă căduọa* = ele nu rabdă căldura (Fracula, Muz.). După ģ : *ũọģască* (urģească) : *va s-lu ũọģască* : vrea să-l orbească (ib.). După k̇ : *k̇aptsiń* „pieptenì" 2/XXIII ;— *iša* (išea) „ieșeà" 3/XVII ;— *yińa* (vinea) „veneà" ib. ; — *k̇alea* (k̇alea) : *u vind k̇alea* : o vànd pielea (Bubulina, Muz.) ;— *tufek̇a* (tufek̇ea) : *tọãpse tufek̇a ši-l vătămă* : a tras cu pușca și l-a ucis (ib.) ; După *ọ* : *pọasiń* (preasiń) *tsăn pọasiń* : postesc (Cutali, Muz.) ; —*gọãšti* (greaște) *nu-l'-si gọãšti zbõọ* : nu-i vine să vorbească (Schepuri, Muz.) ; — *s-cutọãmbọă* (s-cutreambură) ; *tut yocu s-cutọãmbọă di năs* : tot pământul se cutremură de el (Pobrati) ; — *čiọãpu* (črеapu) : o *scọtim la čiọãp* : o scoatem la cuptor (Fracula, Muz.). În poziție neaccentuată : *tâmbaọa* (tâmbarea) : *mi-amvălesc cu tâmbaọa* : mă învelesc cu tâmbarea (Bigliști) ; — *naọa* (narea) : *cădzu di-š fọedzi naọa* = căzù de-și rupse nasul (Imiștea, Muz.). După ṅ : *ń-asti* (ṅ-easte) : *ń-asti l'il'ină* = îmi este fină (Bigliști) ; — *ńaọsiọĩ, ńaọsim* (nearsiră, nearsim) = merseră) merserăm (ib.) ; — *azńa, azńa-l, azńašte* (azgunea, azgunea-l, azguneaște, gonește, gonește-l, gonește (Conisbalta, Muz.). După š : *aušam* (aușeam) = îmbătrâneam (ib.) ; *šasi, šapti* (ib.) = șase, șapte (Bigliști) *ọĩmănem tu muntsi tsints - šasi, căti văọọọĩ šapti meš* : rămânem în munți cinci-șase, câte odată șapte luni.

În *dapoea* (deapoia) „apoi" avem *a* pentru *ea* 10/XXI.

e neaccentuat.

Se știe că în dialectul aromân orice *e* neaccentuat trece în i, afară de graiul grămustean, în care numai *e* final se mai păstrează ca atare. În limba Fărșeroților pronunțarea lui e final oscilează între e, ẹ și i :

1. *apọọk̇e* (aproak̇ă) *nu-l apọọk̇e* : nu-l primește (Bigliști) ;— *ğone* (ib) : tânăr : *fudz la ğone* : du-te tinere ; — *deade*, *aọpitle* (areapitle) : *ị-deade aọpitle s-azboịọă* : întinse aripele să zboare ; — *avegl'e, oịle* (aveagl'ă), ib. : *avem căń*

[1] *Meglenoromânii* I, p. 135 § 59.

©BCU CLUJ

s-avegl'e oile : avem câini să păzească oile (Carbunara, Muz.), etc., etc.

2. *sǫǫte, mǫǫte* (soarte, moarte) : *ditu sǫǫte păn tu mǫǫte* : de la naştere până la moarte (Bigliştea) ; — *munte* (munte) : *z-duse cu oili tu munte* (ib.) ; — *oile* (oile) : *s-avegle oile* (Carbunara, Muz.) ; — *ayune* (alune) : *un sac plin di ayune* : un sac plin de alune (ib.) ; — *padę* (pade) : *ul dădea di padę*= il trânteà la pământ (ib) ; *mănle* (ib.) : *nă doǫ mănle* : ne dor mânile (ib) ; — *mintę* (minte) : *gucă di mintę* : înebuni (Cipleaca) ; — *estę* (easte) : *estę tu păotsăle anoste* : este în părţile noastre (Grabiani, Muz.) etc. etc.

3. *ǫăcǫari* (arcoare): *căn n-esti ǫăcǫaǫi*=când îmi este frig (Bigliştea) ; — *inati* (inate) : *il tsănu inati* : i-a ţinut necaz (Levani, Muz.) ; — *ǫăšăne mari* (aršine mare) : ruşine mare (Bigliştea) ; — *munti* (munte) ; *aǫătsi* (arate) „rece" (Cutali, Muz.) etc., etc.

Observaţiune. În forma *tri* pentru *trĭ*, avem trecerea lui *e* în *i* în poziţie neaccentuată în frază : *unu yasti di tri ań* : unul este de trei ani (Pleasa).

e : *ă*

Această pronunţare a lui *e* neaccentuat apare cel mai des după *r* sau *ǫ*, provenite din *rn* sau *rl* :

măǫă (marle) : *fičŏru atsel cama măǫă* : băiatul cel mai mare 4 XVII ; — *soară* (soarele): *nkisim tu hăǫăyie ninte z-da soară*= am pornit dis de dimineaţa, înainte să dea soarele (Pleasa) ; *no-aveа dată nica soǫă* : încă nu dăduse soarele (Carbunara, Muz.) ; — *pură* (purne, prune) : *acupărai ndaŭ pură* : am cumpărat puţine prune (Cipleaca, Muz.) ; — *năǫă* (nărle) : *plicaǫă năǫă şi fudziǫă*=s'au supărat şi au plecat (Grabiani, Muz.) ; — *lucǫă* (lucre) : *lucǫă fără cali* (Levani, Muz.) ; — *coǫă* (coarne) : *lo-acătsă di coǫă*: l-apucă de coarne (ib) ; *coǫăle* (coarnele) ; — *toupuǫă* (trupurile) etc. Forme ca *şădeam, şădem* cu e > ă din cauza lui š, se întâlnesc şi în graiul grămustean.

În forma *dzinăǫă, dzinăǫuĭ* (pronunţat şi *dzinărui*) avem *ă* pentru *e* sub influenţa lui *ă* : *acăsă la dzinără* „acasă la gi-

©BCU CLUJ

nerele" 3/XXI; *tu casa dzinărŭi* „în casa ginerelui" 3/XXI cf. 4, 5 etc., XXI. Tot un *ă* pentru *e* avem în *păṛpadi* „pe jos" 16/XVIII; *numărli* (numirli) „umerii" 14/XIX. cf. 8 X/VIII.

În forma *putṛitsẹa* 2/XVIII pentru *pitritsẹa* avem *u* pentru *e*, din cauza labialei. De asemenea în *pistupsi* (pistipsi din pistepsi) „crezù" 22/XIX

Alături de forma *nămal'u* se aude și *nimalu* cu *i* din *e* păstrat: *nă larä un nimal'u* (Fracula).

o : *ă*

În poziție neaccentuată apare în *rămănĭ* 2, 6, 17, 18/XX și *ṛarbări* „arbore" 13, 14, 15/XIX.

ṛa : *o*

Pronunțarea obicinuită a diftongului *ṛa*, provenit din *ó* urmat de *ă*, *e*, nu lipsește în graiul Fărșeroților. Ca să dau numai câtevà exemple, citez: *cărṛaṛẹa* (id.): *no-aṛăvdăm cărṛaṛẹa*: nu răbdăm căldura (Pleasa); — *tṛamna* (*ib*): *tṛamna nṭărcăm fumeile și fudzim*: toamna încărcăm familiile și plecăm (ib.); — *nṛaptẹa* (id.): *nṛaptẹa tută scăpiṛa*: toată noaptea scăpără (Imiștea); — *cṛastă* (id.): *lo-agudi tu cṛastă*: îl lovì în coastă (ib.); — *scṛaltă-te* etc., etc. Cu toate acestea, pronunțarea redusă câte odată până la *o*, predomină în vorbirea curentă a Românilor din Albania: *tṛră-tẹ* (toarnă-te) *tṛră-tẹ, yino năpoĭ*: întoarce-te, vino înapoi 5/I; — *ṛṛă* (ṛară): *fudz la ğone, ṛṛă bună*: du-te tinere, într'un ceas bun 20/I; — *bună-ts ṛṛa*: bună ziua — *ṛoĭ* (lṛai) *ṛoĭ*; *funẹa nkisiĭ ti fagu*: luai funia pornii să taiu fag 10/I; — *văsiluṅă* (văsilṛaṅă) „regină" 1/XVII; — *hṛṛă* (hṛară): *no-avem hṛṛă*: n'avem sat (Pleasa); — *sṛṛtẹ, mṛṛtẹ* (soarte, moarte): *avum, hil', cṛipăṛ di tu sṛṛtẹ păn tu mṛṛtẹ*: am avut, fiule, necazuri, de la naștere până la moarte (Bigliștea); — *gṛṛă* (goală): *măcă păni gṛṛă*: mănâncă pâine goală (ib.); — *tăpṛṛa* (tăpṛara): *lo-agudi cu tăpṛṛa*: îl lovì cu toporul b.); — *cṛdă* (cṛadă): *aṛmasi cṛdă*: a rămas cel din urmă

©BCU CLUJ

(ib.) ; — *ǫăngǫǫă* (lângǫare) : *muǫi di ǫăngǫǫă gǫeŭ* : murì de boală grea (Cortesi) ; — *văǫǫǫă* (vărnăǫară) : *căti văǫǫǫă šapti meš* : câte odată şapte luni (stam în munţi) (ib.) ; — *pǫmi* (poame) : *estan nǫǫi* (din no-aǫi) *pǫmi* : anul acesta nu sânt fructe (Biglişti) ; — *lăcăǫtǫǫi* (lăcărtǫare) : *este mult lăcăǫtǫǫi* : este foarte harnică (Carbunara, Muz.) ; — *sǫǫa* (soarle) : *no-avẹa dată nica sǫǫa* : nu dăduse încă soarele (ib.) ; — *aǫăcǫǫi* (arcǫare) : *aǫăcǫǫi făǫă maǫdzine,* tare frig (ib.) ; — *avǫstă* (avǫastră) : *avǫstă i̯aste* : este a voastră (ib.) ;—*lǫt* (lǫat) : *nu-i tu mintẹ ẹstẹ lǫt* : nu-i în minţi, este nebun (ib.) ;—*čǫǫă* (čǫară) : *ligat di čǫǫă* : legat de sfoară (Bubulina, Muz.) ; — *scǫtim* (scǫatim) : *scǫtim maš ti măcaǫi* : câştigăm numai pentru mâncare (Biglişti) ; — *pǫǫtă* (pǫartă) : *fẹtile pǫǫtă ǵărdăń di gušă* : fetele poartă salbe la gât (Cortesi) ; — *tǫǫtsim* (tǫartsim) : *läna u scăǫminäm, u tǫǫtsim* : lâna o scărmănăm, o toarcem (Carbunara, Muz.) ; *ǫǫǫă* (lǫară) : *domniy nă li ǫǫǫă* : stăpânii (Turcii) ni le-au luat (ib.) etc.

Iată şi câteva exemple cu *o* pentru *ǫa* : *tǫǫǫă* (trǫară) : *să sculă tǫǫǫă* : s'a sculat de odată (Ciameria) ; — *di̯unǫǫă* (diunǫară) : *vinim di̯unǫǫă* : venirăm dintr'o dată (ib.) ; — *scosi* (scoase) : *lu scosi om* : il făcù om (ib.) ; — *fomẹa* (fǫamẹa) : *nă lo fomẹa* : ne-a apucat foamea (Bubulina) ; — *gǫopă* (grǫapă) : *s-ascumsẹ t-ună gǫopă* : s'a ascuns într'o groapă (ib.) ; — *loi̯* (lǫai̯) : *loĭ di uǫẹaḱye* : am priceput (ib.).

Observaţiune. In forma *aǫǫašă* din *cu fatsăle aǫoašă* : cu feţele roşii (Biglişti) avem *ǫa,* atunci când în restul dialectului avem *o* : arošẹ (arošă).

i protetic

Se arată numai în cuvântul *i̯ată* (ată) „mamă" (Dişniţa) şi *yată* în *muyaǫi-sa yasti yata fičoǫuĭ* : nevastă-sa este mama băiatului 24/XVIII ; — *i̯etă* (etă) 1/XI.

i : *e, ă*

Această pronunţare a lui *i* în poziţie accentuată se arată numai în câtevà cazuri izolate : *ń-išeǫă* (ń-iširă): îmi ieşiră

©BCU CLUJ

5/III cf. 10/III (însă şi : *išă* „ieşi" 8/XVII) ; — *išeta* „ieşirea" : *tu išeta bisęǫicăľeĭ*: la ieşirea din biserică 29/XVIII ;— *iše* „ieşi" etc. ; — *agärše* (agărşi): îşi uită 27/XVIII ; — *aše* (aşi) : *căn avdzăĭ aše, iń sită ľe măcaǫęa* : când am auzit aşa, mi s'a tăiat pofta (Ciameria); *aše z-bănedz* : D-zeu să-ţi dea sănătate (Carbunara, Muz.) ;— *putsän* (putsăn) : *ḱipeǫă cătepu tsän*=pişcă câte puţin (Cipleaca, Muz.) ; — *urdzäts* (urdzâtsĭ), sg. *urdzăcă* şi *urdzïcă* (urdzăcă) : *nędzim di adunăm urdzäts* : mergem ca să strângem urzici (ib.). Tot la Românii din această comună am auzit şi forma : *cătsän* (catsăn) : *ǫ aduń š-u badz tu un cătsän* = o strângi şi o bagi într'o strachină.

În poziţie neaccentuată *i* ca şi *i̯* se pronunţă ca y :

plǫyă (plǫai̯e) 7/XVII ;—*săǫăyę* (sarai̯e) „palat" 1/XVII ;— *oyli* (oi̯le) 21/XVII ;—*doy* (doĭ) : *fudziǫă cu doy picuǫaǫĭ* : plecară cu doi păstori (Fracula, Muz.) ;— *noy* (noĭ) : *nu šidzu molt la noy* : nu rămase mult la noi (Libofşa, Muz.) ; *vini dunoǫă la noy*:veni imediat la noi (Ciameria) ; — *cay* (caĭ, cari) : *cay vă spusę*:cine v'a spus? (Levani, Muz.) ; — *oy* (oĭ) : *no-avem oy multi* : nu avem oi multe (ib.) etc.

De asemenea avem în : *šuyiǫă* (şuiră)=flueră ; — *soye, yasti* (soi̯e) : *nu štii̯ tsi soye di om yasti* : nu ştii ce fel (neam) de om este (Levani, Muz.) ; — *yasi* (i̯ase) : *nu yasi di zboǫ dot* : nu iese din cuvânt deloc (ib.) ;—*zyafēte* (zi̯afete) : *z-dusiǫă la zyafēte* : s'au dus la petrecere (Imiştea) ; *yatur̄u* (i̯aturlu) : *cľimăm yatur̄u* : am chemat doctorul (Pleasa).

După un element palatal *i* se pronunţă ca *ă* : *doi̯ľă* (doi̯ľi) 2/XVII ; *călicaǫă doi̯ľă* : încălecară ambii 20/XVII ; — *pońľă* (pońľi) : *aftaǫi vimt tsi pońľă iľ dădęa di pade* : astfel de vânt încât trânteà la pământ pomii (Fracula, Muz.). Însă avem şi : *pońľe* (pońľi) : *scǫtę pońľe di tu aǫădzătină* : scoate pomii din rădăcină (Radostina, Muz.) ; — *čănušă* (činuşă) : *u cǫpsi tu čănušă* : o coapse în cenuşe (Biglişti) ; — *čăčoǫ* (čičoǫ) : picior (ib.).

După *ǫ* : *cuscǫăy* (cuscriľi) „cuscri" 9/XXI ; *aγǫă* (aγri) *ǫmiń aγǫă* : oameni sălbateci (Imiştea) ; *socǫă* (socri) : *tǫapsę š-pătsă di socǫă laĭ* ; a suferit mult din partea socrilor răi (Fracula, Muz.) ; — *ǫăcǫăń* (lăcrăń) : *ń s-apǫęsi guǫa ǫăcǫăń*

©BCU CLUJ

iń cuǫa = mi s'a aprins gura, lacrimi îmi curgeau din ochi (Bigliști).

După africate avem pe alocuri ca și în graiul grămustean ă, pentru i: *numtsăle* „nunțile" 1/XXI; *poǫtsă* „porci"; *gortsă* „pere"; *moǫtsă* „morți" etc. De asemenea la verbe: *aǫădză* alături de *aǫădz* „râzi"; *šedză* și *šedz* „șezi"; *lucǫedză* și *lucǫedz* „lucrezi" etc., etc. Însă în unele cazuri avem și i pentru î: *muntsi* 6/XIX; *multsi* 3/XIX.

În dialectul aromân, când *i* urmează după *dz, ts* precedate de o vocală, de cele mai multe ori nu se rostește: *badz, fats*=bagi, faci, etc. Când însă *dz, ts* urmează după o consonantă, atunci *i* se rostește: *pindzi, muntsi* și *munță* „împingi, munți" etc. În graiul fărșerot, *i* nu se pronunță, nici în cazul din urmă: *dints* (dință): dinți (Bigliști); — *tsints* (tsintsi): cinci (Dușari); *lindz* (lindză): lingi (ib.).

Observațiune. Deosebite schimbări ale lui i se arată în următoarele forme: Neaccentuat (i: u): *fǫapsun* (frapsin) 6/XX; — *pistupsešti* (pistpsešti) „crezi" 29/XVIII; — (i: ă): *tâńisită* (tińisită) „cinstit" 27/XVIII: — *vâšĭľe* (vasiľe) „rege" 1/XX.

La sfârșitul cuvântului, *i* dispare după *r* (*ǫ*) în: *aftar* (ahtărĭ): *aftar keptsăń*: asfel de piepteni (Cortesi);—*cǫipăǫ*: (cripărĭ): *avum, hiľ cǫipăǫ*: am avut, fiule, necazuri (Bigliști) etc. În *dunoră* (di̯unǫară) „dintr'odată" (Ciameria) de asemenea i̯ din *e* nu se rostește.

u

Se știe că *-u* din dialectul aromân se pronunță după orice grupă de consonante (socru, multu, preftu). În graiul Fărșeroților, în cele mai multe cazuri el nu se rostește, întocmai ca în dialectul dacoromân:

alant (alantu) 1/XIX; — *esc* (escu) ib.; — *sânt* (sântu) 5/XIX, etc.; — *ṇdǫepš* (ndrepșu): *dăpă tsi-ndǫepš tute lucăǫă ǵini*: după ce am aranjat toate lucrurile bine (Cipleaca, Muz.);—*mi-ṃvesc* (mi nvescu): mă îmbrac (ib.);—*s-apǫĩnd* (s-aprindu): *tsi ǫmiń săn di̯unǫǫă s-apǫĩnd*: ce oameni sânt, se aprind dintr'odată (Pleasa);—*cǫesc* (crescu): cresc (ib.);— *pǫăndz* (prăndzu): *adžunsim tă pǫăndz*: atm ajuns la prânz (Carbunara, Muz.); *pǫăndz* (Pleasa); — *umt* (untu, umtu): *adusim umt și uǫdzäts*: am adus unt și urzici (ib.); — *ḣĕǫb*

©BCU CLUJ

(hierbu) : *badz stǫańile nuntǫu ši ḱēǫb, ḱēǫb g'ini* : pui hainele înăuntru și fierb, fierb bine (ib.) ; — *mi-ṇvălesc* (mi-ṇvălescu) : mă învelesc (ib.) ; — *mult* (multu) : *aǫdi mult* (Bigliștea) ; *este mult aǫaụă* : este foarte rea (ib.) ; — *sănt* (săntu) : *sănt cusuǫinẹ veǫẹ* (ib.) ; — *anost* (anostru) : *ẹste fičor anost* : este băiatul nostru (ib.) ; — *s-hǫănesc* (s-hrănescu) : *s-hǫănesc cu gl'induǫă* : se hrănesc cu ghindă (Cortesi) ; — *s-hăǫnesc* (Fracula, Muz.) ; — *vimt* (vimtu) : *fătsẹa un vimt zuǫ* : suflà un vânt nebun (ib.) ; — *moǫt* (mortu) : *lo-afǫaǫă moǫt* : îl găsiră mort (Carbunara, Muz.) ; — *vind* (vindu) : *ḱalẹa u vind* : vând pielea (Bubulina, Muz.) ; — *aist* (aistu) : *fičoǫu aist* (Levani, Muz.), cf. 5/XVII ;—*ǫung* (lungu) : lung (ib.) ; — *stǫĩmt* (strimtu) : strâmt, îngust (ib.).

În următoarele forme *-u* apare după o singură consonantă : *mi dušu* „mă duseiu" 5/III ;—*γocu* (loc) ; 17/XVII ;— *aušu* 6/XVIII ;—*ḱošu, năsu* ib. ;—*elu* 7/XVIII etc., etc. Cf. 5, 12/XIX ;— *soǫu* (sor, soră) : *alẹa soǫu* : fă soră (Imiștea) ;— *sacu* (sac) : *lǫĭ un sacu plin di lănă* : am luat un sac plin de lână (Levani, Muz.) ;— *focu* (foc): *uǫfăńipsiǫă di focu* : au sărăcit din cauza focului (ib.) ;—*cătsătu* (cătsut) : *il' dẹde cu un cătsătu* : i-a dat cu un cuțit (Bubulina, Muz.) ; — *ńicu* (ńic) : mic (ib.) ;—*nicatu* : înecat ;—*tricutu* : trecut ;—*uscatu* : uscat cf. p. 107 etc., etc..

u : o

La sfârșitul unui cuvânt *u* se pronunță ca *o*, ori de câte ori urmează după el un cuvânt care începe cu a. Această pronunțare deschisă a lui *u* din cauza lui *a* următor se observă pretutindeni în dialectul român (no-are : nu are ; no-ascultă : nu ascultă, etc.) : *no-am faptă* : n'am făcut (Bigliști) ; — *no-aǫăvdăm tu cămpu* : nu răbdăm în câmpie (ib.) etc., etc. La Fărșeroți se aude și în *molt* (multu) : *nu šidzu molt la noy* : nu rămase multă vreme la noi (Libofșa, Muz.). De asemenea în cuvântul de origine turc. *cămbǫr* „fel de armă" 6/XXII.

In poziție neaccentuată avem în *ǫǫdzăm* (urdzăm) „urzim" 4/XXIII ;—*cǫǫăm* (curăm) „curățim" 2/XXIII ;—*čǫǫǫńidă* :

©BCU CLUJ

(curuńidă) : *o aṛdi pi čoṛṛońidă* : o arde pe cărămidă (Cipleaca) ; — *lucuṛo* „lucru" 4/XVIII ; — *năso* „dânsul" — *lo cṛiscu*(lu—) 4/XVIII ; — *căndo* (căndu) „când" 4, 7, 9, 14, 18,/XVII, 2, 13/XXI ; *nu l-o ṣeti* : nu-i este sete ; *nu l-o ṣoami* : nu-i este foame 4/XXI ; — *o vidzu* (din u vidzu) 11/XVII ; *l-o ṗote* ib, : *o ligă* 9/XII ; — *sînto* (sănto) „sânt" 5/XXI ; — *gṛṛomadzu* (grumadz) 102 ; *ṗṛṛoscutită* : stropită 107 ; *pičor* 106 ; etc.

u : *ă*

În poziţie neaccentuată apare regulat în *căṛună* (curună) „cunună" 22/XVII ; *căṛuńle* „cununile" 14/XXI ; *s-căṛună* „se cunună" 1/XXI. De asemenea în *pătu* (putu) 4/XVII. Alături de *ţuṛńigă* „furnică" (despre care vezi *n* : *ń*), am întâlnit în Carbunara, Muz. şi *ţăṛńigă* „furnică" : *yasti mplină di ţăṛńidz* : este plină de furnici ; *ţărcă* (făṛcă) : furcă, din fure-că „dacă" 4/23.

u : *i*

Avem, în poziţie neaccentuată, numai în : *si-ndipură* (si-ndupură) „se rezemă" de la *mi-ndoapir* 13/XIX.

2. *Consonantism*

r : *ṛ*

Ceea ce izbeşte mai mult urechea unui strein, care pentru întâia dată aude pe Fărşeroţi vorbind între ei, este pronunţarea lui *ṛ*.

veaṛă, maṛe, căṛvănaṛe (veară, mare, cărvănare) : *Ună veaṛă, maṛe maṛe, ma ti toŕi, laĭ căṛvănăṛe* : într'o vară mare, mare tot mai vii măi cărăvănare 1/I ; — *măṛată* (mărată) : *tsi s-mi toŕ, laĭ măṛată* ib. ; — *aṛe* (are) : *no-aṛe yaṛbă s-pască cal'i* 5/I ; — *Săṛună* (Sărună) : *s-pitṛets caṛte di Săṛună* 20/I ; *vṛută* „iubită" 5/II ; — *aṛumina* (anumirea) ; *mi luaṛă de-aṛumina* : mă luară pe umeri 1/III ; — *ṗṛṛota* „mai întâi" 1/XXI ; — *no-aṛ* (nu au) ib. ; — *ṛoşă* (aroşe) „roşe" 2/XXI ; — *uṛdă, dzăṛ* (urdă, dzăr) : *hiṛṛbim dzăṛ şi fatsim uṛdă* : fierbem zăr şi facem urdă

©BCU CLUJ

(Bigliște) ; — *fuǫĩl'e* (furil'e) : *tǫãpse măna di fuǫĩl'e* : s'a lăsat de hoții (ib.) ; — *păǫă* (pără) : *după ṇdoĭ aṅ i̯aǫ n'acătsăm di păǫă* : după câțiva ani din nou am câștigat bani (ib.) ;— *ǫufe* „trăznet" : *cădzu rufea pi năs* (Colonia) ;—*saǫtsină* (sar țină) : *eǫa saǫtsină* ; *o ălăsă saǫtsină* : erà însărcinată, o lăsă însărcinată (ib.) ;—*di̯oaǫă* (id.) : *nă sculăm di̯oaǫă* : ne-am sculat de cu vreme (Dușari) ; — *maǫtu* (martsu) ; *fudzim tu maǫtu* ; am pornit în martie (ib.) ; — *sumedǫu, bǫumaǫu, ṇdǫelu* (sumedrul, brumarlu, andrelu) : Octomvrie, Noemvrie, Decemvrie (Dușari) ;—*stămăǫia maǫi* (Stămăria mare) : *tă stămăǫia maǫi va s-fudzim* : o să plecăm de Sfânta Marie (Cortesi) ; — *gǫeuš* (greuș): *ascumtu sum gǫeuš* : ascuns subt un arbore (ib) ; — *coḱiǫošilă* (—) : *capǫă coḱiǫošilă* : capră roșcată (Pleasa) ;— *avǫă* (avră) : *imnäm tu avǫă* : umblăm în răcoare (ib.) ; — *pǫĩǫ* (aprilie) : *fudzim cu fumel'le tu pǫĩǫ* : am plecat cu familiile în Aprilie (Cutali, Muz.) ; — *peǫušană* (~) : cu bucle (ib.) ; — *băǫba-su* (barbat-su) : *băǫba-su yasti fugat tu cseni* : bărbat-său este dus în streinătate (ib.) ; — *fǫică maǫe* (frică mare) : *tǫapsim nă fǫică maǫe* : am pățit o frică mare (Fracula, Muz.) ; *čuštu caǫi* (čuštiŭ care) : *vini čuštu caǫi* : a venit cinevà (ib.)—*săǫmănitsă* (sărmănitsă): prunc în fașe (Pleasa); —*fičoǫ, muǫi* (ficior, muri) : *ṅ-ave̯am un fičoǫ, ma muǫi tu yinaǫ* : aveam un singur băiat, dar mi-a murit în luna Ianuarie (ib) ; — *i̯o esc singuǫă* : eu sânt singură (Levani, Muz.) ;— *ǫădzătină* (rădătsină) : *li bui̯sim cu ǫădzătină di căṅină* : le vopsim cu rădăcină de cănină (Pleasa) ; — *zboǫ* (zbor) : *avem ligată zboǫ maš ti un an*: ne-am înțeles numai pentru un an (Fracula, Muz.) ; — *uǫdzäts* (urdzăți) : *adusim umt și uǫdzäts* : am adus unt și urzici (Pleasa) ;—*uǫδă* (urdă) : *fătsem uǫδă, caš dit fǫali* : facem urdă, brânză de burduf (ib) ; — *pǫota* (prota) : *u ḱẽǫǵ, ḱẽǫǵ ǵini pǫota* : o tierbi, bine mai întâi (ib.) : — *ḱindǫă* (adunare) : *nă ḱindǫă maǫe* : grămadă mare de oameni (ib.) ; — *fǫapsin* (frapsin) : *o bui̯sim [lăna] cu fǫăndză di fǫapsin* : vopsim lâna cu frunze de frasin (Dișnița) ; — *ḱeǫšaǫ* (Iunie) : *aǫămasmi tu ḱeǫšaǫ* : am rămas în luna Iunie (ib.) ;—*fǫämti* (frămte) ;— *sufǫuntsęli*, (sufrăntseale), *meǫu di fatsă* (—), *naǫe* (nare),

©BCU CLUJ

gọuṅ (gruṅ), *guọmaz* (grumadz) : frunte, sprincenare, umerii obrazului, etc. (Bigliști) ; — *puọnăọĭ* (purnărĭ) : *apọindim ţocu cu puọnăọĭ* : aprindem focul cu lemn dintr'o specie de copaciu (ib.) : — *aọọašă* (aroşe) : *cu ţatsăle aọọašă* : cu obrajii roşii (ib.) : — *guọa* (gura) : *aọdi mult, ṅi s-apọẹsi guọa* : este tare iute (despre un ardeiu) (ib.) ;—*cọipăọ* (cripărĭ) : *avum hiľ cọipăọ di tu sọọtẹ păn tu mọọte* : am avut, fiule, necazuri de la naştere până la moarte (ib.) ; — *cusuọine vẹọẹ* (cusurine veare) : verişoare (ib.) :—*păduọitsă* (—): *dusiọă tu ună păduọitsă* : s'au dus într'o pădurice (ib.) ; — *glinduọă* (—): *s-họănesc cu glinduọă*: se hrănesc cu ghinzi (ib.) ;— *buọets* (pečurki) ; *măcăm ĵ-buọets* : mâncăm şi ciuperci (Curtesi) ;— *căọọọi* (căroare): *tu cuọicu şi agust ţatsi căọọọi maọi* : în lunile Iulie şi August este mare căldură (ib.) : — *căọăọe* (cărare) : *va-l aflăm ună căọăọe* : o să-i găsim o deslegare (ib.) ; — *mascọu* (mascur) : de secs bărbătesc (ib.) — *piọoṅ* (penură) : *ṇcăọfusim un piọoṅ* : am bătut un cuiu (ib.).

rn, rṅ : r̃

Este o pronunţare mai tare a lui r, care se aude deosebit de r obicinuit din dialectul aromân :

toṛĭ (torṅi) : *Ună vẹaọă maọẹ maọẹ ma ti toṛĭ, laĭ căọvănaọe* 5/I) ; — *mi toṛ* (mi tornu) ib. ;—*toọă-te* (toarnă-te) 1/I ; *yaṛa* (iarna), *yaṛa tu muntsi yaste aọatsi* : iarna este rece în munţi (Pleasa) ; — *toṛĭ* (torṅi) : *toṛĭ tu căọdaọẹa di apă* : torni în căldarea de apă (Pleasa) ; — *spuṛă* (spurnă) : *u cots tu spuṛă* : o coci în spuză (Bigliști) ; — *fuṛidz* (furnidz) : *plină di fuṛidz* : plină de furnici (Cortesi) : — *aṛiŭ* (arniŭ) : *căn ĵudzim tu aṛiŭ* : când plecăm la iernatec (Duşari) :— *s-tuṛă* (s-turnă) : *ĵẹtsim păzaọe şi s-tuṛă* : ne-am tocmit şi s'a întors (ib.).

rn : *ọ*

Când *r* (<*rn*) se află în apropierea lui *ọ*, atunci rostirea lui se identifică cu a lui *ọ*. Eu l-am auzit distinct la o singură formă :

©BCU CLUJ

văρǫρǫă (vărnǫară şi vărǫară) : *tu munts ǫămănem tsints-šasi, căti văρǫρǫă şi šapti meš* : în munţi rămânem cincişase luni, câte odată şi şapte (Duşari) ; — *divăρǫρǫă* (divărǫară) : *s-nă videm divăρǫρǫă* : să ne vedem la anul (Imiştea, Muz.).

rl : *r̄*

Ca rostire se identifică cu *r̄* din *rn* : — *căr̄igu* (cărliglu) : *ṅ-agäǫšiĭ car̄igu ṇ dzẹană, noĭ căr̄ig š-atu no-avem* 1/VII ; — *agăr̄ẹaŭ* (agărlẹao) : *s-aṅurdzẹască š-agăr̄ẹŭ* 5/VII ; — *sǫar̄ă* (soarele): *ninte z-da sǫar̄ă*: înainte de a da soarele (Pleasa) ; *no-avẹa dată nica sǫar̄ă* : nu dăduse încă soarele (Carbunara, Muz.) ; — *dzinir̄u* (dzinirle) : *va z-yină dzinir̄u anost* : o să vie ginerele nostru (Biglişti) ; — *hăr̄ă* (hărle) : *avẹa tute hăr̄ă* : avea toate darurile (ib.) ; — *stur̄u* (sturlu) : *era stur̄u a casiľeĭ* : erà stâlpul casei (Biglişti).

rl : *ǫ*

Caşi *ǫ* din *rn*, apare rar. Eu l-am auzit numai în : *doǫu* (dorlu) : *mi γo doǫu* : m'apucă dorul (Libofşa, Muz.).

l : *ł*

Se pronunţă cu articulaţie velară ca în dialectul meglenit [1])

căłăṅ „ţevi" 3/XXIII ; — *suł* 4/XXIII ; — *ałăsam* (alăsam) ; — *całẹa* (calẹa) ; — *puǫtseł* (purtsel) : *grẹas ca un puǫtseł* : gras ca un purcel (Carbunara, Muz.) ; — *łunẹa* (lunẹa) : *łunẹa nă lǫρǫă* (ib.) ; — *sałtsă* (salţă) pl. *sắts* (sălţă) : salcie pl. sălcii (Bubulina, Muz.) ; — *scułă* (sculă) : *vini di mi scułă* : venì şi mă deşteptă (ib.) ; — *viłaǫdi* (Berat) ; — *płătitsă multă* (multă plătitsă) : *gắǫu nu-i bun, ari mułtă płătitsă* : grâul nu-i bun are multă plătiţă (ib.) ; — *mołt* (multu) : *nu šidzu mołt la noĭ* : nu rămase multă vreme la noi (Libohova) ;

[1]) *Meglenoromânii* I, p. 135, § 59.

©BCU CLUJ

aṅeł (aṅeŭ) : *bărba-ṅu aṅeł* : bărbatu-meu (Fracula, Muz.) ;— *cułčăscu* (clocesc) : *găyinle cułčăscu* : găinele clocesc (ib.) :— *cał* (cal) ; — *cătsăł* (căţăl) ;—*căčułă* (căčulă) ;—*nu ł-am vidzută* : nu l-am văzut (Biglişti) ; — *łas* (las) : *łas s-mi całcă* : să mă calce (ib.) ;—*łu* (—) : *łu tsăpă un yaspe* : l-a înţepat un viespe ; *-ł* (-l) : *nu-ł vigľă ǵine* : nu l-a păzit bine (Fracula, Muz.).

l : *γ*

Este un sunet care s'a desvoltat din ł, pronunţat cu partea posterioară a limbii. El se apropie de γ (gama) din limba greacă modernă. În greceşte partea posterioară a limbii nu se apropie prea mult de vălul palatului. La Fărşeroţi ea se apropie şi sunetul care se produce se aude între *h* şi γ. *γoĭ* (lo̯aĭ) : *γoĭ fune̯a ṇḱisiĭ ti fag* : am luat funia şi am pornit ca să aduc lemne de fag. 10/I ; — *de̯ayag* (dealag) : *ṅ-o dede̯am de̯ayag de̯ayag, moĭ vo̯ută* 1/II ;— *γume̯a* (lumea) 10/IX ;—*γocu* (locu) 17/XVII ;—*nă scuγăm* (nă sculăm) : *ninte di hăo̯ăyie nă scuγăm* : înainte de revărsatul zorilor ne sculăm (Pleasa) ;—*ayant* (alantu) : *unu yasti di tri aṅ, ayant săo̯mănitsă* : unul este de trei ani celălat prunc în faşe (ib.) ;—*pγămse* (plămse) : *tută dzuu̯a pγămse* : toată ziua a plâns (Biglişti) ; — *căγcäṅ* (călcăṅ) : *fo̯ăndzi-ľ un căγcäṅ* : rupe-i o bucată de pâine (Dişniţa) ;— *δayă* (δală) : lapte acru (Pleasa) ; — *γune̯a* (lune̯a) : *nă sculăm di γune̯a* : ne-am sculat de luni (ib.) ; — *γumbadă* (lumbadă) : *apo̯e̯ase ună γumbadă* : a aprins o lumânare mare (făclie) ;— *γănă* (lănă) : *un clăndu di γănă* : o mână de lână scărmănată (Biglişti) ; *γumi* (lume) : *eo̯a γumi multă* : era multă lume (ib.) ;—*γutsitlu aṅeo̯* (luţitlu aṅeŭ) : scumpul mieu (ib.) ;—*γală* (lală) : unchiu (Duşari) ;—*γumtă* (nuntă, numtă) : *nędzim la γumtă* : mergem la nuntă (Dişniţa) ;—*γu̯om* (lom) : luăm : *γu̯om apa š-u vio̯săm* : luăm apă şi o vărsăm (Duşari) ; — *γu̯o* (lo) : *γu̯o apă* : luă apă (ib.) ;—*mizia š-γo vete̯a* : abià şi-a venit în fire (Carbunaıa, Muz.) ;—*γungă* (lungă) : *fetsim cale γungă* : am făcut un

©BCU CLUJ

drum lung (ib.) ; — *ɣuom calɐa naparti di munti* : am luat drumul dincolo de munte (ib.) ; — *ɣuna* luna (Dușari) ; — *amaɣămă* (amalămă) : *ɐasti di amaɣămă* : este de aur (Bigliști) ; — *ɣoc* (loc) : *ɣoclu va nă-ŋglită* : pământul o să ne înghită ; *dɐanda ğucăm dit ɣoc* : de când ne-am mișcat de aici (Uianic) ; — *ɣaĭ* (laĭ) : *ɣaĭ ʃɐati, ɣaĭ* : măi frate, măi (Imiștea, Muz.) ; *ɣo* (lu) : *pi guše s-ɣo-aĭ* : să-i duci păcatele (ib.) ; — *uɣ* (lu) : *uɣ ligaɐă cu ʃuńle* : l-au legat cu funiile (Grabiani, Muz.) ; — *ɣu* (lu) : *aɐikits-ɣu* : răpiți-l (ib.) ; — *ɣumăk* (lumăki) : *căɗɐa di pi ɣumăk* : cădeà de pe ramuri (ib.) ; — *ayunɐ* (alune) : *sac plin de ayunɐ* (ib.).

l : ɐ

Se aude mai rar, în cele mai multe cazuri, când se află în apropierea unui ɐ din r. Rostirea lui se datorește, probabil, fenomenului de asimilație. La bază trebue să vedem un ɣ din l.

ɗaɐă (ɗală) 14/XVIII ; — *ɐoc* (loc) 25/XVIII ; — *ɐale* (lale) : unchiule 26/XVIII ; — *ɐăcɐ* : lăcrămi 28/XVIII ; — *ɐăcătɐare* : zi de lucru 23/XVIII ; — *muɐaɐi* (mulare) „catâr" 5/VII ; — *aɐăntoɐ* (alăntor) : celorlalți 12/XVII ; — *muɐăɐi* (mulări) : *găɐu lo ɐncăɐcăm pri muɐăɐi* : grâul îl încărcăm pe catâri (Bigliști) ; *ɐncăɐică pi muɐăɐi* : încalecă pe catâri (Carbunara, Muz.) ; — *ɐăcɐăń* (lăcrăń) : *ń-s-apɐɐsi guɐa, ɐăcɐăń iń cuɐa* : mi s'a aprins gura, lacrimi îmi curgeau (Bigliști) ; — *ɐucɐu* (lucru) : *avem mult ɐucɐu* : avem treabă multă (Dușari) ; — *ɐɐɐă* (lɐară) : *săɐğiy nă li ɐɐɐă* : Sârbii ni le-au luat (Carbunara, Muz.) ; — *ɐutuɐğie* (luturɣie) : *dusim nă ɐutuɐğie* : am dus [la biserică] o prescură (Grabiani, Muz.) ; — *ɣumăɐičɐu* (ɣumăričlu) : măgărușul (ib.).

Forma *ɐoc* pentru *ɣoc*, am auzit-o rostindu-se o singură dată, deși în apropierea lui l- nu se afla un ɐ, la o femeie din Radostina la întrebarea care mi-o făcù : *di tsi ɐoc hits* ? : din ce loc, din ce țară sânteți? și în *aɐăcsi* pentru *alăcsi* de la *alăcsiɐe*.

©BCU CLUJ

l : *r*

În : *de-ariḣina* (dẹaliḣẹa) „adevărat" 22/XIX, cf. p. 204.

l nu se pronunţă.

Am urmărit cu atenţiune acest fenomen şi la auzul fiecărui cuvânt în care *l* nu se rosteà, am avut impresia că vocala imediat premergătoare se pronunţă cevà mai lung. O formă ca *mută* în fraza : *adusiră paye mută* : au adus multă zestre (Biglişti), am auzit-o rostindu-se mai mult : *mūtă* sau *muu̯tă* decât *mută*.

La formele în care *l* erà precedat de o consonantă, rostirea şovăià între pronunţarea lui γ pentru l, ca în cazurile dinpa ragraful de mai sus, şi între pronunţarea în care nu se simţeà nimic din urma lui *l* : pe *umfată* (umflată) l-am auzit pronunţându-se *umfγată* şi *umfată* : *aϱe mā̆na umfată, lu tsăpă un yaspe* : are mâna umflată, l-a pişcat (înţepat) un viespe (Libofşa, Muz.) : *mudzem* (muldzim) ; *mugu* şi *mug* (mulgu), (Carbunara, Muz.) ; — *căduϱă* (căldură) : *yali no-aϱavdă căduϱa* : ele nu rabdă la căldură (ib.) ; — *săts* (sălţă) : *cϱesc săts* : cresc sălcii (ib.) ; — *psau̯tu* (psaltu) : cântăreţ 23/XVIII ; *psău̯tisẹa* : cântà la strană 26/XVIII ; — *pubiϱe* (pulbire) : pulbere (ib.) ; — *čenic* (celnic) : *cenicu anost nu ịẹsti au̯a* : cel nicul nostru nu este aici (Imiştea, Muz.) ; — *čenitsiy* (celnitsĭi) (Libofşa, Muz.) ; — *čenislor* 9/XXII *sabă* (slabă) 24/XVIII ; — *afaĭ* (aflaĭ) : *ṅ-afaĭ hazmu ṇ caϱẹa maϱi* 10/VII ; — *atu* (altu) : *noĭ cărig š-atu nọ-avem* 1/VII ; — *fambuϱa* (flambura) 3/XXI ; — *aco* (aclo) : *nă as- paϱā̆m šă fudzim de-aco* : ne-am speriat şi am plecat de acolo. (Pleasa). Această din urmă formă este singura care se pronunţă consecvent fără *l* la toţi Fărşeroţii ; însă avem şi : *arco, aϱco* şi *aγco* cf. 10/XXII — *au̯ataϱ* (au̯altarĭ) : *au̯ataϱ vinim* : alaltăeri am venit (Cortesi) ; — *aušaticuy* (aušaticluĭ) : *nu-l' tsăn tiṅia aušaticuy* : nu cinstesc pe bătrâni (Schepuri, Muz.).

©BCU CLUJ

l : *γ*

Este același proces de evoluare a lui *l* palatal spre *i*, așà cum se rostește în dialectul dacoromân, pe care l-am observat pe alocuri și în dialectul meglenoromân. El nu este general. De aceea aproape mai toate formele se întrebuințează când cu *γ* când cu *l'* păstrat : *ńeγ* și *ńel'* : miei ; *puγ* și *pul'* : pui etc. :

păϱazγi (părazl'i) : *c'am păϱazγi di la dada* 5/I ; — *coϱǵiγ* (corǵil') 10/VI ; — *domniγ* (domnil') 10/IX ; — *ficŏϱγă* (ficorl'i) 1/XXI ;—*vituγ* (vitul') 7/XXI ;—*vășiγă* (vasil'ă) 1/XVII *meϱγă* (merl'i) 3/XVII ;—*picuϱăϱγi* (picurarl'i) 21/XVII ;—*ocγi* (ocl'i) (ib.) ;—*nasγi* (natsl'i pl. de la natŭ) : *nasγi anošti* : pruncii noștri (Schepuri, Muz.) ; — *luγaṛiazmazγi* (luγarazmazl'i) : socotelile (Poiani, Muz.) ; — *dzănucyu* (dzănucl'u) : *čičoϱ, puγpă, căγcăń, dzănucyu* : picior, pulpă, călcâiu, genuchiu (Dișniṭa) ;—*vigyari* (vigl'are) : *tutiputa va vigyari* : marfa trebue păzită (Bigliștea) ;—*săϱǵiγ* (Sărgil'i) : *săϱǵiγ nă li ϱϱă* : Sârbii ni le-au luat (ib.) ; — *coṛǵiγ* (Corǵil') : *muϱiϱă coϱǵiγ di năš* : au murit sărmanii de ei (Carbunara, Muz.) ;—*domniγ* (domnil') : *domniγ nă li lϱă* : Turcii ni le-au luat (ib.) ; — *fuϱγi* (furl'i) : *l'-acătsaϱă furγi* : i-au prins hoții (Grabiani, Muz.) ;—*puγ* (pul') : *ca doi puγ* : ca doi pui (ib.) ; — *ficoϱγi* (ficorl'i) : *di ficoryi anošti* : din partea băeților noștri (Libofșa, Muz.) ;— *yin* (l'in) : *cămeš di yin* : cămăși de in (Fracula, Muz.) ;— *fumeγ* (fumel') : *no-aϱe fumeγ* : n'are copii (ib.) ;—*găyinle cučăscu* : găinile clocesc (ib.) ;—*ńeγi* (ńel'i) : mieii (ib.) ;—*γ* (l'i) : *γ-acătsam cu mâna* : îi prindeam cu mâna (Uianic) ;—*mayu* (mal'lu) : maiul (ib.) ; — *yuștă* (voinic) : *ma tsi yuștă yasti* : ce mai voinic este (ib.) ;—*yopuϱ* (l'epure): iepure (ib.) ;—*yaϱă* (l'ară) : *capϱă yaϱă* : capră pestriță (Vărtopi) ; — *payu* (pal'u) : paiu pl. *payă* (pal'ă) : paie (ib.) ;—*scay* : (scal'u) *s-acatsă di scal'* : s-a prins de scaiu (Chelbăsira) ;—*amiϱăϱiγe* (amirăril'e) : împărăție (ib.) ;—*cyiničuń* (*ncl'inăčuń*) : *cyiničuń cu sănătăti* : închinăciuni cu sănătate (ib.) ;—*uϱęcγe* (ureacl'e) ; ureche (ib.) ; —*gyets* (gl'ets) : *aϱatsi gyets* : rece ca ghiața (Conisbaltă) ;—

©BCU CLUJ

uǫecỳi (urecľi) : urechi (ib.) ;—*yi* (ľi) ; *nu yi ṇgǫeacă* : nu-i vine greu, nu-i stă povară (ib.) ;—*caịyi* (caľľi) : *cu caịyi aloǫ* : cu caii lor (ib.). Numai în forma *orġe* (orġiľ) : orbii avem *e* pentru *yi* (Uianic).

ľ : *i*

L-am auzit foarte rar :

fumeịle : familiile : *toamna căǫkăm fumeịle şi fudzim* : toamnă încărcăm familiile şi plecăm (Bigliştia) ; — *caịyi* (caľľi) : *cu caịyi aloǫ* : cu caii lor (Conisbaltă) ;—*ṇeịyi* (neľľi) : *ṇ-ascăpaǫă ṇeịyi* ; ne-au scăpat mieii (ib.).

ľ nu se pronunţă.

În formele verbale de la *vegľu* „păzesc", *ľ* câte odată se aude, câte odată nu : *viġa* (vigľa) „păzeà" 7/XVII ; — *z-veġă* (s-veagľă) „să păzească" 6/XVII ; *va z-veġu* (va s-vegľu) ib., însă şi *z-veġľă* „să păzească" 9/XVII. De asemenea în *diš-kitōǫ* „răşchitor" 3/XXIII, despre care vezi p. 200.

în : *ṇ*

Este acelaşi fenomen care se observă peste tot în dialectul aromăn. În centrele în care nu se obicinueşte să se rostească un *a* protetic în locul lui *î* din *în* (andreg, antreb, ancarcu etc.) avem în totdeauna pronunţarea lui *ṇ* silabic :

ṇkisim : pornim : *ṇkisim di yuni di dimineatsă* : am pornit de luni dimineaţa (Libofşa, Muz.) ;—*ṇveṣta* şi *ṇvesta* : nevasta (ib.) ; — *ṇdaŭ* : câtevà : *după ṇdaŭ zboǫă s-aǫikiǫă* : după câteva cuvinte se luară la bătaie (Radoştina) etc., etc.

În : *si vinitsă* : s'a învineţit (Pleasa) ; *si vinitsăǫă* : s'au învineţit (ib.) avem mai de grabă căderea lui *ṇ* decât un derivat de la *vinit* (vânăt) fără prefix.

mn : *m*

Apare rar, numai în câteva cuvinte :

leami (leamne) „lemnë" 5/III ; — *dom* (domnu) : *z-dusi la dom-su* : s'a dus la stăpânul său (Biglişti) ; — *nă poimäm*

©BCU CLUJ

(nă primnăm) : ne plimbăm (Libofșa, Muz.) ;—*stamă* (stamnă) *no-aǫi apă tu stamă* : nu este apă în urcior (ib.) ; — *lem* (lemnu) : *s-alină pi un lem*: s'a suit pe un arbore (Fracula, Muz.) ; — *lęme* (leamne) : *s-nă dutsim s-adunăm lęme* : să mergem să strângem lemne (Levani, Muz.).

m nu se pronunță.

În : *š-acupără* : își cumpără 21/XVIII.

n : *ń*

Apare numai în cuvântul *fuǫńigă* (*făǫnigă*) : *yasti mplină di făǫńidz* : este plină de furnici (Carbunara, Muz.) *alagă ca furńidz* : aleargă ca niște furnici (Dișniță).

Observațiune. În numele orășelului albanez *Pikindă* pentru *Pikină* (alb. Pekini) avem *nd* (cf. p. 98) ; cuvântul arată aceeași prefacere ca *pendură*, obicinuit în Albania (cf. Mih.) pentru *penură* „cuiu".

r nu se pronunță.

Acest fenomen se arată regulat la pronumele posesiv *anost — anǫastă, avost — avǫastă* cu plur. *anošt — anǫaste, avošt — avǫaste*, despre care vezi mai pe larg capitolul despre pronume. De asemenea în *nuntu* (nuntru) : înăuntru 20/XVII ; -- *cătă* (cătră) 1, 2, /XXI ; —*Arγirocast* (Aγgirocastru) p. 101.

b : *y*

La palatalizarea consonantelor labiale avem de observat numai forma *tseǫy(ă)* pentru tseǫġ(ă) (tserġi) cerbi : în care *b* este pronunțat ca *y*, ca și cum ar veni dintr'un *v*.

Pref. *în-* lipsește.

În următoarele forme : *calic* (ncalic) „încalec" : *călicaĭ* 1/IV ; *caǫc* (ncarcu) „încarc" : *căǫcam* 2/XXII ; *căǫcare* 1/XII ;—*mi soǫ* (mi-nsor) „mă însor" : *si suǫa* 22/XVII ;

©BCU CLUJ

si sură (se ṇsură) 27/XVIII; — *vẹstă* şi *vẹastă*: nevastă 1/XVIII; — *vẹatsă*: învaţă 7/XVIII.

Alte schimbări mari avem: *c*: *g* în: *găstăńe* (căstâńe): *găstăńe aγϱă*: castane sălbatice (Curtesi); —*agătsă* pentru *acătsă* (Conisbalta, Muz.); — *g*: *ǵ* în *ǵäϱ* (grâu): *va s-acumpărăm ǵäϱ*: vom cumpărà grâu (Dişniţa, Ciupleaca, Muz.); —*č*: *ts* în *tsičϱaϱe* 25/XVIII; —*s*: *š* în *a văšiľeluĭ*: regelui 14/XIX; — *b*: *v* în *sivapi* pentru sibapi (turc.) 13/XX; —*ht*: *ft* în *aftar ḱẹptsăń* (Cortesi) pentru *ahtărĭ ḱaptsăńĭ*: astfel de piepteni; —*θ*: *s* în *sẹamin* (θẹamin) *sẹamină* p. 101; —*p*: *b* în *băldămă* pentru păldămă cf. p. 104.

MATATEZĂ.

Avem în următoarele forme: *Mizuchi̯ar* pentru Muzichiar cf. p. 19; —*Mizuchẹa* pentru Muzachia cf. p. 78; — *tiϱtsem* (tritsem) „trecem" 5/XXIII; cf. 12/XVII; —*căpestur* (căpestru) „căpăstru" 13/XXI; —*pirǵos* (priǵos) „dedesupt" 7/XXII; —*pir* (pri): *pir pade*: pe jos 7/XXI cf. 16/XVII; — *dẹ-aϱumina* (anumirẹa) „pe umeri" 1/III; —*cuϱēri* (cruire) „croire" 6/XXI; — *ṃpultesc* (amplitescu) „împletesc" cf. 11/XXI; — *fuϱnisiră* (din fărnusiră—fărenusiră—fănerusiră ngr.) „apărură" 5/XX; —*s-avdatsi* pentru *s-adavdzi* 1/XI; — *s-fănătẹa* (s-năfătea) „se săturà" 9/XX; — *sufuϱtsẹli* (sufruntsẹale) 15/XVII; —*starńi* (strańi) ib; —*dipäϱpoya* (dẹapoĭa) „apoi" 14/XVIII; —*ḱinduϱi* pentru *ḱindrui* 15/XVIII; — *ngăϱšẹari* (Fracula, Muz.); — *ϱădzătină* (arădătsină) „radăcină"; — *culčăscu* (clučescu) „clocesc" (Libofşa). Interesantă este forma *lišcător* (p. 107) pentru prefacerile prin care a trecut: din răšcľitor sau arăšcľitor, forma obicinuită la Aromâni, am avut răšḱitor (cu înlocuirea lui *ľ* prin *i*), care, prin metateză, a ajuns rišcător şi pe urmă, prin disimilare, la forma de mai sus: *lišcător*. Însă în vremea când răšcľitor ajunsese răšḱitor, prin substituire de prefix, a rezultat forma *dišḱitōϱ*, care există alături de *lišcător* (p. 107).

©BCU CLUJ

EPENTEZA.

Vocalică: *s-o tăɋagă* (s'o tragă) cf. 2, 7/XVII; — *taratsru* (trastu): traistă 104;—*cărutsɐa* (cruțea) 1/XIX;—*dărac* și *darac* pretutindeni, cf. bucata XIX; — *lucără* și *lucuɋo* 4/XVIII;—*aγăɋe* (aγre) „ogoare" 14/XVIII;—*căsen* (csen) „strein" 16/XVIII etc.;—*sufăru* (sufră) „masă" 18/XVIII; *umbără* (umbră) 17/XVII.

Consonantică: *imbɋă* (imiră) „liniștită" 8/XX cf. 14, 18/XX; — *distimbeľă* (distimeľă) „ștergar"; — *Zumbɭeac* și *Zămbɭeac*, nume de loc. alb. *Zamlak*.

3. FLEXIUNEA

1. ARTICOLUL

Lipsa articolului masculin *-l* apare în rostire aproape ca un fenomen general:

unu (unlu): unul (Pleasa);—*focu* (foclu): *apɋindem focu cu puɋnăɋi*: aprindem focul cu lemn de copaciu (Bigliști);—*măndzu* (măndzul): *kiɋu măndzu*: s'a pierdut mânzul (ib.); — *lemnu* (lemnul): *lo lemnu și-ľ dędi*: a luat lemnul și i-a dat (ib.);—*gărɋu* (gărnul): *gărɋu lu ɳtsɐră*: grâul îl cern (Cipleaca, Muz.); — *kiɋou* (*kiroɋlu*): *šidem š-tu γizmăčuni, cum s-ĥibă kiɋou*: stăm și în Septemvrie, cum să fie vremea (Bigliști); — *meɋu* (merlu): mărul (Levani, Muz.); — *zboɋu* (zborlu): *ľ-iși zboɋu*: i-a ieșit vestea (ib.) etc.

În fraza: *ɐste fičoɋ anost* (ɐaste fičorlu anostru): este băiatul nostru, *-u* pentru *-ul* nu se aude de loc (Bigliști).

2. PRONUMELE

Observăm mai întâi pron. pers. de pers. I: *uγ* „îl"; *γu* „îl" cf. p. 195; *u* „îl": *u pitɋec*: îl trimet 5/XXI; după aceea formele de la pronumele posesiv care se întâlnesc și în restul dialectului aromân:

Persoana I. sing. (masc.): *ameť* (ameŭ): *frɐatili ameť*: fratele mieu (Bigliști); —*aṁeť* (ameŭ): *bărba-ṁu aṁet*: băr-

©BCU CLUJ

batul mieu (Fracula, Muz.) ; —*aṅeo* (aṅeŭ) : *ǫutsitlu aṅeo* : scumpul mieu (Biglişti) ;—*aṅeľ* (aṅeĭ, amieĭ) : *ʃǫatsľi aṅeľ* : fraţii miei (Biglişti).

Persoana I sing. (fem.) : *mẹao* (mea) : *ʃẹta mẹao* : fata mea (Biglişti) ;—*dada mẹaụă* : mama mea (Levani, Muz.).

Persoana II sing. (masc.) : *atăt* (atăŭ) : *omu atăt* : omul tău (Cutali, Muz.) ; *stepsu atăt* : vina ta (ib.) ; — *atăľ* (atăĭ) : *luγarʃazmasyi atăľ* : socotelile tale (Poiani) ; *păǫăzyi atăľ* : banii tăi (ib.).

Persoana II sing. (fem.) : *atao* (ata) : *cuʃina tao* : coşul tău (Radostina) ; *ʃumeľa tao* : familia ta (ib.).

Alături de aceste forme, am mai dat şi de *tsẹao, tsẹụă* (atsẹa) : *ʃẹta tsẹao* : fata aceea (Cortesi) ; *ʃẹta tsẹụă* id.

Persoana I (masc.) : *anost* (anostru) : *măne va z-yină dziniṛu anost* : mâine va veni ginerele nostru (Biglişti) ; *paplu anost* : moşul nostru (Levani, Muz.) ; *este fičoǫ anost* : e băiatul nostru (ib.) ;— *anošt* (anoştri) : *tu muntsăľ anošt* : în munţii noştri (Biglişti) ; *fičoǫyi anošt* : copiii noştri (Levani, Muz.).

Persoana I (fem.) : *anǫastă* (anǫastră) ; *hǫaǫa nǫastă* : satul nostru (Biglişti) ; — *anǫste* (anǫastre) : *ẹste tu păǫtsăle anǫste* (Grabiani, Muz.).

Persoana II (masc.) : *avost* (avostru) : *zboǫu avost* : cuvântul vostru (ib.) ; — *avošt* (avoştri) : *biǫbetsľi avošt* : berbecii voştri (Levani, Muz.).

Persoana II (fem.) : *avǫstă, avǫastă* (avǫastră) : *yu ẹasti hǫaǫa vǫastă?* : unde este comuna noastră? (ib.) ; *ʃaste avǫstă* : este a voastră (Carbunara, Muz.) ; — *avǫste, avǫaste* (avǫastre) : *muţără avǫaste* : catârii voştri (Grabiani).

Pronumele posesiv de persoana III enclitic, care se obicinueşte foarte des în graiul Aromânilor din Pind (sora-ľ, feata-ľ etc.), nu se aude aproape mai deloc.

3. NUMERALUL.

Este acelaşi ca peste tot în dialectul aromân. Numai *tsints* (tinţi) : cinci (Duşari) se deosebeşte prin lipsa lui

©BCU CLUJ

-i final. Această formă se întâlnește și la Megleniți. În graiul fărșerot fenomenul acesta se explică prin lipsa de pronunțare a lui *-i*, care se observă și la alte cuvinte (cf. p. 188).

4. VERBUL

La verb avem de observat mai întâi conjugarea verbului auxiliar „a fi" la ind. prez. :

1. *esc cuǫmat* „sânt obosit" 16/XVIII și *escu*, (o singură dată) *-s* : *ịo -s singură* (Levani, Muz.) 2. *ịești*, 3. *yasti, ịasti, ẹsti, -i*, 4. *him*, 5. *hits*, 6. *sănt* (sănt și sânt) 11/XVIII. Aci observ că nu există formele *hiŭ, hiĭ*, care se întâlnesc numai în graiul Aromânilor din sud.

La imperf. avem : *eram* și *iram* ; încolo regulat ca în dialectul arom. De la *am* avem pers. 6 *aǫ* (ar) 1/XXI cf. 190.

La formele verbale de la cele patru conjugări se observă mai cu deosebire trecerea mai frecventă a verbelor de conj. III la conj. II. Această trecere se arată și în restul dialectului aromân (avem *fătsem, fătsẹari* pentru *fatsem fatsire* etc.), însă se pare că ea nu este atât de deasă ca în graiul Fărșeroților. La aceștia forme ca *tiǫtsem* (tritsem) pentru *trẹatsim* „trecem" sau *tădzem* (trădzem) pentru *tradzim* „tragem" sânt cele curente.

Sânt cazuri când chiar verbe de conjugarea IV au trecut la a II : *fudzẹari* pentru *fudzire* 12/XXI, *vinẹari* pentru *vinire* 13/XXI sânt forme foarte obicinuite.

Verbul *dipun* „mă cobor" a trecut la unele forme verbale de la conj. III la conj. I. Astfel la ind. prez. la pers. 1. 2. 3. 6. se conjugă regulat *dipun, dipuș, dipuṇe, dipun*, însă la 4. 5. *dipunăm, depunats* pentru *dipunim dipunits*.

Tot așà la imperfect: *dipunam, dipunaĭ, depuna, dipunam, depunats, dipuna* (cf. 5/XXII) pentru *dipunẹam, dipunẹaĭ* etc. La fel se conjugă la perf. compus : *am dipunată* (cf. 6/XXII) pentru forma regulată *am dipusă*. Numai la aorist uzul șovăie între *dipuș*, forma regulată și singura întrebuințată în restul dialectului aromân, și *dipunaĭ dipunaș, dipună*, etc. auzită de mine foarte des în vorbirea

©BCU CLUJ

zilnică. De la *dormu* avem inf. *duǫńaǫe* 2/XX; tot aşà de la *arsar* „sar" avem aor. *arsărù* 11/XIX. De la *daŭ* avem imperat. pers. 2 *de* pentru *dă* în *de-ń*, *văšil'e mară*, ... *de-ń calẹa*, dă-mi... 20/XIX.

Verbul *nẹadzirẹ* şi *nidzẹarẹ* „mergere" se conjugă în felul următor: ind. prez.: neg, nedz, nẹadze, nẹadzim, nẹdzim şi nidzem (nẹdzem 15/V), nẹadzits şi nidzets, neg, alături de forma tot aşà de uzuală *ńeg*, *ńedz ńẹadzi*, etc.

La imperfect avem: *nẹdzẹam*, *nidzẹam*, *nădzẹam* (cf. 2/XVII) şi *ńẹdzẹam*, *ńidzẹam*, etc. La aorist: *nešŭ* (ńešŭ), *niseš* (ńiseš), *nẹase* (ńase), *nẹasim* (ńasim) *ńaǫsim*, *nẹasit* (ńasit) şi *ńaǫsit*, *nẹasiră* (ńasiră) şi *ńaǫsiǫă*.

Modificările ce se arată la celelalte verbe provin din cauza schimbărilor fonetice. Verbul *es* (ies) la pers. 6 de la aorist face *išără*, *išaǫă* şi *išeǫă* pentru forma regulată *iširă*, cum se aude în restul dialectului. De asemenea de la *yin* „vin" imperfectul face regulat *vinẹa*, însă foarte des şi *yińam*, *yińaĭ*, *yińa* (cf. 3/XVII, 20/XVII) sub influenţa pers. 1 de la aorist, care face *viniĭ* şi *vińŭ*. În unele locuri se aude şi: *vẹńam*, *vẹńaĭ*, *vẹńa*.

Despre schimbările ce arată verbele *l'aŭ*, la formele cu accentul pe terminaţiune din cauza trecerii lui *l* în *γ*, vezi la consonantism.

La adverb observăm *íu* (16/XIX) pentru i̯u; — *ariḣina* (22/XIX) „adevărat" pentru aliḣira din aliḣura (aliḣẹa şi suf. -ura cf. p. 137).

*

La formarea cuvintelor atrag luarea aminte asupra numelui de oraş *Sămsaranda* p. 101 pentru Santi-Quaranta, în care *Santi-* este înlocuit prin *Săm-* (ca în *Sămḱetru*), iar Quaranta disimilat sau înlocuit de ngr. σαράντα.

TH. CAPIDAN.

Notă. Dintre reproduceri nr. 4 este luat din Leonard Schulze Jena şi nr. 42 din Ekrem-Bei Vlora.

©BCU CLUJ

INDICE

I. Cuvinte

a) *aromâneşti*

aco 176, 196; aftar 200; agăr̥e̯u̯ă 155; agust 192; aγag 153; aγant 194; aγăρe 201; aγco 176, 196; aγunẹ 195; ahuri 28; ai̯că 109; aist 178; aletρă 105; amalămă 121, 122; amalomă 122; amalumă 121, 122; ară 137; arco 196; arih'ina 204; ar̄iŭ 192; aρap 101; aρco 176, 196; aρie 154; aρumina 154, 190; aše̯au̯o 176; ata 28; atăi 126; atei 126; atsă 173; au̯ataρ 196;

bai̯ur 24; baltsu 86; bandilă 154; băr 22; bäρ 22; bărdila di n̥ǵos 105; bărdila di n̥sus 105; barδuše 154; baρză 101; bayoρ 24; bayur 24; bektaši 48; beρ 22; bešică 135; bilinǧucă di mănă; binec 105; bizilică 103; brecuše 23; br̄ecuše 142; bricuše 23; bρumaρu 191; bučicọsẹ 157; bucuvală 107; budzâli 102; bufaru 28; bugat 178; buł̄gur 108; burets 108; butẹ 103;

căbure 105; căčulă cu flori 24; căčuł̄ă 20; căčuu̯ă 20; căduρă 196; caer 107; cafcă 163; caγtsavetă 23; cał ǵi̯oc 105; căł̄ami 173; căł̄ăń 173; călăruš 106; cale 154; calic 199; čalistru 105; caltsavetă 23; căluz 102; câmbăcuk'i 107; cămbọr 189; cămẹaši 21, 154; cămęše, cămeši, cämeši 21; cânepă 135; căńină 191; căntecu 135; cap di sul 106; čäpāρ 23; čäpāρe 23; căpestru 103; căpestur 200; capitili di pultări 103; căpote 22; cař̄ă friptă 107; cař̄ă cu urizu 107; cârâdzel'u 103; carasă 101; cărăvănar 97; caρc 199; căruń 107; căρună 161; cărvănar 97; casa tsi tsăne plazu 105; cašu tingăsit 108; cătun 89; cătsut 105; čenic 196; čereai̯ 103; chiriǧibaş 98; ciceroană 86; čičerọane 23; čičọară di čicrik'i 106; čicrică 106; čicrik'ẹ 106; čidic; 23; čilimẹan 167; čipaρe 23; čipāp 183; cọači 21; cọadă 103; cọadă di căpestru 103; cọarda 106; cọasta 103, 37; cọndọandẹr 22; čọρọńidă 189; cučăscu 197; cuditsă 103; cuγastρă 108; culane̯a di la k'eptu 104; culčăscu 200; cuł̄ček'ĭ 104; culẹašu 107; culẹašu alb 107; culeŭ 107; čumagă 104; cumašu 28; cundọandir 22; cundušu 22; čunili 106; čupare 86, 23; čupocu 103; čuprak'i 24; cur̄au̯ă 103; cuρicu 192; curil'ĭ 103; curtsori 103; čută 101; cutsăγĭ 104; cutsăk'ĭ 104;

dămăl'ug 105; darmă 125; de-arih'ina 196; dẹ-aρumina 200; de-napoĭ 135; denente 126; departe 135; derept 135; desńerdătoru 135; dinănte 126; dininte 126; di̯oaρă 191; dipăρpoya 163; dišk'itor 107; dišk'itōρ 200, 173; distimbel'ă 201; distimbelẹa 153; dizgă 24; docäρ 177; dom 198; domne 127; drămă 125; dremă 125; dulumă 22; dulumič 22; dumani 101; dumič 22; duu̯mič 22; dzamă 107; dzânucl'u 103; dzedzet 135; dzinere 135;

esc 191, 203; 188.

fał̄că 102; fambuρa 196; fănătescu 200; făntănă 121; 122; fărcă 190; fărmac 22; fărńigă 190; făρnigă 199; făr̄u 103; festi 20; fleru 103; formac 122; frămptă 126; frămtă 126; frâmtẹa 102; frâmtu

©BCU CLUJ

126; fρapsun 188; fremptă 126; fremti̯a 126; fremtu 126; ful'or 107; ful'ōρ 173; funtănă 121, 178; furcăči di čicrik'i 106; fuρńigă 190, 199; furti 104; fus 107;

gădăvuše 105; gală 102; ǧamandan 21; ǵäρ 200; găstā̃ńe 200; ǧe̯amandan 21; ǵelă r̃ămăne̯ască 107; ǧimandan 21; gl'induρă 189; gl'om 181; ǧope 181; gortsă 125; gorţe 125; gravanò 22; gρeuš 191; ǧumandane 21; gunelă 24; gur̃madzu 103; guρa 174;

γală 194; γănă 194; γaρă 197; γco 176; γoc 195; γuftă 197; γumbadă 194; γumi 194; γumtă 194; γuna 195; γungă 194. γu̯om 194;

hăρăho̯apă 154; hasiδi̯aρu 170; h'ire̦le̦ 173; ho̯ρă 155;

i̯anură 28; i̯ată 186, 156; i̯etă 186; il'ili 103; imbρă 201; intenje 126; íu 204;

k'aptsiń 173; k'atrăom 88; k'eptu 103; k'eρšag 191; k'índρă 191; k'iriǧè 97;

lănă 125; lăndură 125; lăndzetlu 125; lăptare 108; l'aρa 153; le̯ami 154; lem 199; lemn de-a-mplate̯a 106; lemne di čičo̦ρi 106; lenă 125; lendură 125; lendzetlu 125; lišcător **200**, 107; l'itsă 174; l'itsili 106; l'opur 181; lucanits umpluts 107; lulustρufi 166;

măi̯au̯ă 142; malumă 178; mănă d ičicrik'i106; mănaz 166; mandra 28; măńĭ di bărdilă 105; maniţă 22; măńle di damal'ug 105; mară 101; maρă 101, 153; măritsăscu 143; maρtu 191; maţă 125; maţe 125; măyie 154; mayu 197; merǧe 102; meρǧu 101; meρu di fatsă 191; meš 105; mizavir̃iki; 161 mizilišti 155; molt 189; monok'i̯urĭ 24; mo̦ρă 155; mos 7; m̥pultesc 200; mug 196; mugu 196; munts aroš 80; murg 91; muł̃ă 196; muł̃ă 101; mutuvił̃ă 173.

năe̯arcă 182; nană 108; nănte 126; năρă 102; ńarcă 182; năvădim 173; n̥čo̯amir 181; n̥čomir 181; n̥čornik'edzŭ 181; n̥daŭ 198; n̥dρelu 191; ne̯arcă 182; nęle 24; nente 126; n̥găm 133; nih'amă 155; nih'e̯amă 183; ninte 126; nipărticuše 154; nu̯ęrcă 182;

o̯arbări **176**; ocl'i 102; ocl'i di disagă 164; o̦ρdzā̃m 173;

pădu̯ρitsă 192; pal' 107; păl' 173; păldămă 104; pał̃mă di ungl'ă 103; păltare 121; pândicu 103; pânticu 103; păputsă 23; păputsă kiρiǧešt 23; paρamändă 143; paρamā̃ndă 105; păρmăsesc 161; päρpcdz 23; păstrămă 107; penură 199; pendură 199; pepeńĭ 135; perče̯a 102, 103; pericul 135; petică albă 23; peturĭ 108; peturicl'e 135; pičo̦ρ 173; píčur 107; pir 200; pirǵos 200; pită di ve̯ardză 108; pitiro̯ańe 108; pistări 104; pisuridză 108; plazu 105; plentsă 28; po̯alili di sumaρ 104; pravdă 125; prevdzîle 125; pρift 181; pρifte 155; pρĩρ 191; prisini 107; pruscutită 108; psau̯tu 143; pubiρe 196; puδǵe̯ao 24; puδuritsili 106; pul' 101; pultare 103, 121; pul'u 103; purγe̯ao 24; puţănă 125; puţenă 125; putsîn 133; puzuρits 174;

rădzătină 191, 200; rămăn 176; ŕămăn 176; răte̯ale 106; ɹăte̯au̯a di čicrik'i 106; r̃ăzboĭ 174; rivole 105; r̃omăn 176; rufea 191; r̃umăn 176; rusa 154; ρăcăto̯aρe 163; ρăză 153; ρipă 153; ρiză 101;

sabă 196; šăgune 22; šâgune 22; šäguni 22; šălvări 23; šăρvăru 23; şăm 51; sămar 103; sărăcušte 24; săρăcušti 24; sâρacušti 24; săρăye̦ 158; saρca 22; sarica 22; sărmaĭ 104; sărme 125; sazmă 104; scăndurĭ 104; scā̃ndu̯ρa di dămăl'ug s. pl'or̃u 105; scărĭ di funi 104; scay 197; se̯amin 200; se̯atsere 135; šeau̯ă 103; selnică 21; seudzile 125; serme 125; sfiriye 104; šigune 22; sigurime̯a măńlor 105; sile̯afi 105; šilvărĭ 23; şin 51; siryani 154; sivapi 200; sk'epi 24; sk'iniratu 103; somu 154; sor̃ă 127; soρ (mi) 199; spata 105; spată 174; stamă 199; stane 40; stane̯a 28; šteγĭ ḣi̯arti 108; strigl'atu 108; strozma 104; stρăgl'atu 166; stρi 255; sufăr̃u 201 suł̃ 173; sulu di dinapoĭ 105; sulu di dininte 105; sumco̯adă 104; sumedρu 191; sumk'etru 154; suvaltsă 105; suvanitsă 174.

©BCU CLUJ

tăgărgic 104; tăγăgan 22; talagan 22; tălăgan 22; tană 101; tă poapă 154; tarapašu 108; tărastru 104. 201; târhână 108; târhânoani 108; tărță 125; tati 154; terțe 125; tîmbarea 23; tizgă 24; 28; trjadza 167; tort 107; totna 133; tsap 101; tsarcu 28; tsăruhe 23; tserb 101; tsicoape 200; tsigăridz 107; tsints 202; tsulak'i 103; tucă 101; turaștia 28;
-ura **137**; ublăncu 103; umbără 201; ungl'ă 103; ureacl'ili di sumap 104; urecl'i di sul 106; urecl'ile 103; upecye 197;
vălment 105, 142; vaĭment 173; vărtenitsă 107; văptënitsă 173; vaše 102; vašil'elu 103; văsiloňă 158; văsiyă 158; veastă 200; veri; vestă 200; vrapă 142;
yinap 191; yincâla 104; yingâlă 104; yopur 181;
zănozu di dinipoi 105; zănozu di dininte 105; zărculă 22; zmelgi 107; zverca 103; zverca di sumap 104.

b) *albaneze*

bardh 90; brekaše 142;
frashën 118; frashër 118;
γambaris 143 γemp 143;
kështërë 50:
llter 50;
mahkuam 143; majë 142; matekonj 143; maljë 142; maltzohem 143; meshë 50; murgu 91; murk 91;
premte 51; prift 50, 181;
shënt 50; skjap 88;
temp 143.

c) *grecești*

γύφτος 85. λαμπάρω 143;

II. Nume de localități

a) *aromânești*

Aghiughiana 8; Arγirocast 100, 101; Avlona 100;
Barza 90, 91; Berat 80; Bestrova 83; 86; Biglişti **13**, 14, 41; Bitcuchi 15, 40; Bitolia **5**; Bituli 99, 173; Boboştița 15, 24, **35**, 41;
Cavaia 45, 51, **58**, 59; Căliva-Paša 92; Călivari 91; Camia 46; Camija 95; Cărădac 98, 99; Cărarea-l Lampi 92; Carbunara; 78, 95; Castru 83; Cătsuri 100; Catuna 89; Cătunet 89; Cavaγa 98; Cavala 99; Cermenica 51; Chelbăsira 73; Chelbsira 83, 86; Chiafsăz 40; Ciameria 19; Ciorlu atsel Lungu 15; Cipleaca 73, 95; Clisura 29; Colonia 19; 45, 68; Corča 99; Corfu 19; Coriţa 10, **14**, 15, 16, 68; Costi al Manduca; Crușova 9; Cumanuva 99, 172; Curčao **14**, 100; Curtesi 19, 25; Custreț 19; Cutali 77, 83, 87;
Dangli 68; Darsi 75; Delvin 101; Devol 79; Dișnița 13, 14, 17, 24, 26, 26, 68,; Divjacu 95; Dragor 5; Drenova 15, 36, 41; Dumră 75; Durăs 173; Dufăs 73, 98; Durazzo 43, **73**; Dufus 73, 98; Duşari 40; Dușnic 85; Dyrrachium 46; Dzegă (râulu al-) 32;
Edrineil'i 99; Elbasan 43, **48**, 51;

©BCU CLUJ

Fearica 79, **92**; Fearica 100; Fersali 156; Flărina 99; Florina **9**, 10, 99; Fracula 73, 83; Fraşari 25, 118;

Găl'ina 89; Ghinucastiu 100; Glava 96; Gopeş 6; Goră 15; Goriţa 82; Grabiani 73; Grabova 121; Graboviţa 40; Gramos 15, 26, 121; Gramoşi 51; Gramoste 20, 121; Grascu 99; Grebeni 101; Guriza 78; Guva lui Mima 92;

Ianina 101; Ianitza 99;

Jarcani 19, 25; Jareza 88; Jitomi 96;

K'ari **90**; K'atra-lată 92; K'atra Tsap 88, 95; K'atrom 88; Konija 51; Kruecuchi 95;

Lacatun 89; Lânga 121; Larisa 101; Lascoviki 68; Lăson 101; Lasona 172; Lăsun 101; Lemnuşa 92; Leşa 99; Leşniă 15; Levani 83; Libofşa 77, 95; Lingupă 155; Liscovick' 100; Livădz 42; Luşnia **76**;

Magarova 5, **6**; Malacastra 86; Malic 43; Mboli 99; Mboria 15, 36, 41; Mecati 83; Meci 95; Meglen 42; Metropola 34; Metsova 101; Mifoli 86; Milot 99; Mizuchea 78; Mizuchea 200; Mizuchiar 200; Mocra 46; Moloviște 6, **7**; Moiava 15, 26, 83, 85; Moscopole 17, 24, **30**, 121; Mujgagă 7; Muntele Sec 15, 95; Murgana 91, 96; Murgaş 91; Muzachia 19, 45, **75**; Muzeké 75;

Ndumor 79, 96, 172; Nemerčica 96; Nicea 17; Nijopole 9; Nşear 99;

Ohrida 46; Ohrida (lacul) 43; Opari 15, 31; Osum 85.

Padea şoariclui 92; Panaghia 40; Panariti 15; Părleap 99, 172; Părmeti 100; Pekini 43, 51; 98, 173; Peristera 5, 46; Peştani 83; Peştăpî 15; Petrova 78; 95; Pikină 98; Pikindă 98; Pind 20, 40; Pisuderi **11**; Pleasa 13, 14, 17, 24; Pleasa 99; Pogradeț **44**, 99; Poiaui **94**; Protopapa 40; Preaspa 99; Premeti 40, 68; Prespa 46; Preveza 101; Profetul Ilie; Puka 51

Radostina 78, 94; Remaniţa 83; Remeni 40;

Şămitra 45; Sămsaranda 101, **204**; Sâmtu 8; San-Stefano 64; Sărună 99; Scârpa-lată 92; Schepuri 83, 87; Scrapar 83, 86; Scrapari 68; Şcodră 99; Scrofotina 83, 86; Şcumbi **46**; Sec 15; 34; Şiac 73; Şipsca 17, 35, 121; Şiyac 99; Sk'ăpuri 100; Şkoză 93; Şoput 96; Spiraka 96; Stropani 13; Strunga 46; Sucha 4;

Tărbuf 76; Târcol 101; Tărcol 172; Târnova 5, 6; Tesalia 20, Tipilina 100; Tirana **60**; Tomor 79; Tomoriţa Mare 80 Tomoriţa Mică 80; Trebišina 96; Tsitate 83;

Uianic 19, 84, 87;

Valeamari 88; Valearatsi 88; Valea Caldă 88; Valona 94; Vărtopi 83; Vârtopi 77; Velis 99; Veria 40; Verja 99; Vilar 80; Vila **59**; Vilardi 80, 81, 99; Vlahani 92; Vlahina 92; Vlahova 92; Vlaho-Gorangi 92; Vlaho-Psilotera 92;

Zavari 78, 93; Zumbleac 14.

b) *albaneze*

Bardhani 91; Bardhasneshi 91; Bardhoči 91; Batai 58; Bilishti 13; Bithkuq 40;

Calivaci 92; Calivet e Stropani 92; Cuci 79; 69;

Džüra 47, 46;

Fălărină (Fëlërinë) 9; Fieri 79, **92**; Frashëri 118; Frashëri Kelepir 118;

Geamia e madhe 16, 60; Ghéortcha 14; Ghini 51; Gjorge 15; Guri Tsap 88;

©BCU CLUJ

Katonet 89; Katund 89; Katundasi 89; Katundi 89; Katundi i ri 89; Katundi i vietër 89; Katundišti 89; Kelcurë 100; Kerkovici 113; Kodra e Şimilit. 51; Korča 14;
Lakatundi 89; Liga e Prizrenit 64, 68; Lini 45; Lumi Beratit 79, 83;
Mal i thatë 15, 46; Malet Dumres e Darsisë 75; Malet e Gorës 15; Malet e Oparit 15; Manastiri i Catunes 89; Mănilişti 45; Muzeke e Madhe 78; Muzeke e Vogël 78.
Nikinče. 113.
Peshshtëpi (din pesë sthëpi) 15; Pekini 57; Pikindă 199; Piscupati 45; Porades 44;
Qafëzezi 40; Qatrom 88;
Şămări 52; Şămbetra 52; Şămili 51; Şămitra 51; Şămriia 52; Şănandrița 53; Şăncolassi 52; Şăndreniţa 53; Şăngherghi 52; Şănghini 51, 52; Şănghini e madh 52; Şănghini e vogăl 52; Şănmriia 51; Şănpietăr 52; Şănpremte 51; Şănvasili 53; Shëmërija 52; Shëmilli 51; Shëmitra 45, 51; Shëndrenica 53; Shën e Premte 15, 16; Shënëndrica 53; Shëngjini 51; Shënkolassi 52; Shënmëri 52; Shënmrija 51; Shënpietër 52; Shënvasili 53. Shimriza 52; Shinapremte 51; Shinapremtia 53; Şincolassi 53; Shinelmas 51; Shingiergi 52; Şinimlachi 53; Şinioni 51; Shînjoni 51; Shinkolla 51, 52; Shinpietër 52;
Učišti 155; Udănişti 45; Ulkin 68; Uri Hasanbeut 85;
Vallamari 88; Vila 58; Vlorë 100.

c) *greceşti*

Βελιγράδι 80.

d) *slave*

Belgrad 80;
Drenkovo 36;
Ermensko 11;
Gradtsko 99;
Hlerin 9;
Kumanovo 99; Küpruli 99;
Nerečka 11;
Scopie 99;
Veles 99; Vrańe 99.

III. Nume proprii

Abdul-bei Fraşari 64, 67; Adami Hagi 30; Ahmed Muhtar Zogolli 72; Albanezi creştini 48; Albanezi musulmani 48; Ali-Paşa 64; Antonio Baldacci 82; Armâńi 116;
Baiazit II 15; Bektaşi 49;
Calcheu 30; Căstrănioţi 19; Ciămeriani 19; Constantin Araia 26; Constantin Zega 25; Culoniaţi 19; Curtişani 19; Cuşu Giogia 78. Cutina ali Măruşe 84;
Daniil Mihali 30; Dhori Koti 141;
Părşerot 118;
Gagă 7; George Ciamba (Dr.) 6; Gogia Mirahori 15.
Hagi Ceagani 30; Hahn 2, 60, 61, 73; Haralambie Balamace 17; Hodo Paşa 64, 67;

©BCU CLUJ

Ilie Qafëzezi 19; Iljo 15; Iljo-bei 15; Ioan Vreta 67, 69; Ioasaf 30, 35; Iorga 50; Iorgu Steriu 19; Ismail Kemal-bei 71;
Jărcănioţi 19;
Kahram Paşa Vrioni 93; Kurt Achmed Paşa 93;
Lambi Spânu 27; Leake 1; Lumo Skendo 68;
Manduca 30; Mbret Wilhelm i parë 72; Mevlevi 49; Midat Fraşari 66, 68; Mizuchiari 19; Mohamed II 15, 48; Muzichiari 19;
Naim-bei Fraşari 69; Nazi O. Mamaki 141;
Omer-Paşa 93; Omer Paşa Vrioni 93.
Pandeli Sotir 67; Petro Poga 66; Plesoţi 19; Prenk Bib-Doda 64, 67; Prenushi 140;
Rămăńi 116; Romăńi 116; Rumănii 116;
Sami-bei Fraşari 66, 67; Şănazu 97; Spiro Risto Dine; 141; Steriu Papa 93;
Teki Selenica 114; Ţinţari 114;
Uianiţ 19;
Vas-Paşa 66; Vlahi 114;
Weigand 81; Wilhelm de Wied 72;
Zogu I al Albaniei 72.

©BCU CLUJ

MORFONEMUL ŞI ECONOMIA LIMBEI

Am atras în alt loc (*Phonetisch und Phonologisch*, în „Volkstum und Kultur der Romanen" 1929—III, 16—24) atenţia romaniştilor asupra lucrării *Mélanges linguistiques dédiés au premier Congrès des Philologues slaves*, apărută în Praga în 1929, cu care începe seria publicaţiilor Cercului linguistic din capitala Cehoslovaciei. M'am ocupat în acest articol de o chestiune atinsă şi în *Dacoromania* (V 777 ş. u.), adecă de „sistemul fonetic" şi „sistemul fonologic" al unei limbi, căutând să dau unele precizări, adesea deosebite de ale linguiştilor ruşi.

Citatele *Mélanges*, precum şi al doilea volum de „Travaux du cercle linguistique de Prague", apărut tot în 1929, subt titlul *Remarques sur l'évolution phonologique du Russe comparée à celle des autres langues slaves* de Roman Jakobson, ating atâtea probleme interesante şi sânt atât de bogate în sugestii, încât voiu avea a mă ocupa cu ele şi în articolul „Pe marginea cărţilor".

Un studiu succint al lui N. S. Troubetzkoy, întitulat, „Sur la Morphonologie" (*Mélanges* 85—88), atinge o chestiune care comportă o discuţie mai amplă. Autorul ar vrea ca în Gramatică să se introducă, între Fonologie şi Morfologie, un capitol nou, de *Morfo-fonologie*, sau, scurtat, *Morfonologie*, care să studieze utilizarea morfologică a divergenţelor fonetice dintr'o limbă oarecare.

Morfonemul[1]) e definit (*ibid* 11) ca „imaginea complexă a două sau mai multe foneme susceptibile să se înlocuiască

[1]) Cuvântul „morfonem" nu e tocmai frumos, iar scurtarea lui din „morfofonem" mai mult comodă decât elegantă. Totuşi acceptarea acestui neologism, care îmbogăţeşte în mod real terminologia noastră, se impune ca o completare a seriei „fonem", „morfem", „semantem", etc. Cei ce facem

©BCU CLUJ

unul pe altul, în cadrul aceluiași morfem, în consonanță cu condițiile morfologice ale unei limbi". Cu alte cuvinte : în rusescul *ruka* și *ručnoj*, sau în românescul *drac* și *drăcie*, avem a face cu un „morfonem", căci cele două forme ale tulpinilor RU$\frac{k}{č}$ sau DRA $\frac{k}{č}$, în interiorul acelorași cuvinte, sînt susceptibile a se înlocui una pe alta, spre a servi unor scopuri morfologice. Această schimbare se face totdeauna în condiții identice, adecă, în românește, formele cu *č* apar totdeauna înainte de *e* sau *i*, iar cele cu *k* înainte de celelalte vocale, de consonante sau de zero. Numărul astorfel de morfoneme este limitat și determinabil în mod riguros în orice limbă (*ibid* 86). Pentruca să putem vorbi de un morfonem e nevoie ca legătura constantă dintre fonem și morfem să existe în conștiința unei limbi. Astfel orice Rus simte că *ruka* și *ručnoj* sânt forme diferite ale aceluiași cuvânt. Dimpotrivă, legătura etimologică între slavul *kosa* și *česati* pierzându-se de mult din simțul limbei, în această pereche de cuvinte nu mai avem a face cu un morfonem, ci cu două morfeme deosebite (*ibid* 86). Sistemul morfonologic nu trebue neglijat nici în studiile statice — descriptive (sincronice), nici în cele de gramatică istorică (diacronice) relative la oricare limbă sau dialect (*ibid* 87).

---

deosebire între „fonetică" (=germ. Phonetik) și „fonologie" (=germ. Lautlehre), simțim chiar nevoia unui termen nou pentru a exprima scurt ideea de „fenomen fonologic". „Fonemul" e, după definiția lui Saussure, „la première unité qu'on obtient en découpant la chaîne parlée" (*Cours de linguinstique générale* p. 65; alte definiții, mai complete, la Jakobson, *Remarques*, p. 5 și 102, cf. și V. Mathésius, *Mélanges* I 68) deci, înainte de toate, însuși „sunetul" (fr. „son", germ. „Laut") considerat ca element al rostirei omenești. Când însă sunetul ne interesează ca rezultat al evoluției fonologice, atunci ar trebui creat un cuvânt nou, bunăoară **fonologem**, sau, scurtat, **fonolem**. Un *ă* e f o n e m când ne interesează rostirea lui în românește, bulgărește sau albanezește; el e m o r f e m în *iad-ă*, în vocativul *sor-ă* sau în conjunctivul *fac-ă*; când vorbim de *a* > *ă* din lat *casa* devenit rom. *casă* (sau de „rotacism ori de „palatalizarea labialelor") avem a face cu un f o n o (l o) g e m.

©BCU CLUJ

În privința morfologiei, limba română se aseamănă mai mult cu limbile slave decât cu cele romanice; rolul morfonemului în declinare, conjugare și în derivațiune este covârșitor.

Așa se face că pe când gramaticul latin, stabilind paradigma de conjugare a unui verb ca *porto*, poate scrie:

port-o
— as
— at
— amus
— atis
— ant

— și exemplul lui poate fi urmat și de cel ce scrie gramatica limbei italiene și a celor mai multe limbi romanice— gramaticul român nu poate face decât foarte rar uz de această schematizare, prin care se scot în relief dezinențele, căci el trebue să scrie

port
porți
poartă
purtăm
purtați
poartă

subliniind alterările tulpinei.

Din această cauză Gramaticele române — cea istorică și cea practică — s'au ocupat de mult de morfoneme, fără a le fi găsit un nume special și fără să le fi dat toată atenția pe care cu drept cuvânt o reclamă N. S. Troubetzkoy. Fie-mi permis să arăt câteva trăsături caracteristice ale morfonologiei românești, alegându-mi exemplele mai ales din domeniul derivațiunii.

Problemele pe care morfonologia le pune linguistului sânt uneori din cele mai delicate și pentru înțelegerea lor e nevoie înainte de toate să ne dăm seama de ceea ce s'ar putea numi **economia limbei**.

©BCU CLUJ

Este un adevăr banal astăzi, că limba reprezintă un capital de cea mai mare importanță în raporturile sociale ale omului cu semenii săi. Totuși s'a dat mai puțină atenție decât s'ar cuveni felului cum omul își agonisește, înmulțește, desăvârșește și chiverniseşte acest capital. Precum mulțimea de cărți pe care le aduni în cursul anilor devin o bibliotecă, în care abia atunci poți găsi tu și mai ales altul repede și sigur volumul de care ai trebuință, când cărțile de pe rafturi sânt rânduite după un sistem convențional (de ex. după materii, după autori sau după format), tot astfel se întâmplă și cu limba noastră. Cât trăim și cât sântem în plenitudinea facultăților noastre mintale, limba agonisită în copilărie o îmbogățim și o perfecționăm. Prin contactul cu semenii noștri, prin școală și lectură, ne însușim necontenit cuvinte, forme și expresii necunoscute și învățăm să întrebuințăm în accepțiuni și combinații nouă materialul vechiu. Această continuă înmagazinare de material nou ar deveni însă cu timpul inutilă și împovărătoare, dacă mintea noastră n'ar fi în stare să-l gospodărească, prin exercitarea mnemotehnicei, prin asociații de idei din cele mai rafinate, prin abstracțiuni și sinteze ingenioase, astfel, ca să poată fi utilizat ușor, repede și în orice moment când avem nevoie de el. „Noul este incorporat în cadrele vechi, e recunoscut ca un gen nou al unei specii vechi. Dar el rămâne un gen și nu e un individ. A recunoaște sau a înțelege un fapt, însemnează a-l încorpora în ansamblul cunoștințelor noastre, a stabili coordonate la a căror încrucișare poate să fie regăsit... Realul e infinit și în fiecare situație nu facem decât să reținem anumite elemente, înlăturând tot restul, ca pe o cantitate neglijabilă din punctul de vedere al intereselor noastre" (S. Karcevskij, *Mélanges*, 88).

În lumea în care trăim există pentru orice individ posibilitatea de a deveni miliardar; tot astfel există putința pentru oricare dintre noi de a deveni orator sau scriitor de frunte. Dacă totuși bogații sânt cu mult mai rari decât săracii, cauza e că numai puțini au intuiția pentru

©BCU CLUJ

plasarea banului în momentul oportun şi acolo unde cererea e mai mare; dacă nu oricine ştie să se exprime uşor, curent, limpede şi frumos, cauza este că nu orice individ grăitor ştie să-şi gospodărească bine capitalul moştenit de la părinţi şi mărit prin achiziţii propri. Fiecare individ grăitor are un fel de gramatică a sa, în care materialul linguistic e orânduit în categorii, mai bine sau mai puţin bine, după cum aptitudinile sale de organizator sânt mai mult sau mai puţin desvoltate. Necesităţi de ordin social ne fac pe toţi să căutăm necurmat să punem de acord această gramatică individuală cu gramaticele semenilor noştri, încât se naşte un fel de gramatică colectivă, a cărei palidă imagine o găsim în gramaticele scrise de filologi. Acestea sânt un fel de „carte-mare", care numai rar redă exact şi totdeauna în mod necomplet contabilitatea limbei. Sânt chiar autori de gramatici, care fac ca negustorii cu două feluri de cărţi, una pentru fisc şi alta pentru uzul şi orientarea proprie: în gramatica ce o scriu nu arată forme pe care le întrebuinţează curent în graiul de toate zilele.

Simţul gramatical nu este o aptitudine care trebue învăţată în şcoli, ci este un dar cu care omul se naşte şi poate fi cel mult desvoltat şi înnobilat în şcoală. Acest simţ e unul din cei mai decizivi factori activi în economia limbei. Mijloacele întrebuinţate de linguist spre a pătrunde în tainele limbei sânt în esenţă aceleaşi ca mijloacele întrebuinţate de individul grăitor când îşi „învaţă" limba. La baza amânduor acţiuni e acelaşi proces mintal, în stadiu rudimentar şi adesea subconştient la individul grăitor, conştient şi disciplinat prin metodele de investigaţie ştiinţifică la linguistul de profesie. Dacă linguistica a făcut progrese atât de mari, este pentrucă ea a fost scoasă din camera deducţiilor abstracte şi îndrumată pe terenul observaţiei imediate şi directe. K. Vossler a comparat odată limba vorbită cu o livadă înflorită şi gramatica scrisă cu un herbariu. Precum botanistul va cerceta viaţa plantelor în natură şi va face uz de herbarii numai în ca-

©BCU CLUJ

zuri excepționale și mai mult în scop didactic, tot astfel linguistul va aduna din gramaticele scrise c u n o ș t i n ț e utile. Dar ș t i i n ț a sa o va câștiga numai dacă va încerca să surprindă, în sufletele celor ce vorbesc, însuși procesul de îmbogățire și de perfecționare a limbei. Aș îndrăsni chiar să afirm că *numai acel linguist urmează, în cercetările sale, calea cea bună, care nu-și falsifică, prin autosugestii și speculațiuni artificiale, darul înnăscut pentru înțelegerea limbei, ci caută să proiecteze, pe ecranul conștientului, filmul ce rulează în subconștientul său de observator al graiului său.*

Firește că dificultățile întâmpinate de cel ce caută să pună de acord preocupările științifice cu instinctul său linguistic sânt adesea foarte mari. Ele se ivesc mai ales când căutăm să formulăm regula gramaticală, care e totdeauna rigidă, punând în opoziție cazurile normale cu cele excepționale, pe când gramatica nescrisă este de o elasticitate atât de minunată, încât poate îngloba, fără contradicție, normalul cu excepționalul.

Astfel bunăoară, noi despărțim, cu ajutorul simțului nostru ritmic, aproape în mod automat, cuvântul în silabe; după câteva lecții, silabisirea nu face de obiceiu nici o greutate elevului în cea dintâi clasă a școlii. Și cât e de greu să-ți dai seama, ca filolog, de granița silabelor și de actul fonetic care produce silabe! Cât e de greu să stabilești până și regulele ortografice pentru despărțirea cuvintelor la sfârșitul rândurilor! Tot asemenea facultatea de a despărți un cuvânt derivat în t u l p i n ă și s u f i x se găsește și la analfabeți, căci **simțul analitic** este înnăscut în om. Dar analiza pe care subiectul vorbitor o face, fără nici o greutate, ori de câte ori își îmbogățește graiul cu elemente morfologice nouă, devine pentru gramatic o problemă din cele mai grele, când caută să pătrundă în procesul psihologic ce se petrece în mintea sa de subiect vorbitor, și mai ales când cearcă să formuleze acest proces cu ajutorul unor termeni tehnici. Numirea pe care trebue s'o inventeze, naște de obiceiu ea însăși,

©BCU CLUJ

idei greşite, iar îngrădirea în definiţii exclude nuanţele care alcătuesc supleţea limbei.

Într'adevăr, începând cu *dhâtu* „lege" din gramaticele sanscrite şi trecând la ῥιζώματα—*radices* ale gramaticilor greco-latini, vedem că în mod fatal numirea introdusă de filolog se întemeiază pe o metaforă şi implică deci o idee preconcepută. Ideea aceasta era în consonanţă cu concepţia de organism viu pe care o aveau unii despre limbă, şi care a condus la părerea şcoalei romantice, că la începutul graiului omenesc nu existau propoziţii sau cuvinte, ci „rădăcini". Azi nu mai sânt mulţi care să creadă acest lucru, dar mulţi linguişti continuă să fie convinşi, cu Pott, că „rădăcina" în linguistică este ca „rădăcina" în matematici, o abstracţie (creată numai de învăţaţi, spre a le înlesni operaţiunile cu noţiuni ireale), căreia nu-i corespunde nimic în gramatica nescrisă. Dar **puterea de abstracţie** nu este o prerogativă a linguistului, ci ea se găseşte, în măsură mai mare decât am fi aplecaţi s'o credem, la orice subiect vorbitor, fiind chiar unul din principiile fundamentale ale economiei limbei.

Aceeaşi abstracţiune pe care o face cercetătorul ştiinţific, se realizează în mod subconştient şi în sufletul individului grăitor atunci când, dintr'un număr oarecare de forme morfologice şi derivative ale aceluiaşi cuvânt, extrage, prin analiză, complexul de sunete, care nu mai poate fi redus, fără să devină neînţeleasă ideea fundamentală; această idee fundamentală, strâns legată de un complex de sunete, apare, uneori nuanţată şi variată, în toată seria formelor morfologice şi derivative. Mai potrivit decât terminul de „rădăcină" — din care „creşte" cuvântul — este, dacă menţinem totuşi expresia metaforică, cel de *tulpină*: partea esenţială şi vizibilă, care „rămâne" după ce am despoiat copacul de crengile sale sau cuvântul de dezinenţe şi elemente derivative.

Wundt întrebuinţează o comparaţie instructivă când asemănă pe cel ce învaţă o limbă cu un om care intră, dintr'odată, dintr'un loc întunecos, într'o cameră foarte

©BCU CLUJ

luminată. Întâia impresie va fi a unui tot, din care, în primul moment, amănuntele nu ies la iveală. Abia încetul cu încetul, după ce ochiul se deprinde la lumină, omul începe să vadă mobilele, distingând mai întâiu imaginea obiectelor cu forme cunoscute lui de mai nainte. Tocmai în posibilitatea acestei analize stă, pe cât se pare, deosebirea esențială între limba omenească și a animalelor, dintre care unele au putința de a articula sunete variate, dar nu pot exprima, prin sunete sau mișcări ale corpului, idei analizate, ci numai impresii totale. Gabelenz definește chiar limba ca „exprimarea prin sunete a ideilor analizate de minte".

Procesul de analiză, în fața cuvântului *furcoiu* este următorul: Prin asociație de idei, acest cuvânt deșteaptă în mine două serii de cuvinte. Pe de o parte îmi amintește pe *furcă*, *furculiță*, *înfurca*, din care **simțul etimologic** — care este alt factor de mare importanță în economia limbei— extrage tulpina FURK; pe de altă parte îmi aduce aminte de cuvintele *năsoiu*, *omoiu*, *căloiu*, din care abstrag, cu ajutorul **simțului gramatical**, elementul derivativ *-oiu*.

Am putea defini „tulpina" ca: un sunet sau un grup de sunete, constant în simțul unei limbi, care se repetă în toate cuvintele aparținând aceleiași familii semantice. Iar sufixul: un sunet sau un grup de sunete, constant în simțul unei limbi, care, legat de tulpina unui cuvânt, îi împrumută o nuanță nouă de sens, aceeași și în cazurile când legătura se face cu alte tulpini.

Ceea ce, în definițiile de mai sus importă de astădată mai mult, este „legarea" sufixului de tulpină. După acțiunea de extragerea, prin analiză, din familia întreagă, a tulpinei, și, din complexul derivatelor cu același element derivativ, a sufixului, urmează acțiunea de sinteză, combinarea celor două elemente, dobândite prin abstracție, într'un cuvânt derivat nou. Acest lucru dă naștere la apropieri nouă de sunete, supuse unor anumite legi, care formează obiectul Morfonologiei.

Dacă în cazul lui *furcoiu* lucrul se prezintă simplu, căci

©BCU CLUJ

atât tulpina FURK, cât şi sufixul *-oiu* se analizează uşor, în alte cazuri avem complicaţii adesea foarte mari. Chiar şi la familia de cuvinte reprezentată prin cuvântul *furcă*, avem, în pluralul *furci* şi în diminutivul *furchiţă*, două variante nouă ale tulpinei: FURČ şi FURK'. Dar precum imaginile pe care le deşteaptă în noi *furca* de fân şi *furca* din care se toarce, oricât de deosebite ar fi astăzi cele două obiecte, nu ne împiedecă să le subsumăm în „acelaşi" cuvânt, tot astfel variantele FURK, FURK' şi FURČ rămân pentru noi „aceeaşi tulpină". De asemenea din *porc, porcar, porci, poarcă, Purcariu, purcel*, etc. tulpina nu e n u m a i complexul de sunete p-o-r-c, ci acest complex î m p r e u n ă c u t o a t e m o d i f i c ă r i l e f o r m a l e care se produc în momentul derivării, deci tulpina acestui cuvânt e PORK împreună cu variantele PORČ, POARK, PURK şi PURČ. Sufixele din *adunătură, muietură, acritură* şi *umplutură*, deşi apar subt formele *-ătură, -etură, -itură* şi *-utură*, sânt nu numai din punct de vedere evolutiv, ci şi în mod static, pentru interpretarea pe care o dăm astăzi limbei noastre, „acelaşi sufix". *Căci vorbitorul nu păstrează în mintea lui numai materialul din care poate analiza, în orice moment, abstracţiile „tulpină" şi „sufix", ci şi toate morfonemele cu care puterea sa de abstracţie i-a îmbogăţit sistemul de economie a limbei.*

Se poate întâmpla chiar ca morfonemul să înlocuiască elementul derivativ. Astfel deosebirea formală între adjectivul-adverb *înalt* şi verbul *înalţ* (care, din punct de vedere istoric, e un derivat cu sufixului *-io* din *in-alto*) se reduce, din punct de vedere static, la morfonemul *t-ţ*. Acelaşi morfonem există la părechi de cuvinte ca *ospăţ-ospăt-ez* Cuvinte ca *auz, văz*, care la origine sânt postverbale, egale, din punct de vedere formal, cu persoana I din singularul prezentului indicativ, se deosebesc azi în cele mai multe regiuni de aceste forme verbale (*eu aud, eu văd*), încât fac impresia unor derivate.

Astfel înţeles „morfonemul", putem, în cele următoare

©BCU CLUJ

examina câteva cazuri speciale, care ne dau posibilitatea să judecăm, în justa ei valoare, importanța Morfonologiei, încadrând într'un sistem fenomene cunoscute, dar privite de obiceiu în mod izolat.

Morfonemul se întâlnește în elementul derivativ sau în tulpină.

Prefixul *în-* (din *îndes, întineresc*, etc.) devine *îm-* în *îmbuc, împac*, etc.; sufixul *-ar* (din *văcar, spătar*, etc.) devine *-er* în *oier, cuier*. — Se poate întâmpla ca două elemente derivative diferite să devină o m o n i me și prin urmare să se confunde. Sufixul *-ean* s'a schimbat, în urma unui morfonem destul de frecvent, în *-an*, în *țăran, Moldovan*, etc., având totuși același sens și aceeași funcțiune cu *-ean* în *sătean, Muntean*, iar nu cu *-an* din *golan, curcan*, cu care se identifică din punct de vedere formal.

Morfonemele din tulpina cuvintelor privesc de obiceiu vocalismul silabei accentuate sau consonantismul de la sfârșitul tulpinei. În *păr-parã-perișoară* unde *ă* alternează cu *a* și *e*, avem cazul dintâiu; în *oală-olar-ulcică* sau în *pas-pășesc*, în afară de alternarea *o-oa-u* sau a lui *a* și *ă*, în mijlocul tulpinei, și schimbarea lui *k* în *č* și a lui *s* în *ș* la sfârșitul ei. Mai ales sânt frecvente schimbările consonantei de la sfârșitul tulpinei, din care une-ori, ca în *bătrân-bătrâior, furcă-furșoară, meșter-meșteșug* poate rezulta chiar dispariția consonantei.— Deși nu sânt dese, avem totuși, în urma morfonemelor, și cazuri de tulpine o m o n i m e, precum: *încumetri*, care se întrebuințează pentru bărbați (*cumetri*) și pentru femei (*cumetre*); sau *cârșoară*, care însemnează și „cârpă mică" și „cârcă mică". Une-ori omonimia aceasta poate da loc la analize diferite. Astfel verbul *a se părui*, în înțelesul de „a se bate" se simte, pe la Brașov, ca „a se lua de p ă r", pe când, pe la Năsăud, el se simte (precum îmi comunică N. Drăganu) ca „a se lovi cu p a r u l".

Foarte rar morfonemul este de importație streină.

Astfel prefacerea lui *ț* în *č* de la sfârșitul tulpinei înainte de sufixul *-ar* (prefăcut mai târziu în *-er*) în derivate ca *grăunț*

©BCU CLUJ

-grăuncer, pivniţă-pivnicer etc., se datoreşte numărului destul de mare al unor părechi de cuvinte împrumutate din bulgăreşte, ca *bolniţă-bolnicer* (mai de mult *bolnicearіu* <paleosl. *bolĭničarĭ*). E probabil chiar ca încetăţenirea acestui morfonem strein să se datorească faptului că aceeaşi alternanţă între *ţ* şi *č*, în alte condiţii, e adevărat (cf. *mustaţă-mustăcioară, mustăcios*, despre care va mai fi vorba mai departe) exista într'un morfonem vechiu.

Imaginabil ar fi ca din părechi de neologisme ca *Paris-Parizian, generos-generozitate* sau *dezarma, deziluziona* (faţă de *descăleca, despleti* etc.) să se nască cu timpul morfonemul *s-z* (pentru poziţia intervocalică). De-ocamdată asemenea cuvinte, puţin numeroase şi puţin întrebuinţate, sânt limitate la clasa socială suprapusă, care le simt ca neologisme.

Interesant e cazul morfonemului *h-š*, care a trecut, împreună cu un număr mare de exemple, din slavoneşte la noi şi pe care îl găsim, mai ales în limba mai veche, bunăoară în forme morfologice ca *Ceşi* (plur. de la *Ceh*), *catastişe* (plur. de la *catastih*), *ierarşi* şi *ierarşe* (plur. şi vocativ de la *ierarh*), *Leşi* (plur. de la *Leah*), *metoaşe* (plur. de la *metoh*), *monaşi* (plur. de la *monah*), *patriarşi* (plur. de la *patriarh*), sau în derivate ca *burduşel* (dimin. de la *burduh*), *căptuşi, căptuşală* (derivate din *căptuh* DR. II 594—5), *năduşi* (deriv. din *năduh*), *vătăşel* (dimin. de la *vătah*), etc. Cum însă uneori un *h* final a devenit *f* (*catastif, burduf, vătaf*), formele flexionare şi derivatele cu *š* au fost raportate la tulpina în *f*, încât s'a putut naşte morfonemul *f-š*, de origine slavă, fără ca la Slavi să existe în forma aceasta. Îl întâlnim bunăoară în *Ghimbăşan* „locuitor din Ghimbaf (>germ. Weidenbach)", *Ghimbăşel* „afluent al pârăului Ghimbaf", *Holboşan* „locuitor din Holbaf (<germ. *-bach*)".

De obiceiu *morfonemul* nu e împrumutat, ci *este un produs al geniului limbei şi* de cele mai multe ori *nu este decât continuarea, în conştiinţa gramaticală a subiectelor vorbitoare, a unei legi fonologice.*

©BCU CLUJ

Aceasta se întâmplă atunci când o lege fonologică are repercusiuni în morfologie. Astfel bunăoară legea fonologică „*a* neaccentuat, când nu e inițial, se preface în *ă*" din *apparo*>*apăr*, *casa*>*casă*, *carbonem*>*cărbune* etc., repetându-se și în foarte numeroase cazuri ca *lătrat* (din *latratum*, față de *latră*<*latrat*), *bărbat* (din *barbatus*, față de *barbă*<*barba*), sau legea fonologică „*t* urmat de *i* lung accentuat sau de *i* în elemente flexionare se preface în *ț*" din **attītio*>*ațât*, *subtīlis*>*subțire*, repetându-se și în *toți* (din *totī*, față de *tot*<*totus*), *cânți* (față de *cânt*<*canto*), au fost cauza că, din *curat*, derivatul cu sufixul *-ie* nu este **curatie*, ci *curăție*, cu morfonemele *a*—*ă* și *t*—*ț*.

Spre a înțelege deci morfonemul, e necesară cunoașterea gramaticei istorice.

Dacă în conjugarea *învăț*—*înveți*—*învață*—*învățăm*—*să învețe* avem alternanța între *e*—*a*—*ă*, aceasta se explică după următoarele legi fomologice :

După labiale :

a) *e*, accentuat sau neaccentuat, rămâne nealterat înainte de *i* din silaba următoare : *înveți*, *feți*, *peri*, *perișoare*, *fetișcană* ;

b) *e* accentuat se metafonizează în *ea*, care (la Dacoromâni) devine *a*, când în silaba următoare e un *ă* sau *a*, și redevine *e* înaintea unui *e* din silaba următoare : *învață*, *fată*, *pară* ; *să învețe*, *fete*, *pere* ;

c) *e*, indiferent de accent, devine *ă*, când în silaba următoare e un *o*, *u* sau zero : *învăț*, *făt* ; *învățăm*, *fătărău*.

Dar dacă, pentru gramatica istorică, în formele citate, *a* și *ă* sânt sunete evoluate din *e*, din punct de vedere static, nu putem constata decât o alternanță între *e*, *a* și *ă*, fără nici o conștiință pentru raportul etimologic. Cu alte cuvinte, pentru cei ce nu mai aveau să aleagă între rostirile coexistente *înveț* și *învăț*, *fet* și *făt* etc. [1]), pentru genera-

[1]) „Există diferite „stiluri" de pronunțare, variante gramaticale, cuvinte, întorsături de fraze, care sânt interpretate, de o colectivitate de subiecte vorbitoare, ca aparținând și potrivindu-se generației de bătrâni,

©BCU CLUJ

ţiile care nu mai luau parte la prefacerea lui *e* în *ă* (după labiala în poziţie „tare"), raportul între *e* şi *ă* în diferitele forme flexionare ale verbului *învăţa* nu mai putea fi cel e v o l u t i v: „*e* se p r e f a c e în *ă* sau *a*, după cum urmează în silaba următoare un *o*, *u*, zero sau un *ă*, *a*", ci cel s t a t i c: „*e* e s t e m o t i v a t înainte de *i* şi *e*, pe când *a* e s t e m o t i v a t înainte de *ă* şi *a*, iar *ă* înainte de alte vocale ori zero în silaba următoare".

Dacă, spre înţelegerea unui morfonem e necesară, precum văzurăm, metoda diacronică a cercetării, *morfonologia intră în sistemul sincronic*, care, după definiţia lui Jakobson (*Remarques* 15) e „un sistem existent la un moment dat în conştiinţa linguistică a unei colectivităţi de subiecte vorbitoare şi constituind o premisă indispensabilă a graiului"... ...Forma cea mai caracteristică a proiecţiunii diacroniei în sincronie, e atribuţia unei funcţiuni diferite" (*ibid.*)

Morfonemul este adesea inversarea legii fonologice; uneori inversarea greşită.

Deoarece lui *fată* (< *feată* < lat. *feta*), îi corespunde pluralul *fete*, s'a născut, prin „analogie", şi de la *faţă* (din lat. *facia*=*facies*) un plural *feţe*, deşi în acest cuvânt, etimologiceşte, nu avem un *e* ci un *a*, care ar fi trebuit să se păstreze şi la plural (şi de fapt se şi păstra în cele mai vechi texte). Tot astfel alternanţa între *o* şi *u* din *port-purtăm*, *porc-purcel*, care corespunde legii fonologice, după care *o* neaccentuat se preface în *u* (*occido*>*ucid*, *leporem*>*iepure*, *latro*>*latru*), a putut produce şi pe *jor* (alături de literarul *jur*<*juro*) sau pe *scol* (în loc de **scul*<*excub(u)lo*) faţă de *jurare*, *sculare*, după anologia lui *pórt* (<*porto*)—

şi altele, dimpotrivă, care sânt considerate ca apanajul tinereţii, ca un „dernier cri" al modei... Dar nu avem a face numai cu coexistenţa, sensibilă pentru subiectele vorbitoare, a particularităţilor de graiu aparţinând mai multor generaţii în viaţă, ci există posibilitatea întrebuinţării mai multor variante în graiul aceleiaşi persoane" (Jakobson, *Remarques*, 15). Despre mai multe „graiuri" la acelaşi individ, după persoana căreia ne adresăm, cf. cele arătate în DR. IV, 1376.

©BCU CLUJ

purtáre (<*portare*). Simțul că *o* aparține silabei accentuate, iar *u* celei neaccentuate, a produs, când accentul s'a mutat din cauza sufixului, din *păcură*, derivatul *păcórniță*.

Metafonia lui *e* în *ea* și păstrarea acestui *ea* la Dacoromâni, fiind condiționate pe de o parte de accent și pe de altă parte de *a*, *ă* din silaba următoare, vedem cum, printr'o inversare, înaintea unui *i* și *e* sau când își pierde accentul, un *ea* originar devine *e*. După *deásă—dése, deși, îndesà* avem *Munténi, Munténce* (în loc de *Munteani, Munteance*, precum se zicea mai de mult) sau *delușcán, grețós, stegár* derivate din *deal, greață, steag*.

Uneori aceeași formă apare ca rezultat a două legi fonologice; din punct de vedere morfonologic o confundare a lor era aproape inevitabilă.

Astfel bunăoară, dacă diminutivul de la *băiat* este *băiețél*, orientarea pentru morfonemul *iá—ie'* putea fi dată de cazuri ca *iaz—iezì* (în care *a* etimologic, pierzând accentul, a devenit *ă*, iar acest *ă*, ca orice *ă* după palatale, s'a prefăcut în *e*, cf. *tăiăm* > *tăiem*); dar ea putea fi dată și de cazuri ca *iartă*<*libertat* — *iertăm*<*libertamus* (în care inițialul *ie* se schimbă în *ia* prin metafonie, fiind accentuat, numai înainte de *ă* al silabei următoare, și se păstrează de altfel).

Tot așa, forme de conjugare ca *lásă—lăsăm* (după legea fonologică: *a* neaccentuat devine *ă*) au fost asemănate cu *învățá—învățăm* (în care *a* și *ă* provin din *e* după labiale). Urmarea a fost dialectalul *să lese*, după *să învețe*. Căci adesea *legea fonologică, înainte de a ajunge morfonem, suferă reduceri sau amplificări datorite interpretărilor ulterioare date de subiectele vorbitoare*. Prefacerea lui *a* în *e*, motivată în cazul lui *învețe* și explicabilă, ca analogie, la *fețe*, din cauza labialei precedente, apare și în *lese*, fiindcă subiectul vorbitor, atribuind-o poziției moi, a extins alternanța *a—e*, pe care o cunoștea după labiale (*fată—fete*) și după palatale (*iartă—ierte*), și asupra cazurilor cu alte sunete precedente. În *Dacoromania* V 777 ș. a. am vorbit pe larg despre interpretarea ulterioară, pe

©BCU CLUJ

care au dat-o, în dialectul dacoromân, subiectele vorbitoare „poziţiei moi", ca factor cu influenţă asupra soartei unor vocale după *r*, şi care explică morfonemul *e—ă* din *rece—răcoare*.

Simţul etimologic, în specie simţul pentru raportul ce există între cuvântul primitiv şi între derivat, rămâne mai adesea viu în conştiinţa subiectelor vorbitoare şi în cazurile când nu legi fonologice, ci accidente generale, produc, în tulpină sau în elementul derivativ, modificări din cele mai tulburătoare.

Astfel m e t a t e z a nu împiedecă pe *fârtat* să se simtă ca derivat din *frate*, pe *logondă* — cum se pronunţă prin unele regiuni (de ex. prin Bran), în loc de *logodnă* — să fie simţit ca făcând parte din aceeaşi familie cu *logodi*. *Bârneţ* în loc de *brâneţ*, e fixat, prin sensul lui, de *brâu* şi nu alunecă, din cauza formei, în familia lui *bârnă*. Alături de *flocos*, *flocotină*, *flocotos*, avem forma metatezată *flotocos*, care se simte şi ea ca un derivat din *floc*. Chiar şi când atinge sufixul, metateza nu împiedecă analiza, precum se vede din forma moldovenească *cuptior*, născută prin metateză din *cuptoriu*, în *cărţăluie* în loc de *cărţulie*, sau în *pusteitate* (*Letopiseţe* I 196/34) în loc de *pustietate*.

De asemenea simţul etimologic distinge raportul între derivat şi primitiv şi în cazuri de c o n t a m i n ă r i. Astfel *colătăcì*, născut din *încolăcì*+*împletecì*, se simte ca un derivat din *colac*. (Abia în forma metatezată şi alterată prin asimilare vocalică, *încotoloci*, legătura originară se pierde şi, e t i m o l o g i a p o p u l a r ă îl apropie mai de grabă de *cotoc*, înterpretându-se ulterior şi sensul ca „a se *încolăcì* ca un *cotoiu*"). Tot astfel, *iepurină* „iapă sprintenă ca un iepure" (*DR.V* 204), deşteaptă simultan imaginile celor două tulpini: *iapă* şi *iepure*. La o analiză greşită duce etimologia populară în *gâtlej*, considerat ca un derivat din *gât* (deşi un sufix *-lej* nu există în româneşte), pe când de fapt cuvântul s'a născut, prin metateză, din

©BCU CLUJ

gâltej, care e un derivat din slavul *glŭtŭ* cu același sufix ca în *gătej*, *vârtej*, etc.

Chiar când, în urma unei analize greșite, se extrage o tulpină scurtată, legătura cu cuvântul primitiv rămâne vie în conștiința celor mai multe subiecte vorbitoare. Așa e cazul lui *gălbuiu* din *galben* modelat după *albuiu* (dacă *gălbuiu* nu e cumva un derivat vechiu din *galb*, păstrat în istrorom. *gâbu* < lat. *galbus*).

Tot astfel *grăbos* (DR.V 191) nu se simte ca un derivat din *grabă*, cu care nu are nici o înrudire semantică, ci din *greabăn*, deși o tulpină *greb* nu e îndreptățită, ci a rezultat din *grebănos*, considerat, printr'o analiză greșită, ca *greb*+*ănos* (în loc de *greabăn* + *os*). Și în numirile de vite de felul lui *Virian* „bou fătat Vineri", *Vinaie* „vacă fătată Vineri", se simte legătura cu cuvântul primitiv, deși tulpina apare în forma scurtată *vir-* și *vin-*, întocmai precum *Griguță* e un diminutiv din *Grigore*. Radicalul se simte în cele mai multe forme hipocoristice de la nume proprii, foarte scurtate.

Cu acestea se pot asemăna cazurile de haplologie, în care apare modificată forma sufixului, ca în *armurar* (alături de forma întreagă *armurărar*) „plantă care vindecă boala armurare", *armăsărit* (în loc de **armăsărărit*), *dreptate*<**directatem* în loc de **directitatem*.

Nici cazurile de asimilare (acord) și disimilare (diferențiare) nu tulbură recunoașterea tulpinei. Astfel același cuvânt *logodnă*, pe care l-am întâlnit metatezat, apare pe alocuri și cu transformarea lui *dn* în *rn* : *logornă*, fără ca legătura lui cu *logodi* să se piardă din conștiința subiectelor vorbitoare, deși un sufix *-nă* nu e productiv în românește. Analiza în tulpină și sufix nu este împiedecată în formele cu asimilare vocalică ca arom. *muțitic* (alături de *muțătic*), diminutiv din *muțat*, și cu asimilare consonantică ca în *veștejì* (în loc de **veștezi*, din *veșted*, ca *asurzi* din *surd*) sau în vechiul *împuciciune* (în loc de *împuțiciune* din *împuți*). În diminutivul *Gheorgachi* (odinioară des întrebuințat), disimilat din *georgaki*,

©BCU CLUJ

se simte tulpina *Gheorghe*, iar în *ustunoiu*, asimilat din *usturoĭu*, tulpina *ustura*. Uneori, firește, tulburările produse de disimilări, pot da naștere la interpretări greșite, precum i s'a întâmplat chiar unui filolog cu un simț etimologic atât de fin ca P. Papahagi, care vedea în *răscăcăra* un derivat din *căca*, deși varianta *răscrăcăra* trebuia să-l facă să recunoască legătura lui etimologică cu *crac*. Când efectul asimilării sau disimilării atinge sufixul însuși, atunci se pot naște niște variante, pe care simțul gramatical le clasează totuși între sufixele existente, fără să se împiedece mult de forma lor schimbată. Astfel, prin asimilare vocalică s'a născut varianta *-emânt* (din *-imânt*) în *coperemânt* (la Coresi regulat: *coperimânt*); din *cheĭălui* avem cele două forme cu asimilare *cheĭelui* și *cheĭului*; în loc de *răzuitoare* se aude *răzătoare*: alături de *căpitâĭu* „căpătâiu", avem, la Aromâni, *căpitiĭu* și *căpituĭu*. (Acesta din urmă e și la baza dacoromânescului *căpătuĭ*).

Asimilările consonantice, când ele ating sufixul, pot da naștere chiar la unele pseudosufixe, pe care simțul gramatical le înșirue de obiceiu între sufixele compuse, precum *brăcinar* și *căcănar* (în loc de **brăcirar* și **căcărar* din *brăcire* și *căcare*), *puțintel* (în loc de **puțincel*) și celelalte cazuri pe care le-am arătat în *DR.*I 322—328. Sânt chiar limbi, ca cele turce, în care asimilarea devine un principiu („sinharmonia") al sistemului derivativ.

Cazul opus disimilării complete, p r o p a g a r e a, a putut produce și ea forme nouă de sufixe, care sânt clasate ca variante ale celor existente. Astfel propagarea nazalei din tulpină în sufix apare în *junincă*, apoi în *basmangiu* (care dă naștere la *boiangiu* etc.) și în *scăunenciu* (care dă naștere la *tăurenciu* etc.) Cf. *DR.* IV 717—719.

Regularitatea cu care apare un morfonem e mare; uneori chiar mai mare decât regularitatea pe care o observăm în fonologie.

Astfel franc. *bonne* a fost împrumutat subt forma *bonă*, dar franc. *baronne* are la noi forma *baroană*, căci

©BCU CLUJ

legătura lui cu masculinul *baron* a produs morfonemul *o—oa*, după analogia lui *domn—doamnă* și a altor perechi de cuvinte de acest fel. Pierderea accentului în derivate, mai ales în derivatele cu mai multe silabe, produce mai adesea o schimbare a lui *a* în *ă*, decât lipsa accentului în cuvinte împrumutate : *basmà—băsmăluță, geamandan—gemăndănaș, dascăl—dăscălesc, dăscălime* etc. (cf. Philippide, *Principii* 18 și *DR.*II 53). Tot astfel *ia* să păstrează în poziție atonă în cercuri mai largi (și în limba literară) în *iatac* decât în derivatul *ietăcel*. Precum vom vedea însă mai târziu, avem cazuri destul de numeroase în care asemenea morfoneme nu se ivesc.

Există chiar o tendință pronunțată în sistemul morfologic al limbei române, de *a da preferință, în formele flexionare și în derivate, tulpinei „alterate"*. În limba franceză, bunăoară, foarte adesea singularul nu se mai deosebește, în rostire, de plural, nici prin plusul unei terminațiuni, nici prin modificări în tulpină (*un père, deux pères*) și tot astfel, la cele mai multe verbe, avem aceeași rostire pentru persoanele 1, 2, 3 și 6 (*je marche, tu marches, il marche, ils marchent*; *je marchais, tu marchais, il marchait, ils marchaient*), deosebirea fiind doar în pronumele personal premergător. Dacă se face deosebire, aceasta privește mai ales partea accesorie a cuvântului, dezinența (*marchons, marcha, marchant*, etc., chiar și *aimons, aima, aimant*, în locul mai vechiului *amons* etc.). Numai fo rte rar diferențiarea între diferitele forme morfologice se face prin schimbarea vocalei radicale (*je fais—je fis*) sau și prin schimbarea aceasta (*je peux—je pus—je pouvais* ; *je meurs—nous mourons*), ca în limba germană (*trinken — tranken—tränken* ; *gewinne — gewann — gewonnen*). Când, în franțuzește, diferitele forme flexionare se deosebesc și prin modificări ale tulpinei, avem a face cu cazuri „neregulate" de declinări sau conjugări, care nu se pot subsuma ușor în categorii. Astfel în pluralul multor verbe, apare o consonantă, care lipsește (în rostire) în singularul prezentului indicativ și care este la unele *t* (*je sors—nous sor-*

©BCU CLUJ

t-ons, la altele *m* (*je dors—nous dor-m-ons*) la altele *z* (*je dis—nous di-s-ons*), etc., fără ca să se poată fixa categorii cu morfoneme distincte.

La noi, dimpotrivă, trebuinţa de a distinge singularul de plural sau o persoană de alta e atât de mare, încât, când avem libertatea alegerii, de cele mai multe ori nu ne mulţumim cu plusul unei terminaţiuni, ci *preferim formele care prezintă cele mai multe morfoneme*. Astfel se explică de ce dezinenţa *-i*, care atacă nu numai velarele, ci şi dentalele şi, regional, şi labialele precedente, a putut fi împrumutată de la conjugarea IV şi generalizată la celelalte (*lauzi*, *scoţi* etc. ca *auzi*), de ce pluralele în *-i* s'au generalizat la declinarea III (cf. *Une survivance du latin archaïque* în *Mélanges Thomas*, p. 362—365) trecând apoi şi la declinarea I (deci *glandes* a devenit mai întâiu **glandīs* > *ghinzi*, iar acest plural de la singularul *ghinde* s'a generalizat şi asupra singularului *ghindă*. Cf. *Convorbiri Literare* XXXIX 62). Tot aşa se explică, mai ales, de ce schimbarea lui *a* în *ă* din plurale ca *ţări* s'a generalizat şi asupra celorlalte substantive feminime: s'a zis *părţi*, căci acest plural nu se deosebeşte de singularul *parte* numai prin terminaţie, ci şi prin alterarea lui *a* în *ă* şi a lui *t* în *ţ*. Pluralele *roţi* (cu morfonemele *oa—o* şi *t—ţ*) şi *străzi* (cu morfonemele *a—ă* şi *d—z*) vor ieşi cu timpul învingătoare asupra pluralelor *roate* şi *strade*. Tendinţa aceasta de a marca şi prin schimbări de sunete în tulpină diferitele forme flexionare, a produs exagerări ca: *ciasoarnice* (plural de la *ciasornic*) alături de normalul *ciasornice*; *fraţâni* însă *tătâni* (căci de obiceiu omul are un singur *tată*, dar mai mulţi *fraţi*); regional şi *piepţini* (şi la Aromâni *kapţâń*), plural de la *pieptine*; la Aromâni şi *keţiri* „pietre", pluralul de la *katră*.

Acelaşi lucru se poate observa şi în derivaţiune, unde morfonemul *a—ă* îl întâlnim bunăoară în derivate ca *Săcărea*, *Căldărea*, despre care am vorbit mai pe larg în *Zur Rekonstuktion des Urrumänischen*, p. 31. Preferinţa pentru tulpinele alterate se observă şi la derivatele de-

©BCU CLUJ

verbale, unde câteva verbe cu *ți* și *di* la sfârșitul tulpinei au atras după sine generalizarea tulpinelor în *ț* și *z* la gerundiu, adjective și abstracte verbale de felul lui *scoțând, arzător, răzătură*, chiar și *crezare, vânzare*. Intâlnim și „exagerări" de felul lui *boușor* — plur. *boișori, iedișor* — plur. *iezișori*, cu care m'am ocupat în „Homenaje a Menéndez Pidal" III 265 (*Derivarea cu sufixe de la tulpina pluralică*). În acest din urmă studiu arătam că, după modele străvechi ca *omen-esc, căpăt-âiu, șel-ar, frigur-os*, etc., s'a putut încetățeni uzul de a formà în românește derivate de la tulpina pluralului, precum *cărțaș* „cel care joacă cărți", *dințar* „instrument de strâmbat dinții", *îngândurat* „plin de gânduri", *năzuros* „care face nazuri", etc. [1]). Tot acolo am arătat însă, că dacă avem atât de des, în derivate, tulpina „alterată", aceasta nu se datorește totdeauna derivării de la plural, ci mai adesea analogiei: *duioșenie* (în loc de **duiosenie*) s'a orientat după sinonimul *duioșie*; *verzuiu* (în loc de **verduiu*) după sinonimul *verziu*; *băiețaș* și opusul *băiețoiu* (alături de *băietan*) după *băiețel*, etc. [2]). Tot astfel, dacă prin părțile, Sibiiului se zice *petat* în loc de *pătat* și, prin alte părți, a *fețui* în loc de *fățui*, iar, prin Moldova, *mesuță* în loc de *măsuță*, apariția cu totul neregulată a lui *e* se datorește, în cazurile dintâi, pluralului (căci sensul e „cu

---

[1]) *Colțat* și *colțos* „cu colți (=dinți) mari sau mulți" stă alături de *colțurat* sau *colțuros*, „cu colțuri (= unghiuri) mari sau multe".

[2]) Ca dovadă că e așa, am citat acolo (p. 266) cazul lui *grămăjuie*, care nu poate fi derivat din pluralul *grămezi*, ci s'a orientat după sinonimul *grămăjoară*, în care *j* e normal. Alte exemple doveditoare sânt următoarele: De la *slăbină* e derivat diminutivul *slăbiuță* (DR. *V* 222,324); de la *prăjină* am auzit de repetate ori, în Bran, diminutivul *prăjiuță*; diminitivul de la *suman* e (la Sadoveanu) *sumăieș*. De sigur că, înainte de ivirea acestor derivate neregulate, au existat formele *slăbioară, prăjioară*, și *șumăior*, cu dispariția normală a lui *n* înaintea sufixului *-ior* (ca în *bătrâior, rumeior*); numai mai târziu — poate după analogia unor cuvinte ca *săbioară* = *săbiuță* sau *sicrior* = *sicrieș* — s'a produs substituirea de sufix.

©BCU CLUJ

p e t e multe" şi „a da f e ţ e"), iar în cazul din urmă sinonimului *mesică* sau *mesiţă*.

Adăogându-se, precum am arătat în articolul citat, la aceste cazuri de derivare de la tulpina pluralului şi de orientare după sinonime (sau opuse) cu tulpina alterată, şi cazuri ca *vineţeală*, *Flămânzilă*, raportate în mod eronat la adjectivele *vânăt* şi *flămând* (în loc să fie raportate la verbele *vineţì* şi *flămânzì*), s'au putut extinde tulpinele cu consonantă alterată şi asupra unor derivate de felul lui *Apolzean* „locuitor din Apold", *Bănăţean*, sau proaspătul *regăţean*, cu *z* şi *ţ* în loc de *d* şi *t* (căci înainte de sufixul *-ean*, de origine slavă, dentală ar trebui să rămână nealterată, ca în *Abrudean* etc.). Cred că analogia care a produs pe *ţ* în aceste cuvinte trebue căutată în derivate de felul lui *Urlăţean* „locuitor din U r l a ţ i". Pentruca asemenea analogie îndepărtată să se poată însă produce, trebuia să existe în limbă o pronunţată preferinţă pentru morfonem şi pentru tulpinele mai pregnante.

Că de fapt există o asemenea tendinţă generală de a alege tulpina alterată, o vedem la *cioareci*, care e un p l u r a l e t a n t u m, şi de la care avem totuşi derivatele *ciorecuţi*, *ciorecaşi*, *ciorecat*, *încioreca*. Precum avem *k* în *porcar*, care însemnează „păzitor de p o r c i", tot astfel putem avea *k* în *ciorecat*, care însemnează „îmbrăcat cu c i o a r e c i". Punctul de plecare e a se căuta în derivate vechi, de pe timpul când *c* înainte de *e* şi *i* nu devenise africată, deci în derivate de felul lui *împăca* faţă de *pace*, *pureca* faţă de *purece*, *dulcoare* faţă de *dulce* şi *dulceaţă*, *pescar* faţă de *peşte* etc. şi în multele metaplasme de felul lui *purece=purec*, *berbece=berbec* etc. Din momentul când existau atâtea modèle, morfonemul *k—č* a putut să se repete şi în derivate mai nouă, fie că s'a ales variante cu *č* (*ğ şt*), ca în *dulceag*, *împăciui*, *sângios*, sau mai des, varianta cu *k*, *g*, *sk*, ca în *cincar* „cal de c i n c i ani", *berbecar* „păstor de b e r b e c i", *forfeca* „a tăià cu f o a r f e c i l e", *pântecare* „boală de p â n t e c e", *pescni* „a prinde p e ş t e", *cinzeacă* „măsură de c i n z e c i de

©BCU CLUJ

grame", chiar și *prășcar*, derivat din *praștie*, al cărui *șt* nu se reduce la un *sc* mai vechiu, și *prepelicar* (în loc de *prepelicer*), derivat din *prepeliță*. A admite ca Tikin (*Dicț. rom.-germ.* s. v.), din cauza lui *k* de la sfârșitul tulpinei, că *cincar* e un derivat vechiu, mi se pare greșit. Pentru simțul limbei noastre, tulpina cu *k* este mai „pregnantă" decât cea cu *č*, și de aceea iese biruitoare în derivate de felul lui *cearcăn, floacăn, leagăn, mesteacăn, tragăn; strigăt, treacăt, gâgăt* „gâgâit" (cu care m'am ocupat în *DR.*III 397); de aceea, încă din vremuri străvechi, *facio* devine **faco*, terminația *-ando* și sufixele *-atorius* și *-atura* se extind și asupra verbelor de conj. II—III (mai întâiu, probabil, în *tăcând, mergând, făcător, alergătură* etc.); de aceea variantele *-an, -ală* și *-ască* ale sufixelor *-ean, -eală* și *-ească*, îndreptățite, din punct de vedere al fonologiei, numai după *rr* și labiale (regional și după *s, z, ț* și *ș, j*) apar și după velare: *Nădlăcan* „locuitor din Nădlac", *încurcală, brâncă gâscască* etc.; de aceea, în sfârșit, când o alegere între sufixele *-anie* și *-enie* este posibilă, se leagă sufixul *-anie* de preferință de varianta cu velară a tulpinei: *prefăcanie, petrecanie, spălăcanie, rătăcanie.*

Nu este, cred, de prisos, să ne oprim un moment spre a ne da seamă de un lucru, care nu este lipsit de interes. Am spus mai nainte că din *porc* și familia acestui cuvânt se extrage o tulpină PORK cu variantele PORČ, PURČ, etc., iar la *cioareci* și familia acestui cuvânt am considerat ca tulpină CIO(A)REČ, și ca variantă CIO(A)REC, fiindcă acest cuvânt e un plurale tantum. Dar sântem noi oare îndreptățiți să zicem că dintre PORC, PORČ, PURČ, etc., tulpina e tocmai PORK, adecă cea extrasă din forma nominativului singular a cuvântului radical și nu PORČ, adecă tulpina extrasă din plural, când acest cuvânt e întrebuințat tot atât de des la plural ca și la singular? N'am putea spune cu același drept că tulpina e PORČ, sau PURČ, și că PORK e o variantă? Cu alte cuvinte, forma pluralului (*porci*)

©BCU CLUJ

sau a diminutivului (*purcel*) nu are aceeași valoare lingvistică ca și forma așezată de dicționar în titlu sau de gramatică la locul întâiu din paradigmă?

Cred că nu, cel puțin în mod normal. Însuși faptul că în dicționar și în gramatică cuvântul a fost înregistrat în forma nominativului singular nu poate fi numai întâmplător. Cel dintâiu lexicograf sau gramatic care a dat preferință acestei forme, a făcut-o fiindcă așa i s'a părut firesc, iar lexicografii și gramaticii următori l-au imitat, fiindcă nimănui nu i-a trecut prin gând că altă formă morfologică a cuvântului ar putea-o înlocui. Cazul subiect și singularul — în afară de pluralia tantum, firește — sânt cele ce răsar în mod normal în mintea vorbitorului și din ele extragem, nu numai în filologie, ci și în gramatica nescrisă, tulpina-tip.

La verbe, forma care se ivește mai întâiu în minte, este persoana I singular din prezentul indicativului, pe care o întâlnim la locul prim în paradigmele de conjugare și o întâlnim și în titlu în dicționarele latine și grecești. Tendința egocentrică și interesul pentru actualitate, face ca noțiunea verbală, când nu este precizată mai de aproape, să răsară în primul plan al atenției în forma ,,eu'' și ,,acum'' ; infinitivul, așa cum îl găsim în dicționarele celor mai multe limbi moderne, e o inovație lexicografică, presupunând un proces de abstracție mai complicat. Deci, întocmai precum din nominativul singular extragem tulpina-tip PORC, tot astfel din persoana I a singularului prezentului indicativ extragem tulpina PORT (cu variantele PORȚ, POART, PURȚ).

Că de fapt este așa, o vedem din felul cum se produc analogiile. Legea fonologică, după care ,,*ân* accentuat se preface în *âin* înaintea unui *e* din silabe următoare'', apare în *mâine, câine, pâine*. Cazurile sânt prea puține pentru ca din ea să se stabilească un morfonem. Tulpina extrasă din nominativul singular al celor două substantive din urmă, se generalizează și asupra derivatelor *câinos, pâinuță*, etc. Dimpotrivă, tulpina nominativu-

©BCU CLUJ

lui *bătrân, Român, stăpân* și a persoanei 1 din singularul prezentului indicativ *rămân* apare, prin analogie, și în vocativele *Române, stăpâne,* în femininul plural *bătrâne* și în persoana 3 *rămâne* (deși se găsesc și urme de *rămâine*). Cazuri ca *vărs* în loc de *viers* < lat. *verso, lăs* în loc de *las* (din *lăsăm, lăsare*) sau *rugă* (în loc de **roagă*), derivat post verbal din *ruga*, sânt cu mult mai rare sau cu mult mai puțin răspândite decât *ședem, ținut, pierind, lăudăm*, etc. (în loc de **sedem, *tinut, *perind, *lădăm*).

În cele precedente am avut ocazia să vedem cât de activ și de desvoltat este, la subiectele vorbitoare, simțul gramatical, care dirigueşte morfonemul [1]). Dacă avem însă atâtea exemple despre siguranța și promptitudinea cu care lucrează acest simț, nu e mai puțin adevărat că avem și exemple, care denotă contrariul. Acestea nu pot fi neglijate, ci merită, din potrivă, o examinare cu cea mai vie curiozitate științifică.

Într'adevăr, azi, când concepțiile noastre despre limbă se deosebesc în atâtea privințe de ale înnaintașilor noștri, „excepțiile" nu mai sânt pentru noi un element tulburător, menit să zdruncine credința în regularitatea matematică a „legilor". Pentru neogramatici, excepția trebuia e l i m i n a t ă printr'o explicare, și nu mai interesa din momentul ce era explicată. Când nu izbutea să lămurească cazul refractar, linguistul nu admitea totuși existența excepției, ci numai imperfecția mijloacelor de investigație și a cunoștințelor celor ce studiază limba.

---

[1]) Exemple s'ar putea aduce și din alte limbi, în care morfonemul ia înfățișări cu totul deosebite de cel românesc. Rămânând pe teren romanic, voiu cita numai cazul sunetelor inițiale ale unor cuvinte, schimbate prin fonetică sintactică. Astfel e *z*, care, adăogat la începutul unui cuvânt, servește în franțuzește, în anumite împrejurări, la formarea pluralului, de ex. *un homme* (rostit *om*) — *deux hommes* (rostit *zom*); sau dublarea consonantei inițiale, în Italia, în cazul proporțional, de ex. *Roma — a rroma*; sau sonorizarea și spirantizarea afonicei inițiale în unele dialecte din Sardinia; *casu — su ɣasu, tazzu — su ðazzu* etc.

©BCU CLUJ

Astăzi, când ştim că limba nu este în afară de noi, ci în noi, când subiectul vorbitor nu mai e considerat ca un transmiţător pasiv, ca un fel de instrument inconştient al graiului tradiţional, ci ca un generator al lui, care intră cu toată personalitatea sa, marcantă sau lipsită de originalitate, în desvoltarea limbei, astăzi cazurile refractare ni se par ceva normal şi deci ne interesează în cel mai mare grad, căci ele ne dau putinţa să cunoaştem măsura în care colectivitatea reacţionează faţă de inovaţiile individuale. Azi mai ştim, că, precum există oameni cu talent pentru desemn, pentru declamaţie, ori pentru matematici, tot astfel există şi oameni cu talent pentru limbă. Urmele pe care aceşti creatori de valori nouă le lasă în graiul tradiţional sânt mai însemnate decât contribuţia celorlalţi, mai mulţi, dar cu mai puţin spirit inventiv sau lipsiţi de aptitudini de buni gospodari faţă cu materialul linguistic moştenit. Între aceşti mulţi se găsesc, ca în viaţa de toate zilele, elemente supuse ordinei sociale, alături de spirite fără simţ tradiţionalist şi de firi răzvrătite: „si socialisées que soient les formes de notre vie psychique, l'individuel ne peut être ramené au social" (S. Kacevski, în *Mélanges* I 88). Precum există oameni care n'au „ureche" pentru muzică, tot astfel sânt indivizi cărora le lipseşte simţul pentru raporturile constante între elementele linguistice. Dar, spre deosebire de muzică, unde cântarea „falsă" va fi totdeauna remarcată ca ceva supărător, şi deci nu se poate încetăţeni, în vorbire ne obicinuim uşor cu o formă „greşită". Ajunge ca cel ce o pune în circulaţie să aibă prestigiul necesar, pentruca ea să fie imitată, primită, transmisă şi chiar generalizată.

Astfel fiind lucrurile, de mirare nu este că avem neregularităţi, ci inexplicabil ar fi dacă ele n'ar există. Nu trebue mai ales uitat un lucru: nu toţi oamenii dispun de acelaşi material linguistic, încât „regulele" pe care le extrage fiecare din noi sânt întemeiate pe exemple diferite şi une-ori capabile de a fi interpretate în diferite

©BCU CLUJ

feluri. E adevărat că spre a ajunge la aceeași concepție asupra stilului roman sau gotic nu este necesar să fi văzut aceleași monumente arhitectonice, dar nu-i mai puțin adevărat că concepția ce și-o face fiecare din noi despre un stil diferă în amănunte de concepția altora.

Înainte de toate, *nu orice alternare de sunete* în diferitele forme sau în familia unui cuvânt *ajunge să fie observată de subiectele vorbitoare*. Astfel, schimbul între *k* și *č* în *păduche* (<peduculus) față de *păducel* (<*peducellus) ne mai întâlnindu-se în alte exemple, n'a fost remarcat, deși înrudirea celor două cuvinte e evidentă pentru orice Român. Dar chiar când numărul cuvintelor supuse unei legi fonologice este destul de mare, nu urmează ca morfonemul să se ivească totdeauna. Acesta e bunăoară cazul lui *aŭ* care s'a schimbat în *a* (*ă*) înainte de accent (cf. DR. IV 706). În loc ca formele cu *au* și *a* (*ă*) să fie repartizate în morfologie și derivațiune după legea fonologică, în loc ca să avem deci *laud* — **lădare* **desfauc* (**disfabico*) — *desfăcare* și *caut* — *căutare*, avem, sau generalizarea formei rizotonice : *lăudare*, *aurar*, *tăurenciu*, sau a celei accentuate pe terminație : *desfác* (cu toată omonimia cu *disfacio*), sau bifurcarea : *caut* — *căutare* alături de *cat* — *cătare*.

Întocmai precum cuvintele nouă, când intră în limbă, une-ori sânt imediat asimilate cuvintelor vechi, iar alte-ori se simt ca streine și nu izbutesc să se încetățenească timp îndelungat, tot astfel *împrumuturile, mai ales neologismele, și câteva creațiuni spontane, sânt adesea refractare morfonemului*. Lipsa morfonemului este, până la un oarecare grad, stigmatul intrusului în limbă.

Am citat mai înainte cazul lui *baroană*, neologism, care are morfonemul *o—oa* ; s'ar putea cita și altele, de origine recentă de tot, ca *claxon* sau *combinezon*, cu pluralele *claxoane*, *combinezoane*. Alături de ele există însă altele, care „n'ar suna bine" dacă li s'ar aplica acest morfonem, de ex. *cazonă* (femin. de la *cazon*), sau forme verbale ca *adoptă*, *aprobă*, *transportă* (în Ardeal : *adoaptă*, *aproabă*,

©BCU CLUJ

transpoartă), alături de *invoacă*, *provoacă* etc. Mai interesant este că şi femininul de la *fost*, deşi cuvânt străvechiu, este (nu numai *foastă*), ci şi *fostă*, şi că, de la verbul vechi *desvolt*, persoana 3 e *dezvoltă* alături de *desvoaltă*. Explicarea ar putea fi următoarea : *fost* (în legătură cu un substantiv), traducând pe lat. „ex" sau pe franc. „ancien", e o noţiune nouă şi nepopulară la noi, încât expresii ca „fost ministru", decalcate după „ancien ministre", se pot asemăna cu neologismele. Aceasta ar explica de ce se zice, fără morfonem, „*fostă* prezidentă a societăţii Crucea roşie". Tot ca neologism simt unii pe *a desvolta*, căci ţăranul nu zice că un copil e *h ne desvoltat*. Rămân totuşi cunoscutele cazuri : *cote* alături de *coate* (pluralul de la *cot*), *roibă* alături de *roaibă* (femininul de la *roib*) ş. a., pentru care nu ajunge această explicare.

Tot astfel, morfonemul *s—ş* îl găsim şi la neologisme de felul lui *cactuşi* (pluralul lui *cactus*), *ortodocşi* (pluralul din *ortodox*). Dacă la Coresi întâlnim încă pluralul *evanghelisti* în loc de *evanghelişti*, cum zicem astăzi, cauza este că el se mai simţea ca vorbă streină. De ce însă pluralul lui *trist*, cuvânt vechiu şi popular, este, în Palia de la Orăştie (163/4 ed. Roques), *tristi*, nu *trişti* ; de ce pluralul de la *Sas* este, prin Braşov, *Sasi* (nu *Saşi*) ; de ce pluralul de la *casă* nu-i numai *case* şi *căşi*, ci, în unele regiuni, *căsi* ? Alături de *lăţime*, *înălţime*, *preoţime*, *cruzime*, cu alterarea regulată a dentalelor înaintea lui *i* lung şi accentuat din sufixul *-îmen*, avem *desime*, *grăsime*, *grosime*; *îngustime*, mai rar *josime* şi *totime*, precum şi *surdime* alături de *surzime*. Pe vremuri, când mi se părea că o explicare, chiar când îi lipseşte puterea de a convinge, e preferabilă lipsei oricărei explicări, credeam că „neregularitatea" din *grosime* se datoreşte faptului că odinioară am avut şi noi, ca Italienii, derivatul **grosume*, şi că numai mai târziu sufixul *-ume* a fost înlocuit prin *-ime* (care s'a substituit la noi şi lui *-ame*), fără ca tulpina să se schimbe. Dar asemenea neregularităţi nu se ivesc numai la derivatele în *-ime*, ci, deşi mai rar, le întâlnim şi la derivatele

©BCU CLUJ

cu alte sufixe, de ex. *argintiu* alături de *argințiu* (ca *vinețiu* etc.), *părintesc* alături de *părințesc* (ca *preoțesc, frățesc* etc.), *săgetea* alături de *săgețea* ș. a.

În unele cazuri putem întrezări cauza care împiedecă să apară morfonemul. Astfel ea ar putea fi o m o n i m i a în cazuri ca *fetie* (alături de *avuție, bărbăție, beție, blăstămăție, bogăție, curăție, luminăție, preoție, sfinție* etc.), căci **feție* ar putea fi considerat ca un derivat de la *față*. (Totuși, în cursul acestei lucrări am cunoscut exemple ca *bârneț* sau *cârșoară*, la care omonimia nu-i supărătoare).

Dacă alături de *cojocel, petecel*; *porcesc, drăcesc*; *calicie, mojicie*; *adâncime, sărăcime*; *broștime, broștet* etc., cu morfonemul *k* (*sc*) — *č* (*șt*), avem derivatele *furchiță, măciuchiță, nuchiță*; *broschiță, ploschiță*, cauza e, probabil, un fel de disimilare prohibitivă, spre a evită urmarea *č-ț* în două silabe învecinate (**nuciță* etc.), supărătoare pentru Român.

Dar asemenea explicări nu trebue forțate, precum se poate vedea din următorul caz: Alături de *coc—cuptor, porc—purcel* avem *coptură* și *porcărie*; alături de dialectalul *purcar* și *murar* (cf. și numele proprii *Purcariu* și *Murăroiu*) avem pe literarul *porcar* și *morar*, deci o inconsecvență patentă în aplicarea morfonemului *o—u* (care a produs totuși și analogii ca *jor, scol, păcorniță*, citate mai sus).

Unii admit că formele cu *o* sânt mai nouă, deci născute într'un timp când legea fonologică a lui „*o* neaccentuat devenit *u*" nu mai era „în acțiune". În potriva acestei păreri, care caută explicarea în c r o n o l o g i e, se pot cita însă cazuri ca *amorțesc, cornut, dogar, înfloresc, mortăcină, porcăreață, întortochia*, cărora le corespund și în latinește derivatele atestate sau pe care sântem îndreptățiți să le presupunem străvechi: **am-mortio, cornutus, dogarius, floresco, morticina, porcaricia, *intortuculare.*

Imaginiabil ar fi și aceea ca formele cu *o* să reprezinte o desvoltare mai evoluată a formelor mai vechi, cu *u*, de oarece dialectele — de obiceiu mai conservative — păstrează mai multe forme cu *u* (*amurți, durmì, înflurì, murar, purcar, purcăreață* etc.) și deoare ce unele forme, pe care azi le ro-

©BCU CLUJ

stim cu *o*, se găsesc de fapt în textele vechi cu *u*, iar trecerea lui *u* proton în *o* e dovedită prin exemple ca *rumân* > *român*[1]), *cuperi* > *coperi*, *cuprinde* > (regional) *coprinde*, *un om* > (pe alocuri) *on om* etc. Dacă pentru unele cuvinte, ca *îngrupa*, *durmita*, *uspăta*, atestate în veacurile trecute, această explicare e admisibilă, ea nu se potriveşte pentru mulţimea altor cazuri.

Nici explicarea g e o g r a f i c ă nu e probabilă, căci n'avem nici un indiciu serios să credem că oscilarea între formele cu *o* şi *u* s'ar reduce la două rostiri diferite regionale, care s'ar fi întâlnit în limba literară.

Mai de grabă s'ar putea admite o divergenţă de natură s o c i a l ă, căci une-ori putem face observarea că formele cu *u* se întâlnesc mai des la clasele sociale inferioare, iar cele cu *o* la cărturari şi în limba literară. Aceeaşi observare se poate face cu morfonemul *a*—*ă* în derivate de felul *căstăniu* (literar *castaniu*) etc. şi mai ales cu morfonemul *e-ă* şi *ea-a* în *mărg-mergi*, *vorbăsc*, *tocmală* etc., caracteristice pentru graiul ţărănesc din multe regiuni. Se pare chiar — dar această chestiune ar trebui urmărită cu atenţiune într'un studiu mai amănunţit — că *simţul gramatical se manifestă la omul incult mai ales printr'o aplicare riguroasă şi o generalizare a morfonemului, pe când la omul cult mai ales printr'o trebuinţă de analiză precisă şi printr'o tendinţă de simetrie în interiorul categoriilor gramaticale.* Cu alte cuvinte: Ţăranul moldovean şi ardelean rostesc *vorbăsc* (dar *vorbeşti*), *tocmală* (dar *tocmele*) fiindcă zic şi *văd* (dar *vezi*), *măr* (dar *mere*), iar cărturarul zice *vorbesc*, *tocmeală* fiindcă zice şi *gătesc*, *gonesc*, *întineresc* etc., *găteală*, *încetineală*, etc.

Ar fi însă greşit să generalizăm această observare, căci este sigur că şi necărturarul are un simţ desvoltat pentru simetria gramaticală şi pentru schematizarea morfemului. Astfel vedem cum legea fonologică, de dată relativ re-

[1]) Forma cu *o* apare în Palia de la Orăştie, unde mai avem şi *conoscu* şi *domnezeu* alături de *dumnezeu*.

©BCU CLUJ

centă, după care „un *a* accentuat se schimbă în *e* dacă e precedat de *i* și urmat de poziție moale" nu se întinde asupra tuturor formelor flexionare. Se zice *buruiene* (pluralul de la *buruiană*), *Stoiene* (vocativul de la *Stoian*), și tot astfel *băieți* și *băiete* (pluralul și vocativul de la *băiat*) sau *muieți*, fiindcă nici *băiat*, nici *muieți* nu se mai simt ca participii. Când însă de la verbul *muia* și de la *băia* (= scălda) se formează participiul-adjectiv *muiat* și *băiat*, aceste forme mențin și la plural pe *a* neschimbat, încât se zice *doi băieți îmbăiați* sau *doi muieți muiați*. Simțul că, la conjugarea în *-are*, participiul are terminația *-at*, *-ată*, *-ați*, *-ate* (*lăudat*, *lăudată*, *lăudați*, *lăudate*) a oprit prefacerea lui *a* în *e*. Tot tendința de a schematiza morfemul produce nesiguranța noastră în forma ca *îngenuchiare* sau *îngenuchere*, *studiind* sau *studiând*, etc.

În sfârșit, păstrarea lui *o* se mai explică și prin conștiința legăturii etimologice între derivat și radical. Cu alte cuvinte, dacă în *porumbac*, *domniță*, *domnișor*, *florar*, *bocâncar*, *clonțar*, *cojocar*, *covrigar*, *lopătar*, *porumbar*, *rotar*, *scorțar*, *scrânciobar*, *șopârlar*, *șorecar*, *florana*, *joiana*, *cuviosie*, *călătorie* (și toate cele în *-torie*), *aprozie*, *boierie*, *bogăție*, *domnie*, *hoție*, *iobăgie*, *popie*, *preoție*, *prostie*, *cuviosie* (și toate cele în *-osie*), *lăcomie*, *mojicie*, *votrie*, *neghiobie*, *nerozie*, *obrăznicie*, *voinicie*, *slobozie*, *covăcie*, *mitocănie*, *mitocănime*, *răcoros*, *rosură* etc. s'a păstrat *o*, este, pentrucă legătura lor etimologică cu *porumb*, *domn* etc. a fost, în momentul derivării, mai trează decât la cei ce au derivat (din *alboare*, *cos*, *moiu*, *putoare*, *roz*, *soră*, *trupșor*, *urdoare*, *domnie*) pe *alburiu*, *cusutură*, *muietură*, *puturos*, *rugăciune*, *suratâ*, *trupșurel*, *urduros*, *dumniata*. Dar o asemenea explicare nu este decât o amânare a explicării, căci ea deschide imediat altă întrebare: de ce adecă, une-ori, sau la anumite persoane, simțul etimologic este mai viu decât cel gramatical?

Până să putem răspunde la asemenea chestiuni, rămâne totuși observația vrednică de reținut, că simțul nostru gramatical poate acționa și în altă direcție decât a mor-

©BCU CLUJ

fonemului şi că el poate fi înnăbuşit de simţul etimologic. Mai mult decât atât, este sigur că une-ori morfonemul nu apare, fiindcă *simţul gramatical nu este totdeauna treaz în momental creării unui cuvânt derivat.* Astfel, consecvenţa ar cere ca inversarea legii fonologice cu privire la metafonia lui *o* accentuat înainte de *e, a, ă* a silabei următoare (şi n u m a i înainte de aceste vocale) să producă morfonemul *oa—o*, deci să avem *groznic* (nu *groaznic*) ca derivat din *groază* (precum avem *moáră-morár, moárte-morţiş*) şi *socro* (nu *soacro*) ca vocativ de la *soacră.* Cel ce a creat întâia oară diminutivu *băieţaş*, avea în minte, simultan, pe *băieţel* şi sufixul *-aş* [1]), încât s'a putut face substituirea lui *-el*—mai în umbră în memoria lui în acel moment — prin *-aş*, fără ca, în acelaşi timp, să se facă şi d e z m o r f o n e m i z a r e a tulpinei. Aceeaşi relaxare a simţului gramatical, o întâlnim în formele citate mai sus : *petat, feţuì, mesuţă.*

În afară de asemenea relaxări intermitente ale simţului gramatical, putem observa une-ori că *de la o vreme oarecare poate înceta la subiectele vorbitoare conştiinţa pentru raportul constant ce există între elementele alcătuitoare ale unui morfonem.* Precum o lege fonologică este mărginită în timp, tot astfel se poate observa şi o mărginire în timp a unor morfoneme.

Astfel, alături de derivate de felul lui *bătrâior, cuvios, gălbior, rumeior* (de la *bătrân, cuvin, galben, rumen*), curente în graiul comun, avem altele ca *ieftior, mărgioară, rogojioară, păltior, sprinteior, tretior*, care nu se întrebu-

[1]) Zic „sufixul *-aş*", nu „derivate cu sufixul *-aş*", pentrucă deprinderea noastră de abstracţie a unor elemente morfologice este atât de mare, încât aceste „instrumente gramaticale" există în mintea noastră, nu numai ca nişte complexe de sunete, ci având şi posibilitatea să evoce o idee, deci cu un conţinut — deşi numai vag—semantic : Într'un articol publicat de curând în „Curentul" era vorba de : „misticism, logicism şi alte *-isme*"; în unele părţi ale Italiei se poate întrebuinţa sufixul pejorativ *-uccio* ca vorbă independentă, cu funcţiune adjectivală şi cu sensul de „rău, prost", deci : tempo *uccio* sau questo vino è proprio *uccio* (cf. Finamore, *Vocabolario dell'uso abruzzese* p. 19).

©BCU CLUJ

inţează decât regional şi rar, căci cei mai mulţi dintre noi, deşi le simţim legătura cu *ieftin*, *margine*, *rogojină*, *palten*, *sprinten*, *tretin*, preferim alte diminutive, în care *n* de la sfârşitul tulpinei să iasă în evidenţă. Stadiul final, adecă derivate ca *pristenior*, *sprintenior*, *sărcinioară*, care denotă dispariţia simţului pentru morfonemul *n—i*, a fost ajuns şi el în unele regiuni.

Alt exemplu e cel al morfonemului *t* (*d*) — *č* (*ğ*) şi *ţ*(*z*) — *č*(*ğ*) născut din legea fonologică care preface pe *t* (*d*) şi *c* (*g*) în *č* (*ğ*) înainte de *i̯ó* şi *i̯ú*. Deşi această lege fonologică datează din cele mai vechi timpuri, totuşi numărul mare de exemple ca *fierbincior*, *căruncior*, *netejor*, *repejor*, *rotunjor*, etc. au produs derivate de felul lui *cumincior* din mai noul *cuminte*, sau *grămăjoară*, *oglinjoară* etc. din cuvinte de origine slavă. Când, în secolul trecut, s'a format din *aprinde*, după modelul germanului *Zündhölzchen*, în Transilvania, numele pentru „chibrit", acest derivat a primit forma *aprinjoare* [1]).

Tot după legea fonologică amintită se explică *mustăcioară* şi *mustăcios*, corespunzând unor **mustaciola*, **mustaciosus*, derivate din lat. *mustacia*. Aceste derivate, fiind raportate la *mustaţă*, s'a născut, înaintea sufixelor *-iolus* şi *-iosus*, morfonemul *ţ—č*. Acest morfonem a produs din cuvintele de origine slavă *căiţă* şi *isteţ* diminutivele *căicioară*, *istecior*, sau din *trebuinţă*, *neputinţă* adjectivele *trebuincios*, *neputincios*. Tot astfel în veacurile trecute se spunea *grecios*, un adjectiv derivat din *greaţă*. Astăzi avem însă *greţos*, precum avem *aţos*, *ceţos*, derivate ca *spumos*, *gustos* şi celelalte adjective în *-os*.

Vedem din cele precedente că morfonemul este în general atât de desvoltat în limba română, încât poate fi considerat ca una din cele mai caracteristice aspecte ale gramaticei noastre. Cu toate acestea, limba nici n'a uti-

[1]) Dacă de la *frate* avem diminutivul cu totul neregulat *frăţior*, acesta sau este un singular nou din *frăţiori*, plural de felul lui *dinţişori*, *căişori*, sau derivat din *frăţâni*, sau, mai probabil, orientat după *soţior* (masculinul de la *soţioară*, derivat din *soţie*).

©BCU CLUJ

lizat toate ocaziile care puteau da naştere la morfoneme nouă, nici n'a păstrat pe cele vechi nealterate, ci vedem cum une-ori simţul pentru morfonem se relaxează sau lucrează cu intermitenţe, putând duce chiar la dispariţia lui desăvârşită. Afară de aceea am observat câteva tendinţe, precum cea pentru schematizarea morfemului, sau simţul etimologic, care lucrând în alte direcţii, une-ori opuse, stânjenesc generalizarea morfonemului. Fără să isbutim să deslegăm multele probleme pe care studiul mai amănunţit al morfonemului le pune, am căutat totuşi să dobândim câteva elemente pentru o mai justă înţelegere a lui.

S. PUŞCARIU

©BCU CLUJ

©BCU CLUJ

ETIMOLOGII

I

Aleveș.

Dicț. Acad., I, 113 dă acest cuvânt după Pontbriant cu sensul de „poșârcă, leorcă, vin acru" și trimite la ung. *elevesedik* „se tulbură, se împute", pentru care presupune un radical **eleves* „turbure"(?).

Dar ung. *eleves* există numai cu sensul „străvechiu", derivând din *eleve* (cf. Szinnyei, *MTsz.*, I, 480). Cât privește pe *elevesedik*, el este un compus cu prefixul *el-* din *evesedik* „a (se) coace, a puroià (o rană)", iar acesta derivă din *eves* „puroios", „copt", care este la rândul său derivatul lui *ev* 1. „zeamă de gunoiu", zoiu"; 2. „puroiu", „coptură".

Deoarece astfel existența unui **eleves* cu sensul „turbure" este cu neputință, etimologia care-l pune pe acesta la temelia românescului *aleveș* nu se poate admite.

Etimologia adevărată este cea propusă de Cihac, II, 476 (cf. și Hasdeu, *EM.*, 858 și Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, Budapest, 1888, p. 21, care pe p. 79 mai dă variantele *leveș*, *leveșă*, *livez* „piquette", „pommé", culese din j. Arad și Bihor), deci din ung. *leves* „jus", „potage". Mai trebue să adăugăm doar că proteza lui *a-* este obișnuită la cuvintele care încep cu *l-* (cf. *aluaș* „lacheu, fecior în casă", *Dicț. Acad.*, I, 127, <*lovas*, *aliman* din expresiunea *a ajunge la aliman* „a nu fi chip de scăpare", „a fi la mare strâmtoare", *a se alimăni* (*alimănà*) „a se agiestà", „a se adevestì", „*a se* așezà" „a descălecà" (despre unul venit din lume), „a se pripășì", *alimănit*

©BCU CLUJ

„pripăşit" care, după părerea mea, n'are a face nimic cu turc. *alaman* „hoţ de codru, haiduc" (cf. *Dicţ. Acad.*, I, 115—116), nici cu turc. *el-emân* „sûreté, sauf-conduit, quartier" (Şăineanu, *El. turc.*, 9 : V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 788), nici cu *alivăní*, *avam*, *avănit* (Procopovici, *Rev. fil.*, I, 258—265), ci este identic cu *liman* „port", ca refugiu al naufragiatului (< turc. *liman*), etc.

Alnic.

În *Dicţ. Acad.*, I, p. 120, cuvântul *alnic* cu sensul de „viclean", „insidieux", „perfide", pentru care se citează, după Tiktin, *DRG.*, un singur exemplu din Paliia dela 1582 (Gen., III, 1) : *Şarpele eră mai alnic de toate jigăniile*, este derivat din „ung. *álnok*, idem (modificat subt influenţa suf. *-nic* (pe p. 117 e dată forma greşită *alinc*, cu acelaşi citat luat din Cipariu, *Cr.*, 50, şi derivată din ung. *élénk* „vioiu". Greşala a fost îndreptată la Corrigenda).

M. Roques, *Paliia de la Orăştie* (1581—1582), I, Paris, 1925, p. XXXVII traduce pe *alnic* prin „rusé" şi-l derivă tot din ung. *álnok*[1]). În *Paliia* (Gen., I, 9) se găseşte şi derivatul *alnicie* (vezi Roques, o. c., p. LXI). De asemenea în forma *alnicsia* „fraus" se găseşte în *Lexicon Marsiglianum* (cf. Tagliavini, *Lex. Mars.*, p. 99 şi 210, nr. 781 „fraus", „álnokság", care-l derivă tot din ungurescul *álnok*). Amândouă formele, atât *alnic*, cât şi *alnicie*, se găsesc în Psaltirea lui Viski de la 1697 (v. *Dacoromania*, IV, p. 116) şi Moldovan G., *Alsófehér várm. rom. népe*, 101. Iosif Popovici, cercetând ungurismele de la Orăştie, *An. Acad. Rom.*, s. II, t. XXXIII—1910/11, Mem. secţ. lit., p. 532, nu-l trece pe *alnic* între acestea şi, mi se pare, cu drept cuvânt. Într'adevăr, rom. *alnic* nu poate derivà din ung. *álnok*, al cărui *-nok* ar fi trebuit să se păstreze neschimbat în româneşte, cf. *Solnoc* < ung. *Szolnok* ală-

[1]) Cf. şi Hannes Sköld, *Ungarische Endbetonung*, Lund-Leipzig, 1925, p. 56, nr. 12.

©BCU CLUJ

turi de *Slănicul* de origine sud-slavă sau slavă veche (cf. v.-bg *slanъ* „salsus") şi *Solonţul*, *Soloneţul*, *Soloncii* de origine rusească [1]); *ghirtoci* „hurlupi" < ung. *birtok*, *Dicţ. Acad.*, T. II, p. 263; *homoc* < ung. *homok*, ibid., T. II, 402, p. 3 [2]) etc., ci trebue derivat din srb.-cr. *jálnik* „simulator, deceptor, circumventor (< *jalъ*, scris *alъ* „nequitia, invidia"; *jalьnъ*, scris *alьnъ* „insidiosus"), care, la rândul său, poate printr'un sloven **alnik*, a dat pe ung. *álnok* (cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, col. 79—80).

Cum am arătat în *Dacoromania*, V, p. 329, srb. *ja-* iniţial poate da în românește *a-*: *aglică* < srb. *jaglika* (cf. şi bg. *aglika*, *Dicţ. Acad.*, I, p. 70, şi G. Pascu, *Rev. crit*, 3—1929, p. 52); *agud* „dud" < srb. *jagoda* „fragă" (*Dicţ. Acad.*, I, p 73—74), etc.

La derivarea din sârbeşte suf. *-nic* nu mai face nici o greutate.

Pentru acelaşi motiv, pentru care nu admit derivarea din ung. *álnok* a lui *alnic*, nu mai pot admite acum nici pe cea a lui *parasznik* din „Lexicon Marsiglianum", „colonus", p. 229, „ruricola", p. 204 [3]) (cf. C. Tagliavini, *L'influsso ungherese sull'antica lessicographia rumena*, în *Revue des études hongroises*, VI—1928, p. 29), care derivă mai curând din srb. *parasnik* (Ivekovic-Broz, *Rječnik* II, 11), acesta fiind derivat, cum arată vocalismul, din ung. *paraszt*+suf. slav. *-nik* (cf. Miklosich, *EtWb.*, p. 266, şi Munkácsi, *Nyelvtud. Közl.*, XVII—1881, p. 114).

Şi mai puţin se poate admite derivarea lui *păharnic* „Mundschenk" din ung. *pohárnok*, cum vrea L. Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, II, Ung.

---

[1]) Vezi pentru acestea din urmă Margareta Ştefănescu, *Arhiva*, XXVIII—1921, p. 223—224.

[2]) V. Bogrea, *Dacoromania*, I, p. 269.

[3]) Pentru *sărăntoc* < *szarándok*, *zarándok* (V. Bogrea, *Dacoromania*, I, p. 271—272), se găseşte şi forma *sărăndic* (*Şezătoarea*, XXVI—1928, p. 149), care-i corespunde ungurescului *szarándék*. Ung. *szarándék*, *szárándok*, *zarándok* derivă altfel din slav. *stranьnik* (cf. A. Horger, *Magyar Nyelv*, VIII—1912, pp. 15—17).

©BCU CLUJ

Jahrb., IX—1929, p. 282—283, care vede, şi mai ales ar vrea să fie văzut şi de alţii, totul în culori ungureşti.

„Daß *-nok* im Altung. produktives Suffix war, vgl. *fegyvernēk, tálnok* und höchstwahrscheinlich auch *asztalnok*[1]), so daß *pohárnok* als ungarische Bildung betrachtet werden muß", poate să fie adevărat (îndoiala rămâne pentru *asztalnok* şi *pohárnok* cât timp avem alături pe slav. *stolĭnikŭ* şi *peharĭnikŭ, paharinikŭ*), dar aceasta n'are nici o valoare pentru limba românească în care suf. *-nic* < slav. *-nikŭ* a fost şi este mult mai rodnic decât în ungureşte (cf. G. Pascu, *Sufixele rom.*, Bucureşti, 1916, pp.335—339), iar dat fiind acest fapt şi având şì pe *păhar, pahar* în limbă (din slav. *pecharŭ, pacharŭ*, din care este şì ung. *pohár*, vechiu *pahár*, nu din acest din urmă, chiar şì dacă „rum. *ă* nicht nur aus *a*, sondern auch aus *o* enstanden sein kann" (cf. Miklosich, *EtWb.*, 234; Tiktin, *DRG.*, 1107, etc.), ni-l puteam creà şì noi. Afirmaţia că „aus *-nok, -nek* wird in Rum. lautregelrecht *-nic*, vgl. *alnic* < *álnok, Fegirnic* < *Fegyvernek* (Mold. Tog. S. 90)" este şi ea greşită. Am arătat cum stă chestiunea cu privire la *alnic*, care nu derivă din ung. *álnok*. Sufixul din *Fegyvernek* este *-nek*, nu *-nok*, deci nu dovedeşte nimic în privinţa acestuia din urmă. Mai mult decât atât, rom. *Fegirnic*, nici nu-i corespunde formei *Fegyvernek*, care ar fi trebuit să dea mai curând **Fegiverneac* > **Fegerneac*, ci rostirii *Fegyvernök* (cf. Szamota-Zolnai, *MOklSz.*, 222), cum arată, dintre exemplele de care se ocupă Treml, *uric* < *örök, Turic* < *Török, Cudmeniş* < *ködmönös*, la care se mai pot adăugà şì altele, ca *cipik* < *cipők*, plur. lui *cipő, chilin* < *külön, vifel* < *vőfely, fibirău* < *főbiró*, etc.

Dar numele *păharnicului* nostru este cu siguranţă de origine slavă pentrucă de origine slavă sânt şì numele celorlalte slujbe în tovărăşia cărora se găseşte el, inclusiv sinonimul *ceaşnic* < v.-bg. *čašĭnikŭ*, astfel: *sfetnic* < v.-bg. *sŭvětĭnikŭ, postelnic* < v.-bg. *postelĭnikŭ, stolnic* <

[1]) MNy XXII, 277 und MEtSz.

©BCU CLUJ

v.- bg. *stolĭnikŭ*, *vornic* < v.- bg. *dvorĭnikŭ*, *ispravnic* < v.- bg. *ispravĭnikŭ*, etc., iar după analogia acestora *vistiernic* < *vistier* (< lat. vestiarius „Kleiderbewahrer", m.-lat. „Schatzmeister" + suf. *-nic*, (cf. Tiktin *DRG.*, 1772), etc. (vezi exemple mai multe la Pascu, l. c.), iar peste acest fapt nu se poate trece cu uşurinţa cu care trece Treml.

Apestì (*pestì*, *apeştì*, *apăştì*).

Pentru *apestì* (*pestì*, *apeştì*, *apăştì*) vb. IV-a I. 1. intrans. „a întârzia", „a zăbovì", *Lex. Bud.*, *Dicţ. Acad.*, I, 193 (cf. *iară carii aţi pestitŭ până în al noaole čas, apropiiaţi-vă, şi nemică ruşinându-vă, şi câţi şi până în al unsprădzeacele čas aţi pestit*, *Cod. Todorescu*, f. $6r^0$—$6v^0$), 2. trans. „a amânà", „a aşteptà pe cinevà cu datoria", „a îndelungà", „a premândà", *Lex. Bud.*, *Dicţ. Acad.*, I, 193 („*Mai apesteşte-mă, nenişorule, că nu fug din sat!*", Rădulescu-Codin); II. „a aţipì", „schlummern", „einschlummern", *Lex. Bud.*, *Dicţ. Acad.*, I, 193,—s'au propus până acum următoarele etimologii: Cihac, II, p. 2—3: < slav. *opozditi* „tardari", „procrastinare"; A. Philippide, *ZRPh.*, XXXI—1907, fasc. 3, p. 292: < *a-*+*peste* (*peşte*, *piştе*), cu observarea: „Diese Ableitung von einer Präposition welche über, nach bedeutet, ist analog derjenigen von *amân* < a mane (s. Verfassers Principii de istoriea limbii). Um den Übergang von sich aufhalten, sich verspäten, Aufschub bewilligen zu einschlummern zu verstehen, denke man an die verschiedener Bedeutungen des deutsch *nachlassen*, welches selbst hinsichtlich der Form dem rum. Worte ähnlich ist: einschlummern = die Aufmerksamkeit hat durchaus nachgelassen"; şi G. Pascu, *Etimologii româneşti*, Iaşi, 1910, p. 32 (cf. şi *Ist. lit. şi limbii rom. sec. XVI*, p. 58): < pensitare.

Cea a lui Cihac şi a lui Pascu sânt neacceptabile, dar a lui Philippide este foarte ademenitoare ca formă. Totuşi

©BCU CLUJ

derivarea unui verb dintr'o prepoziție nu este probabilă (a *amânà* < *a*+*mâne* nu este potrivit să dovedească acest lucru, fiind vorba de o sintagmă adverbială, alcătuită din prepoziție+substantiv, căreia i s'a atașat sufixul verbal, pentru a formà un derivat de care avem atâtea : *alăturà, înlăturà*, etc., cum avem chiar și din adverbe : *înaintà, îndărăptà*, etc., care însă toate sânt de conjugarea I, nu IV, cum este *apestì*), iar sensul II, „a ațipì", rămâne neexplicat : din „întârzià", „amânà" nu putem explicà pe *ațipì*, iar germanul *nachlassen*, pe care-l dă ca analogie Philippide, însemnează „a lăsà după cinevà sau ceva", „a slăbì", „a cedà", deci cu totul altceva.

Pentru a explicà toate sensurile, trebue să pornim de la ung. *apaszt-* „a face să scadă, a micșorà, a slăbì, a lăsà mai domol", „vermindern, herabmindern, fallen machen", „minuo, decrescere facio, exsico" (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 99). Verbul unguresc fiind transitiv, sensul românesc transitiv de „a amânà" trebue să fie cel original. Acest sens s'a putut naște din întrebuințarea figurată a lui *apaszt-* =„a slăbì", „a lăsà mai domol", cf. *Mai apestește-mă, nenișorule, că nu fug din sat* ! =„Mai slăbește-mă, mai lasă-mă mai domol" etc. (vezi la Tiktin, *DRG.*, 1437 următoarele exemple : *Constantin Vodă au început a slăbì pe mazili din dăjdi* [den *mazili* die Steuern herabzusetzen] Nec. [2] II 379. *Domițian... începù să cânte* [*din piculină*]. *Passa... nu-l slăbì, până târziu, din admirație și felicitări* [überschüttete ihn... mit Aeusserungen der Bewunderung und Glückwünschen] Bass. V. 25. *Hârsita de mătușa nu mă slăbeà din fugă nici în ruptul capului* [liess nicht ab, mir nachzulaufen] Cr. C. XV 7. *Din „mon cher", „mon cher ami" nu-l mai slăbește* bei jedem zweiten worte heisst es „mon cher", „mon ami" I. Ngr. (C. III 229"). „Slăbirea" în această legătură de idei înseamnă „amânare".

Din sensul „slăbì" transitiv (=„amânà") s'a putut naște ușor și cel intransitiv (=„întârzià", „zăbovì"), cf. *a slăbì* (*din ceva*) =„mit, in etw. nachlassen" : „*Din când*

©BCU CLUJ

în când cei doi roibi trudiți slăbeau din pas [verlangsamten... ihren Gang] Sad. PS. 28", ap. Tiktin, l. c.

În sfârșit din sensul „slăbì [puterile]" ori „a lăsà [capul] în jos" (=„a moțăi", „a cucăi") s'a putut desvoltà fără nici o greutate și sensul de a „ațipì".

Deși trecerea lui *ă* în *e* după *p* în *apaszt-* > *apestì*, este ușor de explicat, totuși pentru fonetism cf. ung. *halastó* > rom. *heleșteu*, ung. *méllasztó* > rom. *melesteu*, etc. Din radicale ungurești avem numeroase infinitive în *-ì* alături de cele în *-uì* alcătuite după modelul slavon (vezi exemplele pe care le-am strâns, explicând pe *adevesì*, în *Dacoromania*, IV, p. 752—753).

Pestì s'a putut naște din *apestì* prin omisiunea lui *a-* inițial confundat cu prepoziția *a* de la infinitiv: *întru nimica inima lui pesti-va domnul mieu a venì* (Coresi, *Tetr.* 244); *să nu fie lui a pestì întru Asia* (Cod. Vor., 18/3); *m'a pestit boala* (interpretat greșit „apucat", Pamfile, *J.* II); *nu pestește* (=„trec") *2 săptămâni și cade baba la pat* (*Ion Creangă*, III, 87), etc.

Formele *apeștì*, *apăștì* s'au putut ivì subt influența altor cuvinte (cf. și *păște*, *pește*, *piște* < *peste*, etc.).

Aret (arăt), rătuì.

Un cuvânt care a dat mult de lucru filologilor noștri este *aret*.

Hasdeu, *Et. Magn.*, col. 1542—1543, îl desparte, în două cuvinte după accent (*arèt* și *àret*). Despre *àret* afirmă că „se construește totdeauna cu prepoziținea *în*", îl socoate sinonim cu „preajmă", îl traduce „entourage, proximité de quelque chose", și-l derivă din ung. *erre't*= *erre-itt*, de unde Ungurii au și o formă nasalisată *errünt* (Fogarasi), însemnând „de ce côté-ci, dans cette direction-ci", combătând Lex. Bud., pe Miklosich și pe Budai-Deleanu, care-l aduceau în legătură cu verbul *arătà* (<a d + * r e c t a r e < *rectus*). Dimpotrivă, termenul militar *arét* „defi,

©BCU CLUJ

menace, attitude pour menacer ou défier l'ennemi" îl crede identic cu verbul *arătà* pe care-l derivă din a r r e p t a r e sau a r e t a r e < a d + r è p u t a r e (col. 1557—1558).

Şi Tiktin, *DRG.*, p. 91, menţine această despărţire (1. *áret* „Umgegend, Gegend, Richtung"; 2. *arèt* „Schutz, Schutzwehr"), dar nu crede în explicările date mai nainte şi, neputând să dea alta, pentru el etimologia cuvântului este „unbekannt".

Dicţ. Acad., I, p. 238, împreună cele două cuvinte, socotind ca sens original pe cel de „pază militară", „garde (militaire)", „avantposte", „défense, rempart" şi ca ulterior pe cel de „partea locului, ţinut", „parage, endroit, contrée, entour, alentours", iar în privinţa originii spune următoarele : „Etimologia necunoscută. (Se pare că forma primitivă a cuvântului e cea atestată de Barcianu : *arăt*. În cazul acesta am avea a face cu un substantiv postverbal din *arătà*. *Vin în arătul cuivà* ar însemnà deci „vin în vederea cuivà, în regiunea pe care cinevà o stăpâneşte, de jur împrejur, cu privirile". Din sensul acesta s'a putut uşor desvoltà terminul militar „regiune păzită" şi apoi „pază". Şi expresiunea „mi-e a r e t" aminteşte întocmai pe mi se a r a t ă (v. *arătà* II, 50)", iar explicarea lui Budai-Deleanu, care accentuiază cuvintele „gerade oder in gerader Linie stehen" ne aduce aminte de lat. r e c t u s, care e cuprins în etimologia lui *arătà*. Când cuvântul a ajuns să însemneze „regiunea şi locul de jur-împrejurul cuivà", el s'a întâlnit cu un alt cuvânt, care avea un înţeles analog, cu *àrie* (cfr. *Un copil... a intrat în aria calului* ; *calul l-a călcat în picioare*. Delavrancea, ap. Tiktin, *DRG.*, 483), aşà că el s'a putut simţì ca un derivat în *-et* al acestui cuvânt, precum e bunăoară sinonimul *préjmet* un derivat din „preajmă". Astfel s'ar explicà forma *àret* cu *e* în loc de *ă* şi cu accentul schimbat)".

Mai pe urmă V. Bogrea, *Dacoromania*, I, p. 257, a socotit că expresia *în aretul vântului* =„obviam vento", „vor dem Wind" (Lex. Bud.) şi poziţia accentului (*àret*)

©BCU CLUJ

„trimite la lat. h a l i t u s,-u m (sc. v e n t i, lit. „suflarea vântului"; cf. şi *Arhiva* din Iaşi, XX, p. 528), combate deci explicarea, de altfel veche, a lui Max. Auerbach, din lat. „i n e r e c t o" (XIX—XX. *Jahresbericht*, Leipzig, 1913, p. 212), ca şi pe a lui A. Viciu (*Limba română poporană şi dialectul sicilian*, p. 79), care-l aduce în legătură cu sicil. *arretu, arreri, arrè, addietro*".

Sânt de aceeaşi părere cu *Dicţ. Acad.* în privinţa considerării ca un singur cuvânt a celor două forme deosebite ca sens, mai ales că în privinţa accentului nu sânt totdeauna deosebite. Barcianu ne dă forma *arắt*. Tot aşà (cu accentul pe silaba ultimă) trebue cetit, după informaţiile pe care le am, şi *aret* din expresia *în aretul casei*, pe care *Dicţ. Acad.* îl citează după Bugnariu, *Dicţ. pop., Cuvinte rom. din jurul Năsăudului*, care nu indică accentul. Dar nu mă unesc cu *Dicţ. Acad.* în privinţa etimologiei cuvântului.

Nu mă pot gândì la o explicare din latineşte, fie ea din *arătà* (< a d + *r e c t a r e), ori din e r e c t u m, ori chiar din a d + *r e t r a r e (cf. it. *arrettrare* „a respinge", sp. *redrar* „zurückgehen", port. *arredar* „entfernen"; cf. rom. *îndărắt, îndărắpt, îndărắptà* > [i n] + d e — r e t r o) din pricina că *aret* nu apare înainte de secolul XVIII. Deşi este termen militar, el nu se întâlneşte nici la Gr. Ureche, nici la M. Costin, nici în documentele secolului XVI şi XVII, pentru motivele pe care voiu încercà să le arắt mai încolo.

Apoi, dacă ar fi să ne gândim la un element unguresc, cum face Hasdeu, acesta ar trebuì să fie mai curând acuzativul *erőt* al substantivului *erő* „putere", „forţă" (cf. *în but(ul) cuiva* < ung. *bút*, ac. lui *bú* „supărare", *căput* „poartă" < ung. *kapút*, a lui *kapú*, *tărhat, terhetiu* „greutate", „povoară" < ung. *terhet*, ac. lui *terh* sau *tereh, valost* „răspuns" < ung. *válasz*, etc., cf. mai amănunţit, *Dacoromania*, IV, p. 753—754) decât adverbul unguresc *erre-t* < *erre-itt*, al cărui sens este prea îndepărtat, cu toate că astfel de desvoltări semantice nu sânt imposibile (cf. slav.

©BCU CLUJ

harc, ung. *harc*, rom. *harță* < interj. gms. *harz* < *harze*, *herze* „herzu!", ap. Berneker, *SEW*, I, p. 377; rom. *raită* < ung. *rajta*! „frisch auf!, halloh!", ap. Tiktin, *DRG*, p. 1294; *alean* ung. *ellen* „împotriva", *Dicț. Acad.*, I, p. 105). Totuși de o parte n'avem siguranța că *erőt* ar fi dat *aret* (cf. ung. *Erősd* < *Ariușd*, jud. Treiscaune; *erős* > *iriș* „sănătos", „tare", ap. Frâncu-Candrea, *Românii din Munții Apuseni* (*Moții*), București, 1888, p. 101, și *Dacoromania*, V, p. 328 și *elött* > *alețiu*, *Dacoromania*, IV, p. 751), de altă parte din ung. *erő* am explică mai greu sensul de „în preajma" a formei *arèt*, *àret*, (*ară't*, *ărăt*). Având analogia lui *pichet* < fr. *piquet*, *regret* < fr. *regret*, etc., venite probabil prin forma lor scrisă, cetită românește, am puteà să ne gândim la fr. *arrêt* „Aufhalten", „Aufenthalt", „Stillstehen", „Halt", „Sperrung", „Hemmung", din care s'ar puteà explică amândouă înțelesurile lui *aret* (cf. *preabăt* s. *preabet* „preajmă" < v.-bg. *prěbytŭ* „Aufenthalt", în *Dacoromania*, V, p. 370). Dar acest cuvânt francez trebuià să ne vie mai târziu, în cei dintâiu ani ai secolului XVIII, prin vreo limbă învecinată, și nu-l găsim în nici una.

Toate aceste împrejurări ne fac să căutăm originea termenului militar *aret* acolo de unde și pe unde ne-au venit și alți termeni militari în timpul când ne-a venit el. Să ne gândim d. ex. la *harță*, der. *hărțuì*, pentru care cf. pol. *harc*, v. *herc*, *harcovać*, v. *hercovać*, srb. *harc*, *harcovati*, slov. *hároc*, *harcovatı*, ung. *harc*, *harcol-* < gms. *harz* < *harze*, *herze* < „herzu!" (pentru *hărățì*, *hărăție* etc., pe care *Dicț. Acad.*, II, p. 362, le pune în legătură greșit cu ung. *herécel-* „a călcà (cocoșul) pe găină, a cocoși", cf. s.-cr. dial. *harac*, slov. *hárəc*, *harcovati*, ap. Berneker, l. c.); *vartă* „Wache" < pol. *warta* < germ. *warte*, ap. Tiktin, *DRG*, p. 1716, *lăduncă* „Patrontasche" < rus. *ladunka* < germ. *Ladung*, ap. Tiktin, *DRG.*, p. 886, cf. și ung. *lóding*; *ocop* „Schanzgraben" < pol. *ocop*; *baștă*, *baște*, *başcă* < pol. *baszta*, ung. *bástya* (< it. *bastia*; cf. și germ. *Bastei*); *părcan* „Pfahlwerk, Palissade" < pol. *parkan*, ap.

©BCU CLUJ

Tiktin, *DRG.*, p. 1121, cf. şi *părcană* < ung. *párkány*; *zamcă*, pentru care cf. v.-bg. *zamŭkŭ* „claustrum", pol. *zamek* „Schloss", ap. Tiktin, *DRG.*, p. 1791, etc.

Cuvântul slav din care trebue să explicăm pe *aret* pare a fi *retĭ*: pol. *rat*, v. *ret* „Rettung, Hilfe" (cf. *raty* !, *rety* !, „interjectio auxilium implorantis"), ceh. *ret*, idem; rus. *retĭ* „der Zank, Hader, Zwist" (sens secundar, cum arată verbul *retovatĭ* „retten, helfen, beistehen" şi „zornig, böse sein, schimpfen"), pe care-l găsim şi la Mardarie Cozianul, p. 227, Nr. 3070, cu sensul de „întrecere sau împotrivire".

Cuvântul românesc a trebuit să se nască în legătură cu verbele *a fi, a sta, a merge, a veni, a chemà*, etc., din *a* (<lat. a d)+*retĭ*, întocmai cum s'a născut *aleş* (<*a*=lat. a d + ung. *les*) [1]) în legătură cu *a se pune, a sta*, întrebuinţându-se mai întâiu în funcţiune de complement adverbial final, apoi ca substantiv (v. exemple în *Dicţ. Acad.*, I, 113). Aceasta cu atât mai mult că şi în limbile slave substantivul *ret* se găseşte de obiceiu în construcţia *na ret, na retu*, cf. ceh. *na ret, na retu volati* „um Hilfe rufen", *na ret, na retu přiběhnanti* „zu Hilfe kommen", pol. *rata wołać*, etc., iar construcţia românească *'n* sau *în aret* ar puteà fi rezultată din cea slavă printr'o falşă analiză sintactică a acestei construcţii slave.

Consider deci exemplele numai cu *aret*, cum sânt: *Marele şi puternicul împărat ne-au trimis la această cetate cu oastea puterei sale cei nebiruite să ţinem locul şi cetatea*

---

[1]) Cf. pentru acesta Hasdeu, *Et. Magn.*, I, col. 856; *Dicţ. Acad.*, I, p. 113, şi S. Mândrescu, *El. ung. în limba română*, Bucureşti, 1892, p. 35—36. Observ că întrebuinţarea prepoziţiei *a*+acuzativul în sens final erà destul de obişnuită în secolul XVI şi XVII, când a trebuit să se nască *aret*, cum ne dovedeşte de altfel şi faptul că unele expresii de acest fel ne-au rămas până astăzi (cf. R. Kurth, *Der Gebrauch der Präpositionen im Rumänischen*, în *X. Jahresbericht*, p. 479, ş. a., şi *Dicţ. Acad.*, I, p. 1—2). Dintre cele întrebuinţate cu verbele cu care a putut sta în legătură *aret* amintesc: *Dânâoară eşind a vânat* (Dosoftei, *V. Sf.*, I, Sept. 24), *odinioară iarăşi merse în pădure a lemne* (Ibid., Sept. 24), *că şi dracul mi-ŭ boceşte, când porneşte'n vale-a peşte* (Marian, *Sat.*, 63), *Despre curcubeu poporul zice că e a vreme bună*, etc.

©BCU CLUJ

aceasta, de unde să fim de sprijineală şi cetăţii Caminiţii, de curând luată din norocita sa primblare, cum şi Moldovii, raialii împărăteşti, să fim aret (=„a ret" original) *despre neprietinii împărăţiei despre această margine* (*Letopiseţul Ţării Moldovei dela Istratie Dabija până la Domnia a doua a lui Antioh Cantemir* 1661—1705, ed. C. Giurescu, Bucureşti, 1913, p. 63); *Dimitraşco Vodă... schimbat-au socoteala într'altă chipŭ... scriindŭ ca să-i trimită în grabă vr'o patru mii de Moscali aice în Iaşi să-i fie aretŭ* (=„a ret") *să nu-lŭ apuce Turcii să-lŭ mazilească* (*Let.*, II, 341, *Let* [2], 309), mai vechi decât cele care au înaintea lui *aret* prepoziţia *de* (cf. *a se pune, a sta de-a leşul* sau *de-aleşul*): *Dumitraşcu-vodă... noaptea... au ieşit din obuz, cam pe furiş, cu Moscalii, cari erau de aretu pregiur dânsul* (N. Costin, *Let.*, II, 121); *Şi-au luat Lupul vornicul ziua bună de la vezirul, viind la tabără... cu Haidar Aga a Hanului, pre carele apoi l-au lăsat pentru aretul taberii, că tot încă nu se potolisă Tătarii...* (idem, *Let.*, II, 127); *Marele şi puternicul împărat ne-au trimis cu oaste la această cetate, la Hotin,... să ţinem locul şi cetatea aceasta şi să purtăm de grijă şi de aretŭ să fim cetăţii Cameniţă..., ca să fimŭ raialii ţării Moldovii, ce este supt ascultarea Impărăţiei, de aret şi de apărare despre Leşi...* (Neculce, *Let.*, II, 223, Let [2], II, 202). În amândouă cele dintâiu exemple este clar sensul original de „Rettung", „Hilfe", în cel dintâiu *să fim aret* fiind întrebuinţat chiar alături de „să fim de sprijineală".

Deşi „ajutorul" este de altă natură, sensul de „mântuire", „apărare", „sprijin" este clar şi în: *Pus-au de au îngrădit cu gard târgul Iaşii, ca să fie aret, când ar mai veni vr'un podiaz* (N. Muste, *Mag. ist.*, III, 64). Cu propoziţia *de*: *Şi este acel schit un loc de aret sfintei episcopii, fiind la pădure;... şi pădurea să fie întreagă, să fie de aret şi de sprijineală, fiind de margine* (Doc. a. 1761, Iaşi, ap. Tiktin, *DRG.*, l. c.). Observăm aici progresul în întunecarea înţelegerii formei cuvântului faţă de cel dintâiu exemplu pe care l-am citat: acolo *de sprijineală* este pus alături de *aret*, aici alături cu *de aret*.

©BCU CLUJ

În privința accentului formelor vechi citate până aici relev ceea ce spune Hasdeu, *Et. Magn.*, col. 1557: „Să se observe că pasagele... din cronicari... au fost colaționate de noi cu manuscriptele din Academia Română... și pretutindeni am găsit *arèt*, adecă cu *e* tonic deschis". Fără a ne da indicații sigure în privința sunetului *e* (dacă el ar fi fost deschis, ar trebuì să se păstreze astfel și astăzi în Moldova și în Nordul Ardealului, ca și în *alețiu* < ung. *elött*, dar se rostește închis, iar forma *arĭat* din Băița, jud. Hunedoara, ap. Viciu, *Glosar*, a putut să se nască din rostirea palatalizată prin asimilația lui *-ĭe-* la *a-* precedent), observația lui Hasdeu este justă în privința tonului și faptul este explicabil prin împrejurarea că în timpul din care sânt citatele se mai simțeà, cel puțin în parte, compoziția.

Dar din moment ce aceasta nu s'a mai simțit, iar sensul s'a întunecat, mai ales pe urma întinderii geografice a cuvântului și a intervenirii analogiei derivatelor în *-et* alături de cele în *-ét* (cf. exemple mai departe), cu înaintarea în timp accentul a putut fi mutat pe silaba dintâiu. Așà-l găsim în expresia familiară, întrebuințată în Brașov, *a-i ți cuiva àret* =„a se simți bine și sigur", „se sentir bien, être à son aise" (în sensul germanului „sich heimlich fühlen") mai ales negativ, redând, în acest caz, întocmai ideea exprimată prin germ. „unheimlich": Expresia aceasta este, evident, o rămășiță a vechii construcții a lui *a ți* cu dativul pentru a însemnà pe „aveà". *A-i ți cuivà àret* a însemnat deci la început că „cinevà are la îndemână ajutor, mijloc de scăpare", iar în acest caz, firește, că „se simte bine și sigur".

Atât pentru că se întrebuințează numai în sens și cu accent schimbat, cât și pentru că poate fi vorba de forma originală analizată fals din punct de vedere sintactic (slav. *na ret*>rom. *'n aret*) cea mai veche pare a fi expresia *în aretul* (*cuiva* s. *a cevà*). Slavul *na ret* trebue să se fi înțeles ca atare, deci ca o expresie străină de limba noastră până către sfârșitul secolului XVII. De aceea nu se găsește la

©BCU CLUJ

Gr. Ureche şi Miron Costin. Deodată cu falsa analiză întâmplată către sfârşitul secolului XVII s'a mutat şi accentul cuvântului * pe silaba întâia ca în *mùget, sùnet, tùnet,* apoi *clìnchet, răcnet, răget, scrâşnet, vùet, preàbet,* etc. nu ca la colectivul *-èt* din *brădèt, călinèt, cerèt, frăsinèt, pomèt, băbèt, muerèt, tinerèt,* etc., cf. G. Pascu, *Sufixe rom.*, pp. 31—35, de care nu puteà fi apropiat *aret* tocmai din pricina că nu are sens colectiv.

Evoluţia sensurilor acestei expresii se poate explicà astfel :

„A-i fi cuiva *na ret*" sau *în aret,* deci „de sprijineală", „de apărare", a ajuns să însemne prin însăşi firea lucrului a-i fi „de îndemână", „în apropierea", „în preajma", „în împrejurimea" : *locueşte în aretul mieu* ; *Fugi din aretul mieu* ! *Să nu te mai văd în arătul mieu* ! (*Rev. crit. lit.*, III, 86, Haţeg). *Prin arìetul* [citeşte : *arétul*] *Retezatului umblau ofiţerii împărăteşti în ruptul capului, ca să găsească pe păcurarul Cândafi* (Popovici-Bănăţeanu, *Din viaţa meseriaşilor,* 168) ; figurat : *A îmblà în aretul cuivà, de ex. fecior după fată*=„a se învârtì pe lângă cinevà, a-i da târcoale" (Hasdeu, *Et. Magn.*, col. 1543, Orlat, în Transilv.) ; *Nu-mi tot umblà în ariatul mieu* ! =„nu-mi umblà în aret, împrejur" (Viciu, *Gl.*, Băiţa, j. Hunedoara).

De aici până la înţelesul de „cuprinsul cuiva s. a ceva", „împrejurime", nu este decât un pas : *Şi-a bătut capul, că oare de ce n'o lasă tatăl său în aretul* (=„cuprinsul") *grădinei aceleia* ? (Reteganul, *Pov. Ard.*, V, 68).

Am văzut că slav. *rets* încă dela 1646 luase şi sensul de „împotrivire", cum este de altfel firesc la un „ajutor" militar menit pentru „rezistenţă". Acest sens explică deajuns expresiile : *În aretu vântului* = „obviam vento... ; vor dem Wind" (Lex. Bud.) ; *Stare în aretu cuivà* = „gegen einem gerade oder in gerader Linie stehen" (Budai-Deleanu,

[* Schimbarea accentului ar puteà fi ea de origine slavă, întrucât în *nà ret* accentul putea trece pe prepoziţie, cf. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*, II, p. 531. S.P.].

©BCU CLUJ

ap. Hasdeu, *Et. Magn.*, col. 1543); *În arătul vântului* =„dem Winde entgegen, gegen den Wind" (Barcianu).

Formele provinciale *àrăt*, *arăt*, nu prezintă din punct de vedere fonetic nici o greutate. Cea dintâiu s'a putut ivì în mod normal după deplasarea accentului; a doua subt influenţa lui *arătà*. Explicarea lui *arĭat* am dat-o mai sus.

Că explicarea aceasta trebue să fie cea adevărată ne-o dovedeşte faptul că radicalul slav. *retĭ* ne-a venit în acelaşi timp şi într'un derivat verbal. Este vorba de *rătuì* „retten", pe care Tiktin, *DRG*, 1309 îl derivă din pol. *ratować* „retten, helfen, beistehen". Dar, afară de forma polonă, se mai cunoaşte şi rus. *retovatь* „retten, helfen, beistehen" şi „zornig, böse sein, schimpfen", iar afară de exemplul dat de Tiktin: *Craiul lor puţin de n'au perit; ce l-au rătuit* (=„mântuit") *dărăbanţii lui, apărându-l câtva loc* (Muste², III, 39), mai pot cità după fişele Dicţionarului Academiei: *Eşit-au răimântarul de Neamţ şi s'au lovit cu oastea lui Constandin Vodă, şi înfrângând ai noştri pre jolniri, au plecat fuga care cum puteà. Numai Costaşco Turculeţ rămăsese de răituia* (=„apără", în unele manuscrise: *rătuià*) *până la părcane, ce erà la drumul ce se sue în cetate* (*Let. Ţării Mold.*, 1661—1705, ed. C. Giurescu, p. 89); *Iară Moscali călări cu foc̆ŭ denapoia Moldovenilorŭ să-i rătuiască* (=„apere") *nu erau* (Neculce, *Let*, II², 322).

Fireşte, *e-* fiind aton, în cazul că nu trebue să pornim de la forma polonă mai nouă cu *-a-*, din formele verbale slave citate mai sus, a trebuit să avem în mod normal *rătuì* (cf. şi cele spuse mai sus despre forma provincială *àrăt* şi *arăt*).

Cât priveşte pe *alętiu* „în apropierea, în preajma" (Sălagiu, Maramureş), care, cum am arătat în *Dacoromania*, IV p. 751, derivă din ung. *elött* „înainte", după cele expuse mai sus, el nu are nici o legătură cu *arèt* şi *àret*.

Artic (artig); artán (hartán, hârtău).

Dicţionarul Academiei, I, 273, înregistrează cuvântul vechiu *artic* „plângere, (răvaş de) jalbă, petiţie" expli-

©BCU CLUJ

cându-l: «N[eologism] din lat.-med. articulus „libellus supplex expostulationis ad judicem" (Du Cange, ap. HEM.), împrumutat de scriitorii din Moldova în secol. XVII şi dispărut apoi din limbă (cf. dubletele articol, articuş, articuluş)».

Cu o pagină în urmă (274) se dă din Banat cuvântul *artíg* (*artíc*) cu sensul „o bucată mare dintr'un animal, luată spre a fi mâncată", „ciosvârtă".

La acesta se adaogă: „etimologia necunoscută". Cred însă că şi aici avem a face cu un lat.-med. articulus, -um (< artus), dar cu sensul de „Gelenk, Glied", şi anume reconstruit în *articus, întocmai ca şi *puerunc̦us din puerunculus, care a dat (poate prin fazele **puărunc*, **porunc*) > **purunc*, iar cu sincoparea lui *-u-* aton (ca în: *juneapăn* > *jneapăn*, volemus > **vurem* > *vrem*; *hurubă* > *hrubă*, etc.) > *prunc* (cf. Puşcariu, *Dacoromania*, II, 602—603, unde se dau numeroase exemple de astfel de reconstrucţii din limbile romanice) [1]. Pentru trecerea lui *-c* în *-g* cf. vitricus > *vitreg*; *cionc* (cf. it. *cionco*) > *ciong*, *ciung* (cf. alb. *tšunk*), etc.

De la o vreme *artíc* (*artíg*) a fost simţit ca diminutiv format cu sufixul *-íc* (cf. *bădíc*, *mizinic* < *mezin* „degetul cel mic", *nodíc* „copil mic", etc.). În acest moment *artíc* nu se mai păreà propriu pentru a numì o bucată mai mare şi *-íc* din el a fost înlocuit în mod firesc, în urma antitezei, cu sufixele augmentative *-an* şi *-ău*, dându-ne pe *artán* (*hartán*, *hărtan*, cu variantele *hartám*, *hărtam* şi *hartámă*, acest din urmă poate după *păstramă*) şi *hârtău*, iar, + *partal*, pe *hartál*, cu acelaşi sens de „bucată mare [dintr'un lucru de mâncare, în special carne: *hartane de purcel fript*]", „partal", „huchium", „şteap", „fâşie", cu derivatele *ărtănì* (*hărtănì*), vb. IV-a, = „a face bucăţi", „a rupe", „a sfâşià", „a zdrenţuì", (+ *harta—parta*) *hărtăpălì*, vb. IV-a „îm-

[1]) Apropierea lui *artig* de articulus o găsesc şi la C. Diculescu, *Originile limbii române*, *AAR.*, s. II, t. XXIX lit., 627. Dar el nu lămureşte mai amănunţit cum îşi închipue desvoltarea formei româneşti.

©BCU CLUJ

bucătăți", „a face hara-para", *hărtăpăni*, vb. IV-a, =„a îmbucà" (vezi *Dicț. Acad.*, II, 371).

Apropierea lui *artan* de ung. *ártány* „sus eviratus vel scrofa evirata", care este înrudit cu cuvintele din familiile turce : šor. *arlan* „kastriert < *arla-* „kastriere", sag. kojb. *arda*, idem, etc. (cf. Gombocz-Melich, *MEtSz*, 146), oricât de ademenitoare se pare ca formă, și chiar ca sens, este neprobabilă.

Bagin

Într'o recensiune pe care am făcut-o despre G. Weigand, *Ortsnamen im Ompoly- und Arányos* (sic) *Gebiet* (*Balkan-Archiv*, I, Leipzig, 1925, pp. 1—42), în *Dacoromania*, IV, pp. 1129—1134, pe p. 1131 am spus greșit : „*Bagin*, ung. *Bágyon* (p. 14) < *Bágy* + locativul *-on*, ca și *Bágy*, *Bágyan*, *Bágyok*, *Bágyhalma*, pare a fi mai curând o scurtare din *jobbágy* decât identic cu *badiu*, *bade*, iar vechiul *Bagium* o scurtare din [*villa job-* sau *ob-*] *bagium* ; cf. *Iobagifalău* < *Jobágyfalva*".

Cred că am găsit acum adevărata explicare a acestui nume topic. Cum a arătat adecă M. Wertner, *Magyar nyelv*, I, 327, forma ungurească *Bágyon*, ca și *Bádonyfa*[*lva*] din com. Vas, nu este decât corespondentul unei forme mai vechi *Báldonfalva*, iar aceasta derivă din n. pers. *Baldin* < *Balduin*. Și într'adevăr e dovedit cu documente că localitatea amintită a fost stăpânită de unii posesori numiți *Balduin de Hermann*. Se știe d. ex. că *Baldin*, fiul comitelui *Bald*(*u*)*in* de Hermann, a trăit în 1309 (*Anjoukori Okmánytár*, I, 177).

Forma grafică cea mai veche a numelui de persoană *Balduin* în documente este *Baldin* și *Baldun*, care pot fi cetite *Baldin* și *Baldon*. În urma rostirii lui *t* ca *u*, acesta a putut să dispară și să se nască formele *Badin* și *Badon*, iar din acestea *Baďin* > *Bagin* și *Bád'on* > *Bágyon*, scrise *Bagen*, *Bagin*, *Bagyn*, *Bagon* și *Bagun*. Forma românească păstrează mai bine fonetismul original decât cea ungurească, care a evoluat.

©BCU CLUJ

Documentele ardelene pomenesc un „*Balduinus* comes Ferrei Castri" (Zimmermann — Werner, I, p. 69, a. 1240) şi un „*Baldinius*, plebanus de Resz" (ibid., p. 291, a. 1309).

Baldovineşti avem în Romanaţi, Brăila, Teleorman (vezi *Marele Dicţionar Geografic al României*, I, 214).

Berbeniţă, berbinţă.

În lucrarea sa *Die ungarischen Lehnwörten im Rumänischen*, II, l. c., p. 296, L. Treml încearcă să derive din ungureşte şi forma *berbeniţa*=„berbinţă", „bărbânţă" pe care o găseşte la I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan cel mare*, I, 9, a. 1458, şi I, 105, a. 1466. Încercarea d-sale este un model de sofistărie : „Es kann in dieser Form auch unmittelbar auf kleinr. *berbenyca* zurückgehen, woraus auch ung. *berbencze* 'pyxis, thecula, Wännchen, kleines Tönnchen'. Es ist aber auch möglich, daß *berbeniţa* eine nach der Analogie der Substantiva mit dem Suffix *-iţa* enstandene Variante von *berbinţă*, *bărbînţă* darstellt und so alle Formen aus dem Ungarischen zu erklären sind". Adecă, după Treml, ca să iasă ştiinţa „obiectivă", trebue să inversăm lucrurile : ceea ce este original şi vechiu să considerăm ulterior. Într'adevăr, forma *berbeniţa* (nu numai în documentele slavo-române, ci şi la Anon. Car., deci în Banat, apoi în Maramureş, Sălagiu, Dolj şi Mehedinţi) se prezintă aşa, fiindcă este cea originală, iar, dacă este vorba să explicăm şi celelalte forme din acelaşi izvor (< rut. *berbenicja*, cf. şi pol. *berbenica*), n'avem nici o greutate, dat fiind faptul că în limba noastră *-i-* aton din sufixul slav *-ica* adeseori se sincopează, cum am arătat în *Dacoromania*, V, pp. 339—340 : *cârţă* < **cârpiţă*=slav. *krpica* ; *cocârţă* < *cocârtiţă* ; *codorţă* < *codorâţă*, *codoriţă* ; *tăgârţă*< slav. **tagarica* (cf. bg. *tagarecĭ*, *tagarčja*, *tagárčica* < bg. *tagar* < turc. *tagár*, *dagarğýk*, „sac de cuir" > alb. *tagar*, n.-gr. ταγάρι, ταγαρτίκα şi δαγ-, (*z*)*dreanţă* < slav. *sŭdranica* < *sŭdrati* „zerreisen" (cf. Tiktin, *DRG.*, 1807) ală-

©BCU CLUJ

turi de *draniță* (cf. v.-bg. *dĭrǫ, dĭrati*, ap. Berneker, *SEW.*, I, 185); *povață* < **povoață* < slav. **povoca* < **povodĭca* < *povod* (Cihac, II, 284 și Weigand, *Balkan-Archiv*, III, p. 109); *gâță* „panglică sau baieră ce se împletește în capătul cosițelor" slav. * *kica* < * *kitĭca* sau *kytĭca* < v.-slav. *kyta* (cf. rut. *kytyća* „Blumenstrausz", „Garbenbündel", slov. *kytica* „Strausz", „Busch", pol. *kìczka, kìcz*) > ung. *gaca* (*gĕcaj*), idem, etc.

Deci, deși este posibilă influența ungurească, nu este numai decât necesară pentru a explică formele românești *berbință* și *bărbânță* și este de-adreptul exclusă pentru explicarea formei *berbeniță*, care este slavă [1]), iar Alexics, Hunfalvy, Mândrescu și Asbóth cu drept cuvânt nu o înșirau între elementele de origine ungurească ale limbii române.

Beștelì.

Beștelì vb. IV-a „a mustrà pe cinevà cu cuvinte grele și de ocară, a face de ocară", pentru care *Dicț. Acad.* I, 547 și A. Scriban, *Arhiva* din Iași, 1923, p. 277, trimit la *feștelì* (< ung. *fest-*), nu are nici o legătură cu acest verb, nici nu derivă din ung. *becstelen* „necinstit" > *bestelenit, bestelenkedik* „a (se) necinstì" (cf. *Magyar Nyelv*, VII—1911, p. 33) la care ne-am puteà gândì un moment, ci din ung. *bestya, bestye* < lat. *bestia* [2]), care a putut da **bestyél-*, de-aici rom. *beștelì* „a-i zice cuiva bestie, curvă, etc." [3]).

Boteiu (boteu, botău, botâu).

Nu știu să se fi dat până acum o explicare satisfăcătoare pentru *boteiu* s. a. „turmă de oi sau de cârlani, al-

[1]) Radicalul pentru rut., pol. *berbenica* nu este cunoscut (cf. Miklosich, *EtWb.*, 9 și Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 362).

[2]) Vezi Szamota-Zolnai, *MOKlSz.*, 70.

[3]) Cf. ung. *mëgbëstyekurvafiáz* „jemanden Bestie und Hurensohn nennen", ibid., 626.

©BCU CLUJ

cătuită din mai multe c i o p o a r e, un cârd mai mare, cam de vr'o 500 de oi" : *Boteie de oi Şi stave de cai* (*Dicţ. Acad.*, I, pp. 628—629).

Este sigur însă că avem a face cu un derivat al lui *botă* „bâtă", „Stab" < ung. *bot* (cf. srb. *bota* „lovitură"), căci într'un document de la 1791, privitor la regularea pădurilor oraşului Sighişoara, pentru ca să nu fie mâncate şi pustiite tinerele vlăstare, se recomandă ca păşunarea să nu se facă deosebit, în ciopoare (< ung. *csoport*) mai mici, ci „subt o botă", *„unter einem Stab"*, *„egy bot alatt"* [1]), ceea ce vrea să zică „subt un păstor" „sub un stăpân", (ung. *botos*), „într'un *boteiu*". Ungurescul *bató*, citat în Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 370, din Melius Péter, *Szent János*, Oradea, 1568, nefiind decât o greşală de tipar în loc de *botay* = *botjai* (cf. Szily Kálmán, *Magyar Nyelv*, X—1914, p. 331), românescul *boteiu* ar puteà fi format ori cu sufixul *-eiu*, pentru care cf. G. Pascu, *Sufixele rom.*, pp. 308—315, ori cu sufixul *-ău* > *-eu* (pentru trecerea lui *-ău* în *-eu* cf. *halastó* > *heleşteu*, plur. *heleşteie*; ung. *mállasztó* > *melesteu*, plur. *melesteie*, etc.), din pluralul *boteie*, din care s'a putut reconstruì singularul *boteiu*. Pentru cazul din urmă vorbeşte faptul că acest augmentativ în forma sa originală (*botău*, *botâu*, *boteu*) se găseşte atât cu sensul de „bâta cu care-şi mână păstorii turma" : *Cu botâul le mână* [*oile*], *În codru la Pandina* (*Alecsandri*, *P.p.* 55/3, în *Dicţ. Acad.*, *I*, p. 628), cât şi cu cel de „boteiu, turmă de oi", „troupeau de moutons". Trecerea de sens s'a putut face nu numai prin întrebuinţarea metonimică (cf. s t e a g de lefegii, de slujitori ap. Tiktin, *DRG.*, 1489), ci şi în construcţii de felul celei întâlnite în exemplul din urmă : *cu botâul le mână* poate fi înţeles atât „cu bota", cât şi „cu boteiul", adecă „câte un boteiu întreg" (cf. *cu turma*, *cu ciurda*, *cu cârdul*, etc.).

---

[1]) *Erdészeti oklevéltár*, II, p. 610, şi Hermann Ottó, *A magyarok nagy őstoglakozása*, Budapest. 1909, p. 297; pentru *botos* cf. pp. 176, 178, 181, 196.

©BCU CLUJ

Buzdugan.

Buzdugan s. a. cu sensul de „unealtă de tors, de făcut aţe la opinci" (*Dicţ. Acad.*, I, 715, şi com. I. Al-George din Neamţu) este identic cu *buzdugan* „un fel de armă".

„Toarcerea" aţelor de opinci se face cu un obiect greu (piatră, cârlig), care se loveşte cu mâna pentru ca să să se învârtească. În vremea mai veche a putut fi întrebuinţat pentru acest scop *buzduganul* [1]). De-aici numele.

Buzur.

Buzur „cu pete roşii pe bot" este, evident un derivat din *buză*, de felul lui *fumur*=„fumuriu", „de coloarea fumului" (Banat, Buzău, Dâmboviţa şi Ialomiţa), care, cum a arătat Puşcariu, *Conv. Lit.* XXXIX, 303, derivă din lat. f u m u l u s, cu schimb de sufix în loc de *fumidus* (vezi şi *Dicţ. Acad.*, II, 190—191, şi Candrea-Densuşianu, *Dicţ. et.*, I, nr. 676, p. 106). Din *buzur* derivă apoi *buzurină* „epitet dat oilor" (j. Dolj), pe care-l atestă *Dicţ. Acad.*, I, 716, fără a-l explică.

Călăbaş.

Dicţ. Acad., I , 30, dă acest cuvânt, cunoscut numai din Transilvania, cu sensul de „omul care face negoţ cu bucate (grâu, cucuruz) aducându-le de la ţară cu căruţa şi văzându-le în munţi" (Roşia, etc., Viciu, *Glosar*) ; de-asemeni şi derivatul *călăbăşi* „a aduce bucate de vânzare", id., ibid. După răspunsurile primite la chestionarul privitor la cal *călăbăşi* înseamnă, nu numai prin Munţii Apuseni, „omul care poartă greutăţi sau mărfuri pe spatele calului", iar prin extensiune „negustor de cai" (S. Pop, *Câteva capitole din terminologia calului*, Cluj, 1928, p. 50).

[1]) Acesta, cum se ştie, este din turc. *bozdogan* „ghioagă, măciucă" (bulg. *buzdugan*, *bozdugan*, rut., pol. *buzdugán*).

©BCU CLUJ

Având în vedere acest înţeles, cred că nu se poate admite explicarea dată de *Dicţ. Acad.*, l. c. : „Poate stă în legătură cu ung. *kalaba, kalabalé* „bătaie ceartă, zarvă", *kalabalálni* „a vorbi şi a răspunde fără înţeles" analogă cu cea întâmplată la cuvântul *bărătui*". Nu este probabilă nici legătura cu *calabatină*, pentru care Bogrea, *Dacoromania*, IV, 797, trimite la rut. *kalabátina* „Pfütze, Lache", şi *kalabač, kalabaš*, idem.

Fără îndoială avem a face cu forma metatezată a ungurescului *kabolás* „om cu cal sau iapă" < ung. *kabola, kabala* (< slav. *kobyla*) „iapă", „cal" (cf. Szamota-Zolnai, *MOklSz.*, 435, şi Szinnyei, *MTsz.*, I, 999).

Cart.

Dicţ. Acad. v. I, p. II, 160, dă pe *cart* (Transilvania, Banat) cu sensul de „cofă, doniţă, vas de lemn fără capac, pentru apă, muls laptele, pentru ducerea bucatelor la câmp, pentru păstrarea chiagului" (din *cărtuţ*). Pentru etimologie se compară bulg. *karta* „ploscă, vas de lemn pentru măsurat". D-l E. Petrovici, într'o comunicare la Muzeul Limbei Române, credeà că mai curând am aveà a face cu srb. *karta=čutura* (cf. *Rječnik hrvatskoga ili srpkoga jezika*, IV, 3), care este un împrumut din italieneşte [1]). Dar nici forma bulgară, nici cea sârbească nu explică pe cea românească, amândouă trebuind să dea în româneşte **cartă*. O. Densusianu, *Gr. Ţ. Haţegului*, 60, se gândeşte deci cu drept cuvânt la ung. *kárt* (tipărit greşit *kart*), cuvânt intrat în limba ungurească destul de devreme (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, şi Szamota-Zolnai, *MOklSz.*, s. v.) cu sensul de „hölzernes Trinkgefäss" (cf. şi formele *kártyus, kártya, kártika*, etc.) din germ. *Quart* „der vierte Theil eines Flüssigkeitsmasses" (Schmeller, I, 1396), cum afirmă Lumtzer-Melich, *Deutsche Ortsnamen*

[1]) Cf. it. *quarto*, log. *kartu* „Viertel Scheffel", etc. la Meyer-Lübke, *REW.*, p. 519, nr. 6936.

©BCU CLUJ

und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes, Innsbruck, 1900, p. 147.

Cercală.

Cercală „unealtă (în formă de sac, Marian, V, 166) de pescuit, constând din două nuiele îndoite în formă de arcuri aşezate cruciş şi legate la mijloc, cu câte o crestătură la capetele lor, astfel încât să se poată legà de ele nişte sfori, cu care se închide între dânsele o plasă pătrată, care se mai numeşte şi crâsnic-de-mână sau fără coadă sau cristaş, fără coadă sau ghelbereu", despre care *Dicţ. Acad.*, III, 4, p. 291—292 ne spune că „pare a fi acelaşi cuvânt cu *cercălan* [1]), apropiat de *cerc* sau *cercà*", derivă, împreună cu ungurescul *cserkáló*, cum a arătat Gombocz-Melich, *MEtSz.*, col. 685, din rut. *čekalo* (Želechowski, II, s. v.), pentru care cf. verbul *čekati* „warten", şi care în Maramureş are şi forma *čerkalo* (*Népr. Ért.*, X—1909, p. 221). În forma ruteană *čerkalo* a putut să se introducă *-r-* subt influenţa lui *čerpak*, *čèrpalo* „Schöpfgeschirr". În româneşte a putut fi luat de-a-dreptul aşa. Dar introducerea lui *-r-* se puteà face şi pe teren românesc, fie subt influenţa lui *cercà*, fie fiindcă ea este un fenomen obişnuit în limba română, de altfel ca şi în limba ruteană, cf. rom. *arşău*, rut. *aršuv* < ung. *ásó*; rom. *orjoc* = *ojoc*, *ijog* < ung. *ažšak*, *azsag*, *arzsak* < slav. *ožegъ*; ✝ *cearşit* < turc. *čašyd*; *cearsală* = *ţesală*; *corsoaie* = *cusoaie* „şiretele ghetelor" (*Comoara Satelor*, I—1923, p. 96).

Ceuc, chiore; ceucuş, chioreuş; închioreoşa.

Dicţ. Acad., t. II, fasc. VIII, p. 583, dă verbul *închiorchioşà* 1. „a se umflà în pene", 2. (apropiat de „chior") „a se uità chiorîş" (de-aici *închiorchioşat*, *-ă*, adj., „cu

[1]) Acesta = *ţărcălan* < ung. *cirkalom*.

©BCU CLUJ

ochii suciţi", şi adv. „chiorîş"), fără a-l explicà din punct de vedere etimologic.

E sigur însă că acest verb trebue derivat din adj. *chiorcuş, -ă*, derivatul lui *chiorc, chioarcă* „chior", „chioară", „ceacâr" (cf. şi bg. *kórka* „Blinde" alături de *kor* şi *korav* ap. Berneker, *SEW.*, 680), pe care le cunosc în rostirile *ciorc, ciorcuş* din ţinutul Năsăudului (fiind în vârstă în 10 ani am auzit strigându-se în glumă la nunta unui unchiu al meu: *Dragă-mi-i lelea ciorcuşă, Suflă 'n foc se uită'n uşă, Gura-i plină de cenuşă*, Zagra, j. Năsăud), iar cele două sensuri date de *Dicţ. Acad.*, l. c., trebue inversate.

Se ştie apoi că turc. *kör* „blind" a luat la noi deosebite forme după limba prin care ne-a venit: *chior* „ceacâr" (cf. bg. *kor*, alb. *kör*) şi *ceur* „ceacâr" (cf. srb. *ćör*) [1]), precum şi că *r*, care adeseori se confundă cu *l* (cf. alături de obişnuitul *fultuială, fuituială* pe *furtuială, Dicţ. Acad.*, II 187; invers, *sălcineriu* alături de *sărcineriu, sărcieriu*, Tiktin, *DRG.*, 1356; *arşău* „fante" < ung. *alsó*, etc.), rostit gutural, ca şi *ł*, trece la *u̯* şi apoi dispare [2]). D. ex. în scrisoarea de pe la 1600 a „birăului de Bistriţă" pentru Ionaşcu din Rodna, publicată de N. Iorga, *Doc. rom. din arhiva Bistriţei*, P. I, Bucureşti, 1899, p. 1, No. I, şi *Doc. Hurm.*, XV, Bucureşti, 1911, p. 754, şi de Al. Rosetti, *Étude sur le rhotacisme en roumain*, Paris, 1924, pp. 63—65, şi *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*), Bucureşti, 1926, pp. 49—50, No. 5, dispare *r* din *cate* = „carte" şi *tâgulu* = „târgulu", întocmai ca şi *l* din *motâ*= „multă", *mot* = „mult", *sotoze* = „şoltuze". Într'o colindă *urşinicul* a ajuns *uşunic*: *Cu scutic De uşunic* (T. Pamfile, *Crăciunul*, Bucureşti, 1914, p. 58), etc.

Date fiind aceste fapte, *ceuc, -ă* (Pontbriant) şi *ceucuş, -ă, ciocuş,-ă* adj. „chioruş" (*Rev. crit.-lit.*, IV, 87 şi

[1]) Ung. *tyora* „orb", com. Bács—Bodrog, Szinnyei, *MTsz.*, arată mai curând fonetism bulgăresc decât sârbesc.

[2]) Despre *ł* < *u̯* şi dispariţia lui în româneşte cf. cele ce am scris în *„Omagiu lui I. Bianu"*, Bucureşti, 1927, pp. 137—154.

©BCU CLUJ

Vaida), întâlnit tocmai în exemplul *Dragă mi-e lelea ciocuşă, Suflă 'n foc se uită 'n uşă, Gura-i plină de cenuşă* (Reteganul, *Ch.*, 80), pot să fie numai variante ale lui *chiorc* (*ciorc*), *chiorcuş* (*ciorcuş*), *-ă*, nu corespondente ale unguresculuì *csóka* „cu ochii mari şi de coloare nedeterminată; cu lumina ochilor înconjurată cu un cerc sticlos", cf. germ. *Krähenauge*, cum crede d-l Lacea în *Dicţ. Acad.*, t. III, fasc. IV, p. 313, care are cu totul alt sens şi ne pricinueşte greutăţi şi din punct de vedere formal (ar trebuì să plecăm de la feminime *cioacă* < *csóka* pentru a reconstruì un masculin **cioc*) [1]). Dar putem admite că la dispariţia lui *-r-* a contribuit şì contaminarea cu *cioacă* > ung. *csóka*, *céucă* < bg. sau srb. *čavka*.

Ceuş,-ă „louche", „ceacâr" (numai I,B), dacă nu e greşală în loc de *ceucuş*, pare a fi un singular reconstruit din pluralul *ceuci* (rostit provincial *şeuşi*) al lui *ceuc*.

Cherchelì, (chirchilì etc.).

A se cherchelì (*chirchilì*, *chiurchiul(u)ì*, *chiurluì*, *cherchezì*) vb. IV[a] înseamnă după *Dicţ. Acad.*, I, p. 377, care dă şì derivatele cu numeroase citate, „a se ameţì de băutură, a se (cam) îmbătà", dar nu-i cunoaşte etimologia: „Pare a fi o compoziţie glumeaţă, al cărei al doilea element e *chilì=pilì* „a se îmbătà", iar primul ar putea fi ung. *kerék* „roată, cerc". Cu ung. *kérkedni*, *kérködni*, **kerkelni* „a se fudulì", A. Scriban, *Arhiva* a. 1912, nr. 4, cu greu are vreo legătură".

E vorba însă de un termen de beţie care ne-a venit din ung. *korhely* „liederlich, lump" (cf. şi (*be-*) şi *el-*) *korhely(k)edik* „lumpen") şi a dat mai întâiu * *corhelì*, apoi prin asimilaţie **corchelì* > *cherchelì*, > *chirchilì*. În formele *chiurchiulì*, *chiurluì*, *cherchezì* s'au amestecat alte cuvinte.

---

[1]) [Acest *cioc*, masculinul lui *cioacă*, există de fapt în limbă cf. DA. S.P.].

©BCU CLUJ

Cicăli.

S. Puşcariu, *Revista filologică*, I, pp. 269—271 (cf. şi *Dacoromania*, V, 901 şi *Dicţ. Acad.* I[II], p. 400), combătând pe A. Scriban, care în *Arhiva* din Iaşi, a. 1913 propunea pentru *cicăli* etymonul sârb *čakaljati* „a flecări", încearcă să explice acest verb ca un derivat din **cicară* (azi *cicoare*), numele unui greier, care prin ţiuitul lui necontenit te plictiseşte (cf. ital. *cicala* „greier" şi „limbut' nesuferit"), iar acesta din lat. **c i c a l a* = lat. clas. *c i c a d a*. Ar fi vorba deci la origine de o tulpină onomatopeică şi poate natura acesteia (lat. *cic-* ar corespunde lui *ţâr-* al nostru în *greierul ţârâe*) „e de vină că partea finală a cuvântului a fost supusă unor substituiri prin sufixe; varianta românească *cicăl*[*ă*]*i* = *cicălì* e şi ea un indiciu în acest sens. Alte verbe cu acelaşi sens, tot de natură onomatopeică, mai sânt la noi *cihăì* (*cehăì*) şi *cincăì* (cf. şi *cigare* la Meyer-Lübke, *REW*, No. 1911)" (p. 271). *Cicălì* (*cecălì*, *cicăì*, *cigălì*, *cicătăì*) vb. I-a înseamnă: I. Trans. 1⁰. „A certà mereu pe cinevà (pentru lucruri de nimica, cu rost şi fără rost, a nu mai da cuivà pace cu vorba, a sta într'una cu gura pe cinevà; a tachinà"; 2⁰. „A cere cevà de la cinevà, cu stăruinţă, într'un mod stăruitor şi supărător, a importunà pe cinevà cu rugăminţile, a sta de capul cuivà (să facă cevà)"; II. I n t r a n s. „A vorbì mereu (verzi şi uscate), a sporì din gură, a sporovăì, a flecărì" (cf. *Dicţ. Acad.*, l. c., unde se dau citatele necesare). El derivă din ung. *csihol-*, *csahol-*, *csahit-*, *csehet-csehet(el)-* 1. „kläffen, belfern, bellen", 2. „plappern, schwazzen", 3. „wimpern, blinzeln mit den Augen", care este de origine onomatopeică (cf. Gombocz-Melich, *MEtSz*, 797—798; pentru extensiunea formei *csihol-* cf. şi *Magyar Nyelv*, IV—1908, pp. 138—139). Din *csihol-* > **cihălì* s'a născut *cicăli* şi *cigălì*, din *csahol* > **cehălì* > *cecăli*, din *csahit-* > **cehătui* > **cihătuì* > *cicătuì*. *Cicăì* este identic cu *cihăì*, *cehăì*, *ceahăì*, + *cehuì* 1. „ a lătrà", 2. „a-i bate cuivà capul cu cevà, a silì să facă o treabă, a sta de capul

©BCU CLUJ

cuivà, a necăjì pe cinevà prin stăruinţă prea multă, a plictisì cu stăruinţa prea mare", pe care *Dicţ. Acad.*, I^{II}, p. 267, îl derivă corect din onomat. ung. *csah*, care imită lătratul cânelui când urmăreşte vânatul (cf. *csaholni* „a lătrà, a scheunà, a chelălăì, a flecărì").

Din radicalul *csah-* derivă şi formele *csahol-*, *csihol-*, *csahit-*, *csehet(el)-* amintite mai sus, dintre care cea dintâiu ne-a mai dat pe *ciăhăluì* (la Moţi) : *Mai taci din gură, nu tot ciăhăluì atâta după mine* (vezi V. Stan, *Magyar elemek a mócok nyelvében*, în *Nyelvészeti füzetek* nr. 19, Budapest, 1905, p. 29), iar prin numele verbal *csaholó* pe *ceahlău*, *cealhău*, etc. (S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 673—5 şi *Dicţ. Acad.*, I^{II}, 249).

Trecerea lui *h* în *c* în formele *cicăì* < *cihăì*, *cicălì* < **cihălì* şi *cicătuì* < **cihătuì* s'a făcut probabil în urma contaminării cu *cincăì*, care are acelaşi înţeles (cf. şi a *cherchelì* < ung. *korhely*, *korhely(k)edik*; *a păcăluì* „a bate bine" < ung. (*el*) *páhol-* + *păcăluì* „a împachetà" < ung. *pakkol-*, etc).

Crintă.

În legătură cu prepararea brânzei, d-l Giuglea descrie *crinta* astfel : „un vas de lemn, semicercual, adânc de 20—30 cm., cu fundul plat şi cu un jghiab (un fel de gât ieşit în afară de 15—20 cm.) prin care se scurge zerul într'o găleată. Peste caş se pun, în crintă, greutăţi ca să-l apese şi să se stoarcă zerul" (*Dacoromania*, III, 573).

Prin extensiune, *crinta* a ajuns să însemneze pe la Năsăud o scândură groasă de lemn tare, de obiceiu de fag, pe care se taie carnea de porc pentru cârnaţi.

Cihac, II, 83, traduce „clisse, jatte à fromage" şi trimite la v.-bg. *krina*, *krinŭ* „modius", *krinica* „hydria, catinus" ; rus. *krinka*, *krynka* „pot de terre rond et clissé d'écorce de bouleau', ceh. *křinka* „plat de paille", s.-cr. *krinca*, *krinčica* „écuelle", ung. *kerenta*, iar Tiktin, *DRG.*, 439 se alătură la această părere cu oarecare îndoială punând înaintea ei un „viell[eicht]".

©BCU CLUJ

Această etimologie a fost primită cu îndoială şi din partea altor filologi (Şăineanu derivă pe *crintă* din ung. *kerenta*, iar alţii nu-i cunosc etimologia), şi anume din pricina lui *-tă* final pe care nu l-au putut explică. Totuşi n'avem nici o greutate deosebită la explicarea acestuia.

Dacă ne uităm în Berneker, *SEW.*, p. 617, vedem că forma cea mai deasă în care apare cuvântul *krina* este diminutivul *krinica* (v.-bg. *krinica* „Gefäß, Krug", bg. *krinica* „Getreidemaß; Gefäß aus Rinde zum Sammeln von Beeren", s.-cr. *krînica* „Schüssel", dem. *krinjica*, dial. *krnica* în loc de *krinica* „Backtrog; Preßkufe", n.-sl. *kšinica* „Reibnapf", la care se mai adaugă rus. *krinica* „Quelle, kleine Wassergrube, Brunnen auf einer Wasserader, wohin ein Faß, eine Kufe hineingesetzt wird", rut. *krynyća* „Brunnen, Quelle", sl. *krnica* „tiefe Stelle im Wasser, Wasserwirbel", pol. vechiu *krzynica*, azi *krynica* „Quelle, Brunnen, Zisterne"). Ştim apoi că în derivate de felul acesta cel dintâiu *-i-* al sufixului *-ica* adeseori a căzut (Cihac chiar dă s.-cr. *krinca*). Numeroase exemple de acest fel am dat în *Dacoromania*, V, pp. 339—340, explicând pe *cârţă*< slav. *krpica*. Astfel slav. *krinica* a putut să dea în româneşte **crinţă*, plur. *crinţi*, cum se zice la Năsăud. Din acest plural s'a reconstruit singularul *crintă*[1]), iar pentru singularul *crintă* s'a făcut pluralul *crinte* (Tiktin, l. c.), cf. *răchită*, plur. *răchiţi* şi *răchite*, etc.

Cum arată finalul *-ta*, cuvântul a fost împrumutat din româneşte în ungureşte în deosebite forme: *kilinta*, *kẽlẽnta*, *kelenta*, *kerenta*, *krinta*, cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII—1924, p. 104.

---

[1]) Cf. câteva reconstrucţii de acest fel: *fiu* din *plur. fii* în locul singularului vechiu *fiĭ(ŭ)*; *salcă* din plur. *sălci* în locul singularului *salce* (< salix, s a l i c e m), ca şi *falcă* (dr.., megl., ar.) din pluralul *fălci* al lui *falce* (< f a l x, - c e m), *cârnat* din pluralul *cârnaţ* al singularului *cârnaţ* (c a r n a c e u s, -u m), *bruş*, *bruj* din plur. *bruşi* al singularului *brus* (< slav. *brus*), *paş* din plur. *paşi* al lui *pas*, etc.

©BCU CLUJ

Fărcane (?)

Dicţionarul Academiei, II, 62, dă pe *fărcane*, s. f. plur., ca termen de băieşit cu sensul „părţile zgrunţuroase ce rămân pe păreţii minelor de sare, după ce s'au tăiat din ei blocuri", adăugând că este atestat numai la Damé, *DRF.*, şi că etimologia-i este necunoscută.

Probabil este vorba de *părcane*, pluralul lui *părcană* < ung. *párkány*.

Fleură (fleaură, flear, fleară, freală ; frelì).

Cuvintele **fleură** s. f. 1. „gaură, cavitate", 2. „gură, fleoancă", 3. p. ext. „gură-rea", „gură-spartă", „care vorbeşte mult", *fleàură* s. f., idem (*Dicţ. Acad.*, II, 138), de-aici *fleurì* „a vorbì multe verzi şi uscate" (*Dicţ. Acad.*, ibid.), *fleár*, adj. „vorbăreţ, guraliv, vesel, flecar, snovelnic, sporovăelnic ; sporojelnic" (G. F. Ciauşanu, G. Fira şi C. M. Popescu, *Culegere de folklor din jud. Vâlcea şi împrejurimi*, Bucureşti, 1928, p. 261 şi Şt. Paşca, *Glosar dialectal*, Bucureşti, 1928, p. 28 [220], comunicat din Gorj), *fleară* d. f. „gură-rea" (Şt. Paşca, ibid., comunicat din Bonţ), *freálă* s. f. „gură-rea", „gură-spartă" (Zagra, j. Năsăud) şi din acesta, *frelì* vb. IV-a „a vorbì fără căpătâiu, fără motiv" (Bugnariu, *Năs.* ; *Dicţ. Acad.*, II, 174), sânt în fond acelaşi cuvânt şi derivă din săs. *Flärre*, *Flärren*, în dialectul din Bistriţa *Flarr* 1. „Riss in der Leinwand", 2. „das abgerissene Stück, Fetzen" < gms. *vlarre* „breite, unförmliche Wunde" (cf. hess. *Flerr* „grosses Maul", *Flare* „Wunde", eupen. *Flärr* m. „Ohrfeige"), *flärren* „weinen" (*Siebenbürg. sächs. Wb.*, II, 394). *Dicţ. Acad.*, II, 138 are dreptate deci când spune că „asemănarea cu n.-grec. φλύαρος „palavragiu" (Cihac, II, 660) pare a fi întâmplătoare". *U* din *fleură*, *fleaură* s'a ivit prin influenţa sinonimului *gaură*. Formele *freală* > *frelì* se explică prin metateză.

Sensul primitiv a fost cel de „gaură, spărtură". Din acesta s'a desvoltat figurat şi prin extensiune cel de „gură",

©BCU CLUJ

„fleancă" şi „flecar", „gură-spartă" (cf. şi hess. *Flarr* „grosses Maul").

Foişor.

Dicţ. Acad., II, 153—154, explică cuvântul *foişor* (*fuişor*) 1. (în limba veche, traducând pe ἀνώγεον, δῶμα, ὑπερῷον) „cameră în catul de sus al unei case sau într'un turn", „terasă", p. ext. „turn", „clopotniţă", 2. „locuinţă de vară", „vilă", „pavilion izolat, de obiceiu în mijlocul naturii", „chioşc", „filigorie", astfel: „Din ung. *folyosó* „galerie, coridor" (apropiat, prin etimologia populară, de *foiş* = frunziş, Cihac, II, 500)".

V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 1045, scrie: „Fr. *folie* 'Lusthaus, Gartenhaus' e *feuillie* (pe lângă *feuillée*),— întocmai ca şi *foişorul* nostru, — confundat cu *folie* „nebunie"...

E sigur că rom. *foişor* n'are a face nimic cu ung. *folyosó*, ci este un derivat al lui *foiş* şi trebue pus alături de fr. *folie* 'Lusthaus, Gartenhaus' = *feuillie*. Rămâne numai de explicat cum a ajuns acest diminitiv al lui *foiş*, ca şi fr. *folie* 'Lusthaus, Gartenhaus', să aibă sensurile arătate mai sus, mai ales pe cele din limba veche.

Cred că este vorba de un décalque (făcut probabil de meşterii zidari saşi) al germanului *Laube* (*labja*) „Lusthaus, Hütte, Gartenhaus, Gartenlaube, Schutzdach, Vorbau, Oberes Stockwerk, Galerie um den oberen Stock eines (Bauern)Hauses, bedeckte Halle", care stă în legătură cu s.-nord, *lopt* „tavan", suedez *loft*, dar care a fost apropiat prin etimologia populară de *Laub*, plur. *-e* şi *Läuber* „frunziş", „foiş". Fr. L. K. Weigand — K. v. Bahder — H. Hirt — K. Kant, *Deutsches Wörterbuch* [5], Giessen, 1910, col. 26; (cf. şi Fr. Kluge, *Etym. Wb. der deutschen Sprache* [3], Strassburg, 1915, p. 275).

Foiofiu (foiofoiu, foionţiu, fonfiu, fonchiu, fiong, foiumfie, foianfir, foaie-'n-fir, făhiu, păhiu).

Dicţ. Acad., II, 126, 147, 153, 156, 157, dă deosebit cuvintele *foiofiu*, *foiofoiu*, *foionţiu* *fonfiu*, *fonchiu*, *fioug*,

©BCU CLUJ

foiumfie, foianfir, foaie-'n-fir, cu citatele necesare şi cu sensul de „saschiu", „bărbânoc", „Vinca herbacea" „Vinca pervinca" deşi, cum vom vedeà numai decât, ele, împreună cu *făhiu, păhiu* „saschiu", „garoafă" (*Comoara Satelor*, I, 106), sânt acelaşi cuvânt.

La p. 126 se trimite pentru *fiong* (după Tiktin, *DRG*) la gr. φιόγγος care se potriveşte pentru sensul 1. (Mold. „fundă de panglici"), dar nu se potriveşte pentru sensul 2 („saschiu", „fonchiu").

La p. 157 ni se spune că „etimologia este necunoscută", dar pare a fi un cuvânt unguresc compus cu — *fű* „iarbă" . Într'adevăr este vorba de ung. *folyófű* „Convolvulus", „Clematis", „Vinca pervinca" (Szarvas-Simonyi, I, 1021); cf. şi *folyó-borostyán* „Hedera", Camaedaphne", „Cyclaminus", „Artamita" (id., ibid., 292).

Formele *foionţiu, fonchiu, foiumfie, foianfir,* din care (+ *fir*) s'a făcut prin etimologie populară *foaie-'n-fir,* pot porni chiar de la forma *folyam - fű,* deşi nu este necesar să presupunem acest lucru.

Însuşi *saschiu,* care glosează de obiceiu pe *foiofiu,* cu toate formele sale (*sastiu, saftiu, saştiu, sasâu, sasău, săsău*) este de aceeaşi origine, corespunzând ungurescului *szász-fű* „Vinca pervinca" (cf. Tiktin, *DRG.*, 1369; Szarvas—Simonyi, *MNytSz.*, I, 1028), iar *sacfiu, sanhiu,* lui *szegfű* „garoafă", „Caryophyllum" (cf. Tiktin, *DRG.*, 1351) [1]).

Forgaşă.

Dicţ. Acad., II, 159 dă cuvântul *forgaşă* din Munţii — Apuseni (Frâncu — Candrea, *Moţii,* 100) cu sensul „semnul (răzorul!) care desparte ogorul unuia de al altuia" şi adaugă: Etimologia necunoscută. Pare a fi identic cu *făgaş, ogaş,* alterat subt influenţa altui cuvânt, cfr. ung. *forga* „cotitură" (a unui râu, etc.).

[1]) S. Mândreşcu, *El. ung. în l. rom.*, Bucureşti, 1892, p. 100, confundă pe *saschiu* cu *sacfiu* şi le derivă pe amândouă din ung. *szegfű.*

©BCU CLUJ

Este cu siguranţă din ung. *forgás* „întoarcere", deci „punctul de la care se întoarce plugul", înrudit cu *forga* „cotitură", şi n'are nimic a face cu *făgaş*, *ogaş* < ung. *vágás*.

Găvănaş (?)

Acest cuvânt dat de *Dicţ. Acad.*, II, 239, cu sensul de „grânar" după *Economia*, 57, nu există. Într'adevăr dacă căutăm în locul citat găsim: *Pentru aşezarea bucatelor sânt bune hămbarele, găbănaşurile sau cămările ceale de ţânut bucate.* E vorba deci de *găbânaş* < ung. *gabonás*, iar *găvânaş* a ieşit din cufundarea lui **g** cu **v**.

Ghiduş; bândură; bandor (bandur); îmbondorì (îmbondolì, îmbodolì, îmboldorì) bondriş (bondrăş, bondrâş, bondroş, bondruş, bondroşi); îmbondrojì, îmbondrojà.

În *Dacoromania*, III, 750—751, d-l Lacea a explicat pe *ghiduş* ca fiind echivalent cu *biduş* [1]) (al cărui *b* s'a palatalizat în graiul moldovenesc) şi corespunzând ungurescului *büdös*, care a trecut şi în săseşte în forma *bidusch* „stinkender Kerl" [2]).

Această explicare, fără îndoială, este bună în privinţa sensului „murdar" (Kisch, l. c.; cf. şi Em. Grigorowitza, *N. Rev. Rom.*, II, 342) şi a „termenului de ocară pentru oamenii leneşi" (*Şez.*, II, 47/52; cf. *Dicţ. Acad.*, II, p. 257, subt 2⁰). Dar nu explică de-ajuns sensul moldovenesc mai vechiu de „bufon, paiaţă, măscăriciu, mascaragiu, caraghios" şi „om posnaş, păcăliciu, farsor, mucalit" (*Dicţ. Acad.*, l. c., subt 1⁰), din care s'au desvoltat substanti-

[1]) Formă atestată de Dr. Gustav Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*. Beilage zum Programm des ev. Obergymnasiums A. B. in Bistritz, 1900, p. 19.

[2]) Cf. Kisch l. c., şi Dr. Julius Jacobi, *Magyarische Lehnworte im Siebenbürgisch-Sächsischen*. Programm des ev. Gymnasiuns A. B. in Schässburg, 1894/95, p. 11.

©BCU CLUJ

vele abstracte *ghiduşie* şi (rar) *ghiduşlâc* „comicărie, caraghiozlâc, bufonărie, posnă, năzdrăvănie, farsă, ghiumbuş" şi adjectivul vechiu *ghiduşesc, -ească*. (*Podobesc cu un fel de obraze ghiduşeşti*, Dosofteiu, *V. S.*, 25), cum nu-l explică de-ajuns nici *Dicţ. Acad.*, l. c., socotindu-l derivat din interj. de origine turcească *ghidi* „ian' te uită...", „ce mai !..."

Am impresia că *ghiduş*, cu acest al doilea sens, face parte din numirile privitoare la obiceiurile noastre populare de la sărbătorile Crăciunului, unele de provenienţă străină, iar originea lui trebue căutată în tovărăşia lui *şod* 1. „stultus", 2. „sonderbar, kurios" < ung. *sod* (cf. germ. *Schudde, Schaute, Schote* < evr. *schôţeh* „Narr"), cum am arătat în *Dacoromania* IV, 158 şi *Revista filologică*, I—1927, 116, nu din slav. *šutŭ* „nugator", cum credeà Cihac, II, 391, şi Şăineanu, *Dicţ. Univ.*, s. v. [1]); a lui *căpeleş* „incassator" < ung. *kepélős* = *kepélő* (*Revista filologică*, II—1928, pp. 73—74); *cergălău* < ung. *csörgölő* < *csörgöl-* = *cserget-* 1. „ein Geräusch machen, klappern, klirren, rauschen, rasseln, prasseln", 2. „mit etwas klimpern", 3. „ratschen, schnattern", 4. „mit der Peitsche schnalzen", 5. „schwatzen"; *colceriu* „cămărar" < ung. *kolcsár*, (*kulcsár*) iar acesta din slav. *ključarĭ* care ne-a rămas în *clucer* (*Dacoromania*, V, pp. 344—346); *mătcălău* < ung. *mátkáló* „însurăţie", *mătcuţă* < ung. *mátka* 1. „sponsa", 2. „amasia, amica" (*Revista filologică*. II — 1928, pp. 75—77); *prişcălà, prişcălì* < ung. *pricskel, pricskol-* „den blossen Hintern klopfen", iar acesta din *p[i]ricsk* „verber ligneus" care derivă, ca şi slov., kaj.-cr., *prička* „ferula", „pala" din germ. *Britsche, Pritsche*, cel ce ne-a dat prin mijlocire săsească (cf. săs. *Brätsch* „glattes Holzwerkzeug zum Schlagen") pe *bricelà, briciluì*, (+*prişcălì*) *brişcăluì*, etc.

Între obiceiurile de Crăciun sînt unele reprezentate de tineri mascaţi numiţi *moşnegei* (*unchiaşi*), *obrăzari*,

[1]) Cf. şi St. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im West-slavischen*, în *Mitteilungen des rum. Inst. an d. Univers. Wien*, Band, I, 1914, p. 273, şi G. Weigand, *Körösch- und Marosch-Dialekte*, Leipzig, 1897, p. 82.

©BCU CLUJ

bondrâși, etc., ori, dacă cel mascat înfățișează un animal, cu numele animalului respectiv: *brează*, *brezae* [1]), *capră*. *cerb* (*cerbuț*), *cal* (*călucean*, *căluț*, *căluș*, *căluşar* [2]), *turcà* [3]), etc.[4]).

Obiceiul este foarte vechiu, nu numai la noi (jocul *căluşarilor* a fost relevat mai întâiu de N. Istvánfi la 1572, cf. v. Branişte, *Transilvania*, XXII—1891, pp. 230—231; apoi de D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, P. II, cap. XVII, în trad. lui G. Pascu, p. 157; tot Cantemir, relevă, cum am amintit, şi *turca*), ci şi la popoarele învecinate: slave srb., dalm., pol. *turica*, ceh.-slovac. *turice*, n.-slav *terjaki*,

---

[1]) La început *brează* şi *brezae*, fem. lui *breaz* (ca şi *Lunae*, *Mărţae*, *Vinae*, *Dumae*, *Bălae*, *Cheşae*, *Florae*, *Mândrae*, *Murgae*, *Plăvae*, *Roşcae*, *Surae*, *Ţigae*, etc., cf. şi *brezoiu* „nume de câne") a însemnat „vită pătată pe frunte sau pe faţă", „pestriţă", apoi „om mascat cu un cap de animal, învăluit într'o zeghe şi împodobit cu o mulţime de basmale sau cârpe, panglici şi flori de diferite colori", deci „împestriţat" (Hasdeu, *EM.*, 596—597, Pascu, *Suf. rom.*, 201, 203; greşit *Dicţ. Acad.*, I, 650: din *barză* apropiat de *breaz*, chiar dacă animalul are cioc de pasere şi clămpăneşte ca *barza*, ori reprezintă uneori un *cocor*, *cocoş*, *păun*, etc. Din româneşte este bg. *bărzača* „bufon".

[2]) Cf. R. Vuia, *Originea jocului de călușari*, în *Dacoromania*, II, 215—236.

[3]) N'are a face de loc cu Turc, cum socoteà D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, P. III, c. I (cf. în trad. lui G. Pascu, Bucureşti, 1923, p. 171: „Un spectacol care pare a fi fost scornit în timpurile vechi din cauza urii contra Turcilor"), ci este fem. slavului *turŭ* „taur" (Cihac, II, 427 şi Şăineanu, *Dicţ. univ.*, s. v.); cf. srb., dalm. *turica* „om mascat cu cap de cal", pol. *turica* „jeun homme masqué en ure", ceh.-slovac. *turice* pl., n.-slov. *terjaki*, *trjaki* „festa pentecostes". Aceasta o confirmă şi o legendă de Crăciun a Românilor, „în care se spune despre un leagăn de aur purtat pe valurile furtunoase ale mării de un *taur* cu coarne de aur", pus „în jocurile" [de Crăciun ale lor], „înfăţoşat de cinevà sub masca unei arătări fioroase, având cap de bou şi cioc de pasere, pe care-l plesceşte mereu, trăgându-l cu o sfoară ascunsă, şi e privit de toţi ca un fel de *mama-pădurii*, mâncătoare de copii. Cine însă vrea să n'aibă teamă de dânsa, îi aruncă un ban când deschide ciocul" (W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage*, p. 2—3, ap. Ollănescu, *Teatrul la Români*, p. 80, şi T. Pamfile, *Crăciunul*, Bucureşti, 1914, pp. 165—166).

[4]) Vezi T. Pamfile, o. c., cap. XII: *Capra*, *Turca*, *Brezaia*, pp. 162—163 apoi *Dicţ. Acad.*, I, 648, 650 (*brează*, *brezae*); I[II], 110 (*capră*); I[II], 285 (*cerb*); I[II], 29 şi 59—60 (*cal*, *călucean*, *căluş căluşel*, *căluţ*, *căluşar*), unde se dau citatele şi indicaţiile bibliografice necesare, precum şi R. Vuia, l. c.

©BCU CLUJ

trjaki; rus. *koza* „capră", *olenŭ* „cerb"); la Saşi (Schneiderrösschen „căluşel"), la Secui (*turka*, *borica* „brăduţ"), etc. El trebue pus în legătură cu *colindele* care-şi trag originea, cum se ştie, din lat. *calendae*, *brezaia*, *capra*, *calul*, *cerbul*, *turca*, etc., la noi, ca şi „das wr. und ukr. Weinachtsspiel mit der verkleideten Ziege[,] nimmt, wahrscheinlich, von denselben römischen calendae seinen Anfang. Die Möglichkeit ist nicht ausgeschlossen, daß die Sänger der Weinachtslieder früher verkleidet waren, was im Kreise Melenki des Gouv. Vladimir der Fall ist..." [1]). E foarte greu de precizat însă, din elementele de limbă, care a fost poporul care a dat şi care primitorul sau împrumutătorul elementelor folklorice amintite mai sus, de o parte din pricina că persoanele care au rol în ele, pentru a produce haz, sânt luate dintre elementele etnice apropiate (Ungur, Neamţ, Jidan, Ţigan, Turc, etc.), iar acestea aduc cu ele rostire şi vorbă străină, de altă parte fiindcă înseşi obiceiurile sânt într'o continuă circulaţie: sânt date şi reprimite cu schimbări de elemente folklorice şi de limbă.

În obiceiul *brezaiei*, *caprei* sau *turcei* găsim numeroase elemente ungureşti. Astfel prin Buzău „flăcăii caută pe un Ţigan sau Ungur şi-l fac brezaie" (*Dicţ. Acad.*, la *brezaie*, şi T. Pamfile, o. c., p. 182); moşul cântă de „Trei oşti ungureşti, Şi trei româneşti" (T. Pamfile, o. c., pp. 179 şi 180); brezaia joacă „ungurească" şi „stropşeşte în lovituri pe cei ce greşesc la jocul ungurestei" (ibid., p. 181); forma lui *turcaş* „feciorul care face pe brezaia" este identică cu a ungurescului-secuiesc *turkás* (Szinnyei, *MTsz*, II, 819). Totuşi, având în vedere extensiunea geografică a obiceiului la Unguri (e cunoscut numai la Secui şi la Ungurii din ţinutul Zălaului, cf. Szinnyei, l. c)., precum şi faptul că *turcaş* puteà fi derivat din *turcă* şi pe teren românesc (cf. *flueraş*, *borfaş*, *buciumaş*,

[1]) Dimitrij Zelenin, *Russische (Ostslavische) Volkskunde*, Berlin u. Leipzig, 1927, p. 376.

©BCU CLUJ

cimpoiaş, zicălaş, etc., la G. Pascu, *Suf. rom.*, pp. 345—352), putem spune cu siguranţă că obiceiul a fost luat, împreună cu numele său, de Unguri de la Români.

Aceasta însă nu exclude posibilitatea ca noi să fi împrumutat vreo numire ungurească privitoare la acest obiceiu. De acest fel pare a fi *ghiduş*.

Dacă pornim de la numele unguresc al *caprei*, care adeseori este însoţită de *iezi* (cf. T. Pamfile, p. 193), ajungem la o explicaţie satisfăcătoare pentru *ghiduş* = *turcaş, brezae*. N'avem decât să-l socotim corespondent al ungurescului *gidós* „căprar" sau „om cu capră sau capre", derivatul lui *gidó* „căpriţă", care are chiar şi forma *gidi* (cf. Szinnyei, *MTsz.*, I, 695—699), pe care o întâlnim la Creangă, *Pov.*, 24 (*Ghidi, ghidi, ghiduş, ce eşti* !)

În legătură cu această explicare a lui *ghiduş* trebue să lămurim şi pe *bondroş, bondruş, bondrăş, bondrâş, bondriş* (în nordul Transilvaniei şi în Bucovina) „om... acoperit la faţă care umblă după crai, la Crăciun", „irod", „brezaia", „om care este îmbrăcat greu şi umblă încet", „nebun", „prost" şi (apropiat de *bondar*) „tăun" (*Dicţ. Acad.*, I[1], 481) şi pe *bondră* „femeia mută, care nu e bună de nimic" „teapa-leapa" (id., ibid.), dintre care pe cel dintâiu *Dicţ. Acad.*, l. c., îl derivă din ung. *bondrus* „om mascat".

În limba ungurească se găseşte într'adevăr cuvântul *bondrus* (Szinnyei, *MTsz.*, I, 160), dar atestat o singură dată din „Kápnikbánya", unde influenţa românească este foarte puternică, iar Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 469, nu-i cunoaşte etimologia. Fonetismul (cu *-us*, nu cu *-os*) îl arată ca element străin în limba ungurească şi putem spune aproape cu siguranţă că este corespondentul formei româneşti *bondrâş*. „A pune o *bândură* sau cârpă" pe cevà, a acoperì, a înfăşurà, a învălì, a legà cu sau în ea cevà" (cf, exemplul din Coşbuc : *Fira le va scoate* [*ierbile*], *Le va pune toate Într'o băndurică, Într'o cârpă mică, Ş'apoi le va duce...*), înseamnă *a îmbondorì* (< **îmbănduri*). La Năsăud femeile se *îmbondoresc* cu năfrămile, acoperindu-şi şi gura, aşà că numai ochii li se văd, iar „năfrămile" se numesc în alte

©BCU CLUJ

părți și „cârpe". Rebreanu n'a făcut decât să întrebuințeze acest termen și pentru blană : *Îmbondorit până peste cap, cu o blană de vulpe* (Ion, II, 78), ceea ce nu înseamnă că pentru explicarea lui trebue să pornim dela *bondă* (=*bundă* + sufixul *-urì* și prefixul *în-* (S. Pușcariu, *Dacoromania*, I, 231—232 și *Dicț. Acad.*, II, fasc. VI, p. 478), cum nu trebue să pornim nici dela vreo „rădăcină reflexă *bobo-, bodo-, fofo-*și altele" (A. Scriban, *Arhiva*, 29—1922, pp. 475—476). Cuvintele „peste cap" ne arată clar că e vorba de învălirea obișnuită altfel cu năframa.

Inversându-se situația prezentată de *Dicț. Acad.*, I[I], 615, rămâne să explicăm pe *bondroș, bondrăș, bondrâș, bondriș*, în cadrele limbii românești. El nu poate fi despărțit de *bandură* (*bandoră*) 1. (în Sălagiu) „cârpă", 2. (fig.) „muiere cu purtare slabă" (*Dicț. Acad.*, I[I], 481) [1]), pe care de la Năsăud îl cunosc în forma *bândură* „cârpă, învălitoare" (cf. *băndurică*, citat din Coșbuc ap. *HEM.*, 2461 și *Diț. Acad.*, I[II], 481), chiar și *bándur*, plur. *bánduri* „dăsagi mari (pentru fân, lână, etc.)", tot din regiunea Năsăudului, pe care *Dicț. Acad.*, I[II], 481, îl cunoaște numai cu sensul figurat de „stomah" și „pântece de om gras, burtă (mare)".

Toate aceste forme corespund săsescului *Bândel* „legătoare", care a fost apropiat de cuvintele în *-ură, -ur* (de e. *barbur, fagur, fumur, grumur, mascur, muscur* ; *gaură, ghindură, lândură, negură, râură, scândură, vergură*, etc., după analogia cărora sânt formate și : *butură, fiștură, fliștură, ghizdură, țandură, șombură, ciombură, șombur, gripsor, ciungăr*, etc., cf. G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 56).

Forma *îmbondolì, îmbodolì*, cu *-l-* netrecut în *-r-*, păstrează mai bine originalul săsesc *Bândel*, iar *îmboldorì* nu este decât o modificare fonetică a acesteia.

Exemplele citate de *Dicț. Acad.*, pentru aceste forme dovedesc că sensul lui *îmbondorì* este cel fixat mai sus.

---

[1]) Pentru acest sens, care e și al formei *bondră* = *băndură* cf. *cârpă râză, fleandură*, etc., cu același sens.

©BCU CLUJ

Singurul exemplu, care se apropie de cel citat din Rebreanu şi care, fiind tot de origine literară, n'are nici mai mult, nici mai puţin decât valoarea aceluia, este: *Alţi vr'o doi..., fiind îmbodoliţi în surtuce şi jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stângaci* (C. Negruzzi, I, 105).

Derivat din *bândură* (cu căderea lui *-u-* aton) + suf. *-oş* < ung. *-os*, deci însemnând „prevăzut cu cârpă", de-aici „mascat" este şi *bondroş* (cf. *ţapoş*, *stogoş*, ap. Pascu, o. c., p. 287; *ţanţoş*, *talpoş*, etc.). Formele *bondruş*, *bondrăş*, *bondrâş*, *bondriş* s'au desvoltat în mod normal din *bondroş* [1]). Forma ungurească *bondrus* este împrumutată, cum am amintit, din româneşte, tot aşà cum din româneşte a fost luat şi *bándor* „die Kaldaunen, intestina", atestat la Braşov, pe care Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 273, nu-l ştie explicà (cf. şi ceh. *bandur* „Dickbauch").

Dicţ. Acad., I, 615, procedează bine când consideră ca derivat al lui *bondroş* pe *bondroşì* (în nordul Transilv. şi în Bucov, „a lucrà ceasuri întregi, cu stângăcie, la un lucru neînsemnat, a lucra cevà rău" (de-aici *bondrânjì* şi *bondrânjală* s. f. = „lucru de clacă"). Dar greşeşte când, uitând de acest fapt, în t. II, fasc. VI, p. 478, trece pe *îmbondrojà*, de-aici *îmbondrojat la faţă* „învălit, încroşnat, ca să nu se vadă", şi pe *îmbondrojì* „a învălì toată faţa în cârpe sau năframă", ca derivate ale lui *îmboldori* = *înbondorì*, *îmbondolì*, în loc să trimită pentru ele la *bondroş*.

Ca şi *bondrus*, din româneşte este luat şi ung. *bondrizsál* „a învălì", „a legà", atestat în Dicea, ung. Magyar-Décse, a cărui etimologie iarăşi nu o cunoaşte Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 469.

Hărjate.

Hărjate s. f., plur., „tăbliţe de joc", este atestat mai întâiu la 1620, cf. N. Cartojan, *Fiore di virtù*, Bucureşti,

[1]) Pentru sens cf. pe *bloj* 1. „persoană mascată" „mască în carnaval", 2. „om murdar" (*Dicţ. Acad.*, I, 582, unde sensurile sânt aşezate invers), alături de *blojì* „a murdărì" (id., ibid.), *îmblojì* „a învăluì", „a înfăşurà în cataplasme" (*Dicţ. Acad.*, II, fasc. VI, 478) şi *oblojì* 1. Jdm. einen

©BCU CLUJ

1928, p. 50, n. 1. Îl găsim apoi la Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc*, ed. Gr. Creţu, Bucureşti, 1900, p. 262, nr. 3841 : *távlia i zárie* = tăbliţe *de joc sau hrăjeate*. Tiktin în *DRG* şi mai ales în studiul *Zur Geschichte von hasard*, publicat în *Archiv der Neueren Sprachen und Literaturen*, 127—1911, pp. 162—174, mai dă exemple din *Îndreptarea legii*, Târgovişte, 1652, şi din *Viaţa şi petrecerea svinţilor* de Mitropolitul Dosofteiu, Iaşi, 1682.

Tiktin socoteşte că *hărjeate* derivă din arabul *zâhr*, articulat *azzâr*, care a străbătut curând, cu deosebite sensuri, aproape în toate limbile europene, având forme cu *a*, ori fără *a*, după cum a fost împrumutat din forma articulată ori nearticulată. Din pricina lui *-j-* în forma românească, Tiktin (*Arh. f. N. Spr. u. Lit.*, vol. cit., p. 172—173) crede că cuvântul francez *hasard* a trebuit să ne vie prin mijlocire slavă, şi anume germano-polonă. Dar nu poate atestà cuvântul din limba polonă. De aceea trebue să admitem mijlocirea ungurească propusă de *Dicţ. Acad.*, II, 366, care însă ne dă forma greşită *házsárd* în loc de *házsárt*, cum este în adevăr, cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 1381, Szamota-Zolnai, *MOklSz.* 362 şi Szinnyei, *MTsz.*, I, 826.

Cât priveşte calea pe care a venit cuvântul unguresc, mă refer la rezultatele ultime rezumate de Al. Eckhardt în *Magyar Nyelv*, XXV—1929, p. 294. Eckhardt aminteşte afirmaţia lui Emanuil Kertész din *Szokásmondások*, după care ung. vechiu *hásárt*, *hásártos* este de origine apuseană. În timpul din urmă s'a crezut că derivă de-adreptul din franceza medievală. Probabil însă că şi aici avem a face cu un intermediar german. Francez puteà fi adecă numai dacă nu l-am găsì în germană şi italiană. Dar Hugo Suolahti, *Der frz. Einfluss auf die deutsche Sprache im 13. Ih.* (Mém. de la Soc. Néo-Philologique de Helsingfors, VIII) scrie : „*haschart, hasehart, has-*

Umschlag, Umschläge machen", 2. „einschlagen, umgeben" < v.-bg *obložiti* (Tiktin, *DRG.*, 1071).

©BCU CLUJ

hart stm. afrz. *hasart* (arab. *azzar*), eigtl., Wurf „sechs", Würfelspiel, Glück'. Der *sch-* Laut ist offenbar eine Wiedergabe des stimmhaften frz. *s-* Lautes. Das Wort ist dann auch an die deutschen Worte auf *hart* angelehnt und umgebildet worden".

Ceea ce constată Suolahti e corect. Îndoială putem avea numai în privinţa afirmaţiei că grafia *sch, sh* într'adevăr ar redà „sonora" franceză. Cuvântul unguresc este de origine franceză, dar luat prin germană.

Ieruncă.

Dicţ. Acad., II[II], 457, nu dă etimologia lui *ieruncă* s. f. 1[0]. „găinuşă", 2. „nume de oaie", care mai are formele *irunca, rierunca,* (+*creieri*?) *crierunca, ieruşcă* (*eruscă*).

Forma *ieruşcă* ne indică etimologia, care trebue să aibă la bază slavul (srb., slav.) *jaruh* „vernus", „Jährling" < *jarŭ* „Frühling" (cf. ad 1. bg. *járka, járica* „junges Huhn", slov. *jârka* „junge Henne", ceh. *jařice* „junge Henne" [>ung. *jérce, gérce* „puică"]; ad. 2. rus. *jarka* „Schaflamm", rut. *jarka* „junges Schaf", *jarča* „Lamm", bg. *járe, jére, járec* „Ziecklein", srb. *jarac* „Bock", *jàre* „junge Ziege", *jàrica* „junge Ziege", slov. *járuh* „Jährling", etc. [>ung. *jérke, jerke, jarka* „miel" sau „ied mai tânăr de un an"], ap. Berneker, *SEW.*, I, 446—447. Cf. şi *ieriţă, iriţă* „specie de grâu de primăvară" < slav. *jarica, Dicţ. Acad.*, ibid., p. 454.

Iete !

Alături de *iéte* !, interjecţie de mirare: „uite, ia(n)te uită !" (cf. şi *iúite* !, *ióite* !, etc.), relevat de *Dicţ. Acad.*, II[VI], p. 460, şi explicat „contras din *ia te uită* !", mai pot relevà din satul meu natal Zagra (j. Năsăud) interjecţia omonimă *iete* !, *ietea* ! = „leaca" !, „*ţe* !", adresată câinilor

©BCU CLUJ

pentru a-i alungà [1]), care trebue derivată din *ia* (rostit *ie*) + *te* = „du-te", „cară-te".

Ijog, ojoc.

Dicț. Acad., IIVI, p. 465, dă cuvântul *ijog* din jud. Bihor cu sensul „mătură" cu coadă lungă, făcută dintr'o buruiană cu numele iarbă-roșie (M. Pompiliu, *Bih.* 1012), cu care [se] mătură cuptorul de cenușă, după ce [s'a] scos jăraticul cu dârlu' [*Rev. crit.* IV 144]" și-l explică «Stă, probabil, în legătură cu paleoslav. *žegō* „ard", cf. sârb. bulg. *ožeg* „vătrar, cârlig de scos jarul"».

Acest cuvânt este cred, identic cu *ojoc*, *orjoc* „coadă de cociorvă, cociorvă", „Schürholz", „Stange", cunoscut în alte părți (Someș, Năsăud, etc.), pe care se zice că merg călare babele vrăjitoare, atestat și la Tiktin, *DRG.* și la Damé, *DRF.*, și derivat de Asbóth, *Ak. Ért.*, XVII, 466, din ung. *azsag*, *azsak*, *arszak*, *arzsak* < slav. *ožegъ* „rutabulum", „Feuerschürer", „Schürstock", cf. Gombocz—Melich, *MEtSz.*, col. 202—203 (pentru umblarea călare pe ojoc cf. *azsagon járó boszorkány*), iar de Tiktin, *DRG.*, 1085 : „cf. ung., pol. *ożog*, *azsag*=v.-sl. *ožegŭ*".

Ilaciu, -ă.

Pentru *iláciu*, *-ă*, adj. (despre vite) „cu coarne scurte" (H. XI, 5) ; „cu coarne scurte și crescute în lături", care are și forma *ilác*, adj., m., și (prin despărțirea falsă din *Hi ilaciu* !) *laciu*, *-ă*, adj. (H. VII, 27), *Dicț. Acad.*, IIVI, p. 465, dă următoarea explicare „Poate, prin schimb de sufix, din *ilău* : *corn ilaciu* ar fi deci „corn în forma ilăului".

Cred că este vorba de ung. *villás* (*szarvú*) „cornibus furcillatis", care poate fi *villás fennálló* și *villáskiálló* (Hermann Ottó, *A magyar pásztorok nyelvkincse*, Budapest,

[1]) Cf. și *Dacoromania*, I, p. 300.

©BCU CLUJ

1914, al cărui *vi-* inițial a dat *yi-* > *i-* (cf. *idere* „vadră", Maramureș, Țiplea, *Poezii pop.*, 71, și *Dicț. Acad.*, II, 448); pentru alterarea lui *v-* inițial înainte *-i-* tonic în elemente de origine ungurească cf. și *gig* = *vig* < ung. *vég* ap. S. Mândrescu, *Ung.*, p. 118—119; *gigan* la Năsăud=la *vigan* <ung. *vigan*, cf. S. Mândrescu, o. c., p. 117—118; poate și *gigós, -oasă* „cu gâtul noduros", *Dicț. Acad.*, II[IV], 67 (întrucât ar fi un derivat al lui *vig*), iar *-ás* final prin apropiere de derivatele cu suf. *-aciu* (cf. *bărnaciu*, Alexics Gy., *Magyar elemek az oláh nyelvben*, Budapest, 1888, p. 68; *Dicț. Acad.*, t. I, P. I, p. 48 și 184; O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 83), *căilaciu* și *căilac* „nume de boi" (*Dicț. Acad.*, t. I, P. II, p. 261) < *kajlás* „cu coarnele încovoiate în jos, întoarse" (Drăganu, *Dacoromania*, V, p. 338), alături de *caila, cailea* < *kajla* (Procopovici, *Dicț. Acad.*, t. I, P. II, p. 26), *căilat* (Drăganu, *Dacoromania*, V, p. 338).

Îmbinde.

Îmbinde dintr'un descântec popular din Vlașca (*Tu bubă pripită, cu 99 de junghiuri, Nu junghià, Nu cuțità, Nu îmbinde ca șarpele, Nu umflà ca broasca, Mat. Folc.*, p. 1527, *Dicț. Acad.*, II[VI], p. 476) unde se arată că cuvântul este „cu înțeles neprecizabil") pare a avea înțelesul de a „încolăci", „a cuprinde prin încolăcituri" și s'ar puteà derivà din germ. *umbinden*.

Împilà și împilì.

S. Pușcariu, în *Revista filologică*, II, pp. 66—71, face un interesant studiu asupra acestor două cuvinte, pe care le consideră de unul singur (cf. și *Dicț. Acad.*, II, pp. 505-506).

Arată mai întâiu explicările care s'au propus, socotește etimologia **impillare* plauzibilă negăsind alta mai bună, și încearcă să explice din ea deosebitele sensuri ale lui *împilà* și *împilì*.

©BCU CLUJ

Ar fi prea lung să urmăresc din acest punct de vedere mersul ideilor din articolul lui Puşcariu. Şi nici nu este nevoie să fac acest lucru dacă voiu puteà da altă explicare, care va arătà că punctul de plecare al lui Puşcariu este greşit.

Reţin numai următoarea preţioasă mărturisire: „De ce n'am primit în Dicţionarul mieu etimologic această etimologie? Fiindcă aveam simţul că *împilà* nu este un cuvânt popular, ci o vorbă savantă. Pe atunci nu apăruse Dicţionarul lui Tiktin până la litera I, încât nu ştiam că îl găsim şi în Biblia de la 1688 [1])" p. 67). Puşcariu recunoaşte acum că s'a înşelat şi că avem a face cu un cuvânt popular. Totuşi adaogă: „Cei mai mulţi dintre noi l-am învăţat în şcoală sau din lectură. Cuvântul neavând o familie în limbă — căci legătura lui etimologică cu *piuă* nu se mai simte — ne face să-l clasăm între vorbele cărturăreşti. Poporul — cel puţin în sensul curent — nu-l întrebuinţează, dovadă că în fişele strânse pentru Dicţionarul Academiei nu e nici una din literatura populară, ci aproape toate din scriitorii sec. XIX-lea. Din această cauză, o formă * *închilà* în regiunile care rostesc *chiuă* (= piuă) nu există, fapt care de asemenea ne face pe noi, cărturarii, să-l considerăm de neologism. Varianta *impila* (cu *i* iniţial, ca *indica*, *introduce*, etc.) pe care o găsim la cei mai îngrijiţi scriitori, ca C. Negruzzi, Eminescu ş. a., dovedeşte că ei înşişi simţeau cuvântul ca neologism" (p. 67).

Dar în exemplul *fân încilat* (I. Ghica, *Scrisori*, p. 543—544) putem aveà rostirea dialectală a lui *închilà*, ceea ce ar dovedì că acesta a existat şi există. Acelaşi lucru-l do-

---

[1]) Exemplul e din Psalm 56, 8: *Mi-au împilat sufletul mieu*, în textul grecesc κατέκαμψαν, de la κατακάμπτω „strâmb, apăs în jos". Traducerea aceasta a rămas şi în textul Bibliei din 1914, pe când psaltirile cele mai vechi au „zgârcirà" (Scheiană) sau „deşelară" Hurmuzaki. N.A. — Din I. A. Candrea, *Psalt. Scheiană*, etc., vol. II, p. 381 şi 512 putem găsì că formele din urmă sânt traducerea formei corespunzătoare a slavonescului сълашти „a îndoì". N. D.

©BCU CLUJ

vedeşte şi *se înkilă*, pe care-l întrebuinţează bătrânii şi femeile în Muscel (vezi mai încolo). *Împilà* este un cuvânt popular, dar nu prea vechiu, din epoca când Turcii şi Grecii îşi întinseră stăpânirea şi asupra principatelor româneşti născut prin derivare şi hiperurbanizare din *chilă* 1. „măsură de bucate", „baniţă", „obroc", „Kila" (Getreide, Kornmaß), 2. „vechiu bir în chile", „Art Abgabe in Kilas" (< m.-gr. şi n.-gr. **κοτλον**, cf. şi turc. *kile*, vulg. *k'ilo*, s.-cr. *kȉla*, bg. *kiló*, alb. *k'ilɛ*, la Tiktin, *DRG.*, 339 şi Berneker, *SEW.*, I, 504) [1] şi însemnând la origine „împovărà", ad 1. concret (prin punere de *chile* pe cal; cf. şi *întărniţà*, *înşeuà* şi *înşelà*, etc.), ad 2. figurat.

Hiperurbanizarea nu este nici mai veche, nici mai nouă decât cea a lui *biftuì* (Cantemir, *Ist. ierogl.*, 205) = *ghiftuì* (*Dicţ. Acad.*, II, p. 257), despre care am arătat în *Dacoromania*, I, pp. 316—317, că derivă din germ. *Gift* [2]). Aceasta ne-o dovedeşte clar următorul exemplu scos din Neculce: „*Aceste s'au făcutŭ într'această iarnă* 7245; şi *erau multe nevoi pre acele vremi şi în Moldova, bogate nevoi, care cu condeiul meu nu potŭ să lungescŭ: civerturi, hărtii, văcăritŭ*, **pile** (**chile**), *ialoviţe, grele podvozi de fân, de lemne, fiind oastea turcească aşedzată la Cartalŭ, la Dunăre, de au iernat, cât se mirà şi Domnul şi boierii ce or face să poată plinì toate poroncile împărăteşti* (*Let.* [1], II, 432; *Let.* [2], II, 392; Neculce mai are de două ori forma *chile*: *Let.* [1] II, 426; *Let.* [2], II, 387 şi *Let.* [1] II, 432; *Let.* [2], II, 392).

Chilă, fiind un cuvânt de circumstanţă, a dispărut astăzi din uz, iar din pricina aceasta *împilà* a rămas fără sprijinul, necesar şi nu se pare nou. Cât priveşte evoluţia sensurilor

---

[1]) Aceasta poate fi mai veche. În Ungaria *chila* erà cunoscută ca „mensura frumenti, capiens duas metretas Posonienses", „Kübel" încă din secolul XVI; cf. *singula kyla tritici* a. 1573, 40 *kila hordei* a. 1577 (Szamota-Zolnai, *MOklSz.*, 497; exemple ungureşti ulterioare vezi la Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, II, 305). Se întrebuinţà şi la încărcarea corăbiilor (cf. Velledits Lajos, *Magyar Nyelv*, XII—1916, p. 236).

[2]) Cf. şi *pişcă* = *chişcă* < slav. *kiška* „Darm", rut. „Leber-, Blutwurst" (Tiktin, *DRG.*, 345), în ţinutul Năsăudului, etc.

©BCU CLUJ

trebue să pornim de la cel concret (*Dicț. Acad.*, II, 506, zice „special") privitor la cal, pe care se transportau *chilele*.

Cal împilat a trebuit să însemneze la început „cal împovărat cu chile de bucate", căruia i se „îndoià" spatele din pricina greutății (cf. și *întărnițat*). Figura din cel dintâiu exemplu pe care-l avem (Biblia de la 1688, ps. 56, 8) se rapoartă tocmai la cal, cum arată traducerile din psaltirile vechi (*deșelară, zgârciră*).

Calul încărcat cu poveri abià se mișcă, e împiedecat. Altfel este, firește, *un cal ne'mpilat, când îi pune bunul călăreț frâul în gură* (Gorjan, *Halima*, IV, 120).

Calul poate fi împiedecat însă și prin alte mijloace decât „încărcarea" sau „împovărarea" cu *chile*; astfel prin „apăsarea" în jos a capului, care se leagă de un picior dinainte ca să nu poată fugì (cf. *chiostec, păivan, răvan, în buestru*, etc., ap. V. Bogrea, *Dacoromania*, III, 811—812; *buestru* ap. G. Giuglea, *Dacoromania*, II, 372—373; S. Puşcariu, ibid., 683—686). E ușor de înțeles că, după dispariția *chilei*, verbul *împilà*, care și-a pierdut astfel familia, a ajuns să ia acest sens „special" de împiedecare a calului, care are o extensiune geografică destul de mare, explicabilă prin negoțul de cai. Totuși centrele de iradiațiune sânt Principatele, cum se vede clar din datele culese de Puşcariu din răspunsurile la chestionarul „calul", și adecă județele Dâmbovița, Prahova, Dolj și Muscel, apoi Ardealul sudestic; dar cuvântul se aude și în alte părți, de exemplu în jud. Someș. Înțelesul este destul de precis: *se împilează* calul când i se leagă capul de un picior de dinainte, „când se forțează să stea cu capul în jos". E deci vorba tot de o „apăsare" a capului.

Chilele s'au putut întrebuința și la „îndesarea" s'au „apăsarea" *fânului împilat*: *Fânul erà dus și aruncat într'o groapă adâncă și, când se făceà grosimea fânului de două sau trei palme, se așezau peste dânsul scânduri, pe care se puneau după aceea bolovani de piatră și orice alte greutăți, de apăsà fânul... Acesta se numește fân încilat* (Ghica, *Scrisori*, 543—544).

©BCU CLUJ

Din acest sens concret s'au născut sensurile figurate din exemplele : *Soarta-mi împilează viaţa la pământ* (Pann, ap. Tiktin, *DRG.*) şi în cel mai vechiu, citat mai sus, precum şi din : *căzând la grea slăbiciune şi împilându-mă cu dureri cumplite, nu suferìi bolnăvirea lenevirii meale* (Mineiul a. 1776, 72½), unde *Dicţ. Acad.* îl glosează cu *biciuì*, dar ar puteà fi glosat tot aşà de bine cu *zgârcì*, *deşelà*, etc., ale vechilor psaltiri.

Din sensul de ,,bir în chile" ,,Art Abgabe in Kilas" al lui *chilă* s'a desvoltat ,,sensul cel mai obicinuit" în scrierile literare de ,,a împovărà peste măsură (cu dări), a apăsà, a asuprì, a oprimà (pe cinevà, un popor, o ţară)". Am arătat pricina pentru care cuvântul nu s'a ivit înainte de secolul XVIII şi, când s'a ivit, s'a ivit în Principate. Prezenţa cuvântului în Lexiconul Budan se explică prin faptul că autorii acestuia urmăresc scrisul din Principate. Exemplele din *Dicţionarul Academiei* sânt deosebit de instructive din acest punct de vedere; două din ele au chiar, alături de *împilà* pe sinonimul *împovărà*, *apăsà* sau pe *povară*.

Din acest sens s'a desvoltat cel neobicinuit de ,,a combate, a dispreţuì" : *Pompa cea din afară* (= luxul extern)... *să împilează de filosòfii cei straşnici* (Marcovici, *D.* 139).

Se va ridicà poate obiecţiunea că lămurirea lui *împilà* nu este desăvârşită fără cea a lui *împilì* (*împcilì*, *încilì*, etc.) cu care-l tratează împreună Puşcariu.

Socot pe *împilì* cu totul alt cuvânt. Pentru a-l explicà pornesc tot din lumea animalelor. Mă gândesc la exemplele : *Un copil, un animal, din necăutare, rămâne împilit*= tot mic, necrescut (Liuba, Banat). *Jita* (= vita) *se'mpcileşte* = nu creşte din pricina că e rău nutrită, rămâne pipernicită, (în)chircită (Zagra, j. Năsăud; j. Someş). *A fi împilit* înseamnă propriu zis ,,a fi numai *pielea* şi oasele". *A se împilì* ar puteà fi deci un derivat (cu asimilaţia lui *-ie-* la *-i-* următor) al lui *piele* (cf. neap. *pelliende* ,,mager" ap. Meyer-Lübke, *REW.*, p. 473, nr. 6377 s. v. *pellis*; nu văd clar însă legătura dintre arom. *pilicios* ,,pi-

©BCU CLUJ

pernicit", „(în)chircit" şi *k'ale, k'iliţă k'iluţă, k'iliţ, k'ilică*, întru cât am aşteptă mai curând * *k'ilicios*; totuşi ea nu este exclusă, cf. ac. plur. gr. πέλλας „peaux", πελλο-ράφος „pellarius" ap. Boissacq [1]), 763).

Prin extensiune întrebuinţarea cuvântului *împilì* a putut fi trecută de la animale şi la plante, care pot fi şi ele împiedecate în creştere prin deosebite împrejurări: *De vor fi ploi multe pe vremea săpatului... cucuruzul îngălbeneşte şi împileaşte* (Economia, 41). *Împilită-i iarba'n cale, c'o calcă mulţi în picioare* (*Rev.-crit.-lit.*, IV, 144) [1]).

Împujăicà.

Dicţ. Acad., II, 530, dă verbul *a se împujăicà* cu sensul de „a se întrece, a se luà la întrecere, a rivalizà" (Zagra, Năsăud, com. Corbu) şi locuţiunea „a se da pe întrecute" (com. N. Drăganu, tot din Zagra) şi adauge: „Etimologia necunoscută (cf. rus. *pužati* „a băgà frică în cinevà, a intimidà", rut. *pužati sja* „a luà la goană", *pužak, pužalo* „codoriştea biciului").

Cred că trebue să pornim de la o formă slavă (rut., rus.) **po-žel'kati* din *želati, želěti* (pentru *-k-* cf. n.-slov. *želik* „lüstern", *želčen* „begierieg", precum şi *žalkovati* < *žaliti* „moeror", care ne-a dat pe *jălcuì, jelcuì* = „jăluì"). Pentru sens cf. lit. *želovati* „eifern". *O* aton din *po-*, care n'a mai fost simţit ca prefix, a putut trece în *-u-*.

---

[1]) Citez în acest loc şi verbul *celì* (Vale, jud. Sibiu), cu varianta *ciulì* (Valea Someşului, Năsăud), cunoscut de *Dicţ. Acad.*, t. I, fasc. II, 275, numai din comunicările lui Ittu, cu sensurile: 1. (despre plante) „a se ofilì, a se veştejì repede, ca şi cum ăr fi fost opărite". *Uite, s'a celit scumpia de căldura asta*, şi 2. (despre lemne) „a începe să putrezească, a se bârzoì", despre care se spune: „Poate, acelaşi cuvânt cu *ciulì*". Să nu fie mai curând o rostire nordică, ajuns în careva chip la Sibiiu, a lui *ofelì, ofilì* sau chiar a lui „*împcielì, împcilì*"? (Observ că nu cunosc de la Năsăud pe *cilì* cu sensul dat de Ittu, iar *ofilì* are acolo forma *oǵilì, uǵilì*, < *ovilì* = *ofilì*).

©BCU CLUJ

Împulăì.

Dicț. Acad, II, p. 530 dă pe *împulăì* cu sensul de a strigà pe cinevà din depărtare cu „pu" (Zagra, com. I. Corbu), „a alungà cu urlete" (P. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*).

Se adaogă o etimologie propusă de mine: Probabil, contaminare între strigătul **pu** și strigătul **tuluoaie** „tulai". S'a derivat apoi un verb cu pref. **în-**.

Nu mai cred în această etimologie. Mai curând trebue să ne gândim la un radical slav, care ar puteà fi compusul cu prefixul *po-* al lui *lajǫ, lajati* „ὑλακτεῖν" (cf. rus. *laju, lájatĭ* „bellen, schimpfen, schelten, schmähen"; rut. *łájaty*, idem; s.-cr. *làjēm, làjati*, bg. *lajz* „belle", etc., ap. Berneker, *SEW.*, I, 687). Ne mai simțindu-se compus, *-o-* aton din prefixul *-po-* s'a putut schimbà în *-u-*, contribuind la aceasta și apropierea de interjecția **pu**!

Încondurà (încondorà); închiondorà.

Dicț. Acad., t. II, fasc. VIII, dă verbul *a (se) încondurà* cu sensul de „a (se) încălțà în conduri" (*Pe gleżne goale îl taie rugii pentru picioare încondurate*, Delavrancea, ap. Tiktin, *DRG.*) și f i g. „a se umflà (în pene), a se mândrì." (*Armăsaru' să 'ncondurà și nechezà pe lângă fomei, Graiul nostru*, I, 71; *Șalupele, cu două pânze, alunecă, să întrec ca lebedele, când își încondură aripele și vâslesc adânc cu picioarele lor cenușii*, Delavrancea, *V. V.* 161), derivându-l din *în* + *condur(i)*.

Derivarea se potrivește pentru exemplul întâiu, dar nu se potrivește pentru cele două din urmă, în care se afirmă că ar aveà sensul figurat de „a se umflà (în pene)", „a se mândrì".

Sensul din urmă face parte din terminologia animalică, în special a calului, cf., afară de exemplul al doilea, și: *înainte de a-i scoate în târg, îi spală, îi țăsală, le 'mpletește țòpuri* (*plantici frumoase*) *în coamă și coadă și-i plimbă*

©BCU CLUJ

prin târg, în fața cumpărătorilor, strângându-i în zăbale ca să se'ncondoreze și astfel să pară mai chipeși (S. Pop, *Dacoromania*, V, 81; pe p. 205 *încondora* se explică „a se arătà bine în târg"), iar verbul — omonim cu cellalt —, căruia-i aparține, corespunde ungurescului, cunoscut și în Secuime, *kandar-, kandargat-* „a învârtì, a sucì, a mișcà încoace și încolo (părțile trupului: coada, capul etc.)", *kandarit-* „a pornì, a da drumul, a mișcà", *kandarász-* „a împinge, a depărtà, a înlăturà", *kandarod(ik)* „a se învârtì, a se sucì" (Szinnyei, *MTsz.*, I, 1033): E vorba adecă de „mișcările" și „învârtiturile" neastâmpărate pe care le face „animalul strâns în zăbale", etc. în urma cărora apare vioiu și „chipeș", iar nu de vreo împodobire a picioarelor sau aripilor acestuia cu *conduri*.

S'ar puteà chiar ca și *a se (în)chiondorà, a se (în)chiondorî* (de-aici *închiondorat, chiondoreală, chiondorîș*) „a se uità la cineva posomorît, încruntat, chiondorâș" (*Dicț. Acad.*, t. II, fasc. VIII, p. 583) să derive din același verb unguresc, care (+ *csavar*) mai are variantele *csandar-, csandargat-, csandarit-, csandarog-* (cf. Gombocz-Melich, *METSz.*, 841), dacă sensul original al acestei forme (apropiate din punct de vedere formal și semantic de *chior, a se chiorî, chiorîș*, cf. Tiktin, *DRG.*, 342) s'a raportat la „învârtirea" sau „înholbarea" ochilor, făcută deodată cu „rățoirea" omului care privește: *să nu ne închiondorîm ăla la ăla pentru nimicuri*, Jipescu, ap. Tiktin, *DRG.*.

Încujluì (încușluì).

La baza verbului *a se încujluì* (*încușluì*) „a intrà în relațiuni de amor", „a se nădăvì", „a se îngurluì", „a se încuibà", „a se cuibărì", nu trebue să căutăm ungurescul *közel* „aproape" (*Dicț. Acad.*, t. II, fasc. VIII, p. 612), care și-ar fi păstrat pe *-z-* (cf. ung. *köz* > *chiuz, chiuză*, etc.), ci pe *gúzslik, gúzsol* „a se sucì ca gânjul", „a se face gânj", „a se gânjului" (Szinnyei *MTsz.*, I, 736), cu *c*

©BCU CLUJ

în loc de *g* ca şi *cujbă*, etc.; cf. legà, înnodà, înciotà, înlănţuì, etc.

Inoc, Inuc.

Prezenţa în Ardeal a unui „vir nobilis Comes Bozouck filius Inok" (Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch*, I, 222 şi 223, a. 1302), care dăruieşte „villam suam Bozna" (*Bazna*, ung. *Bázna*, săs. *Baassen*) „in comitatu de Kukullu", ne lămureşte definitiv originea dintr'un nume de persoană a lui *Inoc*, ung. *Inakfalva* (j. Turda, aproape de Vinţ), pe care G. Weigand, *Balkan-Archiv*, I, p. 13, îl consideră unguresc şi-l traduce prin „Sklave", „Hörigendorf", probabil fiindcă se gândeà la un ung. *inas* „ucenic, fecior din casă". Într'adevăr însă ung. *inas* a dat româneşte *inaş*.

Recensând scrierea lui Weigand, în *Dacoromania*, IV, p. 1131, eu aduceam această numire de localitate în legătură ori cu turc. *ynak, inak, inaχ inaγ*. 1. „herrlich, schön", 2. „Freund", primit în limbile fino-ugrice, inclusiv cea ungurească, ca nume de dignitate şi persoană [1]); ori cu rut., bg., srb., pol. *junák*, ceh. *junoch, jinoch* < *junъ* „tânăr", „nou", care se întrebuinţează des în toponimie.

Având în vedere cele citate mai sus, precum şi faptul că *Inok* se găseşte ca nume de persoană şi topic şi în alte părţi (a. 1310 : *Inok*, nom. viri, Mon. Strig., II, 620; a. 1232 : „*terra Inok*, que eodem modo Craco dicitur", Wenzel, VI, 505; a. 1282 : „Ketlitzen de *Inoch*", Fejér, V, 3, 148; *Inakfölde*, Csánki, III, 612, în com. Sopron; *Inaktelke*, ibid., V, 361, = rom. *Inuc*, j. Cluj) [2]), fără îndoială că pentru a explică pe *Inoc* (j. Turda) şi *Inuc* (j. Cluj) trebue să pornim de la numele de persoană *Inoc*, fie că ne-am gândì la o origine turcească ori slavă a acestuia.

---

[1]) Cf. Gombocz, *Magyar Nyelv*, XI—1925, p. 435—436.

[2]) Id., ibid.

©BCU CLUJ

Lepădà.

În *Dacoromania*, I, pp. 220—222, regretatul E. Herzog a arătat obiecţiunile de ridicat împotriva etimologiei *lepădà* < l a p i d a r e, pusă în circulaţie încă de Lex. Bud: *a*) vocala *-e-* > *-ă-* aton (*-ea-* > *-a-* tonic) din radical, nu numai în arom., ci şi în d.-rom. (în textele cele mai vechi pretutindeni numai *-e-* şi *-ea-*); *b*) sensul verbului latin nu este „Steine werfen", „werfen", ci „mit Steinen bewerfen", „steinigen", iar de-aici trecerea la „werfen", „abwerfen", etc., este mai greu de explicat.

A propus deci înlocuirea acestei etimologii cu * l i q u i d a r e din l i q u i d u s, -a, - u m, arătând posibilitatea trecerii lui *-qu-* în *-p-*, iar pentru sens pornind din exemple ca: *Apa limpede până nu vei vedeà, cea turbure n'o vei lepădà* (Damé).

Împotriva acestei etimologii, admise de unii (W. Meyer-Lübke, *ZRPh.*, XLIII, 230; S. Puşcariu, *Dacoromania*, V, 483), s'au ridicat şi obiecţiuni (G. Weigand, *Balkan-Archiv*, II, 260; Gamilscheg, *ZRPh.*, XLII, 240; L. Spitzer, *Dacoromania*, IV, 645 ş. u.).

Herzog, apărându-şi punctul de vedere, a încercat să-şi întemeieze şi mai mult etimologia în *Dacoromania*, V, pp. 483—494, citând pentru partea semantică de o parte exemplul dat din Câmpulung a. 1639 pe care i l-a comunicat V. Bogrea: „*Deci am pus de au bătut clopotul şi s'au strânsŭ şi tineri şi bătrâni, şi le-mŭ pus zi oroşanilor ca să lepede banii acestor boiari, eră ei n'au putut căpătà banii, să-i dee de pre acele vaduri, ci s'au împăcat şi s'au tocmit*" (N. Iorga, *Studii şi documente*, I—II, p. 276, Nr. VII), pe de altă parte paralela foarte ademenitoare a latinului *fundere* (cf. *sacos nummorum effundere*, fr. *verser*, it. *versare*, rom. *vărsà*, etc.), şi: *Apa limpede până nu vei vedeà, cea turbure n'o vei lepădà* (Damé) [1].

[1]) Cf. şi *Când însetează curtea ta, Apa'n drum n'o lepădà* = „Să îngrijim mai întâiu de ai noştri" (Zanne, *Prov.*, III, 586).

©BCU CLUJ

Într'adevăr însă, cum vom vedeà mai încolo, în amândouă cazurile avem a face cu sensuri ulterioare : în exemplul întâiu însemnând „a da", iar în al doilea „a aruncà", „a zvârlì". Pentru cazul al doilea sensul de „a vomità", „a vomà", „a vărsà", „a borî" al lui *lepădà*, atestat de Viciu, *Glosar*, din Bucium, nu dovedeşte prea mult, fiind un decalc al ungurescului *hány-* „aruncà" şi „vomà".

Atât faptul că acest cuvânt se găseşte numai în limba română, iar în celelalte limbi romanice lipseşte, cât şi acela că explicarea lui întâmpină greutăţi la derivarea din l a p i d a r e şi din *l i q u i d a r e, ne îndeamnă să ne gândim la altă etimologie, şi anume la un cuvânt de origine grecească intrat în latina balcanică, care are *-e-* în radical. Acesta trebue să fi fost *l e p ĭ d a r e, derivatul lui l ĕ p i s, - i d i s, acuz. - i d a, cu forma sec. l e p ĭ d a - a e „die Schuppe", lat. „squama" (cf. gr. λέπω „a curăţà ceva de coajă, solz (peşte), piele", „écaler, écosser, peler", λεπίς, *-ίδος* „coque, coquille, écaille", λεπίζω, λεπιδοῦσθαι „a se curăţì de solzi, a se jupoià de coajă", „s'écailler", λεπιδόω, λεπιδῶ „fac cevà solzos, solzesc", „couvrire d'écaille, rendre écailleux", ἀπολεπιδόω „écailler", ἐκλεπίζω „monder") [1]).

Cuvântul latinesc este înrudit de o parte cu gr. λέπρα, cunoscuta boală de piele, pe care am luat-o şi noi cu acest nume, de altă parte cu lat. l ĕ p i d u s, -a,- u m „charmant, gracieux, joli" (cf. gr. λεπτός, adj. vb. al lui λέπω, „dépouillé de sa pellicule" „mince", „grêle", „petit"), l ĕ p ō s, - ō r i s „grâce, agrément, séduction" (Fick, I, 536; Walde[2], 422, ş. u.; Boisacq[2], 569—570) etc. Din l e p i d a a trebuit să se formeze verbul *l e p i d a r e, care a putut să ne rămână din formele accentuate pe desinenţele personale (cf. *vărs* în loc de *viers*, după *vărsà*, *arăt* în loc de *arăpt* < *a r r e c t a r e, după *arătà*, etc. vezi Puşcariu, *Dacoromania*, V, 772); formele accentuate pe *-e-* trebuind să dea *-ie-*, cf. *iau* < *lĕvo* alături de *luăm* <

[1]) *Lepida* se găseşte şi în bulgăreşte şi înseamnă „custură".

©BCU CLUJ

l e v a m u s, *aiept* alături de *aleptà*, *aleftà* < a l l e c t a r e, *iert* > l i b e r t o, *iepure* < l e p o r e m, etc.).

La început *lepădà* a trebuit să însemne „a năpârlì" (mai probabil din v.-bg. *na* + *perlıti* (*prliti*) „a pârlì puţin", decât din v.-bg. *pero* „penna", Cihac, II, 251, deşi Tiktin, *DRG.*, 1034, se îndoieşte în această explicare), despre piele, păr, pene, „die Haut, Haare, Federn wechseln, mausern, sich hären, häuten, se déplumer, muer, peler, perdre son poile, depiler". Într'adevăr, cum putem constată din cele mai multe dicţionare şi din textele populare, sinonimul lui *năpârlì* este *lepădà*: vitele îşi „leapădă" primăvara părul cel vechiu de iarnă, „năpârlesc", şi capătă altul nou; paserile îşi „leapădă" penele, şerpii îşi „leapădă" pielea, etc. (cf. Păsculescu, *Lit. pop.*, Herzog, *Dacoromania*, V, 487, în Marginea, etc.). Citez numai proverbul: *Lupul îşi leapădă* (=„schimbă, lasă, părăseşte") *părul, dar năravul nu* (*ba*) (Zanne, *Prov.*, I, 519).

Acest sens pare să fi fost sensul original şì la Aromâni. Însuşi Herzog citează din P. Papahagi, *Basme aromâne*, două exemple interesante din acest punct de vedere: *Curcubetă... ş'alipidă coaja di Curcubetă nàparti şi ţe s-ţă veadă ocl'il'*? *Aleptul alepţilor şi gonile a gonilor nâs earà* (132/15), *Seara ş'o alıpidà k'alea de caprà* (206/37).

„Lepădarea" deci s'a raportat de la început la cevà ce-i aparţineà fiinţei celui ce o făceà, ca şì originalul grecesc (solz, piele, coajă, etc.). Această caracteristică a sensului şi-a păstrat-o *lepădà* şì când prin extensiune a luat alte sensuri, alături de acel de „a năpârlì", d. e. pe „a avortà" (cf. bg. *fŭrljam* „jeter" şi „avorter"; alb. *ştjeţ*, *ştī* „werfen", „schleudern" şi „eine Fehlgeburt machen"; ung. *elvetél-*, idem, despre animale). Fătul, înainte de naştere, face parte din fiinţa mamei care-l „leapădă" când îl naşte înainte de vreme dintr'o pricină oarecare.

Dacă nu altfel, aparţinerea trebue să se rapoarte cel puţin la îmbrăcămintea lipită de fiinţa noastră („desbrăcarea" şi „părăsirea" sumanului, paltonului, cojocului,

©BCU CLUJ

opincilor, cămaşei, izmenelor, cioarecilor, rasei, cuşmei sau căciulei, etc.), la fiinţe care sânt legate de noi sufleteşte („despărţirea" de muiere", „părăsirea" ei; a părinţilor şi a copiilor, a prietenilor, credincioşilor, etc.; cf. *de-ş va lepădà muierea, Prav.*, 1123; *lepădatui-i-ai când măriră-se* Coresi, Ps. 72/18; *lepădară-se de părinţii lorŭ*, ib., 77/57, etc.), iar figurat la credinţă, lege, călugărie, funcţiune, etc. Chiar şi „a lepădà ancora" sau „veatrile" din vechile noastre texte, „a lepăda apa din vas", „a vomà" intră în această categorie, întru cât e vorba de părţi ale corabiei şi cuprinsul vasului şi al stomahului. De asemenea „lepădarea" pieptenului, cuţii, etc. ascunse în sân, în poveşti pentru a ridicà o piedecă în calea urmăritorului. „Lepădarea" muierii, credinţei, călugăriei, funcţiunii, etc., înseamnă „părăsire", dar când eşti forţat să o faci, înseamnă „destituire" (cf. *să-l leapede den preoţie, Prav.*, 181).

„Lepădarea ancorei" este în fond o „aruncare"; chiar şi la „desbrăcare" de obiceiu „se aruncă" hainele. E uşor de înţeles deci că *lepădà* a luat şi sensul de „aruncà" (cf. a *lepădà grâul în mare, a lepădà sorţile*, etc. în textele vechi, etc.). Fireşte în acest caz reflexivul lui *lepădà*, ca şi cel al lui *aruncà*, poate însemnà „a se grăbì" (cf. *(a)zvârle-te, aruncă-te până la noi!*; *repezi-te la mine*; *ţipă-te la el!*). Aşà îl găsim în arom. *me aleapidu* „ich eile", *se-alipidàră tu foc* „se aruncă în foc", *se-alipidă tu furi* „dete năvală în hoţi", etc.

Altă dată această „aruncare", „lăsare" ajunge să însemne numai „a lăsà", „a pune", „a aşezà": *Găsì vreme să lepede ş'un coţăel de vin în preajma unor oameni trudiţi şi însetaţi* (M. Sadoveanu, *Zodia cancerului*, Bucureşti, 1929, I, p. 32), ori: *Acele braţe beizade le lepădă trudite în lungul trupului* (id., ibid. II, p. 177).

În sfârşit tot din „aruncà", „zvârlì" s'a desvoltat şi sensul cel mai general al lui *lepădà*, anume de „a da", nu numai bani, ci orice. Citez, alături de exemplul *să lepede banii acestor boiari* (a. 1639, N. Iorga, l. c.), şi de: —*Banii n'ajung, Măria-ta. Iată, mâni e veselia cea mare*

©BCU CLUJ

şi trebuesc puse pe mese alte bucate şi vinuri, mai multe decât până acum.— Să se puie. De ce v'am rânduit? De ce v'am lepădat bani?— Mai trebue, Măria-ta (Sadoveanu, o. c., II, p. 227), încă două exemple, care ne dovedesc clar că în acest caz nu ne putem gândì la *liquidare „a vărsà", ci la „a dà" în general: — *Hatmane, dac'ar fi fost cevà într'adevăr aşa de rău, mi-ai fi lepădat vestea cum ai intrat şi n'ai fi aşteptat nici o clipă* (Sadoveanu, o. c.. I, p. 117); *Nimene să nu-i lepede cuvânt, până ce va hotărî asupra lui Divanul judecăţii* (id., ibid., I, p. 181) [1]).

Ochelar, ochier.

Fonetismul lui *ochelar* (*ochelariu*), plur. *ochelari* 1. „Brille", 2. „Scheuklappe", „Scheuleder" (cf. Tiktin, *DRG.*, 1075) ne arată că mijlocitorul, care ni l-a dat din lat.-med. *oculare* sau *ocularius* „Augen-", a fost limba săsească, care are în Reghin forma *Aklâr*, iar în Bistriţa pe *Okelâr* (forma glumeaţă *Otjelâr* pare a fi reprimită din româneşte), cum atestă *Siebenburg. sächs. Wb.*, nu cea polonă ori ungurească (cf. pol. *okulary* la Tiktin, *DRG.*; ung. *okulár, okuláre, okorláre, okula*, la Szinnyei, *MTsz.*, II, 6) [2]); cf. săs. *pokert* „Theer" < *păcură* (I. Brenndörfer, *Román (oláh) elemek az erdélyi szász nyelvben*, Budapest, 1902, p. 40); *Ku-*

[1]) *Lepădà* este întrebuinţat foarte des de Sadoveanu în scrierea citată şì în alte sensuri: *până ce va lepădà demonii pe care-i are într'însa* (II, p. 200); *Am lepădat din mine tot veninul pe care mi l-a dat să-l beau!* (II, p. 240); *n'am lepădat nici o oală cu care m'a cinstit răzeşul* (I, p. 81—82); *Când ajungem la corabie, numai le lepădăm în marea şi gata* (II, p. 191); *Văzând că mi se pune în mână cuţit ca să belesc ţara, l-am lepădat* (I, p. 228); *Parcă erà supărat pe ei, aşa-i răsuceà, îi trânteà şi-i lepădà [pe răzeşi şi mazili]* (I, p. 126); *...să-i primească şi să-i ducă să-i lepede undevà, într'un ostrov: la Crit, ori la Chipru* (II, p. 187) *...lepădând tot, îmbrăcăminte, podoabe şi bani, spre a se aflà gol* (I, p. 99); *Şi mă'ntorc înapoi cât oiu puteà mai de grabă, nu atâta ca să dau lui beizade veste, cât ca să leapăd toate de pe mine şi să mă 'ntind la pământ...* (II, p. 167).

[2]) În ung. cuvântul este cunoscut încă din secolul XVI în forma *okulár* (cf. Szamota-Zolnai, *MOklSz.*, 707).

©BCU CLUJ

keruz, Kukeruse < *cucuruz* (A. Bena, *Limba română la Saşii din Ardeal*, Cluj, 1925, p. 22); *gesoketit* < *socotit* (Brenndörfer, 20), *kokeschatisch* „buckelig" < *cocoşat* (id., 29), *kokestirk* „Storch" (id., 29 şi 61); *kəmuarə* < *comoară* (G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, 87 şi Bena, 22); *Bukerescht, Bukeresch, Bukerest* (Hurmuzaki, XI, 789, 831, 880, etc.), ş. a. (vezi şi celelalte exemple pe care le-am adunat în *Dacoromania*, IV, p. 131).

Ochier (rostit şi *ocĭér*) (jud. Năsăud) este o formaţiune românească din *ochiu*.

Opşag.

În lucrarea sa *Ujabb szempontok és adatok a román nyelv magyar elemeinek kutatásához*, Adalékok a román nyelv székely-magyar eredetű szavaihoz (extras din *Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyve*), p. 5, dl Dr. A. Bitay se ocupă, între altele de cuvântul *opşag, -uri* „polojenii' şi de *poşegos* „glumeţ", pe care le cunoaşte din A. Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale*, Blaj, 1899, p. 46, şi din titlul cărţii lui Ioan Pop Reteganul *Opşaguri*, Cât cioplite, cât pilite Şi la lume împărţite, Gherla 1897. Pe cel dintâiu îl derivă din ung. *kópéság*, cu pierderea lui *c* iniţial confundat cu prepoziţia *cu*, iar pe al doilea îl aduce în legătură cu *şagă* (cf. v.-bg. *šęga* „scurrilitas", bg. *šega* „Scherz", ap. Miklosich, *EtWb.*, 338).

Într'adevăr însă ung. *kópéság* ar fi trebuit să dea românește * *copeşag*, * *copişag*, * *cupişag*, iar dacă ar fi intervenit etimologia populară pentru a vedeà în forma din urmă prepoziţia *cu*, numai * *pişag*, în nici un caz însă * *opişag* > *opşag*, căci *-o-* aton din *kópéság* trebuià să se schimbe în *u* pentru ca începutul cuvântului să fie confundat cu prepoziţia *cu* şi apoi să dispară, dar în *opşag* avem pe *o* (cf. *dušegubĭnŭ* din [*ţaptă, vină*] * *duşegubină* > *de şugubină*. apoi *şugubină*; u m b i l i c u s > * u m b u l i c u s > * *umburic* > * *unburic* > * *un buric* > *buric*, etc.). Cât priveşte pe *poşegos*, acesta, cu toate că Viciu îl re-

©BCU CLUJ

produce întocmai şi în *An. Acad. Rom.*, t. XXIX—1906-907, p. 127, după ediţia din Blaj, 1899, a *Glosarului de cuvinte dialectale*, p. 46 : *pologénii*, şi *opşaguri*, sinon.= sfătoşii : „Atâte *pologenii* spune N. de te *pocozăşti* de el" = te miri. „Cela-i om *poşegos*, numai de opşaguri" bun (Reteag, Someş), pare a fi o simplă greşală de tipar în loc de *opşegos*, derivatul lui *opşag*, deci nu are a face nimic cu *şagă*. Aceasta ne-o dovedeşte aproape fără îndoială forma *obşegos* „glumeţ", dată din Sălaj de *Şezătoarea*, XXXVI—1928, p. 149.

Dar să ne întoarcem la *opşag*.

I. Pop Reteganul nu ne lămureşte nicăieri în lucrarea sa ce înţelege subt *obşaguri*, pe care şi le alege ca titlu. Din conţinut, putem vedeà că e vorba de anecdote privitoare la Ţigani, Secui, Armeni, Saşi şi Evrei, versuri glumeţe privitoare la oameni însuraţi rău, fete bătrâne ori leneşe, beţivi, etc., unele copiate după manuscrise vechi (dintre acestea este deosebit de interesant ca limbă „Versul Saşilor", care redă admirabil limba Saşilor din Bistriţa, „hamliş oraş a nost").

St. Paşca, *Glosar dialectal*, Bucureşti, 1928, p. 237 (45) dă forma *obşag*, s. a., cu sensul „răutate, invidie" după o comunicare a lui C. Rebreanu din Bistriţa. Acest sens este, evident, ulterior.

La origine *opşag* înseamnă deci „glumă" (uneori răutăcioasă, de-aici „invidie") sau, mai bine, „vorbă de clacă" pe care Tiktin, *DRG.*, 370, o traduce cu „zweckloses, unnützes Geschwätz". Dat fiind acest sens, este evidentă etimologia, care, la prima vedere, ni se pare cu neputinţă de găsit, deşi înfăţişarea cuvântului ne trimite la limba maghiară.

Cuvântul nostru este adecă unul dintre puţinele cuvinte ungureşti primite în forma de plural [1]), derivând

[1]) Cf. *haiduc* (pol., slov., rus., rut., s.-cr. *hájduk*, slovac. *hajduch*, ceh. *hajduk*, *hejduk*, bg. *hajdúk*, *hajdut*) din *hajdúk*, plur. ung. *hajdú* (Berneker, *SEW.*, 375) *ţipic* „gheată" din *cipők*, plur. ung. *cipő*, idem ; *vândroc* < plur. *vándorok* al lui *vándor* : *Moţii merg vândroci la ţară*

©BCU CLUJ

din pluralul *hopsák* (*hapsák*) al lui *hopsa* (*hapsa*), care iarăşi a fost primit, după părerea d-lui Lacea, din rom. *obşte* (< v.-bg. *obĭštĭ*, adj; *-te*, adv.; *-tije*, subst.) şi reprimit de noi în forma *hopşă*, cum am arătat în *Dacoromania*, III, pp. 719—721 (cf. locuţiunea *de hopşă*= „de clacă", „de obşte", „al tuturor").

Dispariţia lui *h-* iniţial e cunoscută şi în alte cuvinte. Finalul *-şac* al lui *hopsák* s'a schimbat uşor în *-şag*, nu numai fiindcă trecerea lui *-c* final în *-g* este obişnuită, ci şi subt influenţa elementelor împrumutate sau formate cu sufixul ung. *-ság* (> rom. *-şag*).

Pliuhă.

Pentru *pliuhă* = vinars, rachiu, stropşală, etc. (Bugnariu, *Năs.*); *pliuhâ* = 1, „rachiu rău"; 2. „căţeà, haită" (*Şez.*, III, 85, 5), şi derivatele: *pliuhău* = „pliuhă" (Şez., III, 4); *pliuhniţă* = „pliuhâ" (*Şez.*, V, 117, 2), cf. rut. *pljuvati* „speien", „spucken", *pljuha*, *zapljuvica* „graue Schmeiss-Fleischfliege" (Sarcophaga carnaria), *zapljuvati*

(Scărişoara), ap. T. Papahagi, *Grai şi suflet*, II, 87; *ciormoiac*, *ciormoiag* „Kuhweizen" < ung. *csormolyák*, plur. lui *csormoly(a)*, cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 990—991, poate *(h)arţag* < *harcak* = *harcok*, plur. ung. *harc*> rom. *harţă* (cf. Hanes Sköld, *Ungarische Endbetonung*, Lund-Leipzig, 1925, p. 57: < *harc* + suf *-ag*), etc. Pe *hădărag*, *hădarg*, *hădărog*, *hodorog*, care are şi forma *hădărău*, Sköld, p. 80 şi Bitay, p. 4—5, îl derivă dintr'un ung. * *hadaray* > *hadaró* (cf. σαμταγ = *szántó* a. 1109, *szedech*, *scedech*= *szedő*, etc.).Această derivare ar fi posibilă însă numai în cazul că pe *hădărog* l-am fi primit înainte de secolul al XV-lea până când ţine rostirea ungurească cu *γ* (cf. Gombocz, *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*, XXX, 170—2 şi *Magyar Történeti Nyelvtan*, II, rész., Hangtan, II, Budapest, 1926, 84—85; Melich, *Nyelvtudományi Közlemények*, XLIV, 353, cf. şi XXXIV, 132; *Magyar Nyelv*, X, 155—156, etc.). Dar acest lucru este greu de dovedit. Mai curând putem aveà evoluţia inversă: *hadaró* > *hadarou* > *hadarov*, *hadaroh* > *hădărău* şi *hădărog*, cu schimb de sufix *hădărag*. Dar şi mai probabilă este explicarea dintr'un plural *hadarók*. Tot aşà şi *feleştioc* poate fi mai curând corespondentul metatezat al ungurescului *festelők*, pluralul lui *festelő* > *feşteleu*, decât *feşteleu*+*sveştoc*, *svitoc*, cum propuneam în *Dacoromania*, I, pp. 319—320), etc.

©BCU CLUJ

„verspucken", — „speien", „bespucken", *pljuga* „garstig", „schmutzig"; ceh. *pluhati* „beschmutzen"; slov. *pluhati*, idem; rus. *pljugavyj*, pol. *plugawy* „schmutzig", etc.

Prihod.

Prihod s. a. înseamnă trecătoare peste dealuri, printre stânci (com. Liuba; şi *priód* s. a., com. Liuba), şi este întrebuinţat adeseori ca nume propriu în toponimie.

Derivă din slav. *prihodŭ* 1. ἄφιξις, παρουσία, adventus; 2. reditus; 3. προσήλυτος advena.

Uluì (urluì).

Uluì (în Mold. şi *urluì*) cu sensul trans. „Jdn. in Verwirrung bringen, verwirren" şi refl. „verwirrt werden, den Kopf verlieren", pentru care Tiktin, *DRG.*, 1675, dă o serie de exemple, fără a puteà arătà etimologia, pare a fi identic cu *huluì* „a dărâmà", „a năruì", „a surpà" refl. „a se dărâmà", „a se năruì", „a se surpà", p. ext. „a cădeà într'o parte" (şì: *huruì*, iar din *huruì* + *huluì* > *hurluì*), pe care *Dicţ. Acad.*, II, fasc. V, p. 419, îl derivă bine din ung. *hul*(*lani*) „a cădeà".

Zvârcolì (a se~).

Pentru *a se zvârcolì* „sich (kramphaft) winden, krümmen", Tiktin, *DRG.*, 1834, dând citatele necesare, trimite la n.-slov. *zvreti, svrkniti* „verdrehen", „krümmen", *svreti se* „sich zusammenziehen", bg. *vărkolest* „rund" (după Weigand, *Jahresbericht*, XIX—XX, 142), etc., adăogând că felul cum e format cuvântul ne aminteşte pe *rostogolì*, *rotocol* (cf. şì *zvâcnì*, *zvârlì*, etc.).

Forma cea mai veche este *vârgolì* (Dosofteiu, *V. S.*, Noemv. 11, Maiu 9). Din aceasta s'a desvoltat subt influenţa altor cuvinte, *vârcolì*, *zvârgolì* şi *zvârcolì*. Radi-

©BCU CLUJ

calul nu este cel propus de Tiktin, ci ung. *vergel-, vergöl-* „a mâna repede", *vergelöd(ik)*, *vergöd(ik)* 1. „a străbate cu anevoie", „a răsbate" 2. „a se sbate", „a se zbuciumà", „a da din mâni şi din picioare", „a se zvârcolì" (*Dicţ.*; Szinnyei, *MTsz.*, II, 959). În privinţa formei a intervenit şì interjecţia *zvârr*!, apoi *zvâcnì*, *zvârlì*, etc.

Vaide!

Întrebuinţarea complementului respectiv alcătuit cu *de* + acuzativul, ca şi complementul directiv în dativ, este obişnuită după interjecţia *vai!* (cf. *vai mie!* = lat. *vae mihi!* şi *vai de mine!* = lat. *vae de me!*; reproducând vaetele mai multora în acelaşi timp : *vai de mine şi de mine!*). Cum s'a spus, d. ex. : *Amar erà să fie de voi, de nu eram noi amândoi!* (Creangă, *Pov.*, 269) s'a zis şì : *Şi cu străjuirea voastră erà vai de pielea noastră!* (id., ibid.). *Tot aşa vai de el, amar de ea!* (Alecsandri, *Poezii pop.* 28/10).

În cazul că întrebuinţăm dativul, durerea este închipuită ca îndreptându-se spre persoana sau lucrul pus de complement lângă interjecţie, iar când întrebuinţăm complementul respectiv cu *de*, ca venind de la ele, fiind exprimată de ele, sau ca privindu-le : *Că-i amar şi vai de tine* (Gaster, *Chrest*, II, 292), *Iar ea, vai de ea* (id., ibid., II, 290); arom. *vai de Nica, cum s le mulgă?* (Weigand, *Arom.*, II, 114, 71/2), etc.

La exprimarea unui sentiment de durere mai intens, repetăm pe *de* fără să ne dăm seama. Prin deasa întrebuinţare a acestei repetiţii, cel dintâiu dintre cei doi *de* a fost considerat ca alcătuind un singur cuvânt şi s'a pus după el un al doilea *de* : *Vaide de toţi păcătoşii*, şi *mai vârtosŭ nemilostivilorŭ*! (S. Puşcariu — Al. Procopovici, *Diaconul Coresi* : *Carte cu învăţătură*, p. 41); *şi vaide de omul cela ce rede* (=„râde") *în besearecă, o vaide de omul cela ce va sparge acestŭ cuvăntu de no-l* (= „nu-l") *va primì* (*Cod. Sturdz.*, p. 15, ap. Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, II, 52;

©BCU CLUJ

cf. şì p. 51 şi 61, n. 31, unde se citează : *vaide de omul* (p. 12, 13 de 2 ori, p. 14, 15 de 2 ori), *vaide de preotulu* (p. 13; Hasdeu, o. c., p. 51), *vaide de căsătoriul* (p. 14; Hasdeu, o. c., p. 51), *vaide de cela ce* (p. 14; Hasdeu, o. c., p. 15), *vaide omul cela* (p. 14; Hasdeu, o. c., p. 51—52), în vreme ce în redacţia mai nouă a textului publicat de Hasdeu se găseşte pretutindeni numai un *de*.

Dl E. Petrovici îmi comunică că în Banat se aude şì acum forma *vaide dă mine* ! [1])

N. DRĂGANU

II

aì.

S. Pop, anchetând pentru Atlasul Linguistic comuna Pătrova din Maramureş, a însemnat adverbul *aí*, cu înţelesul de „aici" în următoarele două propoziţii : *sâmt aí cîţva* „sânt aici câţiva", *plịacă drept pe-aí* „pleacă drept pe-aici". Acest *aí*, care se întrebuinţează alături de *ačičuca* şi *aịčuca* — acestea două notate şì de T. Papahagi în *Graiul şi Folklorul Maramureşului* (Glosar) — ar putea fi, în aceste regiuni [2]), o formă scurtată din *aici*. Mai probabil însă avem a face cu păstrarea lui *hīc* latinesc. Avem dar în româneşte :

ad + hīc > *aí*
ad + hicce > *aice* (*aici*)
eccu—hīc > *aci*
eccu—hīcce > *acice*

şi *aí* se rapoartă la *aice* ca *ací* la *acice*, ca arom. *auá* la dacorom. *auace* (*aoace*) sau dacorom. *încoá* la *încoace*.

---

[1]) Pentru repetarea lui *de* din *şì începù dracul a se ğurà să mă par* (=„opresc") *de de tăria înfricatului scaunŭ* (*Cod. Sturdz.*, p. 122 şi 123) cf. cele ce am scris în *Dacoromania*, III, 698—700.

[2]) Astfel de truncheri, avem în materialul cules de S. Pop din Pătrova : *o fuć* (= a fost) ; *nu putẹm trẹ* (= trece) ; *o lịẹ* (= o leacă) *dịe péče* ; *nu trá* (= trabă = trebue) *să dzîc*.

©BCU CLUJ

Ciocârlan, ciocârlie.

Nu e probabil ca *ciocârlan* și *ciocârlie* să fie, cum crede Șăineanu în *Dicționarul* său *universal* (cf. și O. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* I 38), un derivat cu sufixul *-ârlă* de la *cioc*, căci ciocul „drept și groscior" nu-i de loc caracteristic pentru această pasăre. Ceea ce i-ar putea da numele este moțul din vârful capului. Astfel, în afară de circumscrieri ca *ciocârlie moțată*, fr. *alouette huppée*, germ. *Haubenlerche*, avem ital. *cappellaccia* (de la *cappello* „pălărie"), span. *coguhada* (din lat. **cucullеata REW.* 2357), fr. *cochevis* (tot în legătură cu lat. *cuculla* „căiță", cf. Gamillscheg, FEW. s. v.) etc. (cf. R. Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, 163). În bulgărește ciocârlia se numește *čučuliga* sau *čučulaška*, de la *čučul* „moț". Variante ale acestor forme bulgărești se întâlnesc și la Aromâni și Megleniți: *čučulean* și *ču(r)čuleai*. De aceea G. Giuglea (DR. III 1090) s'a gândit la un derivat în *-ârlă* de la *cioacă* „vârf" [1]).

Cred, cu Tiktin (*Dicț. rom. germ.*), că avem a face cu un cuvânt de origine onomatopeică [2]). Încă Cihac (II 54) comparase cuvântul românesc cu sârb. *čevrljuga* (*ševrljuga*) „alouette", *čvrljak* „sturnus" (și alte forme slave ceva mai depărtate), la care s'ar mai putea adăoga adjectivul *čevrljan* „garrulus" (în legătură cu *čevrljati* „inepte loqui"), iar din rutenește *čukurdelĭ* (*čukurdilĭ* „alauda arborea" și „cristata"), care numai întâmplător amintesc cuvântul românesc *ciucur(e)* și sânt, după toată probabilitatea, onomatopee, după cum e și sinonimul românesc *chiu-chiuroiu*, întrebuințat pe Someș (care, la rândul său, amintește pe ung. *pütyör*, *pityer*, *pityér* „ciocârlie", cf. N. Drăganu, în *Dicț. Acad.* s. v.).

[1]) Românescul *cioacă* numai întâmplător se aseamănă cu ital. *ciocca* „trochet, touffe, mèche, brin", care pare a derivă dintr'o formă **clocca* (cf. REW. nr. 1995), venind dintr'o regiune care redă pe *cl* prin č.

[2]) Tiktin mai citează formele *skovlărken* și *skoglarken* din limbile daneză și svedeză, care însă sânt niște cuvinte compuse, înrudite cu germ. *Lerche*.

©BCU CLUJ

Cântecul ciocârliei e foarte melodios şi bogat în cadenţe, încât una din cele mai înflorite melodii populare, cântată de obiceiu la naiu, se numeşte *ciocârlia*. Este deci foarte probabil că tulpina *ciocârl-*, ca şi variantele slave şi ungureşti citate mai sus, să imite vocea pasării.

Mai e însă posibilă şi o altă explicare, asupra căreia nu insist, care însă mi se pare că nu trebue exclusă. *Ciocârlia* şi *ciocârlanul* au un zbor cu totul deosebit de al altor păsări şi fac impresia că se învârtesc în aer. De aceea se zice : *se învârteşte ca ciocârlia* şi *e ciocârlan* (*de beat*), *e beat cum e ciocârlanul* sau *a prins ciocârlanul de coadă* = s'a îmbătat [1]). Cf. şi *Duce-v'aţi învârtindu-vă ca ciocârlia* ! (Creangă, *Amint.* 115). *Ciocârlia se dă peste cap* (Teodorescu, *Poezii pop.* 380).

După cum a arătat L. Spitzer în „Archivum romanicum" 1928—XII 160, grupul consonantic *rl* se găseşte în multe limbi ca simbol pentru o mişcare rotativă, astfel în rom. *(s)fârlă*, engl. *whirl*, ital. *c(h)iurlo* „beat' , la care s'ar putea adăoga germ. *Quirl* şi — precum mă face atent G. D. Serra — familia bogată de cuvinte romanice grupată de Meyer-Lübke subt *pirl* şi *birl* (Schallwort) „wirbeln" (REW. 6522 b).

Acest element onomatopeic s'a putut adăogà la o tulpină *cioc(o)*, *ciuc(c)o*, *ciucio* foarte răspândită în dialectele italiene, având înţelesul de „prost, ameţit, beat"[2]). S'ar puteà ca acest *cioc-*, să fie, ca *tont* (care apare şi în spanioleşte) unul din multele expresii glumeţe şi batjocuritoare, de origine onomatopeică, pe care le găsim în toate limbile

---

[1]) Nu cred că e justă explicarea dată de Marian, *Ornit.* I 353 acestor locuţiuni : „ciocârlanul, când e frig, stă ghemuit, nu se urneşte mai de fel din locul său, aşa că oricine poate să-l prindă".

[2]) Cf. citatele la Fr. Schürr în „Wörter u. Sachen" 1929—XII 249—251, care crede, cu Riegler (*op. cit.* şi „Wörter und Sachen" 1921—VII 131) că avem a face cu o întrebuinţare figurată a numelui bufniţei (dat după strigătul ei), deoare-ce bufniţa ziua stă nemişcată încât poate face impresia că e „beată" sau „proastă". Altă explicaţie în REW. ur. 1995.

©BCU CLUJ

pentru „beat". În cazul acesta *cioc+rl* ar fi o repețire a ideilor de „beat" și „învârtire". Adevărat că în *ciocloiu*, varianta maramureșană a lui *ciocârlan*, acest *rl* nu apare complet.

Cât despre sufix, *-an*, care e la noi, ca în limbile slave, calificativ, se potrivește foarte bine ca să derive numiri de animale. În cazul lui *ciocârlan* nici nu se poate spune, propriu zis, că sufixul împrumută radicalului un sens nou, ci el are mai mult funcțiunea unui instrument gramatical (formans), care permite tulpinei onomatopeice să se înșire, ca substantiv, mai ușor într'una din categoriile existente de cuvinte similare. Tot așa, de la tulpini onomatopeice, sânt derivate, cu sufixul *-an*, și alte numiri de animale, precum *corcodan*, *croncan*, *guzgan*, *cloțan*, *chițcan* (cf. și *țopârlan*), ca de altfel și la Slavi, de la care am împrumutat sufixul (cf. sârb. *červljan* „garrulus" — *červljati* „inepte loqui" etc.).

Cum însă *-an* e și sufix moțional, formând nume de animale de sex masculin (cf. *gâscan*, *curcan*, etc.), între *ciocârlan* și *ciocârlie* s'a putut stabili un raport de mascul și femelă, încât în unele regiuni *ciocârlia* e considerată ca femela *ciocârlanului* și invers. În alte regiuni însă cele două cuvinte însemnează două specii diferite, masculul de la *ciocârlîe* „alauda arvensis" fiind *ciocârloiu*, iar femela de la *ciocârlan* „alauda cristata" fiind *ciocârlăniță* (cf. Jahresbericht-ul lui Weigand XII 152). Ar fi și cu totul neobicinuit sufixul *-ie* ca sufix moțional în românește. Cred că la origine s'a zis *pasăre ciocârlie*, poate cu sensul de „pasăre învârtitoare", și numai mai târziu, prin substantivare, *ciocârlie*, care e deci un derivat cu sufixul adjectival *-iu*, *-ie* (*-iv*, *-ivă*), de la tulpina onomatopeică *ciocârl-*.

Dacă în sârbește găsim onomasticul *Čokrljan*, purtătorul acestui nume, de loc din Timișoara, e de origine română, precum foarte bine observă *Rječnik*-ul limbei serbo-croate. *Ciocârlan* este și la noi un nume cunoscut, la origine desigur poreclă.

©BCU CLUJ

Rămâne să mai vorbim despre cuvântul *ciocârlie*, care are câteva înţelesuri ce nu pot fi născute prin întrebuinţare figurată din numirea pasării.

În graiul plutaşilor, *ciocârlia* este o „nuia cu gânj la un capăt, pe care plutaşii o anină în cuiele de la cârmă, spre a opri pluta" („Şezătoarea II 23b/5), iar prin Ţara-Oltului, *ciocârlia* e cuiul gros de lemn, ce se bagă printre cracii plugului, ca să prindă potângul care leagă plugul de dricul dinainte („Ţara Oltului III n-rele 17—18). În aceste sensuri se pare că avem de fapt a face cu derivate din *cioacă* „cârlig", cu sufixul instrumental (cf. DR. III 832) *-ârlă*.

În sfârşit *ciocârlie* mai însemnează, după Şăineanu, *Dicţ. univ.*, „viţă de vie tăiată şi pusă în pământ spre a prinde rădăcini". În această accepţiune e cu totul alt cuvânt şi nu poate fi despărţit de sârb. *čokrlja* „viţă '.

Ciorehină, ciorcioli.

Între cele trei variante, masculinele *chiorchin* şi *ciorchine* şi femininul *ciorchină*, cea din urmă este cea originară, căci sufixul *-ină* e colectiv, cu aceeaşi funcţiune ca *-iş*, *-işte* sau *-ărie*, arătând un număr mare de lucruri de acelaşi fel aflătoare la un loc. Astfel de derivate latine sânt *caepina* „câmp de ceapă", *napina* „câmp de napi", *piscina* „lac cu peşti, heleşteu", *officina*, *porrina*, *rupina*, *salinae*, *pecorina* „vite cornute", din care derivă *păcuină* al nostru. Limbile romanice mai presupun derivatele **calcina* „groapă de var" (REW. nr. 1501), **stabulina*, de unde al nostru *stăuină* „locuri cu iarbă plăcută oilor" (cf. C. Lacea, DR. II 624—625); o astfel de formaţie poate să fie şi *alvina* (>*albină*) cu vechiul înţeles de „stup". În limbile surori avem: sard. (log.) *codina* „loc arid plin de pietre" (cos, cotem), span. *neblina* „negură (deasă)" ş. a. Formaţii româneşti sânt: *stupină* şi *viezuină* (desvoltat ca *păcuină*, cf. *Zur Rekon-*

©BCU CLUJ

struktion des Urrumänischen, 42), *hoitină* „carne multă" [1]), *șestină* „loc neted" (Pașca, *Glosar*) dintr'un *șest*=șes, apoi în compoziție cu alte sufixe: *bobiștină* „bobiște", *cânepiștină* „cănepiște", *gunoiștină* „gunoiște", *iarbotină* și *ierbotăcină* „ierbărie". La Aromâni avem *ripidină* [1]) și *arâpâdzină*, *arăpadzină* „prăpastie" (cf. în Banat: *repedzînă* la Hodoș, *Poezii pop.* 170 și etimologia propusă de G. Giuglea, DR. IV 381), *cupăcină* „pădure de stejari mici", *fucurină* „locul unde arde focul", *pluină* „timp ploios", *uină* „oi multe".

Înțelesul lui *ciorchină* este prin excelență colectiv, strugurele [2]) constând dintr'un număr mare de boabe. Tot astfel, germ. *Traube* (înrudit cu fr. *trop*, *troupe*, *troupeau* cf. REW. nr. 8938) avea la început, precum îmi atrage atenția C. Lacea, sensul colectiv de „mulțime" (cf. Kluge EWD. s. v.). În radicalul cuvântului va trebui să căutăm deci un cuvânt care ar putea însemna „boabă".

---

[1]) Dacă dentalele precedente nu apar totdeauna alterate, cauza este că, peste lat. *-înus*, și *-ina* s'a suprapus sufixul slav, care avea de multe ori aceleași funcțiuni. Astfel, cu înțeles colectiv—local, avem: paleosl. drugŭ—*družina* „tovărășie", gradŭ—*gradina* (> *grădină*), bulg. raven—*ravnină* (rus. *ravnina*) „câmpie, șes", *planină*=germ. „Gebirge", ruda—*rudină* „loc cu minerale", (compus cu *-ište*, ca la noi): bulg. *bivoštinŭ* „ciurdă de bivoli", sârb. živ—*živina* „vietate" (> *jivină*), rus. *eževina* „cuib de arici", *molodjatina* „tineret". Un sufix *-ină*, care nu altera dentalele precedente putea fi detașat mai ales din cazuri ca paleosl. *blatina* „baltă"> *baltină*.

[2]) Originea lui *strugur(e)* e necunoscută. Pe lângă etimologiile din latinește (**uvula*), din slavonește (*strugati* „a struji,,), din grecește (τρυγή „fructe, cules"),s. din germană **prūbilō* propuse până acum, cea mai plauzibilă e cea care pornește de la lat. *uva*, sau, mai bine zis, de la diminutivul **uvula*, care ar explică prefacerea lui *v* în *g* înainte de *u*, ca în *fag(ur)*, *negură*, *rug(u)* și în opoziție cu amuțirea lui înainte de *a* (arom. *aud*). În partea dintâiu a cuvântului am puteà aveà a face cu *stur* (<*stylus*) „țurțur de ghiață s. de funingine", *stură* „promoroacă, chiciură". Tertium comparationis ar fi „mănunchiu care atârnă". Un compus din ambele cuvinte contaminate în felul lui *cocobarză* (<*cocor*+*barză*) ar fi putut da **sturugură*, cu sincoparea obicinuită a lui *u* protonic, **strugură*, iar cu un singular nou din mult mai des întrebuințatul plural *struguri* (de felul lui *un foarfec(e)* din fem. *foarfeci*) *un strugur(e)*.

©BCU CLUJ

Acest radical cred că e lat. *circulus*, sau, mai exact, *circlus* (formă atestată, cf. Dicţ. lui Georges), păstrat în dialectul aromân ca *ţecl'u* „cerc", pe când noi avem sau *cerc*, sau diminutivul *cercel*, acesta cu înţelesul special de „boucle d'oreille". Cum însă în latineşte *-ellus* s'a substituit lui *-ŭlus* (cf. *catulus— catellus*) fără modificare de sens, e foarte posibil ca şi *circlus* să fi avut înţelesul de „cerculeţ purtat de femei în urechi" şi apoi „cercel" (de orice formă).

Cu cerceii au putut fi asemănate boabele care atârnă de cotor, formând un ciucure, sau strugurii ce atârnă de viţa de vie, încât un **circlĭna* ar corespunde şi din punct de vedere semantic şi morfologic lui *ciorchină* românesc. Din punct de vedere formal, am aşteptà **cerchină*, dar schimbul între vocalele palatale şi cele labiale după consonantele *š* (*ž*) şi *č* (*ǯ*), rostite cu ţuguierea buzelor, este un fenomen destul de cunoscut nu numai în limba noastră, ci şi în alte limbi, dintre cele învecinate nouă, mai ales la Ruşi („în poziţie tare", d. ex. *čëkanie*, *čëlnŭ*, *čëlŭ*, *čëpŭ*, *čërnyi*, *čërtŭ*, etc.) şi la Unguri (cf. csecs- : *csöcs-*, csemelit : *csömelyet*, csemete : *csomota*, csempe — *becsömpül*, csempel(y)ödik — *csömpölyödik*, csend- : *csönd-*, cseng- : *csöng-*, csenger : *csöngör*, etc.). În ruseşte *čerpakŭ* devine *čorpakŭ*, care apare la Unguri ca *cserpák* şi *csorpák*, iar la noi ca *ciorpac*. Alte câteva exemple româneşti : cesvârtă şi *ciosvârtă* slav. čersati—*cioarsă*, cerceveà şi *ciorcioveà* şi *giurgiuveà*, cerdac şi *ciordac* (în Banat), cesvârtă-*ciosvârtă*, şipot—*şoptì*, îngemănărat şi *îngiumănărat* (în Vâlcea) ; invers ciob şi *cib*, cioc şi *cic*, ciobotă şi *cibotă*, ciun şi (de obiceiu) *cin*, ciopli şi *cepli*. Acest schimb nu se găseşte, precum s'ar putea deduce din exemplele citate, numai în împrumuturi mai mult sau mai puţin recente şi de mică extensiune, ci şi în cuvinte vechi. Astfel numai întâmplător ne e atestată, alături de obicinuitul *ciucure*, forma veche *cicur*, din lat. *ciccum* (cf. *Studii istroromâne* II, p. 226) ; destul de răspândită e forma *čureaşă* în loc de *cereaşă* (*cireaşă*). În colecţia de *Poezii populare* din Maramureş publicată pe Bud, e atestat chiar *ciurcel* în loc de *cercel*. O formă

©BCU CLUJ

ciorciol o găsim într'un dublet, interesant și pentru desvoltarea semantică suferită de acest cuvânt în călătoria ce a făcut-o de la noi la Unguri și înapoi, de la ei la noi.

Ungurescul *csercselye* (cu variantele *csercseje*, *csörcselye*, *csörcse*), împrumutat de la noi, are, pe lângă sensul de „cercel (de aramă)", și înțelesul figurat de „creștătură, atârnătură subt bărbia s. grumazii caprelor, oilor s. porcilor" (cf. Pușcariu, Etym. Wb. nr. 343, Gombocz-Melich, MESz). Cuvântul unguresc — întrebuințat numai prin Ardeal — a intrat la rândul său iarăși în românește și anume în două regiuni diferite: pe de o parte în vest (Munții Apuseni) și sudvest (Banat), pe de alta în nord-est (Bucovina, Moldova), suferind câteva desvoltări semantice remarcabile, și dând naștere unor derivate interesante.

Înțelesul de „cercel" nu s'a păstrat, ci numai cel de „atârnătură". Subt forma *ciorciol* îl atestă Novacoviciu între „Cuvintele bănățene", traducându-l prin „multe fructe aplecate în jos", sinonim cu „țigrie". Avem dar o analogie isbitoare cu desvoltarea semantică de la **circlina* la *ciorchină*. Din Țara-Hațegului atestă, cu semnul de „țurțur", Ar. Densusianu în Revista critică-literară III, un *ciorcioloș*, format, probabil, după cuvinte ca *boboloș*, *gogoloș* ș. a. [1]). Acest cuvânt se aude și în Munții Apuseni, unde, după o comunicare a lui Șt. Pașca din Crișcior, are sensul special de „țurțur de noroiu, bucăți de murdărie care atârnă pe animale (mai ales pe armul dinapoi)". Acest înțeles, apropiat de cel figurat din ungurește, formează puntea de trecere la sensul de „a murdări (probabil: umplându-se cu bucăți de noroiu)" pe care-l are în Bucovina verbul *a ciorcioli*, întrebuințat în Straja și explicat de A. Tomiac prin „a mănji, a tăvăli". În literatură acest cuvânt nu a intrat. Numai T. Speranția îl întrebuințează într'o anecdotă populară, publicată mai întâiu în Contemporanul (vol. III, 261), unde e vorba de unul care varsă budâiul cu smântână

[1]) Pascu, *Sufixele*, 342 crede că *ciorcioloș* s'a desvoltat din **ciorcioroș* iar acesta ar fi un derivat din *țurțur*.

©BCU CLUJ

„Şi se umple..., de se duce *ciorciolit*, De credeai că dintr'o oală cu smântână a fost ieşit".

Probabil că şi cuvântul *ciurciulată*, cu sensul de „frumoasă", atestat în *Glosarul* lui Viciu, din Şomfalău în Târnava-mică, a însemnat la început „gătită cu cercei" şi e un derivat din ung. *csercselye*.

Ciosvârtă.

Se ştie de mult (cf. Cihac II 387, Tiktin, DRG.) că *ciosvârtă* (cu variantele formale *ciosvârte, ciozvârtă, cesvârtă, cesvărtă, cezvârtă, cesvârte, ciozvârte, cizvârtă, cesfârtie, ciosvătră, ciovâstră*, cf. *Dicţ. Acad.*) derivă slav. *četvrŭtŭ*. Neexplicate au rămas formele cu *s* în silaba dintâiu, alături de cele ce se apropie de forma etimologică *cetvârtă* (cf. şi *ciovârtă, ciovârte, ciofârtă* şi — cu *r* propagat — *ciorvârtă*, cf. *Dicţ. Acad.*).

Cred că avem a face cu o contaminare, întâmplată însă pe teren slav, a lui *četvrŭtŭ* cu *čęstŭ* „parte", din care a rezultat un **čestvrŭtŭ*, rom *ces(t)vârtă>ceosvârtă*. Adevărat că la nici unul din popoarele slave învecinate nu avem o astfel de formă contaminată; aceasta însă nu împiedecă de a admite că ea a existat la Slavii înghiţiţi de poporul român.

Într'adevăr, o contaminare a cuvântului care însemnează „pătrar" şi apoi „bucată mare dintr'o vită tăiată", cu vorba care însemnează „parte", nu este numai uşor de admis, ci ea s'a întâmplat şi în cuvântul românesc *cioparte* (cu verbul *ciopârţi*), pe care C. Lacea l-a explicat just în Dicţionarul Academiei ca *ciopată* „bucată mare", din ung. *csapat*, şi *parte*.

covârşi, fârfoiu (forfoiu, înforfoiat).

Legătura etimologică a verbului *covârşi* cu *vârf* (la origine *vârh*) a văzut-o bine Cihac II 448—449, care citează forme slave ca ceh. *vršiti* „combler (la mesure)", pol. *uźwirszót-*

©BCU CLUJ

„combler", destul de elocvente pentru desvoltarea semantică [1]). Ceea ce l-a împiedecat pe Tiktin (în *Dicț. rom.-germ.* s. v.) să admită apropierea etimologică atât de ademenitoare făcută de Cihac, e faptul că un *co-* nu există ca prefix viu în limba română, deci combinarea lui cu un cuvânt de origine slavă e ceva cu totul neobicinuit. Dar în cazul acesta nu e vorba de un verb compus cu un preverb *co-*, ci de locuțiunea adverbială *cu vârf*, de la care s'a derivat verbul *cuvârși*, cu morfonemul *f* (*h*) —*ș* despre care am vorbit în acest volum la pag. 221, și cu trecerea lui *u* proton în *o* ca în *cuperi*>*coperi*, *cuprinde*>*coprinde*, etc. Numărul astorfel de verbe, care sintetizează oarecum o circumscriere necomodă, e destul de mare în românește, de ex. *afunda*= a da a (=la) f u n d (cf. lat. *adunare*<*ad unum*), *aminti*=a aduce a-m i n t e, *îndoi*=a împătura î n d o uă, *înjosi* = a apăsa în j o s, etc. (cf. DR. IV 690), *deosebi*=a pune d e o s e b i, *dedulci*=a mâncà d e d u l c e, *perânda*=a trece p e r â n d, *suvintra*=a tunde s u (=subt) v i n t r e (=pântece) etc. Cât despre raportul lui *cu vârf*=fr. „comble" cu *covârși*=fr. „combler", ea reiese bunăoară lămurit din următorul exemplu din *Halimaua* lui Gorjan (II 81) : Obicinuește să scrie *cu vârf* sau *cu covârșiri* spre fală și laudă. Cf. și : Plopi cu umbră mare și *cu vârfurile* nalte, peste munți *covârșitoare*. Konaki, *Poezii* 250.

De obiceiu azi nu se zice numai *cu vârf*, ci se mai adaugă un *și îndesat*, spre a arăta o măsură covârșitoare. Imaginea e luată de la făină, care, turnată cu vârf, poate fi și îndesată în măsură. Pe la Brașov se zice *cu fârfoiu* (de ex. *toate le face cu fârfoiu*=în mod exagerat ; *minciună cu fârfoiu*=cu coarne, mare), care prin Banat se rostește (cu asimilare vocalică) *forfoiu* (cf. *Dicț. Acad.*), de unde și de-

[1]) Iată și câteva exemple, care arată legătura intimă de sens între *a covârși* și între *vârf* : Au zis ei (=mării) : Până aicea să vii și să nu *covârșești* (=să nu treci peste aceste locuri). Biblia (1688) 379. Dar nici una (=cumbară) n'au nemerit casa Craiului, ce o *covârșea pe de-asupra* (=trecea peste ea). Let. II 165 2. Rădulescu-Codin, în Glosarul la *Ingeru Românului*, îl glosează pe *a covârși* prin „a pune vârf".

©BCU CLUJ

rivatul *înforfoiat* „exagerat" (*ibid.*). De sigur că acest *fârfoiu* este un augmentativ în *-oiu* din *vârf*, cu asimilarea lui *v-f* în *f-f*. Asemenea cazuri de asimilare a afonicei iniţiale faţă de fonica din silaba următoare, sau invers, se mai găsesc, deşi nu prea des, astfel în *daeda* în loc de *taeda* (>zadă) sau în *bobotează*<*afăbotează*.

Apropierea lui *covârşi* de lat. *conversus* (din *converto* „întorc" sau din *converro* „mătur la un loc"), făcută, cu rezerve, de Tiktin (*Dicţ. rom.-germ.*) e tot atât de puţin convingătoare, ca şi derivarea dintr'un inexistent **kvršıti* slav, făcută de Skok (cf. DR. III 835).

Curcubeu.

Alături de multele explicări date până acum cuvântului *curcubeu* — cf. în urmă V. Bogrea în DR. IV 805 şi G. Giuglea RF II 49—54 — fie-mi permis să propun şi eu una, care face parte din categoria etimologiilor ce nu pot fi nici respinse a limine, dar nici documentate în de ajuns.

Asupra lui *arcus bibit* „arcul care bea (din mare)", ca numire a curcubeului, nu e nevoie să insist. În astfel de numiri care fac apel direct la fantazie, se întâmplă adesea că metafora ce stă la bază expresiei figurate să fie desvoltată prin interpretări ulterioare şi prin înlocuirea elementelor de compoziţie. Aceasta cu deosebire în locuţiuni care se pretează la evoluţii de natură glumeaţă. Astfel vedem cum în *beat tun*, cuvântul metaforic „tun" a fost înlocuit prin „Krupp", vestitul fabricant de tunuri, rezultând un *beat crup*. Cred că şi expresia *om cu scaun la cap* (sau *la minte*) s'a născut prin interpretarea lui *om aşezat* (cum i se zice româneşte unui om liniştit şi ehibzuit) ca „om care şade pe scaun". Din *a lua la trei parale* s'a născut expresia glumeaţă *a lua la trei păzeşte*, cu o înlocuire îndrăsneaţă a cuvântului din urmă, la care va fi jucat un rol iniţiala comună *p*. Deci n'ar fi imposibil, ca *arcus*, din expresia glumeaţă *arcus bibit*, să fi fost înlocuit prin *circus*.

©BCU CLUJ

Un **circus bibit* putea să se schimbe în **curcus bibit* în urma cunoscutului fenomen de asimilare vocalică ce a schimbat pe *alecer* în *alacer*, pe *anitis* în *anatis*, poate și pe *paser* în *pasar* (cf. Sommer, *Lat. Laut. u. Formenlehre* § 75 și DR. III 395), pe *cicuta* în *cucuta*, pe *Delmatia* în *Dalmatia*, pe *secundus* în *sucundus* (CIL. III 8552 >serbocr. *šukun* „bunic". P. Skok, ZRPL. XLVI 402) și *Casopis pro moderni fil.* 1929—XV 269), pe *gigantem* în *gagantem*, pe *silvaticus* în *salvaticus*, pe *secordem* în *socordem*, pe *bitumen* în *butumen* etc. (cf. numeroase alte exemple la Stolz-Schmalz, *Lat. Gramm.* [5], p. 95—96), poate și în *gurgitem* >**gurgutem*, despre care va fi vorba mai la vale (p. 320).

S'ar putea obiecta că într'un cuvânt compus, ale cărui elemente de compoziție sânt înțelese, e greu de presupus ca un „accident general", ca asimilarea vocalică, să întunece raportul etimologic originar. Dar în linguistică nu e nimic de presupus a priori. Observația atentă a graiului omenesc ne arată că multe fenomene se ivesc altfel decât ne-am aștepta. Astfel metateza în *fârtat* sau *bârneț* se ivește, tulburând raportul etimologic cu *frate* și *brâu*, fără ca să putem presupune de ce în zeci de alte cazuri analoage, ea nu s'a produs. În Brașov în loc de *a se răți* „a se durzului (ca un rățoiu)", se zice, *a se roțăi*, deși ne-am fi așteptat ca legătura etimologică cu *rățoiu* să fi împiedecat metateza vocalică [1]).

Desvoltarea lui *bĭbĭt* în *-*béut* > rom. *-beu* este, după cele arătate mai întâiu de Fr. Schürr în *Mitteilungen des*

---

[1]) Am insistat asupra acestui punct fiindcă în *Grai și suflet* 1930 — IV, 390 O. Densusianu respinge etimologia lui G. Giuglea: *stingher* < *singularius* pe motiv că dacă *singulus* a devenit *singur*, și derivatul acestuia, *singularius*, ar fi trebuit să se desvolte în **singurar*. Lăsând la o parte faptul că cele două forme aveau accent diferit, mă întreb dacă într'adevăr existența lui *singur* ne silește să renunțăm la *singularius* < *stingher*? Nu cred. Și că Densusianu însuși n'o crede, în alte cazuri, se vede din aceea că el propune pentru același cuvânt etimologia **extra-iugularius*, deși faptul că *jugum* a dat *jug* ne-ar face să așteptăm ca j din **jugularius* să fi dat ž.

©BCU CLUJ

rum. Instituts a. d. Univ. Wien 54—55 şi completate de mine mai în urmă în DR. IV 706—707, regulată, încât nu trebue să presupunem un -**bibus*. Dacă în conjugarea verbală, avem, în persoana 3 a indicativului prezent, *bea*, acesta nu este urmaşul direct al lui *bibit*, precum se crede în de obşte, ci forma **beu*, fiind omonimă cu persoana I, rezultată din *bibo*, şi fiind cu totul neobicinuită în sistemul de conjugare românesc, a fost înlocuită cu o formă orientată după verbe ca *ia* < *levat*.

înfemeiat.

În colecţia de *Cimilituri* a lui A. Gorovei, cetim următoarea ghicitoare despre usturoiu: *Alb, înfemeiat, ce-i?* Aici usturoiul cu „căţeii" lui e asemănat cu un om cu mulţi copii, cu familie numeroasă şi deci în acest *înfemeiat* se păstrează încă înţelesul vechiu de „familie, copii" a lui *femeie* (<lat. familia), ca în literatura veche şi ca la Aromâni (cf. Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.* no. 575 şi *Dicţ. Acad.* subt *femeie, femeiat*).

îngurzi, îngurga, suf. **-uş** şi **-uşor**.

În *Dicţionarul Academiei* găsim acum o informaţie destul de bogată — completată pe baza comunicărilor primite de la membrii corespondenţi ai Muzeului Limbei Române— asupra sensului cuvintelor *îngurzi* şi *îngurga*. Tot acolo am încercat să arăt şi desvoltarea semantică a celor două verbe, care se poate rezuma pe scurt astfel:

îngurzi, cu variantele *îngorzi* şi *îngruzi* (metateză) e cunoscut în cele mai multe regiuni cu sensul special de: 1⁰ „A confecţiona, din pielea udă, opincile, dându-le forma piciorului, prin încreţirea (cu o cureluşă) a marginilor şi prin formarea g u r g u i u l u i". 2⁰. Prin analogie s'a zis *îngurzi* şi pentru „a coase în mod provizoriu gaura (ruptura) dintr'un sac sau dintr'o albitură, pentru ca să nu

©BCU CLUJ

se verse conținutul din sac sau să nu fie prea bătătoare la ochi ruptura". 3⁰. Prin extensiune, *îngurzi* a ajuns să însemneze și „a face crețe, a boți, a încreți, a strânge pe margini" (de ex. cămășile, cioarecii, pânza, pănura, ochiurile de la marginele plasei sau volocului etc.). 4⁰. Pe alocuri se zice că *se îngurzesc* și despre fetele care din cochetărie își strâng buzele, țuguindu-le în formă de g u r g u i u. 5⁰. În sfârșit, „când grăunțele (de porumb) încep să se ivească pe ciocan, se zice că porumbul urzește sau *îngurzește*". Imaginea e tot a unei suprafețe încrețite, dar se pare că la acest sens din urmă s'a ajuns și printr'o apropiere etimologică ulterioară de sinonimul *urzi*.

Restrâns asupra unui teritoriu limitat din nord-estul Transilvaniei, *a îngurga* are următoarele sensuri: *a*) ca verb r e f l e x i v: 1⁰. A se împreuna, a se încărdăși, a se înhăita, a se asocia, a se întovărăși. 2⁰. A se înnădi, a s e î n g u r l u i, a intra în legături de dragoste cu cineva, fără să te mai poți descurca. 3⁰. A se încurca într'o afacere. —*b*) ca verb t r a n s i t i v: 4⁰. A face ceva de mântuială, fără pricepere, fără rânduială, rău, în mod provizoriu. 5⁰. A îndruga verzi și uscate, a înșira lucruri fără înțeles. 6⁰. A ocoli adevărul. 7⁰. A încâlci, a încăiera.

Ordinea în care au fost date înțelesurile lui *îngurga* în *Dicționarul Academiei* indică și felul cum s'au desvoltat unul din altul. Numai între înțelesul 3 și 4 e, la aparență, o săritură. De fapt însă, de la reflexivul „a se încurca" avem mai întâiu transitivul „a încurca" și apoi „a încurca lucrurile, a le face fără rânduială". Unii dintre corespondenții Muzeului au chiar impresia că *îngurga* nu-i decât o variantă formală a lui *încurca*. În această accepțiune, *îngurga* se atinge cu *îngurzi* 2⁰ și mai ales cu opusul său, a *dezgurzi*, care însemnează „a descoase opinca" (*Revista crit.-lit.* III 122) și, prin extensiune, „a descurca ceva încurcat" (ibid.), „a descâlci" (în Banat, după o comunicare a lui A. Coca).

În *Dicționarul Academiei* cele două verbe sânt aduse în legătură cu lat. *gurges*. Etimologiile acestea cer câteva lămuriri mai ample decât puteau fi date în spațiul re-

©BCU CLUJ

strâns de care dispuneam la Dicţionar şi pun câteva probleme interesante, mai ales din punct de vedere derivativ.

În ceea ce priveşte partea semantică, spre a explica pe *îngurga*, m'am referit la analogia verbului *îngurlui* (*îngârlui*), care, după explicarea convingătoare a lui Th. Capidan (*Dacoromania* IV 809) corespunde bulg. *zagъrluvam se* „mă iau de gât cu cineva, mă îmbrăţişez". Din înţelesul de „a se lua de gât cu cineva" s'a născut cel de „a se înhăita, întovărăşi, încărdăşi, înnădi cu cineva", sens pe care-l are şi *îngurlui* şi *îngurga*. Precum *îngurlui*, sau, mai exact, bulg. *zagъrluvam* e un derivat din *gъrlo* „gâtlej, faringe, gât", tot aşa *îngurga* ar putea fi un derivat din lat. *gurges*, care în limbile romanice are acelaşi sens (v.-ital. *gorga* „gâtlej", franc. *gorge* etc. cf. Meyer-Lübke, REW. nr. 3921). Asemănarea formală între cele două verbe româneşti, aproape sinonime, se explică prin faptul că lat. *gurges* şi slavul *gъrlo* sânt înrudite şi ele (cf. Walde, LEW [2] p. 356). Nu se poate însă explica *îngurga* ca o variantă românească a lui *îngurlui*; cel mult s'ar putea ca forma *îngurlui*, din *îngârlui*, să datoreze pe al său *u* (care însă poate fi explicat şi prin asimilare faţă de *u* următor) lui *îngurga*.

Cu privire la legătura etimologică a lui *îngurzi* cu *gurges*, ea mi-a fost sugerată de o observaţie a lui Gh. Kirileanu, care, explicând sensul cuvântului („a încreţi opincile spre a le da forma de încălţăminte"), adaogă: „poate de la *gurguiul* opincei vine cuvântul". Simţul linguistic al eminentului glosator al lui Creangă cred că ne-a indicat calea cea adevărată [1]).

---

[1]) O. Densusianu credea odinioară (*Histoire de la langue roum.* I 166) că *îngurzi* ar fi un lat. **ingurdire* (derivat din *gurdus*), pe care-l aseamănă cu abruzz. *ngurda* şi fr. *engourdir*. Greutăţile semantice — căci lat. *gurdus* însemna „prost, nătăflete" — nu a încercat să le explice, şi din cauza lor se pare că a şi părăsit etimologia aceasta, pe care n'o mai reproduce în *Dicţionarul etimologic* scris în colaborare cu I. A. Candrea. Tiktin, în *Dicţionarul* său *român-german* crede că sensul cuvântului românesc n'ar fi prea depărtat de cel romanic, sau mai exact de cel de „ţeapăn", pe care-l are franc. *gourd*. Mărturisesc însă că nu văd legă-

©BCU CLUJ

În ceea ce privește derivarea celor două verbe românești, ne-am aștepta ca verbul format din *gurges*, *-ĭtis* să fie *ingurgitare*, atestat chiar în latinește și pătruns, ca neologism, și în limba noastră (*ingurgita*). Dar alături de *gurges*, *-ĭtis* e atestat în latinește un *gurga*, din care derivă forme romanice ca v.-it. *gorga*, prov. *gorga*, pe când altele presupun un *gurgus* (REW. 3923). Verbul derivat din aceste forme trebuia să fie **ingurgare*.

Alături de acestea, trebue să fi existat și un **gurgutiare*, care stă la baza românescului *a se gurguța*, cu sensul de „a se făli, a se mândri", la origine: „a se înălța, a se cocoța", ca și *a se gurguia* [1]), derivat dintr'un **gurgutia* care se continuă în it. *gorgozza*, fr. *gargousse* (REW. nr. 3924). Tiktin (*Dicț. rom.-germ.*) observă just că *gurguța* se rapoartă la *gurguia*, ca verbul *cocoța* la *cucuia*, sau ca lat. *cucutium* la sinonimul sau *cucullus* ori, mai exact, la *cucul(l)io* (REW. nr. 2358), **cucul(l)ium*, de unde al nostru *cucuiu*. Raportul între sufixele latine ale acestor cuvinte este neclar și nu știm întru cât *-utium*, *-utia* din *cucutium* și **gurgutia* stă în legătură cu *-ucium*, *-ucia*, care se admit la baza diminutivelor romanice: rom. *-uț*, ital. *-ozzo* etc. În **gurgutia* s'ar putea însă să avem a face cu un derivat în *-ia* din tulpina **gurgut-*, rezultând prin asimilare vocalică din *gurgŭt-* ca în cazurile citate mai nainte. Din acest **gurgutia* (în loc de **gurgĭtia*), raportat la *gurga*, s'a putut extrage un sufix *-utia*, cu care să se fi format și *cucutium*.

Un derivat în *-ia* sau *-ium* trebue să fi existat și de la simplul *gurga* sau *gurgus*. A. Zauner (*Rom. Forschungen* XIV 429), plecând de la constatarea că în v.-picardă și

---

tura de înțeles între *a îngurzì* și „a înțepeni", precum nu înțeleg nici ce asemănare poate fi între cuvântul românesc, chiar în forma metatezată *îngruzì* (întrebuințată de Creangă și atestată și din Bucovina), și paleosl. *grąziti* (rus. *grazitĭ*, ceh. *hronziti*) = germ. „sinken machen", citat tot de Tiktin.

[1]) *Dicț. Acad.* II 329 aseamănă sensul acestuia și cu fr. r e n g o r g e r, germ. sich b r ü ș t e n.

©BCU CLUJ

v.-normană nu există o formă **gorgue*, crede că fr. *gorge* derivă dintr'o formă *gurgia*. Tot o formă derivată cu *-ia* trebue admisă pentru ital. *gorgia* şi catal. portg. *gorja*, care cu greu vor fi, cum crede Meyer-Lübke (REW. nr. 3921), împrumutate din franţuzeşte.

Derivatul cu suf. *-ia* sau *-ium* ar fi dat în româneşte **gurz*, întocmai cum *axungia* şi *Sanctus Georgius* a dat *osânză* şi *Sângeorz*. Această tulpină iotacizată nu se păstrează numai în verbul *îngurzi* ci şi în derivatul *gurzuiu*, care, prin unele părţi ale Ardealului, însemnează „vârful opincii" şi e deci sinonim cu *gurguiu* [1]), care, la rândul lui, e lat. *gurgulio*, sau mai exact **gurgulium*.

În latineşte *gurges* şi familia sa însemnează pe de o parte „vârtej, sorb, ochiu (în apă), genune, abis" (*gurges, gurga*), pe de altă parte „gâtlej, beregată" (*gurgulio*). Amândouă aceste sensuri, care se găsesc şi în limbile romanice, se reduc la unul singur (cf. bulg. *gŭrlo* „gâtlej, gât" >rom. *gârlă*), care la origine imită g â l g â i t u l apei în vârtej sau când o înghiţi. Însăşi structura tulpinei are reduplicarea incompletă GUR-G(UR) caracteristică pentru onomatopee (cf. *bomb-us, balb-us* [2]) etc. DR. I 91—92). În limbile romanice această tulpină GURG- s'a amestecat cu altă tulpină onomatopeică, GARG-, care imită gargarisirea şi gâlgâitul (REW. nr. 3685); variante ca *gârgoiu*=*gurgoiu* „gura ulciorului" arată şi la noi acest amestec.

La noi nu s'a păstrat nici sensul „vârtej" nici cel de „beregată", dar avem, la *gurguiu*, din vechime (căci îl întâlnim şi la Aromâni) pe cel figurat de „gât" al unui ulcior. Ideea „suptului" a format puntea de trecere la sensul mult mai răspândit de „sfârcul ţâţei"; dar nu e exclus ca sfârcul ţâţei să fi deşteptat şi imaginea de loc de unde iese laptele ca dintr'un izvor gâlgâitor.

---

[1]) În Dicţionarul Academiei (s. v. g u r g u i u) explicam această formă ca o contaminare între *gurguiu* şi *îngurzi*.

[2]) Cf. Stolz-Schmalz, *Lat. Gramm.* [5] p. 246, unde se citează şi alte cazuri de asemenea „gebrochene Reduplication".

©BCU CLUJ

Din sensul de „sfârcul țâței" s'a desvoltat cel de „vârf", însă un vârf mai mult sau mai puțin rotunjit, ca sânul femeii. Din acest înțeles s'a desvoltat, la noi, cel de „deal", iar la Aromâni cel de „boț, bulgăre", cu derivatul *gurgulat* și *gurgul-itos* „rotund".

Cu sfârcul țâței a fost asemănat, la noi, și gurguiul opincei (numit în alte părți „nas" sau „moț"). Reproduc trei fotografii [1]) reprezentând două tipuri de opinci, pe de o parte tipul din Sălișstea Maramureșului (fig. 1) și din Drăguș în

Fig. 1 — Opinci din Sălișste (Maramureș).

jud. Făgăraș (fig. 2), cu *gurguiul* țuguiat și cu marginile *îngurzite*, pe de altă parte cele din Țara Hațegului (fig. 3), fără *îngurzituri* — nici cuvântul *îngurzi* nu pare a fi cunoscut în aceste regiuni — în schimb însă cu *gurguiul* foarte mare și adus în formă de cioc de gondolă. Forma cea mai veche pare a fi la noi cea *îngurzită*, pe când opinca din jud. Hunedoara și din Banat, legată cu curele peste picior, pare a fi importată din nord-vestul Peninsulei Balcanice [2]).

[1]) Datoresc clișeele d-lui R. Vuia, directorul Muzeului etnografic din Cluj, care cu amabilitatea-i cunoscută mi-a pus la dispoziție aceste fotografii din bogata-i colecție de porturi din toate regiunile românești.

[2]) Cf. Fr. Nopcsa, *Albanien. Bauten, Trachten*, etc. p. 206—208.

©BCU CLUJ

Aceste ilustraţii pun în evidenţă, mai bine decât ar putea-o

Fig. 2. — Opinci din Drăguş în jud. Făgăraş.

Fig. 3. — Opinci din Cerbăl, Regiunea Pădurenilor din jud. Hunedoara.

face o descriere, înrudirea semantică reală între *gurguiu* şi *îngurzi*.

©BCU CLUJ

În familia lui *gurges* latin mai este un cuvânt care merită a fi relevat. E *gurgustium* și diminutivul acestuia *gurgustiolum*, cu sensul de „cârciumă mică". Acest înțeles este de sigur figurat. Precum în Iași o faimoasă cârciumă se numește „B o r t a rece" și la Brașov, alta „G a u r a dulce" (germ. Zum süssen Loch), tot așa s'a întrebuințat terminul de „gâtlej" pentru un local strâmt, un fel de „gârliciu", în care se putea „înghiți" băutură. Că de fapt înțelesul original era cel de „gâtlej" reiese pe de o parte din glosa *gurgustium* : *gutturem*, citată de Meyer-Lübke REW. nr. 3923, pe de altă parte din sardul (log.) *irgustolu* „gât", care continuă pe *gurgustiolum* (*ibid.*).

Dacă *gurgustium*, sau o formă feminină **gurgustia* (corespunzând lui *gurga=gurges*), s'ar fi păstrat în românește, ar trebui să avem **gurgușă*. Oare acest cuvânt, care însemna, precum am văzut, „gât", n'ar fi trebuit să se simtă ca un fel de compus pleonastic din *gură* — care și el avea la început la noi sensul francezului „geule" (cf. *Dicț. Acad.*)— și din *gușă*, cuvânt care, în unele regiuni (bunăoară în Banat) însemnează și azi „gât", ca la Aromâni, Megleniți (și Albanezi). Dacă *gușă* al nostru e însă, precum se crede în deobște, urmașul lui *geusiae* „gingii", coexistența unui **gurgușă* ar explica poate mai bine vocalismul cuvântului [1]). Nu trebue să uităm că ital. *gozzo* — corespondentul lui „gușă" al nostru — e considerat ca o scurtare din *gorgozza* >**gurgutia* (REW. nr. 3924).

Deosebit de interesant e însă sufixul lui *gurgustium*, pe care Walde îl credeà (în prima ediție a *Dicționarului* său

[1]) După Meyer-Lübke (*Literaturblatt* 1910,—XXXI col. 282)—care se referă la materialul strâns de Zupitza în *Zeitschrift f. keltische Phil.* III 591—pe vremea când acest cuvânt atestat la Marcellus a fost împrumutat din limba Galilor, *eu* era pe cale a deveni *ou* și apoi *o* și *u*. Skok, *Archivum romanicum*, VIII $^1/_2$ 155, crede că *eu* nefiind obicinuit în limba latină a fost înlocuit prin *au* (ital. *gogio*) sau *u* (rom. *gușă*). Pentru corespondentele romanice ale lui geusiae, cf. al mieu *Etym. Wb.* no. 747 (cu indicația bibliografiei) și Meyer-Lübke, REW. nr. 3750. Candrea și Densusianu nu au primit cuvântul în al lor *Dicț. etim.*, dovadă că nu consideră sigură etimologia.

©BCU CLUJ

etimologic mai puțin convins decât în a doua), orientat după *angustus* (respingând altă părere, care îl considera contaminat cu vulgarul *ustium=ostium*). Raportul între sufixele din *gurgustium* și *angustus* nu e clar. Se pare însă că sufixul *-tus* care la origine se adăoga la nume, formând adjective ca *ius-tus*, *robus-tus* (robur < robus), *vetus-tus*, *funes-tus* (din funus, funeris) etc. a fost analizat ca *-ustus*, *-estus*, căci îl vedem apărând și în cazuri ca *augustus* și *angustus* raportate direct la *augeo* și *ango*. *Angustus* se compară cu substantivul *angor*, ca *arbustus*, *-a*, *-um* „sădit cu copaci" la *arbor* (< arbos). Dar alături de adjectivul *arbustus* există și un substantiv *arbustum* (derivat ca *filic-tum* „loc acoperit cu feregă", *carec-tum* „loc acoperit cu planta carex" [1]) cu sensul de „tufiș". *Arbust* era deci, la origine, un colectiv, cum este și românescul „tufiș"; numai mai târziu, s'a putut simți ca un diminutiv de la *arbor*, „tufa" fiind considerată ca un arbore mic. Ca în atâtea alte cazuri, s'a putut ivi și un sufix derivat cu *-eus*, *-ius*, încât alături de *arb-ustum* să avem un *gurg-ustium*, cu diminutivul *gurgustiolum*, comparabile, din punct de vedere morfologic cu *ostium* și *ostiolum*, care, ca derivate ale lui *os* „gură", aveau și un sens apropiat, precum și cu adjective ca *robusteus*. Înțelesul figurat de „cârciumă" al lui *gurgustium* îl arată a fi fost un termen glumeț, întrebuințat în graiul familiar al chefliilor. Se pare chiar că *-ustium* era un sufix aparținând limbajului vulgar, ceea ce ar explică absența lui în limba clasică și apariția lui în numiri proprii ca *Sallustius* [2]). Dacă acest *-ustius* și derivatul lui, *-ustiolus*, s'ar fi păstrat la noi, ele ar trebui să aibă formele *-uș* și *-ușor*, deci tocmai formele celor două sufixe diminutive românești, a căror etimologie e neelucidată încă.

---

[1]) Înrudite cu colectivele în *-ētum*, cf. Stolz-Schmalz *Lat. Gramm.* [6] p. 228.

[2]) Precum de la *Sallustius* e derivat *Sallustianus* (atestat și subt forma *Salussianus*), tot astfel *Augustianus* presupune existența unui **Augustius* (cf. Augusteus la Plin.) — ușor de înțeles în momentul prefacerii din cognomen în gentilicium — derivat din *Augustus* (de la *augeo*).

©BCU CLUJ

Într'adevăr, e foarte puțin probabil că aceste sufixe, atât de răspândite în toate dialectele române, să fie împrumutate din limbile slave, unde *-uš* și *-uša* abia dacă se găsesc în câteva derivate în rusește, cehește și slavonește (cf. A. Belić, *Zur Entwicklungsgeschichte der slav. Deminutiv- u. Amplifikativsuffixe*, p. 186) și sânt, probabil, refăcute din *-uška* (cf. rus. *babuša=babuška, kromuša=kromuška*). În limbile slave balcanice, cu care am venit noi în contact în timpurile vechi, *-uša* face impresie de sufix împrumutat, astfel în sârbește, unde derivă câteva nume de animale și de plante (cf. Miklosich, *Gramm.* II 344 și Daničić, *Osnove srpsk. ili hrv. jez.* 361 ș. u.) și mai ales în bulgărește, unde derivate ca *slan-uša* „capră sură", *bekuša* „oaie albă", *muruša* „capră roșiatică", fiind termini păstorești, indică o proveniență românească. Într'adevăr, afară de primul, care e un derivat din *slaná* „brună" celelalte două nu au un radical înțeles în bulgărește, ci amintesc pe românescul *bec* (=berbec) și *mură*. Și albanezul *-uš*, pe care G. Meyer, AEW. 174 și Jokl, *Linguistisch-kulturgesch. Untersuchungen*, 154 îl cred de origine sârbească, ar puteà fi împrumutat din românește. Fapt este că noi avem, precum a arătat G. Giuglea (*Dacorom.* III 569), derivate străvechi în *-uș*, ale căror primitive nu s'au păstrat în limbă, ca *mătușă* (lat. amita), *păpușă* (lat. pappus), *cătușă* (lat. cattus), arom. *auș* (lat. avus), cf. și *brândușă, căpușă, căuș* (DR. III 666, 668), *pănușă, țeruș* ș. a., ceea ce e un indiciu că *-uș* aparține epocei anteslave.

Precum *arbustum* era la origine un colectiv și nu un diminutiv, tot astfel avem, alături de diminutive, și colective în *-uș*, de ex. *păiuș, ghețuș*. Sufixul lat. *-ium* deriva, ca și *-ia*, abstracte atât de la substantive (ca *arbitrium, collegium, coniugium, hospitium, iudicium* etc.), cât și de la verbe (precum *adulterium, delirium, incendium*, cf. Stolz-Schmalz, *Lat. Gramm.* [5] p. 209—210), încât un *-ustium*, născut din *-ustus+ium*, ar putea să se continue în al nostru *-uș*, cu care sânt derivate abstracte verbale de felul lui *lunecuș, urcuș*, care mai adesea au, ca și lat. *angustia* și

©BCU CLUJ

corespondentul lui românesc „strâmtoare", un înţeles concretizat. În sfârşit, dacă *-uş* şi *-uşor* se reduc de fapt la *-ustium* şi *-ustiolum*, atunci se explică şi de ce — în combinaţie cu sufixe ce încep cu vocală palatală — acest *-uş* apare la noi une-ori subt forma *-uşt-*, ca în *căluşeţ* (DR. V 122, 164), *ţlecuşteţ*, *păruşteţ* şi *păruştean*. Un *-ustellus* (în loc de *-ustiolus*) sau un *-usticius* n'ar fi putut da la noi decât *-uştel* [1]), *-uşteţ*.

înşela.

Precum se ştie, pentru *înşela* s'au propus două etimologii. Cea mai veche, dată încă de autorii *Lexiconului Budan*, identifică acest verb cu celalalt *înşela*, care însemnează „a pune şaua pe cal". Părerea aceasta este, pe cât se pare, adoptată azi de cei mai mulţi filologi. T i k t i n, *Dicţ. rom.-germ.*, aseamănă cuvântul cu *a potcovi pe cineva*, *a pune cuiva mantaua*, *ipingeaua* şi explică: „trebue să ne gândim la artificiile care trebue întrebuinţate spre a pune şaua unui cal, înainte de a fi blând de tot". În „Revista istorică" VII 159 se accentuiază chiar însemnătatea istorică-culturală a acestei evoluţii semantice, care trebue să dateze din vremea când la noi se momea calul sălbatec spre a fi întrebuinţat la călărie. P. P a p a h a g i, *Parallele Ausdrücke*, nr. 305 compară cuvântul românesc cu ar.

---

[1]) Acelaşi rezultat l-ar fi dat şi o combinaţie de sufixe *-uscellus* în loc de *-usculus* (cf. *arbuscula* şi *arbusculum* „copăcel", **acuscellus* REW. nr. 132, apoi *fenusculus*, *herbuscula*, *lacusculus*, *manusculus*, *pomusculum*). Deoarece alături de adjective ca *minusculus* existau şi forme fără *-ulus*, ca *molluscus*, *-a*, *-um* şi deoarece alături de substantive ca *homunculus* găsim şi *homuncio*, tot cu sensul de „omuleţ" (cf. şi **muscio* REW. no. 5769 alături de *musculus*), n'ar fi exclus ca sufixele *-uş* şi *-uşor* să derive şi dintr'o formă *-usceum* şi *-usciolum*. Pentru *-iş*, care derivă şi el colective (*tufiş*, *stejeriş* etc.), dar şi abstracte deverbale concretizate (*acoperiş*, *suiş*, *învăliş*, etc.) ca şi *-uş*, e a se compară pe de o parte v.-ital. *pietrisco* „Strassenschutt", pe de alta însă sârb. *okoliš* „cerc, ocol". Pentru schimbul între *-ust* şi *-usc* a adus câteva exemple P. Skok în *Časopis pro mod. fil.* 1929—XV 271—272.

©BCU CLUJ

bag șaua sau *sumarlu* și n.-grec. βάνω τὸ σαμάρι, care înseamnează „betrügen" (adăogând că slavul *šaliti* ar fi dat **înșălesc*), P. Skok, *Archiv f. slav. Phil.* XXXVII (1918) nr. 1—2 crede chiar că verbul românesc e decalcat după sârb. *nasamariti* cu același sens (propriu: a pune samarul, a însămăra) și explică sensul „tromper" din „a da cuiva ceva ce nu-i aparține prin natură, ceea ce el nu vede bine s. ceva de care nu știe" (cf. DR. I 521). După Șăineanu, *Dicț. univ.* aplicațiunea metaforică e: „a acoperi calul", de unde „a acoperi, a ascunde". Identificarea lui *înșela* „seller" cu *înșela* „tromper" a apărat-o cu mai multă tărie L. Spitzer mai întâiu în *Mitteilungen d. rum. Instit. Wien* 139, unde se mai citează expresia „a pune" sau „a trage călupul cuiva" (=germ. „hineinlegen") și se compară cuvântul românesc cu span. *albardar* „beschwatzen, beschmusen", din *albarder* „Sattler", *albardo* „Sattelkissen". Întrebuințarea metaforică ar fi cea de „a pune de-asupra cuiva ceea ce i se potrivește", în sens ironic, bine înțeles (cf. fr. *coiffer qqn*= „duper"). Același autor revine în DR. III 651—652, asemănând expresia românească cu v.-fr. „porter la selle" și germ. „den Sattel tragen", purtarea șelei fiind, în evul de mijloc, un simbol desonorant.

Spitzer accentuiază că și din punct de vedere metodic, înainte de a căutà pentru *înșela* „tromper" altă etimologie, trebue să încercăm să-l explicăm din materialul existent, adecă din *înșela* „seller", a cărui etimologie (lat. **in-sellare*) e clară. De sigur că această metodă dă adesea rezultate bune, dar o generalizare a ei mi se pare primejdioasă, ca toate generalizările, căci ele pot duce la dogme. Ei i s'ar putea opune un alt punct de vedere metodic, tot atât de îndreptățit în unele cazuri, și adecă acela care cere ca linguistul, când cearcă să elucideze etimologia unui cuvânt, să se pună de acord cu simțul etimologic al comunității care vorbește o limbă. În cazul de față, acest simț etimologic se opune în mod lămurit identificării celor două verbe. Într'adevăr, pentru un Român nefilolog, *înșela* nu este un verb cu polisemie, ci un omonim, ba chiar un omonim su-

©BCU CLUJ

părător. Din cauza echivocului pe care-l poate produce, cărturarul român nu întrebuinţează bucuros pe *înşela* „seller", ci-l înlocueşte cu o formaţiune nouă, din *şa*, adecă *înşeua* (sau chiar *şeià*). Nu lipseşte nici jocul de cuvinte caracteristic pentru unele omonime : *Dracu te 'ncalecă, dracu te 'nşală.*

Şi analogia cu expresia aromânească, neo-grecească şi sârbească, citate mai sus, e înşelătoare. Într'adevăr, afară doar de arom. *bag şaua*, a cărei răspândire trebue verificată, aceste expresiuni nu însemnează, în sens propriu, „seller", ci „bâter". Dacă explicarea semantică propusă de Tiktin e cea adevărată, atunci ea se potriveşte mai de grabă pentru catâri, animale îndărătnice, decât pentru cai, între care numai rar se găsesc exemplare gâdilicioase sau nărăvaşe, care nu lasă să li se pună şaua şi prin urmare la care ar trebui întrebuinţate momeli şi viclenii spre a fi „înşelaţi". Dar nici nu cred că înţelesul metaforic al unui cuvânt ca sârb. *nasamariti* ar trebui explicat astfel cum propune Tiktin sau Skok sau Spitzer, ci avem, după toată probabilitatea, aceeaşi imagine ca în corespondentul lui german : *aufbinden*. Nu e vorba de punerea *şelei*, ci a p o v e r i i, pe care o încarci cuiva în spate pe neştiute.

Coincidenţa între limba sârbească şi cea germană de sigur nu se datoreşte unei decalcări linguistice, ci avem a face cu unul din desele cazuri de ivire a unei expresii metaforice, în mod independent, în două limbi diferite. Dacă aşa ceva este cu putinţă, atunci observaţia aceasta poate fi şi inversată şi vom zice deci, cu Weigand (*Jahresbericht* XIII 110) că expresiile analoage — şi am văzut că analogia aceasta e mai mult înşelătoare — din limbile balcanice arată numai că sensul „Betrug" s ' a p u t u t desvolta din cel de „den Sattel anlegen" (Weigand credea că e vorba de punerea şelei pe calul a l t u i a), dar nici decum că aceeaşi trecere semantică t r e b u i a să se ivească şi la Românii din nordul Dunării.

Pentru „tromper" există în toate limbile fel de fel de expresii metaforice, mai ales glumeţe la origine. Afară de cele citate mai sus, mai avem în româneşte *a trage pe şfoară*,

©BCU CLUJ

a trage chiulul, a potcovi, a încălța, a lega de gard, a prinde (sau *a umbla*) *cu cața*, poate și *a păcăli* (cf. DR. I 238), în nemțește *einen Bären aufbinden, anschmieren, anführen, belemmern, bebaumölen* etc. Comun tuturor acestor expresii e faptul că vorbitorul le simte ca metafore și nu le întrebuințează decât cu anumite intenții stilistice, întocmai cum întrebuințează pe „a luat luleaua Neamțului" sau atâtea alte expresii figurate pentru *s'a îmbătat*, ori pe „a luat-o la sănătoasa" etc. pentru *a fugit*, „a șterpeli" etc. în loc de *a fura*. Știu prea bine că uneori asemenea expresii glumețe devin vorbe uzuale — aceasta e bunăoară cazul lui „mă duc", care nu mai are nota „stilistică" a lui „mă car" sau „mă cărăbănesc", „îmi iau picioarele la spinare" sau a francezului *s'amener* — dar asemenea cazuri sânt destul de rare. Faptul că *înșela* „tromper" nu se găsește în celelalte dialecte (ca *mă duc*) e și el un indiciu că nu avem a face cu un cuvânt atât de vechiu, încât să fi avut vremea de a-și schimba înțelesul ocazional într'unul obicinuit. Pentru simțul unui Român, *înșela* „tromper" este, ca „a se îmbăta", „a fugi", „a fura" cuvântul propriu zis pentru noțiunea „tromper", iar nu o expresie figurată, asemenea lui „a lua luleaua Neamțului", „a o lua la sănătoasa" sau „a șterpeli".

Cealaltă etimologie a dat-o Miklosich în *Lex. paleosl.* 386: din paleosl. *mŭšelŭ* „turpis quaestus". Etimologia e primită și de Cihac (II 148), care mai adaugă și pe *mŭšelĭ* „lucrum, materia", rus. *mšelĭ* „usura", trimițând însă și la čeh. *šaliti, ošaliti* „tromper, duper". Ea a fost primită și în *Dicționarul* meu *Etimologic* nr. 871 și a fost apărată de G. Weigand, *Jahresbericht* XIII 110, cu următoarea motivare: *mšel* trebuia să dea foneticește *nšel*, scris *înșel*. Acest abstract a fost înlocuit prin *înșelăciune*, de la *înșela*, care la rândul său e un verb derivat din substantivul **înșel*. Și forma reflexivă *mă înșel* ar vorbi contra identificării cu *înșela* < *insellare.

În fața celor două etimologii, posibile și chiar verosimile amândouă, numai un argument nou poate fi hotărîtor.

©BCU CLUJ

Şi nu un argument logic, ci descoperirea vreunui fapt, care să arunce o lumină nouă asupra istoriei cuvântului de care ne ocupăm. Acest argument mi se pare că se cuprinde într'un pasagiu din *Cartea cu învăţătură* (1581) a lui Coresi (p. 453/29 ed. Puşcariu-Procopovici). Acolo e vorba de Zachei care s'a hotărît să împartă săracilor jumătate din averea sa şi să întoarcă de patru ori banii storşi prin „obide". Tâlcuitorul explică cuvântul „obidi" în modul următor: „Jumătate [din avere] o ţinea, nu ca să o aibă [pentru sine], ce ca dentr'aceaia să plătească de patru ori ce-au luat den obidire. Iară acicea amu de ce grăiaşte că „obidii", nu de ce-au în c i n s t e *înşelat* semnează, ce ceaia ce-au fost den obide şi den prade şi de nedereptate strâns". *A înşelà*, care e pus în opoziţie cu „a strânge obidind (=asuprind, împilând), prădând şi nedreptăţind" înseamnează în acest exemplu — şi, probabil, o lectură mai atentă a textelor noastre vechi ar scoate la iveală şi alte asemenea exemple — „a agonisi, a câştiga, a dobândi", deci tocmai sensul cuprins în paleosl. *mŭšelŭ* (*mušelĭ*) „lucrum". Dar încă în slavoneşte acest cuvânt însemna pe lângă „câştig" (agonisit în mod cinstit), şi „uzură", cu aceeaşi trecere de sens pe care a suferit-o însuşi lat. *usura* (propriu „dobândă luată pentru î n t r e b u i n ţ a r e a unui obiect"), până a ajuns la sensul modernului *uzură*, sau, după cum îmi atrage atenţia C. Lacea, germ. *Wucher* „uzură", care la început însemna „Ertrag, Fracht, Gewinn" (cf. Kluge EWD. s. v.).

Trecerea de sens de la „gagner" la „tromper" nu s'a făcut deci pe teren românesc, ci în slavoneşte, de unde ea a fost împrumutată. Pe vremea lui Coresi se pare că *înşela* se putea întrebuinţa încă în amândouă înţelesurile, precum bunăoară *obraz* are — a arătat-o Bogrea în DR III 416 — în româneşte amândouă înţelesurile figurate de „pudoare" (cf. *fără obraz, neobrăzat*=fără simţ de pudoare) şi de „neruşinare" (cf. *obraznic* „neruşinat", *a avea obrazul să...*=neruşinarea) şi precum *învăţa* mai păstrează (în *cal cu învăţ*) sensul rău al latinescului *vitium*, pe lângă

©BCU CLUJ

sensul mai nou şi neutru, de „deprindere". O oarecare stânjenire din cauza coexistenţei celor două sensuri, care se contraziceau, exista şi pentru Coresi, care simte nevoia să adauge „în cinste", pentru ca să arăte că e vorba de *înşela* „gagner", iar nu de *înşela* „tromper".

S. PUŞCARIU

III

bucălat ‚dickbackig', **codălat** ‚(lang)geschwänzt'.

Aus prinzipiellen Gründen möchte ich die Erklärung bucă, coadă + lat der neueren Drăganu's (DR. 4, 739 f.) vorziehen.

Das dem ersten Worte von Drăganu zugrundegelegte buccéllatum kenne ich nur in der Bdtg. ‚Schiffszwieback', dessen rom. Reflexe (REW 1361) keine ähnliche Bedeutungsentwicklung aufweisen. Dass *cc* vor *e* nicht palatalisiert wurde, ist eine weitere Schwierigkeit, die durch den Hinweis auf die Proparoxytona auf -inus -itus (cearcăn, strigăt) nicht beseitigt wird. Ist nun die naheliegende Etymologie *bucca* + *latus* wirklich so unannehmbar wie Dicţ. Acad. meint, das von ‚morphologischen und semantischen' Schwierigkeiten spricht? Morphologische Parallelen gibt ja Puşcariu selbst anlässlich des ähnlich gebauten bucălaie DR 4, 724. Grade bei Angabe von Eigenschaften von Körperteilen (oder Handlungen, die Körperteile vollführen) ist der Kompositionstypus Bahuvrihi im Romanischen häufiger als sonst: die Enge der Komposition spiegelt gleichsam die Kompaktheit der körperlichen Sphäre wieder, daher die zahlreichen Zusammensetzungen wie prov. capgros, frz. chégros, prov. caravirar, ital. capovolgere, capitombolare usw. Dem bucălat ‚breitmäulig' ‚dickbackig' entspricht sp. boquiancho (bei Tirso de Molina, Luis de Granada). Die Varianten auf -av, -ău enthalten ein ‚einreihendes' Suffix. Zu codălat passt morphologisch rum. codalb, kat. cohallarch, cohacurt. Dass der 2. Teil

©BCU CLUJ

l a t u s, nicht l o n g u s ist, braucht uns nicht zu stören : ein breiter Schwanz ist jedenfalls ein Schwanz, den man bemerkt, daher die Bdtg. ‚codat', ‚geschwänzt' und von da mit neuer andersläufiger Spezialisiersung der Bdtg : ‚langgeschwänzt' (Candrea-Densusianu verzeichnen c o d o l a t ‚avec une queue *épaisse*', also noch eine andere Spezialisierung). Die Erklärung aus einem *c a u d e l l a t u s von *c a u d e l l a ‚Steiss, Rücßgrat' geht ja ebenfalls von einer Bdtg. ‚geschwänzt' aus.

a se râde ‚spotten'

Ich glaube, dass die interessanten Bemerkungen I. Iordan's (*Rev. fil.* 2, 277 ff [1]) in einen weiteren Rahmen hineingestellt werden müssen. Die Anbildung eines a r â d e an a s e s t r â m b a ‚wörtl., sich krümmen [vor Lachen]', ist an sich durchaus möglich, umso mehr als das angerufene Vorbildverbum eine sinnlich wahrnehmbare, sehr expressive Köperhaltung ausdrückt : man braucht nur deutsch s i c h k r u m m (k a p u t, t o t usw.) l a c h e n zu vergleichen. Immerhin zeigt schon diese deutsche Parallele sowie die romanischen frz. s e r i r e, sp. r e i r s e (so !), die Iordan allerdings als nicht *ganz* gleichbedeutend mit dem rumänischen Fall erachtet, sowie die noch hinzuzufügenden frz. s e m o q u e r, s e g a u s s e r, s e r i g o l e r, s e f i c h e r (f o u t r e), s'e s c l a f f e r d e r i r e d e, ital. b e f f a r s i, f o t t e r s i, f r e g a r s i, i n f i s c h i a r s i di etc. (bei welchen Ausdrücken Anspielung auf höhnende Selbstbefleckung nicht ausgeschlossen ist [2]), dass wir es

[1]) Bei c i o f l i (n) g a r ‚Schuhflicker' < ‚Bummler, Lump' würde ich weniger von „cismar care nu-şi cunoaşte meseria" ausgehen als (abgesehen davon dass der Flickschuster natürlich weniger angesehen ist als der Schuster, vgl. bei Rabelais als Schimpfwort r a t a c o n n e u r s d e b o b e l i n s, r a p e t a s s e u r s d e v i e i l l e s f e r r a i l l e s l a t i n e s) von der *herumziehenden* Eigenschaft der Flickschuster, die sie Hausierern und anderem Vagantenvolk annähert.

[2]) Vgl. den spanischen Fluch : p u ñ e t a ! (zu p u ñ o ‚Faust', h a c e r p u ñ e t (a) s ‚onanieren'). — Thérive, „Sans âme" S. 170 verwendet pa-

©BCU CLUJ

mit einem allgemeinsprachlichen Phänomen zu tun haben. Wenn tatsächlich die roman. Parallelen mit rum. a-şi râde de (also şi Dativ) bedeutungsgleich sind, wie Iordan meint, so scheint mir doch die specifisch tadelnde Nuance des a se râde in der Wendung in Tecuciu ce te râzi? aus einer ganz gewöhnlichen Bedeutungsausprägung des mit akkusativischem Reflexiv gebrauchten Verb leicht ableitbar. Es wird schon aufgefallen sein, dass man im Deutschen sich krummlachen, aber nicht *sich lachen (wie im Romanischen) sagen kann. Warum diese Beschränkung? Nun offenbar ist sich krumm lachen ausgerichtet nach sich krumm biegen, sich krumm halten, d. h. nur wenn das Resultat des Lachens, krumm, angegeben ist, kann das Reflexiv gebraucht werden. Ebenso sagt man nicht *sich spotten, wohl aber sich lustig machen, wo wieder das Resultat der von uns an uns selbst vollführten Tätigkeit (‚sich zu einem Lustigen machen', urspr. Bdtg. ‚dare se jucunditati' Dtsch. Wb.) angegeben ist. Hält man nun hinzu, dass man im Deutschen sich ausschlafen, sich ausruhen, sich ausschimpfen, aber nicht sich (ein)schlafen, sich ruhen, sich schimpfen sagen kann wie im frz. s'endormir, se reposer (Alfred Kerr hat dies letztere durch ‚sich ruhen' einmal nachahmen wollen, vgl. meine Stilstudien II 106; sich ruhen belegt übrigens H. Paul, Dtsch. Gramm. 3, § 116), so zeigt auch diese Beobachtung genau das Gleiche wie die über sich krumm lachen, nämlich dass das Deutsche das akkusativische Reflexivum dort gebraucht, wo eine *lange Erstreckung der Handlung* ausgedrückt wird, die entweder zu einem Resultat führt (sich krummlachen) oder zu einer vollständigen Durchführung der Handlung (sich ausschlafen, nach dem man sogar ein sich gründlich

---

rallele frz. Verba: „je m'en balance, je m'en tape; me ne frego, comme disait un sale macaroni".

©BCU CLUJ

a u s - l a c h e n bilden könnte). Nun hat ja schon Tobler, Verm. Beitr. II² S. 76 nachgewiesen, dass die mit akkusativischem Reflexiv versehenen frz. Intransitiva ausdrücken, „dass die Tätigkeit allmählich sich vollziehe, eine längere Zeit ausfülle" (also afrz. s o i d o r m i r, s o i m o u r i r, s o i j e s i r nach den Fällen wie s ' é c h a u f f e r, s ' é v a p o r e r usw., wo eben ein länger dauerndes, allmähliches Tun ausgedrückt war). Ein s e m o u r i r verläuft länger als ein m o u r i r. Anderseits ist natürlich auch der reflexive Ausdruck aktiver als etwa das Intransitivum: frz. s e r é j o u i r [1]) ‚sich freuen' gegenüber j o u i r ‚geniessen', s e r e p o s e r ‚sich ausruhen' gegenüber r e p o s e r ‚ruhen' (man kann nur: r e p o s e z - v o u s !, nicht r e p o s e z ! befehlen) dtsch. sich stürzen-stürzen, s i c h r o l l e n - r o l l e n, s i c h (aus) r u h e n - r u h e n, s i c h e r s c h r e c k e n - e r s c h r e c k e n (H. Paul, Dtsch. Gramm. 3, 135). Auch s i c h i r r e n und i r r e n, die Paul als ziemlich gleichbedeutend angibt, verteilen sich so, dass e r i r r t s i c h ‚er begeht einen Irrtum' (= ital. f a u n o s b a g l i o), e r i r r t ‚er befindet sich in einem Irrtum' (= ital. s ' i n g a n n a) bedeutet.

Aus der Nuance der langen Erstreckung des Handlungsverlaufs und vielleicht aus der des Absichtlichen würde ich auch die von Meyer-Lübke, *Rom. Syntax* S. 408 als merkwürdig bezeichnete Tatsache erklären, dass wir im Rum. nebeneinander haben r o g ‚ich bitte einen' oder, um etwas,

---

[1]) Vgl. was Schopenhauer vom Menschen sagt: „seine Individualität begleitet ihn stets und überall, und von ihr ist alles tingiert, was er erlebt. In allem und bei allem geniesst er zunächst nur sich selbst: Dies gilt schon von den physischen, wie viel mehr von den geistigen Genüssen. Daher ist das englische t o e n j o y o n e ' s s e l f ein sehr treffender Ausdruck, mit welchem man z. B. sagt: h e e n j o y s h i m s e l f a t P a r i s, also nicht ‚er geniesst Paris', sondern ‚er geniesst sich in Paris'!" — Eine Französin sagt: „J e m e c o u c h e a v e c S." hätte einen passiven, anstössigen Sinn ergeben. Frei, La grammaire des fautes S. 245 verzeichnet ‚ausdrucksvolle' Konstruktionen wie s e b o u g e r, s e r e n t r e r u. s. w.

©BCU CLUJ

neben mă rog ‚ich bete'; **joară**, subţirico, bine, că tu n'ai altu pe nime Să-ţi fie drăguţ ca mine (Doine) ‚schwöre gut, Feinsliebchen, dass du keinen andern hast, der dir so lieb wäre wie ich' neben şi 'ncepu a se **jura**' und sie begann zu schwören', ,,wobei also Objektivverba, wenn ihnen kein Objekt beigegeben wird, zu reflexiven werden, obschon ihre Handlung in keiner Weise das Subjekt trifft". Meyer-Lübke gibt als Erklärung: ,,Es scheint hier eine mechanische Anbildung an Fälle zu liegen wie duc pre cineva ‚ich führe jemanden': mă duc ‚ich gehe' u. s. w.", aber man sieht nicht recht, wie ein Verhältnis wie ‚ich führe': ‚ich gehe' massgeblich gewesen sein soll für das ganz anders geartete ‚ich bitte: ich bete' und überhaupt wird man von vornherein nicht gern eine Erklärung aus ,,mechanischer Anbildung" annehmen. Man sieht, wo das Verb sich selbst genügt, nimmt es das ausdehnende Reflexiv zu sich (mă rog ‚ich bete' ist m. A. eine ausgedehntere [1]), intensivere, höhere Form des Bittens (mă rog heisst auch ‚flehen, anflehen', Tiktin). Es ist durchaus möglich, mit Tiktin ein slavisches Vorbild (ksl. molitise) für a se ruga anzunehmen, aber ebenso sicher ist, dass das Gegenüber von rog und mă rog durch die oben erwähnte Nuance der reflexiven Ausdruchsweise befördert wird. Für a jura gibt Tiktin eine andere Abgrenzung als Meyer-Lübke: neben dem nur juristischen a jura werde heute a se jura vorwiegend gebraucht (übrigens ist auch a se jura mit Akk.-Obj. belegt). Man könnte ja nun Analogien wie

[1]) Man wende gegen diese Auffassung des Reflexivs nicht ein das span. marchitarse ‚verwelken', wo gerade das Diminutiv auf eine Darstellung einer *allmählichen* Entwicklung durch *kleine* Etappen hinzuweisen scheint: abgesehen davon, dass das Eintreten von marchitarse statt marcharse durch das Bestreben der Vermeidung der Homonymie mit dem andern marcharse ‚abreisen' bedingt sein könnte, führt doch die *Reihe kleiner Etappen*, die ein ‚*verwelkelen' uns vor Augen stellt, wieder zu einer Verlängerung des Handlungsverlauf vgl. deutsch kränkeln.

©BCU CLUJ

von a se cruci, sich bekreuzigen' her annehmen, aber mir scheint, dass schon die heutige Beschränkung des unreflexiven Gebrauchs auf die juristische Fachsprache für den reflexiven eine gemütvollere, inhaltsvollere Auffassung des Verbs nahelegt.

Nun komme ich zu dem ce te râzi? in Tecuciu mit der tadeluden Nuance und zu dem von Iordan erwähnten ironischen ce te crezi? ebendort, letzteres von Iordan nach volkstüml. te 'nchipui statt îţi închipui erklärt. Offenbar ist aber auch letztere Umwandlung (‚dich einbilden' statt dir einbilden') erklärungsbedürftig (man wird nicht an das mă închipuiu ‚ich stelle mir vor, bilde mir ein, dass ich etwas bin' bei Tiktin, das mit a se crede prost u. a. parallel ist, also gleichsam ce te crezi? ce te 'nchipui? ‚was glaubst du zu sein?' erinnern dürfen). Mir scheint, dass wir in diesen drei Fällen (nicht so sehr wie beim ethischen Dativ eine Vergemütlichung, Vermenschlichung der Handlung als vielmehr) eine Verbreiterung oder Verlängerung des Handlungsverlaufes, wie in den oben erwähnten Fällen, anzunehmen haben : im Affekt des Tadelns, Ironisierens usw. sieht der Sprechende unwillkürlich die Dinge grösser als sie sonst erscheinen ; *der Affekt karikiert* : daher er ja einen Menschen N a s o nennt, obwohl trotz der allergrössten Cyrano de Bergerac-Nase der mit diesem Gesichtsvorsprung Behaftete noch ausserdem einen ganzen menschlichen Körper sein eigen nennen kann, daher rum. o b r a z n i c ‚frech, unverschämt' heisst (DR. 4, 663), weil man an dem Unverschämten nichts als das Gesicht (obraz) sieht, mit dem er einem entgegentritt, daher frz. il a le toupet de.., ‚er hat die Unverfrorenheit..' weil im Affekt einem plötzlich alles am Nebenmenschen Hervorragende eine Provocation scheint — und, wo man nichts Hervorragendes sieht, auch keinen Haarschopf (t o u p e t), man einen erdichtet, damit man an etwas seinen Zorn auslassen könne. So glaube ich denn, dass ce te crezi? (râzi? închipui?) durch das Reflexiv eine provozierende Ausgedehntheit der getadelten oder ironisierten Hand-

©BCU CLUJ

lung ausdückt, die dem kritisch oder karikaturistisch eingestellten Sprecher notwendig ist: er muss gleichsam im Sprechen vergrössern, was er ablehnt unter das Vergrösserungsglas bringen, damit es sichtbar werde. Genau so wird man in Frz. affektbeladenere Verba wählen statt q u e f a i s-t u i c i? q u e d i s-t u?: so q u o i q u e t u **fiches** i c i? q u'e s t-c e q u e t u **chantes**? (mit der Erinnerung an den Coïtus, bezw. an die Qual des gefolterten, der gestehen muss), q u'e s t c e q u e t u f a b r i q u e s? (‚erzeugen' statt ‚tun') und genau so im Deutschen durch lokale Bestimmungen das Verb[c] verbreitern': was lachst du da **herum** [1])? w a s **in aller Welt** f ä l l t d i r e i n? usw. w a s t r e i b s t d u? (t r e i b e n ausgedehnter als t u n).

Hinzutritt zu dieser Dimensionssteigerung des Verbalverlaufs beim reflexiven Gebrauch in c e t e c r e z i? usw. die oben erwähnte aktivere Nuance: man liebt, wenn man tadelt, polemisiert, angreift, einen energischen, ausgesprochenen, entschiedenen Gegner vor sich zu haben, um nicht ins Ungewisse und Ungestaltete hinein seine Schläge austeilen zu müssen. Genau wie man etwa auf Französisch tadelnd sagt: P o u r q u o i e s t-c e q u e t u **te mets** à r i r e?, was die absichtliche und greifbar wahrnehmbare Haltung betont.

Universität Köln **Leo Spitzer.**

IV

Sumedenie.

Cuvântul acesta se crede a fi un derivat din *sumă* < lat. *sŭmma*. Pentru a i se explica terminaţia, a fost apropiat

[1]) Man könnte sagen, in dem h e r u m liegt eine *nicht-entschiedene*, nicht *einmalige* Handlung ausgedrückt und daraus erkläre sich die Pejoration (vgl. die verbalen Ableitungen im Romanischen mit b i s- oder frz. -a i l l e r in s e m a i l l e r bei A. de Musset: „Ils prêchent et courent et vont semaillant je ne sais quoi que le vent emporte" — nicht ein resolutes, zielbewusstes Säen, sondern ein Herumstreuen ohne Ziel und Richtung) — aber das Vage dieser Bildungen ist doch nicht denkbar ohne die Vorstellung des grösseren Raumes, in dem sich die Handlung abspielt.

©BCU CLUJ

de alb. *šumetę* (Cihac, I. 270; Puşcariu, *Etym. Wörterb.* 1691), sau de *rubedenie* (Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*), sau de *prăpădenie* (Şăineanu, *Dicţ. univ.*), în sfârşit de *fumedenie* (Puşcariu, *Conv. lit.* 1901, XXXV, 821 şi Pascu, *Suf. rom.*, 243).

Cred că trebue să plecăm dela sinonimul lui *sumedenie*: *sudúm, sodóm*. De fapt Barcianu (*Dicţ. rom.-germ.*) trimite pentru *sudum* la *sumedenie*, ceea ce arată că a simţit înrudirea dintre cele două cuvinte; iar Şăineanu (*Dicţ. univ.*) traduce pe *sudum* cu *sumedenie*.

Din *sudum* s'a putut forma **sudumenie*, întocmai cum din *prăpăd* avem *prăpădenie*. **Sudumenie* s'a metatezat în **sumudenie*, devenit *sumedenie* după *prăpădenie, rubedenie*.

Sudum şi *sodom* „mulţime mare (mai cu seamă) de oameni" vin din sl. *Sodomŭ=Sodoma*. Cu înţelesul românesc, *sodom*, se găseşte şi în rusă (v. Tiktin, s. v. *sodom*).

Desvoltarea semantică a putut să se facă în limba română independent de cea rusă.

Formele *sumeténie* şi *sudénie* sânt uşor de explicat prin analogia lui *rubedénie=nemoténie* şi *rubedénie=rudénie*. *Fumedenie* e o etimologie populară pentru *sumedenie*.

E. PETROVICI.

V

Aratrum.

Se ştie că acest cuvânt s'a păstrat în dialectul aromân subt forma *aratu*. În celelalte dialecte ale limbei noastre, până acum, nu s'a putut atestà. Şi totuşi se pare că s'a păstrat în dialecul daco-român, nu cu înţelesul propriu „plug", ci desemnând o parte a războiului de ţesut, şi anume a vatalelor. La Rucăr, bătul, arţarul sau brâglarul vatalelor se numeşte *jug* [1]). De capetele jugului atârnă cele

[1]) Atestat şi de Pamfile, Industria casnică, p. 273, fără să indice regiunea din care l-a cules. Damé nu-l înregistrează.

©BCU CLUJ

două braţe s. brăţare, băteli, fălcele, fofeze, lopăţele, mâini, mănuşi sau speteze, iar la capetele de din jos ale acestora sânt fixate vatalele [1]). La Rucăr, braţele vatalelor se numesc *arate*. Singularul acestui cuvânt nu l-am auzit, dar întrebând pe ţesetoare cum i zice numai la un braţ de acesta, după puţină ezitare, mi-a răspuns : arată. De aici se vede că singularul nu e uzitat.

Între băţul vatalelor şi jug este oarecare asemănare. Putem foarte bine să spunem că băţul seamănă cu cerbicea jugului. Dar între braţele vatalelor şi plug nu prea vedem vre-o asemănare, cel puţin cu plugul modern. Cu toate acestea ţinând seama de aceea că partea de care atârnă aratele se numeşte jug şi că de multe ori nu se poate uşor preciza cum de un cuvânt a luat alte accepţiuni, nu e exclus să se fi salvat cuvântul latin aratrum, alături de jugum, într'un colţ de ţară. Ce priveşte forma feminină a singularului, câtă vreme ne-am fi aşteptat la un singular *arat, avem cazuri destul de dese, când singularul — mai ales dacă se întrebuinţează rar — se reface din plural. S'a zis deci pentru un braţ arată, pluralul fiind feminin.

CONSTANTIN LACEA.

[1]) Cf. Damé : Încercare de terminologie poporană română. Bucureşti, 1898.

©BCU CLUJ

ARTICOLE MARUNTE

I

Une inscription dacoroumaine de la fin du XVII-è siècle provenant de Bulgarie

La bibliothèque du Lycée de Ljubljana (*Državna li-*

cejska knjižnica v Ljubljani, Yougoslavie) conserve un psautier slave dans la rédaction serbe [1]) : *Cod. Kopitar* 16. Les psaumes précédés d'une introduction et de la préface de St. Basile le Grand [2]) font le contenu du manus-

[1]) Au début, il lui manque quelque chose. Quant à la langue de la rédaction, cf. feuille 1 : сѹ́тъ прьвѣе... на конць de l'introduction au psautier (cf. *Psalt. Bon.*, ed. Jagić, p. 1—4).

[2]) Feuille 1—4 :... василїа великаго прѣдисловїе въ начѣло ѱалмωм. всако писанїе...

©BCU CLUJ

crit [1]). Le papier provient du XV-e siècle. L'écriture cyrillique peut être du même siècle. M. Kos, professeur de paléographie à l'Université de Ljubljana, à qui je dois ces renseignements, pense aussi à la fin du XVI-e ou au commencement du XVII-è siècle comme temps où il a été écrit. Il appartenait au monastère serbe de Šišatovac [2]) (Fruška gora, en Syrmie).

Ce codex est d'une certaine importance pour le roumain. C'est parce qu'il contient à la seconde page de la couverture trois lignes d'une inscription roumaine qui n'a pas été écrite de la même main que le manuscrit et qui, paléographiquement, — à en juger au moins d'après ce que m'en a communiqué M. Kos, à l'obligeance duquel je dois la présente photographie —, appartient à la fin du XVII-e ou au commencement du XVIII-e siècle.

La voici d'abord en caractères cyrilliques : дєла нащєрє
ѣ
дѡмноулоуи сак факоутѣ пєдрѡнїє || диакѡнь скнтє лєтрѵїа
ѝчєла аноулѣ дє сє фєчє || пачє пєдрѡнїє дєла чипрѡкєць ||

Ce que je lis de la manière suivante :

D e l a n a ș t e r e d o m n u l u i s'a u f ă c u t P e t r o n i e, d i a c o n s (a) n c t e l e t r u i e, î n c e l a a n u l d e s e f e c e p a c e. P e t r o n i e d e l a C i p r o v e ț.

L'orthographe cyrillique de cette inscription est très curieuse. Elle présente cependant des analogies avec d'autres documents serbes. D'abord, son auteur ne fait aucune différence entre ъ et ь dans les mots qui s'emploient en slave [3]). Ainsi il écrit диакѡнь et чипрѡкєць avec le même ь au lieu d'écrire le premier mot avec ъ.

D'autre part, dans les mots roumains, il écrit pour ъ

---

[1]) Les cantiques commencent à la feuille 5.

[2]) C'est là ce qui nous est indiqué par сн ѱалтн монатнра шишатовца...

[3]) Cf. sur ь pour ъ et ь dans les documents serbes maintenant Ilie Bărbulescu, *Curentele literare la Români în perioada slavonismului cultural* (1928), passim; idem, *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din vécul XV și XVII* etc., p. 272 et suiv.

©BCU CLUJ

le signe qu'on emploie pour ѣ : ainsi dans сав où ѣ est superposé sur la consonne в, факоутѣ et dans аноулѣ. Il faut noter qu'il ne transcrit pas la voyelle vélaire *ă* dans la position protonique par ѣ, mais par а, ce qui veut dire que ѣ et ь qu'il écrit n'ont pas de valeur phonétique chez lui [1]).

Quant à la graphie ѣ pour ъ, on peut invoquer le document serbe du XIII-e siècle qui s'appelle Krmčaja Ilovička où on lit по мѣздѣ pour a. sl. eccl. мьздѣ [2]).

Le texte roumain dont nous nous occupons étant trop petit, on ne peut émettre aucun jugement concernant la curieuse différence qu'il fait entre ѣ et ь par rapport aux mots slaves et roumains.

Il y a encore d'autres curiosités. C'est qu'il écrit la voyelle *u* dans les mots d'origine roumaine avec оуз) : домноулоуи̂, факоутѣ, аноулѣ, tandis que là où cette voyelle fait partie d'une diphthongue (cf. dau, stau, sau, etc.), il emploie le signe pour la consonne в : сав avec ѣ superposé. Par la superposition, l'auteur de l'inscription veut indiquer qu'il entend écrire la consonne v et non la voyelle. Il prononce sans doute aŭ avec la valeur de „u jumătățit" [4]).

---

[1]) Il faut conclure de ce fait que, devant l'accent, il connaissait le changement de *ă* protonique en *a* (fr. *păcat*>*pacat*, Pușcariu, *DR*, II, p. 65—68 et I. Iordan, *Revista filologică*, I, 117—154), ce qui correspond à l'usage de quelques parlers moldaves et de Țara Oașului (cf. I.—A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, v. I., p. CXI et CXLIII et idem, *Graiul din Țara Oașului*, dans *Buletinul societății filologice*, II., p. 42, écrit ạ, tandis que lat. á > a). D'ailleurs, il importe tout particulièrement de relever le fait que c'est la Psaltirea Scheiană (dans la copie C) qui écrit aussi avec le а cyrillique très souvent le *a* protonique, cf. I.—A. Candrea, *o. c.*, v. I., p. XXXVI.

[2]) Cf. Iagić, *Starine*, vol. VI., p. 73 et Bărbulescu, *Curentele*, etc., p. 227.

[3]) Cf. Bărbulescu, *Fonetica*, etc., p. 372 et suiv.

[4]) C'est donc la seule fois que je sache, qu'un texte roumain cyrillique ait tâché de rendre différemment le „*u* jumătățit" de l'„u plénison". Ne faut-il pas voir la même tendance dans аw pour aŭ dans la Psaltirea scheiană (cf. I.—A. Candrea, *o. c.*, I., CXXXVIII, § 53)?

©BCU CLUJ

Pour cette dernière écriture il y a aussi des analogies dans les manuscrits cyrilliques de Raguse (Dalmatie) où, inversément, ȣ est écrit pour la consonne *v*: **поχȣали** = p o h v a l i et, de même, dans le livre destiné pour les catholiques bulgares, intitulé a b a g a r, imprimé en 1651: **ȣреме** = v r e m e, etc. [1]). M. Bărbulescu [2]) et d'autres ont raison de voir ici l'influence de l'écriture latine qui ne distinguait pas v et u. Notre Petronië, auteur de l'inscription, a écrit, inversément, le **в** cyrillique pour *-u* dans a ŭ [3]). Y a-t-il été induit par quelque considération d'ordre phonétique? Il a pu être frappé par la différence qui existe entre *u* de a ŭ et celui de f ă c u t, a n u l et a n u l u i où il est plénison.

On peut admettre qu'il ait réfléchi là-dessus parce qu'il écrit *u* aussi d'une troisième manière, avec **ѵ̈**, signe qui provient de l'ypsilon grec et qu'on emploie dans les documents cyrilliques avec la valeur de *u*. C'est là ce que nous trouvons dans **лєтрѵ̈ꙗ** que nous expliquerons plus bas. Il convient de constater que, cette fois, il emploie ce signe dans un mot d'origine grecque.

Ces constatations orthographiques nous font apparaître Petronië comme très savant pour son temps. Il connaît l'écriture cyrillique et ses différents procédés. Son savoir slave est doublé de la connaissance de l'orthographe latine. Ce n'est pas du tout un ignorant.

Il faudrait de nouveau examiner les manuscrits cyrilliques sur ce point-là. Cf. quelque chose sur cette question extrêmement importante chez Bărbulescu, *Fonetica*, etc., p. 376 et suiv.

[1]) *Archiv für slav. Philologie*, vol. XVII, p. 14 et vol. XXVI, p. 172 Mladenov, *Geschichte der bulgarische Sprache*, p. 138 § 61 explique ȣ dans ce cas par *u̯* à Svištov.

[2]) *Cur ntele*, etc., p. 219 et suiv., idem, *Fonetica*, etc., p. 433.

[3]) C'est le second exemple de cette façon d'écrire. Cf. **ав фекьт** a ŭ f e c o t d'un acte du XVII-e siècle chez Jorga, *Doc. rom. din Arhiv. Bistriței*, v. II, 9; I., 19 cité chez Bărbulescu, *Fonetica*, etc., p. 432. En slave, il n'y a qu'un seul exemple provenant d'un manuscrit ecclésiastique russo-slave du XVII-e siècle **повчение** à côté **поѹчениꙗ** cité chez Bărbulescu, *Fonetica*, etc., p. 432 où il n'y a cependant pas de „*u* jumătățit".

©BCU CLUJ

Ce qui est encore plus curieux c'est de constater dans **летрӱꙗ** la graphie **ꙗ** pour **ѣ** ou **-ие** qu'il écrit deux fois dans son nom **педроние** [1]). Je crois qu'il y a été induit par une fausse régression. Il pouvait savoir qu'en bulgare on dit i̯ a pour serbocroate i̯ e : l i̯ a t o pour l i̯ e t o > a. sl. eccl. **лѣто** etc. Ayant adopté **ѣ** pour **ъ**, il ne pouvait plus écrire **ѣ** pour i̯ e. Il ne lui restait donc que **-ие** à la disposition. Mais cette graphie, il l'a réservée pour son nom. Il lui a peut-être paru plus juste ou plus savant d'employer, dans le mot d'origine grecque, la fausse écriture d'après le bulgare. D'ailleurs, on trouve pêle-mêle **ѣ** et **ꙗ** p. e. dans l'Apocalypse de l'apôtre Paul, texte provenant de XVII-e siècle (cf. Polivka, *Starine* v. XIX p. 196).

Il fait preuve de la même fausse science lorsqu'il écrit la consonne t. Trois fois, il l'écrit simplement **т**. Ce n'est que dans son nom qu'il écrit deux fois **ѳ**, signe qui provient du grec ϑ. Cela lui paraissait sans doute plus savant [2]).

Après ces constatations je crois pouvoir aborder la question de savoir ce que c'est que ce curieux **летрӱꙗ**. J'y vois le mot grec λειτουργία > roum. leturghie „messe" [3]). Sa graphie nous dit qu'il a lu le mot grec à la façon grecque moderne : γι = i, cf. en roumain a i a s (z) m ă à

---

[1]) Il est probable qu'il le prononce sans i̯ : i i̯ e. Il y a de telles graphies depuis le XI-e siècle ; cf. **чьтение** dans la S a v i n a K n j i g a (XI-e siècle).

[2]) Sur la valeur *t* pour ѳ dans les textes roumains du XVI-e siècle, voir Bărbulescu, *Fonetica*, etc., p. 482.

[3]) Dans *e* au lieu de *i* régulier qui se trouve en roumain aussi bien qu'en serbocroate (l i t u r g i j a ou -đ i j a) et qui correspond à la prononciation grecque moderne ει < i, à la δημοτικὴ γλῶσσα, il faut sans doute voir l'influence de la καθαρεύουσα sur les peuples balkaniques. On veut imiter la diphthongne ancienne grecque ει, mais à cause de la dissimilation e i —i < e—i, qu'on trouve en roumain p. e. dans d o n i ț ă < slave d o ĭ n i c a et en serbocroate dans le nom de lieu G o j m e r j e < aujourdhui G o m i r j e (Croatie), on fait disparaître i̯ de ei̯. La question très importante de l'influence de la καθαρεύουσα sur l'élément gre- des peuples balkaniques mériterait d'être étudiée tout particulièrement. Cf. aussi *ZfrPh.* L, p. 260.

©BCU CLUJ

côté de a g h i a z m ă < ἁγίασμα et dans les langues balkaniques.

Ce qui nous déconcerte, c'est que nous constatons aussi une curieuse métathèse de *r* dont je ne trouve aucune attestation : l e t r u ĭ e. A-t-il vraiment ainsi parlé? Je l'ignore. Une faute graphique serait également possible, vu la même metathèse fautive dans **скнте** pour *sanctus*.

Dans ce dernier mot, il fait preuve encore une fois de ces connaissances latines. C'est qu'il n'emploie pas l'abbréviation slave ou roumaine pour s f â n t. Il raccourcit lat. s a n c t u s en metant *k* à la place qui ne lui convient pas.

Il en suit que dans **скнте летрӱга** il faut préférer voir le génitif latin que le génitif slave, au moins pour ce qui est du premier élément.

Le caractère savant de son écriture est par conséquent hors de doute.

A ces considérations sur son orthographe il faut ajouter encore ceci. Ce qui attire notre attention, c'est la forme serbocroate dont il écrit son nom. -i u s des noms de personne latins ou -ιος des grecs est rendu toujours par -i j e en serbocroate et non pas par -**ий**. Cela s'explique très facilement par le fait que les propagateurs catholiques en Bulgarie étaient pour la plupart des catholiques serbocroates [1]). Le premier évêque de Serdica avec le siège à Č i p ó r o v c i était un franciscain bosniaque. Or, P e t r o n i ë < P e t r o n i u s, au nom latin et à la forme serbocroate, a suivi l'exemple de ses maîtres.

Quant au côté linguistique, il faut relever a ŭ du pluriel pour a du singulier, ce qui correspond à l'usage ancien. Ensuite, il importe de signaler la conjonction d e dans la fonction du pronom relatif [2]) î n c e l a a n u l d e s e f e c e p a c e, comme il est de règle dans la Mounténie et dans les contes populaires.

---

[1]) Cf. Jireček, *Cesty po Bulharsku*, p. 204 : ainsi Petar iz Soli (aujourd'hui Tuzla, Bosnie) (+1623), Petar Bogdan Barkšić (1640), etc.

[2]) Cf. Dimand, *Zur rumanischen Moduslehre*, p. 25, 4 et suiv.

©BCU CLUJ

Il s'agit maintenant de savoir ce que veut dire cette inscription. Il est hors de doute qu'elle n'a aucun rapport avec le psautier de Šišatovac. La main qui l'a écrite est une autre et, surtout, elle ne fait en aucune façon partie du manuscrit serbe. Elle semble plutôt provenir d'un ouvrage où elle servait de titre et qui nous est malheureusement perdu. C'est probablement au temps qu'on faisait relier le psautier serbe qu'on a pris la première page de ce manuscrit roumain perdu. On l'a arrachée pour la coller ensuite à la seconde page de la couverture du psautier.

Ce qui est curieux, c'est qu'on constate encore ceci. La tournure chronologique de la naştere domnului n'est suivie ni précédée d'aucun chiffre, ce qui veut dire qu'elle ne fait partie d'aucune date. Elle paraît être le commencement d'une chronique que Petronië a composée pour son usage. C'est là ce qu'il dit lui même.

On pourrait objecter, il est vrai, que l'inscription en question peut constituer aussi un essai ou un exercice en langue ou écriture roumaines d'un Roumain ou d'un Slave [1]) qui a appris quelques bribes de roumain, tournures chronologiques etc. Cette éventualité n'explique pas bien pourquoi c'est justement s'au făcut et în cela anul de... qu'il emploie.

C'est justement cette dernière indication chronologique qui parle, on pourrait le dire, presque décisivement contre la seconde éventualité. Là il nous est indiqué le temps où Petronië a écrit son manuscrit, c-à-d. la chronique prétendue. C'était dans l'année, dit-il, qu'on a conclu la paix. Qui a conclu cette paix et avec qui? Il n'en dit

---

[1]) Parmi les propagateurs catholiques d'origine serbocroate à Chiprovaz il y avait en effet de tels qui ont appris le roumain, cf. a. 1643 : per vescovo in Moldavia propone il P. Marco Bandino Bosnese, che sa la lingua valacca usata in Modavia, e sa l'illirica (=bulgara) che usano li Paulinisti, cf. Fermendžiu, *Acta Bulgariae ecclesiatica* (Mon. spect. historiam Slav. meridionalium, v. XVIII), p. 137.

©BCU CLUJ

malheureusement rien. On ne peut que faire des conjectures là-dessus. Toute certitude est exclue.

L'indication de Petronië, paraît-il, pourrait avoir trait aux événements qui se sont déroulés aux environs de 1688 quand les Autrichiens sont venus à Čipórovci [1]). A cette époque, les Pavlikiani de ces contrées se sont soulevés

---

[1]) La forme dont il écrit ce nom de lieu mérite aussi d'être relevée. La forme actuelle est Čipórovci, nom. pl. Ce nom de lieu appartient donc à la même catégorie qu'une foule d'autres qui désignent originairement l'établissement d'une famille dont le nom est egalement au pluriel comme celui de lieu. Cette catégorie est extrêmement répandue dans les toponomastiques slave et roumaine, cf. Vinkovci, Bošnjaci, Nijemci, etc. en serbocroate en regard de Bucureşti p. e. en roumain. En écrivant чипровць notre Petronië ne suit pas l'usage slave actuel. Il n'écrit pas le nom. pl. slave. Il fait, en somme, la même chose que les prêtres catholiques du XVII-e siècle qui l'écrivent aussi au singulier: Chiprovaz a. 1565 etc. -atz a. 1622 etc. ou -acium (a. 1628 etc.), -atium a. 1614 etc. ou ital. Chipurovaz a. 1578 (Fermendžiu, *Acta Bulgariae eccl.*, p. 397 et passim) avec le phonétisme serbocroate ѣ > a, tandis que ѣ, chez Petronië, pour ѣ est bulgare et non pas serbocroate, cf. Kiprovec, *Period. Spisanie*, vol. III, p. 11 dans une notice bulgare. Deux documents serbocroates en caractères cyrilliques de 1629 donnent ce nom de lieu aussi au singulier, y ћипровцу Fermendžiu, *o c.*, p. 33 (XXXI), ћипровац a. 1637 (*ibidem*, p. 45), mais le trosième document serbocroate l'écrit plus régulièrement au pluriel (*Glasnik srp. uč. društva*, vol. 56, p. 357) *Čipurovci*. Ce qui est curieux c'est de rencontrer aussi *u* pour *i* dans un document cyrillique y ћупровцу a. 1637 (Fermendžiu, *o.* c., p. 43). Ce sera sans doute l'influence de la labiale suivante. La consonne ч de la graphie de Petronië remonte à ћ d'autres textes serbocroates en caractères cyrilliques, et celle-ci remonte a *k* qu'on trouve en effet en bulgare, cf. aussi a. 1799 civitate Kiprovacz (Fermendžiu, *o. c.*, p. 291). Jireček peut avoir, par conséquent, raison quand il l'explique par grec κηπούριον „jardin" d'où l'adjectif slav kipurov, substantivé ensuite avec le suffixe ьць pour désigner l'établissement d'une famille. ч ou lieu de ћ s'explique par la confusion de ces deux consonnes, confusion qui se trouve même chez les Serbocroates et d'autant plus chez des étrangers. Cette confusion à elle seule ne nous autorise pas à conclure avec sûreté que notre Petronië était Roumain d'origine. Il pourrait même provenir de Bosnie, de Travnik p. e. où l'on ne distingue pas les deux consonnes et avoir appris le roumain comme P. Marco Bandino que nous avons cité dans la note précédente.

©BCU CLUJ

contre les Turcs, prématurément malheureusement. Leur insurrection a échoué. Les Turcs les ont dispersés dans la suite. Une partie en a émigré en Transylvanie où, à Vinţul de jos, ils ont fini par devenir Roumains [1]). La paix à laquelle Petronië fait allusion, est probablement la paix de Karlovci (en Syrmie, 26 février 1699).

Il est plus important et plus sûr l'autre fait qui suit nécessairement de l'existence de cette inscription. C'est tout d'abord le fait que ce même Petronië indique sa fonction ecclésiastique d'une façon nette et qui n'est pas du tout commune. Il dit pour lui qu'il est le diacre de la sainte messe, c-à-d. qu'il aide au service divin. L'abbréviation dont il se sert pour s a n c t u s nous dit qu'il est prêtre catholique et pas du tout orthodoxe, ce qui s'accorde admirablement avec le fait que Čipórovci était le siège d'un évêché catholique pour les Bulgares depuis 1581 et dont ressortissaient les missions parmi les Pavlikiani et les schismatiques non seulement en Bulgarie mais aussi en Valaquie et en Moldavie [2]).

A la fin, l'auteur de l'inscription répète encore une fois son nom, cette fois pour le munir de l'indication de sa provenance. Il était de Čipórovci (Bulgarie), dit-il, où nous savons que se trouvait le siège du mouvement catholique pour la Bulgarie et les pays roumains limitrophes. Il est, par conséquent, évident que, dans notre Petronië, il faut voir un des propagateurs fervents de la foi catholique élevé à Čipórovci pour les pays roumains.

Le fait le plus important que nous apprenons dans notre inscription c'est que les prêtres catholiques de Čipórovci cultivaient aussi le roumain pour leurs buts de propager le catholicisme dans les Principautés rou-

---

[1]) Cf. Jireček, *Geschich'e der Bulgaren*, p. 464 et *Das Fürstenthum Bulgarien*, p. 108 et suiv.

[2]) Voir sur tout cela l'excellent recueil des documents publié par P. Fr. Eusebius Fermendžiu cité aux notes précédentes.

©BCU CLUJ

maines [1]). Elle nous en a conservé un échantillon très intéressant écrit dans un roumain correct et qui pourrait provenir même d'un Roumain natif.

P. SKOK.

II

Despre metateza lichidelor în elementele slave din limba română

Două studii, apărute în ultimul timp, îmi dau ocazie să revin la chestiunea de care m'am ocupat în articolul „*Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain*". [Mélanges de l'École Roumaine en France, 1925, II-e partie]. Problema prezentând un interes principiar, mai ales față de părerea repetată în ultimul timp că elementele slave au început a intra în limba română abia în sec. al X-lea (I. Bărbulescu, Individualitatea limbii române și elementele slave vechi, 1929), această revenire nu este de prisos. Argumentele noui din studiile de care voiu vorbi (**R. Ekblom,** *Zur Entwicklung der Liquidaverbindungen im Slavischen* I—II (Skrifter utgivna av K. Humanisticear Vetenskaps—Samfundet i Uppsala 24 :9, 25 :4 ; Uppsala-Leipzig, 1927, 1928) ; — **E. Schwarz,** *Zur Chronologie der slavischen Liquidenumstellung in den deutsch-slavischen Berührungsgebieten* (Zeitschr. f. sl. Phil. IV, 1927, pp. 361—369), confirmă părerea că *baltă, daltă, gard, scovardă* ș. a. reprezintă o pătură veche de elemente slave intrate în limba română.

Trebuie părăsit punctul de vedere al unei cronologii fixe cu privire la intrarea elementelor slave în limba română. Elementele slave au intrat în diferite epoci din diferite direcțiuni, chiar dacă cele venite din domeniul bulgar au precumpănit ca număr și ca timp. Ce privește epoca cea mai veche a intrării elementelor slave în limba română ea trebue să coincidă cu epoca în care Românii au venit în contact cu Slavii. Istoricește este stabilit că Slavii erau așezați

[1]) Voir maintenant sur la question très importante de l'encouragement par le catholicisme de l'emploi du roumain Bărbulescu, *Curentele* etc. p. 54 et passim. Cf. *Slavia*, VII, p. 778.

©BCU CLUJ

în întreaga Peninsulă Balcanică, în sec. al VII-lea. Nu putem deci înţelege cum ar fi putut vieţui Slavii alături de Români, amestecaţi pe alocuri cu aceştia, fără să se fi influenţat reciproc timp de trei secole.

În Dacoromania V, pp. 630—631 d-l T. Capidan făcându-mi cinstea unei recensii a articolului meu *Les diphtongues à liquides dans les éléments slave du roumain* îşi exprimă îndoiala asupra posibilităţii de a fi împrumutat din slavo-bulgara cuvintele cu lichida nemetatezată *baltă, gard, daltă*. D-sa rămâne la credinţa că aceste cuvinte trebuesc explicate pornind de la albaneză şi nu de la slavă. Aceasta ne-a dat prilej să urmărim chestiunea mai de aproape, pentrucă ea are importanţă nu numai pentru etimologia câtorva cuvinte româneşti, ci şi pentru raporturile linguistice slavo-române în general, punând în acelaşi timp şi o problemă de cronologie fonetică slavă.

Vom aduce un sprijin nou în favoarea tezei noastre prin anunţarea studiilor de mai sus, având grija să închidem în paranteze unghiulare reflecţiile noastre în legătură cu problema din limba română.

R. Ekblom se ocupă în două lucrări de subtilă observaţie fonetică de una din problemele centrale ale linguisticei slave, în jurul căreia s'a dus o largă discuţie.

O dovadă pentru faptul că procesul fenomenului metatezei lichidelor se prelungeşte până târziu la începutul erei literare slave este cuvântul din texte *Izdrailĭ* < Ἰσραήλ. Cuvântul acesta a fost împrumutat în epoca celor dintâi monumente de limbă slavă. Intercalarea lui *d* între siflantă şi lichidă, ca şi în alte cuvinte slave băştinaşe : *struja, ostrŭ, izdrešti*, spre deosebire de cazurile care reflectează grupurile *telt, tort*, d. e. *srĕda zrakŭ* şi cari nu intercalează o dentală, este o dovadă că în acest din urmă caz legătura între siflantă şi lichidă nu era aşa de intimă ca în primul caz, că în cazul din urmă între siflantă şi lichidă exista o vocală redusă, că în epoca aceasta aveam încă stadiul $t^{e}{}^{(o)}rat$, cu

©BCU CLUJ

á lung (cf. Meillet, *Le slave commun* p. 60 ss,. p. 117 ss ; Ekblom I pp. 13—14).

Fenomenul metatezei nu s'a produs deodată, transformarea a durat secole întregi ; nu avem deci o metateză spontană ci o evoluție fonetică (Ekblom I p. 15).

[Faptul că în limba română cuvintele slave care conțin grupul *tort, tolt* au un reflex dublu (*drag, plaz* : *gard, baltă*) nu ne împiedecă să admitem că ambele aceste reflexe sânt împrumutate dintr'o limbă slavă de sud].

Chiar în domeniul slav găsim aceste două reflexe unul lângă altul în aceeași limbă d. e. limba polabă are *gord* etc. [localitatea *Viligard* în regiunea polabă, la nord, spre mare, *Garden* în regiunea slovință, *Belgard, Stargard* localități în Prusia, la est de Odra, în regiunea Slavilor pomorani], iar alături găsim izolat *brǒdə, brǒdevaiće*, tot așa în limba cașubă grupul *tort* a dat *trot* ca în polonă sau *tart*. [Aceste forme nu au nici o legătură cu formele reflexele similare din domeniul românesc. O legătură directă cu formele românești au numai formele slave de sud].

Ca și în domeniul slav de vest, în grupul numit lehic, au existat și în vechea bulgară reflexe duble. (Ekblom I, p. 42, p. 44). Ocupându-se de aceste forme vechi bulgare Ekblom (I 23) crede că ele (*mal(')dičije, pal'tŭ, palьten'na, salnostĭ, bal'tiny*) nu trebuesc despărțite de formele lehice, căci ele prezintă același reflex. Este ciudată repartiția acestor forme : grupul lehic are reflexe izolate cu *tart*, iar grupul bulgar are reflexe izolate cu *talt*. Cauza acestei repartiții este necunoscută autorului (I, p. 49). Urme cu *tart* în sud reprezintă poate toponimicul *Varna*, care se întâlnește subt aceeași formă și în nord (în teritoriul lehic), iar urme cu *talt* pe teritoriul lehic-polon pot fi toponimicele *Pritzwalk, Pasewalk* (Ekblom I 24).

[Limba română are urme de reflex *tart* și *talt*]. Ce privește cuvintele cu reflexul *talt* din limba română (*daltă*) și *tart* din limba elină (Δαργομέστο) Ekblom spune : „Ganz sicher entstammen sie einer Zeit, wo die allgemeine Liquidaumstellung noch nicht durchgeführt war. Das Gleiche

©BCU CLUJ

gilt von den ins Finnische aufgenommenen *taltta*, *värttänä* usw." (I p. 24).

Evoluția grupului *tort* după Ekblom (I p. 26) este următoarea : *tårt* > *tårət* > *tərât* > *tərot* > *torot*. În grupul lehic evoluția a fost aceeași, numai că *ə* în loc să se vocalizeze, ca în grupul de răsărit, a dispărut. În slava de sud, în cehă și în slovacă evoluția a fost aceeași, deosebindu-se numai prin cantitatea vocalei care s'a lungit. Sunetul *â* este intermediar între *a* și *o*. Forma *tərât* este slavă comună.

Din această formă (*tərât*) s'au desvoltat toate formele slave : în regiunea slavă de sud și în domeniul polon *ə* a dispărut (în sud cu lungirea vocalică compensativă, în domeniul polon fără lungire) în domeniul slav de răsărit *ə* s'a vocalizat. Acest *ə* era un sunet de tranziție (Gleitlaut).

Cum se explică acest dublu tratament al lui *ə* ? Ekblom încearcă o ingenioasă explicare pornind dela legi fonetice generale. Atât azi cât și în trecut, legătura între consoane, în domeniul rus, este foarte strânsă, ca și în germ. și engl. În domeniul slav de vest și sud legătura între consoane este mai laxă ca și în franceză de pildă.

Datorită acestui fenomen sunetul parazitar *ə* nu s'a putut menține în domeniul rus unde a trebuit să dispară sau să se vocalizeze ; el a urmat calea din urmă mergând pe drumul semivocalelor *ŭ* și *ŭ*. În restul domeniului slav el a putut exista ca sunet parazitar, deoarece aici legătura dintre consoane era mai laxă. N'a fost însă notat când s'a fixat graiul literar. (Ekblom I pp. 26—35).

[Formele românești (*daltă*, *gard* etc.) derivă din stadiul *tårət* care dialectal s'a menținut și dincoace de epoca slavă comună].

Lungirea lui *â*, în domeniul ceho-slovac și slav de sud, în *a*, se datorește împrejurării că numai în acest domeniu s'a păstrat până târziu deosebirea cantitativă a vocalelor. (Ekblom p. 38).

Evoluția grupului *tort* ar fi deci pentru bulgară și pentru o parte a grupului lehic (cașubă și polabă) următoarea :

©BCU CLUJ

sl. străveche (urslavische)		slavă comună (gemeinslavisch)		sl. modernă
tårt >	tarət >	tərât > (cu *â* lung)	tərat > (' *a* jum. lung)	bulg, trat
	tårt > (cu â lung)	tårt > (cu *â* lung)	tarət > (cu *a* jum. lung)	bulg. (tart)
		tart > (cu *a* jumătate lung)	tarət >	caşub tart polab tort

Ocupându-se, în partea a doua a studiului său, de evoluţia diftongului cu lichidă în poziţie iniţială (*ort-*), Ekblom ajunge la concluzia că metateza acestuia s'a produs într'o epocă anterioară epocei în care s'a produs metateza grupului *tort*, anume între epoca slavă străveche şi cea slavă comună.

[Este interesant să observăm că elementele slave din limba română, care au grupul *ort* — se prezintă unitar; nu mai avem reflexe duble ca la *tolt*, *tort* !].

Evoluţia lui *ort* — a urmat aceeaşi linie ca şi cea a lui *tort*: ort—=årt—>årət—>ərât—(cu â lung). *ə* iniţial a dispărut pentrucă în majoritatea cazurilor se întâlnea cu *ъ*, *ь* final (Ekblom II p. 22). Dacă *ort* — iniţial a dat în limbile slave alte rezultate, aceasta se datoreşte faptului că la începutul cuvântului metateza s'a produs mai de vreme şi pentrucă în această poziţie intonaţia a jucat un rol mai important.

Ekblom admite unitatea linguistică slavă până târziu, aproximativ în epoca vblg. (=veche slavonă bisericească) (II p. 16). El fixează limita slavei comune către sfârşitul sec. al X-lea (II p. 26).

[Din consideraţiunile de mai sus ajungem la concluzia că şi studiul celei mai vechi pături de elemente slave din

©BCU CLUJ

limba română trebue să pornească de la toate limbile slave de azi, care să ne servească material de comparaţie, nu de la una singură, deşi atenţia noastră trebue să se îndrepteze în primul rând spre teritoriul linguistic bulgar. Elementele slave din limba română au intrat în diferitele epoci din diferite ţinuturi dialectale.

Un sprijin indirect în favoarea tezei că reflexul *talt, tart* a intrat în limba română într'o epocă mai veche, ne vine şi din partea cuvintelor slave intrate în limba fineză. Cele mai vechi cuvinte slave intrate în limba fineză au reflexele *talt, tart*>*tolt, tort* (d. e. *taltta, värtäna*, cf. Ekblom II p. 27). Aceste cuvinte au intrat în limba fineză din domeniul slav de est. Evoluţia grupului *tort* a mers paralel în tot domeniul slav, aşa că prezenţa unui stadiu *tart* în domeniul slav de est, atestat prin cuvintele intrate în limba fineză, dovedesc indirect şi existenţa aceluiaşi stadiu în domeniul slav de sud. Precum bună oară, pe de altă parte, prezenţa unui cuvânt finez *suntia*<sl. sǫdiji — împrumutat de asemenea din domeniul slav de est — mărturiseşte existenţa nazalei ǫ în acest domeniu, atunci când acest cuvânt a fost împrumutat în limba fineză, şi dovedeşte că acest împrumut s'a făcut înainte de sfârşitul sec. IX, când nazalele dispar în rusă (cf. Ekblom II p. 27)].

Studiind numele de persoane slave din cronicele germane, E. Schwarz ajunge la concluzia că în teritoriul Sorbilor slavi din Germania, în sec. VII, procesul metatezei încă nu se încheiase; dovadă numele ducelui sorb *Deruanus* <*dervo*>*drjĕwo* pomenit de cronicarul Fredegar la a. 630. La sfârşitul sec. VIII procesul metatezei se încheiase pe teritoriul Venezilor slavi dela Marea de Est şi pe teritoriul sloven; dovadă numiri ca *Dragowitus, Dragoz*.

Studiul numirilor toponimice din teritoriul slavo-german arată că cele mai vechi elemente toponimice germane intrate în slavă au suferit metateza (Schwarzach < *Swartahwa>ceh Svratka, râu în Moravia), iar pe de altă parte cele mai vechi elemente slave pătrunse în germană au forme

©BCU CLUJ

nemetatezate (Bersnicha<*Berzĭnica<*berza „mesteacăn"; *Walsnik*<*Valžinica).

Țările în care întâlnim astfel de numiri toponimice slave (Austria, Bavaria, Carintia, Stiria) au fost ocupate de Germani între sec. 6—8. Deci procesul metatezei nu se încheiase încă în această epocă. O dovadă care sprijinește această cronologie este numele lui Carol cel Mare, care intrând în limbile slave a suferit evoluția grupului — *tort.

Studiul toponimicelor din teritoriul slav de sud duce la același rezulat: în sec. VII, când Slavii ocupă definitiv Peninsula Balcanică, procesul metatezei lichidelor nu se încheiase. De aceea elementele autohtone intrate în limba slavă au fost tratate ca și elementele slave (lat. *Allōna*> croat *Labin, Scardona*>*Škradin*), pe de altă parte elementele slave intrate în alte limbi au păstrat forma nemetatezată (la Theophanes: Δαργομηρός = *Dragomĭr*; Γαρδίτσα „sat în Triphylia", Καρδίτσα „oraș în Beoția și Tesalia"; gr. βαλκός < sl. *valkŭ „mreje"; rom. *baltă, gard*).

De asemenea și pentru Slavii de est se poate dovedi că procesul metatezei s'a încheiat abia la începutul sec. al IX-lea. Elementele vechi trecute din rusă în fineză nu au metateza, iar cuvintele și toponimicele intrate din vechea suedeză în limba rusă după sec. IX nu mai fac metateza.

Prezența, pe la a. 900, în nord-estul teritoriului bulgar a unor forme fără metateză (tip *baltiny* la exarhul Ioan) contribue la fixarea geografieă și cronologică a formelor cu și fără metateză.

Toate constatările din articolul lui E. Schwarz ne întăresc convingerea că *formele nemetatezate din limba română sânt vechi elemente slave.*

Ce privește lomb. *palta*, piem. *panta*, nprov. *pauto* (cf. Meyer-Lübke, REW nr. 6177) derivate dintr'un **palta* „Sumpf", legătura lor cu *baltă* nu este dovedită; mai puțin probabilă este și originea germanică a lui **palta* „Sumpf", pentrucă acest cuvânt nu este atestat în germană (cf. J.

©BCU CLUJ

Brüch, Z.R.Ph. XXXIX (1919) p. 210. (Datoresc această indicaţie amabilităţii d-lui Al. Rosetti).

Sântem îndreptăţiţi să despărţim cuvântul românesc şi albanez *baltă*, *balt* de etimonul iliro-balcanic **palta*, atasându-l etimonului slav, fără să pierdem din vedere că etimonul iliric poate fi la origine identic cu cel slav.

GR. NANDRIŞ.

III

Cel mai vechiu calendar românesc.

In Bibliografia românească, tomul II, p. 48, Bianu şi Hodoş înregistrează cel mai vechiu calendar românesc tipărit la Braşov, prin osteneala Dascalului Petcu Şoanul, la anul 1733.

Domnului Gh. Bogdan-Duică, dând peste nişte note ale cronicarului sas din Braşov Thomas Tartler, i „se pare că *după* Petcu Şoanul a venit tipograful autodidact Popa Petre, care, făcându-şi o tipografie primitivă, a încercat un calendar *încă necunoscut* nouă".—„Dascălul Petcu Şoanul şi Popa Petre sânt *două* persoane, nu una", zice tot d-l Duică[1]). Aşa dară avem nu numai două nume deosebite: Petcu şi Petre, dar şi două funcţiuni deosebite: dascăl şi popă, ceea ce a făcut pe Dl Bogdan-Duică să creadă că avem a face cu două persoane şi cu două calendare. Cu toate acestea, dascălul Petcu Şoanul, care a tipărit calendarul apărut la anul 1733 şi popa Petre din Şchei, despre care scrie Thomas Tartler patru ani mai târziu, la anul 1737, că a avut o tipografie în care a tipărit mai întâiu un calendar cu litere tăiate în plumb şi lipite pe o scândură, iar mai târziu a început să şi toarne litere, e una şi aceeaşi persoană.

Mai întâiu să lămurim chestiunea cu cele două funcţiuni de dascăl şi de popă. La anul 1733 Petcu Şoanul erà dascal la biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului. La anul 1735,

[1]) Cf. *Ţara Bârsei*, a. 1929, No. I, p. 76—78. Interesantele note ale cronicarului Tartler sânt traduse acolo în întregime de D-l Bogdan-Duică.

©BCU CLUJ

Decemvrie 14, „Vlădica sârb Nicanor Proin, episcopul Cruşedolului, venind la Braşov, trimis de la părintele mitropolitul Belgradului Vichentie Ioannovici, cu patent împărătesc şi cu paşuş de la Măriia sa ghinerariul Vallis, ceind oarece ajutori, pentru un reghement nou ce au lăsat împăratul ca să facă naţionul de ritul grecesc,... prin socotinţa orăşanilor, au popit pe pop(a) Petcu Şoan" [1]). Prin urmare autorul calendarului apărut la 1733 la data când scrie Tartler nu mai erà dascăl, ci popă. Deci chestiunea celor două funcţiuni e lămurită.

Ce priveşte a doua chestiune cu cele două nume deosebite, putem face dovada că popa Petcu — ceea ce se pare foarte curios — e numit, probabil numai de streini, şi Petrus. Anume în „series Parochorum", cuprinsă în cronica latinească a Doctorului Vasile Popp, se înregistrează ca al 39-lea preot la biserica Sf. Nicolae din Şchei Petku (Petrus IV), mort la anul 1740 [2]). Din istoria şi documentele bisericii se poate constatà cu siguranţă că la epoca care ne interesează nu erà nici un preot acolo cu numele Petre.

Din cele premergătoare nu mai încape nici o îndoială că Dascalul Petcu Şoanul şi popa Petre sânt una şi aceeaşi persoană şi că cronicarul sas Thomas Tartler, în notele sale, vorbeşte de calendarul tipărit de Dascălul Petcu Şoanul la anul 1733, care e deci cel mai vechiu calendar românesc, după datele care ne stau la dispoziţie până astăzi.

Întru cât din notele cronicarului sas, precum şi din unele însemnări din Istoria bisericii Sf. Nicolae se vede că nu puţină vâlvă au strârnit—cum erà de altfel şi natural — încercarea îndrăzneaţă a dascalului Petcu în arta tipografiei şi cele cuprinse în calendarul redactat de el, merită să ne ocupăm puţin de familia Şoanul şi, în special să adu-

[1]) *Istoria Besearecei Şcheailor Braşovului*, publicată de Sterie Stinghe, Braşov, 1899, pp. 131 şi 133.

[2]) Ion Muşlea: *Viaţa şi operile Doctorului Vasilie Popp* (1789—1842). Anuarul Institutului de Istorie Naţională, vol. V, p. 156. Data morţii e greşită cu un an, după cum vedem din Istoriia Besearecei, p. 164, unde se notează „1741 Mai 31 s'au pristăvit pop(a) Petcu Şoan puţin bolind"

©BCU CLUJ

năm aici tot ce ştim despre autorul primului calendar românesc.

Numele Şoanul, scris şi Şoanu, Şohanu[1] sau, cu ortografie germană, Schoanul, se găseşte de repetite ori în documentele braşovenești. Şoanii erau o familie mare, de frunte, care a dat juraţi la biserica Sf. Nicolae atestaţi încă de pe la sfârşitul secolului al 17-lea Ion, Radu, Costea şi alţii [1]). Despre Petcu Şoanul ştim că era dascal la anul 1731, când a şi început „a face tipografie", în care şi-a tipărit calendarul, s'a popit la anul 1735 şi a murit la anul 1741. Mai ştim şi aceea că a luat învăţătură de la popa Statie Gridovici, om cu multă carte şi foarte umblat [2]). În Istoria bisericii Sf. Nicolae, la p. 100, aflăm următoarele: „1731 au început a face typografie Petcu Şoanu dascalul, lucru care el nu văzuse nicăiri şi au tipărit nişte calendare [3]), în care au pus nişte lucruri a zodiilor, cine când se va naşte cum va fi, care izvod l-au luoat de la pop(a) Statie, ce aceale gâcituri beseareca pravoslavnică nu le primeaşte".

Tot din istoria bisericii, p. 139, aflăm că popa Petcu erà să intre la 1736 în bucluc mare cu „paterii papistaşi", deoarece botezase un copil al unui ţigan care trecuse la papistaşi, dar a cărui mamă rămăsese ortodoxă.

Hiperurbanism fonetic în documente vechi.

Pe la 1700, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, erà „mare judeţ al cinstitei cetăţi a Braşovului" Georg Jeckel. În nenumăratele scrisori domneşti adresate acestuia, numele lui e redat mai rar subt o formă core-

[1]) Cf. *Documente privitoare la trecutul Ramânilor din Şchei* publicate de Dr. Sterie Stinghe, vol. I—V, şi Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, vol. V, p. 118).

[2]) Cf. şi notele traduse de D-l Bogdan-Duică din Thomas Tarler în Ţara Bârsii, l. c.

[3]) Din această notă s'ar părea că a tipărit mai multe calendare, despre care noi n'avem ştire.

©BCU CLUJ

spunzătoare celei originale: *Iechel*, *Echel* sau *Echil*, ci de cele mai multe ori alterat [1]). Astfel avem intercalarea unui *t* pentru marcarea cluziunii: *Ietchel* (a. 1707, p. 71, 72,) *Ietcăl* (a. 1708, p. 37), *Etchiel* a. 1707, p. 254). Altă dată *i* săsesc eră redat prin *gh*: *Ghieicăl*, căci așa îl percepeà urechea județului de Dlăgopol (Câmpulung) Stanciul (a. 1700, p. 198, 200) sau prin *h*, de sigur, palatal: *Hetchel* (a. 1707, p. 101) sau *Hetcăl* (a. 1707, p. 99).

Cum ispravnicul de Câmpulung R. Golescul și pisarul lui Constantin Brâncoveanu de la 1707 și 1708 vedeau cevà vulgar în pronunțarea numelui județului sas cu *h*, ca în hiiu, hiică, hiert în loc de fiu, fiică, fiert, au crezut de cuviință să-i scrie numele cu *f*, cum de sigur că îl și pronunțau. Astfel se explică scrierile hiperurbane *Fechil* (a. 1700, R. Golescul, p. 167, 169) sau cu *ch* dublu, probabil tot pentru marcarea cluziunii ca și în cazul intercalării unui *t*: *Fechchel* (a. 1707, p. 171, 172), sau cu intercalarea lui *t*: *Fetchel* a. (1707, p. 67, 72, 74, 97, a. 1708, p. 78), *Fetchiel* (a. 1707, p. 99, 100, 405, 406, a. 1708, p. 254, 255). Câte odată întâlnim pe adresă o grafie, iar în fruntea scrisorii alta. Așà de pildă: pe adresă *Hetcăl*, dar în fruntea scrisorii *Fetchel* (a. 1707, p. 97, 99), sau în adresă *Fetchiel*, în text *Etchiel* (a. 1707, p. 254).

CONSTANTIN LACEA

IV

Câteva cuvinte născute din subiecte ori complemente partitive

(*destul*, *deplin*, ↛ *deadevăr*, *demâncare* și *demâncărică*, etc.)

Subiectul partitiv este un subiect care nu este avut în vedere în întregimea lui, iar complementul partitiv este un complement extern (obiect pasiv sau direct) din care acțiunea afectează numai o parte.

În limba latină partea subiectului sau cea a complementului extern afectată de verb se exprimà prin cazul

[1]) N. Iorga, *Brașovul și Românii* Scrisori și lămuriri. București, 1905.

©BCU CLUJ

genitiv ori printr'un echivalent prepoziţional (*de, ex* sau *a, ab* + ablativul) ; cf. *In mentem venit de speculo* (Plautus, *Most.*, 271) şi *Tibi tuarum virtutum veniet in mentem* (Cicero, *De or.*, 2, 249) alături de *Quotiescunque patria in mentem veniret* (T. Livius, 5, 54, 3) ; *De palla memento* (Plautus, *Asin.*, 939) şi *De periculo meminisse* (Cicero, *Sull.*, 43) alături de *Cinnam memini* (Cicero, *Phil.*, 5, 17) şi *Meminisse officium suum* (Plautus, *Trin.*, 697) ; *Eam res nos locus admonuit* (Sall., *Iug.*, 71, 1) alături de *Mearum me absens miseriarum commoneo* (Plautus, *Rud.*, 73) ; etc.

La noi s'a păstrat uzul prepoziţionalului cu *de*+acuzativul (în locul ablativului) : *Copilul..., după ce văzù că nu mai are de nici unele,... se puse pe... plâns* (Ispirescu, *Leg.*, 287). Tot aşa : *am de toate* alături de [*Omul*] *neavând toate, zice că nimic nu are* (Konaki, *Poezii*, 268).

În felul acesta se poate întrebuinţà subiectul partitiv după *a fi, a se aflà, a se găsì, a se întâmplà, a lipsì*, etc., iar complementul partitiv după toate verbele a căror acţiune poate afectà atât întreg complementul extern, cât şì numai o parte a lui, d. ex. *a face, a lucrà, a săvârşì, a duce, a zice, a mâncà, a luà, a da*, etc. ; cf. *sânt, se găsesc de toate* şi *avem de toate* ori : *Iar Domnul poftindu-l să meargă cu Măria Sa i-au făgăduit că de câte zice că n'au apucat să-şi ia de la Mitropolie, de nici unele nu-i va lipsì, ci-i va da de toate* (Radu *Popescu*, 80) [1]). *Apoi tu de-acestea să faci cu mine?* (Sbiera, *Pov.*, 16). *Îs trei fii a lui Novac, De trei ori ţar'au prădat : Pe-unde merg d'acèle fac* (Bibescu, *Poezii pop.*, 317). *Să fie trimis ei înainte un Turc la Moscali de au strigat de-a păcii* (Let[2]., II, 107, Nic. Costin).

Complementul partitiv cu *de* este des întrebuinţat mai ales într'o seamă de locuţiuni. Aşa sânt : **a aveà de gând, ~ de cuget**, care nu pot fi interpretate decât „a aveà gândul, cugetul, intenţia, a voì să...", nu şì „a aveà pentru gândit" sau „pentru cugetat (*Ai de gând să mergi mai târziu*, Alec-

[1]) Complement ori atribut partitiv poate fi genitivul cu *de*+acuzativul în : *Dându-i şi de boeri petrecători până la margine* (*Let.*[2], II, 331).

©BCU CLUJ

sandri, *Poezii*, 306; *Poeziile ei... am de gând să le tipăresc*, C. Negruzzi, I, 76; dar cf. *N'au gând să-i deschidă*, Creangă, *Pov.*, 311; *De ai gând să ne iubim, Vină 'n crâşmă să bem vin*, Jarnik-Bârseanu, *Doine*, 388); **a aveà de grijă**=„a aveà grijă", **a băgà de seamă**=„a băgà seamă": *Ai de grije, bagă de seamă ce faci!* (Reteganul, *Pov. ard.*, I, 31; dar cf. *Acum să ai grije, că maică-ta merge la o nuntă* (Barac, *Til.—Buh.*, 9) şi *Învăţătoriule, au nu bagi samă că perim?* (*Noul Testament* a. 1648, ap. Gaster, *Chrest.*, I, 128).

Dintre locuţiunile cu *aveà* sânt mai puţin sigure **a aveà de furcă** [=„de luptat"] **cu cinevà**, în care *de* poate fi şi final (*Ce crezi? Avem de furcă?* Vlahuţă, *Nuv.*, 18; *Se luă la luptă cu el; dar n'avù mult de furcă*, Stăncescu, *Basme*, 236; *O să aveţi... cu dânsul de furcă*, etc.; locuţiunea se întâlneşte şi la Greci, cf. P. Papahagi, *Par. Ausdr.*, 151); **a aveà de lucru** „a aveà lucru, treabă "ori „de lucrat", „pentru lucrare"; **a aveà, a face, a da de mâncare** „a aveà, a face, a da mâncare" ori „pentru mâncat sau mâncare" (*Du-te'n casa cui te are ca să-ţi dee de mâncare*, Tiktin, *DRG.*; cf. însă şi: *a-i da cuiva de-ale mâncării sau de-ale gurii*); chiar şi: **a face şi a-şi face de lucru** „a pricinuì osteneală", „a da de lucru" sau „de lucrat" şi „a-şi căuta ocupaţiune", „de lucru" sau „de lucrat" (*Simina îşi făceà mereu de lucru prin şopron*, Slavici, *Conv. Lit.*, XII, 429); **a (-şi) găsì de lucru** „a (-şi) găsì lucru sau treabă" sau „cevà pentru lucru" sau „pentru lucrat". **a prinde de veste** „a prinde veste" sau „cevà de vestit". (*Şerban Logofătul iar prinse de veste şi se ascunse*, Let., II, 205, Neculce; *Nici n'aveţi să prindeţi de veste când vom ajunge*, Xenopol, *Br.*, 11; *Faţa mi se aprindeà şi mânia-mi întunecà ochii fără să prind de veste*, Delavrancea, *P.* 204; dar şi **a prinde veste**, Dosofteiu, *Vieţile Sfinţilor*, Sept. 22); **a da de veste** alături de **a da şi a luà veste**, etc. Partitivul este clar însă în: **a mâncà de dulce, de frupt, de post**.

În rândul întâiu prin întrebuinţarea în funcţiune subiectivă şi completivă partitivă, atât după verbe, cât şi după adjective ca *plin, gol*, etc. (mai puţin prin cea finală

©BCU CLUJ

și atributivă) au ajuns să fie considerate de nume cuvintele : **destul** <*de sătul* (cf. *din destul : a da, a face din destul, a fi din destul* și *de-ajuns* [1]), *din de-ajuns* ; chiar *de destul : sau cine arâ puteà spune de destulŭ,* Cipariu, *Crest.*, 34) *destul de-ți prisosește* (Dosoftieu, *Ps*, 43) [2] ; **deplin** : *și noi deaca am văzut de a lor bună voe, tocmală și plată de plin : ficutu-i-am de la noi această mărturie* (Gaster, *Chrest.*, I, 38) ; *Nu dereptŭ aceaia că nimerilea nu le poate înpleà deplinŭ* (Gaster, *Chrest.*, I, 40) ; *să cade să facemŭ întru totŭ deplinŭ și desăvârșitŭ* [3]) (Gaster, *Chrest.*, I, 77) ; + **deadevăr** : *deadevărŭ grăescŭ voao* (Gaster, *Chrest.*, I, *7, 29) ; **demâncare, demâncărică** : *La han am găsit și demâncărică* (cf. însă și *demâncat*, unde *de* este final : *ia dă tu flăcăului demâncatul*, Eminescu, *Conv. Lit.*, IV, 298) ; etc.

Mai nouă este exprimarea complementului prin *din* (*dintru* înainte de vocală) + acuzativul : *și așa trupulŭ lu H*[*risto*]*s să mănânce și den sângele lui să bea* (Cipariu, *Crest.*, 34). *Să mai stâmpăr din cea jale* (Jarnik-Bârseanu, *Doine*, 132). *Mai uiți din supărare* (ibid., 414). Tot așà : *a rupe, a tăià, a mâncà, a gustà din pâine* sau *dintr'o pâine*, ș. a.

Aceste cazuri sânt evidente. Dar nu totdeauna avem putința să deosebim complementul partitiv exprimat cu *de* sau *din* + acuzativul de alte funcțiuni sintactice exprimate în același chip : modală, cauzală, finală, etc. (cf. *deadinsul, deamănuntul, de istov, de tot*, etc.).

---

[1]) Tot complement partitiv, dar nu obiect pasiv (direct), ci predicativ, este în legătură cu *a fi* : *Destul ne era a cunoaște cât era de mare dușmănia sa* (Ms s. XVIII, Gaster, *Chrest.*, II, 85) ; cf. și : *Că destul mă'm supărat. Și nimic n'am căpătat* (Jarnik-Bârseanu, *Doine*, 215).

[2]) Ca și *destul*, și în legătură cu *a fi* : *Și toate au fost deplin, nimic lipsind* (*Let*[2], III, 332, Gheorgh.). După Kr. Sanfeld, *Linguistique balcanique, problèmes et résultats*, Paris, 1930, p. 87 : *„destul* „assez", „suffisant" formé de *de* + *sătul* de lat. *satullus* comme bulg. *dosta* de *do s.ta"*.

[3]) Născut din întrebuințarea finală a lui *de*, cf. *Lemne, slavă Domnului, sânt de ajuns și de'ntrecut în pădure* (*Conv. Lit.*, X, 381). *Mare pagubă și peire desăvârșit* (Ms. de pe la 1705, Gaster, *Chrest.*, I, 354).

©BCU CLUJ

Care (mai) de care.

Dintr'o imagine locală (de spaţiu) la început, mai pe urmă logică, s'a născut, între altele, şi vechea noastră construcţie cu *de* după comparativ, construcţie care astăzi este înlocuită cu *decât* şi *ca*, cu excepţia unor expresii care arată măsura şi, fiind des întrebuinţate, s'au fixat cu timpul. În limba veche se puteà zice : *eşti mai înţeleptu de toţi Iudeii* (*Cod. Vor.*, 73/12), *mai vărtosu de lucoarea soarelui* (ib., 76/10), *credinţă mult mai cinstită de aurulu* (ib., 139/13) ; *de toţi eşti tu mai sus la scaunul lui Dumnedzeu* (*Cod. Tod.*, f. 30 r⁰) ; *mai luminos de şeapte ori de soarele* (ib., 31 v⁰ 11), etc. Astăzi îl putem întrebuinţà numai în legătură cu *mai mare, mai mic, mai mult, mai puţin, mai bine, mai rău, mai scump, mai ieftin*, etc. : *Cercà mai mult de* 15 *pungi de bani* (Axinte Uricariul, *Let.*², II, 164) ; *mai mult de un Tătar n'au scăpat* (Neculce, *Let* ², II, 39) ; *Mai rău de aşa nu se poate* (Cătană, *Pov.*, I, 15) ; *mai mare de trei stânjeni, mai mic de trei coţi*, etc. ; chiar şì : *Acesta da îndoit de cum da Grigorie Vodă* (Neculce, *Let* ², II, 390), ş. a. m. d. Dar nu se mai poate spune decât doar provincial : *Ba eu sum mai bună De voi amândouă* (Frâncu—Candrea, *Moţii*, 195).

În construcţia comparativului cu *de*, punctul de la care începe comparaţia este cel indicat prin prepoziţia *de* şi substantivul care urmează după ea. *Mai luminos de soarele* înseamnă că se poate vorbì de o „lucoare" asemănătoare cu a lucrului, despre care e vorba, numai începând de la cea puternică a soarelui încolo. *Mai înalt de casa* înseamnă că înălţimea lucrului, despre care este vorba, este măsurată în comparaţie cu cea a casei şi este socotită numai de la casă în sus. Chiar şì în *mai mare de trei stânjeni* şi *mai mic de trei coţi*, avem aceeaşi socoteală : mărimea şi micimea sânt socotite de la trei stânjeni sau trei coţi în sus ori în jos.

Dacă ştim aceste lucruri, putem înţelege felul cum s'a născut şì sensul original al expresiunii, fixate acum, *care de care* şi *care mai de care*, pentru care găsim numeroase exemple în *Dicţ. Acad.*, I[II], fasc. II, p. 141.

©BCU CLUJ

E vorba de o interogaţie emfatică şi brahilogică (ca şi *care pe care, cât pe ce*, etc.), la început directă, apoi indirectă, în sfârşit fixată şi întrebuinţată şi în alte legături sintactice, nu numai ca, la origine, în legătură cu un comparativ, după care întrebuinţarea lui *de* era normală. *Gospodarii se întrec care de care să fie mai buni şi mai cinstiţi* (I. Ionescu, *c.* 234) înseamnă : *Gospodarii se întrec care să fie mai buni şi mai cinstiţi de* (=„decât cei") *care* [-s buni şi cinstiţi). Tot aşà : *Să 'ndesà care de care va 'ncăpeà mai nainte* (Dosofteiu, *V. S.*, 54_2)=„...*care va 'ncăpeà mai nainte de* (=„de cât") *care* [e mai nainte]" ; *Începură a-i da care de care mai mulţi bani* (Sbiera, *P.*, 131/27)=„...*care mai mulţi bani* (=„de cât") *care* [cu mulţi bani] ; *Alergând pe capete, care de care să ajungă la mare mai curând* (Ispirescu, *U.*, 51/16—16)=„.... *care să ajungă la mare mai curând de* [=„decât"] *care* [aleargă ca să ajungă la mare"] ; *Tot feciorul e cu plosca de vin în mână, care mai de care ploscă mai frumoasă şi vin îndulcit* (Pitiş, *Conv. Lit.*, XXIV, 1062) = „...*care ploscă mai frumoasă de care* [ploscă frumoasă...]".

Fixată fiind odată expresiunea *care de care* sau *care mai de care*, ea a putut să se întrebuinţeze şi în cazuri când comparativul nu se exprimă, dar se găseşte în mintea sau intenţia vorbitorului : *Gătindu-se carii de carii să apuce înainte* (Dosofteiu, *V. S.*, 100). *Se sfădeà... şi Domnii din Ardeal cu crăiţa laşească, care de care să cuprinză ţara* (*Let.*, I. 215/17) ; *Alergaţi la cei străini Greci, de-i apucaţi care de care să vă fie gineri* (*Let.*, II, 442/23) ; *ce să fie acolo, ziceau oamenii alergând, care de care din toate părţile* (Creangă, *A.*, 8) ; *Începură a-i da care de care mai mulţi bani* (Sbiera, *P.* 131/27) ; *care de care-i după treabă* (Sevastos, *N.*, 52/5).

După analogia altor construcţii, în care *de*=*din* (genitivul partitiv : *o parte de moşie*=„o parte din moşie") s'a născut construcţia neobişnuită *care din care* : *Acì de gazdă, care din care se îndesà ca să povestească mai înainte* (Drăghici, *R.*, 249).

©BCU CLUJ

Atribut—superlativ.

Un fel curios de superlativ rezultă din repetarea cuvântului în formă de atribut genetival. E vorba, la origine, de un genetiv al comparației, care se găsește și în latina vulgară, fiind parte de origine populară, parte venit din limbile orientale, mai ales pe calea cărților și formulelor religioase (*rex regum, dominus dominorum, principum princeps, episcopus episcoporum, servus servorum, disciplina disciplinarum, venena venenorum, caeli caelorum, saeculo saeculorum*, etc., cf. Stolz-Schmalz- Hofmann, *Lat. Grammatik*[5], II, pp. 390—391) : *Cântarea cântărilor, în veacul veacului, în vecii vecilor, începutul începutului, capătul capătului* sau *capetelor, comèdia comèdiilor, frumoasa frumoaselor, ocara ocărilor*, etc. ; și genetiv cu *de* : *neam de neam, veci de veci*. Ex. : *Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat, acum și în vecii vecilor, Amin* (Al. O. Teodorianu, *Hronicul măscăriciului vălătuc*, București, 1928, p. 18) ; *Când l-a strigat împăratul pe nume, el, robul, a răspuns așa, încet, din fundul-fundului* (L. Morariu, *De la noi*[3], p. 119) ; *La urma urmei ce știu eu ce-i mai dă...* (id., ib., p. 89) ; *și la urma urmei tot pe-a ei eșea...* (Al. O. Teodoreanu, o. c., p. 18) ; *pune mâna pe zid, și minunea minunilor, se face o ușă* (L. Morariu, ib., p. 69) ; *neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan* (Odobescu, la Tiktin, *DRG.*, 1043) ; [*Mama*] *îl vedeà întrând prin case mari pe unde neam de neamul ei n'a călcat* (Vlahuță, *Icoane*, ap. Tiktin, ib.) ; arom. *Aleptul alepților și gonile a gonilor, nâs earà* (P. Papahagi, *Basme arom.*, p. 132).

N. DRĂGANU.

V

O seamă de sârbisme din Banat.

Căigână, *căigainâ, găigână* „ouă sparte în unsoare, jumări de ouă". Dicționarul Academiei compară forma *căigână* cu ung. *kajgonya*, iar pe *găigână* îl derivă din turc. *kajgana*.

©BCU CLUJ

Răspândirea geografică (Banat, Hunedoara) a celor trei forme de mai sus este un indiciu sigur că ele trebue să derive din sârb. *kàjgana*, idem. De fapt, dacă acest cuvânt ar fi de origine ungurească, ar trebui să se întâlnească mai cu seamă în regiunile de Nord-Vest ale Transilvaniei, unde influența maghiară a fost mai puternică, nu în Banat și în Sud-Vestul Ardealului, regiuni expuse influenței sârbești. Pe de altă parte *găigană* nu poate fi un împrumut direct din limba turcească; știm că elementele turcești din Banat au intrat în graiul acestei provincii printr'o filieră sârbească (v. Șăineanu, *Influența orientală*, vol. I, 80—84).

Întocmai ca la toate elementele turcești din Banat și Ardeal intrate prin limba sârbească, și în cazul acesta accentul nu cade pe vocala finală, ci pe silaba penultimă: *cáfă, căfână, căigână*, pe când în Muntenia și Moldova accentul turcesc s'a păstrat: *cafeà, cafeneà, gaiganà*.

Mau, art. *ma-ul* „avânt, putere, energie, prezență de spirit, îndemn" (v. Molin, *Din Graiul Bănățenilor*, *Noua Revistă Română*, 1910; Liuba-Iana, *Topografia satului și hotarului Măidan*, Caransebeș, 1895; Novacovici, *Cuvinte Bănățene*, Oravița, 1924; Weigand, *Der banater Dialekt*, Jahresbericht, III: *mau* „Lust, Energie" [Weigand scrie, *‚îmi perdui mau*; corect *„îmi perdui mau"*, adecă *ma-u* în două silabe]) <sârb. *màh* „impetus, vis, violentia, furor, motus, momentum".

Pentru formă, cf. sl. *prahŭ*>Ban. *prau*, sl. *vrahŭ*>Ban. *vrau* „vraf".

În limba sârbească *mah* e foarte des întrebuințat în locuțiuni ca acestea: *uzeti mah, učiniti mah, dati mah nogama* „a-și lua avânt"; *uzeti mah, oteti mah, preoteti mah* „a deveni mai tare, a birui". În Banat întâlnim locuțiuni care par a fi decalcuri de pe cele sârbești înșirate mai sus: *A-și lua mau* „a-și lua *avânt*"; *I-am făcut mau să fugă* „i-am făcut vânt să fugă" (v. Molin, op. cit.); *A prinde mau* „a prinde putere (ibid.); *I-au luat maul în luptă* „l-a întrecut" (v. Liuba-Iana, op. cit.).

©BCU CLUJ

Gieco în expresia *„nu dzíše niś gieco"* = nu zice nici cârc (v. Novacoviciu, op. cit.; Costin, *Graiul Bănăţean*, Timişoara, 1926, s. v.). Trebue să fie sârb. *(g)de* „unde" *ko* „cine" (trecerea *de*>*ge* e obicinuită în Banat chiar în împrumuturi recente: sârb. *dever* „vornicel la nuntă, frate de mireasă" >*gievăr* (v. Costin, op. cit.).

Şolă pl. *şole*. E termenul curent în Banat pentru „ceaşcă". Se aude şi *şol*, *şoluri* (v. Costin, op. cit.). E împrumutat din sârb. *šolja* „idem" (<germ. *Schale*, cu un *a* închis în spre *o* ca în dialectele germane de Sud: Bavaria, Austria).

Iată deci încă un exemplu de adăogat la cele date de d-l Puşcariu (DR. V. 755) în care unui *l'* sârbesc îi corespunde un *l* românesc nepalatal. Prin urmare, originea sârbească a omonimului *şole* „opinci" poate fi considerată ca sigură.

Chiţele „fotă dinapoi, ciucurii de la fota dinapoi" (v. Costin, op. cit. s. v.). D-l prof. Drăganu (în DR. IV, p. 153) derivă pe *kiczelie* „praecinctorium" dat de Anonymus Caransebesiensis în vocabularul său (v. Revista *„Tinerimea Română"*, Noua serie, vol. I, Bucureşti, 1898, p. 346), din ung. *kecele*, *köcöle*, *köcölöje*, *köcölye*. Cum însă acest cuvânt e răspândit astăzi mai cu seamă în sud-vestul Banatului (în nord şi nord-est se zice *opreg*), e mult mai probabil că a fost împrumutat din sârbeşte. E adevărat că sârbescul *kècelja* „praecingulum" e însuşi un împrumut din ungureşte (v. *Rječnik*, s. v.); în Banat avem însă multe ungurisme intrate prin filieră sârbească ceea ce se poate vedea după fonetismul lor de ex. *acov*, *arşov* (v. DA. s. v.).

În cazul lui *chiţele*, singur criteriul geografic ne face să credem că e de origine sârbă.

E de remarcat că din *chiţele* s'a format un singular analogic *chiţeà* (v. Costin, op. cit. s. v.).

Sălată „salată". D-l prof. Drăganu îl derivă pe *selate* al lui Anonymus Caransebesiensis din ung. *saláta* (DR. IV, p. 157). Cum *selate* al Anonimului din Caransebeş, adecă al lui Mihail Halici, trebue cetit *sălată* şi nu şălată (*ş* notat de Halici *sh*), e mai probabil că e sârbescul *salàta* decât ungurescul *saláta*. În părţile mai expuse influenţei ungu-

©BCU CLUJ

reşti ale Transilvaniei, acest cuvânt se pronunţă *şelate* sau *şălată*. În cazul acesta *ş* iniţial e un indiciu sigur despre originea ungurească a cuvântului.

Prin urmare acest „Kulturwort" ni-a venit prin trei filiere: în Muntenia şi Moldova din neogreacă, *salată*; în Transilvania din maghiară, *şelate*, iar în Banat din sârbo-croată, *sălată*.

E. PETROVICI.

VI.

Vocalele fără de voce în Româneşte.

Definiţia vocalelor. Vocalele fără de voce în Ruseşte, Franceză, Portugeză.

După definiţia Prof. Jones (dela *University College*-Londra) vocala este „un sunet cu vibraţia coardelor vocale în producţia căruia aerul curge continu prin faringe şi gură fără nici o piedecă sau strâmtare care să aducă o fricţiune auzibilă".

Sau mai pe scurt, se poate spune, că o vocală nu-i alt ceva decât însăşi vibraţia „(bâzâitul)" coardelor vocale în scurgerea fără nici o obstrucţie a aerului din plămâni, prin larinx, farinx şi gură.

Aceasta e definiţia vocalelor obişnuite pentru că limbagiul cunoaşte—oricât ar părea de parodoxal—şi vocale produse prin simpla trecere a aerului prin gură fără „bâzâitul" coardelor vocale. Aceste vocale nu se deosebesc perceptibil de vocalele şoptite. (Încercaţi să şoptiţi vocalele limbei noastre de pildă şi veţi aveà o idee destul de limpede de felul cum sună vocalele fără de voce).

Multe limbi europene nu cunosc acest fel de vocale (numite şi devocalizate). Aşà de pildă în l. engleză vocale „şoptite" nu fiinţează. La fel germana, suedeza, italiana* şi

* [Totuşi Iaberg şi Jud în *Der Sprachatlas als Forschunginstrument* Halle 1928, p. 216—217 ne singură „dass man in der Toscana, andersvo in Mittelitalien die auslautenden Vokale oft blos haug oder ffcüstert." S. P.]

©BCU CLUJ

spaniola — pentru a numì câtevà din limbile de seamă ale continentului pe care vieţuim, — n'au în tezaurul lor de sunete vocale fără de voce.

Alte limbi europene în schimb posedă aceste sunete. În ruseşte bunăoară cuvintele ce însemnează *la revedere*, *şedeţi*, *expoziţie* se rostesc cu unele vocale devocalizate ce se transcriu de foneticienii moderni prin cerculeţe puse sub vocalele respective: *„praščàiţi, sadìţis* v y s t ̥ f k ̥".

Limba franceză, întrebuinţează, arareori e adevărat, vocale în producţia cărora coardele vocale nu iau nicio parte. Aşà de pildă al doilea *i* din cuvântul ce înseamnă *plecat*, poate fi auzit şoptit din gura multor Francezi: p a r t i̥.

Un graiu bogat în vocale 'şoptite' e cel portugez. Iată câtevà exemple culese din tratatul lui Aniceto dos Reis Gonçalves Vianna: t r̥ i̥ s t e z a, *òtr̥us*, e n t r ̥ă, mòrtă, păr̥pătuidad însemnând: tristeţă, alţii, între, moarte, veşnicie, cuvinte îmbelşugate în vocale (şi consoane) fără voce. (Observaţi în deosebi ultimul din cuvintele citate, în care 'vocea' intră abia odată cu vocala *u*: p ̥ r̥ p ̥ t u i d à d.) A se notà că în transcrierea acestor cuvinte portugheze litera ̥ reprezintă o „vocală neutră" similară lui ă al nostru, în *văd*, *mă* de ex.

*

Se poate să nu fie o descoperire. Necazuri şi griji, cari n'au a face cu ştiinţa m'au împiedecat să-mi procur ultimele cărţi apărute în ţară şi streinătate tratând fonetica limbei noastre, aşà că nu pot şti dacă *eu* am descoperit întâiu vocalele fără de voce în româneşte *).

În legătură cu teza mea de doctorat *Comparative Phonetics of English and Rumanian* transcrisesem între altele şi cunoscuta povestire a lui N. Gane „Astronomul şi doftorul". Cetind d-lui Prof. Jones, şeful Departamentului Phonetic de la

*) [Din studiile dialectale ale lui G. Weigand cunoaştem de mult vocalele „şoptite" la sfârşitul cuvintelor româneşti. S. P]..

©BCU CLUJ

„*University College*" textul mieu pus în alfabetul fonetic, d-sa obiectă că litera *i* cu care transcrisesem ultima vocală din cele două fragmente din notă [1]) nu redă corect vocala ce rostisem. L-am întrebat dacă nu cumvà pronunţasem desinenţa (mai literară) *-ei* în loc de *-i*.

D-sa, scurt, englezeşte, drept răspuns scrise cu creionul un e pe jumătate deschis (ε) peste i-ul din transcripţia mea.

Am părăsit Collegiul foarte intrigat. Ştiam că ştiu românește mai bine decât profesorul mieu care — în treacăt spus — nu cunoaşte o boabă din graiul nostru. Dar mai ştiam şi altceva: că Prof. D. Jones are o ureche cu care nu poţi glumì, un auz de-o infalibilitate 'papală' [2]).

Unul din noi doi trebuià să fi greşit. Sau nu cumva greşisem amândoi? În care caz trebuià să fie vorba de o distincţie prea fină ca să poată fi prinsă cum ar zice muzicanţii *a prima vista*.

M'am dus acasă hotărît să aflu ce erà cu cei doi *i* a căror taină îmi scăpà, dar pe care, pentru mine lucrul deveneà tot mai vădit, nici urechea foarte ageră a Prof. Jones, nu o putuse prinde.

Închis în camera mea am început să repet cu glas tare pasagiile ce mă intrigau.

După vreun sfert de ceas de mare nedumerire puteam exclamà ca fisicianul grec: „evrika".

Eu avusesem dreptate şi n'avusesem; Prof. Jones, la fel, avusese şi nu, dreptate.

Găsind adevărul mă gândiu involuntar la vorba lui Rousseau: „Il faut beaucoup de philosophie pour observer une fois ce qu'on fait touts les jours". (Citat de Jespersen).

Problema erà deslegată:

Cei doi *i* respectivi erau lipsiţi de vibraţia, ce însoţeşte

---

[1]) Iată-le:

a) ...ţara cea mult lăudată a Moldovi.

b) .... ajunseră... la hotaru ţări.

[2]) A se vedea articolul subsemnatului din *Rev. Gen. a Învăţământului*: *Deprinderea Urechii*.

©BCU CLUJ

de obiceiu vocalele, a coardelor vocale. Ei trebuiau să fie transcrişi cu i̯.

*

§ 1. Am arătat în monografia „*i* scurt" apărută în *Rev. Gen. a Înv.* că acest sunet apare foarte adesea devocalizat, deci i̯. Dar afară de acest i:

§ 2. Toate vocalele şi toţi diftongii apar în româneşte destul de adesea fără de voce. Aceste sunete vocalice fără de voce trebue să fie considerate ca membrii subsidiari ai fonemelor de care se ţin:

i̯, e̯, a̯, o̯, u̯, î̯, ă̯, i̯i̯, i̯u̯, ş. a. m. d. aparţin respectiv fonemelor i, e, a, o, u, etc.

§ 3. Iată câteva exemple de astfel de vocale şi diftongi devocalizaţi: suferinţă̯, societate̯, aritmetică̯, clasicism[1]), casa̯, lupu̯, câteva, ie̯ la mintea omului̯ ş. a. m. d.

§ 4. Chiar două vocale în succesie pot fi devocalizate în româneşte: generaţie̯, imaginaţie̯.

§ 5. În anumite împrejurări i̯ scurt e *totdeauna* devocalizat.

§ 6. Devocalizarea vocalelor lungi nu e absolut esenţială limbei române deşi ea este destul de frequentă.

§ 7. Vocalele fără voce sânt întrebuinţate în de obşte:

a) La sfârşitul propoziţiunilor ce nu admit contradicţie: Ţi-am spus să̯ pleci acasă̯!

b) În enumeraţii mai mult sau mai puţin emfatice: Liberalii̯, conservatorii̯, averescanii̯, socialiştii̯, etc.

...are casă̯, masă̯...

c) În poezie, şi anume în pasagii lirice, patetice:

De ex:

„Te duci şi ani̯ de suferinţă̯" (Mih. Eminescu);

d) În limbagiul animat, pentru a da relief unei rădăcini prin aruncarea în umbră (efect al devocalizării) a silabelor fără importanţă̯ ideologică̯:

Ex.: dar e la mintea omului̯!

---

1) În acest cuvânt şi *m* este 'surd' sau 'afon'.

©BCU CLUJ

e) În moneda măruntă a limbei, ca de pildă în conjuncţii şi prepoziţii şi anume în acelea ce încep cu o consonantă tenuă : astfel *şi* adesea devine şi iar prepoziţia *pe* nu arareori e rostită *pę*.

f) În limbagiul mai mult sau mai puţin *presto* şi mai ales în expresiile-clişeu de felul celor următoare :

trei şi ku patru fa(k) şaptę

doi şi cu cinci fa(k) şaptę

(Compară în portugeză : kùatru, sinku şi oitu (4, 5, 8).

§ 8. Exemplele de mai sus presupun un tempo mai mult sau mai puţin repede, deşi cazurile de sub *b*) şi *c*) arată că viteza nu-i numai decât trebuincioasă.

§ 9. Cu excepţia vocalelor finale înaintea unei pauze (a se vedea sub *a*) şi *b*) exemplele de mai sus arată că devocalizarea se întâmplă de obiceiu între două consonante tenue. (Vezi mai ales cazurile de sub *f*).

§ 10. Toate vocalele fără voce din exemplele de mai sus se găsesc în silabe neaccentuate. În rare cazuri întâlnim vocale fără voce (numai între consonante tenue !) şi în silabe sub accent. Ex. înrăutăţit.

*

Vocalele fără de voce dau limbei române o delicateţă discretă care nu poate scăpa din vedere, sau mai bine zis din auzul esteticianului limbagiului.

Pe lângă graţie ele dăruesc limbei noastre un mijloc foarte expresiv de-a accentuà, unde trebue [1]) logic ori artistic,

[1]) Portugeza întrebuinţează într'o măsură cu mult mai mare devocalizarea, atât a vocalelor cât şi a consonantelor. Vezi şi în rom., clasicism cu *i* şi *m* devocalizat, aşà încât după chiar Gonçalves Vianna : „Repetiţia constantă a vocalelor atone şi şoptite strică considerabil armonia generală a limbei cu atât mai mult cu cât nazalele frequente sunt mai puţin sonore decât în franceză".

©BCU CLUJ

rădăcina, partea de sevă a cuvântului, prin faptul că ele aruncă în umbră sau mai propriu zis în şoaptă aproape neauzită, acele părţi ale cuvântului pe care mintea le pricepe fără ajutorul urechii.

I, OLIMPIU ŞTEFANOVICI-SVENSK

Londra, British Museum.
22. I. 927

VII

Nouă contribuţiuni la Bibliografia veche românească [1]).

Ciiasloveţi, Sibiiu 1696.

Iată câtevà completări la descrierea dată în *Bibliografia veche românească* vol. I, pag. 339, Nr. 101 :

Pe foaia 244, după terminarea rugăciunilor de dimineaţă, aflăm iertarea de greşeli cu textul următor :

Pretine, Pravoslavnice Cetitoriu, cu umilinţă te rugăm : unde vei afla nescare greşuri în lucrul acesta al nostru, în slove, în cuvinte, să nu blăstămi : ce cu blândeaţă îndrepteazâ : şi plineaşte-se-vai precât am putut cu nevoinţă am lucrat, şi precum am aflat în izvod aşa am dat şi am lucrat, şi precum am aflat în izvod aşa am dat şi în tipariu : Ce te rugăm iartă, ca şi tu să dobândeşti Ertăciune del[a] Domnul nostru Is. Hs. al căruia dar şi mlă şi noi îl rugăm să fie cu tine pururea.

Iubitoriu de osteneală
Pop : Kiriac, G. i Tip.
şi Avraam Arhidiacon

---

[1]) Cf. *Dacoromania* Vol. V pag. 601—619, *Octoihul mic* tipărit la Braşov (1557) împreună cu un *Evangheliar slavon* (1580 ?) vor forma un articol separat. De asemeni o *Carte de rugăciune* tipărită în Belgrad înainte de Catechismul calvinesc (1640), care conţine Molitvele descrise în articolul D-lui prof. univ. N. Drăganu : *„Codicele pribeagului Gheorghe Ştefan Voevodul Moldovei"* în Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj 1926, Vol. III, pag. 181—250. La pag. 184, la punctul 15, citim *„Molitve de rugă de peste săptămână căte trei pe dzi : .... scoase de Măria sa Gheorghe Stefan voevod ; le-au scos din limba sârbească pre limba românească.* Aceasta carte face parte din primele tipărituri Rakocziene.

©BCU CLUJ

Literile, ornamentaţia tipografică la finale şi în loc de frontispiciu sânt identice cu ale Molitvenicului dela Belgrad 1689, tipărit tot de Kiriac. Se vede că tot materialul tipografic a fost transportat dela Belgrad la Sibiiu, căci literele Chiriakodromionului din Belgrad (1699) se deosebesc de acestea, se introduc noi caractere şi frontispicii. În acest Ceasloveţ, pe foaia 2, să află Tatăl nostru, pe care-l reproduc pentru ca să poată servi de comparaţie cu alte texte anterioare şi ulterioare:

„*Tatăl nostru ce eşti în ceriuri: sfinţească-să numele tău. Vie împărăţia ta, Cumu-i în ceriu aşa şi pre pământ. Pâinea noastră de toate zilele dă ne-o noao atsăz. Şi ne iartă greşealele noastre, cum ertăm şi noi ale greşiţilor noştri. Şi nu ne duce pre noi în ispită, ce ne izbăveşte pre noi de vicleanul. Că a ta iaste împărăţiia şi putearea şi slava, acum şi până în veaci, Amin.*

Iată conţinutul acestui Ceasloveţ:

Polunoştniţă de toate zilele	Joi	36
Polunoştniţă de sâmbătă	„	33
Începutul itrosului (Psalinii dumineci)	„	81
Începutul lu pervi ceas.	„	90
Începutul al tretii ceas	„	97
Începutul lui şesti ceas	„	107
Inceaperea obeaniţei	„	116
Începutul al 9 ceas	„	126
Începutul vecerniei	„	132
Începutul pavecerniţei mici	„	145
Începutul pavecerniţei mari	„	171
Troparele Învierii	„	185
Troparele şi condacele zilelor	„	191
Ceasurile zioa de Paşti	„	194
Cinstitul paraclis al Născătoarei	„	194
Rugăciunile: Vasilie cel mare	„	226
Rugăciunea după cuminecătură	„	230
Rugăciunile de seară	„	236
Rugăciunile de dimineaţă	„	244
Rânduiala lunilor	„	330

©BCU CLUJ

Molitvenic, Râmnic 1706.

Bibliografia veche românească Vol. I, pag. 541, nr. 150 cunoaşte această carte însă numai cu 190 pagini. Cartea completă are 453 pagini.

La sfârşit, pe pagina 451, citim următoarele:

„Cade-să a şti, că în Molitvenicul acesta pentru toate tainile şi trebile ce să cuvin a le isprăv[i], preotul s'au pus, iară slujba la priceştaniia bolnavului, noi n'am pus, precum vedem ca să află în Molitvnicele sloveneşti, ca ce că în izvoadele greceşti nu să află această rânduială făcută osebi, nice urmează a să face vre-o slujbă la acest lucru, ce numai după-ce mearge Preotul acolo unde va fi bolnavul. Întâiu trebuie să-l ispovădească cum să cade, şi apoi să-l pricestuiască cu Dumnezeeştile taini, zicând bolnavul de va şti carte. Crez Doamne şi mărturisesc, că tu eşti adevărat Hs. Fiiul lui Dumnezeu celui viu. Tot până în sfârşit. Iară neispoveduit să nu îndrăznească Preotul a-l cumineca, că vor cădea amândoi în osândă.

Pagina 452.

Slavă cinste şi închinăciune celui în Troiţă unuia Dumnezeu, carele ne-au ajutat după început de am ajuns şi sfârşitul. Iară cei ce veţi întâmpla a ceti bucuraţi-vă în Domnul şi vă rugaţi pentru noi şi ce greşală veţi afla, veri în cuvinte, veri în slove, îndreptaţi cu Duhul blândeaţelor, nepuindu-ne în ponos, că precum iaste cu neputinţă ceriul a să vedea fără de nori, aşa şi tipariul fără de greşală.

Pe pagina 453.

Să se ştii şi aceasta, că de vei cerceta pre amăruntul rânduialele şi tălmăcirea acestui Molitvenic, şi de-l vei potrivi cu niscare izvoade sloveneşti, veriunde ar fi tipărite şi nu se va potrivi, să nu o pripeşti îndată a defaima, că ce noi am urmat Molitvnicului grecesc carele l-au tipărit Nicolae..... la anul dela Hs. 1691. Şi după cât ne-am fost putinţa şi întru înţeles şi întru rânduiale am aşezat, pre alocurea am şi adaos în tălmăcire pentru scurtarea limbii Rumâneşti, aşijderea

©BCU CLUJ

şi la învăţături şi la Rânduiale pentru rostimea Preoţilor, şi pentru mai leznele lor. Iară ceale ce nu s'au pus nici decum, s'au lăsat... pentrucă sânt Arhiereşti, iară altele că nu le slujesc pre aceaste locuri.

Molitvenic, Bucureşti 1722.

Euhologion / adecă / Molitvenic / acum a treia oară tipărit după / rânduiala celui grecesc / În zilele de Dumnezeu înălţatei Dom / nii a prea luminatului oblăduitoriu / a toată Ţara Românească / Ioanu Nicolae Alexandru : Voevod / Mavrocordatu / cu blagosloveniia şi cu toată cheltuiala prea / sfinţitului Mitropolit al Ugrovlahiei. / Kir Daniil / În scaunul Bucureştilor. / La anul dela Hs. 1722 / De Sava Ieromonahul Tip. /

În 4⁰ de peste 4 foi nenumerotate şi 538 pagini numerotate.

Pe verso titlului Stema Moldovei şi a Ţării Româneşti. Vezi reproducerea în *Bibliografie* vol. II fig. 284.

Tipărit cu negru şi roşu cu 26 rânduri pe pagină.

Pe verso titlului se află următorul vers :

Buurul, corbul şi crucea trei seamne minunate,
Darurile tale vestesc Doamne prea înălţate.
Buurul, Domnu Moldovei că ai fost te însemnează,
Corbul al ţării Rumăneşti stăpân te adevăreză.
Iară crucea pravoslaviei bun paznic te arată,
Nicolae prea înţeleptule cu inimă curată
Aceasta în veaci te va păzi cu cinste şi cu pace
Şi pre vrăjmaşi îi va[1]) *surpa, ca praful îi va face.*

Prefaţa are numai sfârşitul.

Pe urmă urmează :

Cu cuvântarea cea mai denainte, Către prea Sfinţitul şi de Dumnezău dăruitul archiepiscop şi Mitropolit a toată Ugrovlahiia Kir Daniil după căzuta datorie ca unui stăpân îi aduc plecată închinăciune.

Urmează textul, însă exemplarul cunoscut de mine are numai o pagină ; restul lipseşte.

[1]) Tipărit : vrăjmaş îni va.

©BCU CLUJ

Liturghie, Bucureşti 1728.

Bibliografia veche Românească vol. II, pag. 35 nr. 196 descrie această carte, confundând-o însă, probabil, cu alt exemplar, din alt an. Exemplarul este identic cu acela din anul 1713, adecă o retipărire. Are 210 foi şi nu 248 cum se descrie. În Pinaxar nu se trece nimic ce ar trece peste 210 foi. Atât exemplarul din anul 1713 cât şi aceste din 1728 se termină cu *Ecteniile ce se zic la morţi*.

La sfârşit numai atât :

Sfârşitul Dumnezeeştii Liturghii.

Apostol, Buzeu 1743.

Bibliografia veche românească, vol. II pag. 65, nr. 230 descrie această carte, fără să cunoască un exemplar complet. Cartea completă are 178 foi numerotate. Pe ultima se citeşte următoarea iertare de greşeli :

Unuia Dumnezeu celui în troiţă slăvit Tatălui, Fiiului şi Duhului Sfânt, fie dela noi robii săi, mulţămită, cinste, laudă şi închinăciune, căci ne-au îndemnat de am început, şi ne-au ajutat de am scos cu tipariul această sfântă carte Apostol. Iară pre tine pravoslavnice cetitoriu, cu smerenie te rugăm ca de vei afla ceva nu bine alcătuit sau greşit, aceaia să o acoperi cu blândeaţele dragostei, şi să o socoteşti a fi din nesăvârşirea slabei minţi. Iară nu din voia ostenitoriului. Aducându-ţi aminte, că toţi aceiiaşi neputinţe sântem părtaşi. Şi Dumnezeu carele numai singur iaste de săvârşit, să te învrednicească vederii feaţii sale, şi mila lui să fie cu tine pururea.

Liturghie, Bucureşti 1746.

Dumnezeeştile şi Sfintele / Liturghii / acelor dintru sfinţi Părinţilor / noştri alui Ioan Zlatost alui Ba/silie cel Mare, şi a Prejdestenii. / Acum tipărite, întru al doilea an / din a patra Domnie a ţării Rumâneşti, / a prea luminatului şi prea înălţa-/ tului Domnului nostru. / Ioan Konstandin, / Nicolae Voevod/

©BCU CLUJ

cu blagosloveniia prea sfinţitului Mi/tropolit al Ugrovlahiei/ Kir Neofit. / Şi sau tipărit în Tipografiia Dom/nească în oraşul Bucureştilor./

La anul dela zidirea lumii 7254./De cucearnicul între Preoţi Popa Stoica Iacovici Tipograful.

Titlul într'un chenar simplu; pe verso se află stema înoită cu literile I. N. K. V. şi următorul vers:

Asupra peceţii stihuri politice
A ţării rumâneşti cu bună fericire.
Aceaste doao peceţi Hs. le găteaşte,
Şi Domnului Constandin le dăruieşte,
Ca să poată stăpâni cu bună voire,
Îndelungându-l pre el întru norocire.

În 4⁰ mic de 2 foi nenumerotate şi peste 244 pagini numerotate. Tipărit cu negru şi roşu, cu 26 rânduri pe pagină. Are mai multe gravuri.

Ceasoslov, Blaj 1752 ediţia I.

Această carte este necunoscută de *Bibliografie* şi este prima ediţie a Ceasoslovului. Exemplarul cunoscut de mine este incomplet. Începe cu pag. 33 şi are peste 652 pagine. Formatul este 8⁰ mic tipărit cu negru, două feluri de litere: mici de tot şi de mărimea obişnuită. Rândurile variază de la 17 la 23. Caietele se compun din 8 foi, primele patru semnate cu chirile. Caietul e cu literă mai mare, iară foaia cu literă mai mică. Această carte începe să se tipărească în anul 1751, fapt constatat din două împrejurări şi anume: O gravură poartă anul 1751 cu cifre arabe, iar mai departe scara Păscăliei începe cu anul 1751. Anul 1752 ca data terminării cărţii o stabilesc tot din Păscălie, unde textul începe cu anul 1752, Are mai multe gravuri semnate de zugravul „Vlaicu".

Gravurile sânt:

La pag. 102 Isus. Pag. 182 Batjocorirea lui Isus. La pag. 197 Isus cu crucea. La pag. 258 Luarea lui Isus de pe cruce. La pag. 283 aşezarea lui Isus în mormânt. La pag. 388 Învierea lui Isus. La pag. 574 Maica Domnului cu Isus,

©BCU CLUJ

având jos următoarea inscripție *Icoana Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu, carea ai lăcrămat în Ardeal în Sfânta Mânăstire dela Nicula* 1699 *Februarie* 4.

La pag. 606 Duhul Sfânt.

Dela pag. 647 înainte se află Păscălia.

Ceasoslov, Blaj 1753 (?)

Tot un exemplar necunoscut de *Bibliografie* este și ediția a doua a Ceasoslovului dela 1752. Exemplarul cunoscut de mine este defectuos, începe cu pagina 21 și se termină cu pag. 586. Literile sunt de două feluri și identice cu cele din ediția I. Frontispiciile, inițialele și gravurile tot aceleași, semnate de Vlaicu. Comparând textul ed. I și II constatăm pe aceeași pagină deosebiri; prin urmare avem a face cu altă ediție. Ediția I epuizându-se repede, cererile fiind mari, s'a tipărit ediția II și anume înainte de Strajnicul din Blaj (1753). Căci după acest Strajnic, tipăriturile introduc oarecare forme noi tipografice. Cel mult ediția II a putut fi tipărită imediat după Strajnic. Aceste împrejurări m'au determinat a fixà tipărirea la anul 1753.

Cartea are formatul în 8⁰ mic, e tipărită numai cu negru, cu litere mai mari și 20 de rânduri pe pagină, sau cu cele mai mici, cu 22—23 rânduri. Caietele se compun din 8 foi, aceeași signatură ca la ed. I.

Apostol, Iași 1756.

Bibliografia veche românească, vol. II pag. 132 nr. 296 descrie această carte fără să cunoască exemplarele complete.

Exemplarul complet are 174 foi numerotate. La sfârșit numai atâta:

Sfârșit și lui Dumnezeu mărire de ne-au ajutat după început, de am văzut și sfârșitul.

Acatist, Blaj 1763.

Amintit de *Bibliografie* în vol. II pag. 160, nr. 331 după Popp, *Disertație* No. 47, fără a cunoaște cartea.

©BCU CLUJ

Exemplarul meu are acest titlu :

Acathistiiariu / Cu multe alease rugăciuni / pentru evlaviia fieşte că/ruia creştin. Cu blagoslove/niia Prea sfinţitului / şi Prea luminatului Domn / P. Pavel Aaron / de Bistra, prin ţara Ardea/lului şi părţilor ei îm/preunate, Vlădicul Făgă-/raşului. Tipărit la Sfân/ta Troiţă în Blaj/ anii dela Hs. 1763 / De Ioann Râmniceanul Tipograf.

Titlul este încadrat într'o gravură simplă, semnată de Vlaicu 1751. Pe verso o gravură fără semnătură.

În 8°, de 2 foi fără numerotaţie şi peste 656 pagini numerotate. Tipărit cu negru şi roşu ; 18 rânduri pe pagini

Ceaslov, Iaşi 1763.

La titlul descris în *Bibliografie* Vol. II pag. 160 nr. 332 se mai adaugă :

De Grigorie Stanoviciu Tipograful.

Titlul e încadrat foarte simplu, pe verso se află o gravură, Maica Domnului, tot încadrată, cu următorul text :

O prea Sfântă Maica lui Dumnezeu
Fie-ţi milă de noi, norodul tău,
Şi nu ne lăsa până în sfârşit să perim,
Căci întru tine toţi nădăjduim,
Ci cu ale tale Sfinte rugi soleaşte :
De muncile ceale vecinice ne izbăveaşte.

În 4°, de 2 foi fără numerotaţie. Câte foi numerotate aveà nu ştiu, deoarece am aflat numai titlul cu 2 foi din text.

Tipărit cu negru şi roşu cu 22 rânduri pe pagină.

Psaltire, Blaj 1764.

Amintită de *Bibliografie* Vol. II pag. 162 nr. 339, după Popp, *Disertaţie* No. 47.

Iată titlul :

Psaltirea/ prorocului şi împăratului/ David/ acum a treia oară tipărit cu blagosloveniia/Prea Sfinţitului/ Kiriu Kir/ P. Pavel

©BCU CLUJ

Aaron/Vlădicei/Făgăraşului/În Sfânta Mitropolie/ a Blajului/ Anii dela Hs. 1764.

În 8⁰, cu o foaie fără numerotaţie şi peste 510 pagini numerotate. Tipărit numai cu negru; titlul incadrat într'un chenar foarte simplu. Pe verso este o gravură reprezentând pe David Prorocul şi semnată de Petru Râmniceanu, 1764.

Dacă această carte a avut Predoslovie nu se ştie, deoarece exemplarul cunoscut de mine începe cu foia 3 şi se termină cu foaia 510. Urmează *Învăţătura cum să citeşte Psaltirea.*

Literile sânt de un singur fel. Pe pagină sânt 18—19 rânduri.

Penticostarion, Blaj 1768.

Penticostarion/acum întâiu aşezat şi tipă/rit, după rânduiala besearicii/răsăritului/Supt stăpânirea Prea înălţa/tei Împărăteasei Râmleanilor/Prinţeasei Ardealului. Iproci./Doamnei / Doamnei Mariei Theresii / cu blagosloveniia celor mai mari./Tipărit în Blaj în Tipografia/Mănăstirei Bunei-Vestiri./Anii dela Hs. 1768.

Titlul este cuprins într'o gravură semnată de Petru Papavici, Tipograful Râmniceanul. Pe verso o gravură fără semnătură.

În folio de 2 foi fără numerotaţie şi 202 numerotate. Tipărit cu negru şi roşu, pe două coloane, cu 40 de rânduri pe coloană. Are vreo câteva frontispicii.

Prefaţa sună astfel:

Către Cetitoriu.

Vrând a tipări acest Sfânt Penticostariu carea să ceteaşte şi să cântă prin Sfintele Besearici a Răsăritului începând din Sfânta şi luminata zi a Paştilor până în Duminica tuturor Sfinţilor şi aducându-ne aminte de porunca Sfintei Besearici. Ca prin Sfintele besearici, rugile ceale adevărate şi lămurite, să se facă, (precum în Pravilă, Sfântul sobor

©BCU CLUJ

dela Carthageni în chanonul 101 arată) ; *Ne-am nevoit a urma Izvodului celui mai vechiu grecesc. Pentru aceia nu te mira, nici ne vinovăţi de vei găsi într'acest Penticostariu sau adaos ceva, care în ceale rumâneşti şi sloveneşti, până acum tipărite, nu să găseaşte, sau lăsat ceva, care într'altele să găseaşte ; ci cu umilinţă şi cu frica lui Dumnezeu ceteaşte, căută, sau pre alţii căutând, sau cetind ascultă ; aducându-ţi aminte ca cum ai vorbi cu însuşi Dumnezeu nevăzut : precum învaţă Triodul luni în săptămâna cea dintâiu a sfântului Post.*

Triod, Bucureşti 1768.

Bibliografia veche Românească Vol. II pag. 192, nr. 367 descrie această carte şi spune că s'ar fi tipărit la anul 1769, socotind data de tipărire după titlu unde se spune că, „s'au tipărit dela zidirea lumii la anul 7277". Triodul acesta cum o să vedem mai jos, a fost tipărit în anul 1768.

Cartea este in folio, de 2 foi nenumerotate şi 470 foi numerotate. Descrierea ei corespunde cu ceea din *Bibliografie*.

La sfârşit.

Tipăritu-s'au şi s'au Diorthosit aceasta sfântă şi Dumnezeiască carte ce să chiamă Triodion, prin iubirea de osteneală a nevreadnicului şi smeritului între Ieromonahi Grigorie Ieromonahul. Iară cei ce vă veţi întâmpla a ceti această sfântă carte, bucuraţi-vă în Domnul şi orice greşală veţi afla, în cuvinte sau în slove, cu umilinţă vă rugăm ca să îndreptaţi cu Duhul blândeaţelor negrăbindu-vă a ne pune în ponos, că n'au lucrat îngeri : ci mână de ţărână şi minte de om păcătos, cuprins de slăbăciunea firei carea nu lasă nici pre un om a rămânea fără de greşală la tipărit. Deci ştim adevărat ştim, că multe alunecături şi greşeli se vor fi făcut prin multă osteneală şi prin citirea prubelor de noaptea (că cu adevărat şi noaptea de multe ori o am făcut în loc de zi). Că pre cât am putut cu nevoinţă am lucrat. Cu plecăciune dar vă rugăm că se ne iertaţi şi Dumnezeul păcii să fie cu voi acoperindu-vă greşealele.

Precum doresc să ajungă la vadul cel cu adăpostire cei

©BCU CLUJ

ce sânt bătuţi de valuri în luciul Mării aşa doreaşte şi tipograful să ajungă la sfârşitul cărţii.

Şi s'au început acest sfânt şi Dumnezeesc lucru la luna lui Iulie în ziua dintâiu şi au luat sfârşit la luna lui Noemvrie în zile 7, la anii dela Hs. 1768.

Anthologhion, Bucureşti 1777.

Bibliografia veche românească, Vol. II pag. 218 nr. 398 descrie această carte, însă nu cunoaşte un exemplar complet. Cartea are 3 foi fără numerotaţie. Foaia 1 este titlul, foaia 2 predoslovia şi foaia 3 o gravură mică în chenar de liniatură „Maica Domnului", iară pe verso „Isus Hristos".

Predoslovia se termină cu :

Al pravosloviei voastre rugătoriu către Dumnezeu Smeritul Mitropolit al Miralichiei,

Filaret.

Molitvenic, Râmnic 1782.

Bibliografia veche românească Vol. II, pag. 274, nr. 453 descrie această carte, însă nu cunoaşte exemplarul complet. Cartea completă are 360 foi numerotate şi la sfârşit citim următoarele :

Precum cel lipsit de lumina ochilor umblând să poticneaşte adease, aşişderea şi mintea Diorthositoriului, de multe ori prin slăbiciunea firii de carea sântem ţinuţi, pricinuiaşte greşale la îndreptarea tipăririi. Deci pentru aceasta atât către cei întâiu stătători în rânduiala Besearicească cu smerenie mă rog, cât şi la toată pravoslavnica obştime cu cucerire im[i] fac datoria cearerii. Ca ori ce greşală, în cuvânt sau în slove veţi găsi, să îndreptaţi cu cuget blând, şi să mă iertaţi pre mine neputinciosul. Iară cel ce ştie ascunsurile inimilor, să vă învrednicească amânduror fericirilor.

Smeritul între Ierodiaconi,

Grigorie Râmniceanul.

©BCU CLUJ

Protocol, 1790—1792.

Textul de mai jos este textul cel mai vechiu al tipăriturilor de acest fel. La parohia din Miercurea Niraj mi-a fost arătat acest protocol, în care cea mai veche însemnare este din 1793. Acest protocol are formatul în folio şi pe o foaie se repetă de 3 ori acelaşi text. Titlul nu se ştie, de oarece lipseşte. Iată textul:

S'au născut prunc de partea..... la zioa..... la luna..... la anul..... de părinţi de leagea grecească neunită pravoslavnici, a căruia Tatăl ..... dar Muma..... lăcuitoriu în.....S'au botezat şi cu sfântul Mir s'au uns prin mine mai jos iscălitul paroh şi preot al Bisericii Hramului..... În zioa.... luna..... anul mai sus numit. Şi s'au dat în sfântul Botez pruncului nume..... Naş au fost..... lăcuitoriu.....Cu chiar mâna sa..... paroh.....

Textul este încadrat cu 2 linii paralele.

Liturghii, Sibiiu 1807.

Sfintele/şi Dumnezeeştile/Liturghii/acelor dintru sfinţi părinţilor noştri/alui/Ioann Zlatoust/alui/Vasilie cel mare/alui/ Prejdeoştenii/ a doaoară tipărită/în zilele preaînălţatului Împărat/Franciscus al doilea./Cu slobozenia înălţatului crăescului Gubernii a tot Ardealului./S'au tipărit în Sibii în Tipografiia lui Ioann Bart./1807.

In 4°. Tipărit cu negru şi roşu, două feluri de caractere, cu litere mai mici şi mai mari. Rânduri 24—28 pe pagină. Verso titlului este gol. Are 2 foi fără numerotaţie şi 316 pagini numerotate. La pag. 126 este o gravură, Sfântul Vasilie cel mare. La pag. 176 altă gravură, Sfântul Grigorie, ambele fără semnătură.

La sfârşit numai atât:

Sfârşit şi lui Dumnezeu laudă.

©BCU CLUJ

Octoih mic, Sibiiu 1808.

Bibliografia veche românească, Vol. II pag. 534, nr. 745 aminteşte această carte după Iorga : *Scrisori, II*, pag. 109 şi 128. Cartea este următoarea :

Ceale/opt glasuri/sau/octoihul cel mic/cu/orânduiala vecerniei, liturghiei/împreună glasurile cu podobile/catavasiile, irmoasele, polijdeul, pri/pealele cu sveatilnele, şi Voscrae/snele de peste tot anul. / Tipăritu-s'au cu cheltuiala lui Simeon Pantea din Salcio/Sibiu/În tipografia lui Ioan Bart / 1808.

În 8⁰, tipărit cu negru ; 1 foaie şi 352 pagine numerotate, cu 27 rânduri pe pagină. Titlul este incadrat într'un chenar simplu, pe verso se află o gravură reprezentând pe Is. Hs.

Protocolum, Sibiiu 1811.

I. *Protocolum/pentru însemnarea/Botezaţilor/pe seama/bisearicilor ne-unite din/——/Prin slobozenia În K. Gubernium/ Sibiu/Tipărit in Tipografia lui Ioann Bart/1811.*

In-folio, tipărit numai cu negru, rubricile sânt despărţite cu liniatură. Pentru trecerea botezaţilor sânt 12 rubrici orizontale, iară datele ce urmează să fie trecute sânt pe două pagini cu 11 rubrici principale. Aceste sânt următoarele : 1. Anul Domnului, 2. luna. 3. zile. 4. Din botez s'au dat pruncului nume. 5. Numele şi Polecra Părinţilor pruncului, 6. Locul de unde sânt Părinţi pruncului, 7. Numele şi polecra Naşului sau a Naşii prin care s'au botezat. 8. Numele şi Polecra Preotului care au botezat. 9. Cu sfântul mir e uns? (Două rubrici : e, nu). 10. Oltuit e [de] vărsat? (două rubrici : olt., nu). 11. Reflexiile din care pricină nu s'au oltuit vărsat. Dintre părinţilor sau doftorilor.

Protocolum, Sibiiu 1811.

II. *Protocolum/pentru însemnarea/căsătoriţilor/pe seama/ bisearicilor ne-unite/din/——/prin slobozeniia În K. Guberniul/Sibiu/Tipărit in Tipografia lui Ioann Bart/1811.*

©BCU CLUJ

In-folio, tipărit numai cu negru, rubricile sânt despărţite cu liniatură. Pentru trecerea căsătoriţilor sânt 12 rubrici, iară datele ce urmează să fie trecute sânt pe două pagini cu 11 rubrici. Aceste sânt: 1. Anul Domnului. 2. luna. 3. Zile. 4. Numele şi polecra celui ce s'au căsătorit. 5. Locul naşterei lui şi al ţinutului. 6. Numele şi Polecra fetii sau a nevestii. 7. Locul naşterei ei şi a ţinutului. 8. Intre întâia, a doao, sau a treia căsătorie. 9. Numele şi polecra Numelui. 10. S'au vestit în biserica la luna şi zioa. 11. Numele şi polecra Preotului cununătoriu.

AUREL FILIMON.

Târgul-Mureş, Martie 1930.

VIII.

Viitorul cu „vadere".

În conjugarea auxiliarului cu care se formează viitorul în româneşte întâlnim câteva forme neexplicate încă în mod satisfăcător nici de H. Streller (*Das Hilfsverbum im Rumänischen*, în „Jahresbericht-Leipzig" IX p. 50 ş. u.), nici de alţii. Încercând în cele următoare să explic câteva dintre ele, aş vrea să observ în mod preliminar, că paradigma prezentului indicativ al verbului *vrea* cuprinde la noi câteva forme completive. Fenomenul acesta e cunoscut mai ales la verbe des întrebuinţate, precum e verbul „a fi" — în a cărui conjugare au intrat la noi forme ale lat. *fieri*, şi care cuprinde şi în alte limbi forme complective (cf. lat. *sum —fui —esse*, germ. *bin —sei —gewesen —war*, slav. *esam —byl* etc.) — sau „a umblà" (cf. fr. *je vais — nous allons — nous irons*, istrorom. *meg — pàs* „mergi!" şi *homo* „să mergem, haide" — *i-voi* „voiu merge") şi alte câteva. Formele completive pot să fie împrumutate din conjugarea unor verbe deosebite, ca în exemplele amintite şi chiar la lat. *velle*, care formează persoana 2 (vīs) de la tulpina *vī* (cf. Stolz-Schmalz, *Lateinische Gramm.*[5] p. 311) şi precum vom vedea că e cazul la românescul va — sau în conjugarea unui timp sau mod verbal intră forme din

©BCU CLUJ

alt timp ori mod a aceluiași verb, ca de ex. la *vei*<*veri*<*velis*. Și pentru asemenea completări ale paradigmei cu forme din alte timpuri avem exemple în românește, astfel persoana 2 a aoristului (*lăudași, auzișî* etc.) e împrumutată din mai-mult-ca-perfectul conjunctiv (*laudasses*), iar persoana 6 a aceluiași timp (*lăudară, auzirâ*) e luată din mai-mult-ca-perfectul indicativ (*laudaverant*); la verbul *a fi* tot aoristul e la origine un mai-mult-ca-perfect.

Trecând acum la continuatorii lat. *velle* în românește, constatăm înainte de toate, că din conjugarea latină clasică a prezentului indicativ (*volo, vis, vult, volumus, vultis, volunt*) nu s'a păstrat în românește decât persoana 6, *vor*, fiindcă avea, precum vom vedea îndată, aceeași formă (*voluni*) și în conjugarea latină vulgară. H. Streller (p. 54) crede că și persoana 1 (*volo*) s'a conservat în forma *vor*, întrebuințată la Aromânii din Albania (atestată de Weigand, *Aromunen* II 15, 13 și Glosar) în loc de *voiu*. Admite însă pentru acestă formă și posibilitatea unei analogii după pers. 6 (*eu duc* : *ei duc* etc.). Cred mai de grabă că *vor* aromânesc se explică din **voleo* ca o formă „desiotacizată" pe teritoriu aromân, întocmai ca *sar* (în loc de **sal'u*) din *salio*.

Precum avem, la verbul *esse*, în paradigma românească a prezentului indicativ, forme identice cu ale prezentului conjunctiv (*semu, seți* < *simus, sitis*), tot astfel se pare că s'a păstrat la noi — deși nu o mai întâlnim în alte limbi romanice — pentru persoana 2, forma *velis*. Streller (p. 56) crede că întrebuințarea conjunctivului în locul indicativului, în persoana 2, se poate urmări până în epocă latină. Tocmai la persoana 2 înlocuirea indicativului prin conjunctiv se explică ca o formă mai politicoasă. Fapt este că altfel decât din *velis* nu se poate explica, din punct de vedere formal, v.-rom. *veri*, istrorom. *ver*, arom. *ver* (atestat de Weigand, ap. Streller, *op. cit.* 57). Din acest *veri* al textelor noastre vechi s'a desvoltat *vei* (*ei, i, îi*), ca *cei* din *ceri*, cu atât mai ușor, cu cât, în persoana 5, *vreți* se disimilase în *veți* înainte de verbe care începeau cu *r* (*vreți trece, vreți prinde*>*veți trece, veți prinde* ca **pretrece*'

©BCU CLUJ

pre prispă>petrece, pe prispă). Forma *vreţi* este dacoromânească şi istroromânească (*reţ*) şi este exclusiv întrebuinţată în textele noastre mai vechi, iar ca formă a verbului predicativ, până azi.

În locul prezentului clasic *volo* etc., s'a născut, în latina vulgară, prezentul **voleo*, **voles*, **volet*, **volemus*, **voletis*, *volunt* cu infinitivul **volēre*, formate din *volui*, ca *habeo* — *habere* din *habui*. Aceste forme, care stau la baza limbilor romanice, pretutindeni unde verbul s'a păstrat (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II § 247), trebue admise şi pentru românescul *voiu*, **vori*, **voare*, *vrem* (<**vurem*), *vreţi* (<**vureţi*), *vor*. — În ceea ce priveşte persoana 1, nu este sigur, după cele arătate în *Studii istroromâne* II § 89, dacă trebue să plecăm de fapt din **voleo*, cu *l'>ţ* şi în dialectul aromân şi istroromân, sau, cum propune M. Bartoli (*Das Dalmatische* II § 470), de la o formă lat. vulg. **vojo* (după **ajo* <habeo), păstrată şi la Veglioţi şi în v.-ital. (*vojo* şi *voi*). — Formele **(v)ori* şi **(v)oare* au fost înlocuite prin *vei*, despre care am vorbit mai sus, şi prin *va*, despre care va fi vorba mai jos, păstrându-se totuşi în pronumele şi adverbele nehotărîte *oricare, oricine, oricând* etc. (cf. lat. *quivis* etc.); *oarecare, oarecine, oarecând* etc. (Streller p. 55 şi 58). — În loc de *vreţi* apare, de prin sec. XVII încoace, precum văzurăm, dar numai ca verb auxiliar, forma *veţi*.

De la infinitivul *vrea* (<**vurea*<*volere*), de la imperfectul *vream* (<**vuream*<*volebam*), de la aoristul *vruş*, part. *vrut*, gerund. *vrând*, şi mai ales de la persoanele 4 şi 5 ale indicativului prezent (*vrem, vreţi*), s'au născut formele analoge: *vreau, vre(a)i, vrea, vreau*. — În *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* p. 23 şi în *Studii istroromâne* II § 173 am arătat că conjugarea istroromână *vresu, vresi, vrȩse, vresén, vreséţ, vres(c)u* s'a ivit din rău înţelesul *vrę se* (=vrea să...). — Şi în paradigma lui *vreau* se amestecă forme din alte paradigme. Astfel eu conjug de obiceiu: *eu vreau, tu vreai, el vrea, noi vrem* şi *noi voim, voi vreţi* şi *voi voiţi*, iar la pers. 6 aproape numai *ei vor* (şi mai laes: *ei nu vor*).

Rămân de explicat două forme: *va* în persoana 3 şi *vom* în

©BCU CLUJ

pers. 4 în conjugarea obicinuită azi în limba literară a verbului auxiliar : *eu (v)oiu, tu (v)ei, el (v)a, noi (v)om, voi (v)eți, ei (v)or.*

Toate explicările date până acum pentru *va* sânt neprobabile. Și explicarea lui Meyer-Lübke (*Rom. Gramm.* II § 247), care crede că *va* s'a desvoltat din **voa*, o formă scurtată din *voare*) e neprobabilă, căci presupune prefacerea lui *oa* în *a* după labială, posibilă la Dacoromâni (cf. *povară*< *povoară, afară*), la Istroromâni (*fâre* < *fară* < *foară*) și la Megleniți (*năfară*), neobicinuită însă la Aromâni ((*n*)*afoară*), care au și ei, ca ceilalți Români, *va*. Cred chiar că vechiul (*v*)*oare* s'a păstrat în forma scurtată *oa* din regionalul *oa să fac* „voiu face" (rostit *o să fac* în regiunile care rostesc *morte, sore*), o formă care se aude adesea (prin jurul Brașovului bunăoară) și din care s'a născut *o să fac*, cu prefacerea regulată a lui *oa* proton (accentul frazei fiind pe *fác*) în *o* (ca în *moáră morár* etc.)[1]. Să adăogăm imediat că acest *o să fac* (mai rar *o face*) s'a confundat — în privința auxiliarului — cu *o făcut* (< au făcut), ceea ce a avut de urmare că se zice în multe părți ale Ardealului *or făcut* „au făcut", după *or să facă* (mai rar, *or face*).

Neexplicată e și persoana 4 : *vom*, exclusiv dacoromână. Ea nu poate veni din *volumus*, precum s'a propus (cf. bibliografia la Streller, *op. cit.* 62), nici nu o putem considerà pur și simplu ca o „formă scurtată" (Meyer-Lübke, *Rom. Gramm*, II § 247). Streller (p. 62) are dreptate când consideră pe *vom* ca desvoltat din forma mai veche *văm*— foarte des întrebuințată la Coresi — cu prefacerea lui *ă* în *o* după labiale. Dar nu putem crede în explicarea lui *văm* din **vem*, care s'ar fi născut din *vrem*, ca *veți* din *vreți*, căci *văm* este mai vechiu decât *veți* și nu găsim atestată nicăiri forma **vem*.

---

[1]) Th. Capidan atestă în acest volum,p. 122, la Ucuta, formele aromânești *va, vă* (născut din *va* neaccentuat) și *vu* (născut prin stadiul *vo*, în urma labializării lui *ă* după *v*). Nu este probabil ca la Dacoromâni să se fi născut, pe calea aceasta, *o* din *va*, precum nu e admisibil ca *va* să fi trecut în *o* ca în împrumuturile din ungurește (vágás > ogaș, város > oraș), căci *v* unguresc avea pentru urechea românească valoarea unui *w*.

©BCU CLUJ

Din moment ce, alături de *oiu* şi *or*, pentru pers. 1 şi 6, s'a ivit şi un *o* la pers. 3 şi *om* la pers. 4, era aproape fatal ca această paradigmă să se completeze la pers. 2 cu *oi* şi la pers. 5 cu *oţi*, forme întrebuinţate în Muntenia (*C-oi să mori* în puşcărie. N. Georgescu-Tistu, *Folklor din jud. Buzău* 234. Pe urmă *oţi găsi* tren pentru Bucureşti. C. Petrescu, *Întunecare* I 151).

Cred că *va* şi *văm* (din care s'a născut *vom*) nu se pot explică din forme ale verbului *velle*, ci sânt pur şi simplu persoanele 3 şi 4 din indicativul prezent al verbului *vadere*, pătrunse, ca forme completive, în sistemul de conjugare al lui *velle*. Dacă această presupunere e justă, atunci nu mai prezintă nici arom. *vai cânţi* nici o enigmă. Acest *vai* e persoana 2 a lui *vadere*. Se va fi conjugat deci, la Aromâni, la origine **vau s-cântu, vai s-cânţi, va s-cântă*, scurtate mai târziu, după analogia n.-grecescului θὰ κάμω (Weigand, *Vlacho-Meglen*, p. 41), în **vau cântu, vai cânţi, va cântă*. Ultimul stadiu de desvoltare e generalizarea unei singure forme a auxiliarului în toate persoanele, fie că s'a spus pretutindeni *va* sau *vai*.

În ceea ce priveşte verbul *vadere* în româneşte, el este, precum se poate vedeà la Tiktin (*Dicţ. rom.-germ.* subt „va"), din cele mai vechi timpuri, defectiv. Persoanele 1 şi 6, care trebue să fi avut forma **vau* (ca *dau*, *stau*) nu au lăsat urme în limbă. S'au păstrat însă formele *vai* (la Aromâni pe o inscripţie veche: *acasă si-ţi vai* „acasă să mergi"), *va* (de ex. în *până atunci mai va*), *vaţi*, şi imperativele *vă* [1]) şi *vareţi*. La acestea se adaugă, precum am văzut, forma *văm* (ca *stăm*, *dăm*), pentru persoana 4.

Formarea viitorului perifrastic cu un verb care însemnează „a merge, a umbla" se găseşte şi aiurea pe teren ro-

[1]) Deosebirea între indicativul *va* şi imperativul *vă* arată că şi la noi trebue să se fi conjugat, ca la Aromâni, *dau*, *dai*, *d a*. Într'adevăr, trecerea lui *a* final în *ă*, în monosilabe, e generală, în toate dialectele, numai la imperativ, adecă subt un accent emfatic: dacorom. *fă*, *dă*, *stă* (+*stai* > *stăi*), *vă* (Şezătoarea V 143/5) şi *lă* (în *lă-mă-mamă*); istrorom. *fę*, *dę*, *stę* (*ę* <*ă*); megl. *fọ*, *dọ*, *stọi* (*ọ* <*ă*; forma *fă* la Papahagi, *Megleno-Rom.* 79 trebue

©BCU CLUJ

manic (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II § 324), înainte de toate în franțuzește, în care limbă *elle va mourir* sau *il va pleuvoir* poate traduce une-ori perfect pe românescul (*ea*) *va muri* (în curând), *va ploua* (îndată). Ca și la viitorul format cu „velle", și la cel cu „vadere" e greu une-ori a spune în mod hotărît dacă avem a face cu un raport pur temporal sau și cu unul modal. Acest lucru se vede mai ales în istrorom. *meri-m zută spelă*? „îmi vei ajuta să spăl?" (însă cu nuanța: „vrei să-mi ajuți să spăl?") (*Studii istroromâne* § II 197), în care vedem cum alt verb care exprimă mișcarea, *mere*, ajunge să aibă rolul unui auxiliar.

Intrarea lui „vadere" în paradigma de conjugare a lui „velle" în limba română se explică în mare măsură și prin asemănarea formală a celor două verbe *va* și *vrea*. După ce s'a confundat cu formele de conjugare a lui *vrea*, acest *va* a putut să piardă, ca (*v*)*oiu*, (*v*)*ei* etc. pe *v* inițial, rezultând forma *a*, care se întrebuințează foarte mult în Moldova (să-i deie bănărit, cât *a cere* el. Creangă, *Pov.* 228/12. Nu știu... ceasul când vi *s'a închide* glasul. Marian, *Îmmorm.* 312. Sub un brad *m'a îngropà*. Șezătoarea I 10/31. Prin apă nu *s'a încumetà* să treacă: ibid. III 35/35 etc.) — și încă din sec. al XVIII-lea (În casa ta n'are parte Vicleanul, ce- *a sta* departe. Dosofteiu, *Psalt.* 20) — și prin Maramureș (cf. T. Papahagi, *Graiul și folklorul din Maramureș* LXVIII).

---

să fie un dacoromânism); arom. *fă*, *dă* (*Jahresber.* III 100, XII 211, Weigand, *Olympo-Wal.* 99, P. Papahagi, *Basme* 578), *stă* (Weigand, *Olympo-Wal.* 99) și *stăi* (P. Papahagi, *Basme* 700). Numai la Boiagi (*Gram.* 110) găsim la imperativ forma *da*. — La indicativ Istroromânii au *dăie*, *stăie*, orientate după *lăie* (*ă* <*a*), Megleniții *da* și *sta*, Aromânii *da*, *sta* (Boiagi, *Gram.* 108, P. Papahagi, *Basme* 578, *Jahresber.* II, 61, 100, Weigand, *Olympo-Wal.* 99) și *la* (P. Papahagi, *Barme* 626). Numai Dacoromânii avem *dă*, *stă* și *lă*, deși în pers. 6 avem *da*(*u*), *sta*(*u*) și *la*(*u*) și la imperfect *da*, *sta*, *la* și avem tot *a* în *a* din *ad*, din *ha*(*be*)*t* și din *illa* (în *fata a frumoasă*), *la* <*illac*, *ca* <*quam*, *ta* <*t*(*u*)*a*, *sa* <*s*(*u*)*a* și, mai ales, *va* < *va*(*di*)*t*. E deci evident că formele *dă* și *stă* în indicativ au intrat ulterior de la imperativ, precum tot de la imperativ au intrat (mai puțin la noi, mai mult la Istroromâni) forme în *-ę* (<*ea*) în loc de *-ește* (<*easte*) în conjugarea verbelor terminate în *-esc* (cf. *Studii istroromâne* II §§ 153 și 155).

©BCU CLUJ

N. Drăganu îmi atrage atenţia asupra formelor vechi *săva(i)* şi *cândai*, despre care se crede (cf. *Dicţionarul rom.-germ.* al lui Tiktin) că ar cuprinde forme ale verbului *velle*. Din punct de vedere formal, *săva* se raportă la *savai* ca arom. *va fac* la *vai fac*, iar *ai* din *cândai* se raportă la *vai*, ca *a* (*face*) moldovenesc la *va* (*face*). Din moment ce *vadere* a intrat în paradigma lui *velle*, el a putut fi întrebuinţat şi la formarea de pronume şi adverbe nehotărîte: *oarecând* corespunzând lui *cândva*, întocmai ca *oricând* lui *cândai*.

S. PUŞCARIU

IX

Rotacismul în comuna Avram-Iancu (Vidra-de-Sus) **din Munţii Apuseni.**

Din cercetările făcute în acest sat pentru Atlasul Linguistic al României rezultă că urme sigure de rotacism nu se mai întâlnesc. După afirmaţia ţăranilor, forme ca *pâre* pentru *pâne* ar mai exista numai pe la Arada şi în aşezările de la munte, în apropiere de Scărişoara sau la „L ă p u ş e n i", nume dat de cei din Vidra celor din partea superioară a Arieşului şi împrejurimi.

În această comună se zice însă *lindiră*, cu pl. *lindiri*; în acest cuvânt *r* (din *n* rotacizat) s'ar fi putut păstra printr'o disimilare prohibitivă. Mai întâlnim şi *mătrăgulă*, al cărui *l* se explică prin disimilare mai uşor din forma rotacizată **mătrăgură*, decât din forma cu *n*.

Decizivă mi se pare forma *máḑîně*, în care *r* a fost înlocuit prin *n*, printr'un fel de hiperurbanism cu ocazia înlocuirii lui *n* în cuvintele rotacizate.

Forma *máḑ ně* este curentă; am întâlnit-o la trei chestiuni deosebite: la chest. 848 subt forma *máḑîně*, pentru 'fasole'; la chest 853: *máḑîně vẹrḑě* cu sensul de „păstaie" şi la chest. 854: *mîḑîně dě târş*, 'mazăre'. În alte puncte cercetate pentru Atlas până acum nu se mai întâlneşte această formă, deşi *mazăre* a înlocuit cuvântul fasole pe o arie întinsă.

SEVER POP.

©BCU CLUJ

Pentru originea lui rână.

Materialul ce se adună pentru Atlasul Linguistic al României va lămuri sfera semantică şi originea multor cuvinte des discutate şi va dărâma, de sigur, multe credinţe ridicate la valoarea unor principii în filologia noastră.

Originei căv. *rână*, după informaţia culeasă la Pui (j. Hunedoara), e unul din numeroasele cazuri.

Împrejurările în care s'a notat acest cuvânt sânt următoarele: Urmam chestionarea indirectă în mod normal cu subiectul Vasile Socaci, de 52 de ani. Chestiunea 105 din chestionarul mieu urmăreşte cuvântul *muşchi* la corpul omenesc. Subiectul îmi spune că ei zic numai „cárńĕ pe trup"; *múşḱ* zic numai atunci când au „**durére la râń**". Atras de o nouă formă a cuv. *rână*, necunoscută până acum, am cerut subiectului să-mi precizeze ce se înţelege prin acest cuvânt. Mi-a spus că **rîń** sânt „la încheietura de supt rinichi de unde se s u c e trupul dela picioare". Urmând mai departe chestionarea, la întrebarea 192 (rărunche, rărunchi) mi s'a răspuns, în graiul local: *rărúnt'ĕ*, pl. *rărúnţ*.

S. Puşcariu, în ZrPh. XXVIII 685—67 a explicat cuvântul din **rena* (< lat. ren); iar G. Giuglea (în DR. III, pp. 562 — 567) dintr'un reconstruit *o l e n a, plecând dela ideia de „a sta într'un cot", „într'o parte". Discutând această din urmă părere, S. Puşcariu (în DR. III, pp. 778—780) ne spune: „nu prea văd cum s'ar putea clarifica vreodată, această chestiune, dacă cuvântul *rână* nu-l vom găsi şì în altă expresie" (p. 778).

În înţelesul găsit în comuna Pui, *râń* corespunde latinescului *renes* şi dovedeşte că, după *r* iniţial şì un *ē* poate trece în *ă* (cf. discuţia între Giuglea şi Puşcariu în privinţa aceasta în DR. III, 778—780). Rămâne de cercetat dacă în expresia *a sta 'ntr'o rână* avem sau nu a face cu un singular nou al cuvântului *râń*. În caz afirmativ, s'ar confirma etimologia lui Puşcariu, fără însă a fi nevoiţi să construim pe teren latin vulgar un neutru plural **rena* devenit femenin singular.

S. POP.

©BCU CLUJ

CĂRŢI ŞI REVISTE

RECENSII ŞI DĂRI DE SEAMĂ

ALEXANDRE ROSETTI, *Recherches sur la phonétique du Roumain au XVI-e siècle.* Avec 34 figures et 5 cartes hors texte. Paris, Librairie ancienne Edouard Champion, éditeur, 1926. Pag. XVI+166.

ALEXANDRE ROSETTI, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle, tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*). Bucureşti, 1926. Pag. IX+115.

Bogate note preliminare urmează după prefaţă şi abreviaţiuni (pag. VII—XIII), cu indicaţii bibliografice înainte de toate şi cu informaţiuni privitoare la aparatele de fonetică experimentală de cari s'a folosit autorul (pag. 1—27).

Observările făcute la locul acesta în baza experienţelor instrumentale se completează câteodată cu altele din corpul lucrării. Aflăm d. p. că presiunea aerului din interiorul gurii este foarte puternică la vocalele accentuate, extrem de redusă însă, până în preajma lui zero, la cele neaccentuate. Raportul este aci aproximativ de 4 : 1. Durata diftongului sau a vocalei accentuate este aproape de două ori atât de mare ca a vocalei neaccentuate, iar cam acelaşi este şi raportul în ce priveşte înălţimea tonului. Intervalul muzical între vocalele accentuate şi cele neaccentuate este cam de o octavă (pag. 23—26, 141—142).

Nu înţeleg însă întru cât instrumentele de precizie, de oricâtă precizie, pot fi un auxiliar util pentru lămurirea unor aspecte fonetice din veacuri de mult dispărute. Nime n'a reuşit încă să transforme aceste aparate fonetice în aparate fonologice. (Deosebesc între termenii de „fonetic"

©BCU CLUJ

şi „fonologic" în sensul precizărilor lui S. Puşcariu din „Phonetisch und phonologisch". Sonderabdruck aus „Volkstum und Kultur der Romanen". Hamburg 1930). Fac abstracţie firesţe de la principiile de ordin general care se pot stabili şi cu ajutorul lor (cf. şi *Rev. Fil.* II, p. 150—151), dar când studiem texte vechi, un fapt dialectal în legătură cu chestiunea care se cere lămurită, valorează mai mult decât zeci de experienţe instrumentale.

Problema intervalelor de tot felul (de timbru, sonoritate etc.) este de sigur una dintre cele mai importante pentru priceperea fonologiei limbilor. Cel ce iscăleşte aceste rânduri n'a neglijat-o nici odată. Intervalele acestea sânt supuse însă şi ele unor continue modificări. Ar trebui deci să facem observaţii îndelungate asupra evoluţiei lor de aci înainte, pentru ca să înţelegem apoi întru cât ne îngădue istoria lor deducţii asupra vremurilor anterioare. Nu văd în ce fel au promovat aceste excursii în domeniul foneticii instrumentale concluziile autorului asupra graiului textelor noastre din sec. XVI.

Ca şi aceste excursii mi se pare că nu-şi au prezenţa îndeajuns de motivată în economia lucrării lui nici cele cinci hărţi sinoptice asupra palatalizării labialelor dacoromâneşti, reconstruite după atlasul învechit şi în parte defectuos al lui G. Weigand (pag. 26 şi urm.). Problema palatalizării labialelor nu are doară decât un rol secundar şi foarte redus pentru cercetătorul textelor studiate. Nu se poate face aceeaşi afirmaţie despre importanţa acestor texte pentru istoria palatalizării labialelor. Admitem că au fost scrise, întru cât prezintă şi fenomenul rotacizării, pentru întâia oară în ţinuturile de nord ale teritoriului dacoromânesc, într'o regiune care în vremea aceea avea încă labialele intacte şi pe care palatalizarea a cuprins-o numai mai apoi. Prin urmare răspândirea geografică a labialelor palatalizate şi nepalatalizate din vremurile noastre nu poate fi concludentă pentru localizarea textelor din chestiune. Nu există însă altă întrebare în legătură cu palatalizarea labialelor care ar reclama un răspuns privitor la aspectul

©BCU CLUJ

fonetic al monumentelor acestora de limbă română din secolul al XVI-lea.

Bibliografia critică (pag. 2—18) şi observările cuprinse în introducere (pag. 29—45) asupra textelor rotacizante sufăr de o greşală fundamentală. Autorul nu admite că cele dintâi traduceri în româneşte ale cărţilor bisericeşti s'ar datora mişcării husite din secolul al XV-lea, ci le crede de origine luterană, din jumătatea întâia a secolului al XVI-lea. Am făcut critica părerii acesteia în articolul meu „Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane", publicat în „Făt Frumos", anul II, n-rele 3 şi 4, Suceava 1927 (cf. răspunsul autorului în „Grai şi Suflet", vol. III, fasc. 2, Bucureşti 1928, pag. 460—462 şi replica mea în „Rev. Fil." II, pag. 211—214).

Tot atât de eronată cred că este părerea că Psaltirea Hurmuzache ne-ar oferi un material mai sigur decât Codicele Voroneţean d. p., pentru că ar fi, spre deosebire de acesta, singurul text rotacizant păstrat în original. Mi-am spus cuvântul în privinţa aceasta în DR. IV, pag. 1165—1168. Dar atunci, dacă vom fi având dreptate cei ce credem în hipoteza husită şi nu admitem că Psaltirea Hurmuzache cuprinde o traducere originală, păstrată în forma ei primitivă, toată lucrarea este aşezată pe baze greşite. Ea este despuiată în cazul acesta de posibilitatea unui discernământ critic corespunzător între diferitele texte, iar faptele în baza cărora se studiază şi caracterizează fonetismul secolului al XVI-lea, sânt în mare parte din secolul al XV-lea.

Cercetările asupra limbei din secolul al XVI-lea ar trebui să plece înainte de toate de la ce îi aparţine netăgăduit de nime: de la tipăriturile lui Coresi, Palia de la Orăştie, documente ca cele publicate de Hasdeu, diferite piese de arhivă, ca cele publicate de însuşi Al. Rosetti, aflătoare la Bistriţa, etc. S'ar aduna astfel un material destul de bogat şi variat din întreg cuprinsul dacoromânesc, iar încheierile pe cari le-ar impune, ar avea desigur darul să lămurească şi nedumeririle din jurul textelor rotacizante de obârşie controversată, pentru cine mai are nevoie de asemenea lă-

©BCU CLUJ

muriri. Mi se pare că nu mai este loc aci decât pentru precizări noi.

Posedăm două lucrări anterioare, de toată importanţa, asupra limbei din secolul al XVI-lea: *Le seizième siècle* (*Phonétique, Morphologie*; din morfologie a apărut numai începutul), tom. II, fasc. I din *Histoire de la langue roumaine* par Ovide Densusianu, Paris 1914, şi *Limba textelor rotacizante din veacul al XVI-lea* din volumul introductiv la ediţia critică a *Psaltirii Scheiene*, îngrijită de I. A. Candrea, Bucureşti 1916 (pag. CXIII—CCXXXV). Într'însele se găsesc indicate şi rezolvite, după chiar declaraţia autorului (cfr. pag. IX), în cea mai mare parte problemele pe cari le-a reluat în opera sa.

Confuzia între secolul al XV-lea şi secolul al XVI-lea, datorită unor idei preconcepute, pe ur[illegible]a căre[illegible]a n'a mai fost loc pentru o contribuţie personală de deslegări noi, de confirmări şi rectificări privitoare la limba secolului al XVI-lea, i-a fost fatală lui Al. Rosetti în teza aceasta de doctorat. Ea mai ales i-a ţinut aci în loc talentul linguistic, talent care se afirmă totuşi în fiecare din capitolele acestei lucrări şi pe care îl ştim şi de altfel foarte remarcabil.

Autorul crede, plecând de la faptul alternării între forme ca *meale* şi *mele*, că în secolul al XVI-lea *ea* urmat de *e* a fost redus peste tot la *e*. S'ar mai fi scris şi ѣ în loc de ѣ în asemenea cazuri doar graţie tradiţiei ortografice (pag. 49—53).

Argumentele autorului şi polemica lui cu cei de altă părere mi se par aci extrem de subiective. Concluziunea lui se întemeiază pe impresii personale. Acestea pot fi foarte interesante, dar nu pot înlocui un material documentar care să ne ducă prin logica faptelor date la soluţii cu adevărat ştiinţifice.

Grafii ca *omeani* (dintr'un document din Botoşani din 1615 !) etc. fac desigur dovada şovăirii grafice între ѣ şi ѣ. La şovăirea aceasta nu s'a putut ajunge însă numai din cauza unei tradiţii ortografice care a prelungit existenţa

©BCU CLUJ

lui лѣцє devenit *lege* din *leage*, ci şì pe urma coexistenţei unor forme ca *leage* şi *lege* în graiul viu. Cred că nu este cu putinţă să susţinem că лѣцє din Cod. Vor., scris numai aşa în textul acesta, trebue cetit *lege*, în opoziţie cu *meargă*=мѣргѫ, formă în care ѣ nu este înlocuit nici în celelalte texte rotacizante prin ѥ. Absoluta consecvenţă cu care se scrie în Cod. Vor. ѣ — cu valoarea de *ea* în *meargă* etc. — în cazuri ca *leage*, nu apare îndeajuns de motivată dacă admitem că cel ce a scris acel codice nu mai spunea decât *lege*, numai prin hipoteza că aci a fost aplicată în mod impecabil o regulă ortografică datorită tradiţiei. Apoi dacă faptul că forme ca *omeani* trebue cetite *oameni* ar dovedi că şì *leage* trebuie cetit *lege*, s'ar putea ca forme ca *leşescă*, *čestă* (din Câmpulungul Bucuvinei, anul 1616) etc., citate de autor în altă parte şi în legătură cu altă problemă (pag. 66), să arate că şì forme de tipul lui *lege* (d. p. *alege* din 1596 şi 1606) trebue cetite cu *ea* (*leage*, *aleage* etc.). Faptul merita să fie relevat şi interpretat.

Tradiţie ortografică în secolul al XVI? Dar de unde această tradiţie a scrisului r o m â n e s c — care nu trebue tăgăduită de altfel —, dacă cele dintâi cărţi româneşti, aşa dară textele rotacizante, ar fi văzut de fapt lumina zilei de abia în acel secol? Tradiţie creată prin câte un cuvânt românesc rătăcit prin documentele noastre slave din secolul al XV-lea sau prin vro scrisoare două de la sfârşitul acelui secol, despre existenţa cărora de abia că mai aflăm prin vro mărturie indirectă? Ori cât ar vrea autorul să ne facă plauzibilă o tradiţie ortografică românească de felul acesta (cf. pag. 29, 102), nu pot crede într'însa.

Teoria autorului despre ѣ nu este nouă. Ea a mai fost susţinută de O. Densuşianu. Nou nu este nici răspunsul nostru de aci, o simplă reeditare a obiecţiunilor lui S. Puşcariu făcute celui din urmă (DR. I, pag. 384—386). Asupra obiecţiunilor acestora nu trebuia să se treacă însă numai printr'o sumară şi improprie interpretare.

Raportul numeric între formele de tipul lui *leage* şi cele de tipul lui *lege* nu este în toate textele şi la toţi co-

©BCU CLUJ

piştii acelaşi. Deosebirile sânt adese foarte mari, iar faptu acesta ar fi trebuit supus unui examen. Autorul nu i-a dat atenţiunea cuvenită. Văzând însă d. p. că în Psaltirea Scheiană copistul B scrie regulat *eá* în forme de felul lui *leage*, ca şi Codicele Voroneţean, pe când copistul C şovăie între *eá* şi *é*, când în silaba următoare urmează un *e*, şi ştiind că B este mult mai fidel decât C în reproducerea originalului său, ar fi trebuit să-şi dea seamă că formele cu *é—e* apar în cele mai vechi copii din secolul al XVI-lea ca inovaţiuni ale copiştilor şi că au fost necunoscute originalelor lor. În felul acesta s'ar explica deosebirile între diferitele copii, în ce priveşte raportul între formule de tipul *leage* şi cele de felul lui *lege*, prin măsura diferită în care copiştii au ştiut să respecte forma textelor reproduse de ei.

Originalele textelor rotacizante — cel puţin acelea care intră în controversa dintre husitism şi luteranism — au cunoscut prin urmare numai forme cu *eá — e*. O excepţie ar putea face, în cadrele vederilor lui Al. Rosetti asupra originii lor, doar Psaltirea Hurmuzache, pe care dânsul n'o crede o copie, ci originalul unei traduceri deosebite de ceea a Psaltirii Scheiene şi variantelor ei. In cazul acesta Psaltirea Hurmuzache ar trebui considerată din altă epocă sau cel puţin din altă regiune decât celelalte psaltiri rotacizante, ceea ce s'ar potrivi mai bine cu pretinsa ei originalitate, pentru că apariţia unei traduceri noi într'o parte în care circulă alta mai veche, de exact acelaşi cuprins, n'ar fi explicabilă în economia acelor vremuri. Acesta ar fi un caz unic, fără de analogie. Dacă autorul deduce însă numai din alternarea dintre formele cu *eá* şi cele cu *é* că în secolul al XVI-lea nu se spunea decât *lege*, cum ar putea cuprinde în hipoteza aceasta şi acel grup de texte iniţiale, originalele rotacizante, cari nu cunoşteau, precum ne sileşte a crede logica faptelor relevate de noi, decât forme ca *leage*? În aprecierea realităţilor lingvistice consecvenţa scrisului are în general o putere probatorie mai mare decât inconsecvenţa lui, ca d. p. în cazurile când aceasta rezultă din împrejurarea că scriitorii întrebuinţează o limbă pe care n'o

©BCU CLUJ

posedă bine. Evident că în copiile noastre avem de a face cu o alternanţă ale cărei limite nu sînt numai două grafii, ci şi două pronunţări deosebite.

O controversă ar fi astfel cu putinţă numai în jurul chestiunii dacă forme ca *leage* mai existau în uzul copiştilor, şi deci al vremii lor, sau dacă prezintă numai o pronunţare moartă, din timpul originalelor copiate de ei. Dacă admitem cazul din urmă şi rămânem, împreună cu Al. Rosetti, în cadrele teoriei luterane a lui Densusianu, atunci rostirea *leage* ar fi asigurată şi pentru secolul al XVI-lea şi n'am pricepe dece ar trebui s'o considerăm dispărută cu desăvârşire în intervalul atât de scurt, care ar fi trecut de la redactarea originalelor rotacizante, până când au fost făcute copiile păstrate nouă.

Sânt convins însă că în tot secolul al XVI-lea se mai spunea *leage*. Se mai poate tăgădui lucrul acesta, când asemenea forme sânt atestate, şi prin regiunile nordice ale teritoriului dacoromânesc, până în zilele noastre? Foarte răspândite sânt însă forme destul de apropriate încă prin fonetismul lor de cele vechi cu *ea*. „*E* apare adesea şi ca *é* (deschis), cu slabă rezonanţă în spre diftongul *ę*^{a} : *aşęză, cămęşe, męle, spęle, şępte* etc.", spune d. p. T. Papahagi în „Graiul şi folklorul Maramureşului", Buc. 1925, pag. LV. Doar atâta este sigur, că încă din secolul al XVI-lea îşi fac apariţia în scrisul nostru şi forme ca *lege* (trebue să cetim pentru acea epocă în cazurile acestea *lęge*? Probabil !), care ar putea fi şi mult mai vechi. Coexistenţa unor forme mai noi şi a corespondentelor lor mai arhaice nu este nimic neobişnuit şi se poate constata şi în multe alte cazuri.

De prisos să repet aici tot ce a zis S. Puşcariu în DR. I, pag. 382—388, în articolul citat şi de Al. Rosetti. Autorul nu trebuia să lase nebăgat în seamă pentru lămurirea problemei nici faptul, căruia S. Puşcariu îi dă toată importanţa cuvenită, că forme cu *é* pentru *eá* se găsesc şi în afară de dialectul dacoromânesc. Neglijarea lui ne îngustează orizontul şi ne întunecă vederile.

©BCU CLUJ

Argumentul cel mai puternic al lui Al. Rosetti pare a fi că în Psaltirea lui Tordaşi, scrisă cu litere latine şi ortografie ungurească, nu se găsesc decât forme ca *lege*. Grafia unui sistem ortografic în care nu încape nici o tradiţie ar trebui să fie decizivă. Un diftong nu este însă decât un singur fonem şi ar trebui reprezentat deci printr'un singur semn. Cu mijloace ortografice ungureşti nu se putea reproduce diftongul *ea*, necunoscut acelei limbi. Grafia *ea* ar fi fost interpretată *e-a* ca d. p. în *Deák*, numele cunoscutului bărbat de stat al Ungariei. S'a scris deci *e* în loc de *ea* în acea psaltire, pentru că *e* este fonemul mai apropiat de diftongul acesta, întocmai precum s'a scris într'însa şi *tota, omeny, morte, flore* etc. în loc de *toata, oameni, moarte, floare* etc.

Vorbind de alternarea lui *o* şi *u* în cazuri ca *boni, molţi, martorisim, scolat, dumnie* şi *buni, mulţi, mărturisim, sculat, domnie* etc. (pag.53—55), autorul afirmă că pare un fapt stabilit că aci e vorba numai de o şovăire ortografică între două litere, motivată de împrejurarea că acestea reprezintă foneme cu articulaţii foarte apropiate una de alta. Chiar şi în forma aceasta, cam vagă şi hipotetică, concluzia nu mi se pare întemeiată pe un material suficient de fapte şi argumente.

Şi aici se înşiră, ca în toate celelalte capitole, mai întâiu exemplele grupate doar din punct de vedere geografic. Indicaţiile acestea sânt foarte sumare, sânt simple trimiteri la alţi autori sau susţinute de două trei exemple alese la întâmplare: „NORD DE LA TRANSYLVANIE. **H**, **CV** et **TM**: alternances *o/u* pour noter [*u*] (Candrea, *Psalt.*, I, p. XLIX et Densusianu, *Hist.*, II, p. 73) ..... d. Iaşi (Iaşi), 1612: *scolatu*, p. 17, l. 16. **DR**. 17, n° 19; 1621: *martorisim*, l. 3. **DR**, 59, n° 67; 1626: alternances *o/u*: **DR**, 122, n° 139... Bessarabie (Tighina), c. 1587: [*u*] est noté par *o*, **SD**, *V*, p. 391....." [1]). În aşa fel nu putem avea intuiţia adevăratei

[1]) **H**. = *Psautier Hurmuzaki*; **C.V**. = *Codice Voroneţean*, ed. Sbiera; **T.M**. = *Texte măhăcene*, dans C.B. II; **D.R**. = *Documente româneşti* p. p. I. Bianu, éd. de l'Académie Roumaine, t. I, fasc. I, 1576—1629

©BCU CLUJ

imagini a acestor şovăiri cu aspectele lor regionale şi cu coloritul lor individual la fiecare scriitor în parte. Aceasta este însă o premisă indispensabilă pentru justa lor apreciere. De unde această siguranţă a autorului că şovăirea dintre *o* şi *u* nu poate avea, în toate cazurile, decât o explicaţie unică? Că d. p. *molţi* şi *scolatu* ar fi exemple, de înlocuirea lui *u* prin *o*, de aceeaşi categorie, nu este de loc un lucru evident. La *scolatu* d. ex. s'ar fi putut ajunge de la *scol* pe calea aceleiaşi analogii care motivează şi prezenţa lui *o* în *dormit*, participiul lui *dorm*, dar *molţi* n'ar mai putea fi explicat în acelaşi fel.

Mă mai întreb dacă vreun linguist ar putea să susţie după 3—400 ani că în zilele noastre s'a zis numai *adică* sau numai *adecă*, numai *biserică* sau numai *beserică* etc., sau că n'am zis nici *adică*, nici *adecă*, nici *biserică*, nici *beserică*, că am avut deci în silabele în cari grafiile şovăie între *e* şi *i* un fonem intermediar între vocalele *e* şi *i*, sau să susţie că alternanţa aceasta între *e* şi *i* se datoreşte faptului că în asemenea cazuri aceste două vocale au fost foarte apropiate una de alta prin timbrul şi felul lor de articulaţie? Fiecare din aceste trei hipoteze, întemeiate pe faptul că în scrisul nostru se găsesc grafii duble ca *adecă* şi *adică*, adese chiar la acelaşi autor, pe aceeaşi pagină şi în acelaşi cuvânt, ar exprima câte un adevăr valabil pentru o anumită regiune sau un anumit individ, dar nici una n'ar putea avea pretenţia de a îngloba întreg cuprinsul limbei şi scrisului românesc şi întreg tezaurul lexical. Tustrele ar neglija însă faptul esenţial al coexistenţei formelor cu *e* şi *i*, chiar de la acelaşi cuvânt, chiar în acelaşi graiu vorbit în cutare regiune sau de cutare individ. Dar aci intervine tendinţa generală de prefacere a lui *e* neaccentuat în *i*, comună tuturor dialectelor, care poate duce şi a dus de fapt pe alocuri la aspecte fonetice uniforme. Nu dispunem însă de elemente corespunzătoare, spre a

---

Bucarest, 1907; **S.D.** = *Studii şi documente*, p. p. N. Iorga, Bucarest 1901 et suiv. •

©BCU CLUJ

descoperi un factor generator unic, şi mă îndoiesc de existenţa lui, pentru apariţia unor forme ca *molţi* şi *scolatu*, indiferent de împrejurarea, dacă aceste forme au numai valoare grafică sau reproduc întocmai sau numai cu oarecare aproximaţie o pronunţare care a existat de fapt în vremea lor. Şi cazul lui *adecă* şi *adică* ne arată că nu ne este îngăduit să ne îndoim a priori că grafii duble ca *leage* şi *lege* sau (d. p. în Palia de la Orăştie) ca *Román* şi *Rumân* n'ar corespunde unei îndoite pronunţări a cuvintelor acestora.

Care este însă panta pe care n'ar putea aluneca, chiar într'un mediu de intensă creaţie ştiinţifică, talentul unui doctorand, mai ales dacă este lipsit de îndrumarea şi controlul constant al unui profesor familiarizat cu domeniul cercetărilor lui? Spicuesc din paginile următoare, dedicate nazalizării şi vocalelor nazale (pag. 55—56), diftongilor (pag. 66—72), lui *u* final (pag. 72—80), expunerii unor „fapte dialectale" („faits dialectaux", pag. 81—101) şi concluziunilor (pag. 102—104), doar vro câteva dintre afirmaţiile autorului.

La începutul unei fraze ca *în dureri naşte-vor feciorii* prepoziţiunea *în* ar fi avut rolul unui element autonom şi un accent de intensitate. Grafia *u* pentru *un* resp. *u* ◊, d. p. în *u călătoriu*, ar fi „certainement un fait d'écriture", fără ca să se dea vreo atenţie părerii lui P. Skok despre acest *u* din articolul „A propos du nasalisme et du rhotacisme roumaino-albanais" (pag. 329—330), publicat în „Arhiv za arbansku starinu, jezik i etnologiju" II, Belgrad 1925, pag. 325—340 (cf. şi explicarea mea din DR. IV, Cluj 1927, pag. 1169—1170). Forme ca *mente* ar trebui cetite *minte*, fără ca să înţelegem de ce forme ca *lege* din Psaltirea lui Tordaşi ar face dovada peremptorie că în secolul al XVI-lea se spunea numai *lege* şi de ce forme ca *kredentze*, *kuvente*, şi-l adaog şi pe *svente* trecut cu vedere de autor (cfr. DR. II 212), n'ar arăta la fel că se spunea şi *cuvente* etc. Ortografia ungurească avea doară pentru *i* din *cuvinte* un semn corespunzător, nu cunoştea însă un semn analog lui

©BCU CLUJ

ѣ. Înţelegem apoi că acest ѣ ar trebui cetit *ea* în *lѣgă*, *e* în *lѣge*, iar *a* (cfr. şi pag. 53) în *aĕksta*!

Vechiul *u* final n'ar mai avea rost din punct de vedere fonetic în scrisul secolului al XVI-lea decât după o consonantă explozivă, precedată sau nu de altă consonantă. În asemenea cazuri *u* resp. *ъ* sau *ь* ar exprima un fonem greu de definit. În forme ca *denь, acmuşu, oraşu* < ung. *város, kipu* < ung. *kép* etc. *u* şi ierurile n'ar mai reprezenta nimic, ci ar fi doar mijloace ortografice pentru despărţirea cuvintelor, extrem de utile într'o scriere continuă. Autorul se întemeiază aci mai ales pe cercetările sale de fonetică experimentală, constatând că exploziunea consonantică finală în cuvinte ca *mâncând, împărat, dâmb, rând* ar fi însoţită de vibraţiuni vocalice. Această emisiune de timbru vag („émission vocalique de timbre indéterminé"), după consonante explozive, ar nota-o deci textele noastre vechi prin *u* sau prin ieruri, neînregistrând-o altă dată de loc, dar generalizându-l totuşi pe *u* şi ierurile finale ca semne grafice de delimitare a cuvintelor şi după alte consonante finale. Între exemplele autorului se găseşte şi *venit cu*, aparatul înregistrând şi aci oarecari vibraţiuni după *t*. Mă îndoiesc însă că această „emisiune vocalică" ar putea fi notată şi în cursul unei vorbiri curente, degajate de grija unei articulări precise în vederea înregistrării ei printr'un aparat. De altfel şi E. Petrovici, lucrând de asemenea cu aparate fonetice, n'a putnt constata astfel de vibraţiuni vocalice după consonantele finale. (*De la nasalité en roumain Recherches expérimentales*, Cluj 1930, pag. 23, nota 2).

În faţa aparatului fonetic nu trebue să uităm alte lucruri mult mai importante pentru problema aceasta a lui *-u*. În Codicele Voroneţean, în care se scrie de altfel *-u* în mod consecvent, se găseşte *-ъ* doar în *aminъ* 165/6, *apostolъ* 138/3, 138/5, 165/7, 168/1, 168/10, *hicleşigъ* 65/5, *Ierusalimъ* (de 22 de ori), *Israilъ* 109/9, *Savaothъ* 132/4, *tuturorъ* 142/8 şi *Vrocnidonъ* 87/2, deci în afară de *tuturorъ*, care ar putea fi în forma aceasta un lapsus calami şi care se mai găseşte de zece ori în acest text subt forma de *tu-*

©BCU CLUJ

turoru, tot în cuvinte noi şi împrumutate, care au fost ortografiate cu *-ъ* după model slav şi care nu puteau să aibă un *-u* motivat din punct de vedere etimologic, ci doară unul adăogat lor pe calea analogiei ca în *Ierusalimu* 65/5, 75/10, singurele abateri de felul acesta între exemplele citate (cf. I. G. Sbiera, „Codicele Voroneţean", pag. 281—282). Scrisul lui Coresi nu mai este continuu, şi totuşi îl scrie regulat pe *-ъ*. Citez vro câteva exemple din pag. 281 (pag. 254 a ediţiei Puşcariu-Procopovici din 1914) a Cărţii cu învăţătură din 1581 : *ţie grăescŭ, eşŭ din omulŭ acesta* ; *va elŭ* ; *Domnulŭ nostru Is. Hs., însuşŭ adeveritulŭ* ; *den blăstemŭ pre noi au scumpăratŭ* ; *lucrulŭ întunecatŭ să-ŭ urîmŭ* etc. Pe cât am putut observa, cazurile în cari Coresi nu-l are pe *-ъ* se pot împărţi în trei categorii : 1. Cuvinte cari n'au avut un *u* final, anume *un* < *unum*, al cărui *-u* a căzut prin sincopă încă în epoca străromână (cf. DR IV, loc. cit.), *în* < *in*, *den* < *de*+*în* etc. În cuvintele acestea consonanta finală este ortografiată prin *ŭ*. 2. Forme al căror *-ъ* dispare pe urma contracţiunii cu o vocală următoare. Citez după ediţia din 1914 : *dat-au* 2/3,4 ; *cum ai zice* 534/23, 544/23 (cf. *cumŭ întru leagea veache grăiaşte-se* 534/8). 3. Cuvinte al căror *-ъ*, fonem labial desvoltat din *-u*, a dispărut prin asimilare şi absorbire de către o consonantă labială precedentă sau următoare în nemijlocit contant cu el. Nu pot cita din fuga condeiului decât exemple în care forma pronominală conjunctă *l*< *illum* este urmată de auxiliarul *va*, dar îmi reamintesc că sânt şi alte cazuri : *tare-l va oblici* 544/24, *că-l va învăţa* 432/21, *de-l va duce* 465/16, *şi-l va ucide* 465/17, *şi-l va piiarde* 465/18 etc. (cf. însă *pre care omu-lŭ va muşca* 463/30, *deaca-lŭ ucise pre elŭ* 548/3, *ce-lŭ legă pre elu cu mânie* 545/8, *pre elu-lŭ pomeni Domnulŭ* 364/4 etc.). Prin urmare *-ъ* nu există la Coresi mai ales acolo unde, pe urma unei enclize sau proclize, două cuvinte se împreună şi în scris, deci chiar unde continuitatea scrisului n'a fost desfiinţată încă. Nu trebuia să se uite apoi că în multe cazuri şi locuri *-u* n'a dispărut din dacoromâneşte nici până astăzi. Iată una din citaţiile numeroase

©BCU CLUJ

pe cari le-am putea înşira aci: „*u* final îşi mai păstrează pe alocurea o slabă rezonanţă: (*eŭ*) *iestŭ* (Scărişoara-de-sus), (*mă*)*'mbetŭ, mńedŭ, seninŭ, verinŭ*, etc." (T. Papahagi, „Cercetări în Munţii Apuseni", pag. 30 a extrasului din „Grai şi Suflet", Buc. 1925). Unde mai pui că d. p. Aromânii întrebuinţează şi astăzi încă forme ca *albu, amintu, domnu, orzu, tornu*, etc. Deci şi la Dacoromâni şi la Aromâni mai dăm de urma lui *-u* şi după alte consonante decât cele explozive.

Opinia că *-u* ar fi dispărut cu mult înainte de secolul al XVI-lea n'o poate salva nici mărturia unor nume propii cu forma de *Butul, Budul*, citate din documente latine ale Ungariei din secolul al XIII-lea, sau de *Doiulь, Daiulь, Drajulь, Hranulь, Oparitulь, Neagulь, Stanulь* dintr'un act de danie (al lui Ştefan Duşan) din secolul al XIV-lea, nici a unor forme din secolul al XV-lea ca *brad, bradul mueriei, buor, lac, nepot* sau *buorь, cumnatь, nepotь, runcь*, cari se găsesc în documentele slave ale lui Ştefan cel Mare. *Butul Doiulь* etc. sânt nume proprii în *-ulь* foarte frecvente în onomastica documentelor slave şi a limbei bulgare. Oricât de româneşti şi indiferent de întrebarea dacă terminaţiunea lor este de origine românească sau ba (v. temeinicile expuneri, bogate în material documentar, ale lui Th. Capidan în DR I, pag. 195—207, cf. Dr. M. Bartoli „Das Dalmatische" I, col.: 288 şi alţii, iar acum în urmă I. Şiadbei în „Romania" LVI, pag. 141), ele şi-au adaptat forma la uzul limbei scriitorilor respectivi, întocmai precum *Ierusalimь* devine în Cod. Vor. *Ierusalimu*. Formele *brad, buor* resp. *buorь* etc. din documentele slave devin *buoru* etc. în aceleaşi documente subt regimul prepoziţiunii *na*, fapt pe care relevează şi Al. Rosetti într'o notă subliniară, crezându-l însă lipsit de importanţă aci. Chiar asemenea locative în *-u* dovedesc însă adaptarea acestor cuvinte la sistemul morfologic slav. Ele se incadrează prin urmare cu formele lor flexiunii slave, încât nimic nu ne mai îngădue să le identificăm terminaţiunile din documentele slave cu terminaţiunile pe cari le aveau în graiul viu al Românilor din

©BCU CLUJ

acele vremuri. Totuşi dăm în acea notă a autorului (pag. 75) şi de un nominativ *buoru*, deci de un caz de *-u* românesc păstrat: *što est na nem buoru*. În acest exemplu se găseşte doară subt regimul lui *na* forma *nem*, iar nu subiectul *buoru* (cf. şi observarea lui A. Zauner în „Literaturbl. f. germ. şi rom. Philologie'' XLIX, 1928, col. 211).

Din parte-mi rămân convins că în secolul al XV-lea *u* final mai era plenison, aşa cum îl scrie în mod consecvent Codicele Voroneţean. În secolul al XVI-lea — şi acesta este un argument puternic pentru obârşia husită a acestui codice — evoluţia în spre amuţirea totală a lui *-u*, în afară de cazurile în cari anumite motive au impiedecat-o până astăzi (cf. DR IV, pag. 28—29), a făcut progrese însemnate. La Coresi locul lui *-u* l-a luat peste tot *ъ*. Acest *-ъ* desigur că mai avea oarecare valoare fonetică, poate a unui *u* cu sonoritate redusă sau şoptit numai, deci afonic, poate chiar numai a unui *u* mut, a unui *u* cu sonoritatea redusă la zero, din care n'a mai rămas decât articulaţia labială, ceea ce pare mai puţin probabil. Oricum, în faţa grafiei mai vechi a Codicelui Voroneţean, *-u*, care scrie şi a unor corespondenţe ca *văzând — văzându-se*, păstrate până în chiar zilele noastre acest *-ъ* nu poate reprezenta decât un *-u* evoluat în spre amuţirea sa.

Consideraţiile autorului de până aci, în legătură cu ortografia textelor vechi, au fost reunite în capitolul IV, intitulat „Fait généraux''. Urmează un alt capitol, „Fait dialectaux'', în care autorul îşi propune să examineze faptele care nu sânt comune tuturor textelor, care ar caracteriza numai anumite regiuni şi ne-ar permite să fixăm anumite particularităţi distinctive ale graiurilor dacoromâneşti din secolul al XVI-lea.

Dispus mereu de a descoperi îndărătul semnelor grafice alte foneme decât acelea pe cari le reprezintă după esenţa lor, autorul declară d. p. că în *tute* dintr'un document muntenesc din 1606 *u* ar reproduce diftongul *wą*. Aci *u* l-ar înlocui de fapt pe *o*, confuziunea dintre *o* şi *u* fiind foarte frecventă, iar *o* luând adese locul lui *oa*. Mai întâiu rom.

©BCU CLUJ

oa nu trebue identificat fără de orice rezervă, pentru toate vremurile, cele de azi ca şi cele de altă dată, ca valoare fonetică cu franc. *wa* din forme ca *roi*. Dar *tute* este doară femeninul plural neaccentuat în frază corespunzător lui **tuţi* din *tustrei* etc. Nu trebue să deschidem decât dicţionarul lui H. Tiktin, ca să aflăm că *tus-* şi *tute* sânt forme atestate pentru întreg teritoriul dacoromânesc, chiar şi *tute* fiind încă păstrat pe alocuri (cf. şi istro-rom. *tute trei*, S. Puşcariu, „Studii istroromâne" II, pag. 156, arom. megl. *tut*= *tot*, P. Papahagi, „Basme aromâne", pag. 721 şi Th. Capidan „Meglenoromânii" I, pag. 155).

Forme ca *parţi*, *carţi* pentru *părţi*, *cărţi* ar fi putut exista în secolul al XVI-lea cel mult în nordul Transilvaniei, nu ca forme arhaice, ci pe urma unei substituiri de timbru clar în locul timbrului obscur al vocalei. Încolo, limitându-se astfel analogia fonetică, formele acestea s'ar datora doar unor analogii grafice cu *parte*, *carte*, constituind şi ele „faits d'écriture". Trebuia însă să se ţie seamă de faptul că asemenea forme sânt atestate pentru secolul al XVII în toate ţinuturile dacoromâneşti, iar în cele din nord până în secolul al XVIII-lea, că plurale ca *fragi* şi *vaci* au rămas până în zilele noastre, singurele de felul acesta, în cazul dacoromânesc, şi că plurale cu *a* nealterat există până astăzi la Istroromâni (cf. S. Puşcariu, „Studii istororomâne" II, pag. 142 şi 328; la P. Papahagi, „Românii din Meglenia", pag. 70 dăm până şi de un plural meglenoromân *vaţi*, suspect în faţa formei *văţ*, date de Th. Capidan, „Meglenoromânii" I, pag. 142 şi de declaraţia categorică făcută de aceasta: „Cazuri cu *a* păstrat ca în dialectul dacor. — şi mai ales în limba textelor vechi — nu există", ib ., pag. 69). Privite în toată extensiunea lor în timp şi spaţiu, pluralele de tipul lui *parţi* şi *carţi* nu pot fi considerate ca forme suprapuse pe calea analogiei unor plurale ca *părţi* şi *cărţi*, care ar fi mai vechi, ci se prezintă ca forme străromâne care cedează tot mai mult terenul formelor mai noi, dar de asemenea străromâne, de felul lui *părţi* şi *cărţi*.

În forme ca *manastire* şi *vladica* (Iaşi, 1588) sau *vata-*

©BCU CLUJ

manilor (Lucaveţ în Bucovina, începutul secolului al XVII-lea) *a* din silabelele neaccentuate ar reprezenta de fapt un *ă* şi s'ar explica printr'o transpunere a ortografiei cuvintelor slave *monastyrŗ, vladyka, vatamanŭ*. Se lasă deci tot locul liber unor asociaţii grafice slavo-române în documente care nu sânt traduse din limba slavă şi în care scrisul se aşterne pe hârtie în mod spontan. Aci *a* protonic s'ar putea motiva însă mai bine prin faptul că aceste cuvinte sânt împrumuturi străine şi ar putea fi şi rezultatul unei evoluţii fonetice foarte cunoscute nu numai în Moldova, ci în întreg cuprinsul dacoromânesc şi chiar dincolo de hotarele lui (cf. S. Puşcariu, „Studii istroromâne" II, pag. 72—75, şi I. Iordan în „Rev. Fil." I, Cernăuţi 1927. pag. 117—154).

Părerile altora trebue comentate şi minuţios analizate, când li se opun afirmaţii care le contrazic. Vorbind d. p. despre *r̄* (*rr*) şi forme de tipul lui *riu* şi *reu*, autorul ne trimite numai la paginile în care I. A. Candrea ne dă foarte utile şi precise informaţii în legătură cu problema tratată, nu aminteşte de ce spune S. Puşcariu, arătând între altele că *r̄* românesc derivă din lat. *rr*, din *r* iniţial lat. şi slav., iar în aromâneşte şi din grupurile *rn şi rl* „Zur (Rekonstr. des Urrum.", 1910, pag. 32), admite ca şi acesta că forme ca *riu* şi *reu* sânt străromâne şi susţine în opoziţie cu O. Densusianu, „Histoire de la langue roumaine" II (1914), pag. 37 şi 121, că nu sântem îndreptăţiţi de a vedea în *r̄* din textele din nordul Transilvaniei pe continuatorul unui stadiu fonetic vechiu. Cum ar fi putut însă să reapară acest *r̄* chiar acolo unde etimologia cuvintelor îl arată la locul lui?

Invocând autoritatea lui A. Meillet autorul crede, de asemenea în dezacord cu O. Densusianu, că şi limba românească cunoaşte prefacerea lui *nt* prin diferenţiere în *mt*, explicând astfel forma verbală *sâmt=sânt* şi chiar şi pe *frâmt=frânt*, pentru că *-nct* ar fi fost redus la *-nt* încă în epoca preromanică. Dar forme ca *strâmpt* există până astăzi (cf. d. p. Dicţionarul lui H. Tiktin). Preferim deci să admitem evoluţia *sanctum* > **sâmpt* > *sâmt* > *sânt*,

©BCU CLUJ

în cursul căreia, pe urma şovăirii dintre *sâmt* şi *sânt*, a putut să primească înfăţişarea de *sâmt* şi forma verbală *sânt*.

Partea a doua a cărţii, „Deuxième partie : De l'état ancien a l'état actuel", este de fapt o lucrare nouă, care nu mai încape subt titlul de „Cercetări asupra foneticei limbei româneşti în secolul al XVI-lea" Problemele depăşesc aici aceste cadre, intrând în domeniul raporturilor noastre interdialectale şi analizând fenomene fonetice, ca d. p. palatalizarea labialelor, pentru lămurirea cărora nu prea găsim materialul necesar în scrisul acelui secol. Într'adevăr, în această parte a cărţii expunerea nici nu se prea leagă de cele spuse în capitolele anterioare. Privirea cuprinde aci evoluţia limbei, subt anumite aspecte, în toată întinderea ei în timp şi spaţiu. Aparatul fonetic este pus la contribuţie în cursul cercetărilor acestora într'o măsură pe care n'a atins-o în nici o lucrare anterioară privitoare la limba românească. Acesta este un merit netăgăduit al autorului, care îmbogăţeşte experienţa noastră, oricât de sceptici am rămânea în faţa încheierilor lui.

Fenomenul palatalizării labialelor d. p. ar fi după Al. Rosetti la noi posterior secolului al X-lea şi s'ar fi produs fără de vro interdependenţă între cele trei dialecte şi la date diferite în dacoromâneşte, aromâneşte şi meglenoromâneşte. La noi, în nordul Dunării, n'ar fi mult mai vechiu decât secolul al XVI-lea, iar la Meglenoromâni ar fi poate şi mai recent.

Chiar atât de mult nu poate fi apropiată palatalizarea labialelor meglenoromâne de vremurile noastre. Se ştie că Meglenoromânii îl prefac pe *v* pe urma palatalizării în *ģ*, iar Aromânii în *y* : *vivus* > arom. *yiu*, megl. *ghiu*. Totuşi „graiul Aromânilor din Gopeşi şi Moloviştе" — o ramură de Meglenoromâni aromânizaţi (v. Th. Capidan, „Meglenoromânii" I, pag. 62) — „care se găseşte sub directa influenţă a dialectului arom. de cinci veacuri şi mai bine, tot nu şi-a pierdut particularitatea, în ce priveşte labialele, cu pronunţarea lui *ghi* pentru *yi*, deşi pentru acest fapt sunt

©BCU CLUJ

luaţi în râs de către Aromânii celorlalte comune" (ib., pag. cfr 124, 125).

Adevărat că după părerea lui Al. Rosetti imigraţiunea Meglenoromânilor în Gopeş şi Moloviste ar fi putut să pornească din sălaşurile lor din regiunea Caragiovei şi să fie de dată mai recentă de cum crede Th. Capidan. Istoria palatalizării labialelor noastre trebue privită însă şi subt aspectul stratificării sociale a labialelor alterate şi intacte. Problema aceasta rămâne în afară de raţionamentele autorului. Dânsul îl citează totuşi pe D. Cantemir, după care palatalizarea labialelor în Moldova vremurilor sale ar fi mai caracteristică pentru graiul femeilor, dar de aici ar rezulta doară că „inovaţiunea" a fost considerată încă pe atunci ca un viciu de pronunţare în acele regiuni. O constatare asemănătoare cu ceea a lui D. Cantemir a făcut Vivian G. Starkey pentru Muntenia zilelor noastre (cf. DR II, pag. 14).

Chestiunea diferenţierii sociale şi a efectelor acesteia în lăuntrul problemei care ne preocupă la acest loc a fost ridicată mai întâiu de W. Meyer-Lübke în „Ze tripetale Kräfte im Sprachleben" (pag. 137—138), studiu publicat în volumul „Hauptfragen der Romanistik", dedicat lui Ph. A. Becker (Heidelberg 1922). Principiul social, pus aci în lumină de W. Meyer-Lübke şi subliniat şi reluat de S. Puşcariu în recensia sa din DR IV (1927, pag. 1309), face ca în butul tuturor aparenţelor şi în deosebi al acelora care se desprind din înfăţişarea scrisului nostru vechiu, palatalizarea labialelor să poată fi considerată ca un fenomen străromân încă (cf. şi Rev. Fil. II, pag. 180—184). Negreşit Al. Rosetti are totuşi toată dreptatea, dacă crede palatalizarea labialelor în Maramureş de dată relativ recentă. Pornind pe căile deschise de W. Meyer-Lübke şi S. Puşcariu şi de la afirmaţiile lui D. Cantemir, am ajuns la concluzia că Maramureşenii descălecători din secolul al XIV, cu palatalele intacte în graiul lor, trebue să fi dat în Moldova peste o populaţiune românească cu labiale palatalizate (Rev. Fil. I, pag. 256, nota, „Mic tratat de linguistică generală",

©BCU CLUJ

Cernăuţi, 1930, pag. 125—127). S'ar putea cita însă şì atâtea alte particularităţi, cuvinte şi forme străromâne, cari apar în scrisul românesc sau au fost descoperite numai în timpuri relativ recente. Faptul că Al. Rosetti, plecând în cercetarea fonetismului secolului al XVI-lea şi înşirând, în altă parte (pag. 87—90), exemple de palatalizarea labialelor care ajung până la anul 1824(!),descopere în acel veac doar un singur *her* în Psaltirea Voroneţează şi vro zece alte forme ca *hi*, *hie* între anii 1580—1600, nu poate fi deci concludent.

Îmi păstrez toate rezervele şì faţă de un şir de alte afirmaţii ale autorului. Referindu-se d. p. la cele susţinute de dânsul în „Grai şi Suflet" II, pag. 168, continuă a crede că *âi* din *pâine*, *câine* etc. îşi are obârşia în formele pluralului, al cărui *-i* şi-ar face apariţia în silaba accentuată printr'o anticipare a mişcării articulatorice reclamate de el. Principiul a fost enunţat mai întâiu de S. Puşcariu, care pleacă însă de la formele singularului *pâne*, *câne*, atribuind acelaşi rol vocalei palatale *-e* (DR I, pag. 380—381). Diftongul *âi*, zice Al. Rosetti, este posterior epocei străromâne, trecând cu vederea faptul că a fost odată mult mai răspândit şi că este cunoscut tuturor dialectelor. Explicarea pe care i-am dat-o, fiind de altă părere şì asupra vechimii şì asupra genezei lui *âi*, se găseşte în DR IV, pag. 44—59 (cf. şì nota subliniară din Rev. Fil II, pag. 5). Din studiul citat se poate vedea că sânt de altă opinie decât autorul şì în ce priveşte raporturile istorice între cele patru dialecte româneşti. Cât despre forma istrorom. *puine* (cf. S. Puşcariu, „Studii istroromâne" II, pag. 338) pe care o găsim la Ireneo della Croce, ea s'ar putea explica şì printr'o influenţă italiană (cf. forme ca *maire*, *Mairore* etc. relevate între citaţiile valahe ale Italienilor de I. G. Brătianu în Romania LI, pag. 268—272). Chiar şì Stolnicul Constantin Cantacuzino — dacă nu chiar el, atunci totuşi un Român — face *maijre* din **маре**, transcriindu-lcu literă şi ortografie italiană (**Лѹнка мáре** = *Lunka Maijre*, „Rev. Fil." I, pag. 184). Dar s'ar putea ca în forme ca *maijre* să avem de

©BCU CLUJ

a face cu un reflex al metatezei *-air-* < *-ari-* obişnuite în dialectele italiene de nord fc.) I. Iordan în Arhiva XXXIII², 1926, pag. 142—143). Găsim însă în dicţionarul puplicat de Carlo Tagliavini, pe care l-am citat, şì un exemplu ca acesta: *Colerico* = мѫнїѡсꙋ = *Mainos* (Rev. Fil. I, pag. 177), deci cu metateza lui *i* înaintea lui *n*, încât *maire* şi *mainos* îl explică îndejunspe *puine*. (Despre *maire, taire* mai vezi şì N. Drăganu în DR III, 476—477, 487—497, 508).

Nu mă unesc cu Al. Rosetti nici când afirmă că *ĕ* din *bĕne* nu s'ar fi diftongat nici acolo unde dăm de forme ca *bǵine*, că **measă* ar fi devenit *masă* pe urma unei monoftonghizări datorite lui *-a* din forma articulată, labiala *m* neavând aci nici un rol, etc.

Negreşit însă că trebue să-i dăm, împreună cu Al. Rosetti, toată dreptatea lui A. Lambrior care a susţinut mai întâiu, în România VI (1877), pag. 443—446 (citat de O. Densusianu, „Hist. de la langue roum." I, pag. 315), că forme ca *pk'atră* reprezintă stadiul intermediar dintre *piatră* şi *k'atră*. Evoluţii ca *pl*>*py*>*ph'*>*pk'*>*pt'*>*pč*>*č* în italieneşte, asupra cărora ne atrage atenţiunea W. Meyer-Lübke, soarta labialelor palatalizate în greceşte, de care ne reaminteşte Al. Rosetti după H. Pernot, experienţele abatelui Rousselot din „Revue de phonétique" III, pag. 80, citate de asemenea de el, figurile pe care Al. Rosetti însuşi le-a obţinut cu ajutorul palatalului artificial şi, adaog, evoluţia alb. *pl'ak*>*pk'ak*>*k'ak*, relevată după St. Mladenov de S. Puşcariu („Studii Istoromâne" II, pag. 364) în legătură cu palatalizarea labialelor noastre, sânt de o putere convingătoare care nu mai admite nici o îndoială în privinţa aceasta. Totuşi timp de cinci decenii opinia lui A. Lambrior nu s'a putut impune definitiv, nu numai pentru că a fost dată uitării de cei mai mulţi. Soluţia lui A. Lambrior nu înlătura toate dificultăţile pe cari le cuprinde problema palatalizării labialelor, nici măcar subt aspectul ei fonetic numai. Aceasta este însă mult mai vastă, iar în măsura în care progresau cercetările linguistice asupra ei, ea

©BCU CLUJ

ne punea mereu întrebări noui, la cari trebuia să se dea un răspuns.

Sântem departe de a fi lămurit toate chestiunile acestea. Principiul stabilit de A. Lambrior a fost susţinut, fără de orice suggestii directe din partea lui, de E. Herzog în „Streitfragen der romanischen Philologie" (1904), pag. 54—55, cu toată amploarea ştiinţifică în lumina unor evoluţii similare din limba retoromană (*camisia* — *ćamę́iza* — *ćamígža* ; *cruce*— *krǫ́uš* — *krukš* etc.), limba italiană (*planta*>*k'anta*) şi chiar şì din limba română (*aqua*>*apă*, cf. ZRPh, XXVIII, pag. 381—384). Poziţia ocupată de A. Lambrior a devenit însă definitivă, cred, numai după ce privirea largă şi măiastră a lui W. Meyer-Lübke a îmbrăţişat problema în toată extensiunea ei istorică şi geografică, în toată complexitatea ei fonetică şi în împestriţarea ei mare de variate forme dialectale (DR II, pag. 1—19) şi în acelaşi timp şì subt aspectul ei de stratificare socială (v. mai sus).

E. Herzog a mai adăogat o observare de toată importanţa pentru confirmarea rezultatului la care au ajuns cercetările asupra evoluţiei labialelor noastre palatalizate subt raport fonetic. În satul bucovinean Marginea, al cărui glosar dialectal îl datorăm lui, se spune şì *pk'átra*, *pk'ept* şì *k'átră*, *k'ept* etc., formele cele dintâi, cu labiala păstrată, aparţinând mai ales generaţiunii mai vechi. Împrejurarea aceasta arată şì ea că evoluţia a fost de fapt *pi*>*pk'*, iar nu *p*+*k'* (din *p*)>*pk'*. (Rev. Fil. II, pag. 154).

Plecând de la apropierea făcută de E. Herzog între evoluţii ca *aqua*>*apă* şi *pĕctus*>*kiept*, cred că trebuie să admitem că asimilarea lui *i* faţă de *p* din *kiept* a produs şì tendinţa de a îngloba articulaţia palatală a lui *i̯* resp. *k'* în figura articulatorică a lui *p*. Articulaţia labială şi cea palatală trec astfel dintr'o ordine de succesiune într'o ordine de simultaneitate. Ori de câte ori s'a întâmplat lucrul acesta *pk'* nu reprezintă două foneme, ci unul singur, iar din componentele figurii lui articulatorice fac parte şì cluziunea labială şi cluziunea palatală, întocmai precum *mn* din *domn* d. p. este expresia grafică a unui singur fonem bilabial-

©BCU CLUJ

dental, cum am arătat în altă parte, sau precum *qu* este litera reprezentativă a unui fonem labio-velar. Figurile articulatorice cu două baze de articulaţie sânt mai puţin obişnuite, sânt complicate şi dificile. Reacţiunea împotriva dificultăţii articulării lor are ca efect disocierea celor două baze articulatorice, trecând componentele corespunzătoare din ordine de simultaneitate în ordine de succesiune sau suprimând una dintre ele.

Asupra ideii acesteia am insistat de repeţite ori : *scamnum* >*scamn*, (prin întârzierea cluziunei dentale) **scamd*>*scand*, (prin anticiparea cluziunei labiale, devenită deschisă din închisă pe urma asimilării faţă de vocala precedentă) *scaun* ; *domn*> (prin suprimarea componentei dentale) *dom* (cf. despre toate cazurile acestea „Rev. Fil." II, pag. 185—186) ; *aqua*> (prin suprimarea componentei velare) *apă*, iar *qualem*> (prin suprimare componentei labiale) *care* ; *gyrus*> (prin trecere în ordine de succesiune a articulaţiei palatale şi a celei velare) >*giur*>*jur* (cf. despre acestea, apoi despre lat. *pixidem* şi *buxidem* pentru *pyxidem* şi despre explicarea pe care am dat-o formelor cu *âi* de felul lui *câine* ib., nota de pe pag. 5—6 şi indicaţiile bibliografice făcute acolo).

Dacă pornim de la hipoteza aceasta că *pk'* reprezintă o singură figură articulatorică, cu dublă bază de articulaţie, de felul lui *qu*, *mn* etc., problema palatalizării labialelor devine în tot angrenajul ei fonetic, geografic şi istoric mult mai simplă, deschizându-ne şi posibilitatea unor ample şi foarte importante lămuriri privitoare la raporturile dintre diferitele dialecte româneşti. Nu pot să încerc ca să le dau în cadrele acestei recensii şi cred că pe căi sigure în precizarea amănuntelor ne vom găsi numai după ce vom avea Atlasul nostru linguistic. Voiu indica doară în mod sumar faptele de la cari cred că trebue să plece viitoarele cercetări, iar observările mele vor avea pare-mi-se, şi ele darul de a arăta că palatalizarea nu poate fi atât de recentă, precum afirmă Al. Rosetti.

Întocmai precum din *qu* a fost suprimată când compo-

©BCU CLUJ

nenta labială, când cea velară, tot astfel trebue să fi fost cu putinţă şi în cazul lui *pk'erd* suprimarea şi a componentei palatale, nu numai a celei labiale. Din *pk'erd* nu s'a putut dezvolta deci numai forma *k'erd*, ci şi forma *perd* (cu *e* nu cu *ie*). Că lucrurile s'au petrecut de fapt aşa, dovedesc forme ca *fer*, *petri* etc. din Banat, Serbia, Oltenia şi de pe văile Crişului şi Mureşului (cf. şi W. Meyer-Lübke în DR II, pag. 7). De altfel ar fi inexplicabilă lipsa diftongului *ie* in formele acestea. Formele cu labiala intactă nu trebue să fie prin urmare mai vechi, ci sânt adese chiar mai noi decât cele cu grupul labial+palatal sau cu labio—palatale ca *pk'*, *bg'* etc. (cf. formele de tipul lui *albină*< *alvīna*, unde nu s'a putut produce nici o diftongare şi unde pe urma unei evoluţii *albģină*>*albină* n'a putut să rămâie nici o urmă a vechii palatalizări). Mai urmează de aici că hotarele palatalizării labialelor sânt mult mai largi de cum credem de obiceiu, fără ca să îmbrăţiseze întreg cuprinsul limbei româneşti.

Trebue să mai admitem că în aceeaşi regiune a fost cu putinţă şi depalatalizarea şi delabializarea. Şi de aici marea promiscuitate a diferitelor forme atât de variate. Totuşi pe alocuri evoluţia s'a produs numai în direcţia depalatalizării sau numai în direcţia delabializării. Dacă rezultatele finale par a impune concluziunea aceasta, nu este totuşi exclus că în cursul vremurilor să fi existat o şovăire oarecare între depalatalizare şi delabializare şi în acele regiuni. Unde se delabializa şi se şi depalataliza, unele cuvinte pot să fi evaluat într'o direcţie, altele în cealaltă, întocmai precum s'a întâmplat şi cu delabializarea şi develarizarea lui *qu*, pe care îl continuă în unele cuvinte *c*, în altele p.

Th. Capidan (cf., „Meglenoromânii" I, pag. 126—127) are aşa dară toată dreptatea, admiţând că „labialele [meglenoromâne], la origine, au fost alterate" peste tot. Pentru priceperea prezenţei labialelor nealterate din dialectul meglenoromân nu este nevoie însă nici ca Meglenoronânii să fi ocupat cândva un teritoriu mai întins, lucru de care nu ne îndoim, nici ca să fi fost supuşi subt acest raport unei influenţe

©BCU CLUJ

venite din partea Dacoromânilor, pe urma unui contact prelungit cu aceştia. Meglenoromânii au delabializat unele dintre cuvintele lor, între acestea pe toate cele cu *ţi*, au depalatalizat pe altele, între acestea pe toate cele cu *bi*. De aceea nu vom putea da nici la ei de diftongul *ie*, ci numai de *e* în exemplele cu labială intactă urmată altă dată de *ĕ* accentat. Singurele cuvinte de felul acesta pe cari le găsesc în material adunat de Th. Capidan (*ib.*, pag. 121—124) confirmă cele susţinute aici: *per*<*pĕreo*, *perd* (tipărit apoi, la pag. 126, greşit *pierd*)<*pĕrdo*, *mejluc* < *mĕdius locus*, *meu* < *meus*. Cât despre *zbier* < **vĕrro* (pag. 123), acesta este desigur un prezent greşit reconstruit, pe care îl găsim la P. Papahagi, Megleno-Românii II, numai subt forma de *zber*. Adevărat că din Liumniţa ni se citează forme ca *mi̯ăjluc* şi *mi̯ău*, dar este o particularitate specifică a acelei localităţi de a-l diftonga, şi de altfel, pe *e* accentuat, prefăcându-l în *i̯ă*: *ver*>*vi̯ăr* „vrei", *căsmet*>*căsmi̯ăt* „noroc" etc. (v. Th. Capidan, „Meglenoromânii" II, pag. 4). Pentru vechimea labialelor palatalizate meglenoromâne, să nu uităm, mai ales, pe lângă cele spuse mai sus, că ele nu se găsesc decât în elemente de origine latină.

Este firesc ca simultaneitatea articulării labiale şi palatale, jenantă apoi, să se fi produs mai întâiu şi mai uşor acolo unde labiala şi palatala se găseau în aceeaşi silabă, deci în cazuri ca *pk'ept*, în opoziţie cu cazuri ca *grabģi*, unde frontiera silabei se găseşte în mijlocul lui *b*. Iată de ce în Marginea tinerii îl înlocuiesc pe *pkatră*, *bģine*, *mńerkuri* al bătrânilor prin *katră*, *ģine*, *ńerkuri* etc., dar spun şi ei numai *kopk'il*, *grabģi*, *anumńit* etc., labiala suprimându-se la mijlocul cuvintelor numai după o consonantă: *ask'idă*, *alģi*, *dižģiní*, *dorńi*, etc., dar şi *albģină*.

Simultaneitatea cluziunii labiale şi palatale este cu putinţă, dar nu şi simultaneitatea fricţiunii labiale şi palatale, cel puţin nu cu bazele articulatorice obişnuite la noi ale lui *f* şi *h* resp. *v* şi *j*. De altfel puterea fonatorie a fricţiunii palatale ar şi fi paralizată prin barajul labio-dental al fricţiunii lui *f* resp. *v*. Iată de ce nu-l găsim în Marginea pe

©BCU CLUJ

ſh sau *vj* nici la cei bătrâni, nici la cei tineri şi în nici o poziţie : *śier* (fier), *śir* (fir), *kośiţâ* (cofiţă), *źiţăl* (viţel) etc. (cf. *ſher*, *ſh'erbinte*, *să ſh'ii* şi chiar *ſker*, *ſk'erbe* etc. în Oltenia, DR. II, pag. 5—6, evident cu articulaţia labială şi cea palatală în ordine de succesiune).

În expunerile sale asupra evoluţiei fonetice a labialelor palatalizate, Al. Rosetti ia o atitudine ale cărei resultate se încadrează în cele mai temeinice cercetări ştiinţifice de până acum şi înţelege să şi-o apere în faţa obiecţiunilor care i-au fost făcute (cf. „Grai şi Suflet" III, pag. 415—417).

Din fericire autorul ne prezintă cele 50 de documente din arhivele Bistriţei într'o transcriere care nu înseamnă o intepretare a graiului lor în sensul concluziunilor sale asupra fonetismului din secolul al XVI-lea. Textul documentelor acestora a fost reprodus după principiul transliteraţiunii. Numai în mod excepţional, ca în cazul lui .ſ. d. p. se păstrează semnul cirilic. De altfel fiecare semn cirilic a fost înlocuit printr'un semn corespunzător latin. În felul acesta cetitorul nu mai poate avea nici o îndoială asupra formei originale a fiecărui cuvânt în parte. Vro douăzeci de planşe, foarte reuşite, dând unele dintre scrisorile acestea în facsimele, sporesc siguranţa noastră la întrebuinţarea acestei ediţii.

Conjecturile autorului nu sânt totdeauna convingătoare. Când Al. Rosetti transcrie d. p. .ſ<*t*>*r'ačmâ parte* şi *din*<*t*>*r'ačelaş trŏg* în cel dintâiu document din 1592 (Moldoviţa), se poate să aibă toată dreptatea, pentru că în aceeaşi scrisoare dăm de exemple ca *di.ſtr'ačelaş trŏg* şi .ſ*tr'ani mulţi* şi pentru că într'însa nu se găseşte de altfel nici o formă rotacizată. În cele patru scrisori din Moldoviţa dăm doară de un singur *mere* (nr. 28), care dovedeşte totuşi existenţa rotacismului în scrisul mânăstirii din acea localitate. Cum în scrisoarea foarte îngrijită care ne priveşte aici nu se sar de altfel literele — lipsa lui *i* din *sſ*< *i*>*nteei* se datoreşte unei foarte obişnuite abreviaţiuni (cf. pag. 7) —, cum mai dăm d. p. la Câmpulung de forme ca

©BCU CLUJ

ѧnraintea şi *ѧrapoi*, iar în Cod. Vor. chiar de forme ca *ѧračasta vreame* sau *dіѧpal treile podu*, şi având în vedere vechimea documentului, s'ar putea, cred, ca acel <*t*> să nu-şi aibă nici o motivare în realitatea fonetică pe care o reproduc acele forme.

Altă dată se pare că trebue să avem oarecari rezerve faţă de felul în care a fost descifrat originalul. In adaosul care se găseşte deasupra rândului penultim al scrisorii nr. 30 probabil că trebue să cetim *Macsim*, aşa cum a fost citat numele acesta la glosar, iar nu *Macsin*, cum a fost transcris în text. Numele acesta se mai găseşte odată la nr. 25 unde are forma de *Macsim* (de două ori), citată la glosar ca *Maxim*. Adevărat că la n-rul 30 litera finală a cuvântului, aruncată deasupra rândului, a primit o formă care se aseamănă mai mult cu н. Urmează după acest nume cuvântul *crainicul*, iar autorul citeşte apoi: *d'a lu a i Simion* ѧs<*t*>*e*. În locul acestei lecturi aş preferi să citesc *ai Simioniasă* (cf. „Rev. Fil." I, notele de pe pag. 253—256 şi II, pag. 343) sau *i Simioniasă* resp. *Simioniase* (cf. ib. I, nota de pe pag. 250—251), în care caz între *crainicul* şi *ai* resp. *i* s'ar găsi un nume propriu. Articolul *i* resp. *ai* se şi potriveşte mai bine cu forma fem. *Simioniasă*, pe lângă că n'ar mai trebui să vedem în *ias-*<*t*>*e* o formă verbală greşit acordată cu subiectul său. Oricum, nu reuşesc să-l descopăr aici pe *lu*. Autorul însuşi ne arată că acest articol proclitic are în scrisorile publicate de el de obiceiu forma *lui*. Numai o singură dată se găseşte *lu* în *lu dumnedzău* din n-rul 20, iar *lu Ionaşcu* (de două ori) din n-rul 10 n'ar proba nimic, pentru că aci cuvântul care urmează după *lu* începe cu *i* (cf. pag. 31). Forma *d'a* presupune că prepoziţiunea *de* a fost rostită *dă* şi o contracţiune din *dă*+*a*. De fapt în n-rul 25 (din Lucaveţ în Bucovina) se scrie regulat *dă* pentru *de*, o dată chiar *dăci* „deaci, deci" şi *dăla* alături de *dela*, dar se pare că autorul este de părerea că aci trebue cetit *e* pentru *ă* (discutând sistemul grafic al acestor scrisori spune: „*e* accentué est indiqué par les signes *ă*, *ĕ*, *e* et ѧ", pag.

©BCU CLUJ

17). În scrisoarea din nordul Maramureşului care ne preocupă la locul acesta, propoziţiunea *de* se găseşte de două ori şi numai în forma aceeasta de *de*. Contracţiunea *dă*+*a* >*d'a* pare deci exclusă. Şi asupra restului din fragmentul citat nu sînt sigur cum trebue cetit. Asemenea nedumeriri în ce priveşte conjecturile şi lecturile sînt însă fatale şi inerente tuturor ediţiilor de felul acesta, de texte a căror descifrare nu poate fi lipsită de dificultăţi.

Scrisorile din arhivele Bistriţei au atras atenţia filologilor de când le-au cunoscut din ediţiile lui N. Iorga („Documente româneşti din arhivele Bistriţei", 2 vol., Buc. 1899—1900 şi în „Documente Hurmuzaki", vol. XV, Buc. 1911—1913). Al. Rosetti a ales 50 de piese dintre cele mai vechi şi cele mai interesante, dintre anii 1592—1638, reproducându-le în întregime. Dintre acestea, 20 sînt publicate pentru întâia oară de el, dintre care 10 inedite, iar celelalte 10 găsindu-se în apendicele lucrării sale „Etude sur le rhotacisme en roumain", Paris 1924. Autorul ne face astfel un mare serviciu cu cartea aceasta apărută în colecţia Institutului de filologie şi folklor din Bucureşti.

Introducerea cuprinde utile relaţii asupra căilor de comunicaţie şi a legăturilor comerciale, politice şi culturale între Bistriţa şi Moldova de nord. Ea ne mai dă şi o foarte sistematică şi folositoare descriere a scrisorilor publicate. Al. Rosetti tratează despre înfăţişarea lor exterioară, despre caracterele lor interne, le grupează după localităţi, vorbeşte despre autorii lor, despre sistemul lor grafic, despre fonetismul, morfologia, sintaxa şi stilistica lor. Claritatea expunerii nu suferă nicăiri şi nici posibilitatea unor exacte informaţiuni nu este diminuată nicăiri, nici chiar acolo unde tratând despre grafie şi fonetism aplică concluziunile din cealaltă carte despre care am vorbit mai sus. Datare scrisorilor şi înşirarea lor în ordine cronologică s'a făcut cu toată grija şi cu noi precizări, pentru care trebue să-i fim autorului foarte recunoscători. Urmează un indice, cuprinzând 1. numele topografice, 2. numele proprii, şi un glosar. Se adaogă câte un tablou cu cota arhivei din Bi-

©BCU CLUJ

strița pentru fiecare document în parte, cu corespondențele între numerele de ordine din ediția lui N. Iorga și ceea a autorului, cu indicația planșelor aflătoare în carte, tabla de materii și errata.

AL. PROCOPOVICI

CARTOJAN N. *Cărțile populare în literatura românească.* Vol. I. *Epoca influenței sud-slave.* București, Editura Casei Școalelor, 1929. Pp. 271+VIII+15 planșe.

Studiul de față apare cincizeci de ani după ce Hasdeu a scris *Cuvintele din bătrâni* și Gaster cartea sa fundamentală despre *Literatura poporană.* În jumătatea aceasta de veac în streinătate s'au făcut cercetări importante, care au rectificat greșelile înaintașilor; la Academia Română numărul manuscriselor care cuprind cărți populare a întrecut mia. În afară de harnicul profesor de Literatura veche de la Universitatea din București prea puțini au urmărit la noi studiile apărute în alte limbi; și mai puțini s'au îngropat în biblioteca Academiei, ca să citească manuscrisele „cu filele mâncate de cariu, îngălbenite de timp și pătate de lumânări ale atâtor cetitori de pe vremuri". Doar din când în când s'a descris și reprodus câte un manuscris aflat în cutare parte a țării.

După studii monografice asupra Alexandriei, a lui Fiore di virtù, a Rojdaniței și Alghiușei, ș. a., Cartojan ne dă acum o lucrare de sinteză, cercetând în vol. I cărțile populare traduse după originale sud-slave, urmând ca în vol. II să fie studiate traducerile din grecește. Împărțirea materialului e clară și urmează în ordine cronologică, după apariția traducerilor românești: Literatura apocrifă (legende apocrife) — Literatura bogomilică — Literatura apocaliptică (Apocalipsul apostolului Pavel, al Maicii Domnului, Moartea lui Avram, Apocalipsul lui Ioan) — Epistole apocrife (Legenda Duminecii) — Legendele biblice (Paleea, Prorocirea Saviliei, Lemnul Crucii) — Legendele hagiografice (Sfântul Sisinie, Sfânta Vineri, Sfântul Alexie)—

©BCU CLUJ

Literatura astrologică de prevestire — Fiziologul — Fiore di virtù — Romanul popular (Alexandria, Varlaam şi Ioasaf, Archirie şi Anadam).

Autorul dă un rezumat al conţinutului, caută legătura fiecărei teme cu literatura bizantino-slavă, urmăreşte circulaţia în literatura română, variantele şi pătrunderea în literatura orală a poporului. O bogată bibliografie (cuprinzând : 1. texte româneşti publicate ; 2. manuscripte inedite şi nesemnalate din Biblioteca Academiei ; 3. texte slave ; 4. texte greceşti ; 5. studii privitoare la originea şi filiaţiunea textelor, întreprinse la noi sau aiurea) urmează după fiecare capitol, dovedind o muncă conştiincioasă şi neobosită. Graţie orientării sigure în literatura chestiunilor tratate, Cartojan rectifică o seamă de păreri eronate, care se acreditaseră la noi, precum e, înainte de toate, exagerarea influenţei bogomilice. Acum câţiva ani arătase D. Russo că originea bogomilică nu poate fi admisă pentru „Cugetările în oara morţii", pe care Hasdeu le credeà o operă originală a Bogomililor români ; în cartea ce am publicat-o acum zece ani despre Literatura română veche redusesem rolul bogomilismului la proporţiile cuvenite ; acum Cartojan dovedeşte, în consonanţă în cei mai mulţi cercetători noi (chiar Slavi), că cele mai multe scrieri atribuite Bogomililor cuprind învăţături de-adreptul contrarii acestora. Singura scriere pe care o crede de origine bogomilică e legenda despre Adam şi Eva.

Prin lucrarea lui Cartojan, scrisă într'un stil binefăcător de sobru, care însă nu e lipsit de căldură, se umple un gol simţit în studiul literaturei noastre vechi. Căci dacă talentele de scriitori se vădesc la noi în epoca veche a literaturii mai ales din letopiseţele cronicarilor şi dacă strămoşii noştri ceteau înainte de toate cărţile sfinte, nu este mai puţin adevărat că aşa numitele cărţi populare, derivând şi ele adesea din cercurile bisericei sau fiind aduse în legătură cu ea, au format în veacurile trecute lectura de predilecţie a clalselor culte şi o formează până azi la poporul de la ţară. Subiectele lor miraculoase şi feeria orientală

©BCU CLUJ

a cadrului lor satisfăceau fantazia puțin rafinată prin civilizație, iar concepția lor adânc morală făceau din ele o hrană sufletească căutată [1]).

S. PUȘCARIU.

ORTIZ RAMIRO, *Medioevo Rumeno*, Publicazioni del' „Istituto per l'Europa Orientale" Prima Serie XVIII, Roma, 1828, pp. 91, cu 9 planșe.

„În același fel cum păgânismul, stins în orașe, s'a continuat la țară (cf. *pagani*=locuitori din *pagi*), tot astfel evul mediu occidental s'a continuat în orient, printr'o întârziere a evoluției sociale și culturale" (p. 14), întârziere produsă mai ales prin lipsa, în Răsărit, a marei mișcări a Renașterii, care, în Apus, în strânsă legătură cu catolicismul, produsese reacțiunea puternică împotriva înfățișărilor medievale ale civilizației. Acesta e argumentul principal pe care Ortiz îl desvoltă într'un studiu comparativ, prezentând pe larg cetitorilor săi italieni câteva aspecte bine cunoscute din viața noastră culturală, religioasă, literară, artistică și socială în veacurile trecute. Renașterea Românilor ca popor romanic, și cu ea de-odată ivirea evului nou, începe la Români pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea. Foarte interesantă observația lui Ortiz, că această renaștere nu se datorește nici elenismului care, după D. Russo, „a liberat cultura română de robia slavismului, introducând studiile clasice și a condus-o în apele științei apusene" — căci această cultură clasică grecească era mult prea superficială, — nici chiar mișcării latiniste din Ardeal, căci o trainică legătură cu Roma nu poate fi imaginată decât într'o țară catolică. „Adevărata renaștere română — trebue s'o recunoaștem în mod onest— se datorește culturei franceze, singura pe care Românii *au asimilat-o* și care a fost fecundă în rezultate literare și artistice" (p. 82 nota).

---

[1]) Un amănunt (ad pag. 142): icoana sfântului Christofor, cu cap de câne, se găsește și în biserica din Schodol-Bran, jud. Brașov.

©BCU CLUJ

Între asemănările pe care Ortiz le face între evul de mijloc apusean şi cel românesc, ocupă un loc însemnat comparaţia lăutarilor noştri cu *giullari* italieni. Ori cât de ademenic toare ar fi analogiile citate, mărturisesc că deosebirile mi se par totuşi esenţiale. Dacă în Ţara veche, unde existau curţi domneşti şi boiereşti şi era deci dat mediul favorabil pentru ivirea unor cântăreţi profesionali, lăutarii au fost şi sânt încă transmiţătorii şi adaptatorii, în parte şi creatorii cântecului popular, în Ardeal, cu o poezie populară tot atât de bogată, rolul lăutarului este aproape excluziv cel de muzicant. Poezia populară, cea scurtă lirică şi cea lungă epică, e purtată din generaţie în generaţie de cel care a creat-o în toate timpurile, de ţăran şi mai ale de ţăranca română.

Cât despre cele patru variante culese de Ortiz, în care e cântat motivul binecunoscut din literaturile romanice apusene al falşului pelegrin, acesta e la noi de sigur de importaţie recentă. Însăşi forma celor dintâi trei variante arată provenienţa orăşenească (armată sau mahalà); cât despre a patra variantă, curat populară, ea este extrem de interesantă tocmai prin faptul că denotă cum un motiv cărturăresc sau orăşenesc poate să se adapteze perfect formei tradiţionale a poeziei populare săteşti.

La sfârşit o foarte bogată bibliografie cu adaose instructive.

S. PUŞCARIU

RADU CONST. *Tablou sinoptic cronologic al Istoriei Literaturii Române.* I. Secolul al XVI-lea. Focşani, Lucrătorii asociaţi, 1930. Preţul 15 lei.

Tabloul compus cu multă iscusinţă de autor va fi, pentru studenţi mai ales, un mijloc util de împrospătare şi sistematizare a datelor mai importante din istoria literaturii vechi. Ca toate lucrările de acest fel păcătueşte în datarea prea exactă a unor scrieri, despre care nu se prea ştie când au fost scrise, precum sânt diferitele variante de psaltiri „husite". Tabloul—necomplet—al cărţilor slavone copiate

©BCU CLUJ

în mânăstirile noastre nu prea are ce căuta într'o istorie a literaturii *române*, precum nu prea fac parte dintr'o istorie *literară* toate actele şi zapisele scrise în sec. al XVI-lea, ci numai acelea dintre ele, care ne arată biruinţa limbei naţionale în pături din ce în ce mai largi, ca actul de la 1600 al mitropolitului ardelean, rămas nemenţionat. În schimb cred că trebuiau citate „Învăţăturile" lui Neagoe, deşi scrise slavoneşte, dar, pe cât se pare, traduse încă din sec. XVI în româneşte. La Coresi lipseşte Triodul-Penticostar din 1558—59; Liturghierul din 1570 e tot al lui Coresi. După noile studii ale lui Cartojan va trebui redus mult numărul scrierilor „bogomilice." O greşală de tipar: 1671 în loc de 1571 pentru Însemnarea Vornicului Radu.

S. P.

MOLIN S. ROMULUS. *Românii din Banat*, Extras din revista „Arhivele Olteniei", No. 34, 1928.

O etnografie de popularizare despre Românii din Banat, scrisă cu dragoste, însufleţire şi pricepere de un, Bănăţean, care a mai muncit pe acest teren, publicând înainte de războiu un Glosar al graiului acestui ţinut. („Noua revistă română", 1910 No. 13—14).

E trecută în revistă, pe lângă chestiuni generale interesând întreg Banatul (ca etnografia, bogăţiile naturale ale Banatului) toată civilizaţia ţărănească română din acest ţinut: Casa, hrana, îmbrăcămintea, industria casnică, precum şi viaţa culturală: Limba, religia, şcoala.

Astfel de studii asupra diferitelor ţinuturi din Transilvania ar fi foarte de dorit.

Notăm, pentru d-l Molin, că localităţile Banat-Comloş şi Sân-Miclăuşul mare nu sânt în Jugoslavia, ci în Torontalul românesc.

Se zice „a da mare importanţă" nu „a pune mare pond".

E. PETROVICI.

©BCU CLUJ

NOVACOVICIU, EMILIAN *Cuvinte Bănățene*, Oravița, 1924.

Un util glosar de cuvinte dialectale. E de regretat că autorul, absolut neobișnuit cu astfel de lucrări, a neglijat să respecte strict ordinea alfabetică și să indice accentul cuvintelor. Aceleiași nepriceperi a autorului se datorește și traducerea stângace a cuvintelor dialectale. Însă, cum culegătorul acestor cuvinte n'a avut nici o idee preconcepută, ci a notat simplu, și consecvent, după priceperea sa, vorbele cunoscute din comuna sa natală, unde a funcționat ca învățător decenii de-arândul, nu s'a falșificat nici înțelesul și nici aspectul fonetic al cuvintelor dialectale, cu toate că notația nu putea fi fonetică.

Unui cercetător al graiului bănățean îi va fi ușor să reconstitue precis după indicațiile stângace date de autor, sensul și fonetica adevărată a cuvintelor din acest glosar.

E. PETROVICI.

ȚICELOIU, DR. ION D. *Studii de Fonetică*, Câmpulung-Muscel, 1927.

D-l Ț. publică două mici articole: Întâiul asupra nuanțelor lui *i* din limba română; al doilea despre *s* și *z* în ortografia oficială.

Autorul distinge trei feluri de *i*: 1. *i* vocală (din *prinos*, *vine*), 2. *i* din diftongii urcători (iarbă, iobag), pe care d-sa îl numește *i* consoană, și 3. *i* din diftongii coborîtori (din *cai*, *lei*), numit de d-sa *i* semivocală. Pentru întâiul d-l Ț. propune scrierea *i*, pentru al doilea *ĭ* iar pentru al treilea *i̯*.

Din punct de vedere fonetic, cele trei nuanțe ale lui *i*, date de autor, sânt neîndestulătore. Se poate distinge o serie întreagă de *i* (vocală) după gradul de deschidere. Pe urmă Ț. pune pe *i* afon dela finea cuvintelor (*popi*, *pomi*) în aceeași categorie cu *i* numit de d-sa semivocală (*cai*), pe când între ele este o deosebire fundamentală.

©BCU CLUJ

Încât privește propunerea autorului de a nota cele trei nuanțe distinse de d-sa prin *i*, *ĭ* și *ĭ*, găsim că inspirația d-sale e cât se poate de puțin fericită. Teama de a confunda cuvântul *vier* „verrat" cu cuvântul *vier* „vigneron" e absurdă, deoarece contextul îi indică fiecăruia sensul, deci și pronunțarea. (Cf. *păr* „poirier" — „cheveu"). O ortografie oficială nu are nevoie de a nota funcțiunea „ouvrante" sau „fermante" (v. F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, p. 94 ss.) a unui sunet. Și încă așa de nefericit cum a propus d-l Ț. : *i* „fermant" = *ĭ* și *i* „ouvrant = *ĭ*, semnele ˘ și ˉ fiind semnele convenționale ale scurtimii și lungimii. E încă admisibil de a nota elementul consonantic dintr'un diftong prin semnul scurtimii, dar de a întrebuința spre același scop semnul lungimii, este nepotrivit.

Greșala lui Ț., și a multor filologi care se ocupă cu ortografia română, este că dânșii își închipuesc că o ortografie fonetică este posibilă. Sunetele limbei sânt atât de nuanțate, supuse la atâtea ezitări după indivizi, după clase sociale, după regiuni, încât a preconiza o ortografie pur fonetică este o absurditate. Să lăsăm foneticei studierea lor. Ceea ce ne trebue nouă este o reglementare a ortografiei, crearea unei *ortografii tradiționale* [1]).

În al doilea articol Ț. propune să se noteze *s* de câte ori această consonantă este urmată de un sunet afon (t, c etc.) iar *z* de câte ori este urmată de o consonantă fonică (b, d, g, l, m etc.). De fapt pronunțarea ezită și d-l Ț. n'are dreptate când generalizează o pronunțare individuală sau regională.

Nu ne rămâne deci alta de făcut decât, și în cazul acesta, ca în celelalte cazuri controversate, să lăsăm să se formeze tradiția ortografică despre care am vorbit mai sus; iar aceasta se va forma cu atât mai repede cu cât fiecare vom năzui mai mult să urmăm perceptele singurei instituții care are autoritate în materie de ortografie — Academia Română.

E. PETROVICI.

[1]) Ț. pretinde că se pronunță h^{w}otsi k^{w}opii, poiet = hoții, copii, poet. Exagerat. Acestea sânt pronunțări dialectale.

©BCU CLUJ

PANŢU ZACH. C. *Plantele cunoscute de poporul român. Vocabular cuprinzând numirile române, franceze germane şi ştiinţifice.* Ed. II. 424 p. Bucureşti „Casa Şcoalelor".

Întâia ediţie, din 1906, a acestui vocabular s'a epuizat de mult. Faptul acesta, precum şi stocul de numiri adunate din 1906 încoace, l-au determinat pe autor să scoată o a doua ediţie, completată.

Este o carte cerută nu unmai de specialişti, ci şi de publicul care se interesează de botanică şi mai ales de excursionişti. De aceea a doua ediţie, chiar fără completări, era necesară. D-l Panţu însă a ridicat mult valoarea operei d-sale introducând 1050 de numiri pe lângă cele 3600 din ed. I. În felul acesta au ajuns la cunoştinţă publică — pe lângă atâtea numiri interesante — şi o mulţime de reţete ale medicinei poporale şi credinţe deşarte, reproduse de autor — pe scurt—la sfârşitul descrierii plantelor în chestiune.

Autorul mai alătură în ediţia nouă şi un tablou al familiilor vegetale, cărora le aparţin plantele menţionate în vocabular.

Planul vocabularului şi sistemul descrierii plantelor sânt aceleaşi ca şi în ed. I.

Numirile îmbucurător de multe, cu care s'a completat vocabularul, au fost strânse în bună parte de autor sau de mai mulţi botanişti, citaţi cu numele, pe de altă parte sânt reproduse din lucrări tipărite (D-l Panţu citează la bibliografie 16 lucrări noi faţă de bibliografia ediţiei I).

Păcat că nu au fost luate în considerare câteva lucrări apărute dela 1906 încoace şi cari se ocupă de strângerea din popor a numelor de plante. Aşa sânt : 1) P. Schullerus : *Pflanzen im Glaube und Brauch der siebenbürger Sachsen,* în „Archiv des Vereins für siebenb. Landeskunde", N. F., XL, 1916—1921, p. 78—188 şi 348—426. (Ex. *Salcă roşie*= Salix purpurea ; *Plop plutaş*=Populus pyramidalis ; *Floare de nimica*=Nepeta cataria ; *Spată lată*=Laserpitium latifolium ; etc.) 2) Al. Borza : *Material pentru vocabularul botanic al limbii române. Grădini ţărăneşti din Banat,* în Dacoromania, I, 1920—1921, p. 359—362. (Ex. : *Golopăr*=

©BCU CLUJ

Chrysanthemum Balsamita; *Sânfireag* = Dianthus Caryophyllus; *Minuțe*=Bellis perennis etc.) 3. V. Păcală, *Monografia comunei Rășinariu-Sibiu* 1915 — cu o colecție foarte interesantă de numiri (d. e. *Scaunu-popii*=Erigeron acer; *Blidărel*=Bellis perennis; *Steșnicel*=Gentiana acaulis; *Învârtelniță* = Lonicera nigra; *Catiță* = Iris germanica; *Gâlci de porc*=Chaerophyllum aromaticum; *Boarce*=Peziza aurantiaca; *Ismănariu* = Amanita muscaria etc.). — Din lucrarea Al. Borza: *Flora grădinilor țărănești române. II Plantele de podoabă, de leac, de farmece și credințe* („Buletinul de Informații al Grădinii bot. și al Muzeului bot. dela Universitatea din Cluj", V, 1925, p. 49—72), autorul a scos numai numele „care nu sânt expresiv ungurești" atrăgând atenția „specialiștilor" asupra lucrării (p. V.). Credem că este un punct de vedere exagerat. Singurul nostru vocabular botanic servește doar specialiștilor înainte de toate. Există în acest vocabular sute de nume evident ungurești, turcești etc., care sânt însă cuvinte românești, de îndată ce au fost asimilate și răspândite printre Români. Dar chiar din lucrarea citată au trecut în ed. II a vocabularului multe nume ungurești (*Boglarcă, Pejmă, Liliom, Borostian, Muștcatlă, Acaț* etc.) și ar fi trebuit să treacă toate.

Ca unii ce luăm contact mai des cu poporul din Ardeal și cu bibliografia ce-l privește, observăm că tocmai numirile de plante din Ardeal vor mai trebui corectate și completate. Întâii colecționari nemți și unguri au stâlcit multe numiri, trecute apoi greșit și în lucrarea lui Panțu; în același timp întâiele colecții, rămase în parte necunoscute, cuprind încă multe nume de plante nepublicate în vocabular (Vezi în E. Pop: *Cei dintâi culegători ai numelor românești de plante.*—„Țara Bârsei", II, 1930, Nr. 2 și 3 [1]).

Trebue să observăm însă, că potrivit așteptărilor, în ed. II, d-l Panțu a mărit considerabil mai ales numărul numirilor ardelene și bucovinene. Vocabularul conține numiri de ale Românilor din Țara întregită și din Macedonia.

[1]) Studiu apărut după tipărirea vocabularului, ed. II.

©BCU CLUJ

Este una din calităţile de seamă ale cărţii, că reoglindeşte— destul de armonic — nomenclatura botanică a întregului popor românesc.

Dr. EMIL POP.

MERUŢIU, V.: *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat. Evoluţia teritorială.* (Din „Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj", vol. V, cu 17 planşe).—Cluj, Tip. Ardealul, 1929, pp. 239.

În avântul pe care studiile de toponomastică l-au luat în timpul din urmă, lucrarea d-lui M. este un foarte preţios îndreptar istoric pentru cei care se ocupă filologiceşte de originea toponimicelor din Ardealul nostru. Căci, dacă e adevărat că istoria unor elemente lexicale se confundă cu istoria mişcărilor culturale şi economice ale unui popor, cu istoria influenţelor de tot felul pe care le-a suferit acesta, şi dacă linguistul e silit să le trateze împreună, nu e mai puţin adevărat că un toponomast are nevoie să cunoască în afară de istoria localităţilor şi regiunea din care acestea fac parte, din punct de vedere istric şi geografic. El, studiind nume topice, trebue să aibă o cât mai amplă imagine asupra toponimiei de pe un teritoriu limitrof mai întins. Căci, fiecare regiune, care formează o unitate, dispune şi din punct de vedere toponomastic de un număr mai mic sau mai mare de nume caracteristice. Întrebuinţarea acestora în regiuni mai îndepărtate trebue explicată după aceleaşi criterii ca elementele graiului comun. Influenţa centrelor importante în spre care gravitează, din punct de vedere economic şi administrativ, regiuni mai îndepărtate, are o deosebită importanţă şi în toponomastică. Lucrarea de care ne ocupăm ilustrează tocmai problema celor dintâiu nuclee administrative din Ardeal. Autorul se ocupă de evoluţia judeţelor din Transilvania şi arată cum aceste unităţi administrative au evoluat, şi-au lărgit sau şi-au micşorat hotarele din cele mai vechi timpuri până astăzi.

În capitolul întâiu, tratează despre vechile organizaţii teritoriale şi trece în revistă, din fugă, chestiunea cne-

©BCU CLUJ

zatelor şi voivodatelor de la noi. Acestea au fost cele dintâi organizaţii administrative ale noastre. Ele aveau desigur mai mult un caracter juridic decât economic. Deodată cu venirea Ungurilor, organizaţia cnezatelor şi a voivodatelor a slăbit, iar cu aşezarea în Ardeal a Saşilor şi a Secuilor, în calitate de colonişti, s'a pus baza oraşelor care au luat curând o desvoltare din ce în ce mai mare şi au început să exerseze o anumită autoritate asupra regiunilor care le încunjurau. În jurul acestor oraşe, formate de colonişti, s'au întemeiat cele dintâi „comitate" ardelene : Alba, Cluj, Doboca, Zolnuk, Turda, Târnava şi, poate, Hunedoara ; comitate cu administraţii diverse, săseşti sau ungureşti, după cum castrele, oraşele, aveau un caracter etnic preponderant sau altul. Pe lângă cele 7 comitate, se mai pomenesc, din sec. XVI, câte 7 scaune săcueşti şi săseşti. Graniţele acestor organizaţii administrative nu erau fixate deloc aşa fel ca ele să fie folositoare intereselor Românilor din Ardeal. Din contră. Adesea, regiuni care din punct de vedere al geografiei umane prezentau o unitate organică strânsă, au fost împărţite aşa fel, încât să spargă regiunile compacte româneşti. Pentru căutarea intereselor economice şi administrative, populaţia se îndrepta în spre oraşele de care depindea. Aceste oraşe (cu regiunile din imediată apropiere), cu o populaţie cosmopolită, sau în tot cazul în mare măsură streină, au putut să influenţeze asupra tezaurului toponomastic local, prin traducerea sau prin stâlcirea formelor de denominaţie topică românească pe cale administrativă.

Autorul tratează în capitole speciale istoria evoluţiei teritoriale a fiecărui judeţ din Transilvania. Este inutil să resumăm acì fiecare capitol în parte. Ne mulţumim numai să atragem atenţia asupra lor şi să remarcăm îndeosebi bibliografia citată de autor, foarte utilă şì pentru toponomaşti.

Trebue să-i fim foarte recunoscători autorului pentru lista hărţilor vechi ale Transilvaniei (p. 204 s. u), al căror studiu ar putea să aducă filologilor interesante elemente de toponomastică.—Reuşite sânt planşele din corpul lucrării, re-

©BCU CLUJ

presentând hărţi vechi cuprinzând regiuni din Transilvania.

Un capitol scurt, dar de cea mai mare importanţă e acela asupra numelor de localităţi de după Unirea Transilvaniei cu vechiul Regat. Unele din aceste schimbări au fost făcute la dorinţa localnicilor şi au fost fixate de o comisiune a judeţelor din care (la 1925—26) făcea parte şi autorul. Numele nouă nu au fost ales după nişte norme precise ; tocmai acest fapt e preţios pentru noi, fiindcă avem putinţa să cunoaştem criteriile diverse pe care psihologia populară sau acea a comisiunii le-a pus în aplicare.

Dar înainte de toate trebue să remarcăm că schimbarea numelor de localităţi s'a făcut din raţiuni de ordin naţional. În Transilvania existau o mulţime de localităţi cu populaţie prevalent românească, localităţi dăruite de şovinismul administrativ de altădată cu nume cu totul arbitrare şi nepotrivite împrejurărilor locale. Împrejurările istorice din ultimul timp nu au făcut decât să corecteze aberaţiile de desnaţionalizare de odinioară. Nu mai puţin de 446 de localităţi din Ardeal şi-au schimbat numele în acest fel, la 1926. Autorul dă numai lista celor asupra cărora ar trebui să se revină. Ea putea să fie mai bogată.

Din numărul redus de exemple ne putem face o idee despre metodele de „românizare" a numelor de localităţi din Transilvania.

Nume de persoane faimoase în viaţa noastră politică şi culturală, dau caracterul românesc următoarelor localităţi : *Mocioni* (f. *Găvoşdia*) ; *Regele Carol* (f. *Răpsig*) ; *Aurel Vlaicu* (f. *Binţinţi*), *Delavrancea* (f. *Ienciu*) ; *Coşbuc* (f. *Hordou*) ; *Papiu Ilarian* (f. *Budiul de câmpie*), etc. Unele din aceste nume se bucură de anumită legătură organică cu satul numit de ele *Aurel Vlaicu*(=*Binţiţi*) ; *Coşbuc*) *Hordou*), altele sânt date arbitrar şi desigur nepotrivit.

Alte nume sânt traducerea în româneşte a celor vechi : *Spineni* (f. *Târnova*) ; *Vârfurile* (f. *Ciuciu*) ; *Făureni* (f. *Covaciu*) ; *Mesteacănul* (f. *Nireş*) ; *Perişor* (f. *Curtuiuşul-Beclean*) ; *Floreşti* (f. *Vireag*) etc. Altele sânt prefaceri româneşti ieşite din asemănarea de formă cu forme cu-

©BCU CLUJ

noscute în românește: *Turnu* (f. *Tornea*); *Căianul* (f. *Călian*); *Fânișel* (f. *Feneșel*); *Sâmboleni* (f. *Sâmbotelec*); *Stâna* (f. *Stana*); *Petecu* (f. *Petca*); *Petrești* (f. *Petrid*) etc. Alte asemenea criterii de românizare, urmate și în alte regiuni românești după războiu, se pot vedea în articolul d-lui Dr. C. Brătescu, *Noile numiri de sate din Dobrogea-veche*, în „Analele Dobrogei", an. V—VI, (1924 și 1925), pag. 193—202. Pentru alegerea unor nume potrivite pentru numirea localităților cu populație românească (în Dobrogea), să se vadă și articolul *Schimbări de nume*, semnat I. T. și apărut în Ad. XXXXIX, Nr. 13.033, remarcabil pentru concepțiile greșite pe care le cuprinde.

Oricare ar fi din punct de vedere național utilitatea unei schimbări spontane a numelor de localități, ea din anumite puncte de vedere nu era de recomandat, ori cel puțin nu trebuia să se facă într'o măsură atât de largă. În primul rând, dorința „localnicilor" (reprezentați uneori de notar și primar numai), nu putea să fie un motiv de abandonare a unui nume local vechiu, de dragul unuia nou. E tipică neseriositatea unor asemenea „localnici". D-l Brătescu citează un exemplu când s'a cerut schimbarea unui nume de sat din Dobrogea în *„Dă-te jos și te plimbă"* (l. cit. 194).

Schimbarea numelor de localități trebuia făcută după niște norme mai sănătoase, care să țină seama totdeauna de împrejurări locale. Astfel, natural și bazat pe o întinsă tradiție toponomastică românească era, ca numele noualor sate să se dea după numele de familie cel mai des din sat. Așa: *Rădești* (f. *Bodești*); *Bănești* (f. *Benești*); *Bădești* (f. *Badoc*); *Bălcești* (f. *Beliș*), etc., dacă în adevăr s'a ținut seamă aici de criteriul de mai sus. Un aspect destul de românesc, în unele cazuri, puteau să ia anumite nume locale derivate cu un sufix, ca în cazul lui: *Cărândeni* (f. *Cărand*); *Ciuleni* (f. *Ciula*); *Feiurdeni* (f. *Feiurd*); *Păniceni* (f. *Panic*), etc. Dar absolut neîntemeiată apare schimbarea formei unor nume ca: *Groșeni* (f. *Groși*); *Grindeni* (f. *Grind*), etc.—Ne întrebăm unde am fi ajuns dacă s'ar

©BCU CLUJ

fi dat impulsului de schimbare a numelor de localităţi o întindere şi mai mare.

De numele unor sate se leagă foarte des o istorie întreagă. Ştiinţificeşte e păgubitor să se treacă peste un nume numai pentrucă e desagreat de localnici sau de numita „comisiune". Numele locale nu pot să fie supuse unor capricii ale modei, cum e în cazul numelor de botez sau chiar de familie, în cât nu poate exista„ comisiune", care ar avea dreptul în faţa istoriei la corectări de felul celor de mai sus. Am asemăna furia „românizării" numelor de localităţi din Transilvania cu aceea de „latinizare" şi „purificare" a limbei, întreprinsă de şcoala latinistă. Efectul e aproape identic: localnicii azi, după 4—5 ani de la schimbarea numelor, întrebuinţează încă pe cele vechi, astfel *Răpsâg, Ciuciu, Binţinţi*, etc. E şi natural, fiindcă formele vechi sânt consacrate prin tradiţie şi sânt considerate ca româneşti din moşi-strămoşi. Ştiinţificeşte în cazul cel mai bun era ca numai numele locale mai nouă de 50 de ani să fie schimbate, restul să rămână neatins. Aceasta la noi în Transilvania. La schimbarea acestora erau foarte utile recomandaţiile din articolul citat al d-lui Brătescu. Dacă nu ne ruşinăm de mulţimea elementelor streine intrate în limba comună cu voia noastră, de ce să ne umilească nişte nume de localităţi de înfăţişare streină când ele ne-au fost impuse?

Căci, în adevăr „naţionalizarea" numelor de localităţi, ca să nu mai amintim numele personale înscrise în registrele oficiale, a fost un fenomen foarte vechiu şi foarte frecvent la noi în Transilvania. Rezultatele lui au fost m ă c a r atât de bogate ca acele ajunse în urma lucrărilor „comisiunii româneşti" de la 1926, încât, cum vedem numeroasele statistici de nume topice streine, date cu atâta paradă de către cei care se ocupă de forma numelor de localităţi din Transilvania cu scopul de a sprijini principii cerute de idealuri politice de viitor, sânt puţin concludente pentru un judecător rece.

Era o chestiune interesantă pe care autorul putea să o urmărească, în lucrarea d-sale atât de folositoare. D-sa,

©BCU CLUJ

ca geograf, era mai în măsură ca oricine să ne dea o imagine foarte utilă asupra unităţii naturale supt care se prezintă diversele regiuni din Transilvania. Graniţele judeţelor în trecut au fost şi au rămas până astăzi arbitrare, cerute de interese practice de ordin administrativ. Factorul natural de unitate geografică ilustrat de cercetările unui învăţat de seriositatea şi obiectivismul autorului era de cea mai mare importanţă pentru o comparaţie între ariile linguistice ale Transilvaniei, arii care se găsesc şi în tezaurul toponomastic.

ŞT. PAŞCA.

PIRCHEGGER DR. SIMON. *Die Slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet* (în „Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich Wilhelms- Universität Berlin", herausgeg. von Max Vasmer). Leipzig, Markert und Petters, 1927, pp. XXXI+399.

Deşi lucrarea de faţă pune în lumină un material toponomastic cules dintr'o regiune atât de îndepărtată de teritoriul dacoromân şi fără legături directe cu regiunile locuite vreodată de Români, ne interesează totuşi. Materialul toponimic discutat e rezultat din elemente lexice care se găsesc, şi încă în mare măsură, şi în toponomastica noastră. Autorul, un bun cunoscător al filologiei slave, un harnic şi scrupulos mânuitor de material documentar, utilizează în egală măsură informaţia istorică alături de investigaţia asupra formei de pronunţare fonetică a numelor de localităţi. Studiul lui P., o monografie serioasă, bazată pe cercetări îndelungate, e alcătuită în baza unei solide metode ştiinţifice căci pune în valoare toate criteriile de folos pentru o documentare obiectivă. E un model de studiu toponomastic, din care lipseşte partea de jonglerie inutilă, caracteristică unor lucrări fondate pe un material atât de complet. Atragem acì atenţia asupra acestei lucrări, pentru planul atât de potrivit, care permite autorului să trateze şi să epuizeze toate aspectele linguistice care se leagă de materialul cules de D-sa.

©BCU CLUJ

Iată cum a înţeles P. să ilustreze viaţa elementului slav din toponomastica regiunii Mürz din Austria. După o introducere istorică succintă, dar suficientă, în care ne schiţează în linii caracteristice trecutul regiunii, expune lista bibliografiei, o listă bogată în care se găsesc studii care pot fi utilizate cu folos şi de toponomaştii noştrii. Întâiul capitol, şi cel mai interesant pentru noi, este acela care dă lista numelor topice de origine veche slavă (p. 1—88); urmează numele de a căror origine veche slavă autorul se îndoeşte (p. 89—94), apoi numele germane neclare (p. 95—102) şi în sfârşit numele locale vechi (p. 103—114). Materialul cuprins în aceste capitole, e supus unor minuţioase observaţii de natură fonetică, în urma cărora autorul se alege cu un amănunţit studiu asupra graiului regiunii investigate de d-sa. De interes pentru noi este capitolul VIII, în care tratează chestiuni diverse de ordin general în legătură cu toponomastica (p. 224—236). Monografia se termină cu un indice al formelor toponimice actuale ale regiunii Mürz [1]).

ŞT. PAŞCA.

KISCH GUSTAV, *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen* (in „Banater deutsche Kulturhefte", II, 3 (1928). Extras pp. 1—43).—Timişoara, „Minerva", 1928, în 8°.

Germanistul din Cluj este unul din învăţaţii care au fost preocupaţi mai mult la noi de probleme de toponomastică. De zeci de ani d-sa urmăreşte neîncetat istoria numelor proprii din Ardeal, şi prin articole mai mărunte sau prin lucrări mai întinse, a contribuit în mare măsură la cunoaşterea toponimiei de dincoace de Carpaţi.

[1]) Pentru cei care vor să judece în amănunt lucrarea lui P., una din cele mai bune apărute în timpul din urmă, indicăm din recensiile care i s'au făcut, pe aceea a lui Şt. Mladenov apărută în „Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven", a. 1928, p. 72—76, care se ocupă îndeosebi de partea slavă a lucrării, şi pe aceea a lui Ernst Schwarz, din „Zeitschift für Ortsnamen Forschung", a. IV, p. 297—304 în care se discută partea germană a tezei.

©BCU CLUJ

Obiectivul lucrării de faţă este indicat de titlu. Ne place să remarcăm îndeosebi planul după care e expus bogatul material: nume indicând noţiunea de apă, de regiune, de minerale, de plante, de animale, de om. Într'o lucrare de ansamblu toponanastic, această disciplinare a materialului este desigur cea mai utilă şi ilustrativă.

Autorul studiază elementele toponomastice moderne şi nu se preocupă de cât întâmplător de cele atestate în documentele istorice. Vrea prin urmare să dea o ilustraţie asupra toponomasticei actuale şi în consecinţă urmăreşte numai izvoarele moderne de informaţie.

Fără a atinge cu nimic valoarea, studiului de mai sus, care rămâne util pentru oricine studiază toponomastica ardeleană, ne permitem să atragem atenţia asupra unor scăpări din vedere (urmând ordinea succesiunii paginilor). Adesea se dau numele topice nearticulate deşi se întrebuinţează forma articulată, ca *Bârzască* (p. 6), *Glâmboacă* (p. 8), *Neagră* (p. 9) (eroare de ortografie?). *Bistra morului* (p. 6), e explicată din slav. *bistra morului*, gen. sing. al unui derivat de la *moară*. Bănuesc că autorul a fost indus în eroare de o hartă care a reprodus cu o ortografie streină forma *Bistra mărului*. Numele topic *Clocoteşti* (p. 7), nu poate să derive din forma *clocotì*, ci din *clocot* (cf. *Clocoticiu* pe care d-l Iordan, *Rum. Topon.* p. 203 îl derivă din numele de plantă *clocoticiu* 'Rhinantus alpinus' şi 'Staphylea pinnata'). Cred că numele *Gârbovaţ* (p. 7) nu e un derivat din forma rom. *gârbov*, ci e luat aşa cum se prezintă, din sârbeşte. E puţin probabilă derivarea lui *Dorolea* (p. 10) din germ. *dor* „dürr"+ rom. *valea*; mai plausibilă este explicaţia dată tot de d-l K. care-l aduce în legătură cu nt. *Orlea* (Kbl. LII, p. 137). De asemeni greutăţi de neînvins stau în faţa explicării lui *Călan* din lat. *c a l d a n<c a l ĭ d u s*, deşi atestarea unor nume care altădată se găseau în aceaşi regiune, ar indica această etimologie. Cred că nu poate fi exclusă derivarea dintr'un radical bulg. k a l ъ 'noroiu' (B e r n e k e r, 475). Nt. *Băneşti* (p. 11), nu derivă de la lat. vulg. b a l n i a, ci de la

©BCU CLUJ

numele de familie *Banu*, cunoscut tocmai în părţile Aradului; *Vălişoara* (p. 17), nu e *vale*+*-iş*, ci *vale*+suf. *-işoară*. —*Crişcior* şi nu *Crieţior* (p. 18) este numele comunei, derivat diminutiv de la numele râului *Criş*. — *Petriş* (p. 18), e un derivat din *piatră*,+suf. colectiv *-iş*.—Nu lat. *malum* (p. 19) ci *melum*. —*Cărbunari* (p. 19) nu e din *cărbună*, ci din *cărbune*. În nici un caz din lat. b e t u l a, nu puteam avea în româneşte *Petelea* (p. 20).—*Porumbeni* (p. 27), e mai probabil din forma masculină, *porumb* de cât din cea feminină (*porumbă*). —*Luncşoară* (p. 39) nu derivă din *lung*+*şoar*<*şor*+ topon. *-a*, ci e un diminutiv din apelativul topografic, *luncă*.

ŞT. PAŞCA

OPREANU, SABIN, *Ţinutul Săcuilor, Contribuţii de Geografie umană şi de Etnografie*. (Extras din „Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj", vol. III, p. 43 ş. u.).—Cluj, Tip. Ardealul, 1928.

E o întreprindere foarte dificilă acea începută de d-l O. cu lucrarea care i-a servit la trecerea doctoratului la Universitatea noastră. Chestiunea săcuiască a fost mult desbătută de învăţaţi, îndeosebi de istorici. În ceea ce priveşte originea conaţionalilor noştri, mulţi au emis teorii fantastice uneori, alunecând „în domenii streine de ştiinţă, făcând prea adesea în cercetările lor obiectivul unor speculaţiuni de ordin politic şi de şovinism naţional" (p. 43). Greutatea tezei d-lui O. stă tocmai în temeiul puţin solid pe care se bazează lucrările înaintaşilor. Materialul documentar trebuia căutat la origine, la faţa locului, în archive şi colecţii de documente şi chiar pentru acesta autorul a trebuit să aibă foarte multă prudenţă. Autorul dovedeşte hărnicie în adunarea de material şi multă pasiune în discuţia lui. Uneori judecă cu destulă pricepere.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole: I. *Hotarele Ţinutului Săcuilor* (p. 46—57); II. *Cadrul Geografic* (p. 58—83); III. *Populaţia în trecut* (p. 84—115); IV. *Populaţia de azi* (116—165); V. *Înfăţişarea aşezărilor omeneşti şi gospodă-*

©BCU CLUJ

riile (p. 166—191). La sfârşit (p. 193—208) e un rezumat al lucrării, în limba franceză, 9 planşe (cu 22 fotografii) reuşite. Lucrarea ar vrea să cuprindă deci, în afară de limbă şi folclor, întreagă problema săcuiască.

Pe noi aici nu ne pot interesa decât unele din chestiunile puse în discuţie de autor. Astfel, de pildă ne interesează în cel mai înalt grad hotarele ţinutului Săcuilor, fixate după criteriul istoric, şi care apar în diverse epoci din ce în ce mai întinse în paguba elementului românesc, (p. 46—50). În această privinţă, lucrarea lui O., alături de aceea mai recentă a profesorului său V. Meruţiu despre *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş* e foarte utilă. Bazat pe cercetătorii maghiari, cum e Karácsonyi, autorul afirmă că Săcuii sânt veniţi în Ardeal din sec. XI, şi au fost aduşi aici de dincolo de Dunăre (Pannonia) de către Sf. Ladislau (p. 50). Ei au venit în Ardeal „ca element etnic deosebit de Unguri şi cu privilegii" (idem). Regiunea colonizată cu Săcui s'a întins neîncetat, în sec. XII, subt regele Geiza al II-lea şi apoi, în sec. XIII, după Andrei al II-lea.

Săcuii, ca element de pază a graniţelor de răsărit şi-au întărit în estul Transilvaniei castre [1]). Unele din aceste, după autor, sânt luate de la băştinaşi, rămaşi în urmă în teritoriile regale şi cunoscuţi în documente supt numirea de Pecenegi, dar, în realitate, Români (p. 52). În afirmaţiile sale în legătură cu istoria Săcuilor, autorul face des apel la elementele toponomasticei regiunii. E instructivă harta istorică a regiunii Săcuilor (p. 47).

Vorbind de populaţiile care s'au adăpostit în regiunile actuale ale Săcuilor în trecut, autorul începe cu epoca preistorică, în care găseşte, după cum arată săpăturile, o populaţie cu o cultură desvoltată (p. 84—87). Importanţă deosebită dă autorul epocei dacoromane, până la venirea Săcuilor (p. 87—92), epocă infiltrată în toponomastica regiunii (p. 91—92).

[1]) Documentul citat de D-l O. de la 1301, din timpul lui Ladislau al V-lea, e o plastografie, cum s'a arătat în „Glasul Minorităţilor" III, No. 7—9, p. 21—25 de către d-l Karácsonyi.

©BCU CLUJ

Problema originii Săcuilor e laturea cea mai dificilă a lucrării. Autorul putea să se lipsească de ea, mai ales că nici nu aduce nimic nou în paginile pe care i le consacră. Bibliografia în legătură cu originea Săcuilor e foarte bogată şi mai ales foarte variată ca valoare şi concluzii. Sursele întrebuinţate de învăţaţii unguri în dorinţa de a deslega această problemă, au fost tradiţia orală, în baza căreia Săcuii ar fi urmaşii direcţi ai Hunilor; limba şi religia, identice cu cea ungară, şi care îi făcea să vadă în Săcui o ramură a Ungurilor. Alţii le atribue o origine deosebită, arătându-i ca urmaşi ai unei comunităţi etnice înrudite cu Ungurii. În ce priveşte întâia ipoteză, aceea de descendenţă directă din Huni, ea e puţin probabilă. Ea a trebuit să fi intrat în tradiţia orală a Săcuilor din opera scrisă a intelectualilor în epoca romantică a cercetărilor ştiinţifice, în secolul trecut sau chiar mai curând. Un exemplu identic în această privinţă oferă conştiinţa actuală a Sarzilor că ei au o origine veche semitică, conştiinţă pe care le-a infiltrat-o vestitul G. S p a n o, cu numeroasele sale studii, în care a căutat asemenea elemente în toponomastica Sardiniei. Supravieţuirea dintr'o epocă îndepărtată e totdeauna un orgoliu pentru o comunitate etnică, încât răspândirea unei credinţe în asemenea sens în masele populare, e obicinuită [1]). Autorul respinge şi el credinţa într'o origine hunică a Săcuilor. Se pare că în mod just se afiliază la grupul învăţaţilor unguri care căutau să atribue Săcuilor o origine deosebită de a Ungurilor, dar mongolă, susţinând că ar fi fost desnaţionalizaţi înainte de venirea lor în Ardeal. Dacă erau un trib înrudit cu Bulgarii, cum afirmă, după alţii, O., nu putem să ştim. Nimic nu ne dă siguranţă în această privinţă. În tot cazul, etimologia pe care vrea să o dea numirii etnice, din *Esegel*, denominaţie etnică pentru un trib al Bulgarilor, e mai puţin verosimilă (p. 96) decât cea indicată

---

[1]) Hunfalvi P. în *Az oláhok története*, I, 24, şi Réthi în *Arch. Értesitő*, VIII, afirmă şi ei că această ipoteză este „un fals infiltrat... de şovinişti interesaţi sau de naivi exaltaţi" (cf. O p r e a n u, p. 94).

©BCU CLUJ

de către Czuczor-Fogarasi, în *Magyar-Nyelv Szotára*, s. v. *székely*. Că în sângele Săcuilor s'a infiltrat şi sânge slav, înainte de venirea lor în Ardeal şi chiar aici, prin nouă amestecuri cu elemente slave din nord, e probabil. Temperamentul, fizionomia, onomastica nu ne indică totuşi destul acest lucru.

Nu avem dovezi de nici un fel, îndeosebi de un amestec mai nou cu populaţii slave după venirea lor în Ardeal. Singură numirea de *Oroszfalu* nu e o dovadă sigură. Acest nume poate să amintească o persoană, *Orosz*, care a avut altă dată un rol preponderent în acel loc. Şi apoi numele *orosz* nu e deloc sigur că numeşte un individ de naţionalitate r u s ă. În această privinţă e greşită credinţa lui O. că asemenea numiri indică precis naţionalitatea unui individ.

Autorul are desigur dreptate când afirmă că la venirea lor în Ardeal, Săcuii au găsit aici pe Români. Năvălirile barbare nu au putut zdrobi orice urmă de latinitate în fosta Dacie romană (p. 98).

Săcuii au venit în Ardeal pe două căi: de la miazănoapte, prin „poarta Meseşului" şi de la apus pe Mureş. Pretutindeni ei au lăsat urme. Din cei veniţi de la XII o parte a rămas în jurul Turzii, alţii (la 1287) au luat-o pe valea Arieşului, unde s'au pierdut printre Moţi: aşa se explică asemănarea mare care există în ceea ce priveşte aspectul fizic şi psihic al acestora cu acela al Săcuilor. În adevăr, numărul de Săcui înecaţi în masa românismului din Munţii Apuseni trebue să fi fost destul de însemnat. Toţi cei care s'au ocupat de problema Moţilor noştrii — afară de G. Weigand—au neglijat elementul săcuesc care are desigur un rol important în alcătuirea etnică a populaţiei actuale din Munţii Apuseni. În tip, în fizionomie, în port, în viaţa sufletească chiar, se ilustrează multă asemănare între Săcui şi Moţi.

Atragem în special atenţia cititorilor asupra paginilor din lucrarea lui O., care tratează despre săcuizarea Românilor. Autorul caută pretutindeni şi metodic probe în

©BCU CLUJ

această direcţie, aducând uneori dovezi indiscutabile. De aceste ne vom ocupa mai jos.

Importante sînt descrierile privind populaţia de azi a Săcuilor, consideraţiile asupra repartiţiei, densităţii populaţiei, pe care le pune în corelaţie cu factorii de geografie umană, expunerile asupra influenţelor etnice, politice economice şi asupra aşezărilor omeneşti. Toate aceste constitue fără îndoială cea mai preţioasă contribuţie pe care o aduce lucrarea lui Opreanu. Aici, autorul este în domeniul specialităţei sale. Peste tot, elementul românesc e căutat cu asiduitate şi pus în lumina adevăratei lui valori, în cadrul conglomeratului săcuiesc. Am fi dorit totuşi ca tonul diverselor aprecieri, uneori probabile, pe care le face autorul, să fie mai stăpânit, fiindcă altfel lucrarea d-sale poate produce, aşa cum a produs de altfel, o impresie negativă, care e păgubitoare pentru ştiinţă şi pentru însăşi chestiunea pe care d-sa a studiat-o cu atâta devotament. Polemica e admisă în lucrările ştiinţifice, dar cu măsură şi cu discreţie.

Am accentuat mai sus că O. face des apel la elemente de onomastică din regiunea săcuească, atunci când caută să dovedească o afirmaţie a sa. Materialul pe care-l prezintă e uneori foarte preţios, deşi aprecierea lui nu e totdeauna fericită. Greşeli face autorul când intră în domenii streine de specialitatea sa, cum e aprecierea filologică a onomasticei. Acest lucru nu i se poate ierta de sigur, mai ales când încearcă să combată teorii în legătură cu nume proprii săcueşti, trecute prin discernământul critic al specialiştilor, fie ei chiar streini. Făcând şi de aici înainte aşa, D-sa nu va putea evita critici aspre, cum e de pildă aceea a lui G. Weigand din „Zeitschrift für Ortsnamen-Forschung" III, 1927, fasc. II, p. 159, recensie de altfel prea aspră făcută unei lucrări anterioare, *Contribuţiuni la toponimia din ţinutul Săcuilor* din „Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj", vol. II, 1924—1925, Cluj, Ardealul, 1926, p. 153—189. Dovezile statistice şi istorice îi erau argumente suficient de tari pentru temeinicia unor teorii, încât un material de nume de loc, termini topografici, nume

©BCU CLUJ

de familie, serveau ca o completare pe care putea să o facă un filolog, confirmând şi cu argumente linguistice adevărul pe care-l indică O. În anumită măsură face acest lucru Otto Liebhardt în lucrarea sa *Die Ortsnamen des Selklergebietes in Siebenbürgen*, (în „Balkan-Archiv", III, 1927, p. 1—96) bazat pe un material scos din documente sau recent cuprins în izvoarele istorice şi în dicţionarele geografice. O. Liebhardt e desigur incomplet, fiindcă nu are la îndemână materialul viu, cules la faţa locului. O. care a făcut cercetări pe teren, a putut culege aproape *întreg* acest material şi din el iese desigur un procent mai mare de elemente româneşti decât cel indicat în lucrarea lui Liebhardt.

Dintre numele topice de care se ocupă O. şi în lucrarea pe care o avem supt ochi, ne oprim la *Gherghiu* (p. 47) care ar putea să fie la origine acelaşi nume cu *Giurgeu* (<ung. *Gyergyó*<slav. *Gjorge-ovo*, cf. Liebhardt, p. 30—31) şi e într'un anumit sens divers de nt. rom. *Giurgiu*<bulg. *Gjurgevo*, şi e deosebit de radicalul *Gurg-* din alte regiuni în toponomastica românească: *Gurguiul* (Teleorman), ap. Iordan. *Rum. Topon.* I, 14 (<verbul a *gurguia*, refl.), cf. *gurguiul* de la opincă, deci, ceva ţuţuiat, în Munţii Apuseni, formă care s'a disimilat. — E interesant cum o populaţie transplantată păstrează după o epocă mai îndelungată denominaţia de origine: e cazul locuitorilor din *Covasna*, care-şi zic *Coşneni*, nume derivat din nt. *Coşnea* şi nu invers, cum spune (cf. 49) autorul. Nt. *Derzs* (rom. *Dârju*), considerat (p. 54) ca rezultat din adj. rom. *dârz* (plur. *dârji*) e desigur la origine un nt. slav, *Drъža*, intrat în ungureşte şi de aici la Români. La Unguri îl întâlnim şi aiurea, ca np. *Dersz*, *Ders*, ap. Melich I., *Szláv Jövevényszavaink*, I[II], p. 55 şi 164 considerat ca atare şi de Liebhardt, *op. cit.* p. 21, iar mai nainte de W. Scheiner, în lucrarea *Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens* (în „Balkan-Archiv", II, 1926), p. 41. — Nt. *Recea* (p. 54) e just adus în legătură cu rom. *rece*, pentru care cf. alte nt. la Iordan, *op. cit.* p. 38.—Nt. *Lokkaszon*, e greşit pus în legătură cu rom. *loc*, p. 56) când cu siguranţa avem de a face cu o compoziţie

©BCU CLUJ

slav. *lokъ* 'Tümpel, See' (de unde în Săcuime mai avem nt. *Lókod* pentru care cf. Liebhardt, „BA", III, 48)+ *Kászon* nl. tot acolo.—Nt. *Breţcu*, ung. *Bereczk* (atestat istoric: *Bereczkfalva*, *Berecz*, etc.) e desigur din np. *Briccius*<*Brictius*, intrat în ung. prin filiaţie slavă, Melich, *op. cit.* 160, Liebhardt, op. cit. 9, după cum arată şi suf.-*ko* [1]).—Dintre alte nume topice pe care le mai atestă, considerându-le româneşti, mai amintim: *Archita* (p. 91), care nu e nici ea românească sigură, cf. Scheiner, *op. cit.* 18, deşi se întâlneşte şi în Moldova; *Găluşa* (p. 91), e un derivat românesc din slav. *Galъ* (pentru care cf. Weigand XXVI—XXIX *Jahrb.*, p. 142) cu suf. *-uşa*, *-uş*, cf. *Soimuş* nt. şi apelativul *găinuşa*.

În ceea ce priveşte „numirile preistorice", *Mureş* şi *Olt* (p. 91) ele prezintă o caracteristică fonetică slavonă. *Fehér Nyiko* (tradus „Alba Mică") ar putea fi din adj. rom. *mic* dar totuşi mai plauzibilă ni se pare etimologia lui Liebhardt, p. 51, din np. *Niko* < *Nikola*.

În sfârşit, O. nu trebuia să se mulţumească cu afirmaţia că: „nu găsim aproape nici un sat în întreg ţinutul zis al Săcuilor, în care să nu se afle şi numiri româneşti de hotar, alături de cele slave şi săcueşti" (p. 91). Atâta numai că era necesar să se expună şi aici toate aceste numiri, care pentru noi erau de importanţă. Şi apoi uneori este extrem de greu să precizăm care din numirile de acest fel sânt provenite direct din slavoneşte, din săcueşte sau sânt adaptări româneşti din apelative. E cazul lui *Sovata* (p. 92), pe care autorul o consideră cu drept cuvânt slavonă.

---

[1]) Că în adevăr avem de a face cu un nume de persoană devenit nume local ne-o dovedeşte deasa întrebuinţare a numelui în antorponomastica regiunii. În regiunea Făgăraşului, pe teritoriul comunei Beclean, întâlnim o parte de hotar numită *La tufţélé Bréczkuluj*, (Urbariul comunei Beclean, a. 1788, p. 76) unde numele propriu e intrat în denominaţia toponomastică în mod identic cu: *La Modrá Bojti*, ibid., 74, etc., identic din punct de vedere al înţelesului cu *La Vddu luj Meneile* (= Mănăilă), ibid., 79.

©BCU CLUJ

Dar, numirea slavă au luat-o Românii, care apoi la rândul lor au dat-o şi Ungurilor, resp. Săcuilor.

O. recunoaşte des că populaţia românească a fost rară în regiunile săcueşti atunci când Săcuii au venit în Transilvania, şi are desigur dreptate. Ocupaţia preponderentă cu păstoritul favoriza creiarea unei situaţii din ce în ce mai păgubitoare pentru puterea etnică a elementului românesc. Acesta, cu timpul a fost înecat în masa săcuiască, lăsând acolo totuşi urme adânci în antroponomastică. Acest lucru îl dovedesc şi listele date de O., constituind un material preţios, deşi, din nenorocire, destul de redus. D-sa şi de data aceasta redă numai numele care i se păreau româneşti şi numai din câteva comune.

Remarcăm în listele antroponomastice date de O. formele curioase de nume româneşti articulate care în gură ungurească au formă diversă. Aşa sânt : *Bárbuj, Szánduj, Raduj, Dancsuj*, (p. 109), *Bumbuj, Pikuj, Duduj, Szavuj, Lupuj, Niczuj, Neaguj, Szerbuj, Zsunkuj, Vojkuj* (p. 110), *Sztancsuj, Kukuj, Viszuj, Irkuj, Urszuj* (p. 111), *Guczuj, Posztuj* (p. 112) despre care autorul (p. 113—114) spune că sânt archaice, din forme articulate în *-ul*, cu *-l* final „potrivit legilor fonetice ale limbii ungureşti, muiat în *ly*... iar mai târziu prin eliminarea (sic !) lui *l*, Raduj". Explicaţia aceasta (Drăganu „Dacoromania", IV, p. 148, notă şi Puşcariu, *Studii istroromâne* II) e de sigur justă, dată fiind prezenţa alături de aceste şi a unor forme ca *Szavulj, Radulj* (p. 109), *Gurguly, Zzunkuly, Sztancsuly* (p. 110), *Viszuly, Urszuly* (p. 111), *Ruszuly, Posztuly* (p. 112), care prezintă un stadiu mai vechiu al evoluţiei. În tot cazul existenţa alături a celor două forme este interesantă.

E semnificativă apoi şi repetirea aceloraşi nume pentru regiunea săcuească şi preţioasă fiindcă ne dă o imagine a trecutului elementului românesc de acolo. Nume ca *Raduj, Raduly*, le întâlnim des în întreagă regiunea Săcuilor (în listele lui O. de 22 ori), des întrebuinţat e şi *Zsunku* (*Zsunkuj, Zsunkuly*), *Vojku, Sztancsu, Urszu*, etc. Frecvenţa acestor nume de familie, pe o arie care cuprinde întreagă regiunea

©BCU CLUJ

Săcuilor se explică şi prin îndeletnicirea cu păstoritul a elementului românesc de altădată, când membrii unor familii cu stare hoinăreau prin toţi munţii, oprindu-se cu timpul în sate, atunci când diverse împrejurări îi sileau la aceasta. Astfel elementul românesc de baştină din săcuime intrat în descompunere cu timpul, a fost întărit mereu cu elemente necontenit proaspete din alte regiuni, făgărăşene îndeosebi. Desigur multe din numele pe care autorul le dă ca româneşti, pentru simplul motiv că le găseşte purtate de Români şi în alte regiuni, cum e *Balint* (p. 109), care în realitate e ung. *Bálint* (<Valentinus cu *v->b-*, cf. Melich, op. cit. 158) sânt de origine ungurească sau slave. Mai citäm *Martin*, *Bencze*, *Moncza*, *Kárkus*, etc. pe care forma le arată ungureşti.

O comparaţie a numelor de familie din Săcuime, cu acèle din Munţii Apuseni ar fi de mare folos, fiindcă neîndoios ar aduce constatări surprinzătoare.

În rezumat, lucrarea lui O, vrea să demonstreze cu toate mijloacele posibile în ştiinţă, elementul românesc în alcătuirea etnică a Săcuilor. E o frumoasă intenţie aceasta, dar trebue întreprinsă cu multă prudenţă şi trebue să se bazeze pe cercetări foarte îndelungate. Onomastica este desigur în unele cazuri hotărîtoare, când ea poate să oferă un material mai bogat. Din capul locului trebue să ne ferim însă de ideea că numărul formelor româneşti de nume poate să fie hotărîtor pentru constatări de natură istorică. Nu trebue să ne grăbim să scoatem concluzii dintr'un material găsit la întâmplare. E nevoe de cercetări minuţioase la faţa locului, de citirea registrelor comunale din care să se adune tot materialul pe care-l pot oferi ele. Şi încă ceva : geograful trebue să dea mâna filologului şi împreună să tragă concluzii.

ST. PAŞCA.

MIGLIORINI BRUNO, *Dal nome proprio al nome comune* (în Biblioteca dell'*Archivium Romanicun*", seria II, vol. 13° Linguistica)—Genève, Olschki, 1927, pp. 357.

©BCU CLUJ

Trăim în plină epocă de înflorire a studiilor onomastice. Par'că pentru a răsplăti o nedreaptă neatenție de care numele propriu a suferit în timpul atât de glorioaselor studii de dialectologie și linguistică, ultimul deceniu a scos la suprafață pretutindeni publicații care iau în deosebită considerație materialul de onomastică. Reîntoarcerea în spre acest câmp de investigație științifică a adus, cum era și natural, bogate roade în domeniul linguisticei. Concluziile de cea mai mare însemnătate, privind viața socială, psihologică și trecutul istoric al popoarelor, au dovedit cât de utilă este scrutarea materialului de nume proprii. Deodată cu emanciparea metodelor de investigație și interpretare ale materialului onamastic, cercetările s'au amplificat. Dacă până acuma onomaștii s'au mulțumit să urmărească evoluția numelor comune la nume proprii, căutând să ilustreze diverșii factori sociali și de psihologie care produc această evoluție, era natural să se găsească și de aceia, care să urmărească fenomenul în sens invers: numele propriu devenit nume comun. Chestiunea nu e mai puțin importantă decât cea dintâiu. Din contră ea, deși se bazează pe elemente numeric mai reduse, prezintă pentru cercetător exemple de desvoltări semantice de o remarcabilă importanță linguistică, care-i permit să penetreze mai sigur în lumea psihologiei populare. Încercări de asemenea natură s'au mai făcut și înainte de d-l M.; lucrarea d-sale se ridică însă de-asupra celorlalte, fiind bazată pe un material mult mai bogat, atât ca isvoare de informație cât și ca întindere geografică [1]) și, trebue să o accentuăm imediat, și ca interpretare critică.

În Preliminarii (p. 1—14), autorul încearcă să fixeze granița dintre numele propriu și apelativ. Renunță însă la o delimitare absolută, găsind că între cele două elemente ale gramaticei nu există o linie ci o zonă de demarcație deosebitoare.

[1]) Se limitează totuși și d-sa la limbile și dialectele romanice, ținând seamă numai de elementele antroponomastice. O limitare utilă, cerută în primul rând de rațiuni de economie a lucrării.

©BCU CLUJ

Interesante din punct de vedere istoric sânt consideraţiile asupra onomasticei tradiţionale (p. 15—41), în cadrul cărora se citează o bogată bibliografie şi se fixează în linii mari concepţiile care au stat la baza formării numelui de persoană. În ceea ce priveşte alegerea numelor de botez în cursul istoriei, M. fixează patru pricini de care s'a ţinut şi se ţine seamă la alegerea numelui de botez: aluziunea la o individualitate determinată, când numele respectiv şi-a creiat o anumită atmosferă simpatică în urma faptului că a fost purtat de un predecesor drag. Evocaţiunea, care implică alegerea unor nume caracteristice unei epoci luminoase sau unor straturi sociale distinse. În adevăr şi la noi, în epoca de exaltare latinistă au intrat cu nemiluita în cercul „inteligenţei româneşti", în deosebi în Ardeal, nume ca *Tiberiu, Traian, Valeria, Ovidiu, Iulia*, etc., ca să nu mai amintim că aceleaşi nume s'au răspândit atât de întins la sate. Un alt principiu recunoaşte autorul în simbolismul fonetic care evocă în minte o imagine plăcută; ar fi cazul cu nume româneşti ca *Iuliana, Simina* [1]), etc., care însă şi-au creiat o atmosferă simpatică şi din alt punct de vedere decât acela al fonetismului armonios. Transparenţa, caracteristică îndeosebi epocei primitive a antroponomasticei, continuă şi azi, prin alegerea unor nume de botez ca *Dragu, Dragoş, Florica, Violeta, Sinziana, Trandafir*, etc. în care intră, într'o anumită măsură şi înţelesul apelativului din limba comună. Prin urmare, la alegerea nu-

[1]) Un fapt relatat la noi de S. Fl. Marian, în *Naşterea la Români*, Bucureşti, Academia Română, 1892, p. 200 ne arată cât de întemeiată e concepţia acestui simblism fonetic: „unii preoţi... dacă au oareşi care antipatie sau mânie asupra părinţilor, ori dacă copilul ce are să se boteze e născut din fată mare, aleg numele cele mai întortocate şi mai urîte..." pentruca apoi părinţii, la rândul lor, „îi întortoacă [copilului] numele astfel că nimeni nu-l mai poate cunoaşte de unde se trage, bunăoară ca *Nicanor* în *Canonir, Dămian* în *Diamin*"...

În comuna Siseşti din nordul Transilvaniei un nume caracteristic este, în această privinţă, *Lenuţa, Lenţa* (<Elena). Chiar dacă o fată nu e numită de la botez cu acest nume, i se dă totuşi în mod desmierdător.

©BCU CLUJ

melor de botez se ține socoteală des și de valoarea simbolică pe care acelea o pot avea. Tot aici intră și numele de sfinți, la noi în cea mai mare parte slavone, după calendarul subt dominația căruia am trăit atâtea secole, sau chiar nume de altă origine, purtate de ascendenții din familie.—Ultimul capitol în care autorul se ocupă de numele personal propriu zis, tratează despre p o r e c l e (p. 42—50), pe care le împarte în aceleași patru grupe ca și numele de botez.

În p a r t e a I (p. 51—84), autorul își încadrează teza în problemele generale de semantică și de onomasiologie, fixând în același timp natura materialului pe care îl expune în urmă.

Cu p a r t e a a I I-a (85—104) intrăm în discuția t r a n s l a ț i i l o r care aduc prin figurație la întrebuințarea numelor proprii ca nume comune. Autorul încearcă să arate care este originea inovațiilor semantice și acordă o deosebită atenție evoluțiilor produse de mișcarea culturală, discută numele personagiilor reprezentative pentru o clasă socială mai înaltă și pentru arii geografice mai vaste. Sensuri figurante locale și desvoltate în anumite regiuni restrânse, nu-l interesează deocamdată. În capitolul următor se discută numele comune provenite din nume de persoană din l u m e a c r e ș t i n ă (p. 105—137) pe care le grupează după cum sânt din testamentul vechiu, nou, sau din epoca ulterioară evanghelismului. La pag. 138—153 expune apelativele provenite din nume de persoană din l u m e a c l a s i c ă și apoi (p. 154—202) interesantele nume comune din numele proprii din lumea profană.

În p a r t e a a I I I-a a lucrării (p. 203—309) autorul pune în discuție numirile date după nume de persoană, născute în mod analog, dar în direcție inversă acestor din urmă, din cele dintâiu, în sensul că numele comune au fost la început supranume (din nume de persoană). Procesul psihologic care a creiat asemenea evoluții în ultima analiză este identic cu cel cunoscut la evoluția numelor de botez din numele comun. Astfel: n u m i r i și p e r s o n i f i-

©BCU CLUJ

cări sugerate de aluzie (p. 46—218), de evocaţiuni de grup (219—230), cum sânt cele care indică pe omul de jos, prostul, încornoratul, servitoarea, femeea desordonată, flecară, stricată. Se ocupă apoi de numirea părţilor de corp de la nume de persoană (p. 240—1), numiri de îmbrăcăminte, arme, băuturi, bani, etc.—Cele sugerate de simbolismul fonetic (p. 280—287) şi de transparenţa fonetică (p. 288—309) în care intră mai ales probleme interesante de psihologie populară şi care dau naştere la încrucişări, etimologii populare, etc.

În partea a IV-a, şi cea din urmă, autorul discută alterările de înţeles (p. 310—329) cărora nu li se poate da o explicaţie decât punând în legătură fiecare element în parte cu felul de a gândi al grupului social care l-a creat. În Apendice trece în revistă fenomenele gramaticale legate de transformările semantice studiate. Un Indice bogat şi exact însoţeşte lucrarea.

În afară de bogăţia şi varietatea materialului pe care autorul l-a adunat cu atâta grije, ceea ce dă o valoare deosebită lucrării sale, este bibliografia vastă, prezentată totuşi cu discreţie, care pune pe cititor în situaţia de a putea urmări până în amănunte suma de probleme speciale pe care, cu autoritate, d-sa le pune în discuţie. Pagini luminoase, pline de ingenioase observaţii de amănunt se întâlnesc la tot pasul.

Materialul românesc, — desigur independent de voinţa autorului—e sărac reprezentat în lucrarea lui M. Nu putem decât să regretăm acest lucru, fiindcă materialul pe care limba noastră îl posedă ar fi contribuit desigur în mare măsură la lămurirea atâtor nume comune româneşti derivate din nume proprii de persoană.

ŞT. PAŞCA.

TAGLIAVINI CARLO, *Divagazioni semantiche rumene* (Dal nome proprio al nome comune), Estratto dell'Archivum Romanicum", vol. XII, Nr. 1—2, 1928", p. 161—231.

©BCU CLUJ

Folosindu-se de prilejul apariţiei studiului lui Migliorini, T. revine asupra rostului important pe care limba noastră îl are, prin elementele vocabularului ei, pentru urmărirea unor probleme importante linguistice şi întregeşte cu exemple româneşti materialul pus în discuţie de Migliorini. Studiul lui T. face parte dintr'un ciclu pe care d-sa îl va continua în cadrul unor aşa numite „divagaţii semantice româneşti".

În lucrarea de faţă autorul urmează numai în anumită măsură ordinea prezentării materialului pe care o văzurăm la Migliorini. D-sa caută să simplifice, să extragă anumite capitole, căci îl preocupă în primul rând faptul filologic şi numai puţin cel psihologic.

Materialul românesc îl împarte în următoarele capitole: nume din lumea creştină (p. 165—166); nume din vechiul testament (166—175); nume din noul testament (p. 175 ş. u.); denominaţii şi personificaţii (p. 223 şi u). Mai discută câteva nume comune rezultate din nume proprii de loc, din Biblie, (p. 174 ş. u), şi din nume de sărbători (p. 200—201), apoi nume din lumea clasică (p. 203 ş. u) şi profană (p. 211 ş. u). Toate aceste capitole cuprind un material bogat, scos din izvoare din cele mai variate, pe care T. le indică cu grijă. Era nevoie să se adune într'un mănunchiu materialul lămurit incidental şi parţial în atâtea publicaţii, de atâţi cercetători. Contribuţiile lui V. Bogrea se bucură de deosebită consideraţie. Dar. T. aduce des interpretări nouă, care merită toată atenţia, Oricâtă perspicacitate ar dovedi autorul în discernământul critic, rămân totuşi unele observaţii de făcut. Le prezentăm mai la vale în ordinea în care le spicuim din studiul lui.

Aron (p. 168) a lăsat urmă în limba comună în numirea *barba lui Aron*, dar numai prin etimologie populară, căci cuvântul derivă din gr. ἄρον de unde şi accentul de la *Áron*, cf. Tiktin, s. v., (npers. e *Arón*).—Tot aici, se poate cita şi românescul *vârtolomeiu*, care în Banat (com. E. Pe-

©BCU CLUJ

trovici) şi în Munţii Apuseni, însemnează o anumită pasere pe care deocamdată nu pot să o identific în mod precis, şi, probabil, forma *vârtolomete*, Pascu, *Cimilituri*, p. 219 care lipseşte la T., are corespondenţe formale în limbile romanice, cf. Migliorini, op. cit., 115 şi care trebue să fie un reflex de filiaţie slavă, al numelui *Bartholomaeus*.— Deşi nu admite etimologia lui *Crăciun* din *Christi jejunium* (H. Schuchardt în Litteraturblatt, VII, 154), îi face totuşi loc în studiul d-sale (p. 175).—O lungă discuţie ni se oferă în jurul numelui *St. Ioan* (p. 180), de unde şi rom. *sânzieni*, pe care, alături de alţi filologi, T. îl desparte de numele atât de popular, *Cosânzeana* (p. 181). D-sa propune să se pornească de la *Jana Cosinzeana* pe care o crede o formă archaică, şi care este : *Ioana sântă Ioana* (cf. *Iuon sânt Iuon*), cu un înţeles deosebit de cel actual de frumuseţe feminină. Afirmă că la origine, a fost o personificare a lunei. Această personificare, cum se ştie, se făcea prin zeiţa *Diana* (>rom. *zână*) şi era obicinuită în epoca păgână. Personificaţia s'a menţinut şi 'n creştinism, dar subt acţiunea hagiografiei creştine, din pricina asemănării de formă : *iană* < *Iohanna* : *zână*<*Diana*, cele două forme s'au amestecat, *Diana* 'luna', primind numele de *Sancta Johanna* (p. 182). În ceea ce priveşte substituirea lui *Iana* cu *Ileana*, autorul crede că din *Iana, sancta Johanna* rămânând în româneşte *Iana Sânziana*, când *Sânziana* pierduse pentru conştiinţa populară originea etimologică, *Jana* a rămas un simplu epitet (?), care se putea înlocui, cum de fapt s'a înlocuit cu *Ileana, Codreana* (p. 183). Am avut deci *Jana, Ileana, Codreana Sinziana*, de unde prin conjectura lui *co-*, prin amestec cu *cosiţe*, s'a ajuns la *Cosinziana*, cum a crezut de altfel şi Tiktin, *Dicţ.* Cele două forme dacă s'au amestecat, s'au amestecat, cred, din alte motive decât pentru asemănarea fonetică. Dintr'o formă *Johanna* ne aşteptam în româneşte la **Iuana*>**Zana* (cf. nfam. *Zeana*), formă care cu greu se putea confunda cu *zână*.—Nu vedem de ce s'ar despărţi numele *Cosânzeana, Cosănzana*, de forma *Sânzeana*, nume cunoscut în româneşte. El se găseşte în

©BCU CLUJ

regiuni româneşti din Ardeal şi e considerat ca un nume propriu, din nume de plante, ca *Floarea*, *Violeta*, *Trandafir*, *Bujor*, etc. Desvoltarea numelui *Sâmziana* e justă în conştiinţa populară din numele plantei, care la rându-i derivă din *Sanctus Johannes*, de unde *sânzuene* (cu plur. *sânzueni* s. *sânzieni*), de unde apoi un nou singular *sânziană*, cu plur. *sânziene*. Formele *sănzénie* cu plur. *sănzénii*, cunoscute graiului moldovean, sânt ulterioare. Ni se pare apoi că nu ar trebui să înlăturăm nici imaginea vagă pe care acest nume o evocă, în literatura populară, de fată frumoasă cu părul de aur. *Sânzienele* sânt flori galbene, care înfloresc către sfârşitul lui Iunie. Prin urmare, acest element, culoarea părului, identică cu aceea a florilor nu ar fi exclus să fi pricinuit adaptarea numelui floarei, care la rândul ei e de la numele sărbătoarei (24 Iunie), resp. a lui *Sanctus Johannes*. Antroponomastica oferă numeroase exemple de nume de botez date după culoarea părului. Personagiul care întrupează frumuseţea feminină a fost *Sânziana* s. *Sinziana* (Ispirescu, *Legendele*, p. 24) care s'a amestecat cu faimosul personagiu feminin din Bizanţ, *Helena Constandiana*, pe care P. Papahagi, în „Dunărea", I, (1923) p. 3—7 caută să o arate ca prototip al formei de *Cosânziana* [1]) Amestecul trebue să fie de proveniență târzie, dată fiind păstrarea lui -l- intervocalic, din *Iliana*. În felul acesta, explicaţia lui P. Papahagi lămureşte plausibil iniţiala *co-* nesigură în explicaţia lui T. (resp. Tiktin). Legătura cu *Sânziana* deci, pe care T. o neagă, ni se pare indispensabilă [1]).

La pag. 187—8, alături de celelalte sensuri ale apelativului rezultat din *Sâmpetru*, să se adauge şi acela de 'nuia joardă, biciu', deci sinonim cu *Sf. Nicolae*, de la pag. 197. La pag. 192 rom. *vasilcă* nume pe care Ţiganii îl dau 'ursului îmblânzit', nu e o desvoltare românească din npers.

[1]) Papahagi ne dă o informaţie de cel mai mare preţ : la Aromâni *Sândzeni* se numesc buruienile lungi, pe care fetele le strâng în ajunul sărbătorii, cu care-şi împodobesc capul ca să le crească părul, *l. cit.* p. 4.

©BCU CLUJ

Vasile, Vasilică (după cum spunea Marian, *Serbătorile*, I, 45) în care *i* nu se putea sincopa fiind subt accent, ci e luat de-agata din n. pers. bulg. sau rut. *Vasilko*, (pentru care cf. Weigand, în „Jahresbericht" XXVI—XXIX, 1921, p. 131). Trebue să se considere şi acesta ca un fel de „tabu", pentru numirea ursului ca şi rom. *Martin*. Nu ştim dacă în bulgăreşte sau ruteneşte i se dă ursului această numire şi dacă mai ales, acolo, acelaşi nume are ca în româneşte, accepţiunea de 'cap de porc împodobit cu flori'. Ambele accepţiuni, sânt, se pare româneşti, şi *Vasilcă*, însemnează „urs" şi „porc" (*a fi în loc de Vasilcă*='a fi porc', Zanne, *Proverbe*, VI, 437). Alte sensuri mai îndepărtate, derivate din acelaşi element sânt şi cele de: „somn" (Marian, *O.* II, 137) un joc cu lăutari' (Pamfile, *Jocuri*, III) (la T. p. 192), '[o haină] cu beteală cu fir şi alte asemenea' (în „Şezătoarea" XXX, vol. XVIII, p. 107). Toate sensurile din urmă, cât şi cel de 'cap de porc împodobit cu flori', au cu siguranţă legătură cu formele rom. *vasilisc, vasilică*, derivate din grec. **Βασίλειος** de unde şi numele personal grecesc.

Cea mai interesantă parte din lucrarea lui T. e desigur cea care tratează p e r s o n i f i c a ţ i i l e (p. 223 ş. u.). Asemenea evoluţii de nume ne permit tragerea unor concluzii cât se poate de preţioase de ordin antroponomastic, fiindcă avem putinţa să ne explicăm atâtea dispariţii de nume personale sau, în cazul cel mai bun, de izolarea lor în anumite regiuni şi în cadrul unor anumite clase sociale. E cazul numelor de felul lui *Mateiu, Muşat, Nan, Stan, Vlad* (p. 204—25), care prin întrebuinţarea prea deasă au ajuns odioase, şi îndeosebi când ele au fost purtate de persoane compromise din pricina caracterului psihic sau fizic, primind stigmatul unor semnificaţii ca „nebun", „indolent", etc. La rândul lui, acest înţeles le-a făcut să dispară din uz ca nume de persoane în anumite regiuni[1]).

[1]) Sânt cunoscute în toate limbile nume de botez „degradate" printr'o prea întinsă întrebuinţare. Migliorini în lucrarea cit. pag. 219 ş. a.

©BCU CLUJ

Ne permitem să mai adăugăm pe lângă exemplele citate de T. în acest capitol, următoarele: *Iuon* în anumite regiuni a devenit prototipul omului „naiv"; *Istrate*, al celui 'neîncrezător'; *Martin* al celui 'bădăran' (prin mijlocirea semnificației de 'urs'); *Neagu*, evocă imaginea unui om 'nătâng' și 'încăpățânat'; *Radu*, un tip 'țanțoș'; *Ivan*, tipul golanului (cf. „dă nas lui Ivan, că se suie pe divan" o zi-

---

expune o sumă întreagă de asemenea nume, „condamnate de însăși prea marea lor răspândire de a se goli de orice valoare caracteristică determinantă pentru un nume de botez", „fără facultatea de a mai face aluzie la personagiile cărora aceste nume își datorau istoria și răspândirea lor". (S e r r a G. D. într'o recensie asupra lucrăriilui Migliorini, în AGl.It., care va apărea). Aceastui lucru i se datorește și derivația excesivă cu sufixe. Cine se mai gândește azi, în afară de filolog, la originea primitivă a unui nume ca Ița (din *Anița* sau *Florița* sau *Marița*, etc.)?

Alături de felul cum se interpretează „degradația" unor nume de botez, caracteristică în Italia și documentată istoricește, ea apare pricinuită acolo de alți factori decât la noi (înțeleg majoritatea cazurilor). La noi, această degradare nu se datorește răspândirii mai mari a unui nume într'o singură regiune, ceeace ar face ca acest nume să fie considerat caracteristic regiunii respective și deci desagreat de o regiune învecinată tocmai pentru acest motiv. Această notă locală sau regională, la noi nu a izbit atenția maselor populare din regiuni învecinate, ca în Occident, în deosebi în Italia și Sardinia, unde se atestă pe o scară atât de întinsă, documentată și de prezența formelor pluralice ale numelor de familie, în *-i* (*Bianchi, Gaudenzi, Alessandrini*) în Italia, *-os, -as*, în Sardinia medievală, nume care indică familiile în care se întrebuințau cu predilecție nume de botez ca: *Blancus, Gaudentius, Alexandrinus*. La noi în schimb găsim numele de familie caracteristice în *-esc*, făcând aluzie la un strămoș, întemeietorul familiei: *Ionescu*, alături de nfam. *Ion* (patronimic). In același fel, degradarea numelor, în cea mai mare parte, se datorește unor anume indivizi dintr'un nucleu social. Asemenea indivizi compromiși din punct de vedere moral, au dat numelui lor stigmatul caracterului decăzut în posesiunea căruia erau. Pentru colectivitatea din care ei făceau parte, rostirea numelui purtat de acești indivizi „degradați" moralicește, evoca defectul lor, și era natural să nu mai fie dat la botezul noilor născuți. Răspândirea deprecierii unui asemenea nume dintr'un nucleu social pe arii tot mai largi, se datorește desigur literaturii populare.

Un alt motiv de „degradare" a unor nume de botez, degradare pornită tot din nuclee singuratice, este întrebuințarea prea frecventă a acelorași nume de indivizi din clase sociale mai inferioare. În acest caz numele au fost „depreciate" de clasele suprapuse.

©BCU CLUJ

cală românească, de origine bulgară); *Rada* a devenit prototipul unei femei 'bătrâne', 'babă'; *Dumitru*, în Sălaj are un înțeles de „om certăreț"; „fetele roșii în obraz și cu părul negru" sânt numite în graiul comun din Sisești. *Florica* (com. G. Iliescu).

Ceea ce trebuia să constitue un capitol special în lucrarea lui Tagliavini, erau numele comune derivate din porecle de formație recentă. Se știe că aceste porecle se dau cu scopul ca să scoată în evidență, să ridiculizeze, anumite defecte de ordin fizic sau psihic. Cu timpul, pierzându-se înțelesul primitiv al poreclei, prin deasa ei întrebuințare legată de numele aceluiași individ, alunecă la sensuri diverse de cel primitiv. Această alunecare e provenită din evocarea altor defecte observate în urmă la aceeași persoană, care devine astfel pototip al unor defecte în plus. Cunosc cazuri de asemenea evoluții, întâlnite local, în comuna mea natală, Crișcior, din Munții Apuseni. Astfel, acolo e foarte cunoscut cuvântul *meliuc*, cu sensul de 'mâncău', cuvânt înrudit probabil cu mold. și someș. *melean* 'om voinic, zdravăn' 'fecior, holteiu', cu schimb de sufix. Sensul de „mâncău" al cuvântului se explică în comuna mea prin faptul că *Meliuc* era porecla purtată nu demult de un individ faimos prin pofta de mâncare, pe care o dovedea vecinic. —Nu se cunoaște în partea locului cuvântul *fârță* cu sensul cunoscut aiurea. Exista totuși până de curând un individ poreclit *Fârța* (cf. și la Popovici, *Rum. Dialekte*, I p. 47), băutor și bătăuș vestit. Astăzi cuvântul *fârță* însemnează în Crișcior un om de nimica, 'bețiv, stricat'. — Tot în Crișcior, din porecla *Moașcodi*, s'a desvoltat sensul de 'slăbănog, neîndemânatic, bleg', făcându-se aluzie la caracterul individului care era poreclit așa.

Un alt exemplu de același fel, e numele comun *râmboiu* cu sens de 'om nervos, răutăcios, bătăuș', desvoltat din porecla *Râmboiu*, care la rândul său, pare a proveni din *drâmboiu, drâmboaie* 'instrument muzical'.

De asemeni nu era fără interes o analiză a numelor comune din limba noastră, provenite din numele persona-

©BCU CLUJ

giilor cunoscute din literatură. Regretatul I. Popovici, op. cit. 78—82, a atins din fugă această problemă ţinând seamă de elementele unei literaturi regionale. Pentru limbile romanice, D-l Migliorini le-a acordat atenţia cuvenită.

ŞT. PAŞCA.

TAGLIAVINI CARLO, *Notizie intorno ad alcuni manoscritti sconosciuti del cardinal Mezzofanti esistenti a New-York.* (în „Il comune di Bologna", Anno XVI, 1929, VI, No. 2, Febbraio, 1929, p. 39—41).

Dimpreună cu alte manuscrise ale faimosului Mezzofanti, T. a descoperit într'o bibliotecă particulară din America, la New-York, un text românesc autograf „patru sau cinci pagini mici, care ne lămuresc îndeajuns asupra felului cum studiase (Mezzofanti) limba română, pe care o cunoştea atât de bine că provoca mirare şi pe care, printre altele, o iubea într'atâta încât a ales-o ca subiect al discursului său de recepţiune la Academia bolognesă, la 13 iulie 1815" (p. 40). Deşi în biblioteca lui Mezzofanti nu s'au mai găsit cărţi româneşti în afară de cunoscutul dicţionar al lui Clemens, trebue să fi avut totuşi mai multe. În manuscrisul descoperit se găsesc copiate câteva pasagii din *Predicele* lui Petru Maior. Copia e făcută cu caractere chirilice, iar la urmă se găsesc notiţe de interpretarea cuvintelor. T. crede că textul chirilic e copiat de vre-un elev de la Propaganda şi numai notele explicative sânt ale cardinalului. O notiţă scrisă cu chirilice, dă lui T. siguranţa că textul a fost scris de un transilvănean.

ŞT. PAŞCA.

SCHOLZ GÜNTHER, *Rumänisch und Spanisch,* Eine vergleichende Dartstellung der Eigentümlichkeitenb eider Sprachen.—Leipzig, 1929, pp. 79.

Sânt vechi încercările filologilor români sau streini de a pune limba română în toate manifestaţiunile sale gramaticale, alături de câte una din limbile romanice, căutându-se astfel să se ilustreze „gradul" de romanitate pe

©BCU CLUJ

care limba noastră îl prezintă în raport cu câte una din limbile romanice. Monografia lui Sch., urmând în multe privinţe lucrările predecesorilor săi în materie (p. 9), constată şi foarte rar îşi exprimă o părere în ceea ce priveşte diversele asemănări sau deosebiri dintre cele două limbi. Cât de instructive pot fi deducţiunile făcute din punerea faţă în faţă a identităţilor, a asemănărilor şi mai cu seamă a deosebirilor dintre două limbi, ne convingen citind cele spuse de d-l Puşcariu în *Locul limbei române între limbile romanice*, Academia Română, XLVI discurs de Recepţie, lucrare de altfel cunoscută de Sch. După ce Meyer-Lübke în Gramatica limbilor romanice, asemănase cu atâta îngrijire elementele limbei noastre cu ale celorlalte limbi romanice, lucrarea de care ne ocupăm e o publicaţie întârziată. Ea aduce, faţă de lucrarea de acum 40 de ani a lui M.-L., doar mărunţişuri pe care M. L. le omisese din motive de economie. Afară de aceea autorul cunoaşte prea puţin cele două limbi, româna şi spaniola, şi observaţiile sale sânt arbitrare, foarte des neexacte. Nu ştim din gura cui a auzit autorul limba română, fiindcă dacă avea putinţa să urmărească cu atenţie fonetismul ei, se convingea că e greşit să se arate ca identice în ceea ce priveşte diftongul forme ca: rom. o i l e=span. s o y, rom. l u i=span. c u y o, rom. c h i u b (sic!?)=span. c i u d a d, rom. ş u e r a= span. p u e d o, etc. (p. II).

Dar să ne oprim la câteva amănunte:

La pag. 14 Sch. spune că diftongul *au* se păstrează în româneşte, citând: *aud*, arom. *advu* (sic, pt. *avdu*), uitând să se oprească la soarta lui *au-* proton, devenit *a* în **căutare*, *cătare*, etc., cf. „Dacoromania" IV, 706. La pag. 19, se citează ca reflex al lat. *corona* în româneşte, *conună*, pentru *cunună*. La pag. 24 nu este adevărat că cuvinte ca *fiori*, *călimări* se atestă numai la plural, când sânt curente în româneşte forme ca: *fior*, *călimară*. De asemenea *frumuseţe*, *bătrâneţe* nu trebue considerate exclusiv ca forme pluralice în româneşte şi deci nu pot să fie puse alături de formele spaniole ca: *los temores*, *los mocedades*. La pag. 31,

©BCU CLUJ

construcţie românească greşită în exemplul : *eu n'am învăţat atâta cât el a învăţat* (pentru *cât a învăţat el*). La pag. 38 : *în locul de* pentru *în loc de*. La pag. 43 : se dă pentru pers. III plur. de la *dorm* : *ei doarme*, pe care o consideră generală în românește, când în realitate ea este regională. La pag. 45 : citează o formă scurtă de la *a fi* la persoana a II-a sing. : *ei* (sic !) pentru *eşti*. La pag. 55—63, Sch. dă o listă de cuvinte latine, litera *o* şi *f*, păstrate în limba română sau în cea spaniolă, căutând apoi să tragă la sfârşit, p. 64, anumite concluzii în ceea ce priveşte procentul moştenirilor din latineşte în cele două limbi. D-sa găseşte numai în românește 18.79%, numai în spanioleşte 52.46%. Prin urmare din întreg tezaurul latin menţinut, limba română ilustrează în faţa spaniolei 37.54%. În legătură cu glosarul de mai sus, observăm următoarele : La pag. 56 : lat. *orbis* a lăsat urme după d-l Sch. numai în megl. *uorbu uocl'u*, dar există şi la noi : *ochiul cel orb* sau dial. (Arad.) *orb*=ochiu', „Dacoromania", V, 283. La pag. 60 se dă rom. *înfiori* (<lat. *florire*), pentru *înflori*. La pag. 62, derivă pe *frunzos* < lat. *frondosus*, când se ştie că e derivat cu suf.-*os* de la *frunză*<lat. *frondia* (cf. şi pag. 63 : *fumos*<lat. *fumosus*, iar *fur* e un portverbal din *a fura*).

Textele româneşti de la sfârşitul disertaţiei, pag. 68, sânt pline de erori de tipar sau de interpretări eronate. Astfel la pag. 70 : *întârzierea* (=*întârziérea*) ; *înlăturat*(=*înlăturát*) ; *în mâna* (=în mână) ; *grozavă* (=*grozávă*) ; *incât* (> încât) ; *hotărirea* (= *hotărîrea*), pag. 71 : *sta* (=stă) ; pag. 73 : *nepotrovită* (=*nepotrivită*) ; *stirni* (>*stârni*), *această* (= *aceasta*), etc.

Interpretarea gramaticală comparativă a textelor nu e nici ea lipsită de erori. Locul nu ne permite însă să le expunem. Lucrarea lui Sch. e a unui începător, puţin cunoscător al limbei româneşti şi puţin scrupulos în ceea ce priveşte claritatea expunerii. Peste tot trebue să ne plângem de lipsa exemplificaţiei, ceea ce dă studiului d-sale o notă de arbitraj, nepermisă în cercetările ştiinţifice serioase. Aşa cum se prezintă lucrarea, e o rigidă încercare

©BCU CLUJ

de categorisire, un joc inutil de regule gramaticale. După o asemenea încercare e desigur greu să ne convingem de caracterul mai puţin latin al limbei române faţă de limba spaniolă sau oricare alta din acèle care alcătuesc actualul domeniu romanic, aşa cum lasă autorul să înţelegem.

ŞT. PAŞCA.

MARCU ALEXANDRU, *Un student român la Pisa şi Paris, către 1820 : Simion Marcovici.* (Extras din „Revista Istorică", anul XV, nr. 1—3, Ianuarie — Martie).—Văleni de Munte, Tip. Datina Românească, 1929, pp. 36.

Era destul de laconică informaţia pe care studiile de istoria literaturii sau cea a „legăturilor culturale ale romantismului românesc cu cel apusean" (p. 3) o dădeau asupra lui Simion Marcovici, căruia M. îi arătă în pagini luminoase biografia şi activitatea. Contribuţia autorului ne serveşte ca un izvor util pentru cunoaşterea împrejurărilor în care s'a introdus în şcoala românească limba naţională, în locul limbei greceşti.

S. Marcovici, făcându-şi studiile în Italia şi Franţa, a fost îmbibat de cultura acestor ţări, devenind, întors în ţară, unul din cei mai iluştrii reprezentanţi ai culturii italiene şi franceze de la noi.

Autor al unui „curs de retorică", scris după modèle occidentale, Marcovici a devenit unul din creiatorii terminologiei noastre retorice şi unul din cei care au contribuit mai mult la introducerea acestei materii în şcoala românească. Marcovici nu s'a remarcat în istoria literară ca un om de mult gust literar. Meritul său mare stă în devotamentul cu care s'a dedicat educaţiei tineretului. A făcut parte din grupul celor însărcinaţi cu redactarea, la noi, a unui dicţionar francez. Prieten înfocat al lui Eliade, a apărat până la un timp principiile acestuia, exprimate în Gramatică şi a primit cu entuziasm propunerea în legătură cu „Biblioteca universală", care avea să cuprindă traducerea operelor literare de seamă ale occidentului. Marco-

©BCU CLUJ

vici a dovedit ca traducător o activitate fecundă, dând în mâna cititorului român, de preferinţă, opere occidentale de nuanţă moralizatoare sau chiar romantică. A pregătit astfel gustul pentru citit la noi şi a netezit drumul înfloririi literaturii băştinaşe.

Paginile lui Marcu sânt documentate şi clare.

ŞT. PAŞCA.

ISOPSECU CLAUDIO, *La poesia popolare rumena.* (Extras din „Il Giornale di Politica e di Letteratura", anul al III-lea, nr. V—VI, Maiu—Iunie, 1927—V), pp. 32.

Broşura de mai sus cuprinde o lecţie de deschidere a unor cursuri particulare de limba română, ţinute la Roma, în anul 1926—27.

Autorul nu aduce nimic nou în ceea ce priveşte interpretarea sau metoda de clasare a literaturii noastre populare. Călăuzit de câteva colecţii de lit. populară şi de manualele noastre de curs secundar, redă ceea ce se spune de obiceiu despre produsele literare ale poporului nostru. Dar, dacă s'ar fi oprit aici, la atâta, I. făcea operă utilă pentru cunoaşterea literaturii noastre populare în Italia. D-sa riscă însă afirmaţii necontrolate, care compromit buna sa intenţie. Lecţia d-sale este interesantă numai pentru căldura cu care vorbeşte despre produsele sufleteşti ale poporului românesc, pe care le pune în corelaţie cu frământările istoriei noastre zbuciumate. E regretabil însă că în avântul d-sale face afirmaţii care nu ar trebui să fie rostite în faţa unui auditor instruit. Iată : „grazie alla lingua latina... i nostri antenati resistettero anche più tardi ai tentativi degli Slavi, dei Turchi... di annientarli e di snazionalizzarli" (p. 8). Dar, e atât de bine ştiut că, îndeosebi Turcii nici odată nu au manifestat tendinţa de desnaţionalizare a celor două Principate româneşti. Această tendinţă se afirmă,—pretutindeni unde împrejurările erau de aşa fel,—numai în secolul trecut. I. mai afirmă apoi că obiceiul românesc ca mirele să-şi răpească mireasa de

©BCU CLUJ

la părinţii ei, reproduce o veche tradiţie romană, răpirea Sabinelor (p. 13). Nu sântem împăcaţi de loc nici cu felul cum priveşte autorul importanţa proverbelor noastre româneşti: ele înaintea interesului pe care-l prezintă ca păstrătoare ale unor archaice forme de limbă, prezintă importanţă pentru filosofia poporului nostru depusă în ele.

Explicaţii filologice: despre rom. *dor*, spune că „cuvântul pare să derive din latinescul *desiderium*" (p. 10); *horă* (p. 11), care după I. derivă „cu siguranţă" din lat. *chorus*, e în realitate un reflex bulgăresc al n.-grec. χορός, *horó*, pentru care putea să vadă DA. s.v.

ŞT. PAŞCA.

ISOPESCU CLAUDIO, I., *Antiche attestazioni italiane della latinità dei Romeni.* II., *Il poeta romeno G. Asachi a Roma* 1808—1812. (Extrase din „Atti del I Congresso Nazionale di Studi Romani", April 1928—VI).

Două comunicări, din nenorocire singurele care s'au făcut (în afară de aceea, frumoasă, a regretatului Gh. Mateescu) în cadrul impozantelor manifestări intelectuale ale latinităţii, care au avut loc la Roma în primăvara anului 1928, cu ocazia congresului de studii romane.

În cea dintâiu I. încearcă să completeze informaţia amănunţit făcută altădată de către R. Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Romania*, Bucureşti, 1916; Al. Marcu, *Riflessi di storia romena in opere italiane dei sec. XIV e XV*, în „Ephemeris Dacoromana", I, Roma, 1923, şi în parte şi în *Romanticii italieni şi Românii*, în An. Ac. Rom., Secţia Lit., seria III, tom. II, Man. II, Cult. Naţ., Bucureşti, 1924; apoi de N. Iorga, V. Bogrea, ş. a. D-sa reproduce pasagii referitoare la Români şi la limba românească, din diverse tratate de Geografie, cum e acela al lui G. A. Magini, Giuseppe Rosaccio, pe care le înglobează în cadrul celorlalte informaţiuni, din cercetările autorilor citaţi mai sus.

Al doilea memoriu caută să descrie preocupările lui G. Asachi din timpul şederii acestuia la Roma şi încearcă

©BCU CLUJ

să completeze datele cuprinse în monografia lui Lovinescu, *E. G. Asachi, Viaţa şi opera sa*, Bucureşti, 1927. I. publică două sonete inedite, închinate—unul—minunatei *Bianca Milesi*, — altul — foarte spiritual, închinat cardinalului de Jork, ambele păstrate la Academia Română.

Nu înţelegem de ce I. în ambele memorii, citite în faţa aceluiaşi auditoriu şi publicate în acelaşi buletin, repetă aceleaşi lucruri în disproporţionatele sale introduceri. Metoda d-sale devine din pricina aceasta aproape supărătoare, mai ales că în introduceri, cu mici abateri, se repetă aceeaşi bibliografie, aceleaşi idei.

ŞT. PAŞCA,

ISOPESCU CLAUDIO, *L'arte religiosa moldava della Bucovina, La chiesa di Vatra Moldovitei*. (În rev. „Costruire", an. IV, Iunie), Roma 1927, p. 40—42.

Într'o revistă de popularizare, culturală şi economică îi era greu desigur lui I. să prezinte publicului italian un studiu original în legătură cu arta religioasă din Bucovina. Nici nu era intenţia autorului, care redă în cea mai mare parte a articolului său traducerea celor scrise de alţii. De altfel am fi preferat ca să rămână un reproducător al spuselor altora, decât să-l vedem făcând aprecieri personale care cuprind în cazul de faţă, erori mari. Amintim una singură: „numele provinciei (Bucovina) poate să fie derivat şi din cuvântul geografic ptolemaic „buca (sic!) aquina", pentru că în Bucovina„ se găsesc izvoarele unor râuri şi a multor păraie" (p. 40).

ŞT. PAŞCA.

DR. VERESS ANDREI, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova şi Ţara Românească* (până la 1821), în „Analele Academiei Române", Secţia istorică, seria III, tom. VII, mem. 6. —Bucureşti, Cultura Naţională, 1927, p. 104.

Alături de frumoasa lucrare asupra păstoritului Ardelenilor, apărută acum patru ani şi scrisă de d-l Şt. Meteş, *Păstori Ardeleni în Principatele române* (în „Anuarul Inst.

©BCU CLUJ

de Istorie Națională" din Cluj, an. III, 1926, p. 294—355) unde se ilustrează cu atâta lux de amănunte icoana păstoritului nostru înv eacul al XVI—XIX, contribuția lui V. e valoroasă, atât prin expunerea clară și obiectivă, cât mai ales prin aceeași bogăție de informație, uneori inedită. Într'adevăr, transhumanța păstorilor români prezintă una din cele mai importante chestiuni care se leagă de viața poporului nostru (cf. și lucrarea d-lui Th. Capidan, *Românii nomazi*, în „Dacoromania" IV, 1926, p. 183—351), atât de iubitor de pribegie și de necunoscut (cf. Tache Papahagi, în „Grai și suflet", II, p. 35).

După V. transhumanța în Principatele române are o explicație logică mulțumită împrejurărilor geografice locale ale solului din Transilvania meridională față cu cele ale Moldovei sau ale Țării Românești. „Coama Carpaților din spre răsărit și mai cu seamă miazăzi, este atinsă mai curând și încălzită mai mult timp de razele soarelui și astfel clima țărilor române e mai dulce, mai statornică și mai apărată de vânturi ca părțile Carpaților din spre miază-noapte și apus" (p. 4). Autorul se bazează aici pe spusele lui I. Vl. Samec, *Die Alpen des Alflandes im Siebenbürgen* Hermanstadt-Sibiu, 1865. Pe de altă parte, iernile lungi și mai grele sileau pe păstori să caute în Principate pășune pentru turmele lor (p. 4—5) și acolo erau primiți cu simpatie de stăpânirea care le oferea avantaje diverse, pe care băștinașii nu le aveau. Explicația este justă, probabil, numai în parte. Intemperiile climei și conformația solului sânt desigur elemente care îngreuiază mult viața economică a păstoritului. Ceea ce măna însă turmele Ardelenilor aiurea la iernat era din capul locului și lipsa unor pășuni suficiente la ei acasă și desigur și instinctul de hoinăreală [1]).

Turmele trimise la iernat de către orașe, sate sau particulari erau conduse de un s c u t a r, sau s t ă p â n, căruia i se plătea chirie. Fiecare turmă avea un conducător

[1]) În ce privește transhumanța, cf. fundamentalul studiu al d-lui Th. C a p i d a n *op. cit.* p. 15—19.

©BCU CLUJ

efectiv, v ă t a f u l, controlat de v e c h i l. Bogătaşii în posesiunea unei turme, angajau un s i m b r i a ş sau b i r i ş, care le duceau turma la iernat. În ceea ce priveşte numele păstorilor, ei erau numiţi în genere m o c a n i, iar cei din Ţara Bârsei, b â r s a n i (p. 2), cei din regiunea Sibiu-Făgăraş, ţ u ţ u e n i [1]), cei din Bran, m o r o i e n i [2]), sau, împreună, cu numele generic de p ă c u r a r i.

Ei cultivau o a i a ţ i g a i e, ţ u r c a n ă sau b â r s a n ă, t ă t a r ă, s t o g u, s o r o c a, p ă r n a i a, m i s t r u g a n c a. V. scrie o frumoasă limbă românească uneori. Totuşi pe alocuri întâlnim fraze greoaie sau formaţii greşite (cum e cu *poenerenii* pentru *poenarii*).

ŞT. PAŞCA.

C. RĂDULESCU-CODIN, *Literatură, tradiţii obiceiuri din Corbii-Muşcelului*. (Academia Română, Din viaţa poporului român, XXXIX)—Bucureşti, „Cultura Naţională", 1929.

Lucrarea de care ne ocupăm aici este una din cele mai preţioase culegeri de folclor de după războiu, atât pentru grija pe care autorul a pus-o în selecţionarea materialului dat la tipar, cât şi pentru cadrul în care îl închide, acea

---

[1]) În afară de sensurile cunoscute de Dicţionarul lui Tiktin s. v. radicalul din *ţuţuian* e cuprins şi în toponomastică: *Ţuţueni*, mahalà în Tg. Neamţului, *Ţuţuleşti* în jud. Vâlcea şi Argeş, *Ţuţova*, în jud. Vâlcea, MA Geogr. s. v., iar ca nume de familie, *Ţuţuianu*, în reg. Sibiiului. Deasemenea, derivate de aici sânt: *ţuţuenesc* (pălării *ţuţueneşti* în Ialomiţa) („Sămănătorul", IV, 797), în înţeles de „ardelenesc" (mărginean); *ţuţueanca* 'un joc' Pamfile, *Jocuri*, III, indice, s. v., (cf. şi *ţuţuiul* 'un joc de copii", i d e m, *Jocuri de copii*, 297 precum şi altele la Gh. Pascu, *Cimilituri*, indice, s. v. În unele regiuni transilvănene, există verbul a se *ţuţuli -a* 'a se legănà' alături de *a se ţuţuià* 'a se urcà într'un arbore' sau „a se legănà în vârful unui arbust" (Crişcior, Munţii Apuseni). E ademenitoare o legătură cu megl. *ţuţulcă*, alături de *tšutšulcă* 'moţ, vârf' şi *tšutšulă*, de unde verbul *nătšutšules* 'mă suiu în vârful unui arbore' Th. Capidan, *Megleno-Românii*, I, *Istoria şi Graiul lor*, p. 194 şi Pascu, *Cimilituri*, 237.

[2]) Derivat din *moroiu* 'divinitate populară care aduce sau ia laptele vitelor'.

©BCU CLUJ

frumoasă introducere care prezintă evocativ atât prezentul, cât şi trecurul comunei Corbii-Muscelului.

O colecţie ideală de folclor este desigur aceea care redă într'un mănunchiu întreg produsul de literatură populară dintr'o localitate sau dintr'o regiune. Nu este mai puţin adevărat că preferăm o anumită selecţiune în materialul care se dă la tipar. Acele supărătoare repetiţii de aceleaşi produse populare, întâlnite aiurea, acele improvizaţii stângace ieşite din gura unui semidoct fără talent, dar cu pretenţii de anumită cultură, întrebuinţând forme de exprimare neobicinuite în gura poporului, trebue desigur să lipsească din colecţiile actuale. Autorul de data aceasta, ca un bun cunoscător al sufletului colectiv de la ţară, a ştiut să aleagă pentru colecţiunea pe care ne-o dă, numai ceea ce e în adevăr emanaţia sinceră şi naturală a sufletului popular.

Din punct de vedere linguistic, materialul publicat de Codin, este de cea mai mare valoare.

Introducerea dă o descriere sumară şi totuşi bogată în informaţii asupra comunei Corbi. Ea ne lămureşte cum în sec. XVIII-lea, în Corbi au fost colonizaţi Români din Transilvania (din comuna *Zina*, jud. Sibiu), fapt pe care-l confirmă la tot pasul limba din produsele literare populare. Dar, colonizarea de care e vorba, nu ne-ar putea explica atât de deasa întrebuinţare a unor forme de exprimare ardeleneşti, dacă nu am admite că şi după sec. XVIII-lea, populaţia comunei Corbi a fost augmentată cu elemente din Ardeal. În curs de aproape 200 de ani, limba unui sat înconjurat de o regiune care vorbeşte alt dialect, — dacă ar fi să se admită numai vechea colonizare — s'ar fi nivelat mai mult, identificându-se cu dialectul regiunii.

Iată forme a căror obârşie trebue să se caute în Ardeal: *baiu*: „*Dar de pâne n'ar fi baiu, dar nu pot face mălaiu* (p. 47), cunoscut element unguresc în Ardeal, de la ung. *baj*; *cătană* (p. 10, 21, etc.), *să cătănească* (p. 36); *răcută* (p. 27)=*recrut*; *stajeai-meşter din companie* (p. 27)=*strajameşter*; *celuit* (p. 19)=„înşelat"<ung. *csalni*; *picat*

©BCU CLUJ

(p. 35)=„murit, căzut" (în războiu), cf. ung. *esni*, având acelaşi sens, alături de acela de „a cădea"; forma de subjonctiv *să joare* (p. 50)=„să jure"; pers. I sing. *lucru* (p.48)=„lucrez", pers. III sing. *să te lucre* (p. 35)=„lucreze"; apoi transformarea *z+e>ză* pare să fie tot ardelenească: *buză dulci* (p. 43). Caracteristică pentru regiunea Sibiului, este palatalizarea labialelor: *ghine* (p. 49)=„vine". Deasemenea ardelenesc e cuvântul *horit* (p. 27)=„cântat".—Tot din Ardeal, probabil, e şi forma *helgheşă*: *junincă helgheşă*=„junincă albă" (p. 52), de la ung. *hölgy* „hermelin", deşi cuvântul se găseşte şi în Moldova, *helge*, cu acelaşi sens.

Atestarea unor nume de localităţi cunoscute îndeosebi mărginenilor din Sibiu, e foarte semnificativă: *Pe din jos din O r ă ş i e vin doi fraţi din cătănie* (p. 12), versuri în care e vorba cu siguranţă de n.-local *Orăştie*; în altă bucată se vorbeşte de lupte cu Turcii în *Bosnia* (p. 10), nume bine cunoscute de o populaţie care din timpuri vechi se bucura în Transilvania de avantajul de a face serviciu militar.

În afară de aceste relicve de origine transilvăneană în graiul comunei Corbi, colecţia lui R.-C. ne mai redă altele tot atât de interesante şi care privesc gramatica istorică a limbei noastre. Astfel, în anumite cazuri, mai ales în viitor, se menţine încă *-u* (final) plenison (astăzi, în regiunea Sibiiului, şoptit): *Pasăre galbenă 'n c i o c u, Rău mi-ai cântat de n o r o c u* (p. 28); *colea'n s u s u mai din s u s u* (p. 64); *cu mândra dintr'altu sat* (p. 40). *Şi dacă n'o mai veni, Altu tată voiu găsi* (p. 33). Alte forme fonologice de interes, sânt: proteza lui *h*: *hăripile*=„aripile" (p. 58) (păstrând probabil accentul ardelenesc, *arìpile*); *c>g*: *Frângii* (p. 65) pentru *Frâncii*, apropiat prin etimologie populară de a *frânge*; dispariţia lui *c, f*, interconsonantic, prin asimilare *cârşoară*: *cârşoară de fuioare* (p. 64)<*cârcşoară*<*cârcă* ('cât iei odată în cârcă, în spate', cf. *o mână de făină*='cât iei cu mâna'); *vărşoare* (p. 64): *în vârful vârşoarelor* (şi pag. 65)<*vârfşoare*<*vârf*; *vn>mn*: *ibomnică* (p. 28)<*ibovnică*; *sci*, pentru *şti*: *să te u s c i ca scândura* (p. 18); haplologie: *măligă* (p. 43, 47)<*mămăligă* (pro-

©BCU CLUJ

babil o influenţă a graiului copiilor); metateză *c-t>t-c*: *tecina<cetina* (p. 29): Prin fonetică sintactică, din *pe lângă*, avem *pângă* (p. 18), formă cunoscută şi aiurea.

Forme de conjugare puţin obicinuite: *Toată ziua se* o g l i n d ă (p. 47)=se oglindeşte, se uită în oglindă; o formă transitivă, devenită reflexivă: s ' a c e r c a t *ea fel şi chip să scoată banii* (p. 53), rar fenomenul invers: *născând* (p. 66) pentru „născându-se", formă cunoscută în unele regiuni din Ardeal şi Banat.

Merită atenţie cazurile de derivaţie puţin cunoscute aiurea, ca: *bietoasa* (p. 85) = „biata"; *flotocos* (p. 58) = „flocos" (cal -) formă neînregistrată de chestionarul „calul" al Muzeului; *frigura*: *Rea-i boală şi frigura* (sic! p. 28)= „friguri" cele două din urmă înregistrate şi în *Dic. Acad.*, ş. u.

Din punct de vedere sintactic, interesează forme ca: *uite, sunt acestele, -pe-aici* (p. 98), formă archaică de articulare a pronumelui demonstrativ; lipsă de acord: [copiii] *nu ştie* (38). Este îndeosebi interesantă forma: *Dzeu cum l-auzirâ, jos la el se coborârâ* (p. 63). Viitor format cu infinitivul lung: *le-om dare* (64).

O formă care interesează deopotrivă, din mai multe puncte de vedere, este: *tale* (p. 12, 15): *M'ai purtat* şi t a l e *-odat*, prescurtată din [*dumi*]*tale*. Mai curios este, că se întrebuinţează şi forma *tu*, dar uneori alături de *dumniata*, ceea ce denotă un fapt pe care l-am remarcat şi într'o comună izolată, din Munţii Apuseni, Curechiu: populaţia locală nu ştie rostul pronumelui de reverenţă şi în consecinţă îl întrebuinţează pleonastic: *Vezi* t u *bine* d - t a (p. 85); *n'ai mai venit* t u d u m n e a t a *pe la noi* (85).

Se găseşte şi în Corbi adverbul *unde*, cu sensul de „când" (p. 43).

Evoluţii de înţeles: *spicu* (p. 35) cu sensul de „vârf"; [om] *urît şi* c ă s c a t (p. 41) cf. *căscău, gură-cască*; *bobeşte* (p. 48), cu sensul de „cobeşte, meneşte a rău" (cf. *a da cu bobii*).

Interesante cazuri de sinecdocă: *Că* B u l g a r u-i *ţară mică* (p. 34).

©BCU CLUJ

Un prolog al prefacerilor pe care le va suferi și limba satelor noastre, sînt mulțimea de neologisme care acum după războiu inundă produsele literare populare. Din materialul cules de C., poeziile militare cuprind îndeosebi neologisme. Oricum, prezența lor în producțiuni populare, alături de forme de exprimare rustică, cum denotă exemplele citate, din care reiese necunoașterea întrebuințării corecte a pron. de reverență, este interesantă. Corbenii cunosc cuvinte ca : *buchet* (p. 29, 31), *otel* (p. 32) și nici măcar *hotel* ; *policandru* (p. 67) ; *rozet* (p. 29, 38) ; *telegramă* (p. 31), etc. aduse cu siguranță de cei care-au făcut milităria.

Din cuvintele neatestate aiurea remarcăm *împrăhirat* = *prefirat. Dar ți-e firea* ' m p r ă h i r a t ă, *te iubești cu lumea toată* (p. 44) (pentru etimologie cf. G i u g l e a în „Dacoromania" II, 825) *sbuncem* : *când ești aproape gătit* [*tunul*], *în* z b u n c e m *înăbușit* (p. 24) un postverbal din *sbuciumà* ; *sărădău*, în versul : *Pică mirul, pică vinul să se facă* s ă r ă d ă u, *să se scalde Dzeu* (p. 66), o curioasă corupțelă a lui *feredeu*[1]) ; *învalge* : *și le paște și le'nvlage* (p. 63) *minajală* : *l-a luat la* m i n a j a l ă *să vază* : *ce chip de cal e*? (p. 58). Interesant e sensul lui *cumpătat* : *Mândrele m'o* c u m p a t a t, *De nu's negru și uscat... Da și eu le-oi* c u m p a t a (p. 43).

Sînt în colecția regretatului C. adevărate perle de producții populare. Astfel, de rară frumusețe sînt părți din bucățile 22, 24 (p. 18 și 19) (cele două blesteme) și apoi balada no. 63 (p. 31—33). Sînt și unele bucăți grotești, care însă rivalizează cu cele mai de seamă exemple de poezie modernistă, cf. no. 73 (p. 37) și ceva mai puțin no. 17 (p. 16).

Ceea ce ridică și mai mult valoarea culegerii lui C,

1) Asemenea transformare, a lui *f-* inițial urmat de *e*, *i*, în *s-* (și a lui *o-* <*z-*), comună și la numele de persoană : *Silimon* <*Filimon*, *Siridon* <*Firidon*, *Silaret* <*Filaret*, sînt atestate în Țara Oltului în sec. XVIII-lea. Este interesant cât apare ea de la Sud, când se știe că această transformare e caracteristică pentru Țara Oașului, cf. Al. Philippide, *Orig. Rom.* II, p. 185.

©BCU CLUJ

este bogata colecţie de modelę de ouă roşii (p. 70—84). 170 la număr.

Publicaţia lui R. C. este una din cele mai alese culegeri de folclor românesc.

ŞT. PAŞCA.

CIAUŞANU, G. F., FIRA G., şi POPESCU C. M., *Culegere de folclor din jud. Vâlcea şi împrejurimi* (cu un glosar) (Academia Română, Din viaţa poporului român, XXXV) —Bucureşti, „Cultura Naţională", 1928, pp. 212.

Cea mai justă apreciere a valorii culegerii de faţă este cuprinsă în Raportul făcut de către d-l Puşcariu, raport publicat în fruntea volumului. Consideraţie specială merită îndeosebi glosarul (p. 139—212), deşi el nu corespunde exigenţelor filologice. D-l Puşcariu fixează anumite criterii de care trebuie să fie conduşi toţi aceia care alcătuesc glosare dialectale. Iată-le: 1) să se însemneze accentul cuvântului înregistrat; 2) Verbele să se dea la infinitiv, adăugându-se *a se* la reflexive, *-ez*, *-esc* pentru cele care se conjugă la present cu aceste sufixe; 3) substantivele să fie arătate şi la forma de plural (dacă asemenea forme există în adevăr); 4) adjectivele să se dea la forma masculină, adăugându-se *-ă* pentru feminin, dacă femininul se formează astfel; 5) după cuvântul din titlu să se dea înţelesul cât mai precis, prin sinonime sau prin descrieri, să se arate nuanţele de sens dintre ele; 6) să se dea exemple din care să se vadă valoarea stilistică a cuvântului; 7) culegătorii să nu dea etimologia cuvintelor; 8) în culegeri de felul acesteia, nu e nevoe să se noteze în glosar diferinţe fonetice; 9) materialul unui glosar să fie sigur; 10) să se noteze dacă anumite cuvinte comune limbei române, nu se mai întrebuinţează în regiunea de unde este cules materialul pentru un glosar.

Autorul principal al glosarului e d-l Ciauşanu; ceilalţi doi, sânt colaboratori.

Materialul culegerii e împărţit în 4 părţi: *Poezii populare Ghicitori, Descântece, Glosar.*

©BCU CLUJ

Remarcăm unele poezii frumoase; cum e de pildă no. 424 (p. 75), altele sînt foarte reduse ca valoare artistică. Unele, au motive din poezia noastră cultă: no. 549 (p. 101) reproduce versuri din *Amărîtă turturea* de E. Văcărescu, no. 562 (p. 105) din *La oglindă* de G. Coşbuc.

Nu cunoaştem criteriul urmat de cei trei culegători la alegerea subiectelor de la care au adunat materialul poetic. Pare că în anumite cazuri, alegerea a fost nenorocită. În deosebi poezia populară lirică şi numai în parte cea satirică, prezintă o valoare foarte neegală faţă de restul culegerilor şi aceasta mulţumită faptului că au fost ascultaţi indivizi care prin contactul cu viaţa de la oraş, nu mai prezintă viaţa noastră de la sate, aşa cum o văzurăm ilustrată în colecţia anterioară. Un culegător nu trebue să-şi ia ca subiect din gura căruia să adune comorile de literatură şi de limbă populară dintre „deştepţii" satului, trăiţi şi la oraş, fiindcă în acest caz culegerile care se dau la tipar nu mai prezintă aspectul linguistic sau folcloric al satului, ci mai curând al mahalalei.

Astfel ne este dat să întâlnim în colecţia de faţă un număr deosebit de mare de neologisme, ca: *amant* (pp. 22, 29), *amantă* (pp. 19, 58); *amante* (p. 14), *amurează* (p. 36), *amurez* (54), *amurezel* (p. 94), *doi amuri* (p. 95), [mă] *amurezam* (p. 41, 51), *amorezam* (p. 14); *amator* (p. 51); *baston* (p. 80); [cămaşă] *decoltată* (p. 47); *jampierii* (p. 56)=„jambiere"; „spune-mi, pe *onoarea* ta" (p. 47); *portocală* (p. 59); *portofel* (p. 73); *politicos* (p. 64); „sună-mă la *telifon*" (p. 52) ş. a. Unele din aceste neologisme, iau o înfăţişare fonetică deosebită în gura sătenilor trăiţi la oraş: *amoniţie* (p. 140)= „muniţie"; *celăratul* (p. 150)=„acceleratul"; *trinuşor* (p. 52) dimin. de la *tren*; *cercificat* (p. 150), cu *č-t>č-č*; *percitor* (p. 28), cu *pt>t*; *suşa* (61) „şosea" sau *şuşea* (p. 30), cu *s-ş>ş-ş*; *roibinu* (p. 43, 45) = „rubinu", supt influenţa lui *roib*. În alte poezii populare, se vorbeşte de *regie* (p. 21). Un fragment caracteristic:

„Ci-mi vânară trei *persoane*
Căteştrele domnişoare
Si'mbrăcate'n muşamale" p. (97).

©BCU CLUJ

Fonetism interesant prezintă : *furisitul* (no. 30), cu afereza lui a- (cf. şi *furisâtul*, p. 62). Proteza lui *a-* : *amiruit* (p. 140) „a câştiga" < ard. *mirui* < ung. n y e r n i. Metateze : *curvărăsâie* (p. 70) = „curvăsărie" ; *Vizâdeni* < *Zăvideni* (p. 55) ; *s* > *ş* : *şorţ* (p. 53) < „sorţi" ; n. pers. *Măndulița* (p .50), diminutiv din *Manda* (< Smaranda ?) ; *iepângea"* (p. 47), alături de *ipângea* (p. 49) prin apropiere de *iapă* ; prin acomodare : *cn* > *mn* : *ciomni* (p. 51) < *ciocni* ; *vn* > *mn* : *ibomnică* (p. 50) ; sincoparea *şci* > *şi* : *căşoară* (p. 27) < *căşcioară* < *căscioară* ; sincoparea lui *-i-* neaccentuat: *răzmat* (p. 37) < *răzimat*. Interesează deosebit cazurile de sonorizare a unor consonante surde : *lamba, lămbile* (p. 66) pentru *lampa, lămpile* ; *părugeii* (p. 59) : *parii şi cu părugeii* < *părucel*. Alte forme remarcabile : *aşumie* (p. 64) < *iasomie* ; *vişţite* (p. 55) < *veştede* ; *perioară* (p. 71) < *perinioară* < *perină* ; *îşi fermecă* (p. 33) = „farmecă" ; *a floiera* (p. 42) = *fluera* ; *durori* (p. 46) = *dureri* ; *metea* (p. 71) = *meteahnă*, etc.

Interesează din punct de vedere morfologic : forma *minună* (p. 110) pentru „minunează', trecerile unor verbe de la o conjugare la alta : *făcea* (p. 71) pentru *face, mergea* (p. 40) pentru *merge, plângea* (p. 47) pentru *plânge, trimetea* (p. 54) pentru *trimite* ; *ursat* (p. 37) pentru *ursit*.

Din punct de vedere semantic, merită atenţie : *buştean* : *orb buştean* (p. 22) = „orb de tot" ; *copt* : *sânt copt pe tine* (p. 154), pentru care cf. „se coace buba" ; adv. *pe loc* (p. 29), cu sens de „îndată" ; *picioruşe* (p. 34), în sens pejorativ.

Întâlnim forma *numele mele* (p. 68), care trebue să însemneze „poreclele mele".

Derivări interesante : *Dunăriţa* (p. 46) = „Dunărea" ; *foiliţă* (p. 69) diminutiv de la „foaie".

Fără valoare sânt etimologiile date de autori : *globi* nu derivă din lat. g l o b u l a r e (p. 164) ci din slav. g l o b a ; *cobilele*, nu sânt din lat. c u b i l e (p. 153), ci din slav. k o b y l a, *bântui*, nu din lat. v e n t i t a r e (p. 142), ci din ung. b á n t a ni, etimologii care se pot cunoaşte de oricine, fiind notate şi de *Dicţ. Univ.* al lui L. Şăineanu.

©BCU CLUJ

Găsim şi unele forme îndoioase: autorii precizează că comparativul de la *dolofan*, e *dolofăior* (p. 158), care e de fapt un diminutiv; *mânună* (p. 29), este după toată probabilitatea o refacere de singular, după plur. *mânune*, datorită autorilor (o remarcă şi d-l Puşcariu, alături de *lemnet*, refăcut de la *lemneturi*). Porecla *Boţorcan* (p. 145) e ung. boszorkány 'strigoi'.

ŞT. PAŞCA.

GEORGESCU-TISTU, N., *Folklor din judeţul Buzău.* (Academia Română, Din viaţa poporului român, XXXIV). Cu o hartă.—Bucureşti, Cultura Naţională, 1928, pp. 93.

Prin bogăţia de material redat îngrijit, colecţia d-lui T. se impune în mod deosebit atenţiei filologilor. Pe lângă neologisme ca: *hamantă* (p. 72)=amantă, *libirat* (p. 9) = eliberat, *imidiat*, *ekipat* (p. 8) *'ndelicat* (p. 30)=delicat, *pansat* (p. 11), *permutat* (p. 74), etc. ea înregistrează o mulţime de forme interesante din punct de vedere gramatical.

Fonetism interesant: *îmberbântat* (p. 18) prin asimilare din *înfierbântat* (sau greşală de tipar pentru *înnerbântat*?) *păcuraş* (p. 33), haplologie din *păcurăraş*; *nimirea* (p. 40) disimilare *n-n>n-r*; *dingva* (p. 63) prin acomodare, de la *dincoa=dincoace*; *Caru* (p. 53)=*Carol*; fonetică sintactică: *lacrămile* du *prin sat* (p. 8); în descântece se menţine fonetismul vechiu: *cu cuţitŭ de găsitu* (p. 21). Remarcabilă e forma *mă doaie* (p. 22) pentru *mă doare* (din graiul copiilor).

Morfologie interesantă cuprind formele de gerundiu: *sosindă*, *avândă*, *plecândă* (p. 11) pentru *având* (care trebue să fie interpretate alături de formele de participiu în *-ă*, (pentru care cf. S. Puşcariu în „Dacoromania" IV, 1360—1362); vocativul de la socru: *soacre mare* (p. 17); trecere de la o conjugare la alta: *m'oi pricepea* (p. 21); *poposat* (p. 37) < *poposit*; pers. III sing. indic. *acopereşte* (p. 85)=acopere.

Semantică: *fir de Rus* (p. 8); ursu *se certa* cu cânele (p. 50) ş. a.

Lexicologie: *zmieroiu* (p. 21) „zmeu uriaş", prin con-

©BCU CLUJ

taminare cu *smeură* (mâncător de smeură); *mertic* (p. 30)= „măsură", element unguresc, din *mértékk*, cu acelaşi sens (cf. şi *foitaş* (p. 50)=umplutură în arma de foc, de la a *foitui*).

Colecţia se termină cu un Glosar, care putea fi mai bogat şi cu un Indice de nume şi de lucruri. La sfârşit de tot, o hartă a regiunii explorate.

ŞT. PAŞCA.

BOBULESCU C., *Cronica bisericii Sf. Ecaterine din Bucureşti*, 1577—1 Oct. 1924.—Bucureşti, Tip. „Convorbiri Literare", 1927, pp. 88.

O întreprindere importantă, care ar trebui imitată este aceea de a reda într'un mănunchiu, în formă analitică, toate însemnările istorice în legătură cu lăcaşuri dumnezeeşti, cum este în cazul de faţă Sf. Ecaterina din Bucureşti. Deşi cea mai mare parte din informaţiunile din Cronică ne erau cunoscute din publicaţiuni anterioare, valoarea ei nu scade fiindcă autorul, indicând în note bogata bibliografie, o însoţeşte de judicioase observaţii personale.

Materialul cuprins în cronică, interesează îndeosebi din punctul de vedere al istoriei culturale.

Fenomene interesante de limbă ne oferă puţine fiindcă cea mai mare parte din fragmentele redate, sânt traduceri din slavoneşte sau din greceşte. Din pricina aceasta singura parte care ne poate interesa aici este onomastica.

Ca chestiune de metodă de denominaţie remarcăm că, chiar în Bucureşti, predomina încă până în secolul al XIX moda numelui unic, numele de botez. Aceste sânt întregite uneori de atribute: *Gheorghe vel ban al Craiovei*, (p. 21), *Voicu Paharnicul* (p. 15), *Ioniţă negustorul* (p. 34). Numele de botez este deci factorul important în numirea indivizilor, chiar în actele publice. Şi, cum este şi natural, chiar aceste nume de botez, arată uneori o valoare dubioasă: *le ţine* un *Ioniţă negustorul* (p. 34).

Nume vechi, de botez, de formă feminină, numind persoane masculine sânt dese: *Pană* (p. 14), *Oană*, (p. 14), alături de *Negrea* (p. 16), *Bârca* (p. 16), *Fiera* (p. 16), de

©BCU CLUJ

unde cunoscuta familie a *Herăştilor*, *Papa* (p. 16), cunoscut şi din numele familiar *Papa-costea*, *Vasilichia*, *Hangirlă*, etc.

Nume de botez interesant este şi *Mogoş* (p. 14), născut din poreclă, care nu e altceva decât ung. *magas*, înalt.

Foarte dese sînt formele articulate: *Băleanul*, *Barbul*, *Golescul*, *Stancul*, *Vladul*, etc.

Suf. -a c h e, foarte des în onomastica bucureşteană, din sec. XVII-lea: *Mihalache*, *Ionache*, *Panaitachi*, *Curtache* (=Custache?), etc.

E frecvent suf.-o a i a, pentru denominaţia femeilor. Sufixul se adaugă la numele soţului. *Mariţi Simionoaia*, *Elenca Misailoaie*, *Berechetoaie* (p. 64). Cam aceeaşi răspândire o arată şi sinonimul - **e** a s ă: *Suţuleasă* (p. 69).

Denominaţii topice care merită o specială atenţie, sînt: *stâlpul de piatră al Armeanului*, *Capul Troianului*, *lângă heleşteul lui Şerban Voevod*, *capul podului Turcului*, *Piatra Predi*[*i*]*vornicul* (p. 20).

ŞT. PAŞCA.

PUIU V., TOMESCU C., BERECHET ŞT., CIOBANU ŞT., *Documente din Basarabia*. (Comisiunea Monumentelor Istorice, Secţia din Basarabia).—Chişinău, „Cartea Românească", 1928, în 8°.

Fiecare din cei patru colaboratori dă la lumină un număr de documente referitoare la istoria Basarabiei, din epoci diverse. Interesează toate deopotrivă, fiindcă aruncă o lumină vie asupra vieţii româneşti din provincia de peste Prut.

Unele din documente sînt slavone, altele din epoci mai târzii, româneşti. Cele slavone au toate, alături, traducerea românească. Materialul cuprins în colecţia de mai sus interesează şi pe filologi.

Ca forme de limbă, spicuim: *pără*<*pâné*, (p. 115). *Frăsira* (p. 52)<*Frăsina* (<*Eufrosina*), cu asimilarea *r-n*>*r-r*, *âmbe părţile* (p. 23), forma analogică *frăţâne-meu* (p. 29), după *tătâne*; *starea* (p. 23): *să mergi la starea numitei moşii*.

Interes deosebit prezintă însă onomastica.

©BCU CLUJ

Remarcăm înainte de toate un exemplu când doi fraţi poartă porecle (devenite în urmă, ambele, nume de familie) diverse : *Constantin Mutul frate lui Vasile Mălairău* (p. 28) cf. n. fam. mold. *Mutu* şi *Malarău*. Denominaţii personale ca : *unu Jalobă* (p. 21), dovedesc cât de mici erau exigenţele juridice la noi, chiar în sec. XVIII, mulţumindu-se să noteze vag individualitatea unei persoane, lucru care în sistemul antroponomastic din occident se atestă numai la începutul evului mediu.

Nume de familie sau porecle de la apelative etnice : *Arapul* (p. 106), *Ceaurul* (p. 166), *Rusu* (p. 45), *Sârbul* (p. 131) ; *Ungureanul* (p. 99), etc. ; n. fam. sau porecle după meserii : *Blănaru* (p. 30), *Blidarul* (p. 29), *Dubălariul* (p. 114).

Interesante sânt nume fam. ca : *Dobândă* (p. 9), *Mălai* (p. 30) şi compusele : *Mălai Rău* (p. 28), *Săpti Fraţi* (p. 28).

Nfam. *Dracea* (p. 108), nu derivă din *Drag-*+suf. slav. *-čja*, cum pare (cf. W e i g a n d, Jahrb. 26—29, p. 150), ci din nfam. *Dracu* (p. 45) cf. *Dracos* (p. 45).

Dintre n.-topice, unele prezintă fonetisme interesante ca : *Poiana lui Răcilă* (p. 184) < *Rafila*. Numele de moşie cuprinde numele proprietarului : *moşia Fusova* (p. 33), proprietatea fam. *Fus* ; moşia *Serbăneştii* de odată cu trecerea ei în stăpânirea Stolnicenilor, se numeşte, de la a. 1786, *Stolniceni* (p. 3).

ŞT. PAŞCA.

BOGA L. T., *Documente Basarabene*, III ; Testamente şi Danii (1672—1858), IV : Hrisoave şi Cărţi domneşti (1420—1500), V : Hrisoave şi Cărţi Domneşti (1507—1594), idem (1601—1632), VII : ibid. (1604—1653), VIII : ibid. (1636—1651).—Chişinău, Tip. „Cartea Românească", 1929.

Cele şase fascicole conţinând documente vechi din Basarabia, sânt menite să îmbogăţească informaţia colecţiei Comisiunii Monumentelor Istorice de care ne ocuparăm mai sus. Prin vechimea documentelor date la lumină de autor, prin mulţimea lor şi prin grija cu care sânt publicate, ele devin un indispensabil izvor de informaţie isto-

©BCU CLUJ

rică şi filologică. Onomastul îndeosebi găseşte un material bogat de informaţie.

Nu ştim însă de ce B. şi-a publicat bogata colecţie în atâtea fascicole, care îngreuiază mult întrebuinţarea ei. Era mai bine, dacă dădea la lumină documentele în ordinea lor cronologică şi să le cuprindă într'un singur volum cu indice la sfârşit. Întreg materialul, îndeosebi pentru filolog, păstra o notă de unitate şi putea fi urmărit mai uşor.

ŞT. PAŞCA.

LANG DR. FRIEDRICH : *M. Eminescu als Dichter und Denker*. Cluj, „Minerva", 1928 pag. 183.

Cartea lui Fr. L. a isvorît din dorinţa de a împărtăşi publicului german „ceva despre poezia şi proza lui Eminescu". Studiul acesta este considerat de către autor mai mult ca o introducere pentru înţelegerea concepţiei de viaţă eminesciană. Lang declară din capul locului că n'a întrebuinţat toate isvoarele bibliografice — aşa dar nu are pretenţia să fie complet, — ci străduinţa principală i-a fost să împărtăşească cititorilor impresiile subiective ce i le-a sugerat opera poetică, îmbibată de reflexii filosofice, a lui Eminescu.

Autorul îşi împarte subiectul în patru capitole. În I-ul tratează despre lirica lui E. reflectată în oglinda naturii ; în al II-lea ne vorbeşte de E. ca poet al iubirii ; în al III-lea se ocupă de concepţiile filosofice ale poetului nostru, iar în cel din urmă examinează atitudinea lui E. faţă de împrejurările politice şi sociale.

Vorbind despre lirica eminesciană, Lang constată, cu drept cuvânt, o spiritualizare a naturii din partea poetului nostru. În poezia naturii E. ajunge la o unitate desăvârşită între simbolul obiectiv şi dispoziţia subiectivă a propriului suflet. Cu toate că în creaţia poetică a lui E. aflăm ceva specific, numai al lui, totuşi este firesc să aibă şi unele note comune cu alţi poeţi, iar în ceea ce priveşte tezaurul de gândiri sclipitoare cu care-şi împodobeşte poeziile sale,

©BCU CLUJ

acestea sânt, cel puţin în parte, rezultatul vastei sale lecturi din poeţii şi gânditorii germani. „Eminescu war der Adept und ausgezeichnete Kenner der deutschen Dichtung und Philosophie", (pag. 47). Ne-am fi aşteptat, după această justă afirmare, să aflăm şi unele amănunte cu privire la paralelismul dintre filosofia naturii a lui Scheling şi scrierile lui Eminescu. L. s'a hotărît însă să ne deie, în locul analizei, o sinteză şi astfel, şi cu privire la apropierile dintre diferiţii poeţi străini (Hölty, Lenau, Byron, Lamartine) şi lirica naturii a lui Eminescu, el se mărgineşte să resume trăsăturile generale ale motivelor poetice. Credem, că n'ar fi fost lipsit de interes să insiste mai mult asupra asemănărilor şi deosebirilor caracteristice dintre E. şi poeţii amintiţi.

În capitolul al II-lea, L. analizează concepţia iubirii la E. şi atitudinea acestuia faţă de idealul feminin. Materialul analizei şi-l extrage în special din marile creaţii: Venere şi Madona, Luceafărul, Înger şi demon, şi din câteva din satire. Farmecul specific eminescian cu greu se încheagă din traducerile germane, citate în majoritate din M. W. Schroff. Dar pentru aceasta nu poate să fie învinuit autorul, care s'a străduit din răsputeri să descopere publicului german resorturile intime ale iubirii eminesciene în toate fazele sale de desvoltare.

În capitolul următor autorul insistă asupra adevărului că E., cu toată pătrunderea operelor filosofilor germani, nu şi-a creat un sistem filosofic propriu şi prin urmare nu aplică nici vreo metodă rigidă în filosofare, ci trecea totul prin prisma geniului său poetic.

Gândirea neobosită şi puterea excepţională de muncă cu care-l înzestrase firea pe E. îi lărgesc orizontul activităţii. Despre tendinţele politico-sociale ce se reflectează în poeziile sale precum şi despre trăsăturile fundamentale ale concepţiilor sale politice şi sociale—pentru care militează Eminescu în calitate de ziarist şi om politic — ne relatează Lang în ultimul capitol al lucrării, insistând asupra sincerităţii naturii lui E., care nu înţelegea să-şi mascheze cu

©BCU CLUJ

atitudini ipocrite de rafinerie diplomatică dragostea fierbinte pentru poporul său.

Neapărat că sântem datori să fim recunoscători lui Fr. Lang pentru interesul ce s'a născuit să-l deştepte, la cititorii germani, pentru Eminescu. Dela germanistul Lang însă am fi fost în drept să ne aşteptăm la o cercetare şi lămurire mai minuţioasă a penetrării literaturii germane în opera poetică eminesciană. Ediţiile apărute până acum nu cuprind decât o parte din „traducerile" şi „imitaţiile" lui E. din germană.

În manuscrisele dela Academia Română se găsesc încă multe urme ce ne aduc aminte de raporturile literare ale poetului nostru cu diferiţi poeţi germani. Astfel în ms. nr. 2259 aflăm la fila 12—14 *Resignaţiune* (Şi eu născuiŭ în sînulŭ Arcadiei), iar la fila 31 *Ectoru şi Andromache* (din Schiller). La fila 325 din acelaşi ms. e o traducere din Wernicke; în ms. nr. 2260, la fila 51 îşi copiază E. — pentruca mai apoi s'o şi traducă — *Unsere praktische Seite* de Hoffmann v. Fallersleben:

Ein Deutscher muss recht gründlich sein
Und anders thut er's nie,
Hat er am Ärmel einen Fleck
Studiert er die Chemie.

În prefaţa ediţiei poeziilor lui E., G. Bogdan-Duică dovedeşte că poetul nostru a fost bilingv. Nemţeşte şi-a redactat E. mai întâiu şi marea scrisoare filosofică, adresată lui Titu Maiorescu. Nu ar fi lipsit de interes să se poată dovedi că Eminescu a întrebuinţat acest procedeu, al redactării mai întâiu în limba germană, şi la unele din poeziile sale [1]).

[1]) Această concluzie s'ar putea trage, probabil, din examinarea ms. nr. 2262, fila 144 (pe verso) unde aflăm:

An dem Fenster, Wasserfläche
Steht das Königskind so mild

©BCU CLUJ

Este de o importanţă deosebită pentru evoluţia stilistică şi pentru formarea limbei eminesciene să se precizeze şi acest aspect — cunoscut până acum numai în linii mari — al înrâuririi limbei şi literaturii germane asupra desvoltării spirituale a celei mai însemnate personalităţi poetice româneşti.

ION GHERGHEL.

G. G. MATEESCU, *Strămoşii noştri*: Cursuri ţinute la Universitatea Populară din Vălenii-de-Mune. Vălenii-de-Munte, 1927, 45 pag.

Regretatul conferenţiar al Universităţii clujene prezintă în aceste pagini, într'un stil luminos şi clar, ultimele rezultate la care a ajuns ştiinţa arheologică şi istorică de azi cu privire la trecutul celor două popoare ale antichităţii din care s'a zămislit neamul românesc: Traco-dacii şi Romanii. Primul şi al doilea capitol tratează, pe scurt, despre răspândirea, istoria şi civilizaţia neamurilor tracodacice. Sânt lucruri pe care răposatul învăţat le cunoştea

---

Meerestiefe, Meerestiefe
Träumt im Grund ihr bleiches Bild".

La pag. 204 se găseşte textul românesc:

„La fereastra dinspre mare
Stă copila ca de crin
Apa mări....

E o traducere din vreun poet german sau redactarea, mai întâiu în limba germană, de însuşi Eminescu?

Mai citãm un singur exemplu din acelaşi ms. fila 99:

O[Liebes]glük wie bist [du] hingeschwunden
Vergilbte Blätter—die Gedanken fallen
Ich sage Lebewohl den trauten Stunden
Und meinen süssen Liedern, allen, allen.

. . . . . .

. . . . . .

Und dennoch hab ich dich im Arm gehalten
Du blondgelocktes süsses (1 cuv. indescifr.) Kind
[Werd'] ich je alt, so denk ich wie die Alten
Mein Sehnen wie ein Traum, mein [Leben Wind(?)]

©BCU CLUJ

în cea mai largă măsură, datorită cercetărilor şi studiilor făcute de el însuşi, ani îndelungaţi, în acest domeniu.

Preistoria şi, în special, protoistoria Italiei e expusă în al 3-lea capitol, sprijinit pe cercetările mai noi ale arheologilor italieni, Luigi Pigorini, G. Colini, P. Orsi şi ale altora, arătând patrimoniul cultural, italic prin excelenţă, moştenit de cei ce aveau să devină, mai târziu, stăpânii peninsulei şi ai întregei lumi mediteraneene : Romanii. O specială atenţie se dă, în al patrulea capitol, Laţiului propriu zis, leagănul Romei şi originei acestui oraş. Ultimele două capitole se ocupă cu misteriosul popor al Etruscilor, apărut pe scena istoriei prin secolul al X-lea şi dispărut apoi lent în marea masă a romanităţii triumfătoare, după ce secole de-arândul, în o luptă continuă pentru apărarea înaltei civilizaţii ce creaseră în Italia, dădură din tezaurul lor de cultură nenumărate forme şi instituţii de stat şi de viaţă religioasă, socială şi artistică poporului ce le răpise, în cele din urmă, independenţa politică.

Frumoase şi instructive, paginile lui G. G. Mateescu, vor putea fi cetite uşor de toţi cei ce se interesează de strămoşii noştri.

C. DAICOVICI.

FILIP HOROVITZ, *Când încetează stăpânirea romană în Dacia Traiană?* (în „Cercetări Istorice", Revistă de istorie românească, Iaşi, anul IV, (1928), no. 2, pp. 52—63).

Spinoasa problemă a părăsirii oficiale a Daciei, problemă atât de mult discutată şi totuşi nerezolvată, în lipsă de dovezi palpabile pe care — după părerea subsemnatului — numai săpăturile, arheologice, bine conduse, le va putea furniza, d. Horovitz F. o rezolvă simplu de tot (aş zice chiar *simplist*) în mai puţin de o coală de tipar. După d-sa : „*Evacuarea Daciei Traiane s'a făcut în două etape, prima, cea a Transilvaniei, la sfârşitul anului 271 sau la începutul anului 272, cea de a doua, cea a Olteniei şi a Banatului, în primăvara anului 275* (p. 63). — O fi aşa sau *aproximativ* aşa — e altă chestiune. Ţin însă să arăt aici şi să previn pe cetitorii

©BCU CLUJ

articolului lui Horovitz că: 1). Chestiunea e mult mai complicată decât şi-o închipuie d. Horovitz şi că ea a fost discutată în timpul din urmă şi de alţii, pe care d-sa nu-i cunoaşte (Saria, Ritterling, Alföldi A. şi întrucâtva şi de subsemnatul într'un articolaş publicat în revista clujană „Societatea de Mâine" din 1928). Recent de tot, d. Alföldi A. profesor la Univ. din Budapesta, a publicat o ponderoasă lucrare asupra acestei chestiuni [1], de care *trebue* să se ţină seamă, indiferent că cineva acceptă sau nu concluziile la care ajunge autorul acestei lucrări de o bogăţie extraordinară a izvoarelor şi de o minunată iscusinţă în interpretarea lor 2. Inscripţia faimoasă de la Căşei, pe care se bazează H. spre a dovedi imposibilitatea evacuării Nordului Daciei înainte de Aurelian, e, din păcate, fără nici o valoare documentară. Ea nu numai că nu era „necunoscută pe vremea lui Mommsen" (p. 56) dar e chiar publicată de el în C. I. L. III. 828, dându-i adevărata interpretare faţă de lectura greşită pe care o dăduse Torma : acel *Antiochianus* nu e unul din consulii anului 270 ci un simplu cetăţean, *Septimius Antiochianus*.

C. DAICOVICI.

---

[1]) *A got mozgalom és Dácia feladása* (în „Egyetemes Philologiai Közlönij" Budapesta, pe anii 1929 şi 1930, cu un rezumat în limba germană).

©BCU CLUJ

PE MARGINEA CĂRŢILOR

III.

În studiul despre Morfonem (DR. VI...), arătam că voiu face câteva note marginale la cele două volume dintâi de „Travaux du cercle linguistique de Prague", primul cuprinzând o serie de *Mélanges linguistiques*, iar al doilea studiul lui ROMAN JAKOBSON întitulat *Remarques sur l'évolution phonologique du Ruse comparée à celle des autres langues slaves*, apărute, amândouă, în Praga, în 1929.

Foarte interesant e ceea ce se spune despre „limba comună iniţială" a Slavilor, căci observările făcute se potrivesc şi pentru „limba comună iniţială" a Românilor, pe care noi o numim, adoptând un termen introdus de D. Onciul (şi plăsmuit după germ. „urrumänisch"), **limba străromână**. „Unitatea acestei limbi există în măsura în care dialectele sânt capabile să desvolte schimbări comune. Dacă aceste convergenţe ies sau nu dintr'un leagăn comun, aceasta e o chestiune secundară şi abia susceptibilă de a fi rezolvită. Când convergenţele sânt mai multe decât divergenţele, putem presupune, în mod convenţional, o limbă comună" (*Mélanges* I, 10). Acest punct de vedere se aseamănă cu cel pe care am încercat să-l susţin în *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* şi asupra căruia am revenit de mai multe ori, mai pe urmă în *Studii istoromâne* II. Limba străromână nu trebue să ne-o închipuim ca lipsită de divergenţe dialectale; câteva astfel de deosebiri se pot recunoaşte şi azi. Acestea însă nu constituesc o piedecă pentru ca să admitem o limbă comună, căci „comun" nu vrea să zică „unitar". Esenţialul e că această limbă străromână putea să se desvolte în aceleaşi direcţii, din

©BCU CLUJ

cauza continuității geografice, a omogenității sociale și, nu mai puțin, a conștiinței celor ce o vorbeau că aparțineau aceluiași neam și aveau deci nevoie de o „koinè", cu menținerea particularităților regionale numai în măsura în care ele nu stânjeneau o bună înțelegere. Că o astfel de conștiință exista la strămoșii noștri, chiar pe vremurile când ei nu ajunseseră să se organizeze în state naționale, se vede din numirea de *Român*, pe care toate grupele azi despărțite și-o dau (sau și-au dat-o) și căreia îi corespunde numirea de *Valah-Oláh*, dată de vecini tuturor acestor grupe.

Mănunchiurile de fapte convergente, care ne dau dreptul să vorbim de o limbă comună inițială, nu ajunge însă să fie numai mai numeroase decât divergențele, ci seria de inovațiuni convergente trebue să alcătuiască o grupare de fapte solidare dintr'un întreg, să închipuiască o tipologie (*Mélanges* I). În *Locul limbii române între limbile romanice*, p. 8—13 am căutat să stabilesc câteva criterii care ne dau dreptul să conchidem asupra înrudirii mai strânse între limbile aceleiași familii, sau între dialectele aceleiași limbi, și, dimpotrivă, care ne face să recunoaștem convergențele întâmplătoare. Doveditoare pentru înrudirea strânsă mi s'au părut mai ales acele inovațiuni comune, care au avut urmări similare, și cele ce sânt identice și în „excepțiile" lor, care deci se prezintă nu numai cu aceleași evoluțiuni regulate, ci și cu aceleași cazuri refractare. Înrudirea e dovedită, aș adăoga acum, nu printr'o sumă de fapte izolate asemănătoare, ci prin același sistem fonetic, fonologic, morfologic, lexical și sintactic.

Pentru ca să putem înțelege aceste sisteme (care mai ales caracterizează o limbă) „ceea ce trebue să formeze obiectul studiilor comparative nu e numai patrimoniul comun moștenit de limbile-fiice de la limba-mamă, ci e, într'o măsură egal de mare, evoluția limbilor înrudite după despărțirea lor de trunchiul comun", căci „numai prin acest mijloc se pot așeza în lumină tendințele fundamentale în evoluția acelor limbi și se pot uni epizoadele, ce par, la prima vedere, despărechiate și fără scop, spre a scoate din

©BCU CLUJ

ele un ciclu de mutațiuni total și ținând spre același țel" (Jakobson, *Remarques* 12).

Nu trebue să uităm mai ales un lucru, pe care geografia linguistică ne-a învățat să-l prețuim în justa lui valoare. Ceea ce azi este unitar în înfățișarea unei limbi a putut fi odinioară diferit. Dacă n'am avea texte vechi, n'am ști că rostirea *câine, mâine* și *pâine* era răspândită și în regiuni (ca Moldova sau Banatul) care au azi pronunțarea mai veche *câne, mâne, pâne* și numai prin influența limbei literare încep iar să rostească azi, ca la București, *câine, mâine, pâine*. N'am ști că rotacismul, caracteristic pentru dialectul istroromân, a divizat odinioară pe Dacoromâni în două grupe. Observările pe care le putem face azi asupra labialelor palatalizate ne arată că această „inovațiune" este în descreștere repede și că foarte multe regiuni, care azi întrebuințează labialele, aveau odinioară palatale. Mai încolo va fi vorba de un caz probant în privința aceasta. Această atitudine de pronunțată repulsiune față de formele rotacizate odinioară și față de labialele palatalizate din timpuri vechi (căci așa trebue înțelese cuvintele lui Cantemir despre această rostire rustică) și de azi, este și ea o dovadă a unității limbei noastre, căci „pentru linguistica aplicată... criteriul unității limbei este dat prin atitudinea colectivității vorbitoare față de limbă" (*Mélanges* I, 10).

Foarte interesant e capitolul care vorbește despre diferitele **funcțiuni ale limbei** (*Mélanges* I, 14—21), întregit prin observațiile judicioase ale lui Jakobson (*Remarques* 14).

Distincția între graiul interior și cel exterior sau manifest e în de ajuns de cunoscută. Astăzi, știm că „rolul colectivității subiectelor vorbitoare e mult mai activ" în desvoltarea limbei decât se credea înainte, că „pretutindeni unde s'a petrecut un proces destructiv, el a fost urmat, în mod necesar, de o reacțiune activă", și că „activitatea sistemului linguistic nu se mărginește să reacționeze la loviturile primite din afară și să vindece rănile primite, ci limba, în mersul ei de evoluție, rezolvă și probleme in-

©BCU CLUJ

terne", precum bunăoară „crearea unui nou repertoriu de mijloace de exprimare", când „elementele limbei afective se automatizează prin uzare" (*Remarques* 14). În ceea ce privește aspectul fonic al unei limbi, de obiceiu se exagerează rolul lui în graiul manifest, de oarece majoritatea subiectelor vorbitoare întrebuințează formele linguistice mult mai des gândind decât vorbind (*Mélanges*, I 14). Pe de altă parte însă Jakobson observă cu drept cuvânt (*Remarques* 14) că Gilliéron și școala sa au fost unilaterali când au vorbit numai de terapeutica verbală, căci „limba se străduește, în cazuri de deteriorare, să susțină și să restaureze nu numai claritatea și supleța vocabularului, ci, în mod direct, și sistemul de sunete — instrument al diferențierii cuvintelor". E punctul de vedere pe care l-am susținut în studiul mieu despre *Legile fonologice* (DR. II).

Dar în afară de deosebirea ce există între graiul intern și cel manifest, mai pot exista deosebiri provenite din „**atitudinea** subiectelor vorbitoare **față de limbă**, din schimbarea stilurilor dominante și din modificarea ierarhiei funcțiunilor", din „rolul relativ pe care îl joacă limba afectivă și cea intelectuală, limba poetică și limba de comunicație" (*Remarques* 14).

Limba poetică a fost neglijată pe nedrept de linguiști, iar istoricii literari, care s'au ocupat mai adesea cu ea, de obiceiu nu aveau o pregătire suficientă în materie de metodologie linguistică (*Mélanges* I 17). În 1906, când căutam să delimitez obiectul lexicografiei, scriam, în „Introducerea" la *Dicționarul Academiei* (p. XXIX) că o figură poetică pe care o găsești la un poet — și citam exemplul *albinele pasc* din St. O. Iosif — trebue să rămână în afară de preocupările lexicografului. Astăzi, după un sfert de veac, gândesc altfel și un exemplu ca: „Nae (*încărcând* tonul): O să le plătești!" din Caragiale, e trecut în Dicționarul Academiei, cu toată grija cuvenită, între exemplele ce se dau pentru diferitele sensuri ale verbului *încărcà*,

©BCU CLUJ

căci trebue să dăm atenția cuvenită și semanticei poetice (*Mélanges*, 20). De sigur că multe din aceste întrebuințări figurate ale cuvintelor rămân izolate în poezie, dar o mulțime din ele trec, prin imitație, în limba de toate zilele, unde cu timpul își pierd puterea evocativă. Deosebirea esențială între limba poetică și cea de toate zilele consistă tocmai în aceea, că poetul caută să actualizeze mijloacele de exprimare, pe când cel ce vorbește numai cu scopul să comunice caută să le automatizeze (*ibid.* 18). Actualizarea aceasta cuprinde chiar o ierarhie specială a valorilor poetice (*ibid.* 18), care variază după epocă și tradiție. Astăzi, când mașinismul agitatei vieți moderne, cu tot cortegiul ei de termeni tehnici, își face intrarea triumfală în literatură, expresii ca „șoimul falnic" sau „gingașele lăcrimioare", atât de armonioase pentru urechile părinților noștri romantici, nu mai pot impresiona generația actuală.

Cuvintele puțin întrebuințate, precum neologismele sau arhaismele, une-ori și barbarismele, capătă o valoare poetică prin faptul că se disting prin efectul lor fonic de cuvintele obicinuite și banalizate din graiul zilnic. Construcțiile neobicinuite dinamizează materialul lexic (*ibid.* 20). „Cercetătorul trebue să evite egocentrismul; faptele poetice din vremurile trecute și din literaturile altor popoare nu are voie să le analizeze și să le aprecieze după propriile obiceiuri poetice și după normele artistice însușite prin educația ce a primit-o" (*ibid.* 20).

Ne vom opri cevà mai mult, spre a adăoga unele reflexii din domeniul limbei române, asupra celor spuse despre **limba literară**. Aceasta cu atât mai mult, cu cât unele din „tezele" din programul publicat în fruntea volumului *Mélanges* apar desvoltate în studiul *Influence de la structure de la langue littéraire sur la structure phonologique et grammaticale du tschèque littéraire* de BOHUSLAV HAVRANEK (p. 106—120).

Se arată înainte de toate cât de greșită e exagerarea

©BCU CLUJ

caracterului conservativ al limbei literare, care dacă e conservativă în sistemul ei gramatical, e mereu creatoare de valori nouă în vocabularul ei. Ea fiind expresia culturii și civilizației unui popor, frământată deci de idei științifice, filosofice, religioase, politice și sociale, juridice și administrative, e nevoită să-și intelectualizeze vocabularul, lărgindu-l și modificându-l. Pe de altă parte, necesitatea de a se exprima cu precizie și sistematic chiar despre cele mai cunoscute lucruri din viața de toate zilele, duce la crearea de cuvinte-concepte și fraze-judecăți și la un control sever al elementelor emoționale (cultivarea eufemismului). Limba literară urmează o dublă tendință : pe de o parte o tendință de expansiune jucând rolul de koinè, pe de altă parte tendința de a fi monopolizată de clasa dominantă. Între limba literară și cea populară, stă graiul alternativ, limba de conversație, care formează trecerea de la formele canonizate, literare, la cele libere, la graiului popular (*Mélanges* I, 16—17).

Limba literară în tendința ei de precizie și specializare tinde să întrebuințeze cuvintele într'un sens unic (Havránek 108). Dacă cetim bunăoară în *Dicționarul Academiei* articolele *căuta* sau *câștiga*, vedem cât de mare e polisemia lor în limba populară. În cea literară însă, cel dintâiu se întrebuințează aproape numai în înțelesul francezului „gagner", iar dacă întrebi pe un cărturar român ce înseamnă al doilea, el îl va traduce prin franțuzescul „chercher" (deși cuvântul are adesea și sensul de „a îngriji un bolnav").

Limba literară exercită o influență și asupra structurei gramaticale a limbei (Havránek 120). Întocmai precum în lexic sânt evitate cuvintele cu sens echivoc — de ex. *nemâncat*, care poate însemna „care nu a fost mâncat" sau „care încă n'a mâncat", sau *arător*, putând însemna „care ară" sau „care poate fi arat" (*pământ arător*)—tot astfel sânt evitate formele care par „greșite"—ca *zi 'ntâiu* sau *clasa întâiu* (substantivul feminin acordat cu adjec-

©BCU CLUJ

tivul masculin) sau invariabilul *care*, de la care unii fac pluralul *cari*, admis de alții numai pentru masculinul plural. Simțim o oarecare stânjenire uneori întrebuințând reflexivul în funcție de pasiv, ca de exemplu în : Ce-ai făcut de nu *te-ai* mai *văzut*? sau genetive ca *istoria unui tânăr* (obiectiv : despre un tânăr ; subiectiv : ceea ce istorisește un tînăr) sau *impilarea tiranului* (*Uricariul* I 180/1 : tiranul era cel ce impila) față de *impilarea gloatei* (C. Negruzzi I 50 : gloata era impilată) [1]).

Relev și câteva sfaturi practice (*Mélanges* I 27—29) : Limba literară trebue să aibă o oarecare fixitate. Eliminând fluctuațiile inutile, trebue să se creeze un sens linguistic sigur pentru limba literară. Ea trebue să aibă aptitudinea să exprime cu claritate și precizie, cu fineță și fără efort nuanțele cele mai variate. Dar ea mai trebue să-și păstreze și originalitatea, cultivând particularitățile ei caracteristice (cum ar fi bună oară, în românește, întrebuințarea substantivelor în funcțiune atributivă și predicativă : *înghețat bocnă*, *aleargă glonț* și primirea de expresii neologice și de decalcuri numai în măsura în care le poate asimila. Izvorul cel mai fecund din care se îmbogățește limba literară rămâne graiul vorbit de clasele culte. Solicitudinea pentru puritatea limbei trebue să fie mereu trează, fără însă ca să fie falsificată printr'un purism exagerat.

Chestiunea **ortografiei** fiind la noi actuală, dau în traducere pasajul referitor la ea : „Ortografia, fiind o chestiune practică și de convenție pură, trebue să fie ușoară și limpede, în măsura în care o permite funcțiunea sa de distincție vizuală. A modifica des regulele ortografice, mai ales când această modificare nu însemnează și o simplificare, e în contradicție cu principiul fixității. Desacordurile

---

[1]) In *Les mirages linguistiques* (Extras din „Journal de Psychologie normale et pathologique", Paris 1930—XXVII p. 355) A. Sechehaye dă o listă foarte interesantă de cuvinte și construcții franceze care pot exprima lucrări din cele mai diferite și chiar contrazicătorii.

©BCU CLUJ

între ortografia cuvintelor autohtone și cele streine ar trebui eliminate cel puțin în cazurile când provoacă tulburări de pronunțare" (*Mélanges* 28). Se citează, ca exemplu, scrierea cehă a lui *s* cu dubla valoare de *s* și *z*, scriere care a făcut și la noi ca Academia Română să ajungă la un punct mort în reformarea pe care s'a străduit s'o dea ortografiei în anii din urmă. Din cauza scrierii, și **când e rostit *z*, au putut** să se ivească la noi nu numai scrieri absurde ca *frances*, *orisont*, *basar*, dar și rostiri greșite ca *autobuz*, *viteză*, *dizertație*, etc.

Deosebirile ce există între limba comună de conversație — dialogată de cele mai multe ori — și între limba literară — intelectualizată din ce în ce mai mult — se explică și prin faptul că scriitorul, urmărit de cetitor cu ochiul, nu cu urechea, trebue să renunțe la multe mijloace afective, mai ales când acestea sânt împreunate și cu o modificare de ton sau de mișcare (tempo), precum e cazul **interjecțiilor** și a **exclamațiilor**, mai ales al celor cu caracter imitativ. De ele facem adesea uz în graiul de toate zilele; frecvența lor e mare cu deosebire în vorbirea țăranului. Pe vremea sămănătorismului și a poporanismului, aceste interjecții — care se potrivesc foarte bine la Creangă, dar sună fals în scrieri care nu redau un mediu rustic — au fost introduse în număr mare în limba noastră literară. A da exemple e de prisos. Totuși voiu cita un scurt pasagiu, deosebit de bogat în asemenea interjecții — care adesea țin locul predicatului în propoziție — dintr'o nuvelă publicată în „Noua revistă română" vol. III p. 410 : „*Pâș, pâș*... venea dihania printre stoguri... *Bang* !... dă Sandu drumul pistolului și eu, *tiva băiete* ! spre pârleaz. Matahala, turbată, după nime. O auzeam gâfâind și-i simțeam par'că suflarea fierbinte după ceafă... *Țuști* peste pârleaz ! Odată am simțit matahala în spinare. Înhățase cojocul și-l scutura de-i mergea petecele. Eu, cât ai clipi din ochi, mă'ntorc și *paf* ! cuțitul între ochi. N'a zis nici *pâs* ! și a căzut grămadă la pământ". Pe vremea aceea Sadoveanu bunăoară avea mai multe

©BCU CLUJ

asemenea exclamații imitative ca astăzi. Iată câteva exemple, din volumul de „Povestiri", scoase din pag. 100—109: *Hu-u-u*! e frig! (p. 100). Ceasornicul vechiu bătea clipele: *tic-tac* (p. 101). Când venea acasă, *zurr*! din pinteni... și ea *hop*! la fereastră (p. 105). Nici una nici două, se trezește cu iuncherul în prag. *Hâu*! a țipat cât a putut... Vine bărbatul de vreme. *Buf-buf*! se scutură afară de glod... *Boc*! în ușă, *boc-boc*... Numai s'aude *bum*! și ușa sare și intră Alexandru suduind (p. 106—107). *Hec*! m'am înbătat și eu odată, ei și? *hec*! (p. 109).

Tot atât de des ca aceste exclamații onomatopeice se întâlnesc în literatura sămănătoristă intercalări de invocații sau de imperative ori vocative, prin care povestitorul se adresează direct către personajele povestirii sale: Cânele s'a așternut urmelor și *tunde-o neică*! în salturi mari! (Agârbiceanu, *Luceafărul* III, 104). Mai stăm noi o leacă și pe urmă numai ce s'arată, *măi tată*, o groază de mistreți (M. Sadoveanu, *Sămănătorul* II 603). Eram și noi acum, *dragă Doamne*, cu mustață, intrasem în lume (id. ib. III 231) etc.

Deosebit de interesante sânt cazurile **substantivelor exclamative**, la care ne vom opri ceva mai mult.

În loc de a zice *Drace, de ce vii așa de târziu*? în loc deci de a cita, printr'o apostrofare directă [1]), pe „dracul" ca martor al contrarietății mele, pot să întrebuințez acest cuvânt, ca în multe alte limbi (cf. fr. que *diable* fais tu? it. che *diavolo* fai?), intercalându-l între particola întrebătoare și între verb, ca un simplu n o m i n a t i v (sau alt caz [2]) e x c l a m a t i v și anume, de obiceiu, subt forma

[1]) Cf. și vocativul *drace-mi-te*! (Alexici, *Lup. pop.* I 236/28) care și prin adaosul final (ca în *iată-mi-te* etc.) intră cu totul în categoria interjecțiilor.

[2]) Mi se comunică ca uzuale și construcțiile *Ce dracului faci*? *Unde dracului să mă duc*, care aduc aminte pe de o parte de construcții ca *du-te dracului*! (scurtat din *du-te de pomană dracului*!) pe de altă parte de dative și genetive de felul lui *matale* sau *maichii* (scurtat din *dragul maichii*, la Brașov), întrebuințate în funcție de nominativ

©BCU CLUJ

articulată [1]) (dar nu e exclusă întrebuințarea lui nearticulată în această funcțiune gramaticală [2]).

Iată câteva exemple: Ce dracu cauți aice? (C. Negruzzi, I 88). Ce dracu ai făcut de trei ani de când nu te vezi? (ibid. 85). Ce dracu are dulapul ista, de nu vrea să se deschidă? (Alecsandri, *Teatru* 336). Nu o mai cunoșteai: scroafă e, ori ce dracu e? (Ispirescu, *Leg.* 129). Nu mănânci ca lumea, nici un păhărel de rachiu nu bei, de ce dracul mai trăești pe lumea asta? (Sadoveanu, *Sămănătorul* VI 165). De ce dracu n'am aflat că tu ești de măritat? (Jarnik-Bârseanu, *Doine* 45).-Tot astfel se zice *cine dracu?*: Cine dracu a mai văzut Iepure vara cosind? (ibid. 415), apoi: *când dracu? cum dracu? unde dracu?* etc. -Și în propoziții afirmative, după *a nu avea ce*: Nu am ce dracul să-i fac (Gorjan, *Halima*, IV 166). N'ai ce dracu te face (*Șezătoarea* III 35/22). — Une-ori, pomenirea cuvântului „drac", face pe vorbitor să adaugă imediat un „Doamne iartă-mă!": Ce dracu, Doamne iartă-mă, strigi atâta? Ajunge adesea ca „dracu"

---

sau vocativ. În ungurește se zice, tot astfel, la dativ: Mi az *ördögnek* jöttél „ce dracu ai venit"? Dar în această limbă *ördög* „drac" se construește, după cum cere verbul, și la acuzativ sau la prepozițional, deci: Mikor az *ördögöt* csinálsz „când dracu faci" sau az *ördögbe* kezdesz „ce dracu începi?" Acuzativul e întrebuințat și în nemțește: Was *den Teufel* machst Du? Un acuzativ avem și noi în expresii prin care arătăm că nu credem cele ce ni se spun, ca: Lasă că vine! — Vine *pe dracu*! a căror geneză trebue căutată, cred, în construcții cu verbe transitive, ca: face *pe dracu*! bate *pe dracu*!

[1]) Cuvântul *drac* fiind un cuvânt pe care omul cult nu-l întrebuințează, a pătruns în limba literară din graiul popular și familiar, fără *-l* final. *Dracu* e deci formă *articulată*.

[2]) La Aromâni se zice, ca în franțuzește și italienește, ţe *drac* faţ? Istroromânii cunosc amândouă construcțiile: ţ-ai *dracu* facut? (*Studii istroromâne* I 22/13) și iuvę *drac* aį fost? (*ibid* I 19/21). Și la Dacoromâni se întâlnesc forme nearticulate. Nu voiu cita cazul lui *Dumnezeu*, care și ca subiect apare fără articol, nici exemple ca: Ce *potop* te-a adus? sau Ce *foc* o fi iubirea, nu știu (Coșbuc, *Fire* 87) — în care *potop* și *foc* (= chin, necaz) pot fi interpretate ca substantive - subiecte ale propoziției — ci: Cine *foc* te-a sărutat? (Reteganul, *Trandafiri* 52/1), unde funcțiunea lui *foc* este evident aceeași ca a lui *dracu* exclamativ.

©BCU CLUJ

să-i treacă vorbitorului numai prin gând și ideea că face un păcat rostind această vorbă, îl îndeamnă să spună „Doamne iartă-mă!" fără ca „dracu" să fi fost exprimat: Ce, Doamne iartă-mă, vii atât de târziu? (Exemple în *Dicționarul Academiei* subt cuvântul *iertà*). — Une-ori, în loc de „dracu", apare „mama dracului": Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a mai fi ducând? (Creangă, *Povești*, 245). Fel de fel de glasuri... se auzeau, de nu se mai știa ce mama dracului să fie acolo (ibid. 303).

Cum vom defini, și mai ales cum vom explica, pe acest „dracu"? Din punct de vedere stilistic, „dracu" în exemplele citate nu mai are înțelesul său etimologic și nici funcțiunea de substantiv, ci e un cuvânt modal, exprimând, după împrejurări, mirare, nerăbdare, ciudă, necaz, contrarietate sau regret. Dacă ne întrebăm însă care e geneza acestei construcții, explicarea e mult mai complicată. Am întrebat pe mai mulți Români, filologi și nefilologi (deprinși însă cu felul de gândire „gramaticală"), cum interpretează ei sintagma aceasta? Răspunsurile variate primite mi-au dovedit înainte de toate că simțul lor linguistic nu era fixat și că toți se simțeau foarte stingheriți având să o claseze într'una din categoriile gramaticale existente. I. A. Rădulescu-Pogoneanu, care are un simț linguistic deosebit de ascuțit, consideră pe *dracu* ca o expresie scurtată, ca subiect al unei propoziții intercalate între particola întrebătoare și între verb, cu predicatul neexprimat: *Ce dracu faci?* ar fi o propoziție eliptică pentru *Ce—dracu să te ia!—faci?* Tot astfel: *Ce dracu are dulapul ăsta, de nu vrea să se deschidă?* ar fi o exprimare simultană și abreviată a întrebării: *Ce are dulapul?* și a răspunsului: *Dracul știe* [*că eu nu știu*]. De asemenea, construcția despre care va fi vorba mai jos: *Ce păcatele l-a adus tocmai acum?* trebue analizată, după N. Drăganu, ca o fuziune între întrebarea *ce l-a adus?* și întrebarea *păcatele l-au adus?*

Această interpretare e posibilă; e chiar probabil că în unele cazuri geneza construcțiilor de care ne ocupăm să fi fost aceasta. E sigur însă că de cele mai multe ori expli-

©BCU CLUJ

carea e alta. Spre a putea arăta acest lucru e nevoie să știm că același rost stilistic ca „dracu" îl pot avea, în românește, și alte cuvinte.

Înainte de toate sinonimul său *naiba*: Cine *naib*'a pomenit... Din copilă tinerea Nevastă cu voie rea? (Jarník-Bârseanu, *Doine*, 185). Ce naiba faci? Apoi *sfântul* (*sfinții*) sau *Dumnezeu*: Dar ce Dumnezeu? Par'c'a intrat în pământ! (Creangă, *Povești* 24/4). Cum sfinții poți vorbi astfel? Două cuvinte care au o întrebuințare deasă în această funcțiune sânt *păcatele* (*păcatul*) și *focul*[1]): Să fie locul necurat... sau ce păcatele să fie? (Marian, *Tradiții*, 68). Ce focul, bade, te ține, De nu vii seara la mine? (Jarník-Bârseanu, *Doine* 237). Aromânii întrebuințează cuvântul *urgie*: ți urgia ti aduse? (Comunicat de Th. Capidan). Foarte des se întâlnesc, în graiul vulgar, întrebuințate în acest fel, cuvinte obscene, mai ales numele unor părți rușinoase ale corpului, echivalentul cuvântului excrement, etc. În aceste cazuri e foarte greu să ne imaginăm propoziția completă din care s'ar fi născut abreviația; ar trebui cel mult să admitem că ele s'au născut prin analogie cu celelalte. Uneori avem și adjectivul *amar* în acest sens: Dacă frunza s'a usca, Cine-*amar* ne-a cununa? (Jarník-Bârseanu, *Doine*, 49). După germanul „leider", care se întrebuințează une-ori cu această funcție, Ardelenii au decalcat pe al lor *durere* (de ex. El, *durere*! n'a știut nimic).

De ce se aleg oare, spre a exprima mirarea, nerăbdarea, ciuda, necazul, contrarietatea sau regretul, tocmai aceste cuvinte și nu altele? Au oare ele, cu tot sensul lor diferit, o notă comună? De sigur. Toate, cele ce desemnează ființe supranaturale (Dumnezeu, dracul, naiba), cele triviale, apoi „păcat" și „foc", cuprind, pe lângă înțelesul lor obicinuit, o foarte pronunțată notă afectivă. În fața neașteptatului ne gândim la intervenția puterii divine;

---

[1]) Și la Unguri și la Sașii din Ardeal: *mit a tüzet cinlsz*? *Was zum Feuer* (sau *in das Feuer* sau *in die Hölle*) *macht du*? Auzit în Bistrița Ardealului).

©BCU CLUJ

obstacolele sau neplăcerile sânt aduse în legătură cu amestecul diavolului în trebile omenești; cine consultă *Dicționarul Academiei* se poate convinge că *foc* este cuvântul ce exprimă, în românește, ideea de „furie" (*a se face foc*= a se înfuria, *a scuipa foc*=a-și ieși din fire), durere, necaz, nenorocire, urgie, iar *păcat* este cuvântul care exprimă prin excelență regretul (*păcat*! *ce păcat*! *mare păcat*!); cuvintele triviale, în sfârșit, cuprind, toate, o notă puternică de dispreț. Precum omului nestăpânit în vorbă îi „scapă" înjurăturile în clipele când o stare surescitată sufletească cere să fie exteriorizată și prin graiu, tot astfel, în afecti se ivesc aceste cuvinte ca un plus, care nu are scopul să întregească sensul propoziției, ci sânt un fel de expresie spontane ale stării sufletești. Ele sânt deci, ca interjecțiile, niște instrumente stilistice și sânt, în momentul întrebuințării, lipsite de un conținut semantic, întocmai precum francezul *pas*, în *je n'aime pas*, sau românescul *fir* în *un fir de nisip* (cf. *Din perspectiva Dicționarului*, Cluj, 1922, p. 31) sânt goale de conținut semantic și au devenit simple „instrumente gramaticale", spre a întări negațiunea sau spre a arăta un fel de „singular" de la un cuvânt cu sens colectiv.

Precum fr. „pas" sau românescul „fir" nu sânt truncheri de frază, ci cuvinte izolate, extrase prin abstracție din anumite construcții, tot așa *dracu*, *focul*, *păcatele* etc. nu trebue considerate ca subiectele unor propoziții eliptice. În mintea noastră există modelele a sute de fraze construite cu aceste cuvinte, care toate exprimă o contrarietate, un necaz, un regret, încât ideea de contrarietate, necaz, etc. a trecut asupra cuvintelor *dracu*, *focul*, etc., putând, la un moment dat, să fie evocată prin ele.

În general, în analizele gramaticale uităm prea des un lucru: că gândirea de cele mai multe ori nu este „completă", ci „fragmentară" și prin urmare, că **brevilocvența** este exteriorizarea vorbirii noastre interne obicinuite și naturale. De la cel ce scrie limba literară putem aștepta ca „expresia

©BCU CLUJ

lui linguistică să fie relativ completă" (Havránek, *op. cit.* 108), căci el are tot răgazul şi calmul necesar ca să-şi construiască fraza după toate regulele sintactice, disecând-o în părţile ei normalizate şi completând-o cu toate elementele accesorii. Dar construcţia aceasta, mai mult sau mai puţin artificială, cere o sforţare de cugetare, o conturare a gândului prin scoaterea din penumbră a unor elemente care de altfel ar rămânea ascunse. Mecanismul gândirii noastre lucrează, în mod obicinuit cu „sărituri" de la o idee la alta, fără ca gândul să străbată îndelete tot drumul care le uneşte: când stai seara pe terasa de la Sacré-Coeur şi priveşti în jos la oraşul care se ilumineză, e de ajuns să vezi, de la distanţă la distanţă, câte un bec electric, pentruca să ai imaginea străzilor, să zăreşti aprinzându-se reclamele luminoase, pentruca să ghiceşti şerpuirea bulevardelor. De obiceiu în vorbirea de toate zilele exteriorizăm graiul nostru intern în propoziţii necomplete, sărind de pe culme pe culme [1]), jalonând [2]) oarecum drumul ideilor noastre,

[1]) „Ce qui caractérise le langage parlé, c'est qu'il se borne à m e t t r e e n v a l e u r l e s s o m m e t s d e l a p e n s é e; ceux-ci émergent seuls et dominent la phrase... Ce langage parlé se rapproche du langage spontané: on appelle ainsi celui qui jaillit spontanément de l'esprit, sous le coup d'une émotion vive. On met alors en vedette les mots frappants, n'ayant ni le loisir ni le temps de ramener sa pensée aux règles strictes du langage réfléchi et organisé. Le langage spontané s'oppose ainsi au langage grammatical". (Vendryes, *Le langage*, 174—175). „Wir denken... in ganz grossen Gedankengängen, über welche sich die Aufmerksamkeit nicht gleichmässig, sondern in weit auseinanderliegender K u l m i n a t i o n s p u n k t e n ergiesst. Wir denken in A u f m e r k s a m k e i t s k u l m i n a t i o n s p u n k t e n". (Brod şi Weltsch, *Anschauung und Begriff*, 1913, p. 146, ap. H. F. J. Junker, *Die indogerm. und die allgem. Sprachw.*, în *Stand und Aufgaben der Sprachw.* Festschrift für Wilhelm Streitberg, Heildeberg, 1929, 39). Cf. şi Delacroix, *Le langage et la pensée* 400 (ed. I 384). (Notă la corectură, după indicaţiile lui N. Drăganu).

[2]) „La langue n'a donc point à représenter la pesée comme une formule algébrique représente un rapport quantitatif; e l l e m a r q u e plutot l e c h e m i n à la compréhension, c o m m e le feraient u n e s é r i e d e p o t e a u x i n d i c a t e u r s p l a c é s a u x p o i n t s l e s p l u s n é c e s s a i r e s". (A. Sechehaye, *Les Mirages linguistiques*, Extras din „Journal de Psychologie normale et pathologique", 1930—XXVII 354).

©BCU CLUJ

fiindcă ne stau la dispoziție gestul, tonul și atâtea alte mijloace care lipsesc celui ce scrie, și fiindcă mai adesea ascultătorul nostru e un cunoscător atât de bun al situației externe, încât ne gâcește gândurile și când nu le precizăm în toate amănuntele. Și farmecul pe care-l dă conversației înțelegerea prin aluzii, ne determină să fim laconici, eliptici și fragmentari în expresii. Când într'o băcănie, de-asupra unei lăzi cu portocale cetim inscripția *5 lei bucata*, sântem perfect edificați despre ce e vorba; *bucata de portocale costă* (sau *se vinde cu*) *5 lei* ar fi, în împrejurările date, o construcție neobicinuită și artificială. —Copilul pe care îl certase severul profesor de latină— ce pare și mai sever din cauza ochelarilor negri ce-i poartă — vine acasă și se plânge tatălui său: „așa a strigat la mine cu ochelarii lui!"— Servitoarei, obicinuită să-mi aducă seara, pe noptieră, un pahar cu apă, ca să-l am la îndemână, noaptea, în caz de trebuință, îi spun, când a uitat odată să aducă apa: „dă-mi paharul de noapte". —Mama „își schimbă copilul", când schimbă rufele copilului. —„Să mergem la un pahar de vorbă"e o expresie pe care am auzit-o întrebuințată în mod curent și fără să mai cuprindă nici o notă glumeață, în Cohalm (Transilvania). În mintea celui ce a întrebuințat-o mai întâiu n'a existat, probabil, fraza întreagă: „Să mergem la un pahar de vin, ca să stăm de vorbă", ci numai cele două idei predominante: „pahar" și „vorbă", între care a durat o paserelă provizorie în locul unui pod solid, fiind sigur că ascultătorul său va putea trece pe această punte împreună cu el, fără greutate, de la un punct la altul.

Alături de expresia completă din punct de vedere sintactic, obicinuită mai ales în stilul livresc, există, cu deosebire în graiul de toate zilele, expresia mai mult jalonată și nedesvoltată deplin. Amândouă feluri de exprimare sânt „normale" și coexistă în limbajul nostru, ca niște sinonime sintactice, asemenea cuvintelor sau locuțiunilor sinonime din punct de vedere semantic și deosebite numai din punct de vedere stilistic. Același pictor redă cele văzute uneo-ori printr'o schiță în câteva linii, iar alte-ori printr'un

©BCU CLUJ

desen desvoltat, cu toate amănuntele. A susține că expresia-schiță s'a născut totdeauna, prin scutare, din expresia — desen, este tot atât de greșit ca a ne închipui că pictorul face schițele sale ștergând cu guma umbriturile dintr'un desen.

Avem bunăoară în românește posibilitatea de a exprima o comparație prin expresii-schiță : *înghețat os, singur cuc beat mort* sau prin expresii-desen : *înghețat ca osul, singur cum e cucul, beat de par'că e mort.* Explicarea lui Weigand pentru cel dintâiu fel de construcții : „la comparații, cade adesea, precum se știe, particola comparativă", este după expresia lui L. Spitzer (*Asyndetische Vergleiche im Italienischen und Rumänischen*, în *Stilstudien* I, 13), prea „vieux jeu" [1]).

Tot Weigand a explicat undeva cunoscutele versuri începătoare ale doinelor românești de tipul lui *foaie verde, lămâiță* ca născute prin haplologie din *foaie verde de lămâiță.* Dacă în cazul lui *singur* [*ca un*] *cuc* explicarea este a lui Weigand autor de gramatici elementare, deprins cu regulele formulate practic pentru mai ușoara învățare a unei limbi, în cazul lui *foaie verde* [*de*] *lămâiță* explicarea o dădea Weigand deprins să privească fenomenele linguistice cu ochi de istoric și știind din nenumărate cazuri că evoluția uzează limba și produce de obiceiu forme mai scurte. De fapt *foaie verde de lămâiță* e altă construcție, născută din alt fel de a gândi, decât *foaie verde de lămâiță*; cele două moduri de exprimare sânt binevenite pentru poetul popular, care poate satisface cerințe ritmice, întrebuințând când una, când alta.

---

[1]) Tot astfel explicarea lui Hauschild (ap. Spitzer, *ibid.* 8) pentru expresii analoage germene (*kinderleicht, mutternackt*) : „deoarece esența compoziției e scurtimea, se omit adesea particole.., mai ales prepoziții". Mi se pare însă că Spitzer însuși consideră aceste „comparații asindetice" în italienește și românește ca pe niște expresii eliptice, în care o parte a gândului — complet în mintea vorbitorului — a rămas neexprimată, căci pe *sătul cince* (*cince de sătul*) îl traduce prin „satt - na wie soll ich sagen? - eine Wanze".

©BCU CLUJ

Tot astfel, mult timp au fost considerate ca eliptice prepoziții ca *vorba multă, sărăcia omului*, sau *schimbarea domnilor, bucuria nebunilor*, ori metafore de felul celor din versurile cunoscute din „Mioriţa" :

Feţişoara lui,
Spuma laptelui ;
Mustăcioara lui,
Spicul grâului ;
Perişorul lui,
Pana corbului ;
Ochişorii lui,
Mura câmpului.

Sintaxa modernă a arătat, din potivă, că propoziţiile de acest fel sânt complete. Există limbi, ca cea ungurească, în care copula verbală nu se exprimă de obiceiu.

Când zicem *vorba multă e sărăcie*, acest *e* s'a adăogat ulterior, ca o precizare, spre a putea reda un raport temporal ori modal, pe care predicatul nominal nu-l poate exprima.

Pentru înţelegerea linguistică e necesaar ca punctul de vedere evolutiv să fie completat cu cel static şi — invers — ca cercetătorul limbei, care a urmărit amănuntele până la geneză, despărţindu-le, didactic, în „întâiu, al doilea, al treilea", să fie dublat de interpretatorul limbei, care grupează fapte diverse în categorii. Dacă din punct de vedere evolutiv *vorba multă, sărăcia omului* nu e o brahilogie, ci *vorba multă e sărăcie* trebue considerată ca o polilogie din punct de vedere static, lucrul se prezintă cu totul altfel. Când caut să uit tot ce ca filolog ştiu despre desvoltarea istorică a diferitelor sintagme citate şi mă las condus numai de simţul limbei mele materne, pe care-l am ca subiect vorbitor, atunci nu pot despărţi pe *vorba multă, sărăcia omului* de *bucata cinci lei*, nici metaforele *feţişoara lui, spuma laptelui* de *sărac lipit pământului* sau pe *singur cuc* de *tren-fulger* (= iute ca fulgerul). Nota

©BCU CLUJ

comună tuturor acestor construcții este brevilocvența, faptul că, în loc să desvolt ideea, o schițez numai.

Dar nici nu trebue să fie vorba de o metaforă. Precum în *beat mort* am a face cu o construcție apozițională, tot altfel în parataxe de felul lui *Târgu-Jiu*. La început se va fi zis numai *Târgu*, o numire destul de clară pentru localnici, la care s'a adaus precizarea *Jiu*, pentru ca expresia să fie neechivocă și pentru vecini. Sau, invers, la început se va fi numit, cu același nume *Jiu*, și apa și orașul; abia mai târziu se va fi făcut distincție între *râul Jiu* și *Târgul Jiu* (cf. *orașul București*). De oarece însă, alături de această sintagmă, există la noi (întocmai ca în latinește *urbs Romae* alături de *urbs Roma*) și posibilitatea de a exprima raportul atributului față de subiect prin mijloace morfologice (*Târgul Jiului*) sau sintactice (*Curtea-de-Argeș*, *Vârful-cu-dor* etc.), expresia *Târgu-Jiu* trece în mod fatal în categoria cazurilor de brevilocvență și simțul mieu linguistic o va clasa între expresiile-schiță, care scot în evidență numai cele două culmi pe care le atinge gândirea: localitatea unde umblă la t â r g oamenii din regiunea J i u. În aceeași categorie voiu clasa și nume ca *Ionescu-Sișești* (= Ionescu din Sișești), adecă un Ionescu precizat prin arătarea locului unde s'a născut față de mulțimea mare ce mai poartă același nume, sau ca *Popescu-Conservă* (numit astfel, în bătaie de joc, fiindcă s'a îmbogățit din vânzarea de conserve), sau ca *ceas-brățară* (= ceas la brățară.

Adevărat că exemplul din urmă e decalcat după franțuzește (unde creații moderne de felul lui *timbre-poste*, *cas-régime* etc. sânt din ce în ce mai dese, cf. Nyrop, *Grammaire hist. de la langue française*, III § 568), dar faptul că asemenea decalcuri s'au putut încetățeni în românește, e o dovadă că ele au putut fi clasate între compuse similare de dată veche. Dacă n'aș fi avut simțul că vor fi înțelese imediat de cetitorii mei, n'aș fi introdus în această lucrare pe *expresie-schiță* și *expresie-desen*.

Din cele precedente se explică cred, de ce întrebuințez

©BCU CLUJ

termenul de brevilocvență. Fiind mai puțin uzual și mai puțin uzat, el e mai cuprinzător, înglobând în sine de o potrivă cazuri de elipsă[1]), de brahilogie[2]) și de parataxă.

Tot astfel cred că nu este numai decât nevoie, spre a înțelege pe *Cine dracul te-a adus*? să-l considerăm ca o

---

[1]) Deși mai rar, de sigur că unele cazuri de brevilocvență — chiar din cele date de mine ca exemplu — s'au născut prin elipsă. Subiectul vorbitor își dă seama că dintre părțile care alcătuesc o propoziție unele sânt mai importante decât altele. Această evaluare cuprinde și posibilitatea de a trece pe planul al doilea sau chiar de a elida pe cele ce nu sânt absolut necesare spre înțelegerea restului. Aceasta se cunoaște nu numai în mod acustic, din intonație, ci și optic, din felul cum unii zugravi pictează firme ca CROITOR PENTRU DOMNI, sau chiar CROITOR PT. DOMNI, din felul cum scurtăm pe („Societate pe acțiuni" prin S. A. etc).

[2]) Termenul de *brahilogie* — care redă în grecește ideea cuprinsă în *brevilocvență*, de origine latină — l-am evitat, fiindcă el este în parte compromis prin înțelesul ce i-l dădeau gramaticele normative: „vice d'élocution, qui consiste dans une brièveté excissive, et pousée assez loin pour rendre le style obscure" (Littré). De altfel, nu toți linguiștii de azi înțeleg la fel acest termen; Nyrop bunăoară îl identifică cu *clipsa*. Cea mai bună explicare a acestui termin e cea dată — și datoresc tot colegului N. Drăganu atragerea atenției asupra ei — de Noreen-Pollak în *Einführ. i. d. wissensch. Betrachtung d. Sprache* (Halle 1923), p. 272—276: „Von der Ellypse, der verkürzten Ausdrucksweise, unterscheide ich nämlich die Brachylogie, die kurze Ausdrucksweise, deren gelindeste Formen die knappe („lakonische") und die gedrängte („konzise"). Ausdrucksweise sind. Ich verstehe somit den Terminus Brachylogie in wesentlich gleichem Simfe wie Gerber, der die Definition gibt: „Brachylogie... [ist] Rede.... in der das Selbstverständliche wegbleibt". Diese Erscheinung ist gewissermassen der gerade Gegensatz der Ellypse. Während nämlich die ellyptischen Ausdrücke, um richtig erfasst zu werden, einer Ergänzung aus der Situation oder Zusammenhang bedürfen, ist dies bei den brachylogischen in allgemeinen nicht der Fall, sondern sie sind auch so im wesentlichen vollkomen verständlich. Von Brachylogie kann nur dann die Rede sein, wenn eine ausführlichere Ausdrucksweise daneben in der Sprache vorkommt.. Natürlich ist die Scheidung zwischen der brachyologischen Ausdrucksweise und ihrem Gegensatz, der abundanten („ausführlichen" oder „breiter") nur relativ und subjektiv auf die Grenze somit recht schwebend. Die extremen Formen der abundanten Ausdrucksweise heissen Pleonasmus und Tautologie".

©BCU CLUJ

formă scurtată dintr'o construcție dialogată: *Cine te-a adus?— Dracul!*

Tocmai prin faptul că, atunci când vorbim, facem în măsură atât de mare apel la fantazia ascultătorului nostru, care trebue necontenit să completeze interpretând cele auzite, se explică de ce atâtea cuvinte ale limbei nu au același înțeles în mintea tuturor celor ce le întrebuințează, chiar când avem a face cu noțiuni concrete și mai mult sau mai puțin stabile. Această împrejurare pune o problemă de l e x i c o g r a f i e. Dicționarele care nu dau traducerea în alte limbi, ci sânt scrise într'o singură limbă, încearcă de obiceiu să stabilească cât mai exact conținutul semantic al fiecărui cuvânt, după întrebuințarea curente în limba literară. Astfel dicționarele fac de obiceiu aceeași operație pe care o face gramatica: caută să dea o imagină a limbei model, așa cum ea poate fi extrasă din scriitorii buni ai unui neam. Nu numai Dicționarul Academiei Franceze, care nu este o operă descriptivă, ci normativă, ci și Littré sau „Dictionnaire général" de Hatzfeld-Darmestetter-Thomas sânt făcute pentru cei ce vor să știe care e „exact" sensul cutărui cuvânt.

„Sensuri exacte" însă de cele mai multe ori nu există. Cuvintele nu sânt niște calupuri în care gândul să poată fi turnat astfel ca să încapă deplin, ci sânt sau forme prea mari sau prea mici pentru gând, și trebue deci să se adapteze lui. Definiția pe care ți-o vor da doi inși pentru același cuvânt nu va fi diferită numai pentrucă ideea pe care fiecare și-o face despre ceva diferă mai adesea, ci și pentrucă interpretarea pe care o dă fiecare individ conținutului semantic al cuvântului diferă, prin faptul că frazele, din care a analizat el cuvântul, au fost altele.

Spre deosebire de cele mai multe dicționare academice, **Dicționarul Academiei Române**, care nu se întemeiază numai pe extrase, scoase din literatură, ci utilizează în mare măsură și comunicări de la corespondenți, a căutat de la început — și caută din ce în ce mai mult — să dea o ima-

©BCU CLUJ

gine a tezaurului lexical nescris, aşa cum există el în mintea subiectelor vorbitoare. Imaginea pe care o desfăşoară Dicţionarul Academiei este mai estompată decât în alte lucrări similare; în schimb însă ea e mai bogată, fiindcă cuprinde cuvintele tuturor regiunilor şi tuturor claselor sociale şi nu numai în forma, funcţiunea sintactică, conţinutul semantic şi uzul stilistic consacrat (şi prin urmare învechit), ci şi cu nuanţele, nepreciziunile, şovăielile şi une-ori chiar şi cu contradicţiile izvorîte din interpretarea individuală a comoarei moştenite de vorbe.

Dacă însă Dicţionarul nu poate ţine seama de aportul personal pe care-l aduc subiectele vorbitoare la limba comună, decât în măsura pe care i-o dau contribuţiile benevole primite de la corespondenţi, **Atlasul linguistic**, care provoacă prin anchete speciale aceste contribuţii, o poate face mai mult. Prin faptul că anchetorul îşi alege de obiceiu un singur subiect din fiecare comună cercetată, hărţile linguistice proiectează graiurile individuale ale unui număr oarecare de subiecte vorbitoare. Mi se pare deci că LEO SPITZER (*Atlas linguistique ou grammaires-dictionnaires-textes*? Extras din „Revista Internacional de los Estudios Vascos". Año 22. Tomo XXI 1928—No. 2) nu are dreptate când susţine că reducerea voită a numărului de cuvinte anchetate pentru Atlasele linguistice, are de urmare o sărăcire a mijloacelor limbei cercetate, desfiinţând în mod brutal fineţele de expresie, nuanţele stilistice şi tot ce interesează pe psihologul şi esteticianul limbei (p. 5). De sigur că „atlasul nu ne poate oferi decât un tablou simplificat în mod artificial al unui stadiu de limbă, pe când dicţionarul... desfăşură înaintea ochilor noştri bogăţiile de exprimare de care o limbă dispune şi a dispus" (p. 7), dar nu cred că „numai dicţionarul ne face să asistăm la „devenirea" unei limbi" (p. 7). Cel ce ştie ceti cu adevărat o hartă, va vedea, mai bine chiar decât din dicţionarul cel mai bogat, cum se conturează desvoltarea limbei şi care este partea de interpretare indi-

©BCU CLUJ

vidual㠹 a limbei prin subiectele vorbitoare puse în fața graiului tradițional.

În general, întrebarea „atlas sau dicționar" mi se pare oțioasă, căci răspunsul nu poate fi decât „atlas *și* dicționar". Cele două opere se completează una pe alta și dau împreună imaginea justă a limbei. De sigur că predilecția pentru atlase — explicabilă după opera cu adevărat revelatoare a lui Gilliéron — nu trebue să facă să înceteze interesul pentru dicționare. E regretabil de sigur că „poporul italian pare că se desinteresează complet de tradiția glorioasă a Cruscei" și că „în Franța lumea nu se gândește încă la reeditarea, amplificarea și modernizarea lui Littré" (p. 6), dar Spitzer nu are dreptul să afirme că „o țară ca România, care posedă cele dintâi volume ale unui dicționar, cum nu-l are alt popor romanic, îl publică foarte încet și se ocupă și cu proiecte pentru un atlas" (p. 6). De fapt Dicționarul Academiei, după pauza forțată în publicare, pricinuită de războiu și urmările lui imediate, reapare de câțiva ani regulat. Dela 1928 încoace au apărut nouă fascicole de câte 5 coale și lucrarea continuă regulat, tipărindu-se cel puțin câte o coală pe lună. Dacă alături de Dicționar, România pregătește, în aceste vremuri de cumplită criză financiară, și Atlasul, cu atât mai bine!

După îndelungate lucrări pregătitoare, Muzeul Limbei Române a putut face, cu începerea anului 1930, grație sprijinului material primit de la mai multe instituții [1]), în frunte cu „Fundațiunea Regele Ferdinand I", întâiul pas hotărîtor spre realizarea Atlasului Linguistic al României (ALR), începând anchetele pe teren. Cei doi anchetori, SEVER POP și EMIL PETROVICI, au făcut mai întâiu câteva explorări de probă în mai multe puncte din trei regiuni îndepărtate: în colțul nordestic al Ardealului cu excursii în Bucovina și Moldova învecinată, în regiunea „Mărginenilor" sibiieni și în părțile Brăilei, pe cele două

[1]) Vezi Darea de seamă publicată în „Raportul anual" de la sfârșitul acestui volum.

©BCU CLUJ

maluri ale Dunării. La întoarcere, după experiența câștigată în aceste anchete provizorii, chestionarele au putut fi întregite, sistemul de transcriere stabilit și au putut fi puse la punct o mulțime de amănunte, mai ales de ordin tehnic. În vacanța Paștelor 1930 s'a început apoi ancheta definitivă, în regiunea nordică și vestică (Maramureș, Sălaj, Sighet, Ardealul de miază-noapte, Bihorul), cu mici abateri prin Banat și prin părțile Sibiiului. Până la sfârșitul anului 1930 au fost anchetate din partea lui S. Pop 50 și a lui E. Petrovici 12 puncte.

Din rapoartele verbale pe care le fac din când în când cei doi anchetori, care caută ca întoarcerea lor la Cluj să coincidă cu ședințele Muzeului, reiese înainte de toate, că era timpul suprem ca aceste cercetări să înceapă, căci influența limbei claselor culte orășenești și în special a celei din vechiul Regat, exercitată prin școli, administrație, armată și presă, este atât de mare, încât peste puțini ani nu va mai rămânea mult, nici în cele mai dosite cătune de munte, din prospețimea rustică a graiului tradițional.

Nu voesc să anticipez nimic asupra rezultatelor acestor anchete. Mă mulțumesc să citez un singur caz, relevat de E. Petrovici, căci acest caz arată cât de ușor poți ajunge, fără ajutorul cercetărilor de geografie linguistică, la concluzii false.

Într'un sat din nord-estul Ardealului, unde se palatalizează labialele, Petrovici a găsit pe *v* alterat în *ẑin*, *ẑipt*, *ẑine*, *ẑis*, *ẑie* pentru *vin*, *vipt*, *vine*, *vis*, *vie*. Acest *ẑ-* pentru *v* apărea consecvent în toate exemplele auzite, afară de unul: *vită* (nu *ẑită*). În fața acestui fapt, cercetătorul limbei, închis între cei patru pereți ai camerei sale, își va zice: „*vită* este un termen aparținător vieții rustice, deci un cuvânt vechiu și autohton la sat; rostirea cu *v* trebue să fie o prețioasă relictă a pronunțării latine (*vita*), păstrată din vreo cauză, pe care trebue s'o aflu". Așa s'a gândit în primul moment și Petrovici, dar desbrăcându-se de orice speculațiuni filologice, după ce s'a convins că *vită* nu e numai o rostire individuală, a întrebat, dacă totdeauna s'a zis

©BCU CLUJ

așa? Și atunci a primit răspunsul care elucidează dintr'o dată toată problema. Înainte de războiu cuvântul *vită* nu era cunoscut, ci toată lumea zicea *mărhaie* [1]). Abia de la războiu încoace, cuvântul *vită* a pătruns în limbă, pe aceeași cale pe care pătrunsese odinioară și ungurescul *marha*, adecă prin contractul cu orașul, unde se vând și se cumpără vitele, apoi prin școală, din graiul copiilor în al părinților. *Vită* nu e deci continuarea latinescului *vita*, ci un cuvânt nou, care păstrează pe *v*, ca *vital* sau alte neologisme. Răspândirea repede și mare pe care acest cuvânt a avut-o, într'un deceniu, se explică prin repulsiunea pronunțată pe care limba o are în aceste regiuni, ca o reacție a stărilor politice de odinioară și din cauza batjocurii pe care o aud de la „regățeni", împotriva cuvintelor recunoscute ca de origine ungurească.

Începutul atlasului nostru coincide cu începerea publicației Atlasului linguistic italo-elvețian (AIS.) : JABERG K. und JUD J., *Sprach und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*. Zofingen, Ringier et Co. Bd. I Familie. Menschlicher Körper, 1928 ; Bd II. Handwerk u. Handwerkzeug. Handel. Zahlen. Zeit u. Raum. Himmelskörper. Wetter. Metale, 1929 ; Bd. III. Mineralien. Bodengestaltung u. Gewässer. Tiere. Jagd u. Fischerei. Waldbau u. Holzhauergeräte. Pflazen, 1930. Astfel AIR. a putut profita în largă măsură de progresul realizat de monumentala operă a învățaților elvețieni. Deosebit de valoroase ne-au fost mai ales sfaturile ce se desprind din cartea lui JABERG K. și JUD J., *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument*. Kritiche Grundlegung und Einführung in den Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz, Halle, Niemeyer, 1928. Precum nu era altfel de așteptat de la acești eminenți linguiști, ei au izbutit să

[1]) Cuvântul pe care ungurescul *marha* l-a înlocuit nu pare a fi fost *vită*, ci *nămaie* <*animalia*, păstrat încă în Banat, iar în toponimie (*Nămaia, Nămăiești* etc) și în alte regiuni. Într'adevăr, unugurescul *marha* ar fi trebuit să dea în românește *marhă*, precum de fapt se aude în multe regiuni (cf. și *marfă*). Forma *mărhaie* presupune o încrucișare cu *nămaie*, pe care l-a înlocuit.

©BCU CLUJ

dea în această scriere, pe lângă indicații indispensabile pentru cei ce vor să utilizeze hărțile lor, și o introducere minunată în tehnica atlaselor. Cetind soluțiunile cuminți la care s'au oprit, nu mai vezi mulțimea de îndoieli, de încercări reluate tot din nou, nici nu bănuești preocuparea continuă și munca neobosită și plină de devotament prin care au putut fi învinse atâtea obstacole și accidente neprevăzute.

Oprindu-mă în cele următoare pe scurt la soluțiunile adoptate de conducătorii Atlasului italo-elvețian, voiu arăta, paralel, căile, une-ori mai mult, alteori mai puțin deosebite, pe care a pornit Atlasul linguistic al României.

Pentru AIS., la început, anchetele aveau să se restrângă numai asupra părții italiene a Elveției și asupra Italiei ne nord, pe care avea să le cutreiere un singur anchetor, P. SCHEUERMEIER. Acesta trecu mai târziu și în Italia mijlocie. În același timp G. ROHLFS cutreiera Italia meridională și Sicilia, iar M. L. WAGNER Sardinia. Ei aveau trei chestionare, unul normal, cuprinzând cam 2000 de cuvinte și forme (reproduse la pag. 144—174), pentru chestionarea căruia era nevoie în medie de 3 zile de câte 6 ore; cu acesta au fost anchetate 354 de localități; — altul redus la vreo 800 de chestiuni, mai ales pentru orașe, care cerea cam 1 $^3/_4$ zile de lucru de punctul anchetat; — în sfârșit, al treilea, augmentat, cam de 4000 de chestiuni, care cerea o muncă de vreo 40 de ore, repartizate pe 12 zile, și care a fost întrebat în 29 de locuri. Pentru drumuri și alegerea subiectelor fiecare anchetă mai cerea 2—3 zile.

ALR. și-a pus de țintă deocamdată studierea teritorului dacoromân. Dacoromânii din afară de granițele României Mari vor fi vizitați în măsura posibilităților. O comună (Apșa) din Cehoslovacia a fost anchetată în legătură cu Maramureșul. Dacă mijloacele ne vor permite, vom trece apoi la Aromâni, Megleniți și Istroromâni. Voim să studiem și câteva comune minoritare din România, preferind sate cu populație mixtă, în care cele două limbi

©BCU CLUJ

din același sat să poată fi studiate comparativ, cu influențele (împrumuturile, decalcurile) lor reciproce.

La alcătuirea chestionarului, preocuparea principală a fost, pentru AIS. laturea lexicografică, alegându-se mai ales cuvinte care figurează și în Atlasele celorlalte limbi romanice, spre a se putea întregi imaginea cartografică a întregului teritoriu roman. Aceste cuvinte aparțin, mai toate, tezaurului lexical uzual al omului de rând. S'a ținut seama de împrejurările locale, primindu-se cu deosebire termenii care reflectă mai bine condițiile culturale ale țării. N'au lipsit însă nici preocupări de ordin fonologic și morfologic, alegându-se cu precădere cuvinte cu combinații interesante de sunete sau cu forme flexionare remarcabile. Astfel au fost întrebate, în măsură mai mare ca la ALF. (căci în Franța pluralul adesea nu se deosebește de singular), formele pluralului. Spre a putea prinde diferite forme sintactice, cuvintele au fost așezate în fraze. Dar experiența făcută cu acestea n'a fost din cele mai bune, căci de cele mai multe ori subiectele, sugestionate de fraza auzită, își concentrau luarea aminte asupra construcției și nu dădeau destulă atenție cuvântului pe care anchetorul voia să-l obțină (p. 176—177 și 181).

Pentru ALR. am alcătuit două chestionare, având fiecare alte chestiuni și alt anchetor. Am voit adecă să evităm ca să avem din aceeași localitate material cules de doi inși. Cele arătate de Jaberg și Jud la pag. 277 ș. u., unde se pune pe două coloane materialul cules de Salvioni, Battisti și Scheuermeier, sau de Moroni și Rohlfs, ori de Bertoni și Merlo, e o exemplificare instructivă pentru varietatea mare pe care o prezintă două anchete în același loc, mai ales când sânt făcute în diferite timpuri, de diferiți anchetori, cu diferite subiecte.

Chestionarul normal e compus la noi după aceleași principii ca cel pentru AIS., cuprinzând aproape numai noțiuni curente oricărui Român, deci cuvinte din cele mai obicinuite. Am căutat să primim cât mai multe

©BCU CLUJ

vorbe din chestionarele celorlalte limbi romanice și am dat preferință celor ce prezintă un interes fonologic și morfologic.

De-oare-ce numărul chestiunilor trebuia limitat, problema ce se punea nu era, ce trebue primit, ci ce poate fi sacrificat din chestionarul bogat alcătuit de S. Pop și discutat într'o serie de ședințe ale Muzeului. Un exemplu: un cuvânt ca *nas*, care după toate prevederile, e întrebuințat pretutindeni și se rostește la fel în toate ținuturile românești, nu e dispensabil? Anchetele de probă au arătat că nu, și că nici odată nu poți prevedea răspunsurile ce le vei obține. Într'adevăr, există o regiune întreagă, în Ardealul de nord și vest, care nu întrebuințează cuvântul *nas*, ci îl înlocuește prin *nari*, un vechiu plural al lui *nare*. Tot astfel *mână* e înlocuit în regiunile vestice prin *brâncă* ș. a.

În ceea ce privește formele flexionare, experiența anchetorilor români arată, că une-ori dai de subiecte de la care e aproape imposibil să obții o formă a pluralului, pe când alte ori întâlnești subiecte care imediat înțeleg intenția anchetorului și leagă singur substantivul de numeralele *unu* și *doi*. De la un astfel de subiect inteligent Petrovici obținu bunăoară, la întrebarea: „cum se numește cel ce cântă în strană la biserică?", răspunsul prompt: „un diac, doi dieci".

Altfel decât pentru ALF. sau AIS. se prezintă la noi posibilitatea de a obține în răspuns aceleași fraze. În Franța și în Italia (afară doar de Toscana), dialectele se deosebesc atât de mult de limba literară, încât subiectului i se poate da să traducă pur și simplu o frază din limba literară în dialect. La noi deosebirea aceasta nu e nicăiri atât de mare încât o traducere nesugestionată să fie posibilă. În cazul cel mai bun se poate obține răspunsul: „la noi nu se zice așa"; de obiceiu însă, chiar când construcția literară nu este întrebuințată în partea locului, subiectul o va t r a n s p u n e în dialect, adecă va păstra construcția redând-o cu modificările fonice caracteristice graiului regional. Spre a evita asemenea răspunsuri, ce nu redau limba adevărată,

©BCU CLUJ

am redus foarte mult, în chestionarul normal, numărul frazelor întregi de anchetat.

Cu acest chestionar „normal" de vreo 2200 de întrebări, cutreieră țara S. Pop, lucrând în medie 7 ore pe zi și întrebuințând cam 4 zile de punctul de anchetat, în care timp e cuprinsă și deplasarea dintr'un loc în altul și vremea necesară pentru alegerea subiectului. Subiectul odată aflat, rămâne același de la începutul până la sfârșitul anchetei. Hărțile ce se vor alcătui din materialul acesta vor fi fotografiile graiurilor spontane și individuale, despre care vorbeam mai sus.

Al doilea chestionar, cel mare, cuprinzând vreo 4800 de întrebări, scormonește tezaurul lexical din regiuni mai adânci, privind obiecte mai puțin cunoscute de toată lumea, precum și noțiuni mai subtile, cu insistări asupra sinonimicei, vorbirei afective etc. E. Petrovici, care a plecat cu acest chestionar, se oprește câte 10 zile în fiecare comună și caută să întrebe cât mai multe subiecte, de diferite vârste, sexe, stări sociale și grade de cultură, spre a putea obține terminologia tehnică și specială (războiul de țesut, moara, stâna, etc.) și spre a putea da o imagine a graiului colectiv al comunei. Având posibilitatea să cunoască mai multe subiecte, el va da mai ușor de oameni inteligenți și cu talent pentru limbă, de la care va căuta să obțină cât mai multe forme morfologice. Tot el are însărcinarea să culeagă și texte ușoare, pe cât se poate comparabile între sine și în mare parte relative la chestiuni etnografice și folclorice (obiceiuri la nuntă, credințe despre strigoi, construcția unei case, etc.). Deși încă nu prea vedem cum vom putea cartografia din aceste texte altceva decât unii termeni speciali, totuși am crezut necesară culegerea lor, tocmai spre a putea da o imagine a limbei vorbite, din care se pot culege forme sintactice și o frazeologie spontană și nefalsificată. Publicarea acestor texte va fi deci o completare a Atlasului linguistic, a cărui preocupare principală trebue să rămână cea lexicografică. Sântem, în privința acestor texte, în consonanță cu rezoluția luată la întâiul

©BCU CLUJ

Congres linguistic, de la Haga, în 1928, unde, recunoscându-se urgența atlaselor linguistice, s'a insistat asupra necesității de a le completa prin texte culese la fața locului.

O deosebită grijă au avut anchetorii Atlasului elveto-italian, și mai ales Scheuermeier, să noteze toate împrejurările în care se producea răspunsul, știind că acestea pot avea un mare interes pentru linguist. Printr'un foarte ingenios sistem de semne (explicat la pag. 19—22) el indică întrebările care-l fac pe subiect să râdă, răspunsurile șovăitoare, și nesigure, cazurile când subiectul nu știe răspunde sau când obiectul nu îi e cunoscut, când anchetorul nu-i sigur că a auzit bine sau e sigur că a auzit exact o formă neobicinuită, când răspunsul a fost dat de altă persoană decât subiectul chestionat sau când cuvântul a fost izolat dintr'o propoziție, când subiectul anchetat se corectează, când anume vorbește rar (lento) sau repede (allegro), când consideră însuși terminul ca modern, grosolan, vulgar, rustic, elegant, nobil („civil") etc. În privința aceasta din urmă anchetorii români au făcut experiența că țăranul nostru de obiceiu își dă seama de ceea ce aparține graiului său rustic și ceea ce e importat de la oraș, ce e „pe politică", cum se zice în unele părți. Însemnarea graiului afectiv e mai mult preocuparea lui Petrovici, decât a lui Pop, căci subiectele acestuia din urmă, chestionate mai multe zile, în curs de 6—7 ore pe zi, trebue să facă sforțări intelectuale atât de mari, încât nu mai au atenția încordată asupra nuanțelor stilistice. Chestiunile urmându-se repede una după alta, răspunsurile sânt mai mult gândite decât simțite. Aceeași observație au făcut-o și Elveții: „când stai, seara, de vorbă cu oamenii adunați în cârciumă, auzi expresii din cele mai tari — iar când îi chestionezi, abia dacă îți dau pentru câteva cuvinte ca „leneș", „sgârcit", „fricos" expresii autohtone... Fiecare din noi avem un tezaur lexical obiectiv și activ, totdeauna ușor de evocat, și mai avem o rezervă de cuvinte, de un colorit personal, care îți vin în minte numai în stări sufletești agitate; această

©BCU CLUJ

rezervă lexicală nu poate fi mobilizată cu mijloace artificiale" (p. 180).

Pentru ca putința de a compara materialul cules în diferite localități să fie dată, formularea chestiunii — care sugerează mai totdeauna răspunsul — trebue să fie aceeași (p. 181). Arătarea spre obiect e cel mai bun mijloc de a produce un răspuns neinfluențat; în schimb experiența făcută cu ilustrații și fotografii a fost destul de rea : anchetorii au dat chiar de subiecte care confundau, în ilustrații, o rădașcă cu un rac. Dacă imiți strigătul unui animal, obții cu mult mai ușor numele lui, decât dacă îl descrii (p. 183).

Ca puncte de anchetat au fost alese cu deosebire sate mici și dosite, dar, spre deosebire de ALF. au fost cercetate și orașele. Experiența a arătat însă că graiul autohton nu se păstrează atât de bine în orașul însuși, cât în sătulețele din apropierea orașelor, foarte mult influențate de el (p. 188). O altă experiență interesantă este că în munți adesea satele din susul văii nu sânt atât de conservative ca cele așezate mai jos (p. 187). În general, unde portul s'a conservat mai bine, și limba e mai arhaică (p. 189), ceea ce la noi, Românii, nu este totdeauna cazul.

Subiectele cele mai bune erau pentru AIS. cele între 40 și 60 de ani. De obiceiu în familiile vechi și înstărite limba se păstrează mai bine. Dar regula în alegerea subiectului este : lipsa de regulă (p. 191). Paradoxul acesta se potrivește și la alegerea punctului de anchetat, căci dacă poți stabili de acasă o linie de conduită în trăsături generale, se ivesc multe împrejurări neprevăzute care te silesc, la fața locului, să te abați de la ea. Dacă anchetorii pentru AIS. au găsit adesea subiecte potrivite între femei, anchetorii români au lucrat mai mult cu bărbați, cel puțin pentru chestionarul normal, femeile fiind mai adesea prea rușinoase și, înainte de toate, atât de ocupate cu lucrul în casă, încât nu puteau sta mai multe ceasuri de-arândul la chestionat. A da de un subiect bun e adesea chestie de noroc. „Inteligența nu trebue confundată cu cultura. Cultura primejdueşte dialectul căci ea se întemeiază pe limba literară;

©BCU CLUJ

cel inteligent vorbește bine și dialectul și limba literară" (p. 190). Simțul pentru dialect se găsește adesea mai desvoltat, la cel ce cunoaște mai multe limbi și îl afli, în Italia, de multe ori între emigranții reîntorși în patrie (p. 191).

Greutatea pe care au întâmpinat-o anchetorii români n'a fost totdeauna de a găsi un subiect bun, ci de a-l păstra până la urmă, și mai cu seamă de a alege între mai multe subiecte. Astfel Pop a pus odată, la o ședință a Muzeului, următoarea chestiune: „Ajuns în sat, în curând m'am convins din vorbă cu oameni de diferite vârste, sexe și straturi sociale, că fenomenul palatalizării labialelor e aproape de stingere: mai păstrau formele palatalizate bătrânii, femeile și copii cât timp încă n'au fost la școală. Trebuia să-mi aleg ca subiect pe unul care mai conserva stadiul vechiu al limbei sau pe unul, care atinsese stadiul ce va triumfa mâine?" Acei dintre noi, care sântem partizani ai metodei diacronice, îl sfătuiam să caute să salveze formele arcaice, interesante din punct de vedere al evoluției limbei; cei ce preferim metoda sincronică ceream fixarea stadiului nou atins de majoritatea populației. Pe toți e peste putință să-i mulțumești.

Inovațiunea cea mai importantă, poate, făcută de AIS., este interesul cel viu pentru latura etnografică. Nu mai puțin de 3000 de fotografii ilustrează datele linguistice. Pe urmele acestea pășește și AI,R. și amândoi anchetorii noștri lucrează foarte mult cu aparatul fotografic, deși cheltuielile anchetei cresc astfel foarte mult. Mai mult decât atât, noi am introdus și aparatul de filmat. Dacă fotografia poate să dea imaginea obiectului numit de un substantiv, f i l m u l c i n e m a t o g r a f i c poate prinde acțiunea exprimată de verbe, precum *a meliță, a tunde* oile etc.

Spre deosebire de AIS., anchetele mari se fac la noi și cu mijlocul gramofonului. Experiența făcută la noi este, că, în fața aparatului, subiectul de cele mai multe ori nu este agitat și vorba lui nu pierde din spontaneitate. Ceea ce nu poate nota nici un fel de transcriere, tonul, tempo și melodia vorbei, e fixat astfel pe placă și păstrat pentru

©BCU CLUJ

studii viitoare în arhiva Muzeului, alături de plăcile care înregistrează cântecul popular.

În ceea ce privește transcrierea fonetică, din cele două sisteme, cel schematizant (care alege un semn pentru fiecare sunet auzit și creează un sistem de categorii sonice) și cel impresionist (care, fără să fie preocupat de sistemul fonetic al unui dialect, caută să fixeze în fiecare caz, cât se poate de exact, impresia momentană acustică), Gilliéron a ales pe cel de al doilea. Dintre anchetorii pentru AIS., Scheuermeier, ținându-se de instrucțiile primite, era mai mult impresionist, Rohlfs și Wagner, obicinuiți din cercetările lor anterioare, mai mult schematizanți. Amândouă metodele își au avantajele și desavantajele lor, discutate de Jaberg și Jud (p. 214), mai pe larg în *Zeitschrift f. rom. Philologie* XLVII 171—218. Explicarea sistemului de transcriere de la pag. 24—36 arată pe de o parte o supleță ce poate reda cele mai fine nuanțe de rostire, pe de altă parte însă, prin introducerea atâtor semne diacritice, sistemul a devenit, atât de complicat, încât îngreunează foarte mult cetirea hărților. El se depărtează în mod considerabil de sistemul fonetic al lui Ascoli, pe care este totuși întemeiat.

Stabilirea unui sistem de transcriere a fost una din cele mai grele probleme pentru noi. Am adoptat, după lungi discuții și încercări, un sistem care îl depărtează cât mai puțin de la grafia obicinuită a limbei române (menținând deci pe *ă, î, ș, ț* etc.), din care am înlocuit numai semnele echivoce (de ex. *ce, h* în *duh, arhiva, ham,* sau *-i* din *socri, boi* și *lupi*) și în care am introdus semne nouă, însă pe cât posibil astfel, ca fiecare semn diacritic să corespundă unei variante care atinge în același sens o serie întreagă de sunete (de ex. *ę, ǫ* etc.=*e, o* deschise, *l'*, *ń*, *k'=l, n, k* muiate; *ą̆, ą̃* etc.= *a, u* nazalizate ș. a. m. d.). Astfel sperăm ca hărțile Atlasului nostru să poată fi citite și de persoane care nu au o cultură fonetică specială. Ne-am ferit să dăm anchetorilor instrucțiuni prea rigide; le-am dat însă sfatul să nu exagereze în tendința de a reda

©BCU CLUJ

toate nuanțele de rostire, știind că oricât de meticuloși am fi, totuși nu putem prinde cu urechea toate varietățile de sunete [1]), mai știind că anchetorul e predispus să proiecteze obicinuințele sale de rostire în cele auzite, și mai ales făcând experiența că adesea, la început, ți se pare că distingi deosebiri, despre care cu timpul, după ce ai avut vremea să înglobezi impresiile izolate în categorii de impresii, te convingi că de fapt nu există.

Având a alege între un atlas mai bogat în material și cu o rețea cât mai deasă, care însă să nu fie gata decât peste un deceniu sau două, și între unul mai redus și cu ochiurile rețelei mai rare, am ales pe cel din urmă, fiind convinși că mai mult folos poate aduce științei o operă pusă cât mai repede la dispoziția cercetătorului, cu material nealterat prea mult de tendința nivelatoare a limbei literare, decât una cu material îmbelșugat — din care însă în mod fatal vor lipsi atâtea lucruri care pot interesa pe unul și altul din cercetători — dar prea mult „unificat" și care va putea fi pus în circulația științifică abia într'o vreme când preocupările linguisticei pot fi altele decât cele de azi. După socoteala ce ne-am făcut-o — păstrând depărtarea medie de 35 km. (pe șosea) între punctele anchetate de Pop și 90 km. între cele cercetate de Petrovici — făcând cu totul vreo 320 anchete normale + 100 anchete mari, ajungem cam la aceeași desime pe care o are AIS. în Italia mijlocie, și vom avea nevoie la strângerea materialului de ceva mai puțin de o mie de zile de lucru pentru fiecare din cei doi anchetori. Depinde de mijloacele materiale de care vom dispune anual, pe câți ani va trebui să repartizăm aceste zile de lucru. A ști să te limitezi de la început, și mai ales a nu cere de la o operă mai mult decât poate da, este cel

[1]) Astfel tânărul învățat german Dr. A. Kuen, care a făcut studii dialectale în România, după ce fusese în Spania, unde se învățase să distingă un *r* cu o singură, cu două, trei sau mai multe vibrațiuni, auzea distinct și la noi, după numărul vibrațiunilor, mai multe feluri de *r*, pe care eu nu le puteam deosebi.

©BCU CLUJ

mai bun lucru. De aceea mi se par deosebit de înțelepte concluziile la care ajung Jaberg și Jud și pe care le rezumă în următoarele șase puncte, răspunzând în mod anticipat criticelor ce se vor aduce operei lor:

1. Atlasul nu vrea să fie c o m p l e t, ci dă numai o alegere de fapte linguistice.

2. Atlasul nu caută a m ă n u n t u l, ci îndeamnă la considerații s i n t e t i c e.

3. Atlasul — e vorba de AIS. — nu produce vorbirea s p o n t a n ă, ci dă răspunsuri t r a d u s e.

4. Atlasul dă material b r u t și n e r e t u ș a t.

5. Răspunsurile au caracter i n d i v i d u a l și nu au deci pretenția să redea limba generală.

6. Atlasul nu are tendințe a r h a i z a n t e și p u r i s t i c e, ci fixează stadiul a c t u a l al dialectelor.

Aceste concluzii dovedesc marea modestie a autorilor Atlasului italo-elvețian. De fapt el cuprinde cu mult mai mult. Cuprinde un enorm material potrivit să îmbogățească experiența noastră linguistică. Precum câștigul ce rezultă din cercetările istorice asupra limbei nu este posibilitatea de a stabili că un cuvânt sau o formă e atestată mai întâiu în secolul XVI-lea sau al XVII-lea, ci înțelegerea pe care din sute de date o câștigi despre evoluția limbei, tot astfel meritul geografiei linguistice nu este că cu ajutorul ei putem determina exact dacă aria unui cuvânt sau a unei forme ajunge cu 10 km. mai spre sud sau mai spre nord. Gilliéron și elevii săi au arătat în deajuns, care sânt foloasele mari ce pot rezulta dintr'o cetire cu pricepere a hărților linguistice. Dar, spre deosebire de autorul Atlasului linguistic al Franței, care lasă cetitorului inteligent grija de a scoate toate deducțiile ce i le poate sugera un material brut, prezentat obiectiv, Jaberg și Jud au știut să facă din „legenda", pe care o adaugă hărților lor, cel mai valoros mijloc de a cunoaște a t i t u d i n e a subiectului vorbitor față de limba tradițională, rolul său de i n t e r p r e t a t o r al materialului de limbă moștenit, toate acele nuanțe pe care personalitatea subiectului vorbitor le aduce ca aport de originali-

©BCU CLUJ

tate la graiul comun. Pentru aceste „legende", lucrate cu atâta grijă și cu atât de rafinată intuiție pentru problemele linguisticei moderne, le sântem deosebit de recunoscători autorilor lui AIS.

Un punct de vedere nou, care merită mare atenție, e cel exprimat, în *Mélanges* I. de P. N. SAVICKIJ în studiul *Les problèmes de la géographie linguistique au point de vue de géographie*. El constată că fapte de natură esențial diferite de cele linguistice, precum sânt faptele economice sau de istorie naturală, proiectate pe hartă, arată multă asemănare cu mănunchiurile de trăsături linguistice, care se întretaie, se urmează de aproape, formează zone de frontiere etc. (p. 146). Mai mult decât atât. Răspândirea faptelor de ordin economic din Cisuralia (partea europeană din Imperiul sovietic) coincid uneori, după studiile autorului, cu ariile geografice ale unor fapte linguistice. Astfel cultura grânelor de iarnă din sudvestul acestui teritoriu e mărginită de o linie care constitue și limita între dialectul mare-rusesc pe de o parte și dialectele albe-rusești și mici-rusești pe de alta (p. 149). Fără să se ocupe de cauzele acestor coincidențe (p. 152), el mai constată că în aceleași regiuni, în care se găsesc aceleași temperaturi în luna Ianuarie, se întâlnesc dialectele mici-rusești cu cele albe-rusești (p. 150), încât riscă afirmația că „hărțile linguistice traduc cu mai multă precizie repartiția caracterelor climatice decâ hărțile climatice înseși" (p. 152). Altă observație pe care o face, anume că „în șesurile rusești limitele linguistice coincid cu granițele statelor vechi" (p. 154) este în consecință cu ceea ce știm astăzi despre formarea dialectelor. Concluzia la care ajunge e deci necesitatea unei „confruntări a datelor geografiei linguistice cu cele ale geografiei generale" (p. 148).

Plecând de la constatarea că anchetele pentru atlasele linguistice nu pot da decât înfățișarea limbei la un moment dat, precum cadastrul înregistrează proprietatea funciară a unui timp și a unei regiuni date, P. Skok exprimă,

©BCU CLUJ

în raportul făcut pentru Congresul slaviștilor din Praga, dezideratul, ca aceste „cadastre linguistice" să fie puse la punct prin „recensăminte" periodice. Pentru realizarea acestei foarte judicioase idei, care reclamă însă cheltuieli mari, Skok face o propunere, care mi se pare mai puțin nimerită. Ar vrea anume, ca materialul adunat, în loc să fie publicat, să se păstreze în arhivele unor societăți savante, unde să poată fi consultat de cercetători. Mi se pare că asemenea colecții păstrate în arhive n'ar aduce mult folos, căci utilizarea atlaselor linguistice se face, asemenea dicționarelor, de obiceiu pentru chestiuni speciale și de amănunt, pentru care nu te poți deplasa până în localitatea unde sânt arhivele. La Muzeul Limbei Române, unde ne-a preocupat și gândul perfecționării viitoare a Atlasului linguistic al României, redus intenționat — și ca densitate și ca extensiune a chestionarelor — la proporțiile ce pot garanta o punere în circulație a materialului cules prin publicarea cât mai neîntârziată a lucrării, am făcut deocamdată următorul plan: Secția Atlasului va funcționa permanent și va publica periodic rezultatele anchetelor: mai întâiu anchetele lui S. Pop, cu chestionarul de 2200 de cuvinte uzuale și cu punctele anchetate depărtate unul de altul în medie cu 35 km. Va urma publicarea hărților lui E. Petrovici, cu chestionarul mare, cuprinzând și termeni speciali, și cu o rețea mai rară (cam 90 km. între puncte). Până când se va termina și publicarea aceasta, vom alcătui treptat un chestionar nou, care să corespundă preocupărilor linguistice viitoare și să completeze lacunele celor două chestionare anterioare. Cu acest chestionar va pleca probabil, alt anchetor, în alte puncte. Continuând în felul acesta, vom avea cu timpul o imagine a limbei cât mai completă, atât ca bogăție de material, cât și ca densitate a punctelor anchetate, ținând seama și de problemele nouă ce se vor pune în linguistică, și de dezideratul „recensămintelor periodice", exprimat de eminentul romanist de la Zagreb.

P. Skok continuă cu studiile sale atât de bogate în su-

©BCU CLUJ

gestii despre **raporturile româno-slave**. Dintr'o lungă recensie făcută unor cărți de Il. Bărbulescu — cărți, cărora li se atribue o valoare mai mare decât cea pe care o au de fapt— publicată subt titlul *Des raports linguistiques slavo-roumains* în „Slavia" 1929—VIII 776—790, reținem desvoltarea mai pe larg a părerii atinse în treacăt și în lucrări anterioare, despre b i l i n g u i s m u l de odinioară al Românilor, care trăiau în simbioză cu Slavii. El crede că numai prin acest bilinguism, care a dăinuit până în sec. XVI-lea, putem înțelege scrierea și mai ales înțelegerea textelor slave în principate (p. 778) și că introducerea limbei române în documente și în opere literare nu se datorește nici influenței catolice, nici celei husite, ci dispariției progresive, din sec. XVI înainte, a bilinguismului (p. 780). O dovadă de natură linguistică a acestui bilinguism o vede autorul (*Slavia* 1929—VIII p. 627) în felul cum Românii au românizat, după model slav, vocabularul lor de origine ungurească. Ca exemplu se citează identificarea lui *ol*(*ъ*)+cons. și *ol*(*ъ*)+cons. cu slavul *вл*, *вр*>*âl*, *âr* : találni>*întâlni*, apoi *an*+*cons.* cu mediobulg. *вn*>*ân* : bántani>*bântui*, porkoláb (scris porcoláb) > *pârcălab*, hordó > *hârdău* etc. Mai ales remarcabilă e însă înlocuirea terminației infinitivului *-ni* din ungurește, cu *-ùi*, care corespunde slavului — *uja*. De-oare-ce, conchide Skok, în regiunile românești de azi erau, în sec. IX -XII prea puțini Slavi pentruca să fi putut servi de mijlocitori între Unguri și Români, trebue să admitem că Românii, înainte de venirea lor din sudul Dunării, „se obicinuiseră cu totul cu modelele de morfologie slavă" (p. 627).

Raționamentul lui Skok nu mă convinge, iar faptele citate de el sânt susceptibile de a fi interpretate și altfel.

Că vor fi existat Români bilingui și Slavi bilingui, este aproape sigur. Aceștia însă s'au desnaționalizat cu timpul și abia câteva cuvinte și nume de locuri și de persoane mai trădează existența lor, atestată și documentar. Despre Românii Apuseni, pierduți în masele slave din nord-vestul Peninsulei Balcanice sântem acum binișor informați; despre

©BCU CLUJ

cei înghițiți de Slavi în Carpații nordici știm ceva mai puțin ; despre Slavii desnaționalizați în România de azi avem cunoștințele cele mai imperfecte. Și totuși, numărul lor trebue să fi fost mare, judecând mai ales după urmele lăsate în toponimie și în dialectul dacoromân. Pentruca acești Slavi—numeroși — să-și fi pierdut naționalitatea, trebue ca Românii să fi fost și mai numeroși decât ei în nordul Dunării. Dacă Dacoromânii ar fi emigrat, cum cred Roeslerianii, din sudul Dunării, în număr atât de mare încât să covârșească pe Slavi, ar trebui să găsim vreo urmă istorică despre această mișcare a lor — ceea ce nu este cazul. Dacă ei ar fi venit, cum crede Skok, ca o populație bilinguă, într'o regiune împănată cu Slavi, desnaționalizarea Slavilor ar fi și mai neînțeleasă.

Limba română este fără îndoială puternic influențată de limba slavă, dar această influență e departe de a fi atât de mare, încât să putem deduce din ea asupra unui stadiu de bilinguism. Analogia dialectului istroromân, unde de fapt avem bilinguism, cu însemnate modelări fonologice și morfologice după croățește, ne arată că dialectul dacoromân ar trebui să aibă cu totul altă înfățișare, dacă strămoșii noștri ar fi vorbit tot atât de bine slavonește ca românește. Faptul că în România de azi, pe locurile unde odinioară trăiau și Slavi, au rămas, cu limba lor, Românii, este, cred, cea mai lămurită dovadă, că n u R o m â n i i au fost bilingui, ci Slavii, căci bilinguismul e considerat de obiceiu ca stadiul premergător desnaționalizării.

Dar chiar împrumuturile din ungurește sânt lămuritoare pentru raporturile slavo-române, deși în alt sens decât cel arătat de Skok. Influența limbei maghiare asupra celei române devenise, mai ales în ultimele decenii ale veacului trecut și în cei dintâi ani ai acestui secol, în unele regiuni din Ardeal, foarte puternică. Nu numai în tezaurul lexical ci și în pronunțare și frazeologie. De un bilinguism însă nici vorbă nu putea fi, nici chiar în regiunile cu populație mixtă română-maghiară (decât doar în familiile câtorva cărturari). Cel ce cunoaște situația demografică din Ar-

©BCU CLUJ

deal, rămâne nedumerit, văzând că ungurismele sânt sau erau — căci reacțiunea a început în timpul din urmă — numeroase și în ținuturi curat românești. Explicarea stă în iradierea puternică a limbei maghiare de la oraș spre satul care venea la târg, la judecătorie, la armată și la școală în capitala de județ, și în prestigiul pe care au știut organele puterii centrale să-l dea limbei maghiare. Interesant de urmărit este și procesul invers, ce se petrece de zece ani încoace: în limba Ungurilor din România pătrund din ce în ce mai multe cuvinte și chiar construcții românești.

Influența pe care a avut-o administrația și mai ales biserica, cu marele ei prestigiu, nu ne-o putem imagina destul de mare asupra limbei române în veacurile de influență slavă la Curte, în oficii și mai ales în biserică. O mare parte din împrumuturile din slavonește — și nu numai cuvinte ci și decalcuri — sânt de sigur la noi de origine cărturărească sau intrate din clasele suprapuse în graiul popular. Ele aparțin, precum arată Skok, epocei post-paleoslavă și au o formă deosebită de cea uzuală în rostirea Slavilor balcanici (p. 786). Skok are de sigur dreptate citând (p. 781) cazul analog petrecut cu limba anglo-normană în Anglia.

Avem de sigur în românește și împrumuturi făcute de poporul român din limbi slave, în urma contactului direct cu Slavii. Dar mi se pare că acest contact nu trebue să ni-l închipuim, cel puțin în epoca veche, ca „o simbioză româno-slavă, prelungită în tot cursul evului de mijloc" (p. 786). Se pare, dimpotrivă, că populația romană de la orașe și din văile roditoare ale râurilor, și-a pierdut limba destul de repede în masele Slavilor ce se așezaseră în regiunile noastre. Aceasta se vede din numele de râuri și orașe, păstrate cu fonetism slav. Au rămas, cu limba lor, Românii din regiunile sărace și muntoase, ocupându-se mai ales cu păstoritul (din care s'a desvoltat negoțul și meseria de chervanagii). În această calitate a lor și pentru faima ce o aveau ca buni luptători și păzitori de graniță, Românii deveniră un element economic util în noile organizații de stat sudslave, fiind lăsați în pace în regiunile lor, în care

©BCU CLUJ

nimeni n'avea interes să-i caute, și garantându-li-se drepturile străvechi (Cf. *Studii istroromâne* II p. 5 ș. u. și 355—56). Din cauza traiului ce-l duceau, caracterul rustic al limbei latine, neinfluențat de limba orășenească, s'a putut desvolta, cu individualitatea sa pronunțată, mai repede decât în alte părți ale Romaniei, iar din cauza structurei sociale omogene, lipsită de centre politice importante, din care de obiceiu emană inovațiile de limbă, graiul Străromânilor putu să se mențină relativ uniform pe întinderi mari. Românii pe care-i întâlnim atestați în sec. X—XII în Munții Pindului și ai Macedoniei și în Carpații nordici, nu se deosebeau mult unii de alții nici în fire, nici în îndeletniciri și nici în graiu.

În timpul când limba străromână a trecut prin cele mai însemnate evoluții, influența slavă asupra ei a fost aproape inexistentă, deși aceste prefaceri trebue să dateze din veacurile când Slavii se așezaseră în regiunile noastre. Împrumuturile din slavonește, chiar cele comune tuturor grupurilor de Români, nu iau parte la prefacerile fonologice cele mai caracteristice ale limbei române.

Cum se explică atunci obicinuința Românilor cu modelele slave în cazurile citate de Skok? Dacă în *întâlnì* din ung. *találni* avem un *â* în loc de *ă*, acest fenomen a fost explicat încă de Mussafia (*Vokalismus* p. 146) ca o adaptare de rostire la multele împrumuturi din slavonește cu grupele consonantice *âr* (*hârb, stârv, târg, vârf, sgârciu bârlog, cârpaciu, gârbaciu*) și *âl* (*hâlm, stâlp, tâlc*). Dar această substituire a lui *ăr, ăl* prin *âr, âl* nu este restrânsă la cuvinte de origine ungurească, ci atinge și cuvinte de origine latină, precum *cârnaț, fârtat, târziu*, iar pe de altă parte, rostirea *â* în loc de *ă* se găsește și în cuvinte ca *fâșie, câșlegi, câștig, pâcală, pâsat, râdic* etc., care n'au model slav. Cât despre *bântuì* (în loc de *băntuì*), acest verb are *â* (în loc de *ă* în formele accentuate pe terminație și în loc de *a* în cele accentuate pe tulpină) întocmai ca *îngânà* < *in*+*gannare*. Explicarea lor am dat-o în DR. IV 1154—1155.

Rămân însă alte cazuri, în care cuvintele împrumutate

©BCU CLUJ

din ungurește arată într'adevăr o influență slavă. Astfel sânt, înainte de toate, verbele de origine unguréască, ce apar de preferință cu sufixul *-ui*, care e însă de origine slavă, — și mai sânt cuvinte, ca ung. *gond*>*gând*, care în fonetismul lor sânt tratate ca vorbele vechi de proveniență slavă. Examinând aceste cuvinte să nu uităm un lucru : *bântui*<ung. bántani, *cheltui*<ung. költeni, *mistui*<ung. emészteni etc., ca și *gând* și o seamă de alte vorbe, formează stocul de împrumuturi ungurești comune tuturor Dacoromânilor. Ele nu trebue confundate cu vorbe ca *hârdău* sau *pârcălab*, care sânt vorbe regionale și, de cele mai multe ori, intrate de curând în limbă.

În opoziție cu Skok, cred că aceste cuvinte ungurești, care au nu numai fonetism și elemente morfologice slave, ci și răspândirea cuvintelor slave, găsindu-se și în regiuni — ca Muntenia — unde n'au locuit nici odată Unguri, nu le avem prin contact direct cu Ungurii, ci prin mijlocire slavă. Cu alte cuvinte, ung. *gond* a intrat în limba Slavilor, devenind **gądŭ* (ca *Montimerus* > *Mątimirŭ* cf. DR. II 350), iar *bántani*, fiind împrumutat de Slavi din ungurește, a fost asimilat verbelor slave în *-ują* (devenind la Ruteni *bantuju*, la Sârbi *bantujem* și la Bulgari *bantuvam*). Slavii de la care am luat noi pe **gądŭ* și **bantują*, prefăcându-le în *gând* (ca *pąditi*>*pândă* și *darują*>*dărui*) au fost probabil Slavii pe care i-am înghițit mai târziu, întocmai ca cei care au dat și Ungurilor, înainte de a fi absorbiți de ei, atât de multe și de însemnate împrumuturi. Dacă această părere e justă, ar urma, că Slavii, locuitori ai văilor, au venit cei dintâi, în regiunile noastre, în legătură mai strânsă cu Ungurii Cu aceștia strămoșii noștri, din munți, și cei ce începuseră să coboare și să se stabilească la șes, aveau contact înainte de a veni în atingere mai de aproape cu Ungurii [1]).

---

[1]) Nu avem nici un indiciu să credem, cu A. SACERDOTEANU, *Considérations sur l'Histoire des Roumains au Moyen-Age*, Paris, Gamber, 1929— o lucrare utilă mai ales pentru bibliografia analitică și critică asupra patriei primitive a Românilor — că aceste împrumuturi le-am fi primit

©BCU CLUJ

Ocupându-se cu numirile Dunării, într'un studiu intitulat *Dunaj et Dunav*, publicat în „Slavia" 1929—VII p. 721—731, SKOK ajunge la concluzia că cei ce au transmis Grecilor și Slavilor numirea Dunării n'au fost Goții (p. 728—729), ci că Slavii au împrumutat formele Dunaj-Dunavъ de la Tracii romanizați, strămoșii Românilor, ori de la soldații romani, care erau în garnizoană în aceste regiuni (p. 730). Dacă admitem părerea că Slavii au primit numele de *Danu[v]ius* (p. 722) de la populația romană, care le-a transmis și alte numiri topice ca *Srĕmъ*<*Sirmŭ* (*Sirmium*), *Vidin*<*Bъdinъ*<*Bononiae*, *Srĕdecъ*<*Serdicae*, *Kostol*<*castellum*, *Arčar*<*Retiaria* etc., trebue să presupunem că pe lângă această formă literară, trebue să se fi păstrat la populația tracă romanizată, și vechea formă tracă, cu sufixul *-ris* (cf. DR. V 799), conservată până azi în limba română. Vechea părere a lui Skok, repetată și de astădată, că *r* în numele *Dunăre* ar „ocoli hiatul" nu mă convinge (cf. DR. III 829), atât timp cât autorul nu poate cita, în sprijinul ei, alte exemple decât *aiure*<*aliubi* și *are*>*habet*, care se explică alftel, precum arată *încotro*<*in* + *contra* + *ubi* și *che(a)ie*<*calvem*.

Precum n'am păstrat, în general, cu fonetism românesc, numirile topice latine oficiale, tot astfel nu avem nici o urmă sigură de o continuitate între **onomastica** latină oficială și cea română. Pe cât se pare, strămoșii noștri se numeau la începutul veacului de mijloc, cu cunoscute nume rustice, mai ales nume de animale, plante, pietre scumpe etc., a căror începuturi datează din epocă romană. Nume ca *Căprioară*, *Cerbu*, *Corbu*, *Cucu*, *Fluture*, *Iepure*, *Lăstun*, *Lupu* [1]) și *Lupa* (cf. *Letopiseţe* II 312), cu derivatul *Lupan* (cf. slav. *Vulcan*), *Păun* și *Păuna*, *Porumb*, *Șarpe*, *Șoimu*, *Sturzu*, *Ursu*, *Vulpe*, etc.; *Brad*, *Brânduș* (Moldova) și *Brânduşa*

„în Atelkuz, locul de așezare originar al Ungurilor, în vremea înaintării lor spre Panonia, în care se cuprindea și Moldova de jos" (p. 88—89).

[1]) *Lupeni* nu știm dacă s'a numit astfel din cauza *lupilor* mulți sau din cauza vreunui om cu numele *Lupu*.

©BCU CLUJ

(Sălişte în Transilv.), *Brebenel, Bujor, Busuioc, Floare* (şi mai ales *Florica*), *Garoafă, Goron, Leuştean, Paltin, Pipera, Plop, Sorbu, Rodia* (şi mai ales *Rodica*), *Sânziana* (cf. DR. VI...), *Sulfina, Trandafir, Vioara* (şi mai ales *Viorica*) ; *Argint, (Pro)fira, Smaranda, Zamfira,* sânt în parte şi azi nume de botez date de ţăranul român copiilor săi. Cele mai multe nu s'au mai păstrat decât ca nume de familie. Tot nume de botez erau — şi sânt încă în parte şi azi — adjective ca *Albu, Bucur, Creţu, Fericel* (nume de botez în jud. Arad) *Lăpădat* (şi el cu model latin-medieval şi slav), *Micu, Muşat(a)* (corespunzând lui *Bellus* latin), *Negru* poate şi *Fulga* [1]) ; apoi *Soare* (cf. *Soare Z. Soare* e numele cunoscutului director de scenă la Teatrul Naţional din Bucureşti). şi derivatele *Sorin* şi *Soricu, Crăciun, Joia, Duminecă* (cf. slav *Nedelja* ; despre un *Duminecă al lui Capră,* cf. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila,* p. 17, nota 6), *Zâna,* cu diminutivul *Zânca* (prin hiperurbanism : *Zinca,* iar acesta considerat în unele părţi, de ex. în Braşov, ca diminutiv din *Zoe*), apoi *Domnica, Cercel, Ciucur* (Sălişte, în Transilv.), *Sora* (cu dimin. *Soriţa*), etc.

Creştinismul nu pare a fi schimbat mult onomastica veche românească. Afară de *Nicoară,* nu avem alt nume de sfânt ca nume de botez, cu un fonetism vechiu, decât doar grecescul Κυρικός (în loc de Κυριακός), păstrat la Sarzi, în Italia de sud şi în numele românesc (azi nume de familie) *Ciurcu,* cf. DR. IV 1367. Nume calendaristice ca *Ion, Gheorghe, Maria* etc., adesea din Testamentul vechiu, precum *Avram, Moise,* etc. şi mai ales hipocoristice de felul lui *Dima* (Dimitrie), *Duma* (Dumitru), *Proca* (Procopiu) etc. încep să înlocuiască numirile vechi abia după înstăpânirea slavismului în biserica noastră. Înaintea lor au intrat, mai întâiu în clasele sociale suprapuse şi apoi, prin imitaţie, şi în cele săteşti, numirile slave de felul lui *Radu, Mircea, Vlaicu,* etc., care au avut la noi cam acelaşi rol pe care îl aveau

[1]) Pentru etimologia lui *fulg* < **fulgus, -a, -um,* reconstruit din *fulgidus,* cf. *Dicţ. Acad.* s. v.

©BCU CLUJ

numele de origine germană la Romanii vestici. Alături de ele s'au răspândit nume ca *Alexandru, Ruxandra, Sighefrie* etc. ca reminiscențe literare, până ce moda a adus în sec. XVII—XIX nume grecești (*Aristița, Frosina, Marghioala* etc.) în Principate — considerate și azi în popro ca „nume scumpe" — și mai târziu nume latine în Ardeal (*Traian, Casiu, Virginia* etc.) și, ca o reacție împotriva lor, reîntoarcerea la nume de persoane importante din istoria Românilor (ca *Radu, Mircea, Vlad, Oltea* etc.). În zilele noastre nu sânt rare numele streine cu *Oscar, Richard,* etc. Moda dictează și azi, cum a dictat și mai nainte: Aproape toate fetițele născute în anii din urmă, la Cluj. se numesc *Rodica.* După apariția „Medelenilor" lui Ionel Teodoreanu, foarte multe fete au fost botezate Monica [1]),

Șt. Pașca, harnicul cercetător al onomasticei și toponimiei noastre, a atins în recensiile publicate în acest volum inte-

---

[1]) Profit de acest prilej, spre a aduce câteva contribuții de amănunt la onomastica noastră:

Ar fi foarte interesant de văzut în ce măsură își conservă numele lor vechi populațiile eteroglose care s'au românizat în Ardeal. Astfel în satul care și prin numele său, *Micăsasa,* se dovedește a fi fost odinioară săsesc, cele două nume mai răspândite sânt *Denghel,* de origine germană, și *Albu.* Tipul (ochi albastri, păr bălaiu, picioare lungi) dovedește că cei ce azi se numesc *Albu* au fost odinioară *Weiss* și deci, că deodată cu desnaționalizarea, numirile înțelese au fost traduse și ele.

Pe când la Brașov locuitorii din satul apropiat *Zârnești* se numesc *Zârneșteni,* în Branul învecinat ei se numesc încă *Zârnești,* cu singularul *un Zârnesc.* Aici *-esc,* adjectival la origine, are deci funcțiunea veche. Când zice însă *mă duc la Zârnești* și Brăneanul înțelege, azi, satul, nu pe locuitorii lui.

Din Mățău în Muscel îmi comunică P. Coman că nevasta lui *Voiculescu* nu se numește *Voiculeasca,* ci *Voiculeasa.* La feminim se păstrează deci forma veche, de pe când *Voiculescu* se numea încă *Voicu* și numele soției lui se forma cu sufixul *-easă.*

Un studiu amănunțit ar merita scurtările de nume la botez, care uneori au pierderi de sunete foarte capricioase, cel puțin la aparență. Astfel de la *Dumitru,* forma ipocoristică e *Mitru,* dar și *Mitu* (și mai ales *Mitică*), iar de la *Alexandru* și *Alexandra,* din timpuri vechi: *Sandu* și *Sanda.* Pierderea lui *r* în aceste cazuri cred că s'a întâmplat în limbajul copiilor. Cel dintâiu care și-a zis sieși, sau i-a zis fratelui său, *Mitu,* ori

©BCU CLUJ

resanta chestiune a **modificărilor aduse de oficialitate în toponomastică** după Unire. Graba cea mare cu care unii voiau să dea de pe o zi pe alta o înfățișare românească noilor provincii a făcut ca oricine, fără să aibă nici o directivă chibzuită de la centru, să schimbe numiri vechi, care de cele mai multe ori aveau o valoare de document istoric. Graba de a șterge urmele unui trecut, după părerea unora, umilitor, a produs numiri nepotrivite și une-ori ridicole.

Potrivnice spiritului limbei sânt numiri ca *Vasile Alecsandri* sau *Carmen Sylva*, chiar când satul respectiv are o legătură istorică cu persoana care-l numește, ca în cazul lui *Gheorghe Coșbuc*. Nepotrivirea astorfel de numiri se vede îndată ce aceste nume trebue declinate. Cum se zice: *Piața Carmen Sylvei* sau *piața lui Carmen Sylva*? Uneori ele dau prilej și la echivocuri supărătoare, precum *Arhi-*

Sandu va fi fost un copil care nu putea rosti pe *r* și pe care l-au imitat apoi părinții, care vor fi adăugat lui *Mitu* și alintătorul *-ică*.

Une-ori forma actuală a numelui se datorește grafiei lui. Astfel, în Ardeal, după înlocuirea chirilicelor cu litere latine, în loc de *ț* și *ș*, se scria, mai ales înainte de vocală, *ti*, *si* (și *ssi*), deci *Baritiu*, *Densusianu* etc. Un compromis între scrierea *Baritiu* și rostirea *Bariț* este scrierea *Barițiu* (rostită de cei mai mulți Români din Țara veche așa cum se scrie); tot astfel *Mureșian*, *Hațiegan* (rostite *Mureșan*, *Hațegan*). Un ardelean cu numele *Nemeș* (din ung. *nemes* „nobil"), a trecut, continuând să-și scrie numele *Nemeșiu*, în Muntenia, unde existau multe nume terminate (după grecește) în *-iu*, precum *Anastasiu*, *Dimitriu* etc. Din *Nèmeșiu* a devenit *Nemeșiu*; acestă rostire au adaptat-o înșiși descedenții familiei, care, după Unire, s'au stabilit din nou în Transilvania.

Ce poate rezulta dintr'o greșală de scriere se vede din următorul caz pe care mi l-a istorisit un Clujan (d-l Valentin Poruțiu). Pe vremea stăpânirei ungurești un bine-făcător cu numele *Oassianu* (=*Oașanul*, adică din țara Oașului) a testat bisericei unite din Cluj o avere. În semn de recunoștință edilii orașului au dat numele testatorului unei străzi, care azi se numește însă *Strada Cassianu*, fiindcă pe tablele de fier, în locul lui *O*, tinichigiul a bătut din greșală un *C* inițial. Fără această informație, filologii viitori ar explica greșit numele *Cassian*. Dând de numele de botez *Agir*, cu greu i-ar găsi ei etimologia, dacăn'ar ști că un entuziast membru al „Asociației generale a inginerilor din România" (AGIR) și-a botezat copilul cu inițialele acestei societăți, care tocmai își ținea adunarea generală în orașul în care i s'a născut copilul.

©BCU CLUJ

vele lui Gheorghe Coșbuc sau *În fața lui Vasile Alecsandri e un deal...* Traducerile și etimologiile absurde pe care le făcea cutare șef de gară sau primar, ca să dea un aspect românesc toponimicului, nu se deosebeau mult de cele făcute cu câțiva ani mai înainte de șovinismul maghiar. Precum Ungurii traduseseră pe vremuri, în Sibiiu, strada *Quergasse* în *Fegyver utca*, fiindcă în rostirea Nemților din Austria *Gewehr* (=pușcă, ung. fegyver) se rostea *kwer*, întocmai ca adjectivul *quer* (=curmeziș), tot astfel satul *Apahida* a fost sau etimologizat în *Apa hâdă* sau tradus în *Podul tatii*, până ce s'a găsit un om mai cuminte, care să restitue numele vechiu în drepturile sale.

Voiu cita, spre a termina, trei exemple, privind numirile unor străzi din Cluj, și a unei mori din Lugoș. Asupra celor dintâiu două cazuri mi-a atras atenția colegul G. Kisch, care se ocupă de mulți ani cu toponimia Ardealului; cu privire la cel din urmă informațiile le am de la d-na V. Braniște-Căliman.

Una dintre străzile Clujului se numea *Magyar utca*. Acest vestigiu al dominației maghiare trebuia să dispară mai întâiu. Așa gândeau primii edili ai orașului, când au botezat strada *Calea Victoriei*, fără să-și dea seama că numirea de „Strada Ungurilor", în Cluj, ca și în Bistrița (unde numele vechiu s'a păstrat), era tocmai o dovadă că aceste orașe n'au fost ungurești, cel puțin pe timpul când străzile primeau numele acestea. Într'adevăr, dacă în București găsim o *Stradă armenească*, înseamnă că așezarea unui număr mai mare de Armeni bătea la ochi într'un oraș românesc. Tot astfel, în orașele săsești, Cluj și Bistrița, Ungurii erau considerați ca un element strein; strada, în care se găseau mai numeroși, a fost numită după ei.

Altă stradă din Cluj se numește *Strada Lunei*, traducând pe *Holdvilág utca* unguresc. Dar acest *Holdvilág* nu însemnează „lumina lunii" — căci luna nu luminează în această stradă mai mult decât în cele învecinate — ci „lunca castorilor" (=ung. *hód*, cf. *Hodmezövásárhely*, rom. *Hodoș* etc., cf. G. Kisch, în „Archiv des Vereins f. sicbb. Landes-

©BCU CLUJ

kunde", 1929—XLV, 146) și este un prețios document despre existența, în aceste regiuni, a animalului dispărut astăzi.

În Lugoj există o moară, căreia i se zice *Moara Spaniolă*, după ung. *Spanyol malom*. Numirea maghiară este însă, la rândul ei o traducere — greșită — a germanului *Spanische Mühle* sau a românescului *Moara șpănească*, numire care se mai aude și azi. I s'a zis astfel, fiindcă în 1714 ea a fost clădită de „(i)șpanul" (= prefectul, germ. *Span*) Ioan Rațiu de Mehadia.

Onomastica și toponimia românească, care în anii din urmă a preocupat cu drept cuvânt pe linguiștii noștri, oferă multe exemple interesante din **punct de vedere formal, mai ales al derivației**.

Iorgu Iordan a tratat câteva în vol. II—III al studiului său *Rumänische Toponomastik*. Rămân totuși altele, care ar merita să fie cercetate mai de aproape. Voiu semnala câteva.

O. Densușianu arătase în *Urme vechi de limbă în toponimie românească* (Extras din „Studii de filologie română. Anuarul Seminarului de Istoria limbei și literaturei române", Buc. 1898, p. 1—3) că toponimicele române conservă urme de nume de animale feminine în *-ă*, pentru care limba de azi are derivate cu sufixe moționale, citând forme ca *Boura, Coarba, Iepura, Lupa, Păuna, Ursa* (azi: cerboaică, iepuroaică, lupoaică, păuniță, ursoaică). Pe acestea le compară cu arom. *părumbă, poarcă* și istrorom. *lupă, porcă* (cf. și *âsirę, brekę, l'epura* — alături de *l'epurițe — pu'e. Studii Istroromâne* II p. 211), conchizând că avem a face cu păstrarea unor urme de limbă veche [1]). Lista

[1]) La „urmele vechi" păstrate în toponimie și arătate de O. Densusianu, s'ar putea adăuga altele, nu toate sigure: *Bulba*, un râu în Mehedinți, pare a păstra cuvântul primitiv al lui *bolboacă, bolboană* etc.; în dealul *Germănul* în jud. Neamțu (cf. și satul *Germănești*), s'ar putea păstra lat. *germino,-are* s. *germen,-inis*; în pădurea *Ghețul*, forma mai veche (păstrată la Aromâni și atestată în *Lexiconul Budan*) a lui *înghеț* (dacă cumva nu va fi identic cu onomasticul *Ghețu, Ghețe*); satul *Taula*, în Tecuciu (cf. *Taula-Parvuloc*, o cotitură a brațului Sf. Gheorghe, jud.

©BCU CLUJ

lui Densușianu a fost completată de Iordan, *op. cit.* II—III § 78 cu *Bivolele, Catâra, Cuca, Huluba, Mistreața, Dealul Păunei, Socoala, Taura*; s'ar mai putea adăoga *Poarca* ș. a. Asemenea feminine derivate de la masculine fără sufixe, ci prin simpla adăugare a terminației *-ă*, se mai păstrează până azi în câteva numiri care însemnează de obiceiu pui de animale, și nu numai în forme ca *purcel-purcea, cățel-cățea*, în care transformări formale au tulburat vechiul raport gramatical între *-us* și *-a* latin, ci și în părechi de cuvinte ca *ied-iadă* (o formă **haeda* alături de *haedus* nu e atestată în latinește), apoi în numele constelației *Ursa-mare* etc. Cu toate acestea, este îndoios că în toate toponimicele citate avem a face cu numiri de femele de animale. Excluse trebue mai întâiu forme ca *Socola*, pentru care Iordan (*op. cit.* II—III 144) reconstruește un masculin **sòcol*, din slavul *sokolŭ* „falco". Precum în Ardeal numele local *Fărcașa*, nu ne îndreptățește să reconstruim un **fărcaș* < ung. *farkas* „lup", ci derivă din numele propriu *Fărcaș*, tot astfel *Socola* e format din numele propriu *Socol* cu acel *-a*, care se adaugă atât de des la nume locale. Iordan însuși citează (*op. cit.* II—III § 84) numiri ca *Draca, Călugăra, Cojana, Frânca, Secuia, Șarba* care nu sânt — sau cel puțin nu trebuie să fie — numiri de femei, ci sânt — probabil toate, afară doar de *Șarba* (căci altfel am aștepta mai de grabă, (*Șerba*) — derivate cu *-a* din numirile proprii de bărbați *Dracu, Cojan(u), Frâncu, Secuiu.* Asemenea derivate sânt și *Flondora, Meștera, Ungura*, în Ardeal *Blaja, Mica, Șandra, Tămașa* etc., și după toată probalilitatea, și unele din numirile considerate de Densusianu și Iordan ca feminine de la animale, precum *Cuca, Iepura, Lupa*, etc. (din *Cucu, Iepure, Lupu*), dacă nu am avea cumva chiar de la

---

Tulcea), din punct de vedere formal, ar putea continua pe lat. *tabula*, însemnând la origine un loc cu desăvârșire șes; în toponimicul *Trei movile la Stăuină* din Bucovina s'a păstrat urmașul latinescului *stabulina*, despre care a vorbit C. Lacea în DR. II. 624—625.

©BCU CLUJ

numele respective de persoane o formă în *-a* [1]. Tot de la nume de persoane (*Arbore, Brustur, Bujor* etc.) cu adăogarea unui *-a*, cred că sânt derivate toponimice ca *Arbora, Brustura, Bujo(a)ra, Busuioaca, Cărbuna, Desa* [2] etc. Prin aceasta nu vreau să spun că nu există nume locale derivate de-a dreptul din numiri de animale, de plante și de tot felul de obiecte. Dimpotrivă, forme ca *Faga, Măra, Izvoara* sânt aproape sigur numite astfel după vreun fag, un măr sau un izvor oarecare. Toponimicele date după persoane sânt însă cu mult mai frecvente. În orice caz, dacă un nume ca *Boura* nu s'a dat după o persoană care se numea *Bour* (sau chiar *Boura*), ci după animal, e foarte puțin probabil ca el să se fi dat după un bour de sex feminin, ci cu mult mai de crezut este că toponimicul trebue despărțit în *bour* + terminația toponimică *-a*. Aceasta apare și mai evident în *Taura*, unde forma feminină nu prea e de înțeles, decât doar ca o analogie. Și în *Jidova* (*cetatea Jidovei*) cu greu avem a face cu femininul de la *Jidov*, ci mai de grabă cu masculinul *Jidov* (în sens de „uriaș") + *a*, ori cu slav. *židŭ* + *ova* (ca în *Sadova, Pancioava* etc.).

Ar fi însă greșit să credem că toponimicele derivate cu *-a* n'au fost confundate cu femininele articulate. E chiar evident în unele cazuri, că subiectul vorbitor a dat acestui „formans" *-a* un rost linguistic asemănător cu al terminației femininelor articulate. Dacă o pădure se numește *Arhimandrita*, e evident că nu poate fi vorba de un arhimandrit-femeie, nici de nevasta unui arhimandrit, ci e

[1]) Asemenea nume în *-a* sânt foarte răspândite, nu numai în toponimia, ci și în onomastica românească și a popoarelor învecinate (cf, *Studii istroromâne* II p. 304 s. u.) și la alte popoare romanice (cf. DR. II 697—698). Dacă alături de *Opriș* găsim bunăoară varianta *Oprișa*, aceasta nu însemnează că avem a face cu numele unei femei; ambele variante se găsesc întocmai și la Sârbi, care adaugă un *-a* și la numiri de origine românească în *-ul* (cf. *Bratula, Dobrula, Dragula* etc., *Studii istroromâne* II p. 298). Un *Bodea Rumărula* (*Românul* + *a*) e atestat la noi de I. Bogdan, din anul 1489.

[2]) Tot ca nume de persoană, legat prin juxtapunere, iar nu ca atribut adjectival, trebue considerat *Buzat* în *Iazul-Buzat*.

©BCU CLUJ

probabil că genul lui „pădure" a determinat legarea lui *-a* la cuvântul care indică pe posesorul pădurii. Cazul invers îl avem în numele de cătun *Frânghiul* (de la numele de persoană *Frânghie*), în vârful de munte *Frunzu* (de la *Frunză*),[1] în balta *Ionelele* (de la *Ionel*) sau în lacul *Lebădiul*, care poate fi format sau de la numele păsării sau, mai probabil, de la al unui om numit *Lebedea*. O observație interesantă a făcut, în regiunea Bistriței, G Kisch: apele au de obiceiu nume de genul feminin: *Bistricioara*, *Strumioara*, iar munții din care isvorăsc sânt numiți, după apă, dar cu un nume de gen masculin: *Bistriciorul*, *Strumiorul*. Astfel schimbarea de gen devine un mijloc derivativ[2].

Nu trebue să considerăm ca născut prin schimbare de gen numele nostru *Barbu*, care nu-i un masculin format pe teren românesc din *barbă* ci este un nume vechiu romanic. Dacă găsim la Dacoromâni onomasticul *Barzu*, acesta nu derivă din numele păsării *barză*, ci este o formă substantivată a vechiului adjectiv de origine albaneză *barz* „alb", păstrat încă cu acest sens și cu această funcție la Aromâni.

Înlocuirea unui pluralia tantum prin singular precum o găsim în *Bucureștiul*, *Galațul* etc., e un fenomen destul de cunoscut. Totuși toponimice ca dealul *Ciungiul* în Mehedinți și mai ales muntele *Netezul*, sânt forme destul de neașteptate.

Alături de abstracte devenite nume proprii (la origine porecle), ca *Bocăneală*, *Chiroteală*, *Șovăială* etc., sânt interesante onomasticele postverbale ca *Fâlță* (din

---

[1]) Nu cred, ca O. Densușianu, *op. cit.* 4, că în acest *Frunzul* s'ar continua un adjectiv substantivat latin *frondeus* „frunzos". (În *Dicționarul etimologic* scris în colaborare cu I. A. Candrea, Densușianu nu dă această formă).

[2]) Cf. și apelativele *Cărbuna*, nume de capră (în Muscel), *Cerba* nume de vacă (probabil, cu coarne mari) în Banat, la Aromâni, *birbeacă* „oaie care seamănă cu un berbece" și figurat, „femeie voinică" (Daametra). Cf. și schimbarea de gen, după femininul la care se raportă, în: Tu soră Anicuță *Sufleta* mea! (Marian, *Înmormântarea*, 301)

©BCU CLUJ

fâlfâi), *Hârjoană* (din *hârjoni*), *Zgâia* (din *zgâi*) și mai ales *Fierbea lu Stan Pasărei* numele unui izvor unde „fierbe" apa minerală.

În DR. I, 327—328 am citat câteva cazuri de adăugare a sufixului *-ar*, în loc de *-(e)an*, la tulpine terminate în *n*. Deși, precum au arătat de-atunci alții, nu poate fi vorba propriu zis de o disimilare, totuși alegerea sufixului *-ar*, când la sfârșitul tulpinei se găsea un *n*, nu e întâmplătoare, ci are un rost eufonic, precum o arată următoarele exemple nouă, dintre care unele sânt derivate din nume locale (*Crasna, Rovine* etc.), altele sânt nomina agentis (*Găitănar, grân-ar* etc.): *Bucinar, Căienar, Căpâlnar, Cătunar* (și *Cătuneanu*), *Comănar, Cotinar, Crăsnaru, Dejenar, Găitănaru, Grânar, Gresnar, Pepenaru, Rovinaru, Săpunaru* (dar și *Săpuneanu*). Disimilarea consonantei din tulpină o avem în *Peștenaru* (din Peșteră), *Beclerean* „locuitor din Beclean", *Hârsărean* „locuitor din Hârseni", *Ilerean* „locuitor din Ileni", *Mărginărean*, „locuitor din Mărgineni", ș. a alături de forme nedisimilate ca *Dejănărean, Scovârdaru*.

Cazuri de a n a l i z e g r e ș i t e a toponimicelor sânt rare. Astfel avem în jud. Aradului un *Igheleu* și în Șișești (Satmar) o pajiște *Egheleu* care, după toate probabilitatea, s'au născut prin falșă d e g l u t i n a r e din **Legheleu* < ung. *legelő* „păscătoare", considerându-se inițialul *l* ca prepoziție *la*, întocmai precum *lângă* a fost despărțit greșit în *la* + *îngă*, dând naștere la *dângă* (= de lângă) și *pringă* (= pe lângă). Cazul invers, de a g l u t i n a r e a prepoziției *a* (= la) cu toponimicul următor l-a arătat G. Kisch (*Arch. f. siebb. Landeskunde* 1929—XLV, 207) în cazuri ca *Avrig, Apold* etc. (săsește *Frick, Pult*).

Une-ori găsim r e c o n s t r u i r i din cuvinte considerate ca derivate cu sufixe, de ex. *Măgura* și *Izvorul Carpelui* alături de *Poiana Carpenului* și *Dealul Carpinei*; onomasticul *Prepelea* ar putea fi și el reconstruit din *Prepeliță* sau *Prepeleac* (cf. însă și *Pepelea*).

Între derivatele cari însemnează n u m i r i d e l o c u i t o r i găsim une-ori forme cu aspect neregulat. St.

©BCU CLUJ

Pașca, îmi comunică, din materialul său bogat relativ la Țara-Oltului din Ardeal, interesanta formațiune *Șincan*) *nou* pentru locuitorul din *Șinca-nouă* (cf. spirtar negrum e t a t e z ă puțin obicinuită (combinată cu asimilare vocalică) *Cârțoroșan* (în loc de *Cârțișorean*) „locuitor din Cârțișoara" și *Lidoroșan* (*Lidroșan*), alături de *Lidișorean* „locuitor din Ludișoara" (forma cu *li* — în loc de *lu* — se explică din mai vechiul *lju*-). Nu sânt rare cazurile când sfârșitul tulpinei fiind un sufix — sau având aparența unui sufix — se omite: locuitorul din *Berivoiu* se numește *Berivean*. Tot astfel: *Sămărtean*, locuitorul din Sămărtin, *Orăștean*, locuitorul din Orăștie, *Gonțăleni*, *Petrițăleni*, *Uițăleni*, locuitorii din *Gonțălău*, *Petrițalău*, *Uițălău* [1]). Același fenomen îl întâlnim de altfel și la unele onomastice ca *Lăpăduș*, diminutiv din *Lăpădat*, *Matache*, diminutiv din *Mateiu*, *Sănătescu*, derivat din *sănătos* sau *sănătate*. Altul e cazul lui *Voivodean* „locuitor din satul *Voivodeni*". Aici nu avem a face cu o scurtare, prin haplologie, dintr'un **Voivodenean* (căci în loc de *-enean* apare, precum am văzut, sau *-enar* sau, mai rar, *-erean*), ci, dimpotrivă, numirea satului e forma mai nouă, reprezentând pluralul de la numirea locuitorilor. Dacă locuitorii din *Roman* se numesc *Romașcani* e pentrucă, după toată probabilitatea, persoanei după care s'a numit orașul nu i se zicea numai *Roman*, ci și *Romașcu* (diminutiv desmierdător); dacă locuitorii satului *Râușor* sânt numiți *Râureni* e fiindcă, probabil, acest nume se dădea mai de mult întregei regiuni, numită *Râuri*; dacă locuitorii satului *Lancrăm* se numesc *Lăncrăjeni*, e fiindcă forma mai veche a acestui sat de origine germană (*Lankbrek*) trebue să fi fost **Lancrăg*; dacă locuitorii din *Cristian* (de lângă Brașov) se numesc *Cârstoloveni*, lucrul se explică astfel: lui *Christian* (*Schuller*), după care satul s'a numit astfel, îi corespunde numele românesc *Cârstul*, cu derivatul slav *Cârstolov* — la care s'a adăugat sufixul — *ean*. În DR. IV 755 am arătat că

[1]). Tot astfel, la apelative: *sighiartău*, curelar — *sighiartăric*, curelărie.

©BCU CLUJ

Dorohoncean, numele dat locuitorului din *Dorohoiu* (< *Dorohoń*) se explică întocmai ca *Hotincean*, care însemnează locuitor din *Hotin* și e derivat cu sufixul *-ean* (ca *Boicean* din *Boița*, *Todericean* din *Toderița*) dintr'o formă de origine slavă **Hotineț*.

SEXTIL PUȘCARIU.

©BCU CLUJ

BIBLIOGRAFIA PERIODICELOR

(1927, 1928).

DE ION BREAZU ŞI LIA PUŞCARIU-MANOILESCU *)

Prescurtări : Adevărul Literar şi Artistic = A. L. A. — Analele Dobrogei = A. D. — Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj = A. I. N. — Archiv für slavische Philologie = A. sl. Ph. — Archiv für das Studium der neueren Sprachen = A. S. N. S. —Arhiva Someşană = A. S. — Arena Literară = Ar. lit. — Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială = A. S. R. S. — Arhivele Olteniei = A. O. — Archivum Romanicum = A. R. — Balkan Archiv = B. A. — Banatul = Bn. — Biserica Ortodoxă Română = B. O. R. — Buletinul Comisiei Istorice a Românilor = B. C. I. — Buletinul Societăţii de Geografie = B. S. G. — Buletinul Cursurilor de vară dela Văleni = B. C. V. — Bulletin de la Section Historique (Academie Roumaine) = Bul. Secţ. Hist. A. R. — Bulletin de la Société de linguistique = B. S. L. — Cosinzeana = Cs. — Cugetul Liber = Cug. Lib. — Cele Trei Crişuri = C. T. C. — Cercetări Istorice = C. I. — Codrul Cosminului = C. Cos. — Convorbiri Literare = C. L. — Comoara Satelor = C. S. — Datina = Dt. — Deutsche Litteraturzeitung = D. Lz. — L'Europa Orientale = E. O. — Freamătul = Fr. — Făt-Frumos = F. Fr. — Familia = F. — Falanga = Fal. — Favonius = Fv. — Flamura = Fl. — Foaia Diecezană = F. D. — Floarea Soarelui = Fl. S. — Gândirea = Gn. — Graiul Românesc = G. R. — Graiul Nostru = Gr. N. — Grai şi Suflet = G. S. — Gândul Nostru = G. N. — Ideea Europeană = I. E. — Ideea = I. — Indogermanische Forschungen = I. F. — Învăţătorul = Inv. — Ion Neculce = I. N. — Junimea Literară = J. L. — Kalende = K. — Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde = Kbl. — Lamura = Lm. — Legenda Nouă = L. N. — Litteraturblatt für Germanische und Romanische Philologie = Lb. Ph. — Litteris = Litt. — Lucrările Institutului de Geografie din Cluj = L. I. G. — Makedonski Pregled = Mak. Pregl. — Minerva = Min. — Năzuinţa = Nz. — Orpheus = Or. — Peninsula Balcanică = P. B. — Pleiada = Pl. — Propilee Literare = Pr. L. — Ramuri = Rm. — Răsăritul = R. — Revista Arhivelor = R. A. — Revista Filologică = R. F. — Revista Istorică = R. I. — Revista Generală a Învăţământului = R. G. I. — Revista Moldovei = R. M. — Revista Noastră = R. N. — Revista Teologică = R. T. — Revue Historique du Sud-Est Européen = R. H. — Revue des Études Hongroises = R. E. H. — Revue des Études Slaves = R. Et. Sl. — Revue de linguistique romane = R. Lg. R. — Revista Scriitoarei = R. S. — Ritmul Vremii = R. V. — Roma = Rom. — Romania = Romania — Sburătorul = Sb. — Scrisul Românesc = S. R. — Şezătoarea = Şz. —

*) Ion Breazu a lucrat biblografia literară, Lia Puşcariu-Manoilescu cea linguistică. Câteva din fişele bibliografice au fost redactate de d-nii Radu Paul, Emil Petrovici, Ştefan Paşca şi I. Şiadbei.

©BCU CLUJ

Sinteza = S. — Slavia = Sl. — Slavonic Review = Sl. R. — Societatea de Mâine = S. d. M. — Şoimii = Ş. — Studi Rumeni = St. R. — Ungarische Jahrbücher = U. J. — Universul Literar = U. L. — Ţara de Jos = Ţ. J. — Ţara Noastră = Ţ. N. — Tiparniţa Literară = Tip. Lit. — Transilvania = Tr. — Tribuna Românilor Transnistrieni = Tr. R. Tr. — Tudor Pamfile = T. P. — Viaţa Literară = V. L. — Vestitorul = Vest. — Viaţa Românească = V. R. — Zeitschrift für Ortsnamenforschung = Z. O. N. F. — Zeitschrift für romanische Philologie = Z. R. Ph.

BIBLIOGRAFIE, BIBLIOLOGIE

— BĂLAN, D., *Cum am dat viaţă Bibliotecii din satul meu.* Citind însuşi ţăranilor, autorul a reuşit să-i facă să iubească cărţile. Astfel a întemeiat biblioteca din satul Borzeşti (Bacău). O listă de cărţi preferite de ţărani. (Lm. IX*, p. 17-19).

— BOGDAN - DUICĂ, G., *Încă o bibliotecă...* Un memoriu adresat de autor Ministerului Instrucţiunii, în care cere publicarea, pe spesele Statului, a unei,, biblioteci de broşuri şi volume, în care afară de introducerile ştiinţifice să se cuprindă fragmentele cele mai alese şi mai caracteristice din autorii [români]". (U. L., XLIV*, p. 124).

— B[OGDAN] - D[UICĂ], G., *Bibl iografie veche.* Câteva cărţi şi reviste streine, vechi, în care se pomeneşte de Români. (Tr. LIX, p. 35—37).

— BUCUŢA, EMANOIL, *O altă faţă a problemei cărţii : educaţia adulţilor.* Despre opera de educaţie a adulţilor din România, întreprinsă atât de Stat cât şi de Societăţile particulare. (Gn. VIII*, p. 226—229).

— BUCUŢA, EMANOIL, *Cartea în alte ţări.* Date statistice cu privire la bibliotecile comunale din Cehoslovacia. Bibliotecile minoritarilor din aceeaşi ţară. (Lm. IX*, p. 199—200).

— BUCUŢA, EMANOIL, *Politica bibliotecii şi a cărţii.* Contribuţia Statului român la editarea şi organizarea cărţii. (Date statistice). Necesitatea unui oficiu naţional de statistică a cărţii. (Lm. IX*, p. 54—56).

— *Cea mai mare bibliotecă din lume.* Notiţă asupra Bibliotecii Naţionale din Paris, cuprinzând date statistice. (S. d. M., V*, p. 50).

— CRĂCIUN, IOACHIM, *Istoriografia română în 1925 şi 1926, repertoriu bibliografic. Cu un studiu introductiv asupra Bibliografiei la Români.* Privire generală asupra desvoltării bibliografiei la streini, apoi la Români, înşirând toate bibliografiile apărute până acum. (A. I. N. IV. p . 481—729).

— DEJEU, PETRU, *Biblioteca şi Arhiva Episcopiei Române din Oradia.* 1, Biblioteca diecesană întemeiată la 1777, are 8508 vol., printre cari *Noul Testament* (1648) şi manuscrisele lui Clain, Şincai şi Maior. 2. Arhiva. 3. Expoziţia de bule, diplome şi monumente de literatură ştiinţifică. Se dă o listă a lor printre cari se găsesc opere de-ale fruntaşilor Şcoalei ardelene. (Vest. III, Nr. 12, p. 33—35).

— EGUMENUL, SERAFIM, *Câteva date despre începuturile ziaristicei româneşti din Timişoara.* Date bibliografice cu privire la periodicele româneşti, apărute în Timişoara dela 1874 până la 1900. (Bn. III*, Nr. 8—10, p. 57—58).

— *Iorga, N., Ştiri nouă despre Biblioteca Mavrocordaţilor şi despre viaţa muntenească în timpul lui Const. Mavrocordat.* (A. O. VI., p. 256—257). — FORTUNESCU, C. D.

NOTĂ. — Cifrele romane indicatoare ale anului periodicelor când sunt urmate de semnul *, corespund anului calendaristic 1928.

La recensii numele recensentului e la sfârşitul fişei.

©BCU CLUJ

— FOTINO, MATEI, *IV. Teze de doctorat susținute de Români între 1907—1914, la Universitățile din Franța. a*) Facultatea de Drept; *b*) Facultatea de Medicină; *c*) Facultatea de Litere; *d*) Facultatea de Știință. (Continuarea Repertoriului de bibliografie franco-română, început în C. L. LVIII, p. 122—131, sub titlul „Contribuțiune la o bibliografie franco-română"). (C. L. LX*, p. 148—157).

— GANE, ION și MAZILIU, D, *Din scrierile d-lui Mihail Dragomirescu.* „O mică parte" din *Bibliografia operelor d-lui Mihail Dragomirescu.* Scrieri filosofice; Învățământ-Educație; Arte frumoase; Literatură; Estetică și Critică literară generală; Critică literară specială; Culturale. (R. V. IV*, p. 471—476).

— GEORGESCU-TISTU, N., *Scrierile lui Sextil Pușcariu.* Repertoriu bibliografic în ordine cronologică și indicele titlurilor în ordine alfabetică. (R. F., I., p. 1—29).

— GEORGESCU-TISTU, N., *Organizarea bibliografiei filologice.* 1. Problema bibliografică, 2. Bibliografia l. române, 3. Bibliografia din *Dacoromania*, 4. Principii de organizare bibliografică, 5. Bibliografia l. române, operă de colaborare, Planul de lucru. (R. F., I, p. 369—379).

— GEORGESCU-TISTU, N., *Opera bibliografică a Ligii Națiunilor.* Cum a luat naștere secțiunea bibliografică de pe lângă Institutul de Cooperație Intelectuală și care este activitatea ei de până acum. (B. C. V., [I], Nr. 6, p. 81—86).

— LORIS, PETRU, *Desvoltarea tipografiei timișorene dela 1716 până la 1895.* Apariția tipografiilor și institutele tipografice mai importante. Periodicele tipărite (între ele și cele românești). Raporturile dintre muncitorii tipografi și patroni. La sfârșit o notă a lui I. Miloia, în care arată încercarea nereușită a Popii Constantin Tipografu Râmniceanu, de-a întemeia o tipografie la Timișoara. (Bn. III, Nov.—Dec., p. 44—49).

— *Opera lui Eugen Herzog.* (*Repertoriu bibliografic.*) a) *Lucrările autorului.* b) *Recensii și aprecieri făcute autorului.* (R. F., II*, p. 232—245).

— METAXA, H., *Vasile Pârvan.* Bibliografia completă a operelor lui V. P. Expunere critică. (A. S. R. S., VII*, p. 380—407).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Din trecutul „Universului Literar".* Despre colaboratorii din 1910—1911 ai U. L. Articolele scrise și importanța lor. (U. L. XLIII, p. 189).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Contribuțiuni la o biografie(sic) a traducerilor din literaturile clasice greco-latine.* Bibliografie. (Or. IV*, p. 255).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Contribuțiuni la o monografie greco-latină. La istoria literaturii românești (sic).* Câteva extrase bibliografice din Adamescu, *Contribuțiuni la o bibliografie românească, I.* (Or. IV*, p. 314—315).

— POPESCU, ION N., *Bibliografia folclorului român,* 1. Cărți care cuprind și folclor, fără arătarea autorului. 2. Folclor strein tradus în românește, 3. Folclor român în limbi streine. (Șz. XXXVI,* vol. XXIV, p. 3—6, 58—64, 163—165).

— *Sandu-Aldea, C.*, O scrisoare a lui Sandu-Aldea, prin care își comunică Seminarului de limba română din Cernăuți o schiță a biografiei sale. Urmează alte completări bio-biografice. (F. Fr. II*, p. 91—93).

— SIMIONESCU, I., *Iarăși răspândirea cărții.* Exemplul căpitanului V. Cerbulescu, care prin elevii săi dela școala militară a întemeiat 182 biblioteci sătești. Fiecare elev își ia angajamentul de onoare să întemeieze o astfel de bibliotecă și să se îngrijească de întrebuințarea ei. (Lm. VIII, p. 6—10).

— *Ziua Cărții.* Se reproduc mai multe articole din presă, scrise cu prilejul zilei cărții. (Lm. IX*, p. 201—215).

©BCU CLUJ

CHESTIUNI GENERALE DE FILOLOGIE

— *Arhiva*. Revistă trimestrială de filologie, istorie şi cultură românească. Iaşi. Bd. 29—31; 1922—24. Recensie analitică. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 205—215). — GAMILLSCHEG, ERNST.

— BĂDĂRĂU, DAN, *Franceza noastră*. În saloanele noastre nu se vorbeşte franceza adevărată, ci o limbă franceză coruptă, un fel de dialect româno-francez. Se dau câteva exemple caracteristice din acest dialect. (V. R. XX, vol. LXXV, p. 220—225).

— *Balkan-Archiv*. Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache. Herausgeg. von Gustav Weigand [ord. Prof. f. roman. u. balkan. Sprachen an d. Univ. Leipzig]. Bd. II. Leipzig, Joh. Ambr. Barth, 1926. V u. 293 S. 8°. (D. Lz. IV—XLVIII, Heft. 34, p. 1657—59). — GAMILLSCHEG, E.

— *Balkan-Archiv*. Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache. Hg. von Prof. Dr. Gustav Weigand. Leipzig, Komm.-Verl. Joh. Ambrosius Barth, 1925 ff. Bd. 1 (ersch. 1925): XV u. 265 S. 10 RM; Bd. 2 (ersch. 1926): VIII—291 S. 15 RM; Bd. 3 (ersch. 1927): IV—[III]—316 S. 15 RM. (I. F. XLVI, p. 379—384). — JOKL, NORBERT.

— *Balkan-Archiv*. Bd. 1 — 2. Hrsg. von Prof. Dr. Gustav Weigand. Leipzig: J. A. Barth in Komm. 1925—1926. 265 und 293 S. 8° (U. J. VIII, p. 247). — K. S.

— BARTOLI, MATTEO, *La spiccata individualità della lingua romena*. Schiţează „fizionomia, sau mai bine personalitatea caracteristică a Daciei şi a României", se opreşte la „câteva fapte proprii în istoria limbei şi dialectelor italiene", iberice şi franceze. (St. R., I., 1927, p. 20—34).

— B[UCUŢA], EM[ANOIL], *O scrisoare dela d-l Gustav Weigand*. (G. R., I, p. 168—169).

— *Candrea, I. A., Tabu în limbă: Nume interzise (În Omagiu lui Ioan Bianu)*. „Autorul nu a ţinut seamă de limbile primitive cele mai interesante... unde fenomenul se manifestă cu o mai mare extensiune". Intregiri bibliografice. (St. R. II, 1927, p. 239). — TAGLIAVINI, C.

— *Codrul Cosminului*, Buletinul „Institutului de Istorie şi Limbă" al Universităţii din Cernăuţi. An. II şi III, pe 1925—1926. Cernăuţi. Tip. „Glasul Bucovinei" 1927. Scurt rezumat al unor articole. (A. O. IV, p. 250—251). — FORT[UNESCU], C. D.

— *Codrul Cosminului*, Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă [al Universităţii din Cernăuţi] cu 2 hărţi, 15 planşe şi 22 figuri în text. Dir. I. I. Nistor. A. I şi III, Cernăuţi 1927, pp. XVI+688. (St. R., I, 1927, p. 124—127). — TAGLIAVINI, C.

— *Dacoromania IV* (1—2). Dare de seamă elogioasă. (R. T. XVII, p. 297—298). — COLAN, N.

— *Dacoromania*. (Bn. II, Nr. 9, p. 25—27). — CONSTANTINESCU, AL.

— *Dacoromania*, Bulet. „Muzeului Limbei Române" An. IV, partea I. Ea aduce cele mai nouă şi serioase soluţii în legătură cu limba şi trecutul nostru. (Tr. LIX, p. 109—113). — CRIŞANU, ŞT.

— *Dacoromania*. Buletinul „Muzeului Limbei Române", condus de Prof. Sextil Puşcariu. An. IV, 1924—1926. Partea I, Cluj 1927. Scurt rezumat al unor articole. (A. O. VI, p. 165—166). — FORT[UNESCU], C. D.

— *Dacoromania*, An. IV, 1924—1926. Partea 2-a. 1641 pagini. Cluj 1927. Scurte rezumate şi aprecieri. (A. O. VI, p. 494—495). — FORT[UNESCU], C. D.

— *Dacoromania*, „Buletinul Muzeului Limbei Române", condus de Sextil Puşcariu. Anul II, 1921—22; Cluj 1922; Anul III, 1922—1923; Cluj 1924. Critică analitică. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 465—486). — GAMILLSCHEG, ERNST.

©BCU CLUJ

— *Dacoromania*, IV. Notiță referitoare la studiile d-lui N. Drăganu. (R. I. XIII, p. 188). — IORGA, N.

— *Dacoromania*, IV, P. I, 1925—1926, Cluj. Se insistă mai mult asupra studiului d-lui Diculescu „Elemente vechi grecești în limba română" și asupra dărilor de seamă. (R. I. XIII, p. 192—196). — IORGA, N.

— *Dacoromania*, IV, P. I. (R. I. XIII, p. 316—320). — IORGA, N.

— *Dacoromania*, IV, P. I. Dare de seamă analitică. (F. Seria II, A. II, Nr. 3—4, p. 19—20). — LECTOR.

— *Dacoromania*, Buletinul „Muzeului Limbei Române", an. IV, 1924—26. Recenzii. (A. O. VI, p. 165—166).

— *Dacoromania*, IV 1927. Notiță elogioasă. (R. M. VI, Nr. 4—5, p. 39).

— DENSUSIANU, Ov., *Lat. baculum și înțelesul lui primitiv*. Plecând dela formele înrudite celtice, se arată sensul primitiv de „băț îndoit, cu un cârlig la vârf". (G. S. III, p. 237—238).

— D[ENSUSIANU], O[VID], *Pentru probitatea științifică*. Autorul reproșază lui Th. Capidan, S. Pop și S. Pușcariu, că nu precizează paternitatea unor idei, acuzându-i de lipsă de probitate științifică. (G. S. III, p. 439—441). (cf. Răspunsul lui S. Pușcariuîn DR. V 794-797).

— EISLER, ROBERT, *Les origines de la traduction slave de Josèphe Flavius*. Fragmente ale unui Flavius Josephus românesc se găsesc în biblioteca lui Gaster la Londra (R. Et. Sl. VII, p. 73).

— *Grai și Suflet*, vol. III, fasc. I, revistă a „Institutului de Filologie și Folklor", Director Ovid Densusianu. Câteva rezumate. (A. O. VII, p. 368—369). — FORT[UNESCU], C. D.

— *Iordan, I., Dialectele italiene de sud și limba română*. Arhiva, Nr. 31, 33, 34. Mult material inutil. (B. A. IV, p. 220—221). — WEIGAND, G.

— JOKL, NORBERT, *Balkanlateinische Studien*. (B. A. IV, p. 195—217).

— MARMELIUC, D., *Învățământul limbilor clasice în România*. (Referat prezentat celui de al treilea Congres al filologilor români, în numele secțiunei a IV-a). (Or. IV, p. 203—208).

— *Melich, M., A Honfoglaláskori Magyarország*. Recensie critică. (R. H., V, p. 173). — IORGA, N.

— POP, SEVER, *Un institut pentru studiul limbei române la universitatea din Cluj: Muzeul Limbei Române*. Privire sintetică asupra activității M. L. R. în cei zece ani dela înființare. Scopul instituției, secțiunile ei, *Dacoromania*, Membri și Personalul științific; dificultățile materiale. (S. d. M., V, p. 450—452).

— PUȘCARIU, SEXTIL, *Romanitatea limbei române*. Limba română se deosebește de limbile surori prin conservatism, prin articolul enclitic și prin unele inovațiuni datorite structurii sociale. Între cuvintele uzuale, procentul elementelor latine e covârșitor. (G. R., I, p. 141—145).

— *Pușcariu, Sextil, Dacoromania*, Buletinul „Muzeului Limbii Române", Anul IV. 1924—1926. Partea 1, Studii, Cluj, 1927, 8°. p. 640. (Kbl., L, p. 161—164). — PANCRATZ, ARNOLD.

— *Pușcariu, S., Pe marginea cărților* („*Randbemerkungen*"). Extras din „*Dacoromania*", anul IV, 1926, Cluj, 8°, p. 1302—1412. (Kbl., L. p. 165—167). — PANCRATZ, ARNOLD.

— *Racev, N. D., Narodnopisni materiali ot Gevgeliisko „Makedonski Pregled"*, an. II, fasc. IV, Sofia, 1926, p. 107—128. Dare de seamă analitică. (E. O. VII, 1927, p. 83—85). — DAMIANI, ENRICO.

— *Randi, Oscar, La Romania Antica e Moderna*. Roma, Casa editrice M. Corra et C. di Luigi Bellini, 8°, 47 (s. d.). Lucrare istorică, în care se găsesc și argumente linguistice. Critică severă. (R. E. H. VI, p. 424—430). — ERDÉLY, PÉTER.

— ROSETTI, ALEXANDRE, *Chronique roumaine (1923—1927)*. Istoria limbei române, raportul limbei române cu limbile învecinate și alte limbi,

©BCU CLUJ

cercetări etimologice, daco-româna, macedo-româna, megleno-româna. (R. Lg. R., III,p. 207—262).

— *Revista Filologică*, dir. *Al. Procopovici*; Cernăuți; 1928; anul I, n-rele 1—2. Se reproșează R. F., prea multă asemănare cu D. R., atrăgându-i-se atenția asupra materialului, nestudiat, de dialectologie și folclor din Bucovina. (G. S. III, p. 468—469). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Revista Filologică*, I, 3. Scurte rezumate. (A. O. VII, p. 368).— FORT[UNESCU], C. D.

— *Revista Filologică*, I (1—2); număr închinat d-lui *S. Pușcariu*. (R. I. XIII, p. 437—438). — IORGA, N.

— *Revista Filologică*, organ al cercului de studii filologice de pe lângă Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți, an. I, Nr. 1—2, Febr.— Iunie 1927. Câteva rezumate. (A. O. VI, p. 405—406).

— *Sandfeld, Kr., Balkanfilologien: en oversigt over dens resultater og problemer*; Copenhaga, Bianco Lunos bogtrykkeri; 1926; 118 pag. Lucrarea are meritul de a arătă importanța problemei nestudiate la noi. (G. S., III, p. 442—445). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Sandfeld, Kr., Balkanfilologien. En oversigt over dens resultater og problemer.* Copenhaga, (Bianco Luno), 1926, in 8°, 118 p. (B. S. L. XXVIII, 1927, p. 65—66). — A. M.

— *Sandfeld, Kr. Balkanfilologien. En oversigt over dens resultater og problemer.* Bianco Lunos Bogtrykkeri, Kobenhavn 1926. 118 S. (Festskrift udgivet af Kobenhavns Universitet i anleding af Universitets Aarfest, November 1926). (Litt. IV, p. 191—210). — JOKL, NORBERT.

— ȘIADBEI, I., *Insemnări de drum de A. Lambrior.* Note de călătorie (în toate ținuturile românești). În „Nota introductivă", Șiadbei afirmă că Lambrior este primul călător în toate ținuturile românești, plin de respect pentru informația precisă. A fost influențat de Cantemir și A. Russo. Ni se dau 15 fragmente din aceste note. (V.R. XIX, vol. LXIX, p. 27—45; 163—180).

— *Ștefănescu, Margareta* scrie despre cartea lui E. Perfecky, închinată Rusiei subcarpatice. (G. R. I, 84—89). Lucrarea e necompletă. (Arhiva, XXXIV, April 1927). (G. R. I, p. 93). — BUCUȚA, EMANOIL.

— *Studi rumeni, pubblicati a cura della sezione rumena dell'Instituto per l'Europa Orientale; dir. C. Tagliavini*; Roma, Anonima romana editoriale; 1927; vol. I, II. Importanța Revistei. Articolul lui Tagliavini cuprinde păreri deosebite de ale lui O. D. (G. S. III, p. 469—470).—D[ENSUSIANU], O[VID].

— SULICĂ, N., *Limba română ca limbă internațională în trecut.* Începând cu a doua jum. a sec. XVI, limba română s'a întrebuințat adesea în corespondența dintre Principate și Ardeal. Se dau două doc. inedite din sec. XVIII, de acest fel. Se mai reproduc niște versuri românești scrise de Sasul Valentin Franck între 1620—1623 într'un album. (Ș. III, Nr. 4—5, p. 25—29, Nr. 6, p. 13—15).

— TAGLIAVINI, CARLO, *Proemio.* Prefața la volumul I, din Studi Rumeni condus de T., cuprinde bogate indicații bibliografice a supra filologiei și istoriei noastre. Articolul indică programul care va fi urmărit de publicația de sub conducerea sa. (St. R., I, 1927, p. 1—13).

— TODICA, GAVRIL, *Modernizarea limbei.* Limba din regat deși e mai frumos vorbită decât cea din Ardeal, are totuși unele exp resii mai puțin potrivite. Ex.: „după masă" în loc de „după prânz", „iau masa la 7 seara" în loc de „cinez la 7", „puț" în loc de „fântână", turc. „chibrit" în loc de neaoșul „lemnuș", etc. (S. d. M. IV, p. 141).

— TREML, LAJOS, *Periodiques linguistiques roumaines.* Listă a periodicelor linguistice românești și critică foarte subiectivă a DR. (R. E. H., VI, p. 391—400).

©BCU CLUJ

— VALERIAN, I., *De vorbă cu Dem. Teodorescu.* Nu trebue să apreciem o operă literară după limba ei. Shakespeare, Dostoiewschi, Goethe, sânt mari prin creaţiile lor omeneşti, nu prin limbă. De aceea, scriitorii români nu trebue să se supună orbeşte clişeelor de până acum ale limbei literare, în majoritate semănătoriste, ci să fie mai liberi în expresie. După alipirea noilor provincii, limba română nu se poate limita la vocabularul bucureştean. Autobiografie. (V. L. II, Nr. 58, p. 1—2 şi Nr. 59, p. 1—2).

— VALERIAN, I., *De vorbă cu d-l Ion Bianu.* La sfârşit câteva cuvinte despre limba literară care nu poate avea decât două temeiuri : „limba vie a poporului şi limba culturii superioare". (V. L., III*, Nr. 68—70, p. 1—2).

— *Weigand, Dr., Gustav, Balkan Archiv.* (*Fortsetzung des Jahresberichtes für rumänische Sprache*). Herausgegeben von Prof. Dr. Gustav Weigand. 1. Band. Leipzig 1925 (Ambrosius Barth). Kbl. L, p. 177—179). SCHEINER, WALTHER.

— *Weigand, Dr., Gustav, Balkanarchiv III, IV u. 316.* 8° Leipzig 1927. „Albanische Einwanderungen in Siebenbürgen", (S. 208—226). Weigand întrebuinţează ideea unei imigrări albaneze în Ardeal ca probă pentru discontinuitatea noastră în Dacia. (Kbl. LI, p. 102 — 104). — PANCRATZ, ARNOLD.

— *Weigand, G., Balkanarchiv. Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, herausgegeben von Prof. Dr. G. Weigand.* Leipzig, J. A. Barth. 1925. I, Bd. V, 265 S. 8°. (Lb. Ph. XLVIII, p. 131 —132). MEYER-LÜBKE, W.

— WEIGAND, GUSTAV, *Zur Erwiderung an Dacoromania IV*, p. 1396. Ca şi în critica sa din B. A. II, făcută DR., Weigand repetă şi aci, pe un ton de polemică violentă, că filologii dela Muzeul Limbei Române sânt „latinomani". (B. A. III, p. 312—316).

DERIVAŢIUNE

— GRAUR, A., *Le suffixe roumain -escu et le suffixe thrace -isk.* Sufixul românesc *-escu* nu reprezintă latinul *-iscus*, ci tracicul *-isk*, peste care poate s'a suprapus latinul *-iscus*. (Romania LIII, p. 539—552).

— MORARIU, VICTOR, *Formarea vorbelor în Psaltirea Scheiană.* Compunere, cu prefixe, forme simple în loc de compuse, forme compuse în loc de simple, adverbe şi prepoziţiuni compuse, derivaţiuni cu sufixe, derivate verbale, derivaţiunea improprie. Compunerea urmează textul slavon, derivaţiunea e mai independentă. (C. Cos. IV—V², p. 263—278).

DESPRE FILOLOGI

— A[DAMESCU], GH[EORGHE], *Congresul filologilor.* Raport despre al treilea congres al filologilor, Maiu 1927, Cernăuţi. (R. G. I. XV, p. 381—385).

— NANDRIŞ, GR., *Al treilea congres al filologilor români.* Raport despre al treilea congres al filologilor români, Cernăuţi, 20, 21, 22 Maiu 1927. (R. F., I, p. 362—369).

— NANDRIŞ, GR. şi PROCOPOVICI, AL., *Predarea limbii române în învăţământul secundar.* Referatul profesorilor Gr. Nandriş şi Al. Procopovici făcut congresului al treilea al filologilor români, în ziua de 22 Maiu 1927. (R. G. I. XV, p. 598—608).

— PAPAHAGI, TACHE, *Al doilea congres al filologilor români.* Raport despre al doilea congres al filologilor români, Cluj, 23, 24, 25 Aprilie 1926. (R. F., I, p. 352—362).

©BCU CLUJ

DIALECTOLOGIE

— CANDREA, I. A., *Glosar megleno-român*. Glosar complet al textelor megleno-române, publicate în G. S., I, 261—285 şi G. S., II, 100—128. (G. S., III, p. 175—210, 381—413).

— *Capidan, Th., Meglenoromânii II. Istoria şi graiul lor*. Academia Română, Studii şi cercetări, 8°, VII, 225 Seiten, 5 Bildertafeln, Cultura Naţională, Bucureşti, 1925. (Kbl. L, p. 28—29). — PANCRATZ, ARNOLD.

— *Capidan, Th., Românii nomazi*, cu patruzeci de ilustraţii şi două hărţi, Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul", 1926; 187 pag. (extr. din „Dacoromania", IV). Recensentul nu e de părerea autorului, că poporul român ar fi fost la început agricultor; îi reproşează o prea mică parte personală. (G. S. III, p. 463—464). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Costin, Lucian, Graiul bănăţean* (1926). Lucrare bună, glosar bogat. (G. R., I, p. 93—94). — BUCUŢA, EMANOIL.

— *Densusianu, O., Capidan, Th., Meglenoromânii*. (Acad. Rom., „Studii şi cercetări" VII), I Istoria şi graiul lor, Buc. 1925. Pag. 225. II. Literatură populară la Meglenoromâni. Buc., 1928. Pag. 220. (G. S. II, Buc. 1926, p. 363—382). (R. F. II, p. 176—207). — PROCOPOVICI, AL.

— *Densuşianu, O.*, despre *Puşcariu, S., Studii Istroromâne*. În colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan. II. Introducere — Gramatică — Caracterizarea Dialectului istroromân. (Acad. Rom., Studii şi cercetări XI). Buc. 1926. Pag. 370. G. S. II$_2$, Buc., 1926. p. 445—454. (R. F. II, p. 175—207). PROCOPOVICI, AL.

— GRECU, VASILE, *Dialectul istro-român*. Un apel către guvernul italian de a face cât mai mult posibil pentru conservarea Istro-românilor (C. Cos. IV—V$_2$, p. 319—329).

— *Hoeg, Carsten, Les Saracatsans : une tribu nomade grecque*; 1. Etude linguistique précedée d'une notice ethnographique; Paris, Ed. Champion şi Copenhaga, Pio-Branner; 1925; XX, 312 pag.; II. Textes (contes et chansons), vocabulaire techinque, index verborum; 1926; VIII, 212 pag. Recensentul opune părerii autorului, că Sărăcăceani ar fi Greci, părerea sa că ar fi Aromâni-Fârşeroţi grecizaţi. Arată meritele lucrării. (G. S. III, p. 259—272). — PAPAHAGI, TACHE.

— MORARIU, LECA. *De-ale morfologiei istro-române*. Arată paralelismul — pe teren morfologic — între dial. i.-rom. şi daco-rom. (R. F., I, p. 207—209).

— MORARIU, LECA, *De fecioru carle ş-a toţ craiţari dat*. Poveste în dialect istro-român cu traducere. (F. Fr. II, p. 179—185).

— MORARIU, LECA, *Sora care sel' frat oslobodit-a*. Poveste în dialect istro-român, cu traducere. (F. Fr. II, p. 144—150).

— MORARIU, LECA, *De-ale conjunctivului istro-român*. (J. L. XVI, p. 121).

— MORARIU, LECA, *Pentru fraţii Istro-Români*. Apel. (J. L. XVI, p. 364).

— MORARIU, LECA, *Mihai Străjanu* (1841—1917) *la Istroromâni* ? Textul unui citat a lui M. Străjanu în articolul său : Limba şi originea Românilor din Istria (Revista : *Vocea Română*, Craiova, An. I, 1883, Nr. 7, pag. 45—6). (J. L. XVI, p. 55—56).

— MORARIU, LECA, *Drumuri cirebire*. (Carnet istro-român). (F. Fr. III, p. 5—8, 46—51, 116—120, 165—171).

— MORARIU, LECA, *De omu carle ş-a mul'ara spovedit* (*ali : spovideit*). În dialect istro-român. Cu note explicative. (J. L. XVI, p. 271—275).

— MORARIU, LECA, *Cela seghuro*. În dialect istro-român. Traducere şi note explicative. (J. L. XVII*, p. 272—275).

— MORARIU, LECA, *Zmaiu şi ţiganu*. În dialect istro-rom. Traducere şi note explicative. (J. L. XVI, p. 351—354).

©BCU CLUJ

— MORARIU, LECA, *Cât ai trei frați proveit.* Poveste în dialectul istroromân. Traducere și note. (J. L. XVII*, p. 50—56, 154—158).

— *Morariu, Leca, Istro-Românii,* Cernăuți, 1927. Recensie elogioasă. (R. M. VI, Nr. 1—3, p. 54—55).

— *Pascu, Giorge, Dictionnaire etymologique macédoroumain.* 2 Bde. Iași, 1925. 235 u. 244 S. 8°. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 727—732). — IORDAN, IORGU.

— *Pascu, Giorge, Dictionnaire etymologique macédoroumain.* 2 Bd. Iași 1925. (U. J. VII, p. 769). — L. T.

— *Pușcariu, S., Studii istroromâne,* în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan: II. Introducere — Gramatică — Caracterizarea dialectului istroromân; București, Cultura Națională; 1926; cu 26 ilustrații și două hărți; XV—370 pag. (Studii și documente XI, publ. de Academia Română). Recensentul contestă părerea autorului că Istroromânii ar fi Români apuseni și graiul acestora ar fi fost rotacizant. Îi reproșează că exagerează rolul omonimiei și că neagă evidențele. (G. S. III, p. 445—451). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Pușcariu, Sextil, Studii istroromâne,* în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan. II. Introducere — Gramatică — Caracterizarea dialectului istroromân. București. Academia Română, 1926. (Studii și cercetări XI). (U. J. VII, p. 470—471). — L. T.

— *Pușcariu, Sextil, Studii Istroromâne,* II. Introducere — Gramatică — Caracterizarea dialectului istroromân. [Academia Română, studii și cercetări XI]. București, 1926, Cultura Națională; Gr. 8° XVI und 370 Seiten und 12 Bildertafeln. (Kbl. L, p. 28). — PANCRATZ, ARNOLD.

— *Pușcariu, Sextil* [*ord. Prof. f. Rum. Sprache u. Lit. an d. Univ. Cluj (Klausenberg)*], *Studii Istroromâne* în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan. II: Introducere — Gramatică — Caracterizarea dialectului istroromân. [Academia Română. Studii și cercetări.] Bukarest, Cultura Națională, 1926. XII, u. 370. S. 8°. (D. Lz. V—XLIX, Heft. 8, p. 369—371). — TREML, LUDWIG.

— ROMANSKY, ST., *Encore sur les Roumains de la Macédoine.* Răspuns la critica făcută de Capidan. (*Graiul Românesc,* I, 1927, Nr. 3, p. 64—67) articolului lui Romansky (Mak. Pregl. I, fasc. 5—6, p. 63—96), critică în care Capidan susține continuitatea Românilor în Dacia. (Mak. Pregl. IV, fasc. 1, p. 167—174).

ETIMOLOGII

— CANDREA, I. A., *Rom. alior. Alior* < *auréolus* > *ariolus* > *arior* > *alior.* Etimologia e confirmată prin prov. *auriolo* < *aureola.* (G. S. III, p. 422—423).

— CANDREA, I. A., *Rom. arăta.* Din *ad-reiterare* „a expune, povesti" > lat. vg. *àarretrar* > rom. *arăta* „indiquer" cu „o firească evoluție semantică". (G. S. III. p. 423—424).

— CANDREA. I. A., *Rom. feri.* Din lat. *auferre se* „a se trage înapoi. păzi" > lat-vg. *aferire* > arom. *afirire* > d-rom*feri* (G. S. III, p. 424—426),

— CANDREA I. A., *Rom. a refeca* Din **orificare* < *ora,* vulg. **orum* „tivitură". Se explică dificultățile fouetice. S. III, p. 426—427).

— CANDREA I. A., *Rom. a reteza.* Din **retnndiare* < **retundus* > *retiza* > *reteza.* (G. S. III, p. (427—428).

— CANDREA, I. A., *Rom. Sînzine. Sînziene* < *Sanctus dies Johannis* > *sîm(pl)-dziiuane* > *sînziane.* (Lex Bud) > *Sînzine.* (G. S. III, p. 482).

— CANDREA I. A., **Rom. străghiață. Străghiață* (cu variante formale) „caș nestors" < (*lac*) *strangulatum* „lapte prins" > *străghiat* > *străghiață* influențat de *ghiață.* (G. S. III, p. 428—429).

©BCU CLUJ

— CANDREA, I. A., *Rom. sulfină, dial. sulcină. Sulfina* < lat. vulg. **sulfinus-a* „ca pucioasa (galben)" < lat. vulg. **sulfus* pentru lat. *sulfur*. (G. S. III, p. 429—430).

— CANDREA, I. A., *Alb. košɛz*. Alb. *košɛz* < lat. *cossus* „ver de bois"; cf. rom. *coș, coși* < lat. *cossus*. (G. S. III, p. 430).

— CAPIDAN, TH., *Arom. bruescu*. Din alb. *mbroj, mbroń*. Se respinge etimologia lui Papahagi: *bruescu* < *mutrescu*. (R. F. II*, p. 105—109).

— CAPIDAN, TH., *Arom. lángută*. Arom. *lángută* „picătură" < alb *l'agetɛ*. (R. F. II*, p. 107).

— CAPIDAN, TH., *Arom. măricúe*. Un vechiu împrumut alb. *małɛkoj, młakoj* (din lat. *maledicere*). (R. F. II*, p. 106).

— CAPIDAN, TH., *Arom. mire, Dacor. miriște*. Arom. *mire* = „islaz" și dacor. *miriște* = „loc pe care s'a secerat", în alte părți „pășune" < vsl. *mirŭ* = „pace" și „lume", dar probabil și „avuție" cum arată rusescul *mirъ*. Se explică trecerea semantică. (R. F. II*, p. 280—282).

— CAPIDAN, TH., *Arom. pușescu*. Arom. *pușescu* „încetez, contenesc" < alb. *pušoń, pušoj* cu același sens. (R. F. II*, p. 106).

— CAPIDAN, TH., *Arom. șămbără*. Cuvântul însemnând „una din cele două neveste ale aceluiași bărbat", este *šemɛrɛ* al Albanezilor, care au obiceiul bigamiei. (R. F. II,* p. 104—105).

— CAPIDAN, TH., *Dacor. pururea*. Din alb. *përherë* (< lat. *per hora*). E unul din cele 13—14 cuvinte albaneze existente numai în dacor. (cf. DR. I, 563). Se dau și lămuriri formale. (R. F. II*, p. 282—283).

— DENSUSIANU, OV., *Un cuvânt latin păstrat în limba copiilor. Bui* „băutură" în graiul copiilor < lat. *bua*, **buium* cu același sens; cf. celelalte limbi romanice. (G. S. III, p. 432—433).

— DENSUSIANU OV., *Rom. desfătă*. Din lat. *effeto* „a slăbi, obosi": **diseffeto* > rom. *desfăt* cu sensul primitiv: „a da puteri nouă, înviorà". (G. S. III, p. 430—431).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. noian. Noian* < *loian* „vin mult, apă multă, ce curge din belșug" < slav. *loj-* „a curge". (G. S. III, p. 431).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. prunc*. Din lat. **pronicus* < *pronus* „aplecat". Rom. *aplecă* = *alăptà*. (G. S. III, p. 236—237).

— DENSUSIANU, OVID, *Cu privire la Sînziene*. Din *Sanctus Johannes* > *Sânzane* și prin analogie *Sînziene, Sînzu(i)ene*. (G. S. III, p. 433—434).

— DENSUSIANU, OV., *Rom. undă și vfr. onde*. Rom. *undă*, dial. „dată oară, moment", vfr. *onde* „dată, oară" < lat. *unda* cu lărgirea sensului original „a fierbe într'o undă". (G. S. III, p. 433).

— DRĂGANU, N., *Căpeleș; căpăluș. Căpeleș* „conducător al jocului" < ung. **kepélős* = *kepélő*" „dijmuitor". (R. F. II*, p. 73—74).

— DRĂGANU, N., *Cergălău. Cergălăi* „oameni care umbă a doua zi de Paști să capete ouă și colaci" < ung. *csörgölő* < *csörgöl* = *cserget* „a face zgomot". Probabil oamenii aceia fac zgomot. (R. F. II*, p. 74).

— DRĂGANU, N., *Corinteu. Corinteu* „însoțitor al miresii" < ung. *kurjantó* „strigător". (R. F. II,* p. 74—75).

— DRĂGANU, N., *Cuvinte și obiceiuri*. 1. Obiceiul „*bricelatului*" (cit. Viciu, Marian, Pop-Reteganu, Coșbuc) vine dela Sașii din Ardeal. *Bricela* (cu variante formale) < germ. *Britsche* (cu variante formale). 2. rom. *șod* < evr. *schôteh* > ung. *sod*. (R. F., I, p. 105—117).

— DRĂGANU, N, *Intunecà*. Din lat. **în-tŏnĭcare* „a începe să tune", „a se întuneca". (R. F. II*, p. 291—96).

— DRĂGANU, N., *Intoncà* (*Tuncà*). D. dă etimologia: *întoncà* < *toancă* = *toană*; *toană* < sl. *tona*; *toancă* nu e un derivat rom. ci slavon, cf. rus. *tonuka*, diminutiv din *tonja*. (R. F. II*, p. 296—97).

— DRĂGANU, N., *Lucină. Lucină* „poiană în pădure", „vârful unui deal" < ceho-rut. *lučina* < *loka* „vale, livadă". (R. F. II*, p. 77—78).

©BCU CLUJ

— DRĂGANU, N., *Mătcălău* ; *Mătcuță. Mătcălău* „o sărbătoare în care se leagă fraţi şi surori de cruce" < ung. *mátkáló* < *mátkál-*" a se logodi". (R. F. II*, p. 75—77).

— DRĂGANU, N., *Mişiță, mişeniță, mişină, mişinà* (*muşinà*), *muşinoiu* (*muşunoiu, muşuroiu, moşoroiu* etc.), *mişui* (*mâşâi*), *muşlui*. Consideră toate aceste cuvinte ca făcând parte din familia slav. *myšьca*. Se amintesc etimologiile date de Cihac, Tiktin, Puşcariu, Candrea, Giuglea, Bogrea. (R. F. II*, p. 297—304).

— *Drăganu, N., Etimologii, elemente ungureşti*, Dacoromania IV. Cluj 1927. S. 750—767. (U. J. VII, p. 465).— L. T.

— GIUGLEA, G., *Curcubeu „arc-en-ciel"*. Din *arcu*+*conbibu(lus)* > **arcu conbibu(lus)* > **arcucubeu* > *alcurcubeu*. (R. F. II*, p. 49—54).

— GIUGLEA, G., *Dezmânta*. Din *dis*+*monitare* > **desmunta* (formaţie lat. vg. sau rom.) > *desmânta* (cf. *fontana* > *fântână*). (R. F. II*, p. 54—56).

— GIUGLEA, G., *Dacorom. spas, răspas* ; *arom. spease* ; *dacorom. păstură*. Din lat. *expansus, expassus*. (R. F. II*, p. 56—57).

— GIUGLEA, G., *Şut, -ă, ciut, -ă, alb. šut „sans cornes", ungehörnt*. Faţă de Th. Capidan : *şut* < alb. *šut*, Giuglea vede în *şut* un cuvânt vechiu, intrat din rom. în celelalte lb. E lat. *exutus* „lipsit" > *sut* - pl. *suţi* > *şuţi* ; *ciut* < *şut* + *ciunt*. (R. F. II*, p. 57—62).

— GIUGLEA, G., *Teafăr*. Din gr. **tráféros* > *t(r)afar* -pl. *teferi*- sing. refăcut *teafăr*, sau **tréfaros* > *teafăr*. (R. F. II*, p. 63—64).

— GIUGLEA, G., *Undreà, îndreà, indreà, andreà*. Din grec. ἔνδρυον cu acelaşi sens, prin forma plur. neutru ἔνδρυα > **endrella* > *îndreà* > *undreà, indreà*. (R. F. II*, p. 64).

— GIUGLEA, G., *Urgie, urginat. Urginat* „mânios, supărat" < v. gr. ὀργίλος, „emporté, irrité". *Urgie* < **orgilia* (derivat din ὀργίλος). (R. F. II*, p. 65).

— GIURESCU, C. CONSTANTIN, *Despre „sirac" şi „siromah" în documentele slave muntene*. Din numeroase documente slave citate, se stabilesc sensurile cuvintelor. *Siromah* < grec. χειρομάχος = „cel ce munceşte cu braţele". (R. I. XIII, p. 23—43).

— GRĂMADĂ, NICOLAI, *Aramaşta*. Cuvântul e o imprecaţiune pentru hoţii de cărţi bisericeşti. E o formă coruptă a cuvântului *maramatha* de origine arameică, întrebuinţat cu acelaşi sens în evul mediu. (C. Cos. IV—V_2, p. 309—310).

— GRAUR, A., *Notes d'étymologie roumaine. brad* < alb. *breth-bredhi, crâncen* < sl. *krotiti, golan* „mare, înalt" < serb. *gólem*, bulg. *golĕm, măglă* < v-sl. *mĭgla, obraznic* < sl. *obrazĭnikŭ, şapcaliŭ* < turc. *šapkali, šapkalü, strecătoare* < **strec-* + *-oare, tălaniță* = *talaniță* < *talan*. (Romania LIII, p. 384—387).

— GRECU, VASILE, *Alimoni*. Faţă de etimologia propusă de Procopovici în R. F., I, 249—266, V. Grecu propune : *alimoni* „a nenoroci" < n-gr. *allimo* ! „ach ! vai !" (C. Cos. IV—V_2, p. 311).

— HERZOG, E., *Românescul „afin", „afină". Afin* < *dafin* < gr. δάφνη. Desvoltarea e românească ; *d-* cade prin deglutinaţie. Ideea — cu mici deosebiri — fusese a lui Haşdeu. (R. F., I, p. 99—105).

— *Herzog E., Românescul afin, afină*. Revista filologică I, N-rele 1—2. S. 99—104. (Cernăuţi 1927). (U. J. VIII*, p. 405—406). — L. I.

— *Hotnog T., „Intuneca"*, Arh. 34, III—IV, S. 206. *Întuneca* < turco-tătar *tünek-tün* „noapte". Arom. *ntunica* şi mgl. *ntunearic* arată că e un cuv. latin **intunicare* „a învălui" (Byhan). (B. A. IV, p 219).— WEIGAND, G.

— IORDAN, IORGU, *A se râde*. Autorul explică întrebuinţarea formei reflexive în graiul tecucian prin influenţa verbelor *a se strâmbà, a se sclifosi, a se blizi*, în Banat poate să fie influenţa sârbească. (R. F. II*, p. 277—279).

©BCU CLUJ

— IORDAN, IORGU, *Ciofli(n)gár*. Autorul părăsește etimologia dată de Tiktin și adoptă pe a lui Weigand și Șăineanu, < germ. *Schuhflicker*, explicând trecerea semantică și fonetică. (R. F. II, p. 272—275).

— IORDAN, IORGU, *De-a ștemătu*. Autorul pornește dela radicalul verbului sârbesc *štimati* = a stimà, sau chiar dela lat. *aestimare*, căutând să explice trecerile fonetice. (R. F. II*, p. 276—277).

— IORDAN, IORGU, *Incoderat = Incondurat. Incoderat = încondurat* = îmbrăcat cu conduri, cu pantofi de femeie. Se explică transformarea *u* > *e* și căderea lui *n*. (R. F. II*, p. 275).

— NANDRIȘ, GRIGORE, *Hăis* ! — *Cea* ! *Cea* = adv. demonstr. *cea, ceala* ; *hăis* = *hăi* + *acesta, aista, ista*. Popoarele vecine au luat cuv. dela Rom. (R. F., I, p. 185—189).

— NANDRIȘ, GR., *Răzeș* (*despre cuvânt și instituție*). *Răzeș* <pol. *rycerz* < germ. *Ritter*. (R. F., I, p. 325—329).

— *Nandriș, Gr., Răzeș, despre cuvânt și instituție*. (*Uber das Wort und die Einrichtung* : *răzeș*). Revista Filologică. Anul I. No. 3. Cernăuți 1928. S. 325—28) (U. J. VIII*, p. 186). — L. T.

— PAPADOPOL, PAUL I. *Nici în clin, nici în mânecă*. Coruptă din „nici în clin, nici în mânec" cu ambele cuvinte luate din viața păstorească. (U. L., I. p. 445—446).

— PAPAHAGI, TACHE, *Arom. flumin*. Lat. *flumen*> arom. *flumin* <*fluminu* „mulțime, puhoiu". Lat. *rivus*> arom. *arîu* „râu, mulțime". *Flumin* a pierdut azi primul sens. (G. S. III, p. 238—240).

— PAPAHAGI, TACHE, *Arom. ĭima*. Ar. *h'ima* „jos, la vale, în fund" < lat. *īmus, īma* „jos, la fund", cfr. it. dial. *dim e indim*. (G. S. III, p. 240—241).

— POPESCU, ION N., *Vorbe și obiceiuri dela țară*. Trei expresii cu explicarea lor și un obiceiu descris pe scurt. (A. O. VII, p. 522).

— PROCOPOVICI, AL., *Ille ca articol antepus*. (*Un genetiv vechiu și două etimologii nouă*). Pron. *a li* <*ad illaei*, femenin, devine ambigen, sinonim cu masc. *a lu* <*ad illum* ; azi avem *Ion a li Petru* ca și *lu* (sau *lui*) *Ana*. De aici : 1. *alimănì* (cu variante formale și semantice) = *a li mânii* pentru. gen. art. *mânii* din înjurătură. 2. *alimori* <(piatra) *a li mori*. (R. F., I, p 249—267).

— PUȘCARIU, S., *Chitì. Chitì* „a împodobi" <sl. *kyta* „buchet de flori" ; *chitì* (*a se*) „a se face mic" = dial. mold. *pitì* ; *chitì* (*a*) „ținti" <*a se chitì* „a se arunca" < srb. *hititi*. (R. F., I, p. 271—275).

— PUȘCARIU, S., *Cicălì. Cicălì* = derivat verbal din lat. vg. *cicala* (clas. *cicada*) + *ire* ; *cicala*> rom. *cicoară* pt.**cicară* (R. F., I, p. 269—271).

— PUȘCARIU, S., *Impielecà. Impielecà* = „împiedeca", întrebuințat mai ales pentru cal, însemnează și „împila" și „împiedeca". Și ca formă e o contaminare. (R. F. II,* p. 71—72).

— PUȘCARIU, S., *Impila. Impila* <lat.**pilla*. Se explică evoluția semantică „a bate în piuă", „a călca în picioare", „a apăsa". (R. F. II*, p. 66—71).

— PUȘCARIU, S., *Răzgâia*. Rom. *răzgâia* <bulg. *razgaljam* cu același sens ; *a* > *â* prin generalizarea formelor accentuate pe terminație și prin analogie cu *mângâia*. (R. F. II*, p. 271).

— SPITZER, LEO, *Arom. ancunare*. Pentru trecere semantică „erstarren"—> „glimmen", *cf.* și alte limbi unde efectul frigului și al căldurii e redat prin același cuvânt (*cf.* Capidan, DR. II, 631 urm.) (R. F. II*, p. 286—287).

— SPITZER, LEO, *Rum. câte 'je'* (*distributiv*). Fem. plur. al rom. *cât*, se arată evoluția semantică. (R. F. II* p. 99—101).

— SPITZER, LEO, *Rum. a desfăta, „ergötzen, belustigen", a se desfătà „sich laben, schwelgen"*. *Desfăta* < tulpina *făt* + prefixul *des*— „o desvoltare a puterilor" ; cf. *desprimăvăra*. (R. F. II*, p. 284—286).

©BCU CLUJ

— SPITZER, LEO, *Proor, prăură*. Admite etimologia lui Procopovici (DR., V, 384, urm.) pentru „timpul când merg dimineața cu oile la pășune", dar pentru „timpul când cade roua, bruma sau promoroaca", propune *per+roură*. (R. F. II*, p. 287—290).

— TAGLIAVINI, CARLO, *Postille rumene*: 1. *Pe dinanzi all'Accusativo*; 2. *rum. gruiu*, 3. *rum. butuc, butură*, 4. *mrum. stupu, drum. stup*. Contribuții etimologice, sintactice, semantice. (St. R. II, 1927, p. 234—237).

— WEIGAND, GUSTAV, *Bukarest, Satmar*. *București* (mai multe localități) <*Bucur+-ești*. *București* (capitala) <*Bucarești* <bulg. *bukarь* („grammaticus")+ *-ești*. *Satmar* (popular *Sagmar, Sacmar*) < numele ahd. *Sato* într'un compus ca Volkmar, Dietmar, etc. (B. A. IV, p. 178—181).

— WEIGAND, GUSTAV, *Rum. ceață*, „*Dunst, Nebel*". Se respinge etimologia lui Pușcariu: *caeca* și se primește etimologia lui Cihac, <bulg. *čadĭca*, în care sincoparea lui *ĭ* și contracția *d-t, t-t(c)* sânt normale. (B. A. III, p. 108).

— WEIGAND, GUSTAV, *Blg.-serb. krăčun*; *russ. koročun* (*karačun*), *rum. crăciun*. Rom. *crăciun* nu a trecut în limbile slave, ci <vsl. *korčun* „ceeace se apropie, vine", — „echinocțiul de iarnă", — „postul Crăciunului", „Crăciun". (B. A. III, p. 98—104).

— WEIGAND, GUSTAV, *Rum. creț „kraus", blg. krecav „kraus", skr. krecav dss*. Din slav., cfr. blg. *krecav*, skr. *krecav*. (B. A. III, p. 107—108).

— WEIGAND, GUSTAV, *Rum. găsesc „finden"*. Din bulg. *gazja* „a da peste ceva, a găsi" > *găzesc* > *găsesc* prin asimilare. (B. A. III, p. 107).

— WEIGAND, GUSTAV, *Gorun*. Formațiune nouă bulgară sau sârbească. (B. A. III, p. 97).

— WEIGAND, GUSTAV, *Rum. păcură „Teer"*. *Păcură* < blg. *pakla*. „Teer" (B. A. III, p. 111).

— WEIGAND, GUSTAV, *Rum. povață „Leitung, Weisung, Ratschlag"*. *Povață* < bulg. *povodъ, povodica* > *povoca* > rom. *povoață* > *povață* cu *V, f+oa* > *a*. Bulg. *povod, povodnic* „Führung, Führer, Veranlassung". (B. A. III, p. 109).

— WEIGAND, GUSTAV, *Alb. shkul, rom. scol*. Alb. *shkul* (<v. alb. *skol*) și rom. *scol* <lat. **collave*. Cuvântul rom. s'a desvoltat sau direct din lat. sau prin intermediu albanez. (B. A. III, p. 112).

— WEIGAND, GUSTAV, *Rum. șopârlă „Eidechse"*. Lat. *sepa*,* *sepina*, **sepinula* > alb. *shëpirëllë* > rom. *șăpirlă* > *șopârlă*, cu *š+ă* > *o* și lab+*i* > *î*; împrumutul e foarte vechiu. (B. A. III, p. 111—112).

— WEIGAND, GUSTAV, *Meglen. umă „Erde" Umă* <gr. χῶμα „Erde" > blg. *chumă*, pronunțat maced. *umă*. (B. A. III, p. 111).

— WEIGAND, GUSTAV, *Sl. rum. ngr. vitsa*. Rom. *viță* < rus. *vica* cu sens identic. Aproape toate cuvintele în legătură cu vieritul sânt slavone. (B. A. III, p. 109—110).

FOLCLOR ȘI ETNOGRAFIE

— *Alexici, G. G., Elemente române în muzica populară maghiară*. (*Rumänische Elemente in der ungarischen Volksmusik*). Grai și Suflet. Revista „Institutului de filologie și folklor", publicată de O. Densușianu. București 1927. vol. III, fasc. I, S. 47—81. (U. J. VIII, p. 243). — L. T.

— *Anuarul Școalei normale „Andreiu Șaguna"* din Sibiu cuprinde și o conferință a lui Gh. Maior despre colinde. (R. I. XIV*, p. 74—75). [IORGA, N.].

— *Georgescu-Tistu, Folklor din județul Buzău*. (Șz. XXXVI*, vol. XXIV, p. 179—180). — A. G.

— APOSTOL DR. Od., *Folklor medical român*. Contribuțiuni. a) Leacuri

©BCU CLUJ

folosite de poporul nostru. II. Cum caută să-şi tămăduiască ţăranul nostru suferinţele trupeşti şi sufleteşti. (Tr. LIX*, p. 621—624, 908—910).

— *Bena, Pr. Ioan A., Contribuţii la monografia comunei Pianul-de-jos*, Cluj, 1925. Cuprinde şi informaţii despre obiceiuri. La sfârşit o colecţie de doine, proverbe şi cântece. (A. I. N. IV, p. 477—478). — BUTA, N.

— BEZA, MARCU, *The sacred marriage in roumanian folk-lore*. Ideea iubirii unei femei cu o divinitate, aşà cum se găseşte în folclorul românesc şi în „Luceafărul" lui Eminescu, datează din antichitate — Amor şi Psiche. (Sl. R., V, p. 647—658).

— BILETCHI-ALBESCU, IOAN, *Lupu 'şi schimbă părul, dar năravul nu*. Proverbul nu este românesc, se găseşte atestat la Procopius, *De bello Gothico*, care-l pune în gura unui Hun. Originea lui hunică e discutabilă, dar e sigură originea elenă. (Or. III, p. 228—231).

— *Bogrea, V., Sfinţii medici în graiul şi folklorul românesc*. (Extras din *Dacoromania* IV, Partea I). (C. S., V, p. 21—22). — G[ERMAN], T.

— *Papahagi, Tache, Graiul şi folklorul Maramureşului* „Din viaţa poporului român", vol. XXXIII, ed. Academiei Române), Bucureşti 1925, pp. LXXXIII + 240, cu o hartă şi 22 planşe fotografice; fără indicaţie de preţ. Se laudă lucrarea, arătând totuşi unele lipsuri. (F. Fr. II, p. 22—25, p. 55—59). — BOGREA, V.

— BREDICEANU, TIB., *Despre muzica poporală românească şi culegerea ei*. Un rezumat din comunicarea făcută la congresul artelor poporale din Praga, Oct. 1928. (Şz. XXXVI*, vol. XXIV, p. 136—142).

— B[UCUŢA], EM[ANOIL]., *Folklorul român la Societatea Naţiunilor*. Însemnare. (G. R., I, 248—249).

— BUCUŢA, EMANOIL, *O carte cu datini*. Despre *Paganism in Rumanian Folklore*. (Londra şi Toronto. I. M. Dent. a. Sons ltn.) de Marcu Beza. Autorul cercetează urme păgâne în obiceiurile noastre de Crăciun, Anul nou, în Căluşari şi Paparude. (Gn. VIII*, p. 301—302).

— CALIANU, GRIGORE, *Datini şi credinţe* din Floreşti, Mehedinţi, în legătură cu noaptea Sf. Vasile. (C. S. V, p. 87—88).

— CÂMPEANU, PROTOPOP ELIE, *Vechimea Românilor în Secuime*.... Se reproduce un articol din ziarul „Astra" 1926, din Tg.-Mureş, în care E. C. dovedeşte cu date din istoricii unguri Orbán, Balázs, Simon de Keza, Koránvi, că Secuii au împrumutat dela Români colinde şi alte „producţiuni" de Crăciun („Vicleimul"). Cei cinci păstori ai Vicleimului sânt îmbrăcaţi în port vechiu românesc şi întrebuinţează expresiuni româneşti. Secuii întrebuinţează multe cuvinte româneşti de prima necesitate. Se dau vreo câteva. (R. I. XIII, p. 81—83).

— *Cardaş, Gh., Cântece poporale moldoveneşti*. Biblioteca Sămănătorul Nr. 157—159. Arad. Dare de seamă elogioasă. (C. S., V, p. 50—51). — A. L.

— *Ciauşianu, G. F., Fira şi C. M. Popescu, Culegere de folklor din judeţul Vâlcea şi împrejurimi*. Recensie analitică. (Tr. LIX*, p. 664). — I. R.

— *Congresul internaţional de arte populare dela Praga, 7—13 Oct. 1928*. Lista foarte bogată a comunicărilor anunţate pentru acest congres. Rezumate după procesele verbale ale şedinţelor, după care se poate vedea activitatea reprezentanţilor României. (Şz. XXXVI*, vol. XXIV, p. 97—135).

— COSTIN, LUCIAN, *Studii asupra folclorului bănăţean*. I. *Filosofia populară*. A). *Viaţa*. B) *Moartea*. (Bn. III*, Nr. 1, p. 22—24, Nr. 5, p. 24—26, Nr 8—10 p. 41—49).

— *Popescu-Telega, Al., Asemănări şi analogii în folklorul român şi iberic*. Recensie. (Şz. XXXVI*, p. 42—45).

— CULEA, APOSTOL, *Sufletul şi opera lui Tudor Pamfile*. Portret călduros al folcloristului, istoricului şi literatului. În folclor şi etnografie T.

©BCU CLUJ

P. a avut o concepție și o disciplină științifică. Visa alcătuirea unei mitologii și cosmogonii românești. (Rm. XXII, p. 251—256).

— *De pe Secaș.* Strigături și cântece din popor date la tipar de Alex. Lupeanu-Melin, găsite în biblioteca din Blaj, formând 8 caiete de poezii populare, adunate în 1838 de un anume Nicolae Pauletti, din ținutul ce se întinde pe valea Secașului. (Tr. LIX*, p. 379).

— D. I., *Elena D. O. Sevastos.* Un portret al folcloristei și scriitoarei (R. S., I, p. 153—154).

— DRĂGANU, N., *Cuvinte și obiceiuri.* 1. Obiceiul *„bricelatului"* (cit. Viciu, Marian, Pop-Reteganu, Coșbuc) vine dela Sașii din Ardeal. *Bricela* (cu variante formale) < germ. *Britsche* (cu variante formale). 2. rom. *șod* < evr. *schôteh* > ung *sod.* (R. F., I, p. 105—117).

— *Dragomir,* N., *Din trecutul vierilor Mărgineni din Sălișteși comunele din jur,* în : *Lucrările Inst. de geografie al Universității din Cluj,* II (1926), pag. 195—252. Contribuțiuni privitoare la etnografie, lexic și fonetism. (G. S. III, p. 281—282). — PAPAHAGI, TACHE.

— DUMITRESCU-BISTRIȚA, N. IOSIF, *Descântece. De izdat. De obrintit.* (C. S., V, p. 85—86).

— DUMITRESCU, N. I., AXENTE, I., *Datini și credințe.* În legătură cu unele credințe, se dau cuvinte dialectale. (C. S., V, p. 7—9).

— DUMITRESCU, N. IOSIF, *Iarba fiarelor.* Credința despre iarba fiarelor, cu putere magică, auzită dela un locuitor din Bădițești-Mehedinți. (C. S., V, p. 105).

— FRIEDWAGNER, MATTHIAS, *Rumänische Volkslieder aus Bessarabien.* 14 cântece populare din Basarabia. Deosebiri fonetice față de formele semnalate de Weigand. (R. F., I, p. 50—67).

— GERMAN, T., *Descântece. De bubă.* Se dă formula descântecului, auzit de la un locuitor din Harasteș, jud. Cluj. (C. S., V, p. 28—29).

— GERMAN, T., *Recitări de copii. La ploaie.* Versuri recitate de copii, în ploaie. (C. S., V, p. 4—7).

— GERMAN, T., *Fermecătură de dragoste.* Într'o întâmplare care se povestește de un locuitor din Tulgheș, se arată cum se face și ce rezultate dă farmecul de dragoste. (C. S., V, p. 32).

— GERMAN, T., *Credințe și obiceiuri.* În legătură cu unele credințe, se dau cuvinte dialectale. (C. S., V, p. 32—34).

— GERMAN, T., *Tineretul la sate. „La băgat în lădoiu".* Se descrie jocul tineretului de la sate în zilele de Crăciun. (C. S., V, p. 60—65).

— GERMAN, T., *Tineretul la sate. „La băgat în lădoiu"* „Obiceiul „La băgat în lădoiu" e cam la fel practicat ca și în Ormenișul de câmpie (cf. C. S. V, 60—65). Are însă anumite particularități, pentru cari cred că e bine să-l redau în întregime. (Erecea Mare, jud. Mureș)". (C. S., V, p. 81—85).

— GERMAN, T., *O seamă de cuvinte.* (C. S., V, p. 120).

— GOROVEI, ARTUR, *O colecție de cântece.* Colecția psaltului Gh. Ionescu, dela biserica Adormirea Maicii Domnului din Fălticeni, dăruită autorului în 1885, cuprinde numeroase hore, strigături, cântece populare, colinde, de pe la jumătatea secolului XIX. Se reproduce o parte din ele. (Șz. XXXV, p. 65—85).

— *Gorovei, Artur, Descântece românești.* Dare de seamă analitică. (C. S., V, p. 19—21). — G[ERMAN], T.

— *Gorovei, Artur, Descântece românești.* Partea I (Introducere). Dare de seamă analitică elogioasă. (A. O., VII,* p. 553—554).— COSTIN, LUCIAN.

— IORGA, N., *„Bulgarii" din Ardeal.* Făcând o dare de seamă critică asupra studiului lui I. Muslea : *Șcheii din Cergău și folclorul lor* (apărut în DR. V), autorul ajunge la concluzia că Scheii sânt un „strat de străveche existență de Slavi pe pământul românesc." (R. I. XIV, * p. 345—348).

©BCU CLUJ

— *Costin, Lucian, Graiul Bănăţean.* Studii şi cercetări (224 pag. pr. 75 lei, Cartea Românească, Timişoara, 1926). „O carte care va rămâne să fie utilizată în lexicografia românească..." E dedicată lui S. Fl. Marian. (Fl. S., I, p. 77). — I.

— *Costin, Lucian, Măgăritarele Banatului* (Mare colecţie de folclor, 144 pag., Cartea Românească, Timişoara. Se cere culegătorului să publice numai pe cele necunoscute până acum. (Fl. S., I, p. 77—78).

— MANIU, ADRIAN, *Tiberiu Brediceanu.* Colindele culese de T. B., echivalează în frumuseţe cu poeziile populare culese de V. Alecsandri. Cele patru variante de muzică a „Mioriţei", descoperite de el, sunt un eveniment în istoria muzicii româneşti. (Ţ. N., VIII, p. 313).

— MIRON, I., *Descântece. De orbalţ.* Se dă formula descântecului, arătându-se gesturile care o însoţesc. (C. S., V, p. 27—28).

— MOLDOVAN, I., *Descântece. De bubă. De încuiet.* Textul descântecelor din Mihalţ, jud. Alba. (C. S., V, p. 107).

— MOLIN, R. S., *Industria casnică la Bănăţeni.* Termeni în legătură cu războiul. (Bn. III*, Nr. 2—3, p. 19—20).

— MOLIN, R. S., *„Cântarea lui Moisi Nicoară".* Un cântec popular în care e preamărit Moise Nicoară. (Bn. III*, Nr. 1, p. 18—19).

— MORARIU, LECA, *Cea mai veche colecţie de cântece populare româneşti.* E colecţia din 1838 în 8 caiete a unui anume Nicolae Pauletti, elev al Blajului, găsite în biblioteca din Blaj şi publicate de Alex. Lupeanu. Cuprinde numai parte din poezii. (F. Fr., II, p. 161—163).

— MORARIU, LECA, *Frunză verde — fără floare!.* Critică insuficienţa lui I. Costin în culegeri de material folcloristic. (F. Fr. II, p. 129—130).

— MURGOCI, GH., *„Slobozirea izvorului de apă".* Descrierea obiceiului. (Şz. XXXV*, vol. XXIV, p. 89—91).

— MUŞLEA, ION, *Icoanele pe sticlă la Românii din Ardeal.* Sânt foarte obişnuite în Ardeal. Originea acestei industrii e în satul Nicula de lângă Gherla, după care şi-au şi luat numele. (Şz. XXXVI, * vol. XXIV, p. 143—146).

— *Muşlea, Ion, Şcheii dela Cergău şi folklorul lor.* Extras din Dacoromania, vol. V, 50 pag., Cluj, 1928. (R.F. II,* p. 173—174).—NANDRIŞ, GR.

— MUŞLEA, ION, *Învăţătorii şi folklorul.* Explicarea cuvântului *folclor.* Importanţa ştiinţifică şi naţională-politică a folclorului cer cultivarea lui sistematică şi la noi. Indicaţii pentru învăţători, „cei mai indicaţi culegători folkloristici." (Inv. IX, Nr. 3—4, p. 30—36, No. 5, p. 14—20).

— *Muşlea, I., Le Cheval merveilleux dans l'epopée populaire.* Autorul trebuia să fi cules material românesc şi din alte colecţii, nu numai din a lui Teodorescu. (Şz. XXXV, p. 97—99).

— MUŞLEA, I, *Ştiri despre jocul căluşerilor noştri, înainte de 1600.* Cele două atestări ale jocului de căluşeri în veacul al XVI-lea, nu pot fi luate în considerare. Din cartea lui Dózsa aflăm numai o nouă atestare a căluşerilor în Ardeal, şi mai ales aruncarea cu cerga — rar întâlnită în această provincie. (Tr. LIX*, p. 224—228).

— *Obert, Franz, Rumäniche Märchen und Sagen aus Siebenbürgen* (vol. 42 din *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*) Sibiiu, Krafft. — Notiţă. (I. E. VIII, Nr. 198, p. 4).

— OPREANU, SABIN, *Ţinutul Săcuilor, contribuţiuni de Geografie umană şi de Etnografie.* Cu 16 figuri în text şi 9 planşe, cu 22 fotografii. Teză de doctorat. I. Hotarele ţinutului Săcuilor. II. Cadrul geografic. III. Populaţia din trecut. IV. Populaţia de azi. V. Înfăţişarea aşezărilor omeneşti şi gospodăriilor. Rezumat în l. franceză. (L. I. G. III, p. 39—208).

— PANAITESCU, EMIL, *Muzeul Etnografic din Cluj.* Cuvântarea rostită la inaugurarea muzeului, în care se arată felul cum a luat naştere, şi scopul lui. (S. d. M., V*, p. 241—242).

©BCU CLUJ

— PAPAHAGI, TACHE, *Răspuns la o dare de seamă*. Articol de polemică; rectificări la observațiile lui Drăganu (Dacoromania, IV, 1063—1091) asupra lucrării autorului „Graiul și folklorul Maramureșului". (G. S. III, p. 242—253, 434—439).

— *Papahagi, Tache, Graiul și folklorul Maramureșului.* (Sprache und Volkskunde von M.). Ac. Rom. Din viața poporului român XXXIII. București, 1925. (Cultura Națională). LXXXIII— 240 S., mit Kartenbeilage und Photographien. 8°. (U. J. VIII, p. 223—224). — L. T.

— *Papahagi, Tache, Images d'éthnographie roumaine (daco-roumaine et aroumaine).* Tome premier. 318 photographies, avec texte français et roumain (Bucarest) 1928. (Mak. pregl. IV, fasc. 2, p. 165—167).—ROMANSKY, ST.

— *Papahagi, T., Images d'ethnographie roumaine (daco-roumaine et aroumaine)*; t. premier; 318 photographies, avec texte français et roumain; Bucarest, Cultura națională; 1928. 173 pag. Prețioase contribuțiuni la etnografia românească. Se fixează în ilustrațiuni, unelte pe cale să dispară, arătându-se numirile lor. (G. S. III, p. 467). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Pauletti, Nicolae, De pe Secaș. Cântece și strigături românești* de cari cântă fetele și feciorii și strigă la joc, culese de — în anul 1838. Date la tipar de *Alexandru Lupeanu*. Blaj, Tip. Seminarului, 1827. Alexandru Lupeanu a găsit manuscrisul lui Pauletti în Biblioteca Centrală din Blaj. Il reproduce cu ortografia de astăzi. (C. S., V, p. 51—52).

— PETEANU, DR. AUREL E., *Din creațiile poetice ale poporului român bănățean.* (Studiu în continuare din Bn I) 18 poezii poporale culese din Banat de autor. (Bn., II, Nr. 1, p. 13—19).

— POPESCU, ION, N. *Vorbe și obiceiuri dela țară.* Trei expresii cu explicarea lor și un obiceiu descris pe scurt. (A. O. VII, p. 522).

— POP - ZĂICANI, I., *Descântece. De făcut.* Textul descântecului auzit de la o locuitoare din lunca Cernii de sus, jud. Hunedoara. (C. S., V. p. 106).

— *Popescu-Telega, Al., Asemănări și analogii în folklorul român și iberic* (Tip. Prietenii Științei, Craiova, 1927). (S. R., I, Nr. 2, p. 62—103). PĂUNESCU-ULMU, T.

— *Popescu-Telega, Al., Asemănări și analogii în folklorul român și iberic.* Notiță elogioasă. (Gn. VII, p. 318). — BUCUȚA, EM.

— *Popescu-Telega, Al., Asemănări și analogii între folklorul român și iberic.* Dare de seamă analitică — critică. (F. Fr. III, p. 21—23). — RĂUTU, N. N.

— *Precup, E., Păstoritul în Munții Rodnei*; Cluj, Inst. de arte grafice, „Ardealul"; 1926; 56 pag. Bibl. *Dacoromaniei*, n-rul 3. Lucrare de folos pentru cunoașterea vieții păstorești cu material etnografic, folcloristic, filologic. (G. S. III, p. 282). — PAPAHAGI, TACHE.

— *Primul congres internațional al artelor populare.* (Praga, Octombr. 1928). Rezoluții și deziderate adoptate în ședința plenară dela 12 și 13 Oct. 1928. (Șz. XXXVI*, vol. XXIV, p. 153—160).

— RIGLER - DINU, EMIL, *Folclor muzical dobrogean vechiu.* Studiu privitor la tehnica poetică și în deosebi muzicală a cântecelor cojenești, mocănești, turcești, tătărești, bulgărești, lipovenești, germane, grămostene și meglenite din Dobrogea. (A. D. IX*, vol. I, p. 787—793).

— RUSU, SIMEON, *Leacuri bătrânești.* Foc viu. (Șz. XXXVI*, vol. XXIV, p. 151).

— SANDU, M., *Cea mai veche colecție de cântece, populare românești.* Leca Morariu semnalează colecția lui Nicolae Pauletti, din 1838. (Fl. S., I, p. 349—350).

— *Schullerus, Adolf, Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes.* (Helsinski 1928) „Cea mai vastă catagrafie a poveștilor românești și o excelentă bibliografie". (R. I. XIV, p. 445). — [IORGA, N.]

©BCU CLUJ

— SIMIONESCU, DAN, *In amintirea folkloristului C. Rădulescu-Codin.* Biografia şi bibliografia operelor lui. (Şz. XXXV, p. 12—16).

— STOIAN, I. I., *Texte folklorice din Râmnicul Sărat.* După o privire istorică asupra satelor mocăneşti din judeţ, se dau 107 texte. La sfârşit glosar de cuvinte. (G. S. III, p. 101—132, 297—344).

— TODICĂ, GAVRIL, *Alcoolismul în poezia noastră poporană.* Fragmente de poezie populară, din care se vede cum priveşte poporul nostru obiceiul băuturii. (S. d. M. IV, p. 214—215).

— *Veress, Andrei, Cântece istorice vechi ungureşti despre Români.* Bucureşti : Academia Română 1925 (Memoriile secţiunii literare. Seria III. Tomul III. Mem. I). (U. J. VII, p. 472—473). — L. T.

— VICIU, A., *Sărbători băbeşti (In ţara Jiului şi a Haţegului).* 9 sărbători cu explicaţia lor, dată de locuitori, din comuna Merişori, judeţul Hunedoara. (C. S., V, p. 1—3).

— VICIU, A., *Datini şi credinţe.* In legătură cu unele credinţe se dau cuvinte dialectale. (C. S. V, p. 57—58).

— VORONCA, ELENA NICULIŢĂ, *Urme de cult antic în Bucovina.* În legenda dealului „Anei" de lângă Văscăuţi (nordul Bucovinei), se găsesc urme de cult apolinic. (R. S., I, p. 76—78).

— VORONCA, ELENA NICULIŢĂ, *Urme de cult antic în ţările noastre.* În legenda românească a „Babelor" sau a „Dochiei", sânt urme din cultul Iunonei. Polemică cu Şăineanu. (R. S., I, p. 129—133).

— *Vulpescu, M., Les coutumes roumaines périodiques.* Menţiune elogioasă. (Rm. XXII, p. 352). — LASCOROV-MOLDOVANU, AL.

— *Vulpescu, Mih., Les coutumes roumaines periodiques.* Informează ştiinţific streinătatea asupra folclorului românesc. (A. O. VI, p. 389—390).

FONETICA

— *Balotă, A., La nasalisation et le rothacisme* (sic !) (Sl. VI, 1927, p. 120—129). — SKOK, P.

— *Balotă, A., La nasalisation et le rothacisme dans les langues roumaine et albanaise.* Bucarest, Ateliers Socec, 1926; 200. pag. Se arată multe din teoriile greşite ale lucrării, plină de „noutăţi" ce „nu folosesc filologiei". (G. S. III, p. 272—276). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Balotă, Anton, La nasalisation et le rothacisme* (sic) *dans les langues : roumaine et albanase.* Bukarest, Ateliers graphiques Socec et Co. 1926. (I. F. XLVI, p. 204—207). — WEIGAND, GUSTAV.

— *Balotă, Anton Dr., La nasalisation et le rothacisme* (sic !) *dans les langues : Roumaine et Albanaise,* 200 S. in 8^0, Bucarest 1925. Se discută părerile celor ce au mai studiat chestiunea. În ce priveşte partea originală, § 16 e greu de înţeles, cap. 17 e greşit. (B. A. IV, p. 221—224). — WEIGAND, G.

— *Popovici, Iosif, Vocalele româneşti.* Cu 21 figuri în text. Institutul de arte grafice „Ardealul" 1927, Cluj. 59 S. 8^0. (Lucrări de fonetică publicate de Iosif Popovici). (Lb. Ph. XLIX, p. 371—373).—ZAUNER, ADOLF.

— *Popovici Iosif, Fiziologia vocalelor româneşti ă şi î.* Cu 14 figuri în text. Cluj. Institutul de arte grafice „Ardealul" 1921. 43 S. 8^0. (Lucrări de fonetică publicate de Iosif Popovici 2). (Lb. Ph. XLIX, p. 371—373). — ZAUNER, ADOLF.

— ROSETTI, AL., *Asupra trecerei lui p + y la k'.* Părerea lui R. că *pk'* este intermediar între *p* şi *k'* este susţinută de acesta faţă de Zauner, care-l combătuse. (G. S. III, p. 415—418).

— *Rosetti, Al., Asupra trecerei lui p + y la k'* (Grai şi Suflet, III, 415—17). Dând dreptate lui Rosetti, care combate pe Zauner şi întăreşte

©BCU CLUJ

părerea lui Lambrior că *pk'* e faza intermediară între *p* şi *k'*, Herzog mai aduce unele precizări. (R. F. II, p. 154—155). — HERZOG, E.

— ROSETTI, AL., *Asupra tratamentului lui N + consoană în limba română* Cauza nazalizării vocalei urmate de *n* + cons. e de natură atât fiziologică, cât şi psihologică. (G. S. III, p. 413—415).

— *Rosetti, Al., Asupra tratamentului lui n + consoană în limba română*, în Grai şi Suflet, vol. III, fasc. 2, Buc. 1928, pag. 413—415. (R. F. II, p. 150—153). — PROCOPOVICI, AL.

— ROSETTI, AL., *De l'interpretation des graphies doubles dans les textes écrits*. Respingând ipoteza că o grafie dublă reprezintă un sunet intermediar, R. crede că ea reprezintă scrierea fonetică şi cea tradiţională sau un fonem greu de notat. (B. S. L. XXIX, Nr. 86, 1928, p. 24—28).

— ROSETTI, AL., *Fonetică istorică, fonetică generală şi fonetică experimentală*. Desvoltarea studiului foneticei. Achiziţiile nouă ale foneticei experimetale, observaţii posibile numai cu ajutorul aparatelor. (Min., II, Nr. 1 p. 27—37).

— *Rosetti, Al., Fonetică istorică, fonetică generală şi fonetică experimentală*. Lecţie de deschidere a cursului de „fonetică experimentală", ţinută la Facultatea de litere din Bucureşti în ziua de 3 Februarie 1928. Extras din Minerva. Iaşi 1928. p. 11. Limpede expunere metodică, claritate de stil, bogată informaţie ştiinţifică. (R. F. II*, p. 149—150). PROCOPOVICI, AL.

— *Rosetti, Alexandre, Étude sur le rhotacisme en roumain* ; Paris. Champion, 1924 ; in-8°, XII—76 pages (Bibliothèque de l'École des Hautes Études, CCXL) *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle* ; Paris, Champion, 1926 ; in-8°, XIII—166 pages ; *Lettres roumaines de la fin du XVI-et du début du XVII-e siècle, tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)* ; Bucureşti, 1926, in -8°, VIII — 144 pages. (Publication de l'Institut de filologie et folklor). (Romania. LIII, p. 394—398). — GRAUR, A.

— *Rosetti, Alexandre, Étude sur le rhotacisme en roumain*. Paris, Champion, 1924, XVII, 76 S. 8°. (Lb. Ph. XLVIII, p. 397—399).— MEYER-LÜBKE, W.

— *Rosetti Al., Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle* ; Paris, Ed. Champion, 1926, avec 34 figures et 5 cartes hors textes ; XIII—166 pag. Transformările fonetice sânt privite în legătură cu extensiunea geografică. (G. S. III, p. 455—460). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Rosetti, Al., Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926. (R. I. XIII, p. 326). — IORGA, N.

— *Rosetti, Alexandre, Recherches sur la phonétique du Roumain au XVI-e siècle*. Avec 34 figures et 5 cartes hors texte. Paris, Ed. Champion 1926, XIII + 166 S. Gr. 8°. (I. F. XLVI, p. 302—303). — WEIGAND, G.

— *Rosetti, Al., Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-ème siècle*. Paris (Champion), 1926, in-8°, XIII—166 p. et 5 cartes. (B. S. L. XXVIII, 1927, p. 173—174). — A. M.

— *Rosetti, Alexandre, [Dr. phil. Paris] Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*. Paris, Ed. Champion, 1926, XIII u. 165 S. 8° mit 34 Fig. u. 5 Karten. (D. Lz. IV—XLVIII, Heft. 27, p. 1302—1303). — ZAUNER, A.

— *Rosetti, Alexandre, Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*. Avec 34 figures et 5 cartes hors texte. Paris 1926, Ed. Champion, XIII, 165 S. gr. 8°. (Lb. Ph. XLIX, p. 210—211).—ZAUNER, ADOLF.

— ŢICĂLOIU, D. ION DR., *Nuanţele lui i din limba noastră*. În limba rom. sânt trei feluri de *i*, redate în ortografia Academiei prin acelaşi semn. Ar fi ideal să avem trei semne. (cf. I. Ol. Ştefanovici-Svensk, R. G. I. 567 şi u.) (R. G. I. XV, p. 359—364).

©BCU CLUJ

— *Ţicăloiu, D. Ion Dr., Studii de fonetică*, 1. *Nuanţele lui i din limba noastră românească*. 2. *Semnele s şi z din ortografia noastră oficială*. Câmpulung, Muscel, 1927. Tipografia Gheorghe N. Vlădescu şi fiul, p. 15. Se arată nu numai păreri greşite, dar chiar greşeli, având la bază lipsa de cunoştinţe fonetice (R. F. II*, p. 155). — HERZOG, E.

FONOLOGIE

— *Dragomir, N., Din trecutul oierilor Mărgineni din Săliştе şi comunele din jur*, în : Lucrările Inst. de geografie al Universităţii din Cluj, II (1926), pag. 195—252. Contribuţiuni privitoare la lexic, fonetism şi etnografie. (G. S. III, p. 281—282). — PAPAHAGI, TACHE.

— GRĂMADĂ, NICOLAI, *O chestiune de filologie românească*. Epoca dispariţiei lui *n* înainte de *s* în l. română e fixată cu oarecari rezerve, înaintea sec. XII. (C. Cos. IV—V_2, p. 310—311).

— IORDAN, IORGU, *Un fenomen fonetic românesc dialectal* : *ă neaccentuat* > *a*. *ă* > *a* e un fenomen strein independent de *ă* — *á* > *a* — *á*, fenomen de asimilaţie românească. (R. F., I, p. 117—155).

— MEYER-LÜBKE, W., *Die betonten labialen Vokale im Rumänischen*. Rom. *ŭ* > *u* şi *ọ* > *o* au corespondente în alb. *ŭ* > *u* şi it. dial. (tosc., central) *ọ* > *o*. Explicare : it. *o* < *uo* < *ọ*, rom. *o mediu* < *ọ*, *ọ* n'a suferit diftongarea. Explicaţia nu e dată ca sigură. (R. F., I, p. 29—33).

— *Ştefănescu, Margareta, Rotacisme, Arh. 34*. Multe exemple falşe, căci autoarea judecă după criterii pur formale. (B. A. IV, p. 220). — WEIGAND, G.

GRAMATICI

— PAPADOPOL, PAUL I., *Câteva precizări gramaticale*. Scriitorii trebue să respecte regulele gramaticale. Exemple numeroase dintr'un traducător în româneşte, în proză, dintr'o limbă veche (?) care nu respectă regulele ortografiei şi ale gramaticei. (Pr. L. III, Nr. 16, p. 26—8).

INTRE ISTORIE ŞI FILOLOGIE

— *Bena, Augustin, Limba română la Saşii din Ardeal*. Studiu filologic. Biblioteca Dacoromaniei, condusă de Sextil Puşcariu, Nr. 2. Cluj : „Ardealul" 1925, 43 S. 8°. (U. J. VII, p. 464—465). — L. T.

— CAPIDAN, TH., *Românismul balcanic*. Românii din Peninsula balcanică reprezintă urmaşii romanităţii balcanice. (R. F., I, p. 155—167).

— *Capidan, Th.*, prof. la Universitatea din Cluj. *Zur Erforschung des slavischen Elements im Aromunischen*. Academia Română. Memoriile secţiunii literare. Seria III, Tomul II, Mem. 4. Cultura Naţională, Bucureşti, 1925. Gr. 8°, 91 S. [289—379]. (A. sl. Ph. XLI, p. 143—152). — MLADENOV, ŞTEFAN.

— DENSUSIANU, OVID, *Cuvinte latine cu semantism păstoresc*. Pentru a se arăta că la Romani viaţa păstorească e anterioară celei de agricultori, se dau exemple de cuvinte vechi cu semantism păstoresc : *bimus, callis, campus, cohors, considerare, desiderare, egregius, fecundus* şi *fertilis, felix*. (G. S. III, p. 285—297).

— *Diculescu, Dr., Die Gepiden, Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, Halle 1922. Se resping ideile linguistice ale lui Diculescu. Valoarea lucrării e pe teren istoric. (B. A. III, p. 307—310). — WEIGAND, G.

— *Diculescu, C. Const., Elementele vechi greceşti din limba română*. Dacoromania, Buletinul „Muzeului limbei române". An. IV, Cluj 1927. p. 394—516. (Mak. pregl. III, fasc. 3, p. 130—137). — ROMANSKY, ST.

©BCU CLUJ

— *Diculescu, C. Constantatin, Dacia română în oglinda inscripţiilor şi a limbei de azi. O icoană etnografică şi culturală.* I. *Elementele greceşti.* Cluj, 1926= Dacoromania IV, 389—516. (Kbl., L, p. 26—27). — KISCH, GUSTAV.

— *Dragomir, Silviu, „Vlahii şi Morlacii,* studiu din istoria românismului balcanic". 136 S. Klausenburg, 1924. Mult material util referitor la Valachii din n-v. Pen. Balc. Dr. a exagerat însă, găsind urme româneşti şi acolo unde nu sânt. (B. A. III, p. 306 — 307).— WEIGAND, G.

— FOTI, ION, *Originea Românilor în lumina documentelor istorice.* Lungă dare de seamă analitică elogioasă despre *Originea Românilor,* vol. I de Al. Philippide. (Pr. L. III, Nr. 13, p. 3—10).

— GHERGHEL, ILIE DR., *Insemnătatea istorică a filologiei.* Imbinarea istoriei cu filologia a făcut-o Haşdeu şi o face azi Puşcariu în *Studii Istroromâne.* (C. L. LX, p. 351—357).

— GHERGHEL, ILIE DR., *Opera d-lui A. Philippide. Originea Românilor.* Articol de polemică, în care recenzentul îşi apără părerile combătute de Philippide în opera sa. (C. L. LXI, p. 309—312).

— *Grămadă, N., Studii paleografice. Cauzele transformării literelor alfabetului latin — Unciala — Inscripţia Coşasului : Contribuţie la istoria desvoltării uncialei.* (C. Cos. II—III, p. 35—81). (St. R., I, 1927, p. 124).

— *Grămadă, N., Contribuţii la istoria cărţii şi a scrisului în evul mediu,* cu 33 figuri în text. Extras din *„Codrul Cosminului",* IV, 1, 1927. Cernăuţi 1928, pag. 37—175. Tratat util mai ales pentru studenţi. S'a ocupat prea puţin de scrisul românesc. Remarcabilă explicarea a 2 cuvinte. (R. F. II*, p. 147—149). — PROCOPOVICI, AL.

— JOKL, NORBERT, *Rumänisches im Albanischen.* Cuvintele albaneze *shpartallój, me trasë uji lundër, pedim, fičő'r, altëroj, me altëruem, gavrë* sânt împrumuturi din româneşte. (R. F. I*, p. 246—267).

— KERESZTURY - OLTEANU, AL., *Ideia continuităţii dacoromâne în cumpăna evoluţiei ştiinţifice de azi.* Combate, întemeindu-se pe argumente filologice, teza lui Dr. Ioan Karácsonyi, care e împotriva continuităţii Românilor în Dacia. (F. Seria. II, A. II, Nr. 12, p. 13—16).

— KERESZTURY-OLTEANU, AL., *Vlach (Olàh), Rumun ori Român?* Combate părerile Episcopului Dr. Ioan Karácsonyi, care susţine în revista *Hirnök* (15 Oct., 1927), că *Vlah* e de origine celtică. Aduce numeroase argumente în sprijinul părerii că *Vlah* e de origină slavă. Autorul mai susţine apoi împotriva lui Karácsonyi că *Român* este nume istoric al poporului român şi are alt înţeles decât *Rumun.* (F. Seria II, A. II, Nr. 10—11, p. 11—13).

— KLEIN, KARL KURT, *„Originea Românilor".* Un foarte scurt rezumat al cărţii lui Philippide (Originea Românilor, Vol. I : Ce spun izvoarele istorice, Iaşi, 1925, XL,—889) p. ; se relevă ideea discontinuităţii în Dacia Traiană, deosebită de teoria lui Rösler ; se critică forma lucrării ; se adaugă la bibliografia lui Philippide, bibliografia completă a lucrărilor scrise de Saşi, referitor la această chestiune. (Kbl. LI, p. 189—101).

— *Lacea, Constantin, Sânt în Transilvania aşezări de Români veniţi din sudul Dunării sau nu sânt?* Extras din *Dacoromania* IV, pag. 353—370, 1565—1566, Cluj, 1926. Pag. 18+2. (R. F. II, p. 207—211). — PROCOPOVICI, AL.

— MÉLICH, JÁNOS, *Gépides et Roumains : Gelou du Notaire anonyme.* Se combate existenţa unor elemente gepide în limba română. Numele *Gelu* are aceeaşi origine maghiară cu numele toponimic *Gyalú*=rom. *Gilău.* (R. E. H. VI, p. 62—77).

— *Mélich, János, Gépides et Roumains.* Revue des Études Hongroises VI, (1928, Nr. I). 6. 62—79. (U. J. VIII, p. 406—407). — L. T.

— *Meteş, Ştefan, Păstori ardeleni în Principatele române* ; Arad, edit. Libr. diecesane ; 1926 ; (n-rele 111—113 din Biblioteca Semănătorul).

©BCU CLUJ

Exceptând părerea greşită, că Românii s'au ocupat „în marea lor majoritate cu agricultura şi numai o mică parte cu păstoritul", lucrarea „aduce un real serviciu problemelor de istorie, linguistică şi folklor românesc". (G. S. III, p. 282—283).

— MOTOGNA, V., *„Anonymus" în istoriografia ungurească mai nouă.* În cadrul unor cercetări istorice, câteva etimologii de nume româneşti de râuri. (R. I. XIII, p. 361—370).

— *Ortiz, Ramiro, Medioevo Rumeno. Studi Rumeni* 1927, vol. I, S. 35—64. (U. J. VIII, p. 212, 421). — L. T.

— *Pârvan, Vasile,* [Weil. Prof. f. *Alte Gesch. u. Epigraphik an d. Univ. Bukarest*], *Getica. O protoistorie a Daciei.* [Academia Română. Memoriile secţiunii istorice. Ser. III, Tom. III, Mem. 2]. Bukarest, Cultura Naţională, 1926. 851 S. 4° m. 43 Taf., 462 Fig. u. 4 Kt. (D. Lz. V—XLIX, Heft. 52, p. 2563—65). — DREXEL, FR.

— *Pârvan, Vasile, Getica. O protoistorie a Daciei.* Academia Română. Memoriile secţiunii istorice. Seria III, Tomul III, Mem. 2. Cultura Naţională, Bucureşti, 1926, 8°. 2. Bl. 850 S. 1. Bl. 47 Beilg. (Kbl. L, p. 150—151). — FERENCZI, ALEXANDER.

— *Pârvan, Vasile, Getica. O protoistorie a Daciei. (Essay d'une protohistoire de la Dacie pendant le premier millénaire avant J.-C.)* Bucureşti: Cultura Naţională, 1926. 851 S., XXXXIII Taf., 4 Karten. 8°. (U. J. VIII, p. 203). — K. S.

— *Philippide, Alexandru, Originea Românilor.* Volumul întâiu: Ce spun isvoarele istorice. Iaşi, Tipografiea „Viaţa Românească", S. A., 1925. XL, 889 S. 8°. Preţul 1000 Lei. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 722—727). — IORDAN, IORGU

— *Philippide, Alexander, Originea Românilor,* I. B. Ce spun isvoaele istorice, Jassy 1923, XL 888 S. Material complet şi obiectivitate „neobicinuită la autorii români". (B. A. IV, p. 225—226). — WEIGAND, G.

— POPOVICI, IOSIF, *Einige Bemerkungen über die serbo-rumänischen Lehnwörter.* Un număr de 74 elemente sârbo-croate în graiul Românilor din Banat; 30 de cuvinte române aflate în Dicţionare sârbo-croate. (Sl., VII (1928), p. 15—24).

— SCHELUDKO, D., *Lateinische und rumänische Elemente im Bulgarischen.* Listă de cuvinte bulgăreşti, care nu dovedesc o influenţă culturală a Românilor asupra Bulgarilor, ci doar că păstori români au trăit pe pământ bulgar. (B. A. III, p. 252—289).

— *Scheludko, D., Lateinische und rumänische Elemente im Bulgarischen. Balkan-Archiv,* III (1927), p. 252—89. E greu de admis afirmaţia lui Scheludko că populaţiile romanice grupate în centre urbane de-alungul Dunării să nu fi dat nimic Bulgarilor. (Romania, LIV*, p. 299). — ROQUES, MARIO.

— ŞIADBEI, I., *Prepunerea lui de, di in poezia populară română şi italiană de nord.* Respinge ideea unei corelaţii între ambele limbi, deşi fenomenul şi cauzele lui sânt identice. (R. F., I, p. 209—219).

— SKOK, P., *Contribution à l'étude des rapports albano-aroumains.* 1. *Gorţu* „pară" < alb. *goritsɛ* „pară sălbatecă". Se explică generalizarea sensului. 2. *ţalpe* (cu variante formale) „urdoare" <alb. *ɣalpɛ* „unt". (R. F., I, p. 35—41).

— *Ştefănescu, C. Margareta, Elemente ruseşti-rutene din limba românească şi vechimea lor.* Iaşi „Lumina Moldovei", 1925, pl. 11+141. avec une carte géographique. (Sl. VI, 1928, p. 758—766) — SKOK, P.

— TREML, LAJOS, *Une illusion de la linguistique roumaine: Roum. mal et hongr. mál.* Se arată originea fino-ugrică şi desvoltarea în interiorul limbei magh. a ungurescului *mál,* care nu poate fi rom. *mal.* (Cf. Haşdeu,

©BCU CLUJ

Cuv. I, p. 289—90, Densusianu, Hist., p. 317, Drăganu, DR. I, p. 125—26). (R. E. H, VI, p. 375—78).

— WEIGAND, GUSTAV, *Texte zur vergleichenden Syntax der Balkansprachen*. Cinci texte traduse în dacorom., arom., bulg., albaneză-ghegă, albaneză-toscă, neo-greacă. Material, fără comentarii. (B. A. IV, p. 53—94).

— WEIGAND, GUSTAV, *Sind die Albaner die Nachkommen der Illyrer oder der Thraker?* Alb. sânt Traci, şi nu Iliri; dovadă fenomenele fonetice, comune Rom. şi Alb. şi asemănările în folclor şi muzică. Alb. au convieţuit cu Rom., care — după Weigand — s'au format ca popor în Tracia. (B. A. IV, p. 227—251).

— WEIGAND, GUSTAV, *Albanische Einwanderung in Siebenbürgen*. Elementele latine cu fonetism alb., particularităţile fonetice albaneze în graiul din Ardeal, porecle albaneze care există azi la Moţi, arată că odată cu Rom. au venit şi Alb. în Ardeal, deci că până prin sec. XII—XIII, Rom. şi Alb. au trăit împreună la sudul Dunării. (Cf. însă Puşcariu D. R. IV 1340 ş. u., 1344, 1360, V 751 ş. u.) (B. A. III, p. 208—226).

— WEIGAND, GUSTAV, *Albanische Einwanderungen in Siebenbürgen*. Balkan-Archiv 1927. Bd. 3, p. 209—226. (U. J. VIII, p. 206).—L. T.

— *Weigand, G., Albanische Einwanderungen in Siebenbürgen*. Balkan-Archiv III, (1927), p. 208—26. Adaugarea vocalei *ă* la part. trecut şi aspiraţia iniţială din limbile română şi albaneză pot fi explicate prin poligeneză şi nu sânt un indiciu sigur de influenţă albaneză. (Romania LIV, p. 298). — ROQUES, MARIO.

— *Van Wijk, Mikotaj, O stosemkach pokkrewieństwa między językami potudniowo—stowiańskiemi. Prace filologiezne t.* XI, str. 94—112. Warszawa 1926. Bulgarii nu au fost despărţiţi de Sârbi de o zonă romanică. Exista populaţie romanică, dar nu era aşa de numeroasă ca să formeze un zid despărţitor între grupul bulgar şi cel sârb. (Makl. pregl. III, fasc. 1, p. 117—123). — ROMAŃSKY, ST.

ISTORIE CULTURALA

— ADAMESCU, GH., *Primii profesori de filozofie ai şcoalei dela Sfântu Sava*. O privire asupra cursurilor şi sistemelor de filosofie predate la Şcoala Sf. Sava de Gheorghe Lazăr, Lad. Erdeli, Eufrosin Poteca şi Aug. Treb. Laurian. (R. G. I., XV, p. 19—32).

— ADERCA, F., *O anchetă cu privire la specificul românesc*. Se reproduc din ancheta asupra specificului românesc în artă, deschisă de ziarul *Politica*, părerile lui O. Han, N. Iorga, Şt. Dumitrescu, N. N. Tonița, I. Teodorescu-Sion, Const. Brăiloiu, Mihail Zora, G. D. Chiriac şi George Enescu. — La urmă observaţiile lui Aderca. (Sb. IV, p. 129—131).

— AGÂRBICEANU, I., *O jumătate de veac...* Se menţionează felul cum *Familia*, *Telegraful Român* şi *Observatorul* urmăreau Războiul dela 1877—78. (Cs. XI*, p. 45—49).

— *Almanahul Banatului* (Timişoara). Scos prin grija fraţilor Molin, se prezintă complet în ce priveşte trecutul, dar se ocupă prea puţin de prezent. (G. R. II*, p. 216). — BUCUŢA, EMANOIL.

— BĂILĂ, ION, *Ardealul şi problemele culturale. Foile pentru popor*. În Ardeal, totdeauna politica a mers alături cu cultura. Concepţia aceasta despre politică a pătruns până în rândurile ţăranilor. De aceea aceştia cereau dela intelectuali şi cultură. Astfel se explică marea răspândire a gazetelor pentru popor. (U. L. XLIII, p. 653).

— BĂILĂ, ION, *Două mentalităţi*. Conflictul dintre grupul „oţeliţilor" grupaţi în jurul ziarului *Tribuna Poporului* din Arad şi Partidul Naţional ardelean, al cărui organ oficial era ziarul *Românul*. (U. L. XLIII, p. 140).

— BĂILĂ, ION, *Contribuţia Vechiului Regat la renaşterea Ardealului*. Relaţiile cercurilor culturale ardelene cu Vechiul Regat. Tribuniştii erau

©BCU CLUJ

în permanentă legătură cu Bucureștii; Academia Română alegea membri ardeleni; Asociațiunea cerea sfatul lui Titu Maiorescu; Liga Culturală. (U. L. XLIII, p. 62—63).

— BĂILĂ, ION, *Foaia Poporului*. Organizatorul ei a fost Ion Rusu Șirianu. Cauzele răspândirii ei mari. Foiletonul cuprindea, de obiceiu, poezii populare și folklor. (U. L. XLIII, p. 669).

— BĂILĂ, ION, *Incetarea „Tribunei" și părerile contimporane*. Răsunetul pe care l-a avut dispariția ziarului *Tribuna* în presa ardeleană (*Telegraful Român, Libertatea, Tribuna Poporului*). (U. L. XLIII, p. 29—30).

— BĂILĂ, ION, *Intre „tinerii oțeliți" și „bătrânii ramoliți"*. Acuza adusă lui O. Goga — unul dintre „oțeliți" — de a fi pactat cu Ungurii. Polemica dintre acesta și Vaida-Voivod și impresia ei penibilă în Ardeal. Dispariția *Tribunei* dela Arad și întărirea ziarului *Românul*. (U. L. XLIII, p. 284—285).

— BĂILĂ, ION, *Năzuinți spre o împăcare*. Curtea imperială din Viena impunea Ungurilor o împăcare cu Românii. Alegerile din 1910. Răsunetul lor în Vechiul Regat; acțiunea Ligii Culturale. Mitropolitul Ion Mețianu începe acțiunea de împăcare. (U. L. XLIII, p. 206—207).

— BĂILĂ, ION, *Noul program de acțiune al comitetului național*. Creșterea importanței ziarului *Tribuna* dela Arad. Intemeierea *Românului* și programul lui. (U. L. XLIII, p. 124—125).

— BĂILĂ, ION, *O dușmănie periculoasă*. Tot despre conflictul dintre grupul „oțeliților" și bătrânii Partidului Național. Primejdia ce o reprezenta pentru viața românească din Ardeal proporțiile pe cari le-a luat acest conflict. (U. L. XLIII, p. 157).

— BĂILĂ, ION, *O epocă de decădere culturală*. Pe la 1910 clasa intelectuală românească a Ardealului a ajuns în mare impas. Ea se preocupa mai mult de probleme economice de cât culturale. Trădătorii se înmulțeau: Mangra (sprijinit de Slavici), Burdea Siegescu). (U. L. XLIII, p. 172—173).

— BĂILĂ, ION, *Procesul sufletesc, înainte și după războiu*. Lupta pentru existență a început să slăbească credința națională a intelectualilor români din Ardeal. Partidul național ardelean a făcut foarte puțin pentru întărirea ideii de unitate culturală, de aci mentalitatea lui regionalistă. Incheiere la seria de articole „Ardealul și problemele culturale". (U. L. XLIII, p. 443—445).

— BĂILĂ, ION, *Programul politic al activiștilor*. Despre greutățile apariției ziarului *Tribuna Poporului* din Arad. Programul și colaboratorii ziarului. (U. L. XLIII, p. 92—94).

— BĂILĂ, ION, *Ziarul „Românul"*. Imprejurările în care s'a întemeiat ziarul *Românul* dela Arad. El a reușit să-și câștge un mare prestigiu datorită energiei și priceperii lui V. Goldiș. Opina ipublică din Regat a recunoscut în el organul oficial al Partidului Național. Toți scriitorii români mai de seamă au colaborat la el. Caragiale a organizat foiletonul literar. Limba ziarului era mult mai românească. (U. L. XLIII, p. 397—98).

— *Olahul, Nicolae, Elegia lui. — La mormântul lui Erasm de Roterdam*. Trad. în versuri. (Tr. LIX, p. 534—536). — BEZDECHI, ȘT.

— BEZDECHI, ȘT., *Nicolae Valahul și Erasmus de Roterdam*. Se analizează corespondența dintre cei doi învățați, arătându-se prietenia strânsă care-i lega. (S. d. M. V. p. 144—147).

— BEZDECHI, ȘT. *Nicolae Olahul și cultura elenă*. Autorul combate părerea, curentă la biografii unguri, că Nic. Olahus n'ar fi fost un bun cunoscător al limbei eline. (S. d. M., V. 176—178).

— BEZDECHI, ȘT., *Incercările poetice ale lui Nicolaus Olahus*. Autorul combate pe Kolbany care în *Uj Magyar Sion*, XVI, p. 256—7, susține că Nicolaus Olahus n'ar fi fost un poet de talent. Reproduce și traduce în

©BCU CLUJ

românește mai multe fragmente din poezia umanistului român. (Tr. LIX, p. 173—181).

— BEZDECHI, ȘT., *Nicolaus Olahus despre Români*. Se reproduc fragmente privitoare la Români, din poemul *Hungaria* și din corespondența lui N. O. Sunt păreri de o obiectivitate prea rece. (Tr. LIX, p. 349—355).

— BIRĂESCU, TRAIAN, *Scrisori din Timișoara*. Despre bănățeanul Gheorghe Constantin Ruja (1765—1847) doctor și istoriograf. A scris în limba germană lucrări asupra Românilor. Ne-a rămas dela el și lucrarea românească: *Maestria ghiovăsirii românesci* Bud., 1809. (C. T. C., VIII, p. 88).

— BIRĂESCU, TRAIAN, *Scrisori din Timișoara*. Din istoria tiparului și a presei în Banat. Prima tipografie a existat, pe timpul reformațiunii, în jurul Caransebeșului. La 1536 Românul Peton Perengi (Pereanu) tipărește, la Cracovia, prima carte de rugăciuni a Ungurilor. La 1848 Murgu și Bojinca cer permisiunea să scoată un ziar. Cea dintâi gazetă românească apare la 1874. Înșirarea celorlalte ziare apărute în Banat. (C. T. C. VIII, p. 65—66).

— BOGDAN - DUICĂ, G., *Din trecutul Lugojului*. Despre Vasile Brediceanu, tatăl lui Coriolan, care luptă la Lugoj pentru ideea latină. Pe traducerea românească în manuscris, a unei piese de teatru, jucată la Lugoj, în 1849, Vasile Brediceanu a însemnat cărțile din biblioteca lui. Printre ele se găsesc, alături de scrierile Ardelenilor, *Poeziile* lui Gr. Alexandrescu, *Magazinul istoric* al lui Bălcescu-Laurian, o scriere politică a lui Alecsandri, etc. (Bn. II, Nr. 2, p. 1—4).

— BOITOȘ, OLIMPIU, *Ardealul cultural în anii de după unire. Naivități bătrâne și pretenții puerile. Deplasarea axei culturale*. Stagnarea activității literare și culturale în Ardealul de după Unire. Clujul ca centru de iradiație culturală. (S. R., I, p. 68—71).

— *Bologa, Valeriu, „Ioan Molnar primul medic titrat român ca autor medical"* (în *Clujul medical* 1924 Nr. 5—6), apoi,, *Date nouă pentru biografia lui Ioan P. Molnar-Piuariu*. (Ibid. 1925, Nr. 3—4). Notiță. (R. I. XIII, p. 90). — IORGA, N.

— BUCUȚA, EMANOIL, *150 de ani de școală românească în Turtucaia*. Însemnare. (G. R., I, p. 88—89).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL]. *Dobrogea oierilor mărgineni*. Însemnări. (G. R., I, p. 54).

—B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Secui și Români*.—Însemnare. (G. R., I, p. 27—28).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Urme de Români între Secui*. — Însemnări. (G. R., I, p. 54—55).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Educația adulților în România*. Traducere în românește a raportului, publicat de E. B. în Buletinul „Asociației mondiale pentru educația adulților", cu sediul la Londra. Contribuția statului. Societățile particulare: Astra, Liga culturală, Fundația culturală Principele Carol, Extensiunea Universitară, Universitatea Liberă, etc. Bibliografie. (Lm. IX, p. 9—101).

— BURACU, CORIOLAN I., *O școală primară confesională înființată în Mehadia la* 1780. Istoricul școalei confesionale ort. din Mehadia, care exista pe la 1780 și care a fost zidită la 1808. Întâiul ei dascăl a fost Dimitrie Dimitrescu. (F. D. XLIII*, Nr. 42, p. 1—3).

— *Dejeu, Petre, Monografia municipiului Oradea și județului Bihor I*, Oradea 1926, cuprinde și biografiile lui Alexandru Roman, Iosif Vulcan, și Justin Popfiu. Notă. (R. I. XIII, p. 95). — IORGA, N.

— DEJEU, PETRE, *Din istoricul liceului român. „Samuil Vulcan" din Beiuș*. Întemeierea; istoricul pe scurt; directorii; profesorii; elevii; rolu cultural al liceului. (R. G. I., XVI*, p. 247—255).

©BCU CLUJ

— DRĂGANU, N., *Cei dintâi studenți români ardeleni la Universitățile apusene.* Dintre studenții din Ungaria și Ardeal, menționați de un isvor săsesc că studiau la Praga, în sec. XIV—XV, nu par a fi nici unul Român. Se găsesc Români, de bună seamă, printre cei menționați de isvoare ungurești la Cracovia și Viena în sec. XIV, XV și XVI-lea. (A. I. N., IV, p. 419—422).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Istoria spiritului românesc din secolul XX.* [Fragmente]. Metoda. — Caracterizarea directivelor misticismului național. Poezia sămănătoristă. Poezia misticismului posteminescian. Literatura noastră dramatică. (R. V. III, pp. 105—108, 129—132, 153—158, 184—189, IV*, p. 97—103).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Istoria spiritului românesc în sec. XX. Ce trebue să înțelegem prin spiritul unui popor. Originile misticismului național.* Perioadele de desvoltare ale spiritului românesc în sec. XX. Ideologia scriitorilor posteminesciani. (Fal. I, Nr. 22, p. 1.; Nr. 24, p. 1; Nr. 25, p. 1; Nr. 26, p. 3).

— FLUERAȘ, DR. N., *Galeria episcopilor români uniți din Oradia.* Scurtă biografie a celor 9 episcopi uniți ai Orăzii, cu arătarea faptelor lor bisericești și culturale. (Vest. III, Nr. 12, p. 4—7).

— *Fotino, Georges, Contributions à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain.* Un chapitre de l'Histoire de la Propriété au Moyen-âge. Autorul „arată o mare erudiție, un ascuțit simț critic, o fină judecată juridică". Are totuși lipsuri bibliografice și face erori de ordin filologic, cum e la indicarea etimologiilor: *graniță, aldomash.* (St. R., I, p. 159—163).

— GEORGESCU, IOAN, *Episcopii din Oradia, ocrotitori ai culturii românești.* Rolul cultural și politic, pe care l-au avut episcopii dela Oradia și instituțiile creiate de ei. Raporturile lui Darabant și Vulcan cu conducătorii școalei latiniste. Sprijinul dat de Vulcan la tipărirea Dicționarului dela Buda. „Priviri sumare". (Vest, III, Nr. 12, p. 8—11).

— GEORGESCU, IOAN, *Episcopul Mihail Pavel.* Viața și faptele lui (1827—1902). (Vest. III, N-rele 18—24, IV*, Nr. 1).

— GHIBU, ONISIFOR, *Un dascăl bănățean de acum 100 de ani: Const. Diaconovici Loga.* Cariera lui pedagogică. Înaltul suflu moral ce l-a pus în scrierile sale, chiar și în gramatică „dovedește că, *Povățuitorul* tinerimii către adevărata și dreapta cetire" care constituia până acum gloria literară a lui Lazăr, aparține lui Loga. (Bn. II, Nr. 9, p. 6—9, Nr. 4, p. 29—34, Nr. 5, p. 36—38).

— IORGA, N., *Cât de veche e școala la Români.* Despre școala slavonă dela mânăstiri din sec. XIV, XV, XVI. Câțiva dascăli români. Din școlile acestea au ieșit scriitori de hrisoave. (Lm., IX*, p. 35—39).

— *Karácsonyi, János, Uj adatok és uj szempontok a székelyek régi történetéhez,* Cluj, 1927. Recensie critică. Autorul s'a lăsat influențat de teoriile greșite asupra Gepizilor, ale lui Diculescu. (R. H*, V, p. 94—97). IORGA, N.

— KIRILEANU, G. T., *Mitropolitul Dositei Filitti și așezământul său cultural.* După cuvântarea, rostită de Pr. N. Popescu la comemorarea a 100 de ani de la moartea lui D. F., Mitropolitul D. F. e de origine Grec, născut în 1734. La 1787 e ales episcop de Buzău, iar la 1793 mitropolit al Ungro-Vlahiei unde rămâne până în 1810, când e alungat de Ruși. Moare în 1826, la Brașov. S'a îngrijit mult de organizarea bisericilor și de școli. Țintea emanciparea creștinilor din Dacia și Peninsula Balcanică. A lăsat o fondațiune din care au fost ajutați mulți din oamenii noștri mari la continuarea studiilor. (C. L. LX, p. 179—183).

— LUPAȘ, I., *Doi umaniști români în secolul al XVI-lea.* I. *Nicolae Olahul* (1473—1568), Muntean de origine, din familia Drăculeștilor, ajuns

©BCU CLUJ

sfetnic al reginei Maria a Ungariei, apoi primate de Strigoniu, şi palatin al Ungariei, autor a mai multe scrieri religioase şi istorice scrise în spirit umanist. II. *Mihail Valahul* (Csáki), Român din Bihor (1490—1570) cancelar al reginei Izabela şi al fiului său regele Ioan Sigismund, proteguitor, pe ascuns, al reformaţiunii şi luteranismului. (A. I. N., IV, p. 337—363).

— *Lupaş, I., Doi umanişti români, în sec. XVI.* Recensie elogioasă cu mici completări. Se relevă pasagiile din scrierea *Ruinae Panonicae* (1681) a lui Christian Schesaeus privitoare la N. Olahul şi Mihail Valahul. (S. d. M., V, p. 89). — BEZDECHI, ST.

— *Macurek, Iosif, Husitstvi v Rumunskych Zemich* („Husiţii în ţările române"). Brno 1927. Dare de seamă analitică. (R. I., XIV*, p. 404—406). — PANAITESCU, P. P.

— MANCIULEA, ŞTEFAN, *Scrisori şi acte privitoare la mişcarea revoluţionară a Românilor din Ardeal şi Ungaria în* 1848—1849. 59 acte româneşti. Între ele scrisori semnate de Sim. Bărnuţiu, Aron Florian, Aug. Treboniu Laurian şi Gheorghe Barițiu. (A. I. N., IV, p. 251—285).

— *Mănciulescu, Alexe, Paradoxa săcuiască.* (G. R., I, p. 249—250).— B[UCUŢA], EM[ANOIL].

— METEŞ, ŞTEFAN, *Relaţiile bisericii româneşti ortodoxe din Ardeal cu Principatele române în veacul al XVIII-lea.* Cuprinde şi ştiri privitoare la circulaţia prin Ardeal a cărţilor bisericeşti tipărite în Principate. (R. T. XVII, p. 247—262; 377—387 în continuare).

— MINEA, I., *„Reforma" lui Constantin Vodă Mavrocordat.* Capitolul VIII: *Preocupările culturale ale domniilor lui Constantin Vodă Mavrocordat.* Cuprinde ştiri privitoare la interesul pentru cartea străină şi românească, şcoală şi biserică al lui C. M. (C. I., II—III, Nr. 1, p. 97—248).

— MOLIN, ROMULUS S., *Cel mai vechiu Teatru din România. 110 ani dela ridicarea Teatrului comunal din Oraviţa-Banat.* Teatrul acesta a fost ridicat în 1816—17 în Oraviţa, prin colectă publică. Printre fondatori se găsesc: Ion Niuni, macedo-român — arhitectul şi pictorul teatrului — şi protopopul Pavel Iorgovici dela Vărădia. Teatrul se inaugurează la 8 Oct. 1817 în prezenţa împăratului Francisc I. Reprezentaţiile româneşti au fost întâmplătoare. (C. T. C. IX*, p. 79—80).

— MUREŞEANU, AUREL A., *Clădirea şcoalei româneşti din Braşov de către popa Mihaiu în anul* 1597. Autorul a găsit în arhiva oraşului Braşov un document în care se atestă clădirea din piatră a Şcoalei româneşti din Şchei, de către Popa Mihai, între 1595—1597. — Originea şi desvoltarea aşezării româneşti a Şcheilor Braşovului. Genealogia şi biografia Popii Mihaiu; colaborarea lui cu Coresi şi la *Palia dela Orăştie.* — Dascălii şcoalei din Braşov. (A. I. N., IV, p. 195—227).

— MUREŞIANU, AUREL A., *Contribuţii la istoria „Gazetei Transilvaniei".* Corespondenţa dintre Aurel Mureşianu şi tatăl său Iacob (1866 şi 1877) privitoare la politica *Gazetei* şi trecerea redacţiei dela tată la fiu. (A. S. Nr. 7, 1927, p. 24—36).

— MUŞLEA, ION, *Scrisori inedite dela Alecu Hurmuzachi.* Patru scrisori din 1866, 1869—1870 adresate lui George Sion, interesante pentru activitatea culturală şi naţională a Hurmuzăcheştilor şi legăturile Bucovinei cu România liberă. (F. Fr. III, p. 104—107, 193—194; IV*, p. 38—39, 60—63).

— *Opreanu, Sabin, Ţinutul Săcuilor.* (Lucrările Institutului de geografie al Universităţii din Cluj). E cea mai completă lucrare, nu numai de geografie, dar de viaţă românească. (G. R. II*, 71—72). — BUCUŢA, EMANOIL

— *Opreanu, Sabin, Săcuizarea Românilor prin religie.* Biblioteca secţiei geografice etnografice a Astrei transilvane, (Cluj, Tip. Ardealul, 1927).

©BCU CLUJ

O carte complectă, căci afară de fapte arătate, autorul întrevede şi mijlocul de împotrivire. (G. R., I, p. 92—93). — BUCUŢA, EMANOIL — *Opreanu, Sabin, Ţinutul Săcuilor*. Recensie critică. (R. H., V*, p. 160—161). — IORGA, N.

— ORTIZ, RAMIRO, *Medioevo rumeno*, Studiu judicios, bazat pe o întinsă informaţie documentară, care arată aspectele celor dintâiu manifestaţii culturale de la noi. (St. R. vol. I, p. 35—64, şi vol. II, p. 165—198).

— PAVEL, DR. CONST., *Centenarul Şcoalelor din Beiuş*. Scurtă privire asupra trecutului lor. Evocarea lui Samuil Vulcan şi a celorlalţi arhierei sprijinitori ai Şcoalelor dela Beiuş. (C. T. C., IX*, p. 105—107).

— PAVEL, DR. CONST., *Centenarul şcoalelor din Beiuş*. Discurs comemorativ ţinut la 31 Maiu 1928. (Vest. IV, Nr. 11—12, p. 13—16).

— PAVEL, DR. CONSTANTIN, *Centenarul Şcoalelor din Beiuş*. Autorul insistă mai mult asupra rolului avut de episcopul de Oradea Samuel Vulcan în înfiinţarea (1828), înzestrarea şi directiva spirituală a şcoalelor dela Beiuş. În programul lui Vulcan era şi introducerea alfabetului latin. Se dau amănunte asupra raporturilor lui Vulcan cu Maior, Şincai, Ţichindeal şi ceilalţi fruntaşi contimporani ai Românilor. (S. d. M., V, p. 167—168, 179—181).

— PAVEL, DR. C., *Liceul Samuil Vulcan din Beiuş*. (F. Seria II, A. III Nr. 5—6, p. 5—7). [cf. Darea de seamă despre Dr. C. Pavel, *Şcoalele din Beiuş*. D. R. VII).

— PAVEL, DR. C., *Şcolile episcopiei române unite a Orăzii*. (Vest. III, Nr. 12, p. 19—24). [cf. Recensia despre Dr. C. Pavel, *Şcolile dela Beiuş* D. R. VII].

— *Pavel, Dr. Const., Şcoalele din Beiuş* 1828—1928, Beiuş 1928. Dare de seamă critică. (R. I., XIV*, p. 400—404). — IORGA, N.

— POPA, SEPTIMIU, *Un turneu teatral românesc în Ardeal în anul* 1847. Un sârbo-grec Foti, de origine din Seghedin, a alcătuit o trupă teatrală, din actori români şi unguri, cu care a dat mai multe reprezentanţii în limba română în Sibiu, Braşov şi Orăştie. Se reproduc dări de seamă despre reprezentaţiile trupei. (A. L. A. IX*, Nr. 400, p. 4).

— POPA, SEPTIMIU, *Un „regăţean, — episcop unit"*. Despre Samuil Vulcan episcopul Orăzii-Mari, care este nepotul lui Mihaiu, fiiul vornicului Vulcan din vremea lui Şerban Cantacuzino. Mihaiu Vulcan a fost administrator al unui domeniu de lângă Blaj, devenit mai apoi domeniul episcopiei unite. (A. L. A., IX*, Nr. 406, p. 7).

— POPESCU, Pr. N. M., *Mitropolitul Ungro-Vlahiei Dositeiu Filitti*. Cuvântare rostiţă la Patriarhie cu prilejul comemorării centenarului morţii lui D. F. Biografia Mitropolitului. Activitatea lui bisericească şi culturală. Tipografia românească a Mitropoliei a tipărit sub el o mulţime de cărţi bisericeşti. D. F. ca sprijintor al dascălilor români. (U. L. LXIII, p. 51—52).

— POPOVSKI, NICOLAE, *Viaţa bisericească, religioasă în Basarabia în ajunul anexării ei de către Ruşi*. Biserica basarabeană era până la această dată sub jurisdicţia Mitropoliei Moldovei din Iaşi. Nivelul cultural foarte decăzut al preoţimei, apoi ridicarea lui prin măsurile luate de stăpânire şi de cler. Viaţa monahală dezorganizată, opera de regenerare întreprinsă de Basil Velicicovski. Gavril Bănulescu, schimbările şi îmbunătăţirile întreprinse de el, cu scopul de a apropia Principatele de biserica rusă. (V. R. XIX, vol. LXXII, p. 148—163).

— RADU, DR. IACOB, *Fundaţiunea Iosif Vulcan*. I. V. a lăsat o fundaţiune de 50.000 coroane pentru ajutorarea studenţilor români lipsiţi de mijloace. (C. T. C. VIII, p. 176).

— RADU, DR. IACOB, *Episcopul Vasile Erdeli* (*Ardeleanul, Erdélyi*) (1843—1862) (Extras din *Istoria Diecesei române unite a Orăzii*). (Vest. IV, N-rele 2—14).

©BCU CLUJ

— RALEA, MIHAIL D., *Fenomenul românesc*. I. Dificultăți și posibilități de determinare a sufletului românesc, II. Încercare de caracterizare psihologică. (V. R. XIX, vol. 70, p. 337—361).

— SABO, CORNEL, *Școala Normală diecezană* [gr. cat. din Oradia]. Istoricul Școalei, întemeiată pe la 1784—1785. Se insistă mai mult asupra activității profesorilor ei Ștefan Magyar și Ioan Corneli (director dela 1792, începând), „român neînfricat". (Vest. III, Nr. 12, p. 23—32).

— *Semilian, S, Istoricul presei brăilene de la* 1839 *până* la 1926 (Brăila 1927). (R. I. XIII, p. 181). — IORGA, N.

— *Stan, C., Școala poporană din Făgăraș și de pe Târnave, I. Făgărașul*. Volumul de peste 500 p. cuprinde bogate știri de istorie culturală a Făgărașului. Dare de seamă critică. (R. I. XIV, p. 408—409). — IORGA, N.

— TĂMĂIAN, PETRU, *Seminarul din Oradia în istoria culturală a neamului românesc*. Întemeierea, organizarea, activitatea și profesorii lui mai însemnați. Bărbații mai însemnați ieșiți din el. (Vest. III, Nr. 12, p. 13—18).

— TĂUTU, DR. AL. L., *Papii și Românii*. Raporturile dintre cele două principate, Românii din Ardeal și Papi în cursul veacurilor. Influența binefăcătoare pe care a avut-o aceste raporturi asupra neamului nostru. (Vest. III, Nr. 4, p. 2—6).

— *Un gest frumos, care n'a fost înțeles*. Inginerul Petru Lucaci, fratele lui Vasile Lucaci și-a testat Academiei Române averea sa de cca 15 milioane lei. (Cs. XI*, p. 99).

— VÂLSAN, G., *Dunărea de jos în viața poporului român*. Istoria începuturilor vieții românești la Dunăre, privită prin prisma geografului. (G. R., I, p. 197—212).

— VRIONI, AIDA, *Elena Theodorini*. Necrolog cu amintiri despre cântăreață și artistă. (R. S., I. p. 101—162).

LEXICOGRAFIE. LEXICOLOGIE. GEOGRAFIE LINGUISTICĂ.

— *Academia Română, Dicționarul limbii române*. Întocmit și publicat după îndemnul Maiestății Sale Regelui Carol I. Tomul I, partea II, fascicola II : căni-cartaj. Buc., 1928. Pag. 81—160. Se arată deosebirile și avantajele față de Dicționarul lui Tiktin și se discută câteva etimologii. (R. F. II, p. 124—147). — PROCOPOVICI, AL.

— BĂILĂ, ION, *Amestecul limbilor în Ardeal*. Sânt mai numeroase ardelenismele de proveniență germană decât cele ungurești. Ele vor dispare odată cu creșterea influenței franceze. Nu vor dispare, ci se vor înmulți românismele din limba Sașilor din Ardeal. Elementele românești au pătruns până și în limba literară a acestora. Se reproduce o poezie a lui Ernst Thullner, plină cu românisme. (A. L. A., IX, Nr. 395, p. 7).

— *Bocănețu, A., Terminologia agrară în limba română* (*Die landwirtschaftliche Terminologie in der rumän. Sprache*). Codrul Cosminului : Buletinul Institutului de Istorie și Limbă, 1925—1926, Cernăuți, 1927. S. 123—274. (U. J. VIII, p. 183—184). — L. T.

— CABA, VAZUL, *Szilágy vármegye román népe, nyelve és népköltészete*. Bécs, 1918. Dare de seamă analitică. (St. R., I, 1927, p. 156—158).

— COSTIN, L., *Graiul bănățean* (Studii și cercetări). Timișoara, 1926, pp. 224, în 16°. „O bună colecție lexicală, fără pretenții filologice". În ceea ce privește introducerea.... „cartea ar fi câștigat dacă aceea lipsea". (St. R., I, 1927, p. 158—159).

©BCU CLUJ

— *Dragomir, N., Din trecutul oierilor Mărgineni din Sălişte şi comunele din jur*, în Lucrările Inst. de geografie al Universităţii din Cluj, II. (1926), pag. 195—282. Contribuţiuni privitoare la lexic, fonetism şi etnografie. (G. S. III, p. 281—282). — PAPAHAGI, TACHE,

— DUMITRESCU-BISTRIŢA, IOSIF N. *O seamă de cuvinte din Mehedinţi* (A. O. VII, p. 521).

— ELEFTERESCU, EM., *Cuvinte dialectale din Sălaj*, Glosar. (Şz. XXXVI, vol. XXIV, p. 147—149).

— I. U., *Erezia antineologistă*. Combate constatările d-lui S[imeon] R[ufu ?] făcute în *Propilee literare* în legătură cu studiul lui Leca Morariu. (Fl. S. I, p. 26).

— FERESĂUARIU, I., *O samă de cuvinte*, din Baia, jud. Fălticeni. (Şz. XXXVI, p. 10—12, 46—48, 175—179).

— GERMAN, T., *Cuvinte dialectale*, Cuvinte cu explicaţia lor, din jud. Cluj, Târnava-Mică, Sălaj, Bihor, Făgăraş. (C. S., V, p. 29—30).

— GERMAN, T., *Cuvinte dialectale*. din Sâmboleni, jud. Cluj, Sânmiclăuş, jud. Târnava-Mică şi Băiţa, jud. Hunedoara. (C. S., V, p. 71).

— HERZOG, E. şi GHERASIM, V., *Glosarul dialectului mărginean, continuare (i—k)*, Continuare a articolului din C. Cos. I, 355—404 şi C. Cos. II—III, 371—428; (cf. recensia lui S. Puşcariu, DR. IV, 1392—1393). (C. Cos. IV—V_2, p. 185—260).

— IORDĂCHESCU, CONSTANTIN, *Un istoric botoşănean*. Arhiereul Narcis Creţulescu (1835—1913) fost rector al Seminarului din Huşi, şi stareţ la Mânăstirea Neamţu, avea în manuscris un dicţionar al tuturor Mânăstirilor române alcătuit cu scopul de-a scrie o istorie a acestora. (R. M. VI, Nr. 6—8, p. 9—14).

— ISTRĂTESCU, ALEXANDRINA, *Texte populare din judeţul Prahova*. Se deosebeşte valea Prahovei de a Teleajenului, mai conservativă. După consideraţii fonologice şi morfologice, se dau 102 texte. (G. S. III, p. 152—175, 344—381).

— *Krämer, Emil Dr., Bukovinismen im Gebrauch der rumänischen Sprache, hauptsächlich im Gerichtsgebrauch*. Zweite, erweiterte Auflage. 1925, Selbstverb. Buchds. Hermann Beiner, Suceava, p. 15. Observaţii juste ce interesează şi pe linguist. Se arată care anume cuvinte streine sânt primite în l. română. (R. F. II*, p. 156—157). — HERZOG, E.

— *Lokotsch, Karl, Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs*. Heidelberg, Winter, 1927 (Indo-germ. Bibliothek, II, 3). pp. XVIII, 242, în 4°. „Pentru cât priveşte limba română, informaţia autorului nu e perfectă", fiindcă a neglijat studiile speciale asupra elementului oriental scrise la noi. (St. R. II, 1927, p. 244—5). — TAGLIAVINI, C.

— *Lokotsch, Dr. Karl, Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs*. (Indogermanische Bibliothek herausgegeben von D. Hirt und W. Streitbergt, Erste Abteilung: Sammlung indogermanischer Lehr- und Handbücher, II. Reihe: Worterbücher, Dritter Band). Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchlandlung, 1927. XIX, 243 S., Gross. 8°. Se aminteşte cuvântul românesc *eglinge*. (A. sl. Ph. LII, p. 147—149).—BERGSTRÄSSER, G.

— PAPAHAGI, TACHE. *Dispariţii şi suprapuneri lexicale*. Propunând „etno-psichologia linguistică" sau „linguistica etno-psichologică", studiază din acest punct de vedere 5 cazuri de dispariţii şi suprapuneri lexicale. (G. S. III, p. 82—101).

— PASCU, G., *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*. Listă de cuvinte de origine românească în limbile bulgară şi sârbă. Bulg. *afara, arnič, balbana, balmuš, bel můž, bač, blůnda, brenduški, vitriga, gulka, dalavera, džumka* (<*ciumă*), *drůšta* (<*dîrstă*), *zbanec, zbanc* (<*sbanţ*),

©BCU CLUJ

žira (<*zer*), *kaleš* (<*galeş*), *kamašica*, *kapuš* (<*căpuşă*), *katuna*, *katunarska koliba*, *katunar*, *karnače*, *kŭrnak*, *karnacarja*, *kjopav* (<*şchiop*), *kulaša*, *levurda* (<*leurdă*), *lincura* (<*ghinţură*), *luturka* (<*fluture*), *menčo* (<*mîncăcios*), *patul*, *plasa*, *pošija* (<*făşie*), *prefakut*, *pureček* (*život*) (<*purcea*), *ruška* (<*roşcă*), *talpa*, *trŭsura*, *urbalec* (<*orbalţ*), *florca* (<*floarţă*), *flutura*, *flotova*, *štim* (Abfall der Wolle) (<*ştim*), *cijtorja* (<*ţiitoare*), *palarija*. Sârb. *bać*, *balega*, *benduška*, *brnduška*, *brnka*, *burdel*, *caranski*, *garda*, *goga*, *putara* (<ir. *putară*), *rea*, *reha*, *reav*, *rehav* (<*rău*), *tušica* (<*tuşinez*). (A. S. N. S. 152. Bd., p. 158—160). — SCHELUDKO, D.

— *Pascu, George, Dictionnaire etymologique macédo-roumain*. 2 Bde. Iaşi. 1925, 235 u. 244 S. 8°. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 727—732).—IORDAN, IORGU.

— *Pascu, George* : *Dictionnaire étymologique macédo-roumain*. 2. Bd. Iaşi, 1925. (U. J. VII, p. 469). — L. T.

— *Pop, Sever, Buts et méthodes des enquêtes dialectales*. Paris (Gamber), 1927, in-16, 217 p. (B. S. L. XXVIII, 1927, p. 33—34). — A. M.

— *Pop, Sever, Buts et méthodes des enquêtes dialectales*. (Tr. LIX, p. 325—328). — PAŞCA, ŞTEFAN.

— POPESCU, N. ION, *Cuvinte dialectale* din Ştefăneşti, jud. Vâlcea, cu explicarea provincialismelor. (A. O. VII, p. 157—158).

— *Puşcariu, Sextil, Dicţionarul Academiei* (*Das Wärterbuch der Akademie*). Bucureşti, Cultura Naţională 1926. 35 S. 8°. (Academia Română, Memoriile Secţiunei Literare, Seria III, Tomul 3, Mem. 3). (U. J. VII, vol. 2, p. 255—56). — Á. B.

— *Puşcariu, Sextil, Dicţionarul Academiei*. (A. O. VI, p. 256). — FORTUNESCU, C. D.

— RĂDULESCU-RUDARI, DUMITRU, *Cuvinte dialectale* din Oltenia (A. O. VI, p. 107—108).

— RUFU, SIMEON, *Problema unui Dicţionar*. Academia Română e datoare să se preocupe înainte de toate de Dicţionarul Limbei Române, foarte necesar în ţara întregită. (Pr. L., I, Nr. 4, p. 1).

— RUSSU, SIMEON, *Cuvinte dialectale de pe câmpia Ardealului*. (Şz. XXXVI, vol. XXIV, p. 169—170).

— SKOK, PETAR, *La terminologie chrétienne en slave* : *L'église, les prêtres et les fidèles*. În occident *basilica* a fost înlocuită cu *ecclesia*, deoarece se simţea prea tare raportul între *basilica* şi *basileus*, pe când în limba română, în urma trecerii *l* > *r* care aparţine fenomenelor fonologice româneşti cele mai vechi, acest raport a fost rupt. — Din toate popoarele neromane numai Albanezii au împrumutat pe *imperator* (*mbret*), probabil din cauza simbiozei lor cu Românii — Ar. *papu* < πάππος „bunic". Cuvântul *popă* vine dintr'un sl. *popa* cu *-a* final conservat (< παππᾶς) ; forma slavă cu *-a* se întâlneşte azi în Voivodina. Rom. *diac* = ung. *deák* „scholasticus". (R. Ét. Sl. VII, p. 177—198).

— *Ştefănescu, Margareta C. Elemente ruseşti rutene din limba română şi vechimea lor*. Dare de seamă elogioasă. (R. M. VI, Nr. 6—8, p. 53—55).

— TAGLIAVINI, CARLO, *L'influsso ungherese sull'antica lessicografia rumena*. Prezintă elementele ungureşti intrate în limba română şi atestate în cele mai vechi isvoare lexicografice. Studiu bazat pe o extrem de bogată bibliografie. (R. É. H., VI, 1928, nr. 1, p. 16—45).

— *Tiktin, H., Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. Lieferung 24—25, S. 1455—1582 (soi-testament), Bukarest, Staatsdruckerei 1924 und Lieferung 26—27, S. 1583—1710 (testéă-vále), ibid. 1925. Preis je 65 Lei. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 716—722). — IORDAN, IORGU.

— URECHIA, NESTOR, *Tot în chestia Dicţionarului*. Convorbire asurpa problemei unui dicţionar al L. R. între autor şi prietenul său Stroe Milescu. Acesta din urmă şi-a făcut un fel de Dicţionar propriu. Câteva exemple din el. Fiecare scriitor să-şi facă Dicţionarul lui. (Pr. L., I, Nr. 6, p. 1—2).

©BCU CLUJ

— *Viciu, Alexiu, Supliment la „Glosar de cuvinte dialectale" din graiul viu al poporului român din Ardeal.* Bucureşti: Cultura Naţională. 1925. 16 S. 8°. Ac. Rom. Mem. Secţ. Lit. Seria III. tom. III, mem. 2. (U. J, VIII, p. 183). — L. T.

— *Viciu, A., Supliment la „Glosar de cuvinte dialectale"*; Bucureşti, Cultura naţională; 1925; 16 pag. (extras din An. Acad. Rom.). Forme interesante. (G. S. III, p. 282). — D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Vuia, R., Ţara Haţegului şi regiunea Pădurenilor*; Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul"; 1926; 125 pag. (extras din Lucrările Inst. de geogr. al Univers. din Cluj). Contribuţiuni care pot completa cele publicate de recensent în „Graiul din Ţara Haţegului". (G. S. III, p. 281). — PAPAHAGI, TACHE

MANUSCRISE ŞI TIPĂRITURI VECHI

— APOSTOL, DR., OD., şi PROTOPOP ILIE PAŞTINĂ, *Monografia comunei Vâlcele* (jud. Trei Scaune). Se insistă mai mult asupra trecutului bisericii din acea comună, zidită la 1804 de hagiul grec Anastasie Vulcu, din Braşov. Se dă o listă a cărţilor şi manuscriselor din biserică. Toate sânt din sec. XIX. (Tr. LIX, p. 220—224, 361—373, 606—613).

— BĂCILĂ, IOAN C., *Carol Begenau.* Amănunte biografice despre C. B. Ca inginer topograf el a adus o contribuţie foarte însemnată la cartografiarea ţării româneşti, din prima jum. a sec. XIX. Dela el avem şi un album de 12 cromolitografii, cu vederi de pe Dunăre. Albumul a fost executat la Berlin. Academia Română posedă un exemplar. (U. L. XLIII, p. 374).

— BĂCILĂ, IOAN C., *Două albume originale — manuscrise din sec.* XVIII (1723— 1729). Ambele se găsesc la Academia Română. Întâiul dela 1723, cuprinde o descriere geografică a ţării, a icoanelor dela Mânăstiri şi 10 vederi de mânăstiri. Al doilea e dela 1729, cuprinde 119 aquarele, cari reprezintă persoane istorice şi costume din Transilvania şi Ţara Românească. Ambele sânt germane. (U. L. XLIII, p. 333).

— BAIDAFF, L., *Note marginale la „Istoria" lui Carra* (1777—1779). Răsunetul şi polemicile trezite în presă şi broşuri contimporane de cartea lui Carra, *Historie de la Moldavie et de la Valachie....* (U. L.XLIII, p. 21—23).

— BERZA, M. T., *Matei al Mirelor şi cronica cantacuzinească.* Făcând o paralelă între cele două cronici, autorul ajunge la concluzia că cronica cantacuzineană a lui Stoica Ludescu n'a rezumat cronica în versuri a mitropolitului Matei al Mirelor, aşa cum susţinea până acum istoriografia noastră. Aceste cronici au utilizat probabil un isvod al cronicii Buzeştilor. (C. I. IV*, Nr. 2, p. 116—125).

— *Bianu, I., Cartojan, N., Album de paleografie românească* (scriere chirilică). Bucureşti, 1926 (Cultura Naţională). (Sl. VII, 1928, p. 671—672). KOS, M.

— *Bianu, I. şi Cartojan, Album de paleografie românească* (scriere chirilică). Bucureşti, 1926. Dare de seamă analitică. (St. R. 1927, p. 152).

— *Bianu, I.* şi *Cartojan, N., Album de paleografie românească* Buc., 1929. Menţiune elogioasă. (R. I. XIV*, p. 218) — [IORGA, N.].

— *Bianu, I.* şi *Cartojan, N., Album de paleografie românească.* Dare de seamă elogioasă. (U. L. XLIII, p. 365—366). — PAPADOPOL, PAUL I.

— *Album paléographique moldave.* Documents...., recueillis par-[illegible]-Jean Bogdan et publiés avec une Introduction et des résumés par N. Iorga. Bucarest-Paris, 1926. Dare de seamă analitică. (St. R., I., p. 152 — 153).

— *Bogdan, Ioan, Album paléographique moldave.* Documente. Se vede în el evoluţia artistică a caligrafiei vechi. (A. O. VI, p. 252—53).— FORTUNESCU, C. D.

©BCU CLUJ

— BOLOGA, DR. V., *Traducerea latină a versurilor lui Halici către Pápai....* se găseşte în cartea doctorului ungur Verzprémi „Succinta Medicorum Hungariae et Transsylvaniae Biographia", Centuria I, Lipsca, Sommer, 1774. Traducerea e plină de greşeli de transcriere. (R. I., XIII, pag. 22—23).

— BULAT, T. G., *Un pamflet austriac din 1709, îndreptat contra Francezilor.* Pamlfetul este în româneşte; originalul e în biblioteca Astrei din Sibiiu. (R. I. XIV*, p. 176—178).

— BULAT, T. G., *Documente domneşti şi particulare privitoare la Oltenia.* Patru doc. slave din sec. XIV şi unul românesc din Sec. XVIII. (R. I., XIII, p. 66—71).

— *Buracu, I. Coriolan, „Muzeul general Nicolae Cena", în Băile Herculane,* „Cronica Mehadiei" Severin (1924). Cărţi vechi în biserica din Mehadia cu însemnări de-ale contimporanilor „O traducere a Psalmilor cu litere latine care pare a fi din sec. XVI-lea. O pravilă din 1652". (R. I. XIII, p. 180—181). — IORGA, N.

— CARTOJAN, N., *„Fiore di virtù" dans la littérature roumaine.* „Fiore di virtù" s'a tradus în româneşte în sec. XVI în Transilvania după un text sârbesc lacunar. „Floarea Darurilor" tipărită la 1700 e tradusă din nou după un text grecesc. (A. R., XII, p. 501—514).

— *Cartojan, N., Cel mai vechiu zodiac românesc: Rujdeniţa popei Ioan Românul* (1620), *extras din Dacoromania, Buletinul Muzeului Limbei Române,* vol. V, pag. 584—601. Cluj, Inst. arte grafice „Ardealul", 1928. „Este o editare ideală a unui vechiu text românesc: transcriere însoţită de reproducere fotografică". Se semnalează două greşeli de transcriere. (C. Cos. IV—V_2, p. 319).

— GREGORIAN, MIHAIL. *Syntagmation nomikon.* Carte de legi, scrisă în româneşte şi tradusă în greceşte, tipărită la 1780. Cercetată din punct de vedere al grafiei, foneticei, sintaxei, lexicului. (G. S. III, p. 132 — 152).

— CIUHANDU, DR GH., *„Cărţi de afurisanie" sau de blestem.* Despre patru „Cărţi de afurisanie", în manuscris, primite trei dela părintele Vasile Popovici din Şiria, iar una dela preotul Mihai Caba din Sohodol-Lazuri (jud. Bihor). Nu se precizează data lor; se spune însă că sânt vechi. Se transcrie textul cărţii a doua şi a patra. (R. T., XVII, p. 331—341).

— *[Cronica lui Brancovici],* În Biblioteca Liceului din Brad se păstrează un cronograf de o formă interesantă, care nu e decât aşa zisa cronică a lui Brancovici. (R. I., XIV*, p. 220—221). — IORGA, N.

— *Drăganu, N., Codicele pribeagului Gheorghe Ştefan, Voevodul Moldovei.* (Kbl., LI, p. 23). — MÜLLER, FRIEDRICH.

— *Drăganu N., Mihail Halici, contribuţie la istoria culturală românească din sec.* XVII. Dacoromania, Cluj, 1927. Anul IV, 1924—1926. Partea I, S. 77 bis. 168. (U. J. VII, p. 465—466). — TREML, L.

— DRĂGANU, N., *Un nou exemplar din Mântuirea păcătoşilor....,* în manuscris. Se găseşte în posesiunea d-lui Dr. Victor Moldovan. El este o copie, cu greşeli, de pe o traducere mai veche. Scris în 1806. (A. I. N., IV, p. 423—427).

— DUZINCHIEVICI, G., *Manuscrise vechi.* Se descrie subt a) manuscrisul unei traduceri fragmentare a *Halimalei,* dinainte de 1831; iar sub *b*) manuscrisul unui *Calendariu,* copiat de Ioniţă Arapul în anii 1804 şi 1805, după un calendar tipărit la Braşov. (C. I., II—III, Nr. 1, p. 249—255).

— FILITTI, I. C., *Arhondologia Munteniei la* 1822—1828. Copia şi studiul unui manuscris, care cuprinde numele tuturor boierilor, făcuţi de Grigore Ghica Voevod dela 1822 până la 1828. (R. I., XIV*, p. 139—154).

— GEORGIAN, PAMFIL, *Două documente dela Matei Basarab pentru mânăstirea Ciobanu, din judeţuliBuzău.* Unul e copie, iar altul original semnat de voevod. (R. I., XIII, p. 279—280).

©BCU CLUJ

— GHIBĂNESCU, GH., *Către* 1660. *Din Evangheliarul lui Varlaam Mitropolitul Moldovei* (Codicele Bereasa, Vaslui). Scris de Contăş uricar şi Apostol Tecuci. Transcrierea feţelor 257—283. (I. N. VI, p. 253—263).

— GLOGOVEANU, I. MARIA, *Contribuţie la istoria Tismanei*. Copia unui act din 1743, de danie a Stancăi Glogoveanu. (R. I. XIII, p. 377—378).

— GRIGORAŞ, EM. C., *Moldovenii din sec. IX şi Descălicătoarea*. Autorul aduce noui argumente în favoarea interpretării date de el criptului din *Psaltirea Scheiană*. (Pr. L., I, Nr. 1, p. 10—12).

— GH. TH. M., *Hrisovul lui Şerban Vodă Cantacuzino din 20 Aprilie* 1684. Act românesc. Descrierea şi transcrierea lui. (A. O., VII*, p. 121—124).

— ICHIM, TRAIAN, *Sfintele Paşti de altă dată*. Reproduce textul din Cronica de la 1762 a lui Gheorgachi al doilea logofăt, în care se descrie „Obiceiul ceremoniei ce se face la ziua învierii Domnului Hristos". (Şz. XXXV*, vol. XXIV, p. 49—54).

— IORGA, N., *Trei documente vrâncene*. Trei documente interesante prin arhaismele păstrate. (B. C. I., VI, 1927, p. 51—55).

— IORGA, N., *Acte botoşănene, adunate, publicate şi comentate după copiile d-lui C. Onciul*. 18 documente. (B. C. I. VI, p. 23—47).

— IORGA, N., *Patru documente botoşănene* (sec. XVIII şi XIX). (R. I., XIII, p. 71—74).

— IORGA, N., *Documente urlăţene*. 263 de documente, urmate de un scurt istoric al satului Urlaţi şi de etimologia numelui *Urlaţi* <*Orlu, Orlea* + suf. — *aţ*. (B. C. I., V, p. 179—315).

— IORGA, N., *Câteva documente de drept din Vălenii de Munte*. 6 documente, având pe lângă interesul local şi un interes filologic, prin arhaismele fonetice şi lexicale, păstrate. (B. C. I. VI, p. 13—20).

— IORGA, N., *Acte şi documente din Vălenii de Munte şi Slănic*. Mai multe acte româneşti dintre anii 1808 şi 1859. (R. I., XIV*, p. 190—210).

— IORGA, N., *Documente diverse*. Dela Gavril Mitropolitul Chişinăului şi Hotinului (1818, copie); Dela Mânăstirea Căpriana (1818); Dela Vasile Voevod (1657); Dela Antonie Voevod (1677); Dela obştia satului Ciorăştii (Orheiu), 1842. (R. I. XIII, p. 282—287).

— *Isopescu, Claudiu, „O predică românească ţinută la Roma în* 1608" în „*Codrul Cosminului*", II, 1925. (R. I. XIII, p. 84) — IORGA, N.

— ISOPESCU, CLAUDIU, *Contribuţii la istoria calendarului* a) *Compilarea inedită în limba latină a unui Calendar vechiu românesc*; b) *Un calendar pentru Români, puţin cunoscut*. In Fondul Borgia dela Biblioteca Vaticanului se găseşte un codice, care cuprinde şi o compilare anonimă, în limba latină, a unui Calendar românesc şi a unei Păscălii dela 1770. Partea calendaristică a fost luată din sinaxariul Ochtoihului dela Blaj din 1770. Acelaşi codice mai cuprinde o traducere latinească a unuica lendar slovenosârbesc tipărit la Viena la 1771. Calendarul era destinat şi Românilor. (C. Cos. IV—V, Partea I; pp. 389—395).

— KIRILEANU, G. I., *Calendarul manuscris din* 1825 *al lui Petrachi Popovici ot Fulticeni*. Descrierea acestei cărţi găsită în satul Pângăriciu, jud. Neamţ. Reproduce părţile în legătură cu folclorul. (Şz. XXXVI*, vol. XXIV, p. 65—89).

— LACEA, CONSTANTIN, *Codicele Puşcaşul*. Familia Puşcaşu; descrierea manuscrisului, cuprinsul codicelui, călătoria lui; observaţii referitoare la localitate; limba textelor: (R. F., I, p. 67—85).

— LUPAŞ, DR. I., *Chestiunea originii şi continuităţii Românilor, într'o predică dela* 1792. Preotul Sava Popovici din Răşinari a ţinut la 1792 în comuna sa o predică în care vorbeşte de originea şi continuitatea Românilor în Dacia. Reproducerea în întregime a acelei predici după un manuscris al preotului. Dovezile istorice erau luate din Michael Lebrecht: *Geschichte der aboriginen dazischen Völker in Abend-Unterhaltungen*, Sibiiu

©BCU CLUJ

1791. Lupaș arată în ce măsură a fost întrebuințată această carte. (R. T. XVIII*, p. 7—18).

— MARINESCU, IULIAN, *Extrase din Condica Moșiilor lui Teodor Rosetti Solescu* (Urmare). II. *Documente basarabene, jălciene, putnene*, etc. Doc. românești din sec. XVI, XVII și XVIII. (B. C., I., VII*, p. 3—71).

— MATEESCU, C. N., *Insemnări pentru povestea versificată Istoria lui Iordachi Stavrachi biv vel Spătar*. Vorbind despre această *Istorie*, publicată de C. C. Giurescu în *Omagiu lui Ion Bianu*, autorul, care a publicat o versiune din 1774—1779 în revista *Viitorul*, dă câteva amănunte biografice despre autorul Istoriei. (A. O. VII*, p. 412—413).

— MILOIA, IOACHIM, *Un caet de cântări din* 1866. Caetul țăranului Miloia din Fizeș (jud. Caraș), scris pe când era în cl. III primară. Cuprinde 47 poezii patriotice, eroice, lirice, comice, satirice, bisericești. Unele sânt după Alecsandri sau At. Marienescu. Se reproduc vreo câteva pentru a arăta cât au variat în gura țăranilor. (Bn. III*, Nr. Nov.—Dec., p. 30—41).

— MINEA, I., *„Telemah", în traducere românească veche*, sub titlul. *Întâmplările lui Telemah fiul lui Odisăfsu*. Se găsește la biblioteca Univ. din Iași un manuscris al traducerii lui Telemaque de Fenelon, făcută din grecește, la anul 1783, de Constantin Veisa. (C. I. II—III, Nr. 1, p. 255).

— MUREȘIANU, A., *Un inventar românesc de haine și scule din anul* 1778, al Starostelui Mărgărit, în Arhiva orașului Brașov, din 1778. Se dă copia acestui inventar, interesant și ca limbă. (A. I. N., IV p. 435—440).

— NICOLAIASA, GH., *O rugăciune veche*. Reproduce o scurtă rugăciune scrisă cu mâna pe cartea lui Cantemir : „Divanul, sau gâlceava înțeleptului cu lumea" aflătoare la Academie. (Șz. XXXVI*, vol. XXIV, p. 91—92).

— NICOLAIASA, G., *Chestiuni practice de cronologie românească veche*. După ce sânt expuse diferitele ere și stiluri întrebuințate în cancelariile românești se indică mijloacele practice pentru transpunerea datelor vechi în date ale erei creștine. (R. A. II, No. 4, p. 9—18).

— NISTOR, ION I., *Grigore Vodă Ghica. La aniversarea de 150 ani dela moartea sa*. La anexa I a studiului acestuia e reprodusă în întregime, cu facsimile *Stihurile asupra Mării Sale Grigore Ghica Voevod — Ce s'au prejăcut de pe una a lui Constantin Tăutul și este a lui Bogdan Cuza— Vleat* 1777, *Octombrie*, 1. Stihurile sânt inedite și constitue a patra versiune despre moartea lui Grigore Ghica Voevod. (C. Cos., IV—V, Partea I ; p. 401—444).

— *Procopovici, A., Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane* ; Suceava ; 1927 ; 16 pag. (extras din *Făt-Frumos*, II, 1927, n-rele 3 și 4). Recensentul opune părerii autorului, că husitismul ar fi provocat primele traduceri, părerea sa, că protestantismul ar fi pricinuit traducerile. (G. S. III, p. 406—463). — ROSETTI, AL.

— *Pușcariu, Sextil, Calendare și almanahuri*. O încercare de reconstruire a istoriei Calendarului și almanahului românesc... (F. Fr. II, p. 152).— AL. P.

— RADU, C., *Apostilele lui Ion Neculai Mavrocordat. Pe o ediție a operelor lui Niccolò Machiavelli*. Ediția se găsește în Biblioteca Academiei. În notele marginale și extrasele prințului, se vede că acesta studiase și luase o atitudine critică față de teoriile lui Machiavelli. Se reproduc câteva note. (Rom., VIII*, Nr. 2, p. 32—35).

— RĂUȚESCU, PREOT IOAN, *Acte și documente muscelene*. 14 acte din jumătatea a doua a sec. XVIII și dela începutul sec. XIX. (R. I., XIII, p. 391—402).

— RĂUȚESCU, IOAN, *Insemnări de pe cărți bisericești*, fără importanță, din a doua jumătate a sec. XVIII și din sec. XIX, din satele Rucăr, Dragoslavele și Cotenești, din județul Muscel. (B. O. R. Seria III, An. XLVI*, p. 236—243).

©BCU CLUJ

— REMUS, ILIE, *Un manuscris inedit*. În posesia d-lui R. I., se găseşte un manuscris de 118 pag. al cărui autor a fost, probabil, un călugăr. Manuscrisul va fi fost terminat în 1828. Cuprinde 6 bucăţi de lit. religioasă. (R. I., XIII).

— *Roques, Mario, Les premières traductions roumaines de l'Ancien Testament. Palia d'Orăştie* (1581—1582). *Préface et livre de la Genèse publiés avec le texte hongrois de Heltai et une introduction*. Paris (Champion), 1925. 113 8°. (U. J. VII, p. 473—474). — L. T.

— *Roques, M., Palia d'Orăştie* (1581—1582): I. *Préface et livre de la Genèse*; Paris, Ed. Champion; 1925; LXXI—213 pag. La textele care, după Roques, au servit la traducerea Paliei, O. D. adaugă şi un text slav, contrar părerii lui Roques. (G. S. III, p. 257—259). D[ENSUSIANU], O[VID].

— *Roques, Mario, Palia d' Orăştie* (1581—1582). I. Préface et livre de la Genèse. Paris, Champion, 1925. Dare de seamă analitică. (St. R., I, p. 154—155).

— *Roques, Mario, Palia d'Orăştie* (1581—1582). I. *Préface et livre de la genèse publiés avec le texte hongrois de Heltai et une introduction par Mario Roques*. Paris, Champion, 1925. LXXI, 113, S. 8°. (Lb. Ph. XLVIII, p. 132—133). — MEYER-LÜBKE, W.

— *Roques, Mario, Palia d'Orăştie*. I. *Préface et livre de la Genèse*. Recenzie elogioasă. (A. L. A. IX, Nr. 369, p. 7). — GRAUR, AL.

— ROSETTI, A., *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza*. 34 de scrisori (numerotate 27—50), scrise între 1601—1638. Rezumate în limba franceză. Indice de nume şi glosar de cuvinte. (G. S. III, p. 12—47).

— *Rosetti, Alexandre, Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des arhives de Bistritza* (*Transylvanie*) Avec 21 planches hors texte. Bucureşti. Atelierele grafice Socec et Co. MCMXXVI. IX. 115 S. (Institutul de filologie şi folklor). (Lb. Ph. XLIX, p. 210—211). — ZAUNER, ADOLF.

— *Rosetti, Alexandre, Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*). Avec 21 planches hors texte. Bucureşti, Socec et Co., 1926. 8° IX, 114. S. [Institutul de Filologie şi Folklor)]. (A. S. N. S., LXXXIII, vol. 154, p. 318—320). — FRIEDWAGNER, M.

— *Rosetti, Al., Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle, tirées des Arhives de Bistritza* (*Transylvanie*). (R. I. XIII, pag. 313). — IORGA, N.

— *Rosetti, Alexandre, Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle, tirées des Archives de Bistritza*. Bucarest, Socec et Co., 1926. X+116 S. 8° (I. F. XLVI, p. 302—303). — WEIGAND, G.

— *Rosetti, A., Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*). Bucarest, 1926, în 8°, IX, 115 p. et 21 planches. (B. S. L. XXVIII, 1927, p. 174). — A. M.

— *Rosetti, A., De l'interprétation des graphies doubles dans les textes écrits* în *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, t. XXIX, f. 1, nr. 86. Paris, 1928. Pag. 24—28. Rosetti rezumă principiile de interpretare a grafiei duble în 4 puncte, din care Procopovici admite 3: le comentează, le găseşte insuficiente şi mai adaogă 3 puncte. (R. F. II*, p. 150—153). — PROCOPOVICI, Al.

— SACERDOŢEANU, AURELIAN, *Acte şi scrisori referitoare la mânăstirea Caşinul*. Se dă copia a 18 acte româneşti dintre 1808 şi 1834. Ele se găsesc la Arhivele Statului din Bucureşti. (R. I., XIV*, p. 178—190).

— SACERDOŢEANU, AURELIU, *Inscripţia bisericii-mânăstirii Cheia* (1839); *Inscripţie de piatră mormântală, în faţa bisericii vechi ortodoxe din Satu-*

©BCU CLUJ

lung, Săcele (1805) ; *Inscripția bisericii ortodoxe din Voinești-Covasna* (1800) ; *Inscripția Troiței din Cimitirul ortodox din Voinești Covasna* (1800). (R. I., XIII, p. 280—282).

— SCRIBAN, ARHIM., *Vechile omiletici românești*. Despre omiletica (cea mai veche) încadrată în volumul *Teologia pastorală sau datinile preoților* tradus din rusește și tipărit la Buda în 1817, retipărită de Șaguna, la Sibiu, în 1857. A doua este a lui Teoctist Scriban tipărită la Iași, în 1856 ; a treia a lui Dionisie Romano, Iași 1859 ; a patra *Leçons de Littérature* a lui Ulysse de Marsilac, București, 1859. Se traduce partea de omiletică din aceasta din urmă. Analiza critică a lor. (B. O. R., Seria III, A. XLVI*, p. 613—623, 709—720).

— ȘIADBEI, I., *Fragmentul Leviticului românesc dela Belgrad*. A fost copiat în sec. XVII de un Muntean după o traducere ardeleană, independent de textele anterioare și următoare. (R. F., I, p. 276—284).

— SIMIONESCU, DR. EUFROSINA, *Din zbornicul scris de Maftei monah Venețianul pentru preotul Vasile din Bogata, în 1730, Oct., 5*. Transcrierea câtorva fragmente și 5 reproduceri cu facsimile. Descrierea zborniculuí. (I. N., VI, p. 250—255).

— SULICĂ, N., *O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea : Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Brașov în* 1570. Autorul posedă un exemplar din *Liturghierul*, menționat, dar necunoscut până acum, tipărit la Brașov în 1570. Cartea se datorește propagandei calvine în Ardeal. Împrejurările în cari a apărut, data apariției și importanța cărții. Ea a fost prelucrată după Liturghierul slavonesc al lui Macarie din 1508, sau după un text identic, cu acela. La sfârșit, câteva mostre de limba Liturghierului. (Ș. III, Nr. 9—10, p. 24—38). — [cf. și DR. VII, Recensii]

— *Sulică, Profesor Nicolae, O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea : Liturghierul diaconului Coresi*, tipărit la Brașov în 1570. Liturghierul, pe care preoții români convocați de Pavel Tordași la Cluj, pe ziua de 1 Ianuarie 1571, trebuia să-l cumpere, este — după cum dovedește Nicolae Sulică, care posedă unicul exemplar — o tipăritură din 1570 a lui Coresi. (J. L. XVI, p. 356—357). — AL. P.

— SULICĂ, N., *Cele dintâiu versuri românești în metru antic*. Se transcriu cu ortografia modernă versurile lui Halici dela 1674, iar la sfârșit, se dă traducerea lor latinească, a lui Veszprémi. (Ș. III, Nr. 9—10, p. 47—48).

— SULICĂ, N., *Două steme și autografe domnești din* 1616. Stemele lui Radu Șerban și Nicolae Pătrașcu, în acvarelă, dintr'un tablou al lui Valentin Franck, conte sas din Ardeal. Reproducerea fotografică a stemelor, descrierea și importanța lor. (Ș. IV*, Nr. 9—10, p. 61—67).

— VISARION, EPISCOPUL HOTINULUI, *Documente basarabene, adunate și transcrise de...* 53 de documente. (B. C. I. VII*, p. 73—119).

— VISARION, EPISCOPUL HOTINULUI, *Documente moldovenești din Basarabia*. Doc. din 1483, 1800, 1799, 1786, 1820. (C. L., LX*, p. 53—63).

MORFOLOGIE

— DRĂGANU, N., *Câte „je" distributiv*. Autorul adoptă părerea lui Spitzer : distributivul *câte* = plur. fem. *câte*, înțelegându-l distributiv în legătură cu multiplicativele formate cu *ori* și *dăți* și cu numeralele feminine. (R. F. II*, p. 315—318).

— DRĂGANU, N., *Formele de dativ și genetiv cu ali și al prepus în daco-română*. Spre deosebire de T. Papahagi și Procopovici, Drăganu explică pe *ali* < *a lui*, cu reducerea — găsită regional și la art. masc. *lui* > *li* — ↗ diftongului *ui* > *i*. (R. F. II*, p. 308—14).

©BCU CLUJ

— GRAUR, A., *Les substantifs neutres en roumain*. Neutrul românesc își are originea în câteva cuvinte neutre latinești. Îmbogățindu-se cu elemente masc. și fem., a luat în multe cazuri dezinența *-uri* ca să se deosebească la plural de feminin. Sensul neutrului este ideea de gen inanimat. (Romania, LIV*, p. 249—260).

— MORARIU, LECA, *De-ale morfologiei istoromâne*. Arată paralelismul — pe teren morfologic — între dial. i-rom. și dacorom. (R. F., I, p. 207—209).

— MORARIU, LECA, *De-ale conjunctivului istoromân*. (J. L. XVI, p. 121).

— MORARIU, LECA, *Morfologia verbului predicativ român, Partea a II-a : Flexiunea, Prezentul conjunctiv și Imperativul*. Continuarea articolului din C. Cos. I, 1—94, și C. Cos. II—III, 285—346 ; (cf. recensia lui S. Pușcariu, DR. IV, 1391—1392). Vorbește despre conjunctivul prezent și imperativ. La sfârșit dă o adendă. (C. Cos. IV—V2, p. 1—96).

— MORARIU, LECA, *Voi lăudatu*. Forma etimologică a pers. 2 plur. a aoristului e substituită de forma perf. comp. care-și pierde auxiliarul prin haplologie, în forma cu pron. refl. repetat în enclizâ. (C. Cos. IV—V2, p. 281—306).

— PROCOPOVICI, AL., *Din istoria pronumelui în limba românească. 4. Articolul antepus și articolul demonstrativ, pronumele determinative ăl, ăst și variantele lor, cuculi = cucului*. Răspuns lămuritor criticei lui N. Drăganu (R. F. II, 308—314) la articolul lui Procopovici din (R. F., I, 249—295). (R. F. II*, p. 318—345).

— PROCOPOVICI, AL., *Din morfologia și sintaxa verbului românesc. Aoristul în raport cu celelalte timpuri și moduri*. Aoristul e un timp mixt. Pers. 1, 3 și 4 < aoristul latin cu *á* > *ă* explicat prin paralelismul cu imperf., pers. 2 și 6 < m. m. ca perf. lat. și pers. 5 < part. perfect. (R. F. II*, p. 1—48).

— PROCOPOVICI, AL., *Formele conjuncte ale pronumelui personal la dativul și acuzativul plural*. Ele apar în cele trei dialecte fără nici o interdependență. Formele dacoromâne în *-i* sânt rezultate din evoluția fonetică. (R. F., I, p. 233—249).

— PROCOPOVICI, AL., *Ille ca articol antepus (Un genitiv vechiu și două etimologii nouă)*. Pron. *a li* < *ad illaei*, fem., devine ambigen, sinonim cu masc. *a lu* < *ad illum* ; azi avem *Ion a li Petru* ca și *lu* (sau *lui*) *Ana*. De aici : 1. *alimâni* (cu variante formale și semantice) = *a li mânii* pt. gen. art. *mânii* din înjurătură. 2. *alimori* < (piatră) *a li mori*. (R. F. I, p. 249—267).

— PROCOPOVICI, AL., *Ipse și pronumele românesc al identității*. Pron. lat. al identității *ipse* s'a păstrat în rom. (R. F. I, p. 310—325).

NECROLOAGE. COMEMORĂRI. OMAGII.

Agârbiceanu, Ion

— *Agârbiceanu, Ion*, Omagiul Astrei cu ocazia acordării premiului național pentru literatură lui Ion Agârbiceanu. Premiul este binemeritat și pentru înaltul suflu moral ce-l răspândește opera sa. (Tr. LIX*, p. 373—376).

Alecsandri, Vasile

— CELE 3 CRIȘURI, *Vasile Alecsandri, (1819—1890)*. Cuvinte de omagiu cu prilejul inaugurării mausoleului dela Mircești. (C. T. C. IX,*, p. 104).

©BCU CLUJ

— *Alecsandri, Vasile, Comemorarea lui.* Se amintesc două pasagii din Alecsandri, în care acesta își arată convingerea că unitatea națională se va înfăptui. (Inv. IX*, Nr. 6, p. 32—33).

— DAVIDESCU, N., *În marginea unei comemorări: Vasile Alecsandri.* Opera lui Al. trebuie apreciată sub aspectul ei cultural. Aprecierea aceasta nu scade din valoarea ei artistică. (Pr. L. III*, Nr. 6, p. 22—23).

— GOGA, OCTAVIAN, *Vasile Alecsandri.* Cuvântare rostită la Academia Română. Alecsandri este pus în cadrul vieții naționale, în fruntea și în serviciul căreia a stat cu talentul și munca vieții sale întregi. (Ț. N. IX* p. 761—770).

— PERPESSICIUS, *Mausoleul lui Alecsandri.* Autorul speră că Academia Română va încredința pictorului I. Teodorescu-Sion decorarea mausoleului dela Mircești a lui V. Alecsandri. (U. L. XLIII, p. 381—382).

— SADOVEANU, MIHAIL, *La Mausoleul lui Vasile Alecsandri.* Articol elogios din prilejul desvelirii Mausoleului de la Mircești al lui Al. (A. L. A. IX*, Nr. 392, p. 1—2).

Bălcescu, Nicolae

— BAICULESCU, G., *Nicolae Bălcescu.* Câteva cuvinte despre el, ca istoric și patriot, cu prilejul împlinirii a 75 ani dela moartea lui. (C. T. C., XI*, p. 16).

— B[AICULESCU], G., *Sărbătorirea lui Bălcescu la Palermo.* Elogii aduse memoriei lui Bălcescu. (Fl. S., I, p. 233).

— B[AICULESCU], G., *Nicolae Bălcescu.* Necrolog, cu ocazia aniversării a 75-a dela moartea sa. (Fl. S., I, p. 348).

— CETINĂ, I., *Trei sferturi de veac de la moartea lui N. Bălcescu.* Câteva cuvinte comemorative, arătând rolul lui Bălcescu în renașterea politică a Românilor. (Dt., V., p. 223).

— *Comemorarea lui Nicolae Bălcescu.* La 29 Nov. 1927 asociația „Prietenii Istoriei Literare" va comemora 75 ani dela moartea lui N. Bălcescu. (V. L., II, Nr. 63, p. 4).

— FOTI, ION, *Nicolae Bălcescu.* Portret al lui B. cu prilejul împlinirii a 75 ani de la moartea lui. Se insistă mai mult asupra *Cântării României*, deoarece autorul susține că e a lui B. (Pr. L., II, Nr. 7, p. 3—4).

— NĂSĂUDEANU, I. T., *N. Bălcescu.* Cu prilejul comemorării a 75 ani dela moartea lui. Patriotul. Omul politic. Istoricul. (S. R., I*, Nr. 3. p. 89—90).

— *Bălcescu, Nicolae.* Notiță comemorativă. (A. L. A. VIII, Nr. 365, p. 8).

— TUDOR, A. P., *Comemorarea lui Nicolae Bălcescu la Palermo.* Reproducerea dării de seamă, publicată de *Il Giornale di Sicilia*, din 25, V, 1927. [Se dă fotografia vilei Tinacria în care a murit Bălcescu]. (Ț. J., IV, p. 174—176).

— Z[ANE], G., *Nicolae Bălcescu.* Cu prilejul comemorării a 75 ani dela moartea lui B., autorul face o analiză a ideologiei acestuia. Concepția istorică a lui B. este aprioriică și utilitaristă. Toată opera lui B. trebuie judecată în funcție de idealismul lui social. (V. R. XIX, vol. 72, p. 239—246).

Bianu, Ion

— GEORGESCU-TISTU, N., *Ion Bianu.* Raport despre sărbătorirea lui la București. (S. d. M., V*, p. 10—11).

©BCU CLUJ

— *Omagiu lui I. Bianu — din partea colegilor și foștilor săi elevi* — București, 1927. (A. I. N., IV, p. 476—477). — BOITOȘ, OLIMPIU — *Omagiu lui Ion Bianu din partea colegilor și foștilor săi elevi.* București, 1927, p. 334. Dare de seamă analitică. (St. R. II, p. 238—241). — TAGLIAVINI, C.

— TRANSILVANIA, *Ion Bianu. Cuvinte omagiale cu prilejul sărbătoririi a 50 ani, de muncă științifică și pedagogică.* (Tr., LIX*, p. 61—63).

Bogrea, Vasile

— HERESCU, N. I., *Lui V. Bogrea, in memoriam.* Necrolog. [Se reproduc și necroloagele lui N. Bănescu, G. Bogdan-Duică și St. Bezdechi din *Societatea de mâine*]. (Fv., I, p. 78).

— LASCAROV-MOLDOVANU, AL., *A murit Vasile Bogrea....* (Fragment) (Din „Neamul Românesc", An. XXI, 1926 Nr. 122). Amintiri de la Vălenii de Munte. (F. Fr., II, p. 7—8).

— „PROPILEE Literare", *Vasile Bogrea.* Necrolog. Clasicistul. Eruditul. (Pr. L., I, Nr. 14, p. 2).

Brătescu-Voinești, Ion Al.

— AGÂRBICEANU, ION, *Brătescu-Voinești.* Elogii cu prilejul sărbătoririi a 60 de ani. Opera lui trezește stimă și recunoștință. Ne face mai umani. Eroii lui nu sânt inadaptabili, ci biruitori ai vieții, pentrucă viața atât prețuește cât uman realizăm. (Tr. LIX*, p. 137—141).

— BAICULESCU, G., *Două sărbătoriri: Ion Bianu și I. Al. Brătescu-Voinești.* Felul cum s'au făcut sărbătoririle și scurtă caracterizare a celor doi sărbătoriți. (C. T. C., IX*, p. 45—46).

— *Banchetul dela Bulevard.* Reportaj spiritual despre banchetul dat în onoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești cu prilejul sărbătoririi a 60 ani. (U. L. XLIV*, p. 94—95).

— BART, JEAN, *Esență de literatură.* Autorul povestește împrejurările în care a citit, ca student, prima bucată a lui I. A. Brătescu-Voinești și efectul ce l-a avut asupra lui. (A. L. A., IX*, Nr. 373, p. 1).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Când scriitorii au șaizeci de ani.* O caracterizare a lui Ion Al. Brătescu-Voinești cu prilejul împlinirii a șaizeci de ani. Debutul lui la *Convorbiri Literare*; versurile, schițele, nuvelele, esseurile. Unitatea lui de simțire și gândire. (Gn., VIII*, p. 36—38).

— CRAINIC, NICHIFOR, *Ion Al. Brătescu-Voinești.* Notiță despre scriitor cu prilejul împlinirii a 60 ani. (Gn. VIII*, p. 95—96).

— *Cum a ajuns Brătescu-Voinești scriitor.* Reproducerea după note stenografice, luate de C. Loghin, a discursului ținut la Cernăuți în 18 Febr. 1928, cu prilejul sărbătoririi scriitorului. Bogate amănunte autobiografice. Raporturile lui cu Titu Maiorescu. (J. L. XVII*, p. 7—9).

— DIANU, ROMULUS, *Copilăria d-lui Ion Al. Brătescu-Voinești* [De vorbă cu scriitorul]. Despre tatăl său. Unchiul Antonache a avut mare influență asupra lui. Lecturile favorite. Cum a debutat. O mare parte din nuvelele și schițele lui ar fi fost luate după viață. Ce mai lucrează. (Lm. IX*, p. 4—10).

— GEROTĂ, C., *I. Al. Brătescu-Voinești.* Puterea lui de observație. Inadaptabilitatea la mediu a eroilor lui. Sensibilitatea lor excesivă și lipsa lor de voință. [va urma]. (Rm. XXII, p. 339—343).

©BCU CLUJ

— GOGA, OCTAVIAN, *Brătescu Voinești* (din cuvântarea rostită în numele Academiei Române la Ateneul Român din București la 26 Ianuarie 1928). (Ț. N. IX*, p. 153—156).

— IBRĂILEANU, G., *Ioan Al. Brătescu-Voinești*. O scrisoare către I. Al. B.-V. și o caracterizare a scriitorului, cu prilejul sărbătoririi lui. În fiecare bucată a lui I. Al. B. V. se găsește o scenă sau un eveniment, zugrăvite cu putere, dar și o parte din sufletul scriitorului. Personagiile lui niciodată nu sînt zugrăvite cu indiferență. Genul acesta e o cvintesență a realității. Astfel se explică faptul că I. Al. B. a scris atât de puțin. (V. R. XX*, vol. LXXIII, p. 136—139).

— *Brătescu Voinești, Ion Al., Șaizeci de ani de vieață*. I. A. Br.-V. este nu numai un mare artist, ci și un pedagog social cum nu avem altul între scriitorii noștri. Se poate compara în această privință cu Edmondo de Amicis. (Lm. IX*, p. 1—3).

— IONESCU, CONST. D., *Sărbătorirea scriitorului I. Al. Brătescu-Voinești*. Cuvinte de omagiu. (Dt. VI*, p. 24—25).

— MARINESCU, G., *Opera lui Brătescu-Voinești*. Prin opera lui, Br.-V. ne-a făcut să simțim poezia bunătății omenești. (R. V., IV*, p. 238—240).

— OPRIȘAN, I. Gr., *I. Al. Brătescu-Voinești*. Cuvinte omagiale. (R., X*, Nr. 6, p. 1—2).

— PAVELESCU, ȘTEFAN, *I. Al. Brătescu-Voinești*. Conferință ținută la reuniunea de cânt „Ciprian Porumbescu". Biografie și analiză literară, întemeiată pe cercetările lui Ibrăileanu și Lovinescu. (J. L. XVII*, p. 11—18, 161—170).

— RĂDULESCU-POGONEANU, I., *Omagiu lui Brătescu-Voinești*. Cuvântare ținută la sărbătorirea scriitorului, din partea C. L. Se insistă asupra legăturilor dintre I. A. Br. V. și cercul C. L., în deosebi Maiorescu. (C. L. LXI*, p. 149—151).

— RALEA, MIHAI D., *La o aniversare*. O caracterizare a lui I. Al. Brătescu-Voinești cu prilejul împlinirii a 60 ani. Simplitatea, naturaleța stilului, umorul lui românesc. În scrierile lui, vedem tipul românesc cel mai complet. (A. L. A., IX*, Nr. 373, p. 1—2).

— REBREANU, LIVIU, *Cel dintâiu între cei dintâiu*. Elogiul lui I. Al. Brătescu-Voinești, din prilejul împlinirii a 60 de ani. Despre „sinceritatea cuceritoare" a sărbătoritului. (A. L. A. IX*, Nr. 373, p. 1).

— REBREANU, LIVIU, *I. Al. Brătescu-Voinești*. Cuvinte de omagiu despre scriitor și om. (V. L. III, Nr. 71, p. 1).

— REBREANU, LIVIU, *Povestitorul*. Cuvinte omagiale. I. A. Br.-V., e neîntrecut ca povestitor, în înțeles clasic. În opera lui nu e nici o evoluție. A apărut dela început cu toate calitățile. Este discret și delicat. (U. L., XLIV,* p. 66).

— *Brătescu-Voinești. Sărbătorirea lui* — Se reproduce toastul ținut de M. Sadoveanu la banchetul dat de S. S. R., cu acest prilej. (A. L. A. IX*, Nr. 374, p. 8).

— VALERIAN, I., *De vorbă cu I. Al. Brătescu-Voinești*. Scriitorul arată motivul pentru care a părăsit avocatura; vorbește de dragostea lui pentru cei învinși, de pasiunea lui pentru pescuit, tâmplărie și grădinărit. (V. L. III*, Nr. 71, p. 1—2).

Caragiale, Costache

— *Caragiale, Costache*. Se împlinesc cincizeci de ani dela moartea lui (13 Febr. 1877). Data va trebui sărbătorită, amintindu-se de întreagă această familie de scriitori autentici, al cărei vlăstar mai de preț a fost Ion Luca. (Gn. VII, p. 77).

©BCU CLUJ

Cerna, Panait

— *Comemorarea poetului Panait Cerna.* Din inițiativa prof. Rădulescu-Pogoneanu s'au strâns fonduri pentru a se ridica un monument pe mormântul poetului. Monumentul, opera sculptorului Storck, a fost desvelit, la 13 Nov. 1927. (V. L. II, Nr. 62, p. 4).

„Convorbiri Literare"

(60 de ani de apariție)

— A. P. B., *„Convorbiri Literare" și Biologia.* C. L. au contribuit mult la popularizarea științelor despre viață. În ele a publicat G. Crăiniceanu a sa „Nomenclatură româno-latină din istoria naturală", care e cel dintâiu dicționar român de animale și plante. În paginile revistei s'a discutat teoria transformistă. (C. L. LIX, p. 191—193).

— ARION, DINU C., *Unii convorbiriști și evoluția socială a României.* Junimea a reprezentat, în formarea societății românești, spiritul criticist, iar nu sceptic. Această direcție căuta cunoașterea proporțiilor reale ale lucrurilor dela noi. Ea a căutat, în primul rând, organizarea statului, întemeiat de generația a de la 1848. Între realitățile dela noi, fundamentală era problema agrară. De aceea junimiștii — în special P. P. Carp — i-au dat o atenție specială. Un continuator al ideilor junimiste în materie agrară e C. Garoflid. (C. L. LIX, p. 177—181).

— BĂILĂ, ION, *„Convorbiri Literare" și Ardealul.* În primele două decenii după apariție, foarte probabil că C. L. n'au prea fost citite în Ardeal. După apariția „Tribunei" (1884) de bună seamă că cetitorii lor au crescut, datorită influenței lui Ioan Slavici. În casa părintească a autorului, al cărui tată era preot în comuna Vale lângă Sălișteă, se găseau câteva colecții din *Convorbiri.* (C. L. LIX, p. 188—189).

— BASARABESCU, I. A., *Amintire dela un banchet.* Scene dela banchetul din 1910 al *Convorbirilor,* care coincidea atunci cu a șaptezecea aniversare a lui Maiorescu. Fragment din discursul adresat atunci lui M. de P. P. Carp. (C. L. LIX, p. 184—185).

— BIANU, I., *„Convorbirile Literare" și Ardealul.* Impresia dureroasă pe care a lăsat-o asupra autorului, pe când era elev la Blaj, unde domina direcția latinistă cu Cipariu și Bărnuțiu, critica acerbă a lui Titu Maiorescu. (C. L. LIX, p. 31—33).

— BOITOȘ, OLIMPIU, *Convorbiri Literare de șaizeci de ani.* „Convorbiri Literare" e revista care a reușit să realizeze mai bine ideea preconizată și începută de Kogălinceanu și Barițiu în revistele lor de a aduce la conlucrare forțele literare românești de pretutindeni. *Convorbiri Lit.* au și importanța de a fi semănat idei ce-au dat în provinciile neeliberate, roade bune. (S. d. M. IV, p. 356).

— *Ceva despre Titu Maiorescu.* Fragment din cuvântarea lui Brătescu-Voinești rostită la ședința festivă a revistei „Convorbiri Literare". Intimitatea sufletului lui Maiorescu, în care zăcea multă bunătate și duioșie. (S. d. M. IV. p.354).

— BRĂTESCU - VOINEȘTI, [AL.], *Ce datoresc „Convorbirilor".* Ascultarea cursului lui Maiorescu a fost pentru el „ceasul cel mai hotărîtor al vieții". A intrat în relații cu M. și a fost invitat la ședințele din strada Mercur, r. Interesul pe care M. l-a purtat totdeauna scriitorilor. Le plătea colaborarea la Convorbiri, luându-i cu el în călătorie. Pe B. V. l-a luat în cinci călătorii, în cursul cărora s'a imprimat și mai mult asupra lui influența intelectuală și morală a maestrului. (C. L. LIX, p. 39—42).

©BCU CLUJ

— BUZDUGAN, I., *Cuvântul Basarabiei* [*la jubileul de 60 ani al „Convorbirilor Literare"*]. Urări de prosperitate. (C. L. LIX, p. 59).

— CANTACUZINO, ALEXANDRINA G., *Salutul „Uniunii Intelectuale"* [*la jubileul de 4 ani al „Convorbirilor Literare"*]. „Unirea intelectuală și sufletească a tuturor Românilor în vederea alcătuirii unei conștiințe omogene", aceasta a fost lozinca „Convorbirilor Literare". — (C. L. LIX, p. 58—59).

— CECROPIDE, B., *Salutul Sindicatului Ziariștilor* [adus *Convorbirilor* cu prilejul jubileului de 60 ani]. Ziariștii se mândresc de a fi avut printre colaboratorii revistei pe doi fruntași ai ziaristicei românești: Mihail Eminescu și George Panu. (C. L. LIX, p. 37—38).

— CUCU, D. I., *Trei aniversări*. Se împlinesc: 90 de ani dela întemeierea *Gazetei Transilvaniei*, 75 dela întemeierea *Telegrafului Român* și 60 dela apariția întâiului număr al *Convorbirilor Literare*. Caracterizarea activității celor trei publicații. (Cs. XI, p. 25—26).

— FILITTI, IOAN C., *Istoria națională în revista „Convorbiri Literare"* Junimiștii n'au prea simpatizat, la început, cu studiile de istorie națională. Cu timpul însă, odată cu pătrunderea în cercul lor a unor istorici, s'a desvoltat și la ei interesul de istoria națională și *Convorbiri Literare* a publicat multe astfel de studii. Spiritul în care au fost scrise e respectul adevărului. Analiza, în parte critică, a studiilor publicate în C. L. de Gh. Panu, Xenopol, T. Rosetti, Eminescu, Gh. Popovici, Al. Papadopol-Calimach, Al. Philippide, D. Onciul, Ioan Bogdan. Doi memorialiști: T. Văcărescu și T. Maiorescu. Filosofia istoriei la C. L. (C. L. LIX, p. 77—91).

— FLORIAN, MIRCEA, *Filosofia Junimei*. „Convorbiri Literare" n'au avut o filosofie originală, au însă meritul de a fi creiat filosofiei un drept la existență în cultura noastră. Curentul dominant la C. L. a fost criticismul kantian, așa cum apărea el din nona interpretare a lui Schopenhauer. Afară de aceasta junimiștii au mai simpatizat cu pozitivismul francez și cu evoluționismul englez. Se înșiră numele celor cari au dat articole filosofice pentru C. L. (C. L. LIX, p. 99—105).

— GANE, N., *Cuvântarea dela banchetul „Convorbirilor Literare", în ziua de 19 Ianuarie* 1908, *București*. Duioasă evocare a „Junimei". Despre „Caracuda", „cei nouă", și „nebunii" „Junimei". (C. L. LIX, p. 121—122).

— GOLDIȘ, V., [*Scrisoare „Convorbirilor Literare" cu prilejul jubileului de 60 ani al revistei*]. C. L. să ajute și la creiarea lumii noui, care se înfăptuiește acum, așa cum a colaborat la ridicarea spre cultură a lumii vechi. (C. L. LIX, p. 49).

— LUCASIEVICI, G., *„Convorbirile Literare" și Agricultura*. Despre P. P. Carp și N. Filipescu. Programul politic al celui dintâi a fost întărirea țăranului și meseriașului. Carp aduce legea pentru vânzarea bunurilor Statului și a indivizibilității loturilor. În fruntea ministerului de Agricultură luptă pentru sporirea producției și perfecționarea technicei agricole. N. Filipescu a colaborat la *Convorbiri* cu un documentat articol asupra Agriculturii în Rusia și România. Moșia sa din Brăila era un adevărat laborator technic. A adus importante legiuiri agricole. Articole serioase privitoare la problema agrară a publicat C. Garoflid, înfăptuitorul exproprierii. (C. L. LIX, p. 62—68).

— [LUPAȘ, I.], *Salutul Ardealului*. Salutul presei ardelene adus *Convorbirilor Literare* cu prilejul jubileului de 60 ani. Revista a avut o binecuvântată influență asupra Ardealului. (C. L. LIX, p. 43).

— MARIA, [REGINA ROMÂNIEI]. *Mesagiul M. S. — directorului „Convorbirilor Literare"*. *„Convorbirile Literare* ocupă un loc unic în felul lor, în această țară de așa nenumărate și binefăcătoare sforțări". Își amintește, cu plăcere de legăturile pe cari Regina Elisabeta le avea cu revista. Ea va urma pe marea ei înaintașă. (C. L. LIX, p. 11).

©BCU CLUJ

— MEHEDINȚI, S., *Direcția „Convorbirilor Literare" și îndrumarea poporului român*. C. L. însemnau, în clipa în care au apărut, „cea mai înaltă potență a sufletului românesc, doritor de a se cunoaște pe sine însuși". Rolul lui Maiorescu în întemeierea direcției dela C. L. *Criticile* lui au arătat „ce însemnează logica în evoluția unei limbi și... adevărul estetic în chestii de literatură". Direcția C. L. a însemnat 1. Biruința limbei poporului ca limbă literară; 2. Afirmarea unității culturale și 3. Pregătirea unității politice. Direcția a avut și un aspect social-național: apărarea elementului autohton, lupta împotriva degenerării neamului românesc. Sub conducerea lui Mehedinți, C. L. au avut și un rol educativ. (C. L. LIX, p. 12—23).

— MEISSNER, C., *Cuvântare de deschidere a d-lui — [la] ședința festivă din 13 Martie*.... în care se serbează 60 ani dela întemeierea „Convorbirilor Literare". Regretă că nu prezidează ședința Iacob Negruzzi, singurul supraviețuitor dintre întemeietorii revistei. Omagierea acestuia. (C. L. LIX, p. 9—10).

— MEISSNER, C., *O încercare nereușită*. Amintiri despre Maiorescu, profesor la Institutul Academic și la Universitatea din Iași. C. M. i-a citit odată o încercare literară originală, pe care avea de gând să o publice în Conv. Lit. M. a respins-o foarte fin. (C. L. LIX, p. 160—162).

— MOISIL, IULIU, *Două adrese și amintiri*. O scrisoare a autorului către Iacob Negruzzi, cu prilejul aniversării a 60 ani dela întemeierea „Convorbirilor Literare", în care se arată pătrunderea Junimismului la liceul din Năsăud și printre studenții din Viena, grupați în clubul „Arborele" (A. S. Nr. 8*, p. 54—61).

— NAUM, ALEXANDRU, *Vechii colaboratori ai „Convorbirilor"*. O înșirare a colaboratorilor însemnați ai C. L. până la 1900. După fiecare se face o scurtă caracterizare a activității lui, în paginile revistei. (C. L. LIX, p. 194—212).

— [NEGRUZZI, IACOB], *Cuvântarea d-lui — la ședința festivă din 20 Martie* [1927], de comemorare a 60 ani dela întemeierea *Convorbirilor Literare*. Despre greutățile materiale ale începutului. Revista n'a scăpat de ele de cât mutându-se la București și intrând în editura Socec. Amintirea colaboratorilor morți. Ion Creangă n'ar fi scris dacă nu erau Conv. Lit. I. N. a adus la Iași pe Eminescu, Bodnărescu, Slavici, Străjan. Despre rolul C. L. în devoltarea limbei și lit. românești. (C. L. LIX, p. 50—51).

— NEGRUZZI, IACOB, *Înființarea revistei „Convorbiri Literare"*. Se reproduce din *Amintiri dela Junimea*, de I. N. capitolul cu acest titlu. (C. L. LIX, p. 52—57).

— NEGRUZZI, I., [*Scrisoare în versuri*], *către Bodnărescu*. Datată București, 1 Dec. 1891. A primit plicul cu material pentru numărul jubilar al „Convorbirilor". Va alege din el ce va crede de cuviință. (C. L. LIX, pag. 132).

— NEGRUZZI, MIHAIL I., *Moș Jac*. Amintiri familiare despre unchiul său Iacob Negruzzi. Legăturile acestuia cu fratele său Leon. Despre Costache Negruzzi. (C. L. LIX, p. 165—169).

— NICANOR, P., et Co., *Jubileul „Convorbirilor Literare"*. „Convorbirile coincid cu epoca de modernizare la noi. Cu această revistă începe formarea conștiinței artistice propriu zise. În ea s'au publicat operele mari ale literaturii noastre până la 1900". (V. R. XIX, vol. LXIX, p. 427—428).

— ONCIUL, D., *Trei scrisori ale lui — către Iacob Negruzzi*. Toate trei din 1884, în legătură cu publicarea în „Convorbiri Literare", a studiilor *Juga Vodă, Domn al Moldovei* și *Dragoș și Bogdan fondatorii principatului moldovenesc*. (Fl. S., I, p. 51).

— PAPACOSTEA, CESAR, *„Convorbiri Literare" și clasicismul*. Cercul C. L. a cultivat clasicismul atât ca scop, cât și ca mijloc [educativ]. Juni-

©BCU CLUJ

miștii aveau cunoștință de progresul filologiei clasice și de apariția filologiei comparate. Eminescu traduce o gramatică sanscrită, Burlă scrie gramatici bazate pe filologia comparată; Maiorescu era un mare latinist și un pasionat al cercetărilor filologice. Junimiștii au fost pătrunși apoi de spiritul clasic, atât în ideile lor artistice cât și în cele educative și politice. Ex.: Eminescu, Maiorescu, Carp. (C. L. LIX, p. 69—76).

— PAPACOSTEA, CESAR, *„Convorbiri Literare" și Clasicismul.* [Studiu identic cu cel publicat în C. L., LIX, p. 69]. (Or., III, p. 83—90).

— PETALA, GENERAL N., *„Convorbirile Literare" și Armata.* Armata de astăzi vrea să întrupeze și aspirațiunile de cultură ale națiunii, nu numai pe cele de viață și conservare. În falanga *Convorbirilor* armata vede „marea generație a culturii românești". (C. L. LIX, p. 60—61).

— PETROVICI, I., *Rânduri jubilare....* cu prilejul jubileului de 60 ani al „Convorbirilor Literare". Atingerile de C. L. însemnează „date", în evoluția autorului. Cultul lui nemărginit pentru colaboratorii revistei. Relațiile cu Maiorescu, care i-a îndrumat primii pași în studiile filosofice și l-a ajutat să intre printre colaboratorii revistei. (C. L. LIX, p. 24—27).

— PETROVICI, I., *Rostul „Convorbirilor Literare".* Opera C. L. în evoluția culturii românești se poate asemăna cu momentul geologic când s'a prins cea dintâiu coajă pe masa haotică a planetei. Revista a servit totdeauna „condițiile permanente" ale culturii românești. Ea trebuie să rămână, și pe mai departe, un îndreptar. (C. L. LIX, p. 28—30).

— POGOR, V., [*Scrisoare*] *către S. Bodnărescu.* Datată 10 Nov. 1887. Îl roagă să mai trimită „grăunțe" pentru acel „animal" care e jurnalul intitulat „Convorbiri Literare". Să participe la jubileul de 20 ani al „Junimii", care se va ține în vacanța Crăciunului la Iași. (C. L. LIX, p. 131).

— RĂDULESCU-MOTRU, C., *Filosofia la „Convorbiri Literare".* Cu Maiorescu a fost în relații, în timpul cât era student, în țară și în străinătate. M. cerea lui C. R.-M. să caute a deveni un bun profesor de filosofie, însușindu-și o bună metodă, să nu facă însă filosofie științifică. Cultura românească nu e încă capabilă de a suporta această disciplină. De aceea nu admitea filosofie științifică nici în Conv. Lit. Totuși, în cursurile sale M. aveà adesea ieșiri originale. A fost un moment — cu prilejul discuției cu Gherea asupra legăturilor dintre artist și mediul social — când se credea că M. va ajunge chiar la o concepție originală de estetică. (C. L. LIX, p. 152—154).

— RĂDULESCU - POGONEANU, I., *„Convorbirile Literare" și limba literară.* Prin durata lor neobișnuit de lungă pentru împrejurările dela noi, prin îndrumarea sănătoasă ce au dat-o culturiei românești, și prin faptul că au grupat în jurul lor toate valorile literaturii noastre—„Convorbirile Literare" sânt un caz unic în desvoltarea culturii noastre. Despre inteligența și caracterul junimiștilor. Activitatea critică a lui Titu Maiorescu, desfășurată în C. L. a pus temelia desvoltării limbii și literaturii noastre de atunci încoace. (C. L. LIX, p. 92—98).

— REBREANU, L., *Salutul Societății Scriitorilor Români* [la jubileul de 60 ani al „Convorbirilor Literare"]. Stâlpii C. L. au fost înșiși stâlpii literaturii românești. Principiul maiorescian în literatură a ajutat desvoltarea scriitorului român ca profesionist. Acest principiu a ajutat diferențierea dintre scriitorul diletant și întâmplător și cel care și-a făcut din scris chemarea principală a vieții. (C. L. LIX, p. 34—36).

— *60 de ani dela apariția „Convorbirilor Literare".* „Prin acest larg entusiasm s'a subliniat opera culturală a criticismului pornit dela „Junimea" și desfășurat vreme de peste o jumătate de veac în paginile *„Convorbirilor Literare"*, care au îndrumat cugetarea românească și au cultivat spiritele pentru înțelegerea frumosului". (Dt, V. 86).

— SĂULESCU, M., *„Convorbirile Literare" și evoluția economică financiară.* [Cu prilejul jubileului de 60 ani al C. L.] Doctrina economică-finan-

©BCU CLUJ

ciară a Junimii a fost : În economia politică : antiliberalismul şi intervenţionismul, inspirate de socialismul de catedră ; în economia financiară : fiscalitatea tributară şi finanţa socială ; în problema sindicală C. L. au adoptat socialismul de stat ; iar în chestia valutară : monometalismul aur. Animatorul şi realizatorul, în parte, al acestei doctrine a fost P. P. Carp. (C. L. LIX, p. 46—48).

— Tzigara - Samurcaş, Al., *Precuvântare* [la volumul în care se jubilează 60 ani dela întemeierea *„Convorbirilor Literare"*]. Conv. Lit. sânt exponentul generaţiei căreia se datoreşte Unirea Principatelor şi întemeierea Regatului Român. Ele reprezintă evoluţia noastră dela 1867 până azi. Un frumos exemplu de perseverenţă. Greutăţile actuale prin care trece revista. Sprijinitorii ei. S'a constituit asociaţia „Amicii Convorbirilor". Revista va avea şi pe mai departe caracterul de „revistă-arhivă". Ea se va adaptă fazei noui în care a intrat statul român : solidaritatea şi înfrăţirea între popoare. Va căuta deci să câştige, în coloanele ei, şi minoritarii şi streinătatea. (C. L. LIX, p. 3—8).

— Tzigara - Samurcaş, Al., *Atmosfera artistică a „Junimii"*. Amintiri despre „Junimea" şi „Convorbirişti". Prin educaţia lor aleasă, membrii societăţii au avut influenţă asupra educaţiei artistice a vremii. Se cultivă, mai ales, muzica clasică. Despre Nicu Burghele şi Teodor Burada. Despre serile dela Mite Kremnitz unde se cânta mult Beethoven. Despre „Zizine" [I. Al.] Cantacuzin, traducătorul în franţuzeşte al lui Schopenhauer. Contactul cu junimiştii au trezit în autor dragostea pentru artă. (C. L. LIX, p. 106—115).

— Valerian, I., *De vorbă cu d. Tzigara-Samurcaş.* [Din prilejul jubileului *Convorbirilor Literare*]. Despre „Junimea". Maiorescu a avut rol covârşitor în această societate. Vasile Pogor, Jean Cantacuzino. Cum plănueşte noul director reorganizarea Conv. Lit. (V. L. II, Nr. 42, p. 1—2).

Coşbuc, George

— Agârbiceanu, I., *Gheorghe Coşbuc.* Cuvinte de omagiu cu prilejul împlinirii a zece ani dela moartea lui. Concepţia sa despre vieaţă şi moarte. (Tr. LIX*, p. 404—413).

— Agârbiceanu, I., *Un educator al voinţii. Poetul G. Coşbuc. Zece ani dela moarte.* Prin energetismul şi seninătatea ei, poezia lui G. Coşbuc este o admirabilă educatoare a voinţii. (Inv. IX*, Nr. 5, p. 5—10).

— Bădăuţă, Al., *George Coşbuc.* Cuvinte de omagiu cu prilejul împlinirii a zece ani dela moartea lui. (V. L., III*, Nr. 84, p. 1).

— Ciura, Al., *Gh. Coşbuc.* Amintiri despre operă şi om. Impresia pe care au făcut-o *Baladele şi Idilele*, la apariţie, printre elevii din Blaj. Coşbuc culegea poezie populară, colindând satele. Admiraţia lui pentru Ulixe. Pentru a aprofunda *Divina Comedie*, a făcut întinse cercetări teologice. (Inv. IX*, Nr. 6, p. 3—8).

— Ciura Al., *Coşbuc.* Evocarea poetului cu prilejul împlinirii unui deceniu dela moartea lui. Ne trebue o biografie a lui C. şi un studiu asupra operii lui, în parte necunoscută. (S. d. M., V*, p. 178—179).

— *Comemorarea lui Gh. Coşbuc.* O dare de seamă despre comemorarea a zece ani dela moartea lui Coşbuc, organizată de S. S. R. Se rezumă cuvântările. (R. G. I., XVI*, p. 296—297).

— Crainic, Nichifor, *George Coşbuc....* Cu prilejul împlinirii a zece ani dela moartea lui Coşbuc. Inadaptabilitatea la oraş a lui C. a fost o calitate iar nu un defect al personalităţii lui. Eminescu şi Caragiale reprezintă tragicul şi ridicolul vieţii orăşăneşti, nestatornice şi individualist,

©BCU CLUJ

pe când Coşbuc reprezintă optimismul, solidaritatea, statornicia rustică. (Gn. VIII*, p. 237—238).

— *George Coşbuc*. Poetul „s'a impus prin această sinteză de emotivitate specific românească". „Personalitatea poetului mi-a părut mai caracteristică pentru puterea de creaţie artistică a geniului românesc".. ..Poet al armoniei a fost G. Coşbuc". (Ţ. N. IX*, p. 661—662).

— GOGA, OCTAVIAN, *Amintirea lui George Coşbuc*. Conferinţă ţinută la Teatrul Naţional din Cluj, în seara de 14 Mai 1928. Pune în evidenţă nota distinctivă românească a operei lui Coşbuc. (Ţ. N. IX*, p. 665—669).

— GUŞITĂ, M., *Barbu Delavrancea. George Coşbuc*. Cuvinte de omagiu cu prilejul împlinirii a zece ani dela moarte. (Dt., VI*, p. 33—34).

— MURNU, GEORGE, *George Coşbuc*. Cuvinte de omagiu cu prilejul sărbătoririi unirei Ardealului. Naţionalismul lui Coşbuc; arta lui; limba. „Cel mai mare technician al literaturii noastre poetice". (C. T. C., IX*, p. 179—180).

— SEIŞANU, ROMULUS, *George Coşbuc*. Biografie şi caracterizare sumară, cu prilejul împlinirii a zece ani dela moartea lui (U. L., XLIV*, p. 318).

— TR., *Sărbătorirea lui Gh. Coşbuc*. Cu prilejul comemorării a zece ani dela moartea lui C. ar trebui să se ţină seamă şi de activitatea lui educativă dela Casa Şcoalelor. (Inv. IX*, Nr. 5, p. 30—32).

Delavrancea, Barbu

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *Barbu Delavrancea*. Un portret al scriitorului cu prilejul împlinirii a zece ani dela moarte. D. a fost un romantic. În temperamentul său a predominat nota poetică. A avut mare putere de evocare. (V. L. III*, Nr. 85, p. 1).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Barbu Delavrancea*. Caracterizare a scriitorului. „B. D. este primul scriitor posteminescian, care a pus la contribuţie teazurul formelor, cuvintelor şi frazelor create de Eminescu". Puterea lui stă în vorbă. E mai mult scriitor decât poet. Despre *Apus de soare*. (U. L. XLIV*, p. 302).

— PETROVICI, IOAN, *Discurs rostit la înmormântarea lui Barbu Delavrancea, în biserica Banu din Iaşi în ziua de 1 Maiu 1918*. Nuvelistul, oratorul, dramaturgul. (U. L. XLIV*, p. 303).

Dragoslav, Ion

— BĂDĂUŢĂ, AL., *Au murit trei scriitori*. Despre Ion Dragoslav, George Ranetti şi Artur Stavri. (Gn. VIII*, p. 233—234).

— BOUREANU, EUG., *Ion Dragoslav*. Necrolog. (R. V. IV*, p. 220—222).

— FOTI, ION, † *Ioan Dragoslav*. Necrolog. (Pr. L. III*, Nr. 5, p. 29).

— I[ACOBESCU], A[LEXANDRU], *Ion Dragoslav*. Necrolog. (Rm. XXII, p. 239).

Dumbravă, Bucura

— BUCUŢA, EM., *Scriitori cari nu mai sânt*. O caldă evocare a scriitoarei Bucura Dumbravă, moartă acum un an. Amănunte biografice cu privirea la ea. Prietenia ei cu Carmen Sylva. Romanele *Haiducul* şi *Pandurul* erà să fie urmate de *Sarea Norodului*, roman din vremea lui Ion Câmpineanu. Materialul şi manuscrisul acestei opere au fost nimicite în cursul războiului. Despre „*Ceasuri Sfinte*" şi „*Cartea Munţilor*". Pe cea

©BCU CLUJ

din urmă o scrisese direct în românește, într'o limbă admirabilă. (Gn. VII, p. 26—29).

Hașdeu, Bogdan Petriceicu

— CRAINIC, NICHIFOR, *B. P. Hașdeu*. Notiță cu prilejul comemorării a 20 ani dela moartea lui. Ne trebue o monografie a lui H., pentru a vedea ce mai poate spune el vremii noastre. H. a fost genial și profund curios. El voia să realizeze *toate* posibilitățile date de geniul său. Dacă cultura noastră, contemporană lui, ar fi fost mai reală și mai definită, H. ar fi construit opere de mare valoare. (Gn. VII, p. 225—226,).

— ELIADE, MIRCEA, *Gânduri pentru pomenirea lui Hașdeu*. H. a fost un precursor. De la cele dintâiu manifesări în scris e unitar și personal. Geniul lui e o sinteză de patimă și rațiune. (U. L. XLIII, p. 549).

— FOTI, ION, *Bogdan Petriceicu Hașdeu*. Portret cu prilejul împlinirii a 20 ani dela moarte. H. a fost stăpânit toată viața de concepția naționalismului romantic. De acî calitățile și defectele lui. (Pr. L., II, Nr. 11—12, p. 3—5).

— G. V., *Pe urmele lui Hașdeu. Comemorarea dela Câmpina*. Dare de seamă asupra comemorării. Un exemplu de spirit hașdeian. A treia farsă *Convorbirilor Literare*. Idei din conferința d-lui N. Iorga [ținută la Câmpina]. (U. L. XLIII, p. 574—575).

— *B. P. Hașdeu.*, Notă cu ocazia comemorării la Cluj a 20 de ani dela moartea lui Hașdeu, prin conferința lui V. Boggra. (S. d. M. IV, p. 433).

— *Hașdeu, Bogdan Petriceicu*. Se împlinesc în curând „două decenii dela cel dintâiu autohton izvor european al culturii românești". Data ar trebui sărbătorită mai mult decât prin prizărite notițe gazetărești. Alăturea de Maiorescu, Hașdeu a fost introducătorul român al metodei în studiu. A fost însă „primejdios de generos" cu toate domeniile spiritului. (Gn. VII, p. 78).

— IORGA, N., *B. P. Hasdeu*, [cu prilejul comemorării dela Câmpina. Dintr'o conferință]. Contrastul dintre H. și Maiorescu. Amintiri despre H. la *„Revista Nouă"*. Iorga a fost trimis la studii, în străinătate, de H. și Odobescu. N'a fost, cum se crede, așa mare antagonism între generația lui H. și a lui Iorga. H. s'a desvoltat și a trăiat izolat. N'a avut nici o legătură cu tradiția literară românească. Generația de astăzi n'ar trebui să se îndrepte spre partea negativă a geniului lui, ci spre cea pozitivă: muncitor cinstit și devotat, minte limpede și simț literar. (R. I. XIII, p. 201—210).

— ISTRĂTEANU, ION, *In preajma unei comemorări*. Cu prilejul împlinirii a 20 ani dela moartea lui B. P. Hașdeu. „Mitul maiorescianismului" a distrus până și amintirea lui B. P. H. „H. n'a avut o epocă. A fost în schimb omul ei". Individualismul lui. Ar trebui să ne îndreptăm din nou spre opera lui. (V. L., II, Nr. 52, p. 1).

— PĂUNESCU-ULMU, T., *Hașdeu*. Din prilejul comemorării a douăzeci de ani dela moartea lui. Temperamentul lui romantic se potrivea stadiului în care se găsea atunci cultura noastră. H., stilistul și poetul, deschizătorul de drumuri noui. Apropiere de N. Iorga. (S. R., I, Nr. 1, p. 61—63).

— *Pentru pomenirea gigantelui*. Notiță cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani dela moartea lui B. P. Hașdeu. (Cs. XI, p. 115).

— PETRONIUS, *Un geniu basarabean: B. P. Hașdeu*. Cuvinte de omagiu, cu prilejul sărbătoririi Unirii Basarabiei. (C. T. C., IX, p. 101).

Herzog, Eugen

— CERCUL DE STUDII FILOLOGICE, *Lui E. Herzog*. Fruntaș al romanisticei, cunoscător al limbii și literaturii germane, posesorul unei vaste culturi,

©BCU CLUJ

a fost un neprețuit tovarăș al Cercului de studii filologice. (R. F., II*, p. 225—226).

— GRECU, VASILE, † *Eugen Herzog* (1875—1928). Necrolog. Biografie. Se citează raportul elogios al lui W. Meyer-Lübke, făcut cu ocazia propunerii lui E. Herzog ca profesor titular la Universitatea din Cernăuți. (C. Cos. IV—V, p. 323—324).

— MEYER-LÜBKE, *Eugen Herzog*. A fost editor și comentator de texte, istoric al limbei, etimolog, vădind în cercetările sale o logică strânsă. (R. F. II*, p. 227—231).

„Luceafărul", [Revista.]
(25 de ani dela apariția ei)

— CIURA, A., *În vremea aceea...* Mișcarea literară dela *Luceafărul* înseamnă pentru Ardeal, ceea ce a însemnat pentru Vechiul Regat mișcarea dela „Junimea". (Cs. XI, p. 104).

— CUCU, D. I., *Însemnătatea mișcării literare și culturale dela „Luceafărul"*. Cu prilejul împlinirii a 25 ani dela apariția *Luceafărului*. Pentru Ardeal *Luceafărul* a fost nu numai un îndreptar al ideii naționale, ci și al literaturii și al artei. (Cs. XI, p. 101).

— GOGA, OCTAVIAN, *După zece ani*. Cu prilejul împlinirii a 25 ani dela apariția *Luceafărului* se reproduce articolul scris de O. G. cu prilejul împlinirei primei decade de existență a revistei. (Cs. XI, p. 102—103).

— MONTANI, ION, *Acum 25 de ani la „Luceafărul"*. Amintiri cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la apariția *„Luceafărului"*. Întemeietorii revistei; greutățile începutului; spiritul dela *Luceafărul*. (Bn. II, Nr. 7—8, p. 1—7).

— STANCA, SEBASTIAN, *„Luceafărul"* și *domnișoarele române*. La întemeierea revistei *Luceafărul* a contribuit foarte mult abonamentele, strânse cu entuziasm, de dșoarele române din orașele ardelene. (Cs. XI, p. 104—105)

Morariu, Constantin

— G[HEORGHIU], A. I., † *Preotul C. Morariu*. Scurt necrolog. (R. M. VI, Nr. 1—3, p. 51).

— LOICHIȚĂ, V., † *Preotul Constantin Morariu*. Necrolog. (J. L. XVI, p. 66—68).

— MARMELIUC, D., † *Preotul Constantin Morariu* (5 Mai 1854—16 Martie 1927). Necrolog (F. Fr. II, p. 66—68).

— *Moartea Arhipresviterului Constantin Morariu*. Necrolog. (B. O. R. Seria III, XLV, p. 172—173).

— NISTOR, ION I., *Constantin Morariu*. Necrolog. Creștinul și Românul. (U. L. XLIV*, p. 702—703).

Nădejde, Ion

— B[OTEZ], O[CTAV], *Ion Nădejde*. Necrolog. Noblețea lui sufletească. Cu tot internaționalismul și socialismul lui, fondul lui afectiv a rămas profund național. (V. R. XX*, vol. LXXVI, p. 340—341).

Pamfile, Tudor

— *Pamfile, Tudor*, Notiță elogioasă cu prilejul desvelirii unui bust al folcloristului la Tecuci. (A. L. A., IX, Nr. 394, p. 8). — [M. SEVASTOS?].

©BCU CLUJ

Pann, Anton

— MANIU, ADRIAN, *Anton Pan...* Însemnări cu prilejul centenarului său. A. P. „a dat frăgezie versului românesc iar în muzică a descoperit comoara artei naționale și religioase". În *„Povestea vorbei"* găsim subiecte identice cu ale lui Villon. Testamentul lui seamănă, de-asemenea, cu al poetului francez. Iar gluma lui sănătoasă ne amintește pe a lui Rabelais. (Ț. N. VIII, p. 312—313).

— *Comemorarea lui Anton Pann.* La biserica Sf. Nicolae din Brașov s'a comemorat, printr'un parastas și cuvântări, un veac de când A. P. a cântat în acea biserică. (B. O. R., Seria III, XLV, p. 626).

Paul, Ion

— BAICULESCU, GEORGE, *Ion Paul.* Analiza scrierilor „Țăranul român și ungur din Ardeal", „Pedagogia țărănească" și „Florică ceteraș ul" ale lui I. P. Despre umorul și simțul lui de observație. (C. T. C., VIII, p. 62—63).

Pârvan, Vasile

— ANDRIEȘESCU, I., *Vasile Pârvan.* Necrolog. Privire asupra vieții și operii lui V. P. Educația, în țară și la Berlin. Multiplicitatea cunoștințelor : istoric, arheolog, epigraf, filolog, filosof. Metoda lui de cercetare. A revoluționat istoria noastră veche. Dădea multă importanță preistoriei. Activitatea lui arheologică și de organizator al muzeelor românești. Despre *Getica.* (C. L. LX, p. 203—209).

— ANDRIEȘESCU, I., † *Vasile Pârvan.* Necrolog. V. P., profesorul. (R. G. I., XV, p. 434—435).

— ANDRIEȘESCU, I., *Vasile Pârvan.* Omul și savantul. Necrolog. (R. H. IV, p. 230—241).

— ANDRIEȘESCU, I., *Vasile Pârvan.* Necrolog. V. P. ca humanist. (Or. III, p. 255—256).

— ARBORE, AL. P., *Înfățișarea etnografică a Dobrogei în antichitate, după lucrările lui Vasile Pârvan.* (A. D. IX*, vol. I, p. 177—190).

— BEZDECHI, ȘT., *Vasile Pârvan : Omul.* Necrolog. (Pr. L. II, Nr. 8, p. 3).

— BIAF., A. N. *Vasile Pârvan.* Notiță biografică și bibliografică. (A. L. A. VIII, Nr. 343, p. 8).

— BIANU, I., *La moartea lui Vasile Pârvan. Cuvânt rostit, ca reprezentant al Universității din București, în ziua înmormântării lui Vasile Pârvan, 29 Iunie 1927.* Vorbește în mod elogios de V. Pârvan, erudit, organizator și îndrumător. (Fl. S., I, p. 181—182).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Vasile Pârvan al amintirii.* Amintiri despre V. P. și caracterizare a personalității lui complexe. Era un singuratic și un aristocrat. Se apropia de oameni mai mult în gând și în vorbă decât aevea. Se dorea conducător și creator de curente culturale și politice. Paralelă între el și d. Iorga, în această privință. Marea lui putere de muncă și de organizare : la Academie, Cultura Națională, Pen-Club, etc. Marile lui calități l-au împins în fruntea generației de după războiu. Acestei generații el i-a dat mai mult un avânt decât un sistem de gândire bine alcătuit. (Gn. VII, p. 209—212).

— BUSUIOCEANU, AL., *Alegenor.* Panegiric la moartea lui Vasile Pârvan. În mitul lui Alegenor V. P. se regăsea cu ce avea mai profund în personalitatea lui. Ca și anticul adorator al Tăcerii, V. P. căuta în artă,

©BCU CLUJ

dincolo de ceea ce e exprimat, sensul mistic al lucrurilor, gândul. În acest sens el era şi un filosof modern. E dureros că moare înainte de a-şi fi exprimat întreaga gândire. (Gn., VII, p. 207—209).

— CĂLINESCU, G., *Sub masca lui Vasile Pârvan*. Evocare a dascălului V. P. Comparaţie între el şi d. Iorga, ca oratori de catedră. Iorga : viforos sau şăgalnic ; Pârvan : muzical şi solemn. V. P.,, avea sufletul unui conducător de oameni". (Gn., VII, p. 212—215).

— CĂLINESCU, G., *Vasile Pârvan*. Necrolog. (S., I, Nr. 3—4, p. 35).

— CARCOPINO, JÉRÔME, *Vasile Pârvan. In memoriam*. Călduros panegiric al lui V. P., savant cu autoritate nu numai în ţara proprie ci şi peste hotare, arheolog, filosof, poet şi mare organizator. (Gn. VII, p. 206—207).

— DAVIDESCU, N., *Vasile Pârvan*. Necrolog. (Rm., XXII, p. 7—13).

— DIMA, Al., *Gânduri despre lume şi viaţă la Vasile Pârvan*. Concepţia filosofică a lui P. este dinamismul energetic. Analiza ei. (Dt. VI*, p. 103—17).

— FAVONIUS, *Vasile Pârvan*. Necrolog. Clasicistul. (Fv., I, p. 87—91).

— F[ORTUNESCU], C. D., † *Vasile Pârvan*. Necrolog. (A. O. VI, p. 373).

— FOTI, ION, † *Vasile Pârvan*, Necrolog. (Pr. L. II, Nr. 8, p. 2).

— GRĂMADĂ, NICOLAI, † *Vasile Pârvan*. Necrolog. Vasile Pârvan e arătat ca om, ca savant, întemeietor al ştiinţei arheologiei la noi, ca organizator, ca artist. (C. Cos. IV—V_1, p. 530—534).

— GUSTI, D., *Personalitatea lui Vasile Pârvan. Un model academic*. Necrolog : Eruditul, gânditorul, artistul, organizatorul, omul, patriotul. (A. S. R. S., VII*, p. 337—343).

— HERESCU, N. I., *Vasile Pârvan*. Necrolog. V. P. mare poet şi gânditor. El a introdus la noi esseul de gândire. V. P., cântăreţ al singurătăţii, tăcerii şi morţii. (S. R., I, Nr. 1, p. 55—60).

— IONESCU, D. CONST., *V. Pârvan*. Nercolog. (Dt., V, p. 134—135).

— IORGA, N., † *Vasile Pârvan*. Pierderea lui Pârvan este ireparabilă. La cine vom găsi aceste însuşiri ? :,, cunoştinţi arheologice şi istorice de o imensă bogăţie, o râvnă nesfârşită alături de cea mai sistematică muncă, grija de cel mai neînsemnat detaliu alături de îndrăsneala celor mai înalte ipoteze"... ,,Erà privit ca egalul oricui în străinătatea cea mai cultă". (S. d. M. IV, p. 354).

— IORGA, N., † *V. Pârvan*. O pierdere ireparabilă pentru cultura românească. Imense cunoştinţi arheologice şi istorice ; râvnă şi muncă sistematică ; grijă de detalii dar şi îndrăzneala ipotezelor. A inaugurat o nouă eră în istoria veche şi preisoria ţării noastre. Mare organizator şi scriitor ,,căruia nu-i era teamă de niciuna din cutezanţele modernismului". Şef al tineretului. (R. I., XIII, p. 200).

— IORGA, N., *Vasile Pârvan*. Necrolog. (R. H. IV, p. 159—160)

— LAMBRINO, S., *Vasile Pârvan. Eruditul. Organizatorul*. Evoluţia personalităţii lui ştiinţifice. Analiza operelor lui istorico-arheologice. Organizatorul. (A. S. R. S. VII*, p. 344—357).

— MANIU, ADRIAN, *Getica [de V. Pârvan]*. Monumentala lucrare a lui V. P. care însemnează o dată în istoria civilizaţiei neamului nostru dă lămuriri convingătoare la problema ,,stilului naţional". În cele mai vechi timpuri a existat pe pământul Daciei un stil, care s'a lămurit mereu până a ajuns la forma de astăzi. (Ţ. N. VIII, p. 348—349).

— MATEESCU, G. G., *Opera de istorie şi arheologie a lui Vasile Pârvan*. Opera lui V. Pârvan este unul din cele mai strălucite monumente cu care s'a împodobit literatura ştiinţifică contimporană. Străinătatea l-a binemeritat cu toate onorurile ce i se pot aduce marelui om de ştiinţă. (S. d. M., IV, p. 354).

©BCU CLUJ

— MATEESCU, G. G., *Opera de istorie și arheologie a lui Vasile Pârvan.* Repertoriul operelor lui V. Pârvan în ordine cronologică cu adausuri asupra conținutului lor. (S. d. M., IV, p. 374—375).

— METAXA, H., *Vasile Pârvan. Note biobibliografice.* I. Date cronologice asupra vieții și activității. II. Opera. III. Bibliografie. Expunere critică. IV. Necrologie. (A. S. R. S. VII*, p. 380—407).

— NESTOR, ION. *Spiritul lui Vasile Pârvan.* (Bn. II, Nr. 5, p. 13—17).

— NICANOR, P., ET. CO., † *Vasile Pârvan.* Necrolog. (V. R. XIX, vol. 70, p. 460—461).

— PANAITESCU, EM., *Vasile Pârvan. Cuvânt spus la ziua morții în numele universității din Cluj.* Vasile Pârvan „a înălțat cel mai vrednic și mai trainic monument celor dintâiu strămoși ai pământului românesc". A fost printre cei dintâiu veniți să însămânțeze în sufletul Ardealului cultura românească. (S. d. M. IV, p. 373—374).

— *Vasile Pârvan.* Necrolog. „Renașterea noastră culturală, intrată cu Vasile Pârvan în lumea culturilor occidentale" primește o lovitură ireparabilă. Bibliografia operelor lui. (U. L. XLIII, p. 427).

— *Pârvan, V., Getica.* Articol analitic elogios. (Pr. L. II, Nr. 4, p. 6—8). — BEZDECHI, ȘT.

— *Pârvan, Vasile.* Notiță necrologică. (Cs. XI, p. 100).

— SANDU, DINU. *Pârvan cuvântătorul.* Impresii de la o cuvântare a lui Pârvan, Mistica antică. (Dt., V, p. 135—136).

— SAUCIUC-SĂVEANU, T. † *Vasile Pârvan* (Necrolog). În conferința ținută la 17, XII, 1927 în ședința comemorativă a „Cercului de studii filologice" de pe lângă Universitatea din Cernăuți, conferențiarul slăvește memoria marelui savant, dând biografia lui și o listă a principalelor sale opere. (R. F., I, p. 328—338).

— STOICESCU, COSTIN ȘT., *Vasile Pârvan și istoria economică-socială a antichității.* (A. S. R. S. VII, p. 369—379).

— STOICESCU, D., *La moartea lui Vasile Pârvan.* (A. D. VIII, p. 141—147)

— TURCU, ION [AGÂRBICEANU I.?], *Vasile Pârvan.* Sensul vieții și al morții în filosofia lui. Concepția lui naționalistă. (Tr., LIX*, p. 42—49).

— *Un învățat străin despre Vasile Pârvan.* Omagiul adus de Camille Jullian lui Vasile Pârvan în *Journal des Débats.* Câteva pasagii. (Bn. II, Nr. 6, p. 42—43).

— VIANU, TUDOR. *Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței.* (A. S. R. S. VII*, p. 358—368).

— VULPE, RADU *„Getica" o protoistorie a Daciei de Vasile Pârvan.* O dare de seamă analitică asupra cărții, cu prilejul morții lui V. P. Meritul ei e de a fi dat cea mai completă caracterizare a Geților și de a fi arătat deosebirea dintre aceștia și Tracii din Sud. V. P. a îmbogățit istoria neamului cu un mileniu. (Gn. VII, p. 215—217).

Popovici, Iosif

— COSTIN, LUCIAN, † *Dr. Iosif Popovici.* Necrolog. Date biografice; activitatea științifică-literară; scrierile. (Bn. III*, Nr. 8—10, p. 51—54).

— GRECU, VASILE, † *Iosif Popovici* (19 Febr. 1876—27 Aug. 1928). Necrolog. Adept convins al foneticei experimentale, a fost întemeietorul acestei științe la noi; a fost un îndrumător în slavistică și primul cercetător al dial. istro-român. (C. Cos. IV—V_2, p. 321—322).

— MORARIU, LECA, †*Iosif Popovici.* Necrolog. Amintiri și reflexiuni despre I. Popovici, cercetătorul dialectului istro-român. (F. Fr. III*, p. 153—155).

— M[ORARIU], L[ECA], *Iosif Popovici și Istroromânii (O scrisoare a lui I. Popovici.* Fragment dintr'o scrisoare. (F. Fr. III*, p. 156—157).

©BCU CLUJ

— M[ORARIU], L[ECA], *Iosif Popovici (1876—1928). Note biografice.* (F. Fr. II, p. 157—158).

— N[ANDRIȘ], GR[IGORE], † *Iosif Popovici (1876—1928).* Necrolog. Făcând biografia lui Iosif Popovici, Gr. Nandriș îi arată meritele ca savant și bun Român, aducând, „un îndurerat omagiu memoriei lui". (R. F. II p. 215).

— *Dr. Iosif Popovici.* Necrolog. (F. D. XLIII *, Nr. 36, p. 2—3).

Pușcariu, Sextil

— REDACȚIA [TRANSILVANIA]. *Sextil Pușcariu,* Cuvinte omagiale cu prilejul împlinirii a 50 de ani. Filologul. Luptător cultural în Ardeal și Bucovina. Mișcarea dela *Luceafărul* nu poate fi despărțită de numele său. Biografie și bibliografie. (Tr., LIX* p. 63—67).

Roman, Alexandru

— BOGDAN-DUICĂ, G. *Discurs la aniversarea de o sută de ani a nașterei lui Alexandru Roman.* Viața și activitatea filologică, literară și politică a lui Al. R. Ca filolog a raportat despre o carte a lui Bruce-White în „*Familia*", ca literat sprijinea producția transcarpatină, ca om politic a luptat împotriva dualismului austroungar, fiind un naționalist generos și radical și un democrat moderat. (C. T. C. VIII, p. 2—3).

Sandu-Aldea, C.

— BĂDĂUȚĂ, AL., *C. Sandu-Aldea.* „Medalion" cu prilejul morții. A iubit mai ales săteanul, cu durerile lui. A fost între primii care s'au străduit să dea literaturii o utilitate socială. (V. L. II, Nr. 46, p. 1).

— BĂDĂUȚĂ, AL., *C. Sandu-Aldea.* Moartea lui este un prilej de punere la punct a chestiunei „Sămănătorului". Curentul trebue încadrat în epoca lui; altfel nu este înțeles. Sămănătorismul a avut mai mult un caracter reacționar și cultural. El a murit odată cu „Sămănătorul". După dispariția revistei n'au rămas decât semănătoriști izolați. — C. Sandu-Aldea depășește curentul, prin cultul lui pentru natură. Nimeni n'a cântat Bărăganul ca el. Eroii lui sânt instinctuali, ca toți eroi literari ai curentului. (Gn. VII, p. 149—150).

— BIANU, I., † *C. Sandu-Aldea* (Necrolog). A lăsat opere nepieritoare inspirate din „marea poezie a brazdei și a lanurilor întinse la soare" și din „suferințele neamului". (Fl. S., I, p. 81—82).

— BIANU, ION. *La mormântul lui Sandu Aldea.* Cuvânt rostit în 23 Martie 1927. Nimeni ca Sandu Aldea n'a simțit poezia brazdei și durerea celor ce o muncesc, (S. d. M. IV, p. 181).

— BIANU, I., *C. Sandu-Aldea.* Necrolog. „Nimeni ca Sandu-Aldea nu a înțeles și mai ales nimeni nu a simțit ca dânsul marea poezie a brazdei și a lanurilor întinse la soare". Limba scrierilor lui e curată, dulce și plină de energie. (C. T. C. VIII, p. 48).

— B[AICULESCU], G. *Moartea scriitorului Sandu-Aldea.* Necrolog. Scriitorul. (Pr. L. II, Nr. 2, p. 27).

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *C. Sandu-Aldea.* Necrolog. Un sămănătorist care se mulțumește să povestească și să picteze. Lirismul lui constă într'o atitudine generală de simpatie pentru forțele elementare; povestirea e exterioară. Se distinge de ceilalți sămănătoriști prin predi-

©BCU CLUJ

lecția pentru poezia bălții dunărene. Proza lui cuprinde o iubire aproape fizică pentru solul natal. (V. L. II, Nr. 43, p. 3).

— „G[ÂNDUL] N[OSTRU]". *C. Sandu-Aldea*. Necrolog. (G. N. VI, p. 73—74).

— IONESCU, D. CONST. *C. Sandu-Aldea*. A lăsat „două categorii de producții : cea dintâiu în care tezismul semănătorist este biruitor în dauna realizării artistice și a doua, schițele sau paginile sporadice în care creațiunea s'a degajat din tendința ambianței, a țărănismului și naționalismului". (Dt., V, p. 84—85).

— LASCAROV-MOLDOVEANU, AL. *C. Sandu-Aldea*. Însemnări cu prilejul morții lui. C. S.-A. a reprezentat în scrisul său naționalismul și tradiția. Aceste principii el le simțea în firea sa ca o poruncă inexorabilă. Oamenii și peisagiul românesc el le-a descris cu sinceritate și iubire. Pentru această atitudine sufletească a lui nu trebue să ise facă reproșuri, mai ales astăzi când literatura română e plină de excentricități și străinisme. (Ț. N. VIII, p. 308—311).

— LUPU, AL. *La moartea lui C. Sandu-Aldea*. Dintre semănătoriști Sandu-Aldea e aproape singurul care a abordat nuvela. Opera lui e nu numai reflexul unei epoci literare, ci și a unei vieți reale, care o face durabilă. (F.-Fr. II, p. 91).

— NICANOR P. ET CO., *C. Sandu-Aldea*. N'a fost S. A. un tradiționalist în sensul de cântăreț al trecutului, ci a fost cântărețul pământului, „pământul negru și rodnic" cum spune el în proză. Acesta este aportul său original în literatură. (V. R. XIX. vol. LXIX, p. 429—430).

— *Sandu-Aldea*. Notiță elogioasă cu prilejul morții scriitorului. (Ț. N. VIII, p. 254).

— TEODORESCU-BRANIȘTE, TUDOR, *C. Sandu-Aldea*. Necrolog. Scriitorul. În opera lui găsim „vioiciunea, uneori brutală a spiritului moldovenesc". Talentul lui se manifestează mai ales în nuvelele de acțiune. Pictor al vieții țărănești. (Pr. L. II, Nr. 3, p. 20—22).

Schuchardt, Hugo

— HERZOG, EUGEN. † *Hugo Schuchardt*. (Necrolog) Spirit analitic și sintetic, Schuchardt s'a ocupat de legile fonetice, combătându-le apoi de amestecul limbilor și de originea limbei, precum și de chestiuni de istorie literară și culturală. Herzog discută părerile marelui savant.— (R. F., I, 339—352).

Thomsen, Wilhelm

— NANDRIȘ, GR. † *Vilhelm Thomsen*. (Necrolog). Arată că „decanul linguisticei comparate" s'a ocupat de „cele mai grele enigme ale istoriei grailului omenesc", precum și de probleme de linguistică comparată. (R. F, I, p. 338—339).

Vulcan, Iosif

— AGÂRBICEANU, I., *Apostolat cultural, Apostolat național*. Despre *Familia*, și directorul ei, Iosif Vulcan, „*Familia* n'a slujit nici unui ideal estetic, decât aceluia al scrisului românesc. A scrisului bun, întrucât îl putea avea, a celui mediocru întrucât era moral". Revista a contribuit la unificarea limbei literare. (C. T. C. VIII, p. 172—174).

— BACALOGLU, COL. GEORGE, *Iosif Vulcan*. Stimulator de energii și coordonator de talente. Prin *Familia* a creeat obișnuința cititului în

©BCU CLUJ

Ardeal. Omagiul societății C. T. C., cu prilejul desvelirii bustului lui I. V., a cărui inițiativă dela ea a pornit, (C. T. C., VIII, p. 171—172).

— BACALOGLU, G., *Cuvântare de deschidere a solemnității desvelirii bustului lui I. Vulcan, ținută în ziua de 13 Nov.* 1927. Evocarea operei culturale a lui I. V. cu deosebire cea dela *Familia*. (C. T. C. IX*, p. 13—14).

— PAVEL, DR. C., *Iosif Vulcan*. Mediul cultural al Bihorului, din care a apărut I. V. Biografia acestuia. Analiza operei lui literare și culturale: poezia, nuvelele și romanele, teatrul. *Familia*, rolul ei în mișcarea culturală a Ardealului; I. V. ca întemeietor și animator al mișcării teatrale din Ardeal. (F. Seria II, A. II, Nr. 10—11, p. 1—4, Nr. 12, p. 21—24).

ONOMASTICĂ ȘI TOPONIMIE

— BILEȚCHI - ALBESCU, IOAN, *Din vechea toponomastică a României. Siretul*. Se arată că Siretul e un nume iliric. (Or. III, p. 268—285).

— *Bilețchi - Albescu, Ion, Din vechea toponomastică a României și Celții în toponomastica României*. În revista „Orpheus" III (1927) p. 268—285 și IV (1928) pp. 1—13, 89—98, 150—156, 204—218 și 275—280. Material bogat. Rolul Celților exagerat față de al popoarelor mai noi. Propune altă etimologie pentru arom. Perivoli. (C. Cos. IV—V 2, p. 319).—GRECU, VASILE.

— BOGREA, V., *Contribuție la onomastica romanului lui Alexandru și romanului Troiei*. „Ostrovul *Dalfionului*" <*Alțeon*(=*Olympia*)+*d* protetic; „Ostrovul *Sitarilor*" <*Cythera*> *Sitaria*; *sitar* <**sitarius* (=pasăre din genul *sitella*); *ostrov*=„oraș, loc", se găsește și în alte texte. (G. S. III, p. 1—12).

— BRĂTIANU, G. I., *Observații asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei*. Din numeroase exemple se scoate concluzia că în isvoarele italiene și bizantine, denumirile etnice au un sens geografic. (G. S. III, p. 418—422).

— CONEA, ION, *Intre toponimie și geografie*. Numele topice dau adesea importante indicații de natură istorică și geografică. (B. S. G. XLVII, p. 338—342).

— *Drăganu, Nicolae, Toponimie și Istorie*, Cluj, 1928. Dare de seamă analitică. O completare cu privire la *Leșul*. (A. O., VII, p. 168—169).—F[ORTUNESCU], C. D.

— *Drăganu, N., Intre toponimie și istorie*. Notiță elogioasă. (S. d. M., V, p. 135—136). — CRONICAR.

— *Drăganu, N., Toponimie și istorie* (Cluj, 1928) „Materialul întrebuințat e de o extraordinară bogăție". (R. I. XIV, p. 230—231).—[IORGA, N.]

— *Drăganu, Nicolae, Toponimie și Istorie*. Dare de seamă analitică. (V. R., XX, vol. LXXIII, p. 480—481) — OTETEA, A.

— *Gamillscheg, Ernst, Zum Donaunamen* (extras din *Zeitschrift für Slavische Philologie*, vol. III, caet $^1/_2$ Leipzig 1926. (Fl. S., I, p. 36).

— *Gamillscheg, Ernst, Zum Donaunamen. Zeitschrift f. slav. Phil.* III, 1926, S. 149—154. (U. J. VII, p. 253). — K. S.

— GR[ECU], V[ASILE], *Nume vechi însemnând Basarabia* (C. Cos. IV—V 1, p. 570).

— *Ilieff, At. T., Die rum. Toponimie slavisch-bulgarischen Ursprungs*, im *Sbornik* der blg. Akademie B. 17. S. 49 bis, 92, Sofia 1925, (blg.). Câteva rezultate falșe, căci autorul nu cunoaște destul de bine limba rom., totuși o lucrare utilă. (B. A. III, p. 310—311). — WEIGAND, G.

— *Ilieff, At. T., Die rum. Toponimie slavisch-bulgarischen Ursprungs, im Sbornik der bulg. Akademie*. B. 17, S. 49—92, Sofia 1925 (blg.). (Z. O. N. F. III, p. 157—58). — WEIGAND, GUSTAV

©BCU CLUJ

— IORDAN, IORGU, *Incercare de bibliografie toponimică românească* (*Essai de bibliographie toponimique roumaine*). Titluri şi indicaţii bibliografice analitice despre lucrările de toponimie românească, găsite la Biblioteca Universităţii din Iaşi. (B. S. G. XLVI, p. 31—49).

— IORDAN, IORGU, *Bezeichnungen für „Rodeland" in der rumänischen Toponomastik*. Numeroase cuvinte însemnând „Rodeland" s'au pierdut ca apelative, dar s'au păstrat în toponomastica română. (Z. O. N. F. IV, p. 48—60, 171—183).

— *Iordan, Iorgu, Rumänische Toponomastik*, Bonn, u. Leipzig 1924, 298, S. Lucrare bună, dar cu neisbutite încercări de critică. (B. A. III, p. 305—306). — WEIGAND, G.

— *Iordan, Iorgu* [*Prof. in Iaşi, Rumänien*], *Rumänische Toponomastik* II. und III. Teil [Veröffentlich. des Roman. Auslandsinstituts der Rhein. Friedrich-Wilhelms-Univ. Bonn, Bd. III, 2]. Bonn und Leipzig, Kurt Schroeden, 1926. S. 119—198. M. 8. (D. Lz. V—XLIX, 42 Heft., p. 2055—2058). — FRIEDWAGNER, M.

— *Iordan, Iorgu, Rumänische Toponomastik*, IV, u. 298 S, in Veröffentlichungen des romanischen Auslandsinstituts der rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, I 1924 Bonn und Leipzig, II -III, 1926. (Z. O. N. F. III, p. 153—157). — WEIGAND, GUSTAV.

— KRIZ-CABICAR, *Curiozităţi topice „valahice"*. Nume toponimice din Valahia moravă, unele după autor, de origine românească. (A. S. Nr. 7 (1927), p. 84—88).

— LAMOUCHE, LEON, *Le nom de la Dobrudža*. Admite concluzia lui Mutafčiev că Dobrotica a fost transformat în Dobrudža. Cauzele acestei transformări sânt pur fonetice. (R. Et. Sl. VIII, p. 90—91).

— LIEBHART, OTTO, *Die Ortsnamen des Seklergebietes in Siebenbürgen*. Din cele 460 de nume toponimice studiate, 2 sânt româneşti, ceea ce „nu însemnează că populaţia primitivă a regiunii a fost românească, ci numai că au existat acolo aşezări de Români..." (B. A. III, p. 1—96).

— MÉLICH, JÁNOS, *Gepides et Roumains : Gelou du notaire anonyme*. Se combate existenţa unor elemente gepide în limba română. Numele *Gelu* are aceeaşi origine maghiară ca numele toponimice *Gyalú* = rom. *Gilău*. (R. E. H. VI, p. 62—77).

— MÉLICH, JÁNOS, *Réponses à M. Nicolas Iorga. I. Noms de lieu en Transylvanie*. Numele toponimice Deva, Someş, Mureş, Criş, Timiş sânt vechi, împrumutate din lb. maghiară. (R. E. H. VI, p. 264—268).

— MOTOGNA, V., *Toponimie şi istorie*. Polemică cu N. Drăganu în legătură cu scrierea acestuia *Toponimie şi istorie*. (R. I., XIV, p. 350—354).

— MUTAFČIEV, P., *Dobrotič-Dobrotica et la Dobrudža*. Etimologia : slav. *Dobrota*+turc. *-dža*. (R. Et. Sl., VII, (1927), p. 27—41).

— *Mutafčiev, P, Dobrotič-Dobrotica et la Dobrudža. Revue des études slaves*, t. VII, f. 1 et 2. Paris 1927, pp. 27—41. (Mak. Pregl. III, fasc. 4. p. 111—114).—ROMANSKY, ST.

— OPREANU, SABIN, *Numiri toponimice (sic!) păstoreşti în Munţii Bârsei, Buzăului şi ai Vrancei*. După o scurtă şi justă apreciere a importanţei numelor locale, se expun : 1. Numiri privitoare la păşuni ; 2. la animalele păstorilor ; 3. Numiri date locurilor de adăpost ; 4. Numiri privitoare la aşezările păstoreşti şi la păstori ; 5. Numiri diverse păstoreşti. (Tr. LIX, p. 802—808).

— *Opreanu, Sabin. Beiträge zur Toponimie des Seklerlandes*, (40 Seiten nebst Kartenskizze rumänisch), Klausenburg 1926. (Z.O.N. F. III, p. 159). — WEIGAND, GUSTAV.

— *Opreanu, Sabin, Contribuţiuni la toponimia din ţinutul Săcuilor*, 40 S. in gr. 8° nebst Kartenskizze, Klausenberg, 1926. Nu e o lucrare ştiinţifică, utilă doar prin material (B. A. III, p. 310). — WEIGAND, G.

©BCU CLUJ

— *Orend, Misch., Zur Heimatfrage der siebenbürger Sachsen, Vergleichung der Siebenbürgisch-deutschen Ortsnamen mit denen des übrigen deutschen Sprachgebietes.* Teză de doctorat. Marburg 1927. Recensie critică. (R. H. IV, p. 136—138). — IORGA, N.

— *Papahagi, Pericle, Numiri etnice la Aromâni*, Bucureşti : Cultura Naţională, 1925. 37 S. 8°. Ac. Rom. Mem. Secţ. Lit. Seria III, tom. III, mem. 4. (U. J. VIII, p. 212). — L. T.

— *Pârvan, Vasile, Consideraţiuni asupra unor nume de râuri dacoscitice* (Vorgelesen in der Sitzung der rumänischen Akademie der Wissenschaften vom 28. Avril 1922). Cultura Naţională, Bucureşti 1923. (Kbl., I, p. 180). — F. M.

— SAUCIUC-SĂVEANU, T., *Numele comunei urbane Mangalia. Mangalia = Megara*—atestat—„o suburbie a Cartaginei", de unde a pornit colonizarea oraşului Callatis. (R. F. II, p. 108—118).

— SCHEINER, WALTHER. *Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens. (Fotsetzung).* Între numele toponimice date sânt şi nume româneşti cu etimologiile lor. (B. A. III, p. 113—172).

— *Scheiner, Walther, Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens. Balkanarchiv,* III, (1927), 113 ff. Fortsetzung. (Kbl., I, I, p. 125—131). — KISCH, GUSTAV.

— *Scheiner, Walther. Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens. Balkanarchiv* II, (1926), 1 — 112 (Fortsetzung im III. Band). (Kbl. I, p. 116—120). — KISCH, GUSTAV.

— *Scheiner, Walther, Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens.* (B. A. II, p. 1—112, a. 1926). Recensie favorabilă. (St. R., I, p. 122).

— VAILLANT, A., *Solunŭ, Sărunŭ „Salonique".* Populaţia romanică a Peninsulei balcanice a prescurtat numele grecesc (Θεσ)-σαλονίκη în *Salona*, confundând Salonicul cu Salona din Iliria. Numele *Salona* există astăzi la ar. sub forma *Sărunŭ*. Slavii, când au năvălit în Balcani, au luat numele roman al acestor două oraşe ; cel din Dalmaţia a devenit *Sòlin* iar cel din Macedonia *Solonŭ*. (R. Et. Sl. VII, p. 268).

— VORNICU, GH., *Scrisori din Maramureş*. Trecutul Maramureşului ; câteva nume proprii pers. şi topice. (C. T. C. VIII, p. 90—91).

— WEIGAND, GUSTAV, *Die Namen der rumänischen Judeţe im Altreich.* Din cele 30 de judeţe din Vechiul Regat, 9 au nume populare, 21 nume administrative. Ca origine ele sânt : bulg. 12, rom. 5, ucrain. 6, ung. 1, sârb. 1, cumane 4. (B. A. IV. p. 168—177).

— WEIGAND, GUSTAV, *Magy. Récse, rum. Rece.* Numele toponimic românesc *Recea* <ung. *Récse* „şanţ de apărare" în Ardeal şi < bulg. *reče* „pârâu" în Vechiul Regat. (B. A. III, p. 104—106).

ORTOGRAFIE

— *Ortografia Academiei.* Notiţă în legătură cu noua versiune a ortografiei Academiei Române, în care se interzice întrebuinţarea consoanelor duble. Se constată o mare confuzie, în această privinţă, în numele proprii întrebuinţate de presa românească. (Ţ. N. VIII, p. 63–64 şi 158–159).

— *Ortografia scrierii lui s şi z.* Se citează cele stabilite de Academie cu privire la scrierea lui *s* şi *z*, găsindu-se că „răspunsul (Academiei) nu e satisfăcător". (Cs. XI, p. 44).

— ROSETTI, ALEXANDRU, *De l'interpretation des graphies doubles dans les textes écrits.* Respingând ipoteza că o grafie dublă reprezintă un sunet intermediar, R. crede că ea reprezintă scrierea fonetică şi cea tradiţională sau un fonem greu de notat. (B. S. L. XXIX Nr. 16, 1928, p. 24—28).

— ŞERBAN, GEORGE, *Dintr'ale ortografiei limbii române.* Autorul „sem-

©BCU CLUJ

nalează necesitatea de-a apropia ortografia noastră pe care o avem stabilită de fonetismul actual al limbii". (Inv. IX, Nr. 2, p. 14—17, Nr. 3—4, p. 18—21).

— Ţicăloiu, Dr. Ion D., *Nuanţele lui i din limba noastră*. În limba română sânt trei feluri de *i*, redate în ortografia Academiei prin acelaşi semn. Ar fi ideal să avem trei semne. (cf. I. Ol. Ştefanovici-Svensk, R. G. I. 567 ş. u.). (R. G. I. XV, p. 359—364).

ROMÂNII DE PESTE HOTARE

— Agârbiceanu, I., *Dela Românii transnistrieni*. Descrierea satului românesc Gruscaia de lângă Elisavetgrad. Aşezările, ocupaţiunea, portul, religia, moravurile, limba, conştiinţa naţională. „Graiul, în lexic şi pronunţie, e cel din Basarabia... Vorbirea e împestriţată cu cuvinte ruseşti numai la numerele dela 20 în sus". Streine sânt numirile obiectelor cumpărate din oraş. (Tr., LIX*, p. 538—559).

— *Almanahul aromânesc Frăţilia*. (G. R. II*, p. 35—36). B[ucuţa], Em[anoil].

— *Almanahul aromânesc„ Frăţil'ia"*, 1927. (G. R., I. p. 55). — B[ucuţa], Em[anoil]

— Bart, Jean, *Românii din Istria*. Stând de vorbă cu un Istroromân din Jeiăni. Ce ne .pune studiul lui S. Puşcariu asupra patriei lor primitive şi a graiului lor (A. L. A. Nr. 359, p. 1).

— Bălan, Ştefan, *Şcoala primară la Românii de peste Nistru în timpul ţarismului*. Cu tot zelul dascălilor ruşi ai acestor şcoale, ei nu reuşiau să înveţe pe copiii români limba rusă. (Tr. R. Tr, I, Nr. 1, p. 6—8).

— Bălan, Şt., *Şcoala primară la Românii transnistrieni în timpul revoluţiei ruseşti*. Despre participarea unui grup de 30 învăţători şi învăţătoare transnistriene la cursurile de limba română dela Chişinău, în 1918. (Tr. R. Tr., I*, Nr. 4, p. 8—11).

— B[ucuţa], Em[anoil], „*Către Românii din Serbia*". Manifestul răspândit la 1918 şi 1919 între Românii din Serbia. (G. R., I, p. 50—52).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Date de statistică iugoslavă*. (G. R., I, p. 26—27).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Din istoria de durere a Românilor din Bulgaria*. Informaţiuni despre felul cum se procedează în Bulgaria la desnaţionalizarea Românilor.. (G. R. II*, p. 167).

— B[ucuţa], Em[anoil], *La Românii din Banatul iugo-slav*. (G. R. II*, p. 104—105).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Prin şcolile de Stat sârbeşti ale Românilor din Banatul iugoslav*. (G. R. II*, p. 190).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Printre Românii iugoslavi*. (G. R. II*, p. 69—70).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Românii din Albania*. (G. R., I, p. 25).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Românii din America*. (G. R., I, p. 25—26).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Românii din Bulgaria în afară de lege*. Apel. (G. R. II*, p. 103—104).

— *B[ucuţa], Em[anoil], Românii din Bulgaria. „Cunoştinţi folositoare"* (*Cartea Românească*) 32 pag., 5 lei. (G. R., I, p. 30). — B[ucuţa], Em[anoil]

— B[ucuţa], Em[anoil], *Românii din Peninsula Balcanică* (G. R., I, p. 135—136).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Români prin Serbia*. (G. R., I, p. 148—149).

— B[ucuţa], Em[anoil], *Românii transoceanici*. Desnaţionalizarea Românilor din America. (G. R. II*, p. 70—71).

— [Bucuţa, Emanoil?] *Românii uitaţi din plăşile Nicopole şi Rahova* (*Bulgaria*). În Bulgaria sunt Români nu numai între Timoc şi Vidin, ci şi în plăşile Nicopole şi Rahova. Ei sânt în primejdie de a fi bulgarizaţi. (G. R., I. p. 68—69).

©BCU CLUJ

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Republica moldovenească de peste Nistru.* (G. R., I, p. 24—25).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Școala și biserica românească în Jugoslavia.* (G. R., I, p. 23).

— BUCUȚA, EMANOIL, *„Semper in itineribus erat".* Despre Popa Dragsin, cel care a încercat să unească cu Roma pe Românii dimprejurul Vidinului. (Bn. II, Nr. 3, p. 1—2).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Statutele societății „Graiul Românesc".* (G. R. II*, p. 105—106).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Statutul eforiilor școlare și bisericești române din Peninsula Balcanică.* (G. R., I, p. 70—71).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Știri bulgare, pentru streinătate, greșite.* (G. R. II*, p. 14—15).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Studenții români pentru Românii din Bulgaria.* (G. R. I, p. 249).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Studenți români la școli din Germania.* (G. R., II*, p. 71).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Universitatea din București, universitatea bulgară a României.* La universitatea din București este un mare număr de Bulgari, dintre care însă de sigur mulți sânt Români din Bulgaria. (G. R. II*, p. 34).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Un om al lui Dumnezeu în satele lui Dragoș Voevod.* Se reproduce o scrisoare a unui preot român de peste Nistru. (G. R. II*, p. 144).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Un roman din viața Românilor din Bulgaria. Fuga lui Șefki.* (G. R., I, p. 72).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Un ținut românesc unde nu s'ar afla un singur Român.* Cadrilaterul, despre care G. Weigand afirmă cele de mai sus. Se arată subiectivitatea lui G. Weigand, care ne e dușman. (G. R., I, p. 71—72).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL]. *Valachia de sub veacuri.* Populația română din Moravia, de care se ocupă acum folcloriști și etnografi ceho-slovaci. (G. R., I, p. 134—135).

— B[UCUȚA], EM[ANOIL], *Ziare bulgărești.* (G. R., I, p. 151—152).

— BULAT, ȘT., *Problema limbii Românilor de peste Nistru.* Nefiind cultivată în școală, în biserică, într'o literatură, limba Românilor de peste Nistru e foarte puțin evoluată. Se atrage atenția filologilor asupra ei. (Tr. R. Tr., I, Nr. 2, p. 10—11).

— BULAT, ȘT., *Problema limbii la Românii de peste Nistru* („ci" sau „și"). Se reproduce din *Plugarul Roș* decisiunea Comitetului Științelor moldovenești dela Baltă (Rep. Moldoveană), în care se cere transcrierea cu *c* iar nu cu *ș* a lui *c* palatalizat. (Tr. R. Tr., II*, Nr. 12, p. 5—7).

— CĂLĂTORU, HORIA, *Bufenii și Frătuiții.* Românii din Banat până la ocupația turcească. Ocupația turcească. Înfățișarea Banatului după ree tragerea Turcilor din Banat. Districtele sudice. Panciova, Becicherec-Timișoara. Opera de reorganizare. Iosif al II-lea și Banatul. Colonizăril-. Sârbii. Românii. (G. R. II*, p. 177—189).

— CĂLĂTORU, HORIA, *Bufenii și Frătuiții.* Derivarea poreclelor „Bufenii" și „Frătuiții". Fenomene îngrijorătoare. Înfățișarea satelor. Casele. Locuitorii și înfățișarea lor. Portul, limba, firea, năravurile. Starea economică și culturală. Primejdii. Ce măsuri de apărare ar trebui să se ia pentru moment. (G. R. II, *, p. 228—241).

— CĂLĂTORU, HORIA, *Contribuții la cunoașterea situației Românilor din Banatul sârbesc.* (G. R. II*, p. 140—143).

— *Calendarul național al ziarului America,* 1928. (G. R. II*, p. 30). — B[UCUȚA], EM[ANOIL],

©BCU CLUJ

— CÂMPIANU, TEODOR (MIRCEA DELA MARE), *Românii şi Albania. Mişcarea românească în Albania.* Raportul făcut în 1901 de preotul Haralambie Balamace Ministerului de Culte din Bucureşti. (G. R. II*, p. 153—155).

— CANCEL, P., *Nedreptate Românilor maramureşeni.* În cartea sa închinată Rusiei Subcarpatice, E. Perfecký, ignorează aproape cu totul elementul românesc. (G. R., I, p. 84—86).

— CAPIDAN, TH., *Românii şi Albania. Şcolile româneşti din Albania.* Prin statificarea şcolilor române din Albania s'a ajuns la desfiinţarea lor. (G. R. II*, p. 163—167).

— CAPIDAN, TH., *Românii din Albania.* Românii din Albania ating numărul de 60.000. (G. R. II*, p. 195—209).

— CAPIDAN, TH., *Contribuţia Românilor la renaşterea Albaniei.* (G. R. II*, p. 4—11).

— *Capidan, Th., Românii nomazi.* (C. S., V, p.22—23).— G[HERMAN], T[RAIAN].

— *Capidan, Th., Românii nomazi* (*Dacoromania IV*, Cluj). Lucrare completă din toate punctele de vedere. Numai laturea politică — foarte tristă — nu e amintită. (G. R., I, p. 74—76). — BUCUŢA, EM.

— CAPIDAN, TH., *Macedoromânii. Situaţia lor după zece ani dela Unire.* Autorul studiază mai ales situaţia Macedoromânilor în veacul al XX. Concluziile la cari ajunge sânt foarte triste. De încheiere propune câteva soluţii pentru salvarea naţionalităţii Rom. din Peninsula Balcanică. (S. d. M., V*, p. 402—405).

— CAPIDAN, TH., *Macedoromânii. Vechimea şi însemnătatea lor istorică în Peninsula Balcanică.* Originea populaţiunilor româneşti din Peninsula Balcanică, raporturile lor cu Dacoromânii, rolul lor istoric, social cultural şi economic; situaţia lor actuală. (A. I. N., IV, p. 175—194).

— *Capidan, Th., Macedoromânii, vechimea şi însemnătatea lor în Peninsula Balcanică.* A. I. N. IV, Recensie critică. (R. H., V*, p. 167—169). — IORGA, N.

— *Capidan, Th., Macedoroâniei.* Bucureşti, Cartea Românească, 1927. [Extras din *Anuarul Ist. de Ist. Naţ.* IV ?]. Recensie analitică. (A. O. VII, p. 556—567). — FORT[UNESCU], C. D.

— *Capidan, Th., Macedoromânii*(*Anuarul Institutului de istorie naţională*). Studiu complet despre Aromâni. Numărul lor nu e exact. (G. R. II*, p. 54). — BUCUŢA, EM.

— *Capidan, Th., Megleno-Românii*, II. Recensie analitică elogioasă. (Fr. LIX*, p. 422—423). — ARBORE, A x. P.

— *Capidan, Th., Meglenoromânii*, p. II, Dare de seamă analitică. (A. O., VII*, p. 170). — F[ORTUNESCU] C. D.

— *Capidan, Th., Meglenoromânii.* Recensie analitică. (Sr. LIX*, p. 635—636).— R. T.

— *Capidan, Th., Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia.* (G. R. II,* p. 16). — B[UCUŢA], EM[ANOIL].

— *Capidan, Th., Românismul balcanic* (Extras din *Revista filologică*, Cernăuţi, 1927). Recensie analitică. (Tr. LIX*, p. 76). — ARBORE, AL. P.

— *Caractere, uzuri şi obiceiuri ale Românilor din Carso.* Se reproduc după ziarul *Il Picolo di Trieste* din 20 şi 27 V, 1928, două articole privitoare la Românii din regiunea Carso di Raspo, zisă şi Ciceria. Se vorbeşte, în aceste articole, despre originea, trecutul dar mai ales obiceiurile şi caracterul lor de astăzi. Articolul II se ocupă numai de coloniale din Trieste a acestor Români. (S. d. M., V, p. 248—250).

— *Carp, Sandu, Promovarea culturii româneşti în Drobogea nouă.* (Silistra, 1927. Date din trecut, epoca de după 1915. (G. R., I, p. 55—56). —B[UCUŢA], E[MANOIL]

©BCU CLUJ

— CIOBANU, ŞTEFAN, *Republica moldovenească de peste Nistru şi cultura română*. (G. R., I, p. 159—164).

— CULEA, AP. D., *Românii din Caliacra şi Durostor* (*Cadrilater*). Ca răspuns la afirmaţia lui G. Weigand, că în „cadrilaterul Silistra-Dobrici nu se află nici un Român", se arată numărul, originea şi cultura Românilor, insistându-se asupra şcolilor din Silistra şi Turtucaia. (G. R., I, p. 117—123).

— *Despre dreapta scriere limbii moldoveneşti*. (Reproducere din *Plugarul Roşu*, 5 Iulie 1927). Organele conducătoare ale Republicii Moldoveneşti au hotărît să alcătuiască un proect de limbă şi scriere moldovenească, întemeiat pe limba moldovenilor de peste Nistru, iar nicidecum pe limba românească. (Tr. R. Tr., I, Nr. 1, p. 20).

— DONA, MITU, *Românii şi Albania. Cum s'au înfiinţat întâile şcoli naţionale în Albania*. Din amintiri personale se arată străduinţele şi luptele preotului Lambru, pentru a înfiinţa o şcoală românească în Albania. Reuşeşte în 1884. (G. R. II*, p. 155—162).

— DONA, MITU, *Colaborare albano-română*. (G. R., I, p. 183—187).

— DONGOROZI, I., *Românii de peste hotare*. O privire sumară „pentru marele public", asupra aşezărilor româneşti din streinătate: Românii din America; din Ungaria; din Ukraina; din Peninsula balcanică; din Moravia; din alte părţi. (Rm. XXII, p. 403—415).

— GHIULAMILA, I. G, *Românii macedoneni din Bulgaria* (*Aromâni*). Aromânii din Bulgaria sânt parte aşezaţi pe la oraşe, unde se desnaţionalizează, parte nomazi, păstori de oi şi cai. (G. R. II*, p. 26—34).

— *Goga, Guşu Papacostea, In zilele redeşteptării macedo-române. Memorii acte şi corespondenţă*. Bucureşti, 1927. Notă. (R. I. XIII, p. 309—310).

—IORGA, N.

— HAREA, V, *Cele dintâiu cărţi despre Românii transnistrieni*. Despre *O călătorie în satele moldoveneşti din gubernia Cherson*, Iaşi, 1893 şi *O călătorie la Românii din gubernia Camenitz-Podolsc*, Iaşi, 1906 ambele de Th. Burada. (Tr. R. Tr., I, Nr. 4, p. 7—8)

— HAREA, V., *Numărul Românilor Transnistrieni*. După o critică a izvoarelor statistice, autorul ajunge la concluzia că peste Nistru sânt astăzi peste 650.000 Români. (Tr. R. Tr., I, Nr. 2, p. 8—9).

— ILIIN, PAUL, *Incercări de teatru în limba naţională la Românii transnistrieni, în anii 1920—21*. Reprezentarea câtorva piese de Alecsandri în satul Coşniţa, raionul Duboşari. (Tr. R. Tr. II*, Nr. 10—11, p. 13—15).

— ION, GRIGORE, *Românii din Iugoslavia*. Situaţia lor şcolară e sub toată critica. (Bn. II, Nr. 6, p. 25—26).

— *Lacea, C., Sânt în Transilvania aşezări de Români veniţi din sudul Dunării sau nu sânt? Dacoromania* IV, 1924—26, Cluj. Trocarii din Şcheii Braşovului sânt consideraţi ca Aromâni din părţile Târnovei. (G. R., I, p. 110). — BUCUTA, EMANOIL

— LUPAŞ, I., *Din trecutul Românilor maramureşeni*. Mânăstirea Peri din Maramureşul azi cehoslovac, e întâia mânăstire moldovenească din sec. XIV. (G. R., I, p. 81—83).

— MARIA, REGINA, *Intre Românii din America*. Impresii de călătorie cu câteva date istorice. (G. R. II*, p. 77—81).

— MĂNDRESCU, SIMION C. *Şcoli şi biserici româneşti în Albania*. Istoric al şcolilor şi bisericilor româneşti din Albania, de la 1864. (G. R., I, p. 43—50).

— MĂNDRESCU, S., *O secţie specială pentru chestiunile balcanice la Ministerul de Externe*. (G. R. II*, p. 1—4).

— MEHEDINŢEANU, ION, *O revistă a Românilor de peste Nistru. Tribuna Românilor Transnistrieni*, are rolul de a susţine lupta naţională a Românilor de peste Nistru. (Bn. II, Nr. 9, p. 31—32).

©BCU CLUJ

— *Morariu, L., Istro-Românii.* (Conferință ținută în 16 Dec. 1926 la „Institutul de Istorie și limbă" de la Universitatea din Cernăuți).—Cernăuți, 1927, pp. 38+6 ilustrații. Dare de seamă analitică. (St. R, I, 1927, p. 150).

— *Morariu, Leca, Drumuri cirebire.* (G. R. II*, p. 15). — B[UCUȚA], EM[ANOIL].

— MORARIU, LECA, *Ni noi n-au utat pre frații noștri!* Impresii de călătorie dela Românii din Istria. Text cu traducerea daco-rom. (G. R., I. p. 221—227).

— *Morariu, Leca, Istro-Românii.* Apel. (G. R., I, p. 76). — BUCUȚA, EM.

— MORARIU, LECA, *Pentru frații Istro-Români.* Se citează din însemnarea de călătorie a lui Emil Riegler (I. E. VII Nr. 177—178) călătoria făcută la Istro-români în 1925 și se face apel la Români pentru tipărirea unei cărți istro-rom. (F. Fr. II, p. 1—6).

— MÜLLER, IAROSLAV, *Pe marginea unei tragedii.* Apel pentru salvarea Meglenoromânilor. Impotriva vandalismului Grecilor. (P. B. VI*, p. 83-84).

— MÜLLER, JAROSLAV, *România mică aromânească. Un Ceh către Aromâni cu prilejul unei aniversări.* — (G. R., I., p. 165—168).

— MÜLLER, JAROSLAV, *Românii pe coasta Dalmației.* Două documente din 1635 și 1638, în care se vorbește de Români. (G. R. II*, p. 151—152).

— MÜLLER, IAROSLAV, *Un Ceh către Aromâni.* Autorul face apel către Aromâni să nu renunțe la lupta pentru crearea unui stat independent. Lupta lor va reuși pentru că se întemeiază — între altele — și pe rațiuni geografice. Teritoriul ocupat de ei reprezintă o unitate geografică. (P. B., V, p. 73—76).

— NANDRIȘ, GRIGORE, *Migrațiuni românești în Carpații Galiției și ai Moraviei.* Din mărturii istorice și linguistice se poate reconstitui migrațiunea păstorilor români de-a lungul Carpaților. (G. R., I, p. 99—104).

— NANDRIȘ, GR, *Despre mânăstirea din Peri.* Dintr'un document slavo-român din 1404, publicat de Hr. A. Petrov, se vede vechimea Românilor în Maramureș. (G. R. II*, p. 21—26).

— OPREANU, SABIN, *Printre Românii săcuizați.* Pe Târnava-mare. Românii s'au săcuizat complet. Fenomenul de săcuizare se repetă acum în Ciuc unde autorul crede că printr'o „propagandă culturală cuminte" — foarte necesară — s'ar putea salva elementul românesc. (G. R., I, p. 8—13).

— ORDEANU, ION, *Românii din Bulgaria.* Se citează, comentându-se, două memorii ale Românilor din Timocul bulgăresc, către guvernul bulgar și către Liga Națiunilor, prin care se cere înființarea de școli românești. (G. R., I, p. 128—133).

— ORDEANU, Ion, *Bulgarii din România și Românii din Bulgaria.* (G. R. II*, p. 67—69).

— ORDEANU, ION, *Școli românești în Peninsula Balcanică.* Liceul din Bitolia a încetat să mai funcționeze, iar restul școlilor sânt în număr foarte mic. (G. R. II*, p. 101—103).

— ORDEANU, ION, *Școlile românești din Banatul sârbesc.* Guvernul român și cel sârbesc au încheiat o convenție privitoare la școlile populației minoritare. (G. R., I, p. 227—231).

— ORDEANU, ION, *Românii vidineni la Geneva.* Se comentează observațiile pe care guvernul bulgar le-a făcut petiției adresate de studenții români din Timoc Ligii Națiunilor. (G. R., I, p. 240—245).

— ORMAN, GIGI, *Din trecutul Craiovei. Cartierul clisurean.* Așezarea Aromânilor clisureni în cartierul Sf. Ioan Hera începe pe la 1825. Pricinile venirii lor. Trecerea lor la negustorie. Despre câteva familii mai importante. (A. O., VII*, p. 110—117, 216—230).

— *Papacostea, Goga Gușu, In zilele redeșteptării macedo-române.* Interesante mărturii din timpul când preoți și dascăli veneau să lumineze poporul român. (G. R., I, p. 215—216). — B[UCUȚA], EM[ANOIL].

©BCU CLUJ

— *Papacostea, Victor G., Trecerea Românilor din cazaua Silistrei sub exarhatul Bulgariei.* Bulgarii care luptau pe la 1850 la Constantinopol pentru Exarhatul lor, fac propagandă şi în Dobrogea, unde câştigă mulţi români, nemulţumiţi de Patriarhia grecească. (G. R. II*, p. 133—140).

— *Papahagi, Tache, Macedo-Românii sau Aromânii.* (G. R., I, p. 250). B[UCUŢA], EM[ANOIL].

— PETRESCU, NICOLAE, *Românii din America.* Românii din America — cei din Statele-Unite — sânt mai ales Ardeleni. Desnaţionalizarea lor s'ar putea face aşa încât să nu constituie un rău pentru noi. (G. R., I, p. 179—183).

— POCITAN, DR. V., *Biserici româneşti în Lemberg.* Întemeierea şi istoricul celor trei biserici româneşti din Lemberg (Lwov). Două din aceste biserici sânt astăzi greco-catolice, a treia zidită (pe la 1860) şi întreţinută din fondul religionar din Bucovina şi-a păstrat caracterul ortodox şi românesc. (B. O. R. Seria III, A. XLVI, p. 508—520).

— POCITAN, DR. V., *Capela românească din Viena.* După o introducere despre bisericile ortodoxe din Viena, se arată împrejurările în cari s'a întemeiat, în 1906, capela românească. Descrierea ei. (B. O. R. Seria III, A. XLVI, p. 781—792).

— POPESCU, AURELIU ION, *Colonia română din New-York.* (G. R. II*, p. 221—228).

— POPESCU, AURELIU ION, *Românii din America.* În mediul protestant american, imigraţiile latino-slave n'au fost bine primite. (G. R. II*, p. 209—215).

— *Puşcariu, Sextil, Studii istroromâne* (Cultura Naţională, 370 pag. 200 lei). Cuprinsul cărţii, elogii. (G. R., I, p. 30).—B[UCUŢA], EM[ANOIL].

— PUŞCARIU, SEXTIL, *Românii din Istria.* Se vorbeşte pe scurt despre istoria Istro-rom., starea lor economică şi culturală. Câteva deosebiri esenţiale între dial. i-rom. şi cel d-rom. Un basm i-rom. cu traducere. (G. R., I, p. 1—7).

— *Bizerea, P., Românii din Banatul jugoslav.* (Cartea Românească, Cunoştinţi folositoare, 32 pag. 5 lei). (G. R. II*, p. 53).—BUCUŢA, EMANOIL.

— ROMAN, NICOLAE, *Românii din Torontalul sârbesc.* Românii din Torontal sânt aşezaţi în 7 sate, dintre care 3 curat româneşti. Vorbesc graiul bănăţean, păstrează datinile şi portul, puţin influenţat de Şvabi. (G. R. II*, p. 119—126).

— ROMAN, NICOLAE, *Ţinţarii din S. H. S. „O cincarima", de Dušan Popovič.* Autorul dă conţinutul cărţii lui D. Popovič, despre Ţinţari (= Românii din S. H. S.), care aduce contribuţii interesante dar are şi câteva inexactităţi. (G. R. II*, p. 46—51).

— ROMANSKY, ST., *Românii dintre Timoc şi Morava.* (Fragment dintr'un studiu). Numărul Românilor din Serbia după statistici şi cercetări personale. Românii sânt împărţiţi în apuseni şi răsăriteni. (G. R., I, p. 13—22).

— [*Românii din Macedonia şi dintre Timoc şi Morava*]. Un articol cu acest titlu publicat de Stoian Romansky în *Makédonski Pregled* 1925 şi 1926. Are consideraţii istorice, bibliografie, statistică pe localităţi, fotografii. Notiţă (R. H. IV, p. 141). — IORGA, N.

— *Ştiri despre starea culturală la Românii de peste Nistru, culese din „Plugarul Roşu", organul oficial al Republicii Moldoveneşti.* Reproduceri în limba originală. (Tr. R. Tr., I, Nr. 1, p. 19—20, Nr. 2, p. 17—21, Nr. 3, p. 21—22).

— STOICA, VASILE, *Românii din Ungaria.* Numărul lor, şcoala şi biserica, felul cum ei sânt desnaţionalizaţi. (G. R. II*, p. 173—177).

— *Tagliavini, Carlo, Per la storia dei Valacchi in Moravia.* (G. R. II*, p. 16). — B[UCUŢA], EM[ANOIL].

©BCU CLUJ

— *Tcauciuc-Albu, N., Câteva cuvinte despre Românii rutenizaţi din nordul Bucovinei* (Cernăuţi „Glasul Bucovinei"). Nume de persoană şi topice curat româneşti, din ţinutul rutenizat din nordul Bucovinei. Apel pentru salvarea Românilor. (G. R., I, p. 74). — BUCUŢA, EM.

— ŢOPA DIMITRE, *Românismul în regiunea dintre Prut şi Nistru din fosta Bucovină. Epoca între anii* 1780—1918. Procesul treptat de desnaţionalizare. Cf. G. R. II*, 59—66. (G. R. II*, p. 95—100).

— ŢOPA, DIMITRIE, *Românismul în regiunea dintre Prut şi Nistru din fosta Bucovină. Epoca între anii* 1775—1780. Între 1775—1780 au venit peste populaţia curat românească, Rutenii din Galiţia. (G. R. II*. p. 59—66).

— *Ţopa, Ovid, Românii din Ţara Şipeniţului şi din regiunea Ceremuşului.* (G. R. II*, p. 53—54). — BUCUŢA, EMANOIL.

— *Tribuna Românilor Transilvăneni.* (G. R. p. 191—192).—B[UCUŢA], EM[ANOIL].

— TULBURE, GH., *Influenţa binefăcătoare şi rolul important al coloniştilor macedo-români în istoria desvoltării noastre culturale.* După o introducere generală despre Aromâni, autorul trece la coloniile aromâneşti din Ardeal şi Ungaria, ocupându-se, mai pe larg, de cea din Pesta. Despre Mihail Boiadji, George Roza, Societatea femeilor macedoromâne din Pesta familia Grabovski. (F. Seria II, A. II. Nr. 1—2, p. 12—14).

— VESTITELEV, G., *Ostrovo i negovata okolnost* (Ostrovo şi împrejurimile lui). În regiunea *Ostrovo*, între Bitolia şi Salonic, aproape de oraşul Vodena, sânt şi două aşezări aromâneşti : *Patačino* cu 59 case, 390 suflete şi *Kăndrevo*, 85 case, 560 suflete. Cei din Patacino sânt Fărşeroţi. (Mak. Pregl. III, fasc. 2, p. 1—24).

— VORNICU, GH., *Românii din Cehoslovacia.* Primele documente carî amintesc despre ei sânt de pe timpul Angevinilor. Bisericele lor au avut legături cu toate ţinuturile româneşti. Găsim în ele numeroase cărţi vechi bisericeşti. Despre mănăstirea din Peri. Societăţile noastre de cultură trebuie să sară întru salvarea acestei insule de românism. (C. T. C., IX*, p. 130—131).

— *Vâlsan, G., Românii în Delta Dunării la sfârşitul secolului* XVIII (G. R., I, p. 151). — B[UCUŢA], EM[ANOIL].

— VÂLSAN, G., *Românii la Marea Neagră. O veche însemnare carografică.* (G. R., I, p. 63—64).

— VÂLSAN, G., *„Lacul Ovidului" şi Românii la Marea Neagră.* La alte dovezi despre existenţa Românilor în Dobrogea cu mult înainte de alipirea oficială, vine să se adauge numele „Lacul Ovidului" semnalat pe călătorii streini în sec. XVIII. (G. R. II*, p. 115—118).

— VÂLSAN, G., *Mocanii în Dobrogea la 1845.* Înainte de alipirea oficială a Dobrogei, Mocanii care veneau cu oile din Ţară, făceau legătura cu acest ţinut. (G. R. II*, p. 41—46).

— VÂLSAN, G., *Românii locuiau Delta Dunării în veacul XV.* Din spusele unui scriitor florentin (1558), citat de Haşdeu şi din cronica de la Nürnberg (sec. XV) se vede că în sec. XV Delta avea o populaţie românească, cunoscută de streini. (G. R., I, p. 145—148).

ROMÂNII ÎN LITERATURILE STREINE

— *Allard, C., Souvenirs d'Orient* (Paris, 1864). Note de călătorie în Dobrogea, unde doctorul francez întâlneşte la tot pasul Români. (G. R. II*, p. 145). — BUCUŢA, EMANOIL.

— ALEXICI, G. G., *Elemente române în muzica populară maghiară.* Vorbeşte de împrumuturi româneşti în muzica maghiară. Dă ca anexe 30 de melodii maghiare. (G. S. III, p. 47—82).

©BCU CLUJ

— AMALDI, MARIA EMILIA, *La Transilvania attraverso i documenti del fonte Luigi Fernando Marsigli*. Atrage atenţia asupra bogatului material de informaţie asupra Transilvaniei, cuprins în manuscrisele rămase de la Marsigli. Se dă şi o apreciabilă informaţie asupra călătoriei acestuia în Transilvania. Importanţă specială prezintă descrierile asupra geografiei fizice (interesând îndeosebi pe toponomaşti), asupra idiografiei oraşelor şi etnografiei Transilvaniei. (E. O. VII, p. 295—318, 487—496, VIII*, p. 40—54, 250—274).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Ungurii despre noi*. Autorul a găsit în rev. ungurească *Korunktárczája*, 1865 p. 147 balada cu subiect român a lui Zihaly Imre: *Mihály vajda leánya*. [Fata lui Mihaiu Viteazul]. Cuprinsul ei. (Tr. LIX*, p. 824).

— B[UCUŢA], EM[ANOIL] *Cei mai vechi locuitori ai Ardealului*. Se vorbeşte despre articoul d-lui Lutz Korodi din *Ostland*, unde se arată partea anecdotică în istoria începutului istoriei Românilor în Ardeal. (G. R. II*, p. 35).

— *Construire*. (An. IV Nr. 7—8, Aug. 1927 Roma) publică un studiu amănunţit asupra lit. rom. în care se dă deosebită atenţie lui I. Agârbiceanu. Se traduce schiţa lui *Misterul*. Studiul e semnat de d-ra Nella Callini. (Cs. XI, p. 113). — AMPOIANU, MANOLE.

— C[REVEDIA], N., *Poeţi români în bulgăreşte*. Poetul bulgar Capitonoff pregăteşte o *Antologie a poeţilor români* din care a publicat mai multe bucăţi în revista *Pole*. (V. L. III*, Nr. 87, p. 3).

— *Cuvinte româneşti în dialectul Armenilor din Transilvania.—Câteva note istorice*. După un scurt istoric al aşezărilor armeneşti din Ardeal, se dă o listă de neologisme, intrate din româneşte şi o listă de cuvinte româneşti întrebuinţate de Armeni. (R. I. XIII, p. 129—139).

— IORGA, N., *Două cântece despre revoluţia de la* 1821. Se reproduc, în traducere românească, două cântece despre căpitanul Iordachi, găsite în C. Fauriel, *Neugriechische Volklieder*, II, Leipzig, 1825, p. 188. (R. I., XIV, p. 348—350).

— IORGA, N., *Încă un călător german la noi: Paul Körnbach*. O analiză a scrierii acestuia *Studien über französische und daco-romanische Sprache und Literatur*..... (Viena, 1850). Cartea a fost remarcată mai întâiu de C. Tagliavini. Se găsesc în ea judicioase păreri asupra limbei şi lit. româneşti. Condamnă nu numai pe puriştii latini dar şi pe cei francezi şi — slavi. O frumoasă caracterizare a limbei româneşti. (R. I. XIII, p. 8—10).

— KLEIN, KARL KURT,, *Beziehungen Martin Opitzens zum Rumänentum*. În poezia „Zlatna" şi în lucrarea „Dacia Antiqua" se vede simpatia lui Opitz pentru Români, pe care-i consideră urmaşi ai Romanilor şi a căror limbă o învaţă. (Kbl., I, p. 89—116).

— *Klein, Karl Kurt, Beziehungen Martin Opitzens zum Rumänentum*. Hermannstadt, Krafft şi Drotleff 1927. 30 S. 8°. (S. A. aus Korrespondenzblatt, d. Ver. f. siebenb. Landeskunde L.) (U. J. VIII, p. 190—191). — K. S.

— *Klein, Dr. Karl Kurt, Beziehungen Martin Opitzens zum Rumänentum*, 1927, Krafft und Drotleff, Hermannstadt. (Sonderabdr. aus dem *Korrespondenzblatt* des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, 50 Jg.) pag. 30. (R. F. II*, p. 158). — HERZOG, E.

— *Marti, Hugo, Rumänische Mädchen*. (Verlag A. Francke, Berna). Aceasta e a doua carte cu subiecte din viaţa românească a scriitorului elveţian H. M. Întâia a fost *Rumänisches Intermezzo*. (Gn., VIII*, p. 514—515).—BLAGA, LUCIAN.

— MORARIU, VICTOR, *Literatura românească înfăţişată străinătăţii*. Elena Văcărescu anunţă în *Revue de France* n-rul 21, 1926 o serie de studii asupra literaturii româneşti actuale, dând deocamdată o schiţă a evoluţiei sale generale. (F. Fr. III, p. 29—30)

©BCU CLUJ

— *O istorie a literaturii române în limba cehă*. D-na Husková, care în timpul războiului a tipărit la Praga cărticele româneşti pentru soldaţii români, a scos acum un nou volum în 186 pagini despre literatura română pentru publicul cehoslovac. Conţine şi pasagii traduse din scriitorii noştri de seamă. (Tr. LIX*, p. 383).

— *Orendi-Hommenau, Victor, Literatur und Volkskunst der Rumänen*. Cartea este un omagiu şi un act de simpatie pentru Români. Păcat că studiul nu e mai desvoltat. (A. O. VI*, p. 363—364).—FORT[UNESCU], C. D.

— PETRESCU, CEZAR. *Noi, Europa şi Panait Istrati*. Ascensiunea lui P. I. A cucerit celebritatea prin exotismul, umanitatea şi sinceritatea operii sale, toate în contrast cu artificialitatea literaturii contimporane. N'are în el românesc de cât stilul : colorat, fluid, cald. Publicul românesc nu-l caută, scriitorul român nu-l iubeşte, pentru că nu recunoaşte în opera lui specificul românesc. (S. R., I, Nr. 1, p. 37—47).

— *Propaganda românească în Italia*. Lectorul de limba şi lit. rom dela Univ. din Roma a publicat în *Il Giornale di Politica* e di Letteratura, VI, 1927, Mai-Iunie un articol intitulat „La poesia popolare romena" ; apoi în *Construire* : „La Chiesa di Vatra Moldovitzei" (f. a) ; iar în *Il lavoro d'Italia* (22 Iulie) : „S'Demetrio a Suceava in Romania". (U. L. XLIII, p. 510).

— *Rousou, Matei, La Littérature roumaine contemporaine*. Articol în *Candide*, 7 Oct. 1926. Paris. Privire generală asupra desvoltării lit. române (Tr. II, p. 54). — G. D.

— *Traducerile din poeţi români*. Ziarul arădan *Erdélyi Hirlap* (27 Sept. 1927) a publicat în traducerea lui Eugen Kara, poeziile : „Spune-mi inimioară" de Ienăchiţă Văcărescu, „Colindătorii" de Gh. Coşbuc şi „Viziune" de Gheorghe din Moldova. (Bn. II, Nr. 6, p. 45).

— URECHIA, NESTOR, *Limba românească*. Mărturiile Prinţului de Ligne, a lui St.-Marc Girardin şi a lui Michelet despre frumuseţa şi latinitatea limbei româneşti. (Pr. L., I, Nr. 3, p. 1—2).

SCRIITORII ROMÂNI

Aaron, Florian

— IORGA, N., *Cursul de istoria Românilor al lui Florian Aaron*. Caietul şcolarului Const. Popesco, care însemna, pe la 1859, cursul de istoria Românilor, ţinut de F. A. la Universitatea din Bucureşti. Se găseşte în el o concepţie modernă (evolutivă) a istoriei, o bogată cunoştinţă a amănuntelor, o logică strânsă şi uneori ingenioasă şi un cald patriotism. Ideea dacoromană accentuată. (R. I. XIII, p. 256—272).

Adam, Ion

— PREDESCU, LUCIAN. *Câteva amintiri despre Ion Adam, N. Beldiceanu şi N. N. Beldiceanu*. Câteva amănunte biografice. (F. Fr. III*, p. 121—122).

Alexandrescu, Grigore

— FOTI, ION, *Grigore Alexandrescu*. Portret elogios (Pr. L. II. Nr. 16, p. 3—5).

©BCU CLUJ

— MORARIU, LECA, *De-ale lui Gr. Alexandrescu*. O rectificare la articolul din F. Fr. III*, p. 90—94. (F. Fr. III, p. 128).

— MORARIU, LECA, *Gr. Alexandrescu la Brăila*. Întemeindu-se pe un pasagiu din *O nuntă*, apărută în *Albumul ştiinţific şi literar*, din 1847, autorul afirmă cu certitudine că Gr. Al., înainte de a se întoarce în Bucureşti, în 1837, s'a oprit la Brăila. (F. Fr., III*, p. 196—197).

— *Alexandrescu, Grigore, Poezii. Memorial de călătorie. Cu o introducere, biografie, note şi indice de G. Adamescu*. D-l Adamescu n'a reuşit să dea o ediţie critică ideală. Spre deosebire de ediţia lui Gârleanu, care se foloseşte de cele apărute la 1842, 1847, el ia ca model ediţia ultimă, redactată de însuşi poetul la 1863. Face însă o mulţime de abateri dela aceasta. Introduce şi alte poezii publicate ulterior de Alexandrescu, ceeace e o calitate. (V. R. XIX, vol. LXX, p. 282—284). — STĂNESCU, CONST.

— TEODORESCU, RAUL, *Elementul universal în opera lui Gr. Alexandrescu*. Autorul scoate în evidenţă (analizând câteva poezii) elementul universal din poeziile religioase, filosofice-sociale, meditaţiunile, odele eroice, baladele lirice, epistolele, satirele şi fabulele lui G. Alexandrescu. Singur poeziile erotice sânt lipsite de acest element. (R. V., IV*, p. 166—186).

— *Teodorescu, Raul, Elementul universal în Grigore Alexandrescu*. Negând valoarea Istoriei literare, autorul comite numeroase greşeli. (F. Fr., III*, p. 90—94). — MORARIU, LECA.

Alecsandri, Vasile

(Vezi şi *Necroloage, Comemorări, Omagii*)

— ALECSANDRI, V., *către Iraclie Porumbescu*. Scrisoare din 16, III, 1884 în care promite că va interveni pentru a se lua în repertoriul Teatrului Naţional din Bucureşti, opereta *Craiu Nou* a lui Ciprian Porumbescu, fiul lui Iraclie. (F. Fr. III*, p. 134—135).

— ALECSANDRI, V., [*Scrisori*] *către Anton Naum*. Şase scrisori din 1882, datate cinci din Mircești şi una din Montpellier, toate în jurul traducerii lui Naum a Cântului IV din poemul *Mireio* al lui Mistral, apoi a poeziei *Le Tambour d'Arcole* a aceluiaşi. Traducerile au fost prezentate de Al. la concursul Felibrilor, la Montpellier. Traducătorul a fost premiat cu un condeiu de aur şi o diplomă. (C. L. LIX, p. 126—130).

— ALECSANDRI, V. *către Scarlat D. Fălcoianu*. Două scrisori din 11 Oct. 1862 şi 2 Nov. 1876. [Fără importanţă]. (C. L. LXI*, p. 315—316).

— ALECSANDRI, VASILE, *Autograf inedit al lui*—O scrisoare din Mircești, 13 Oct., 1871. (U. L. XLIV*, p. 392).

— *Alecsandri, Vasile. Miorizza*. Trad. în italieneşte (V. L. III, Nr. 79, p. 2). — ORTIZ, RAMIRO.

— B. *Casa lui Alecsandri*. Autorul îşi exprimă dorinţa ca Academia şi statul să facă tot posibilul pentru a intra în posesiunea casei dela Mircești a poetului. (C. T. C., IX*, p. 104).

— *Bogdan-Duică, G., Vasile Alecsandri (Povestea unei vieţi)*. (Rm. XXII, p. 399—400). — DR., R.

— *Bogdan-Duică, G., Vasile Alecsandri. Povestea unei vieţi*. Recensie analitică elogioasă. (C. L., LXI*, p. 342—343). — SIMIONESCU, DAN.

— *Bogdan-Duică, G., Vasile Alecsandri, povestirea unei vieţi*. Dare de seamă analitică. (R. I. XIV*, p. 412—413). — IORGA, N.

— CĂLINESCU, G., *Vasile Alecsandri*. (Note). Despre „generalitatea vagă a calificativelor" lui; apoi despre atitudinea „practic-hedonică" faţă de natură, a poetului. (V. L. III*, Nr. 87, p. 1).

— EMERIT, MARCEL, *Trois lettres inedites de Basile Alecsandri* (1857). Toate trei către Victor Place, consul al Franţei la Iaşi. I din Bucureşti,

©BCU CLUJ

Martie, 1857; II Dièppe, 20 Sept., 1857; III Paris, 20 Oct. 1857. În legătură cu acțiunea diplomatică pentru Unirea Principatelor. (R. H. V*, p. 139—144).

— EMERIT, MARCEL, *Une conversation entre l'empereur Napoleon* III *et Basile Alecsandri*. Autorul reproduce din Ms. Academiei scrisoarea inedită, din 1863, în care V. A. raportează lui Cuza conversația avută cu Napoleon III, la 30 Nov. 1863. (R. H., V*, p. 232—236).

— FOTI, ION, *Vasile Alecsandri*. Portret. Rolul lui în desvoltarea literaturii române. Romanticul. (Pr. L. II, Nr. 15, p. 3—5).

— *În preajma divanului ad hoc*. Se reproduce, în întregime, întâmpinarea adresată de deputații săteni în frunte cu Ion Roată, divanului adhoc. Reproducerea e făcută după un document inedit. Într'o notă introductivă Redacția crede, întemeindu-se pe o comparație grafologică, că autorul întâmpinării e V. Alecsandri. (Ț. J., IV, p. 17—18).

— LOVINESCU, E., *Fântâna Blanduziei*. Al. s'a regăsit în ea, cu toate calitățile lui. Drama aceasta este „un crâmpeiu de umanitate și prin seninătatea formelor, mai ales de antichitate". (U. L. XLIV*, p. 383).

— MARCU, ALEX., *Un prieten uitat: G. V. Ruscalla*. Biografia apoi activitatea filo-română a lui G. V. Ruscalla, etnograf, filolog și ziarist talian. Cerea studierea limbei române pentru a lămuri etimologiile italiene. Era împotriva exagerărilor latiniștilor. Din legăturile lui cu Românii se vorbește mai pe larg de cele întreținute cu V. Alecsandri, din poeziile căruia traduce, apoi, cu Simion Bărnuțiu și Al. Papiu Ilarian. În anexă: trei scrisori către cel din urmă, dintre cari întâia e în italienește iar cele din urmă în românește. (C. L. LX, p. 242—265).

— MARCU, ALEXANDRU, *V. Alecsandri și G. V. Ruscalla*. O scrisoare inedită a lui G. V. Ruscalla către V. A. datată Turin, 6 Ian., 1858, în care acesta comunică poetului român amănunte asupra relațiunilor sale cu Românii și a activității sale filoromânești în Italia. (Rom. VII, Nr. 2, p. 44—45).

— MARCU, ALEXANDRU, *V. Alecsandri e l'Italia*. [Cf. Dare de seamă D.R. V, p. 636—642]. (St. R. I, p. 65—111 vol. II, p. 199—233).

— *Marcu, Alexandru, V. Alecsandri și Italia*. București 1927. (An. Ac. Rom.). Dare de seamă cu completări. Familia mamei lui Alecsandri e de origine din Kázon (Secuime), de aici numele de Cozoni (R. I. XIII, p. 409—411).

— *Marcu, Alex., V. Alecsandri și Italia*. (A. O. VI, p. 393).

— *Marcu, Alecsandru, V. Alecsandri și Italia*. Recensie analitică. (Tr. LIX*, p. 663—664). — I. T.

— MUȘLEA, ION, *Din scrisorile lui Vasile Alecsandri către George Sion*. Se reproduc 18 scrisori, descoperite de autor în donația George Sion dela Biblioteca Universității din Cluj. Prima e din 1859, iar restul dintre 1874—1890. Scrisorile sânt precedate de o prefață, în care se arată importanța lor. (V. R. XX*, vol. LXXIV, p. 189—203).

— PORUMBESCU, IRACLIE, *Amintiri despre Vasile Alecsandri* (Fragment). [Reproducere din Leonida Bodnărescu, *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Partea I, Cernăuți 1898]. Un portret al lui A. la 26—27 ani. Veselia poetului. (F. Fr. III*, p. 136—138).

— RADU, C., *Alecsandri e de origină italiană?* Autorul respinge afirmația făcută de Al. însuși și de unii biografi ai săi, că poetul ar fi de origine italiană. Ramura bărbătească a familiei și-a schimbat numele *Alexandru* în *Alecsandri*. Poetul a făcut această afirmație pentru a crea o „mistificare literară", la modă în timpul său. (Fr. II, p. 1—9).

— SEBASTIAN, MIHAIL, *Vasile Alecsandri*. Portretul lui psihologic. Se insistă mult asupra caracterului latin și senin al poeziei lui. Asemănarea.

©BCU CLUJ

în această privință, cu Mistral. Apoi, în privința activității culturale, cu N. Iorga. (U. L. XLIV*, p. 382).

— URECHEA, NESTOR, *O scrisoare a lui Vasile Alecsandri*. Adolphe Billecocq roagă pe Al. să-i dea o recomandație către rudele lui, prin care să dovedească că Moldo-Valachi sînt un popor, care merită să se ocupe de ei. Al. se execută printr'o scrisoare din 14 Oct. 1848, către o doamnă din familia lui B. Se reproduce această scrisoare, în care poetul român arată care este esența cauzei moldo-valahe. (Pr. L., I, Nr. 14, p. 26).

— *Wedkiewicz, Stanislav, Z tradicyi rumunskich o Ianie*. III. *Sobieskim* [*Din tradițiile românești, asupra lui Ioan III Sobieski*], Cracovia, 1928. Extras. Se analizează felul cum apare figura lui Sobieski în literatura română (Cantemir, Negruzzi, Alecsandri), ajungându-se la concluzia că acești autori se întemeiază pe legende, fără fundament istoric. (R. I. XIV*, p. 398). — PANAITESCU, P. P.

Anghel, Dimitrie

— DUMITRESCU, GEORGE, *D. Anghel*. Portret. „A cântat [florile] în versuri discrete, înfinit nuanțate, poate în paguba accentului energetic...'' (R. V. III, p. 81—82).

— RUFU, SIMEON, *D. Anghel*. Feminitatea, eleganța și sentimentalismul operei lui poetice. (Pr. L. III*, Nr. 13, p. 2).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Ce-a scris poetul Dimitrie Anghel*. I. Generalități. E o greșală că Manualele de limba română neglijează pe acest poet. II. Opera de colaborare [cu Șt. O. Iosif, sau semnată A. Mirea]. IV. Încheiere. Despre operele complete promise de Cartea Românească; Traduceri. (U. L. XLIII, p. 495, 506, 542).

Asachi, George

— CARACOSTEA, D., *Izvoarele lui G. Asachi* [cf. Dare de seamă D. R. VII]. (C. L. LXI, p. 243—280, 417—433).

— *Caracostea, D., Izvoarele lui G. Asachi*. București. Socec, 1928. Recensie analitică. (A. O. VII*, p. 557—558). — FORT[UNESCU], C. D.

— GUȚU, G., *Gh. Asachi și traducerile din latinește*. Se reproduc și comentează câteva traduceri și prelucrări de ale lui Asachi din Ovidiu, Horațiu și Martial. Cu toate că sînt lipsite de sinceritate, aceste traduceri interesează și astăzi prin fluiditatea și armonia lor. (Or. IV*, p. 219—229).

— *Tablouri de mare însemnătate în casa unui preot*. În casa Pr. Cezar Vuza din Iași se găsesc 17 tablouri de Gheorghe Asachi, lucrate în culori și sepia. Ele reprezintă portrete, peisagii, compoziții și còpii după tablouri celebre. Au fost executate de G. A. în timpul studiilor în Italia. (B. O. R. Seria III, XLV, p. 254).

Bălcescu, Nicolae

(Vezi și *Necroloage, Comemorări, Omagii*).

— CRAINIC, NICHIFOR, *Nicolae Bălcescu*. Analiză psihologică a caracterului lui N. B. Ideea de sacrificiu pentru ideal o găsim dela început, în sufletul lui. Doctrina mesianică pe care și-a însușit-o la Paris, i-a accentuat și adâncit această idee. Mesianismul lui a avut la temelie morala evanghelică. B este profund creștin. (Gn. VII, p. 340—347).

— [IORGA, N.?], *Bălcescu și Românii din Pind*. Cunoscuta corespon-

©BCU CLUJ

denţă a lui Bălcescu publicată în *Amintiri din pribegie* de Ion Ghica. (R. I. XIII, p. 278).

— MARINESCU, G., *Nicolae Bălcescu*. Caracterizarea scriitorului. N. B. este un istoric romantic. „Retorismul apare [însă, la el] ca o calitate a adevăratului istoric naţional, nu ca un defect al imaginaţiei rătăcite". *Istoria lui Mihai Viteazul* poate sta alături de cele mai bune opere de literatură istorică ale noastre. (R. V., III, p. 256—258).

— PANAITESCU, P. P., *Nicolae Bălcescu şi istoriografia română*. N. B. este cel dintâiu care aplică punctul de vedere cultural la istoria Românilor. Pentru această concepţie el a avut modele apusene (de ex. Aug. Thierry). El a introdus însă ceva nou: rolul ţărănimii în evoluţia istorică, apoi ideea de libertate naţională.—B. a arătat astfel, istoriografiei române drumul cel bun. Haşdeu a deviat dela el; I. Bogdan şi Iorga au revenit la B. (S. R., I*, Nr. 3, p. 35—39).

— RUFU, SIMEON, *Cântarea României*. Autorul protestează împotriva afirmaţiei lui N. Tcaciuc-Albu din studiul său *Cântarea României* că acest poem ar fi al lui Al. Russo. Prin spiritul şi inspiraţia lui nu poate fi decât al lui Bălcescu. (Pr. I., II, Nr. 3, p. 2).

— *Un articol din 1846 al lui. N. Bălcescu*, Cu prilejul împlinirii a 75 ani dela moartea lui B. se reproduce textual o dare de seamă asupra cărţii lui Aimé-Martin, *Despre educaţia mamelor de familie sau civilizaţia neamului omenesc prin femei*, tradusă în româneşte de I. D. Negulici. Darea de seamă a fost publicată în *Foaiea pentru minte, inimă şi literatură*, Nr. 4—5, Ianuarie, 1846. (R. G. I., XV, p. 632—636).

— ZANE, G., *Marx şi Bălcescu*. Marx în *Capitalul* său recurge, pentru ilustrarea unor idei economice, la analiza regimului agrar din Principatele Române. De remarcat în special capitolul unde se dau izvoarele străine şi interne, după care Marx s'ar fi putut informa asupra stărilor de la noi, şi din care el nu aminteşte decât pe Regnault. Acesta era informat la rândul său din lucrarea lui Bălcescu *Question économique des Principautés Danubiennes*. Ideologia socialistă a lui Bălcescu. Toate ideile şi datele lui Marx referitoare la noi le găsim şi în opera sus amintită a lui Bălcescu (V. R. XIX, vol. LXX, p. 40—59).

— Z[ANE], G., *Nicolae Bălcescu*. Concepţia istorică a lui Bălcescu: aprioriismul, adecă interpretarea istoriei prin destinul hărăzit popoarelor. Însufleţit de ideia progresului, opera sa întreagă mărturiseşte idealismul său social, fapt care îi asigură actualitatea oricând. *Question économique des principautés danubiennes* e cvintesenţa concepţiei şi idealului său social. Bălcescu ca exponent al aspiraţiilor naţionale şi profet al unităţii de azi. (V. R. XIX. vol. LXXII, p. 239—246).

Barac, Ion

— *Colan, Ion, Viaţa şi opera lui Ion Barac*. Dare de seamă analitică. (R. I. XIV, p. 333—336). — IORGA, N.

— *Colan, Ion, Viaţa şi opera lui Ion Barac*. Recensie analitică elogioasă. (Tr. LIX*, p. 659—661). — TURCU, I.

— *Colan, Ion, Viaţa şi opera lui Ioan Barac*. Dare de seamă critică. Cu toate că făcut cu multă conştiinţiozitate, studiul cuprinde unele generalizări pripite (ca de ex. în chestiunea originii ungureşti a lui *Arghir şi Elena*) şi unele afirmaţii vagi. (V. R., XX*, vol. 76, p. 355—358). — STĂNESCU, CONST. V.

Bariţiu, George

— ARMEANCA, E., *O scrisoare a lui Gheorghe Bariţ*. Scrisoarea e din Sibiu, 30 Dec. 1882 şi e adresată lui E. Picot. B. mulţumeşte acestuia

©BCU CLUJ

pentru că a luat apărarea Românilor din Ardeal în ziarul *Le bien public*; îi dă apoi informații asupra *Memorialului* Românilor din Ardeal dela 1882. (S. d. M., V*, p. 213—214).

— MANCIULEA, ȘTEFAN, *Scrisori și acte privitoare la mișcarea revoluționară a Rom. din Ardeal și Ungaria în* 1848—1849. Între ele sânt scrisori dela Sim. Bărnuțiu, Aron Florian, Al. Treboniu Laurian și G. Barit. (A. I. N. IV, p. 251—285).

Baronzi, George

— SEMILIAN, S., *George Baronzi*. Activitatea lui ziaristică; poetul. [După o conferință ținută la Brăila de N. Iorga]. (Ar. lit. I, p. 10—11).

Bărnuțiu, Simeon

— B[OGDAN]-D[UICĂ], G., *Notițe literare-culturale*. Indicație despre conferința lui Simion Bărnuțiu, ținută la Blaj la 30 Oct. st. v. 1844, publicată în *Gazeta Transilvaniei*, 1887. Nr. 72. E un îndemn spre o viață culturală proprie. (Tr, LIX*, p. 106).

— SUCIU, CORIOLAN, *Românii la Universitatea din Pesta, în* 1860. Câteva scrisori trimise la 1860 de Ioan Maniu, unchiului său Simion Bărnuțiu. Ele ilustrează frumoasele sentimente românești ale universitarilor români din capitala Ungariei. (S. d. M. IV, p. 16—18).

Blaga, Lucian

— BĂDĂUȚĂ, AL., *Lucian Blaga*. Medalion. L. B. a intrat în literatura română grație noutății poeziei lui. Pornind dela ideia că poezia stă în esența lucrurilor, a rupt tradiția technicei poetice românești. L. B. e primult poet român care a tins spre „poezia pură". (V. L. II, Nr. 53, p. 1).

— *Blaga, Lucian, Meșterul Manole* (dramă). Paralelă între *Meșterul* lui A. Maniu și drama lui L. B. Originalitatea creației lui L. B. (V. L. II, Nr. 57, p. 3). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

— *Blaga, Lucian, Meșterul Manole*. Analiză. Specificul românesc al operei; personagiile; simbolica; limba. (S. d. M., V*, p. 13—15). BREAZU, ION.

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Dramaturgia lui L. Blaga*. Dare de seamă critică despre *Fapta* și *Inviere*. Fantasticul acestor două lucrări e inteligent construit, însă nu emoționează. (C. T. C. VIII, p. 26).

— CĂLINESCU, G., *Lucian Blaga*. Idea și sentimentul naturii în poezia poetului. Bucolicul, panteismul. Trecerea dela bucolicul păgân [*Pașii Profetului*] la cel creștin, bizantin [*In marea trecere*]. (Gn., VIII, p. 80—83).

Bolintineanu, Dimitrie

— *Capidan, Th., Scrierile lui D. Bolintineanu despre Macedonia*. (Extras din *Omagiu lui I. Bianu*). Recensie analitică. (Tr. LIX*, p. 75—76). — ARBORE, Al. P.

— *Capidan, Th., Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia*. (în *Omagiu lui I. Bianu*). Notiță. [cf. Dare de seamă în D. R. V. p. 665]. (R. I. XIII, p. 426). — IORGA, N.

— *Capidan, Th., Scrierile lui Dim. Bolintineanu despre Macedonia*. Notele de călătorie ale lui Bolintineanu au avut meritul de-a fi fost sin-

©BCU CLUJ

gurele în vremea lui, care au atras atenţia publicului şi oficialităţii româneşti asupra Aromânilor. (F. Fr. II, 152—153). — AL. P.

— FOTI, ION, *Doi romantici : Dimitrie Bolintineanu şi Nicu Gane*. Biografia lui D. B. Romantismul lui. Rămâne în literatura noastră prin *Baladele* sale istorice şi prin *Mihnea şi Baba*. Gane are rolul unui premergător. Nuvelele lui vor fi citite mult timp încă de tinerime. A tradus cu exactitate dar prozaic *Infernul* lui Dante. (Pr. L. II, Nr. 22, p. 3—6).

— VALAORI, I., *Anacreon şi imitatorii săi*. Despre A. şi despre imitatorii lui Romani, Francezi, Germani, Români. (Atanase Cristopol şi Bolintineanu). (Or. III, p. 75—82).

Brătescu-Voineşti, I. Al.

(Vezi şi *Necroloage, Comemorări, Omagii*).

— *Scriitorii români în Esperanto*. În editura Rudolf Mosse-Berlin, a apărut Nr. 10 din „Biblioteca Mondială", cuprinzând traducerea în Esperanto a nuvelei „Niculăiţă Minciună" şi alte câteva schiţe de Brătescu-Voineşti. Traducătorul e d. Tiberiu Morariu. (U. L. XLIII, p. 224).

Bucuţa, Emanoil

— *Bucuţa, Emanoil, Fuga lui Şefki*, roman. Un poem al iubirii şi al frumuseţilor firii între cari înfloreşte această iubire. Faptul că întrebuinţează multe expresiuni locale nu e o greşală. Ele fac un tot cu viaţa descrisă de autor. (Ţ. N., VIII, p. 249—253).

— *Bucuţa, Emanoil, Fuga lui Şefki*. „Fără să fi scris un roman, în *Fuga lui Şefki*, d. Bucuţă e un povestitor şi un peisagist de o netăgăduită şi originală savoare..." (Sb. IV, p. 107). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

— *Bucuţa, Em., Fuga lui Şefki*. Privire asupra carierei literare a lui Em. B. şi dare de seamă elogioasă despre roman. (U. L. XLIII, p. 348—350). — PERPESSICIUS.

— *Bucuţa, Em., Fuga lui Şefki*. Dare de seamă elogioasă. Se face o privire retrospectivă asupra scriitorului. (Gn. VII, p. 117—118). — BĂDĂUŢĂ, AL.

— CĂLINESCU, G., *Emanoil Bucuţa*. Caracterizare a poetului şi scriitorului. (Gn. VIII*, p. 364—368).

Budai-Deleanu, Ioan

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Ioan Budai-Deleanu*. (Câteva precizări). La 1788 I. B. D. era la Lemberg, unde a rămas până la moarte (1821). Acolo a auzit de revoluţia franceză, de a cărei influenţă se resimte adânc *Ţiganiada*, mai ales în ediţia publicată de G. Cardaş. În opera aceasta se pot deci constata trei „pături culturale" : naţională, vieneză şi franceză. Despre caracterul lui îndărătnic (Pr. L. III*, Nr. 2—3, p. 3—5).

— GRIGORAŞ, EMIL C., *Budai Deleanu poet romantic*. În cartoanele Academiei se găseşte poema neterminată *Trei Viteji* a lui Budai-Deleanu. În ea se satirizează starea socială a celor trei principate româneşti, dimprejurul anilor 1795. E o satiră cum nu avem alta în literatura românească. Execuţia este superioară Ţiganiadei. Budai se arată în ea poet romantic. Se reproduce fragmentul „Vrăjitoria". (C. L. LX, p. 201—202).

©BCU CLUJ

— *Budai-Deleanu, Ion, „Țiganiada"*. Ausgabe mit Einleitung von Gheorghe Cardaș. București, 1925, 8°, XLI und 490 S. (Kbl., L, p. 30—31). HELTMANN, A.

— GRIGORAȘ, EM. C., *O nouă satiră a lui Budai-Deleanu : „Cei trei viteji"*. Analiza critică a poemului, arătându-se partea eroi-comică, de satiră socială și valoarea literară. (Pr. L., I, Nr. 21, p. 13—18).

Cantemir, Dimitrie

— BUCUȚA, EMANOIL, *Moldova lui Cantemir*. „Pe Dimitrie Cantemir, geograful, se poate zice că l-a descoperit d. Vâlsan". (S. d. M. IV, p. 38).

— *Cantemir, D., Lupta dintre Inorog și Corb*, cu o prefață și note de Em. C. Grigoraș. Recensie analitică. (Pr. L. II, Nr. 1, p. 27). — R.

— CANTEMIR, D., *Resbelul dintre dobitoace și păsări*. Fragment din *Istoria Geografică*, transpus „pe înțelesul tuturor" de E. C. Grigoraș. (Pr. L., I, Nr. 9—10, p. 29—33, Nr. 11—12, p. 33—37).

— DRAGNEA, RADU, *Cantemir și filosofia istoriei*. Cantemir și Montesquieu : C. a conceput înainte de M. istoria ca evoluție regresivă. Această concepție C. n'a împrumutat-o dela Chalcondil ; ea era, mai mult sau mai puțin, comună la istoriografii orientali. Stolnicul Cantacuzino încă o avea. În aplicarea acestei idei M. este raționalist pe când C. este empiric. Astfel C. este un precursor al relativismului istoric criticist ; a sugerat idea organicismului. — C. și Voltaire. C. a avut, înainte de Voltaire concepția istoriei culturale. *Istoria imperiului otoman* a ajutat mult, la formarea în Occident, a concepției de istorie culturală. (S. R., I, Nr. 2, p. 43—59).

— GEORGESCU, IOAN, *Despre Coran de Dimitrie Cantemir*. Cea dintâiu traducere completă, în românește, a lucrării despre Coran a lui Dimitrie Cantemir. Originalul e latinesc și a fost scris la 1719. Traducerea e făcută după copiile dela Academia Română. Traducătorul dă o introducere, cu considerații generale asupra religiei musulmane și caracterizarea lucrării lui D. C. (A. D. VIII, p. 67).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Personalitatea lui Dimitrie Cantemir*. [Din prefața volumului asupra lui D. Cantemir]. (Pr. L., I, Nr. 17, p. 11—17).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Un poem gnomic de Dimitrie Cantemir. Divanul Lumii* al lui D. C. este un poem gnomic. Se cuprinde în el o filosofie gnostică de o concepție personală. Autorul reproduce câteva fragmente, transcriindu-le în versuri. (Pr. L. II, No. 4, p. 10—13).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Cantemir teosof*. Dintr'o figură alegorică, apoi din prefața lui C. la traducerea *Fizicei* lui Van Helmont, autorul deduce că acesta era inițiat în tainele teosofiei. (Pr. L., I, Nr. 8, p. 9—10).

— GRIGORAȘ, EM. C., *Cantemir filosof*. Citind studiile streinilor asupra lui Cantemir, cari se găsesc în ms. între hârtiile lui Tocilescu, autorul descopere în Cantemir un filosof „cu pretenții europene". C. este singurul filosof român. Mai mult despre C. ca teosof. (C. L. LX*, p. 268—272).

— *Harta Moldovei de D. Cantemir*.—D-l G. Vâlsan a făcut o comunicare la Academia Română (șed. din 6 Iunie 1924), vorbind despre originalul hărței Moldovei a lui Dimitrie Cantemir, descoperită de d-sa la Biblioteca Națională din Paris. (A. O., VI, p. 170).

— MINEA I., *Când a redactat Dimitrie Cantemir Istoria pentru creșterea și descreșterea curții aliosmănești?* Împotriva afirmației lui P. P. Panaitescu (din *Revue des Études Slaves*, VI, 1926 fasc. 3—4) că D. C. ar fi redactat această scriere în timpul exilului în Rusia, I. M. își menține părerea că ea a fost terminată încă înainte de exil. (C. I. II—III, Nr. 1, p. 255—256).

©BCU CLUJ

— *Minea, I., Despre Dimitrie Cantemir: omul, scriitorul, Domnitorul*, Iaşi, 1926. Notiţă elogioasă. (R. I. XIII, p. 409). — IORGA, N.

— MINEA, I., *De unde a luat Dimitrie Cantemir ştirea despre Dumbrava Roşie?* Ştirea despre Dumbrava Roşie din *Descriptio Moldaviae* (ed. Ac. Rom. text latin, p. 29) D. C. a luat-o dintr'o tradiţie orală din jurul Cotnarelor, unde ea există şi astăzi. (C. I., II—III, Nr. 1, p. 257—258).

— MINEA, I., *Concepţia lui Dimitrie Cantemir în domeniul filosofiei istoriei.* Vorbind despre articolul *D. Cantemir şi filosofia istoriei* publicat de R. Dragnea în *Scrisul Românesc* (I, Nr. 2, pag. 43—59) I. M. îşi menţine părerea că Chalkondyles a influenţat concepţia istorică a lui D. C. C. I., II—III, Nr. 1, p. 267—268).

— *Panaitescu, P. P., Le prince Démètre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le Grand.* Extras din *Revue des Etudes Slaves* VI, 1926, fasc. 3—4. Recensie elogioasă. [Cf. şi Dare de seamă în D.R. V, p. 645). (J. L, XVIII, p. 275—276). — AL. P.

— *Panaitescu, P. P., Le prince Démètre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le Grand.* (A. I. N. IV, p. 455—456). — BUTA, N.

— *Panaitescu, P. P., Le prince Démètre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le Grand.* Recensie critică. E greu de admis ceea ce vrea să dovedească autorul că D. C. a fost legat, pe de o parte de directivele culturale ale lui Petru cel Mare, iar pe de alta de mişcarea de opoziţie a şcoalei dela Kiev. (R. H., V*, p. 100—102). — IORGA, N.

— *Panaitescu, P. P., Contribuţii la opera geografică a lui D. Cantemir.* Recensie analitică. (Tr. LIX*, p. 661—662). — I. R.

— *Vâlsan, G., Harta Moldovei de D. Cantemir.* (Tr. LIX*, p. 37—38). — ARBORE, AL. P.

Caragiale, Ion Luca

— ADERCA, F., *De vorbă cu Gh. Brăescu.* Caragiale nu îmbătrâneşte pentru că mentalitatea societăţei noastre a rămas aceeaşi. (U. L. XLIII, p. 233—234).

— ADERCA, F., *De vorbă cu V. Demetrius.* Despre revistele *Artă şi literatură*, *Linia dreaptă* şi *Viaţa socială* la care a colaborat V. D. Realismul lui Caragiale i s'a părut prea crud şi răutăcios. Planuri literare. (U. L. XLIII, p. 282—283).

— *Caragiale, Scrisoarea pierdută.* Însemnări cu prilejul reluării comediei de Teatrul Naţional din Bucureşti. (V. L., II, No. 45, p. 2). — PAUL, AL.

— *O scrisoare pierdută.* Reprezentarea comediei de către Teatrul Naţional din Capitală, a dovedit că teatrul lui Caragiale a devenit clasic. Timpul nu scade nimic din valoarea lui. Notiţă (Ţ. N. VIII, p. 287—288).

— [*Caragiale*], *„Conu Leonida faţă cu reacţiunea"* şi *„Noaptea furtunoasă"*. Cronică dramatică despre comediile reprezentate de T. N. din Bucureşti. (U. L. XLIII, p. 286—287). — CECROPIDE, B.

— FOTI, ION, *Ion L. Caragiale.* Portret. Spiritul criticist şi satiric al lui C. Pentru a ne face o idee justă despre genialitatea lui trebue să luăm în considerare întreaga lui operă literară, nu numai comediile. Grija lui C. pentru stil nu poate fi comparată decât cu doi-trei scriitori români. Din versurile publicate de Barbu Lăzăreanu, numai vreo câteva meritau să fie tipărite. (Pr. L. II, Nr. 8 p. 5—8).

— HOLBAN, ANTON, *Câteva reflexii în jurul „Scrisorii pierdute"*. Scopul principal, după care s'a orientat Caragiale în construirea comediei a fost mişcarea. De aceea gradaţia e perfectă. Personagiile sânt de două feluri:

©BCU CLUJ

1) statice, cuprinse dela început într'o formulă şi 2) capabile de evoluţii interioare. Din cauza caracterului ei social, piesa va pierde din valoare. (V. L. II Nr. 61, p. 2, III*, Nr. 68—70, p. 3).

— KÁNTOR, LUDOVIC, *Isvorul nuvelei „Kir Ianulea" de I. L. Caragiale.* Povestea se găseşte în diferite variante, aproape la toate popoarele. Prototipul ei e povestea nopţilor a 45-a şi a 46-a a cărţii indiane *Sukasaptati.* Nuvela lui Caragiale are însă foarte apropiate înrudiri cu nuvela „Belfegor" a lui Machiavelli. E o influenţă evidentă asupra scriitorului român. (S. d. M. IV, p. 212—214).

— MARIAN, LIVIU, *Caragiale intim. Patru scrisori inedite de-ale lui Caragiale.* Trei sânt din 1908, iar una din 1912. Toate patru din Berlin, adresate d-rului I. Duscian. Importante din punct de vedere istoric, literar şi personal. (A. L. A., IV*, No. 407, p. 3—4).

— MARIAN, LIVIU, *Civilizaţie şi poezie. Un prieten al trenului: I. L. Caragiale.* Caragiale iubea trenul, căci acesta îi dedea prilej să studieze pe oameni. (Fl. S., I, p. 191—194).

— *Minar, Octav, Caragiale, omul, opera,* Buc. „Foarte multe lucruri nouă în această carte, vrednică de toată lauda". (R. I. XIII, p. 74—76). — IORGA, N.

— PETRESCU, CAMIL, *Cu prilejul reluării lui Caragiale.* Teatrul Naţional din Bucureşti a reluat *Scrisoarea pierdută.* Publicul a asistat, cu entuziasm, la spectacole. Fiecare intelectual român se simte obligat să pătrundă pe Caragiale. În privinţa interpretării „singura tradiţie a teatrului românesc e tradiţia jocului Caragiale". (V. L., II. Nr. 51, p. 1).

— P[OPESCU], TELEGA AL., *Un epizod din „Kir Ianulea" într'un basm polonez.* Basmul polon *Bartek care a ajuns vestit doctor* din colecţia d-nei Susana Strowska *Leyendas Polacas* (trad. în spaniolă de Benjamin Jarnès şi editată de *Revista de Occidente*) are asemănări cu *Kir Ianulea* al lui Caragiale. Se rezumă basmul polon. (Nz. VII*, Nr. 4, p. 38—40).

— RALEA, M. *Caragiale şi Balzac.* Lumea lui Caragiale e patriarhală, simplă, fără profunzime pasională, aşa cum era societatea de pe la 1880. Acum după războiu, sufletul slăbit e vijelios bântuit de tot felul de pasiuni şi apetituri — el poate da naştere unei literaturi balzaciene. (V. R. XIX, vol. LXX, p. 188—191).

— SADOVEANU, ION MARIN, *Insemnări pe marginea teatrului lui Caragiale.* Viaţa oamenilor din *Scrisoarea pierdută* şi *Noaptea furtunoasă,* are valori deosebite pe scara unei anumite ierarhii. Personagiile din cea dintâiu sânt mai răsărite decât în cea din urmă. *Scrisoarea pierdută* cuprinde o întreagă societate, pe când *Noaptea furtunoasă* numai familia din aceeaşi epocă. Privită subt unghiu moral, lumea acestor comedii apare sălbatică şi tristă. (Gn. VII, p. 197—198).

— SADOVEANU, ION MARIN, *Firul de aur.* Însuşirea esenţială a geniului lui Caragiale a fost dramatismul. El vedea şi construia dramatic până şi în nuvele şi schiţe. Materialul operelor lui are, totdeauna, forme concrete şi obiective. Se ferea să exprime sentimente proprii. Totuşi, dincolo de această obiectivitate riguroasă, se poate găsi firul subţire, de aur, al unei concepţii mistice asupra existenţei. De ex.: Ion din *Năpasta* şi eroul din nuvela *La Hanul lui Mânjoală.* (Gn. VII, p. 233—234).

— SCRUTATOR, *Polemici în jurul fabulelor „Marelui Anonim".* Revista *Convorbiri Critice* a publicat în 1907, o serie de fabule, pe cari redacţia le atribuia, într'o notă, unui „Mare Anonim". Ziarul *Opinia* din Iaşi a susţinut că autorul lor e Caragiale. Într'o serie de scrisori C. neagă paternitatea. Polemica dintre C. şi autor — redactor la *Opinia* — pe această chestiune. (A. L. A., IX*, Nr. 420, p. 7—8).

©BCU CLUJ

Cerna, Panait

(Vezi şi *Necroloage, Comemorări, Omagii*).

— BACIU, C., *Poetul Cerna*. Biografie. Originea lui C., studiile liceale şi universitare; colaborarea la *Sămănătorul*; sprijinul dat de M. Dragomirescu. (R. N., I, Nr. 8—9, p. 11—12).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Un poet dobrogean: P. Cerna*. P. C. a reuşit să dea expresiune, — mai mult decât Alecsandri şi Coşbuc — unei concepţii optimiste a vieţii. Pentru exprimarea optimismului său el întrebuinţează simţiri dureroase (C. T. C., IX*, p. 147—149).

— FOTI, ION, *Panait Cerna*. A fost ultimul poet român din şcoala eminesciană. (Pr. L. II, Nr. 24, p. 4—6).

— MORARIU, LECA, *Pentru poezia lui P. Cerna*. O rectificare asupra opiniei defavorabile a lui O. Densusianu despre poezia lui Cerna: *Floare şi genune*. (J. L. XVI, p. 297).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Cum e orientat publicul cetitor*. Cercetarea critică asupra poetului P. Cerna, făcută de I. Licea e plină de greşeli de istorie literară, de critică şi de limbă. (U. L. XLIII, p. 59).

— ŞERBAN, GEORGE, *P. Cerna*. Analiza concepţiei lui erotice şi a optimismului său. (Tr. LIX*, p. 900—906).

— STELIAN CONST, *Isus văzut de Cerna*. Analiza poeziei *Isus* a lui C. „Concepţia lui C. despre Isus este o punte de trecere între concepţia religioasă creştină şi cea nietzscheană". (C. L., LXI*, p. 62—66).

Chendi, Ilarie

— ADERCA, F., *De vorbă cu d. C. Ardeleanu*. Autobiografie. — Un portret al lui Ilarie Chendi (U. L. XLIII, p. 378—379.

Cichindeal, Dimitrie

— IVICI, ALEXE, *Acte privitoare la Dimitrie Cichindeal*. Se transcrie din „Sbornicul de istorie, limbă şi literatură al poporului sârbesc," (ed Academiei Sârbeşti) p. 72—75, patru acte latineşti — publicate acolo de autor — privitoare la urmărirea pentru idei periculoase a lui D. C., suspendat dela catedră din această pricină. (R. I. XIII, p. 380—384).

Cipariu, Timoteiu.

— POPA, SEPTIMIU, *O gazetă poporală românească în anul* 1848. Despre *Inventiatorulu Poporului*, cea dintâiu foaie pentru popor din Ardeal, tipărită la Blaj, de un grup de intelectuali în frunte cu T. Cipariu. Ea a apărut dela 10 Maiu la 27 Sept. 1848, având 21 numere. Se dă cuprinsul câtorva articole, relevându-se informaţiile privitoare la revoluţia din Principate. (S. d. M., V*, p. 82—83).

Coresi

— LACEA, CONSTANTIN. *Aşezarea definitivă a lui Coresi la Braşov*. Coresi vine la Braşov la începutul anului 1557, se întoarce la Târgovişte în Iulie 1557 şi se aşează definitiv la Braşov în toamna anului 1558. (R. F., II*, p. 354—358).

©BCU CLUJ

Coşbuc, George

(Vezi şi *Necroloage, Comemorări, Omagii*).

— *Dante, „Purgatoriul", trad. de G. Coşbuc cu un comentariu de Ramiro Ortiz.* Apariţia cărţii e cel mai mare eveniment al anului. Notiţă. (Gn. VII, p. 365). — BUCUŢA, EM.

— *Drăganu, N., George Coşbuc la liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii.* (R. I. XIII, p. 165—167). — IORGA, N.

— *Drăganu, N., Gheorghe Coşbuc la liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii.* (Tr. LIX*, 160—162).

— *Drăganu, N., Coşbuc, poetul liceului grăniceresc din Năsăud.* Cartea trebue semnalată pentru precizările ei istorice. Notiţă elogioasă. (Gn. VII, p. 79).

— FOTI, ION, *George Coşbuc.* Portret. (Pr. L., II, Nr. 14, p. 10—13).

— LĂZĂREANU, BARBU, *A zecea aniversare a lui Coşbuc.* Autorul reproduce cu acest prilej două poezii, mai puţin cunoscute, de-ale lui C. Una publicată în *Lumea ilustrată* din 1891 (nu se dă titlul), iar alta — o versiune primitivă a *Nopţii de vară* — din *Minerva*, ziar din Bistriţa, (Nr. 14 din 15/27 Iulie, 1892). În *Minerva* se mai găsesc două traduceri şi două poezii originale de C. (A. L. A. IX*, Nr. 388, p. 5).

— MURNU, GEORGE, *George Coşbuc.* Admirabilă caracterizare a omului şi a poetului. Între om şi operă există o strânsă corelaţie. Caracterul fundamental al amândurora e clasicitatea. Coşbuc e epic, narativ, plastic calităţi cari nu se potrivesc cu simbolismul, atot stăpânitor astăzi. Poezia lui face parte din patrimoniul comun al nostru. Massele totdeauna vor simpatiza-o. Ne trebue o ediţie naţională a lui C. (C. T. C., IX*, p. 88—89)

— ORTIZ, RAMIRO, *Coşbuc la Tismana.* La Tismana, în vara anului 1915, autorul a cunoscut pe Coşbuc. Prietenia lor s'a legat în jurul lui Dante. C. povesteşte cum a fost cucerit de autorul *Divinei Comedii.* (V. L. XLIV*, p. 318—319).

— VALERIAN, I., *De vorbă cu C. Ardeleanu.* Cafeneaua literară de pe vremuri. Chendi şi *Viaţa Literară, Semănătorul.* Despre George Coşbuc. Pasiunea acestuia pentru lit. sanscrită. C. Ardeleanu şi sufletul slav. Simpatiile lui pentru Balzac şi Dostoiewski. Despre proza noastră contimporană. (V. L. II, Nr. 39, p. 1—2).

Costin, Miron şi Nicolae

— MINEA, I., *Influenţa costiniană în opera banului Mihai Cantacuzino.* În scrierea sa *Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti*, banul M. C. are unele date pe care după toată probabilitatea le-a luat din *Istorioara de Dachia* a lui Nicolae Costin, sau din *Cronica ţării Moldovei şi Munteniei* a lui Miron Costin. (C. I., II—III, Nr. 1, p. 261—262).

— *Panaitescu, P. P. Ştiri noui despre Miron Costin şi familia lui.* (F.Fr. II, p.185—186). — AL. P.

— PANAITESCU, P. P., *Sfârşitul lui Constantin Şerban Cârnul.* Se resping dovezile aduse de C. Bejenaru asupra datei morţii lui Const. Şerban Cârnul, într'un studiu din *Arhiva*, Ian. 1927. Această dată este importantă, deoarece ea este un sprijin pentru datarea cronicii polone în proză a lui Miron Costin. (R. I., XIII, p. 55—61).

— ŞERBU-LAVRONSHI, CORNELIA, *Ideile politice din Letopiseţul lui Miron Costin.* În perioada redactării *Letopiseţului Ţării Moldovei* (1675—1677) M. C. era pentru o politică prudentă, optimistă atât faţă de Turci, cât şi faţă de Poloni. Prudenţă cerea şi în politica internă. Domnul să nu fie

©BCU CLUJ

lacom şi să asculte sfaturile boerilor; iar boerii să respecte pe Domn. (C. I., IV*, Nr. 2, p. 64—75).

— GRIGORAŞ, EM. C., *Nicolae Costin, cel dintâiu fabulist român.* Se transcriu câteva pasagii din *Voroava unui lăcuitor dela apa Dunării...*, fragment din *Ceasornicul Domnilor* a lui N. Costin. În introducere Grigoraş afirmă că N. Costin este întâiul fabulist român. (Pr. L., I, Nr. 24, p. 6—8.

Crainic, Nichifor

— BĂDĂUŢĂ, AL., *Nichifor Crainic.* Medalion. Poet tradiţionalist, mistic. După ce a intuit poetic sufletul popular N. C. l-a definit şi ideologic, prin esseurile lui. Idea centrală a acestor esseuri este democraţia evanghelică. (V. L. II, Nr. 52, p. 1).

Creangă, Ion

— BUCUŢA, EMANOIL, *Pe urmele lui Harap-Alb.* Povestea lui Creangă e influenţată de basmul rusesc „Corabia zburătoare", publicat în volumul *Russische Volksmärchen* (din colecţia „*Die Märchen der Weltliteratur*", Jena 1921). Se dă un cuprins al basmului rusesc. Creangă a luat partea cu năzdrăvanii, pe cari Harap Alb i-a întâlnit pe drum. În basmul rusesc eroii au ajuns din cântecele bătrâneşti. Urme din basmele ruseşti se mai găsesc în *Fata babei şi fata moşneagului, Ivan Turbincă, Povestea porcului, Dănilă Prepeleac.* (Gn. VII, p. 154—157).

— *Dimo-Pavelescu, Anita, Drei lockige Zicklein,* (trad. în germană a poveştei *Capra cu trei iezi* de Creangă, apărută în colecţia vieneză Sesam Nr. 128). (Gn. VIII* 305—306). — BUCUŢA, EMANOIL.

— FOTI, ION, *Triptic popular: Ion Creangă, Petre Ispirescu şi Anton Pann.* Portrete elogioase. (Pr. L. II, Nr. 17, p. 3—5).

— FURTUNĂ, ECON. D., *Creangă şi mergerea la teatru a clericilor,* II (*urmare*). Scrisoarea de răspuns a lui Creangă, prin care recunoaşte cu „frâncheţă" că a fost la teatru, din care cauză este exclus din preoţie. (F. Fr. II, p. 139—142).

— FURTUNĂ, D., *Creangă inedit.* Textul unei scrisori a lui Creangă din 1862. (F.Fr. II, 33—37).

— FURTUNĂ, ECON. D., *O poveste dela sora lui Creangă.* Reproducerea „vorbă cu vorbă" a unei poveşti scurte a lui Cr., comunicată autorului de Ileana sora povestitorului. (Fr. Fr. III*, p. 4—5).

— GEORGESCU, NIC., *„Amintirile" lui Creangă.* Puterea inconştientă creatoare e mult mai energică în această operă decât voinţa creatoare. *Amintirile* sânt mai evoluate din punct de vedere artistic, decât *Poveştile.* Tipurile lor trăesc toate. Umorul lor sănătos. Paralelă între *Amintiri* şi *Scrisorile* lui Costache Negruzzi. (L. N., I*, Nr. 2, p. 1—6).

— MAIORESCU, T., *către A. Naum.* Două scrisori în care vorbeşte elogios şi despre Creangă. (C. L. LX, p. 345—346).

— MARCU, ALEX., *Ivan Turbincă... italian.* Subiectul poveştii lui Creangă nu e absolut de origine rusească aşa cum se crede de obiceiu. El e un motiv universal. Se găseşte în lit. normandă şi italiană. Povestea „Căldărarul" (Il Ramaio), reprodusă din E. Pistelli, *Novelle dal secolo XIII al secolo XX,* Florenţa, 1924. Ed. Samoni, are acelaşi motiv. (U. L. XLIII, p. 475—476).

— MORARIU, LECA, *Ştiri nouă despre Creangă.* Se reproduc în rezumat ştirile comunicate de Gorovei în *Şezătoarea XXIV,* p. 16 şi ale lui G. Polcovnicu din *Revista critică* II, p. 112—117, privitoare la cununia şi studiile lui Creangă. (F. Fr., III*, p. 197—198).

©BCU CLUJ

— MORARIU, LECA, *Pentru cea mai artistică scrisoare a lui Creangă*. Apropieri dintre unele pasagii din scrisoarea lui Creangă publicată în F. Fr. II, p. 33—37 şi unele pasagii din opera scriitorului sau unele întâmplări din viaţa lui (F. Fr. II, p. 98—100).

— POPESCU-TELEGA, AL., *Variante poloneze şi portugheze ale câtorva povestiri româneşti*. Asemănările dintre basmul din colecţia Ispirescu *Fata săracă cea isteaţă*, basmul polon *Historia de una joven compesina que elegó à ser una gran señora* din col. Susanei Strowska *Leyendas Polacas* (Madrid 1928) şi basmul portughez *A cedivinha do rei* (col. T. Braga : *Contos Tradiciones do povo Portugues*, vol. II). Tot în col. portugheză se găseşte povestea *O soldado que foi para o ceo* care seamănă cu *Ivan Turbincă* a lui Creangă. Toate aceste povestiri îşi au izvorul în *Historia septem sapientium Romae*, poveste medievală cunoscută la noi sub numele de *Sindipa*. (Nz. VII, Nr. 5, p. 1—18).

— SANDU, N., *Creangă inedit*. Păr. Econ. D. Furtună publică în *Făt-Frumos* cea dintâiu scrisoare a lui Creangă (3 Iulie 1862). (Fl. S., I, 78).

— *Speranţia, Th. D., Amintiri despre Ion Creangă*. („Viaţa Românească", Iaşi, 1927). Trebuiau controlate mai bine raporturile lui Creangă cu Junimea şi Maiorescu. (S. R., I, Nr. 2, p. 101—102). — PĂUNESCU-ULMU, T.

— TĂBĂCARU, GR., *In loc de prefaţă* [la ediţia nouă de *Opere complete* (a lui Creangă), care a apărut în Tecuciu, la librăria d-lui D. C. Patron]. Lămuriri cu privire la felul în care s'a făcut această ediţie. Despre admiratorii lui Creangă. (T. P., V, Nr. 1—4, p. 1—4).

—TEODORESCU-BRANIŞTE, TUDOR, *Ion Creangă. Fragment dintr'un studiu : Basmele*. Basmele lui C. sânt superioare celor populare prin technică şi dramatism—nu au însă atmosfera şi tragicul acelora. Scriindu-le, Creangă a dat un nou impuls spre literatura populară. (Pr. L., II, Nr. 16, p. 22—23).

— TEODORESCU-BRANIŞTE, TUDOR, *Note despre Creangă*. Cr. a fost considerat provincial din pricina vocabularului său. El este însă cel mai general românesc dintre scriitorii români şi una din cele mai puternice personalităţi ale literaturii noastre. (Pr. L., II, Nr. 17, p. 25—26).

— TEODORESCU-BRANIŞTE, TUDOR, *Povestirile lui Creangă*. În povestirile lui, Creangă a fost un umorist, iar nu un satiric. Privea scăderile omeneşti cu îngăduinţa ţăranului moldovean, al cărui tip reprezentativ este. (Pr. L. II, Nr. 19—20, p. 36—37).

— TEODORESCU-BRANIŞTE, TUDOR, *Ion Creangă. Fragment de studiu. VI. Amintirile din copilărie*. Opera aceasta are o valoare stilistică şi documentară, dar mai ales artistică. Ea cucereşte prin sinceritate şi duioşie. (Pr. L. III*, Nr. 5, p. 19—20).

— TEODORESCU-BRANIŞTE, TUDOR, *Manualele didactice ale lui Ion Creangă*. Se arată cine a vorbit despre operele didactice ale lui Creangă. (A. L. A., VIII, Nr. 351, p. 4).

Delavrancea, Barbu Ştefăneseu

(Vezi şi *Necroloage, Comemorări, Omagii*).

— MORARIU, LECA, *Exotismul lui Delavrancea*. Întreaga operă literară a lui D. sufere, atât în fond cât şi în formă, de mania exotismului. Câteva exemple. (F. Fr. III*, p. 95).

Dosofteiu

— *Găzdaru, D., Contribuţii privitoare la Dosofteiu*. Arh. 34, III—IV, S. 122—149. Argumente arătând originea macedoneană a lui Dosofteiu. (B. A. IV, p. 219). — WEIGAND, G.

©BCU CLUJ

Eliade, Pompiliu

— BAICULESCU, GEORGE, *Un uitat: Pompiliu Eliade*. Caracterizare elogioasă a personalității lui. (C. T. C., IX*, p. 126—127).

— GORUN, ION, *Amintiri literare*. Amintiri despre Nicolae Quintescu și Pompiliu Eliad, cari i-au apreciat traducerea lui *Faust*. (Ț. N. VIII, p. 84—87).

Eminescu, Mihail

— *Activitatea celor dintâiu 7 ani ai școalei normale de învățători „M. Eminescu" din Botoșani* (1919—1926), expunere făcută de Tiberiu Crudu, Botoșani (f. a.). Se găsesc studii asupra lui G. Lazăr și M. Eminescu. Notiță (R. I. XIII, p. 185). — IORGA, N.

— ADERCA, F., *Eminescu și psihanaliza*. Autorul combate pe D-rul Vlad, care într'un pasaj din scrierea lui *In domeniul inconștientului*, aplicând metoda psihanalitică lui E., găsește în poezia lui „artă regresivă". (A. L. A. IX*, Nr. 401, p. 3).

— BALMUȘ, CONSTANTIN I., *Câteva note despre Propertius și Eminescu*. Se găsesc reminiscențe din Propertius în *Călin, Mai am un sigur dor* și *Venere și Madonă*. (V. R. XX*, vol. LXXIV, p. 217—221).

— BEZDECHI, ST., *Eminescu și clasicismul*. În articolele lui din *Timpul*, E. era pentru bifurcarea învățământului secundar în clasic și real. El punea multă greutate pe rolul educativ al clasicismului. (Pr. L. II, Nr. 22, p. 8).

— *Bogdan-Duică, G., Despre Luceafărul lui Mihail Eminescu*, (S. d. M. p. IV, 585). — BAICULESCU, G.

— BOITOȘ, OLIMPIU, *Glas nou despre Eminescu*. E bine venită broșura tipărită de N. Jugănaru, *Lanțul de aur*, nuvelă tradusă de Eminescu la vârsta de 16 ani. Istoricului literar îi poate servi pentru fixarea unor momente în evoluția literară a poetului. (S. d. M. IV, p. 312—313).

— BOITOȘ, OLIMPIU, *Slavici despre Eminescu*. Slavici mărturisește, într'o scrisoare publicată în *Tribuna*, V, Nr. 243—289, cât datorește lui Eminescu, care l-a inițiat într'ale filosofiei și literaturii și l-a îndemnat să scrie românește, să colaboreze la *Convorbiri Literare*. Aceasta pe când se aflau la Viena. Textul scrisorii. (Tr. LIX*, p. 220—224).

— BORNEMISA, SEBASTIAN, *Străduinți aride*. Știrea că Ministerul Cultelor a dat 700.000 lei pentru popularizarea poeziilor lui Eminescu a trezit un ecou foarte slab în opinia noastră publică. Ceea ce dovedește lipsa de entusiasm pentru operele culturale. (Cs. XI, p. 1).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Eminescu spirit distructiv și de negație*. D-l C. Banu în conferința „Influența războiului din 1877 asupra stării culturale" afirmă că activitatea critică desvoltată de Maiorescu, Caragiale și Eminescu a fost destructivă și negativă. E. B. combate aceste afirmații, arătând că acești trei scriitori au intrat definitiv ca elemente creatoare în desvoltarea culturii române. Chiar activitatea ziaristică a lui Eminescu n'a fost numai „critică", și „de negație". Ea a inspirat sămănătorismul și tradiționalismul. (Gn. VII, p. 188—190).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Notiță despre Eminescu*. Autorul a întâlnit în Banatul sârbesc un medic român care a îngrijit pe E. în spitalul de boli mintale din Viena. Medicul comunică câteva amănunte asupra lui E. bolnav. (Gn. VIII, p. 419—420).

— BUSUIOCEANU, AL., *Eminescu în italienește*. Dare de seamă foarte elogioasă despre traducerea în italienește a poeziilor lui Eminescu, făcută de d-l R. Ortiz. (Florența, ed. Sansoni) „Niciodată n'am avut în altă limbă un Eminescu mai exact și mai în propria lui atmosferă... Pre-

©BCU CLUJ

fața lui Ortiz e o restabilire a prestigiului lui E. în fața Italienilor, scăzut mult de un studiu al lui Tagliavini." (Gn. VII*, p. 77—80).

— CĂLINESCU, G., *Eminescu în italienește*. Despre volumul Mihail Eminescu, *Poezie* trad. de Ramiro Ortiz. Pentru a se da armonia internă a poeziei eminesciene O. a tradus cele mai multe poezii în proză ritmică. Melodia eminesciană e transmisă reușit în italienește. Împreună cu Enrico Perito, R. O. a făcut și câteva traduceri în versuri. (V. L. II, Nr. 67, p. 1).

— CĂLINESCU, G., *Presa italiană despre Eminescu*. Rezumatul articolelor despre poet scrise de G. T. Cechini în *Corriere Padano*, din 24 Dec. 1927, de Enrico Perito în *Stato* din 12 Ian. (1928) și de Enzo Loreti în *Gazetta di Venezia*, din 9 Martie 1928. (V. L. III*, Nr. 85, p. 3).

— CĂLINESCU, G., *Mihail Eminescu* (Glosse). E. nu se mai citește așa de mult pentrucă poezia a coborât astăzi de pe treapta filosofică în inconștient și misticism.—E. a fost un mare poet al amorului; se găsesc totuși, în poezia lui erotică, câteva prozaisme, cari supără azi. Simpatizăm astăzi cu nuanța mistică din erotica lui E. (S., I, Nr. 2, p. 1—3).

— CARACOSTEA, D., *O interpretare „modernistă" a lui Eminescu*. Articol polemic (A. L. A. VIII, Nr. 340, p. 4).

— CUZA, A. C., *Lui Eminescu*. Poezia rostită cu prilejul încoronării unui bust al poetului, pe scena Teatrului Național din Iași, la 16/29 Iunie 1919. (C. L. LIX, p. 140).

— DAVIDESCU, N., *16 Iunie : ziua morții lui Eminescu*. E. ne-a introdus în suflet, pe cale intuitivă, cea mai intimă parte a ființei noastre etnice. El a devenit o figură națională, de o valoare simbolică. (Pr. L. III*, Nr. 6, p. 23—24).

— DEMETRESCU, ROM., *Studii eminesciene*. Din cele aproximativ 450 articole și studii asupra lui E. de până acum se poate constata că cercetătorii au întrebuințat mai mult teoria mediului sau pe cea estetică decât teoria constituției individuale, native. Factorul individual este preponderant în desvoltarea unei personalități. Autorul cere înființarea unei reviste de *Studii eminisciene*. (S. d. M., V*, p. 388).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *D. G. Ibrăileanu și Eminescu*. Împotriva părerei lui G. Ibrăileanu, autorul susține că *Venere și Madonă*, *Inger de pază* și *Mortua est* fac parte dintre cele mai frumoase poezii ale lui E. Ele sânt capodopere pentrucă au o armonie desăvârșită între fond și formă (Fal., I, Nr. 18, p. 1).

— *M. Eminescu și marele Al. Macedonschi*. Se reproduce un pasaj din C. Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată* [Buc. 1927, p. 300] în care se relatează bucuria lui Macedonschi la vestea înebunirii lui Eminescu. (F. Fr. III*, p. 24—25).

— EMINESCU, M., *Fragmente din Bogdan Dragoș*, dramă istorică (V. L., III*, Nr. 90, p. 3).

— EMINESCU, MIHAIL, *Alexandru Vodă*. Fragment dramatic. (V. L. III*, Nr. 90, p. 3).

— EMINESCU, MIHAIL, *Mureșianu* tablou dramatic în versuri. (V. L., III, No. 90, p. 3).

— *Eminescu, M., Mare verso in fenestra*. [La fereastra din spre mare]. Trad. în latinește. (Ș. III, Nr. 6, p. 20). — STEPHANUS, PRUTENSIS.

— *Eminescu M., Camadeva*. Trad. în latinește. (Ș. III Nr. 6, p. 20). — SULICĂ, VALERIU D.

Eminescu, M., Glossa. Trad. în latinește (Ș. III, Nr. 7—8, p. 53—54). — ACILIUS, N. S.

— *Eminescu, M., Et si* [Dacă] Trad. în latinește. (Ș. III, Nr. 7—8, p. 54). — VALERIUS, D.

— *Eminescu, M., Impares praeter populos* [*Pe lângă ploii fără soț*, trad. în lat.] (Ș. IV*, Nr. 9—10, p. 70). — ACILIUS, N.

©BCU CLUJ

— *Eminescu, M., Carmen metro antiquo compositum* (*Odă în metru antic*, trad. în lat.) (Ş. IV*, Nr. 9—10, p. 69—70). — NST.

— *Eminescu, Michail, Hesperus* [*Luceafărul*] Trad. în latineşte, în versuri. (Ş., III, Nr. 1—2, p. 19—20, Nr. 3, p. 19; Nr. 4—5. p. 32—33, Nr. 6, p. 18—19, Nr. 7—8, p. 52—53). — STATIUS, NICOLAUS S.

— *Eminescu, Mihail, Dozy little songsters. dozy* (*Somnoroase păsărele*) *O'er the trees* (*Peste vârfuri*) (V. L. III*, Nr. 83, p. 2). Trad. în englezeşte de ŞTEFANOVICI, DR. OLIMPIU versificaţie de PANKHURST, SYLVIA.

— FLOAREA SOARELUI, *Pentru Mihail Eminescu*. Se combat cei ce caută să micşoreze gloria lui Eminescu. (Fl. S., I, p. 179—180).

— FOTI, ION, *Mihail Eminescu*. Omul. Artistul. Romanticul. Concepţia lui budistă-pesimistă nu e în conformitate cu spiritul modern. Subiectivismul şi lirismul său. (Pr. L. II, Nr. 6, p. 6—10).

— GALACTION, GALA, *La Mănăstirea Putna*. Vizitând mănăstirea, autorul evocă amintirea lui Alecsandri şi Eminescu. Crede că era mai bine să se fi scris pe soclul statuii lui E. versurile din *Rugăciune* („Rugămu-ne îndurărilor....."), de cât cele din *Doina*. (A. L. A., IX*, Nr. 401, p. 1).

— G[HEORGHIU], A., I. *Din faptele înaintaşilor. Note pe marginea foilor dintr'un dosar uitat*. Se reproduce textual din dosarul ridicării monumentului lui M. Eminescu la Botoşani, corespondenţa dintre N. Ghindăşanul şi Primăria oraşului Botoşani, privitoare la desfacerea unor portrete ale poetului cu prilejul desvelirii monumentului. (R. M. VI, Nr. 1—3, p. 47—51).

— GRIGORESCU, AGATHA, *Veronica Micle poetă*. Evocare elogioasă. (R. S. II*, p. 3).

— GRILLO, ALFREDO, *Poezia şi viaţa lui Eminescu*. [Trad. în româneşte a articolului cu acest nume, publicat în *Lavoro d'Italia* din 13 Aprilie 1928.] Scurtă privire asupra vieţii şi operii poetului. Se insistă mai mult asupra naturii şi a concepţiei budiste din poezia lui. (V. L. III*, Nr. 83; p. 3).

— *Herzog, E., Eminescu în America*. Eminescu s'a tradus în America, dar nu din izvorul original, lucru care rămâne de făcut. (Fl. S., I, 76). — E. U.

— IBRĂILEANU, G., *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*. Despre poeziile publicate dela ieşirea lui E. din spitalul din Viena, până la moartea lui. Sânt ele postume sau nu? Au fost publicate cu ştiinţa şi voinţa lui Em.? Critica ediţiilor Adamescu şi G. Bogdan-Duică. (V. R. XX*, vol. LXXIII, p. 268—289, 412—433).

— IBRĂILEANU, G., *Ediţiile poeziilor lui Emenescu*. Din prefaţa ediţiei poeziilor lui Eminescu, publicată de T. Maiorescu, şi după alte date issoriografice, stabileşte 25 de postume, dintre poeziile lirice cele mai de valoare ale poetului. Trecând cu vederea aceste indicaţii, ediţiile ulterioare (Scurtu, Adamescu, Bogdan-Duică) consideră foarte greşit numărul acestor postume, mult mai mic. Din această discuţie, în care se arată ce trebuie considerat postum sau nu, se deslueşesc şi alte chestiuni în legătură cu personalitatea lui Eminescu. (V. R. XIX, vol. LXIX, p. 5—103).

— IBRĂILEANU, G., *Pentru Eminescu*. Cu ocazia articolului din *Viaţa Românească*, Nr. 1, 1927: *Ediţiile poezilor lui Eminescu*, modesta valoare a poeziilor *Mortua est*, *Venere şi Madonă* şi *Inger de pază*. Ele nu sânt la nivelul geniului lui. Poetul însuşi, într'o mărturisire făcută lui Mite Kremnitz, spunea că nu-i place *Venere şi Madonă*. (A. L. A. VIII, Nr. 326, p.8).

— IONESCU, CONST. D., *Eminescu în italieneşte*. Ramiro Ortiz aduce încă un preţios serviciu literaturii româneşti prin traducerea operei lirice a lui Eminescu. În marginile posibilităţii sarcina şi-a îndeplinit-o cu succes. (D., V*, p. 214—216).

— *Lang, Friedrich Dr., M. Eminescu als Dichter u. Denker*, Klausen-

©BCU CLUJ

burg 1928, 183 S. Lucrare scrisă de un cunoscător într'o formă plină de avânt. (B. A. IV, p. 227).—WEIGAND, G.

— *Lang, Dr. Fr., M. Eminescu als Dichter und Denker.* Recensie elogioasă. (S. d. M., V*, p. 309—310).—BEZDECHI, St.

— LĂZĂREANU, BARBU, *O ediție critică a criticelor lui Gherea.* Cerând o ediție critică a Criticelor lui Gh. autorul aduce unele note lămuritoare pentru ea. Într'una vorbește de un izvor german al *Rugăciunii unui Dac* de Eminescu, descoperit de autor într'un imn vedic din *Geschichte der fremden Literatur* von Otto Leixner, Leipzig, 1882, vol. I, p. 70.(Cug. Lib., I, p. 6—7).

— LĂZĂREANU, BARBU, *Surorile.* Se reproduce din manuscrisele dela Academie poemul *Surori — Ta twam si*, de Mihail Eminescu. (A. L. A., IX*, Nr. 384, p. 4).

— LĂZĂREANU, BARBU, *Lucruri inedite de, și despre Eminescu.* Autorul a descoperit în Arhiva Reuniunii române de cântări din Sibiu o variantă nouă a baladei *Vârful cu dor*, text german de F. Laroc, = Carmen Sylva), traducere românească de Mihail Eminescu. Analiza și comparația traducerii cu celelalte variante. (A. L. A. IX*, Nr. 378, p. 1, Nr. 379, p. 5, Nr. 380, p. 2—3, Nr. 381, p. 4, Nr. 382, p. 5—6).

— *Marian, Liviu, B. P. Hașdeu și M. Eminescu*, Chișinău 1927. Tipografia eparhială. Recensie analitică. (C. L. LXI*, p. 146).—SIMIONESCU, DAN.

— MORARIU, LECA, *Eminescu în America.* Un articol a lui Herzog din *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*, în care se ocupă de cele 5 poezii ale lui Eminescu traduse în limba spaniolă și publicate în ziarul sud-american *Atlantida* Nr. 153 din 3 Martie 1921, sub titlul *Poemas del Cernautsi* (*Dorința, Somnoroase păsărele, La steaua, Renunțare și Mai am un singur dor*). Traducerile sunt defectuoase. (J. L. XVI, p. 56).

— MORARIU, LECA, *Eminesciane.* După părerea prof. V. Gherasim în *Eminescu und die Bucovina*, anii petrecuți de poetul nostru în mediul bucovinean a avut mare importanță pentru evoluția lui sufletească. Date și explicări. (J. L. XVI, p. 56—59).

— MORARIU, LECA, *Aglaia Eminescu.* Câteva informații despre sora lui Eminescu, Aglaia. (F. Fr. II, p. 31—32).

— MANIU, ADRIAN, *Eminescu autor dramatic.* E. a avut un real talent dramatic. Ar trebui jucate piesele și fragmentele sale dramatice. (V. L. III*, Nr. 90, p. 1).

— NANU, D. AL., *Poetul Eminescu și critica d-lui M. Dragomirescu.* Singur M. D. a apreciat pe E. în valoarea lui de poet universal. (Fal. I, No. 20, p. 3—4).

— NAUM, D. AL., *Poezia lui Eminescu* (Studiu comparativ). [Cf. și Nanu, D. Al., *Le poète Eminescu et la poesie lyrique française*, Paris 1930, Recenzie în D. R. II,]. (R. V. III, 262—269, p. 296—304, IV*, p. 17—29. 84—93).

— NEGRU, NATALIA, *Eminescu—Veronica.* Ia apărarea Veronicăi, împotriva celor ce o învinuesc pentru raporturile ei cu E. (R. S. II*, p. 1—2).

— ORTIZ, RAMIRO, *De vorbă cu—,Eminescu în italienește.* Vorbind despre traducerea în ital. a poesiilor lui Eminescu, R. Ortiz arată cum i-a venit ideia acestei traduceri, ce a intenționat cu studiul din Introducere. Părerea lui e că Eminescu e un poet perfect original; nu are decât asemănări cu poeții streini. (U. L. XLIV*, p. 27).

— ORTIZ, RAMIRO, *Eminescu il poeta rumeno della foresta e della polla.* Numai un critic poet ar putea studia poezia sugestivă, delicată și eterică a lui Em. Poet al pădurii și al paserilor. [Fragment dintr'o prefață-studiu la traducerea în italienește a poeziilor]. (C. T. C., VIII, p. 152—153).

— *Ortiz, Ramiro, Mihail Eminescu, Poesie*, Florenz, 1927, LII+108 S.

©BCU CLUJ

Întâia traducere a lui Eminescu în italienește, introducere, bibliografie (B. A. IV, p. 227). — WEIGAND, G.

— PAPADOPOL, PAUL I., *Ciprian Porumbescu ca om, român și artist.* Cuprinde și o paralelă între C. P. și Eminescu. (Fl. S., I, p. 99—103).

— PĂUNESCU-ULMU, T., *Caracterul naturii în poezia lui Eminescu.* În poezia lui E. în cele mai dese cazuri, natura se adaptează sentimentelor poetului. Atitudinea poetului în fața naturii e asemănătoare cu a marilor romantici, având totuși o puternică notă de originalitate și de românism. (Rm. XXII, p. 72—82).

— PĂUNESCU-ULMU, T., *În jurul vieții lui Eminescu.* Autorul răspunde criticelor aduse scrierii lui *Viața tragică și românească a lui Eminescu,* de S. Cioculescu în *Adevărul* și P. Zarifopol în *Adevărul lit. și art.* (Rm. XXII, p. 457—460).

— *Păunescu-Ulmu, T., Viața tragică și românească a lui Eminescu.* Autorul trebuia să se fi pătruns mai bine de poet și mediul în care a trăit. Se găsesc și pagini pline de viață. (Nz. VII*, Nr. 2, p. 47—50). — POPESCU-TELEGA, AL.

— PĂUNESCU-ULMU, T., *Poezia lui Eminescu: Epigonii.* În poema aceasta Em. este pătruns de acel *Weltschmerz* sau *mal du siècle* al romanticilor europeni. (Nz. VIII*, Nr. 8, p. 16—20).

— PĂUNESCU-ULMU, T., *Un aspect al poeziei lui Eminescu.* Între notele cari încadrează pe E. în poezia universală e și cea transcendentală, grandioasă. Nota aceasta a găsit la E. stilul potrivit ei. Exemple. (Pl., I, p. 1—9).

— *Pentru monumentul lui Eminescu.* Colectă făcută printre elevii școalei primare „Ștefan O. Iosif" din Drâușeni, de învățătorul N. Iosif. Lista donatorilor. (Lm, VIII, p. 28); la șc. primară din Todirești-Iași (Basarabia) de înv. Petru Taban (Lm, VIII, p. 148).

— *Sachelarie, Henrieta, Pesimismul lui Eminescu. Buletinul Institutului de Literatură* (broșura I-a) pe anul 1927. (Teză de doctorat) 89 pag. 8°. (R. F. II*, p. 159—162). — GHERASIM, VASILE.

— SĂTEANU, C., *Un autograf al lui Mihail Eminescu.* Facsimilul unei scrisori inedite din 1885, Iași, adresată unui prieten. (A. L. A. VIII, Nr. 363, p. 4).

— SEBASTIAN, L., *D. Ramiro Ortiz l-a tradus pe Eminescu.* Tălmăcirea în italienește a lui E., făcută de d. O. este „literală, apoetică, seacă, rece". Autorul dă exemple în acest sens. (S., I, Nr. 12, p. 11—14).

— STOIAN, STANCIU, *Mihail Eminescu ca filosof, gânditor politic și pedagog.* M. E. n'a urît viața; a iubit-o prea mult, de aceea era trist. Dragostea lui pentru natură se poate asemăna cu a lui Rousseau. Eminescu și Kant. „Filosofia lui Eminescu este metafizică idealistă cu consecințe naturaliste". Ideile sale sociale sânt ideile „Junimii". (I., VII, Nr. 5—6, VIII*, Nr. 1—2, p. 25—30 Nr. 9—12 p. 6—13).

— STRUȚEANU, SCARLAT, *Orfismul în poezia lui Eminescu.* [Rezumat al conferinței cu acest titlu]. Misterul orfic a fost turnat de E. într'o înaltă concepție artistică. Em. a umanizat mitul. Exemple din *Satira I* și *V, Rugăciunea unui Dac, Mortua est,* etc. (U. L. XLIII, p. 175).

— SULICĂ, N., *Invia-vor voevozii. O poezie inedită a lui M. Eminescu.* În primăvara anului 1867 E. a vizitat Brașovul. Aici, sub impresia lecturii Cronicii bisericei Sfântului Nicolae din Șchei și a serbării Junilor, a scris poez a *Invia-vor voevozii,* necunoscută până acum. Reproducerea, în întregime, a poeziei. (Ș. III, Nr. 7—8, p. 19—22).

— TAGLIAVINI, CARLO, *Postilla eminesciana.* Din întrebuințarea lui *horum-harum... nervum rerum gerendarum* la Eminescu, după ce cam aceeași întrebuințare o găsește la Goethe, autorul caută să vadă o influență a lui Goethe asupra lui Eminescu. (St. R., I, p. 112—114).

©BCU CLUJ

— *Traduceri germane din Eminescu.* În foiletonul ziarului *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*, d. Alfred Klug a tradus *Făt frumos din lacrimă* și *Cezara.* (F. Fr. III*, p. 24).

— VALESCU, CORA, *Leopardi și Eminescu.* Paralelism între pesimismul lor. Eminescu e poetul pesimismului, Leopardi e teoreticianul lui. (R. V. IV*, p. 16—17).

— VALESCU, CORA, *Eminescu și Alfred de Vigny.* Asemănări și deosebiri între concepțiile lor asupra vieții. (R. V. III, p. 200—203).

— VALESCU, CORA, *Pesimismul lui Eminescu.* E. este un pesimist sentimental, iar nu filosofic. Artistul din el e pesimist, omul e însă optimist. (R. V. III, p. 122—123).

— VLAD, DR. C., *Artă progresivă și artă regresivă.* Răspuns articolului *Eminescu și psihanaliza* al lui F. Aderca din A. L. A., IX*, Nr. 401, p. 1. (A. L. A., IX*, No. 403, p. 7).

— *Vulcan, Iosif și M. Eminescu.* Fragment din articolul din *Familia* (1889, pag. 306) [scris de I. V.] despre primele poezii ale lui Eminescu. (C. T. C., VIII, p. 177).

— XENOPOL, ADELA, *Veronica Micle.* Autoarea a cunoscut pe V. M. în familia sa. Din amintirile proprii și din ale familiei sale schițează portretul iubitei lui Eminescu, arată felul cum a luat naștere dragostea lor și pricinile rupturei. (R. S. II*, p. 4—8).

Gârleanu, Emil

— PAPADOPOL, PAUL I., *Emil Gârleanu la „Universul Literar".* Bibliografia articolelor și bucăților literare, publicate de E. G. în U. L. în 1910—1911. (U. L. XLIII, p. 199).

— SEBASTIAN, MIHAIL, *Emil Gârleanu.* Evocare călduroasă. Rolul lui în mișcarea sămănătoristă. Din opera lui rămâne *Din lumea celor cari nu cuvântă.* (U. L. LXIV*, p. 446).

Gherea, C. Dobrogeanu

— DUMITRESCU, GEORGE, *C. Dobrogeanu-Gherea.* În concepția lui critică elementul estetic se pierde într'un sociologism tendențios. (R. V. III, p. 259—261).

— LĂZĂREANU, BARBU, *O ediție critică a Criticelor lui Gherea.* Autorul arată necesitatea unei ediții critice a *Criticelor* lui Gherea, prin câteva lămuriri de amănunt. Într'una vorbește de un isvor german a *Rugăciunii unui Dac* de Eminescu găsit de el într'un imn vedic din *Geschichte der iremden Literatur*, von Otto von Leixner, Leipzig, 1882, vol. I, p. 70. (Cug. Lib. I, p. 6—7).

Ghica, Ion

— BART, JEAN, *O scrisoare inedită a lui Ion Ghica.* I. Gh. a fost nașul vasului român *Mircea.* Din prilejul lansării în Marea Neagră a vasului el trimite colonelului V. Urseanu o scrisoare, plină cu urări pentru viitorul maritim al României. Scrisoarea e datată Londra, 30 Iulie, 1883. (A. L. A. IX*, Nr. 393, p. 4).

Goga, Octavian

— BĂDĂUȚĂ, AL., *O. Goga*, Medalion. Latura socială și națională a poeziei lui. (V. L. II, Nr. 42, p. 1).

©BCU CLUJ

— *Goga, Octavian, Meşterul Manole.* Recensie elogioasă. (Tr. LIX*, p. 230—232). — AG[ÂRBICEANU], I.

— *Goga, Oct., Meşterul Manole.* Cronică dramatică despre piesa reprezentată la Teatrul Naţional din Bucureşti. (U. L. XLIV*, p. 148). — CECROPIDE, B.

— *[Goga, Octavian], Meşterul Manole.* Cronică dramatică. Defavorabilă. (A. L. A. IX*, Nr. 379, p. 1). — SEVASTOS, M.

— *Goga, Octavian, Meşterul Manole.* Cronica dramatică despre reprezentaţia dramei pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti. (Gn. VIII*, p. 140—141). — SADOVEANU, ION MARIN.

— *Goga, Oct., Mustul care fierbe.* Dare de seamă elogioasă. Toate problemele contemporane româneşti sunt tratate în acest volum, subt un unghiu de gândire profundă şi într'o formă artistică neîntrecută. (Gn. VII, p. 191—192). — BĂDĂUŢĂ, AL.

— *Goga, Octavian, Mustul care fierbe.* „Ideologia politică a lui O. G. e o actualizare a eminescianismului şi o revalorizare a sămănătorismului". Se deosebeşte totuşi de Eminescu prin strămutarea în viitor a aspiraţiilor naţionale. De aceea O. G. e un optimist. (V. L. II, Nr. 52, p. 3). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

— GOGA, OCTAVIAN, *Spiritul generaţiei dela 1848.* Cuvântare rostită pe Câmpia Libertăţii, cu prilejul comemorării zilei de 3/15 Maiu [1848] din acest an [1927]. (Cs., XI, p. 68—69).

Haşdeu, B. P.

(Vezi şi *Necroloage, Comemorări, Omagii*)

— *Încă o carte despre Haşdeu [Barbu Lăzăreanu, Umorul lui Haşdeu].* Ocupându-se mai mult de ce e efemer în viaţa lui H., decât de ceea ce e etern, cartea d-lui Lăzăreanu e mai de grabă o ucidere decât o ridicare a lui H. Totuşi ea cuprinde preţioase amănunte bio şi bibliografice. (U. L. XLIII, p. 634). — PAPADOPOL, PAUL I.

— *Lăzăreanu, Barbu, Umorul lui Haşdeu.* Cartea aduce şi date necunoscute. (A. O. VI, 396).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *B. P. Haşdeu* (conferinţă, la Teatrul Naţional din Bucureşti, 1 Septembrie 1927). Haşdeu ca om politic, istoric şi filolog (Fl. S., I, p. 291—293).

— *Dela B. P. Haşdeu (Familia Haşdeu de obârşie bucovineană).* Scrisoarea D-lui S. Ionescu şi răspunsul lui Haşdeu care dă o etimologie şi o lămurire asupra genealogiei acestuia. (Fl. S., I, p. 208).

— IEŞAN, A., *Doctrina spiritistă a lui Haşdeu.* Analiza critică a lucrării *Sic Cogito* de H. —Cu toate că e întemeiată, în mare parte, pe dovezi afective de ordin personal, totuşi doctrina spiritistă a lui H. dovedeşte o originală aplicare a darvinismului la fenomenele psihice. Îndeosebi laturea etică a concepţii lui H. cuprinde vederi juste şi solide. — Stilul e model de claritate şi preciziune a termenilor filozofici. (C. Cos., IV—V, Partea I, p. 3—16).

— MARIAN, LIVIU, *B. P. Haşdeu : cuzist şi carlist.* Amănunte din viaţa de om politic a lui B. P. Haşdeu. Se reproduc articole şi poezii. (Fl. S., I, 247—259).

— MARIAN, LIVIU, *Haşdeu şi Heliade.* Haşdeu vedea în Heliade acea uriaşă personalitate care a dominat şi a guvernat cu spiritul său epoca eroică a renaşterii noastre naţionale, dintre anii 1821 şi 1859. Cultura lui Heliade era muntenească, fiind un strălucit exponent al spiritului naţionalist şi cultural a unei anumite clase boereşti, pe care el se sprijinea,

©BCU CLUJ

„încât trebue să mai slăbim cu pretinsa paternitate a lui Lazăr". Tot aceşti boeri au făcut ca să existe şi şcoala lui Lazăr. (J. L. XVI, p. 253—259).

— MARIAN, LIVIU, *Data şi locul naşterii lui Bogdan Petriceicu Haşdeu*. Preotul Gheorghe Mârzac din comuna Cristineşti comunică autorului că B. P. H., după registrul naşterilor, s'a născut în acea comună la 26 Februarie, 1838. (J. L. XVII*, p. 46—49).

— MARIAN, LIVIU, *Din copilăria şi tinereţea lui B. P. Haşdeu*. (A. I. A. VIII, Nr. 351, p. 3).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Cum cunoaştem pe Haşdeu*. Se reproduc câteva răspunsuri date de zece serii de candidaţi (la bacalaureat?) din care apare cât de puţin cunosc aceştia opera lui H. La sfârşit aprecieri asupra rolului lui H. în desvoltarea culturii româneşti. (U. L., XLIII, p. 614—615).

— PAPADOPOL, I. PAUL, *Cum poate fi apreciat Bogdan Petriceicu Haşdeu?* (Bn. II, Nr. 6, p. 21—22).

PAPADOPOL, PAUL I., *Haşdeu şi clasicismul*. (*Traduceri uitate*). Despre două traduceri din Ovidiu ale lui H. (Or. III, p. 300—303).

— PERPESSICIUS, *Haşdeu academician*. Privire asupra activităţii lui H. la Academie, din 1877 până la moarte. Rapoarte pentru premii. *Etymologicum Magnum Romaniae* (istoricul chestiunii). Demisia din Academie, în 1883. (U. L. XLIII, p. 554—556).

— VALERIAN, I., *De vorbă cu bătrânul Haşdeu*. „Vizită nocturnă în cavoul Iuliei Haşdeu". „Povara amintirilor". „Despre Dumnezeu, spirit şi nemurire". (V. L. II, Nr. 52, p. 1—2).

— *Wedkiewicz, Stanislas, Zdziejow polonistyki w Rumunji: Bogdan Petriceicu Haşdeu* (*Din istoria polonisticei în România: B. P. Haşdeu*). Varşovia [1927]. Se arată legăturile ştiinţifice ale lui B. P. H. cu Polonia, apoi se analizează întreaga operă ştiinţifică a filologului român. (R. I. XIV*, p. 397—398). — PANAITESCU, P. P.

Heliade-Rădulescu, I.

— BEZDECHI, St., *Safo în româneşte*. Despre traducerile din poeta greacă ale lui Eliade, Meytany, Nicolae Barbu, G. Murnu şi Th. Naum. (Pr. L. III*, Nr. 6, p. 11—15).

— MARIAN, LIVIU, *Haşdeu şi Eliade*. Admiraţia lui H. pentru E. (J. L. XVI, p. 253—259).

— *Vârtosu, Emil, I. Heliade Rădulescu, Acte şi scrisori*. (Bucureşti 1928). Menţiune elogioasă. (R. I. XIV*, p. 393—394). — [IORGA, N.]

— *Vârtosu Emil, I. Heliade Rădulescu, Acte şi scrisori*. Recensie analitică. (A. O. VII*, p. 558—559). — FORT[UNESCU], C. D.

Ibrăileanu, G.

— *Ibrăileanu, G., Scriitori români şi streini*. Dare de seamă critică. Analizându-se personalitatea criticului ieşan se ajunge la concluzia că opera lui nu e de cât „un comentariu sociologic în marginea esteticei, deci o deviere dela esenţa criticei pure". (V. L. II, Nr. 60, p. 3). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

— *Ibrăileanu, G., Scriitori români şi streini*. Dare de seamă. G. I. este un scriitor lipsit desăvârşit de vanitate. Un analist, care ştie să scoată dintr'o operă amănunte caracteristice, la cari de multe ori nici nu ne gândim. În acest volum se remarcă apoi ca critic condus, înainte de toate, de criterii psihologice şi estetice. (Gn. VII, p. 190—191). — VIANU, T.

©BCU CLUJ

Iorga, Nicolae

— BĂDĂUȚĂ, AL., *N. Iorga*. N. I. este „întâiul mare dascăl al culturii românești". (Lm. IX*, p. 33—34).

— BĂDĂUȚĂ, AL., *N. Iorga*. Medalion. Marele animator al vremii noastre. Rădăcinile lui sânt înfipte în glia românească. Scrisul și vorba lui vibrează, mai întâiu, de sensibilitate. (V. L. II, Nr. 43, p. 1).

— BUCUȚA, EMANOIL, *Școala dela Văleni*. Universitatea dela Văleni înainte de războiu: o școală de românism luptător. Ea a fost cea mai puternică întrupare a fazei culturale, stăpânită de N. Iorga. Principiul acestei faze și școli a fost însuflețirea. Influența spiritului dela Văleni asupra culturei noastre contimporane; caracterul de după războiu al Universității dela Văleni. (Gn. VIII*, p. 361—364).

— *Iorga, N., Istoria literaturii românești*. Ed. II (1925). E opera de bază, în care faptele literare ale trecutului nostru sânt istoricește încadrate și coordonate. Numai după această limpezire istorică, putem aștepta să nască din mărturiile trecutului operele de adâncire și interpretare a spiritului românesc. (S. d. M. VI,, p. 349—351).—DRAGNEA, RADU.

— *Iorga, N., Istoria literaturii românești* [vol. II]. Recensie injurioasă. Îl acuză pe autor în deosebi pentru felul cum a tratat opera lui D. Cantemir (C. L. LXI*, p. 337—339). — G[RIGORAȘ], E.

— *Iorga, N., Istoria literaturii românești, II dela* 1688 *la* 1750. Mențiune elogioasă. (Rm. XXII, p. 139). — D[RAGNEA], R[ADU].

— *Iorga, N., Storia dei Rumeni e della loro civiltà* Milano, Hoepli, 1928. Extinsă și foarte apreciabilă dare de seamă anlitică. (E. O., VIII, 1928, p. 190—196). — CIALDEA, L.

Iosif, Șt. O.

— *Aprecierile poetului Iosif pentru scrisul D-nei Natalia Negru*. O scrisoare a poetului, din Buc. 9 Nov., 1913, în care aduce elogii Nataliei pentru volumul ei de poezie și proză, căruia îi face corectura în acel moment. (R. S. II*, p. 18—19).

— BERARIU, C., *La Dumbrăveni. Amintiri despre Șt. O. Iosif* (Fl. S., I, 258).

— C. V., *Șt. O. Iosif. Note biografice*. A murit la 5 Iunie st. v. 1913. (U. L. XLIV*, p. 399).

— FĂGEȚEL, C. Ș., *Amintiri despre Șt. O. Iosif*. La serbările semicentenarului Asociațiunii ținute la Blaj în 1911, alăturea de alți scriitori mari a participat și Șt. O. I. El a ținut atunci unor tineri căsătoriți, o cuvântare, care a fost un adevărat imn de preamărire a iubirii. (Rm. XXII, p. 344—345).

— *Iosif, Șt. O., Ad arma!* (Trad. lat. a poeziei *La arme*). (Ș. IV, Nr. 3—4, p. 34).— CORONENSIS, N. S.

— MAXIM, GH., *Șt. O. Iosif pe urmele lui Ștefan Vodă al Moldovei*. Scrisoare din 7 Maiu 1904, adresată Nataliei Negru. (Fl. S., I, p. 209).

— MAXIM, GH., *Șt. O. Iosif pe urmele lui Ștefan Vodă al Moldovei. Scrisori inedite de Șt. O. Iosif*. Scrisoare adresată Nataliei Negru. Împărtășește impresii din Bucovina. (Fl. S., I, p. 2—4).

— NEGRU, NATALIA, *Și iată, mă gândesc la voi...* Evocare sentimentală a lui Iosif și Anghel. Amănunte despre colaborarea lor. Revista *Cumpăna*. (A. L. A. IX*, Nr. 419, p. 5).

— PÂCLE, CONST., *Șt. O. Iosif*. Privire sumară și elogioasă asupra activității lui literare. (U. L. XLIII, p. 398).

©BCU CLUJ

— PAPADOPOL, PAUL I., *Final...* Partea finală dintr'o monografie asupra lui Şt. O. Iosif. La sfârşitul articolului bibliografia „Caracterizărilor generale" a poetului (Fl. S., I, p. 82—85).

Kogălniceanu, M.

— *Fotino, Mateiu, L'influence française sur les grands orateurs politiques roumains de la seconde moitié du XIX siècle.* Teză pentru doctoratul de universitate la Sorbona. Se cercetează influenţa franceză asupra lui Barbu Catargiu, Kogălniceanu şi Al. Lahovari. Recensie analitică. (A. O. VII, p. 364).—FORT[UNESCU], C. D.

— HANEŞ, PETRE V., *Mihail Kogălniceanu.* Biografie şi caracterizare succintă a scriitorului şi omului politic. (U. L., XLIV*, p. 366).

— IORGA, N., *Les voyageurs orientaux en France. Introduction. I Voyageurs turcs.—II Voyageurs grecs: Proïos, Philippide, Coraï, Stamaty.—III Un voyageur roumain sous la Restauration* [I. Codru Drăguşanu].—*IV. Deux étudiants et un homme politique roumain à Paris.* [Mihail şi Alexandru Kogălniceanu].—*V Visiteurs revolutionnaires et proscrits.* [Emigraţia română din Principate, după 1848]. (R. H. IV*, p. 1—25, 73—108, 161—203).

— KOGĂLNICEANU, I. M., *Lupta pentru păstrarea Basarabiei.* Documente diplomatice din 1878. Misiunea lui Ion Ghica şi D. Sturdza în streinătate. Telegrama lui Ion Brătianu şi Kogălniceanu către C. A. Rosetti, Preşedinte de consiliu adinterim. Scrisoarea lui D. A. Sturdza către acelaiş Raportul lui I. Ghica şi D. Sturdza. Telegrama lui M. Kogălniceanu către I. C. Brătianu. (C. L., LX, p. 38—52).

Lazăr, George

— GHIBU, ONISIFOR, *Un dascăl bănăţean de acum 100 de ani: Const. Diaconovici Loga. Povăţuitorul Tinerimii* nu e al lui Lazăr, ci al lui Loga. (Bn. II, Nr. 3, p. 6—9, Nr. 4, p. 29—34, Nr. 5, p. 36—38).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Cum trebue înţeleasă activitatea lui Gheorghe Lazăr?* 1. Şcoala dela Sf. Sava se datoreşte, înainte de toate lui Gh. Lazăr, iar nu exclusiv boerilor, cari l-au sprijinit. 2. G. Lazăr a fost un vulgarizator al ideilor şcoalei latiniste. (Pr. L., I, Nr. 18, p. 15—16).

— *Stanca, Sebastian, Gheorghe Lazăr la Sibiu.* Într'o conferinţă, rostită la Cluj, d. S. S. se ocupă pe larg de conflictul dintre G. L. şi episcopul Moga, desvinovăţind pe acesta de urmă de învinuirile ce i s'a adus că ar fi persecutat pe G. L. (S. d. M., V*, p. 113).—CRONICAR.

Macedonski, Alexandru

— FOTI, ION, *Alexandru Macedonski.* Portret foarte elogios. Numai Eminescu a înrâurit aşa de mult poezia românească ca Macedonski. Analiza câtorva poezii. M. a fost iniţiatorul poeziei intelectualiste. Artistul şi omul. (Pr. L. II, Nr. 13, p. 4—7).

Maior, Petru

— POPA, TRAIAN, *Contribuţiuni la viaţa lui Petru Maior.* Despre Gheorghe Maior, tatăl istoricului, protopop la Tg. Mureş, între 1750—1763,

©BCU CLUJ

apoi la Căpuşul de Câmpie. P. M. s'a născut deci la Tg. Mureş.— P. Maior propagandist oficial, la Tg. Mureş, pentru întoarcerea Românilor la Unire. -(S. d. M., V*, p. 87—88).

Maiorescu, Ioan

— SUCIU, CORIOLAN, *Din tinereţa lui Ioan Trifu alias Maiorescu. De ce a trecut în ţară.* Corespondenţa în legătură cu demisia lui Ion Maiorescu din preoţie şi motivele care l-au determinat să treacă în Principate. (S. d. M., IV, p. 251—252, 272—273, 313—315, 336—337).

Maiorescu, Titu

(Vezi şi *Necroloage, Comemorări, Omagii* subt „Convorbiri Literare").

— *Anuarul şcoalei normale „Vasile Lupu" din Iaşi, pe anul şcolar* 1926—1927. (Iaşi, 1926) cuprinde pagini despre trecutul instituţiei, despre cei dintâi profesori: Velini, T. Maiorescu. Notă. (R. I. XIII, p. 308—309). - IORGA, N.

— BASARABESCU, I. A., *Maiorescu şi „Gura Lumii". Amintire.* O vizită la M. în 1915. Ce atitudine a luat acesta faţă de nişte calomnii răspândite pe socoteala lui de nişte adversari politici. (C. L. LIX, p. 171—174).

— FOTI, ION, *Titu Maiorescu.* T. M. a fost înainte de toate, logician. Însuşirea aceasta se resimte în întreaga lui operă. Pentru a-l aprecia trebuie judecat în cadrul vremii sale şi a acestei însuşiri. Se insistă asupra defectelor sale, atât ca ideolog cât şi ca om. (Pr. L., II, Nr. 9—10, p. 3—6).

— MAIORESCU, T., *către A. Naum.* Două scrisori, datate Bucureşti 12 Iunie şi 27 Dec. 1892, referitoare la poemul *Povestea Vulpei* al lui Naum. (C. L. LXI*, p. 124—125).

— MAIORESCU, T., *către A. Naum,* Două scrisori, din Buc. 6/18 şi 20 Oct. 1876 în cari face câteva observaţii critice asupra poemului *Aegri Somnia* a lui A. Naum. Mai cere să i-se trimită manuscrisul unei nuvele de Creangă „a cărei scrieri în genere sânt o adevărată îmbogăţire a literaturii noastre". (C. L, LX, p. 345—346).

— MAIORESCU, T., [*Scrisoare către Bodnărescu*] f. a. Îl întreabă dacă profesorul dela institutul lui [din Pomârla] e capabil să propună muzica vocală. Apoi despre cartea lui de citire şi despre o traducere din *Hamlet.* (C. L. LIX, p. 132).

— MAIORESCU, Titu, [*Scrisoare*] *către Nicu Gane.* Datată, „Bucureşti, 6/18 Decemvrie, sara, 1876". Despre nuvela *Cânele Bălan* a lui N. G. Ise propun câteva schimbări. Apoi despre *Moş Nichifor Harabagiul* de Ion Creangă, *Strigoii* de M. Eminescu; *Foile căzute* a lui I. Negruzi. Se propun modificări mărunte în toate trei. Începe să se înfiripe „Junimea" dela Bucureşti. Îi trimite pentru *Convorbiri* câteva Colinde de Teodorescu. La sfârşit câteva informaţii politice. (C. L. LIX, p. 116—120).

— M[ORARIU], V. „*Beţia de cuvinte*". Maiorescu a împrumutat probabil, acest termen din Ernst Moritz Arndt, *Geist der Zeit.* (F. Fr. III*, p. 63).

— NEGULESCU, P. P., *Profesorul Maiorescu.* T. M. a îndrumat poporul român spre descoperirea firei lui cele adevărate. A dus o luptă aprigă, însă senină şi armonioasă. Ca profesor M. a fost tot un luptător. Adaptându-se nevoilor vremii, s'a silit mai întâiu să trezească interesul pentru filosofie. De aceea dădea cursurilor sale o formă populară. A reuşit să creeze un interes pentru filosofie, graţie talentului său oratoric, fără ase-

©BCU CLUJ

mănare la noi. Un portret al profesorului la catedră. Prietenia lui cu studenții. (C. L. LIX, p. 141—149).

— RĂDULESCU-POGONEANU, I., *Omagiu lui Brătescu-Voinești*. Vorbește pe larg despre legăturile lui I. A. Br. V. cu Titu Maiorescu. (C. L. LXI*, p. 149—151).

— STRUȚEANU, SCARLAT, *„Ideea" în opera de artă*. VII *Titu Maiorescu și M. Dragomirescu*. Concepția estetică a lui T. M. își are originea în idealismul german de după Kant, și anume în filosofia lui Schelling și a lui Schopenhauer, iar nu a lui Vischer și Hegel așa cum se credea până acum. (U. L. XLIII, p. 633).

— TOROUȚIU, I. E., *Dela Titu Maiorescu la N. Iorga*. Dela T. Maiorescu la N. Iorga e o firească evoluție progresivă, oprindu-se acolo, unde specificul nostru etic și etnic ne-a putut deschide calea spre literatura universală. (Fl. S., I, p. 69—72, 124—129).

Maniu, Adrian

— BĂDĂUȚĂ, AL., *Adrian Maniu*. Medalion. Volumul *Lângă pământ* cuprinde o reală inspirație autohtonă. (V. L. III*, No. 74, p. 1).

Mihăescu, Gib. I.

— *Mihăiescu, Gib. I., La Grandiflora*. Recensie critică. Personagiile lui G. M. sânt mai mult cazuri patologice, decât normale. Puterea dar și slăbiciunea scriitorului stă în descrierea grotescului și a subconștientului. (V. L., III*, Nr. 74, p. 3). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

— *Mihăescu, Gib. I., La Grandiflora*. Personagiile lui au o bogată vieață interioară. Sufăr de obsesii. Concepția etică a scriitorului e fatalismul. Stilul său e adaptat fondului. (Dt. VI*, p. 55—57). — DIMA, Al.

— *Mihăescu, Gib. I. La Grandiflora*. Critică aspră (U. L. XLIV*, p. 276—279). — PETRESCU, CAMIL.

— *Mihăescu, Gib., Pavilionul cu umbre*. Cronică dramatică asupra piesei reprezentate de Teatrul Național din București. (Gn., VIII*, p. 141). — SADOVEANU, ION MARIN.

Mileseu, Nicolae Spătarul

— GRIGORAȘ, EM. C., *Spătarul Milescu în China*. Valoarea geografică, istorică și literară a *Călătoriei în China* de Spătarul Milescu. Amănunte biografice despre el; valoarea științifică a operei lui. (Pr. L., I, Nr. 5, p. 11—13).

— *Giurescu, C. C., Nicolae Milescu Spătarul: Contribuțiuni la opera sa literară*. (Din An. Ac. Rom.) București, 1927. [Cf. Dare de seamă și în DR. V, p. 674] (R. I. XIII, p. 412—414). — IORGA, N.

— *Milescu, Spătarul Nicolae, Călătorie în China* (Casa Școalelor) editată de Em. Grigoraș. (S. R., I, Nr. 2, p. 103). — DONGOROZI, ION.

Minulescu, Ion

— BĂDĂUȚĂ, AL., *Ion Minulescu*. Medalion. (V. L. II, Nr. 55, p. 1).

©BCU CLUJ

Movilă, Metropolitul Petru

— LUPAȘ, I., *O scrisoare a Mitropolitului Petru Movilă către patriarhul Constantinopolului Chiril Veria*. Traducere în românește a scrisorii latinești, datată 27. X, 1638 și publicată de E. Smurlo în *Le Saint-Siège et l'Orient-ortodox Russe* 1609—1654, Praga, 1928, vol. II, p. 151—153. Petru Movilă felicită pe Patriarh pentru numirea în scaun; îl roagă să absolve pe fratele său Moise de afurisenie; să-i dea împuternicire să împedece confraternitatea ortodoxă din Lemberg să tipărească cărți bisericești. (R. T., XVIII*, p. 245—249).

— *Panaitescu, P. P., L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archêveque de Kiev, dans les Principautés roumaines*. Contribuții la infiltrarea culturii latine în Principate întreținută de Petru Movilă. O bibliografie referitoare la activitatea lui Movilă. (A. O. VI, p. 171—172).

Naum, Anton

— M[ORARIU], V., *Povestea Vulpii*. Epopeea eroi-comică cu acest titlu a lui Anton Naum are unele asemănări cu *Reinecke Fuchs* a lui Goethe. (F. Fr., III*, p. 63).

Neculce, Ion

— GYR, RADU, *Un mare povestitor român. Ioan Neculce: O samă de cuvinte*. Biografie. *O samă de cuvinte* „au un farmec rar, prin naivitatea calmă cu care sânt istorisite, dar subt care se ghicește lesne un suflet cald și înțelept...” [Nimic nou]. (Pr. L. III*, Nr. 9—10, p. 20—24).

— GYR, RADU, *Ioan Neculce: O samă de cuvinte și influența lor în literatura cultă*. Biografia lui I. N.; analiza a *O seamă de cuvinte*, citându-se multe expresii de ale cronicarului. Prin *O samă de cuvinte* N. este un precursor al adevăratei noastre literaturi. Multe din arhaismele lui au o armonie și o sonoritate plăcută. (Fl., V, p. 357—371).

— *Sadoveanu, M. despre Ion Neculce*. M. S. a ținut o conferință despre Neculce la Ateneul Popular „N. Iorga” A citit din opera cronicarului și și-a mărturisit legăturile literare cu el. Notiță în V. L. II*, Nr. 42, p. 4.

Negruzzi, Costache

— FOTI, ION, *Costache Negruzzi*. Portret. Se insistă asupra inspirației sale romantice. (Pr. L. II, Nr. 18, p. 3—4).

— NEGRUZZI, C., *Despre capitala României* („Pagini vechi”) Capitala României unite nu poate fi decât Galații. Datat 1861. (V. L. XLIII, p. 115—116).

— *Wedkiewicz, Stanislaw, Z tradicyi rumunskich o Ianie III Sobieskim* [*Din tradițiile românești asupra lui Ioan III Sobieski*]. Felul cum s'a păstrat Sobieski la Cantemir, Negruzzi, Alecsandri. Toți trei se întemeiază pe legende fără fundament istoric. (R. I. XIV*, p. 398.) — PANAITESCU, P. P.

Negruzzi, Iacob

— JARNIK, URBAN, [*Scrisoare*] *către I. Negruzzi* [Praga 17 X 1888]. Cere să i se trimită gratis colecțiile C. L. Se plânge de greutăți materiale arătând cum cărțile lui în românește nu i-au adus nici un câștig. (F. Fr. II, p. 101—103).

— NEGRUZZI, IACOB, [*Scrisoare*] *către Nicu Gane*. Datată „Iași în 12 Ian. 1868”. Se plânge de faptul că Junimiștii nu-i mai trimit material

©BCU CLUJ

pentru *Convorbiri*. Gane să-i mai trimită vre-o nuvelă. El (I. N.) a început să scrie balade. *Domniţa şi Robul* e gata. (C. L. LIX, p. 124—125).

— SLAVICIU, IOAN, *Scrisori către I. Negruzzi*. Trei din 1874. În ultima face o analiză critică a romanului *Mihaiu Vereanu*, al lui Iacob Negruzzi. (C. L. LX, p. 129—142).

Odobescu, Alexandru

— FOTI, ION, *Alexandru Odobescu*. Portret. (Pr. L. II, Nr. 19—20, p. 17—18).

— ODOBESCU, AL., *Ioaniţiu Craiul Românilor* (tragedie inedită), [publicată de E. G. Grigoraş]. Fragment (K., I., Nr. 3—4, p. 87—95, Nr. 5, p. 140—143).

Pamfile, Tudor

— CULEA, APOSTOL, *Sufletul şi opera lui Tudor Pamfile*. Biografie. Folcloristul şi etnograful. Avea o metodă ştiinţifică. Operele lui de folclor şi istorie. Scriitorul. (Lm. IX, p. 187—193).

Panu, George

— BACALBAŞA, CONST., *Gheorghe Panu*. Portretul ziaristului. (U. L. XLIV*, p. 814).

Papiu-Ilarian, Al.

— COLAN, ION, *O scrisoare a lui A. Papiu-Ilarian*. E datată din 1861 şi adresată lui Iacob Mureşanu. Dă sfaturi politice celor din Ardeal. Îi roagă să nu mai atace pe Regăţeni. (Tr. LIX*, p. 374—377).

— LUPAŞ, I., *Cum vedea Papiu-Ilarian la 1860 posibilitatea de înfăptuire a Daco-României?* Într'un memoriu adresat lui Vodă-Cuza, Papiu Ilarian arăta Domnitorului Principatelor situaţia Transilvaniei, sfătuindu-l asupra condiţiilor şi momentului când el ar putea realiza o mare Daco-Românie. (S. d. M., IV, 578—580).

— POPA, TRAIAN, *Alexandru Papiu Ilarian* (9 Oct. 1827—23 Oct. 1877). Biografie, cuprinzând şi câteva date inedite. Se insistă mai ales asupra tinereţei şi participării lui la rev. dela 1848. (S. d. M., V*, p. 28—30).

— SUCIU, CORIOLAN, *Al. Papiu-Ilarian, Câteva inedite*.. Cererile pentru bursă adresate Consistorului din Blaj de către Al. Papiu pentru a-şi continua studiile juridice la Viena apoi la Paris. Un act privitor la soarta familiei sale, în 1848 şi în fine un fragment de scrisoare, în care se anunţă începutul de întunecare a minţii lui Papiu-Ilarian. (S. d. M. IV, p. 564—566).

— SULICA, NICOLAE, *O pagină uitată din viaţa lui A. Papiu Ilarian. (Un memoriu şi un duel politic)*. În 1859 emigraţia maghiară a trimis în Principate pe deputatul român renegat Alex. Buda ca să pregătească opinia publică românească pentru o expediţie în potriva Austriei care se pregătea. Buda era pentru Unirea Ardealului cu Ungaria. A. Papiu Ilarian demască planurile lui şi-l atacă violet în *Românul*, fapt care aduce o provocare la duel din partea lui Buda. Duelul n'a avut loc din pricina refuzului lui A. P. I. — Tot din acest prilej A. P. I. înaintează un memoriu lui Al. I. Cuza în care îl îndeamnă să profitede acest prilej pentru realizarea Dacoromaniei. (Ş. I V*, Nr. 6, p. 41—48).

©BCU CLUJ

Petrescu, Cezar

— *Petrescu, Cezar, Intunecare.* Dare de seamă elogioasă despre întâiul volum al romanului *Intunecare*: „Acolo şezum şi plânsem". (Gn. III, p. 265—267).

— *Petrescu, Cezar, Intunecare, Cartea II*: „*Acolo şezum şi plânsem*". Recensie. (V. L. II, Nr. 51, p. 3). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

Pillat, Ion

— *Pillat, Ion, Biserica de altădată,* poezii, ed. „Cartea Românească", Buc. 1926. I. P. este un clasic perfect. Datorită acestei însuşiri a putut împăca, în poezia sa într'o formă atât de armonioasă, tradiţionalismul cu modernismul. (V. R. XIX, vol. LXIX, p. 289—290). — RALEA, M.

— *Pillat, Ion, Biserica de altădată.* (U. L. XLIII, p. 59—60). — PERPESSICIUS.

— *Pillat, Ion, Intoarcere.* (U. L. XLIV*, p. 210). — DAVIDESCU, N.

— POHONŢU, EUG., *Contribuţii literare*: *Ion Pillat.* Analiza volumelor *Pe Argeş în sus, Satul meu* şi *Biserica de altă dată.* Cu toate că toate trei sânt tradiţionaliste, fiecare are o puternică notă de originalitate. (J. L. XVII*, p. 126—140).

Poni Cugler, Matilda

— GRIGORESCU AGATHA, *Matilda Poni.* O caracterizare a poeziei ei. (R. S., I, p. 113—115).

Popovici, A. C.

— MANIU, IULIU, *Aurel C. Popovici.* Amintiri despre marele om politic. Colaborarea lui cu memorandiştii. Cu toate că din p. d. v. ideologic se deosebea de aceştia, totuşi colabora cu ei pentru ajungerea ţintei politice: de desrobire a Românilor din Ardeal. Se bucura de un prestigiu extraordinar nu numai pe lângă conducătorii Românilor ardeleni, dar şi pe lângă factorii politici de seamă ai Austro-Ungariei. El a susţinut mai limpede şi mai argumentat ideia federalizării Austro-Ungariei. Ţinta lui finală era Unitatea tuturor Românilor. Despre întâlnirea din 1915 dela Viena cu Erzberger, trimisul lui Wilhelm. (C. L. LIX, p. 134—139).

Rebreanu, Liviu

— ADERCA, F., *Jack London şi Liviu Rebreanu.* Paralelă între romanul *Adam şi Eva* al lui L. R. şi *Vagabondul Stelelor* al lui J. L. (Sb. IV, p. 92—93).

— DRAGNEA, RADU, *Liviu Rebreanu.* (*Romanul Ciuleandra*). Evoluţia lui L. R. dela romanul naturalist la romanul realist, psihologist. R. ca reprezentant al generaţiei de după războiu. Arta *Ciulendrei*; „ideologia" şi stilul romanului. (Rm. XXII, p. 99—108).

— MINCU, C., *Ciuleandra.* Analizând din punct de vedere medical romanul lui L. Rebreanu cu acest nume, autorul ajunge la concluzia că nebunia lui Puiu Faranga, eroul principal, nu e just zugrăvită. Atât cauzele cât şi desvoltarea ei nu corespund constatărilor ştiinţei. (U. L. XLIV*, p. 107).

— *Rebreanu, Liviu, Ciuleandra.* Recensie elogioasă. (U. L., XLIV*, p. 24. — DAVIDESCU, N.

©BCU CLUJ

— *Rebreanu, Liviu, Ciuleandra.* Analiză critică. Romanul nu este un pas înainte în arta de romancier a lui R. El are aceleaşi aptitudini şi aceleaşi defecte ca şi romanele vechi. (Tr. LIX*, p. 133—138). — ŞERBAN, GEORGE.

— *Rebreanu, Liviu, Ciuleandra.* Analiză critică. Nu e un roman, ci o nuvelă desvoltată: una din cele mai viguroase din literatura contemporană. Sufere de unele procedeuri melodramatice. (V. L. III*, Nr. 68—70, p. 3). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

— *Rebreanu, L., Ciuleandra* (Roman). „Preocuparea d-lui R. de data aceasta n'a fost să creeze *figuri* ci mai ales *stări* sufleteşti". D-sa descrie cu multă ştiinţă evoluţia unui caz patologic. (V. R. XX*, vol. LXXIV, p. 127—128). — RALEA, M.

— *Rebreanu, Liviu, Ciuleandra* (roman). Romanul este mai puţin reuşit în amănuntele de cât în construcţia lui. Cuprinzând analiza unui act psihologic, tocmai amănuntului trebuia să i se dea mai mare atenţie. (Gn. VIII*, p. 38—40). — BĂDĂUŢĂ, AL.

— *Liviu Rebreanu, cetăţean de onoare.* Procesul verbal al Consiliului comunal din comuna Maieru, jud. Năsăud, prin care L. R. e ales cetăţean de onoare al acelei comune. (U. L. XLIII, p. 46).

— T[ĂUTU], DR. P., *Valoarea morală a romanului „Adam şi Eva" de Liviu Rebreanu.* Romanul are o valoare artistică-literară dar e profund imoral, din pricina scenelor lui de sensualism. Metempsichoza care se găseşte la baza lui e anticreştină. Autorul e de părere să se pună sub index. (Vest., IV*, Nr. 22, p. 4—6).

Russo, Alecu

— MUŞLEA, ION, *Pe marginea unei legende a lui Alecu Russu.* Autorul dovedeşte, cu două variante, că legenda *Piatra Corbului* a lui Alecu Rusu a fost culeasă din popor. (F. Fr. II, p. 123—125).

— *Russo, Alexander, Carmen Romaniae* [*Cântarea României*, fragment tradus în latineşte]. (Ş. III, Nr. 9—10, p. 46—47).—VALERIUS, D. S. CORONENSIS.

— SEMACA, A., *Scrisori dela Alecu Russo.* Patru scrisori, în franţuzeşte, adresate de A. R. surorei sale Polixenia, la Münich, unde studia într'un institut de tinere domnişoare. 1 din 1855, 2 din 1856 şi una f. a. Cuprind numai chestiuni familiare. (C. L. LX, p. 143—146).

Sadoveanu, Mihail

— DRAGNEA, RADU, *Hanu-Ancuţei sau apogeul d-lui Sadoveanu.* Volumul este sinteza artei lui Sadoveanu. Arta aceasta constă într'o fericită îmbinare a misterului cu realul — ca'n baladele populare. Povestirile din acest volum alcătuesc o epopee în proză. Valoarea umană şi religioasă a operei; *naturismul* ei; stilul. (Rm. XXII, p. 153—165).

— GANE, ION, *Mihail Sadoveanu.* Reprezentantul cel mai autorizat al nuvelei lirice româneşti. Analiza nuvelelor *Păcat boieresc, Năluca* şi *Haia Sanis* — întâiele două lirice, iar ultima epică. (R. V., II, p. 20—24).

— MARIAN, LIVIU, *Civilizaţie şi poezie: Un adversar al trenului: M. Sadoveanu.* Scriitor romantic, Sadoveanu găseşte trenul lipsit de poezie pentru noutatea lui (Fl. S., I, p. 297—300).

— M. R., *In marginea ultimei nuvele a d-lui M. Sadoveanu.* Ultima nuvelă a D-lui Sadoveanu *Orb sărac*, e socotită ca apogeul artei scriitorului. (V. R. XIX, vol. LXIX, p. 286—287).

©BCU CLUJ

— PETRESCU, CAMIL, *Mihail Sadoveanu și criticii săi.* În scrisul lui M. S. se remarcă o serioasă evoluție. Dovadă e ultima nuvelă *Orb sărac.* Ar fi bine însă ca această capacitate artistică să fie aplicată unei lumi sufletești mai complexe. (V. L. II, Nr. 43, p. 1).

— *Sadoveanu, Mihail, Demonul tinereței.* (U. L. XLIV*, p. 309).— DAVIDESCU, N.

— *Sadoveanu, Mihail, Demonul tinereței.* (Pr. L. III*, Nr. 6, p. 22—23).— DAVIDESCU, N.

— *Sadoveanu, Mihail, Demonul tinereței.* Mai puțin adânc în analiza psihologică autorul înfățișează viu personagiile secundare și este neîntrecut în descrierea peisajului. (V. R. XX*, vol. LXXVI, p. 192—193).— BOTEZ, OCTAV.

— *Sadoveanu, Mihail, Hanu Ancuței.* Prin acest volum d. M. S. a izbutit să dăruiască literaturii noastre pagini de o frumusețe strălucitoare și pură în care primitivitatea frustă, naivă sau aspră a fondului popular apare transfigurată prin magia unui profund lirism interior și resursele unei arte desăvârșite. (V. R. XX*, vol. LXXVI, p. 190—192).—BOTEZ, OCTAV.

— *Sadoveanu, Mihail, Hanu Ancuței, Demonul Tinereței, Olanda.* Note elogioase. (A. L. A. IX*, Nr. 394, p. 1).— I. S.

— *Sadoveanu, M., Hanu Ancuței.* O operă reprezentativă a povestitorului. În moldovenescul și romanticul povestirii se simte și ceva cazăcesc. (Pr. L. III*, 4, p. 18—19). — DAVIDESCU, N.

— *Sadoveanu, Mihail, Țara de dincolo de negură.* Povestiri de vânătoare, ed. „Cartea Românească", 1926. (U. L. XLIII, p. 74—75).— PERPESSICIUS

Sandu-Aldea, C.

(Vezi și *Necroloage, Comemorări, Omagii*).

— SANDU, A. M., *Pentru biografia lui C. Sandu-Aldea.* Se atrage atenția asupra unei scrisori autobiografice a lui C. Sandu-Aldea, scrisă în 1909 și publicată în *Făt-Frumos*, II, 1927 Nr. 3, p. 91—97. (Fl. S., I. p. 234—235).

Șincai, George

— BOGDAN-DUICĂ, G., *G. Șincai censor interimar.* Se reproduce aprobarea pentru imprimare dată de Șincai pentru cartea lui Aranka György: *Elme jatékjai*, Nagy Várad, 1806. (Tr. LIX*, p. 822).

— GRIGORAȘ, EMIL C., *Șincai enciclopedist.* Ș. a fost un enciclopedist în sensul enciclopediștilor francezi din sec. XVIII. O dovadă nouă sânt lucrările lui *Istoria naturalnică a Firii* și *Învățătură firească spre surparea superstiții norodului*, cari se găsesc în manuscris în biblioteca episcopală dela Oradia. Autorul le analizează. Limba lor e atât de bună, încât s'ar putea face un glosar din ea. (Pr. L. II, Nr. 19—20, p. 23—24).

— *Veress, A., Note și scrisori șincaiene...* Dare de seamă analitică. (Tr. LIX, p. 145—147). — SV. V. [I. AGÁRBICEANU].

— *Veress, Andrei, Note și scrisori șincaiene.* (Din An. Ac. Rom.). Buc. 1927. Dare de seamă analitică. (R. I. XIV*, p. 73—74).—[IORGA, N.].

Slavici, Ioan

— BOITOȘ, OLIMPIU, *Activitatea lui Ion Slavici la „Tribuna" din Sibiu.* Cauzele care au determinat înființarea *Tribunei*, unde se susținea o poli-

©BCU CLUJ

tică națională și o literatură junimistă. Ideile politice ale lui Ion Slavici în acțiunea *Tribunei*. Ideile sale culturale. Preocupările de limbă. Opera literară. Slavici traducător la *Tribuna*. Răspuns lui B. P. Hașdeu, despre și pentru Eminescu. (S. d. M. IV, p. 15—16, 34—37, 52—54, 72—73, 87—89, 110, 148—150).

— GALACTION, GALA, *La schitul Brazi*. Despre schitul Brazi, unde se află mormântul lui I. Slavici. (A. L. A., IX*, Nr. 398, p. 1).

— *Slavici, I., Cel din urmă Armaș*. „Această operă, deși reprezintă punctul maxim de ascensiune în romanele lui Slavici — rămâne totuși o încercare nereușită". (F. Fr. II, p. 186—190).—GRECU, VALERIU I.

— SLAVICI, I., *către I. Negruzzi*. Două scrisori din Viena, datate 31 Martie și 8 Maiu 1874. Slavici vorbește în ele despre boala lui, pe care și-o curează într'un spital din Viena; mulțumește pentru ajutorul bănesc; și face — în ultima — câteva observații asupra unui studiu al lui Teodor Rosetti, publicat în C. L. VIII. (C. L. LX, p. 347—350).

— SLAVICI, IOAN, [*Scrisori*] *către I. Negruzzi*. Trei scrisori din Viena, din 1874. Primele două cuprind numai chestiuni personale; a treia are pe lângă acestea, o lungă analiză critică a romanului *Mihaiu Vereanu* de Iacob Negruzzi. Se face o analiză psihologică a personagiilor. (C. L. LX, p. 129—142).

— SLAVICI, I. *către I. Negruzzi*, Trei scrisori: Viena 24 Maiu, Hinter-Brühl, 2 Iunie, Viena 3 Iulie 1874, Despre boala lui și câteva observații în legătură cu *Satirele* lui Iacob Negruzzi, publicate în C. L. 1874. (C. L. LXI*, p. 126—130).

— SLAVICI, I., *către I. Negruzzi*. Două scrisori: Viena 18 Iulie și Hinter-Brühl 31 Iulie 1874. În legătură cu boala și, în ultima, speranțe pentru viitor. (C. L. LXI*, p. 461—465).

— SLAVICI, I., *Caracuda Junimei*. Telegramă în versuri, trimisă de I. S. din Sibiu lui N. Gane, Iași. 8 versuri. Pe lângă Slavici o semnează câțiva colaboratori ai *Tribunei*. F. a. (C. L. LIX, p. 123).

Teliman, Mihaiu

— MORARIU, LECA, *Pentru Mihai Teliman*. Ziaristul. Patriotismul, anti-germanismul, anti-rutenismul lui. Scriitorul. (F. Fr. III*, p. 65—70).

— MORARIU, LECA, *25 ani dela moartea lui Teliman*. Relatarea despre comemorarea organizată cu acest prilej de societatea studențească „Junimea". (F. Fr., III*, p. 199—200).

Teodoreanu, Ionel

— DARIE, ION, *Ionel Teodoreanu și romanul adolescenței*. „Dacă I. T. a pus în sexualitate axa romanului său n'a făcut-o... decât fiindcă sexualitatea e problema și criza capitală a adolescenței". El a și reușit în această încercare; „Drumuri", al doilea volum din seria *Medelenilor* e unic în această privință, în literatura românească. (Gn. VII, p. 229—231).

— RALEA, MIHAIL, *Ionel Teodoreanu*. Scriitorul cel mai reprezentativ al epocei noastre. Romanul lui este fresca unei vieți moldovenești sub un aspect, care până acum lipsea în literatura noastră. Mai este ecoul timpului și cea mai ideală imagine a vârstei adolescente. Stilul corespunde perfect cuprinsului în noutatea și caracterul său. Obiecția ce i se poate face e că suferă „par le défaut de ses qualités" (V. R., XIX, vol. LXXI).

— *Teodoreanu, Ionel, Intre vânturi* [vol. III din *La Medeleni*]. Se critică abuzul de imagini al autorului. (U. L., XLIV*, p. 10). — DAVIDESCU, N.

©BCU CLUJ

— *Teodoreanu, Ionel, La Medeleni vol. II : Drumuri*, roman ed. „Cartea Românească". Recensie elogioasă. (U. L., XLIII, p. 507—508).

— *Teodoreanu, Ionel, La Medeleni vol. II (Drumuri)*. Analiză critică. Nu găsim în acest volum nici simțul compoziției și nici pătrundere psihologică. (Sb. IV, p. 94). — CONSTANTINESCU, POMPILIU

— *Teodoreanu. Ionel, La Medeleni, vol. III. Intre vânturi*. Critică severă a procedeelor literare ale scriitorului. Ne având putere de analiză se pierde în imagini. Succesul lui e trecător. (V. L. III*, Nr. 72, p. 7). — CONSTANTINESCU, POMPILIU.

Ureche, Grigore

— COSTĂCHESCU, MIHAI, *Despre neamul de boeri moldoveni Ureche cu ocazia unor știri într'un document dela Duca Vodă, din 1671, Sept. 5*. Doc. e slavonesc și se află în posesia lui M. C. Comentându-l, autorul urmărește genealogia familiei Ureche, din care face parte și cronicarul Grigore Ureche. (C. I. IV*. Nr. 1, p. 37—47).

Văcărescu, Ienăchiță

— I[ORGA], N., *Incă o bucată a lui Ienăchiță Văcărescu*. Autorul atribuie lui I. V. versurile la stema Munteniei din *Catavasierul* dela 1793. (R. I. XIV*, p. 346).

Vlahuță, Al.

— *După o pagină scrisă alta nouă*. O scrisoare dela G. Moroianu, în care sânt povestite multe amintiri despre Al. Vlahuță. (Cs. XI, p. 20—21).

— FOTI, ION, *Alexandru Vlahuță*. N'a creat opere cari rămân. A avut însă un mare rol cultural. (Pr. L. II, Nr. 21, p. 3—4).

— GHERASIM, VASILE, *Alexandru Vlahuță, poetul onestității*. Religiositatea poetului. Evoluția lui : dela pesimismul eminescian la criticism și ndignare, apoi la optimismul muncii și încrederii în puterile proprii. În ultima etapă a fost influențat de Carlyle. (J. L. XVII*, p. 192—200).

— *Gorun, Ion, Al. Vlahuță, omul și opera*. Nu este un studiu, ci o reprivire asupra vieții lui Vl., documentată cu extrase din opera lui. Recensie elogioasă. (Tr. LIX*, p. 662—663). — I. T.

— *Gorun, Ion, Al. Vlahuță*. Recensie critică. Gorun greșește, când face pe Vl. maestru neîntrecut al „formei muzicale și sculpturale". De asemenea când îl face superior lui Eminescu, în satiră. Cartea este numai un început pentru o monografie asupra lui Vlahuță. (Pr. L. III*, Nr. 1, p. 23). — LUSTRATOR

— OPRIȘAN, I. GR, *Vlahuță, omul iubirii*. Vlahuță plănuia să traducă Sf. Scriptură pentru popor. El. avea multe însușiri de bun creștin. Autorul dovedește aceasta cu amănunte din opera și viața scriitorului. (R., X*, Nr. 4, p. 7—9).

— TEODORESCU-BRANIȘTE, TUDOR, *Vlahuță nuvelist*. (Fragment de studiu), „În epoca romantică a prozei, Vlahuță a fost de un realism temperat, dând nuvele psihologice de frunte". Regretabil că introduce, către sfârșitul vieții, tendenționismul în scrierile lui. (Pr. L. II, Nr. 15, p. 23—27).

— TEODORESCU-BRANIȘTE, TUDOR, *Al. Vlahuță despre poezie*. Se reproduc fragmente din Vlahuță, din care se poate vedea că acesta cerea dela poezie, înainte de toate, sinceritate. (Pr. L., I, Nr. 16, p. 18—19).

— VALERIAN, I., *De vorbă cu d. G. Tutoveanu*. Amănunte despre Ștefan

©BCU CLUJ

Petică, Iuliu Săvescu, Al. Vlahuță. Despre mișcarea literară dela Bârlad. (V. L. II, Nr. 55, p. 1—2).

Zamfirescu, Duiliu

BUCUȚA, EMANOIL, *Cronica literară*. Despre „Sasha" (=„Viața la țară"), romanul lui D. Zamfirescu, tradus în englezește de Lucie Bing. Traducerea e foarte bună.—În continuare despre „Bucura Dumbravă", volum omagial închinat scriitoarei la împlinirea unui an dela moartea ei. Volumul, tipărit numai în 150 ex., cuprinde inedite de ale Bucurei Dumbravă, precedate de o caracterizare a scrisului ei de Em. Bucuța. (Gn. VII, p. 69—71).

SINTAXA

— DĂGANU, N., (*Cu, de, în*) *totului tot și* (*cu, de, în*) *totuluși tot*. Expresia are la bază un înțeles posesiv, fie că *lui* este atribut posesiv în *totul lui tot*, sau că *i* este dat. pron. pers. aton în construcția posesivă *totulu-i tot*. La fel *totuluși tot*=„totulu-și tot". (R. F. II*, p. 305—308).

— *Ebeling, Zur Bedeutungsentwicklung romanischer Partikeln*. Z. R. Ph. 47; 644 ff. *Așa*! cu sens negativ este *așa* afirmativ, întrebuințat ironic. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 236—240). — SPITZER, LEO.

— MORARIU, VICTOR, *Sintaxa propoziținii în „Psaltirea scheiană"*. Fenomene sintactice, caracteristice epocei în care s'a scris textul. (R. F., I, p. 219—233).

— *Olsen, Hedvig, Etude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain. Extras din Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Historisk—filologiske Meddelelser* XV, 3. Kobenhavn, 1928.—Pag. 84. Bun „studiu de sintaxă contemporană". Material bogat, expunere limpede. (R. F. II*, p. 147). — PROCOPOVICI, AL.

— *Olsen, Hedvig, Etude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain, Kobenhaven* 1928. Se discută câteva chestiuni de sintaxă, care atrag atenținea lingvistului român asupra unor construcțiuni greșite chiar din scriitorii buni (C. Cos. IV—V_2, p. 312—318). — MORARIU, LEC[illegible]

— SPITZER, LEO, *Rum. p(r)e, span. à vor persönlichem Akkusativobjekt*. Admițând părerea lui Pușcariu despre întrebuințarea lui *pe* înaintea acuzativului persoanei în românește, Sp. insistă asupra elementului afectiv. (Z. R. Ph., XLVIII, p. 423—432).

— TAGLIAVINI, CARLO, *Postille rumene*: 1) *Pe dinanzi all'Accusativo*; 2) *rum. gruiu*, 3) *rum. butuc, butură*, 4) *mrum. stupu, drum. stup*. Contribuții etimologice, sintactice și semantice. (St. R. II, 1927, p. 234—237).

— ȚICĂLOIU, ION D. *Zum Rumänischen. Așa <sic* este rămășița unei prop. secundare temporale în „așa, se duse"; în „auzi așa" arată calitate sau cantitate, iar în „așa de dulce" o comparație. (Z. R. Ph. XLVIII, p. 413—423).

SEMASIOLOGIE

— SKOK, PETAR, *La terminologie chrétienne en slave: L'église, les prêtres et les fidèles*. Trecerea semantică a lui *paganus* dela înțelesul de „păgân" la acela de „murdărie", „necurățenie", atât în limba rom. și alb. cât și în limbile slave balcanice, s'a făcut într'o epocă când Romanicii creștini, mai civilizați decât slavii păgâni, îi considerau pe aceștia ca murdari. (R. Et. Sl. VII, p. 196).

©BCU CLUJ

— TAGLIAVINI, CARLO, *Divagazioni semantiche rumene*. Evoluții semantice românești de la nume proprii la nume comune. (A. R. XII, 1928, p. 161—231).

— TAGLIAVINI, CARLO, *Postille rumene*: 1) *Pe dinanzi all'Accusativo*; 2) *rum. gruiu*; 3) *rum. butuc, butură*; 4) *mrum. stupu, drum. stup*. Contribuții etimologice, sintactice, semantice. (St. R. II, p. 234—237).

STILISTICA

— *Vaucher, Georges, Le langage affectif et les jugements de valeur* (90 p. Paris Alcan, 1925). Cap. I și II valoarea afectivă a limbajului și procedeele de expresie a sentimentelor celui ce vorbește. (Min. II, Nr. 1, p. 147—150). — BANTAȘ. M.

STUDII LITERARE

— AGÂRBICEANU, I., *Teatrul în Ardeal. Câteva însemnări*. Amintiri despre teatrul sătesc în Ardeal. Apoi despre reprezentațiile cu trupe de diletanți. Românii din Ardeal au înțeles și au iubit arta dramatică. Actori diletanți s'au găsit destui; autori, mai de seamă, niciunul. (C. T. C., IX, p. 75—76).

— ADERCA, F., *Constantin Radovici*. „A fost singurul artist dramatic al teatrului românesc care putea reprezenta un tip de bărbat în toată puterea cuvântului". Dela moartea lui [1916] și până astăzi n'am avut un temperament similar. (U. L. XLIV, p. 526).

— ADERCA, F., *Anotimp târziu*. Polemică cu D. Tomescu în jurul Sămănătorismului. (Sb. IV, p. 93).

— *Cartojan, N., Alăuta Românească întâia revistă literară a Moldovei*. (F.-Fr. II, 153—154). AL. P.

— BACALOGLU, GEORGE, *Teatrul românesc*. Privire sumară asupra desvoltării teatrului. Începuturile. Teatrele din București, Iași, Craiova, Ardeal. (C. T. C., IX, p. 63—67).

— BĂDĂUȚĂ, AL., *Glosse despre Roman*. Nu avem încă roman pentrucă literatura noastră n'a ieșit încă din faza lirică. (Lm. IX, p. 11—13).

— BAICULESCU, GEORGE, *Câteva figuri ale teatrului românesc*. Cu prilejul comemorării a 75 ani dela inaugurarea Teatrului Național din București autorul evocă figurile lui Vasile Alecsandri, B. P. Hașdeu, Caragiale, Delavrancea, Al. Davila. (C. T. C. IX, p. 59).

— BEZDECHI, ȘTEFAN, *Reminiscență antică în teatrul românesc*. Despre *Catilina*, tragedie originală în V acte, 1866, a lui Sava N. Șoimescu. O piesă inspirată din Duruy, *Histoire des Romains*, lipsită de orice calitate. (C. T. C., IX, p. 55).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Din Bihorul lui Alexandru Roman* (*Literatura dela* 1854). Analiza Almanahului societății literare din Oradia-Mare „Ziorile Bihorului". Membrii societății; pesimismul poeziei lor; nădejdile lor întemeiate pe virtute și naționalism. Ideile politice, folclorul și limba din Almanah. Legăturile cu literatura din Principate. (C. T. C., VIII, pp. 46—48, 73—76).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Teatrul român*. N'avem încă tradiția unui teatru. La început am reprezentat streini, mari și mici; apoi am fost pentru un teatru naționalist, fără să fie și literar (artistic). A venit apoi Caragiale cu realismul lui, cam grotesc.—De asemenea nu avem o tradiție actoricească. Pentru a crea ambele tradiții — și a literaturii dramatice și

©BCU CLUJ

a actorului — ne trebue o reformă a teatrelor. Câteva principii pentru această reformă. (C. T. C., IX, p. 48).

— BOGDAN-DUICĂ, G., *Un afiş teatral*. Se reproduce un afiş teatral românesc despre reprezentarea la Sibiu în 9 Martie 1847 de către trupa lui Iosif Farkas a melodramei *Preciosa*, tradusă după Wolf şi Komlosi de Butyán. (Tr. LIX, p. 823—824).

— BAICULESCU, GHEORGHE, *Safo în româneşte*. O completare a articolului despre traducătorii români a lui Safo, publicat de Şt. Bezdechi în *Propilee Literare*, III Nr. 6, cu două traduceri ale lui D. Bolintineanu, publicate în *Ilustraţiunea* din 16 Oct. 1860. Se reproduc în întregime traducerile. (Or. IV, p. 157—159).

— BREAZU, ION, *Problema literară a Ardealului în anul al zecelea*. Din pricini sociale, politice şi economice, Ardealul se sbate astăzi într'o criză literară. Dacă această criză a împedicat formarea unui curent literar ea n'a putut împedica desvoltarea individualităţilor. Despre limba literară de astăzi, din Ardeal. (S. d. M., V*, p. 456—457).

— BULAT, G. I., *Din istoricul tipăriturilor bisericeşti în sec. al XIX*. Mitropolitul Nifon de Sevastias al Râmnicului regenerează activitatea tipografică dela această episcopie, care în jumătatea întâia a secolului al XIX slăbise mult. (A. O. VI, 193).

— CĂLINESCU, G., *Despre critică şi critici*. Portretele criticilor T. Maiorescu, M. Dragomirescu, E. Lovinescu şi G. Ibrăileanu. (S., I. Nr. 3—4, p. 29—30).

— *Cardaş, Gh., Pagini de istorie literară românească vol. I Scrisori vechi*. Biblioteca „Sămănătorul" Arad. Menţiune cu mici rectificări. (R. I. XIV, p. 395). — I[ORGA], N.

— *Cartojan, N., Alăuta Românească*, Bucureşti, 1927. (Extras din *Omagiu lui I. Bianu*). (C. I., —III, Nr. 1, p. 280—281). — MINEA, I.

— *Cartojan, N., „Alăuta românească" întâia revistă literară a Moldovei*. Dare de seamă analitică. (A. O., VII, p. 170.—[FORTUNESCU], C. D.

— *Cartojan N., Alăuta Românească — întâia revistă literară a Moldovei*. (Extras din „Omagiu lui Ion Bianu") (S. R., I*, Nr. 3, p. 95—96). — HERESCU N. I.

— *Cartojan, N., Fiore di virtù în literatura română*. Menţiune elogioasă. (Rm., XXII, p. 400). — R. Dr.

— *Cartojan, N., Fiore di virtù în literatura românească*. Recenzie analitică elogioasă. (C. L. LXI, p. 343—344). — SIMIONESCU, DAN.

— *Cartojan, N., Fiore di virtù în literatura românească*. Dare de seamă analitică. (R. I. XIV, p. 332—333). — IORGA, N.

— *Cartojan, N., Fiore di virtù în literatura română*. Recenzie analitică. (Tr. LIX, p. 664—665). — I. R.

— *Cartojan, N., Fiore di virtù în literatura românească*. Dare de seamă analitică. (A. O. VII, p. 362). — F[ORTUNESCU], C. D.

— *Cartojan, N., Legenda lui Avgar în Literatura veche Românească*, (extras din *Convorbiri Literare*, Aprilie 1925, Bucureşti, Socec 1925). Dare de seamă elogioasă cu mici rectificări. (C. Cos. IV—V_1, p. 609—611). — GRECU, VASILE.

— *Cartojan, N., Legendele Troadei în Literatura Veche Românească*. (*Die trojanischen Legenden in der alten rumänischen Literatur*). Bucureşti: Cultura Naţională 1925 74 S. 8⁰. (Academia Română, Memoriile Secţiunii Literare, Seria III, Tomul 3, Mem. 3). (U. J. VII, p. 263). — (A. B.).

— *Cartojan, N., Legendele Troadei în literatura veche românească*. (Mem. 3, din Mem. S. L., Ac. Rom. Buc. 1925). (C. I., II—III, Nr. 1. p. 277—280). — MINEA, I.

— CARTOJAN, N., *O punere la punct*. Respinge afirmaţiile neîntemeiate şi superficiale ale lui Ilie Bărbulescu, din recensia cărţii lui *Legendele*

©BCU CLUJ

Troadei în literatura veche românească, din *Arhiva*, Iulie-Oct. 1926. (C. L. LX, p. 397—398).

— CARTOJAN, N., *Contribuțiuni privitoare la originile liricii românești în Principate*. Lirica românească cultă începe înainte de Conachi și Văcărescu. Se arată influența grecească și populară. Se atrage atenția asupra manuscriselor dela Academia Română. (R. F., I, 189—207).

— *Cartojan, N., Contribuțiuni la originile liricii românești în Principate*. (Extras din *Revista Filologică*, Cernăuți 1927). (S. R., I*, Nr. 3, p. 95—96). — HERESCU, N. I.

— CIURA, AL., *„Luceafărul"*. „N'a fost nici un nex cauzal" între *Sămănătorul* și *Luceafărul*. *Luceafărul* a adus, prin lupta pentru unitatea culturală, unitatea politică. (S. d. M., V, p. 13).

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *Considerațiuni asupra romanului românesc*. Autorul arată cum toți romancierii români au suferit mai mult sau mai puțin de tendința sociologică. Romancierii români au zugrăvit aproape exclusiv două tipuri: parvenitul și desadaptatul. Abia în câteva romane moderne (ca, de ex., în romanele lui Rebreanu) se încearcă o emancipare a eroilor, o întemeiere a lor pe puterile proprii. (K., I, Nr. 1, p. 27—29, Nr. 2, p. 15—22).

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *Ortodoxism și misticism*. Dispoziția mistică e absentă din structura biologică a poporului nostru. De aceea ortodoxismul nostru se deosebește de cel rusesc, profund mistic. Misticismul unora din scriitorii noștri contimporani. (L. Blaga, G. Galaction, Ion Pillat) nu e întemeiat pe firea poporului nostru. (Sb. IV, p. 131—132).

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *Literatura comparată*. Este o disciplină a sec. XX. La temelia ei se găsește ideea de solidaritate între popoare. Ceea ce Taine înțelegea prin „moment" se aplică astăzi la toată literatura timpului, nu numai la cea națională. Pentru ca disciplina să nu devină o erudiție seacă sau o negație absolută a originalității, cercetătorii trebuie să fie nu numai eruditi, ci și critici.—Istoria noastră literară nu se poate face fără de ajutorul literaturii comparate. Deaceea avem nevoie de o serie de monografii, care să demonstreze în mod științific, repercusiunea curentelor europene în literatura noastră. (V. L. II, Nr. 44, p. 1).

— CONSTANTINESCU, POMPILIU, *Ideologie retorică*. Critica direcției tradiționaliste și ortodoxe a rev. *Gândirea*. (V. L. II Nr, 59, p. 3).

— DELEANU, NICOLAE, *Polemici de altă dată*. Despre polemica dintre *Evenimentul Literar* și *Viața* din 1894, în jurul problemei artă cu tendință sau artă pentru artă. (Cug. Lib. I, p. 42—43).

— DON GIOVANNI, *Teatrul Național din Chișinău*. Scurtă privire asupra întemeierii și activității acestei instituții. (C. T. C., IX, p. 77—78).

— DRAGNEA, RADU, *Trecerea între generații*. După ce face o privire asupra generațiilor în cultura română, autorul ajunge la concluzia că generația actuală e preocupată de reintegrarea spiritualului în cultura noastră. Ideea conducătoare a acestei generații trebue să fie sinteza ortodoxismului în forma bizantină cu latinitatea rasei noastre. (Gn. VIII*, p. 97—105.

— DRAGNEA, RADU, *Spiritul românesc creator*. Basarabia trebue reabilitată în procesul de formare al culturii românești. Prin Petru Movilă și Alecu Russo ea a pus stavilă influențelor protestante și latinizante ale Ardealului, îndreptând spiritul românesc spre ortodoxie și izvoarele populare. Spiritul românesc creator trebue să fie o sinteză a acestor două tendințe. Literatura noastră nu va deveni profund originală decât spiritualizându-se prin ortodoxia codificată de Petru Movilă. (Gn, VII, p. 161—169).

— DRAGNEA, RADU, *Intregiri*. Polemică cu M. Ralea în jurul ideologiei generației contimporane din cultura română. (Gn VIII*, p. 179—182).

©BCU CLUJ

— DRAGNEA, RADU, *Schimbări*. În mişcarea literară de după războiu cercurile literare nu mai lansează scriitori cu puterea cu care lansau înainte de războiu. Scriitorii îşi câştigă simpatia publicului afară de ideologiile literare. Faptul e dovadă de progres cultural. (Rm, XXII, p. 307—308).

— DRAGNEA, RADU, *Supunerea la tradiţie*. Cea mai puternică dintre crizele în care se frământă neamul românesc, după războiu e criza de tradiţie, atât în spaţiu (între provincii) cât şi în timp (între generaţii). De aceea nu vom crea în domeniul culturii decât supunându-ne tradiţiei. (Rm. XXII, p. 51—55).

— DRAGNEA, RADU, *Lucrările noului istoric P. P. Panaitescu*. Contribuţii ca restabilirea dreptului de autor a lui Grigore Ureche asupra cronicei ce-i poartă numele, dovedirea influenţei culturei umaniste polone asupra convingerii şi mândriei lui M. Costin de însemnătatea originei noastre latine (în afară de argumentele istorice găsite la Topeltin), apoi arătarea primelor indicii a culturei şi ideii latinităţii răspândită în epoca şi la îndemnul lui Petru Movilă — cunoştinţele asupra istoriei şi limbilor slave — vestesc în D-l P. P. Panaitescu un nou istoric de valoare. (S. d. M. IV, p. 349—351).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Literatura noastră dramatică*. O privire critică asupra pieselor româneşti mai importante de după războiu. Comedia, drama (istorică, de războiu şi psihologică). Teatrul este genul cel mai bogat al literaturii noastre de astăzi. (C. T. C., X, p. 51—53).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Literatura română actuală*. (In notă: „Articol apărut, mai întâiu, într'o revistă franceză, în 1925"). Criticâ curentele sămănătorist, poporanist, pe cel dela *Gândirea* şi cel reprezentat de Eug. Lovinescu, vorbind elogios de „direcţia nouă" întemeiată de autor. (R. V. III, p. 283—292).

— DRAGOMIRESCU, MIHAIL, *Literatura română în literatura universală*. Literatura universală n'ar fi completă dacă i-ar lipsi capodoperele pe care i le-a dat literatura română, atât cea cultă cât şi cea populară. Înşirarea acestor capodopere şi caracterizarea lor. (R. V. III, p. 177—182).

— FURTUNĂ, ECON. D., *„De imitatione Christi" în româneşte*. Descrierea celor 9 traduceri făcute până acum. Întâiul traducător a fost dascălul Ion Duma dela Braşov (1774); traducerea lui este după greceşte. Tot după greceşte este traducerea dela 1794 a Episcopului Iosif al Argeşului. A treia traducere — cea dintâiu tipărită — este a lui Samuil Klein, dela 1812; a patra a lui Gavril Munteanu dela 1845; a cincia a canonicului Gavril Pop dela Blaj (1895). Celelalte sânt recente. (Cf. DR. III, 795—98). (B. O. R. Seria III, A. XLVI, p. 97—108, 199—205).

— FURTUNĂ, ECON. D., *„De imitatione Christi" în româneşte*. (T. P., V, Nr. 5—12, p. 1—25). [Studiul publicat de autor în B. O. R. Seria III XLVI].

— *Furtună, D., „De imitatione Christi" în româneşte*. Studiul se ocupă de tălmăcirile în româneşte ale cărţii *De imitatione Christi*. (Gn. VIII, p. 238—239). — CRAINIC, NICHIFOR.

— *Furtună, Economul D., Ucenicii stareţului Paisie în mănăstirile Cernica şi Căldăruşani, cu un scurt istoric asupra acestor mănăstiri*. Menţiune analitică elogioasă. (R. I. XIV, p. 213—214). [IORGA, N.].

— GEORGE, ŞTEFAN, *Misticism şi spirit critic*. Impotriva direcţiei mistice în cultura română, reprezentată de cercul rev. *Gândirea*; pentru raţionalism şi spiritul critic. (V. R. XX, vol. LXXV, p. 61—73).

— GEORGESCU, NICU, *Elementul liric şi epic în poesia poporană română*. În poezia poporană română predomină elementul epic. (L. N., I, Nr. 3—4, p. 5—13).

— GHERASIM, V., *Modernismul în literatura română*. (Cf. recensie de T. Naum în D. R. V, p. 634—636). (J. L. XVII, p. 62—82).

©BCU CLUJ

— GOROVEI, ARTUR, *Teodor Teodorini. Documente despre el şi familia lui.* Genealogia şi viaţa actorului T. T., întemeietorul teatrului din Craiova. Numeroase acte inedite, privitoare la istoria teatrului în cele două principate. Despre actriţa Raluca Stavrescu, a doua soţie a lui Teodorini, apoi despre Costache Teodorini, fratele lui Teodor, actor celebru şi el. La sfârşit o schiţă genealogică a familiei. (A. O., VII, p. 185—215, 400—412, VIII*, p. 45—61, 215—263.

— GRIGORAŞ, EM. G., *Poezia românească în secolul XVII şi XVIII.* Multe din cărţile populare traduse în rom. în sec. XVII şi XVIII nu sânt traduceri în proză, cum se credea până acum, ci în versuri albe. Câteva exemple din *Varlaam şi Ioasaf, Erotocrit, Risipirea Ierusalimului, Istoria Troadei, Alecsandria.* (Pr. L. II, Nr. 6, p. 17—19).

— GRIGORAŞ, EMIL C., *Poezia românească în secolul XVII şi XVIII.* În numeroase din scrierile româneşti din sec. XVII şi XVIII, autorul descopere versuri libere şi ritmate. Pentru a demonstra aceasta aşează în versuri câteva din operele presupuse poetice. (C. L. LXI, p. 88—106).

— GUŢU, G., *O traducere în versuri din Eneida la* 1805. Analiză critică a traducerii în versuri populare, făcută de Vasile Aron şi publicată de Petre Mihuţiu în *Transilvania* din 1877. Traducerea n'are nici o valoare artistică. (Or, IV, p. 81—88).

— *Haneş, P. V., Studii de literatură română* ed. II, 1927. Autorul nu s'a întemeiat pe nimic serios când a comparat pe Creangă cu Ion Ghica. Întâiul e un artist al doilea un literat, în opera căruia arta e incidentală (Pr. L. II, Nr. 19—20, p. 39). — LUSTRATOR.

— *Iacov, Episcopul Huşilor, Un dascăl ardelean la Bârlad : Ion Popescu.* Dare de seamă analitică. (Lm. IX, p. 57—59). — OPRIŞAN, I. GR.

— IBRĂILEANU, G., *Modă şi originalitate.* Literatura română în faza ei de copilărie — adecă dela 1800 până la Eminescu — a fost o imitaţie a lit. franceze. De atunci încoace originalitatea e tot mai accentuată : lit. rom. a intrat în faza bărbăţiei. O dovadă a acestei originalităţi e faptul că nici unul din marii noştri scriitori nu se pot însuma în vreo şcoală literară streină contimporană lui. (V. R., XX*, vol. LXXIII, p. 115—119).

— IORDĂNESCU, T., *Manifestări ale clasicismului în diferite ţări ale Europei.* (Or. IV, p. 257—268).

— IORGA, N., *Unitatea naţională în literatura românească.* (Rezumatul conferinţei ţinute la congresul din Timişoara al Ligei Culturale). Ideea unităţii naţionale în lit. veche religioasă, în istoriografia apoi în poezia românească. (Lm. VIII, p. 1—6).

— IORGA N., *Trâmbiţa Unirii şi serbătoarea naţională, Scene politice în versuri,* (Bucureşti, 1860) de C. Aricescu. O lucrare trecută neobservată. „Se discută Unirea cu argumente de ziar într'un stil popular, bun". (R. I. XIII, p. 327).

— *Iorga, N., Istoria literaturii româneşti,* vol. I. Literatura populară. Literatura slavonă. Vechea literatură religioasă. Întâii Cronicari (1688). Ediţia a II-a revăzută şi larg întregită. Bucureşti, P. Suru, 1925, p. 400 in 8°. Dare de seamă analitică. (St. R. I, 1927, p. 155—156).

IORGA, N., *O carte necunoscută.* E vorba de *Istorii ale vieţilor celor mai vestiţi Romani, şi Romane* scrisă de preotul unit Ioan Munteanu din Şiria, necunoscută până acum, tipărită la Oradia Mare, în 1858. În „Prevorbirea" scrisă în 1839, autorul se arată un latinisant înfocat, Prefaţa nouă are amănunte privitoare la istoria Românilor din Bihor. (R. I. XIII, p. 253—256).

— IORGA, N., Νέος Ἐρωτόκριτος *al lui Dionisie Fotino,* vol. II. (Viena 1818, la Hirschfeld) Se dă o lungă listă a prenumeranţilor din Principate. Înşirarea lor. (R. I. XIII, p. 427—428).

— IORGA, N., *Livres populaires dans le Sud-Est de l'Europe et surtout*

©BCU CLUJ

chez les Roumains. I Roman d'Alexandre; II Guerre de Troie; III Livres de Sagesse [*Isopia, Arghir şi Anadam; Iliodor, Varlaam şi Ioasaf*]; IV Récits occidentaux [*Pilde filosofeşti, Genoveva, Erotocritul, Floarea Darurilor Sandipa*, etc.]. (B. S. H. A. XIV, p. 7—72).

— *Iorga, N., Livres populaires dans le Sud-Est de l'Europe et surtout chez les Roumains* (În *Bulletin de la Section Historique*. (Académie Roumaine). Dare de seamă elogioasă. (Nz. VII, Nr. 5, p. 48—49). — POPESCU-TELEGA, AL.

— *Loghin, Constantin, Istoria literaturii române din Bucovina*. Dare de seamă critică. Se relevă unele greşeli de logică şi de limbă; fără mare importanţă. (V. R., XX*, vol. LXXVI, p. 198—202).—STĂNESCU, CONST. N.

— *Loghin, C., Istoria literaturii române (dela început până în zilele noastre)* ed. 2-a, Cernăuţi 1926. Dare de seamă critică. Se remarcă o mulţime de greşeli. (R. I. XIII, p. 415—417). — IORGA, N.

— LOVINESCU, E., *Etnicul*. „Esteticul este o categorie specială a sensibilităţii omeneşti, ce se desvoltă în cadre şi în material etnic, dar se conduce după legi proprii: prezenţa mai evidentă a etnicului într'o operă de artă nu afirmă nimic asupra valorii ei, ci o determină cel mult sub raportul psihologiei rasei şi o încadrează într'un stil naţional". (Sb. IV, p. 133).

— LOVINESCU, E., *Sincronism şi diferenţiere*. O nouă precizare a terminilor (Sb. IV, p. 121—122).

— MAČUREK, I., *Husitismul în România*. Autorul expune rezultatele cercetărilor asupra acestei chestiuni, cuprinse în scrierea sa *Husitsvi rumunskych zemich*, Brno 1927. (R. I. XIV, p. 41—44).

— *Mačurek, Iosef, Husitismul în ţările româneşti* (Husitstvi v rumunskych). Recensie în care se face un rezumat al cărţii. (S. d. M., V., p. 187). — LIBUSE.

— *Mačurek, Dr. Iosef, Husitismul în România*, Brün, 1927. Documentată cercetare istorică, privitoare la întinderea husitismului în Ardeal şi Moldova. (A. O. VI, p. 493—494). — EFTIMIU, ELENA.

— *Marian, Liviu, Contribuţiuni la istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea*. Chişinău, 1927, Dare de seamă analitică. (R. I., XIV, p. 413—414). — IORGA, N.

— MARIAN, LIVIU. *Civilizaţie şi poezie. Trenul în poezia noastră*. „...se spicuesc din opera poeţilor noştri câteva probe pentru ilustrarea evoluţiei poeziei trenului". (Fl. S., I, 323—326).

— MOLIN, R. S., *110 ani de la ridicarea teatrului din Oraviţa*. Întemeietorii acestui teatru, care au deschis subscripţie publică au fost Macedoromânul Ion Niuni (Markscheider) şi cehoslovacul Prokopius Shotka de Zemislov. Hotărîrea s'a luat în urma cererii cetăţenilor. Trupa era nemţească, dar funcţionarii şi cei români, aproape toţi cunoşteau limba germană. (Bn. II, Nr. 6, p. 28—32, Nr. 10, p. 29—30).

— MOLIN, R. S., *110 ani dela ridicarea teatrului din Oraviţa* (urmare). Tabloul fondatorilor români. Evoluţia teatrului. (Bn. II, Nr. 12, p. 15—17; III, No. 5, p. 18—19).

— MORARIU, VICTOR, *Încă odată: definiţia nuvelei. Pentru d. Paul I. Papadopol*. Polemică în jurul definiţiei nuvelei. (J. L. XVI, p. 311—314).

— MORARIU, VICTOR, *Încă odată definiţia nuvelei*. Polemică cu d. Paul I. Papadopol în jurul acestei chestiuni. (F. Fr. III, p. 1—4).

— MORARIU, Victor, *„Definiţii şi... altceva"*. Continuarea polemicii cu Paul I. Papadopol pe chestiunea definiţiei nuvelei. (F. Fr. III p. 97—100).

— NANU, I. AL., *Din istoriografia română veche*. Critica *Istoriei Lit. Rom.*, vol. I, Ed. II de N. Iorga, *Istoriei Lit, Rom.* sec. XVI, XVII şi XVIII de G. Pascu şi *Ist. Lit. Rom.* de Sextil Puşcariu. Întâiul: greşit ca metodă şi stil, dar înzestrat ca nimeni altul cu darul de a învia,

©BCU CLUJ

trecutul; al doilea: rece, didactic; al treilea: un studiu de popularizare într'o sinteză clară şi o limbă armonioasă. (R. V. III, p. 95—99).

— *Philippide, Alexandru, Originea Românilor, volumul al doilea, ce spun limbile română şi albaneză.* „Viaţa Românească," 1928 Pp. 820; preţul 1000 lei. Recensentul priveşte cartea d. p. v. istoric al locului unde s'a format poporul român, loc pe care autorul îl plasează în sudul Dunării. (C. Cos., IV—V 1, p. 585—592). — NISTOR, ION I.

— ORTIZ, RAMIRO, *Italia în poezia unui poet român din veacul XIX (Gheorghe Creţeanu).* Gh. Creţeanu care a călătorit prin Italia în 1853—54, a cântat în poezia lui, Veneţia, pe Tasso şi eforturile spre libertate şi unitate ale Italiei noui. Poeziile sânt slabe, ele sânt însă o dovadă că există în România pe lângă o tradiţie franceză, şi una italiană. (Nz. VII, Nr. 2, p. 1—4).

— PAN, N., *O traducere de acum o sută de ani.* Despre *La Chaumière Indienne* de B. de Saint-Pierre, tradusă la 1821 în româneşte de Leon Asachi, sub titlul *Bordeiul indienesc.* Se dă facsimilul foaiei de titlu şi Precuvântarea. Trad. e mai bună decât cea dela 1850 a lui Alex. Pelimon. L. Asachi dă la sfârşit un vocabular al neologismelor întrebuinţate de el. (Pr. L., I, Nr. 3, p. 6—9).

— PAPADOPOL, PAUL I., *O traducere mai veche a Batrachomiomachiei.* Despre traducerea lui Iosif Koncz sau Conţiu dela 1816, făcută după traducerea ungurească a lui Csokonay şi relevată de Grigore Silaşi în *Familia* din 1877 (Nr. 9) (Or. IV, p. 160—161).

— PAPADOPOL, PAUL I., *Despre limitele limbii literare.* Singur moldovenismul graiului lui Creangă e admisibil. Pentrucă sub el se ascundea specificul sufletului moldovenesc. Alecsandri şi Russo au dat greş în această privinţă. Şi tot astfel I. Teodoreanu care-şi îmbâcseşte romanul *La Medeleni* cu moldovenisme cu şi fără rost. (U. L. XLIII, p. 654).

— PĂUNESCU-ULMU, T., *Tipul feminin reprezentativ în literatura noastră.* Femeile lui Coşbuc, Gârleanu, Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu nu reprezintă decât parţial acest tip. Întreg reprezentat îl găsim în „Floricica" lui Calistrat Hogaş. (Nz. VII. Nr. 2, p. 13—16).

— PAVEL, SORIN, ION NESTOR, PETRE MARCU-BALŞ, *Manifestul crinului Alb".* Împotriva generaţiei vechi din cultura română; crezul generaţiei tinere. (Gn. VIII, p. 311—317).

— PERETZ, ION, *Literatura dramatică contemporană.* O privire asupra repertoriului Teatrului Naţional din Bucureşti dela 1878 încoace. Se înşiră aproape toate piesele româneşti jucate, arătându-se care au avut succes. (C. T. C., IX, p. 48—51).

— PETRESCU, CAMIL, *Poezia pură.* Creatorul ei e Mallarmé, care a făcut teoria frumuseţii cuvintelor în sine. Paul Valéry cel mai mare poet pur contimporan a fost adorator al lui M. Poezia pură a fost ajutată mult de falimentul literaturii realiste, provocat de războiu. (Ţ. N. VIII, p. 397—399).

— PETRESCU, CAMIL. *De ce nu avem roman.* Polemică cu M. Ralea care a scris în *Viaţa Românească* un esseu cu acest titlu. (V. L. II, Nr. 54, p. 1—2.

— PILAT, ION, *Generaţia nouă faţă de tradiţie şi modernism* (conferinţă). Deosebirea între tradiţia vie şi tradiţia moartă (tipic); apoi dintre spiritul modern şi modernism. Există o tradiţie românească vie. Exemple din fenomenul religios şi cel artistic (covoare, arhitectură religioasă, şi laică, pictură rel. şi laică, muzică, literatură). Specificul limbei şi lit. noastre populare. Modernismul european nu se poate altoi, în mod organic, pe acest specific românesc. Trebue să alegem din spiritul modern european ceea ce se potriveşte personalităţii noastre naţionale. (U. L. XLIII, p. 174— 181, 196—199).

©BCU CLUJ

— PLOPȘOR, N., *Troianul*. Reproduce textele din Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dim. Cantemir, Contele Marsigli, Sulzer, D. Fotino, Laurian, Odobescu, etc., privitoare la „Troianul" din Oltenia. (A. O. VI, p. 69—80).

— POP, G., *Din istoria Teatrului Bucovinean*. Câteva cuvinte despre reprezentațiile în Bucovina ale trupelor Fani Tardini, Pascally, Millo, Lugoșeanu, Nottara, A. Romanescu, Lachi Chirimescu, A. L. Bobescu, Olăreanu, Consinschi, Petre Liciu, Belcot. Teatrul cernăuțean după unire. (C. T. C., IX, p. 78—79).

— *Procopovici, Al., De la Coresi diaconul la Teofil Mitropolitul lui Mateiu Basarab* (extras din *Omagiu lui I. Bianu*). București, 1927. (R. I., XIII, p. 433—434). — IORGA, N.

— PROCOPOVICI, AL., *Arhetipul husit al Catechismelor luterane* [sfârșit]. Catechismele noastre luterane din sec. XVI au la origine un arhetip husit tradus de pe slavonește în sec. XV, iar nu unul luteran din sec. XVI, cum susțin Al. Rosetti și O. Densusianu. (F. Fr. II, p. 104—111).

— RADU, C., *Goldoni în România*. I Reprezentațiile lui Goldoni pe scenele din România; II Traducerile din Goldoni; III Aprecieri asupra operei lui Goldoni. (Rom. VII, Nr. 3, p. 10—17; Nr. 4, p. 23—31; VIII*, Nr. 3, p. 33—36, Nr. 4, p. 15—19).

— RALEA, MIHAIL D., *Misiunea unei generații*. Polemică cu reprezentanții ortodoxismului, misticismului și dictaturii în cultura română de azi. Datoria generației de azi e de a crea o etică românească și o ordine conștiință însă de întregul popor. (V. R. XX*, vol. LXXIII, p.120—126).

— R[ALEA], M[IHAIL], *Vasile Pârvan și noua generație*. Polemică cu Petru Marcu-Balș. (V. R. XX*, vol. LXXIV, p. 121—125).

— RALEA, D., *De ce nu avem roman?* Motivele lipsei acestui gen literar la noi sânt: Lipsa unei epopei propriu zise; a unei clase burgheze care a provocat în apus apariția romanului; lipsa gustului pentru citit. Femeile au ajutat totdeauna desvoltarea acestui gen; femeia română, când a început a citi, s'a adresat exclusiv literaturii franceze. Societatea noastră nu e apoi diferențiată în indivizi conștienți de personalitatea lor. Și, în sfârșit, lipsește acestei societăți conflictul dramatic care se găsește în centrul marilor romane. (V. R. XIX, vol. LXX, p. 82—91).

— *Rosetti, Al., Al. Procopovici, Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, Suceava, 1927; 16 pag. (extras din *Făt-Frumos*, II 1927, n-rele 3 și 4) în *Grai și Suflet*, vol. III, fasc. 2, Buc., 1928, pag. 460—462. (R. F. II*, 211—214). — PROCOPOVICI, AL.

— SADOVEANU, ION MARIN, *Pe urmele dramei*. Poporul român nu are o poezie dramatică originală. El are numai un teatru, de origine recentă. Tot ce avem în trecut e drama magică românească în care se găsesc aceleași motive ca în dramele magice de pretutindeni. (Ex. „Capra" și „Călușarii"). Poezia dramatică originală românească se va construi pe drama de astăzi, căutând să o umplem cu problemele noastre sufletești. (Gn. VII, 201—205).

— S. C. R. I. O., *Însemnări și note biografice*..... privitoare la Const. Radovici, actorul. Studiile, teatrele la cari a jucat, rolurile favorite. (U. L. XLIV, p. 527).

— ȘIADBEI, I., *O legendă carolingiană la Români*. Legenda cu subiect din viața lui Ștefan cel Mare, *Ștejarul din Borzești* — pe care o avem în nuvela cu acest titlu a lui Gane și într'o versiune publicată în *Marele Dicționar geografic* I, p. 544 — nu e de origine populară, nici nu e un împrumut dela popoarele învecinate, ci e o legendă carolingiană, venită la noi pe cale literară. Ea e luată din *La chronique du roi Pepin*, publicată de Dumas Père în vol. *Les Aventures de Lyderic*, tradus și în românește. (V. R. XIX, vol. 72, p. 196—206).

©BCU CLUJ

— SIMIONESCU, DAN, *Bossuet în literatura românească*. Logofătul Scarlat Tâmpeanul anunță în *Curierul Românesc* (Nr. 48, 1829) un *Curs de literatură* în care ar intra și bucăți din Bossuet. Cursul n'a apărut. Primul care traduce din marele scriitor e Eufrosin Poteca, care publică la 1853 *Vorbire asupra istoriei universale...* în 2 vol. Se analizează introducerea lui Poteca la această traducere. (C. L. LX, p. 328—331).

— SPERANȚA, EUGENIU, *In jurul problemei romanului românesc*. Respinge toate afirmațiile lui M. Ralea din esseul „De ce nu avem roman", publicat în V. R., 1927, Nr. 4. (C. T. C. VIII, p. 112—114).

— *Sulică, N., Liturghierul lui Coresi...* (în *Șoimii* din Tg.-Mureș III, 9—10). (R. I. XIII, p. 316). — IORGA, N.

— *Tcaciuc-Albu, Nicolae, Cântarea României* studiu istoric-literar, Cernăuți, 1927. (Fl. S., I, p. 310—311). — VOEVIDCA, GEORGE.

— *Teatrul Național din București*. Notiță despre clădirea teatrului și despre solemnitatea inaugurării (31 Dec. 1852). O stampă cu vederea teatrului în 1860. (C. T. C. IX, p. 62).

— TEODORESCU-BRANIȘTE, TUDOR, *Note despre poporanism*. Poporanismul a biruit Sămănătorismul pentrucă a avut la temelie o ideologie conștientă. Curentul *Vieții Românești* a fost realist și criticist. (Pr. L., I, Nr. 7, p. 14—15).

— TEODORESCU-BRANIȘTE, TUDOR, *Sămănătorismul*. Mișcarea Sămănătorismului a folosit culturii, a stricat însă, prin naționalismul său exclusivist. literaturii românești. (Pr. L., I, Nr. 6, p. 14—15).

— TOMESCU, D., *Poezia modernistă*. Poesia modernistă română este expresia unei lecturi, iar nu a unei sensibilități. Dovada incapacității sale de creație este lipsa formei. (S. R. I, No. 2, p. 3—7).

— TOMESCU, D., *Innoirea literaturii*. Sămănătorismul n'a murit. Dimpotrivă: condițiile de viață create de războiu l-a sporit și fortificat. Noile produse literare, inspirate de viața dela țară dovedesc o mai adâncă cunoaștere a vieții noastre naționale. Apariția literaturii regionaliste e o dovadă de adâncire a sămănătorismului. (S. R., I. Nr. 1, p. 3—8).

— VASILIAN, I. T., *Cea dintâiu revistă bisericească în țara noastră*. Despre *Vestitorul Bisericesc* revistă săptămânală, apărută în 1839 și 1840. Era editată de Tipografia Episcopiei din Buzău, iar redactorii ei erau Gavril Munteanu și Dionisie Romano. (B. O. R. Seria III, A. XLVI, p. 980—982).

— VOICU, SEV. [I. AGÂRBICEANU], *Stagnarea literară din Ardeal*. Respinge afirmația că Ardealul n'a dat nimic după unire literaturii române. Dacă e o stagnare literară aceasta e în privința cetitorilor nu a producătorilor. (Tr. LIX, p. 259—261).

— *Wedkviewicz, St., Mickiewicz w literaturze rumânsky* (Mickiewiz în literatura română) foileton în ziarul *Czas* din Cracovia, 13 Ianuarie 1921. Traducerile în românește din M. Influența lui asupra generației dela 1848; asupra *Cântării României*. Wedkiewicz crede că Bălcescu e autorul acesteia. (R. I. XIV, p. 395—396). — PANAITESCU, P. P.

— ZELETIN, ȘT., *Romantismul german și cultura critică română*. După ce arată felul cum a luat naștere romantismul german și concepția organicistă și istoricistă a acestuia, autorul arată influența acestui curent asupra junimiștilor, poporaniștilor și semănătoriștilor români. (Min. II, Nr. 3, p. 62—83).

TRADUCERI DIN ROMÂNEȘTE

— *Construire* (An. IV, Nr. 7—8 Aug. 1927, Roma) publică un studiu rezumativ asupra literaturii române, în care se dă o deosebită atenție lui Ion Agârbiceanu. Schița lui *Misterul* e tradusă. Studiul e semnat de d-ra Vella Collini. (Cs. XI, p. 113). — AMPOIANU, MANOLE.

©BCU CLUJ

— *Eminescu, M., Mare verso in fenestra* [*La fereastra dinspre mare*] STEPHANUS PRUTENSIS, *Camadeva*, SULICA, VALERIU D., *Glossa*, ACILIUS N. S., *Et si* [*şi dacă*] VALERIUS D. (Ş. III, Nr. 6, p. 20, Nr. 7—8, p. 53—54).

— *Flajhansova J. Huskova, Rumunsti prosaikové* (Praha 1927). Notiţă elogioasă. (Gn. VII, p. 318). — BUCUŢA, EM.

— IORGA, N., *Cea mai veche antologie românească în limba franceză*. Despre *Poesies de la langue d'or*, traduites par I.—A. Vaillant (de Bucharest), Paris 1851, 77 pp. Culegerea cuprinde traduceri în versuri, destul de bune din Mumuleanu, Iancu Văcărescu, Asachi, Eliad, Gr. Alexandrescu, Cuciureanu, Faca, Alecsandri, Negruzzi, Bolintineanu şi Boliac. (R. I. XIII, p. 43—44).

— ISAC, EMIL, *Traduceri în ungureşte*. Aprecieri critice asupra Antologiei poeţilor români, apărută în ungureşte în editura Societăţii Literare Ardelene din Cluj (Erdélyi Irodalmi Társaság). (Gn. VIII*, p. 128—129).

— *Laskov, V. L., Antologia poeţilor români*. Trad. în rusește. Ed. Cartea Românească Chişinău. Trad. a făcut o adevărată operă de artă. A tradus din Eminescu, Alecsandri, Coşbuc, Iosif, Anghel, Cerna, Vlahuţă, D. Botez, M. Codreanu, V. Voiculescu, G. Gregorian, etc. (V. L. III, No. 85, p. 1—2). — BUZDUGAN, ION.

— *Literatura maghiară din Ardeal şi traducerile făcute din literatura română*. Bucăţi Literare româneşti traduse în ziarele maghiare : *Temesvári Hirlap, Ellenzék, Brassói-Lapok, A Hirnök* şi *Vasárnap*, etc. (C. T. C. VIII, Nr. 5, 6, 7—8, 11—12, pe copertă).

©BCU CLUJ

NECROLOAGE

† Gustav Weigand

(1 Februarie 1860—9 Iulie 1930)

Cu moartea lui Weigand filologia română pierde pe unul din cercetătorii ei cei mai fecunzi şi pe un mare animator.

Activitatea ştiinţifică şi-a început-o pe vremea când studiile fonetice înviorau filologia şi pe când Ascoli şi colaboratorii săi dăduseră câteva contribuţii importante la cunoaşterea Italiei dialectale. Studiul limbei române fusese de curând aşezat pe temelii solide de Miklosich, care tocmai terminase publicarea Contribuţiilor sale la Fonologia română, în care se dădeà, pentru întâia oară la noi, importanţa cuvenită dialectelor vorbite în Macedonia şi în Istria.

Studiul dialectelor române a fost întâia preocupare a lui Weigand. A început cu o călătorie, în 1887, în Tesalia, a cărei roade a fost disertaţia sa *Die Sprache der Olympo Walachen*, Leipzig, 1888. În 1889—1900 a vizitat Macedonia, Grecia şi o parte din Albania. Lucrarea sa de abilitare ca docent în Leipzig, *Vlacho-Meglen*, Leipzig, 1892, a pus pentru întâia oară în discuţie existenţa celui de al patrulea dialect român, al Megleniţilor, iar cele două volume întitulate *Die Aromunen*, Leipzig, 1894—1895, sânt până azi lucrarea fundamentală asupra dilectului aromân. Tot Weigand a publicat în Anuarele sale importantul *Codice Dimonie*. Studii întregitoare despre Românii din Peninsula Balcanică apar mai târziu, astfel: *Rumänen und Aromunen in Bulgarien* în „Jahresbericht" XIII (1908), *Rumänen und Aromunen in Bosnien*, in „Jahresbericht" XIV (1908), *Die Aromunen in Nordalbanien*, în „Jahresbericht" XVI (1910) şi *Ethnographie von Makedonien*, Leipzig 1924. El a atras mai întâiu atenţia asupra marelui număr de Dacoromâni din Serbia.

Pe Istroromâni i-a vizitat de două ori, în 1890 şi 1893, descriind dialectul lor mai întâiu în „Romania" XXI (1892), subt titlul *Nouvelles recherches sur le roumain de l'Istrie*, apoi în „Beiträge zur Algemeinen Zeitung" din München, Nr. 252 din 1894 şi, subt titlul *Istrisches*, în „Jahresbericht" I (1894) şi II (1895).

În anul 1893 a primit din partea lui Take Ionescu o subvenţie spre a întemeia, pe lângă universitatea din Leipzig, un *Seminar român*, care a dăinuit până la războiu, prefăcându-se mai târziu într'un „Institut balcanic".

În 1894 începe să apară, la început regulat, în fiecare an, mai târziu, mai multe în câte un volum, „Anuarele" sale: *Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache* (*Rumänisches Seminar*) zu Leipzig, I-XXV (1894—1919), continuate de *Balkan-Archiv* I—IV (1925—1928), toate la I. A. Barth în Leipzig.

În curs de şeapte ani Weigand a cutreierat, în lunile de vară, mai întâiu călare, apoi într'o căruţă anume construită, în care putea şi dormi la nevoie, toate ţinuturile dacoromâneşti, începând cu Banatul. La

©BCU CLUJ

început a fost ajutat de câțiva elevi ai săi, astfel de A. Byhan, E. Bacmeister și de cel ce iscălește aceste rânduri. Rezultatele acestor studii le publica pe rând în „Anuare" și apoi în monumentalul său *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig 1898—1900.

Alături de Gramatici (românească, bulgărească, albaneză, spaniolă), de Dicționare (bulgăresc și albanez) și de ediții de texte comentate (românești, bulgărești și albaneze), el s'a ocupat, în timpul din urmă, cu deosebită predilecție, cu studii de onomastică și toponomastică.

Când, la 1 Februarie 1930, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani, elevii și amicii săi îi aduseră — câteva luni înainte de moarte — omagiul lor de recunoștiință, ei vorbeau cu drept cuvânt de o activitate prodigioasă. Căci cei 45 de ani de muncă neîntreruptă și devotată, de om de știință și de dascăl, au lăsat urme adânci în filologia românească.

Ca dialectolog, Weigand era preocupat înainte de toate, în consonanță deplină cu școala din care făcea parte, de aspectul fonetic și fonologic al limbei. De aceea chestionarele sale cuprindeau înainte de toate cuvinte interesante din punct de vedere al sunetelor din care erau compuse. În privința aceasta cercetările sale au îmbogățit cunoștințele noastre în mare măsură și grație lor cunoaștem azi bogăția de sunete a limbei noastre, mai ales cu privire la sibilante, la vocalele de tipul lui *ă* și *â* (numite cu termenul impropriu de „gedeckte Kehllaute", și la vocalele afonizate sau „șoptite" la sfârșitul cuvintelor. O atenție mai limitată dădea el problemelor morfologice. Preocupările sintactice și cele lexicale lipseau aproape cu totul. Astfel, când vedea că unul dintre „cuvintele normale" nu se găsea în toate regiunile, îl înlocuia cu altul, cu structură asemănătoare. Din cauza preocupărilor limitate și a grabei anchetelor, din cauza alegerii unor subiecte nepotrivite sau chestionate în afară de satele lor (mai ales pe la târguri) și din alte cauze relevate adesea de critici, Atlasul linguistic al lui Weigand, n'a putut fecunda nici pe departe știința în măsura în care a făcut-o Atlasul lui Gilliéron, care se lucra în același timp în Franța.

Cunoașterea, agonisită prin studii la fața locului, a popoarelor balcanice și a limbilor vorbite de ele, l-a făcut pe W. să creadă într'o înrudire mai apropiată a lor. „Popoare balcanice"—între care ne socotea și pe noi, Românii — nu era pentru el un termen geografic, ci etnografic, astfel încât el vorbea și de „limbi balcanice", ca de un grup de limbi înrudite. Deși la început fusese un declarat adversar al teoriei lui Hașdeu despre influența substraturilor etnice, către sfârșitul vieții sale ajunse să creadă că asemănările mari între limbile albaneză, română și bulgară se datoresc substratului comun etnic, tracic.

Dacă concluziile la care a ajuns Weigand cu privire la originea și patria primitivă a Românilor sânt discutabile, ca orice hipoteze întemeiate pe o documentare prea fragmentară, faptele adunate de acest bun cunoscător al limbilor din sudestul european și harnic cercetător al toponimiei noastre vor rămânea o achiziție științifică de mare valoare.

Și ceea ce va rămânea mai mult decât scrierile sale, este sămânța sădită în sufletele elevilor săi. În cursurile sale la Universitatea din Leipzig — cele dintâi și mult timp singurele cursuri sistematice de Gramatică istorică a limbei române — în câte un „privatissimum" ținut cu câțiva elevi mai înaintați, în sfaturile cuminți și în îndemnuri și îndrumări date în Seminarul său, el știa deștepta în ascultătorii săi focul sacru pentru știință. Pentru aceste mari calități de dascăl, toți elevii săi, chiar cei ce nu l-au putut urma până la sfârșit în expunerile sale, îi vor purta toată viața lor o mare recunoștință.

SEXTIL PUȘCARIU

©BCU CLUJ

† Dr. Iosif Belulovici.

Istroromânii n'au noroc cu cărturarii lor. Luigi Belulovici, atins de o boală necruțătoare, tânjește într'o casă de sănătate. Andrei Glavina, dascălul și apostolul ideii naționale, a murit în 1925, scurt timp după ce izbuti să deschidă întâia școală italo-română. Acum primesc știrea că și doctorul Giuseppe Belulovici s'a stins, în ziua de 10 Februarie 1931, într'un spital din Fiume.

Ca elev al liceului din Fiume, trimitea fratelui său Luigi, înscris la facultatea de litere din Viena, cea mai mare parte din textele pe care le-am publicat în 1906. A urmat mai târziu medicina la Budapesta, unde s'a împrietenit cu studenții ardeleni.

În cursul războiului trecu la Universitatea din Padova, abia așteptând ca să se întoarcă, ca medic și ca îndrumător în satul său natal [1]). De la războiu încoace, prin casa-i primitoare din Susnievița treceau călătorii dacoromâni ce-și vizitau frații îndepărtați.

Reproduc din scrisoarea cumnatei sale, care-mi trimite trista veste despre sfârșitul doctorului Iosif Belulovici, un scurt pasagiu : ,,A rămas văduva, cu trei orfani. Când vor crește mari am vrea să studieze în România. Aceasta era dorința tatălui lor. Și a rămas, în vârstă de 70 de ani, bătrânul lui tată, Giuseppe Belulovici, singurul Istroromân care și-a dat copiii la Universități la învățătură și care acum își pierde și pe cel din urmă fiu. El rămâne, aici în Fiume, ,,consulul'' fără decret al Istroromânilor, căci la el se îndreaptă, ca la un sfătuitor sigur, connaționalii săi. Nurorei sale văduve i-a ordonat să vorbească numai românește cu copiii săi !''

Celui trecut în altă lume îi vom zice un : ,,Fiie-ț lăhc pemintu lu Istriie cârle ai căta l'ubit. Noi ren rugă Domnu neca-ț pecătele oprostę !''

S. PUȘCARIU

† Alexandru Davila

În Noembrie 1929 s'a stins, la București un scriitor de rasă și un om de teatru, cum puțini am avut : Alexandru Davilə. S'a stins la vârsta de 67 ani, o vârstă deci, în care o viață își poate rotunzi toate rosturile, în măsura în care putem să facem acest lucru cu slabele noastre puteri omenești. Viața lui Davila s'a stins însă, cu mult înainte de această dată. Vlaga vânjosului lui trup s'a scurs în fatala zi a anului 1915, când un odios atentat l-a paralizat pentru restul zilelor. 14 ani n'a mai rămas din rarul exemplar omenesc decât spiritul, un spirit care și-a păstrat splendida lui luciditate, dar care n'a mai putut continua opera începută. O coloană de marmoră frântă — iată simbolul acestei vieți...

Educația școlară, Davila și-a făcut-o în școala primară, instalată în pavilionul curții boerești de la Golești ; la o școală luterană din București (ale cărei cursuri le urma îmbrăcat mocănește) ; la un institut al lui V. A.

---

[1]) Iată ce-mi scria din Padova, câtva timp înainte de terminarea studiilor sale : ,,I miei compaesani troppo arretratti in cultura, vittime prima del clero slavo, tenuti nell'ignoranza anche oggi, vanno incontro alla rovina economica, per la mala fede di dirigenti. Così mi sono proposto di salvarli dalla rovina ed educarli un po' ; feci di già qualche cosa con risultati lusinghieri e più mi serbo di fare come dottore. Allora mi rivolgerò a Loro par avere giornali e riviste rumene...''

©BCU CLUJ

Ureche (despre care i-au rămas amintiri frumoase); apoi la liceul St. Louis din Paris, de unde se întoarce, în 1879, cu bacalaureatul în litere. A intrat în diplomație stând câtva timp pe lângă legațiile din Roma și Paris, a avut și oarecari funcții administrative, dar a părăsit în curând carierele acestea, devotându-se cu totul publicisticei și literaturii.

Povestindu-și la bătrânețe, amintirile, Davila vorbește cu o umbră de melancolie de acest pas însemnat al vieții lui. Melancolia nu e împinsă însă până la a regreta ceea ce a făcut atunci. S'a dedicat literelor, și în special teatrului, pentrucă simțea, de mic încă, o chemare irezistibilă spre acest domeniu.

La Paris citește, la vârsta de 14 ani, ,,dintr'o suflare'' operele lui Shakespeare. Nu s'a mulțumit însă numai să vadă și să citească teatru, ci a vrut să și joace. Încă de pe băncile școalei arată așa aptitudini actoricești, încât e poreclit paiață; adeseori joacă în ansamblu de diletanți.

Dela 1884, data când părăsește cariera sa administrativă, până la 1902, data reprezentării lui *Vlaicu Vodă*, au trecut 18 ani. Lung răstimp pentru pregătirea unei drame! Și totuși scurt, când ne gândim la munca la care, s'a așternut scriitorul cu atâta râvnă și la opera săvârșită. De bună seamă că în acest răstimp Davila nu s'a ocupat numai de *Vlaicu Vodă*. El a făcut ziaristică, a scris ici colo cronici dramatice și muzicale pline de gust, dar a citit, mai ales, mult, mult, cronici vechi și hrisoave pentru a se pătrunde adânc de spiritul limbei și a cunoaște trecutul așa zicând *de visu*. Pe *Vlaicu Vodă* l-a purtat, în tot cazul, mult timp în suflet.

În cronicele lui dramatice publicate în *Literatură și Artă Română* (III, 1898 și IV, 1895), apoi în cele două volume de opere complete, Davila își arată, de repetate ori, admirația pentru literatura franceză și oroarea pentru ceea ce numește el ,,drama nordică'' germano-suedeză.

Iată un punct de vedere pentru a înțelege pe *Vlaicu Vodă*! Simțul acesta pentru proporție, armonia între părțile dramei, naturaleța situațiilor și a desvoltărilor sufletești, ușoara undă de romantism — sânt franceze.

Sufletul ei e însă românesc, profund românesc. Iată calitatea ei de frunte, pentru care va rămâne totdeauna în literatura noastră!

Simțul pentru proporții și știința de teatru a lui Davila se pot urmări în desvoltarea inteligentă și naturală a acțiunii, în graiul personagiilor. Spiritul romantic al dramei l-ar fi împins pe autor spre situații neverosimile și spre tirade — greșeli de care abundă drama romantică. Davila își arată adeseori preferința pentru natural. Însușirea aceasta, atât de dragă lui, a imprimat-o și lui *Vlaicu Vodă*. Drama are, ici-colo, câteva tirade. Ele sânt strecurate însă cu discreția unui om de gust; și mai sânt justificate prin sentimentul care palpită, în ele, sau prin frumusețea versului.

Într'adevăr ceea ce a surprins mai mult pe contimporani a fost tocmai această frumusețe a versului lui Davila. *Vlaicu Vodă* e scris de un adânc cunoscător al limbei noastre, de un mare meșter al ei.

Vlaicu Vodă era partea întâiu, singura terminată, a unei trilogii, intitulată *Mircea cel Bătrân*. Ce-ar fi fost trilogia dacă autorul ar fi avut răgazul să o termine putem bănui din cuprinsul ei, povestit de autor la bătrânețe. Celelalte două drame ar fi desvoltat și adâncit multe probleme abia schițate în *Vlaicu*; Mircea cel Bătrân, firul de legătură dintre ele, nu ne-ar fi apărut întreg decât din ultima.

Și Davila nu s'ar fi mulțumit cu atât. Că ar fi mers mai departe ne-o dovedește actul I — singurul pe care l-a terminat — dintr'o dramă care promitea să întreacă pe *Vlaicu Vodă*. Acțiunea, problemele, versul acestui act sânt mai îndrăznețe și mai sprintene. E regretabil că *Sutașul Traian* —acesta era titlul acestei drame istorice—n'a putut fi dus până la capăt.

©BCU CLUJ

Din aceste două opere şi din altele mai mărunte (publicate împreună în *Din torsul zilelor*, 2 vol. de opere complete, Bucureşti, Ed. Oltenia) Davila apare un tradiţionalist sincer, întemeiat pe o adâncă cunoaştere a trecutului şi a obiceiurilor poporului român, un monarhist luminat, hrănit de pilda, atât de elocventă, a Regelui Carol, la a cărui curte era un intim şi un cald apărător al dreptăţii. Prin ce calităţi putea el să dovedească mai bine contopirea desăvârşită cu ţara românească?

Dela 1905 până la 1908 şi dela 1911—1913 a ocupat Davila postul de director al Teatrului Naţional din Bucureşti cu o pricepere şi un devotament, care a însemnat o epocă nouă în desvoltarea întâiei noastre scene.

Pasiunea lui pentru teatru a dovedit-o însă, mult mai elocvent, în 1908, când a întemeiat compania dramatică de la Teatrul Modern, prima încercare de acest fel la noi, întreprindere de un succes răsunător, datorită priceperii conducătorului ei.

Şi pasiunea aceasta atât de rară la noi — pentru care Davila mărturiseşte undeva că şi-a risipit moştenirea părintească — câte şire de aur n'ar mai fi scris în istoria teatrului românesc dacă n'ar fi venit, în 1915, fatalul atentat?...

ION BREAZU

† Mihail Gaşpar

Mihail Gaşpar s'a născut în Gătaia (jud. Timiş), în anul 1881. Studiile secundare şi le-a făcut la liceul din Beiuş, cele superioare la Teologia din Caransebeş şi la Universitatea din Cernăuţi. A ocupat câtva timp postul de diacon al Episcopiei din Caransebeş, iar mai târziu, pe cel de protopop al Borşei (Banat), funcţie în care îl surprinde moartea, în floarea vârstei, la 27 Nov. 1929. Viaţa şi-a pus-o în slujba altarului şi a scrisului. Preotul mai era şi un sprinten mânuitor al condeiului şi un bun orator. A făcut şi ziaristică, conducând, sau mai bine zis scriind aproape în întregime, ziarul *Drum nou* ce apărea la Borşa.

Partea cea mai frumoasă a carierei de scriitor a părintelui Gaşpar e între 1908 şi 1911. Atunci au apărut romanele şi nuvelele lui istorice, cu subiecte din epoca lui Ştefan cel Mare (*Din vraja trecutului*, *Fata lui Oană*, *Din vremuri de mărire*, etc.), citite cu plăcere de sămănătorişti şi mai ales de tinerime.

De Ştefan cel Mare, Mihail Gaşpar a fost cucerit, probabil, la Cernăuţi. Bucovina e plină de glorioasele mărturii ale domniei lui. În pământul ei se odihnesc osemintele marelui Voevod. Lângă mormântul dela Putna, Bănăţeanul se va fi înfiorat şi va fi făcut legământ să învie faptele măreţe ale celui îngropat acolo.

De altfel sântem într'o epocă, când umbra lui Ştefan cel Mare fâlfâie uriaşă peste pământul românesc. În 1904 s'a serbat, la Putna, la Suceava, la Iaşi, patru sute de ani de la moartea gloriosului Domn. Revistele şi ziarele vremii sânt pline de acest eveniment. *Sămănătorul* în deosebi, îl cultiva cu stăruinţă mare. Însufleţitorul acestei reviste, N. Iorga, scrisese al său *Ştefan cel Mare*, în care voevodul Moldovei lua proporţii legendare, şi pe care Mihail Gaşpar l-a citit cu pasiune.

Mihail Gaşpar este un sămănătorist, şi anume din ramura mai subţirică a acestui curent, care a cultivat subiectele istorice.

Dacă literatura semănătoristă cu subiecte din viaţa de la ţară avea şi o notă realistă — uneori chiar naturalistă — literatura istorică e numai romantică. M. Gaşpar nu împinge romantismul său până la un lirism lăbărţat şi la melodrama, atât de frecventă în acest gen. El e un

©BCU CLUJ

temperament mai mult epic decât liric. El *povesteşte* şi uneori povesteşte frumos.

Dacă ar fi ras de pe povestirile lui zgura declamaţiei patriotice, dacă ar fi adâncit sufleteşte pe eroii lui şi ar fi atacat situaţii mai dramatice, ar fi devenit un bun romancier istoric. Gândul lui era, poate, acesta, dar moartea l-a răpit, înainte de a şi-l realiza.

Afară de romane şi nuvele istorice Gaşpar a mai scris romane şi nuvele cu subiecte dela ţară, bănăţeneşti. (*Izrael, A fost odată, Casa cu obloanele verzi, Românii din Potlogi*). Găsim în ele conflictul dintre ţăranul român şi nobilul ungur sau evreul exploatator, episoade din lupta de conservare naţională pe care Gaşpar o cunoştea din propriile lui suferinţe. Ţăranii lui Gaşpar uneori, ca 'n *Românii din Potlogi*, învinge. Eroismul pe care scriitorul altădată îl găsea în veacurile de mărire ale Moldovei, îl află, de astă dată, în dârzenia naţională şi în hărnicia şi simţul de gospodărie al ţăranului bănăţean şi al conducătorului lui, preotul şi dascălul.

Iată câteva linii ale unui portret care merită să fie făcut odată în întregime.

ION BREAZU

† Teodor D. Speranţia

T. D. Speranţia s'a născut pentru literatură în zodia *Contemporanului*. Alături de Ion Nădejde şi Const. Mile, Speranţia face parte din redacţia acestei reviste, sprijinind-o cu colaborarea sa până în anul al VI-lea de apariţie.

La *Contemporanul* se făcea şi multă vulgarizare a ştiinţelor. Ştiinţa a fost idolul acestor marxişti; în credinţa lor umanitaristă ei s'au trudit să o răspândească în mase şi să o facă iubită de acestea. Ion Nădejde, fruntaşul curentului, a fost, toată viaţa, un vulgarizator.

Însuşirea aceasta poate fi urmărită în toată activitatea lui T. D. Speranţia. Chiar dacă n'a avut curajul să intre în atâtea domenii ca Ion Nădejde, el a abordat destul de multe pentru a rămânea toată vieaţa un diletant.

Colaborarea dela *Contemporanul*, Speranţia şi-a început-o cu o nuvelă din vieaţa orăşenească. Alăturea de această scriere în proză publică însă, regulat ,,anecdote populare'' în versuri. Până la sfârşitul vieţii Speranţia rămâne credincios acestui gen anecdotic-satiric, devenind o ,,celebritate'' a lui. Mai târziu, în *Revista Nouă*, face el un portret elogios lui Anton Pann, o altă celebritate a genului. Speranţia nu o mărturiseşte, dar se poate uşor citi printre rânduri, că se socoteşte un urmaş al sfătosului autor al lui *Nastratin Hogea*. Într'adevăr Speranţia a avut uşurinţa de-a versifica a aceluia, fără să aibă însă, niciodată, originalitatea lui.

Cele mai bune anecdote Speranţia le-a dat la începutul carierii lui literare. Mai târziu, fiindcă anecdotele se cereau, a devenit un fel de meseriaş al genului.

La *Contemporanul*, Speranţia n'a dat însă numai nuvele şi anecdote, ci şi poveşti în proză. El se dovedea de atunci un iubitor al produselor literare ale poporului, pe care îi plăcea să le culeagă uneori chiar din gura lui. B. P. Haşdeu îl găseşte deci indicat să facă parte din redacţia *Revistei Noi*, care apare la 1888. În paginile elegantei reviste, care a lansat pe Delavrancea şi Vlahuţă, Speranţia a continuat cu ,,anecdotele'' sale; a mai dat apoi câteva portrete literare pe cari le scoate mai târziu într'o broşură a ,,Bibliotecii pentru toţi''.

Alăturea de anecdote şi poveşti Speranţia a dat şi numeroase cercetări de literatură populară şi texte. El se socotea un specialist al folclorului, n'a putut să fie însă decât un diletant. Cea mai importantă

©BCU CLUJ

dintre scrierile lui în această direcţie e voluminoasa *Introducere în literatura populară română*, apărută la 1904. După doi ani publică, împreună cu Ovid Densusianu şi I. A. Candrea, *Graiul Nostru*, cu texte din toate, părţile locuite de Români. În acelaşi an primeşte autorizaţia de a ţine la Universitatea din Bucureşti, un curs liber de literatură română, cultă şi populară.

Speranţia a mai scris numeroase piese pentru teatru sătesc. Prin acestea şi prin anecdote era nelipsit din programele serbărilor dela ţară.

N'a neglijit însă nici pe orăşeni. Pentru clasa noastră de mijloc a scris nuvelele şi romanele sale (*Fete de azi*, *Mă 'nşală*, *Feighela*, etc.).

Din hărnicia şi priciperea lui de dascăl ne-au rămas numeroase manuale şcolare. Speranţia a fost o ,,personalitate'' a învăţământului nostru secundar, în slujba căruia şi-a pus toată râvna vieţii.

ION BREAZU

† Doctorul Charles Laugier

(1875—1930)

Inspector general sanitar, şeful regiunii sanitare Craiova, unul din cei mai distinşi medici şi igenişti ai ţării, gentilom din lumea veche, s'a stins în mijlocul activităţii în ziua de 16 August 1930, în Craiova. A-i închina câteva cuvinte de amintire într'o publicaţie filologică îşi are rostul său. De la studiul geografiei medicale a ţării (*Noţiuni asupra geografiei medicale a României*, 1901; *Sănătatea în Dolj*, 1910) pe de o parte, de la preocupările sale antropologice de altă parte, *Laugier* a fost în mod firesc îndreptat înspre studiul etnografiei medicale româneşti. Înzestrat cu o temeinică cultură generală, fiind îndeosebi un bun cunoscător al etnologiei şi istorii medicinii, el a avut posibilitatea de a nu se mulţumi cu o simplă culegere superficială a folclorului medical oltenesc (pe care l'a făcut cunoscut în numeroase articolaşe, mai ales în ,,Arhivele Olteniei'', ci de a urmărit legături şi interdependenţe istorice şi etnografice, de-a stabili paralele şi a găsi filaţiuni, cu un cuvânt, de a încerca sinteze. Cea mai temeinică lucrare a sa, *Contribuţiuni la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova 1925, este rodul cercetărilor sale de decenii. Cât de multe lucruri utile poate afla în ea filologul, am arătat în D R. IV, 1924. Părţi din ea au fost publicate şi în ,,Bulet. Soc. Franç. Hist. Méd.'' Paris, 1928. Ch. Laugier începuse în anul trecut o mare anchetă medico-etnografică în toată ţara. Chestionare amănunţite au fost trimise pretutindeni. Mă tem că după moartea sa prea timpurie nimeni nu le va mai purta de grije. În orice caz se va afla cu greu cineva care să-l poată înlocui la prelucrarea acestui material important. El ar fi avut şi entusiasmul, şi metoda, mai ales însă competenţa cuvenită.

Pe lângă etnografie, Laugier a cultivat şi antropologia. Deşi era un cunoscător al acestui domeniu — prea modest — s'a mulţumit să publice din el numai note de popularizare. Într'o singură lucrare ne-a dat unele păreri personale: *Notes sur l'origine du peuple roumain*, Craiova 1919. Atacând chestiunea din unghiul de vedere al antropologiei preistorice şi protoistorice, a căutat să scoată la iveală (bazându-se — poate prea mult — pe unele argumente ale lui N. Densusianu), contribuţia elementului celt la formarea rasei care stă la baza etnicului românesc. Chiar dacă teza sa poate fi combătută, el a avut satisfacţia de-a găsi mai târziu în ,,Getica'' regretatului Pârvan argumente care în parte confirmă părerile sale. E interesant de remarcat că aceia cari studiază chestiunea originii neamului nostru din punct de vedere pur antropologic, revin mereu la Celţi ca un element constitutiv. (Fenomenul s'a repetat din nou,

©BCU CLUJ

— paralele cu părerile doctorului Laugier — în lucrările profesorului Guiart despre rasa galată și urmele ei la Români).

Doctorul Laugier care a urmărit cu interes și a sprijinit cu drag tânăra școală medico-istorică din Cluj, a fost aci bine cunoscut, stimat și iubit. Cercetătorului și omului cu deosebite calități, care ne-a părăsit i se va păstra aci cinstea care i se cuvine.

Dr. V. BOLOGA

† Constantin Berariu

(1870—1930)

Descendent dintr'o familie aleasă de slujitori ai bisericii românești din Bucovina, familie care a avut un rost de mâna întâiu în mișcarea culturală și politică, Constantin Berariu s'a născut și a copilărit în atmosfera curată de la țară unde a învățat mulțimea de basme și alte produse ale sufletului popular, și mai presus de toate tainele graiului românesc. A primit o educație foarte îngrijită. Studiile secundare și universitare le-a făcut la Cernăuți. Pentru specializare a urmat cursurile facultății de drept din Innsbruck și apoi din Viena.

A început să scrie destul de curând, colaborând la ziare politice ca „Gazeta Bucovinei", „Patria", „Deșteptarea" și „Tribuna" cu articole străbătute de multă vigoare și intransigență națională. Alături de alți tineri care se puseseră în serviciul acestui curent național, Berariu a contribuit la scoaterea revistei „Încercări literare", care a devenit chiar de la apariția ei tribuna tinerilor scriitori bucovineni ca P. Ionescu, St. Bodnărescu, I. G. Toma, V. Lucan ș. a. În coloanele revistei „Încercări literare" — continuată de „Junimea Literară" — și-a tipărit C. B. întâiele produse originale.

Lucrarea mai mare cu care C. Berariu și-a făcut intrarea în literatură este traducerea în versuri a tragediei lui Grillparzer „Ale mării și iubirii valuri". A abordat și subiecte originale. Îndrăgit de basmul popular, Berariu a încercat, pentru prima oară la noi, punerea în scenă a acțiunii din poveștile poporului și a reușit. Feeria „Făt-Frumos în grădina Sf. Vineri", e străbătută de multă simțire, prezintă unitate, e scrisă într'o limbă viguroasă, încât a reușit să se impună chiar de la început. În același gen a mai alcătuit „Cheleș Împărat", un poem dramatic, din care ies la iveală profundele cunoștințe pe care C. B. le avea în domeniul folclorului românesc.

În calitate de director al Teatrului Național din Cernăuți (1922—1925), a tradus și a prelucrat „Clopotul scufundat", poem dramatic de G. Hauptmann și „Oricine" de Hugo de Hoffmannstal. Și-a încheiat activitatea literară cu „Baccanal tragic" lucrare scrisă cu trei luni înainte de moarte și care s'a publicat împreună cu celelalte traduceri în numărul festiv al „Junimii Literare", închinat memoriei lui.

ȘTEFAN PAȘCA

† Ion Gorun

Ion Gorun, cu numele adevărat Alexandru Hodoș e născut în Munții Apuseni dintr'o familie care a dat o serie de luptători și de scriitori de seamă.

Și-a făcut studiile la Brașov. A trecut apoi la București, unde și-a început activitatea publicistică, scriind la unele din cele mai de seamă reviste ale timpului, cum a fost de pildă „Fântâna Blanduziei" al cărei

©BCU CLUJ

redactor era M. Eminescu, ,,Vatra'', ,,Viața'', ,,Pagini Literare'', ,,Sămănătorul'' ș. a. Chemat la Arad și însărcinat cu redacția ,,Românului'', I. Gorun a desfășurat o frumoasă activitate ziaristică pe terenul luptelor din Ardeal. În cadrul ,,Astrei'' și în calitate de colaborator la revista ,,Transilvania'' a desvoltat o bogată activitate culturală. În timpul din urmă scria la ,,Flacăra'', la ,,Adevărul Literar'', la ,,Societatea de Mâine'', etc., schițe, poezii și critică.

Lucrări de seamă care l-au consacrat în viața noastră literară, sânt ,,Alb și Negru'', ,,Taina a șasea'', ,,Lume necăjită'', ,,Robinson în Țara Românească'', ,,Știi românește'' și frumoasa traducere în versuri a lui ,,Faust''.

Smuls din lumea Moților și aruncat de valurile vieții în lupta pentru lumină, I. G. a revenit cu gândul la frații lui și le-a consacrat pagini de cea mai curată iubire. În adevăr nu putea să dea o mai înaltă probă de iubire Moților lui decât cu descrierile atât de sugestive ale sufletului lor sufocat de durere dar stăpânit de bărbăție, suflet care se bucură și plânge în tăcere. ,,Alb și Negru'' cuprinde cele mai frumoase și mai verosimile pagini care au redat în literatura noastră viața sufletească dramatică a Moților avizi de libertate și încătușați în lanțurile unei robii aspre din punct de vedere național și economic.

În deosebi aspectul trist al vieții îl vede Gorun și în restul operelor sale. ,,Taina a șasea'' schițează fragmente din frământările sufletești ale celor legați prin taina căsătoriei. Numai necazuri și dureri ne dezvălue și ,,Lume necăjită'' și în mare măsură ,,Robinson în Țara Românească''.

Preocupat neîncetat să redea expresia gândurilor sale într'o limbă românească frumoasă și corectă, I. G. a ajuns să fie considerat ca unul din cei mai de seamă stiliști de la noi. A luat totdeauna o atitudine hotărîtă contra ereziilor stilistice ale celor lipsiți de simțul fin al limbei. Un mănunchiu de articole apărute în coloanele ziarului ,,Universul'' și adunate apoi în volumul ,,Știi românește'' (,,Biblioteca pentru toți''), au fost și sânt până azi pagini de cea mai utilă informație pentru scrisul corect al limbei noastre. A fost un adversar al tendinței de a se întrebuința, îndeosebi în scrisul gazetăresc, neologismul, mai adesea rău înțeles și nepotrivit. Erori tradiționale în felul de a se exprima în românește, erori ieșite dintr'o analiză logică exagerată a unor expresii populare consacrate, au fost stigmatizate în paginile volumașului.

Scriitorul care a servit peste 40 de ani cultura românească, a fost încununat cu puțin timp înainte de moarte cu recunoștința publică prin acordarea premiului național pentru proză.

ȘTEFAN PAȘCA

† Ion Nădejde

(1854—1929)

Spirit pătrunzător, neastâmpărat și în același timp comprehensiv, I. N. a fost toată viața lui în căutarea de domenii nouă de cercetare și a reușit astfel să-și formeze o cultură enciclopedică remarcată și prețuită chiar de adversari.

Multilateralitatea preocupărilor de care a fost frământat, se oglindește în vasta și variata sa operă publicistică. A abordat cele mai deosebite probleme care puteau interesa publicul mare sau școala românească. Alături de studii de filologie, a scris un tratat de geologie, studii de geografie, de drept, de istorie literară, articole politice și de istorie. A dat apoi importante traduceri de legiuiri, din rușește.

©BCU CLUJ

În tinerețe s'a pus în slujba ideologiei socialiste fiind unul din întemeietorii acestui curent la noi. Căldura cu care prezenta el problema socialismului, lealitatea pe care o depunea în articolele de polemică politică, i-au câștigat mulți partizani înflăcărați printre intelectualii de la noi.

În publicistică, Nădejde s'a remarcat prin articole de popularizare științifică, de polemică, de critică a manualelor didactice, prin studiile de filologie și folclor, publicate în revista „Contemporanul" (în fruntea căruia a stat de la 1881 până la 1899). Citâm din studiile sale filologice: *Din ce veac să fie graiul din manuscrisul de la Voroneț?* (în „Contemporanul", III, p. 132 ș. u.), *Teoria lui Roesler* (în „Cont." IV, p. 108 ș. u.), *O chestie de limbă literară* („Cont.", VII, p. 336, ș. u.), *Gramatica limbei române* (Iași, 1884), *Istoria limbei și literaturii române* (Iași, 1887) și în deosebi *Dicționarul latin-român*, apărut până acuma — după cât știm — în șase ediții, și care e, fără îndoială, unul din cele mai bune apărute la noi.

Nu sânt lipsite de valoare nici monografiile istorice ale lui I. N. ca *Viața lui Ștefan cel Mare* (Iași, 1883), și cele de drept și de istoria dreptului românesc precum *Din dreptul vechiu românesc* (București, 1898), *Originea dreptului consuetudinar român* (București 1900) ș. a.

Una din notele caracteristice pe care I. N. le-a dovedit în cursul activității sale ziaristice sau publicistice este aceea de polemist. În lupta pentru stabilirea reală a valorilor și pentru purificarea moravurilor societății românești a fost adesea atacat vehement și și-a câștigat dușmani mulți.

ȘTEFAN PAȘCA

©BCU CLUJ

RAPORT ANUAL

I. Şedinţele

Dela 1 Ianuarie 1929 până la 31 Decembrie 1930 s'au ţinut, la Muzeu Limbei Române, Marţi între orele 5—8, în total, 34 de şedinţe.

Alături de mebrii menţionaţi în lista comunicărilor, au mai luat parte la şedinţe şi dusculţii: J. Auger, Blédy, Dr. V. Bologa, I. Breazu, I. Chinezu, Dragoş, A. Favero, I. Gherghel, P. Grimm, H. Jaquier, I. Lupaş, L. Manoilescu, I. Muşlea, T. Naum, P. Nişca, S. Popa, D. Prodan, M. Puşcariu, M. Ruffini, M. Valkhoff.

II. Legături ştiinţifice cu streinătatea

La ,,Dacoromania'' colaborează de astădată Leo Spitzer şi Petar Skok. În 1929, J. Vendryes a vizitat Muzeul, s'a interesat de organizaţia lui şi, luând parte la o şedinţă, a vorbit ,,Despre etimologie''. Ca invitat al institutului nostru, K. Jaberg ne-a dat preţioase îndrumări şi sfaturi cu privire la Atlasul linguistic, ţinând două conferinţe despre Atlasul elveto-italian şi luând parte la o anchetă de probă, în comuna Feleac. În 1930 am avut ca oaspeţi pe W. Meyer Lübke, care a ţinut o conferinţă în 13 şi a doua în 17 Maiu. Cu ocazia serbărilor jubilare, la care a fost proclamat doctor de onoare al Universităţii ,,Regele Ferdinand I'', Matteo Bartoli a vorbit la Muzeu despre ,,Inovaţiuni fonetice răspândite în Dacia''.

Directorul Muzeului a fost invitat să ia parte ca expert la cele două reuniuni pentru pregătirea unei bibliografii de linguistică romanică, ţinute la Paris, primind însărcinarea să formeze la Cluj centru naţional pentru bibliografia limbei române. G. Giuglea a stabilit le gături ştiinţifice cu Spania în călătoria de studii întreprinsă în 1930.

Patru tineri învăţaţi streini, doi Germani (Dr. Fr. Krome şi Dr. A. Kuen), un Ungur (I. Treml) şi un Olandez C. M. Valkhoff) au lucrat timp mai îndelungat la M. L. R. spre a se perfecţiona în studiul limbei române.

III. Comunicări

Th. Capidan: Explicarea cuvântului zânatec din alb; arom. tu vănatu,, în zadar'' din lat.; arom. scl'imlu ,,strigăt'' din lat.; (22 I. 1929) pupul'u ,,paparudă'' din lat.; despre part. prez. arom. terminat în -alui (cântândalui); arom. aludzîscu, din slavă (7 V 1929); arom. amiră şi însemnătatea lui pentru legăturile Aromânilor cu Turcii; Fărşeroţii, etim. din alb. (12 XI 1929); arom. pulură ,,postav gros''; alb. tere ,,zmântână'' din arom teară; arom. čupare din turc. (11 I 1930). Nume de loc. arom. în Albania (18 II 1930); arom. mănuša ,,leagăn'' din lat. (18. XI 1930). Despre Daniil Moscopoleanul şi data când s'a tipărit prima ediţie din ,,Lexiconul'' lui.

©BCU CLUJ

C. Daicoviciu. Etimologia cuvântului Crăciun (4. II. 30).

C. Diculescu. Cuvinte de origine *a*) veche-germană: buturoiu (5. II. 29), mitorlan, mușoroiu (29. V. 29); *b*) latină: cătărig (14. I. 30). Explicarea unor numiri de plante: *a*) din vechea-greacă: spasu-dracului; *b*) din latină: bujor, rărunchiu, duminecea; *c*) din vechea-germană: butcă, butculiță (25. II. 30).

N. Drăganu: Etimologii din latinește: întuneca (22. I. 1929), lăpăda (9. IV. 1929); din slavonește: mișiță, mișeniță, mișină, mișina (mușini), mușinoiu (mușunoiu, mușuroiu, moșoroiu etc.), mușui (mâșâi), mușlui (15.I.1929), arèt și àret, întonca (26.II.1929), cercală (12.XI.1929), crintă, alnic, parasnic (10.XII.1929); din ungurește: boteiu, poradichiu (30.IV.1929); aleveș, apești (pești, etc.) (11.III.1930). Sintactice: „(cu, de, în) totului tot" și „(cu, de, în) totuluși tot"; compuse din genitive partitive: deplin, destul, etc. (15.I.1929). Sufixul onomastic-șa (11.III.30). ToponimiculBagin < Balduin (11.III.1930); toponimicele și onomasticele: Mal, Fata, Staul, Káp, Cserét, Foncsel, Moncsal, Szacsal și Românii de dincolo de Dunăre și din Nordul fostei Ungarii (17.V.1930); urme de Români în Pannonia în secolul XI—XIII (8. XI. 1930); elemente românești în toponimia ungurească veche (2 și 26. XII. 1930).

G. Giuglea: Etimologii din latinește: prour, proura, ulma (15. I. 29), mușina, cătinel (22. I. 29), socoti, vâșca (29. I. 29); arom. glaru (19. II. 29), fălie, fluștura, fiștigoaie, arom. bruescu, croncan, cocor, încăiera, caier (26. II. 29), sineca (5. III. 29), lepădа, arom. cioară „sfoară", cioareci, sâmcea, vâlced (9. IV. 29), răpciune, prăștină, căloiu, râncheza, cățăra, moare (< humor, -orem) (30. IV. 29), lacră, adulmeca, fuior, năgară, zgrăbunț (10. XII. 29), Scropoasa, grăcina, (17.XII.29); Crăciun, zgândări, vătăma, steiu (14. I. 30); gorun, vătală, cătinel, aburca, (21. I. 30), Burlă, zburli, zborși, brânză zburată, mierău (17. V. 30); păstare, pătul, cruța (25. XI. 30); leșina (16. XII. 30). Cuvinte de origine grecească sau greco-latină: arom. bană (26. II. 29); cerențel (10. XII. 29); sculă (14. I. 30); agrișă (21. I. 30); uriac, refec (16. XII. 30). De origine gotică: căina (12. II. 29). Din ungurește: iasmă (30. IV. 29). Din bulgărește: frașcă (26. II. 29), coteli (30. IV. 29). Asemănări româno-spaniole: des de dimineață — des de mañana; gură rea — cf. buena gola (11. XI. 30). Derivate românești: cu muia „cu vorbe dulci", postverbal din muiă (21. XI. 30). Repetarea ideilor în descântece (5. III. 29). Fonologie: i-i > ĭ-i: mistreț < mĭxtrĭcius, mișca <*miccicare (21. I. 30).

Kisch G.: Toponimice românești: Măgăreiu, Găinar, Dorolea, Dredat, Gherla, Girolt, Ighiu, Maier; săsești: Șpon, Pränz, Ualänk. — Cuvinte latine în gotica lui Wulfila. — Etimologia lui cârlan (< germ.).

Lacea C.: Rectificări în legătură cu primul calendar românesc. Hiperurbanisme. Etimologii: cică, țică, (11. III. 30), idiță (17. IV. 30), arate (11. XI. 30).

Marinescu C.: Etimologii: Mangalia (15. I. 29), vâșcă (19. II. 29). Cuvinte rare (19. II. 29).

Panaitescu E.: La Românii din Istria (18. II. 30).

Paşca Șt.: Tradiție antroponomastică în Sardinia (10. XII. 29). Nume de familie în Sardinia în sec. XI—XIII (4. II. 30). Etimologii: v.-rom. kerb; Buru, Burea. Inovații de nume de botez în Țara-Făgărașului în sec. XVIII (25. XI. 30).

E. Petrovici: Etimologii de slavă: sumedenie, bistriță (12. II. 29). Ancheta dela Bârgău (28 I. 1930); de la Sălișteu (11. II. 1930); de la Piua Petrii (25. II. 1930). Cuvinte românești de origine ungară, intrate în graiul din Banat prin filiație sârbească (11. III. 1930).

©BCU CLUJ

S. Pop: Ancheta din Coşna şi Ortoaia (28. I. 30), din Sibiiu (4 II. 30), de la Rahău (11. II. 30), din Dobrogea (18. III. 30).

Ş. Puşcariu: Etimologii din latineşte: debăla şi debălăza (29. I. 29), tunca (5. II. 29), îngurzi (17. IV. 29), ridica, desfăta (3. XII. 29), v.-rom. iuă (14. I), ai „aici", afină (11. XI. 30), guşă, ciorchină, strugure (16. XII. 30). Cuvânt de origine greco-latină: stăpân (11. XI. 30). Cuvinte de origine slavă: răzgâia (9. II. 29), găman (18. II. 30), chişiţă (11. III. 30), înşela (16. XII. 30). Cuvinte de origine ungurească: cicé „nimic" (18. II. 30), ciorcioli (16. XII. 30). Formaţii româneşti: înceterat, încetelat (28. I. 30), pitcocit (18. II. 30), covârşi (16. XII. 30). Dentalele păstrate înainte de ĭ derivativ: slobodi, grăsime, fetică, ridiche etc. (29. I. 29). Viitorul format cu „vadere" (7. V. 29). Etimologii populare: furnicular (7. V. 29). Sistemul fonetic şi sistemul fonologic (21. I. 30). Onomastice şi toponimice: Tomoşoiu, Simeria, Burghelea, Chiajna (18. X. 30). Împrumuturi din ungureşte primite prin Slavi: gând, suf. -ui (11. III. 30). Comemorarea lui Gustav Weigand (11. XI. 30). Contaminare: ciosvârtă (11. XI. 30). Sufixele -uş şi -uşor (16. XII. 30).

E. Racoviţă: Norme pentru despărţirea cuvintelor la sfârşitul rândurilor (12. XI. 29).

G. D. Serra: Urmaşii romanici ai lat. mange (22. I. 29). Textul din S. Maximo (episc. Torino) relativ la dianaticus şi atestarea acestei forme în Italia meridională (5. II. 29). Analiza metrică şi estetică a poeziei lui Eminescu „Şi dacă ramuri bat în geam" (26 II. 29). Etimologii: rom. Crăciun, atârna (17. XII. 29), scula (2. XII. 30); ital. goliardo (14. V. 29); sard. Casu (17. XII. 29). Vicanalia nella toponomastica italiana (17. XII. 29 şi 18. III. 30).

O. Stefanovici: Vocalele româneşti (5. II. 29). Intonaţia în româneşte (17. IV. 29). Vocalele afonice în româneşte (12. XI. 29).

IV. Biblioteca

Biblioteca Muzeului Limbei Române a avut, la 31 Decembrie 1930, 5921 opere în 9173 volume. Dela 31 Decembrie 1928 până la 31 Decembrie 1930 biblioteca s'a sporit cu 663 opere în 1037 volume, repartizate după cum urmează:

A.	(= Analele Academiei Române) . . .	8	opere	67	volume
C.	(= Calendare)	17	„	38	„
D.	(= Dicţionare)	18	„	45	„
Fg.	(= Filologie gener. şi linguistică) . . .	113	„	120	„
Fr.	(= Filologia şi ist. lit. română) . . .	199	„	209	„
I.	(= Istorie, etnografie şi geografie) . . .	85	„	115	„
L.	(= Literatură română dela 1800 înc.) .	91	„	103	„
P.	(= Lit. populară şi folclor)	36	„	40	„
R.	(= Reviste)	67	„	270	„
V.	(= Literatură română veche)	29	„	30	„
	Total . .	663	opere	1037	volume

Colecţia hărţilor a ajuns la 111 bucăţi. Colecţia manuscriselor, necatalogate încă, s'a îmbogăţit şi ea în acest răstimp.

Toate cărţile sînt catalogate într'un registru general, după materii, şi într'un catalog de fişe, după alfabet.

Donaţiuni s'au primit: Academia Română 59 volume; „Legatul Bogrea" 396 vol.; Teodor Bălan 1 vol.; I. Chinezu 1 vol.; Direcţiunea Liceului din Satu-Lung 19 vol.; C. Economu 1 vol.; A. Filimon 1 vol.;

©BCU CLUJ

F. Gyalui 1 vol.; Inst. de Studii Clasice, Cluj 2 vol.; I. Mușlea 6 vol.; G. Meruțiu 1 vol.; Leca Morariu 4 vol.; I. Marțian 1 vol.; A. Mureșianu 1 vol.; C. Nagy 8 vol.; I. Novacovici 4 vol.; S. Pușcariu 8 vol.; E. Precup 2 vol.; I. O. Ștefanovici 1 vol.; Păr. I. Spânu 1 vol.; I. Georgescu Tistu 1 vol.; C. Tagliavini 4 vol.; Tudor Vianu 1 vol.; W. Wartburg 1 vol.; Al. Vitencu 1 vol.

Dacoromania V s'a trimis ca schimb la 58 publicații din țară și 27 din streinătate.

V. **Personalul**

La 31 Dec. 1930: *Director*: Sextil Pușcariu. *Personalul remunerat*: Ștefan Pașca, *asistent*; Lia Manoilescu-Pușcariu, *asistentă*; Maria Pușcariu *preparatoare*; Gheorghe Șerbu *secretar*; Radu Paul, *custode-bibliotecar*; Lucia Papp, *practicantă*; Dimitrie Macrea, *practicant*; Mihail Vonsza, *laborant*.

VI. **Publicațiuni**

De lipsa unei dotațiuni anuale suficiente, Muzeul Limbei Române a fost silit și de data aceasta să amâie tipărirea „Dacoromaniei". Volumul al VI-lea apare și el pe doi ani (1929—1930).

În „Biblioteca Dacoromaniei" e în curs de tipărire lucrarea *Contăuniță delle comunità rurali* de G. D. Serra.

VII. **Secțiile Muzeului**

1. În *Secția Bibliografică* asistenții I. Breazu și Lia Pușcariu-Manoilescu au terminat „Revista periodicelor" pe anii 1927 și 1928 și au început bibliografia anului 1929.

2. În *Secția Indicelui general* s'a lucrat puțin, din lipsă de personal științific.

3. *Secția Dialectologică*.

a) *Ancheta prin membri. corespondenți*.

Din cele dintâi două chestionare au fost lucrate, ca teze de licență, câteva chestiunii privitoare la terminologia Calului și a Casei.

S'au tipărit și s'au trimis membrilor corespondenți două chestionare nouă:

a) „Firul" (chest. III), alcătuit de Sever Pop, la care s'au primit 129 de răspunsuri din întreagă țara. L. Papp. pregătește o disertație de doctorat din răspunsurile primite.

Au fost premiați, pentru răspunsurile comunicate următorii membri corespondenți: *Premiul I*, de 2000 lei: G. G. Fierăscu, Păușești-Otărău jud. Vâlcea; *premiul II*, de câte 750 de lei: Dimitrie Mitric, Bruja, j. Câmpulung și Radu Coșniță, Talpa-Ogrăzile, jud. Vlașca. *Premii în cărți* au primit: Vasile Cutcan, Bonț, jud. Someș; Marioara Matei, stud. Cluj, Ax. Biletzchi-Oprișanu, Cernăuți; Gh. I. Dobrescu, înv. Bănești-Nucet, jud. Dâmbovița; Ioan Căciulă, preot, Scurta-Sascut, jud. Putna; Elisabeta Bejan, înv. Chistelnița, jud. Orheiu; Gheorghe Bârleanu, stud. Tătăreași, jud. Fălticeni; Ioan S. Pavelea, înv. Runcul Salvei, jud. Năsăud; Valer Literat, prof. Făgăraș; Gheorghe Stamate, înv. Răucești jud. Fălticeni; Eleonor Ciurea, înv. Fundata, jud. Brașov; Gh. F. Cianșanu, prof. Craiova; Teodor Zaharia, înv. Raduleasa, jud. Teleorman;

©BCU CLUJ

Nicolae I. Florescu, înv. Tetoiu-Baroiu, jud. Vâlcea; Gheorghe N. Şerbănescu, înv. Cerna-Vodă, jud. Constanţa; Gheorghe Şerbu, stud. Cluj; Ioan Motoiu, prof. Plenița, jud. Dolj; Haralamb D. Mihăiescu, stud. Uideşti, jud. Suceava; Radu Popescu, stud. Cireş, jud. Storojineț; Criţanu Zaharia, prof. Cernăuţi; Nicolae Laslo, stud. Benici jud. Alba; Nicolae Muntean, stud. Cluj; Ioan Bica, înv. Voivodenii-Mari Voila, jud. Făgăraş; Emilian Novacovici, înv. Racăşdia, jud. Caraş; Silviu Bichiceanu, preot, Nerău, jud. Timiş-Torontal; C. Ghiţescu, înv. Berthelot, jud. Hunedoara; Vasile Sala, preot, Vaşcău, jud. Bihor; Patriciu Covaciu, înv. Sebiş, jud. Arad; Eduard Gaber, stud. Cluj; Ilie Romaşcu, înv. Ivăneşti, jud. Fălciu; Victor Simionescu, înv. Boşteni-Paşcani, jud. Fălticeni; Victor Cojocariu, înv. Miroslăveşti, jud. Baia; Ionel Domnescu, stud. Bodeşti-Precista, jud. Neamţ; Carol Pavek, stud. Cluj; Traian Gavrilescu, înv. Braşov-Dârste, jud. Braşov; Hubert Gross, stud. Cluj; Maria Adelsberger, stud. Cluj; Gheorghe Ciurea, Moeciul de sus, jud. Braşov; Ionel Ungureanu, înv. Jidostiţa, jud. Mehedinţi; Nichita Mihaiu, elev Piatra Neamţ.

b) „Nume de loc şi Nume de persoană" (Chest. IV), alcătuit de Şt. Paşca. Deşi termenul de înaintare a răspunsurilor nu a expirat încă (31. III. 1931), Muzeul a primit până acuma peste 80 de răspunsuri

b) *Atlasul linguistic.*

În „Pe marginea cărţilor" s'au arătat principiile după care s'au început de cei doi anchetatori anchetele pe teren.

În anchetele provizorii au fost cercetate de *S. Pop* următoarele puncte:

1. Coşna, jud. Câmpulung (Bucovina).
2. Cât. Sunători al com. Dorna, jud. Câmpulung (Moldova).
3. Rahău, jud. Alba (Ardeal).
4. Mahalaua Măiereni a oraşului Sibiiu, jud. Sibiiu (Ardeal).
5. Dăieni, jud. Tulcea (Dobrogea).
6. Viziru, jud. Brăila (Muntenia).

Punctele cercetate de *Emil Petrovici* în ancheta provizorie:

1. Prundul-Bârgăului, jud. Năsăud (Ardeal).
2. Sălişte, jud. Sibiiu (Ardeal).
3. Piua-Petrii, jud. Ialomiţa (Muntenia).

Anchetele definitive au fost începute în vacanţa Paştilor 1930 şi s'au făcut în zig-zag, pentru ca anchetatorii să nu se obicinuiască prea mult cu sistemul fonetic al unei regiuni.

Punctele studiate de *S. Pop* sânt, în ordinea în care au fost cercetate:

1. Pătrova, jud. Maramureş.
2. Ieud, jud. Maramureş.
3. Năsăud, jud. Năsăud.
4. Corvineşti, jud. Năsăud.
5. Târlişua, jud. Someş.
6. Vima-mare, jud. Someş.
7. Fundătura, jud. Someş.
8. Strâmba, jud. Cluj.
9. Moigrad, jud. Sălaj.
10. Ciocmani, jud. Sălaj.
11. Gura Fântânii-Borşa, jud. Maramureş.
12. Budeşti, jud. Maramureş.
13. Cămârzana, jud. Satu-Mare.
14. Racşa, jud. Satu-mare.
15. Moişeni, jud. Satu-mare.
16. Iapa, jud. Maramureş.

©BCU CLUJ

17. Apşa-de-jos, Cehoslovacia.
18. Mureşenii-Bârgăului, jud. Năsăud.
19. Poiana-Ilvei, jud. Năsăud.
20. Şieuţ, jud. Năsăud.
21. Sibiiu (Măiereni), jud. Sibiiu.
22. Boiţa, jud. Sibiiu.
23. Aciliu, jud. Sibiiu.
24. Răhău, jud. Alba.
25. Biia, jud. Târnava-mică.
26. Lăpuşul-românesc, jud. Someş.
27. Berinţa, jud. Satu-mare.
28. Firiza-de-sus, jud. Satu-mare.
29. Asuajul-de-sus, jud. Sălaj.
30 Valea Vinului, jud. Satu-mare.
31. Doba, jud. Satu-mare.
32. Ciumeghi, jud. Bihor.
33. Şimandul-de-sus, jud. Arad.
34. Nojorid, jud. Bihor.
35. Supurul de jos, jud. Sălaj.
36. Pişcolt, jud. Sălaj.
37. Bucium, jud. Sălaj.
38. Certeje, jud. Turda.
39. Feleac, jud. Cluj.
40. Berbeşti, jud. Maramureş.
41. Mociu, jud. Cluj.
42. Avram-Iancu, jud. Turda.
43. Someşul-cald, jud. Cluj.
44. Şanţ (Rodna-nouă), jud. Năsăud.
45. Romuli (Strâmba), jud. Năsăud.
46. Veţel, jud. Hunedoara.
47. Hunedoara-Zlaşti, jud. Hunedoara.
48. Pui, jud. Hunedoara.
49. Orăştie, jud. Hunedoara.

Emil Petrovici a cercetat următoarele sate:

1. Borşa, jud. Maramureş.
2. Beclean, jud. Someş.
3. Boiu-mare, jud. Someş.
4. Bocşa, jud. Sălaj.
5. Negreşti, jud. Satu-mare.
6. Bârsana, jud. Maramureş.
7. Prundul Bârgăului, jud. Năsăud.
8. Sânmihaiul-Almaşului, jud. Cluj.
9. Chizătău, jud. Timiş-Torontal.
10. Ghilad, jud. Timiş-Torontal.
11. Moftinul-mic, jud. Sălaj.
12. Groşi, jud. Satu-mare.
13. Sânnicolaul-român, jud. Bihor.

Gestiunea financiară a Atlasului linguistic e următoarea:

Intrate:

Subvenţii:

Fundaţia „Reg. Ferdinand I" (1929)	300.000
Ministerul de Externe (1930)	60.000
Fundaţia „Reg. Ferdinand I" (1930)	150.000

©BCU CLUJ

Donații :

Banca „Albina", Sibiu (1929)	5.000
Camera de Comerț, Cernăuți (1930)	3.000
Academia Română (1929)	50.000
Județul Trei Scaune	15.000
Eparhia din Cernăuți	25.000
Orașul Bistrița	3.000
Județul Zălau	10.000
Județul Piatra Neamț	5.000
Eugenia Crișan, Oradia Mare	3.200
I. Toma	500
Anchidim Șioldea	500
Diverse	6.026
Interese după depuneri	11.046
	648.172

Ieșite :

Cheltuieli pentru drumurile făcute (inclusiv cumpărarea unui automobil și întreținerea lui)	124.132
Material (fișe, creioane, cartoane, etc)	23.310
Aparate de înregistrat	41.760
Echipament pentru anchetori	31.542
Anchete provizorii	41.105
Anchete definitive	199.000
Asigurarea anchetorilor	24.403
Diverse	5.327
	490.630

Rămâne deci pentru anul 1931, un excedent de 157.533 lei.

4. *Secția Onomastică și toponimică*

A luat ființă deodată cu întoarcerea din streinătate a asistentului Ștefan Pașca. Lucrările s'au început prin adunarea de materiale onomastic prin Chestionarul IV (Nume proprii), care a fost trimis membrilor corespondenți. Răspunsurile primite cuprind o mare bogăție de material nou și interesant.

În afară de aceasta, Șt. Pașca a scos un vast material onomastic referitor la Țara Oltului din Urbariile păstrate la Arhivele Statului din Cluj, urbarii datând în parte, din secolul al XVII, altele din secolul al XVIII-lea.

5. *Arhiva de Folclor.*

În 1930 a luat ființă Arhiva de Folclor a Academiei Române, subt conducerea lui Ion Mușlea. Această Arhivă, care va aduna material folcloric și va publica un buletin anual, este atașată Muzeului Limbei Române, al cărui director supraveghiază, din însărcinarea Academiei, lucrările ei.

La cel dintâiu chestionar trimis de I. Mușlea au început să vină răspunsuri prețioase. Arhiva s'a îmbogățit și cu câteva colecții bogate de literatură populară.

©BCU CLUJ

VIII. Gestiunea financiară a Muzeului

1. *Bibliotecă și Diverse*

Intrate :

Budgetul pe 1929	63.000	Lei
Budgetul pe 1930	56.700	,,
Suplement de budget pe 1929	11.700	,,
Total	131.400	Lei

Ieșite :

Potrivit socotelilor de la Administrația Universității	131.400	Lei
Pentru ,,Mobilier'', Muzeul a primit în 1929 suma de lei 12.000 pe care a justificat-o la Administrația Universității.		

2. *Publicații.*

Intrate :

Budgetul pe 1929	89.100	Lei
Budgetul pe 1930	79.200	,,
Ajutor de la Banca Națională	30.000	,,
Subvenție de la Ministerul Artelor în 1930	20.000	,,
Subvenție de la Direcția Culturii Poporului pe 1930	130.000	,,
Donații : Banca ,,Aurora'', Năsăud	1.000	,,
Banca ,,Albina'', Sibiu	900	,,
Prof. V. Jaberg, Berna	1.000	,,
Lia Manoilescu, Cluj	15.854	,,
Diverse	7.866	,,
Din vânzarea publicațiilor [1])	102.840	,,
Dobânzi	14.278	,,
Total :	492.038	Lei

Ieșite :

Achitarea datoriei pentru Dacoromania V	58.401	Lei
Chestionare și premii la răspunsurile obținute	52.740	,,
O parte din tiparul Dacoromaniei VI	56.800	,,
O parte din tiparul ,,Bibliotecii Dacoromaniei''	22.400	,,
	190.341	Lei

Gestiunea financiară la capitolul ,,Publicații'' pentru răstimpul de la 1 Ianuarie 1929 până la 31 Decemvre 1930, se încheie cu un excedent de lei 301.697, necesari pentru acoperirea cheltuielilor cu tipărirea volumului de față al Dacoromaniei și al Bibliotecii Dacoromaniei.

---

[1]) Mulțumim la acest loc celor ce-au cumpărat un număr mai mare de exemplare din publicațiile Muzeului, și adecă : Casa Școalelor (59 ex.), Ministerul de Externe (35 ex.), Banca Agrară, Cluj (7 ex.).

©BCU CLUJ

INDICE [1]

COMPUS DUPĂ INDICAȚIILE AUTORILOR DE

DUMITRU MACREA

a. MATERII

abstract (verbal) 230
accent 257, 367 (de intensitate) 404, (schimbat) 252, 258
acomodare 473, 474
acord **226**, (lipsă de a.) 469
actualizare (a mijloacelor de exprimare) 488
acuzativ 549, 635 (2)
adaptare (de rostire) 523
adjectiv (verbal) 230
afect 491, 496
aferează 473
afonizare 647
aglutinare **534**
Albanezi (în Ardeal) 559
allegro 512
alterare (de înțeles) 451
alternanță 400, 401 402, 403 (între a - e) 224, (între e, a - ă) 222, (între k' - č) 236
amestec (al limbilor) 590
analiză 217, 218 (4), 220, (gramaticală) 496, (greșită) 225, 226 (2), 534 (sintactică) 254
analogie 223, 224, 226, 230, 231, 233, 234, 238, 403, 450, 495, 548
anchetă 647, 657, 658 (definitivă) 659, 660, (provizorie) 660 ,662, (puncte de anchetat) 513
anchetator **512** ș. u. 514
antroponomastică 448, 454, 455, 477
aorist 574 (2)
apostrofare (directă) 492
apoziție 501
apropiere (etimologică) 317
arhaism, arhaizare 488, 517
Armean 601
Aromâni 545, 593, 597, 598, 599, 600, 646
articol 259, **493**, (antepus) 574 (2) (demonstrativ) 574
articulare 476, (a pronumelui demonstrativ) 469

[1] Studiul d-lui Th. Capidan despre Fărșeroți are indicele său separat.

©BCU CLUJ

asemănare (între Săcui şi Moţi) 442
asimilare 226, 474, (consonantică) 227, (vocalică) 226, 314, 316, (â - u > n - u) 319, (- ie - > - i -) 283, (c - k > k' - k') 269, (r - n > r - r) 476, s - ş > ş—ş) 472
asindetică (comparaţie) 499
asociaţie de idei 214
aspect (fonic) **487**
atitudine (a subiectelor vorbitoare faţă de limbă) 487 ş. u.
atlas linguistic **504** ş.u. (Weigand) 647
atribut (genetival) 366, (partitiv) 361, (posesiv) 435
automatizare 488, (a limbei afective) 487
balcanic 647
barbarism 488
bibliografie **538**
bibliologie 538
bilinguism **520** ş. u.
bogomilism 423
brahilogie 365, **500**, **502**
brevilocvenţă **496** ş. u.
Bufeni 595
Bulgari (în România) 598
cadastru linguistic 519
capital linguistic 215
cartografiere 511
categorie (gramaticală) 494
caz (subiect) 233
chestionar **508** ş. u., 519, 659, 662, 663
chestiune **513**
circulaţia (ştiinţifică) 516
Ciribiri 598
coexistenţă 401, 498, (a formelor cu *e* şi *i*) 403, (a unor forme ca *leage* şi *lege* în graiul viu) 399
comparare (a materialului cules în diferite localităţi) 513
comparaţie (asindetică) 499
comparativ 474
complement (directiv în dativ) 303, (extern) 360, (partitiv) 360, 361 (2), 363 (2), (respectiv alcătuit cu *de* + acuzativul) 303
conciziune 502
conjunctiv 544, (în loc de indicativ) 388, (istoromân) 574
conservatism 513, (al limbei literare) 489
consonantism c - > - 209, c > č 231, 242, c > g 260, 294, 302, 468, 473, c + e > č 332, cn > mn 473, d > ğ 242, de > ge 368, d > r 226, d > z 231, 237, 658, g > ğ 242, h > c 270, - h > - f 221, l' > l 368, - l > l 446, l > r 280, 454, 567, ł > u 268, m > n 330, n > - 231, 556, - n > - 407 p > b 473, pi > pk' 415, pt > t 472, p + y > k 554 (2), r 516, (inserţiunea lui) 266, r > - 527, r > n 393, s > ş 237, 473, şci > şi 474, sc > st 231, st > şt 237, ţ 231, ţ > č 220, 242, 536, t > ţ 222, 231, 237, v - > - 392, - v - > - 310, v > f 315, v > g 310, 411, v > y 285, 411 v > ž 506, vn > mn 468, 473.
conştiinţă (gramaticală) 221, (a legăturii etimologice) 240, (linguistică) 223
contaminare 271, 321, 475, 548, (încolăci + împleteci > colătăci), (feşteleu + sveştoc > feleştioc) 301, (hartan + harta-parta > hărtăpăli) 252 (hartan + partal > hartal) 259, > (hurui + hului > hurlui) 302
continuitate 545 (a Românilor în Dacia) 557
conţinut (semantic) 496
convergenţă 484, 485
copulă (verbală) 500

©BCU CLUJ

criteriu (geografic) 368
culme (a gândirii) 497, 501
cuvânt (modal) 494, (normal) 647, (cuvinte-concepte) 489
Dacoromâni 486
dativ (etic) 337
decalc, decalcare 228, 274, 490, 495, 501, 509, 522, (după sârbește : a-și lua avânt) 367
deglutinare 251, 300, **534**, 547
degradare (a unor nume de botez) 456
delabializare **417** ș. u.
delimitare (a cuvintelor) 404
depalatalizare **417** ș. u.
derivațiune **542**, (femenine derivate de la masculine fără sufix) 538
desiotacizare 388
desmorfonemizare 241
desnaționalizare (a Slavilor) 521
despărțire (a cuvintelor) 216, 658
develarizare **417** ș. u.
devocalizare 369 (efect al devocalizării) 372
diacronie 223
diferențiare 226, (socială) 412
dinamizare (a materialului lexic) 488
discontinuitate (în Dacia) 557
disimilare **226**, 444, **534**, (completă) 227, (prohibitivă) 238, 393, (ei - i e - i) 345, (n - n > n - r) 474, 534, (r - r > r - l) 393, (r - r > n - r) 334
dispariție (de consonante) 220, (a lui c, f) 468, (de nume de persoană) 455
divagație semantică 452
divergență 484, 485
dramă 639, 643, (magică) 643
dublare (a consonantei inițiale) 234
economie (a limbei) **213**, 215, 217, 218, 219
efect (fonic) 488
egocentrism 488
elemente (autohtone) 404, (latine și românești în bulgară) 558 (2), (românești în toponimia ungurească) 657, (ruseşti-rutene în română) 567, slave în română) 355, (ungureşti în română) 547, 567
elipsă 494, 497, **502**
emfatic 365
emisiune (de timbru vag) 405, (vocalică) 405.
enclizã 574
etimologie **545**, (populară) 225 (2), 338, 451, 452, 468, 472, 658
etnografie 514
eufemism (cultivarea lui) 489
eufonie 534
evoluție (a limbei) 514 *evolutiv* 500
excepție **234**
excepțional 216
exclamație **491** ș. u. (onomatopoetică) 492
exclamativ **492**
experiență (linguistică) 517
exploziune (consonantic˘) 405
expresie (a stării sufletești) 496, (metaforică în două limbi diferite 328, (e.-clișeu) 373, (e.-desen) 499, 501, (e.-jalonată) 498, (e.-schiță) 499, 501
Făr̂șeroți 544, 600
figură (articulatorică) 415, (figură articulatorică cu dublă bază de articulație) 416

©BCU CLUJ

filiație (sârbească) 657
film 514
fixitate (a limbei literare) 490
fonem 211
fonetică 212, **554**, 555 (5), (experimentală) 555 (2), (generală) 555 (2), istorică) 555 (2), (sintactică) 469, 474
fonetism (vechiu) 474
fonolem 212
fonologem 212
fonologie 212, **509**, 510, **556**
formă (scurtată) 305, 390, (completivă) 387
formans 532
Frătuiți 595
fraze-judecăți 489
frazeologie (spontană) 511
funcțiuni (ale limbei) **486** ș. u.
fuziune 494
gândire (completă) 496, (fragmentară) 496
generalizare 391
genetiv 548, 574, (al comparației) 366, (cu *de*) 366, (partitiv) 365
geografie (linguistică) 486, 518, 565
Gepizi 557
gerundiu 230, 474
gest 498
glosar (dialectal) **471**
grafie (dublă) 403
grai 636, (afectiv) 512, (al copiilor) 469, (alternativ) 489, (colectiv) 511, (de toate zilele) 498, (exterior) 486, (intern) 486, 487, 496 (individual) **510**, 517, (manifest) 487 (2), (spontan) **511**
gramatică (colectivă) 215, (individuală) 215, (istorică) 647, (nescrisă) 216, 217, 233
graniță (a silabelor) 216, (dintre numele propriu și apelativ) 448
haplologie 226, 468, 474, 499, 535, 574
hartă (linguistică) 517
hiat 525
hiperurbanism, hiperurbanizare 288, 359, 393, 526, 657
hipocoristic 226
husitism 641 (3), (mișcarea husită) 397
idee (analizată) 218 (2)
ierarhie (a funcțiunilor) 487, (a valorilor poetice) 488
Iliri 559
ilustrație 513
imagine (cartografică) 509
imperativ 492, 574
împrumut 500, (cronologia împrumuturilor slave din limba română) 550, (din românește în albaneză) 557, (din ungurește în română) **521** ș. u., (din ungurește în română prin intermediul Slavilor) 524, 658, (din slavonește în română) 523
încrucișare 451
influență (catolică) 520, (husită) 520, (a limbei literare) 486, (maghiară) 367, (sârbească) 367, 547, (slavă) 522, 523
inovație (individuală) 235
înrudire (a limbilor) 267
instinct (linguistic) 216
instrument (gramatical) 241, 496, (stilistic) 49
intelectualizare (a vocabularului) 489

©BCU CLUJ

interjecție **491** ș. u., (bralhilogică) 365, (emfatică) 365
interpretare (greșită) 225, (a materialului de limbă moștenit) 517, (ulterioară) 224, 225
intonație 354, 658
inversare 224
invocație 492
iradiere (a limbei de la oraș spre sat) 522
Istoromâni 574, 588, 594, 598, 599, 646
joc de cuvinte 328
junimist 644
koinè 485, 489
labială (palatalizată) 486
laconism 498, 502
lege fonetică 590
lege fonologică 234, 241
lento 512
lexicografie 509, **565**
lexicologie **565**
limbă (afectivă) 487, (a animalelor) 218, (comună) 484, (de comunicație, 487, (de conversație) 489, 499, (de toate zilele) 488, (intelectuală) 487, (literară) **488** ș. u., **490**, 491, 637, (model) 503, (poetică) **487** ș. u., 488, (vorbită) 511
luteran 397
Macedoromâni v. Aromâni
material (linguistic) 215
mecanism (al gândirii) 497
Meglenoromâni 596, 598, 646
melodie 514
metaplasmă 231, (treceri de la conj. III la a II-a) 473, 474
metatează 225, 315, 316, 473, **535** (c - t > t - c) 469, (a lichidelor) 350
metodă (diacronică) 223, (sincronică) 514
mnemotehnică 214
modelare 521
morfem 211, 212 (2)
morfologie **211**, **509**, 510, 511, 513, 544, **573**
morfonem **211** ș. u., (a - ă) 220, 228, 229, (a - e) 220, (e - ă) 225, 239, (ea - a) 239, (i á - i 224, (o - oa - u) 220, (o - oa) 229, 241, (d - z) 229, (f - ș) 221, (h - ș) 221, (k - č) 220, 231, (k (sc) - č (șt) 238, (n - i) 242, (s - ș) 220, 237 (ț - č) 221, 242, (t (d) - c (g)) 242, (t - ț) 219, 229, (t (z) - č (ğ) 242
nazalizare 554, 555
neogramatici 234
neologism 237, 253, **470**, **472**, **474**, 488, 490, 642, 654
neutru 574
nomadism **492** 544, 596,
nominativ (românesc din acuzativ unguresc) 252
normal 216
nuanță (stilistică) 512
nume (de botez) 475, 657, (nume de botez după culoarea părului) 454, (nume de botez depreciate) 455, (nume de familie sau porecle după meserii) 477, (nume de familie sau porecle de la apelative etnice) 477, (nume propriu devenit nume comun) **448** ș. u., (nume propriu din nume de plante) 454, (nume scump) 527, (nume unic) 475, (nume vechiu) 475
obiect (direct) 360, (pasiv) 360
omonim 292, 327
omonimie 238 (2), 235, (a derivatelor) 220, (a elementelor derivative) 220

©BCU CLUJ

onomastică 448, **476**, **525** ş. u. **591**, 647, 657, 658, 659, (tradiţională) 449
onomatopee 320
ordine (de simultaneitate) 415, 416, (de succesiune) 415, 416
originalitate (a limbei literare) 490
origine (a limbei) 590, (a neamului nostru : Celţii ca element constitutiv) 652
ortografie **490**, 556, **593**, (fonetică) 428
palatalizare (a labialelor) 396, **411** ş. u. 468, 514
parataxă 501
participiu (prezent aromân) 656
personificare 455
pleonasm 502
plural 510, (în - i) 229, (în - uri) 574, (de forma : iezişori, boişori) 230, (de forma : parţi, carţi) 409, (de forma : frăţâni) 229, (cuvinte ungureşti primite în formă de plural) 300, (derivare a pluralului) 230
pluralia tantum 231, 233, (înlocuit prin singular) 533
poezie (poporană) 639
poligeneză 559
polilogie 500
polisemie 328, 489
poporanism 491, 639, 644
poporanist 644
poreclă 477, (de formaţie recentă) 457
postverbal 219, 470, **533**, 657
poziţie (moale) 224, 225
predicat 491
prefix (a -) 255, (îm -) 220, (in -) 220
preocupare (linguistică) 516
prepoziţie (a + acuzativul în sens final) 255
prezent (conjunctiv) 574
proiectare (a obicinuinţelor de rostire în cele auzite) 516
pronume 574, (a li) 548, (de reverenţă) 469, (determinativ) 574, (de identitate) 574, (personal) 574, 635, (reflexiv) 635
propagare 312
propoziţie (necompletă) 497, (eliptică) 496
protează (a lui a -) 244, 473, (a lui h -) 458
pseudosufix 227
punct (de anchetat) **513**
puritate (a limbei) 490
rădăcină 217 (3)
raport (evolutiv) 223, (static) 223, (raporturi albano-române) 558 (raporturi româno-slave) **520** ş. u.
răspuns **512** ş. u.
recensământ linguistic 519
reconstruire, reconstrucţie **534**, 260, (reconstrucţii din limbile romanice) 260
reduplicare (incompletă) 320
reflexiv 335, 469
reflexie 386
refractar (caz) 234, 235
regresiune (falsă) 345
regulă (gramaticală) 216
repulsiune (împotriva cuvintelor de origine maghiară) 507
rezervă (lexicală) 512
roman 636, 642, 643, (românesc) 644
Români 557, (Apuseni) 520, (din Istria) 595 (2), (de pe coasta Dalmaţiei) 598, (de dincolc de Dunăre) 657, (din Albania) 594, 596, (2) 597, (din

©BCU CLUJ

Jugoslavia) 594, 597, 598 (2), 599 (2), (din Macedonia) 599, (din Bulgaria) 594 (2), 595, 598 (2), (din Cadrilater) 597, (din Carpații nordici) 521, (din Maramureș) 598, (din Cehoslovacia) 600, (din Moravia) 595, (din Panonia) 657, (din Ucraina) 597, (3), 599, (din Ungaria) 599, (rutenizați) 600, (săcuizați) **442**, 598
românism (balcanic) 596
rostiri (coexistente) 222
rotacism **393**, 396, 419, 486, 554, 555, 556
sămănătorism 491, 616, 621, 639
sămănătorist 644
sârbisme (în Banat) **306**
schimbare (de nume de localități) **434** ș. u. (de gen un mijloc derivativ) 533
semantem 211
semantică 450, 474, (poetică) 488
semantism (arunca → avorta) 297, (arunca → da) 298, (a se arunca → a se grăbi) 298, (a se lua de gât → a se încărdăși) 319, (bâtă → turmă mânată cu o bâtă, subt o bâtă) 264, (bufniță → beat, prost) 307, (cârpă → femeie cu purtare rea) 281, (câștiga → înșela) 331, (câștig → uzură) 331, (cercei → ciorchină) 311, (cercel → atârnătură) 312, (gaură → gură) 273, (păgân → necurat) 635, (părăsi → arunca) 298 (râu → mulțime) 548, (sfârcul țâței → vârf, bot, gurguiu) 321, (slăbi → amâna → întârzia) 250
semasiologie **635**
semn (diacritic) 515, (grafic echivoc) 515
sens (echivoc) 489, (linguistic) 490, (unic) 489
silabă 216
silabisire 216
simbioză (româno-slavă) 520 522
simbolism (fonetic) 449, 451
simetrie (gramaticală) **239**
simț (analitic) 216, (etimologic) **218**, 225, 241, 243, (gramatical) **215**, **218**, 227, 234, 240, 241 (2), (al limbei) 500, (linguistic) 494, 501, (pentru dialect) **514**, (ritmic) 216
sincopă (a lui - i -) 455, 473, (a lui - u ton) 259
sincronism 223, 514
sincdocă 469
singular 233, 496, (reconstruit din plural) 264, 269, 272, 310
sinharmonie 227
sinonim 273, (năpârli = lepăda) 297, (sinonime sintactice) 498
sinonimie 510
sintagmă 494, 500
sintaxă **563**, **635**
sinteză 218
sistem (fonetic) 211, 485, 515, 658, (fonologic) 211, 485, 658, (impresionist) 515, (lexical) 485, (linguistic) 486, (morfologic) 212, 485, (schematizant) **515** ș. u., (sincronic) 223, (sintactic) 485
Slavi (contactul cu ei) 522
sonorizare 234, 473
spirantizare **234**
static 500
stil (dominant) 487, (livresc) 498
stilistică **636**
străromâna **484** ș. u.
Străromâni **523**
stratificare (socială) 412

©BCU CLUJ

structură (gramaticală) 489
subiect **511** ş. u. **514**, (partitiv) 360, 361, (de chestionat) 512
substantiv (din adverb) 253, (exclamativ) **492**
substrat 647
sufix 216, 218, 219, (cu funcţiunea unui instrument gramatical) 307, (moţional) 530, (substituire de s.) 241 (schimb de s.) 260, 264, 265, 286, 302, 457; sufixe albaneze: -uă 326; — italiene: -uccio 241; — latineşti: -ando 232, -atorius 232, -atura 232, -ellus, 312, -estus 325, -etum, 326, -eus 325, -ia 326, -imen 237, -ina 310, -inus 310, 332, -io 210, -itus 332, -ium 320, 321, 326, -ius 325, -tus 325, -ucia 320, -ucium 320, -ulus 310, -uscellus 326, -usceum 326, -usciolum 326, -usculus 326, -ustellus 327, -usticius 327, -ustiolus 325, -ustium 325, 326, -ustius 325, -ustus 325, -utia 320, -utium 320; — româneşti: -a 531, -ache 476, -ală 232, -ame 237, -an 220, 232, 259, 307, -anie 232, -ănos 226, -ar 220, 534, -ărie **309**, -ârlă 306, 309, -aş 241, -ască 232, -aţ 570, -ătură 219, -ău 260, 332, -av 332, -eală 232, -ean 220, 231, 232, 534, 535, 536, -easă 476, 527, -ef 247, -el 241, -emânt 227, -enie 232, -er 220, -esc 456, 527, -escu 543, -etură 219, -ez 468, -ia 320, 321, -ic 260, -ică 528, -ie 308, -imânt 227, -ime 237, -ină 309, 310, -ior 230, -iş 308, -ism 241, -itură 219, -iu 308, 528, -iv 308, -nă 226, -nic 247, 248, 249, -oaie 476, -oiu 218, 219, 315, -os 226, 460, -oş 282, -oşie 240, -ova 477, -şag 302, -torie 240, -ui 250, **520** ş. u., 524, 658, -ul 446, -ume 234, -ur 281, -ură 281, -uş 325, 326, 327, 445, 658, -uşa 445, -uşor 325, 327, 658, -uştel 327, -uştet 327, -uţ 320, -utură 219; — slave: -ănŭ 301, -ište 310, -uš 326, uša 326, -uška 326, ; — trace: -isk 543, -ris 525
sunet (de tranziţie) 353, (parazitar) 353
superlativ **366**
supranume 450
suprapuneri (lexicale) 566
tabu 455, 530
talent (pentru limbă) **235**, 511
tautologie 502
teatru 563, 564, 638, 640, 641, 642, 643, (românesc) 636 (6), (sătesc) 652
temţo 514
tendinţă (nivelatoare a limbei literare) 516, (tendinţele fundamentale în evoluţia limbilor) 485
terapeutică (verbală) 487
terminologie (retorică) 461, (specială) **511**, (technică) 511
text 511, (rotacizant) 397 (3)
tezaur (lexical obiectiv şi activ) 512
Ţinţari 599
tipologic **485**, ş. u.
ton 498, (înălţimea tonului) 396
toponimic (nume locale la plural 348
toponimie **591**, 658,
toponomast 601
toponomastică **528**, 647
Traci 559
tracic 647
tradiţie (ortografică) 398, 399
traduceri **644**
transcriere (fonetică) **515** ş. u.
transhumanţă **465**
translaţie 450
transliteraţiune **419**
transparenţă (fonetică) 451
transpunere (în dialect) 510

©BCU CLUJ

Trocari 597
truncheri (de frază) 496
tulpină 216, 217, 218, **219**, **232**, (alterată) 228, 230, (iotacizată) 230, (a pluralului) 230, 231, (scurtată) **226**, 535, (tulpină-tip) 233
ungurisme 520, **522** (intrate prin filieră sârbească) 368
verb (defectiv) 391, (iotacizat) 474, (verbe în -ire din ungureşte) 250
viitor 658, (cu vadere) **387** ş. u., (perifrastic cu un verb care înseamnă a merge, a umbla) 392, (format cu infinitivul lung) 469
vocală (accentuată) 396, (neaccentuată) 396, (şoptită) 369, 647, 658
vocalism a > ă 222, 224 (2), 228, 229 (2), 409, á > ă 574, a > â 523, 548, ă- > a 342, 410, 556, ă > â 523, ъ > ă 520, a + a > a 420, **421**, a > ai 413, â > âi 233, 412, a > e 224, 240, ă > e 224, a > o (după labială) 390, ă > o 549, â > o 314, an > ân 520, au > a 236, au > ă 236, —ău > —eu 264, e > a 223, 251, e < ă 222, 223, 224, 259, 295, 395, 420, 468, e > ea 222, 224, e (neaccentuat) > i 403, e > ie 414, e > o 311, ea > a 222, 224, 232, 294 414, ea > e 222, 224, **398** ş.u., - i - > - ĭ -, ĭ < î 549, ie > ia 224, i > u 311, iu > i 535, srb. ja - > a - 246, o > ă 248, o > e 311, o > oa 241, o > u 223, 238, 291, 292, 300, oa > a 390, 549, oa - > o 390, u - ' > - 310, - u > - 408, u > e 548, u > i 310, u > o 239, u - ' < o 314, u final (menţinerea lui) 468, ui < i 573, un < ân 547
vocativ 234, 474, 492
vorbire afectivă 511

b) Autori şi titluri.

Aaron Fl. 563, 602, 607; Academia Română 565 (2), 567, 568, 593 560, Acatist (Blaj 1763) 380; Acilius N. 617; Adam I. **602**; Adam şi Eva 630, 631; Adamescu Gh. 539, 543, 559, 603, 618 (2); Adelsberger, M. 660; Aderca F. 559 (2), 610, 612, 616, 630, 636; Adevărul Literar 654; A fost odată 651; Agârbicianu I. 559, 574, 576, 582 (2), 590, 601, 622, 632, 636, 644 (2); Aimé-Martin 606; Alăuta Românească 636, 637 (3); Alb şi Negru 654; Alecsandri V. 528, 552, 561, 571, 574, 597, **603** ş. u 612, 618, 628, 642, 645 (2); Ale mării şi iubirii valuri 653; Alexandrescu Gr. 561, **602** ş. u. 645; Alexandria 591, 640, 641; Alexici G. 262, 549, 600; Alföldi 483; Allard C. 600; Amaldi, M. E. 601; Amintiri 614; Ampoianu, M. 601, 644; Anacreon 608; Andreieşescu I. 586 (4); Anghel D. **605**, 624, 645; Anthologhion (Bucureşti 1777) 384; „Anuarele" lui Weigand 646; Apostol (Buzeu 1743) 378, (Iaşi 1756) 380; Apostol, Dr. O. 549, 658; Arbore, Al. P. 586, 596 (2), 607, 610; Arghir şi Anadam 641; Arhiva 540; Arhiva de Folclor 662; Arhondologia Munteniei la 1822—1828, 569; Aricescu, C. 640; Arion, D. C. 578; Armeanca E. 606; Aron, P. P. 381; Aron V. 640; Asachi Gh. **463** ş. u. **605**, 645, Asachi L. 642; Asbóth 263; Ascoli 515, 646; Astra 656; Auerbach Max. 251; Auger Y. 658; Avraam, Arhidiaconul 374; Axente, I. 551.

Bacalbaşa C. 617; Bacaloglu G. 590, 591, 636; Băcilă, I. C. 568 (2); Bacmeister E. 647; Bădărău D. 540; Bădăuţă A. 582, 583, 589 (2), 607, 608, 614, 621, 624 (2), 627, 631, 636; Badino, Marco P. 348; Baicu C. 612; Baiculescu G. 571 (3), 576, 586, 589, 616 (2), 636, 637; Baidaff I. 568; Băilă I. 559 (3), 560 (10), 565, 578; Balamace H. 596; Bălan D. 538; Bălan Şt. 594 (2); Bălan T. 658; Balázs 550; Bălcescu N. 561, 575, **605** ş. u. 644; Balkan-Archiv 540 (3), 543, 646; Balmuş C. I. 616; Balotă A. 554 (4); Balzac 611, 613; Bănescu N. 576; Bantaş M. 636; Banu C. 616; Bănulescu G. 564; Barac, I 606; Barbu N. 623; Bărbulescu Ilie 344 (2), 350 (2) 637; Barcianu 339; Bariţiu Gh. 528, 563, **606** ş. u. Bârleanu Gh. 659; Bărnuţiu Sim. 563, 578, 604, **607**; Baronzi George **607**; Bart J. 576, 594; Bartoli M. 389, 407, 540, 545 (2), 658; Bassarabescu I.

©BCU CLUJ

A. 578, 626; Batrachomiomachia 642; Battisti C. 509; Begenau, C. 568; Bejan Elisabeta 659; Bejenaru C. 613; Belcot 643; Beldiceanu, N. N. 602; Belulovici A. 545 (2), 648; Belulovici, Dr. I. **648** (2); Bena A.550, 556; Berariu C. 624, **653**; Berechet Șt. **476** ș. u.; Bertoni G. 509; Beza M. 550, 556, 568; Bezdechi Șt. 560 (3), 561, 563, 576, 586, 588, 616, 619, 623, 636, 637; Biaf A. N. 586; Bianu I. 543, 568 (4), **575**, 578, 586, 589 (3); Biblioteca universală 461; Bica I. 660; Bichiceanu S. 660; Bileţchi-Albescu I. 550, 591 (2); Biletzchi-Oprişanu Ax. 659; Billecocq Ad. 605; Birăescu T. 561 (2); Bitay, Dr. A. 299; Bizerea P. 599; Blaga L. 601, **607**, 638; Blédy G. 658; Bobescu A. L. 643; Bocăneţu A. 565; Bodnărescu S. 580 (2) 581; Bodnărescu L. 604, 626; Bodnărescu Șt. 653; Boga L. T. **477** ș. u.; Bogdan-Duică G. 356 (2), 480, 538 (2), 561, 576, 589, 601, 603 (3), 607 (2), 608, 616, 618 (2), 622, 632, 637; Bogdan I. 579, 568 (2), 606; Bogrea V. 245, 252, 273, 289, 295, 315, 331, 452, 463, 547, 550 (2) 576, 591, 558; Boiadji M. 600; Boitoș Ol. 561, 616 (2), 632; Bolliac C. 645; Bolintineanu D. 596, **607**, 637, 645; Bologa Dr. V. 561, 569, 652, 658; Bornemisa Seb. 616; Borza Al. 429, 430; Bossuet 644; Botez D. 645; Botez Oct. 585, 632; Boureanu Eug. 583; Brătescu Gh. 610; Braga T. 615; Branisce-Căliman V. 529; Brăteanu G. I. 413, 591; Brătescu, Dr. C. 434 (2), 435; Brătescu-Voineşti, Ion Al. 576, 578 (2), **608**; Brătianu I. 625; Breazu I. **537**, 656, 659; Bredicenu Tib. 550, 552; Brediceanu V. 560 (2); Bucuţa E. 538, (3), 540, 542, 550 (2), 553, 559, 561 (5), 563 (2), 564, 576, 583, 586, 594 (15), 595 (15), 596 (3) 597, 598, 599 (4), 600 (3), **608**, 609, 613, 614 (2), 616 (2), 635 (2), 645; Budai-Deleanu I. **608** ș. u.; Bulat Șt. 595 (2); Bulat T. G. 569 (2), 637; Buracu, C. I. 561, 569; Burada T. 582; Burghele N. 582; Burlă 581; Busuioceanu Al. 586, 616; Buta N. 550, 610; Butyán 637; Buzdugan I. 579, 645; Byhan A. 545 (2), 547; Byron 479.

Caba V. 505; Căciulă I. 659; Călătoru H. 595 (2); Călătoria în China 627 (2); Calcianu G. 550; Calendarul manuscris din 1825 570; Călin 616; Călinescu G. 587 (2), 603, 607, 608, 617 (3), 637; Calliani 601; Câmpeanu R. 550; Câmpeanu T. 596; Câmpineanu I. 583; Cancel P. 596; Candrea, I. A. 343, 398, 410, 533, 540, 544, 545 (6), 546 (2), 547, 652; Cântarea României 606, 631, 644 (2); Cantacuzino Al. G. 579; Cantacuzino J. 582; Cantacuzino M. 613; Cantacuzino Șerban 564; Cantacuzino, Stolnicul Const. 413, 609; Cantemir D. 278, 486, 542, 571, 605, **609** ș. u. 624, 628, 643; Capidan Th. 351, 390, 407, 412, 417, 418, 465 (2), 541, 544 (3), 546 (6), 547, 548, 556 (2), 596 (15), 607 (3), **658**; Capitanoff 601; Capra cu trei iezi 614; Caracostea D. 605 (2), 617; Caragiale C. 577; Caragiale, I. L. 560, **577**, 582, **610** ș. u. 616, 636 (2); Carcopino J. 587; Cardaș Gh. 550, 608, 609, 637; Carmen Sylva 583, 619; Carp, P. P. 579, 581, 582; Carp S. 596; Carra 568; Carte de rugăciune (Belgrad înainte de 1640) 374; Carte de afurisenie 569; Cartojan N. **422**, 568 (4), 569 (2), 636, 637 (12), 638 (2); Casa cu obloanele verzi 651; Catargiu B. 625; Catechisme luterane 571, 643; Ceaslov (Iaşi 1763) 381; Ceasloveţ 575 (2) (Sibiu 1696) 374; Ceasornicul Domnilor 614; Ceasoslov (Blaj 1752) 379, (Blaj 1753) 380; Cechini, G. T. 617; Cecropide B. 579, 610, 622; Cerna P. **578**, **612**, 645; Cetină I. 575; Cezara 621; Chalcondil Chalkondyles 609, 610; Chendi, D. **612**, 613; Chinezu I. 656, 658; Chiriakodromion (Belgrad 1699) 375; Chirimescu L. 643; Cialdea L. 624; Ciaușianu G. F. **471**, 550, 659; Cichindeal D. **612**; Cihac, A. de 244, 249, 263, 273, 297, 313, 330, 339, 547, 549; Ciobanu Șt. **476** ș. u. 597; Cioculescu S 620; Cipariu T. 578, **612**; Ciporovici 347; Ciuhandu Dr. Gh. 569; Ciuleandra 630 (3) 631; Ciura A. 582 (2), 638; Ciurea E. 659; Ciurea Gh. 660; Clopotul scufundat 653; Codicele Dimonie 646; Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan 374, 569; Codicele Puşcaşul 570; Codicele Voronețean 397; Codreanu M. 645; Co-

©BCU CLUJ

jocaru V. 660; Colan I. 606 (3), 629; Colan N. 540; Colnai G. 482; Collini V. 644; Coman P. 522; Conachi 638; Conea I. 643; Consinschi 643; Constantinescu Al. 540; Constantinescu P. 583, 589, 608, 622, 623, 627 630, 631, 634 (2), 638 (4); Contăș 570; Contemporanul 651, 657; Conu Leonida față cu reacțiunea 610; Convorbiri Literare 576, **578** ș. u. 584, 616, 629; Coresi 397, 563, **612**, 643, 644; Corneli I. 565; Coronensis N S. 624; Coșbuc G. 472, 551, **582** ș. u. 602, 612, 613, 642, 645; Coșniță R. 659; Costăchescu M. 634; Costin L. 544, 550, 551, 552 (3), 565, 588; Costin M. **613** ș. u. 639, 643; Costin N. **613** ș. u.; Crăciun I. 538; Crăciuneanu G. 578; Crainic N. 576, 582, 584, 605, **614**, 639; Creangă I. 491, 580, **614** ș. u. 626 (2), 640, 642; Crețeanu Gh. 642; Crețulescu N. 566; Crevedia N. 601; Crișanu Șt. 540; Cristopol A. 608; Cronica logofătului Gheorgachi (1762) 570; Cronica lui Brancovici 569; Crudu T. 616; Csokonay 642; Cuciureanu 645; Cucu, D. I. 579, 585; Cugetări în oara morții 423; Culea, A. D. 550, 597; Cumpăna (Revista) 624; Cutcan V. 659; Cuza, A. C. 617; Cuza B. 571; Czuczor-Fogarasi 442.

Dacoromania 539, 540 (7), 541 (7), 543; Daicovici C. 483, **657**; Dănilă Prepeleac 614; Dante 608, 613 (2); Darabant 562; Darie I. 633; Davidescu N. 575, 587, 617, 630 (2), 632 (2), 633; Davila Al. 636, **648** ș. u.; De imitatione Christi 639 (3); Delacroix 497; Delavrancea B. Ștefănescu **583**, **615**, 636, 651; Deleanu N. 638; Demetrescu R. 617; Demetrius V. 610; Demonul tinereții 632 (4); Densusianu N. 652; Densusianu O. 266, 286, 306, 316, 319, 398, 399, 401, 410 (2), 528, 530 (2), 531 (2), **533** (2); 541 (3), 542 (3), 544 (3), 546 (5), 555, 556, 559, 568, 643, 652; Dejeu P. 538, 561 (2); Descriptio Moldaviae 610; Diaconovici-Loga, C. 562 (2), 625; Dianu R. 576; Diavolul sau gâlceava înțeleptului cu lumea 571; Dicționarul Academiei Române **503** ș. u. 565, 567; Dicționarul dela Buda 562; Diculescu, Dr. C. 556 (3), 557, 562, **659**; Dima Al. 587, 627; Dimo-Pavelescu A. 614; Din torsul zilelor 650; Din vraja trecutului 650; Din vremuri de mărire 650; Dionisie R. 644; Divanul Lumii 609; Divina Comedia 613; Dobrescu, Gh. I. 659; Doina 618; Dona M. 597; Dongorozi I. 597, 627; Dorința 619; Dosofteiu **615**; Dostoiewski 613; Dózsa 552; Drăganu N. 268, 272, 286, 294, 300, 302 (2), 305, 306, 332, **368** (2), 374, 393, 414, 446, 494, 497, 502, 541, 546 (7), 547 (3), 551 (2), 553, 556, 557, 558, 559, 562, 566, 569, (3), 573 (2), 574, 591 (4), 592, 633, 635, **657**; Dragnea R. 609, 610, 624, 630, 631 (2), 638 (3), 639 (3); Dragomirescu M. 562 (2), 583, 612, 617, 618, 627, 637, 639 (3); Dragoș 656. Dragoslav I. **583**; Drăgușanu, I. Codru 625; Drum nou (ziarul) 650; Duma I. 639; Dumas 643; Dumbravă B. **583**, 636 (2); Dumitrescu-Bistrița 551; Dumitrescu G. 605, 621; Dumitrescu, N. I. 551; Duruy 636; Duzinchievici G. 569.

Ebeling 635; Eckhardt Al. 283; Economu C. 658; Eftimiu E. 641; Eisler R. 541; Ekblom R. 350, 351, 352 (2), 353, 354 (2); Elefterescu Em. 566; Eliade M. 584; Eliade P. **616**; Elisabeta (Regia României) 579; Eminescu A. 619; Eminescu M. **478**, 550, 579 (2), 580, 581 (2), 582, 583, **616** ș. u., 619, 622, 625, 626, 634, 640, 645, 654, 658; Emerit M. 603, 604; Eneida 640; Epigonii 620; Erdeli, Lad. 559; Erdeli V. 564; Erotocrit 640, 641; Etymologicum Magnum Romaniae 623; Evangheliarul lui Varlaam 570; Evenimentul Literar 638.

Faca C. 645; Făgețel, C. Ș. 624; Fălcoianu D. 603; Familia (Revista) 559, 589, 590 (2), 591 (2); Fântâna Blanduziei 604; Fapta 607; Farkas I. 637; Fata babei și fata moșneagului 614; Fata lui Oană 650; Făt frumos din lacrimă 621; Făt Frumos în grădina Sf. Vineri 653; Fauriel, C. 601; Faust 616, 656; Favero A. 656; Favonius 587; Feighela 652; Fenelon, 571; Ferenczi Al. 558; Feresănariu I. 566; Fete de azi 652; Fierăscu G. G. 659; Filaret, Mitropolit al Miralichiei 384; Filimon A. 658; Filipescu

©BCU CLUJ

N. 579 (2) ; Filitti D. 564 ; Filitti, I. C. 569, 579 ; Fira, G. F. 471, 550 ; Flajšhansova, J. Huskova 645 ; Flavius J. 541 ; Floarea Darurilor 569, 641 ; Florescu, N. I. 660 ; Florian M. 579 ; Flueraş, Dr. N. 562 ; Fortunescu, C. D. 538, 540 (2), 541, 567, 568, 587, 596 (2), 602, 605, 623, 625, 637 (2) ; Foti I. 557, 575, 583, 584, 602, 604, 608, 610, 612, 613, 614, 618, 626, 628, 629, 634 ; Fotino D. 640, 643 ; Fotino G. 562 ; Fotino M. 539, 625 ; Franck V. 524, 573 ; Friedwagner M. 551, 572, 592 ; Furtună Econ, D. 614 (3), ; 615, 639 ;

Gabelenz 218 ; Gaber Ed. 660 ; Galaction Gala 618, 633, 638 ; Gamillscheg E. 295, 540, 591 (2) ; Gândirea 639 (2) ; Gândul Nostru (Revista) 590 ; Gane I. 539, 631 ; Gane N. 579, 608, 626, 628, 633, 643 ; Gârleanu E. 603, **621**, 642 ; Garoflid C. 579 ; Gaster M. 422, 541 ; Gaşpar M. **650** ; Găzdaru D. 615 ; Gazeta Transilvaniei 563, 579 ; Genoveva 641 ; Gerber 502 ; Georgescu I. 562, (2(609 ; Georgescu N. 614, 639 ; Georgescu-Tistu N. **474** ş. u. (3), 549 ; 576, 659 ; Georgian P. 569 ; Gerotă C. 576 ; Gheorghe din Moldova 602, Gheorghiu A. I. 585, 618 ; Gherasim V. 566, 619, 620, 634, 639 ; Gherea C. Dobrogeanu 581, 619, 621 ; Gherghel Ilie Dr. 557 (2) ; Gherghel I. 658 ; Gherman T. 566 (2), 596 ; Ghibănescu Gh. 570 ; Ghibu O. 562, 625 ; Ghica I. 606, **621**, 625, 640 ; Ghiţescu C. 660 ; Ghiulamila I. G. 597 ; Gilliéron J. 487, 505, 515, 517, 647 ; Girardin St. M. 602 ; Giuglea G. 289, 306, 310, 315, 316, 326, 393 (3), 470, 547 (10), 656, 657 ; Giurescu C. C. 547, 571, 627 ; Glavina A. 648 ; Glogoveanu I. M. 570 ; Glossa 617, 645 ; Goethe 620 ; Goga O. 560, 575, 577, 583, 584, **621** ş. u. ; Goldiş V. 579 ; Goldoni 643 ; Gombocz-Melich 281, 293, 311 ; Gorovei A. 551 (2), 614, 640 ; Gorun I. 616, 634, (2), **653** ş. u. ; Grabovski 600 ; Grai şi Suflet 541 ; Graiul Nostru 652 ; Grămadă N. 547, 556, 557 (2), 587 ; Graur A. 543, 547, 555, 574 ; Grecu V. 548, 585, 588, 591, 637 ; Gregorian G. 645 ; Gregorian M. 569 ; Gridovici 358 ; Grigoraş, Em. C. 570, 608, 609 (6), 614, 624, 627, 629, 632, 640 (2) ; Grigorescu A. 618, 630 ; Grillo Alf. 618 ; Grillparzer 653 ; Grimm P. 658 ; Gross H. 660 ; Guiart 653 ; Guşiţă M. 583 ; Gusti D. 587 ; Guţu G. 605, 640.

Halici 569, 573 ; Halimaua 569 ; Haneş P. V. 625, 640 ; Hanu-Ancuţei 631, 632 ; Harap-Alb 614 ; Harea V. 597 ; Haşdeu B. P. 251, 422, 423, 547, 557, **584**, 606, 619, **622** ş. u. 636, 651 ; Hauptmann G. 653 ; Hauschild 499 ; Havrânek B. 488, 489 (2), 497 ; Hegel 627 ; Heliade-Rădulescu I. 461, 622, 623, 645 ; Heltmann A. 609 ; Herescu N. I. 576, 587, 638 (2) ; Herzog E. 294, 415 (3), 547, 555 (2), 556, 566 (2), **581** ş. u., 590, 601, 619 ; Helmont Van 609 ; Hodoş Alex. 653 ; Hoeg C. 544 ; Hoffmannstal, H. 653 ; Hogaş C. 642 ; Holban A. 610 ; Hólty 479 ; Horaţiu 605 ; Horovitz F. **482** ş. u. ; Hotnog T. 547 ; Hunfalvy P. 262, 441 ; Hurmuzachi Al. 563 ;

Iacobescu A. 583 ; Iacov, Episcopul Huşilor 640 ; Ibrăileanu G. 577 (2) 617, 618 (3), **623**, 637, 640 ; Ichim T. 570 ; Ieşan A. 622 ; Ilieff At. T. 591 (2) ; Ilidor 641 ; Iliin P. 597 ; Încercări literare 653 ; Infernul 608 ; Înger de pază 617, 618 ; În marea trecere 607 ; Întunecare 630 (2) ; Învăţătură firească spre surparea superstiţii norodului 632 ; Învetiatorului Poporului 612 ; Învia-vor voevozii 620 ; Înviere 607 ; Ioannovici V. 357 ; Ionescu C. D. 577, 587, 590 ; Ionescu P. 653 ; Ionescu S. 622 ; Ionescu Take 646 ; Iordan I. 333, 334, 337 (2), 343, 438, 444, 530, 531 (2), 541, 547 (4) 556, 567 (2), 592 (5) ; Iordănescu T. 640 ; Iorga N. 421, 422, 463, 538, 541 (3), 549, 551, 555, 559, 561, 562 (2), 564 (2), 565, 568 (2), 569, 570 (7), 572, 584 (2), 586, 587 (4), 592, 593, 596, 599, 601 (2), 602, 605 (2), 606 (2), 607 (2), 610 (2), 611, 616, 623, **624**, 625, 627 (2), 634, 637 (2), 639 (6), 641 (4), 643, 644, 650 ; Iorgovici P. 563 ; Iosif Episcop de Argeş 639 ; Iosif N. 551, 566 ; Iosif, Şt. O. 605, **624**, ş. u. 645 ; Isac E. 645 ; Isopia 641 ; Isopescu Cl. 462, **463** ş. u. 570 (2) ; Ispirescu P. 614, 615 ; Istoria Geografică 609 ; Istoria

©BCU CLUJ

Imperiului otoman 609; Istoria lui Iordachi Stravrachi 571; Istoria lui Mihai Viteazul 606; Istoria naturalnică a Firii 632; Istoria pentru creşterea şi descreşterea curţii aliosmăneşti 609; Istoria Troadei 591, 640; Istorioara de Dachia 613; Istrătescu Al. 566; Istrătescu I. 584; Istrati P. 602; Ivici Al. 612; Ivan Turbincă 614 (2), 515.

Jaberg K. **507** ş. u. 658; Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache 646; Jakobson R. 211, 212, 223 (2), 484, 486 (2), 487; Jaquier H. 658; Jarnik U. 628; Jokl N. 326, 557; Jones 369, 370, 371 (3); Jud J. **507** ş. u.; Jugănaru, N. 616; Junimea 579 (2), 582 (2), 615, 620, 633; Junimea Literară 653; Junker H. F. J. 497.

Kant 620, 627; Kántor L. 611; Kara E. 602; Karácsonyi I. 440 (2), 557 (2), 562; Karcevskij L. 214; Keresztury-Olteanu Al. 557 (2); Kir Ianulea 611 (2); Kiriac (popă şi tipograf) 374; Kirileanu G. I. 319, 570; Kisch, 529, 533, 534, 557, 593, **657**; Klein K. K. 557, 601 (2); Klug A. 621; Kogălniceanu I. M. 625; Kogălniceanu M. **625**; Komlosi 637; Koncz I. 642; Körnbach P. 601; Korodi L. 601; Krämer, Dr. E. 566; Kremnitz Mite 582, 618; Kriz-Cabicar 592; Krome Dr. Fr. 68; Kuen, Dr. A. 516, 658.

La arme 624; Lacea C. 276, 302, 304, 310, 318, 331, 332, 557, 597, 612; La Hanul lui Mânjoală 611; Lahovari Al. 625; Lamartine 479; Lambrino S. 587; Lambrior A. 414 (3), 415 (2), 542, 555; La Medeleni 633, 634 (3), 642; Lamouche L. 592; Lang, Dr. Fr. **478** ş. u. 618, 619; Laroc F. 619; Lascarov-Moldovanu Al. 554, 576, 590; Laskov, V. L. 645; Laslo N. 660; La Steaua 619; Laugier, Dr. Ch. **625**; Laurian, Aug. Treb. 559, 561, 562, 607, 643; Lazăr Gh. 559, 562, 616, 623, 625; Lăzăreanu B. 610, 613, 619 (3), 621, 622 (2); Lebrecht M. 570; Legenda despre Adam şi Eva 423; Legenda lui Avgar 637; Leixner O. 621; Lenau 479; Letopiseţul Ţării Moldovei 613; Leviticul românesc de la Belgrad 573; Licea I. 612; Liciu P. 643; Liebhardt O. 444 (3), 445 (2), 592; Liga Culturală 560 (2); Ligne, Prinţul de 602; Literat V. 659; Liturghie (Bucureşti 1728) 378, (Bucureşti 1746) 378; Liturghierul diaconului Coresi 1570, 575 (2) Liturghierul slavonesc al lui Macarie 1508, 573; Loghin, C. 576, 641 (2); Loichiţă V. 585; Lokolsch K. 566 (2); London Jack 630; Loreti E. 617; Loris P. 539; Lovinescu E. 577, 604, 637, 641 (2); Lucan V. 653; Lucasievici G. 579; Luceafărul (Revista) **585**, 638 (2); Lugoşanu 643; Lume necăjită 656; Lupaş, Dr. I. 562 (2), 570, 579, 597, 628, 629, 656; Lupeanu Al. 553; Lupeanu-Melin 551; Lupu Al. 590;

Macedonschi Al. 617, 625; Machiavelli N. 571, 611; Macrea J. 659; Mačurek I. 563, 641 ( ); Magazinul istoric 561; Magini, G. A. 463; Mai am un singur dor 616, 619; Maior P. 458, 564, **625**; Maiorescu I. 626; Maiorescu T. 480, 560, 576, 578 (3), 579, 580 (3), 579, 580 (2), 581 (4), 582, 584 (2), 614, 615, 616, 618, **626** ş. u. 637; Mallarmé 642; Manciulea Şt. 607; Mănciulescu A. 563; Mândrescu C. S. 597 (2); Maniu A. 552, 586, 587, 619, **622**; Maniu Ioan 607; Maniu Iuliu 630; Manoilescu Lia **537**, 656, 659 (2); Mă 'nşală 652; Mântuirea păcătoşilor 569; Marcovici S. **461** ş. u.; Marcu Al. **461** ş. u. 463, 604 (6), 614; Marcu-Balş P. 642; Maria (Regina Romaniei) 579, 597; Marian, S. Fl. 449; Marian L. 611, 619, 622 (2), 623 (3), 631, 641 (2); Marienescu At. 571; Marinescu G. 577, 606; Marinescu I. 571; Marmeliuc D. 541, 585; Marsigli 643; Marsilac, Ulysse de 573; Marti H. 601; Marţian I. 658; Marx 606; Mateescu, G. G. 463 **481** ş. u., 587, 588; Mateiu al Mirelor 568; Mateiu M. 659; Mathesius V. 212; Maxim Gh. 624 (2); Maziliu D. 539; Mehedinţeanu I. 597; Mehedinţi S. 580; Meillet A. 410; Meissner C. 580 (2); Melich I. 557 (2), 592 (2); Merlo Cl. 509; Meruţiu G. 659; Meruţiu V. **431** ş. u. 440; Meşterul Manole 607 (2), 622 (4); Metaxa H. 539, 588; Meteş Şt. 464, 557, 563; Meyer G. 325; Meyer-Lübke W. 295, 321, 324 (2), 335, 336 (2), 390 (2), 412 (2), 414,

©BCU CLUJ

415, 417, 459 (2), 543, 556, 572, 585 (2), 656; Meytany 623; **Mezzofanti** 458; Michelet 602; Mickiewicz 644; Micle V. 618, 619, 621; Micu C. 630; Migliorini B. **447**, ş. u. 452 (3), 453, 455; Mihăescu Gib. 627; Mihăescu, H. S. 660; Miklosich Fr. 330, 646; Mile C. 651; Milescu Spătaru N. **627**; Milesi Bianca 464; Millo 643; Miloia I. 571; Minea I. 563, 571, 600, 610 (3), 613, 637 (2); Minar Oct. 611; Minulescu I. **627**; Moriţa 552, 603; Mirea A. 605; Miron I. 552; Mistral 603, 605 (2); Mitric D. 659; Mladenov Şt. 344, 414, 437, 556; Moisil I. 580; Moldovan I. 552; Molin, R. S. **426**, 552, (2), 559, 641 (2); Molitvelnic (Râmnic 1706) 376, (Râmnic 1782); 384 Molnar I. 561 (2); Mommsen 483; Montani I. 585; Montesquieu 609; Morariu C. 585; Morariu L. 544 (10), 545 (2), 552 (2), 566, 574 (4), 588 (2), 589, 598 (5), 603 (3), 612, 614, 615 (2), 619 (4), 633 (2), 635, 659; Morariu T. 608; Morariu V. 543, 601, 626, 628, 635, 641 (4); Moroianu G. 634; Moroni 509; Mortua est 617, 618, 620; Moscopoleanul Daniil 656; Moş Nichifor Harabagiul 626; Motogna V. 558, 592; Motoiu I. 660; Movilă, Mitropolitul Petru **626**, 638 (2), 639; Müller Fr. 569; Müller I. 598 (4); Mumuleanu P. 645; Munteanu G. 639, 644; Munteanu I. 640; Munteanu N. 660; Mureşeanu A. 563 (3), 571; Mureşeanu I. 563, 629; Murgoci Gh. 552; Murnu G. 583, 613, 623; Muşlea I. 551, 552 (5), 563, 604, 631, 656, 662 (2); Mussafia 523; Mustul care fierbe 622 (2); Mutafčiev P. 592 (3);

Nădejde I. **585**, 651 (2), **654** ş. u.; Nagy C. 659; Nandriş Gr. 543 (2), 548, (3), 552, 589 590, 598 (2); Năpasta 611; Năsăudeanu I. T. 575; Naum A. 580, 614, 626, 603, **628**; Naum T. 623, 639, 656; Neculce I. **628**; Negru Natalia 619, 624 (2); Negruzzi C. 580, 614; Negruzzi I. 580 (6), 626, **628** ş. u., 633 (6); Negulescu, P. P. 626; Negulici, I. D. 606; Nestor I. 588, 642; Nicanor 358, 580, 588, 590; Nichita M. 660; Nicolaisa Gh. 571 (2); Nifon Mitropolitul 637; Nişca P. 658; Nistor I. I. 571, 582, 642; Niuni I. 641; Noaptea furtunoasă 611; Norren-Pollak 502; Nottara 643; Noul Testament (1648) 538; Novacovici E. 427, 660; Nyrop 501;

Obert Fr. 552; Observatorul 559; Octoihul (de la Blaj din 1770) 570; Octoihul mic (Sibiu 1808) 386; Odă în metru antic 618; Odobescu Al. 584, **629**, 643; Olahul N. 560 (3), 562, 563; Olsen H. 635 (2); Onciul C. 570; Onciul D. 579, 580; Opitz 601; Opreanu S. 439, ş. u. 552, 563 (2), 564, 592 (3), 598; Oprişan, I. Gr. 577, 634, 640; Orbán 550; Ordeanu I. 598 (5); Orend M. 593; Orendi-Hommenau V. 602; Originea Românilor 642; Orman G. 598; Orsi P. 482; Ortiz, R. **424**, 463, 558, 564, 603, 613 (2), 616, 617 (2), 618, 619 (4), 620, 642; O samă de cuvinte 628; Oţetea A. 592; Ovidiu 449, 605, 623;

Păcală V. 430; Pâcle C. 624; Pagini Literare 654; Palia de la Orăştie 397, 404, 563, 572 (5); Pamfile T. 550, 585, **629**; Pan N. 642; Panaitescu Em. 588, 657; Panaitescu, P. P. 563, 605, 606, 610, 613 (2), 623, 628 (2), 639, 644; Pancratz A. 541, 543; Pankhurst S. 618; Pann A. 586, 614, 651; Panţu, Z. C. **429**; Panu G. 579, **629**; Papacostea C. 580, 581; Papacostea V. G. 599; Papadopol-Calimach Al. 579; Papadopol P. I. 539 (3), 548, 605, 612, 620, 621, 622, 623, 625 (2), 641 (2), 642 (2); Papahagi P. 227, 327, 418, 454 (2), 593; Papahagi T. 305, 401, 407, 465, 543, 544, 546, 548 (2), 550, 551, 553 (4), 556, 566 (2), 568, 573, 599; Papiu-Ilarian Al. 604, **629**; Papp I. 659 (2); Pârvan V. 539, 558 (3), **586** ş. u., 593, 652, 643; Paşca Şt. 527, 535, 537, 657, 659 (2), 662; Păscălie (de la 1770) 570; Pascally 643; Pascu G. 246, 249, 278, 312, 339, 453, 545 (2), 566, 567, 641, 607; Paştină I. 568; Paul I. 335, 586; Paul R. 537, 659,; Pauletti N. 551, 553; Păunescu-Ulmu T. 553, 584, 620 (5), 642; Pavek C. 660; Pavel, Dr. C. 564, (7), 591, 659; Pavel M. 562; Pavel S. 642; Pavelescu Şt. 577; Pelimon Al. 642; Penticostarion (Blaj 1768) 382; Peretz I. 642; Perfecky E. 542, 596; Pernot H. 414; Perpessicius 575, 608, 623, 630, 632; Peste vârfuri 618; Petala, General N. 581; Petcu Şoanul 356;

©BCU CLUJ

Peteanu, Dr. A. E. 553; Petică Șt. 635; Petrescu Camil 611, 627, 632, 642 (2); Petrescu Cezar 602, **630**; Petrescu N. 599; Petrino E. 617; Petronie 344 (2), 346, 347 (2), 348 (2), 349 (3); Petronius 584; Petrov Hr. A. 598; Petrovici E. 265, 304, 405, 453, **505** ș. u. 519, 537 (2), 657, 661; Petrovici I. 581 (2), 583; Philippide A. 228, 248, 470, 557 (4), 558 (2), 579, 642; Picot E. 606; Pigorini L. 482; Pilde filosofești 641; Pillat I. **630**, 638, 642; Prichegger Dr. S. **436** ș. u.; Pistelli E. 614; Plopșor N. 643; Pocitan Dr. V. 599 (2); Pogor V. 581, 582; Pohonțu Eug. 630; Polcovnicu 614; Poni-Cugler Matilda 630; Pop E. 430; Pop G. 639, 643; Pop S. 304; **505**, ș. u. 519, 541 (2), 567 (2), 658, 659, 660; Popa P. 356 (2); Popa S. 564 (2), 612; Popa T. 625, 629; Popa, Stoica Iacovici Tipograful 378; Popescu A. I. 599 (2); Popescu C. M. 471, 550; Popescu I. N. 539, 548, 553, 567, Popescu, Pr. N. M. 564; Popescu R. 660; Popescu-Telega Al. 550, 553 (3), 611, 615, 620, 641; Popfiu I. 561; Popovič D. 599; Popovici A. C. **630**; Popovici I. 458, 554 (3), 558, **558** ș. u.; Popovici P. (tipograf la Râmnic) 381; Popovici Petrachi ot Fulticeni 570; Popovici S. 570; Popovski N. 564; Popp V. 358; Pop-Reteganu 551; Pop-Zăicani I. 553; Porumbescu C. 620; Porumbescu I. 603, 604; Poruțiu V. 528; Poteca E. 559, 644; Povățuitorul Tinerimii 625; Povestea porcului 614; Povestea vorbei 586; Povestea Vulpei 626; Povești 614; Precup E. 553, 659; Predescu L. 602; Procopovici Al. 246, 286, 413, 542, 543, 548, 549, 555, 557, 565, 571, 572, 573, 774 (5), 635, 643 (2); Prodan D. 656; Propilee Literare 576; Protocol (1790—1792) 385; Protocolum (Sibiu 1811) 386; Psaltirea (Blaj 1764) 381; Psaltirea Hurmuzache 397, 400 (2); Psaltirea lui Tordași 40; Psaltire Scheiană 400, 543, 570, 635; Puiu V. **476** ș. u.; Purgatoriul 613; Pușcariu M. 656, 659.; Pușcariu S. 265, 270 (2), 271, 282, 289 (2), 290, 295, 312, 317, 330, 332, 339 (2), 343, 368, 394 (3), 396, 399, 401 (2), 409, 410, 412 (2), 413, 414, 423, 446, 459, 471 (2), 474 (2), 484, 485, 487, 523, 536, 540, 541 (3), 544, 545 (4), 547, 548 (5), 549, 557, 559, 566, 567 (2), 571, 574, **589**, 599, (2), 635, 641, **658**, 659 (2);

Racev, **N.** D. 541; Racoviță E. 658; Radovici C. 643, 636; Radu C. 571, 604, 643; Radu Dr. I. 664 (2); Rădulescu-Codin C. 466; 554; Rădulescu-Motru C. 581; Rădulescu-Pogoneanu I. 577, 578, 581, 627; Rădulescu Rudari D. 567; Ralea M. 565, 577, 611, 630, 631, 633, 638, 642, 643 (3), 644; Râmniceanu Gr. 384; Râmniceanu I. 381; Râmniceanu P. 382; Randi O. 541; Răutu, N. N. 553; Răuțescu I. 571 (2); Rebreanu L. 577 (3), 581, **630** ș. u.; Regnault 606; Remus I. 572; Renunțare 619; Réthi 441; Revista Filologică 542 (4); Revista Nouă 651; Riegler-Dinu E. 306, 553, 598; Risipirea Ierusalimului 640; Ritterling 483; Robinson în Țara Românească 656; Roesler 657; Rohlfs G. 508, 509, 515; Romanescu A. 643; Roman Al. 561, **589**, 636; Roman N. 599 (2); Românii din Potlogi 651; Romano D. 573; Romansky Șt. 545, 553, 559, 592, 599(2), 559; Românul 560 (4); Romașcu I. 660; Roques M. 246; 572 (5), 558, 559; Rosaccio G. 463; Rosetti Al. **396** ș. u. 541, 554 (3), 555 (13), 571, 572 (6), 593, 643 (2); Rosetti C. A. 625; Rosetti T. 579, 633; Rousseau 620; Rousselot 414; Roza G. 600; Ruffini M. 658; Rufu S. 567, 605, 606; Rugăciune 618; Rugăciunea unui Dac 619, 620, 621; Ruja Gh. C. 561; Rujdeniță popei Ioan Românul 569; Ruscalla, G. V. 604; Russo Al. 542, 606, **631**, 638; Russo D. 423, 424; Russu S. 553, 567;

Sabo C. 565; Sacerdoțeanu A. 524, 572 (2); Sachelarie H. 620; Sadoveanu, I. M. 611 (2), 622, 627, 643; Sadoveanu M. 298, 491, 575, 628, **631** ș. u.; Safo 623; Șaguna A. 573; Șăineanu L. 246, 328, 339 (2), 547; Saint-Pierre B. 642; Salvioni 509; Sămănătorul 612, 613, 638, 644, 650, 656; Samec Vl. 465; Sandfeld Kr. 365, 542 (3); Sandipa 641; Sandu-Aldea C. 539, **589** ș. u., **632**; Sandu D. 588; Sandu M. 553; Sandu N. 615; Saria 483; Săteanu C. 620; Satira I 620; Satira V 620; Sauciuc-Săveanu 588,

©BCU CLUJ

593; Săulescu M. 581; Saussure 212; Sava Ieremonahul 377; Săvescu Iuliu 635; Savickij N. P. 518; Sbiera, I. G. 406; Scheiner W. 444, 593 (4); Scheling 479, 627; Scheludko D. 558 (2), 567; Schesaëus Chr. 563; Scheuermeier P. 508, 509, 512, 515; Scholz G. 458; Schopenhauer 627; Schroff 479; Schuchardt H. 453, **590**; Schullerus Ad. 553; Schullerus P. **429** ş. u. Schürr Fr. 307, 316, ; Schwarz E. 350, 355, 356; Scriban A. 262, 269, 280; Scriban T. 573; Scrisoarea pierdută 610 (2), 611 (2); Scrisori 614 Scrutator 611; Scurtu I. 618; Sebastian L. 620; Sebastian M. 490, 497; 604, 621, Seişanu R. 583; Semaca A. 631; Semilian S. 565, 607; Seminarul român din Leipzig 646; Serafim Egumenul 538; Şerban G. 593, 612, 631; Şerbănescu N. 660; Şerbu Gh. 659, 660; Şerbu-Lavronschi C. 613; Serra G. D. 307, 456, 658, 659; Sevastos M. 585, 622; Shakespeare 649; Şiadbei I. 407, 537, 542, 558, 573, 643; Sic Cogito 622; Silaşi Gr. 642; Simionescu D. 554, 619, 637, 644; Simionescu V. 660; Simionescu, Dr. E. 573; Simionescu I. 539; Şincai Gh. 564, **632**; Sindipa 615; Sion G. 604; Skok P. 315, 316, 327, 328, 329, 404, **518** ş. u. 558 (2), 567, 635, 656; Slavici I. 560, 580, 629, **632** ş. u.; Smurlo E. 628; Societatea de Mâine 656; Şoimescu N. 636; Somnoroase păsărele 618, 618; Spânu I. 659; Speranţă E. 644; Speranţia, Th. D. 615, 651; Spitzer L. 295, 328 (2), 329, 334, 499 (3), 500, 505, 548 (3), 549, 573, 635 (2), 658; Stamate Gh. 659; Stan C. 565; Stanca Seb. 585; 625, Stănescu C. 603; Stanovici, Tipograful Grigorie 381; Starkey G. 412; Statius, N. S. 618; Stavrescu R. 640; Ştefănescu M. 542, 556, 558, 567; Stefanovici-Svensk, I. Ol. 555, 594, 618, 659; Stelian C. 612; Stephanus Prutensis 617, 645; Stihuri asupra Mării Sale Grigore Ghica Voevod 571; Şti românește? 656; Stoian, I. I. 554; Stoian Stanciu 620; Stoica V. 599; Stoicescu, C. Şt. 588; Stoicescu D. 588; Străjan 580; Streller H. 387, 388 (2), 389; Strigoii 626; Strajanicul (Blaj 1753) 380; Strowska S. 611, 615; Struţeanu Sc. 620, 627; Studii Istroromâne 544, 545 (3); Sturdza D. 625; Suciu C. 607, 626, 629; Sulică N. 542, 573 (4), 620, 629, 644; Sulzer 643; Suolahti H. 282; Sutaşu T.; Syntagmation nomikon 569.

Tăbăcaru Gr. 615; Tagliavini C. 246, 414, 451, **458**, 540, 542 (3), 549, 566, 576, 599, 620, 635, 636 (2), 659, Taina a şasea 654; Tămăian P. 565; Tâmpeanu Sc. 644; Ţara de dincolo de negură 632; Tardini Fani 643; Tartler T. 357 (2), 358; Tasso 642; Tăutul C. 571; Tăutu, Dr. Al. L. 565; Tăutu, Dr. P. 631; Tcauciuc-Albu N. 600, 606, 644; Teatrul Modern 650; Teatrul Naţional 644, 650; Tecuci Ap. 570; Telegraful Român 559, 560, 579; Teliman M. 633; Teodoreanu I. 527, **633** ş. u. 642; Teodorescu-Braniște T. 590, 615 (5), 634 (2), 644 (2); Teodorescu, G. Dem. 543; Teodorescu R. 603 (2); Teodorini C. 640; Teodorini E. 565; Teodorini T. 640; Teofil Mitropolitul 643; Teologia pastorală (Buda 1817) 573; Thierry Aug. 606; Thomsen W. 590; Thullner E. 565; Ţiganiada 608 (2), 609; Tiktin H. 232, 252, 283, 287, 297, 302, 304, 306, 314, 315, 320, 327, 329, 336, 339, 392, 409, 453, 454, 547, 555, 556, 567; Ţicăloiu Dr. D. I. 594, 635; Timpul 616; Tobler A. 334; Todică G. 542, 554; Toma, I. G. 653; Tomescu C. **476** ş. u.; Tomescu D. 636, 644 (2); Ţopa D. 600 (2); Ţopa O. 600; Torouţiu, I. E. 627; Transilvania (Revista) 589; Trei Viteji 608; Treml L. 247, 249, 542, 558, 569, 658; Tribuna 560 (2), 632, 633; Tribuna Poporului 559, 560; Trifu I. 626; Triod (Bucureşti 1768) 383; Troubetzkoy N. S. 211, 213; Tudor, A. P. 575; Tulbure Gh. 600; Turcu I. 588, 606; Tutoveanu G. 634; Tzigara-Samurcaş 582 (3).

Ungureanu I. 660; Ureche Gr. **634**, 639; Urechea N. 567, 602, 605; Urechiă, V. A. 649.

Văcărescu E. 472, 601; Văcărescu Iancu 645; Văcărescu Ienăchiţă 602, **634**; Vaillant A. 593, 593, 645; Valahul M. 562 (2); Valaori I. 608 Valerian I. 543 (2), 577, 582, 613, 623, 634; Valerius D. 617 (2), 645 (2);

©BCU CLUJ

Valéry P. 642; Valescu C. 620 (3); Valkhoff M. 656 (2); Vâlsan C. 565, 600 (5), 609 (2); Varlaam şi Ioasaf 641 (2); Vârtosu E. 623 (2); Vasilian I. T. 644; Vasmer M. 436; Vatra 656; Vaucher G. 636; Veisa C. 571; Veliciconski B. 564; Velini 626; Vendryes 497; Venere şi Madonă 616, 617, 618; Veneţianul, Monahul Maftei 573; Veress A. 464, 554, 632 (2); Veszprémi 573; Vestitelev G. 600; Vestitorul Bisericesc 644; Vianna G. 370, 373; Vianu T. 588, 623; Viaţa (Revista) 638, 653; Viaţa la Ţară 635; Viaţa Literară 613; Viaţa Românească 644; Viciu A. 251 (2), 554 (2), 568 (2); Vigny A. de 621; Villon 586; Visarion Episcopul Hotinului 573 (2); Vischer 627; Vitencu Al. 659; Vlad, Dr. C. 621; Vlahuţă Al. **634**, 642, 645, 651; Vlaicu A. 433 (2); Vlaicu Zugravul 379; Voevidca G. 644; Voicu S. 644; Voiculescu V. 645; Voltaire 609; Vonsza M. 659; Vornicu Gh. 593, 600; Voronca, E. N. 554 (2); Vossler K. 215; Vrioni A. 565; Vuia R. 321, 568; Vulcan I. 561, 562 (2), **590** ş. u. 621; Vulcan Iosif (fundaţiunea) 564; Vulcan S. 564 (2); Vulpescu M. 554 (3);

Wagner, M. L. 508, 515; Walde 323; Wartburg W. 659; Wedkievicz St. 605, 623, 628, 644; Weigand G. 263, 294, 295, 329, 330, 391, 396, 442, 443, 453 (3), 455, 477, 499 (3), 540 (4), 541, 543, 547, 549 (12), 551, 554, 556 (2) 557, 559 (2), 591, 592 (3), 593 (3), 595, 597, 615, 619, 620, **646** ş. u. 658; Weltsch 497; Wolf 637; Wundt 217.

Xenopol, A. D. 579, 621.

York 464.

Zaharia T. 659; Zamfirescu D. 635, 642; Zane G. 575, 606 (2); Zarifopol P. 620; Zauner A. 320, 408, 554 (4), 555 (2), 572; Zihaly I. 601; Ziorile Bihorului 636.

c) **Cuvinte.**

albaneze.

altëruem 557, altëroj 557, bal't 357, breth 547, ğalpə 558; gavrē 557, goritsə 558, k'ak 414, k'ōr 268, košez 546, malskoj 546, mbroj 546, mbroń 546, pedim 557, përherē 546, pk'ak 414, pl'ak 414, pušoń 546, šemerə 546, shëpirëlë 549, shkul 549, štjeł 297, sumeţę 339, šut 547, tere 656, tšunk 260.

alte limbi.

*olena prealbanez 394; *palta iliro-balcanic 357.

germane.

Aklâr săs. 299, aufbinden 328, Bastei 254, bidusch săs. 276, Britsche 277, 546, 551, brüsten (sich) 320, Bukeresch săs. 300, Bukerescht săs. 300, Bucarest săs. 300, Flărre săs. 273, Flărren săs. 273, gesoketit săs. 300, Gift 288, Haubenlerche 306, kəmaurə săs. 300, Krähenauge 269, Kukeruse săs. 300, Kukeruz săs. 299, Ladung 254, Laube 274, Lerche 306, Okelâr săs. 299, Otielâr săs. 299, pokert săs. 299, Quart 266, Quirl 307, Ritter 548, Schale 368, Schuhflicker 548, skoglarken danez 306, skovlerken danez 306, Spanische Mühle 530, *þrubilō v. germ. 310, Traube 310, umbinden 286, Warte 254, whirl engl. 307, Wucher 331, Zündhölzchen 242.

©BCU CLUJ

greceşti.

allimo, n. grec. 547, ἀπολεπιδόω 296, Βασίλειος 455, δάφνη 547, ἔνδρυον 547, ἐκλεπίζω 296, χῶμα 549, χειρομάχος 547, Κυριακός 526, Κυρικός 526 φλόαρος n.-grec. 273, λεπιδόω 296, λεπίς 296, λεπίζω 296, λέπρα 296, λεπτός 296, λέπω 296, ὀργίλος 547, *tráferos, grec. 547, τρωγή 310, vitsa, n.-grec 549.

latine.

*acuscellus 327, ad+hic 305, ad+hicce 305, ad+reitare 545, adunare 314, aestimare 548, alacer 316, aliubi 525, alvina 309, 417, amita 326, *ammortio 238, angor 325, angustus 325 (2), animalia 507, apparere 222, aqua 416, aratrum 339, 340, arbor 325, arbusculum 327, arbustum 325, arbustus 325, arcu+*conbibu(lu)s 547, arcus bibit 314, *arreptare 252, articulus 260, attitiare 222, auferre 545, augere 326, Augustianus 326, *Augustius 326, Augustus 326, aureolus 545, avus 326, axungia 321,

barbatus 222, Bartholomaeus 453, basilica 567, bestia 263, *bibus 317, buccellatum 332, buxidem 416,

*calcina 309, callis 556, campus 556, carbonem 222, carectum, 325, casa 222, castellum 526, cattus 325, *caudella 333, *caudellatus 333, cicada 270, 548, *cicala 270, 548, ciccum 311, *circlina 311, 312, circlus 311, circulus 311, *circus bibit 316, clavis 525, *clocca 306, cohors 556, *collare 549, considerare 556, conversus 315, cornutus 238, corona 459, cossus 546, cuculeata 306, cuculla 306, cucul(l)io 320, *cucul(l)ium 320, cucullus 320, *curcus bibit 316, cucutium 320, daeda 320, Danu(v)ius 525, desiderare 556, Diana 453 (2), dianaticus 658, *directitas 226, *diseffeto 546, dis+monitare 547, dogarius 238,

ecclesia 567, eccu-hic 305, eccu-hicce 305, effeto 546, egregius 556, esse 388, excub(u)lo 223, expansus 547, expassus 547, *extraiugularius 316, exutus 547,

facia 223, fecundus 556, felix 556, fertilis 556, feta 223, fieri 387, filictum 325, floresco 238, flumen 548, frondeus 533, frondia 460, fulgidus 526, *fulgus 526, *fumulus 265, fundere 295,

gagantem 316, galbus 226, germen, inis 530, germinare 530, gurga 320, gurges 318, 319, 321, 322, *gurgitia 320, gurgulio 321, gurgulium 321, gurgus 320, *gurgustia 324, gurgustiolum 324, gurgustium 324, 325, gurgutia 320, 324, *gurgutiare 320, gyrus 416,

habere 525, *haeda 531, haedus 531, halitus 253, homuncio 327, humor 657,

ibi 316, ille 574, ima 548, imperator 567, *impillare 286, imus 548, inalto 219, *ingurdire 319, *ingurgare 320, ingurgitare 320, *in-sellare 325, 330, *in-tonicare 546, *intortuculare 238, *intunicare 547, ipse 574,

Johanna 453 (2), jugum 316, 340, juro 223,

lapidare 295, 296, latratum 222, latro 223, lepida 296, *lepidare 296 (2), lepidus 296, lepis 296, leporem 223, liquidare 295, 296, 299, liquidus 295,

maledicere 546, mango 658, medius locus 418, meus 418, *miccicare 657, mixticius 657, molluscus 327, Montumerus 524, morticina 238, muscio 327, mustacia 242, *mustaciola 242, *mustaciosus 242,

occidere 223, oculare 299, ocularius 299, *orgilia 547, *orificare 545, *orum 545, os 325, ostiolum 325, ostium 325,

paganus 635, pappus 326, pasar 316, pensitare 249, perhora 546, perire 418, *pilla 548, pixidem 416, porcaricia 238, portare 224, *pronicus 546, pronus 546, pyxidem 416,

qualis 416, quivis 389,

rectus 252, *rena 394, 395, Retiaria 525, retundiare 545, robusteus 344.

©BCU CLUJ

Salustianus 326, salvaticus 316, Sanctus Georgius 321, Sancta Johanna 453, Sanctus Johannes 454 (2), 546, scamnum 416, sepa 549, sepinula 549, Serdicae 525, singularius 316, singulus 316, sitarius 591, stabulina 309, 531, strangulatum 545, stylus 310, subtilis 222, sucundus 316, *sulfinus 546, *sulfus 546, summa 338,

tabula 531, taeda 315, totus 222,

umbilicus 300, *umulicus 300, unda 546, ustium 325, usura 331, uva 310, uvula 310 (2),

vadere 391, vae 304, velle 387, 388, 393, *verrus 418, vestiarius 249, vita 507, vitium 331, vitricus 260, *vojo 389.

românești.

Abrudean 231, aburca 657, acaț 430, aci 305, acice 305, ačičuca 305, acoperiș 327, acritură 219, adâncime 238, adecă 404, adică 403(2), 404, adulmeca 657, adunătură 219, afară 390, afin 547, afină 547, 658, afirire arom., 545(2), afunda 314, aghiazmă 346, Agir 528, aglică 247, agrișă 657, ai 305 (e), 658, aice 305, aici 305 (2), aičuca 305, aiure 525, ăl 574, alăpta 546, alătura 250, albğină 417, 418, albină 309, 417, alboare 241, Albu 526, 527, albuin 226, alburiu 240, alean 253, alefta 297, alepta 297, alergătură 232, aleș 255 (e), aletiu 254, aleveș 245 (e), 657, Alexandra 527, Alexandru 527 (2), alği 418, aliman 245 (e), alimăna 245 (e), alimăni 245 (e), 548, 574, alimănit 245 (e), alimoni 547, alimori 548, 574, alior 545, alivăni 246, alnic 246 (e), 248, 657, alnicie 246, alnaș 245 (e), aludzîscu arom 658, amâna 249, 250, amant 472, amantă 472, amar 495, amator 472, aminti 314, amoniție 472, amorți 238, amurează 472, amurez 472, amureza 472, amurezel, 472, amuri 472, amuți 238, Anastasiu 528, ancuńare arom. 548, andreà 547, anumńit 418, aoace 305, apă 416, apă botează 315, Apa hâdă 529, Apahida 529, apăra 222, apăști 249, apești 249 (e), 657, apești 249, apleca 546, Apold 534, Apolzean **231**, aprinde 242, aprinjoare 242, aprozie 240, aramafata 547, arăpădzină arom. 310, arâpâdzină arom. 310, Arapul 477, arăta 252, 251 (2), 340, 545, aratu arom. 339, arâu arom. 548, Arbora 530, 532, Arbore 531, Archita 445, aret 251 (e), 657, 658, Argint 526, argintiu 238, argințiu 238, Arhimandrita 532, arie 252, arior 545, Aristița 527, Ariușd 254, armăsărit 226, armurar 226, armurărar 226, Aron 452, arșău 267, 268, arșov 368, artan 259 (e) ărtănì 260, artic 260 (e), articuluș 260, articuș 260, artig 259 (e), așa 635, ăsirę istrorom. 530, ask'idă 418, ăst 574, așumie 473, asurzi 226, atârna 658, ațâța 222, ațos 242, auà arom. 305, auă arom. 310, auace 305, aurar 236, auș arom. 326, auzi 219, 259, avam 246, avănit 246, Avram 526, Avrig 534, avuție 238,

bade 261, Bădești 434, bădic 260, badiu 261, Badoc 434, Bagin 261, 657, băia 240, băiat 224, 240 (2), băietan 230, băiețaș **230**, 241, băiețel 224, 230, 241, băiețoiu 230, baiu 467, Bălcești 434, Baldovinești 262 (e), Balint 447, baltă 350, 351, 356 (2), 357, bană arom. 657, Banat 317, Bănățean **231**, Bândel 281, bandor 276 (e), bandoră 281 (e), bandur 276 (e), 281 (e), băndură 281, băndură 276 (e), 281 (e), banduri 281 (e), Bănești 434, 438, bang !... 492, bântui 474, 520, 523, 524, Banu 439, bărătui 266, barbă 222, barba lui Aron 452, bărbat 222, bărbăție 238, Bârca 475, bârlog 523, bârnă 225, Bârneț 225, bârneț 238, 315, baroană 227, 236, baron 228, bârsan 466, bârsană 466, barză 278, bașcă 254, basmà 228, băsmăluță 228, basmangiu 227, baștă 254, baște 254, baston 472, bătrâior 220, 230, 241, bătrân 220, 234, 241, bătrânețe 459, beat 499, bec 326 (2), Beclerean 534, Beliș 434, Benești 434, berbec 231, berbecar 231, berbece 231, berbeniță 262 (e), berbiniță 262, Berechetoaie 476, Beri-

©BCU CLUJ

vean 535, beserică 403, beţie 238, bǵine 418, bietoasă 469, biftui 288, Binţinţi 433, 435, birbeacă 533, biriş 466, biserică 403, Bistricioara 533, Bistriciorul 533, Bistra mărului 438, Bivolele 531, Blaja 531, Blănaru 477, blăstămăţie 238, blatină 310, Blidărel 430, Blidarul 477, bobeşte 469, bobiştină 310, boboloş 312, bobotează 315, bocâncar 240, Bocăneală 533, bocnă 490, Bodeşti 434, bogăţie 238, 240, Boglarcă 430, boiangiu 227, Boicean 536, boierie 240, Boiţa 536, bolboacă 530, bolboană 530, bolnicearіu 221, bolnicer 221, bonă 227, bondră 280 (e), 281, bondrânjală 282 (e), bondrânjì 282 (e), bondrăş 276, 282 (e), 282 (e), bondrâş 276 (e), 280 (e), 281, bondriş 276 (e), 280, bondroş 276 (e), 280 (e), 281 (e), 282 (e), bondroşi 282 (e), bondruş 276 (e), 280 (e), 282, bondură 281 (e), Borostian 430, botău 263 (e), 264, boţâu 263 (e), 264 boteiu 263 (e), 657, boteu 263 (e), Boţorcan 474, Bour 532, Boura 530, 532 (2), brăcinar 227, brăcire 227, Brad 525, brad 547, brâncă 510, Brânduş 525, brânduşă 325, Brânduşa 525, brâneţ 225, Branişte 278, brânză 657, brâu 225, breaz 277 (2), Brebenel 526, brekę ir. 530, Breţcu 445, brezae 278 (2), bricela 277, briciluì 277, brişcăluì 277, broschiţă 238, broştet 238, broştime 238, bruescu arom. 546, bruj 272, bruş 272, Brustura 532 (2), Brusture 532, bucălaie 332, bucălat 331 (e), buchet 470, Bucinar 534 Bucur 526, Bucureşti 348, 350, 533, Budiul de Câmpie 433, buestru 280, buf 492, bui 546, Bujo(a)ra 532 (2), bujor 657, Bujor, 454, 526, 531, 532, Bulba 530, bum ! . . . 492, burduf, 221, burduşel 221, Burea 657, burescu arom. 657, Burghelea 658, buric 300, Burlă 657, Buru 657, buruiană 240, Busuioaca 532 (2), Busuioc 526, but(ul) 253, butcă 659, butculiţă 659, butuc 549, 635, 636, butură 549, 635, 636, buturoiu 659, Buzat 532, buzdugan 265 (e), buzur 265 (e) buzurină 265 (e),

căcănar 227, căcare 227, cactus 237, cafă 367, căfană 367, cafeà 367, cafeneà 367, Căianul 434, căicioară 242, Căienar 534, caier 657, căigaină 366 (e), căigánă 366 (e), 367, caila 286, căilac 286 (e), căilaciu 286 (e), căilat 286 (e), cailea 286, câine 233, 416, 486, câinos 233, căiţă 242, cal 278, 289, călăbaş 265 (e), călăbăşì 265 (e), calabatină 266, Călan 438, călătorie 240, Căldărea 229, Călian 434, calicie 238, călimară 459 (2), căloiu 218, 657, călucean 278, Călugăra 531, căluş 278, căluşar 278, caluşteţ 327, căluţ 278, cândai 393 (2), cândva 393, câne 486, cânepiştină 310, Canonir 449, Căpâlnar 534, căpăluş 546, căpătâiu 230, căpătui 227, căpeleş 277 (e), 546, căpituńu arom. 227 (3), capră 278, Căprioara 525, căptuşală 221, căptuşi 221, căpuşă 326, 567, căput 253, Cărand 434, Cărândeni 434, Cărbuna 532, 533, Cărbunari 439, cărbune 222, care 416, cariu 260, cârlan 657, cârnat 272, cârnaţ 523, cârpaciu 523, Carpel 534, cârşoară 220, 238, 468, Cârstolov 535, Cârstoloveni 535, Cârstul 535, cart 266 (e), carţă 262, 273, cărţăluie 225, cărţas 230, Cârţişorean 535, Cârţoroşan 535, cărţulie 225, Caru 474, căruncior 242, casă 237, căscat 469, căscău 469, Casiu 527, Câşlegi 523, căşoară 473, castaniu 239 (2), câştig 523, cât 548, cătană 467, cătăni 467, Catâra 531, căţăra 657, cătare 236, cătărig 659, catastif 221, catastih 221, câte 548, 573, căţea 531, căţel 351, cătinel 657 (2), Catiţă 430, Cătunar 534, Cătuneanu 534, cătuşă 326, căuş 326, căutare 236, cazon 236, cea 548, ceahlău 271 (e), cearcăn 232, 332, cearsală 267, cearşit 267, ceaşnic 248, ceaţă 549, Ceaurul 477, cecălì 270 (e), cehăi 270 (e), celăratul 472, celì 291 (e), celuit 467, cepli 311, cerb 278, Cerba 533, cerboaică 530, Cerbu 525 cerbuţ 278, cerc 311, cerca 469, cercală 267 (e), 657 cercel 311, Cercel 526, cercificat 472, cerenţel 657, cergălău 277 (e), 546, cesfârtie 313, cesvărtă 313, cesvârtă 313, ceţos 242, cetvârtă 313, ceuc 267 (e), ceucă 269, ceucuş 267 (e), ceur 268, ceuş 269 (e), ceuşă 269 (e), cezvârtă 313, che(a)ie 525, chefălui 227, chefelui 227, chefului 227, cheltui 524, cherchelì (a se) 269 (e), cherchezì 269 (e), Chiajna 658, chilă 288 (e), 290, chilin 248, chioarcă 268, chiondoreală 293,

©BCU CLUJ

chiondorîş 293, chior 293, chiorc 267 (e), 267, chiorchin 309, chiorcuş 267 (e), 268, chiorî (a se) 293, chiorîş 293, chiostesc 289, chirchilî 269 (e), chişca 288, chişiţă 658, chiţcan 308, chiţeà 367, chiţele 367 (e), chiti 548 chiurchiuli 269, chiurchiul(u)ì 268 (e), chiuchiuroiu 306, chiurluì 269, chiuz 293, chiuză 293, ciăhălui 271 (e), ciasornic 229, cib 311, cibotă 311, cic 311, cică 657, cicăi 270 (e), cicăli 270 (e), 547, cicătăl 270, cicoară 548, cicur 311, cicur (e) 306, cigălì 270, cihăì 270 (e), cincăl 270, cincar 231, 232, cince 499, cinzeacă 231, cioacă 306, 309, cioară arom. 657, cioareci 231, 232, 657, cioarsă 311, cioc 269, 306, 658, ciocârlan 306 (e), Ciocârlan 308, ciocârlăniţă 308, ciocârlie 306 (e), ciocârloiu 308, ciofârtă 313, ciofligár 548, cioflingar 333, 548, ciomni 473, cionc 260, ciong 260, cioparte 313, ciopârti 313, ciopată 313, ciorchină 309 (e), 658, ciorchin (e), 309 (e), 658, ciorciol 312, ciorciolaş 312, ciorcioli 309 (e), 312, 658, ciorciovea 311, ciordac 311, ciorecaşi 231, ciorecat 231 (2), ciorecuţi 231 ciormoiac 302 (e), ciormoiag 302 (e), ciorpac 312, ciosvârtă 311, 313 (e), 658, ciosvătră 313, ciovârtă 313, ciovâstră 313, ciozvârtă 313, ciu 311, Ciuciu 433, 435, Ciucur 526, Ciula 434, Ciuleni 434, ciuli 291 (e), ciumă 566, ciung 260, Ciungiul 533, ciurcel 311, ciurciulată 313, Ciurcu 526, ciut 547, cizvârtă 313 claxon 236, Clocoteşti 438, clonţar 240, cloţan 308, coace 238, Coarba 530, cobilă 473, cocârţă 262, cocârtiţă 262, cocobarză 310, cocor 657 (2), cocoşat 300, cocoţa 320, codălat *332* (e), codalb 332, codolat 333, codorâţă 262, codoriţă 263, codorţă 263, Cojana 531, Cojan(u) 531, cojocar 240, cojocel 238, colătăci **225**, colceriu 277 (e), colţat 230 colţos 230, colţurat 230, colţuros 230, Comănar 534, combinezon 236, comoară 300, compoziţie 310, 332, coperemânt 227 (2), coperi 239, 314, coprinde 239, 314, copt 473, coptură 238, corcodan 308, corinteu 546, cornut 238 corsoaie 267, coş 546, Cosânzeana 453, Cozânzeana 453 (2), Cosinziana 453, Cosinzeana Jana 454, cosiţe 453, Coşnea 444, Coşneni 444, Cotinar 534, cotoc 225, cotoiu 225, covăcie 240, Covaciu 433, covârşi 313 (e) 657 Covasna 444, covrigar 240, Crăciun 453, 526, 657 (2), 658, crâncen 547, Crăsnaru 534, crede 337 (2), creţ 549, Creţu 526, crieruncă 284 crintă 271 (e), 657, Criş 592, Crişcior 439, Cristian 535, croncan 309, 657 ,cruci (a se) 337, crup 315, cruzime 237, cuc 499, Cuca 531 (2), Cucu 525, 531, cucuia 320, cucuiu 320, čučul 306, čučulă megl. 466, čučulcă megl. 466, čučulean arom şi megr. 306, cucuruz 300, cucuta 316, Cudmeniş 248 (e) cuier 220, cujbă 294, cumincior 242, cuminte 242, cumpăta 470, cununa 459, cupăcină arom. 309, čupare arom. 658, cuperi 239, 314, cuprinde 239, 314, cuptior **225**, cuptor 238, cuptoriu 225, curat 222, curăţie 222, 238, curcan 220, 308, curcubeu 315 (e), 547, čureaşă 311, Curtache 476, Curtuiuşul-Beclean 433, cusoaie 267, custură 240, cuvin 241, cuvios 241, cuvioşie 240 (2),

dafin 547, Dalfion 591, daltă 350, 351, 352, 353, Dămian 449, dângă 534, Dârju 444, dârstă 566, dărui 524, dascăl 228, dăscălesc 228, dăscălime 228, deadevăr **362**, deal 224, debăla 658, debălăza 658, decolta 472, Dejănărean 534, Dejenar 534, deluşcan 224, demâncare **363**, demâncărică 363, Denghel 527, deplin **363**, 657, Desa 532, descăleca 221, des de dimineaţă 657, desfăca 236, desfăta 546, 548, 658, desime 237, despleti 221, desprimăvăra 548, destul **363**, 657, desvolta 237, Deva 592, dezarma 221, deziluziona 221, dezmânta 547, diac 567, Dima 526, Dimian 449, dižginá 418, Dimitrie 526, 528, dingva 474, dinţar 230, disfacere 236, doamnă 228, Dobândă 477, dogar 238, doi 510, dom 416, domn 228, domnezeu Domnica 526, domnie 240 (2), domnişor 240, domniţă 240, doniţă 345, dorñi 418, Dorohoiu 536, Dorohoncean 536, Dorolea 438, 657, Draca 531, drace-mi-te ! 492, drăcesc 238, dracu **493**, 495, 496, Dracu 531, drag 352, Dragoş 449, Dragu 449, drâmboiu 457, draniţă 263, Dredat 657, dreptate 226, drum 549, 635, 636, Dubălariu 477, duce 330, duioşenie **230**, duioşie

©BCU CLUJ

230, dulce 231, dulceag 231, dulceață 231, dulcoare 231, Duma 526 ,Dumineca 526, duminecea 657, Dumitru 457, 526, 727, Dumnezeu 239, 495, dumneata 469, dumniata 240, Dunăre **524**, 591, Dunărița 473, du prin 474, durere 495, durmi 238, durmita 239, durori 473,

Eghelen 534, eglinge 566, ek'ipat 474.

făcător 232, Faga 532, făgaș 275, fag(ur) 310, falcă 272, Fâlfă 533, fâlfâi 534, fălie 657, fân 287, Fânișel 434, fărcane 273 (e), fărcaș 531, Fărcaș 531, Fărcașa 531, fâre istr. 389, fârfoiu 313 (e), Fârța 457, fârță 457, fârtat 225, 316, 523, fâșie 523, 567, făt 222, Fata 657, fată 222, 223, 224, față 223, fătătură 222, fățui 230, Făureni 433, Fegirnic 248, feleștioc 302 (e) Feneșel 434, fer 417, feredeu 470, Fericel 526, feri 545, feșteleu 302, fetică 658, fetie 238, fețui **230**, 241, fher 419, fh'erbinte 419, fibirău 248, fiĉŏ'r 557 Fiera 475, fierbincior 242. figură 469, Filaret 470, fiong 274 (e), 275, fior 459 (2) fir 496, Firidon 470, fiștigoaie 657, fker 419, fk'erbe 419, flămând 231, flămânzi 231, Flămânzilă 231, flear 273 (e), fleară 273 (e), fleaură 273 (e), flecușteț 326, fleură 273 (e), floacăn 232, Floare de nimic 429, Floarea 454, 526, floc 225, flocos 225, flocotină 225, flocotos 225, Flondora 531, florana 240, florar 240, Florești 433, Florica 449, 457, 526, Floriță 456, flotocos 225, 469, flumin arom. 548, fluștura 657, fluture 567, Fluture 525, foaie'n-fir 274 (e), fcarfec(e) 310, foc 495, (2), 496 (2), foianfir 274, foiliță 473, foiofin 274 (e), foiofciu 274 (e), foionțiu 273 (e), foiș 274, foișor 274 (e), foitaș 475, foiumfie 274, fonchiu 274 (e), fonfiu 274 (e), forfeca 231, forfoiu 313 (e) forgașă 275 (e), fost 237, Franca 531, Frâncu 531, Frânghiul 533, frașcă 656, Frăsira 476, frate 229, 242, frățesc 238, frățior **242**, frează 273 (e), freli 273 (e), friguros 230, Frosina 527, frumusețe 459, frunză 460, frunzos 460, Frunzu 533, fucurină arom. 310, fuior 657 (2), fuituială 267, fulg 526, Fulga 526, fultuială 268, fumedenie 339, fumos 460, fumur 265, fur 460, furcă 219 (3) 220, furchiță 219, 238, furcoiu, 218 (2), furculiță 218, furisitul 473, fursoară 220, furtuială 268, Fusova 477.

găbânaș 276, gâgăit 232, gaiganà 367, găigană 366 (e) 367, găinușă 445, Găitănaru 534, Galați 533, galben 226, 241, gălbior 241, gălbuiu **226**, Gâlci de porc 430, galeș 567, Gălușa 445, găman 658, gând 524 (3), 658, gârbaciu 523, Gârbovăț 438, gard 350, 351 (2), 356, gârgoiu 320, gârlă 321, Garoafă 526, gâscan 308, gâscască **232**, găsi 549, gât 225, gâță 262, gătej 226, gâtlej **225**, găvănaș 276 (e), Găvoșdia 433, geamandan 228, Gelu 592, gemăndănaș 228, generos 221, generozitate 221, Germănești 530, Germănul 530, Gheorgachi 226, Gheorghe 227, 526, Gherghiu 444, Gherla 657, Ghețul 530, ghețuș 326, Ghidi 280 (e), ghiduș 276 (e), 280, ghiduși 277 (e), ghidușie 277 (e), ghidușlâc 277 (e), ghiftui 288, Ghimbășan 221, Ghimbășel 221, ghințură 567, ghirtoci 247, gieco **368** (e), gig 286, Gilău rom. 557, gine 418, Girolt 657, giur 416, Giurgeu 444, Giurgiu 444, giurgiuvea 310, glaru arom. 657, globi 473, glonț 490, gogoloș 312, golan 220, 547, Golopăr 429, Gonfălău 535, Gonfăleni 535, Goron 526, gorțu arom. 558, gorun 549, 657, grabă 226, grăbği 418, grăbos **226**, grăcina 657, grădină 310, grămăjuie 230, grămăjoară 230, 242, Grânar 534, graniță 562, grăsime 237, 658, grăuncer 220, grăunț 220, greabăn 226, greață 224, 242, grebănos 226, grecios 242, Gresnar 534, grețos 224, 242, Grigore 226, Griguță 226, Grind 434, Grindeni 434, groază 241, groaznic 241, Groșeni 434, Groși 434, grosime **237**, guiu 549, 635, gunoiștină 309, gură 323, gură-cască 469, gură rea 657, gurgoiu 321 (e), gurguia (a se) 320 (e), gurguiu 321 (e), 444, Gurguiul 444, gurgul'at arom. 322, gurgul'itos 322, gurguța (a se) 320 (e), gurzuiu 321 (e), gușă 324 (e), 658, gustos 242 guzgan 308,

hădărag 302 (e), hădărog 302 (e), haiduc 301 (e), hăis 548, hâlm 523, hamantă 474, Hangirlă 476, harac 254, hărăți 254, hărăție 254, hârb

©BCU CLUJ

523, hârdău 520, 524, hărjate 282 (e), Hârjoana 534, hârjonì 534, Hârsărean 534, harță 254, 302, (h) arțag 302 (e), hartal 260 (e), hartam 260 (e), hărtam 260 (e), hartamă 260 (e), hartan 259 (e), 260, hărtăni 260 (e), hărtăpăli 260, hărtăpăni 261 (e), hărțui 254, Hațiegan 528, hâu ! 492, hec ! 492, heleșteu 251, 264, helge 468, helgheșă 468, h'imă arom. 548, hodorog 302 (e), hoitină 310, homoc 247, hopșă 302, Hordou 433 (2), horit 468, hotel 470, hoție 240, Hotin 536, Hotincean 536, *Hotineț 536, hrubă 260, hu-u-u 492, Huluba 531, hului 303 (2),

iadă 531, Iana 453, ianâ 453, iapă 225, iasmă 657, iatac 228, iaz 224, ibomnică 468, 473, idiță 657, ied 531, ieftin 242, ieftior 241, Ienciu 433, iepângea 473, Iepura 530, 531, iepure 223, 225, Iepure 525, 531, iepurină 225, iepuroaică 530, ierarh 221, ierbotăcină 310, ieriță 284 (e), ierta 297, ieruncă 284 (e), ierușcă 284 (e), ietăcel 228, iete 284 (e), iezi 224, Igheleu 534, Ighiu 656, ijog 267, 285 (e), ilac 286 (e), ilaciu 285 (e), Ileana 453 (2), 454, Ilerean 534, imbinde 286 (e), îmbodoli 276, îmboldori 276, 282 (e), îmbondoli 276 (e), 281 (2), 282, îmbondori 276 (e), 280, 282, îmbondroja 276, îmbondrojì 276, 282 (e), îmbuca 220, imidiat 474, împăca 220, 231, împăciui 231, împieleca 548, împila 286 (e) 548, împilat 289, impili 286 (e), 290, împleteci 225, împrăhirat 470, împuciciune 226, împujăica 291 (e). împulăi 292 (e), împuți 226, împuțiciune 226, înainta 250, înalt 219, înălța 219, înălțime 237, inaș 294, încăiera 657, încetelat 658, înceterat 658, închiondora (a se) 292 (e), închiondorat 293 (e), (în)chiondorì 293 (e), închioroșa 267 (e), închipui 337, încilat 287, încili 290 (e), încioreca 231, încoa 305, încoace 305, încoderat 548, încolăci 225 (2), încondora 291 (e), încondura 291 (e), încondurat 548, încotoloci 225, încotro 525, încrucișare 507, încujlui 294 (e), încumetri 220, încurcală 232, încușlui 294 (e), îndesa 220, 224, îndoi 314, îndrea 547, înfemeiat 317 (e), înflori 238, înfluri 238, înforfoiat 313 (e), 315, înfurca 218, îngâna 523, îngândurat 230, îngârlui 319, îngheța 499, 530, îngiumânărat 312, îngorzi 317, îngrupa 239, îngruzi 317, 320, 658, îngurga 317 (e), ingurgita 320, îngurlui 319, îngurzi 317 (e), îngustime 237, înjosi 314, înlătura 249, înmagazinare 214, inoc 294 (e), Ioana sântă Ioana 453, iobăgie 240, ioite 284, Ion 526, Ionache 476, Ionelele 533, Ionescu 450, înșela 327 (e), 658, înșeua 329, întâlni 520, întineri 220, întonca 546, 657, întortochia 238, întuneca 546, 547, 659, inuc 294 (e), învalge 470, învăliș 327, învârtelniță 430, învăța 331, ipângea 473, iriș 254 (e), iriță 284, iruncă 284, Ismănariu 430, ispravnic 249, istecior 242, isteț 242, Istrate 456, Ița 456, iuă v. rom. 658, iuite 284, Iulia 449, Iuon 456, Iuon sânt Iuon 453, Ivan 456, Izvoara 532,

jampieri 472, Jidov 532, Jidova 532, Jivină 309, jneapăn 260, jocul călușarilor 278, Joia 526, joiana 240, josime 237, jug 316, junincă 227, jur 416, jura 238, 336.

laciu 285 (e), lăcomie 240, lacră 657, lăduncа 254, lambă 473, *Lancrăg 535, Lăncrăjeni 535, Lancrăm 535, lângă 534, lăpăda 657, Lăpădat 526, 235, Lăpăduș 535, Lăstun 525, lățime 237, lătra 223, lătrat 222, lăudare 236, lăudat 240, lăutari 425, leagăn 232, Lebădiul 533, legendă 517, Lența 449, Lenuța 449, lepădă 295 (e), 657, l'epurițe istrorom. 530, leurdă 567, Leuștean 526, leveș 244, leveșă 244, leznele 377, libirat 474, Lidișorean 535, Lidoroșan 535, Lidroșan 535, Liliom 430, liman 246, lindiră 394, livez 245, logodi 225, 226, logodnă 225, 226, logornă 226, loian 546, lopătar 240, lucină 546, lui 459, luminăție 238, Luncșoară 439, lunecuș 326, Lupa 525, 530, 531, Lupan 525, lupoaică 530, Lupu 525, 531.

măciuchiță 238, Macsim 420, Macsin 420, măglă 547, Maier 657, maine 233, 486, mal 558, 657, Mălai 477, Mălai Rău 477, Mălairău 477, măligă 468, mână 510, mîncăcios 567, Mănduliță 473, mâne 486, Mangalia 657, mănușă arom. 656, măr 239, Măra 532, marfă 507, Marghioala 527 Măr-

©BCU CLUJ

ginărean 534, margine 242, mărgioară 241, marhă 507, mărhaie 507 (2), Maria 526, mărícúe arom. 546, Marița 456, Martin 455, 456, mâșâi 547, 657 (2), măsuță 230, Matache 535, mătcălău 277 (e), mătcuță 277, 547, Mateiu, 455, 535, *mătrăgură 392, mătușă 326, mau **367** (e), Maxim 420, mejluc megl. 418, melean 457, melesteu 251, 264, meliuc 457, merge 239, mertic 474, mesică 231, mesiță 231, mesteacăn 232, Mesteacănul 433, meșter 220, Meștera 531, meșteșug 220, mesuță **230**, 241, metea 473, metoh 221, meu megl. 418, mezin 260, miăjluc megl. 418, miău megl. 418, Mica 531, Micăsasa 527, Micu 526, mierău 657, Mihalache 476, minajală 470, minună 473, Minuțe 430, Mircea 526, 527, mire arom. 546, miriște 546, mirui 473, Misailoaie 476, mișca 657, mișeniță 547, 657, mișina 547 (2) 657 (2), mișiță 547, 657, Mitreața 531, mistreț 657, mistrugancă 466, mistui 524, mișui 547, 657, Mitică 527, mitocănie 240, mitocănime 240, mitorlan 659, Mitru 527, Mitu **527** (2), 528, mizinic 259, mńerkuri 418, moară 241, Moara spânească 530, moare 657, moarte 241, Moașcodi 457, mocan 466, Mogoș 476, Moise 526, moiu 240, mojicie 238, 240, Moldovan 220, monah 221, morar 238, 241, moroian 466, moroiu 466, mort 499, mortăcină 238, morțis 241, mosnegel 277, mosoroiu 547, 657, moț 321, muia 240, 657, muiat 240, muieți 240, muietură 219, 240, Muntean 220, mură 326, murar 238 (2), Murăroiu 238, Mureș 445, Mureșian 528, Mușat 455, 526, mușătic arom. 226, Mușcatlă 430, mușchi 393, mușina 547, 657 (2), mușinoiu 547-657, mușitic arom. 226, mușlui 547, 657 (2), muşoroiu 657, mustăcioar, 221, **242**, **mustăcios 221, 242**, **mustață 221, 242**, **muşunoiu 547, 657**, mău șuroiu 547, 657, mutrescu arom. 546.

Nădlăcan **232**, năduh 221, năduși 221, năfară megl. 389, năgară 657, naiba 495 (2), Nămaia 507, nămaie 507, Nămăiești 507, Nan 455, nare 510, nari 510, nas 322, 510, năsoiu, 218, naște 469, năzuros 230, 'ndelicat 474, Neagu 456, neghiobie 240, Negrea 475, Negru 526, negură 310, Nemeș 528, Nemeșiu 528, neputincios 242, neputință 242, neregularitate 234, 237, ńerkuri 418, nerozie 240, netejor 242, Netezul 533, Nicanor 449, Nicoară 526, Nicolae Sf. 474, nimirea 474, Nireș 433, nodic 260, noian 546, ntunearic megl. 547, ntunica arom. 547, nuchiță 238,

oaie 459, oală 220, Oană 475, oarecând 389, 393, oarecare 389, oarecine 389, obraz 331, obrăzari 277, obraznic 337, 547, obrăznicie 240, obște 302, ochelar 299 (e), ochier 299 (e), 300, ocop 254, ofeli 291 (2), ogaș 276, 390, oglindă 469, oglinjoară 242, oier 220, ojoc 267, 285 (e), olar 220, Olt 445, Oltea 527, omenesc 230, omoiu 218, on 239, onoare 472, opșag 300 (e), opșegos 301 (e) (2), Opriș 532, Oprișa 532, oraș 390, Orăștean 535, orb 460, orbalț 567, oricând 389, 393, oricare 389, oricine 389, orjoc 267, 285, Orlea 438, 570, Orlu 570, ortodox 237, os 499, osânză 320, Oscar 527, ospăț 219, ospăta 219, Ostrov 591, otel 470.

pâcală 523, păcălui 271, păcat 495, (2), 496 (2), pace 231, păcorniță 224, 238, păcuină 309 (2), păcură 224, 299, 549, păcurar 466, păcuraș 474, păducel 236, păduche 236, paf !.. 491, pahar 248, păhar 248, păharnic 247 (e), păine 233, 486, păinișoară 233, păiuș 326, păivan 289, palten 242, Paltin 526 (2), păltior 241, Pană 475, Panaitache 476, Panciova 532, pândă 524, pâne 486, pângă 469, Panic 434, Păniceni 434, pansat 474, pântecare 231, pănușă 325, papu, arom. 567, păpușă 326, parasnic 957, pârcălab 520, 524, părcan 254, parcană 255, 273 (2), părea 222, părintesc 238 (2), părnaia 466, parte 229, părugei 473, părui (a se) 220, părumbă arom. 530, păruștean 327, păruștеț 327, paș 272, pâs ! 491, pâș !... 491, pâsat 523, păște 251, păstură 547, pătat 230, patriarh 221, Păun 525, Păuna 525, 530, păuniță 530, Pejmă 430, pe loc 473, Pepenaru 538, per megl. 418, percitar 472, perd 414, perd megl. 418, perioară 473, Perișor 433, permutat 474, pescar 231, pescui 231, pește 231, 251, Peștenarr 534, pesti 249, petat **230**, 241, Petca 434, petecel 238, Petecu

©BCU CLUJ

434, Petelea 439, petrecanie **232**, Petreşti 434, petri 417, Petrid 434, Petrifalău 535, Petrifăleni 535, Petriş 439, picat 467, pichet 254, piciorus 473, pilicios 290 (e), Pipera 526, pişca 289, pişte 251, pitcocit 658, piti 548, pivnicer 221, pivniţă 221, pk'atră 418, plaz 351, pliuhă 302 (e) pliuhău 301 (e), pliuhniţă 301, plop 429, Plop 526, ploschiţă 238, pluimă arom. 310, poarcă 219, poarcă arom. 530, Poarca 531, Podul tatii 529, policandru 470, polijdeu 385, politicos 472, popă 567, popie 240, poradichiu 657, porc 219, 232, 238, porcă, istrorom 530, porcar 219, 231, 238, porcăreaţă 238, porcărie 238, porcesc 238, portocală 472, portofel 472, porumb 240, Porumb 525, porumbac 240, porumbar 240, Porumbeni 439, poşegos 300 (2), 301, postelnic 248, potcovi 327, povară 389, povaţă 263, 549, povod 263, prăjină 230, prăjioară 230, prăjiuţă 230, prăpăd 339, prăpădenie 339 (2), prăşcar **232**. praştie 232, prăstină 657, pran 367, prăură 549, preabăt 254 (e), preabet 254 (e), prefăcanie **232**, preoţesc 238, preoţie 238, 240, preoţime 237, prepelicar **232**, prepeliţă 232, pri 385, prihod 303 (e), priod 303 (e), prişcălà 277 (e), priscălì 277 (e), prişcălì 277(e), pristenior 242, Proca 526, Procopiu 526, (Pro)fira 526, proor 549, prostie 240, prubă 382, prunc 260, 546, puine istrorom 413, pul'e, istrorom 530, pulură arom. 658, pupul'u arom. 658, purcar 238 (2), Purcariu 219, 238, purcăreaţă 238, purcea 531, 567, purcel 219, 233, 238, purec 231, pureca 231, purece 231 (2), purtare 224, pururea 546, puşescu arom.. 546, pusteitate **225**, pustietate 225, puţintel 227, putoare 240, puturos 240.

Răcilă 477, răcoare 225, răcoros 240, răcută 467, Rada 457, râde 337, râde (a se) **333**, 547, Rădeşti 434, râdica 523, Radu 456, 526, 527, raită 254, rămâne 234, râmboiu 457, rână 394, răncheza 657, răpas **547**, răpciune 657, Răpsâg 435, Răpsig 433, rărunchiu 657, răscăcăra 227, rătăcanie **232**, răţoi (a se) 316, răţoiu 316, rătui 251, 259 (e), rău 567, Râureni 535, Râuri 535, Râuşor 535, răzăitoare 227, răzeş 548, răzgâia 548, 658, răzmat 473, răzuitoare 227, rece 225, Recea 444, 593, refec 657, refeca 545, regăţean **231**, Regele Carol 433, regie 472, regret 253, repedzână arom 310, repejor 242, retezor 545, Richard 527, ridica 658, ridiche 658, rierunca 284, ripidină arom. 310, Rodic, 526, 527, Rodia 526, rogojină 242, rogojioară 241, roibă 237, Roman 535, Romaşcani 535, Romaşcu 535, roşcă 567, rostime 377, rosură 240, rotar 240, rotocol 303, rotunjor 242, Rovinaru 534, rozet 470, rubedenie 339, rugă 234, ruga (a se) 234 (2), 336, rugăciune 240, rug(u) 310, rumân 239, rumeior 230. 241, rumen 241, Rusu 477, Ruxandra 527.

şa 329, săbioară 230, săbiuţă 230, Săcărea 229, sacfiu 275 (e), Sacmar 549, Sadova 532, saftiu 275, şagă 300, 301, săgeţea 238, Sagmar 549, salată 368, 369, şălată 368 (e), 369, salcă 272, sălcineriu 268, Sămărtean 535, sămbără arom. 546, Sâmbotelec 434, Sâmboteni 434, sămcea 657, Sâmpetru 454, sănătate 535, Sănătescu 535, sănătos 535, Sanda 527, Şandru 532 Sandu 527, 528, Sânaz ni arom 454, Sânfireag 430, Sângeorz 321, sângios 231, sanhiu 274 (e), Sânzeana 453, 454 (2), sânzenie 454 Sânzienele 453, 454, 545, 546, sânzuene 454, şapcaliŭ 547, Şăpti Fraţi 477, Săpunaru 534, Săpuneanu 534, sărăcime 238, sărădău 470, Şarba 531 (2), Sârbul 477, sarcieriu 268, sărcineriu 268, sărcinioară 242, săritură **497**, Şarpe 525, Sărună arom. 593, Sas 237, sasău 275, sasâu 275, săsău 275 (e), saschiu 275 (e), sastiu 275, şaştiu 275, sătean 220, Satmar 549, sătul 499, săva(i) 393, sbanţ 566, sbuncen 470, scamn 416, scaun 315, 416, Scaunupopii 430, scăunenciu 227, şchiop 567, scorţar 240, scovardă 349, Scovârdaru 534, scrânciobar 240, Scropoasă 657, scula 223, 238, 549, 657, 658, scurtare 324, scutar 465, scutare 499, Secuia 531, Secuiu 531, seia 329, şelar 230, şelate 369 (2), Şerba 531, şest 301, şestină 310, sfânt 496, (s)fârlă 307, Sfeşnicel 430, sfetnic 248, sfinţie 238, sgârciu 523, sicriеş 230, sicrior 230, şier 419, Sighefrie 527, sighiartărie 535, sighiartău 535, Silaret 470,

©BCU CLUJ

Silimon 470, simbol 307, simbriaş 466, Simionoaia 476, Sincan nou 535, sineca 657, singur 316, 499, Sinziana 449, 454, şir 419, sirac 547, Siridon 470, siromah 547, sitar 591, Sitar 591, slăbină 230, slăbioară 230, slăbiuţă 230, Slănic 247, slobozie 240, smaranda 526, soacră 241, Soare 526, Socoala 531, *socol 531, Socol 531, Socola 531 (2), socoti 657, socotit 300, şod 277 (e), 546, 551, sodom 339, Şoimu 525, Şoimuş 445, şol 368, şolă **368** (e), soli (a) 382, Solnoc 246 (e), Soloncii 247, Soloneţul 247, Solontul 247, Someş 592, şopârlă 549, şopârlar 240, şopti 311, soră 240, Sora 526, Sorbu 526, şorecar 240, Soricu 526, Sorin 526, Soriţa 526, soroca 466, şorţ 473, soţior 242, Şovăială 533, Sovata 445, spălăcanie **232**, spas 547, spasu-dracului 659, Spată lată, 429, spătar, 220, spease arom. 547, spicu 469, Spineni 433, sprinteior 241, sprinten 242, sprintenior 242, spumos 242, stajeai-meşter 467, stâlp 523, Stan 455, Stana 434, Stâna 434, stăpân 234, 465, 658, stârv 523, stăuină 309, Stăuină 531, Staul 657, steag 224, steamătu 548, stegar 224, steiu 657, stejeriş 327, stogu 466, Stoian 240, stolnic 248, Stolniceni 477, strajameşter 467, strecătoare 547, strigăt 232, 332, strugur(e) 310, (e), 658, Strumioara 533, Strumiorul 533, stup 549, 635, 636, stupină 309, stupu arom. 635, 636, stur 310, Sturzu 525, subţire 222, suce 304, sudenie 339, sudum 339, *sudumenie 339, şuera 459, suflet 533, şugubină 300, suiş 327, sulcină 546, sulfină 546, Sulfina 526, sulfur 546, sumă 338, şumăior 230, suman 230, sumedenie **338** (e), sumetenie 339, surată 240, surd 226, surdime 237, surzime 237, suşa 472, şuşea 472, şut 547, Suţuleasă 476, sveatilnă 385,

tăgârţă 262, talan 547, talaniţă 547, tâlc 523, tale 469, ţalpe arom. 558, Tămaşa 531, ţăran 220, târg 523, tărhat 253, Târnova 433, târziu 523, tată 229, tătară 466, Taula 530, Taura 531, 532, tăurenciu 227, 236, teafăr 547, teară arom. 656, ţecl'u arom. 311, telegramă 470, telifon 472, terhetiu 253, ţeruş 326, ţesală 267, Tiberiu 449, tic-tac 492, ţică 657, ţigaie 466, ţiitoare 567, Timiş 592, ţipic 301 (e), tiva 491, toancă 546, tocmală 239, tocmeală 239, Todericean 536, Toderiţa 536, Tomoşoiu 658, tont 307, ţopârlan 308, Tornea 434, tot 222, totime 237, tragăn 232, Traian 527, Trandafir 449, 454, 526, treacăt 232, trebuincios 242, trebuinţă 242, tretin 242, tretior 241, trist 237, Troian 449, truncher 305, trupşor 240, trupşurel 240, tu 469, tufiş 327, tun 315, tunca 658, turcă 278 (e), turcană 466, turcaş 279 (e), Turic 248 (e), Turnu 434, tuşina 567, ţuşti !.. 491, ţuţuian 466, ţuţuiă (a se) 466, ţuţuică megl. 466.

ucide 223, Ucrăiău 535, Ucrăieni 535, uină arom. 301, ulcică 220, ului 303 (e), umă megl. 549, umplutură 219, un 239, undă 546, unde 469, undrea 547, Ungura 531, Ungureanul 477, unu 510, uorbu megl. 460, urcuş 326, urdoare 240, urduros 240, urgie 547, urgie arom. 495, urginat 547, urioc 657, Urlăţean 231, Urlaţi 570, urlui 303 (e), Ursa 530, Ursa-mare 531, ursat 473, ursoaică 530, Ursu 525, urzi 318, uspătă 239, ustura 227, ustunoiu 227, uşunic 268, uzură 331,

va 391, văcar 220, vai ! 304, vaide 304 (e), valced 657, Valeriu 449, Vălişoara 439, valost 253, vânăt 231, vănatu arom. 658, vândroc 301 (e), vârcoli 303 (e), vârf 314, 314, 523, Vârfurile 433, vârgoli 303 (e), vârh 313, vărsa 295, vărşoare 468, vartă 254, vârtej 226, vârtolomeiu 452, vârtolomete 453, vâşcă 657, vâşca 657, Vasile 455, Vasilică 455, văsilcă 454, 455, Vasilică 455, Vasilichia 476, vasilisc, 454, vătaf 221, 466, vătah 221, vătală 657, vătăma 657, vătăşel 221, vedea **219**, verzuiu **230**, vechil 466, veşted 226, veşteji 226, viăr megl. 418, Vidin 525, vie 506, viezuină 309, vifel 248, vin 506, Vinaie 226, vineţeală **231**, vineţi 231, vineţiu 238, Vioara 526, Violeta 449, 454, Viorica 526, vipt 506, Vireag 433, Virginia 527, Virian 226, vis 586, vistier 249, vistiernic 249, viştite 473, vită 506, 507 (2), vital 507, vitreg 259, Vlad 455, 527, Vlaicu 526, voi (a) 260, Voicu 527, Voiculeasa 527, Voiculeasca 527, Voiculescu 527, voinicie 240, Voivodean

©BCU CLUJ

535, Voivodeni 535, vorbi 239 (3), vornic 249, Voscraesnă 385, votrie 240, vran 366, vrăvan 289.

zadă 315, zamcă 255, Zamfira 526, zână 453 (2), Zâna 526, zănatec 658, zânca 526, zârli 304, Zârneşteni 527, Zârneşti 527, Zăvideni 473, zbier megl. 418, zborşi 657, zburli 657,(z)dreanţă 261, zer 567, zgâi 534, zgâia 53e zgândări 657, zgrăbunţ 657, Zinca 526, ziţăl 419 (2), zmieroiu 474, Zo4 526, Zurr ! 492, zvâcni 303, 304, zvârcoii (a se-) 303 (e), zvârgoli 303 (e), zvârli 304, zvârz 304.

romanice.

albardar, span. 328, albarder span. 328, albardo span. 328, alouette ranc. 306, arrêt franc. 254, auriolo prov. 545, baronne franc. 227, bastia t. 254, beffarsi it. 333, bonne franc. 227, boquiancho span. 332, capgros prov. 332, capitombolare it. 332, capovolgere it. 332, cappellaccia it. 307, caravirar prov. 332, Casu sard. 658, c(h)iurlo 308, ciocca it. 306, cionco it. 260, coguhada span. 306, codina sard. 309, cohacurt cat. 332, cohallarch cat. 332, cochevis franc. 306, coiffer franc. 328, engourdir franc. 319, folie franc. 274, fottersi, it. 333, fregarsi, it. 333, gargousse franc. 320, goliardo it. 658, gorga it. prov. 319, 320, gorge franc. 319, 321, gorgia it. 321, gorgozza it. 320, 321, goja cat. portg. 321, gourd franc. 319, gozza it. 324, irgustolu sard. 324, marcharse span. 339, marchitarse span. 336, neblina span. 309, onde v. franc 546, palta, lomb. 355, pauta piem. 355, pauto n.-prov. 355, pas franc. 496, père franc 228, pietrisco v. it. 327, piquet franc. 254, porter la selle franc. 328, puñeta span. 333, regret franc. 254, reirse span. 333, rengorger franc. 320, semailler franc. 338, trop franc. 310, troupe franc. 310, troupeau franc. 310.

slave.

aglika bulg. 247, alъ srb.-cr. 247, alьnъ srb.-cr. 247, Arčar slav. 525, aršuv rut. 267, babuša rus. 326, babuška rus. 326, bantuju rut. 524, bantuvamъ bulg. 524, barzača bulg. 278, baszta pol. 254, Bъdinъ slav. 525, bekuša bulg. 326, blatina slav. 310, boliničarĭ psl. 221, bota srb. 264, Bratula srb. 532, bukarъ bulg. 549, čadĭca bulg. 549, čašinikŭ bulg. 248, čavka bulg. 259, čavka srb. 269, čekalo rut. 267, čĕkanie rus. 311, čĕlnŭ rus. 311, čĕlŭ rus. 311, čĕpŭ rus. 311, čerkalo rut. 267, černyi rus. 311, čĕrtŭ rus. 311, červljan srb. 308, červljati srb. 308, četvrŭtŭ slav. 313, čevrljan srb. 306, čevrljati srb. 306, čevrljuga srb. 306, čokrlja srb. 309, čokrljan srb. 308, ćör srb. 268, čučulaška bulg. 306, čučuliga bulg. 305, čukurdelĭ rut. 306, čvrljak srb. 306, darują slav. 524, dever srb. 368, Dobrula srb. 532, Dragula srb. 532, Drъža slav. 444, družina slav. 310, Dunaj slav. 525, Dunavъ slav. 525, dvorŭnikŭ bulg. 249, eževina rus 310, fŭrljam bulg. 297, *gądŭ 524, gazja bulg. 549, gъrlo bulg. 319, 321, (g)de 368, glŭtŭ slav. 226, Gjurgevo 444, golĕm bulg. 547, gradina slav. 310, graziti slav. 320 (2), hajduk slav. 301, harc pol. 254, hititi srb. 548, hronziti ceh. 320, ispravĭnikŭ bulg. 249, Izdrailĭ slav. 350, jalъ srb.-cr. 247, jalьnъ srb.-cr. 247, jálnik srb.-cr. 247, jarica slav. 284, jaruh slav. 284, junák rut., bug., srb., pol. 294, kobyla slav. 266, kajgana srb. 367, kalъ bulg. 438, kalabátina rut. 266, karačun rus. 549, karta srb. 265, kècelja srb. 368, ključarĭ 277, ko srb. 368, k'or bulg. 268 (2), k'orav bulg. 268, korčun vsl. 549, koročun rus. 549, k'orka bulg. 268, Kostol slav. 525, krăčun srb. 549, krecav bulg., srb.-cr. 549, krina bulg. 271, krinica slav. 271, 272

©BCU CLUJ

krinka rus. 271, krpica slav. 272, krinŭ bulg. 271, kromuša rus. 326, kromuška rus 326, krątiti slav. 547, krynka rus. 271, *kvršiti slav. 315, kyta slav. 548, kytica slav. 263, lepida bulg. 296, loj slav. 546, lojati slav. 292, lokъ slav. 445, lučina ceho-rut. 546, mah srb. 367, Mątimirŭ slav. 524, migla vsl. 547, mirŭ vsl. rus. 546, molodjatina rus. 310, mšelĭ rus. 330, muruša bulg. 327, můšelĭ pslav. 330, můšelŭ, pslav. 331, 331, myszca slav. 547, nasamariti srb. 327, Nedelja slav. 526, obištĭ bulg. 302, obrazínikŭ slav. 547, ocop pol. 254, okulary pol. 299, ošaliti čeh. 330, ostrŭ slav. 350, ožegъ slav. 267, 285, pacharŭ slav. 248, pžditi slav 524, parkan pol. 254, pecharŭ slav. 248, perliti bulg. 297, pero bulg. 297, pъkъlъ bulg. 549, planiná bulg. 310, pljuga rut. 303, pljuha rut. 302, pljuvati rut. 302, popa slav. 567, povodъ bulg. 549, povodnik bulg. 549, postelínikŭ bulg. 248, požel'kati slav. 291, prahŭ slav. 367, prihodŭ slav. 303, rat pol. 255, ratować pol. 259, ravína rus. 310, ravniná bulg. 310, razgaljam bulg. 548, reče bulg. 593, ret ceh. 255, reti rus. 255, retĭ slav. 258, retovatĭ rus. 255, 259, rudiná bulg. 310, Rumarula srb. 532, rycerz pol. 548, šaliti čeh 330, šega bulg. 300, ševrljuga srb. 306, Sirmŭ slav. 525, slaná bulg. 326, slanъ bulg. 247, slan-uša bulg. 326, Sodomŭ slav. 339, sokolŭ slav. 531, šolja srb. 368, srěda slav. 351, Srědecъ slav. 525, Srěmъ slav. 525, stimati srb. 548, stolínikŭ bulg. 249, strugati slav. 310, struja slav. 351. sudramica slav. 262, štŭ slav. 277, suvetínikŭ bulg. 248, svreti n.-slov, 303, svrkniti n.-slov. 303, tonạ slav. 546, tonъka rus. 546, užwirszát pol. 313, vărkolest bulg. 303, Vasilko rut. 455, vica rus. 549, vrahŭ slav. 367, vršiti ceh. 313, warta pol. 254, zapljuvica rut. 302, zamek pol. 255, zamůkŭ bulg. 255, žegą slav. 285, želati slav. 291, živina srb. 310, zvreti n.-slov. 303.

turceşti

alaman 246, čašyd 267, el-emân 246, inak 294, liman 246, šapkali 547, ynak 294.

ungureşti

álnok 247, alsó 267, apaszt 250, 251, arszak 285, arzsak 267, 285, ártány 261, ásó 265, azsag 267, 285 (22), baj 467, Báldonfalva 261, Bálint 447, bántani 520, 524, Bárbuy 446, bástya 254, becstelen 263, bestelenit 263, bestelenkedik 263, bestya 263, bestye 263, birtok 247, bondrizsál 282, bondrus 280, bot 264, bú 253, büdös 276, Bumbuj 446, cipő 301, cipők 248, ćah 271, csahit 270, 271, csahol 270, csaholni 271, csalni 467, csandar 293, csandargat 293, csandarit 293, csandarog 293, csapat 313, csavar 293, csehet(el) 271, csercseje 312, csercselye 312, 315, Cserét 657, cserkálo 267, cserpák 311, csihol 270, 271, csóka 269 (2), csömpölyödik 311, csömpül 312, csöng 311, csöngör 311, csörcse 312, csörcselye 312, csörgölő 277, 546, csormoly(a) 302, csormolyák 302, csorpák 311, Dancsuj 446, deák 567, Derzu 444, Duduy 446, élénk 246, eleve 245, eleves 245, elevesedik 245 (2), ellen 254, elvetél 297, emészteni 524, erős 254, Erősd 254, erre't 251, errünt 251, esni 468, ev 245, eves 245, farkas 531, Fegyvernök 248, fest. 263, festelő 302, főbiró 248, folyam-fü 275, folyó-borostyán 275, folyófü 275, Foncsel 657, forga 275, forgás 276, gabonás 276, gaca 263, gidós 280, gond 525, Guczuy 446, Gurguly 446, guzslik 293, guzsol 293, hadaró 302, hajdu 301, halastó 251, 264, hány 296, hapsa 302, harc 254 (2), 303, harcol 254, házsárt 283, herécel 254, hölgy 468, homok 247, hopsa 302, hordó 520, Inakfalva 294, inas 294, Irkuj 446, kabala 266, kabola 266, kabolás 266, käcölye 368, kajla 286, kajlás 286, kalaba 266, kalabalálni 266, kandar 293, kandarasz 283, kandard(ik) 293, kandargat 293, kandarit 293, Káp

©BCU CLUJ

657, kapú 252, kart 266, kecele 368, kélënta 272, kelenta 272, *kepélos 546, kerenta 271, 272, kérkedni 268, kerködni 269, kilinta 272, köcöle 368, köcölöje 368, ködmönös 248, kolcsár 277, kópéság 300 (2), korhely 269, korhely(k)edik 269, köz 293, közel 292, krinta 272, Kukuj 446, külön' 248, kurjantó 547, Kuszuly 446, legelő 534, leves 245, Lokkaszon 444, Lókod 445, lovas 245, Lupuj 446, mál 558, málasztó 251, 264, marha 507 (2), mátka 277, mátkáló 277, 547, Moncsal 657, Neaguj 446, Niczuj 446, okorláre 299, okulár 299 (2), okuláre 299, pahár 248, párkány 255, 273, pakkol 271, parasznik 247, Pikuj 446, pityér 306 (2), pohár 248, pohárnok 247, porkoláb 520, Posztuj 446, Posztuly 446, pricskel 277, pütyör 306, Raduj 446 (2), Raduly 446 (2), rajta 254, Récse 593, saláta 368, sod 277, 546, Szacsal 657, Szanduj 446, szász-fü 275, Szavuj 446, Szavulj 446, szegfü 275, Szerbuj 446, Szolnok 246, Sztancsu 446, Sztancsuj 446, Sztancsulj 446, találni 520, terh 253, Török 248, turkás 279, tyara 268, Urszu 446, Urszuly 446, vágás 276, válasz 253, vándor 301, vég 286, vergel 304, vergelöd(ik) 304, vergöd(ik) 304, vergöl 303, vifel 248, vigan 286, villás 285, Viszuj 446, Viszuly 446, vőfely 248, Vojku 446, Voikuj 446, Zsukuj 446, Zsunku 446, Zsunkuly 446 (2).

©BCU CLUJ

E R A T A

Pag.	Rândul	Să se citească:	In loc de:
212	1 de jos	f o n o l (o g) e m	f o n o (l o) g e m
218	29 ,, sus	extragere	extragerea
220	19 ,, ,,	*porc-poarcă-purcel*	*oală-olar-ulcică*
221	7 ,, jos	< germ.	> germ.
222	17 ,, sus	fonologice	fomologice
225	11 ,, jos	*încolătăci*	*colătăcì*
230	4 ,, ,,	*slăbioară*	*slăbiooară*
231	2 ,, ,,	*pescui*	*pescni*
235	22 ,, sus	Karcevskij	Kacevski
251	18 ,, sus	*pat*	*paţ*
276	5 ,, jos	Obergymnasiums	Obergynnasiums
276	2 ,, ,,	Gymnasiums	Gymnasiuns
308	24 ,, sus	*ciocârlie*	*ciocîrlîe*
311	25 ,, ,,	şterge pe : cesvârtă şi *ciosvârtă*	
315	14 ,, jos	baza	bază
316	22 ,, sus	burzului	durzului
316	5 ,, jos	*singularius* >	*singularius* <
363	7 ,, ,,	Sandfeld	Sanfeld
369	nota	Jaberg	iaberg
		asigură	singură
		anderwo	adersvo
		haucht	haug
		flüstert	ffeïestert
387	11 ,, jos	completive	complective
389	2 ,, ,,	des	lacs
431	19 ,, sus	istoric	istric
433	7 ,, ,,	alese	ales
433	30 ,, ,,	*Binţinţi*	*Bintiţi*
433	32 ,, ,,	vechi	ve-chi
438	5 ,, ,,	toponomastic	toponanastic
438	12 ,, ,,	valoarea studiului	valoarea, studiului
454	23 ,, ,,	*Cosânziana*	*Cosânziana* [1])
456	12 ,, ,,	lucrării lui	lucrăriilui
456	13 ,, ,,	Acestui	Aceastui
458	7 ,, jos	SCHOLZ GÜNTHER	SGHOLZ GÜNTHËR
462	8 ,, sus	ISOPESCU	ISOPSECU
463	10 ,, ,,	bulg. *horó*	horó
468	23 ,, ,,	versuri	viitor
470	33 ,, ,,	*v-*>*-z*	*o-*< *z-*
485	3 ,, ,,	DR. VI 211 ş. u.	DR VI

©BCU CLUJ

Pag.	rândul	să se citească:	în loc de:
499	25 ,, sus	*verde lămâiță*	*verde de lămâiță*
502	14 ,, jos	Sinne	Simfe
502	8 ,, ,,	vollkommen	vollkomen
502	4 ,, ,,	breiten	breiter
503	13 ,, sus	curentă	curente
507	23 ,, ,,	Pflanzen	Pflazen
515	6 ,, jos	*l'*	l''
518	8 ,, ,,	consonanță	consecință
520	18 ,, sus	și *or*(ă)	și *ol*(ă)
522	18 ,, ,,	post-paleoslave	post-paleoslavă
525	19 ,, ,,	*are* <	*are* >
525	21 ,, ,,	*clavem*	*calvem*
526	4 ,, ,,	DR. VI 454	DR. VI
534	2 ,, ,,	*Pasăre*	*Pasărei*
534	25 ,, ,,	propoziția	propoziție
657	28 ,, ,,	(M. Valkhoff)	C. M. Valkhoff)

©BCU CLUJ

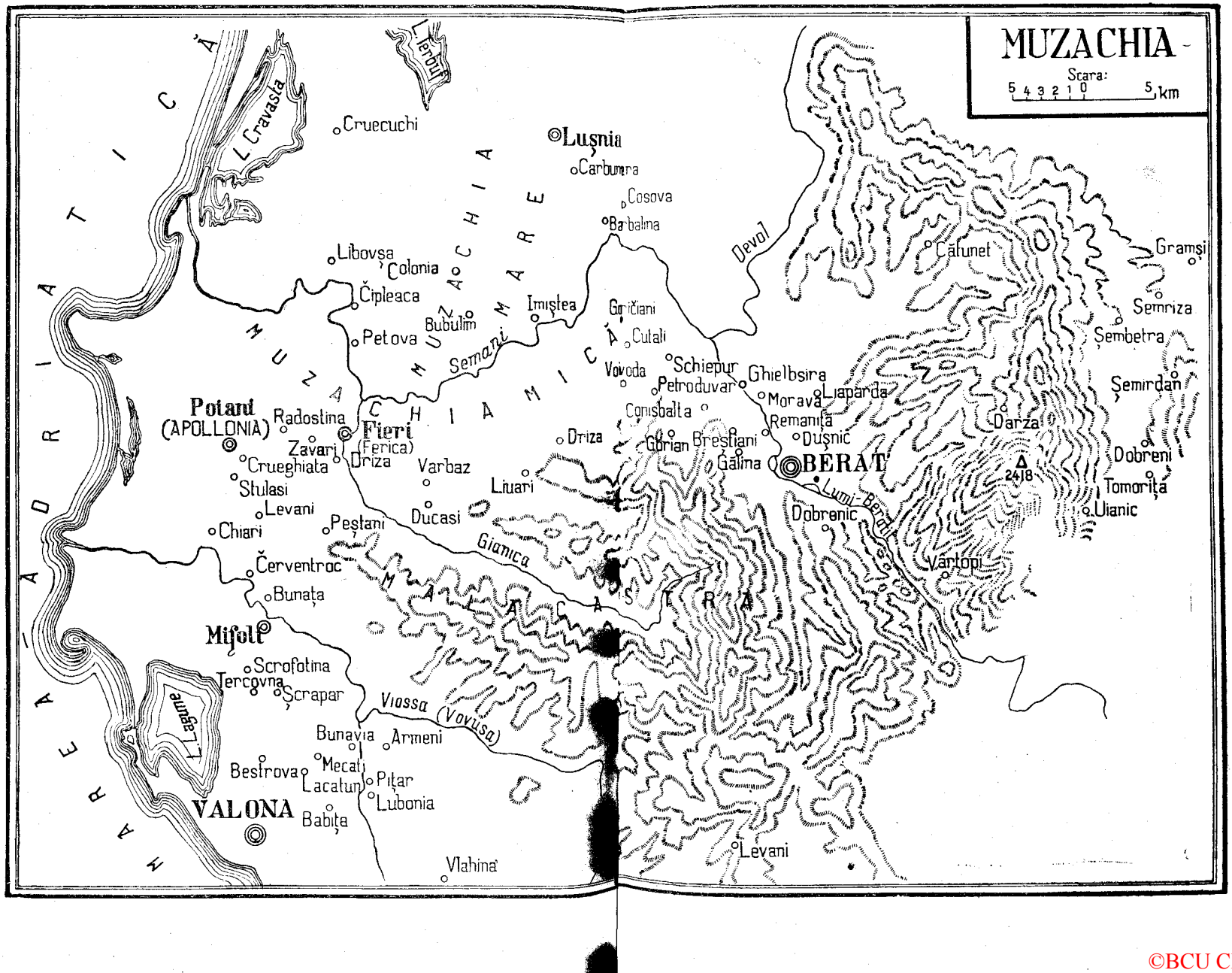
MUZACHIA
Scara:
5 4 3 2 1 0 5 km
MAREA ADRIATICĂ
L. Cravasta
L. Ierbuf
Cruecuchi
Luşnia
Carbunara
Cosova
Barbalina
Devol
Libovşa
Colonia
Čipleaca
Petova
Bubulim
Imiştea
Semani
MUZACHIA MARE
MUZACHIA MICĂ
Goričiani
Cutali
Voivoda
Schiepur
Petroduvar
Ghielbsira
Morava
Liaparda
Remaniţa
Duşnic
Conisbalta
Gorian
Breştiani
Galina
BERAT
Lumi-Berat
Dobrenic
Vartopi
Potani
(APOLLONIA)
Radostina
Fieri
(Ferica)
Zavari
Driza
Crueghiata
Stulasi
Levani
Chiari
Peştani
Varbaz
Liuari
Ducasi
Gianica
Červentroc
Bunaţa
MALACASTRA
Mifoli
Scrofotina
Tercovna
Şcrapar
Viossa (Vovusa)
L. Lagune
Bunavia
Armeni
Mecati
Bestrova
Lacatun
Piţar
Lubonia
VALONA
Babiţa
Vlahina
Levani
Cătunet
Gramşi
Semriza
Şembetra
Şemirdan
Darza
Dobreni
Tomoriţa
Uianic
2418

©BCU CLUJ

CUPRINSUL

Pag.

Studii.

Theodor Capidan: Fărşeroţii . . . . . 1—210

Introducere . . . . . 1— 3

Autorii care au scris asupra Românilor din Albania. . . . . 3— 4

Partea I.

Descrierea călătoriei de la Bitolia la Moloviște . . . . . 5— 9

De la Florina la Coriţa: Florina-Pisuderi-Biglişte . . . . . 9— 14

Coriţa şi împrejurimi: Românii din Coriţa — Târgul din Coriţa Dişniţa — Moscopole — Boboştiţa — Aşezările Fărşeroţilor nomazi în colibe — Tipul Fărşerotului, Moscopoleanului şi Albanezului 14— 43

De la Coriţa la Elbasan: Drumul spre Pogradeţ — Lacul Ohrida Mănăstirea Sfântului Naum — Comuna Lini . . . . . 43— 47

De la Elbasan la Tirana: Oraşul Elbasan — Albanezii musulmani, Bektaşi şi Mevlevi—Nume de localităţi de origine creştină — Apostazia la Albanezi — Mentalitatea Albanezului musulman— Pekini — Cavaia . . . . . 48— 60

De la Tirana la Durazzo: Tirana—Românii din Tirana — Aspectul oraşului — Influenţa italiană — Renaşterea Albaniei — Liga din Prizren — Besa Shqipitare — Societatea albaneză din Constantinopole — Societatea „Bashkimi" — Revoluţia din Cosova (1910) — Mbret Wilhelm i Parë — Apariţia lui Ahmed Muhtar Zogolli, actualul Zogu I. Mbret i Shqipitarëve — Durazzo. 60— 75

De la Durazzo la Berat: Luşnia — Muzachia — Carbunara— Berat — Românii din Berat . . . . . 75— 85

De la Berat la Fieri: Duşnic— Morava — Cutali — Nume de localităţi româneşti în Albania . . . . . 85— 93

De la Fieri la Luşnia — Elbasan: Zavari, Radostina, Poiani— Mişcările metanastasice ale Fărşeroţilor — Fărşeroţii chervanagii— Drumurile chervanagiilor fărşeroţi din Albania — Numele catârilor — Numirile părţilor corpului la catâr — Numirile obiectelor de pe corpul catârului; samarul— Numirile plugului şi ale părţilor lui — Războiul de ţesut — Mâncările Fărşeroţilor . . . 94—109

Românii şi Albanezii: Legăturile dintre Români şi Albanezi— Numărul Albanezilor — Numărul Românilor. . . . . 109—115

©BCU CLUJ

Partea II Pag.

A. LIMBA.

Autorii care s'au ocupat cu limba Românilor din Albania . . 116
1. *Consideraţiuni generale* . . . . . 116—118
2. *Graiul Fărşeroţilor* . . . . . 118—120
3. *Graiul Românilor din oraşe* . . . . . 120—127
4. *Graiul femeilor la Fărşeroţi* . . . . . 127—132
5. *Graiul fărşerot faţă de dialectul aromân* . . . . . 132—135
6. *Graiul fărşerot şi dialectul meglenit* . . . . . 135—139
7. *Influenţa albaneză* . . . . . 139—145
8. *Originea Fărşeroţilor* . . . . . 145—148
9. *Strângerea materialului* . . . . . 148—152

B. MATERIALUL DIALECTAL.

Cântece : I—XVI . . . . . 152—158
Basme XVII—XX . . . . . 158—168
Nunta XXI . . . . . 168—171
Cărăvănăritul . . . . . 171—173
Prelucratul lânei şi ţesutul . . . . . 173—174
Nume de bărbaţi . . . . . 174—175
Nume de femei 175

C. PARTEA GRAMATICALĂ.

1. **Vocalism** : . . . . . 176—190

a protetic sau iniţial (176) ; — á : ǫa (176) ;— ă : ä (177) ;— ă : u (177) ; — ăm : äm (178) ; — âm, ân : äm, än ; âm, ăn (179) ; — e : i (181) ; — é : o (181) ; — ęa : ę (181) ; — e neaccentuat (183) ;— e : ă (184) ; — o : ă (185) ; — oa : o (185) ; — i protetic (186) ;— i : e, ä (186) ;—u (188) ;—u : o (189) ;—u : ă (190) ;—u : i (190).

2. **Consonantism** : . . . . . 190—201

r : ρ (190) ; — rn, rń : r̄ (192) ; — rn : ρ (192) ; — rl : r̄ (193) ; — rl : ρ (193) ;— l : ŧ (193) ; — l : ɣ (194) ; — ŧ : ρ (195) ; — l : r (196) ; — l nu se pronunţă (196) ; — l : y (197) ; — l′ : i (198) ; — l′ nu se pronunţă (198) ; — în : ŋ (198) ; — mn : m (198) ; m nu se pronunţă (199) ; — n : ń (199) ; — r nu se pronunţă (199) ; — b : y (199) ;—pref. în- lipseşte (199) ;— metatează (200) ; epenteză (201).

3. **Flexiune** : . . . . . 201—204
1. *Articolul* 201
2. *Pronumele* 201
3. *Numeralul* 202
4. *Verbul* 203

Indice 205

©BCU CLUJ

Pag.

Sextil Puşcariu : Morfonemul şi economia limbei . . . . . 211—243

Etimologii . . . . . 245—340

I. *Nicolae Drăganu* : aleveş ; alnic ; apesti ; aret (arăt)· rătiu ; artic (artig), artan (hartan, hârtău) ; Bagin ; berbeniță, berbințâ ; beşteli ; boteiu (boteu, botău, botâu) ; buzdugan ; buzur ; călăbaş ; cart ; cercală ; ceuc, chiorc, ceucuş, chiorcuş ; închiorcoşa ; chercheli (chirchili) ; cicăli ; crintă ; fleură (Icaură, flear, fleară, freală, freli) ; foişor, foiofiu (foiofoiu, foionțiu, fonfiu, etc.) ; torgaşă ; găvănaş ? ghiduş, bândură, bandor, (bandur), îmbondori, etc., bondriş, etc., îmbondroji, îmbondroja ; hărjate ; iernucă ; iete ! ijog, ojoc ilaciu, -ă ; îmbinde ; împila şi împili ; împujăica ; încoudura (încondora), închiondora ; încujlui (încuşlui) ; Inoc, Inuc ; lepădа ; ochelar, ochieş, opşag ; pliuhă ; prihod ; ului (urlui) ; zvârcoli (a se) ; vaide ! 245

II. *Sextil Puşcariu* : aî ; ciocârlan, ciocârlie ; ciorchină, ciorcioli ; ciosvârtă ; covârşi ; fârfoiu (forfoiu, înforfoiat) ; curcuben ; întemeiat ; îngurzi ; îngurga ; suf. -uş şi -uşor ; înşela . . . 305

III. *Leo Spitzer* : bucălat, codălat, a se râde 332

IV. *E. Petrovici* : sumedenie. 338

V. *Constantin Lacea* : aratrum 339

Articole mărunte . . . . . 340—394

I. *P. Skok* : Une inscription dacoroumaine de la fin du XVII-e siècle provenant de Bulgarie. 340

II. *Gr. Nandriş* : Despre metateza lichidelor în elementele slave din limba română 350

III. *Constantin Lacea* : Cel mai vechiu calendar românesc . . 357

Constantin Lacea : Hiperurbanism fonetic în documente vechi 359

IV. *N. Drăganu* : Câteva cuvinte născute din subiecte ori complemente partitive 360

N. Drăganu : Care (mai) de care. 364

N. Drăganu : Atribut-superlativ. 366

V. *E. Petrovici* : O seamă de sârbisme din Banat. 366

VI. *I. Olimpiu Ştefanovici-Svensk* : Vocalele fără voce în Românește 369

VII. *Aurel Filimon* : Nouă contribuțiuni la Bibliografia veche românească. 374

VIII. *S. Puşcariu* : Viitorul cu „vedere" 387

IX. *S. Pop* : Rotacismul în comuna Avram-Iancu din Munții Apuseni 393

S. Pop : Pentru originea lui râmă 394

©BCU CLUJ

Pag.

Cărți și reviste 395

Recenzii și dări de seamă . . . . . 395—483

Rosetti Alexandre, Recherches sur la phonétique du Roumain au XVI-e siècle (Al. Procopovici) 395

Rosetti Alexandre, Lettres roumaines de la fin du XVI-e siècle (Al. Procopovici) 419

Cartojan N., Cărțile populare în literatura românească. Vol. I (S. Puşcariu) 422

Ortiz Ramiro, Medioevo Rumeno (S. Puşcariu) 424

Radu Const., Tablou sinoptic cronologic al Istoriei Literaturii române (S. P.) 425

Molin S. Romulus, Românii din Banat (E. Petrovici) . . . 426

Țicĕloiu Dr. Ion D., Studii de fonetică (E. Petrovici) . . . 427

Panțu Zach. C., Plantele cunoscute de poporul român (Dr. Emil Pop) 429

Meruțiu V., Județele din Ardeal și din Maramureş până în Banat (Șt. Paşca) 431

Pirchegger Dr. Simon, Die slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet (Șt. Paşca) 436

Kisch Gustav, Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen (Șt. Paşca) 437

Opreanu Sabin, Ținutul Săcuilor (Șt. Paşca) 439

Migliorini Bruno, Dal nome proprio al nome comune (Șt. Paşca) 447

Tagliavini Carlo, Divagazioni semantiche rumene (Șt. Paşca) 451

Tagliavini Carlo, Notizie intorno ad alcuni manoscritti sconoscinti del cardinal Mezzofanti (Șt. Paşca) 458

Scholz Günther, Rumänisch und Spanisch (Șt. Paşca) . . . 458

Marcu Alexandru, Un student român la Pisa și Paris către 1820 : Simion Marcovici (Șt. Paşca) 461

Isopescu Claudio, La poesia popolare rumena (Șt. Paşca) . . 462

Isopescu Claudio, Antiche attestazioni italiane della latinità dei Romeni. II. (Șt. Paşca) 463

Isopescu Claudio, L'arte religiosa moldava della Bucovina (Șt. Paşca) 464

Dr. Veress Andrei, Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Românească (Șt. Paşca) 464

C. Rădulescu-Codin, Literatură, tradiții, obiceiuri din Corbii Muşcelului (Șt. Paşca) 466

Ciaușanu G. F. Fira G. și Popescu C. M., Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi (Șt. Paşca) 471

Georgescu-Tistu N., Folklor din județul Buzău (Șt. Paşca) . 474

©BCU CLUJ

Bobulescu C., Cronica bisericii Sf. Ecaterina din București (Șt. Pașca) 475
Puiu V., Tomescu C., Berechet Șt., Ciobanu Șt., Documente din Basarabia (Șt. Pașca) 476
Boga L. T., Documente Basarabene III (Șt. Pașca) . . . 477
Lang Dr. Friedrich, M. Eminescu als Dichter und Denker (Ion Gherghel) 478
Mateescu G. C., Strămoșii noștri (C. Daicovici) 481
Horovitz Filip, Când încetează stăpânirea romană în Dacia Traiană? (C. Daicovici) 482

Pe marginea cărților III de *Sextil Pușcariu* . . . . . 484—536
Cărți și studii discutate: Travaux du cercle linguistique de Prague (p. 484 ș. u.). — *L. Spitzer*, Asyndetische Vergleiche (p. 499) și Atlas linguistique ou grammaires-dictionnaires-textes? (p. 504 ș. u.); — *K. Jaberg* și *J. Jud*, Sprach-und Sachatlas Italiens und der Schweiz și Der Sprachatlas als Forschungsinstrument (p. 507 ș. u.); — *P. Skok*, Raport către congresul linguiștilor din Praga (p. 519); Des raports linguistiques slavo-roumains (p. 520 ș. u.), Dunaj et Dunav (p. 525);
Probleme atinse:
Limba străromână 485
Funcțiunile limbei 486
Atitudinea față de limbă 487
Limba poetică 487
Limba literară 488
Ortografia 490
Interjecții și exclamații 491
Substantive exclamative 492
Brevilocvența 496
Dicționarul Academiei Române 503
Atlasul linguistic 504
Raporturile slavo-române 520
Onomatsica 525
Modificări aduse de oficialitate în toponomastică 528
Observări asupra derivării toponimicelor

Bibliografia Periodicelor (1927—1928) de *Ion Breazu* și *Lia Pușcariu-Manoilescu* . . . . . .
Bibliografie-Bibliologie . . . . . .
Chestiuni generale de filologie . . . . . .
Derivațiune . . . . . .
Despre filologi . . . . . .

©BCU CLUJ

Pag.

Dialectologie 544
Etimologii 545
Folclor şi Etnografie 549
Fonetică 554
Fonologie 556
Gramatici 556
Între istorie şi filologie 556
Istorie culturală 559
Lexicografie. Lexicologie. Geografie lingvistică 565
Manuscrise şi tipărituri vechi 568
Morfologie 573
Necroloage. Comemorări. Omagii 574
Onomastică şi toponimie 591
Ortografie 593
Românii de peste hotare 594
Românii în literaturile străine 600
Scriitorii români 602
Sintaxă 635
Semasiologie 635
Stilistică 636
Studii literare 636
Traduceri din româneşte 644

Necroloage 646–655
G. Weigand (S. Puşcariu) 646
Andrei Glavina (S. Puşcariu) 648
Alexandru Davila (Ion Breazu) 648
Mihail Gaşpar (Ion Breazu) 650
Teodor D. Sperantia (Ion Breazu) 651
Doctorul Charles Laugier (Dr. V. Bologa) 652
Constantin Berariu (Ştefan Paşca) 653
Ion Corun (Ştefan Paşca) 653
Ion Nădejde (Ştefan Paşca) 654

Raport anual 656–663
I. Secinţele 656
II. Legături ştiinţifice 656
III. Comunicări 656
IV. Biblioteca 658
V. Personalul 659
VI. Publicaţiunile 659
VII. Secţiile Muzeului 659
VIII. Gestiunea financiară 663

Indice 674

Errata 699

©BCU CLUJ

DACOROMANIA I, 1920—1921. Pp. 608+VI (epuizat).

S. Puşcariu, Muzeul Limbei Române.

STUDII: *V. Grecu*, Erotocritul lui Cornaro în literatura românească. — *S. Puşcariu*, Din perspectiva Dicţionarului: I. Despre onomatopee în limba română. — *N. Drăganu*, Din vechea noastră toponimie. — *S. Dragomir*, Câteva urme ale organizaţiei de stat slavo-române. — *A. Procopovici*, Eccum. — *Th. Capidan*, Originea vocativului în *-le*. — *V. Bogrea*, Câteva consideraţii asupra toponimiei româneşti.

ETIMOLOGII ŞI NOTIŢE LEXICOGRAFICE.

ARTICOLE MĂRUNTE: *S. Puşcariu*, Câteva cazuri de asimilare şi disimilare în limba română. — *S. Puşcariu*, Persoana a doua a singularului aorist. — *Th. Capidan*, Calques linguistiques. — *V. Bogrea*, Câteva cazuri de etimologie populară la nume de plante. — *V. Bogrea*, Trei porecle româneşti. — *V. G. Starkey*, Evoluţia lui *en* în *in* după labiale. — *S. Puşcariu*, Un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi (1561). — *S. Puşcariu*, Economia din 1806 — de Şincai. — *N. Drăganu*, Un pasaj din Evangheliarul de la 1560—61 al lui Coresi rău înţeles până acuma. — *N. Drăganu*, O rectificare. — *G. Giuglea*, Cazania protopopului Popa Pătru din Tinăud (Bihor). — *Al. Borza*, Material pentru vocabularul botanic al limbii române: Grădini ţărăneşti din Banat.

RECENSII, REVISTA PERIODICELOR, CRONICA, ADDENDA-CORRIGENDA, PARTEA ADMINISTRATIVĂ, INDICE, ERRATA.

DACOROMANIA II, 1921—1922. Pp. 940+VIII (epuizat).

STUDII: *W. Meyer-Lübke*, Palatalizarea labialelor. — *S. Puşcariu*, Din perspectiva Dicţionarului: III. Despre legile fonologice. — *S. Şuţu*, Strigătele animalelor. Studiu lexicografic. — *Al. Procopovici*, Probleme vechi şi nouă. — *R. Vuia*, Originea jocului de Căluşari. — *N. Drăganu*, Un fragment din cel mai vechiu Molitvenic românesc. — *G. Giuglea*, Cuvinte şi lucruri. Elemente vechi germane în Orientul romanic. — *V. Bogrea*, Cercetări de literatură populară. — *Th. Capidan*, Raporturile albano-române. — *G. Oprescu*, Molière în România — *S. Puşcariu*, Despre *pre* la acuzativ. — *N. Drăganu*, Catehisme luterane.

ETIMOLOGII.

ARTICOLE MĂRUNTE: *V. Bogrea*, Încă două specimene de gerundii în *-ure*: îmblăndure şi neputândure. — *V. Bogrea*, In chestia postpunerii articolului. — *V. Bogrea*, O problemă semnatică. — *V. Bogrea*, Din Toponimia românească. — *V. Bogrea*, Apucături „ştiinţifice". — *Th. Capidan*, Termeni pastorali de origine română în limbile balcanice. — *Dr. Bitay A.*, Sprijinitorul lui Şincai la Roma, cardinalul de mai târziu Stefano Borgia. — *Dr. Bitay A.*, Ceva despre Paisie Velicicovschi şi Evghenie Bulgaris. — *Dr. Bitay A.*, De unde şi-a luat G. Asachi denumirea de „Albina Românească". — *Dr. Bitay A.*, Kicsera şi Minciol. — *S. Puşcariu*, Notă la pag. 373.

RECENSII, REVISTA PERIODICELOR, CRONICA, RAPORT ANUAL, ADDENDA, INDICE, ERRATA.

©BCU CLUJ

DACOROMANIA III, 1922—1923. Pp. 1157 +X lei 600.

STUDII: *G. Oprescu*, Eliade Rădulescu şi Franţa. — *Th. Capidan*, Raporturile linguistice slavo-române. — *N. Drăganu*, Pagini de literatură veche. — *N. Drăganu*, Conjuncţiile de şi dacă. — *P. Grimm*, Traduceri şi imitaţiuni româneşti după literatura engleză. — *S. Puşcariu*, Contribuţiuni fonologice. — *S. Puşcariu*, Lat. *libet* în românește. — *V. Bogrea*, Studii de semantică. — *C. Lacea*, Copiştii Psaltirii Scheiene. — *N. Drăganu*, Manuscrisul liceului grăniceresc „G. Coşbuc" din Năsăud şi sistemele celor dintâiu manuscrise româneşti. — *N. Drăganu*, Verbele derivate cu sufixul *-inare* şi postverbalele lor. — *C. Tagliavini*, Sulla questione della posposizione dell' articolo. — *G. D. Serra*, Per la storia del cognome italiano: Cognomi canavesani (Piemonte) di forma collettiva in *-aglia, -ata, -ato*. — *G. Kristof*, Influenţa poeziei populare române din sec. XVI-lea asupra lui Balassa Balint. — *G. Giuglea*, Crâmpeie de limbă şi viaţă străveche românească. — *Al. Procopovici*, Doară.

ETIMOLOGII.

ARTICOLE MĂRUNTE: *S. Puşcariu*, Forma de conjugare „ei face". — *S. Puşcariu*, Schimbarea accentului din „aud". — *S. P.* Notiţă. — *S. Puşcariu*, Note la pag. 561 ş. u. — *Bitay A.*, Sprijinitorul lui V. Moga: Gheorghe Banffy (1747—1822). — *Bitay A.*, O poezie românească a lui Gh. Şincai. — *Bitay A.*, Contribuţii la viaţa lui Nicolae Milescu Spătarul. — *Bitay A.*, Câteva observări la pag. 550—560. — *Bitay A.*, Gheorghe Buitul. — *Bitay A.*, Ceva despre protopopul Popa Pătru din Tinăud (Bihor). — *Bitay A.*, Dicţionarul în zece limbi al lui Calepinus şi filologia românească. — *Bitay A.*, Încă odată Minciol. — *M. Roska*, Date referitoare la chestiunea cuvântului „vlach". — *Econ. D. Furtună*, „Urmarea lui Christos" în românește. — *C. Lacea*, Genetive feminine formate cu articolul prepozitiv. — *C. Lacea*, Contribuţie la Bibliografia românească. — *N. Drăganu*, O rectificare. — *V. Bogrea*, Din nomenclatura calului. — *V. Bogrea*, Note semantice. — *V. Bogrea*, Cordun. — *V. Bogrea*, Originea pol. „multan". — *V. Bogrea*, Din sinonimica lui „Drac".

RECENSII, REVISTA PERIODICELOR, CRONICA, RAPORT ANUAL, ADDENDA, INDICE-ERRATA.

DACOROMANIA V, 1924—26. Partea I, Studii Pp. 640+IV lei. 450.

S. Puşcariu, Pour l'organisation du travail scientifique. La fiche internationale. L'index général. — *Al. Procopovici*, Principiul sonorităţii în economia limbii. — *Al. Procopovici*, Din istoria raporturilor noastre interdialectale. — *G. Oprescu*, L'activité de journaliste d'Eliade Rădulescu pendant son exil à Paris. — *N. Drăganu*, Mihail Halici, Contribuţie la istoria culturală românească din sec. XVII. — *V. Bogrea*, Sfinţii medici în graiul şi folclorul românesc. — *Th. Capidan*, Românii nomazi. Studiu din viaţa Românilor din sudul Peninsulei Balcanice. — *C. Lacea*, Sânt în Transilvania aşezări de Români veniţi din sudul Dunării sau nu sânt? — *G. Giuglea*, O problemă de fonetică: Soartea lui *e* deschis accentuat după *r*. — *V. Bologa*, Terminologia medicală românească a doctorului Ioan Piuariu (Molnar von Müllersheim). — *C. Diculescu*, Elemente vechi greceşti din limba română. — *G. D. Serra*, Per la storia del cognome italiano II. Sulla continuità dell' onomastica latina-romanza nei nomi propri canavesani (e piemontesi).

DACOROMANIA IV, 1924—26, Partea II, Pp. 641—1641—XV. lei. 450.

ARTICOLE MĂRUNTE: *V. Bogrea*, Contribuţii onomastice. — Din onomastica folclorică. — Din sinonimica „Dracului". — Din terminologia calului

©BCU CLUJ

II. — Contribuţie la studiul onomatopeelor româneşti. — O străveche formulă de exorcism în descântecile noastre. — Etimologii populare. — Mărunţişuri. — Post-scriptum la ,,Sfinţii-medici''. — *N. Drăganu*, Despre ce Psaltire şi Liturghie vorbeşte Pavel Tordaşi la 1570? — Iarăşi ,,de'' şi ,,dacă''. — *Th. Capidan*, Săracăcianii. — *Constantin Lacea*, Bibliografie şi literatură veche. — Bibliografie veche. — *Dr. Val. Bologa*, Intre filologie şi medicină. — *I. Muşlea* Un ,,Tatăl nostru'' necunoscut (1684). — *Leo Spitzer*, fr . une folie à *mulle* autre second.

CĂRŢI ŞI REVISTE, RECENSII ŞI DĂRI DE SEAMĂ, PE MARGINEA CĂRŢILOR, REVISTA PERIODICELOR ROMÂNEŞTI ŞI STREINE, CRONICA-RAPORT ANUAL, ADDENDA, INDICE-ERRATA.

DACOROMANIA V, 1927—1928, Pp. 943+VIII. Lei 700.

STUDII : *Ion Muşlea* : Scheii de la Cergău şi folklorul lor. — *Sever Pop* : Câteva capitole din terminologia calului. — *Ştefan Paşca* : Terminologia calului : Părţile corpului.

ARTICOLE MĂRUNTE : *Leo Spitzer* : Die I. Pers. Imperfecti und ,,am'' habeo. — *Nicolae Drăganu* : Versuri vechi. — *Gheorghe Giuglea* : Note şi fapte de folclor şi filologie. Poezii de la Românii din Serbia : Cântecul Duhării (Voinicul care îşi caută mândra) ; Voinicul Dumitraşcu şi calul ; Asemănările cu Miorița ; terminii iortoman (ortoman), laie (laie) din Miorița ş. a. — *Alex. Borza* : Primul dicţionar de ştiinţe naturale românesc : ,,Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae'' de Gh. Şincai. — *Dr. Val. Bologa* : Intre istoria medicinei şi filologie : I. Sinonimele ,,dacice'' ale plantelor descrise de Dioscoride pot servi la reconstruirea limbii dacice? — II. Notiţă bibliografică. — *E . Petrovici* : Istu, istror. — *E . Petrovici* : Nume proprii de bărbaţi articulate. — *N. Cartojan* : Cel mai vechiu zodiac românesc : Rujdeniţa Popei Ion Românul (1620). — *Aurel Filimon* : Contribuţiuni la Bibliografia veche românească. — *Ion Muşlea* : Iarăşi ,,teleleu . — *Ion Muşlea* : Mură la Dacoromâni.

RECENSII ŞI DĂRI DE SEAMĂ, PE MARGINEA CĂRŢILOR de *Sextil Puşcariu*.

REVISTA PERIODICELOR, NECROLOAGE, RAPORT ANUAL, ADDENDA, INDICE, ERRATA.

BIBLIOTECA DACOROMANIEI, condusă de S. Puşcariu :

Nr. 1. *G. Bogdan-Duică*, Istoria literaturii române moderne : Intâii poeţi munteni. Cluj, ,,Ardealul'' 1923 Pp. 317+VIII . . . . . Lei 200
,, 2. *A. Bena*, Limba română la Saşii din Ardeal. Studiu filologic, Cluj. ,,Ardealul'', 1925. Pp. 44 . . . . . Lei 25
,, 3. *Dr E. Precup*, Păstoritul în Munţii Rodnei. Cu 7 clişee, Cluj. ,,Ardealul'', 1926. Pp. 58 . . . . . Lei 80
,, 4. *G. D. Serra*, Continuità delle comunità rurali. (Subt presă).

PREŢUL LEI 650.—

©BCU CLUJ